

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

9

1. ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ
2. ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ, ΗΤΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ
3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΜΑΚΡΙΝΗΣ
4. ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπὸ τὸν
ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ

Φιλόλογο

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο δημοσιεύονται κατὰ σειρά οἱ τέσσερις λόγοι τοῦ Γρηγορίου Νύσσης 1) *Περὶ παρθενίας*, 2) *Περὶ τοῦ βίου Μωϋσέως ἢ Περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος*, 3) *Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης* καὶ 4) *Εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ*. Ἀπὸ τοὺς τέσσερις αὐτοὺς λόγους τὸ κείμενο τῶν τριῶν πρώτων λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Jaeger, ἐνῶ τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὴν PG τοῦ Migne.

1. Περὶ Παρθενίας

Τὸ θαυμάσιο αὐτὸ δοκίμιον ὑπῆρχε παλαιότερα σὲ δυὸ παραλλαγὰς μὲ μικρὰς διαφορὰς μεταξὺ τους· σήμερον σώζεται μόνον ἡ δευτέρα παραλλαγή, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν πρώτη μετὰ ἀπὸ ἐπεξεργασία καὶ βελτίωση ἀπὸ τὸν ἴδιον· ἀπὸ τὴν πρώτη διασώθηκαν ὀρισμένα στοιχεῖα. Τὸ ἔργον στὴν πρώτη του μορφή συντάχθηκε λίγο μετὰ τὴν ἐκλογήν τοῦ Βασιλείου σὲ ἐπίσκοπον Καισαρείας καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογήν τοῦ Γρηγορίου σὲ ἐπίσκοπον Νύσσης, δηλαδὴ περὶ τὸ 371.

Ἡ παρθενία κατὰ τὸν Γρηγόριον εἶναι ἐπιθυμητὸ ἀγαθόν, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀπόλυτη καθαρότητα, ἀποχωρίζει τὸν κάτοχόν της ἀπὸ τὰ σαρκικὰ καὶ δίνοντας φτερὰ στὸν πόθο του τὸν βοηθεῖ ν' ἀνυψωθεῖ στὰ οὐράνια καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεόν· εἶναι ὁδὸς μὲ τὴν ὁποία ἡ θεότητα κατεβαίνει ξανά στὴ γῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνεβαίνει στὰ οὐράνια. Ὅπως ὁ Θεὸς κατέβηκε στὴ γῆ μὲ σάρκα μὲσω τῆς Παρθένου Μαρίας, ἔτσι κατεβαίνει πνευματικὰ καὶ στὴν παρθένο ψυχὴ, ποὺ γίνεται νύφη τοῦ Χριστοῦ. Πρότυπα τῆς παρθενίας προβάλλει τὸν ἀρχιπάρθενον Χριστὸν καὶ

τὴν Παρθένο Μαρία. Ὅπως στὴ Μαρία, ἔτσι καὶ σὲ κάθε παρθένο γεννιέται ὁ Χριστός, ὄχι σωματικά, ἀλλὰ πνευματικά. Στὸ τέλος προβάλλει ὡς ὑπόδειγμα παρθενικοῦ ἀνδρὸς τὸν ἀδελφὸ του Βασίλειο, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἐκφράζει τὴ λύπη του, ποὺ δὲν ἔμεινε στὸ παρθενικὸ στάδιο, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, εἶχε νυμφευθεῖ τὴν Θεοσεβία.

2. Περὶ τοῦ βίου Μωϋσέως ἢ Περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος.

Κάποιος νεανίας, μὲ τὸ ὄνομα Καισάριος, παρακάλεσε τὸ Γρηγόριο νὰ χαράξει ἓνα διάγραμμα περὶ τοῦ βίου τῆς τελειότητος. Αὐτὸς θεώρησε πρόσφορο νὰ προβάλλει σ' αὐτὸν καὶ σὲ κάθε ἀναγνώστη τὸν Μωϋσῆ ὡς πρότυπο τοῦ τέλειου βίου.

Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ δύο βιβλία. Μὲ τὸ πρῶτο παρουσιάζει ἱστορικὴ βιογραφία τοῦ νομοθέτη τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ μὲ τὸ δεῦτερο θεωρία περὶ τοῦ βίου τοῦ νομοθέτη. Χρησιμοποιώντας ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία, παρουσιάζει δύο, κατὰ κάποιον τρόπο, προσωπογραφίες τοῦ Μωϋσῆ, τὴ μία σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ τεχνοτροπία καὶ τὴν ἄλλη σύμφωνα μὲ τὴν ἀφηρημένη. Θεωρώντας τὴν κοσμικὴ γνώση ὡς βασικὸ συντελεστὴ τῆς τεκνογονίας τῆς ἀρετῆς καὶ κάνοντας χρῆση πολλῶν πλατωνικῶν στοιχείων, δίνει μίαν πρωτότυπη χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τελείωσης. Τελείωση εἶναι μιὰ χωρὶς τέλος κίνηση, μιὰ ἀδιάκοπη διείσδυση τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου μέσα στὸ ἄπειρο τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὁ Μωϋσῆς ἀνῆλθε καὶ εἰσῆλθε στὸ γνόφο τοῦ Σινᾶ, ἔτσι καὶ ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ ἀνυψώνεται καὶ εἰσέρχεται στὸ θεῖο γνόφο. Τονίζει ὅτι ἡ πορεία πρὸς τὴν τελειότητα εἶναι πορεία πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ προϋποθέτει διέλευση μέσα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐσωτερικὸ ἀνθρώπο. Ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψει τὶς ἐξωτερικὲς πλανήσεις ποὺ ἀναφέρονται ὄχι μόνο στὰ αἰσθητά, ἀλλὰ καὶ στὰ νοητά, «καταλιπὼν πᾶν τὸ φαινόμενον, οὐ μόνον ὅσα καταλαμβάνει ἡ αἴσθησις, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἡ διάνοια δοκεῖ βλέπειν», νὰ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ της γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτὸ της ἀλλὰ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀρχετύπου ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτήν. Ἀφοῦ λοιπὸν καθαρισθεῖ ἠθικῶς,

κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Μωϋσέως, προχωρεῖ ἀδιάκοπα τελειούμενη, μέχρι πὺ νὰ εἰσέλθει στὸ ἀθέατο καὶ ἀκατάληπτο γιὰ νὰ δεῖ τὸ Θεό, γιατί ὁ Θεός, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ Μωϋσῆς, εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε γνώση καὶ κατάληψη.

Τὸ ἔργο πρέπει νὰ γράφτηκε περὶ τὸ 390, καὶ ὑπῆρξε πάρα πολὺ δημοφιλὲς ἀνάγνωσμα.

3. Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης.

Μεταβαίνοντας τὸ 381 ὁ Γρηγόριος στὴν Ἀραβία συνάντησε στὴν Ἀντιόχεια τὸν μοναχὸ Ὀλύμπιο, πὺ ἐνδιαφέρθηκε νὰ τὸν πληροφορήσει γιὰ τὸν πρόσφατο θάνατο τῆς ἀδελφῆς του Μακρίνας. Ὁ Γρηγόριος σύνταξε τὸ κείμενο αὐτὸ, παρουσιάζοντας τὴ βιογραφία της μὲ τὴν ἐκθεση τῶν ἀρετῶν της, μέσω τῶν ὁποίων ἡ Μακρίνα, προΐσταμένη μονῆς, ἔφτασε στὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς ἀνθρώπινης ἀρετῆς «διὰ τῆς φιλοσοφίας». Ὁ βίος αὐτῆς εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα βιογραφικὰ κείμενα, καὶ ἦταν καὶ εἶναι εὐχάριστο ἀνάγνωσμα σὲ ἀσκήτριες καὶ ἀσκητές.

4. Εἰς Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν.

Πρόκειται γιὰ ἐκτενὴ ὁμιλία πνευματικοῦ χαρακτήρα, στὴν ὁποία ὁ Γρηγόριος συγκρίνει, ὡς πρὸς τὴ σοφία καὶ σύνεση, τὸν φωτιστὴ τῆς πατρίδας του καὶ τῶν προγόνων του μὲ τὸν Μωϋσῆ.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ

**Ἐπιστολὴ μνηύουσα τὰ ὑποτεταγμένα, ἃτινά
ἔστι προτροπὴ εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον**

Ὁ μὲν σκοπὸς τοῦ λόγου ἐστὶν ἐπιθυμίαν τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐμποιῆσαι, πολλῶν δὲ τῷ κοινοτέρῳ βίῳ, καθὼς ὠνόμασεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τῶν περισπασμῶν ἐγκειμένων, ἀναγκαίως ὁ λόγος ὡσπερ τινὰ θύραν καὶ εἴσοδον τῆς σεμνοτέρας 5 διαγωγῆς τὸν τῆς παρθενίας ὑποτίθεται βίον, ὡς οὔτε τοῖς ἐμπλακεῖσι τῇ τοῦ βίου κοινότητι ράδιον καθ' ἡσυχίαν προσφιλοσοφεῖν τῇ θειοτέρῃ ζωῇ καὶ τοῖς ἀποταξαμένοις πάντῃ τῷ ταραχώδει βίῳ πολλῆς εὐκολίας οὔσης ταῖς ὑψηλοτέραις ἀσχολίαις παρεδρεύειν ἀπερισπάστως. Καὶ ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὴν πῶς ἀργότερα πρὸς τὸ πεί- 10 θειν ἐστὶν ἡ συμβουλή καὶ οὐκ ἂν τις ραδίως ὑπαγάγοιτό τινα ψιλῶ τῷ λόγῳ πρὸς τι τῶν ὠφελούντων ἐγκελευόμενος, εἰ μὴ πρότερον ἀποσεμνύνειεν ἐκεῖνο, πρὸς ὃ τὸν ἀκροατὴν παρορμᾷ, τούτου χάριν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων τῆς παρθενίας ὁ λόγος ἀρξάμενος, οὕτως εἰς τὴν συμβουλήν καταλήγει. Μᾶλλον δὲ πῶς τοῦ ἐν ἐκάστῳ καλοῦ καὶ 15 διὰ τῆς παραθέσεως τῶν ἐναντίων φανερουμένου ἀναγκαίως καὶ τῆς δυσχερείας τοῦ κοινοτέρου βίου μνήμη τις γέγονεν. Εἴτα εὐμεθόδως ὑπογραφή τις παρεισήχθη τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν βίου, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι τούτου τυχεῖν τὸν ἐν κοσμικαῖς ὄντα φροντίσι κατεσκευάσθη. Τῆς δὲ σωματικῆς ἐπιθυμίας ἀργούσης ἐν τοῖς ἀποταξαμένοις, 20 ἀκολούθως ἐπεζητήθη τί τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητόν, οὗ χάριν καὶ τὴν δύναμιν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰλήφαμεν. Τούτου δὲ καθ' ὅσον οἶόν τε ἦν ἐκκαλυφθέντος, ἐφάνη ἀκολούθως καὶ τινα μέθοδον πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐπινοῆσαι.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ

Ἐπιστολὴ πού περιέχει προτροπὴ
στὸ βίο τῆς ἀρετῆς.

Ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου εἶναι νὰ προκαλέσει σ' ὄσους τὸν διαβά-
ζουν ἐπιθυμία γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς. Κι ἐπειδὴ ὁ κοινὸς βίος τῶν
ἀνθρώπων, καθὼς τὸν χαρακτήρισε ὁ θεῖος Ἀπόστολος¹, περιέχει
πολλοὺς περισπασμοὺς, ὁ λόγος προτείνει ὑποχρεωτικὰ ἓνα εἶδος
πόρτας καὶ εἰσόδου γιὰ τὴ σεμνότερη πολιτεία τὸν βίο τῆς παρθε-
νίας, γιὰτις κι αὐτοὶ πού μπλέχτηκαν στὸν κοινὸ αὐτὸν βίο δὲν εἶναι
εὐκόλο νὰ ἐπιδίδονται μὲ ἡσυχία στὴ θεία ζωὴ, ἀλλὰ κι αὐτοὶ πού
ἀρνήθηκαν τὸν βίο αὐτὸν τῆς ταραχῆς ἔχουν μεγάλη εὐκολία νὰ
ἀσκοῦν μ' ἐπιμονὴ τὶς ὑψηλότερες ἀσχολίες. Κι ἐπειδὴ ἀπὸ μόνη
τῆς ἢ συμβουλῆ εἶναι ἀδύναμη νὰ πείσει καὶ δὲ θὰ μπορούσε εὐκο-
λα κανένας νὰ ὀδηγήσει κάποιον μὲ ἀπλὸ λόγο σὲ κάτι ὠφέλιμο,
ἂν πρῶτα δὲν τονίσει τὴν ἀξία ἐκείνου πρὸς τὸ ὁποῖο παρορμᾷ τὸν
ἀκροατὴ, γι' αὐτὸ ὁ λόγος θ' ἀρχίσει ἀπὸ τὸ ἐγκώμιο τῆς παρθε-
νίας καὶ θὰ καταλήξει στὴ συμβουλή. Ἀλλὰ μᾶλλον μὲ κάποιο
τρόπο ἐπειδὴ καὶ τὸ καλὸ πού περιέχει κάθετι φανερώνεται καὶ μὲ
τὴ παράθεση τῶν ἀντίθετων, ἔγινε ἀναγκαστικὰ κάποια ἀναφορὰ
καὶ στὴ δυσχέρεια τοῦ κοινοῦ βίου. Ἐπειτα παρενέβαλα μεθοδικὰ
καὶ μιὰ περιγραφὴ τοῦ σύμφωνου μὲ τὴ φιλοσοφία βίου καὶ ἀπέ-
δειξα ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν κατορθώσει ὅποιος εἶναι περι-
πλεγμένος μὲ τὶς κοσμικὰς φροντίδες. Κι ἐπειδὴ ἡ σωματικὴ ἐπι-
θυμία ἀδρανεῖ σ' ἐκείνους πού τὴν ἀρνήθηκαν, ζήτησα στὴ συνέ-
χεια ποιὸ εἶναι τὸ ἀληθινὰ ἐπιθυμητό, πού γιὰ χάρις τοῦ λάβαμε
καὶ τὴ δύναμη ἀπὸ τὸ δημιουργὸ τῆς φύσης μας. Κι ἀφοῦ τὸ ἔδει-
ξα αὐτὸ ὅσο ἦταν δυνατὸ, θεώρησα καλὸ στὴ συνέχεια νὰ σκεφτῶ
καὶ κάποια μέθοδο γιὰ τὴν κατόρθωση τοῦ ἀγαθοῦ τούτου.

Εὐρέθη τοίνυν ἡ ἀληθῆς παρθενία, ἡ παντὸς τοῦ ἐξ ἁμαρτιῶν μολυσμοῦ καθαρεύουσα, πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπίνοιαν ἐπιτηδεύως ἔχουσα, ὥστε πάντα τὸν διὰ μέσου λόγον, κἂν πρὸς ἕτερα ἅτινα βλέπειν δοκῆ, πρὸς τὸ τῆς παρθενίας συντείνειν ἐγκώμιον. Τὰς δὲ μερικᾶς ὑποθήκας τοῦ τοιούτου βίου, ὅσαι τοῖς ἀκριβῶς μετιοῦσι τὴν σεμνότητα ταύτην ἐπετηδεύθησαν, φεύγων τὴν ἀμετρίαν ὁ λόγος παρέδραμε καθολικῶς τε διὰ τῶν γενικωτέρων παραγγελμάτων προαγαγὼν τὴν παραίνεσιν ἐμπεριείληφε τρόπον τινὰ τὰ καθέκαστον, ὡς μήτε τι παριδεῖν τῶν ἀναγκαίων καὶ τὴν ἀμετρίαν φυλάξασθαι. Ἔθους δὲ πᾶσιν ὄντος προθυμότερον ἀντιλαμβάνεσθαι παντὸς ἐπιτηδεύματος, εἴ τινας ἐν ἐκείνῳ προευδοκιμήσαντας ἴδοιεν, ἀναγκαίως καὶ τῶν ἐν ἀγαμίᾳ διαλαμψάντων ἀγίων μνήμην ἐποησάμεθα. Καὶ ἐπειδὴ μὴ τοσοῦτον τὰ ἐν τοῖς διηγήμασιν ὑποδείγματα δύναται πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς, ὅσον ἡ ζῶσα φωνὴ καὶ τὰ ἐνεργούμενα τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγματα, ἀναγκαίως πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐπεμνήσθημεν, ὡς μόνου δυνατῶς ἔχοντος τὰ τοιαῦτα παιδεύειν. Ἡ δὲ μνήμη οὐκ ἐπ' ὀνόματος γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τινων γνωρισμάτων τὸ ἐκεῖνον εἶναι τὸ δηλούμενον ὁ λόγος ἠνίξατο, ἵνα μὴ τοῖς μετὰ ταῦτα καθομιλοῦσι τῷ λόγῳ ἀνόνητος ἢ συμβουλὴ εἶναι δόξη, τῷ παρελθόντι τὸν βίον προσφοιτᾶν τοὺς νέους κελεύουσα, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο βλέποντες μόνον, οἷον εἶναι προσήκει τὸν τοῦ τοιούτου βίου καθηγητὴν, ἐκλέγωνται ἑαυτοῖς εἰς ὁδηγίαν τοὺς ἀεὶ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος εἰς προστασίαν τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας ἀναδεικνυμένους· ἢ γὰρ εὐρήσουσι τὸν ζητούμενον ἢ οἷον χρὴ εἶναι οὐκ ἀγνοήσουσιν.

Ἡ δὲ ἀκολουθία τῶν νοημάτων ἐστὶν αὕτη.

α'. Ὅτι κρείττων ἐγκωμίων ἡ παρθενία ἐστίν.

β'. Ὅτι ἴδιον τῆς θείας τε καὶ ἄσωμάτου φύσεως κατόρθωμα ἔστιν ἡ παρθενία.

γ'. Μνήμη τῶν ἐκ τοῦ γάμου δυσχερῶν καὶ ἐνδειξις τοῦ τὸν γεγραφότα τὸν λόγον μὴ ἄγαμον εἶναι.

Βρέθηκε λοιπὸν ἡ ἀληθινὴ παρθενία, ἡ καθαρὴ ἀπὸ κάθε μολυσμὸ τῶν ἀμαρτιῶν, ὅτι προσφέρεται στὴ σκέψη αὐτῆ, ὥστε ὁλος ὁ ἐνδιάμεσος λόγος, ἀκόμη κι ἂν φαίνεται ὅτι ἀφορᾷ κάποια ἄλλα, νὰ συντελεῖ στὸ ἐγκώμιο τῆς παρθενίας. Τίς ἐπιμέρους συμβουλές τοῦ βίου αὐτοῦ, ὅσες ἐφάρμοσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν μὲ ἀκρίβεια τῇ σεμνῇ αὐτῇ πολιτεία, τίς παρέκαμψα, ἀποφεύγοντας τὴν ἀπεραντολογία. Καὶ ἐνῶ διατύπωσα συνοπτικὰ μὲ γενικὰ παραγγέλματα τὴν παραίνεσή μου, περιέλαβα κατὰ κάποιο τρόπο καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους, ὥστε καὶ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα νὰ μὴν παραλείψω, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν ἀπεραντολογία νὰ φυλαχτῶ. Ἐπειδὴ συνηθίζουν ὅλοι ν' ἀποδέχονται προθυμότερα ἓνα τρόπο ζωῆς, ἂν μελετήσουν κάποιους ποὺ ἔχουν ἤδη εὐδοκιμήσει σ' αὐτόν, θυμήθηκα ὑποχρεωτικὰ καὶ τοὺς ὅσους ἀγίους διέλαμψαν μὲ τὴν ἀγαμία τους. Κι ἐπειδὴ τὰ παραδείγματα ποὺ συναντοῦμε στὶς διηγήσεις δὲν ἔχουν τόση δύναμη γιὰ τὴν κατόρθωση τῆς ἀρετῆς, ὅσο ἡ ζωντανὴ φωνὴ καὶ τὰ παραδείγματα τῶν ἐναρέτων ποὺ εἶναι στὴ ζωὴ, ἀναγκαστικὰ στὸ τέλος τοῦ λόγου μου θυμήθηκα τὸν θεοσεβέστατο ἐπίσκοπο καὶ πατέρα μας,¹ ποὺ εἶναι ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει αὐτὴ τὴ διδασκαλία. Ἡ ἀναφορὰ του δὲ γίνεται μὲ τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ μὲ κάποια γνωρίσματα ὑπαινίσσεται ὁ λόγος μου ὅτι εἶναι αὐτὸς ποὺ δηλῶνεται. Ἐτσι δὲ θὰ φανεῖ ἀνώφελη ἢ συμβουλὴ σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ διαβάζουν μετέπειτα τὸ λόγο προτρέποντας τοὺς νέους νὰ ἐπισκέπτονται συχνᾶ κάποιον ποὺ πέρασε τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ ν' ἀποβλέπουν σ' αὐτὸ μόνον, πῶς πρέπει δηλαδὴ νὰ εἶναι ὁ ὁδηγὸς αὐτοῦ τοῦ βίου, καὶ νὰ ἐκλέγουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους ὡς ὁδηγοὺς ὅποιους ἀναδεικνύει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πάντοτε ὡς προστάτες τοῦ ἐνάρετου τρόπου ζωῆς. Ἡ θὰ βροῦν δηλαδὴ αὐτόν ποὺ ζητοῦν ἢ δὲ θὰ ἔχουν ἄγνοια πῶς πρέπει νὰ εἶναι.

Ἡ σειρά τῶν νοημάτων εἶναι ἡ ἀκόλουθη.

- α'. Ἡ παρθενία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ἐγκώμια.
- β'. Ἡ παρθενία εἶναι κατόρθωμα ἴδιο τῆς θείας κι ἀσώματης φύσης.
- γ'. Ὑπόμνηση τῶν δυσκολιῶν τοῦ γάμου καὶ ἐνδειξη ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ λόγου δὲν εἶναι ἄγαμος.

δ'. Ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸν βίον ἄτοπα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ γάμου ἔχει· ἐν ᾧ καὶ οἶος ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἀποταξάμενος τῷ βίῳ ἐστίν.

ε'. Ὅτι προηγεῖσθαι χρὴ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπάθειαν τῆς σωματικῆς καθαρότητος.

στ'. Ὅτι Ἡλίας καὶ Ἰωάννης τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου τούτου ἐπεμελήθησαν.

ζ'. Ὅτι οὐδὲ ὁ γάμος τῶν κατεγνωσμένων ἐστίν.

η'. Ὅτι δύσκολόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τυχεῖν τὸν εἰς πολλὰ τῆ 10 ψυχῆ μεριζόμενον.

θ'. Ὅτι δυσμετάθετον ἐπὶ παντὸς ἡ συνήθεια.

ι'. Τί τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητόν.

ια'. Πῶς ἂν τις ἐν περινοίᾳ γένοιτο τοῦ ὄντως καλοῦ.

ιβ'. Ὅτι ὁ ἑαυτὸν ἐκκαθάρας ἐν ἑαυτῷ τὸ θεῖον κάλλος κα- 15 τόψεται· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς τοῦ κακοῦ αἰτίας.

ιγ'. Ὅτι ἀρχὴ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιμελείας ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ γάμου ἐστίν.

ιδ'. Ὅτι ἡ παρθενία κρείττων τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας ἐστίν.

20 ιε'. Ὅτι ἡ ἀληθῆς παρθενία ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματι θεωρεῖται.

ιστ'. Ὅτι τὸ ὀπωσοῦν ἔξω γενέσθαι τῆς ἀρετῆς ἴσον κίνδυνον ἔχει.

ιζ'. Ὅτι ἀτελής εἰς τὸ ἀγαθὸν ὁ καὶ ἐνὶ τινὶ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐλλείπων.

25 ιη'. Ὅτι χρὴ πάσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀρετὴν βλέπειν.

ιθ'. Μνήμη Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Ἀαρὼν ὡς ἀρξαμένης τούτου τοῦ κατορθώματος.

30 κ'. Ὅτι ἀδύνατον ὁμοῦ ταῖς σωματικαῖς ὑπηρετεῖν ἡδοναῖς καὶ τὴν κατὰ Θεὸν εὐφροσύνην καρποῦσθαι.

κα'. Ὅτι χρὴ τὸν ἀκριβῶς ζῆν προελόμενον πρὸς πᾶν εἶδος σωματικῆς ἡδονῆς ἀλλοτριῶς ἔχειν.

κβ'. Ὅτι οὐ δεῖ πέρα τοῦ δέοντος ἀσκεῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ὅτι ὁμοίως ἐναντιοῦται τῆ ψυχῆ πρὸς τελείωσιν ἢ τε πολυσαρκία 35 τοῦ σώματος καὶ ἡ ἄμετρος κακοπάθεια.

δ'. Ὅλα τὰ παράλογα τῆς ζωῆς ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στὸ γάμο, καὶ ἀκόμη πῶς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀληθινὰ ἀρνήθηκε τὴν κοσμικὴ ζωὴ.

ε'. Ἡ ἀπάθεια τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ προηγεῖται ἀπὸ τὴν σωματικὴ καθαρότητα.

στ'. Ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Ἰωάννης² ἄσκησαν τὸν αὐστηρότερο τρόπο αὐτῆς τῆς ζωῆς.

ζ'. Καὶ ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καταδικαστέα.

η'. Ὅποιος διασπᾶ τὴν ψυχὴ του σὲ πολλὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του.

θ'. Εἶναι δύσκολο νὰ ξεσυνηθίσει κανένας ὀτιδήποτε.

ι'. Ποιὸ εἶναι τὸ ἀληθινὰ ἐπιθυμητό.

ια'. Πῶς θὰ μπορέσει κανένας νὰ συλλάβει μὲ τὸ νοῦ του τὸ ἀληθινὰ καλό.

ιβ'. Ὅποιος ἔχει ἀποκαθάρει τὸν ἑαυτό του, θὰ δεῖ μέσα του τὴ θεία ὁμορφιά· ἐπίσης καὶ περὶ τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ.

ιγ'. Ἀρχὴ τῆς ἐπιμέλειας τοῦ ἑαυτοῦ μας εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ γάμο.

ιδ'. Ἡ παρθενία εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου.

ιε'. Ἡ ἀληθινὴ παρθενία διακρίνεται σὲ κάθε ἐκδήλωσή μας.

ιστ'. Ἡ ὅποια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ἔχει ἀνάλογο κίνδυνο.

ιζ'. Ὅποιος ἔχει καὶ μιᾶ μικρὴ μόνο ἔλλειψη στὴν ἀρετὴ εἶναι ἀτελής στὸ ἀγαθό.

ιη'. Ὅλες οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς πρέπει ν' ἀποβλέπουν στὴν ἀρετὴ.

ιθ'. Ὑπενθύμιση τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀαρών, ποὺ ἔκανε ἀρχὴ σ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα.

κ'. Εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπηρετεῖς τις σωματικὲς ἡδονὲς καὶ ταυτόχρονα ν' ἀπολαμβάνεις τὴ θεία χαρά.

κα'. Ὅποιος προτίμησε νὰ ζεῖ μὲ αὐστηρότητα πρέπει νὰ εἶναι ξένος ἀπὸ κάθε εἶδος σωματικῆς ἡδονῆς.

κβ'. Δὲν πρέπει ἡ ἐγκράτεια ν' ἀσκεῖται πέρα ἀπὸ τὸ πρέπον. Εἶναι ἐξίσου ἐνάντια στὴν τελείωση τῆς ψυχῆς καὶ ἡ πολυσαρκία καὶ ἡ χωρὶς μέτρο σωματικὴ ταλαιπωρία.

κγ'. Ὅτι χρῆ τὸν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου τούτου μαθεῖν βουλόμενον παρὰ τοῦ κατορθώσαντος διδάσκεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ὅτι κρείττων ἐγκωμίων ἢ παρθενία ἐστὶν

5 Τὸ σεμνὸν τῆς παρθενίας εἶδος, ὃ πᾶσι μὲν τίμιόν ἐστι τοῖς τὸ καλὸν ἐν καθαρότητι κρίνουσι, παραγίνεται δὲ μόνοις, οἷς ἂν ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις εὐμενῶς πρὸς τὴν ἀγαθὴν ταύτην ἐπιθυμίαν συναγωνίσηται, αὐτόθεν μὲν ἔχει τὸν πρέποντα ἔπαινον ἀπὸ τῆς προσηγορίας τῆς συνονομαζομένης αὐτῇ. Τὸ γὰρ ἄφθορον κατὰ τὴν συνήθειαν
10 τῶν πολλῶν ἐπὶ τῆς παρθενίας λεγόμενον σημαντικόν ἐστι τῆς ἐν αὐτῇ καθαρότητος· ὥστε διὰ τοῦ ἰσοδυναμοῦντος ὀνόματος ἔστιν ἐπιγινῶναι τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τιμίου τούτου χαρίσματος, εἴπερ πολλῶν ὄντων τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτελουμένων μόνον τοῦτο τῇ ἐπωνυμία τοῦ ἀφθάρτου τετίμηται. Εἰ δὲ χρῆ καὶ δι' ἐγκωμίων τὴν μεγά-
15 λην ταύτην τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἀποσεμνύνειν, ἀρκεῖ πρὸς εὐφημίαν αὐτῆς ὁ θεῖος ἀπόστολος δι' ὀλίγων ρημάτων πᾶσαν ἐγκωμίων ὑπερβολὴν ἀποκρύψας, ὃς ἀγίαν καὶ ἄμωμον τὴν κεκοσμημένην διὰ τῆς χάριτος ταύτης ὠνόμασεν. Εἰ γὰρ τὸ κατόρθωμα τῆς σεμνῆς ταύτης παρθενίας ἐστὶ τὸ ἄμωμόν τινα γενέσθαι καὶ ἄγιον (ταῦτα δὲ
20 τὰ ὀνόματα κυρίως καὶ πρώτως εἰς δόξαν παραλαμβάνεται τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ), τίς μείζων ἔπαινος παρθενίας ἢ τὸ ἀποδειχθῆναι διὰ τούτων θεοποιούσαν, τρόπον τινά, τοὺς τῶν καθαρῶν αὐτῆς μυστηρίων μετεσχηκότας εἰς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς κοινωνοὺς τῆς δόξης τοῦ μόνου ὡς ἀληθῶς ἀγίου καὶ ἀμώμου Θεοῦ, διὰ καθαρότητος
25 αὐτῶ καὶ ἀφθαρσίας οἰκειουμένους; Ὅσοι δὲ μακροὺς ἐπαίνους ἐν διεξοδικοῖς κατατείνουσι λόγοις, ὡς διὰ τούτων προσθήσοντές τι τῷ θαύματι τῆς παρθενίας, λεληθασιν ἑαυτούς, κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἐναντιούμενοι τῷ ἰδίῳ σκοπῷ καί, δι' ὧν ἐξαίρουσιν εἰς μέγεθος, ὑποπτον ποιοῦντες διὰ τῶν ἐγκωμίων τὸν ἔπαινον. Ὅσα γὰρ
30 ἐν τῇ φύσει τὸ μεγαλεῖον ἔχει οἴκοθεν τὸ θαῦμα ἐπάγεται, οὐδὲν τῆς ἐκ τῶν λόγων συνηγορίας δεόμενα, καθάπερ ὁ οὐρανὸς ἢ ὁ ἥλιος ἢ

κγ'. Ὅποιος θέλει νὰ μάθει τὸν ἀκριβῆ τρόπο αὐτῆς τῆς ζωῆς πρέπει νὰ τὸν διδαχτεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατόρθωσε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ἡ παρθενία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ἐγκώμια

Ἡ σεβαστὴ ζωὴ τῆς παρθενίας, ποὺ τιμοῦν ὅλοι ὅσοι διακρίνουν τὸ καλὸ στὴν καθαρότητα καὶ ἔρχεται μόνο σ' ὅποιους θὰ βοηθήσει εὐεργετικὰ στὴν ἀγαθὴ αὐτῆ ἐπιθυμία τους ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὸν πρέποντα ἔπαινο ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ στοιχεῖο, ἀπὸ τὴν ὀνομασία δηλαδὴ ποὺ τῆς ἀποδίδεται. Ὅταν λέγεται γιὰ τὴν παρθενία ὅτι εἶναι ἀφθαρτὴ, αὐτὸ κατὰ τὴ συνήθεια τῶν πολλῶν σημαίνει τὴν καθαρότητά της. Ὡστε μὲ τὸ ἰσοδύναμο αὐτὸ μὲ τὸ πράγμα ὄνομα μποροῦμε ν' ἀντιληφθοῦμε καλὰ τὸ ἐξαιρετικὰ πολὺτιμο αὐτὸ χάρισμα, ἂν βέβαια, ἐνῶ εἶναι πολλὰ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, αὐτὸ μονάχα τιμᾶται μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ ἀφθαρτοῦ. Καὶ ἂν πρέπει νὰ τιμήσομε μὲ ἐγκώμια αὐτῆ τῆ μεγάλης δωρεᾶ τοῦ Θεοῦ, φτάνει γιὰ τὸν ἔπαινό της ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ποὺ μέσα σὲ λίγες λέξεις ἔκρυσσε ὅλον τὸν ὑπερβολικὸ πλοῦτο τῶν ἐγκωμίων, ὀνομάζοντας ἀγία καὶ ἄμωμη³ τὴ στολισμένη μὲ αὐτὸ τὸ χάρισμα. Ἄν δηλαδὴ ἡ κατόρθωση αὐτῆς τῆς σεβαστῆς παρθενίας εἶναι τὸ νὰ γίνῃ κάποιος ἅγιος καὶ ἄμωμος (τὰ ἐπίθετα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται κυρίως καὶ πρωτίστως γιὰ νὰ δοξαστεῖ ὁ ἀφθαρτος Θεός), ποιὸς εἶναι μεγαλύτερος ἔπαινος γιὰ τὴν παρθενία ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδειχτεῖ μὲ αὐτὰ ὅτι κατὰ κάποιο τρόπο θεοποιεῖ αὐτοὺς ποὺ μετέχουν στὰ καθαρὰ μυστήριά της, γιὰ νὰ γίνουν κοινωνοὶ τῆς δόξας τοῦ μόνου ἀληθινὰ ἀγίου καὶ ἀμόμου Θεοῦ, μοιάζοντάς του μὲ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀφθαρσία; Ὅσοι ὅμως τραβοῦν σὲ μακρὸς τοὺς ἐπαίνους τους σὲ λόγους διεξοδικοῦς, γιὰ νὰ προσθέσουν τάχα μ' αὐτοὺς κάποιο στοιχεῖο ἀκόμα στὸ θαῦμα τῆς παρθενίας, δὲν καταλαβαίνουν, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὅτι πολεμοῦν τὸν ἴδιο τους τὸ σκοπὸ καὶ μὲ τὸ ἐξαιρετικὸ μέγεθος τῶν λόγων τους καθιστοῦν ὑποπτοὶ τὸν ἔπαινό τους μὲ τὰ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια. Ὅσα συνιστοῦν τὴ φύση τῶν μεγάλων προκαλοῦν ἀπὸ μόνον τους τὸ θαυμασμὸ καὶ δὲν ἔχουν καθόλου ἀνάγκη ἀπὸ τὴ συνηγορία

ἄλλο τι τῶν τοῦ κόσμου θαυμάτων, τοῖς δὲ ταπεινότεροις τῶν ἐπι-
 τηδευμάτων ἀντὶ ὑποβάθρας ὁ λόγος γινόμενος μεγέθους τινὰ φαν-
 τασίαν διὰ τῆς τῶν ἐπαίνων περινοίας προστίθησιν. Ὅθεν πολλά-
 κισ τὸ ἐκ τῶν ἐγκωμίων κατακευαζόμενον θαῦμα ὡς σεσοφισμένον
 5 ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καθυποπτέυεται. Ἐπαινος δὲ μόνος ἱκανὸς τῆς
 παρθενίας ἐστὶ, τὸ κρείττονα τῶν ἐπαίνων εἶναι τὴν ἀρετὴν ἀποφή-
 νασθαι καὶ τῷ βίῳ θαυμάσαι μᾶλλον ἢ τῷ λόγῳ τὴν καθαρότητα. Ὁ
 δὲ ὑπόθεσιν ἐγκωμίων ταύτην ὑπὸ φιλοτιμίας ποιούμενος ἔοικε τὴν
 σταγόνα τῶν οἰκείων ἰδρώτων ἀξιόλογον εἰς προσθήκην νομίζειν
 10 τῷ ἀπείρῳ πελάγει γενῆσεσθαι, εἴ γε ἀνθρωπίνῳ λόγῳ δυνατὸν εἶ-
 ναι τὴν τοσαύτην χάριν ἀποσεμνῶναι πεπίστευκεν· ἢ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ
 δύναμιν ἀγνοεῖ ἢ ὁ ἐπαινεῖ οὐκ ἐπίσταται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

**Ὅτι ἴδιον τῆς θείας τε καὶ ἀσωμάτου φύσεως
 κατόρθωμά ἐστιν ἡ παρθενία**

Συνέσεως γὰρ ἡμῖν χρεῖα πολλῆς, δι' ἧς ἔστι γινῶναι τὴν ὑπερ-
 βολὴν τῆς χάριτος ταύτης, ἣτις συνεπινοεῖται μὲν τῷ ἀφθάρτῳ Πα-
 τρὶ, ὃ δὴ καὶ παράδοξον ἐν Πατρὶ παρθενίαν εὐρίσκεσθαι τῷ καὶ
 Υἱὸν ἔχοντι καὶ δίχα πάθους γεννήσαντι, τῷ δὲ μονογενεῖ Θεῷ τῷ
 20 τῆς ἀφθαρσίας χορηγῷ συγκαταλαμβάνεται ὁμοῦ τῷ καθαρῷ καὶ
 ἀπαθει τῆς γεννήσεως αὐτοῦ συνεκλάμψασα. Καὶ πάλιν τὸ ἴσον πα-
 ράδοξον Υἱὸς διὰ παρθενίας νοούμενος. Ἐνθεωρεῖται δὲ ὡσαύτως
 καὶ τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος φυσικῇ καὶ ἀφθάρτῳ καθαρότητι· τὸ
 γὰρ καθαρὸν καὶ ἀφθαρτον ὀνομάσας, ἄλλῳ ὀνόματι τὴν παρθενίαν
 25 ἐσημανας. Πάσῃ δὲ τῇ ὑπερκοσμίῳ φύσει συμπολιτεύεται διὰ τῆς
 ἀπαθείας συμπαροῦσα ταῖς ὑπερεχούσαις δυνάμεσιν, οὔτε τινὸς τῶν
 θείων χωριζομένη καὶ οὐδενὸς τῶν ἐναντίων προσαπτομένη. Πάν-
 τα γὰρ ὅσα καὶ φύσει καὶ προαιρέσει πρὸς ἀρετὴν νένευκε τῷ κα-
 θαρῷ πάντως ἐνωραῖζεται τῆς ἀφθαρσίας, καὶ πάντα ὅσα εἰς τὴν
 30 ἐναντίαν ἀποκέκριται τάξιν τῇ ἀποπτώσει τῆς καθαρότητος τοιαῦτά

τῶν λόγων, ὅπως λόγου χάρις ὁ οὐρανὸς ἢ ὁ ἥλιος ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ θαυμάσια τοῦ κόσμου. Καὶ εἶναι στίς ταπεινότερες ἐνασχολήσεις πού ὁ λόγος γίνεται ἓνα εἶδος ὑπόβαθρου καὶ μὲ τοὺς εὐφυεῖς ἐπαίνους προσθέτει μιὰ φαντασία μεγέθους. Γι' αὐτὸ συχνὰ ὄθουμασμός πού προκαλεῖται ἀπὸ τὰ ἐγκώμια θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς πλαστός. Ὁ μόνος ἱκανὸς ἔπαινος τῆς παρθενίας εἶναι νὰ παρουσιάσομε ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους καὶ νὰ θαυμάσομε τὴν καθαρότητα μὲ τὸ βίον μᾶλλον παρὰ μὲ τὸ λόγο. Ὅποιος ὅμως φιλοδοξεῖ νὰ τὴν κάνει θέμα ἐγκωμίου φαίνεται νὰ νομίζει ὅτι ἡ σταγόνα τῶν ιδρώτων τοῦ θ' ἀποβεῖ ἀξιόλογη προσθήκη στὸ ἄπειρο πέλαγος, ἂν πίστεψε ὅτι ἔχει τὴ δύναμη ὁ ἀνθρώπινος λόγος νὰ ἐξυμνήσει τὴν τόση χάρις. Ἡ ἔχει ἄγνοια γιὰ τὴ δύναμὴ τοῦ ἢ δὲν γνωρίζει αὐτὸ πού ἐπαινεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Ἡ παρθενία εἶναι κατόρθωμα ἴδιο τῆς θείας καὶ ἀσώματης φύσης

Χρειαζόμαστε πολλὴ σοφία, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ καταλάβομε τὴν ὑπερβολικὴ αὐτὴ χάρις, πού εἶναι αὐτονόητη γιὰ τὸν ἄφθαρτο Πατέρα, πράγμα βέβαια παράδοξο νὰ ὑπάρχει παρθενία στὸν Πατέρα πού καὶ υἱὸ ἔχει καὶ χωρὶς πάθος ἔχει γεννήσει. Στὸν μονογενὴ πάλι Υἱό, τὸ χορηγὸ τῆς ἀφθαρσίας, βρίσκεται νὰ συνεκλάμπει μαζί μὲ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀπάθεια τῆς γέννησής του. Καὶ εἶναι πάλι ἴσο παράδοξο νὰ θεωρεῖται Υἱὸς προερχόμενος ἀπὸ παρθενία. Θεωρεῖται ἐπίσης καὶ στὴ φυσικὴ καὶ ἄφθαρτη καθαρότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰτὶ ὅταν πεῖς καθαρότητα καὶ ἀφθαρσία δηλώνεις τὴν παρθενία μὲ ἄλλα ὀνόματα. Ἀναστρέφεται μαζί μὲ ὅλη τὴν ὑπερκόσμια φύση παρούσα μὲ τὴν ἀπάθειά της ἀνάμεσα στίς ὑπέρτερες δυνάμεις μὲ τρόπο πού οὔτε νὰ χωρίζεται ἀπὸ κάτι θεῖο, καὶ μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἀντίθετά τους νὰ συνδέεται. Ὅλα ὅσα τείνουν ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν προαίρεσή τους πρὸς τὴν ἀρετὴ ὠραιοποιοῦνται ὅπωςδήποτε μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ἀφθαρσίας· καὶ ὅλα ὅσα ἀποχωρίστηκαν στὴν ἀντίθετη τάξη, ἐπειδὴ ἔχασαν τὴν καθαρότητά τους εἶναι καὶ ὀνομάζονται ἀντίθετα.

έστι καὶ ὀνομάζεται. Τίς οὖν ἐξαρκέσει δύναμις λόγων τῇ τοσαύτῃ χάριτι παρισωθῆναι; Ἡ πῶς οὐ φοβεῖσθαι χρή, μὴ διὰ τῆς τῶν ἐπαίνων σπουδῆς λυμῆνηταί τις τῷ μεγαλείῳ τοῦ ἀξιώματος ἐλάττω τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τῆς προειλημμένης τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιήσας;

Οὐκοῦν καλῶς ἔχει τοὺς μὲν ἐγκωμιαστικούς λόγους ἐπὶ ταύτης ἔαν, ὡς ἀμήχανον ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς ὑποθέσεως συνεπᾶραι τὸν λόγον, ὡς δὲ ἔστι δυνατόν ἀεὶ μεμνησθαι τοῦ θεοῦ τούτου χαρίσματος καὶ ἐπὶ γλώττης ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ ἴδιον μὲν τῆς ἀσωμάτου φύσεως ἔστι καὶ ἐξαίρετον, ὑπὸ φιλανθρωπίας δὲ Θεοῦ καὶ τοῖς 10 διὰ σαρκὸς καὶ αἵματος λαχοῦσι τὴν ζωὴν ἐχαρίσθη, ἵνα, καταβληθεῖσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπὸ τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως, ὡς περτινὰ χεῖρα τὴν τῆς καθαρότητος μετουσίαν ὀρέξασα, πάλιν ὀρθώσῃ καὶ πρὸς τὰ ἄνω βλέπειν χειραγωγήσῃ. Διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι καὶ τὴν πηγὴν τῆς ἀφθαρσίας αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ 15 διὰ γάμου εἰσελθεῖν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ἐνδείξῃται διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον, ὅτι Θεοῦ παρουσίαν καὶ εἴσοδον μόνῃ καθαρότης ἱκανὴ ἔστι δέξασθαι, ἣν ἄλλως οὐκ ἔστι πρὸς ἀκρίβειαν πᾶσαν κατορθωθῆναι, εἰ μὴ παντελῶς τις ἑαυτὸν τῶν τῆς σαρκὸς παθημάτων ἀλλοτριώσειεν. Ὅπερ γὰρ ἐν τῇ 20 ἀμιάντῳ Μαρίᾳ γέγονε σωματικῶς, τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τῆς παρθενίας ἐκλάμψαντος, τοῦτο καὶ ἐπὶ πάσης ψυχῆς κατὰ λόγον παρθενευούσης γίνεται, οὐκέτι σωματικὴν ποιούμενου τοῦ Κυρίου τὴν παρουσίαν· «οὐ γὰρ γινώσκομεν ἔτι», φησί, «κατὰ σάρκα Χριστόν», ἀλλὰ πνευματικῶς εἰσοικιζομένου καὶ τὸν 25 Πατέρα ἑαυτῷ συνεισάγοντος, καθὼς φησί που τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἔστι τῆς παρθενίας ἡ δύναμις, ὡς καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς παρὰ τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων μένειν καὶ μετὰ τῶν ὑπερκοσμίων χορεύειν δυνάμεων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐφάπτεσθαι, τὸν μὲν Θεὸν δι' ἑαυτῆς πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κοινω- 30 νίαν κατάγουσα, τὸν δὲ ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῇ πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίαν πτεροῦσα καὶ οἶονεὶ σύνδεσμός τις γινομένη τῆς ἀνθρω-

Ποιά λοιπὸν δύναμη λόγων θὰ σταθεῖ ἱκανὴ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὴν τόσο μεγάλη χάρη; Ἡ πῶς δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε μήπως μὲ τὴ βία τῶν ἐπαίνων φθεῖρει κανένας τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀξιώματος, προκαλώντας στοὺς ἀκροατὲς μικρότερη ἐντύπωση ἀπὸ αὐτὴν ποῦ εἶχαν προηγουμένως;

Ἐπομένως εἶναι καλὸ ν' ἀφήσομε τὰ ἐγκώμια γι' αὐτὴν, γιατί εἶναι ἀδύνατο ν' ἀνεβάσομε τὸ λόγο στὰ ὕψη τοῦ θεματός μας, ἀλλὰ ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ θυμόμαστε πάντοτε τὸ θεῖο αὐτὸ χάρισμα καὶ νὰ ἔχομε στὰ χεῖλη μας τὸ ἀγαθὸ, ποῦ εἶναι ἴδιο τῆς ἀσώματης φύσης καὶ ἀποκλειστικὸ γνῶρισμα, ἐνῶ χαρίστηκε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ σ' ἐκείνους ποῦ ἔλαχαν τὴ ζωὴ μέσω τῆς σάρκας καὶ τοῦ αἵματος, ὥστε τὴν ἀνθρώπινη φύση ποῦ τὴν κατέβαλε ἢ ἐμπαθῆς διάθεση, ἀπλώνοντάς της ὡς ἓνα εἶδος χεριοῦ τὴ μετουσία τῆς καθαρότητος, νὰ τὴν ἀνορθώσῃ πάλι καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ νὰ κοιτάξῃ πρὸς τὰ ἄνω. Γι' αὐτὸ βέβαια νομίζω ὅτι ἡ πηγὴ τῆς ἀφθαρσίας, ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, δὲν εἰσῆλθε στὸν κόσμον μέσω τοῦ γάμου. Ἦθελε νὰ δείξῃ μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐνανθρωπήσεώς του τὸ μεγάλο αὐτὸ μυστήριον, ὅτι τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εἰσοδὸν τοῦ μόνο ἢ καθαρότητα εἶναι ἱκανὴ νὰ τὴ δεχτεῖ. Αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατορθωθεῖ μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν δὲν ἀποξενώσῃ κανένας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη τῆς σάρκας. Αὐτὸ ποῦ ἔγινε σωματικὰ μέσα στὴν ἀμίαντη Μαρία, ὅπου ἔλαμψε ἡ πληρότητα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν παρθενία, αὐτὸ συμβαίνει καὶ σὲ κάθε ψυχὴ ποῦ παρθενεύει λογικά, χωρὶς νὰ κάνει πιά ὁ Κύριος τὴν παρουσία του σωματικὴ. Γιατὶ λέει, «ἡ γνῶση μας δὲν περιορίζεται πιά στὸν κατὰ σάρκα Χριστό»⁴, ἀλλὰ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ πνευματικὴ εἰσοίκησή του μέσα μας, κατὰ τὴν ὁποία εἰσάγει καὶ τὸν Πατέρα του, ὅπως λέει κάπου στὸ Εὐαγγέλιον⁵.

Εἶναι λοιπὸν τόσο μεγάλη ἡ δύναμη τῆς παρθενίας, ὥστε καὶ στοὺς οὐρανοὺς νὰ μένει μαζί μὲ τὸν Πατέρα τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ νὰ συμμετέχει στὸ χορὸ τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων καὶ νὰ σχετίζεται μὲ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, κατεβάζοντας τὸ Θεὸ μὲ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ νὰ ἔρθῃ σὲ κοινωνία μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ φτερώνοντας τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴ δύναμὴ τῆς ἐπιθυμίας του γιὰ τὰ οὐράνια. Γίνεται ἓνα εἶδος συνδέσμου τῆς οἰ-

πίνης πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειώσεως, τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων ἀφεστῶτα τῇ φύσει τῇ παρ' ἑαυτῆς μεσιτεία εἰς συμφωνίαν ἀνάγουσα, τίς ἂν εὐρεθείη δύναμις λόγων συνανιούσα τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος; Ἀλλ' ἐπειδὴ παντελῶς ἄτοπον ἀφώνοις ἢ ἀναισθήτοις ὁμοιον φαίνεσθαι 5 καὶ τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ μὴ ἐπεγνωκέναί δοκεῖν τὰ τῆς παρθενίας καλὰ ἢ ἄπληκτον καὶ ἀκίνητον πρὸς τὴν τῶν καλῶν αἴσθησιν ἐπιδειχθῆναι, βραχέα τινὰ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν διὰ τὸ δεῖν ἐν πᾶσι πείθεσθαι τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐπιτάξαντος ἡμῖν προεθυμήθημεν. Μηδεὶς δὲ τοὺς κομπωδεστέρους παρ' ἡμῶν ἐπιζητεῖτω τῶν λόγων· ἔστι μὲν 10 γὰρ οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ἴσως δυνατὸν τὸ τοιοῦτον, ἀμελετήτοις οὖσι τῆς τοιαύτης λέξεως. Εἰ δὲ καὶ παρῆν τοῦ κομπάζειν ἡ δύναμις, οὐκ ἂν τοῦ κοινῆ λυσιτελοῦντος τὸ ἐν ὀλίγοις εὐδοκιμῆσαι προετιμήσαμεν. Ζητεῖν γὰρ ἐξ ἀπάντων, οἶμαι, δεῖν τὸν γε νοῦν ἔχοντα οὐκ ἐξ ὧν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς θαυμασθήσεται, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν καὶ ἑαυτὸν καὶ 15 τοὺς λοιποὺς ὠφελήσειεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

**Μνήμη τῶν ἐκ τοῦ γάμου δυσχερῶν καὶ ἐνδειξις
τοῦ τὸν γεγραφότα τὸν λόγον μὴ ἄγαμον εἶναι**

Εἶθε δέ πως οἶόν τε ἦν κάμοί τι γενέσθαι πλέον ἐκ τῆς τοιαύτης 20 σπουδῆς, ὡς μετὰ πλείονος ἂν τῆς προθυμίας τὸν περὶ τούτων πόνον ἐνεστησάμην, εἴπερ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετασχεῖν τῶν ἐκ τοῦ ἀρότρου καὶ ἀλοητοῦ γεννημάτων ἐφιλοπόνουν τὸν λόγον. Νυνὶ δέ, τρόπον τινά, ματαία καὶ ἀνόνητος ἡ γνῶσις ἐμοὶ τῶν τῆς παρθενίας καλῶν, ὡς τῷ βοῖ τὰ γεννήματα τῷ μετὰ κημῶν ἐπι- 25 στρεφομένῳ τὴν ἄλωνα ἢ ὡς τῷ διψῶντι τὸ ὑπορρέον τὸν κρημνὸν ὕδωρ, ὅταν ἀνέφικτον ᾗ. Μακάριοι δὲ οἷς ἐν ἐξουσίᾳ τῶν βελτιόνων ἔστιν ἡ αἴρεσις, καὶ οὐκ ἀπετειχίσθησαν τῷ κοινῷ προληφθέντες βίῳ, καθάπερ ἡμεῖς οἶόν τινα χάσματι πρὸς τὸ τῆς παρθενίας καύχημα διειργόμεθα, πρὸς ἣν οὐκ ἔστιν ἐπανελθεῖν ἔτι τὸν ἅπαξ τῷ κο- 30 σμικῷ βίῳ τὸ ἴχνος ἐναπερείσαντα. Διὰ τοῦτο θεαταὶ μόνον τῶν ἀλ-

κείωσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, ὀδηγώντας σὲ συμφωνία μὲ τὴ μεσιτεία τῆς πράγματα πού τόσο ἀφίστανται μεταξύ τους κατὰ τὴ φύση. Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι ποιὰ δύναμη λόγων εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ πού νὰ ἀνυψώνει στὸ ὕψος τοῦ θαύματος; Ἀλλά, ἐπειδὴ εἶναι ὀλό- τελα ἄτοπο νὰ φαίνομαι ὁμοιος μὲ ἄφωνους καὶ ἀνεύθυνους καὶ σὲ καθένα ἀπὸ τὰ δύο, ἢ νὰ παρέχω τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν κατέχω τὰ πλεονεκτήματα τῆς παρθενίας ἢ νὰ παρουσιαστῶ ἀδιάφορος καὶ ἀσυγκίνητος στὴν αἴσθησι τῶν καλῶν, ἀποφάσισα πρόθυμα νὰ πῶ δυὸ λόγια γι' αὐτήν, ἐπειδὴ πρέπει νὰ ὑπακούω στὴν ἐξουσία ἐκείνου πού μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολή. Ἀπὸ μένα ἂς μὴ ζητήσῃ κανέ- νας τὰ μεγάλα λόγια. Καὶ νὰ ἤθελα ἴσως δὲ θὰ μπορούσα κάτι τέ- τοιο, ἐπειδὴ δὲν ἔχω ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ὕψος αὐτό. Ἀλλὰ κι ἂν εἶχα τὴ δυνατότητα τῆς κομπορημοσύνης, δὲ θὰ προτιμοῦσα τὴν ἐπι- δοκιμασία τῶν λίγων ἀπὸ τὸ κοινὸ ὄφελος. Ὁ φρόνιμος νομίζω πρέπει νὰ ἐπιδιώκει ἀπὸ ὅλα ὄχι ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ θαυμαστεῖ περισσότερο, ἀλλὰ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ὠφελήσῃ καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Ἐπίμνησι τῶν δυσκολιῶν τοῦ γάμου καὶ ἐνδειξι ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ λόγου δὲν εἶναι ἄγαμος

Μακάρι νὰ εἶχα κι ἐγὼ κάποιο ὄφελος ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, γιὰ νὰ ἀναλάβανα μὲ μεγαλύτερη προθυμία τὸν κόπο γι' αὐτά, ἂν, ὅπως ἔχει γραφεῖ, φιλοπονοῦσα τὸ λόγο μου μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπο- λαύσω τὰ γεννήματα ἀπὸ τὸ ὄργωμα καὶ τὸ ἀλώνισμα. Τώρα ὁμως μὲ κάποιο τρόπο εἶναι μάταιη κι ἀνώφελη γιὰ μένα ἡ γνώσι τῶν πλεονεκτημάτων τῆς παρθενίας, ὅπως τὰ γεννήματα γιὰ τὸ βόδι πού γυρίζει τὸ ἀλώνι μὲ φίμωτρο⁶, ἢ γιὰ τὸν διψασμένο τὸ νερὸ πού τρέχει στὸν γκρεμό, ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πλησιάσει. Καλό- τυχοι ὅποιοι ἔχουν τὴν ἐξουσία νὰ διατάξουν τὰ καλύτερα καὶ δὲν βγῆκε πρωτύτερα ὡς ἐμπόδιο μπροστά τους ὁ κοινὸς βίος, ὅπως ἐμποδίζει ἐμένα σὰν ἓνα εἶδος γκρεμοῦ νὰ πλησιάσω τὸ καύχημα τῆς παρθενίας, στὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ξαναγυρίσει πιά ἐκεῖνος πού μιὰ φορὰ περπάτησε στὸν κοσμικὸ βίος. Γι' αὐτὸ στέκομαι

λοτριῶν ἐσμὲν καλῶν ἡμεῖς καὶ μάρτυρες τῆς ἐτέρων μακαριότη-
 τος· κἄν τι δεξιὸν περὶ παρθενίας νοήσωμεν, ταῦτὸν πάσχομεν τοῖς
 ὀψοποιοῖς τε καὶ ὑπηρέταις, οἱ τὴν ἐπιτραπέζιον τῶν πλουσίων τρυ-
 φὴν ἄλλοις ἠδύνουσιν, οὐδενὸς αὐτοῖ τῶν παρεσκευασμένων μετέ-
 5 χοντες. Ὡς μακάριόν γε ἂν ἦν, εἰ μὴ οὕτως εἶχε μηδὲ τῇ ὑστεροβου-
 λίᾳ τὸ καλὸν ἐγνωρίσαμεν. Νυνὶ δὲ ζηλωτοὶ μὲν ὄντως καὶ πάσης
 εὐχῆς καὶ ἐπιθυμίας ἐπέκεινα πράττοντες, οἷς ἡ δύναμις τῶν ἀπο-
 λαύσεων τῶν ἀγαθῶν τούτων οὐκ ἀποκέκλεισται. Ἡμεῖς δὲ καθά-
 περ οἱ τῇ πολυτελείᾳ τοῦ πλούτου τὴν ἑαυτῶν παραθεωροῦντες πε-
 10 νίαν πλεῖον ἀνιῶνται τοῖς παροῦσι καὶ δυσχεραίνουσι, τὸν αὐτὸν
 τρόπον ὅσω πλέον τὸν τῆς παρθενίας πλοῦτον ἐπιγινώσκουμεν, το-
 σούτῳ μᾶλλον οἰκτείρομεν τὸν ἄλλον βίον διὰ τῆς τῶν βελτιόνων
 παρεξετάσεως οἷων καὶ ὄσων πτωχεύει καταμανθάνοντες. Οὐ λέ-
 γω μόνον ὅσα εἰς ὕστερον τοῖς κατ' ἀρετὴν βεβιωκόσιν ἀπόκειται,
 15 ἀλλὰ καὶ ὅσα τῆς παρουσίας ἐστὶ ζωῆς. Εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν
 ἐθέλοι τοῦ βίου τούτου τὸ πρὸς τὴν παρθενίαν διάφορον, τοσαύτην
 εὐρήσει τὴν διαφορὰν, ὅση σχεδὸν τῶν ἐπιγείων ἐστὶ πρὸς τὰ οὐρά-
 νια· ἔξεστι δὲ γινῶναι τὴν τοῦ λόγου ἀλήθειαν αὐτὰ διασκεψαμένους
 τὰ πράγματα.

20 Πόθεν δὲ τις ἀρξάμενος ἐπαξίως ἂν τὸν βαρὺν τοῦτον βίον
 ἐκτραγωδήσειεν; ἢ πῶς ἂν τις ὑπ' ὄψιν ἀγάγοι τὰ κοινὰ τοῦ βίου
 κακά, ἃ πάντες μὲν οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς πείρας γινώσκουσιν, οὐκ
 οἶδα δὲ ὅπως ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰδόσιν αὐτὰ λανθάνειν ἢ φύσις ἐμηχα-
 νήσατο, ἐκουσίως τῶν ἀνθρώπων ἐν οἷς εἰσιν ἀγνοούντων; Βούλει
 25 ἀπὸ τῶν ἠδίστων ἀρξώμεθα; Οὐκοῦν τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν τῷ
 γάμῳ σπουδαζομένων τὸ κεχαρισμένης ἐπιτυχεῖν ἐστὶ συμβιώσεως.
 Καὶ δὴ ταῦθ' οὕτως ἐχέτω καὶ διὰ πάντων μακαριστὸς ὑπογεγρά-
 φθω ὁ γάμος· γένος εὐδόκιμον, πλοῦτος ἀρκῶν, ἡλικία συμβαίνου-
 σα, τῆς ὥρας αὐτὸ τὸ ἄνθος, φίλτρον πολὺ, καὶ οἶον ἐν ἐκατέρῳ
 30 ὑπὲρ τὸν ἄλλον ὑπονοεῖσθαι, ἢ γλυκεῖα ἐκείνη φιλονεικία τὸ ἑαυτὸν
 βούλεσθαι νικᾶν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐκάτερον. Προσέστω τούτοις δόξα καὶ
 δυναστεία καὶ περιφάνεια καὶ πᾶν ὅ,τι βούλει. Ἄλλ' ὄρα τὴν τοῖς
 ἀπηριθμημένοις χρηστοῖς ἀναγκαίως συμπαροῦσαν καὶ ὑποσμύχου-

ἀπλὸς θεατῆς μόνο τῶν ξένων ὠφελειῶν καὶ μάρτυρας τῆς μακαριότητος τῶν ἄλλων. Κι ἂν ἔρθει στὸ νοῦ μου κάτι ἐπιτυχημένο γιὰ τὴν παρθενία, παθαίνω ὅ,τι καὶ ὁ μάγειρας καὶ ὁ ὑπηρέτης, ποὺ ἐτοιμάζουν τὸ τραπέζι τῶν πλούσιων γιὰ τὴν ἀπόλαυση τῶν ἄλλων, ἐνῶ δὲ δοκιμάζουν κανένα ἀπὸ τὰ φαγητὰ τους. Θὰ ἦταν μεγάλη εὐτυχία νὰ μὴν ἦταν ἐτσι τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴν ἦταν τὸ καλὸ στερνὴ μου γνώση. Τώρα εἶναι πραγματικὰ ἀξιοζήλευτοι κι εὐτυχισμένοι πέρα ἀπὸ κάθε εὐχῆ κι ἐπιθυμία, ὅσοι δὲν εἶναι ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν. Ἐγὼ ὅμως, ὅπως αὐτοὶ ποὺ συγκρίνοντας τὴν φτώχεια τους μὲ τὴν πολυτέλεια τοῦ πλούτου ὑποφέρουν κι ἀγανακτοῦν περισσότερο μὲ τὶς ταλαιπωρίες του, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅσο περισσότερο ἐμβαθύνω στὸν πλοῦτο τῆς παρθενίας, τόσο πιὸ πολὺ οἰκτείρω τὴν ἄλλη ζωὴ, συνειδητοποιώντας μὲ τὴν παράθεση τῶν καλύτερων σὲ τί λογῆς καὶ πόσα πράγματα εἶναι φτωχῆ. Δὲν ἀναφέρομαι μόνο σ' ὅσα περιμένουν τοὺς ἐνάρετους στὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ σ' ὅσα ἀφοροῦν τὴν παρούσα ζωὴ. Ἄν θέλει κανένας νὰ ἐξετάσει μὲ λεπτομέρειες τὴ διαφορὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἀπὸ τὸ κέρδος τῆς παρθενίας, θὰ τὴν εὐρει τόσο μεγάλη, ὅσο σχεδὸν ἀπέχουν τὰ ἐπίγεια ἀπὸ τὰ οὐράνια· καὶ μποροῦμε ν' ἀντιληφθοῦμε τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς ἐξετάζοντας τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Ἄπὸ ποῦ ν' ἀρχίσει κανένας γιὰ νὰ διεκτραγωδήσει ἐπάξια τὴ δύσκολη αὐτὴ ζωὴ; Ἡ πῶς μπορεῖ νὰ παρουσιάσει κανένας τὰ κοινὰ δεινὰ τῆς ζωῆς, ποὺ γνωρίζουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκ πείρας, ἀλλὰ δὲν ξέρω ποιό τρόπο μηχανεύτηκε ἡ φύση ὥστε νὰ διαφεύγουν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ποὺ τὰ γνωρίζουν καὶ νὰ τὰ ἀγνοοῦν θεληματικὰ αὐτοὶ ποὺ τὰ ὑποφέρουν; Θέλεις ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὰ πιὸ εὐχάριστα; Ἡ βασικὴ ἐπιδίωξη τοῦ γάμου εἶναι νὰ ἐπιτύχει κανένας μιὰ εὐάρεστη συμβίωση. Αὐτὰ ἄς εἶναι ἐτσι καὶ ἄς σηματοδεύουν ὅλα αὐτὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ γάμου, γενιὰ μὲ καλὸ ὄνομα, πλοῦτος ἀρκετός, ταιριαστὴ ἡλικία στὸ ἄνθος τῆς νεότητος, πολλὴ ἀγάπη, ποὺ νὰ δείχνει στὸν καθένα περισσότερη ἀπὸ ὅ,τι στὸν ἄλλο, ἢ γλυκιά ἐκείνη ξεσυνερισιὰ ποὺ θέλει νὰ νικᾷ στὴν ἀγάπη καθένας τὸν ἄλλο. Ἄς προστεθοῦν σ' αὐτὰ φῆμες καὶ ἐξουσία καὶ λαμπρότητα καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλεις, ἀλλὰ πρόσεξε τὴ λύπη ποὺ κρυφοκαίει καὶ συνοδεύει ὑποχρεωτικὰ τὰ εὐχάριστα ποὺ ἀπαριθμῆ-

σαν λύπην. Οὐ λέγω τὸν τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἐπιφυόμενον φθόνον καὶ τὸ πρόχειρον εἶναι πρὸς ἐπιβουλὴν τῶν ἀνθρώπων τὸ δοκοῦν εὐημερεῖν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ὅτι πᾶς ὁ μὴ ἰσομοιρῶν ἐν τῷ κρείττονι, φυσικόν τι πρὸς τὸν ὑπερέχοντα τὸ μῖσος ἔχει· καὶ διὰ τοῦτο δι' ὑποψίας 5 τοῖς δοκοῦσιν εὐθυμεῖν ὁ βίος ἐστί, πλείω τῶν ἡδέων τὰ λυπηρὰ παρεχόμενος. Παρήμι ταῦτα ὡς καὶ τοῦ φθόνου κατ' ἐκείνων ἀργοῦντος· καίτοι γε οὐ ρᾶδιόν ἐστιν εὐρεῖν ὅτω τὰ δύο κατὰ ταῦτὸν συνηνέχθη καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς εὐδαιμονεῖν καὶ διαφεύγειν τὸν φθόνον. Πλὴν ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων ἐλευθέραν αὐτῶν, εἰ δοκεῖ, 10 τὴν ζωὴν ὑποθώμεθα. Καὶ ἰδωμεν εἰ δυνατόν ἐστιν εὐθυμεῖν τοὺς ἐν τοσαύτῃ διάγοντας εὐημερίᾳ.

Τί οὖν ἔσται τὸ λυποῦν, ἐρεῖς, εἰ μηδὲ ὁ φθόνος τῶν εὐδαιμονούντων καθάψεται; Τοῦτο αὐτό φημι τὸ διὰ πάντων αὐτοῖς τὸν βίον καταγλυκαίνεσθαι, τοῦτό ἐστι τὸ τῆς λύπης ὑπέκκαυμα. Ἔως γὰρ 15 ἂν ἄνθρωποι ᾧσι, τὸ θνητὸν τοῦτο καὶ ἐπὶ κληρον πρᾶγμα, καὶ τοὺς τάφους τῶν ἀφ' ὧν γεγόνασι βλέπωσιν ἀχώριστον ἔχουσι καὶ συνευγμένην τῇ ζωῇ τὴν λύπην, εἰ καὶ μικρὸν μετέχοιεν τοῦ λογίζεσθαι. Ἡ γὰρ διηνεκῆς τοῦ θανάτου προσδοκία οὐκ ἐπὶ ρητοῖς τισι σημείοις γινωσκομένη, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀδηλίαν τοῦ μέλλοντος πάντοτε 20 ὡς ἐνεστηκυῖα φοβοῦσα τὴν αἰεὶ παροῦσαν εὐφροσύνην συγχεῖ, τῷ φόβῳ τῶν ἐλπιζομένων τὰς εὐθυμίας ἐπιταράσσοι. Εἰ γὰρ ἦν δυνατόν πρὸ τῆς πείρας τὰ τῶν πεπειραμένων μαθεῖν! εἰ γὰρ ἐξῆν δι' ἄλλης τινὸς ἐπινοίας ἐντὸς τοῦ βίου γενόμενον ἐποπτεῦσαι τὰ πράγματα, πόσος ἂν ἦν ὁ δρόμος τῶν αὐτομολούντων πρὸς τὴν παρθε- 25 νίαν ἀπὸ τοῦ γάμου! πόση φυλακὴ καὶ προμήθεια τοῦ μήποτε ταῖς ἀφύκτοις πάγαις ἐγκρατηθῆναι, ὧν τὴν δυσκολίαν οὐκ ἔστιν ἄλλως δι' ἀκριβείας μαθεῖν, μὴ ἐντὸς τῶν ἀρκύων γενόμενον! Εἶδες γὰρ ἂν, εἴπερ ἰδεῖν ἀκινδύνως ἐξῆν, πολλὴν τῶν ἐναντίων τὴν σύγχυσιν, γέλωτα δακρύοις συμπεφυρμένον καὶ λύπην εὐφροσύναις συμμεμιγμένην, 30 νην, πανταχοῦ τοῖς γινομένοις συμπαρόντα διὰ τῶν ἐλπίδων τὸν θάνατον καὶ ἐκάστου τῶν καθ' ἡδονὴν ἐφαπτόμενον. Ὄταν ἴδῃ ὁ νυμφίος τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον, εὐθὺς πάντως καὶ ὁ φόβος τοῦ χωρισμοῦ συνεισέρχεται· κἂν ἀκούσῃ τῆς ἡδίστης φωνῆς, καὶ τὸ μὴ ἀκούσεσθαί ποτε ἐννοήσῃ· καὶ ὅταν εὐφρανθῇ τῇ θεωρίᾳ τοῦ κάλ-

σαμε. Δὲν ἐννοῶ τὸ φθόνον ποὺ προκαλοῦν οἱ ἐπιτυχημένοι καὶ πόσο εὐκόλα ἐπισύρει τὴν ἐπιβουλὴν ἢ φαινόμενη εὐημερία τῆς ζωῆς καὶ ὅτι ὁποῖος δὲν εἶναι ἴσος στὴν εὐτυχία ἔχει ἓνα φυσικὸ μίσος στὸν ἀνώτερό του. Καὶ γι' αὐτὸ γίνεται ὑποπτη ἢ ζωὴ ἐκείνων ποὺ φαίνονται χαρούμενοι, γιατί τοὺς προκαλεῖ περισσότερα λυπηρὰ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα. Τ' ἀφήνω αὐτὰ γιατί καὶ ὁ φθόνος ἀδρανεῖ ἐναντίον αὐτῶν, ἂν καὶ δὲν εἶναι βέβαια εὐκόλο νὰ βρεθεῖ σὲ ποιόν συνέπεσαν καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ πάνω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εὐτυχία καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ φθόνου. Ὡστόσο ἄς θεωρήσομε τὴ ζωὴ, ἂν θέλεις, ἐλεύθερη ἀπὸ ὅλα αὐτὰ. Κι ἄς δοῦμε ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι χαρούμενοι ὅσοι ζοῦν σὲ τόσο μεγάλη εὐημερία.

Ποιὸ εἶναι λοιπόν, θὰ πεῖς, αὐτὸ ποὺ θὰ προκαλέσει τὴ λύπη, ἂν οὔτε ὁ φθόνος ἀγγίξει αὐτοὺς ποὺ εὐτυχοῦν; Λέω πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ προσάναμμα τῆς λύπης, τὸ νὰ καταγλυκαίνεται μὲ ὅλα ἡ ζωὴ τους. Ὡσο δηλαδὴ ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι, αὐτὴ ἡ θνητὴ καὶ ἀπὸ τὴ φθορὰ σημαδεμένη ὑπαρξή, κι ὅσο βλέπουν τοὺς τάφους τῶν γονιῶν τους, ἔχουν τὴ λύπη ἀχώριστη καὶ ἐνωμένη μὲ τὴ ζωὴ τους. Ἡ ἀδιάκοπη δηλαδὴ προσδοκία τοῦ θανάτου, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζεται σὲ ὀρισμένα συγκεκριμένα σημεῖα, ἀλλὰ ποὺ σὰν πάντοτε παρούσα φοβίζει ἐξαιτίας τῆς ἀδηλότητος τοῦ μέλλοντος, ταραζεῖ τὴ συνεχὴ εὐφροσύνη, προκαλώντας σύγχυση στὶς εὐχαριστήσεις μὲ τὸ φόβο μελλοντικῶν κακῶν. Μακάρι νὰ ἦταν δυνατό νὰ μάθει κανεὶς τὶς ἐμπειρίες τῶν ἄλλων προτοῦ τὶς δοκιμάσει ὁ ἴδιος. Ἄν ἦταν δυνατό, ὅταν βρεθεῖς μέσα στὴ ζωὴ νὰ κοιτάξεις τὰ πράγματα ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἄποψη, μὲ πόση ταχύτητα θὰ ἔτρεχαν πρὸς τὴν παρθενία ἐκεῖνοι ποὺ αὐτομολοῦν ἀπὸ τὸ γάμο! Πόσο θὰ φυλάγονταν καὶ θὰ φρόντιζαν νὰ μὴν πιαστοῦν ποτὲ στὶς ἀξέφευγες παγίδες, ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ μάθεις ἀλλιῶς μὲ λεπτομέρεια τὴ δύναμή τους ἂν δὲ βρεθεῖς μέσα στὰ δίχτυα τους! Θὰ ἔβλεπες, ἂν ἐπιτρεπόταν νὰ δεῖς χωρὶς κίνδυνο, πολλὴ σύγχυση ἀνάμεσα στὰ ἀντίθετα, γέλια καὶ δάκρυα ἀνάκατα, λύπη ἀνάμικτη μέσα στὶς χαρές, σὲ κάθετι ποὺ γίνεται νὰ περιμένεις πὼς εἶναι κοντὰ κι ὁ θάνατος καὶ ἀπλώνει τὸ χέρι του σὲ κάθε εὐχάριστο. Ὡταν ἀντικρίσει ὁ γαμπρὸς τὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπᾷ, εὐθὺς τρυπώνει ὀπωσδήποτε στὴν καρδιά του κι ὁ φόβος τοῦ χωρισμοῦ. Ὡταν ἀκούσει τὴ γλυκύτετη φωνὴ σκέφτεται ἀμέσως καὶ τὸ ὅτι μπορεῖ κάποτε νὰ

λους, τότε μάλιστα φρίττει τὴν προσδοκίαν τοῦ πένθους· ἐὰν τὰ τί-
 μια τῆ νεότητι καὶ ὅσα παρὰ τῶν ἀνοήτων σπουδάζεται κατανοήση,
 οἷον ὀφθαλμὸν τοῖς βλεφάροις λάμποντα καὶ ὄφρῶν περικεχυμένην
 τῷ ὄμματι καὶ παρειὰν ἐν ἡδεῖ καὶ γλαφυρῶ μειδιάματι καὶ χεῖλος
 5 ἐπηνθισμένον τῷ φυσικῷ ἐρυθθήματι, κόμην τε χρυσομιγῆ καὶ βα-
 θεῖαν τῷ ποικίλῳ τῆς ἐμπλοκῆς τῆ κεφαλῆ περιστίλβουσιν καὶ πᾶ-
 σαν τὴν πρόσκαιρον ἀγλαΐαν ἐκείνην, τότε πάντως, κἂν μικρὸν
 αὐτῷ προσῆ τοῦ λογίζεσθαι κάκεινο τῆ ψυχῆ ἐννοεῖ, ὅτι τοῦτο μὲν
 τὸ τοιοῦτον κάλλος οἰχήσεται ποτε διαρρυέν καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν περι-
 10 στήσεται, ὅστέα βδελυρὰ τε καὶ εἰδεχθῆ ἀντὶ τοῦ νῦν φαινομένου γε-
 νόμενον, οὐδὲν ἴχνος, οὐδὲν μνημόσυνον, οὐδὲν λείψανον τοῦ παρόν-
 τος ἀνθους ἐπιφερόμενον.

Εἰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διανοοῖτο, ἄρ' ἐν εὐφροσύνῃ βιώσεται;
 ἄρα πιστεύσει τοῖς παροῦσιν αὐτῷ χρηστοῖς ὡς ἀεὶ παραμένουσιν;
 15 Ἥ δὴλον ἐκ τούτων, ὅτι, καθάπερ ἐν ταῖς τῶν ὀνείρων ἀπάταις,
 ἀμηχανήσει καὶ ἀπίστως πρὸς τὸν βίον ἔξει, ὡς ἀλλοτρίοις προσέ-
 χων τοῖς φαινομένοις, συνιεῖς πάντως, εἴπερ ἔχοι τινὰ τῶν ὄντων
 ἐπίσκεψιν, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ φαινομένων ὡς ἔστι φαίνεται,
 ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀπατηλὰς φαντασίας ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ἡμῖν προδεί-
 20 κνουσι διαπαίζων ταῖς ἐλπίσι τοὺς πρὸς αὐτὸν κεχηνότας, καὶ διὰ τῆς
 τῶν φαινομένων πλάνης συγκαλύπτων αὐτὸς ἑαυτόν, ἕως ἂν ἀθρό-
 ως ἐν ταῖς μεταβολαῖς ἐλεγχθεῖ ἄλλο τι ὢν παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην
 ἐλπίδα τὴν διὰ τῆς ἀπάτης τοῖς ἀνοήτοις ἐγγινομένην. Ποίας οὖν
 ἡδονῆς ἄξια τῷ ταῦτα λογιζομένῳ φανεῖται τὰ ἡδέα τοῦ βίου; Πότε
 25 ἠσθήσεται κατὰ ἀλήθειαν ὁ ταῦτα φρονῶν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ
 παρεῖναι χρηστοῖς εὐφρανθήσεται; Οὐκ ἀεὶ τῷ φόβῳ τῆς μεταβολῆς
 ταραττόμενος ἀνεπαίσθητον ἔχει τὴν τῶν παρόντων ἀπόλαυσιν;

Ἐὼ σημειῖα καὶ ὀνείρους καὶ κληδόνας καὶ τοὺς τοιούτους
 λήρους, πάντα ὑπὸ ματαίας συνηθείας παρατηρούμενα καὶ πρὸς τὸ
 30 χεῖρον ὑποπτευόμενα. Ἀλλὰ καιρὸς ὠδίνων τὴν παιδα καταλαμβάνει
 καὶ οὐχὶ παιδὸς γένεσις, ἀλλὰ θανάτου παρουσία τὸ πρᾶγμα νο-

μὴν τὴν ἀκούσει. Κι ὅταν νιώσει χαρὰ παρατηρώντας τὴν ὀμορφιά, τότε εἶναι ποὺ φρίττει πῶς πολὺ μὲ τὴν προσδοκία τῆς λύπης. Ἐὰν σκεφτεῖ ὅσα ἢ νεότητα τιμᾶ καὶ ὅσα οἱ ἀνόητοι ἐπιδιώκουν, γιὰ παράδειγμα τὰ μάτια ποὺ ἀστράφτουν μέσα στὰ βλέφαρα καὶ τὰ φρύδια τὰ γραμμένα γύρω στὰ μάτια καὶ τὰ μάγουλα μὲ τὸ γλυκὸ χαμόγελο ποὺ τὰ βαθουλώνει, τὰ μαλλιᾶ τὰ χρυσὰ καὶ πλούσια νὰ λάμπουν σγουρὰ στὸ κεφάλι, ἂν ξέρει στὸ νοῦ του ὅλη αὐτὴ τὴν παροδικὴ λάμψη, τότε ὅπωςδήποτε ἀκόμα κι ἂν διαθέτει ἕνα κόκκο ἀπὸ νοῦ, στοχάζεται μέσα του καὶ ἐκεῖνο, ὅτι αὐτὴ ἢ ἐξαισία ὀμορφιά θὰ μαδήσει κάποτε γρήγορα καὶ θὰ γίνῃ μηδέν, ὅστᾳ ἄσχημα κι ἀποκρουστικὰ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶναι τώρα, καὶ δὲ θὰ μείνει κανένα ἀχνάρι, καμιὰ ὑπόμνηση, κανένα ἀπομεινάρι ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ λουλούδισμα.

Ἐὰν σκεφτεῖ κανένας αὐτὰ κι ἄλλα παρόμοια, θὰ μπορέσει ἄραγε νὰ ζήσει μὲ χαρὰ; θὰ πιστέψῃ ἄραγε ὅτι καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει τώρα θὰ παραμείνουν γιὰ πάντα; Ἡ εἶναι φανερὸ ἀπὸ αὐτὰ ὅτι θὰ βρεθεῖ σὲ ἀμηχανία, ὅπως γίνεται στίς πλάνες τῶν ὀνείρων, καὶ θὰ δυσπιστήσῃ πρὸς τὴ ζωὴ, δίνοντας διαφορετικὸ νόημα στὰ φαινόμενα, κατανοώντας ἀσφαλῶς, ἂν ἔχει ἐξετάσει κάπως τὰ ὄντα, ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς δὲ φαίνεται ὅπως εἶναι, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ φαντασίες ἀπατηλές μᾶς τὰ παρουσιάζει ἄλλ' ἂντ' ἄλλων, παίζοντας μὲ τίς ἐλπίδες ὅποιον τὴν κοιτάζουν μ' ἀνοιχτὸ στόμα καὶ συγκαλύπτει ἢ ἴδια τὸν ἑαυτὸ τῆς μὲ τὰ ἀπατηλὰ φαινόμενα, ὥσπου νὰ φανερωθεῖ ξαφνικὰ ἀνάμεσα στίς μεταβολές ὅτι εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐλπίδα ποὺ γεννιέται μὲ τὴν ἀπάτη στίς ψυχές τῶν ἀνοήτων. Γιὰ ποιά λοιπὸν ἡδονὴ θὰ φανοῦν ἄξια τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς σ' αὐτὸν ποὺ κάνει αὐτὲς τίς σκέψεις; Πότε θὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀληθινὴ ἡδονὴ ὅποιος σκέφτεται ἔτσι καὶ θὰ εὐχαριστηθεῖ μὲ τὰ εὐχάριστα ποὺ νομίζει πῶς ἔχει; Δὲν συμβαίνει πάντοτε, καθὼς τὸν συγχύζει ὁ φόβος τῆς μεταβολῆς, νὰ μὴ μπορεῖ νὰ νιώσῃ τὴν ἀπόλαυση τῶν παρόντων ἀγαθῶν;

Ἀφήνω τὰ σημεία καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τίς φῆμες καὶ τίς παρόμοιες φλυαρίες, ποὺ ὅλα τὰ παρατηροῦμε ἀπὸ ἀβάσιμη συνήθεια καὶ θεωροῦνται ὑπόπτα γιὰ τὸ χειρότερο. Πιάνουν τὴν κοπέλλα οἱ πόνοι τῆς γέννας καὶ τὸ πράγμα δὲν τὸ νομίζουν γέννηση παιδιοῦ,

μίζεται καὶ θάνατος τῆς κυφορούσης διὰ τοῦ τόκου ἐλπίζεται. Πολλάκις δὲ καὶ τῆς πονηρᾶς ταύτης μαντείας οὐ διεψεύσθησαν, ἀλλὰ πρὶν ἑορτάσαι τὴν γενέθλιον ἑορτὴν, πρὶν τινος τῶν κατ' ἐλπίδας ἀγαθῶν ἀπογεύσασθαι, εὐθὺς εἰς θρῆνον τὴν χαρὰν μεθηρμόσαντο.

5 Ἔτι τῷ φίλτρῳ ζέοντες, ἔτι τοῖς πόθοις ἀκμάζοντες, οὐπω τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδίστων λαβόντες τὴν αἴσθησιν, ὥσπερ τινὸς ἐνυπνίου φαντασίᾳ, πάντων ἀθρώως τῶν ἐν χερσὶν ἐχωρίσθησαν. Τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις οἶα; Πορθεῖται μὲν ὑπὸ τῶν οἰκείων ὡς ὑπὸ πολεμίων ὁ θάλαμος, καλλωπίζεται δὲ ἀντὶ τοῦ θαλάμου διὰ τοῦ τάφου ὁ

10 θάνατος· ἀνακλήσεις ἐπὶ τούτων ἀνόνητοι καὶ μάταιοι χειρῶν κρότοι· ἀναμνήσεις τοῦ προτέρου βίου, κατάραι κατὰ τῶν συμβουλευσάντων τὸν γάμον, μέμψεις κατὰ τῶν μὴ κωλυσάντων φίλων· ἐν αἰτία πολλῇ ὁ γονεῖς, ἂν τε περιόντες τύχῳσιν ἂν τε καὶ μὴ· ἀγανάκτησις κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, κατηγορία πάσης τῆς φύσεως,

15 κατ' αὐτῆς τῆς θείας οἰκονομίας μέμψεις πολλαὶ καὶ ἐγκλήματα, μάχη πρὸς ἑαυτόν, πόλεμος κατὰ τῶν νουθετούντων· οὐδεὶς τῶν ἀτοπωτάτων ὄκνος, οὔτε ρημάτων οὔτε πραγμάτων. Πολλάκις δέ, οἷς ἂν ὑπερανίσχη τὸ πάθος καὶ περισσοτέρως καταποθῆ ὁ λογισμὸς ὑπὸ τῆς λύπης, εἰς πικρότερον πέρας ἢ τραγωδία κατέληξεν,

20 οὐδὲ τοῦ περιλειφθέντος ἐπιβιῶναι τῇ συμφορᾷ δυνηθέντος.

Ἄλλ' οὐχὶ τοῦτο· ὑποθώμεθα δὲ τὰ βελτίω, ὅτι καὶ διέφυγε τῶν ὠδίνων τὸν κίνδυνον καὶ γέγονεν αὐτοῖς παῖς, αὐτὸ τῆς ὥρας τῶν γεννησαμένων τὸ ἀπεικόνισμα. Τί οὖν; ἤλαττώθη διὰ τούτων ἢ τοῦ λυπεῖσθαι ὑπόθεσις ἢ οὐχὶ καὶ προσθήκας μᾶλλον ἐδέξατο; Τούς τε

25 γὰρ προτέρους ἔχουσι φόβους καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ τέκνου προσέλαβον, μὴ τι συμβῆ περὶ τὴν ἀνατροφὴν ἀηδές, μὴ τις πονηρὰ συντυχία, μὴ τι σύμπτωμα τῶν ἀβουλήτων ἢ πάθος ἢ πῆρωσιν ἢ καὶ κίνδυνον ἐπαγάγη τινά. Καὶ ταῦτα μὲν ἀμφοτέρων κοινά, τὰ δὲ τῆς γαμετῆς ἴδια τίς ἂν ἐξαριθμῆσαιτο; Ἴνα γὰρ ἐάσωμεν τὰ πρόχειρα ταῦτα καὶ

30 πᾶσιν γνώριμα, τὸ τῆς κυφορίας ἄχθος, τὸν ἐν ταῖς ὠδίσι κίνδυνον, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνατροφῆς πόνον, τὸ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἰδίως τῷ τεχθέντι συναποσχίζεσθαι, κἂν πλειόνων γένηται μήτηρ, εἰς τσαῦτα

ἀλλὰ παρουσία τοῦ θανάτου καὶ ὑπάρχει φόβος γιὰ θάνατο τῆς ἐγκύου μὲ τὴ γέννα. Καὶ πολλὰς φορές δὲν διαψεύστηκαν στὸ κακὸ αὐτὸ προμάντεμα, ἀλλὰ, προτοῦ γιορτάσουν τὴ γιορτὴ τῆς γέννησης, προτοῦ δοκιμάσουν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔλπιζαν, ἀλλάξαν μὲ μιᾶς τὴ χαρὰ σὲ θρῆνο. Ἐνῶ ἀκόμα ἡ ἀγάπη ἔκαιγε μέσα τους καὶ ἦταν γεμάτοι πόθους καὶ ἐνῶ δὲν εἶχαν ἀκόμα νιώσει τὰ πιὸ εὐχάριστα τῆς ζωῆς, σὰν νὰ ἦταν ὄνειρο καὶ φαντασία, ἔχασαν ξαφνικὰ τὰ πάντα ἀπὸ τὰ χέρια τους. Καὶ τί ἐπακολουθεῖ σ' αὐτά; λεηλατοῦν τὸ θάλαμο οἱ δικοὶ σὰ νὰ εἶναι ἐχθροὶ κι ἀπὸ τὸ θάλαμο στολίζεται τὸ μνήμα τοῦ θανάτου. Οἱ ἐπικλήσεις γιὰ ἐπιστροφή στὶς περιπτώσεις αὐτὲς δὲν ὠφελοῦν καὶ εἶναι μάταια τὰ χτυπήματα τῶν χειρῶν. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν περασμένη ζωὴ, κατάρες γιὰ ἐκείνους ποὺ παρακίνησαν στὸ γάμο, κατηγορίες κατὰ τῶν φίλων ποὺ δὲν τὸν ἐμπόδισαν. Κύριοι αἴτιοι θεωροῦνται οἱ γονεῖς, εἴτε εἶναι ζωντανοὶ εἴτε ὄχι. Ἀγανάκτηση κατὰ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, κατηγορία ὅλης τῆς φύσης, πολλὰς μορφὰς ἀκόμα καὶ κατὰ τῆς ἴδιας τῆς θείας οἰκονομίας καὶ παράπονα, ἀμάχη μὲ τὸν ἑαυτὸ του, πόλεμος ἐναντίον ὅσων τὸν συμβουλεύουν. Κανένας δισταγμὸς γιὰ τὰ πιὸ παράλογα εἴτε λόγια εἴτε πράγματα. Πολλὰς φορές σ' ὅποιους κορυφωθεῖ τὸ πάθος καὶ βουλιάξει μέσα στὴ λύπη ὁ λογισμὸς, ἡ τραγωδία καταλήγει σὲ θλιβερότερο τέλος, ἐπειδὴ κι αὐτὸς ποὺ ἔμεινε δὲν μπορεῖ πιά νὰ ζήσει μετὰ τὴ συμφορὰ.

Ἄλλὰ ἔστω ὅτι δὲ συμβαίνει αὐτό· ἄς ὑποθέσουμε τὰ καλύτερα· ὅτι καὶ τὸν κίνδυνο τῶν πόνων διέφυγε καὶ γεννήθηκε τὸ παιδί τους, πιστὴ εἰκόνα τῆς ὀμορφιάς τῶν γονιῶν του. Καὶ λοιπόν; Μὲ τὴ γέννηση μειώθηκε ἡ ἀφορμὴ τῆς λύπης ἢ μήπως δέχτηκε προσθήκη μᾶλλον; Γιατὶ καὶ τοὺς προηγούμενους φόβους διατηροῦν κι ἀπόχτησαν καὶ νέο, τὸ φόβο γιὰ τὸ παιδί, μήπως τυχὸν συμβεῖ κάποιο λυπηρὸ κατὰ τὴν ἀνατροφή του, κάποιο κακὸ περιστατικό, μὴ γίνεи κάτι ποὺ δὲ θέλομε καὶ προκαλέσει ἓνα πάθημα, μιὰ ἀναπηρία, κάποιο κίνδυνο. Καὶ αὐτὰ εἶναι κοινὰ καὶ γιὰ τοὺς δύο συζύγους, ὅσα ὁμως ἀφοροῦν τὴ σύζυγο ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τ' ἀπαριθμήσει; Γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω αὐτὰ τὰ πρόχειρα καὶ σ' ὄλους γνωστά, τὸ βάρος τῆς ἐγκυμοσύνης, τὸν κίνδυνο τῆς γέννας, τὸ μόχθο γιὰ τὴν ἀνατροφή, τὸ σκίσιμο τῆς καρδιάς της στὰ δύο ὅταν γεννήσει τὸ παιδί της, κι ἂν γίνεи μᾶνα περισσότερων, τόσες

κατατέμεσθαι αὐτῆς τὴν ψυχὴν, ὅσος ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων ἐστίν, ὡς τῶν συμβαινόντων ἐκείνοις ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχνοις τὴν αἴσθησιν δέχεσθαι. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γνώριμα πᾶσιν ὄντα, τί ἂν τις λέγοι; Ἄλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ θεῖον λόγιον οὐχ ἑαυτῆς ἐστὶ κυρία, πρὸς 5 δὲ τὸν διὰ τοῦ γάμου κυριεύσαντα τὴν ἀποστροφὴν ἔχει, κἂν πρὸς ὀλίγον αὐτοῦ μονωθῆ ὡς τῆς κεφαλῆς διεζευγμένη, οὐ φέρει τὴν μόνωσιν, ἀλλὰ ὡς μελέτην τινὰ τῆς ἐν τῇ χηρείᾳ ζωῆς καὶ τὴν ἐν ὀλίγῳ τοῦ ἀνδρὸς ἀναχώρησιν οἰωνίζεται. Εὐθύς ὁ φόβος ἀπόγνωσιν ἐμποιεῖ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν ὀφθαλ- 10 μὸς περὶ τὴν εἴσοδον πέπηγε, γέμων ταραχῆς καὶ πτοήσεως, ἡ δὲ ἀκοὴ τοὺς ὑπολαλοῦντας περιεργάζεται· συγκόπτεται δὲ ἡ καρδιά μαστιζομένη τῷ φόβῳ καὶ πρὶν τι προσαγγελθῆναι νεώτερον, καὶ μόνον ψόφος πρὸ τῶν θυρῶν ἢ ὑπονοηθεὶς ἢ γενόμενος, ὡσπερ τις ἄγγελος κακῶν ἐξαίφνης τὴν ψυχὴν διεκλόνησε. Καὶ τὰ μὲν ἔξω δε- 15 ξιά τυχὸν καὶ οὐδενὸς ἄξια φόβου, φθάνει δὲ ἡ λιποθυμία τὴν ἀγγελίαν καὶ ἀναστρέφει πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπὸ τῶν ἡδέων τὴν γνώμην. Τοιοῦτος τῶν εὐθυμούντων ὁ βίος! πάνυ γε ἄξιος! Οὐ γὰρ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς παρθενίας ἀντεξετάζεται.

Καίτοι πολλὰ τῶν σκυθρωποτέρων ὁ λόγος ἐπιτρέχων παρέλι- 20 πε. Πολλάκις γὰρ κάκεινη ἔτι νέα τῷ σώματι, ἔτι τῇ νυμφικῇ ἀγλαΐᾳ στίλβουσα, ἔτι τυχὸν ἐρυθριῶσα τοῦ νυμφίου τὴν εἴσοδον καὶ μετὰ αἰδοῦς ὑποβλέπουσα, ὅτε καὶ θερμότερους εἶναι συμβαίνει τοὺς πόθους ὑπ' αἰσχύνης πρὸς τὸ ἐκφανῆναι κωλυομένους, ἐξαίφνης χήρα καὶ ἀθλία καὶ ἔρημος καὶ πάντα τὰ φευκτὰ μεταλαμβάνει ὀνόματα 25 καὶ τὴν τέως λαμπρὰν καὶ λευχείμονα καὶ περίβλεπτον ἀθρόως καταμελαίνει προσπεσοῦσα ἢ συμφορὰ, καὶ περιβάλλει τῷ πένθει τὸν νυμφικὸν κόσμον ἀποσυλήσασα. Εἶτα ζόφος ἀντὶ τῆς ἐν παστάδι λαμπρότητος καὶ θρηνηδοὶ τὰς οἰμωγὰς ἐπιτείνουσαι καὶ μῖσος κατὰ τῶν ἐπιχειρούντων καταπραῦνει τὰ πάθη, ἀπέχθεια σιτίων, 30 τηκεδὼν σώματος, κατήφεια ψυχῆς, ἐπιθυμία θανάτου καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ θανάτου πολλάκις ἰσχύσασα. Ἐὰν δὲ καὶ πεφθῆ πῶς τῷ

φορές νὰ κομματιάζεται ἡ ψυχὴ της, ὅσος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν της, γιὰ τὸ ὅτι γίνεται σ' αὐτὰ τὸ αἰσθάνεται μέσα στὰ ἴδια της τὰ σπλάχνα. Τί νὰ ἀναφέρει ὁμοῦ κανένας ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶναι γνωστὰ σὲ ὄλους; Ἐπειδὴ ὁμοῦ κατὰ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ δὲν ἐξουσιάζει τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ κρέμεται ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἔγινε κύριός της μὲ τὸ γάμο, ἀκόμα καὶ γιὰ λίγο ἂν ἀπομονωθεῖ ἀπὸ αὐτὸν, ἐπειδὴ χωρίζεται ἀπὸ τὴν κεφαλὴ δὲν ὑποφέρει τὴ μόνωση, ἀλλὰ ἐξηγεῖ σὰν μιὰ δοκιμὴ τῆς ζωῆς τῆς χηρείας τὴ σύντομη ἀπουσία τοῦ ἀνδρα της. Ἀμέσως ὁ φόβος τὴν κάνει ν' ἀπελπίζεται γιὰ ὅσα ὠραῖα ποθοῦσε. Καὶ γι' αὐτὸ τὰ μάτια της εἶναι καρφωμένα στὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ γεμάτα ταραχὴ κι ἀγωνία, τ' αὐτιά της ἐξετάζουν ὄσους μιλοῦν σιγὰ, ἡ καρδιὰ καθὼς τὴ μαστιγώνει ὁ φόβος κομματιάζεται πρὶν ἀκόμα λάβει κάποια δυσάρεστη εἶδηση, καὶ συγκλονίζει ξαφνικὰ τὴν ψυχὴ της καὶ μόνο ἓνας θόρυβος στὴν πόρτα φανταστικὸς ἢ πραγματικὸς σὰν ἓνας μαντατοφόρος κακῶν. Τὰ ἐξωτερικὰ συμβάντα εἶναι ἴσως εὐχάριστα καὶ δὲν ἀξίζει νὰ τὰ φοβᾶται, προτοῦ ὁμοῦ φτάσει ἡ εἶδηση λιποθυμᾶ κι ἀλλάζει ἀπὸ τὰ εὐχάριστα πρὸς τὰ ἀντίθετα τὴ γνώμη της. Αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ ὄσων χαίρονται! Μεγάλῃ ἡ ἀξία της, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἀπέναντι στὴν ἐλευθερία τῆς παρθενίας.

Ὡστόσο ὁ λόγος παρέλειψε στὴ διαδρομὴ του πολλὰ θλιβερά. Συχνὰ κι ἐκείνη, ἐνῶ εἶναι νέα ἀκόμα στὸ σῶμα καὶ λάμπει ἀκόμα ἐπάνω της ἡ λάμψη τῆς νύφης κι ἐνῶ ἀκόμα κοκκινίζει ὅταν μπαίνει ὁ ἀνδρας της καὶ χαμηλώνει τὸ βλέμμα ἀπὸ ντροπὴ, ὅποτε καὶ ὁ πόθος συμβαίνει νὰ εἶναι θερμότερος ποὺ τὸν ἐμποδίζει ἡ ντροπὴ νὰ ἐκδηλωθεῖ, ξαφνικὰ γίνεται χήρα κι ἀξιολύπητη κι ἔρημη, παίρνει ὅλα τὰ ἀπευκταῖα ὀνόματα καὶ κατασκοτεινιάζει πέφτοντας ξαφνικὰ ἐπάνω της ἡ συμφορὰ κι αὐτὴ ποὺ ὡς τώρα ἦταν ὀλόλαμπρη καὶ λευκοντυμένη καὶ τὴν κοίταζαν ὅλοι, τὴν τυλίγει μὲ τὸ ροῦχο τοῦ πένθους ἀφαιρώντας τὰ νυφικὰ στολίδια. Καὶ στὴ συνέχεια σκοτάδι ἀντὶ τῆς λάμψης στὸ νυφικὸ δωμάτιο καὶ θρηνολογῆτρες ποὺ ἐπιτείνουν τὶς σπαραχτικὲς κραυγὲς καὶ μίσος γιὰ ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν νὰ ἡρεμήσουν τὸν πόνο, ἄρνηση φαγητοῦ, λιώσιμο τοῦ σώματος, σκοτεινιά τῆς ψυχῆς, πόθος τοῦ θανάτου ποὺ ἔφτασε κι ὡς αὐτὸν ἀκόμα τὸ θάνατο. Κι ἂν καταλαγιάσει κάπως μὲ τὸν καιρὸ ἢ συμφορὰ, ἄλλη συμφορὰ πάλι, εἴτε

χρόνω ἢ συμφορά, πάλιν ἄλλη συμφορά, εἴτε ὑπάρχει τέκνα εἴτε καὶ μή. ὄντα μὲν γὰρ ὀρφανὰ πάντως ἐστί, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεεινὰ καὶ δι' ἑαυτῶν τὸ πάθος ἀνακαινίζοντα· εἰ δὲ μὴ εἴη, πρόρριζον οἴχεται τὸ τοῦ κατοικομένου μνημόσυνον καὶ τὸ κακὸν ὑπὲρ παραμυθίαν ἐστίν.

5 Ἐὼ τὰ ἄλλα τὰ τῆς χηρείας ἴδια. Τίς γὰρ ἂν πάντα μετὰ ἀκριβείας ἀπαριθμήσαιτο; Τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς οἰκείους· τοὺς μὲν ἐπεμβαίνοντας τῇ συμφορᾷ, τοὺς δὲ φαιδρυνομένους τῇ ἐρημίᾳ καὶ μεθ' ἡδονῆς βλέποντας ἐν πικρῷ ὀφθαλμῷ τὸν διαπίπτοντα οἶκον, καὶ τοὺς καταφρονοῦντας οἰκέτας καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὅσα πάρεστιν
10 ἀφθόνως ἐπὶ τῶν τοιούτων δυστυχημάτων ὄρᾱν, δι' ὧν αἱ πολλαὶ καὶ δεύτερον ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων κακῶν παρεβάλλοντο πείραν, οὐκ ἐνεγκοῦσαι τῶν ἐπεγγελῶντων τὴν πικρίαν, ὥσπερ ἀμυνόμεναι τοὺς λυπήσαντας τοῖς ἰδίοις κακοῖς· πολλὰ δὲ τῇ μνήμῃ τῶν συμβεβηκότων πᾶν ὀτιοῦν ὑπέστησαν μᾶλλον ἢ ἐμπε-
15 σεῖν ἐκ δευτέρου τῇ τῶν συμφορῶν ὁμοιότητι. Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τὰ δυσχερῆ τοῦ κοινοτέρου βίου, ἄκουσον οἷα λέγουσιν αἱ τῇ πείρᾳ τὸν βίον γνωρίσασαι, ὅπως μακαρίζουσι τὴν ζωὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον προελομένων καὶ μὴ διὰ συμφορᾶς μεταμαθόντων τὸ κάλλιον, ὅτι πάντων τῶν τοιούτων κακῶν ἀνεπίδεκτός ἐστιν ἡ
20 παρθενία· οὐκ ὀρφανίαν θρηνεῖ, οὐ χηρείαν ὀδύρεται· ἀεὶ σύνεστι τῷ ἀφθάρτῳ νυμφίῳ· ἀεὶ ἐπαγάζεται τοῖς τῆς εὐσεβείας γεννήμασι· τὸν τε οἶκον τὸν ἀληθῶς ἴδιον πᾶσι τοῖς καλλίστοις ὄρᾳ διηνεκῶς εὐθηνούμενον διὰ τὸ παρεῖναι καὶ ἐνοικεῖν ἀεὶ τὸν τοῦ οἴκου δεσπότην, ἐφ' ἧς ὁ θάνατος οὐ χωρισμὸν, ἀλλὰ συνάφειαν τοῦ ποθομένου
25 ποιεῖ· ὅταν γὰρ ἀναλύσῃ, τότε σὺν Χριστῷ γίνεται, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος.

Ἄλλὰ καιρὸς ἂν εἴη, ἐπειδὴ τὰ τῶν εὐθυμούντων ἐκ μέρους ἐξήτασται, καὶ τοὺς ἐτέρους ἐποπτεῦσαι βίους τῷ λόγῳ, οἷς καὶ πεν-
30 ραὶ παραπεπήγασιν· οἷον πηρώσεις τε καὶ νόσοι καὶ ὅσα τοιαῦτα τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ συγκεκλήρωται, ἐν οἷς ἅπασιν ὁ μὲν καθ' ἑαυτὸν ζῶν ἢ διαφεύγει τὴν πείραν ἢ ῥᾶον διαφέρει τὴν συμφορὰν, συγκε-

ὑπάρχουν παιδιὰ εἴτε ὄχι. Ἐάν ὑπάρχουν εἶναι βέβαια ὀρφανὰ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιολύπητα καὶ ἀνανεώνουν αὐτὰ τὰ ἴδια τῆ συμφορᾶ. Ἐάν δὲν ὑπάρχουν, χάνεται ἀπὸ τῆ ρίζα τὸ μνημόσυνο ἐκείνου ποὺ ἔφυγε καὶ τὸ κακὸ πιά δὲ δέχεται παρηγοριά.

Ἀφήνω τὰ ἄλλα τὰ κακὰ τῆς ἴδιας τῆς χηρείας. Ποιὸς μπορεῖ νὰ τ' ἀπαριθμήσει μὲ λεπτομέρεια; Τοὺς ἐχθρούς, τοὺς φίλους; Οἱ φίλοι ν' ἀνακατεύονται στὴ συμφορὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ νὰ χαίρονται γιὰ τὴν ἐρημιὰ τῆς χήρας καὶ νὰ βλέπουν μὲ χαρὰ καὶ ἐχθρικό βλέμμα τὸ σπιτικό ποὺ καταρρέει καὶ τοὺς ὑπηρέτες ποὺ σηκώνουν κεφάλι κι ὄλα ὄσα ἄλλα μπορεῖς νὰ δεῖς ἄφθονα σὲ τέτοιες δυστυχίες, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων οἱ πολλὲς ἀναγκάστηκαν καὶ γιὰ δεύτερη φορὰ νὰ διακινδυνεύσουν τὴ δοκιμὴ τῶν ἰδίων κακῶν· δὲν μπόρεσαν ν' ἀντέξουν τὸ δηλητήριο ἐκείνων ποὺ γελοῦσαν μὲ τὸ πάθημά τους καὶ σὰ νὰ ἤθελαν ν' ἀποκρούσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς λύπησαν καὶ μὲ ἄλλα ἀκόμα δεινὰ τους. Πολλὲς πάλι, ἐπειδὴ θυμοῦνταν ὄσα εἶχαν πάθη, προτίμησαν νὰ ὑποφέρουν ὀτιδήποτε, παρὰ νὰ πέσουν γιὰ δεύτερη φορὰ στὶς ἴδιες συμφορές. Κι ἂν θέλεις νὰ μάθεις τίς δυσχέρειες τοῦ κοινοῦ βίου, ἄκουσε τί λένε ὁποιοὶ ἔχουν πείρα τῆς ζωῆς, πῶς μακαρίζουν ἐκείνους ποὺ προτίμησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ ζωὴ τῆς παρθενίας καὶ δὲν ἔμαθαν ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ καλύτερο μετὰ τὴ συμφορὰ, ὅτι δηλαδὴ ὄλα αὐτὰ τὰ δεινὰ δὲν ἀγγίζουσιν τὴν παρθενία. Δὲν θρηνεῖ τὴν ὀρφάνια, δὲν ὀδύρεται γιὰ τὴ χηρεία. Εἶναι πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν ἄφθαρτο νυμφίον, χαίρεται πάντοτε μὲ τὰ γεννήματα τῆς εὐσέβειάς της. Τὸ σπῖτι, τὸ ἀληθινὰ δικό της, τὸ βλέπει συνεχῶς κατάμεστο ἀπὸ ὄλα τὰ καλά, ἐπειδὴ εἶναι πάντα παρὼν σ' αὐτὸ καὶ κατοικεῖ μέσα ὁ Κύριος τοῦ σπιτιοῦ. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ θάνατος δὲν προκαλεῖ χωρισμό, ἀλλὰ ἔνωσιν μὲ τὸν ποθούμενον. Γιατὶ ὅταν φύγει ἀπὸ δῶ, τότε πηγαίνει μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁷.

Εἶναι ὁμοῦ καιρὸς, ἀφοῦ ἐξετάσαμε κατὰ ἓνα μέρος τὰ σχετικὰ μὲ ὄσους εὐτυχοῦν, νὰ δοῦμε στὸ λόγο μας καὶ τοὺς ἄλλους βίους, ποὺ τοὺς συνοδεύουν οἱ στερήσεις, οἱ κακοτυχίες κι ὄλες οἱ ἄλλες συμφορὲς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀναπηρίες γιὰ παράδειγμα, οἱ ἀσθένειες καὶ ὄσα ὅμοια ἔχουν δεθεῖ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Αὐτὰ ὄλα, ὁποῖος ζεῖ μόνος του, ἢ τὰ διαφεύγει καὶ δὲν τὰ δοκιμάζει, ἢ ὑποφέρει τὴ συμφορὰ του ἡρεμότερα, ἐπειδὴ ἔχει συγκεντρωμένο

κροτημένην ἔχων περὶ ἑαυτὸν τὴν διάνοιαν καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ταῖς φροντίσι περιελκόμενος. Ὁ δὲ πρὸς γυναῖκα καὶ τέκνα μεμερισμένος οὐδὲ σχολὴν ἄγει πολλάκις τοῖς ἰδίοις ἐπιστενάξαι κακοῖς, τῆς τῶν φιλάτων φροντίδος τὴν καρδίαν περιηχούσης. Ἡ τάχα περιττόν 5 ἔστι τοῖς ὁμλογουμένοις ἐνδιατρίβειν τῷ λόγῳ· εἰ γὰρ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι καλοῖς τοσοῦτος πόνος καὶ ταλαιπωρία συνέζευκται, τί ἂν τις περὶ τῶν ἐναντίων στοχάσαιο; Ἡ που πᾶσα λόγου ὑπογραφή τῆς ἀληθείας ἐλάττων ἔστι τὸν βίον αὐτῶν ὑπ' ὄψιν ἀγαγεῖν ἐπιχειροῦσα. Ἀλλ' ἔστιν ἴσως δι' ὀλίγου τὸ πολὺ τῆς κατὰ τὴν ζωὴν ἀηδίας 10 ἐνδείξασθαι, ὅτι ἐναντίως πρὸς τοὺς εὐήμερεῖν δοκοῦντας συγκεκληρωμένοι τῷ βίῳ καὶ τὰς λύπας ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἔχουσι. Τοῖς μὲν γὰρ εὐθυμοῦσι τaráσσει τὸν βίον ὁ προσδοκῶμενος ἢ καὶ παραγινόμενος θάνατος, τούτοις δὲ συμφορὰ ἔστιν ἢ ἀναβολὴ τοῦ θανάτου· καὶ ὁ μὲν βίος αὐτοῖς ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐναντίον διέστηκεν, 15 ἢ δὲ ἀθυμία πρὸς τὸ αὐτὸ πέρασ ἀμφοτέροις συμφέρεται.

Οὕτω πολύτροπός ἔστι καὶ ποικίλη τῶν ἐκ τοῦ γάμου κακῶν ἢ χορηγία· λυποῦσι γὰρ ὁμοίως καὶ γινόμενοι παῖδες καὶ μὴ γινόμενοι, καὶ πάλιν ζῶντες καὶ ἀποθνήσκοντες. Ὁ μὲν γὰρ εὐθηνεῖται παισὶν οὐδὲ τροφῆς ἔχων ἱκανῶς, τῷ δὲ οὐχ ὕπεστιν ὁ τοῦ κλήρου διάδοχος 20 ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἐμόχθησε καὶ ἐν ἀγαθῶν μοίρᾳ τὴν τοῦ ἐτέρου ποιεῖται συμφορὰν, ἐκάτερος ἑαυτῷ ἐκεῖνο γενέσθαι βουλόμενος, ἐφ' ᾧ δυσφοροῦντα βλέπει τὸν ἕτερον. Ὡς μὲν γὰρ τέθνηκεν ὁ καταθύμιος παῖς, ᾧ δὲ ἐπεβίω ὁ ἄσωτος· ἔλεινοὶ δὲ ἀμφότεροι, ὁ μὲν τὸν θάνατον τοῦ παιδός, ὁ δὲ τὴν ζωὴν ὀδυρόμενος. Ἐὼ ζηλοτυπίας καὶ μά- 25 χας, εἴτε ἐξ ἀληθῶν πραγμάτων εἴτε ἐξ ὑπονοιῶν συνισταμένας, εἰς οἷα πάθη καὶ συμφορὰς καταλήγουσι. Τίς γὰρ ἂν πάντα μετὰ ἀκριβείας ἀπαριθμήσαιο; Σὺ δ', εἰ βούλει μαθεῖν ὅπως ἐμπέπλησται τῶν τοιούτων κακῶν ἢ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, μὴ μοι ἀναλάβῃς τὰ παλαιὰ διηγήματα, ἃ τοῖς ποιηταῖς τῶν δραμάτων τὰς ὑποθέσεις ἔδω- 30 κε· μῦθοι γὰρ ἐκεῖνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας νομίζονται, ἐν οἷς παιδοφονίαι καὶ τεκνοφαγίαι, φόνοι τε ἀνδρῶν καὶ μητροκτονίαι καὶ ἀδελφῶν σφαγαὶ καὶ μίξεις παράνομοι καὶ ἢ παντοδαπὴ τῆς φύ-

τὸ νοῦ του στὸν ἑαυτό του καὶ δὲν τὸν παρασύρουν οἱ φροντίδες του σὲ τίποτε ἄλλο. Ἐνῶ ὁ ἄλλος μοιρασμένος ἀνάμεσα σὲ γυναῖκα καὶ παιδιά, δὲν ἔχει καιρὸ πολλές φορές οὔτε γιὰ τὰ δικά του δεινά, γιατί ἡ φροντίδα γιὰ τοὺς φίλτατους του γεμίζει τὴν καρδιά του. Ἡ μήπως εἶναι περιττὸ τάχα νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ πασίγνωστα; Ἄν μ' αὐτοὺς ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι καλοὶ ἔχει συνδεθεῖ τόσος μόχθος καὶ ταλαιπωρία, τί νὰ σκεφτεῖ κανένας γιὰ τοὺς ἀντίθετους; Ὅποια περιγραφή τῆς ἀλήθειας μὲ τὸ λόγο εἶναι ἀνεπαρκής, ὅταν ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὸ βίό τους. Ἄλλ' ἴσως εἶναι δυνατὸ μὲ συντομία νὰ φανερώσω τὴ μεγάλη λύπη τῆς ζωῆς, ὅτι, ἀφοῦ τοὺς δόθηκε ἀντίθετος βίος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ φαίνονται ὅτι εὐημεροῦν, καὶ οἱ λύπες τους προέρχονται ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Τὴ ζωὴ δηλαδὴ ὅσων χαίρονται τὴν ταραάζει ὁ θάνατος ποὺ εἶναι προσδοκώμενος ἢ ποὺ ἔρχεται, ἐνῶ γι' αὐτοὺς συμφορὰ εἶναι ἡ ἀναβολὴ τοῦ θανάτου. Καὶ ἡ ζωὴ τους βρίσκεται σὲ διαμετρικὴ ἀντίθεση μὲ τῶν ἄλλων, ἡ λύπη ὅμως καὶ τῶν δύο συμπορεύεται καὶ γιὰ τοὺς δύο στὸ ἴδιο τέλος.

Τόσο πολύτροπη καὶ πολύμορφη εἶναι ἡ ἀφθονία τῶν κακῶν ποὺ χορηγεῖ ὁ γάμος. Ὅμοια προκαλοῦν τὰ παιδιά λύπες κι ὅταν γεννιοῦνται κι ὅταν δὲν γεννιοῦνται, καὶ ὅταν πάλι ζοῦν κι ὅταν πεθαίνουν. Ἐνας ποὺ δὲν ἔχει οὔτε νὰ φάει ἀποχτᾶ πολλά παιδιά κι ὁ ἄλλος δὲν ἔχει αὐτὸν ποὺ θὰ κληρονομήσει τοὺς πολλοὺς καρποὺς τῶν μόχθων του καὶ ἐκτιμᾶ ὡς πλεονέκτημα τὴ συμφορὰ τοῦ ἄλλου καὶ θέλει καθένας ν' ἀποχτήσῃ ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο βλέπει νὰ δυσανασχετεῖ ὁ ἄλλος. Σ' ἄλλον πεθαίνει τὸ ἀγαπητὸ του παιδί, σὲ ἄλλον ἔζησε τὸ ἄσωτο. Εἶναι καὶ οἱ δύο ἀξιολύπητοι, θρηνοῦν ὁ ἕνας τὸ παιδί του ποὺ πέθανε κι ὁ ἄλλος τὸ παιδί του ποὺ ζεῖ. Παραλείπω τὶς ζήλιες, τὶς φιλονεικίες ποὺ γίνονται εἴτε γιὰ πραγματικὰ γεγονότα ἢ γιὰ φανταστικὲς ὑποψίες, σὲ τί παθήματα καὶ συμφορὲς καταλήγουν. Ποιὸς μπορεῖ νὰ τ' ἀπαριθμήσῃ ὅλα λεπτομερῶς; Ἐσὺ ὅμως ἂν θέλεις νὰ μάθεις πῶς ἔχει γεμίσει ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτὰ ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, μὴ μοῦ ἐπαναλάβεις τὰ παλιὰ διηγήματα, ποὺ ἔδωσαν στοὺς ποιητὲς τὶς ὑποθέσεις τῶν δραμάτων τους. Γιὰ τὸν ὑπερβολικὸ παραλογισμό τους ἐκεῖνα θεωροῦνται παραμύθια γεμάτα ἀπὸ παιδοκτονίες, τεκνοφαγίες, φόνους ἀνδρῶν καὶ μητροκτονίες, ἀδελφοσφαγὲς καὶ παράνομα ζευγαρώμα-

σεως σύγχυσις, ἦν οἱ τὰ ἀρχαῖα διηγούμενοι ἀπὸ γάμων ἀρχόμενοι τῆς ἀφηγήσεως εἰς τὰς τοιαύτας συμφορὰς καταλήγουσιν. Ἄλλ', ἐκεῖνα πάντα καταλιπὼν, θεώρησον ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ βίου σκηνῆς τὰς ἐν αὐτῷ τραγωδίας, ὧν χορηγὸς γίνεται τοῖς ἀνθρώποις 5 ὁ γάμος. Ἐλθὲ ἐπὶ τὰ δικαστήρια, ἀνάγνωθι τοὺς περὶ τούτων νόμους· ἐκεῖ κατόψει τὰ τῶν γάμων ἀπόρρητα. Ὡσπερ γὰρ ὅταν ἰατρῶν ἀκούσης τὰ ποικίλα πάθη διεξιόντων, τὴν ἀθλιότητα μανθάνεις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οἷων καὶ ὄσων κακῶν δεκτικόν ἐστι διδασκόμενος, οὕτως, ἐπειδὴν τοῖς νόμοις ἐντύχης καὶ γνῶς τὰς πο- 10 λυτρόπους τοῦ γάμου παρανομίας, καθ' ὧν ἐκεῖνοι τὰς τιμωρίας ὀρίζουσιν, ἀκριβῶς διδάσκη τὰ τοῦ γάμου ἴδια. Οὕτε γὰρ ἰατρὸς τὰ μὴ ὄντα θερεπεύει πάθη, οὕτε νόμος τὰ μὴ γινόμενα τιμωρεῖται κακά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸν βίον ἄτοπα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ γάμου ἔχει· ἐν ᾧ καὶ οἶος ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἀποταξάμενος τῷ βίῳ ἐστὶν

Μᾶλλον δὲ τί χρὴ μικρολόγως τοῦ τοιούτου βίου τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχειν, ἐν μόναις μοιχείαις καὶ διαστάσεσι καὶ ἐπιβουλαῖς περιορί- 20 ζοντας τὴν τῶν συμφορῶν ἀπαρίθμησιν; Δοκεῖ γὰρ μοι τῷ ὑψηλότερῳ καὶ ἀληθεστέρῳ λόγῳ πᾶσα ἢ τοῦ βίου κακία ἢ πᾶσι πράγμασι καὶ ἐπιτηδεύμασι ἐνθεωρουμένη μηδεμίαν εὐρίσκειν ἀρχὴν κατὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς, εἴ τις ἑαυτὸν μὴ ὑπαγάγοι τῇ ἀνάγκῃ τοῦ βίου τούτου. Οὕτω δὲ ἡμῖν ἡ ἀλήθεια τοῦ λόγου φανερωθήσεται. Ὁ 25 τὴν τοῦ βίου τούτου ἀπάτην κατανοήσας καθαρῶ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ καὶ ὑψηλότερος τῶν ἐνταῦθα σπουδαζομένων γενόμενος καί, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, καθάπερ τινὰ δυσώδη σκύβαλα τὰ πάντα περιορῶν καὶ τρόπον τινὰ τοῦ βίου παντὸς διὰ τῆς τοῦ γάμου ἀναχωρήσεως ἑαυτὸν ἐξοικίσας, οὐδεμίαν ἔχει κοινωνίαν πρὸς τὰ 30 κακὰ τὰ ἀνθρώπινα, πλεονεξίαν λέγω καὶ φθόνον, ὀργὴν τε καὶ μῖσος καὶ κενῆς δόξης ἐπιθυμίαν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοῦ τοιούτου γένους

τα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπέραντη σύγχυσι τῆς φύσεως. Σ' αὐτὲς τὶς συμφορὰς καταλήγουσιν ἀρχίζοντας τὴν ἀφήγησίν τοὺς ἀπὸ τοὺς γάμους ὅσοι διηγοῦνται τὰ παλαιά. Ἐφησέ τα ὅλα αὐτὰ καὶ κοίταξε τὶς τραγωδίας τῆς τωρινῆς σκηνῆς τοῦ βίου, ποὺ ἐπιδαψιλεύει στοὺς ἀνθρώπους ὁ γάμος. Πήγαινε στὰ δικαστήρια, διάβασε τοὺς σχετικὸς μ' αὐτὰ νόμους· ἐκεῖ θὰ δεῖς τὰ ἀπόρρητα τῶν γάμων. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ἀκούσεις τοὺς γιατροὺς νὰ μιλοῦν γιὰ τὰ διάφορα νοσήματα, ἀντιλαμβάνεσαι τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, μαθαίνοντας ποιά καὶ πόσα κακὰ μπορεῖ νὰ πάθει, ἔτσι κι ὅταν διαβάσεις τοὺς νόμους καὶ μάθεις τὶς πολυποίκιλες παρανομίες τοῦ γάμου, ποὺ ἐκεῖνοι καθορίζουν τὶς ποινὲς τοὺς, μαθαίνεις λεπτομερῶς τὰ ἰδιαίτερα τοῦ γάμου. Γιατὶ κι ὁ γιατρός δὲ θεραπεύει βέβαια ἀνύπαρκτες ἀρρώστιες κι ὁ νόμος δὲν τιμωρεῖ παραβάσεις ποὺ δὲν ἔγιναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Ὅλα τὰ παράλογα τῆς ζωῆς ἔχουν τὴν ἀρχὴν τοὺς
στὸ γάμο. Καὶ πῶς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀρνήθηκε
πραγματικὰ τὴ ζωὴ

Θὰ 'θελα πρὸ πολὺ νὰ πῶ, τί χρειάζεται νὰ ἐλέγχω ἔτσι σχολαστικὰ τὸν παραλογισμὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς, περιορίζοντας τὴν ἀπαρίθμηση τῶν συμφορῶν μόνο στὶς μοιχεῖες, στὶς φιλονεικίες καὶ στὶς ἐπιβουλές; Νομίζω ὅτι μ' ἓνα ὑψηλότερο καὶ ἀληθέστερο λόγο ὅλη ἡ κακία τῆς ζωῆς, ποὺ συναντοῦμε σὲ ὅλα τὰ πράγματα καὶ ὅλες τὶς ἀσχολίες, δὲν βρίσκει καμιά ἀφορμὴ κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἂν κανένας δὲν ὑποχρεώσῃ τὸν ἑαυτὸ του νὰ μπεῖ στὸ ζυγὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἄποψής μου θὰ ἀποδειχθεῖ ὡς ἐξῆς. Ὅποιος κατανόησε τὴν ἀπάτη αὐτῆς τῆς ζωῆς μὲ καθαρὰ ψυχικὰ μάτια καὶ ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τὶς ἐδῶ ἐπιδιώξεις καί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, περιφρόνησε σὰν βρομερὰ σκύβαλα τὰ πάντα⁸ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο αὐτοεξορίστηκε ἀπὸ τὴν ὅλη ζωὴ μὲ τὴν ἀποφυγὴ τοῦ γάμου, αὐτὸς δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὰ ἀνθρώπινα δεινά, ἐννοῶ τὴν πλεονεξία, τὸ φθόνον καὶ τὴν ὀργήν, τὸ μῖσος, τὴν ἐπιθυμία τῆς κούφιας δόξας κι ὅλα ὅσα ἀνήκουν στὴν

ἐστί. Πάντων δὲ τῶν τοιούτων τὴν ἀτέλειαν ἔχων καὶ διὰ πάντων
 ἐλευθεριάζων καὶ εἰρηνεύων τῷ βίῳ, οὐκ ἔστιν ἐφ' ᾧ τε καὶ φιλο-
 νεικήσει περὶ τοῦ πλείονος ἢ ἐπὶ τίνι καθ' ἑαυτοῦ κινήσει τοῖς γει-
 νιῶσι τὸν φθόνον ὁ μηδενὸς τῶν τοιούτων ἀπτόμενος, οἷς ὁ φθόνος
 5 ἐν τῇ ζωῇ περιφύεται· παντὸς γὰρ τοῦ κόσμου τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν
 ὑπεράρας καὶ μόνον τίμιον ἑαυτῷ κτῆμα νομίζων τὴν ἀρετὴν, ἄλυ-
 πὸν τινα καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἄμαχον βιοτεύσει βίον. Τῆς γὰρ ἀρετῆς ἢ
 κτησίς, κἂν πάντες μετέχωσιν αὐτῆς ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύ-
 ναμιν ἕκαστος, ἀεὶ πλήρης τοῖς ἐπιθυμοῦσιν ἐστίν, οὐ κατὰ τὴν ἐπὶ
 10 τῆς γῆς κτησίαν, ἣν οἱ διαιροῦντες εἰς τμήματα, ὅσον ἂν προσθῶσι τῇ
 μιᾷ μερίδι, τοσοῦτον ὑφείλοντο τῆς ἐτέρας, καὶ ὁ πλεονασμὸς τοῦ
 ἑνὸς ἐλάττωσίς ἐστι τοῦ συμμετέχοντος. Ὅθεν καὶ αἱ περὶ τοῦ
 πλείονος μάχαι διὰ τὸ πρὸς τὸ ἐλαττοῦσθαι μῖσος τοῖς ἀνθρώποις
 συνίστανται. Ἐκείνου δὲ ἀνεπίφθονός ἐστιν ἡ πλεονεξία τοῦ κτήμα-
 15 τος καὶ ὁ τὸ πλεῖον ἀρπάσας οὐδεμίαν ἠνεγκε ζημίαν τῷ συμμετα-
 σχεῖν ἀξιοῦντι τῶν ἴσων, ἀλλ' ὅσον ἐστί τις χωρητικός, αὐτὸς τε
 πληροῦται τῆς ἀγαθῆς ἐπιθυμίας καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς
 προλαβοῦσιν οὐκ ἀναλίσκεται.

Ὁ τοίνυν πρὸς τοῦτον ἀποβλέπων τὸν βίον καὶ τὴν ἀρετὴν
 20 ἑαυτῷ θησαυρίζων, ἣν οὐδεὶς ὄρος ἀνθρώπινος περιγράφει, ἄρα κα-
 ταδέξεται ποτε πρὸς τι τῶν ταπεινῶν καὶ πεπατημένων τὴν ἑαυτοῦ
 ψυχὴν ἐπικλῖναι; ἄρα θαυμάσεται τὸν γῆϊνον πλοῦτον ἢ δυναστείαν
 ἀνθρωπίνην ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὸ ἀνοίας σπουδαζομένων; Εἰ μὲν γάρ
 τις ἔτι περὶ ταῦτα διάκειται ταπεινῶς, ἔξω τοῦ τοιούτου ἂν εἶη χοροῦ
 25 καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν ἡμέτερον ἔξει λόγον, εἰ δὲ τὰ ἄνω φρονεῖ καὶ
 συμμετεωροπορεῖ τῷ Θεῷ, ὑψηλότερος πάντως τῶν τοιούτων
 ἐστίν, οὐκ ἔχων τὴν κοινὴν ἀφορμὴν τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα πλάνης,
 τὸν γάμον λέγω. Τὸ γὰρ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐθέλειν εἶναι, τὸ χαλεπὸν
 τοῦτο πάθος ἢ ὑπερηφανία, ὃ δὴ μάλιστα σπέρμα τις εἰπὼν ἢ ρίζαν
 30 πάσης τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀκάνθης τοῦ εἰκότος οὐχ ἀμαρτήσε-
 ται, τοῦτο μάλιστα ἐκ τῆς αἰτίας τοῦ γάμου τὴν ἀρχὴν ἔχει.

Οὐ γὰρ ἔστιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν πλεονέκτην μὴ τοὺς παῖδας
 ἐπαιτιᾶσθαι τῆς νόσου ἢ τὸν δοξομανῆ καὶ φιλότιμον μὴ εἰς τὸ γένος

κατηγορία αὐτή. Ἄνεξάρτητος ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κι ἐλεύθερος ἀπὸ ὅλα καὶ ζώντας μὲ εἰρήνη, δὲν ὑπάρχει περίπτωση νὰ φιλονεικήσει κὰν γιὰ τὸ περισσότερο καὶ δὲν ἔχει γιὰ ποιό νὰ τραβήξει τὸ φθόνο τῶν γειτόνων του αὐτὸς πού δὲν ἀγγίζει κανένα ἀπὸ αὐτὰ πού γύρω τους φυτρώνει στὴ ζωὴ ὁ φθόνος. Γιατί, ἀνεβάζοντας τὴν ψυχὴ του πάνω ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο καὶ θεωρώντας ὡς μοναδικὸ πολύτιμο πράγμα τὴν ἀρετὴ, θὰ ζήσει μιὰ ζωὴ εἰρηνικὴ καὶ δίχως μάχη. Γιατὶ ἡ κατάκτηση τῆς ἀρετῆς, ἀκόμα κι ἂν τὴ μετέχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴ δύναμή του καθένας, εἶναι πάντοτε ἀκέραιη γιὰ ὅσους τὴν ἐπιθυμοῦν, ὄχι ὅπως κατέχομε κάτι στὴ γῆ διαιρώντας τὸ σὲ κομμάτια, ὅπου ὅσο προσθέσουν σ' ἓνα μερίδιο τὸ ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ ἔτσι τὸ ἐπιπλέον πού παίρνει ὁ ἓνας σημαίνει περικοπὴ ἀπὸ τὸν ἄλλο πού συμμετέχει. Ἄπὸ αὐτὸ συνάπτονται καὶ οἱ μάχες ἀνάμεσα στοὺς ἄνθρώπους γιὰ τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸ μίσος γιὰτὶ πῆραν λιγότερο. Τὸ νὰ ἔχεις ὅμως περισσότερο ἀπὸ τὸ κτῆμα αὐτὸ δὲν προκαλεῖ τὸ φθόνο καὶ ὅποιος ἄρπαξε τὸ περισσότερο δὲν προκάλεσε καμιὰ ζημίαν σ' αὐτὸν πού διεκδικεῖ τὴν ἴση συμμετοχὴ του, ἀλλὰ ὅση ἀρετὴ μπορεῖ νὰ χωρέσει ἓνας καὶ ὁ ἴδιος γεμίζει ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ἐπιθυμία καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν δὲν ἐξαντλεῖται ἀπὸ ὅσους προηγῆθηκαν.

Ἄποιοι λοιπὸν ἀτενίζουν αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ θησαυρίζουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν ἀρετὴ, πού δὲν τὴν περιορίζει κανένα ἀνθρώπινο ὄριο, θὰ καταδεχτεῖ ἄραγε νὰ στρέψει τὴν ψυχὴ του σὲ κάτι ταπεινὸ καὶ χιλιοπατημένο; Θὰ θαυμάσει ἄραγε τὰ γήινα πλούτη ἢ τις ἀνθρώπινες ἐξουσίες ἢ ὅποιο ἄλλο ἐπιδιώκει ἢ ἀνοησία μας; Ἄν ἔχει κάποιος αὐτὸ τὸ χαμηλὸ φρόνημα γι' αὐτά, θὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὸν τὸ χορὸ καὶ δὲ θὰ ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ λόγο μου. Ἄν ὅμως φρονεῖ τὰ ἄνω καὶ βρίσκεται συνανυψωμένος μαζὶ μὲ τὸ Θεό, εἶναι ἀνώτερος ὅπωςδήποτε ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴν κοινὴ ἀφορμὴ νὰ πλανηθεῖ σχετικὰ μὲ αὐτά, ἐννοῶ τὸ γάμο. Τὸ νὰ θέλεις δηλαδὴ νὰ ὑπερτερεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τὸ πάθος αὐτὸ τὸ βαρὺ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια, πού ἂν τὴν ὀνομάσει κανένας σπόρο ἢ ρίζαν ὅλων τῶν ἀγκαθιῶν τῆς ἀμαρτίας δὲ θ' ἀστοχήσει τὸ ὀρθό· αὐτὸ ἔχει κατεξοχὴν τὴν αἰτία του ἀπὸ τὸ γάμο.

Γιατὶ συνήθως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ προβάλλει ὁ πλεονέκτης ὡς αἰτία τοῦ πάθους του τὰ παιδιὰ του ἢ ὁ μανιώδης γιὰ δόξαν

άνενεγκεῖν τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν, ὡς ἂν μὴ ἐλάττων δοκοῖη τῶν πρὸ
 αὐτοῦ γεγονότων, καὶ ἵνα μέγας τοῖς μετὰ ταῦτα νομίζοιτο καταλι-
 πῶν τινὰ τοῖς ἐξ αὐτοῦ διηγήματα· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα
 ψυχῆς ἐστὶν ἀρρωστήματα, φθόνος καὶ μνησικακία καὶ μῖσος καὶ εἴ
 5 τι τοιοῦτον ἕτερον, τῆς αὐτῆς αἰτίας ἤρτηται. Πάντα γὰρ ταῦτα τοῖς
 περὶ τὸν βίον τοῦτον ἐπτοημένοις συμπολιτεύεται, ὧν ὁ ἕξω γενόμε-
 νος, καθάπερ ἕκ τινος ὑψηλῆς σκοπιᾶς πόρρωθεν ἐποπτεύων τὰ ἀν-
 θρώπινα πάθη, οἰκτεῖρει τῆς τυφλότητος τοὺς τῇ τοιαύτῃ ματαιότητι
 δεδουλωμένους καὶ μέγα κρίνοντας τὴν τῆς σαρκὸς εὐπραγίαν.
 10 Ὅταν γὰρ τινὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τινὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἴδη περί-
 βλεπτον, ἀξιώμασιν ἢ πλούτοις ἢ δυναστείαις κομῶντα, καταγελαῖ
 τῆς ἀνοίας τῶν διὰ ταῦτα πεφουσημένων καὶ ἀριθμεῖ τὸν μήκιστον
 χρόνον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κατὰ τὴν εἰρημένην ὑπὸ τοῦ ψαλ-
 μωδοῦ προθεσμίαν. Εἶτα, παραμετρῶν τοῖς ἀπείροις αἰῶσι τὸ ἀκα-
 ριαῖον τοῦτο διάστημα, ἔλεει τῆς χαννότητος τὸν ἐπὶ τοῖς οὕτω γλί-
 15 σχροις καὶ ταπεινοῖς καὶ προσκαίροις τὴν ψυχὴν ἐπαιρόμενον. Τί
 γὰρ ἄξιόν ἐστι μακαρισμοῦ τῶν ἐνταῦθα ἢ τιμῆ, τὸ παρὰ πολλῶν
 σπουδαζόμενον; Ἐπειδὴ τί πλέον τοῖς τετιμημένοις προστίθησι;
 Διαμένει γὰρ θνητὸς ὁ θνητός, κἂν τιμᾶται κἂν μὴ. Ἡ τὸ πολλὰ
 πλέθρα κεκτῆσθαι γῆς; Τοῦτο δὲ εἰς τί πέρας χρηστὸν καταλήγει
 20 τοῖς κτησαμένοις, ἐκτὸς τοῦ οἶεσθαι τὸν ἀνόητον ἑαυτοῦ εἶναι τὸ
 μηδὲν προσήκοντα; Ἄγνοεῖ γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ τῆς πολλῆς λαιμαρ-
 γίας, ὅτι «τοῦ Κυρίου» μὲν ἐστὶν ἀληθῶς «ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐ-
 τῆς». Βασιλεὺς γὰρ πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, τοῖς δὲ ἀνθρώποις τὸ τῆς
 πλεονεξίας πάθος ψευδώνυμον τῆς κυριότητος τὴν προσηγορίαν δί-
 25 δωσι τῶν οὐδὲν προσηκόντων. Ἡ μὲν γὰρ γῆ, καθὼς φησὶν ὁ σοφὸς
 ἐκκλησιαστής, εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκε, πάσαις ὑπηρετοῦσα ταῖς γενε-
 αῖς καὶ ἄλλοτε ἄλλους τοὺς κατ' αὐτὴν γινομένους ἐκτρέφουσα. Οἱ
 δὲ ἄνθρωποι οὐδὲ ἑαυτῶν ὄντες κύριοι, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ ἄγοντος
 βούλημα ὅτε οὐκ ἴσασιν εἰς τὴν ζωὴν παριόντες, καὶ ὅτε μὴ βούλον-
 30 ται πάλιν αὐτῆς χωριζόμενοι, ὑπὸ τῆς πολλῆς ματαιότητος κυριεύειν

9. Ψαλμ. 89,50. 10. Ψαλμ.23,1.

11. Ψαλμ. 46,8. 12. Ἐκκλ. 1,4.

καὶ τιμὴ νὰ μὴν ἀναφέρει τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ στὴ γενιά του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ τάχα κατώτερος ἀπὸ τοὺς προγόνους του, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖται σημαντικὸς ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους, ἀφήνοντας στοὺς ἀπογόνους του νὰ ἔχουν νὰ λένε γι' αὐτόν. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἀρρωστήματα τῆς ψυχῆς, τὸ φθόνο, τὴ μνησικακία, τὸ μίσος καὶ ὁποιο ἄλλο εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς αἰτίας. Ὅλα αὐτὰ συνοδεύουν αὐτοὺς ποὺ εἶναι ξετρελαμένοι μετὰ τὴ ζωὴ αὐτῆ. Ὅποιος ὁμως εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴ συντροφιά, κατοπτρεύοντας ἀπὸ μακριὰ σὰν ἀπὸ ὑψηλὴ σκοπιὰ τ' ἀνθρώπινα πάθη, οἰκτεῖρει γιὰ τὴν τυφλότητά τους ἐκείνους ποὺ εἶναι ὑποδουλωμένοι στὴ ματαιότητα αὐτῆ καὶ θεωροῦν μεγάλο πρᾶγμα τὴ σωματικὴ καλοπέραση. Ὅταν συναντήσῃ κάποιον ποὺ τὸν κοιτάζουν ὄλοι γιὰ ἓνα πλεονέκτημα τῆς ζωῆς, νὰ χαίρεται γι' ἀξιώματα ἢ πλοῦτη ἢ ἐξουσίες, περιγελαῖ τὴν ἀνοησία ὧσων φουσκώνουν γι' αὐτὰ καὶ μετρά τὴ μεγαλύτερη διάρκεια ποὺ μπορεῖ νὰ φτάσῃ ἢ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μετὰ τὸ διάστημα ποὺ ἀναφέρει ὁ ψαλμωδός⁹. Συγκρίνοντας ἔπειτα τὸ στιγμιαῖο αὐτὸ διάστημα μετὰ τοὺς ἀπειρους αἰῶνες, ἐλεεῖ γιὰ τὴν ἀνοησία του αὐτὸν ποὺ νιώθει ἔπαρση γιὰ πρᾶγματα τόσο φτωχὰ καὶ ταπεινὰ καὶ πρόσκαιρα. Γιατί δηλαδὴ εἶναι ἄξια γιὰ μακαρισμὸ ἀπὸ τὰ ἐδῶ ἢ τιμὴ ποὺ ἐπιδιώκουν οἱ περισσότεροι; Τί παραπάνω προσθέτει σ' αὐτοὺς ποὺ τὴ δέχονται; Ὁ θνητὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μένει θνητὸς εἴτε τὸν τιμοῦν εἴτε ὄχι. Ἡ τί ἀξίζει νὰ ἔχεις πολλὰ στρέμματα γῆς; Σὲ ποιὸ ἀγαθὸ τέλος ὀδηγεῖ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀπόχτησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ νομίζει ὁ ἀνόητος ὅτι εἶναι δικὰ του αὐτὰ ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μαζί του; Ἡ πολλὴ ἀδηφαγία του δὲν τὸν ἀφήνει, ὅπως φαίνεται, νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἢ γῆ καὶ ὅ,τι τὴ γεμίζει εἶναι ἀληθινὰ κτῆμα τοῦ Κυρίου¹⁰. Γιατί ὁ Θεὸς εἶναι βασιλιάς ὅλης τῆς γῆς¹¹, ἐνῶ τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας δίνει στοὺς ἀνθρώπους ἓνα ψευδώνυμο κυριότητος πραγμάτων ποὺ δὲν τοὺς ἀνήκουν καθόλου. Ἡ γῆ, ὅπως λέει ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, στέκεται στὸν αἰῶνα καὶ ὑπηρετεῖ ὅλες τὶς γενιές καὶ θρέφει γενιές γενιῶν ἐκείνους ποὺ γεννιοῦνται σ' αὐτήν¹². Οἱ ἀνθρωποὶ ὁμως, ἐνῶ δὲν εἶναι οὔτε τοῦ ἑαυτοῦ τους κύριοι, ἀλλὰ ἔρχονται στὴ ζωὴ ὅταν δὲν τὸ γνωρίζουν, σύμφωνα μετὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ τὴ φέρνει καὶ ἀποχωρίζονται πάλι ἀπὸ αὐτὴν ὅταν δὲν θέλουν, μετὰ πολλὴ ματαιοδοξία νομίζουν πῶς εἶναι

οἶονται αὐτῆς, οἱ κατὰ καιροὺς γινόμενοι τε καὶ ἀπολλύμενοι τῆς αἰ-
μενούσης.

Ὁ οὖν ἐπεσκεμμένος ταῦτα καὶ διὰ τοῦτο περιφρονῶν ὅσα τί-
μια τοῖς ἀνθρώποις νομίζεται, μόνης δὲ τῆς θείας ζωῆς ἔχων τὸν
5 ἔρωτα, ὁ εἰδῶς ὅτι «πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου
ὡς ἄνθος χόρτου», πότε σπουδῆς ἄξιον τὸν χόρτον οἰήσεται, τὸν
σήμερον ὄντα καὶ αὔριον οὐκ ἐσόμενον; Οἶδε γὰρ ὁ ἐπεσκεμμένος τὰ
θεῖα καλῶς, ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα μόνον οὐκ ἔχει τὸ πάγιον, ἀλλ' ὡς
οὐδὲ τοῦ κόσμου παντὸς εἰς τὸ διηνεκὲς ἠρεμήσαντος. Διὰ τοῦτο ὡς
10 ἀλλοτρίας καὶ προσκαιροῦ ταύτης ὑπερορᾷ τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ «ὁ οὐ-
ρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται», κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, καὶ
πᾶντα τὴν μεταστοιχείωσιν ἀναγκαίως ἐκδέχεται. Διὰ τοῦτο, ἕως
ἐστὶν ἐν τῷ σκῆνει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος τὸ πρόσκαιρον ἐνδει-
κνύμενος, βαρούμενος τῇ παρουσίᾳ ζωῆς τὸ μακρύνεσθαι αὐτῷ τὴν
15 παροικίαν ταύτην ὀδύρεται, ὡσπερ καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐν ᾠδαῖς θείαις
λέγων πεποίηται. Ὅντως γὰρ ἐν σκότῳ βιοτεύουσιν οἱ μετὰ τῶν
σκηνωμάτων τούτων τῇ ζωῇ παροικοῦντες, οὗ χάριν στενάξας ὁ
προφήτης πρὸς τὴν παράτασιν τῆς παροικίας, «οἴμοι», φησὶν, «ὅτι ἡ
παροικία μου ἐμακρύνθη»! σκότῳ δε τὴν αἰτίαν τῆς κατηφείας ταύ-
20 τῆς ἀνέθηκε. Τὸ γὰρ σκότος τῇ Ἑβραίων φωνῇ 'κηδὰρ' ὀνομάζε-
σθαι παρὰ τῶν σοφῶν μεμαθήκαμεν.

Ἡ γὰρ οὐκ ἀληθῶς, καθάπερ ἀορασίᾳ τινὶ νυκτερινῇ κεκρατη-
μένοι οἱ ἄνθρωποι, οὕτω πρὸς τὴν τῆς ἀπάτης ἐπίγνωσιν ἀμβλυ-
ποῦσιν οὐκ εἰδότες ὅτι πάντα ὅσα τίμια ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ νενόμισται,
25 ἢ καὶ ὅσα πρὸς τὸ ἐναντίον ὑπείληπται, ἐν μόνη τῇ ὑπολήψει τῶν
ἀνοήτων ὑφέστηκεν; Αὐτὰ δὲ ἐφ' ἑαυτῶν ἐστὶν οὐδαμοῦ οὐδέν· οὐ
δυσγένειά τις, οὐκ εὐδοκίμησις γένους, οὐ δόξα, οὐ περιφάνεια, οὐ
τὰ παλαιὰ διηγῆματα, οὐχ ὁ ἐπὶ τοῖς ἐνεστῶσι τῦφος, οὐ τὸ κρατεῖν
ἐτέρων, οὐ τὸ ὑποχείριον εἶναι· πλοῦτοί τε καὶ τρυφαὶ καὶ πενίαι καὶ
30 ἀπορίαι καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ βίου ἀνωμαλῖαι, τοῖς μὲν ἀπαιδεύτοις πάμ-
πολυ διαφέρειν δοκοῦσιν, ὅταν ἡδονῆν ποιῶνται τῶν τοιούτων κρι-
τήριον. Τῷ δὲ ὑψηλῷ τὴν διάνοιαν πάντα ὁμότιμα φαίνεται καὶ οὐ-

13. Α' Πέτρ. 1,24. Ἰακ. 1,10 ἐ. Ἦσ. 40,6 ἐ. 14. Ματθ. 24,35.
Λουκᾶ 21,33. 15. Β' Κορ. 5,4. 16. Ψαλμ. 119,5.

κύριοι αὐτῆς αὐτοὶ ποὺ τώρα γίνονται καὶ ὕστερα ἐξαφανίζονται, ἐνῶ αὐτὴ παραμένει παντοτινά.

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἔχει κάνει αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ γι' αὐτὸ περιφρονεῖ ὅσα οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν πολύτιμα κι ἔχει μόνο τὸν ἔρωτα τῆς θείας ζωῆς, αὐτὸς ποὺ γνωρίζει ὅτι κάθε ἄνθρωπος εἶναι σὰν τὸ χόρτο καὶ ἡ δόξα κάθε ἀνθρώπου εἶναι σὰν τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου¹³, πότε θὰ θεωρήσει ὅτι τὸ χόρτο εἶναι ἄξιο προσοχῆς ποὺ σήμερα ἀνθεῖ καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχει; Ξέρει ὅποιος ἔχει στοχαστεῖ καλὰ τὰ θεῖα, ὅτι δὲν εἶναι τὰ ἀνθρώπινα μόνο ποὺ στεροῦνται τὴ μονιμότητα, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁλόκληρος ὁ κόσμος δὲ θὰ παραμείνει στὸν αἰῶνα. Γι' αὐτὸ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ ἀφοῦ τοῦ εἶναι ἄσχετη καὶ πρόσκαιρη, ἐπειδὴ «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ περάσουν»¹⁴, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, καὶ ὅλα περιμένουν ὑποχρεωτικὰ τὴ μεταστοιχείωσή τους. Γι' αὐτὸ, ὅσο βρίσκεται μέσα στὸ σωματικὸ σκῆνος¹⁵, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, θέλοντας νὰ δείξει τὸ πρόσκαιρο, πιεζόμενος ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ, θρηνεῖ ἐπειδὴ παρατείνεται ἡ παροικία του σ' αὐτήν, ὅπως καὶ ὁ ψαλμωδὸς ψάλλει στὶς θεῖες ὠδὲς του. Πραγματικὰ ζοῦν μέσα στὸ σκοτάδι ὅσοι περπατοῦν στὴ ζωὴ μὲ τὰ σωματικὰ αὐτὰ σκηνώματα. Γι' αὐτὸ στέναζε ὁ προφήτης γιὰ τὴ παράταση τῆς παροικίας του καὶ λέει: «ἀλίμονό μου, ἡ παροικία μου τράβηξε πολὺ»¹⁶. Καὶ τὴν αἰτία τῆς λύπης του τὴν ἀπέδωσε στὸ σκότος· γιατί τὸ σκότος στὴ γλῶσσα τῶν Ἑβραίων ξέρομε ἀπὸ τοὺς σοφοὺς ὅτι ὀνομάζεται κηδάρ. 18|8

Μήπως δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, σὰ νὰ πάσχουν ἀπὸ νυχτερινὴ ἀδυναμία νὰ βλέπουν, ἔτσι ἀμβλυποῦν στὴν ἀντίληψη τῆς ἀπάτης, ἐπειδὴ δὲ γνωρίζουν ὅτι ὅσα θεωροῦνται ἀκριβὰ μέσα σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἢ καὶ ὅσα γίνονται ἀντιληπτὰ κατὰ τὸ ἀντίθετο, αὐτὰ ὑπάρχουν μόνο μέσα στὶς ιδέες τῶν ἀνόητων; Αὐτὰ καθ'αυτὰ ὅμως δὲν εἶναι τίποτα. Δὲν ὑπάρχει κακὴ γενιὰ οὔτε γενιὰ διακεκριμένη, δόξα, λαμπρότητα, παλιῆς ἱστορίας, περηφάνεια γιὰ τὰ παρόντα, ἐξουσία ἄλλων καὶ σὲ ἄλλους ὑποταγῆ. Τὰ πλούτη καὶ οἱ ἀπολαύσεις, οἱ φτώχειες καὶ οἱ ἀνέχειες καὶ ὅλες οἱ ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς, φαίνονται στοὺς ἀπαίδευτους ὅτι διαφέρουν πάρα πολὺ μεταξὺ τους ὅταν χρησιμοποιοῦν ὡς κριτήριό τους τὴν ἡδονή. Στὸν ὑψηλοστόχαστο ὅμως ὅλα φαίνονται

δὲν προτιμότερον τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, τῷ ὁμοίως διὰ τῶν ἐναν-
 τίων τὸν τῆς ζωῆς δρόμον ἀνύεσθαι καὶ ἴσην ἐν ἑκατέρᾳ τῶν λήξε-
 ων τὴν πρὸς τὸ εὖ ἢ κακῶς ζῆν δύναμιν ἐνυπάρχειν, διὰ τῶν δεξιῶν
 ὀπλων καὶ ἀριστερῶν, φησὶν ὁ ἀπόστολος, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας·
 5 δι' ὧν ὁ μὲν κεκαθαρμένος τὸν νοῦν καὶ ἐπεσκεμμένος τὴν τῶν ὄν-
 των ἀλήθειαν ὀρθῶς ὁδεύσει τὴν πορείαν, ἀπὸ γεννήσεως μέχρι τῆς
 ἐξόδου τὸν τεταγμένον αὐτῷ χρόνον διεξερχόμενος, οὔτε ὑπὸ τῶν
 ἡδέων θρυπτόμενος οὔτε ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν ταπεινούμενος, ἀλλὰ
 κατὰ τὴν τῶν ὁδοιπόρων συνήθειαν τοῦ πρόσω ἐχόμενος ὀλίγον
 10 ποιεῖται τῶν προφαινομένων τὸν λόγον. Σύνηθες γὰρ τοῖς ὁδοιπο-
 ροῦσιν ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ πέρας ὁμοίως ἐπείγεσθαι, ἅν τε διὰ λειμῶ-
 νων καὶ συμφύτων χωρίων, ἅν τε διὰ τῶν ἐρημοτέρων καὶ τραχυτέ-
 ρων τόπων διέρχονται, καὶ οὔτε τὸ ἡδὺ παρακατέσχεν οὔτε τὸ ἀη-
 δὲς ἐνεπόδισεν. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἀμεταστρεπτὶ πρὸς τὸν προκείμε-
 15 νον σκοπὸν ἑαυτῷ ἐπειχθήσεται, πρὸς οὐδὲν τῶν παροδίων ἐπι-
 στρεφόμενος, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν οὐρανὸν βλέπων διαπεράσει τὸν
 βίον, καθάπερ τις ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν διευθύ-
 νων τὸ σκάφος.

Ὁ δὲ παχὺς τὴν διάνοιαν καὶ κάτω βλέπων καὶ συγκεκυφῶς τῇ
 20 ψυχῇ πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ σώματος καθάπερ πρὸς τὴν νομὴν τὰ βο-
 σκήματα, μόνῃ τῇ γαστρὶ καὶ τοῖς μετὰ γαστέρα ζῶν, ἀπηλλοτριω-
 μένος δὲ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ξένος τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγε-
 λίας, οὐδὲν ἕτερον ἀγαθὸν εἶναι νομίζων ἢ τὸ ἡσθῆναι διὰ τοῦ
 σώματος. Οὕτός ἐστι καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὁ ἐν σκότει διαπορευόμε-
 25 νος, καθὼς φησὶν ἡ Γραφή, ὁ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κακῶν ἐφευρε-
 τῆς ἐν τούτοις γὰρ καὶ πλεονεξία καὶ παθῶν ἀκολασία καὶ ἢ πρὸς
 τὰς ἡδονὰς ἀμετρία, φιλαρχία τε πᾶσα καὶ κενῆς δόξης ἐπιθυμία καὶ
 ὁ λοιπὸς ὄμιλος τῶν συνοικούντων παθῶν τοῖς ἀνθρώποις. Ἔχεται
 γὰρ πως ἐν τοῖς κακοῖς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, καὶ ὥπερ ἂν τὸ ἐν πα-
 30 ραγένηται, καὶ τὰ λοιπὰ καθάπερ ὑπὸ τινος φυσικῆς ἀνάγκης ἐλκό-
 μενα συνεισέρχεται πάντως, οἷον ἐν ἀλύσει γίνεται· τῆς γὰρ ἀρχῆς
 ἐπισπασθείσης, οὐδὲ τὰς λοιπὰς ἡρεμεῖν ἀγκύλας δυνατόν ἐστιν,
 ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ ἕτερον πέρας τῆς ἀλύσεως ἀγκύλη συνεκινήθη τῇ
 πρώτη κατὰ τὸ ἀκπλουθον αἰεὶ καὶ προσεχὲς ἀπὸ τοῦ πρώτου διὰ

17. Β' Κορ. 6,7-8.

18. Ἰω. 12,35.

ισότιμα καὶ καθόλου προτιμότερο τὸ ἓνα ἀπὸ ἄλλο, ἐπειδὴ ὁ δρόμος τῆς ζωῆς διανύεται ἐξίσου μὲ τὰ ἀντίθετα καὶ σὲ καθέναν ἀπὸ τοὺς τρόπους ὑπάρχει καὶ ἡ δύναμη γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη ἢ ἀνεπιτυχή ζωὴ, μὲ τὰ δεξιὰ ὄπλα καὶ τ' ἀριστερά, λέει ὁ Ἀπόστολος, μὲ δόξα καὶ ἀτίμωση¹⁷. Μὲ αὐτὰ ὅποιος ἔχει νοῦ καθαρμένο κι ἔχει ἀντιληφθεῖ ὀρθά τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων θὰ βαδίσει τὴν πορεία του ἐκτελώντας τὸν ὀρισμένο γι' αὐτὸν χρόνον ἀπὸ τῆς γέννησης ὡς τὴν ἐκδημία του. Οὔτε γιὰ τὰ εὐχάριστα θὰ καμαρώνει οὔτε ἀπὸ τὰ δύσκολα θὰ ταπεινώνεται, ἀλλὰ συνεχίζοντας τὸ δρόμον του κατὰ τὴ συνήθεια τῶν ὁδοιπόρων λίγο ὑπολογίζει ὅ,τι τοῦ παρουσιάζεται. Γιατὶ εἶναι συνήθεια γιὰ τοὺς ὁδοιπόρους νὰ σπεύδουν ἐξίσου πρὸς τὸ τέλος τῆς πορείας τους εἴτε περνοῦν ἀπὸ λιβάδια καὶ κατάφυτα μέρη εἴτε διασχίζουν ἐρημιές καὶ ξεροτοπιές χωρὶς οὔτε τὸ εὐχάριστο νὰ τοὺς συγκρατήσῃ οὔτε τὸ δύσκολο νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἔτσι κι αὐτὸς θὰ βιαστεῖ νὰ τρέξει ἀμεταμέλητα πρὸς τὸ σκοπὸ πού ἔχει βάλει, χωρὶς νὰ προσέχει ὅ,τι ὑπάρχει παράπλευρα στὸ δρόμον, ἀλλὰ μονάχα τὸν οὐρανὸ κοιτάζοντας θὰ διασχίσει τὴ ζωὴ του, ὅπως ἓνας ἔμπειρος κυβερνήτης κατευθύνοντας τὸ σκάφος του πρὸς τὸν οὐράνιον σκοπὸ του.

Ἄλλοις ὅμως ἔχει ἀμβλὺ νοῦ καὶ κοιτάζει χαμηλὰ καὶ ἡ ψυχὴ του εἶναι σκυμμένη πρὸς τὴ σωματικὴ ἡδονή, ὅπως τὰ πρόβατα στὴ βοσκή, καὶ ζεῖ μονάχα γιὰ τὴν κοιλιὰ καὶ τὰ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν καὶ εἶναι ἀποξενωμένος ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ξένος ἀπὸ τὴ διαθήκη τῆς ἐπαγγελίας, αὐτὸς δὲν πιστεύει πὼς ὑπάρχει τίποτε ἄλλο καλὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σωματικὴ εὐχαρίστηση. Αὐτὸς καὶ κάθε ὁμοίος του εἶναι πού περπατᾷ στὸ σκότος, ὅπως λέει ἡ Γραφή¹⁸, ὁ ἐφευρέτης ὄλων τῶν κακῶν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Σ' αὐτοὺς ὑπάρχει καὶ ἡ πλεονεξία καὶ τ' ἀκόλαστα πάθη καὶ ἡ δίχως μέτρο ἐκδοσὴ στὴς ἡδονές, ἡ ὅποια φυλαρχία καὶ ἐπιθυμία τῆς κούφιας δόξας καὶ ἡ ὑπόλοιπη παρέα τῶν παθῶν πού θρασομανοῦν στὴς ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ τὰ κακὰ εἶναι συνέχεια τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου καὶ σ' ὅποιον παρουσιαστεῖ τὸ ἓνα, ἔρχονται ὑποχρεωτικὰ κι ἄλλα, σὰ νὰ τὰ τραβάει μιὰ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, ὅπως γίνεται μὲ τὴν ἀλυσίδα. Ὄταν πιαστεῖ ἡ ἀρχὴ οὔτε οἱ ὑπόλοιποι κρίκοι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἡρεμήσουν, ἀλλὰ ὁ κρίκος στὸ ἄλλο ἄκρο τῆς ἀλυσίδας κινεῖται μαζί μὲ τὸν πρῶτον, γιατί πάντοτε κατ' ἀκο-

τῶν παρακειμένων τῆς κινήσεως προϊούσης· οὕτως ἐμπέπλεκται καὶ συμπέφυκεν ἀλλήλλοις τὰ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ δι' ἐνὸς τοῦ ἐπικρατήσαντος καὶ ὁ λοιπὸς τῶν κακῶν ὄλκός τῆ ψυχῆ συνεισέρχεται. Καὶ εἰ χρή σοι διαγράψαι τὴν πονηρὰν ταύτην ἄλυσιν, ὑπόθου 5 τινὰ διὰ τινος ἡδονῆς τοῦ κατὰ τὴν κενοδοξίαν ἤττηθῆναι πάθους· ἀλλὰ τῆ κενοδοξία καὶ ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις συνηκολούθησεν· οὐ γὰρ ἔστι πλεονέκτην γενέσθαι, μὴ ἐκείνης ἐπὶ τὸ πάθος χειραγωγούσης. Εἴτα ἡ τοῦ πλεονεκτεῖν καὶ προέχειν ἐπιθυμία ἢ ὀργὴν ἐξάπτει πρὸς τὸ ὀμότιμον ἢ πρὸς τὸ ὑποχείριον τὴν ὑπερηφανίαν ἢ πρὸς τὸ 10 ὑπερέχον τὸν φθόνον, φθόνου δὲ ἀκόλουθος ἡ ὑπόκρισις γίνεται ἐκείνης ἢ πικρία, ταύτης ἢ μισανθρωπία, τούτων δὲ ἀπάντων τὸ τέλος κατάκρισις εἰς γέενναν καὶ σκότος καὶ πῦρ καταλήγουσα. Ὁρᾷς τὸν ὄλκον τῶν κακῶν, ὅπως ἐνὸς τὰ πάντα τοῦ καθ' ἡδονὴν πάθους ἐξέχεται;

15 Ἐπειδὴ οὖν ἅπαξ εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον ἡ ἀκολουθία τῶν τοιούτων παθῶν, μίαν ὀρῶμεν ἐκ τῆς τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν συμβουλῆς τὴν διέξοδον τούτων, τὸ χωρισθῆναι τοῦ τοιούτου βίου τοῦ συνημμένην ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἀκολούθησιν. Οὐκ ἔστιν γὰρ ἐν Σοδόμοις φιλοχωρήσαντα διαφυγεῖν τὴν τοῦ πυρὸς 20 ἐπομβρίαν, οὐδὲ τὸν ἔξω Σοδόμων γενόμενον εἴτα πάλιν ἐπιστραφέντα πρὸς τὴν ἐρήμωσιν ταύτης μὴ παγῆναι στήλην ἀλός, ἀλλ' οὐδὲ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἀπαλλαγῆσεται ὁ μὴ καταλιπὼν τὴν Αἴγυπτον, τὴν ὑποβρύχιον λέγω ταύτην ζωὴν, καὶ διαβάς οὐχὶ τὴν Ἐρυθρὰν ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν μέλαιναν ταύτην καὶ ζοφώδη τοῦ βίου 25 θάλασσαν. Εἰ δέ, καθὼς φησιν ὁ Κύριος, «ἐὰν μὴ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἡ ἀλήθεια», τῷ κακῷ τῆς δουλείας ἐναπομένομεν, πῶς ἔστιν ἐν τῇ ἀληθείᾳ γενέσθαι τὸν ζητοῦντα τὸ ψεῦδος καὶ ἐν τῇ πλάνῃ τοῦ βίου ἀναστρεφόμενον; Πῶς δέ τις τὴν δουλείαν ἀποδράσεται ταύτην, ὁ ταῖς ἀνάγκαις τῆς φύσεως ὑποχείριον δοὺς τὴν ἰδίαν ζωὴν; Γνωρι- 30 μώτερος δ' ἂν γένοιτο ἡμῖν διὰ τινος παραδείγματος ὁ περὶ τούτων λόγος. Ὡσπερ τις ποταμὸς χειμερίοις ρεύμασι τραχυνόμενος καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φερόμενος φύσιν ξύλα τε καὶ λίθους καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν ὑπολαμβάνων τῷ ρεῖθρῳ μόνοις τοῖς κατ' αὐτὸν γινομένοις σφαλερὸς καὶ κινδυνώδης ἐστί, τοῖς δὲ πόρρωθεν αὐτὸν φυλασσο- 35 μένοις εἰκῆ ρεῖ, οὕτω καὶ τὴν τοῦ βίου ταραχὴν ὁ κατ' αὐτὴν γεγο-

λουθία καὶ κατὰ συνέχεια ἡ κίνησις προχωρεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτο διαμέσου τῶν διπλανῶν του. Ἔτσι εἶναι καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη πλεγμένα καὶ ἐνωμένα μεταξύ τους καὶ μαζί μὲ τὸ ἓνα ποῦ ἐπικράτησε μπαίνει στὴν ψυχὴ καὶ ἡ ὑπόλοιπη σειρά τῶν κακῶν. Πρέπει νὰ σοῦ περιγράψω αὐτὴ τὴν κακὴ ἀλυσίδα; Ὑπόθεσε ὅτι κάποιος ἐξαιτίας μιᾶς ἡδονῆς κινήθηκε ἀπὸ τὰ πάθη τῆς κενοδοξίας. Τὴν κενοδοξία ὁμως τὴν ἀκολούθησε ἡ πλεονεξία· δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ γίνῃ πλεονέκτης, ἂν δὲν τὸν ὀδηγήσῃ στὸ πάθος ἡ κενοδοξία. Ἐπειτα ἡ ἐπιθυμία τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ὑπεροχῆς ἢ ἐξάπτει τὴν ὀργὴν πρὸς τὸν ἴσο ἢ τὴν ὑπερηφάνεια στὸν κατώτερο ἢ τὸ φθόνο πρὸς τὸν ἀνώτερο καὶ τὸ φθόνο τὸν ἀκολουθεῖ ἡ ὑποκρισία. Αὐτὴν τὴν ἀκολουθεῖ ἡ κακότητα, αὐτὴν ἡ μισανθρωπία καὶ τὸ τέλος ὄλων αὐτῶν ἡ καταδίκη ποῦ καταλήγει στὴ γέεννα, στὸ σκότος καὶ στὸ πῦρ. Βλέπεις τὴ σειρά τῶν παθῶν πῶς ἀπὸ ἓνα πάθος τῆς ἡδονῆς βγαίνουν ὅλα τὰ ἄλλα;

Ἐπειδὴ λοιπὸν μία φορὰ μπῆκε στὴ ζωὴ ἡ ἀκολουθία αὐτῶν τῶν παθῶν, μία διέξοδο βλέπομε ἀπὸ αὐτὰ ποῦ μᾶς συμβουλεύουν οἱ θεόπνευστες Γραφεῖς, τὴν ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ τὸ βίον αὐτὸν ποῦ ἔχει δεμένη μαζί του τὴν ἀκολουθία τῶν λυπηρῶν. Δὲ γίνεται βέβαια νὰ εἰσέλθῃς στὰ Σόδομα καὶ ν' ἀποφύγῃς τὴν πύρινη βροχή, οὔτε πάλι ὅποιος βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ Σόδομα καὶ στρέψῃ πάλι πρὸς τὴν ἐρήμωση αὐτὴ νὰ μὴ γίνῃ στήλη ἅλατος. Οὔτε ὁμως ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν Αἰγυπτίων θ' ἀπαλλαγεῖ ὅποιος δὲν ἐγκατέλειψε τὴν Αἴγυπτο, ἐννοῶ αὐτὴ τὴν ὑποβρύχια ζωὴ καὶ δὲν πέρασε ὄχι ἐκεῖνη τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, ἀλλὰ τὴ μαύρη αὐτὴ καὶ ζοφερὴ θάλασσα τῆς ζωῆς. Κι ἂν, ὅπως λέει ὁ Κύριος, ἐάν δὲ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἡ ἀλήθεια¹⁹, παραμένομε στὴ συμφορὰ τῆς δουλείας, πῶς θὰ μπορέσῃ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια αὐτὸς ποῦ ζητᾷ τὸ ψεῦδος κι ἀναστρέφεται μέσα στὴν πλάνη τοῦ βίου; Καὶ πῶς θὰ ξεφύγῃ κάποιος τὴ δουλεία αὐτὴ, αὐτὸς ποῦ ὑποδούλωσε τὴ ζωὴ του στίς ἀνάγκες τῆς φύσης; Αὐτὰ ποῦ λέμε θὰ διασαφηνιστοῦν μὲ ἓνα παράδειγμα. Ὅπως ἓνας ποταμὸς ποῦ ἀγριεύει ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ χειμῶνα κι ὅπως εἶναι φυσικὸ του νὰ παρασύρῃ μόνο ὄσους τὸν πλησιάσουν, ἐνῶ κυλᾷ ἀκίνδυνα γιὰ ὄσους φυλάγονται μακριὰ ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι καὶ τὴν ταραχὴ τῆς ζωῆς τὴ δέχεται μόνο ὅποιος βρεθεῖ μέσα της καὶ μόνο αὐτὸς ἀντιμετωπίζει τὰ πάθη, ποῦ ἢ

νῶς ὁ μόνος ὑφίσταται καὶ ὁ μόνος ἀναδέχεται καθ' ἑαυτοῦ τὰ πάθη, ἅπερ ἂν ἡ φύσις ἀκολουθῶς ἑαυτῇ ρέουσα τοῖς δι' αὐτῆς πορευομένοις ἀναγκαίως ἐπάγεται διὰ τῶν τοῦ βίου κακῶν ἐπικλύζουσα. Εἰ δέ τις καταλίποι τὸν χειμάρρουν τοῦτον, ὡς φησιν ἡ Γραφή, καὶ τὸ
5 ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον ἔξω πάντως ἔσται κατὰ τὴν τῆς ὠδῆς ἀκολουθίαν, τῆς θήρας τῶν ὀδόντων τοῦ βίου, καθάπερ στρουθίον τῷ τῆς ἀρετῆς πτερῶ διαπτὰς τὴν παγίδα.

Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸ ρηθὲν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ χειμάρρου ὑπόδειγμα παντοίαις ταραχαῖς καὶ ἀνωμαλίαις πλημμυρῶν ὁ ἀνθρώπινος βίος
10 αἰεὶ φέρεται κατὰ τοῦ πρανοῦς τῆς φύσεως προχεόμενος καὶ οὐδὲν ἔστεκε τῶν ἐν αὐτῷ σπουδαζομένων οὐδὲ ἀναμένει τὴν πλησμονὴν τῶν ἐπιθυμούντων αὐτό, πάντα δὲ τὰ προσπίπτοντα ὁμοῦ τε προσήγγισε καὶ θιγόντα παρέδραμε, καὶ τὸ αἰεὶ παρὸν τῷ σφοδρῷ τῆς παρόδου διαφεύγει τὴν αἴσθησιν, ὑπὸ τῆς κατόπιν ἐπιρροῆς τῶν
15 ὀφθαλμῶν ἀρπαζομένων· διὰ τοῦτο λυσιτελὲς ἂν εἶη πόρρω τοῦ τοιούτου ρεύματος ἑαυτοῦς ἀνέχειν, ὡς ἂν μὴ, τῶν ἀστάτων περιεχόμενοι, τῶν αἰεὶ ἐστώτων ὀλιγωρήσαιμεν. Πῶς γὰρ ἔστι τὸν προσπαθοῦντά τινι τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ διὰ τέλους ἔχειν τὸ ποθούμενον; Τί τῶν μάλιστα σπουδαζομένων εἰσαεὶ παραμένει τοιοῦτον;
20 ποία νεότητος ἀκμὴ; τίς δυνάμεως ἢ μορφῆς εὐμοιρία; τίς πλοῦτος; ποία δόξα; τίς δυναστεία; Οὐ πάντα τὰ τοιαῦτα μικρὸν ἀνθήσαντα χρόνον πάλιν ἀπερρῦη καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἐπωνυμίαν μετέπεσε; Τίς ἐνεβίω διὰ παντὸς τῇ νεότητι; τίνοι διήρκεσε διὰ τέλους ἡ δύναμις; Τὸ δὲ τοῦ κάλλους ἄνθος ἄρ' οὐχὶ καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τὸ ἔαρ
25 προφαινομένων ὠκυμορώτερον ἢ φύσις ἐποίησε; Τὰ μὲν γε τῆς ὥρας ἐπιλαβούσης ἐβλάστησε καὶ μικρὸν ἐπανθήσαντα χρόνον πάλιν ἀνήβησε· καὶ πάλιν ἀπερρῦη, καὶ πάλιν ἐκόμησε καὶ τὸ νῦν κάλλος καὶ εἰς νέωτα ἔδειξε. Τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἄνθος ἅπαξ ἢ φύσις κατὰ τὸ ἔαρ τῆς νεότητος δείξασα, εἶτα ἀπέσβεσε τῷ χειμῶνι τοῦ
30 γήρωτος ἐναφανίσασα. Ὡσαύτως καὶ τὰ ἄλλα πάντα πρὸς καιρὸν τινα τὴν τῆς σαρκὸς αἴσθησιν ἀπατήσαντα, εἶτα παρέδραμε καὶ συνεκαλύφθη τῇ λήθῃ.

Ἐπεὶ οὖν αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ κατὰ τινα τῆς φύσεως ἀνάγκην συμβαίνουσαι λυποῦσι πάντως τὸν ἐν προσπαθείᾳ γινόμενον, μίαι

φύση, κυλώντας κατὰ τὸ φυσικὸ τῆς, τὰ ρίχνει κατ' ἀνάγκη πάνω σ' αὐτοὺς πού τῆ διασχίζουν, κατακλύζοντάς τους μὲ τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς. Κι ἂν κάποιος ἀφήσει αὐτὸν τὸ χεῖμαρρο, ὅπως λέει ἡ Γραφή²⁰, καὶ τὸ ἀνυπόστατο νερό, θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε, κατὰ τὴ συνέχεια τοῦ ψαλμοῦ, ἐξασφαλισμένος ἀπὸ τὰ δόντια τῆς ζωῆς, διαφεύγοντας τὴν παγίδα μὲ τὰ φτερά τῆς ἀρετῆς, ὅπως τὸ πουλί.

Σύμφωνα λοιπὸν τὸ παράδειγμά μου μὲ τὸ χεῖμαρρο, πλημμυρισμένος ὁ ἀνθρώπινος βίος ἀπὸ κάθε εἶδος ταραχῶν καὶ ἀνωμαλιῶν ξεχύνεται πάντα καὶ κυλᾷ στὴν πλαγιά τῆς φύσης μας καὶ τίποτε δὲ στέκεται ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκονται σ' αὐτὸν οὔτε περιμένει νὰ τὸ χορτάσουν ὅσοι τὸ ἐπιθυμοῦν καὶ ὅλα ὅσα τοῦ ἔρχονται τὴν ἴδια στιγμή τὸν πλησιάζουν καὶ μόλις τὸν ἀγγίζουν προσπερνοῦν καὶ αὐτὸ πάλι πού εἶναι πάντοτε παρὸν ἐξαιτίας τοῦ σφοδροῦ περᾶσματος ξεφεύγει τὴν αἴσθηση, ἐπειδὴ τὰ μάτια παρασύρονται ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῆς ζωῆς πού ἀκολουθεῖ. Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν ὠφέλιμο νὰ κρατηθοῦμε μακριὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ρεῦμα, ὥστε περικυκλωμένοι ἀπὸ τὰ ἄστατα πράγματα νὰ μὴν παραμελήσουμε τὰ πάντοτε σταθερά. Πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτὸς πού ἔχει προσκολληθεῖ σ' ἓνα πράγμα τῆς ζωῆς νὰ ἔχει ὅ,τι ποθεῖ ὡς τὸ τέλος; Ποιὸ ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκονται πάρα πολὺ παραμένει ἐπιδιωκόμενο πάντοτε; Ποιὰ χρυσὴ νεότητα; ποιὸ καλὸτυχο δῶρο δύναμης καὶ μορφῆς; ποιὰ πλούτη; ποιὰ δόξα; ποιὰ ἐξουσία; Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀνθοῦν γιὰ λίγο μόνο καὶ δὲ φυλλορροοῦν πάλι καὶ δὲν μεταπίπτουν στὸ ἀντίθετο ὄνομα; Ποιὸς πέρασε ὅλη τὴ ζωὴ του νέος; Ποιὸς κράτησε μέχρι τὸ τέλος τὴ δύναμή του; Καὶ τὸ ἄνθος τῆς ὁμορφιάς δὲν τὸ ἔκανε ἢ φύση πιὸ λιγόζωο ἀκόμα κι ἀπὸ τ' ἀνοιξιὰτικα λουλούδια; Γιατὶ αὐτὰ ὅταν φτάσει ὁ καιρὸς βλασταίνουν κι ἀφοῦ ἀνθήσουν γιὰ λίγο χρόνο, ξανανιώνουν πάλι. Καὶ πάλι φυλλορροοῦν καὶ φουτώνουν πάλι καὶ τὴν τωρινὴ ὁμορφιά τους τὴ δείχνουν καὶ τὸν ἄλλο χρόνο. Ἐνῶ τὸ ἀνθρώπινο ἄνθος μιὰ φορὰ τὸ δείχνει ἢ φύση κατὰ τὴν ἀνοιξη τῆς νιότης κι ὕστερα τὸ καίει καὶ τὸ ἀφανίζει μέσα στὸ χειμῶνα τῶν γηρατειῶν. Ἴδια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφοῦ ξεγελάσουν πρόσκαιρα τὴ σωματικὴ αἴσθηση, περνοῦν ἔπειτα καὶ τὰ σκεπάζει ἡ λησμονιά.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὲς οἱ μεταβολὲς πού γίνονται κατὰ κάποιο φυσικὸ νόμο λυποῦν ὅπωςδήποτε αὐτὸν πού ἀφοσιώνεται σὲ κάτι,

τῶν τοιούτων ἐστὶ κακῶν ἀποφυγή, τὸ μηδὲν τῶν μεταβαλλομένων τῇ ψυχῇ προστεθῆναι, ἀλλ' ὡς ἔστι δυνατόν χωρισθῆναι τῆς πρὸς πάντα τὸν βίον τὸν ἐμπαθῆ τε καὶ σάρκινον ὁμιλίας, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ συμπαθείας ἔξω γενέσθαι, ὡς ἂν μὴ 5 κατὰ σάρκα βιοῦς ὑπεύθυνος γένοιτο ταῖς ἐκ τῆς σαρκὸς συμφοραῖς. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μόνῃ τῇ ψυχῇ ζῆν καὶ μιμεῖσθαι κατὰ τὸ δυνατόν τὴν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων πολιτείαν, ἐν ἣ ὄυτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἔργον αὐτοῖς καὶ σπουδὴ καὶ κατόρθωμα τὸ θεωρεῖν τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας ἐστὶ καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος 10 τὴν ἰδίαν καλλωπίζειν μορφήν διὰ τῆς ἐνδεχομένης μιμήσεως.

Ταύτης οὖν τῆς διανοίας καὶ τῆς ὑψηλῆς ἐπιθυμίας συνεργόν, καθὼς τῇ Γραφῇ δοκεῖ, καὶ βοηθὸν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν παρθενίαν δεδόσθαι φαμέν. Καὶ ὡσπερ τῶν λοιπῶν ἐπιτηδευμάτων τέχνηαι τινὲς πρὸς τὴν ἐκάστου τῶν σπουδαζομένων ἀπεργασίαν ἐπενοήθησαν, 15 οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὸ τῆς παρθενίας ἐπιτήδευμα τέχνη τις εἶναι καὶ δύνამις τῆς θειοτέρας ζωῆς πρὸς τὴν ἀσώματον φύσιν τοὺς ἐν σαρκὶ ζῶντας ὁμοιοῦσθαι διδάσκουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ὅτι προηγείσθαι χρὴ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπάθειαν
τῆς σωματικῆς καθαρότητος

Πᾶσα γάρ ἐστὶ σπουδὴ τοῦ τοιούτου βίου, ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθεῖ, καὶ ἀντὶ τοῦ μετεωροπορεῖν καὶ εἰς τὰ ἄνω βλέπειν τὴν διάνοιαν ἡμῶν πρὸς τὰ σαρκὸς καὶ αἵματος πάθη κατενεχθεῖσαν πεσεῖν. Πῶς γὰρ 25 ἔτι δύναται πρὸς τὸ συγγενές τε καὶ νοητὸν φῶς ἐλευθέρῳ ἀναβλέπειν τῷ ὄμματι ἢ προσηλωθεῖσα κάτω τῇ ἡδονῇ τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πάθη κατασχολήσασα, ὅταν γὰρ πρὸς τὰ ὑλῶδη σχῆ τὴν ροπὴν ἐκ μοχθηρᾶς τινος καὶ ἀπαιδεύτου προλήψεως; Καθάπερ γὰρ οἱ τῶν συῶν ὀφθαλμοὶ εἰς τὸ κάτω παρὰ 30 τῆς φύσεως ἐστραμμένοι τῶν οὐρανίων θαυμάτων ἀπείρως ἔχουσιν, οὕτως ἢ τῷ σώματι συγκατασπασθεῖσα ψυχὴ οὐκέτι πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἄνω κάλη βλέπειν δυνήσεται, πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ

ὑπάρχει μόνο ἓνας τρόπος νὰ τὶς ἀποφύγει κανένας· νὰ μὴν κολήσῃ ἡ ψυχὴ σου σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μεταβαλλόμενα, ἀλλὰ νὰ χωριστεῖς ὅσο γίνεται ἀπὸ τὴν συνεξάρτησιν ἀπὸ τὸ ἴδιον σου τὸ σῶμα, ὥστε νὰ μὴ ζῆσεις κατὰ τὶς ἐπιταγὰς τῆς σάρκα καὶ γίνῃς ὑπεύθυνος γιὰ τὶς συμφορὰς τῆς σάρκα. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ νὰ ζεῖς μὲ τὴν ψυχὴν μόνο καὶ νὰ μιμεῖσαι κατὰ τὸ δυνατὸ τὴν πολιτεία τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ὅπου οὔτε ὁ ἄνδρας παντρεύεται οὔτε ἡ γυναῖκα, ἀλλὰ τὸ ἔργον τοὺς κι ὁ ζῆλος τοὺς καὶ τὸ κατόρθωμά τοὺς εἶναι νὰ θεωροῦν τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας καὶ νὰ προσαρμόζῃς τὴν ὄψιν σου πρὸς τὴν ἀρχέτυπὴ ὁμορφίαν μὲ τὴν ἐφικτὴ μίμηση.

Συνεργὸς καὶ βοηθὸς λοιπὸν στή νοοτροπία αὐτὴ καὶ τὴν ὑψηλὴν ἐπιθυμία, ὅπως νομίζει ἡ Γραφή, λέμε πῶς ἔχει δοθεῖ ἡ παρθενία. Κι ὅπως γιὰ τὶς ἄλλες ἀσχολίες ἔχουν ἐπινοηθεῖ κάποιες τεχνικὲς γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐπιδιωκομένων, ἔτσι νομίζω ὅτι ἡ ἀσκήσις τῆς παρθενίας εἶναι μιὰ τέχνη καὶ δύναμις γιὰ τὴν θεία ζωὴν, ποὺ διδάσκει τοὺς ἑνσαρκούς πῶς νὰ γίνουσι ὅμοιοι μὲ τὴν ἀσώματη φύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Ἡ ἀπάθεια τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ προηγεῖται

ἀπὸ τὴν σωματικὴν καθαρότητα

Ἡ ὀλη ἡ προσπάθεια τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι πῶς νὰ μὴν ταπεινωθεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἡδονῶν κι ἀντὶ νὰ μετεωροπορεῖ ἡ διάνοιά μας καὶ νὰ βλέπει πρὸς τὰ ἄνω, νὰ καταβληθεῖ καὶ νὰ πέσει στὰ πάθη τῆς σάρκα καὶ τοῦ αἵματος. Πῶς μπορεῖ ἀκόμα νὰ βλέπει μ' ἐλεύθερο βλέμμα πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ νοητὸ φῶς ἡ ψυχὴ ποὺ προσηλώθηκε κάτω στὶς ἡδονὰς τῆς σάρκα καὶ ποὺ ἡ ἐπιθυμία της βουτήχτηκε μέσα στὰ ἀνθρώπινα πάθη, ὅταν τῆς γεννηθεῖ ἡ κλίσις πρὸς τὰ ὑλικά ἀπὸ μιὰ προαπασχόλησιν κακορρίζικη καὶ πρόστυχη; Ὅπως τὰ μάτια τῶν χοίρων, ἐπειδὴ ἀπὸ φυσικοῦ τοὺς στρέφονται πρὸς τὰ κάτω, δὲν ἔχουν ἰδέαν ἀπὸ τὰ θαυμάσια τοῦ οὐρανοῦ, ἔτσι ἡ ψυχὴ συμπαρασυρμένη ἀπὸ τὸ σῶμα δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀτενίσει τὸν οὐρανὸν καὶ τὶς ἄνω ὁμορ-

κτηνῶδες τῆς φύσεως ἐπικύπτουσα. Ὡς ἂν οὖν μάλιστα ἡμῖν ἐλευ-
 θέρα καὶ ἄνετος ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν θεϊαν τε καὶ μακαρίαν ἡδονὴν ἀνα-
 βλέποι, πρὸς οὐδὲν τῶν γηϊνῶν ἑαυτὴν ἐπιστρέψει οὐδὲ τῶν νενομι-
 σμένων κατὰ τὴν τοῦ κοινοῦ βίου συγχώρησιν ἡδονῶν μεταλήψε-
 5 ται, ἀλλὰ μεταθήσει τὴν ἐρωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν σωματικῶν ἐπὶ
 τὴν νοητὴν τε καὶ ἄϋλον τοῦ καλοῦ θεωρίαν. Πρὸς τὴν τοιαύτην τοί-
 νυν τῆς ψυχῆς διάθεσιν ἡ παρθενία τοῦ σώματος ἡμῖν ἐπενοήθη, ὡς
 ἂν μάλιστα λήθην καὶ ἀμνηστίαν ἐμποιήσῃ τῇ ψυχῇ τῶν ἐμπαθῶν
 τῆς φύσεως κινήματων, μηδεμίαν ἀνάγκην ἐπάγουσα πρὸς τὰ ταπει-
 10 νὰ τῆς σαρκὸς ὀφλήματα καταγίνεσθαι. Ἐλευθερωθεῖσα γὰρ ἅπαξ
 τῶν τοιούτων χρεῶν οὐκέτι κινδυνεύει μὴ τῷ κατ' ὀλίγον προσε-
 θισμῷ περὶ τὰ δοκοῦντα νόμῳ τινὶ φύσεως συγκεχωρηῆσθαι ἐν ἀπο-
 στροφῇ καὶ ἀγνοίᾳ τῆς θείας τε ἀκηράτου γένηται ἡδονῆς, ἣν μόνη
 καρδίας καθαρότης τοῦ ἐν ἡμῖν ἡγεμονικοῦ θηρεύειν πέφυκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ὅτι Ἡλίας καὶ Ἰωάννης τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου τούτου ἐπεμελήθησαν

Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ ὁ μέγας ἐν προφήταις Ἡλίας καὶ ὁ ἐν
 πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλιοῦ μετ' ἐκεῖνον ἐπιδημήσας τῷ βίῳ, οὗ
 20 μείζων οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, εἴπερ τι καὶ ἕτερον ἢ κατ' αὐ-
 τοὺς ἱστορία παραδηλοῖ δι' αἰνίγματος, τοῦτο μάλιστα τῷ ἰδίῳ δο-
 γματίζειν βίῳ τὸ χωρισθῆναι τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀκολουθίας
 τὸν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀοράτων ἀποσχολάζοντα, ὡς ἂν μὴ ταῖς τοιαύ-
 ταις ἀπάταις ταῖς διὰ τῶν αἰσθήσεων γινομέναις προσεθισθεῖς σύγ-
 25 χυσίν τινα καὶ πλάνην πάθοι περὶ τὴν τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ κρίσιν. Ἀμ-
 φότεροι γὰρ εὐθύς ἐκ νέων ἀπεξενώθησαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς
 καὶ οἷον ἔξω τῆς φύσεως ἑαυτοὺς ἔστησαν τῇ τε περὶ τὴν βρῶσιν
 καὶ πόσιν ὑπεροψία τῆς συνήθους καὶ νενομισμένης τροφῆς καὶ τῇ
 κατὰ τὴν ἔρημον διαγωγῇ, ὡς καὶ τὴν ἀκοὴν ἀπεριήχητον, καὶ
 30 ἀπλάνητον αὐτοῖς φυλαχθῆναι τὴν ὄψιν καὶ τὴν γεῦσιν ἀπλήν τε καὶ

φιές, ἀφοῦ σκύβει πάνω στὴν ταπεινὴ καὶ κτηνώδη φύση. Γιὰ νὰ κοιτάζει λοιπὸν ἐξαιρετικὰ ἐλεύθερη καὶ ἀνεμπόδιστη ἡ ψυχὴ πρὸς τὴ θεία καὶ μακάρια ἡδονή, δὲν πρέπει νὰ στραφεῖ σὲ κανένα γήινο οὔτε ν' ἀπολαύσει τὶς συνηθισμένες ἡδονές κατὰ παραχώρησιν τοῦ κοινοῦ βίου, ἀλλὰ νὰ μεταθέσει τὴν ἐρωτικὴ δύναμιν ἀπὸ τὰ σωματικὰ στὴ νοητὴ καὶ ἄυλη θεωρία τοῦ καλοῦ. Γι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ψυχικὴν μᾶς διάθεσιν ἐπινοήθηκε ἡ παρθενία τοῦ σώματος, γιὰ νὰ προκαλέσει τὴ λήθη καὶ ἀμνηστία γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν φυσικῶν ἐμπαθῶν ὁρμῶν καὶ νὰ μὴν ἐπιβάλλει καμιά ὑποχρέωσιν νὰ καταγίνεται μὲ τὶς ταπεινὰς ὑποχρεώσεις τῆς σάρκας. Μιὰ κι ἐλευθέρωθηκε δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ὀφειλὰς αὐτές, δὲν κινδυνεύει πιά μήπως, μ' ἓνα βαθμιαῖο προσεθισμὸ σὲ πράγματα ποὺ μοιάζουν νὰ συγχωροῦνται ἀπὸ ἓνα φυσικὸ νόμο, ἀποστραφεῖ καὶ ἀγνοήσῃ τὴ θεία καὶ ἀθάνατη ἡδονή, ποὺ μόνη ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς ἐπιδιώκει ἡ καθαρὸτητα τῆς καρδιᾶς τοῦ ἡγεμονικοῦ ποὺ ἔχομε μέσα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Ἰωάννης ἄσκησαν τὸν αὐστηρὸν τρόπο αὐτῆς τῆς ζωῆς

Γι' αὐτὸ ἔχω τὴ γνώμην ὅτι κι ὁ μέγας μέσα στοὺς προφήτες Ἡλίας κι αὐτὸς ποὺ ἦρθε στὴ ζωὴ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ἡλία, ἀλλὰ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ δύναμιν ἐκείνου, ποὺ μεγαλύτερός του δὲν βρίσκεται μέσα στοὺς υἱοὺς τῶν γυναικῶν, ἂν καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται ἢ ἱστορία τους, μὲ τὴ ζωὴ τους διδάσκουν κατ' ἐξοχὴν τοῦτο, νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ σειρά τοῦ ἀνθρώπινου βίου ὁποῖος εἶναι ἀπορροφημένος ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν ἀοράτων· ἔτσι δὲ θὰ συνηθίσει σ' αὐτὰς τὶς ἀπάτες ποὺ προκαλοῦν οἱ αἰσθήσεις καὶ δὲ θὰ πάθει κάποια σύγχυσις οὔτε θὰ πλανηθεῖ στὴν κρίσιν του γιὰ τὸ πραγματικὸ ἀγαθόν. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἀπὸ μικρὴ ἡλικία ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ κάποιο τρόπο τοποθέτησαν τὸν ἑαυτό τους ἔξω ἀπὸ τὴ φύσιν μας, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ συνηθισμένη καὶ κανονικὴ τροφή, γιὰ τὸ τί θὰ φᾶνε καὶ τί θὰ πιοῦν, καὶ μὲ τὴ διαβίωσίν τους στὴν ἔρημον πέτυχαν καὶ ἡ ἀκοή τους νὰ μὴ δεχτεῖ ἄπρεπα ἀκούσματα καὶ τὸ βλέμμα τους νὰ διαφυλαχθεῖ ἀπαραπλά-

ἀπραγμάτευτον διαμεῖναι, ἐκ τοῦ προστυχόντος ἑκατέροις πληρου-
 μένης τῆς χρείας. Ἐντεῦθεν εἰς πολλὴν εὐδίαν καὶ γαλήνην ἀπὸ τῶν
 ἕξωθεν θορύβων κατέστησαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τοσοῦτον μέγεθος
 τῶν θείων χαρισμάτων ἐπήρθησαν, ὅσον περὶ ἑκατέρου τούτων
 5 μνημονεύει ὁ λόγος. Ἡλίας μὲν γὰρ καθάπερ ταμίας τις τῶν τοῦ
 Θεοῦ δωρεῶν καταστάς τὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χρείας κατ' ἐξουσίαν
 καὶ ἀποκλείειν τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ ἀνιέναι τοῖς μετανοοῦσι κύριος
 ἦν, τὸν δέ γε Ἰωάννην τοιοῦτον μὲν τι θαυματοποιῆσαι οὐδὲν ἢ θεία
 φησὶν ἱστορία· περισσότερον δὲ ἢ κατὰ πάντα προφήτην τὸ ἐν αὐτῷ
 10 χάρισμα παρὰ τοῦ τὰ κρυπτὰ βλέποντος μεμαρτύρηται, τάχα ὅτι κα-
 θαράν τε καὶ ἀμιγῆ πάσης ὑλικῆς προσπαθείας τὴν ἑαυτῶν ἐπιθυ-
 μίαν ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος τῷ Κυρίῳ ἀνέθηκαν, οὔτε εἰς τέκνων στορ-
 γὴν οὔτε εἰς γυναικῶν φροντίδα οὔτε εἰς ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων
 ἀπασχολήσαντες· οἱ γε μηδὲ τῆς καθ' ἡμέραν ἀναγκαίας τροφῆς
 15 πρέπειν ἑαυτοῖς ὑπολαβόντες τὴν μέριμναν τῆς τε τῶν ἐνδυμάτων
 σεμνότητος κρείττους ἐπιδειχθέντες ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἑαυτοῖς
 τὰς χρείας ἀπεσχεδίαζον, ὁ μὲν δέρμασιν αἰγείοις, ὁ δὲ καμήλου θρι-
 ξὶ σκεπαζόμενος, οὐκ ἂν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέγεθος, ὡς οἶμαι, φθάσαν-
 20 σαν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλά, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, εἰς νου-
 θεσίαν ἡμῶν ἀναγέγραπται, ἵνα πρὸς τὸν ἐκεῖνων βίον καὶ τὸν ἑαυ-
 τῶν κατευθύνωμεν. Τί οὖν ἐκ τούτων μαθάνομεν; Τὸ καθ' ὁμοιό-
 τητα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν μηδενὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων προσα-
 σχολεῖν τὴν διάνοιαν τὸν ἐπιθυμοῦντα τῷ Θεῷ συναφθῆναι· οὐδὲ
 25 γὰρ ἐστὶ δυνατόν τὸν εἰς πολλὰ τῇ διανοίᾳ διαχεόμενον πρὸς Θεοῦ
 κατανόησιν καὶ ἐπιθυμίαν εὐθυπορῆσαι.

Δοκεῖ δέ μοι δι' ὑποδείγματος ἐναργέστερον ἂν παραστήσαι τὸ
 περὶ τούτων δόγμα. Ὑποθώμεθα γὰρ τι ὕδωρ ἐκ πηγῆς προχεόμε-
 νον εἰς διαφόρους ἀπορροὰς κατὰ τὸ συμβὰν διασχίζεσθαι. Οὐκοῦν
 30 ἕως ἂν οὕτω φέρηται, εἰς οὐδὲν τῶν πρὸς τὴν γεωργίαν χρησίμων
 ἐπιτήδειον ἔσται, τῆς εἰς πολλὰ διαχύσεως ὀλίγον τὸ ἐν ἐκάστῳ καὶ
 ἀδρανὲς καὶ δυσκίνητον ὑπὸ ἀτονίας ποιούσης· εἰ δέ τις πάσας αὐ-
 τοῦ τὰς ἀτάκτους ἀπορροὰς συναγάγοι καὶ εἰς ἓν ρεῖθρον τὸ πολλαχῆ
 τέως διεσκεδασμένον ἀθροίσειεν, εἰς πολλὰ ἂν τῶν βιωφελῶν καὶ

νητο καὶ ἡ γεύση τους ἀπλή καὶ ἀδιάστροφη καὶ νὰ ἰκανοποιοῦν τὶς ἀνάγκες τους ἀπὸ ὅ,τι ἔβρισκαν. Ἔτσι ἔφτασαν σὲ μεγάλη καθαρότητα καὶ γαλήνη ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς θορύβους καὶ γι' αὐτὸ ὑψώθηκαν σὲ τόσο μέγεθος τῶν θείων χαρισμάτων, ὅσο μᾶς διηγεῖται ἡ Γραφή γιὰ τὸν καθένα τους. Ὁ Ἡλίας σὰ νὰ ἦταν διαχειριστὴς τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ εἶχε τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία στὶς παροχὰς τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ τὶς ἀποκλείει ἀπὸ ὅσους ἀμάρταναν καὶ νὰ τὶς χορηγεῖ σὲ ὅσους μετανουοῦσαν. Γιὰ τὸν Ἰωάννη δὲ μᾶς διηγεῖται ἡ Γραφή ὅτι πραγματοποίησε ἓνα παρόμοιο θαῦμα. Γιὰ τὸ χάρισμα τοῦ ἔχει μαρτυρήσει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον προφήτη αὐτὸς ποῦ βλέπει τὰ κρυφά, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἀνέθεσαν στὸν Κύριο τὴν ἐπιθυμία τους καθαρὴ καὶ χωρὶς ἴχνος ὅποιασδήποτε προσκόλλησης πρὸς τὰ ὑλικά οὔτε στοργὴ παιδιῶν οὔτε φροντίδα γυναικῶν οὔτε ἀπασχόληση σὲ κάποιο ἄλλο ἀνθρώπινο ἔργο. Πίστεψαν ὅτι δὲν τοὺς ἄρμοζε οὔτε τῆς καθημερινῆς ἀπαραίτητης τροφῆς ἢ φροντίδα καὶ φάνηκαν ἀνώτεροι κι ἀπὸ τὴν εὐπρέπεια τῶν ρούχων καὶ ἐξυπηρετοῦσαν τὶς ἀνάγκες τους μὲ καμηλότριχα· δὲ θὰ εἶχαν φτάσει σ' αὐτὸ τὸ ὕψος νομίζω, ἂν εἶχαν γίνεи μαλθακοὶ ἀπὸ τὴ σωματικὴ ἠδυπάθεια τοῦ γάμου. Αὐτὰ δὲν ἔχουν γραφεῖ ἔτσι χωρὶς λόγο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος²¹, ἀλλὰ γιὰ δικὴ μας νουθεσία, γιὰ νὰ κατευθύνουμε τὴ ζωὴ μας σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ τους. Τί διδασκόμαστε λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ; Ὅμοια μὲ τοὺς ἁγίους νὰ μὴν ἀπασχολεῖ τὸ νοῦ του μὲ καμιὰ βιοτικὴ ἀπασχόληση ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατό νὰ βαδίσει τὴν εὐθεία τῆς κατανόησης καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Θεοῦ ὅποιος σκορπίζει τὸ νοῦ του σὲ πολλὰ.

Τὴν ἄποψη αὐτὴ μπορῶ νὰ τὴν παρουσιάσω καθαρότερα μ' ἓνα παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἀπὸ κάποια πηγὴ ἀναβλύζει γερὸ καὶ διακλαδίζεται στὴν τύχη σὲ διάφορα ρεύματα. Ὅσο πηγαίνει κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν δὲν εἶναι κατάλληλο γιὰ τίποτε χρῆσιμο στὴ γεωργία, ἐπειδὴ ὁ διασκορπισμὸς του σὲ πολλὰ μέρη κάνει τὸ νερὸ σὲ κάθε μέρος ἐξαιτίας ἑλλειψης δυνάμης λίγο καὶ ἀδρανὲς καὶ δυσκίνητο. Ἄν ὅμως συγκεντρώσει κάποιος ὅλες αὐτὲς τὶς ἄτακτες διακλαδώσεις καὶ σηκώσει σ' ἓνα αὐλάκι τὸ νερὸ ποῦ ἦταν σκορπισμένον σὲ πολλὰ, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸ νερὸ ἔτσι ὅλο μαζὶ καὶ ρυθμισμένον σὲ πολλὰ ὠφέλιμα καὶ χρήσιμα

χρησίμων ἀθρόω καὶ συντεταμένω τῷ ὕδατι χρήσαιτο. Οὕτω μοι
 δοκεῖ καὶ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, εἰ μὲν πανταχοῦ διαχέοιτο πρὸς τὸ
 ἀρέσκον ἀεὶ τοῖς αἰσθητηρίοις ρέων καὶ σκεδαννύμενος, μηδεμίαν
 ἂν ἀξιόλογον δύναμιν σχεῖν πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ ὄντως ἀγαθὸν πορείαν·
 5 εἰ δὲ πανταχόθεν ἀνακληθεῖς καὶ περὶ ἑαυτὸν ἀθροισθεῖς συνηγμέ-
 νος καὶ ἀδιάχυτος πρὸς τὴν οἰκείαν ἑαυτῷ καὶ κατὰ φύσιν ἐνέργειαν
 κινεῖτο, οὐδὲν τὸ κωλύον αὐτὸν ἔσται πρὸς τὰ ἄνω φέρεσθαι καὶ τῆς
 ἀληθείας τῶν ὄντων ἐφάπτεσθαι. Καθάπερ γὰρ τὸ περιεστεγασμέ-
 νον διὰ σωλήνος ὕδωρ ὄρθιον πολλάκις ὑπὸ τῆς ἀναθλιβούσης βίας
 10 ἐπὶ τὰ ἄνω φέρεται, οὐκ ἔχον ὄπη διαχυθῆ, καὶ ταῦτα κατωφεροῦς
 αὐτῷ τῆς κατὰ φύσιν οὔσης κινήσεως, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπι-
 νος οἷόν τινος σωλήνος στεγανοῦ τῆς ἐγκρατείας αὐτὸν πανταχόθεν
 περισφιγγούσης ἀναληφθήσεται πῶς ὑπὸ τῆς τοῦ κινεῖσθαι φύσεως
 πρὸς τὴν τῶν ὑψηλῶν ἐπιθυμίαν, οὐκ ἔχων ὄπου παραρρυῆ. Οὕτε
 15 γὰρ στήναί ποτε δύναται τὸ ἀεικίνητον ὑπὸ τοῦ πεποιηκότος εἰληφὸς
 τὴν φύσιν καὶ εἰς τὰ μάταια κεχρῆσθαι τῇ κινήσει κωλυόμενον ἀμή-
 χανον μὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πάντως εὐθυπορῆσαι, τῷ πανταχόθεν
 ἀπὸ τῶν ἀτόπων ἀπείργεσθαι· καὶ γὰρ ἐν ταῖς πολυοδίαις οὕτω μά-
 λιστα τοὺς ὁδοιπόρους ὀρῶμεν τῆς εὐθείας οὐχ ἁμαρτάνοντας, ὅταν
 20 τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ὁδοῖς πλάνην προμαθόντες ἐκκλίνωσιν. Ὡσπερ
 οὖν ὁ τῶν πεπλανημένων τρίβων ἐν τῷ ὀδεύειν ἀναχωρήσας ἐπὶ
 τῆς εὐθείας μᾶλλον ἑαυτὸν φυλάζει, οὕτως ἡμῶν ἡ διάνοια τῇ ἀπο-
 στροφῇ τῶν ματαίων τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν ἐπιγνώσεται. Ἔοι-
 κεν οὖν ταῦτα παιδεύειν ἡμᾶς ἡ μνήμη τῶν μεγάλων προφητῶν
 25 ἐκείνων τὸ μηδενὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ σπουδαζομένων ἐμπλέκεσθαι,
 ἐν δὲ τῶν σπουδαζομένων ὁ γάμος ἐστί, μᾶλλον δὲ ἀρχὴ καὶ ρίζα
 τῆς τῶν ματαίων σπουδῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ὅτι οὐδὲ ὁ γάμος τῶν κατεγνωσμένων ἐστὶν

30 Μηδεὶς δὲ διὰ τούτων ἡμᾶς ἀθετεῖν οἰέσθω τὴν οἰκονομίαν τοῦ

για τὴ ζωὴ. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχω καὶ γιὰ τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ἂν διαχύνεται παντοῦ καὶ κυλᾷ καὶ σκορπίζει πρὸς αὐτὸ πού ἀρέσει στὰ αἰσθητήρια, δὲ θ' ἀποχτήσῃ καμιά ἀξιόλογη δύναμη γιὰ τὴν πορεία πρὸς τὸ πραγματικὸ ἀγαθόν. Ἄν ὅμως τὸν ἀνακαλέσομε ἀπὸ παντοῦ καὶ μαζευτεῖ στὸν ἑαυτό του συγκεντρωμένος καὶ ἀδιασκόρπιστος καὶ κινηθεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια του τὴ φυσικὴ ἐνέργεια, τίποτε δὲ θὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ προχωρεῖ πρὸς τὰ ἄνω καὶ νὰ ἀγγίζει τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων. Ὅπως δηλαδὴ τὸ νερὸ κλεισμένο στενὰ σὲ σωλήνα πολλὰς φορὰς ἀναπηδᾷ κατακόρυφα πρὸς τὰ ἄνω ἀπὸ τὴ δύναμη πού τὸ σπρώχνει μὴ ἔχοντας διαφυγὴ ἀπὸ κάπου, καὶ αὐτὸ ἂν καὶ ἡ φυσικὴ του κίνησις εἶναι καταφερικὴ, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἂν τὸν περικλείῃ ἀπὸ παντοῦ ἡ ἐγκράτεια σὰν ἓνα εἶδος σωλήνα στεγανοῦ, θὰ ἀνεβεῖ κατὰ κάποιον τρόπο ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς κίνησός του πρὸς τὴν ἐπιθυμία τῶν ὑψηλῶν, μὴ ἔχοντας νὰ λοξοδρομήσῃ. Οὔτε βέβαια εἶναι ποτὲ δυνατό νὰ σταματήσῃ αὐτὸ πού ἔλαβε ἀπὸ τὸν ποιητὴ τοῦ φύσῃ ἀεικίνητη καὶ δὲν ὑπάρχει τρόπος αὐτὸ πού ἐμποδίζεται νὰ χρησιμοποιοῦ τὴν κίνησή του γιὰ ματαιότητες, νὰ μὴ βαδίσει κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἀφοῦ ἐμποδίζεται ἀπὸ παντοῦ νὰ πλησιάσῃ τὰ παράλογα. Γιατὶ καὶ στὰ μεγάλα ταξίδια κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο κυρίως βλέπομε τοὺς ὁδοιπόρους νὰ μὴ χάνουν τὸ δρόμο τους, ὅταν ἀποφεύγουν νὰ πλανηθοῦν σὲ ἄλλους δρόμους, ἐπειδὴ ἔχουν μάθει σχετικὰ ἀπὸ πρωτότερα. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἔμπειρος ἀπὸ αὐτοὺς πού πλανήθηκαν κατὰ τὴν πορεία θὰ κρατηθεῖ πιὸ εὐκολὰ στὸ σωστὸ δρόμο, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μας θὰ καταφέρει νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων μὲ τὴν ἀποστροφὴ τῶν μάταιων. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὐτὰ μᾶς διδάσκει ἡ μνήμη τῶν μεγάλων ἐκείνων προφητῶν, νὰ μὴν ἐμπλεκόμεστε δηλαδὴ σὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκουν οἱ ἄνθρωποι στὴ ζωὴ, καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς ἐπιδιώξεις εἶναι ὁ γάμος, ἢ καλύτερα ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῶν ματαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Καὶ ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καταδικαστέα

Μὴ νομίσει κανένας ὅτι μὲ αὐτὰ ἀθετῶ τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου·

γάμου· οὐ γάρ ἀγνοοῦμεν ὅτι καὶ οὗτος τῆς τοῦ Θεοῦ εὐλογίας οὐκ ἠλλοτριῶται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτου μὲν αὐτάρκης συνήγορος καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐστὶν αὐτόματον τὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα ροπὴν ἐντιθεῖσα πᾶσι τοῖς διὰ γάμου προιοῦσιν εἰς γένεσιν, ἀντιβαί-
 5 νει δέ πως ἡ παρθενία τῇ φύσει, περιττὸν ἂν εἴη προτροπὴν ὑπὲρ γάμου καὶ παραίνεσιν φιλοπόνως συγγράφειν τὴν δυσανταγώνιστον αὐτοῦ προβαλλομένους συνήγορον, τὴν ἡδονὴν λέγω, πλὴν εἰ μὴ τάχα διὰ τοὺς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας παραχαράσσοντας τῶν τοιούτων χρεῖα λόγων ἂν εἴη, οὐδὲς κεκαυτηριασμένους τὴν ἰδίαν συν-
 10 εἶδησιν ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει· ὅτι, καταλιπόντες τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς τῶν δαιμόνων διδασκαλίας, οὐλὰς τινὰς καὶ ἐγκαύματα ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν ἐγχαράσσουσι, τὰ τοῦ Θεοῦ κτίσματα βδελυσσόμενοι ὡς μιάσματα καὶ εἰς κακὸν φέροντα καὶ κακῶν αἷτια καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύοντες. Ἄλλὰ τί μοι τοὺς ἔξω κρίνειν;
 15 Φησὶν ὁ εἰπὼν· ἔξω γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνοι τῆς τοῦ λόγου τῶν μυστηρίων ἀύλης, οὐκ ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ μάνδρᾳ τοῦ πονηροῦ ἀυλιζόμενοι, οἱ ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκεῖνου θέλημα, κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνήν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ συνιέντες, ὅτι πάσης ἀρετῆς ἐν μεσότητι θεωρουμένης ἢ ἐπὶ τὰ παρακείμενα παρατροπὴ
 20 κακία ἐστίν· ὑφέσεως γὰρ καὶ ἐπιτάσεως πανταχοῦ τις τὸ μέσον ἀπολαβὼν τὴν ἀρετὴν ἐκ τῆς κακίας διέκρινε.

Σαφέστερος δ' ἂν ἡμῖν ὁ λόγος γένοιτο ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δεικνύμενος. Δειλία καὶ θράσος δύο κακίαι κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμεναι, ἡ μὲν κατὰ ἔλλειψιν, ἡ δὲ κατὰ πλεονασμὸν πεποιθήσεως,
 25 μέσην περιέχουσιν ἑαυτῶν τὴν ἀνδρείαν. Πάλιν ὁ εὐσεβῆς οὔτε ἄθεος οὔτε δεισιδαίμων ἐστίν· ἴσον γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν τὸ ἀσέβημα καὶ τὸ μηδένα Θεὸν καὶ τὸ πολλοὺς εἶναι οἶεσθαι. Βούλει καὶ δι' ἐτέρων ἐπιγνῶναι τὸ δόγμα; Ὁ φυγὼν τὸ φειδωλὸς εἶναι καὶ ἄσωτος ἐν τῇ τῶν ἐναντίων παθῶν ἀναχωρήσει τὴν ἐλευθερίαν τῷ ἥθει κατῶρ-
 30 θωσε· τοιοῦτον γὰρ τι ἢ ἐλευθερία ἐστὶ, τὸ μήτε πρὸς τὰς ἀμέτρους καὶ ἀνωφελεῖς δαπάνας εἰκῆ διακεῖσθαι μήτε πρὸς τὰ ἀναγκαῖα μικρολόγως ἔχειν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πάντων, ἵνα μὴ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐπεξιώμεν, τὴν μεσότητα τῶν ἐναντίων ἀρετὴν ὁ λό-

22. Α' Κορ. 5,12.

23. Β' Τιμ. 2,26.

γνωρίζω ὅτι κι αὐτὸς δὲν ἔχει στερηθεῖ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ἔχει ὁμως ὁ γάμος ἐπαρκὴ συνήγορο καὶ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔβαλε τὴ ροπὴ πρὸς αὐτὸν αὐτόματα μέσα σὲ ὄλους ποὺ ἔρχονται στὴν ὑπαρξὴ μέσω τοῦ γάμου, ἐνῶ ἡ παρθενία εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἀντίθετη στὴ φύση, γι' αὐτὸ θὰ εἶναι περιττὸ νὰ συγγράψω φιλόπονα προτροπὴ καὶ συνηγορία γιὰ τὸ γάμο προβάλλοντας τὴ συνήγορό του τὴ δυσπολέμητη, ἐννοῶ τὴν ἡδονή. Τὸ λόγο αὐτὸν τὸν χρειάζονται ἴσως μόνο ὅσοι παραχαράζουν τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει ἀνθρώπους μὲ καυτηριασμένη συνείδηση, ἐπειδὴ ἄφησαν τὴν καθοδήγηση τοῦ Πνεύματος καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τῶν δαιμόνων προκαλοῦν πληγὲς κι ἐγκαύματα στὶς καρδιές τους μὲ τὸ ν' ἀποτροπιάζονται τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν τάχα εἶναι μιάσματα καὶ ὀδηγοῦν στὸ κακὸ καὶ εἶναι αἷτια τῶν κακῶν, καὶ ἄλλα παρόμοια ποὺ τοὺς ἀποδίδουν. Γιατί ὁμως ἐγώ, λέει ὁ Ἀπόστολος²², νὰ κρίνω τοὺς ἔξω; Γιατὶ ἀληθινὰ ἐκεῖνοι εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴ τῶν μυστηρίων τοῦ λόγου, ὄχι κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀυλίζονται μέσα στὴ μάντρα τοῦ πονηροῦ, αὐτοὶ ποὺ εἶναι αἰχμάλωτοι στὸ θέλημα ἐκείνου, κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ Ἀποστόλου²³. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἡ παρεκτροπὴ πρὸς τὰ διπλανὰ ἀπὸ κάθε ἀρετὴ ποὺ θεωρεῖται στὴ μέση εἶναι κακία. Γιατὶ σὲ κάθε περίπτωση ἂν λάβει κανένας τὸ μέσο ἀνάμεσα στὴν ὑφεση καὶ τὴν ἐπίταση διακρίνει τὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὴν κακία.

Ὁ λόγος μου θὰ γίνῃ σαφέστερος ἂν μεταφερθεῖ στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ δειλία καὶ τὸ θράσος εἶναι δύο κακίες ἀντίθετες, ἡ μία προέρχεται ἀπὸ ἔλλειψη καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ πλεονασμὸ πεποίθησης, κι ἔχουν στὴ μέση τους τὴν ἀνδρεία. Ὁ εὐσεβὴς πάλι δὲν εἶναι οὔτε ἄθεος οὔτε δεισιδαίμων· γιὰ τὴν καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἡ ἀσέβεια εἶναι ἴση καὶ νὰ μὴν πιστεῦεις κανένα θεὸ καὶ νὰ πιστεύεις πολλούς. Θέλεις νὰ ἐπιβεβαιώσεις τὸ δόγμα καὶ μὲ ἄλλα παραδείγματα; Ὅποιος ἀπέφυγε τὴ φειδωλότητα καὶ τὴν ἀσωτία μὲ τὴν ἀποφυγὴ αὐτῶν τῶν ἀντίθετων παθῶν πραγματοποίησε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἠθους. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τέτοιο, νὰ μὴ συμπεριφέρεσαι ἀλόγιστα στὶς ἄμετρες κι ἀνώφελες δαπάνες οὔτε νὰ κάνεις λεπτολόγους ὑπολογισμοὺς γιὰ τὰ ἀναγκαῖα. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, γιὰ νὰ μὴν τὰ ἐξετάζουμε ἓνα ἓνα· ὁ λόγος

γος ἐγνώρισεν. Οὐκοῦν καὶ ἡ σωφροσύνη μεσότης ἐστί, καὶ φανερὰς
 ἔχει τὰς ἐφ' ἐκάτερα πρὸς κακίαν παρατροπὰς. Ὁ μὲν γὰρ ἐλλείπων
 κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τόνον καὶ εὐκαταγώνιστος τῷ τῆς ἡδονῆς πάθει
 γενόμενος καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ προσεγγίσας τῇ ὁδῷ τοῦ καθαρῶ βίου
 5 καὶ σώφρονος εἰς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας κατώλισθεν· ὁ δὲ παρελθὼν
 τῆς σωφροσύνης τὸ βάσιμον καὶ ὑπερπεσὼν τοῦ μέσου τῆς ἀρετῆς,
 οἷον κρημνῶ τινι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δαιμόνων ἐγκατηνέχθη, καυ-
 τηριάζων, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, τὴν ἰδίαν συνείδησιν. Ἐν ᾧ
 γὰρ βδελυκτὸν εἶναι τὸν γάμον ὀρίζεται, ἑαυτὸν στίζει τοῖς τοῦ γάμου
 10 ὀνειδέσιν· εἰ γὰρ τὸ δένδρον κακόν, καθὼς φησὶ που τὸ Εὐαγγέλιον,
 καὶ ὁ καρπὸς πάντως τοῦ δένδρου ἄξιος. Εἰ δὴ τοῦ φυτοῦ τοῦ κατὰ
 τὸν γάμον βλάστημα καὶ καρπὸς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, τὰ τοῦ γάμου
 ὀνειδέη πάντως τοῦ προφέροντος γίνεται.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν στιγματῖαι τὴν συνείδησιν καὶ καταμεμωλω-
 15 πισμένοι τῇ ἀτοπίᾳ τοῦ δόγματος διὰ τῶν τοιούτων ἐλέγχονται.
 Ἡμεῖς δὲ ταῦτα καὶ περὶ τοῦ γάμου γινώσκομεν, ὡς δεῖν προηγου-
 μένην μὲν εἶναι τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν τε καὶ ἐπιθυμίαν, τῆς δὲ
 τοῦ γάμου λειτουργίας μὴ ὑπερορᾶν τὸν σωφρόνως τε καὶ μεμετρη-
 μένως κεχρῆσθαι δυνάμενον. Οἷος ἦν ὁ πατριάρχης Ἰσαάκ, ὃς οὐκ
 20 ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, ἵνα μὴ πάθους ἔργον ὁ γάμος γένηται, ἀλλ' ἤδη
 τῆς νεότητος ὑπαναλωθείσης αὐτῷ δέχεται τὴν τῆς Ρεβέκκας συν-
 οίκησιν διὰ τὴν ἐπὶ τῷ σπέρματι τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν, καὶ μέχρι μιᾶς
 ὠδῖνος ὑπηρετήσας τῷ γάμῳ, πάλιν τῶν ἀοράτων ὄλον ἦν μύσας τὰ
 σωματικὰ αἰσθητήρια· τοῦτο γὰρ ἡ ἱστορία δοκεῖ μοι σημαίνειν τὴν
 25 βαρύτητα τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πατριάρχου διηγουμένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

**Ὅτι δύσκολόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τυχεῖν τὸν εἰς
 πολλὰ τῇ ψυχῇ μεριζόμενον**

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω ὅπως ἂν ἔχειν δοκῇ τοῖς τὰ τοιαῦτα κα-
 30 θορᾶν ἐπιστήμοσιν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ συνεχῆ τοῦ λόγου προῖωμεν.
 Τί οὖν ἦν τὸ λεγόμενον; Ὅτι, ἐὰν ἐξῆ, μήτε τῆς θειοτέρας ἐπιθυμίας

ἀναγνωρίζει ὡς ἀρετὴ τὴ μεσότητα. Ἐπομένως καὶ ἡ σωφροσύνη εἶναι μεσότητα καὶ εἶναι φανερὲς οἱ παρεκτροπές μας στὰ ἀποφευκτέα παράπλευρά της. Ὅποιος ὑστερεῖ στὴ δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ εἶναι λεία εὐκολη στὸ πάθος τῆς ἡδονῆς καὶ πού γι' αὐτὸ οὔτε πού πλησίασε καθόλου στὸ δρόμο τῆς καθαρῆς καὶ φρόνιμης ζωῆς, κυλᾷ στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Ὅποιος πάλι πέρασε τὸ θεμέλιο τῆς σωφροσύνης καὶ ξεπέρασε τὸ μέσο τῆς ἀρετῆς, κατακύλησε ὅπως σὲ γκρεμὸ στὴ διδασκαλία τῶν δαιμόνων, καυτηριάζοντας τὴν ἴδια του τὴ συνείδηση, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Ἐνῶ δηλαδὴ ὀρίζει ὅτι ὁ γάμος εἶναι κάτι ἀκάθαρτο, σημαδεύει τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ στίγματα τοῦ γάμου. Ἄν εἶναι κακὸ τὸ δέντρο, ὅπως λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιο, ἀνάλογος θὰ εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ δέντρου²⁴. Ἄν τῶρα τοῦ φυτοῦ πού λέγεται γάμος βλαστὸς καὶ καρπὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, οἱ κατηγορίες τοῦ γάμου γίνονται ἀσφαλῶς κατηγορίες ἐκείνου πού γεννᾷ τὸν ἄνθρωπο.

Ἐκεῖνοι λοιπὸν φανερώνονται μ' αὐτὰ ὅτι ἔχουν στιγματισμένη καὶ καταμωλωπισμένη συνείδηση ἀπὸ τὸ παράλογο δόγμα τους. Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε γιὰ τὸ γάμο αὐτὴ τὴ γνώμη, ὅτι πρέπει νὰ προηγεῖται ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐπιθυμία γιὰ τὰ θεῖα, ἀλλὰ ὅποιος μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὸ γάμο μὲ σωφροσύνη καὶ μέτρο νὰ μὴν περιφρονεῖ τὸ θεσμὸ αὐτό. Ἔτσι συμπεριφέρθηκε ὁ πατριάρχης Ἰσαάκ. Δὲν ἦταν στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, ἀλλᾷ εἶχε πὰ περάσει ἡ νεότητά του, ὅταν δέχτηκε νὰ ζήσει κάτω ἀπ' τὴν ἴδια στέγη μὲ τὴ Ρεβέκκα γιὰ νὰ εὐλογῆσει ὁ Θεὸς τοὺς ἀπογόνους του καὶ νὰ μὴ γίνει ὁ γάμος ἐξυπηρέτηση τοῦ πάθους. Καὶ ἐνῶ ὑπηρέτησε τὸ γάμο ὡς τὸ τέλος, ὥστόσο ἦταν δοσμένος στὰ ἀόρατα, κλείνοντας τὰ σωματικά του αἰσθητήρια. Αὐτὸ νομίζω θέλει νὰ σημάνει ἡ ἱερὰ Ἱστορία μιλώντας γιὰ τὴ βαρῦτητα τῶν ματιῶν τοῦ πατριάρχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Εἶναι δύσκολο νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του
ὅποιος περισπᾷ σὲ πολλὰ τὴν ψυχὴ του

Αὐτὰ ὅμως ἃς εἶναι ἔτσι ὅπως νομίζουν πὼς εἶναι οἱ ἐπιστήμονες στὴ γνώση αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἐμεῖς ἃς προχωρήσομε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μας. Τί ἦταν λοιπὸν αὐτὸ πού ὑποστήριξα;

ἀφίστασθαι μήτε ἀποφεύγειν τὸν γάμον. Οὐδεὶς ἐστὶ λόγος ὁ ἀθετῶν
 τὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως καὶ ὡς βδελυκτὸν διαβάλλων τὸ τίμιον.
 Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ προρρηθέντος ἡμῖν τοῦ κατὰ τὸ ὕδωρ καὶ τὴν
 πηγὴν ὑποδείγματος, ὅταν ἐπὶ τι χωρίον διοχετεύων ὁ γεωργὸς τὸ
 5 ὕδωρ ἐφέλκηται, γένηται δέ τις καὶ διὰ μέσου χρεῖα βραχείας ἀπορ-
 ροῆς, τοσοῦτον μόνον δώσει παραρρυῆναι, ὅσον τῇ ἐπιζητούσῃ
 χρεῖα σύμμετρον γινόμενον, πάλιν εὐκόλως ἀναμιχθῆναι τῷ ὄλω
 ρεῖθρῳ· εἰ δὲ ἀπείρως καὶ ἀταμιεύτως ἀνοίξειε τῷ ὕδατι τὴν ἀπόρ-
 ροίαν, κινδυνεύσει τῆς εὐθείας ἀφέμενον ὄλον ἐκχαραδρωθῆναι
 10 κατὰ τὸ πλάγιον· τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ χρεῖα τῷ βίῳ καὶ τῆς ἐξ
 ἀλλήλων διαδοχῆς, εἰ μὲν τις οὕτω χρήσαιο τῷ γινομένῳ, ὡς
 προηγουμένων τῶν πνευματικῶν φειδωλῆ καὶ ὑπεσταλμένη κεχρη-
 σθαι τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιθυμίᾳ διὰ τὴν τοῦ καιροῦ συστολήν, οὗ-
 τος ὁ σῶφρων ἂν εἴη γεωργὸς ὁ ἐν σοφίᾳ γεωργῶν ἑαυτὸν κατὰ τὸ
 15 παράγγελμα τοῦ ἀποστόλου, οὐκ ἀεὶ περὶ τὰς ἀποδόσεις τῶν ψυ-
 χρῶν ἐκεῖνων ὀφλημάτων μικρολογούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐκ συμφώ-
 νου καθαρότητα τῇ σχολῇ τῶν προσευχῶν ἀφορίζων, ὁ δεδοικῶς
 μὴ διὰ τῆς τοιαύτης προσπαθείας ὄλος γένηται σὰρξ καὶ αἷμα, ἐν οἷς
 οὐ καταμένει τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα. Ὁ δὲ ἀσθενῶς διακείμενος, ὡς
 20 μὴ δύνασθαι ἂν πρὸς τὴν τῆς φύσεως φορὰν ἀνδρικῶς στήναι,
 κρείττων ἂν εἴη πόρρω τῶν τοιούτων ἑαυτὸν ἀνέχων μᾶλλον ἢ εἰς
 ἀγῶνα κατιῶν μείζονα τῆς δυνάμεως. Κίνδυνος γὰρ οὐ μικρὸς πα-
 ρακρουσθέντα τὸν τοιοῦτον ἐν τῇ πείρᾳ τῆς ἡδονῆς μηδὲν ἕτερον
 ἀγαθὸν οἰηθῆναι ἢ τὸ διὰ σαρκὸς μετὰ προσπαθείας τινὸς λαμβανό-
 25 μενον καὶ ἀποστρέψαντα παντελῶς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ἀπὸ τῆς τῶν
 ἀσωμάτων ἀγαθῶν ἐπιθυμίας ὄλον σάρκινον γενέσθαι, τὸ ἐν τού-
 τοις ἡδὺ διὰ παντὸς τρόπου θηρεύοντα, ὡς φιλήδονον αὐτὸν μᾶλλον
 εἶναι ἢ φιλόθεον. Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς οὐ παν-
 τὸς ἐστὶ τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα συμμετρίας ἐπιτυχάνειν, ἐπικίνδυνον δὲ
 30 τὸ ἔξω τοῦ μέτρου παρενεχθέντα εἰς ἴλὸν βυθοῦ, κατὰ τὸν ψαλ-

“Ὅτι, ἂν εἶναι δυνατό, οὔτε τὴν ἐπιθυμία τῶν θείων ν’ ἀποδιώχνεις οὔτε τὸ γάμο ν’ ἀποφεύγεις. Δέν ὑπάρχει καμιά δικαιολογία γιὰ ν’ ἀθετεῖ κανένας τὴν οἰκονομία τῆς φύσης καὶ νὰ κατηγορεῖ τὸ τιμημένο ὡς ἀκάθαρτο. “Ὅπως στὸ παράδειγμα ποὺ ἀναφέραμε τοῦ νεροῦ καὶ τῆς πηγῆς· ὅταν ὁ γεωργὸς διοχευτεύσει τὸ νερὸ καὶ τὸ πάρει σ’ ἓνα χωράφι καὶ παρουσιαστεῖ ἐνδιάμεσα ἀνάγκη καὶ γιὰ κάποιο λίγο παραυλάκισμα, θ’ ἀφήσει νὰ παρατρέξει τόσο μονάχα, ὅσο νὰ ἱκανοποιηθεῖ ἡ ἀνάγκη ποὺ παρουσιάστηκε κι εὐκολὰ πάλι ν’ ἀναμιχθεῖ μὲ τὸ κεντρικὸ αὐλάκι. Ἐὰν ὅμως ἀνοίξει χωρὶς γνώση καὶ ἀπροφύλαχτα τὴν ἀπορροῇ τοῦ νεροῦ, θὰ κινδυνέψει ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸ κεντρικὸ αὐλάκι νὰ βγεῖ πλάγια καὶ νὰ χυθεῖ στὴ χαράδρα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ ζωὴ χρειάζεται νὰ διαδέχεται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο· ἂν ἀντιμετωπίσει κανένας τὸ πρᾶγμα μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἂν δηλαδή, ἐπειδὴ τὰ πνευματικὰ προηγούνται, συγκρατήσῃ καὶ περιορίσῃ τὴν ἐπιθυμία του γι’ αὐτά, ἐξαιτίας τῆς βραχύτητας τοῦ καιροῦ, θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ φρόνιμος γεωργός, αὐτὸς ποὺ καλλιεργεῖ σοφὰ τὸν ἑαυτό του, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου²⁵, μὴ κάνοντας συνέχεια μικροῦπολογισμοὺς γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ψυχρῶν ἐκείνων ὀφειλῶν, ἀλλὰ καθορίζοντας σέ κοινὴ συμφωνία τὴν καθαρότητα μὲ τὴν ἀφοσίωσή του στὶς προσευχές· αὐτὸς ποὺ φοβᾶται μήπως μὲ τὴν προσκόλλησή του σ’ αὐτὰ γίνῃ ὀλόκληρος σάρκα καὶ αἷμα, ὅπου βέβαια δέν κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. “Ὅποιος ὅμως εἶναι ἀδύναμος, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ ν’ ἀντισταθεῖ σὰν ἄνδρας στὴν ὁρμὴ τῆς φύσης, θὰ εἶναι καλύτερα ἂν κρατεῖ τὸν ἑαυτό του μακριὰ ἀπὸ αὐτὰ μᾶλλον παρὰ νὰ μπλέκεται σέ ἀγῶνα μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ δύναμή του. Γιατὶ δέν εἶναι μικρὸς κίνδυνος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ πάθει παραίσθηση στὴν ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς καὶ νὰ μὴ νομίσει τίποτε ἄλλο ὡς ἀγαθὸ παρὰ αὐτὸ ποὺ παίρνει ἀπὸ τὴ σάρκα μὲ κάποια εὐχαρίστηση κι ἀφοῦ ἀποστρέψει ὀλότελα τὸ νοῦ του ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀσώματων ἀγαθῶν νὰ γίνῃ σαρκικὸς ὄλος, κυνηγώντας μὲ κάθε τρόπο τὴν ἡδονὴ ποὺ ὑπάρχει σ’ αὐτή, ὥστε νὰ εἶναι πιὸ πολὺ φίλος τῆς ἡδονῆς παρὰ φίλος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσης δέν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ἐπιτύχει τὴν συμμετρία ποὺ ἀπαιτεῖται σ’ αὐτὰ κι εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ βγεῖ κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὸ μέτρο καὶ νὰ βουλιάξῃ μέσα στὸ βουρκο τοῦ βυθοῦ, κατὰ τὸν

μωδόν, έμπαγήναι, λυσιτελές αν εΐη, καθως ύφηγεΐται ο λόγος, άπειρατον των τοιούτων διαβιωναι, ως αν μη τη προφάσει των συγκεχωρημένων εισοδον λάβοι κατά της ψυχής τα πάθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ότι δυσμετάθετον επί παντός ή συνήθεια

Άμαχον γάρ τί έστιν επί παντός ή συνήθεια, πολλήν έχουσα δύναμιν προς έαυτήν έλκύσαι και έπισπάσασθαι την ψυχήν και τινα καλοϋ παρασχεΐν φαντασίαν, εν ω αν τις σχέσιν και προσπάθειαν δια του προσεθισμού τινα κτήσεται· και ουδεν οδτω τη φύσει φευ-
 10 κτόν έστιν, ως εν συνηθεία γενόμενον μη και σπουδής άξιον και αίρετόν νομισθῆναι. Απόδειξις του λόγου ο ανθρώπινος βίος, εν ω τοσούτων οντων έθνων ου τα αυτά πασι σπουδάζεται, άλλα δε παρ' έτέροις έστι καλά τε και τίμια, της παρ' εκάστοις συνηθείας την περιτι σπουδήν τε και έπιθυμίαν ποιούσης. Και ου μόνον κατά τα έθνη
 15 την τοιαύτην παραλλαγήν έστιν ιδειν των αυτών έπιτηδευμάτων παρά τισι μεν θαυμαζομένων, διαβαλλομένων δε παρ' έτέροις, άλλα και επί του αυτοϋ έθνους και της αυτης πόλεως και γένους, εν οΐς πολλήν διαφοράν έστιν ιδειν εκ της συνηθείας εκάστοις έγγινομένην. Οδτως εκ μιās ωδίνος άδελφοι προελθόντες εις γένεσιν τοις έπιτη-
 20 δεύμασι τω βίω πλεΐστον απ' άλλήλων έσχίσθησαν· και οδπω τουτο θαυμαστόν, επει και ο καθ' εκαστον ανθρωπος ου την αυτην ως επί το πολν περι του αυτοϋ πράγματος κρίσιν έχει, άλλ' ως αν περι εκαστον από της συνηθείας διατεθῆ. Και ίνα μη τα πόρρω του πράγματος λέγωμεν, πολλοϋς ήμεΐς έγνωρίσαμεν έραστὰς μάλιστα της
 25 σωφροσύνης εύθϋς παρὰ την πρώτην ήλικίαν φανέντας, αρχήν δε ρυπαροϋ βίου ποιησαμένους την δοκουσαν έννομόν τε και συγκεχωρημένην των ήδονων μετουσίαν. Έπειδή γάρ άπαξ την τοιαύτην παρεδέξαντο πείραν, κατά το ρηθέν ήμιν επί του ρείθρου υπόδειγμα, δλον προς ταυτα το έπιθυμητικόν μεταστρέψαντες και την όρμην
 30 της διανοίας από των θειοτέρων προς τα ταπεινά και ύλώδη μετοχεύσαντες πολλήν εν έαυτοις την εύρυχωρίαν τοις πάθεσιν ήνοιξαν, ως παντελως της επί τα ανω φορās λήξαι και άποξηρανθῆναι την έπιθυμίαν, δλην προς τα πάθη μεταρρυεΐσαν.

ψαλμωδό²⁶, γι' αὐτὸ εἶναι ὠφέλιμο, ὅπως συμβουλεύει ὁ λόγος, νὰ ζεῖ κανεὶς ἀπείραχτος ἀπὸ αὐτά, γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν τὰ πάθη μέσα στὴν ψυχὴ μὲ πρόφασιν ὅτι ἔχουν ἐπιτραπεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

Εἶναι δύσκολο νὰ ξεσυνηθίσει κανένας ὅτιδήποτε

Ἡ συνήθεια σ' ἓνα ὁποιοδήποτε πράγμα εἶναι ἀκαταμάχητη, ἐπειδὴ ἔχει μεγάλη δύναμιν νὰ τραβῆξαι στὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ δέσει μαζί της τὴν ψυχὴ καὶ νὰ προκαλέσει κάποια φαντασία τοῦ καλοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο θ' ἀποκτήσει μὲ τὸν ἔθισμὸ κάποια σχέση καὶ κάποια σύνδεση. Καὶ τίποτε μέσα στὴ φύσιν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀποφύγει, ὥστε ὅταν γίνῃ συνήθεια νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἄξιον νὰ τὸ ἐπιδιώξεις καὶ νὰ τὸ προτιμῆσεις. Ἀπόδειξιν τοῦ λόγου εἶναι ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὅπου, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσα ἔθνη, δὲν ἐπιδιώκουν ὅλα τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλὰ εἶναι διαφορετικὰ γιὰ τὸ καθένα τὰ ὠραῖα καὶ τιμημένα καὶ εἶναι ἢ συνήθεια τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου πὺν προκαλοῦν τὴν ἐπιδίωξιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν μποροῦμε νὰ τὴν δοῦμε ὄχι μόνον στὰ ἔθνη, τίς ἴδιες πράξεις ἄλλοι νὰ τίς θαυμάζουν κι ἄλλοι νὰ τίς κατηγοροῦν, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιον ἔθνος καὶ στὴν ἴδιαν πόλιν καὶ τῆ γενιά· σ' αὐτὰ μπορεῖς νὰ δεῖς ὅτι ἢ συνήθεια γίνεταί αἰτία μεγάλης διαφορᾶς. Ἔτσι, ἐνῶ τὰ ἀδέλφια ἀπὸ τὸν ἴδιον πόνον τοκετοῦ εἶδαν τὸ φῶς, στίς ἀσχολίες τῆς ζωῆς χωριστήκαν πάρα πολὺ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι θαυμαστό, γιὰτι καὶ ὁ κάθε ἀνθρώπος δὲν ἔχει συνήθως γιὰ τὸ ἴδιον πράγμα τὴν ἴδιαν κρίσιν, ἀλλὰ βλέπει τὸ κάθετι ὅπως ἔχει συνηθίσει. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸ θέμα μας· γνώρισαν πολλοὺς θερμοὺς ἐραστῆς τῆς σωφροσύνης εὐθύς ἀπὸ μικρὴ ἡλικία, ἔκαναν ὅμως ἀρχὴ τοῦ ρυπαροῦ βίου τους τὴ μετουσίαν τῶν ἡδονῶν πὺν τοὺς φαινόταν νόμιμη κι ἐπιτρεπτή. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβαν αὐτὴ τὴν πείραν, ὅπως εἶπαμε στὸ παράδειγμα τοῦ νεροῦ, κατεύθυναν ὅλη τὴν ἐπιθυμίαν τους πρὸς αὐτὰ καὶ διοχέτευσαν ὅλη τὴν ὁρμὴν τοῦ νοῦ τους ἀπὸ τὰ θεϊκὰ στὰ ταπεινὰ καὶ ὑλικά. Ἄνοιξαν ἔτσι διάπλατον δρόμον γιὰ τὰ πάθη, ὥστε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ὁλότελα ἢ φορὰ πρὸς τὰ ἄνω καὶ νὰ ἀποξηρανθεῖ ἢ ἐπιθυμία, ἔχοντας ἀλλάξει κατεύθυνση καὶ κυλῶντας πρὸς τὰ πάθη.

Διὰ τοῦτο λυσιτελὲς εἶναι νομίζομεν τοῖς ἀσθενεστέροις εἰς τὴν παρθενίαν ὡς εἰς ἀσφαλὲς τι φρούριον καταφεύγειν καὶ μὴ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν κατιόντας τοῦ βίου προκαλεῖσθαι καθ' ἑαυτῶν πειρασμοὺς καὶ τοῖς ἀντιστρατευομένοις τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν διὰ τῶν 5 τῆς σαρκὸς παθημάτων συμπλέκεσθαι, καὶ κινδυνεύειν οὐ περὶ γῆς ὄρων καὶ χρημάτων ἀποβολῆς ἢ ἄλλου τινὸς τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην σπουδαζομένων φροντίζοντας, ἀλλὰ περὶ τῆς προηγουμένης ἐλπίδος. Οὐκ ἔστι γὰρ τὸν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀποστραφέντα τῇ 10 διανοίᾳ καὶ τὴν ὧδε μέριμναν ἀναλαβόντα καὶ εἰς ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν ἑαυτὸν ἀσχολοῦντα πληρωτὴν γενέσθαι τῆς μεγάλης καὶ πρώτης ἐντολῆς τοῦ Κυρίου, ἣ φησιν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ δυνάμεως τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν. Πῶς γὰρ ἀγαπήσει τις ἐξ ὅλης καρδίας τὸν Θεόν, 15 ὅταν καταμερίσῃ τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν καὶ κόσμον καὶ κλέπτων τρόπον τινὰ τὴν ἐκεῖνῳ μόνῳ χρεωστούμενην ἀγάπην ἀνθρωπίνοις αὐτὴν πάθει προσαναλίσκῃ; «Ὁ γὰρ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου». Εἰ δὲ ἐπίπονος ἢ πρὸς τὰς ἡδονὰς μάχη δοκεῖ θαρρεῖτω πᾶς· οὐδὲ γὰρ πρὸς τοῦτο μικρὰ ἢ συνήθεια καὶ τοῖς δυσκολωτάτοις εἶναι δοκοῦσιν ἡδονὴν τινα 20 διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐνεργάσασθαι, καὶ ἡδονὴν τὴν καλλίστην καὶ καθαρωτάτην, ἥς ἄξιόν ἐστι τὸν γε νοῦν ἔχοντα περιέχεσθαι μᾶλλον ἢ τῇ περὶ τὰ ταπεινὰ μικροπρεπείᾳ τῶν μεγάλων κατὰ ἀλήθειαν καὶ πάντα νοῦν ὑπερεχόντων ἀλλοτριοῦσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Τί τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητὸν

25 Ὅση γὰρ ἐστὶν ἡ ζημία ἐν ἀποπτώσει γενέσθαι τῆς τοῦ ὄντως καλοῦ κτήσεως, τίς ἂν παραστήσειε λόγος; Ποία δ' ἂν τις χρήσαιτο διανοίας ὑπερβολῆ; Πῶς ἂν ἐνδείξαιτο καὶ εἰς ὑπογραφὴν ἀγάγοι τὸ καὶ λόγῳ ἄρρητον καὶ νοήματι ἀκατάληπτον; Εἰ μὲν γὰρ τις ἐπὶ 30 τοῦτον τὸ τῆς διανοίας ὄμμα κεκάθαρται, ὡς δυνηθῆναι ποσῶς καταγνώσεται φωνῆς ἀνθρωπίνης, ὡς οὐδεμίαν ἐχούσης δύναμιν

27. Ματθ. 22,37. Μάρκ. 12,30. Λουκᾶ 10,27. Δευτ. 6,5.

28. Α' Κορ. 7,32-33.

Γι' αὐτὸ θεωρῶ ὠφέλιμο γιὰ τοὺς ἀσθενέστερους νὰ καταφεύγουν στὴν παρθενία, ὅπως σὲ ἓνα ἀσφαλισμένο φρούριο, καὶ νὰ μὴν προκαλοῦν σὲ βάρος τους πειρασμοὺς κατεβαίνοντας στὴ διαδικασία τῆς ζωῆς· νὰ μὴ συμπλέκονται μέσω τῶν παθῶν τῆς σάρκας μὲ ὅσα ἀντιστρατεύονται στὸ νόμο τοῦ νοῦ μας καὶ ἔτσι νὰ μὴ διακινδυνεύουν γιὰ σύνορα χωραφιῶν καὶ ἀπώλεια χρημάτων ἢ φροντίζοντας γιὰ κάτι ποὺ ἐπιδιώκεται στὴ ζωὴ αὐτῆ, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐλπίδα ποὺ ἔχομε μπροστά μας. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἔχει στρέψει ὀλότελα τὸ νοῦ του στὸν κόσμο αὐτό, ἔχει βουτηχτεῖ στίς ἐδῶ μέρμινες καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ πῶς θ' ἀρέσει στοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκπληρώσει τὴ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ποὺ ὀρίζει ν' ἀγαποῦμε τὸ Θεὸ μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά καὶ τὴ δύναμή μας. Γιατὶ πῶς θ' ἀγαπήσει κανένας μὲ ὅλη του τὴν καρδιά τὸ Θεό²⁷, ὅταν μοιράσει τὴν καρδιά του στὸ Θεὸ καὶ στὸν κόσμο καὶ κλέβοντας κατὰ κάποιο τρόπο τὴν ἀγάπη, ποὺ χρωστᾶ σ' Ἐκεῖνον μόνο, τὴν ξοδεύει στ' ἀνθρώπινα πάθη; Ὁ ἀγαμος ἀφιερώνει τὴ φροντίδα του στὸν Κύριο, ἐνῶ ὁ ἐγγαμος φροντίζει γιὰ τὸν κόσμο²⁸. Κι ἂν φαίνεται ἐπίπονη ἢ μάχη κατὰ τῶν ἡδονῶν, ἃς ἔχει θάρρος κάθε ἄνθρωπος. Οὔτε σ' αὐτὸ βέβαια εἶναι ἀνίκανη ἢ συνήθεια, νὰ προκαλέσει μὲ τὴν ἐπιμονὴ κάποια ἡδονὴ καὶ σ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται δυσκολότατα, καὶ μάλιστα τὴν ὠραιότατη καὶ ὀλοκάθαρη ἡδονή, ποὺ αὐτὴν ἀξίζει πιὸ πολὺ ν' ἀπολαμβάνει ὁ συνετὸς παρά μὲ τὴν μικροπρεπὴ ἀπασχόληση μὲ τὰ ταπεινὰ ν' ἀποξενώνεται ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ μεγάλα, ποὺ ὑπερβαίνουν κάθε νοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Ποιό εἶναι τὸ ἀληθινὰ ἐπιθυμητὸ

Ποιὸς λόγος θὰ παραστήσει, πόσο θὰ ζημιωθοῦμε ἂν ἀποτύχομε στὴν ἀπόκτηση τοῦ πραγματικὰ καλοῦ; Ποιὰ ὑπερβολικὴ διανοητικὴ δύναμη θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσει κανεὶς; Πῶς θ' ἀποδείξει καὶ θὰ ὀρίσει αὐτὸ ποὺ οὔτε λόγος μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ οὔτε νὰ συλληφθεῖ μὲ τὴ σκέψη; Ἄν ἔχει καθένας τόσο πολὺ καθαρὰ τὰ μάτια τοῦ νοῦ του, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ δεῖ κάπως αὐτὸ ποὺ ὁ Κύριος ὑποσχέθηκε στοὺς μακαρισμοὺς, θὰ καταδικάσει

εἰς τὴν τοῦ νοηθέντος παράστασιν· εἰ δέ τις ἔτι τοῖς ὑλικοῖς ἐγκαθή-
 5 μενος πάθεσι καθάπερ ὑπὸ λήμης τινὸς τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως τὸ
 διορατικὸν τῆς ψυχῆς ἐπιπέπλασται, ματαῖα καὶ οὕτω πᾶσα λόγων
 ἰσχὺς· ἐπὶ γὰρ τῶν ἀναισθήτως ἐχόντων ἐν τῷ ὁμοίῳ καθέστηκε τό
 10 τε ἐλαττοῦν διὰ τοῦ λόγου καὶ τὸ ὑπεραίρειν τὰ θαύματα, ὥς καὶ ἐπὶ
 τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος τῷ μὴ τεθεαμένῳ τὸ φῶς ἀπὸ πρώτης γενέσε-
 ως ἀργῆ καὶ ἀνόνητος γίνεται ἢ διὰ τῶν λόγων τοῦ φωτὸς ἐρμηνεῖα·
 οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν τὴν τῆς ἀκτῖνος λαμπηδόνα δι' ἀκοῆς ἐναυγά-
 σαι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀληθινοῦ φωτὸς ἰδίων ὀφθαλμῶν
 15 ἐκάστω χρεία, ἵνα τὸ κάλλος ἐκεῖνος θεάσῃται, ὅπερ ὁ μὲν ἰδῶν
 κατὰ τινα θεῖαν δωρεάν τε καὶ ἐπίπνοϊαν ἀνερμήνευτον ἐν τῷ ἀπορ-
 ρήτῳ τῆς συνειδήσεως ἔχει τὴν ἐκπληξιν, ὁ δὲ μὴ τεθεαμένος οὐδὲ
 γινώσεται τὴν ζημίαν ὧν ἀπεστέρηται. Πῶς γὰρ ἂν τις αὐτῷ τὸ δια-
 πεφευγὸς αὐτὸν ἀγαθὸν παραστήσειε; Πῶς ἂν τις ὑπ' ὄψιν ἀγάγοι τὸ
 20 ἄφραστον; Ἰδίας φωνὰς σημαντικὰς ἐκεῖνου τοῦ κάλλους οὐ μεμα-
 θήκαμεν· ὑπόδειγμα τοῦ ζητουμένου ἐν τοῖς οὖσιν ἔστιν οὐδέν· ἐκ
 συγκρίσεώς γε μὴν αὐτὸ δηλωθῆναι ἀμήχανον. Τίς γὰρ ὀλίγῳ σπιν-
 θῆρι προσεικάζει τὸν ἥλιον ἢ ρανίδα βραχεῖαν πρὸς τὴν τῶν ἀβύσ-
 σων ἀπειρίαν ἀνθίστησιν; Ὅν γὰρ ἔχει λόγον πρὸς τὰς ἀβύσσους ἢ
 25 ὀλίγη σταγῶν ἢ πρὸς τὴν μεγάλην τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα μικρὸν σπινθη-
 ρᾶκιον, οὕτω διάκειται καὶ πάντα τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς καλὰ
 θαυμαζόμενα πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, ὃ περὶ τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ
 τὸ ἐπέκεινα παντὸς ἀγαθοῦ θεωρεῖται.

Τίς οὖν ἐπίνοια τὸ μέγεθος τῆς ζημίας τῷ παθόντι τὴν ζημίαν
 25 ταύτην ἐνδείξεται; Καλῶς μοι δοκεῖ ὁ μέγας Δαβὶδ τὴν ἀμηχανίαν
 ἐνδεδειχθαι ταύτην, ὃς ἐπειδὴ ποτε τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὑψω-
 θεὶς τὴν διάνοϊαν καὶ οἶον ἐκβὰς αὐτὸς ἑαυτὸν εἶδεν ἐκεῖνο τὸ ἀμή-
 χανον καὶ ἀπερινόητον κάλλος ἐν τῇ μακαρίᾳ ἐκείνῃ ἐκστάσει· εἶδε
 30 δὲ πάντως ὡς ἀνθρώπῳ γε δυνατόν ἰδεῖν ἔξω τῶν τῆς σαρκὸς προ-
 κλυμάτων γενόμενος καὶ εἰσελθὼν διὰ μόνης τῆς διανοίας εἰς τὴν
 τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν θεωρίαν· ἐπειδὴ τι καὶ εἶπεῖν ἄξιον τοῦ

κάθε ανθρώπινο λόγο, γιατί δὲν ἔχει καμιὰ δύναμη νὰ παραστήσει αὐτὸ πὺ ὁ νοῦς συνέλαβε. Ἄν πάλι κάποιος ἐξακολουθεῖ νὰ κάθεται στὰ ὑλικά πάθη κι ἔχει καλυφθεῖ ἢ διορατικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ διάθεση, σὰν ἀπὸ ἓνα εἶδος τσίμπλας, κι ἔτσι εἶναι ἀνίσχυρη κάθε δύναμη λόγων. Γιατὶ σὲ ὄσους ἔχουν χάσει τὴν αἴσθησι ἔχει τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα εἴτε μὲ τὸ λόγο μειώνομε εἴτε ὑπερτονίζομε μὲ τὸ λόγο τὰ θαυμαστά· ἔτσι καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἡλιακὴ ἀκτινοβολία ὅποιος δὲν ἔχει δεῖ τὸ φῶς ἀπὸ τὴν πρώτη γένεσὶ του, γίνεται ἀδύνατη κι ἀνώφελη ἢ ἐρμηνεῖα τοῦ φωτὸς μὲ τὸ λόγο. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ δεῖ κάποιος μὲ τὴν ἀκοὴ τὴ λάμψη τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνας. Ἔτσι καὶ γιὰ τὸ νοητὸ κι ἀληθινὸ φῶς χρειάζεται ὁ καθένας δικὰ του μάτια, γιὰ ν' ἀντικρίσει ἐκεῖνο τὸ κάλλος· κι ὅποιος τὸ δεῖ ἀπὸ κάποια θεῖα δωρεὰ καὶ ἐπίπνευσι δὲν μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὴν ἐκπληξὴ πὺ δοκιμάζει στὰ μυστικὰ βάθη τῆς συνείδησός του· ἐνῶ ὅποιος δὲν τὸ δεῖ δὲ θὰ καταλάβει κὰν τὴ ζημία ἐκείνων πὺ ἔχει στερηθεῖ. Πῶς μπορεῖ κανένας νὰ παραστήσει τὸ ἀγαθὸ πὺ τοῦ ἔχει διαφύγει; Καὶ πῶς θὰ φέρει μπροστὰ μας αὐτὰ πὺ δὲ λέγονται; Ἰδιαιτέρως λέξεις πὺ νὰ σημαίνουν ἐκεῖνο τὸ κάλλος δὲν ἔχομε μάθει. Μέσα στὰ ὄντα δὲν ὑπάρχει κανένα παράδειγμα αὐτοῦ πὺ ζητοῦμε. Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ δηλωθεῖ ἀπὸ σύγκριση. Ποιὸς παρομοιάζει μὲ μιὰ μικρὴ σπῖθα τὸν ἥλιο ἢ παραβάλλει μιὰ μικρὴ σταγόνα μὲ τὴν ἀπεραντοσύνη τῶν ἀβύσσων; Ὅποια ἀναλογία ἔχει ἢ μικρὴ σταγόνα πρὸς τὶς ἀβύσσους ἢ μιὰ ἐλάχιστη σπιθίτσα πρὸς τὴ μεγάλη λάμψη τοῦ ἥλιου, σ' αὐτὴ τὴ σχέσι βρίσκονται καὶ ὄλα ὄσα θαυμάζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἐκείνη τὴν ὁμορφιά, πὺ νοοῦμε γιὰ τὸ πρῶτο ἀγαθὸ καὶ τὸ πέρα ἀπὸ κάθε ἀγαθό.

Ποιὰ σκέψη λοιπὸν θὰ ἀποδείξει τὸ μέγεθος τῆς ζημίας ἐκείνου πὺ ἔπαθε τὴ ζημία αὐτῆ; Ὡραῖα νομίζω ἔδειξε αὐτὸ τὸ ἀδύνατο ὁ μέγας Δαβίδ, πὺ ὑψώθηκε κάποτε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος καὶ βγαίνοντας κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του εἶδε μέσα στὴ μακάρια ἐκείνη ἔκστασή του τὸ ἐκπληκτικὸ καὶ ἀσύλληπτο ἐκεῖνο κάλλος. Καὶ τὸ εἶδε ὅπωςδήποτε, ὄσο γίνεται νὰ τὸ δεῖ ὁ ἄνθρωπος βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὰ προκαλύμματα τῆς σάρκα καὶ μπαίνοντας μὲ τὸ νοῦ του μόνου στὴ θεωρία τῶν ἀσωμάτων καὶ τῶν νοητῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν πόθησε νὰ πεῖ καὶ κάτι ἀντάξιο τοῦ ὄρα-

ὀφθέντος ἐπόθησεν, ἐκείνην ἐξεβόησε τὴν φωνήν, ἣν πάντες ἄδου-
 σιν, ὅτι «πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης»· τοῦτο δέ ἐστιν, ὡς γε ὁ ἐμὸς λό-
 γος, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος φωνῇ ἐπιτρέπων τὴν τοῦ ἀφράστου φωτὸς
 ἐρμηνείαν ὄντως ψεύστης ἐστίν· οὐχὶ τῷ μίσει τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ
 5 τῇ ἀσθενείᾳ τῆς διηγήσεως. Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητὸν κάλλος, ὅσον
 κάτω περὶ τὸν ἡμέτερον ἀναστρέφεται βίον, εἴτε ἐν ἀψύχοις ὕλαις
 εἴτε καὶ ἐν σώμασιν ἐμψύχοις διὰ τινος εὐχροίας ἐμφανταζόμενον,
 αὐτάρκης ἡμῶν ἢ κατὰ τὴν αἴσθησιν δύνამις καὶ θαυμάσαι καὶ ἀπο-
 δέξασθαι καὶ γνώριμον ἐτέρῳ ποιῆσαι, διὰ τῆς τῶν λόγων Γραφῆς
 10 ὡσπερ ἐν εἰκόνι τινὶ τῷ λόγῳ τοῦ τοιούτου κάλλους ἐγγραφομένου·
 οὐδὲ τὸ ἀρχέτυπον διαφεύγει τὴν κατανόησιν, πῶς ἂν ὁ λόγος ὑπ’
 ὄψιν ἀγάγοι οὐδεμίαν μηχανὴν ὑπογραφῆς ἐξευρίσκων, οὐ χροιάν
 ἔχων εἰπεῖν, οὐ σχῆμα, οὐ μέγεθος, οὐ μορφῆς εὐμοιρίαν, οὐδέ τινα
 ὄλως φλυαρίαν τοιαύτην; Τὸ γὰρ ἀειδὲς πάντη καὶ ἀσχημάτιστον
 15 καὶ πηλικότητος πάσης ἀλλότριον καὶ πάντων, ὅσα περὶ σῶμα καὶ
 αἴσθησιν θεωρεῖται, πόρρωθεν ἰδρυμένον, πῶς ἂν τις διὰ τῶν μόνῃ
 τῇ αἰσθήσει καταλαμβανομένων γνωρίσειεν; Οὐ μὴν διὰ τοῦτο γε
 ἀπογνωστόν ἡμῖν τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, ὅτι ὑψηλοτέρα φαίνεται
 τῆς καταλήψεως, ἀλλ’ ὅσῳ μέγα τὸ ζητούμενον ὁ λόγος ἀπέδειξε,
 20 τοσοῦτω μᾶλλον ὑψοῦσθαι χρὴ τὴν διάνοιαν καὶ συνεπαίρεσθαι τῷ
 μεγέθει τοῦ ζητουμένου, ὡς μὴ παντελῶς ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ ἀγα-
 θοῦ μετουσίας· κίνδυνος γὰρ οὐ μικρὸς, μὴ τῷ λῖαν ὑψηλῷ τε καὶ
 ἀρρήτῳ παντάπασι τῆς περὶ αὐτοῦ ἐννοίας ἀπολισθήσωμεν, μηδενὶ
 γνωρίμῳ τὴν κατανόησιν αὐτῶν ἐπερείδοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Πῶς ἂν τις ἐν περινοίᾳ γένοιτο τοῦ ὄντως καλοῦ

Δεῖ τοίνυν τῆς ἀσθενείας ἕνεκεν ταύτης διὰ τῶν τῇ αἰσθήσει
 γνωρίμων χειραγωγεῖν πως πρὸς τὸ ἀόρατον τὴν διάνοιαν. Ἡ δὲ
 30 ἐπίνοια γένοιτ’ ἂν ἡμῖν τοιαύτη· ὡσπερ τοίνυν οἱ μὲν ἐπιπολαιότερον

ματός του ἔβγαλε ἐκείνη τὴ φωνὴ πού τὴν ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι· «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ψεῦτες»²⁹. Αὐτὸ σημαίνει, ὅπως λέω ἐγώ, ὅτι κάθε ἄνθρωπος πού ἐμπιστεύεται στὸ λόγο τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἀνείπωτου φωτός εἶναι πραγματικὰ ψεύτης· ὄχι ἀπὸ μίσος τῆς ἀλήθειας ἀλλὰ ἀπὸ ἀδυναμία νὰ τὸ περιγράψει. Τὸ αἰσθητὸ κάλλος, ὅσο συναντοῦμε μέσα στὴ ζωὴ μας ἐδῶ κάτω καὶ πού φαντάζει μὲ κάποια λάμψη εἴτε μέσα στὰ ἄψυχα πράγματα εἴτε στὰ ἔμψυχα ὄντα, ἐπαρκεῖ ἀπὸ μόνη τῆς ἢ αἰσθητικῆς μας δύναμη καὶ νὰ τὸ θαυμάσει καὶ νὰ τὸ ἀποδεχτεῖ καὶ νὰ τὸ γνωρίσει καὶ σὲ ἄλλον, μὲ τὸ νὰ ἐγγράφεται ἢ ὁμορφιά αὐτὴ στὸ λόγο μας ὅπως σὲ εἰκόνα μὲ τὸν τρόπο γραφῆς τῶν λόγων. Τὸ ἀρχέτυπο ὅμως κάλλος πού διαφεύγει τὴν κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου, πῶς θὰ τὸ παρουσιάσει ὁ λόγος, ἀφοῦ δὲ βρίσκει κανένα τρόπο περιγραφῆς; Οὔτε τὸ χρῶμα του μπορεῖ νὰ πεῖ οὔτε τὸ σχῆμα οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε τὴ συμμετρία τῆς μορφῆς, οὔτε γενικὰ καμιά παρόμοια φλυαρία. Αὐτὸ δηλαδή πού δὲν ἔχει καθόλου μορφή καὶ σχῆμα καὶ εἶναι ἄσχετο ἀπὸ κάθε μέγεθος καὶ εἶναι ἀπὸ ὅλα ὅσα νοοῦμε σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν αἴσθηση ἐγκαθιδρυμένο μακριά, πῶς μπορεῖ κανένας νὰ τὸ γνωρίσει μὲ τὰ μέσα πού χρησιμοποιοῖ ἢ αἴσθηση; Ὡστόσο δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουμε ἀπὸ ἀπόγνωση τὴν ἐπιθυμία μας αὐτή, ἐπειδὴ φαίνεται ἀνώτερη ἀπὸ κατανόηση. Ἀντίθετα, ὅσο μεγάλο παράστησε ὁ λόγος αὐτὸ πού ζητοῦμε, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ ὑψώνεται ὁ νοῦς μας καὶ νὰ συναυψώνεται μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ζητουμένου, ὥστε νὰ μὴ βρεθεῖ ἔξω ὀλότελα ἀπὸ τὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι μικρὸς κίνδυνος νὰ ξεφύγουμε ὀλότελα ἀπὸ τὴν ἔννοιά του, ἐπειδὴ εἶναι ὑψηλὸ καὶ ἄρρητο καὶ δὲν ἔχομε κανένα γνωστὸ νὰ στηρίξουμε τὴν κατανόησή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

Πῶς θὰ μπορούσε κανένας νὰ συλλάβει μὲ τὸ νοῦ του τὸ ἀληθινὰ καλὸ

Ἐξαιτίας λοιπὸν αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας πρέπει κατὰ κάποιο τρόπο νὰ χειραγωγοῦμε τὴ διάνοιά μας μὲ τὰ γνωστὰ στὴν αἴσθηση πρὸς τὸ ἀόρατο. Τὸ σκεπτικὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἐξῆς. Ὅπως

καὶ δίχα διανοίας τὰ πράγματα βλέποντες, ἐπειδὴν ἴδωσιν ἄνθρωπον ἢ ὅπερ ἂν τύχη τῶν φαινομένων, πλέον οὐδὲν τοῦ ὀρωμένου περιεργάζονται· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς θεασαμένοις τὸν ὄγκον τοῦ σώματος ὄλον νομίσαι τὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον κατειληφέναι· ὁ δὲ διορατικός τὴν ψυχὴν καὶ πεπαιδευμένος, μὴ μόνοις ὀφθαλμοῖς ἐπιτρέπων τὴν τῶν ὄντων ἐπίσκεψιν, οὐ μέχρι τῶν φαινομένων στήσεται, οὐδὲ τὸ μὴ βλεπόμενον ἐν τοῖς μὴ οὖσι λογίζεται, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσιν περινοεῖ καὶ τὰς τῷ σώματι ἐμφαινομένας ποιότητας καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἑαυτὰς ἐπισκέπτεται· ἰδίᾳ τε γὰρ αὐτῶν ἐκάστην χωρίζει τῷ λόγῳ, καὶ πάλιν τὴν κοινὴν αὐτῶν συνδρομὴν τε καὶ σύμπνοιαν περὶ τὴν τοῦ ὑποκειμένου σύστασιν θεωρεῖ· οὕτως οὖν καὶ ἐν τῇ τοῦ καλοῦ ζητήσῃ ὁ μὲν ἀτελὴς τὴν διάνοιαν, ἐπειδὴν ἴδῃ τί πρᾶγμα, ὧ κάλλους τινὸς περικέχυται φαντασία, αὐτὸ ἐκεῖνο καλὸν εἶναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει οἰήσεται, ὅπερ ἂν τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ δι' ἡδονῆς ἐπιπάσῃται, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τοῦτο πλέον περιεργάζεται· ὁ δὲ κεκαθαρμένος τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν καὶ δυνατὸς τὰ τοιαῦτα βλέπειν, χαίρειν ἑάσας τὴν ὕλην τὴν ὑποβεβλημένην τῇ τοῦ καλοῦ ιδέᾳ, οἷον ὑποβάθρα τινὶ τῷ ὀρωμένῳ χρήσεται, πρὸς τὴν τοῦ νοητοῦ θεωρίαν κάλλους, οὐ κατὰ μετουσίαν τὰ ἄλλα καλὰ γίνεται τε καὶ ὀνομάζεται.

20 Δοκεῖ δὲ μοι χαλεπὸν εἶναι τῶν πλείστων τῇ τοιαύτῃ παχύτητι τῆς διανοίας συζώντων τὸ διατεμόντας τῷ λόγῳ καὶ χωρίσαντας τὴν ὕλην ἀπὸ τοῦ ἐπιθεωρουμένου κάλλους αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς τοῦ καλοῦ τὴν φύσιν κατανοῆσαι. Καὶ εἴ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι τὴν αἰτίαν σκοπεῖν τῶν πεπλανημένων καὶ μοχθηρῶν ὑπολήψεων, οὐκ ἂν μοι 25 δοκεῖ ἄλλην εὐρεῖν ἢ τὸ μὴ ἀκριβῶς ἡμῶν γεγυμνάσθαι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ καὶ μὴ τοιούτου διάκρισιν. Διὰ τοῦτο ἀποστάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς περὶ τὸ ὄντως ἀγαθὸν σπουδῆς οἱ μὲν εἰς ἔρωτα σαρκῶν κατωλίσθησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν ἄψυχον τῶν χρημάτων ὕλην ταῖς ἐπιθυμίαις ἔρρεψαν· ἄλλοι ἐν τιμαῖς καὶ δόξαις 30 καὶ δυναστείαις τὸ καλὸν ὠρίσαντο· εἰσὶ δὲ τινες οἱ περὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας τινὰς ἐπτοήθησαν· οἱ δὲ ἀνδραποδωδέστεροι τούτων λαιμὸν καὶ γαστέρα τοῦ ἀγαθοῦ ποιοῦνται κριτήρια. Εἰ δὲ ἀποστάντες τῶν ὑλικῶν νοημάτων καὶ τῶν περὶ τὰ φαινόμενα προσπαθειῶν ἀνεζήτουν τὴν ἀπλῆν τε καὶ ἄῤῥον καὶ ἀσχημάτιστον τοῦ καλοῦ φύ-

δηλαδή αὐτοὶ ποὺ βλέπουν τὰ πράγματα κάπως ἐπιπόλαια καὶ δίχως σκέψη, ὅταν δοῦν ἓνα ἄνθρωπο ἢ ὅποιο φαινόμενο τύχει, δὲν παρατηροῦν τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ βλέπουν, γιὰ τὸν φτάνει ὅταν δοῦν τὸν ὄγκο τοῦ σώματος νὰ πιστέψουν ὅτι κατάλαβαν ὅλη τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος ὅμως ἔχει ψυχὴ διορατικὴ καὶ ἀσκημένη καὶ δὲν ἐμπιστεύεται μόνο στὰ μάτια τοῦ τὴν κατανόηση τῶν ὄντων, δὲ θὰ σταματήσει ὡς τὰ φαινόμενα οὔτε θὰ καταλογίσει αὐτὸ ποὺ δὲν βλέπει ἀνάμεσα στὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς τὴ φύση ἐξετάζει μὲ τὴ σκέψη καὶ τίς ποιότητες ποὺ ἐμφανίζονται στὸ σῶμα παρατηρεῖ καὶ ἀπὸ κοινοῦ καὶ ξεχωριστὰ κάθε μία. Διακρίνει κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς μὲ τὸ λόγο καὶ μελετᾷ πάλι τὴν κοινὴ συνδρομὴ τους καὶ τὴν ὁμόνοια σχετικὰ μὲ τὴ σύσταση τοῦ ὑποκειμένου τους. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ἐξέταση τοῦ καλοῦ. Ὅποιος ἔχει ἀτελὴ νοῦ, ὅταν δεῖ κάποιο πράγμα ποὺ ἔχει τὰ στοιχεῖα κάποιας ὁμορφιάς, θὰ νομίσει πὼς εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο καλὸ ἀπὸ τὴ φύση του, ὅποιο τραβήξει τὴν αἴσθησή του μὲ τὴν ἡδονὴ καὶ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τίποτε πέρα ἀπὸ αὐτό. Ὅποιος ὅμως ἔχει καθαρὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ βλέπει αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ὕλη ὡς ὑποκείμενο τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ, θὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ ποὺ βλέπει σὰν ἓνα βᾶθρο γιὰ τὴ θεωρία τοῦ νοητοῦ κάλλους ποὺ μὲ τὴ μετουσία του γίνονται καὶ ὀνομάζονται τὰ ἄλλα ὠραῖα.

Καὶ μοῦ φαίνεται δύσκολο πράγμα ὅταν οἱ πολλοὶ συζοῦν κυριολεκτικὰ μὲ τέτοια παχυλὴ διάνοια, νὰ διαχωρίσουν μὲ τὸ λόγο καὶ χωρίζοντας τὴν ὕλη ἀπὸ τὸ κάλλος ποὺ ἐπιθεωρεῖται ἐπάνω της νὰ κατανοήσουν τὴ φύση τοῦ καλοῦ. Κι ἂν θέλει κανένας νὰ ἐξετάσει μὲ λεπτομέρεια τὴν αἰτία τῶν λανθασμένων καὶ πονηρῶν γνωμῶν, δὲ θὰ βρεῖ νομίζω καμιὰ ἄλλη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν γυμναστεῖ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς στὴν ἀκριβὴ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ μὴ καλοῦ. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν οἱ ἄνθρωποι τὴν σπουδὴ τοῦ πραγματικοῦ ἀγαθοῦ, ἄλλοι ξέπεσαν στὸν ἔρωτα τῆς σάρκας κι ἄλλοι ἐκλιναν μὲ τὴν ἐπιθυμία τους στὴν ἄψυχη ὕλη τῶν χρημάτων. Ἄλλοι ὄρισαν τὸ καλὸ στὶς τιμές, τίς δόξες καὶ τὰ ἀξιώματα καὶ εἶναι μερικοὶ ποὺ θαυμάζουν τίς τέχνες καὶ τίς ἐπιστῆμες. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι πιὸ δουλοπρεπεῖς ἔχουν ὡς κριτήρια τοῦ ἀγαθοῦ τὸ λαιμὸ καὶ τὴν κοιλιὰ. Ἄν ὅμως ἐγκατέλειψαν

σιν, οὐκ ἂν περὶ τὴν αἴρεσιν τῶν ἐπιθυμητῶν ἐπλανήθησαν οὐδ' ἂν τοσοῦτον ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἀπάτης παρηνέχθησαν, ὡς μηδὲ τὸ πρόσκαιρον τῆς ἐν τούτοις ἡδονῆς βλέποντας πρὸς τὴν ὑπεροψίαν τῶν τοιούτων ὀδηγηθῆναι.

5 Οὐκοῦν αὕτη ἂν γένοιτο ἡμῖν ὁδὸς εἰς τὴν τοῦ καλοῦ εὕρεσιν ἄγουσα, τὸ πάντα τὰ ἄλλα, ὅσα τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐφέλκεται, καλὰ εἶναι νομιζόμενα καὶ διὰ τοῦτο σπουδῆς τιнос καὶ ἀποδοχῆς ἀξιούμενα, ταῦτα ὑπερβαίνοντας ὡς ταπεινά τε καὶ πρόσκαιρα, μηδενὶ τούτων προσαναλίσκειν τὴν ἐπιθυμητικὴν ἡμῶν δύναμιν,
10 μῆτε μὴν ἀργὴν καὶ ἀκίνητον ἐν ἑαυτοῖς κατακλείσαντας ἔχειν, ἀλλ' ἐκκαθάραντας αὐτὴν ἀπὸ τῆς τῶν ταπεινῶν προσπαθείας ἐκεῖ ἀνάγειν, ὅπου οὐκ ἐφικνεῖται ἡ αἴσθησις, ὡς μῆτε οὐρανοῦ κάλλος θαυμάσαι μῆτε φωστήρων αὐγᾶς μῆτε ἄλλο τι τῶν φαινομένων καλῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ πᾶσι τούτοις ἐπιθεωρουμένου κάλλους χειραγωγεῖσθαι
15 πρὸς τὴν ἐκείνου τοῦ κάλλους ἐπιθυμίαν, οὗ καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν καὶ τὸ στερέωμα καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἀναγγέλλει τὴν γνῶσιν. Οὕτω γὰρ ἀνιούσα ἡ ψυχὴ καὶ πᾶν τὸ καταλαμβανόμενον ὡς μικρότερον τοῦ ζητουμένου καταλιμπάνουσα γένοιτο ἂν ἐν περινοίᾳ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐκείνης τῆς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἐπιηρ-
20 μένης.

Ἄλλὰ πῶς ἂν τις τῶν ὑψηλῶν ἐφίκοιτο περὶ τὰ ταπεινὰ τὴν σπουδὴν ἔχων; Πῶς δ' ἂν τις πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναπταίῃ μὴ πτερωθεὶς τῷ οὐρανίῳ πτερῷ καὶ ἀνωφερῆς καὶ μετέωρος διὰ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας γενόμενος; Τίς δὲ οὕτως ἔξω τῶν εὐαγγελικῶν
25 μυστηρίων ἐστίν, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι ἐν ὄχημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τῆς ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς πορείας ἐστί, τὸ τῷ εἶδει τῆς καταπτώσεως περιστερᾶς ἑαυτὸν ὁμοιωῖσαι, ἧς τὰς πτέρυγας γενέσθαι αὐτῷ καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐπόθησεν; Οὕτω γὰρ ἐν αἰνίγματι τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν τῇ Γραφῇ σύνηθες ὀνομάζειν, εἴτε διότι χολῆς ἐστὶν ἄμοιρον
30 τοῦτο τὸ ὄρνεον, ἢ καὶ ὅτι δυσωδίας ἐχθρόν, καθὼς φασὶν οἱ ταῦτα παρατηρήσαντες. Οὐκοῦν ὁ πάσης πικρίας καὶ σαρκικῆς δυσωδίας ἑαυτὸν ἀποστήσας καὶ πάντων τῶν ταπεινῶν τε καὶ χαμαιζήλων ὑπεραρθεὶς, μᾶλλον δὲ παντὸς τοῦ κόσμου γεγονῶς ὑψηλότερος ἐν τῷ προειρημένῳ πτερῷ, ἐκεῖνος εὐρήσει τὸ μόνον ἐπιθυμίας ἄξιον

τις ὑλικές ἔννοιες καὶ τὴν προσκόλλησή τους στὰ φαινόμενα κι ἀναζητοῦσαν τὴν ἀπλὴ καὶ ἄυλη καὶ δίχως σχῆμα φύση τοῦ καλοῦ, δὲ θὰ ἔκαναν λάθος στὴν ἐκλογή τῶν ἐπιθυμητῶν κι οὔτε θὰ παρασύρονταν ἀπὸ αὐτὰ νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν περιφρόνησή τους.

Αὐτὸς λοιπὸν ἄς εἶναι γιὰ μᾶς ὁ δρόμος ποῦ ὀδηγεῖ στὴν εὐρεση τοῦ καλοῦ· ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ προσελκύουν τὶς ἐπιθυμίες τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ τὰ νομίζουν καλὰ καὶ γι' αὐτὸ τὰ θεωροῦν πῶς εἶναι ἄξια νὰ τὰ ἐπιδιώξουν καὶ νὰ τ' ἀποδέχονται, αὐτὰ νὰ τὰ παραβλέπομε ὡς ἀσήμαντα καὶ πρόσκαιρα καὶ νὰ μὴν ξοδεύομε σ' αὐτὰ τὸ ἀπόθεμα τῆς ἐπιθυμίας μας οὔτε νὰ τὴν περικλείσομε σ' αὐτὰ καὶ νὰ τὴν ἔχομε ἄκαρπη καὶ ἀδρανῆ. Ἀλλά, ἀφοῦ τὴν καθαρίσομε ἀπὸ τὸ δεσμὸ τῆς μὲ τὰ ταπεινά, νὰ τὴν ἀνεβάσομε ἐκεῖ ὅπου δὲ φτάνει ἡ αἴσθησις, ὥστε νὰ μὴ θαυμάσομε οὔτε τὴν ὀμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ οὔτε τὰ φῶτα τῶν ἄστρον οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπὸ ὅσα φαίνονται ὠραῖα, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀμορφιὰ ποῦ παρατηροῦμε σὲ ὅλα αὐτὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴν ἐπιθυμία ἐκείνης τῆς ὀμορφιάς, ποῦ καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τῆς καὶ τὸ στερέωμα καὶ ὅλη ἡ κτίσις ἀναγγέλλει τὴ γνώση τῆς. Ἔτσι ἀνεβαίνοντας ἡ ψυχὴ κι ἐγκαταλείποντας κάθετι ποῦ συλλαμβάνει ὡς μικρότερο ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ζητεῖ, θὰ μπορέσει νὰ χωρέσει μέσα τῆς τὴ μεγαλοπρέπεια ἐκείνη ποῦ εἶναι ὑψωμένη πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Πῶς ὁμως μπορεῖ νὰ φτάσει κανένας στὰ ὑψηλά, ἐνῶ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ταπεινά; Καὶ πῶς θὰ πετάξει πρὸς τὸν οὐρανό, ἂν δὲ βγάλει οὐράνια φτερὰ καὶ δὲν πορευτεῖ μὲ τὴν ὑψηλὴ πολιτεία του πρὸς τὰ ἄνω καὶ δὲ μετεωροπορήσει; Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι τόσο ἔξω ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ἔχει ἓνα μόνο ὄχημα γιὰ τὴν πορεία τῆς πρὸς τὸν οὐρανό, νὰ πάρει τὴ μορφή τοῦ περιστεριοῦ ποῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ποῦ καὶ ὁ προφῆτης Δαβὶδ πόθησε νὰ βγάλει τὰ φτερά του; Εἶναι συνηθισμένο νὰ ὑπαινίσσεται ἡ Γραφὴ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἴτε γιὰτὶ τὸ πουλὶ αὐτὸ δὲν ἔχει χολὴ εἴτε καὶ γιὰτὶ μισεῖ τὴ δυσωδία, ὅπως λένε ὅσοι ἀσχολοῦνται μ' αὐτά. Ὅποιος λοιπὸν ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε πίκρα καὶ κάθε σαρκικὴ δυσωδία κι ἔχει ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ταπεινά καὶ γῆινα ἢ καλύτερα ὅποιος μὲ τὴ φτερωσιὰ ποῦ ἀνέφερα ὑψωθεῖ ψηλότερα ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον, αὐτὸς μονάχα θὰ βρεῖ τὸ μόνον ποῦ

καὶ γενήσεται καὶ αὐτὸς καλὸς τῷ καλῷ προσπελάσας, καὶ ἐν αὐτῷ
γεγονῶς λαμπρὸς τε καὶ φωτοειδῆς ἐν τῇ μετουσίᾳ τοῦ ἀληθινοῦ
φωτὸς καταστήσεται. Ὡσπερ γὰρ ἐν νυκτὶ τὰς ἀθρόας τοῦ ἀέρος
ἐκλάμπεις, ἃς τινες διάττοντας καλοῦσιν ἀστέρας, οὐδὲν ἄλλο φασὶν
5 οἱ ταῦτα φιλοσοφήσαντες ἢ ἀέρα εἶναι ὑπὸ βίας πνευμάτων τινῶν
εἰς τὸν αἰθέριον τόπον ὑπερχεόμενον· λέγουσι γὰρ τὸν πυροειδῆ τοῦ-
τον ὄλκον ἐκφλογωθέντος ἐν τῷ αἰθέρι τοῦ πνεύματος ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ ἐγχαράσσεσθαι. Ὡσπερ οὖν ὁ περίγειος οὗτος ἀήρ ἀνωσθεὶς
ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πνεύματος φωτοειδῆς γίνεται τῷ καθαρῷ τοῦ αἰ-
10 θέρος ἐναλλοιούμενος, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος καταλιπὼν
τὸν θολερὸν τοῦτον καὶ αὐχμώδη βίον, ἐπειδὴν καθαρὸς γενόμενος
ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος φωτοειδῆς γένηται καὶ ἐμμιχθῆ τῇ
ἀληθινῇ καὶ ὑψηλῇ καθαρότητι, διαφαίνεται πως καὶ αὐτὸς ἐν
ἐκείνῃ καὶ ἄκτινων ἐμπίμπλαται καὶ φῶς γίνεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυ-
15 ρίου ὑπόσχεσιν, ὃς τοὺς δικαίους λάμπειν καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡλίου
κατεπηγγείλατο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὁρῶμεν γινόμενον ἐπὶ κατό-
πτρου ἢ ὕδατος ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἀποστίλβειν διὰ λειότητα δυναμέ-
νων. Ὅταν γὰρ τι τούτων δέξῃται τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα, καὶ ἄλλην
ἀφ' ἑαυτοῦ ἀκτῖνα ποιεῖ, οὐκ ἂν τοῦτο ποιῆσαν, εἰ ρύπω τινὶ τὸ κα-
20 θαρὸν τε καὶ στίλβον τῆς ἐπιφανείας ἀχρειωθεῖη. Εἴτε οὖν ἡμεῖς
ἄνω γενοίμεθα καταλιπόντες τὸ περίγειον σκότος, ἐκεῖ φωτοειδεῖς
γενησόμεθα τῷ ἀληθινῷ φωτὶ τοῦ Χριστοῦ ἐμπελάσαντες, εἴτε τὸ
φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμπον καὶ μέχρις ἡμῶν κατα-
βαίη καὶ ἡμεῖς φῶς ἐσόμεθα, καθὼς φησι τοῖς μαθηταῖς που ὁ Κύ-
25 ριος· εἰ μὴ τις ἀπὸ κακίας ρύπος τῇ καρδίᾳ προσπεπλασμένος τὴν
χάριν τοῦ ἡμετέρου φωτὸς ἀμαυρώσειε.

Τάχα τοίνυν ἡμᾶς ἡρέμα διὰ τῶν ὑποδειγμάτων ὁ λόγος προσ-
ῆγαγε τῇ ἐπινοίᾳ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἡμῶν ἀλλοιώσεως, καὶ
ἐδείχθη μὴ δυνατὸν ἐτέρως εἶναι συναφθῆναι τὴν ψυχὴν τῷ
30 ἀφθάρτῳ Θεῷ, μὴ καὶ αὐτὴν ὡς οἶόν τε καθαρὰν γενομένην διὰ τῆς
ἀφθαρσίας, ὡς ἂν διὰ τοῦ ὁμοίου καταλάβοι τὸ ὁμοιον, οἶονεὶ κάτο-
πτρον τῇ καθαρότητι τοῦ Θεοῦ ἑαυτὴν ὑποθεῖσα, ὥστε κατὰ μετο-
χὴν καὶ ἐμφάνειαν τοῦ πρωτοτύπου κάλλους καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μορφω-

ἀξίζει νὰ τὸ ἐπιθυμῆσει κανένας καὶ θὰ γίνῃ ὁ ἴδιος καλὸς προσ-
εγγίζοντας τὸ καλόν. Κι ἄφοῦ μὲ αὐτὸ γίνῃ λαμπρὸς καὶ φωτῶ-
μορφος θὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ μετουσία τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. Πρό-
σεξε· οἱ ξαφνικὲς ἀναλαμπές τοῦ αἰθέρα τὴ νύχτα, πού κάποιοι τὶς
λένε διάπτοντες ἀστέρες, ὅσοι μελέτησαν τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὑπο-
στηρίζουν πὼς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀέρας πού χύνεται
ψηλὰ στὸν αἰθέριο χῶρο ἀπὸ τὴ βία κάποιων ρευμάτων, καὶ ὅτι ἡ
πύρινη αὐτὴ γραμμὴ λένε χαράζεται στὸν οὐρανὸ ἀπὸ ἓνα ρεῦμα
ἀέρα πού ἔχει μετατραπεῖ σὲ φλόγα. Ὅπως λοιπὸν ὁ περίγειος αὐ-
τὸς ἀέρας σπρωγμένος πρὸς τὰ ἄνω ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τοῦ ρεύματος γί-
νεται ὅμοιος μὲ φῶς ἀλλοιωμένος μέσα στὴν καθαρότητα τοῦ αἰ-
θέρα, ἔτσι κι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐγκαταλείποντας τὸν γεμάτο
θολούρα καὶ τραχύτητα αὐτὸ βίον, ὅταν καθαρμένος μὲ τὴ δύναμη
τοῦ Πνεύματος γίνῃ ὅμοιος μὲ φῶς καὶ σμίξει μὲ τὴν ἀληθινὴ καὶ
ὑψηλὴ καθαρότητα, διαλάμπει μέσα σ' αὐτὴ κατὰ κάποιον τρόπο κι
ἐκεῖνος, γεμίζει ἀπὸ λάμψη καὶ γίνῃ φῶς σύμφωνα μὲ τὴν ὑπό-
σχεση τοῦ Κυρίου, πού βεβαίωσε ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν ὅπως
ὁ ἥλιος. Αὐτὸ βλέπομε νὰ γίνῃ καὶ στὴ γῆ σ' ἓνα κάτοπτρο ἢ
στὸ νερὸ ἢ σὲ κάτι ἄλλο πού εἶναι λεῖον καὶ γυαλίζει. Ὅταν αὐτὸ
δεχτεῖ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου, δημιουργεῖ τὸ ἴδιο ἄλλη ἀκτῖνα,
πράγμα πού δὲ θὰ τὸ ἔκανε, ἂν κάποια ἀκαθαρσία ἀχρήστευε τὴν
καθαρότητα καὶ τὴ στιλπνότητα τῆς ἐπιφάνειας. Εἴτε λοιπὸν ἐμεῖς
θ' ἀνεβοῦμε ψηλὰ ἐγκαταλείποντας τὸ γύρω ἀπὸ τὴ γῆ σκοτάδι, κι
ἐκεῖ θὰ γίνομε ὅμοιοι μὲ φῶς λουσιμένοι στὸ ἀληθινὸ φῶς τοῦ
Χριστοῦ, εἴτε θὰ κατεβεῖ ὡς ἐμᾶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ πού λάμπει
καὶ μέσα στὸ σκοτάδι καὶ θὰ γίνομε κι ἐμεῖς φῶς, ὅπως λέει κά-
που ὁ Κύριος στοὺς μαθητές του³⁰, ἂν βέβαια δὲν κολλήσῃ κάποια
ἀκαθαρσία ἀπὸ τὴν κακία μας στὴν καρδιὰ καὶ σκοτεινιάσῃ τὴ
χάρη τοῦ φωτός μας.

Σιγὰ σιγὰ λοιπὸν ὁ λόγος μὲ τὰ παραδείγματα μᾶς ὁδήγησε
στὴ σκέψη τῆς ἀλλοίωσής μας πρὸς τὸ καλύτερο. Ἀποδείχτηκε
ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐνωθεῖ μὲ ἄλλο τρόπο ἢ ψυχῇ μὲ τὸν
ἄφθαρτο Θεόν, ἂν δὲν καθαρθεῖ κι αὐτὴ ὅσο μπορεῖ μὲ τὴν ἀφθαρ-
σία, γιὰ νὰ συλλάβῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ὅμοιο μὲ τὸ ὅμοιο, το-
ποθετώντας τὸν ἑαυτὸ της ὡς ἓνα εἶδος κατόπτρου ἀπέναντι στὴν
καθαρότητα τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ λάβῃ μορφή καὶ τὸ δικό της κάλ-

θῆναι. Εἰ δὴ τις τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἤδη πάντα καταλιπεῖν τὰ ἀνθρώπινα, εἴτε σώματα εἴτε χρήματα εἴτε τὰ ἐν ἐπιστήμαις ἢ τέχναις ἐπιτηδεύματα ἢ καὶ ὅσα ἐν ἔθεσι καὶ νόμοις δεξιὰ θεωρεῖται (περὶ τὰ τοιαῦτα γὰρ ἡ πλάνη τῆς τοῦ καλοῦ κατανοήσεως, ἐν οἷς ἡ αἴσθησις 5 κριτήριον γίνεται), ὁ τοιοῦτος πρὸς ἐκεῖνο μόνον ἐρωτικῶς τε καὶ ἐπιθυμητικῶς ἔξει, ὃ οὐχ ἐτέρωθεν ἔχει τὸ καλὸν εἶναι οὐδὲ ποτὲ ἢ πρὸς τι τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ καλὸν καὶ ἐν ἑαυτῷ τοιοῦτον, ἀεὶ καλὸν ὄν καὶ οὐχὶ ποτὲ καλὸν γενόμενον ἢ ποτὲ οὐκ ἐσόμενον, ἀλλὰ πάντοτε ὡσαύτως ἔχον προσθήκης τε καὶ ἀ- 10 ξήσεως ὑπεράνω καὶ ἀνεπίδεκτον πάσης τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως.

Τῷ τοίνυν πάσας ἑαυτοῦ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐκ παντὸς εἶδους κακίας ἀποκαθάραντι τολμῷ καὶ λέγω ὅτι ἐμφανὲς γίνεται τὸ μόνον τῆ φύσει καλόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ παντὸς καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ αἵ- 15 τιον. Καθάπερ γὰρ ὀφθαλμῷ τὴν λήμην ἀπορρυσαμένῳ τὰ ἐν τῷ ἀέρι τηλαυγῶς καθορᾶται, οὕτω καὶ τῆ ψυχῇ διὰ τῆς ἀφθαρσίας παραγίνεται ἡ δύναμις τῆς τοῦ φωτὸς ἐκείνου κατανοήσεως, καὶ ἡ ἀληθινὴ παρθενία καὶ ἡ περὶ τὴν ἀφθαρσίαν σπουδὴ εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν καταλήγει, τὸ δι' αὐτῆς δυνηθῆναι τὸν Θεὸν ἰδεῖν. Ὅτι γὰρ 20 τὸ κυρίως καὶ πρῶτως καὶ μόνως καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ καθαρὸν ὁ τῶν ὄλων ἐστὶ Θεός, οὐδεὶς οὕτω τυφλὸς τὴν διάνοιαν, ὡς μὴ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ συνιδεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

**Ὅτι ὁ ἑαυτὸν ἐκκαθάρας, ἐν ἑαυτῷ τὸ θεῖον κάλλος
κατόψεται· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς τοῦ κακοῦ αἰτίας**

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ἐπιζητεῖν δὲ εἰκὸς τινὰς, εἰ δυνατόν ἐστιν οἷόν τινα μέθοδον καὶ ἀγωγὴν τὴν πρὸς τοῦτο χειραγωγούσαν ἡμᾶς ἐξευρεῖν. Μεστὰ μὲν οὖν αἱ θεῖαι βίβλοι τῆς τοιαύτης εἰσὶν ὑφηγήσεως, πολλοὶ δὲ τῶν ἀγίων καθάπερ τινὰ λύχνον τὸν 30 ἑαυτῶν βίον τοῖς κατὰ Θεὸν πορευομένοις προφαίνουσιν. Ἄλλὰ τὰς μὲν ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς εἰς τὸν προκείμενον σκοπὸν ὑποθή-

λος ἀπὸ τῆ μετοχῆ καὶ τῆ φανέρωση του πρωτότυπου κάλλους. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι τέτοιος, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψει πᾶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα σώματα, χρήματα, ἀσχολίες μὲ τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες, ὅσα θεωροῦνται ἐπίζηλα καὶ εἶναι συνηθισμένα καὶ καθιερωμένα (γύρω ἀπὸ αὐτὰ χωρεῖ ἡ πλάνη τῆς κατανόησης τοῦ καλοῦ, ὅπου ὡς κριτήριό τους χρησιμοποιεῖται ἡ αἴσθησις), ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μόνον μ' ἐκεῖνο θὰ σχετιστεῖ ἐρωτικὰ καὶ ἐπιθυμητικὰ, ποὺ δὲν ἔχει τὴν ὁμορφιά του ἀπὸ ἄλλοῦ ἢ εἶναι ὠραῖο σχετικὰ μὲ κάποιον ἄλλο, ἀλλὰ ποὺ εἶναι καλὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, ποὺ εἶναι πάντοτε καλὸ, καὶ δὲν γίνεται ἄλλοτε καλὸ καὶ ἄλλοτε δὲν γίνεται, ἀλλ' εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, πάνω ἀπὸ προσθήκη καὶ αὐξηση καὶ ἀνεπίδεκτο κάθε μεταβολῆς καὶ ἀλλοίωσης.

Σ' αὐτὸν λοιπὸν ποὺ ἔχει ἀποκαθάρσει ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του ἀπὸ κάθε εἶδους κακία ἔχω τὴν τόλμη νὰ πῶ ὅτι γίνεται φανερὸ τὸ μοναδικὸ καλὸ ἀπὸ τὴ φύση του, ποὺ εἶναι ἡ αἰτία κάθε ὠραίου καὶ κάθε ἀγαθοῦ. Ὅπως δηλαδὴ τὰ μάτια ἀφοῦ καθαριστοῦν ἀπὸ τὴν τσίμπλα βλέπουν καθαρὰ ὡς πέρα ὅ,τι βρίσκεται μέσα στὸν ἀέρα, ἔτσι μὲ τὴν ἀφθαρσία καὶ ἡ ψυχὴ ἀποκτᾷ τὴ δύναμη νὰ κατανοήσῃ ἐκεῖνο τὸ φῶς. Καὶ ἡ ἀληθινὴ παρθενία καὶ ὁ ζῆλος γιὰ τὴν ἀφθαρσία καταλήγει σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, νὰ μπορέσῃ μὲ αὐτὴν νὰ δεῖ τὸ Θεό. Ὅτι βέβαια τὸ κύριο καὶ πρῶτό καὶ μοναδικὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ καὶ καθαρὸ εἶναι ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, δὲν εἶναι κανένας τόσο τυφλὸς στὸ νοῦ, ὥστε νὰ μὴν τὸ καταλάβῃ ἀπὸ μόνος του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

Ὅποιος καθάρσει τὸν ἑαυτό του θὰ δεῖ μέσα του τὴ θεία

ὁμορφιά· ἐπίσης καὶ περὶ τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ

Ἴσως αὐτὸ δὲν τὸ ἀγνοεῖ κανένας. Εἶναι ὅμως φυσικὸ νὰ ἀναζητοῦν μερικοί, ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ κάποια μέθοδος ἢ ἓνας τρόπος προσέγγισης ποὺ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ σ' αὐτό. Τὰ ἱερὰ βιβλία εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴν καθοδήγηση αὐτὴ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους φέγγουν μὲ τὸ λύχνον τοῦ βίου τους σὲ ὅσους πορεύονται πρὸς τὸ Θεό. Μπορεῖ κανένας ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφὴ νὰ συγ-

κας ἔξεστιν ἐκάστω πλουσίως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διαθηκῶν ἀναλέ-
 ξασθαι· πολλὰ μὲν γὰρ ἐν προφήταις καὶ νόμῳ, πολλὰ δὲ ἐν εὐαγγε-
 λικαῖς τε καὶ ἀποστολικάῃς παραδόσεσι πάρεστιν ἀφθόνως λαβεῖν·
 ὅσα δ' ἂν καὶ ἡμεῖς ἐπινοήσαιμεν ταῖς θείαις ἀκολουθοῦντες φωναῖς,
 5 ταῦτά ἐστι.

Τὸ λογικὸν τοῦτο καὶ διανοητικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, τῆς θείας
 τε καὶ ἀκηράτου φύσεως ἔργον καὶ μίμημα γεγωνῶς (οὕτω γὰρ ἐν τῇ
 κοσμογενεῖα περὶ αὐτοῦ ἀναγέγραπται, ὅτι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποί-
 ησεν αὐτόν»), τοῦτο οὖν τὸ ζῶον, ὁ ἄνθρωπος, οὐ κατὰ φύσιν οὐδὲ
 10 συνουσιωμένον ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ παρὰ τὴν πρώτην γένεσιν τὸ παθη-
 τικόν τε καὶ ἐπίκτητον. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν τὸν τῆς εἰκόνης διασω-
 θῆναι λόγον, εἰ ὑπεναντίως εἶχε τὸ ἀπεικονισμένον κάλλος πρὸς τὸ
 ἀρχέτυπον, ἀλλ' ὕστερον ἐπεισῆχθη τὸ πάθος αὐτῷ μετὰ τὴν
 πρώτην κατασκευήν. Ἐπεισῆχθη δὲ οὕτως· εἰκὼν ἦν καὶ ὁμοίωμα,
 15 καθὼς εἴρηται, τῆς πάντων τῶν ὄντων βασιλευούσης δυνάμεως καὶ
 διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς προαιρέσεως πρὸς τὸν ἐξουσιάζ-
 οντα πάντων εἶχε τὴν ὁμοιότητα, οὐδεμιᾶ τινι τῶν ἔξωθεν ἀνάγκη
 δεδουλωμένος, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῇ ἰδίᾳ πρὸς τὸ δοκοῦν διοικούμενος
 καὶ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν αἰρούμενος. Τὴν δὲ συμφορὰν
 20 ταύτην, ἣ νῦν κεκράτηται τὸ ἀνθρώπινον, αὐτὸς ἐθελοντῆς ἀπάτη
 παρενεχθεὶς ἐπεσπάσατο, αὐτὸς τῆς κακίας εὐρετῆς γενόμενος, οὐχὶ
 παρὰ Θεοῦ γενομένην εὐρών· Θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ
 τρόπον τινὰ κτίστης καὶ δημιουργὸς τοῦ κακοῦ κατέστη ὁ ἄνθρω-
 πος. Καθάπερ γὰρ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς κοινὴ μὲν πρόκειται πᾶσιν ἢ
 25 μετουσία, οἷς ἢ τοῦ ὀραῖν δύναμις πάρεστι, δύναται δέ τις, εἰ βουλη-
 θεῖη, μύσας τὸν ὀφθαλμὸν ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ φωτὸς ἀντιλήψεως,
 οὐ τοῦ ἡλίου ἀποχωροῦντος ἐτέρωθι καὶ οὕτως ἐκείνῳ τὸ σκότος
 ἐπάγοντος, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐπιμύσεως τῶν βλεφάρων
 τὸν ὀφθαλμὸν ἐκ τῆς ἀκτίνος διατειχίσαντος· τῆς γὰρ ὀρατικῆς δυ-
 30 νάμεως ἐν τῇ ἐπιμύσει τῶν ὀμμάτων ἐνεργεῖν ἀδυνατούσης, ἀνάγκη
 πᾶσα τὴν ἀργίαν τῆς ὀράσεως σκότους ἐνέργειαν γίνεσθαι ἐκουσίως
 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς ἀορασίας συνισταμένην· ἢ ὥσπερ εἴ τις οἰ-
 κίαν ἑαυτῷ κατασκευάζων μηδεμίαν ἐντέμοι τῷ φωτὶ τὴν ἐπὶ τὰ
 ἔσω πάροδον, ἀναγκαίως ἐν σκότῳ βιώσεται ἐκὼν ἀποκλείσας
 30 ταῖς ἀκτῖσι τὴν εἴσοδον, οὕτω καὶ ὁ πρῶτος ἐκ γῆς ἄνθρωπος, μᾶλ-

κεντρώσει ἄφθονες συμβουλές καὶ ἀπὸ τὶς δύο διαθῆκες κατάλληλες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτόν. Εἶναι πολλὰ ὅσα μπορεῖς νὰ συλλέξεις μέσα ἀπὸ τοὺς προφήτες καὶ τὸ νόμο καὶ πολλὰ μέσα ἀπὸ τὶς εὐαγγελικὲς καὶ ἀποστολικὲς παραδόσεις. Ὅσα μπορῶ νὰ σκεφτῶ κι ἐγὼ ἀκολουθώντας τοὺς θεῖους λόγους εἶναι τὰ παρακάτω.

Τὸ λογικὸ καὶ διανοητικὸ αὐτὸ ζῶο, ὁ ἄνθρωπος, ἔργο καὶ μίμημα τῆς θείας καὶ ἀθάνατης φύσης (γιατὶ ἔτσι ἔχει γραφεῖ γι' αὐτὸν στὴν κοσμογονία ὅτι «τὸν δημιούργησε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»), αὐτὸ λοιπὸν τὸ ζῶο, ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του οὔτε εἶχε μέσα στὴν οὐσία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσής του τὴν παθητότητα καὶ τὴ θνητότητα. Οὔτε βέβαια ἦταν δυνατὸ νὰ διασωθεῖ ὁ λόγος γιὰ τὴν εἰκόνα, ἂν εἶχε κάποια ἀντίθεση τὸ εἰκονιζόμενο κάλλος πρὸς τὸ ἀρχέτυπο. Τὸ πάθος εἰσηλθε ἀργότερα στὴ φύση του μετὰ τὴν πρώτη κατασκευὴ του. Καὶ νά, πῶς εἰσηλθε. Ἦταν εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα, ὅπως εἶπα, τῆς δύναμης ποὺ βασιλεύει σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ὅμοιος μὲ τὸν ἐξουσιαστὴ τῶν ὄλων καὶ στὴν αὐτεξουσιότητα τῆς προαίρεσης. Δὲν ἦταν ὑποδουλωμένος σὲ καμιὰ ἐξωτερικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ κατευθυνόταν κατὰ τὴ δική του γνώμη πρὸς ὅ,τι τοῦ φαινόταν ὀρθὸ καὶ ἐξέλεγε δικαιοματικὰ ὅ,τι τοῦ ἄρεσε. Τὴ συμφορὰ τώρα ποὺ ἔπεσε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀπέσπασε ἐπάνω του ὁ ἴδιος μὲ τὸ θέλημά του ἐξαπατημένος· βρῆκε ὁ ἴδιος τὴν κακία, δὲν τὴν βρῆκε νὰ τὴν ἔχει κάνει ὁ Θεός. Δὲν ἔκανε βέβαια τὸ θάνατο ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο κτίστης καὶ δημιουργὸς τοῦ κακοῦ στάθηκε ὁ ἄνθρωπος. Ἡ μετουσία τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς εἶναι κοινὸ ἀγαθὸ ὄλων, ὅσοι ἔχουν τὴ δύναμη τῆς ὄρασης, μπορεῖ ὅμως, ἂν θέλει κάποιος, νὰ κλείσει τὰ μάτια του καὶ νὰ μὴν ἔχει τὴν ἀντίληψη τοῦ φωτός, ὄχι γιατί ἀλλάζει θέση ὁ ἥλιος καὶ προκαλεῖ σκοτάδι σ' αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμπόδισε τὸ φῶς ὁ ἄνθρωπος κλείνοντας τὰ βλέφαρά του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ δύναμη τῆς ὄρασης ἀδυνατεῖ νὰ λειτουργήσῃ μὲ τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη ἢ ἀδράνεια τῆς ὄρασης νὰ γίνῃ ἐνέργεια τοῦ σκοτόυς ποὺ συντελεῖται μέσα στὸν ἄνθρωπο μὲ θέλημά του μὲ τὸ νὰ μὴ βλέπει. Ἦ ὅπως ἂν κάποιος χτίζει σπίτι καὶ δὲν ἀφήνῃ κανένα ἄνοιγμα γιὰ νὰ μπαίνει μέσα τὸ φῶς, θὰ ζήσει ὑποχρεωτικὰ στὸ σκοτάδι ἀποκλείοντας μὲ θέλημά του τὴν εἴσοδο στὶς ἀκτίνες. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ πρῶτος γήινος ἄνθρω-

λον δὲ ὁ τὴν κακίαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γεννήσας, ἐν μὲν τῇ φύσει τὸ
 καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν κατ' ἐξουσίαν ἔσχεν ἀπανταχόθεν προκείμενον,
 ἐθελοντῆς δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὰ παρὰ φύσιν ἐκαινοτόμησε, τὴν τοῦ κα-
 κοῦ πείραν ἐν τῇ ἀποστροφῇ τῆς ἀρετῆς τῇ ἰδίᾳ προαιρέσει δημιουρ-
 5 γήσας. Κακὸν γὰρ ἔξω προαιρέσεως κείμενον καὶ κατ' ἰδίαν ὑπό-
 στασιν θεωρούμενον ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐστὶν οὐδέν. Πᾶν γὰρ
 κτίσμα Θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ
 Θεὸς καλὰ λίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν ρηθέντα τρόπον εἰσεφθάρη τῇ
 ζωῇ τῶν ἀνθρώπων ἢ τοῦ ἀμαρτάνειν ἀκολουθία, καὶ ἐκ μικρᾶς
 10 ἀφορμῆς εἰς ἀπειρον τῆς κακίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ χυθείσης καὶ τὸ
 θεοειδὲς ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς κάλλος τὸ κατὰ μίμησιν τοῦ πρωτοτύπου
 γενόμενον οἷόν τις σίδηρος κατεμελάνθη τῷ τῆς κακίας ἰῶ, οὐκέτι
 τηνικαῦτα τῆς οἰκείας αὐτῷ καὶ κατὰ φύσιν εἰκόνοσ τὴν χάριν διέ-
 σωζεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἴσχος τῆς ἀμαρτίας μετεμορφώθη. Ὅθεν τὸ
 15 μέγα καὶ τίμιον τοῦτο ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὠνομάσθη,
 ἐκπεσὼν τῆς οἰκείας ἀξίας, οἷον πάσχουσιν οἱ ἐξ ὀλισθήματος ἐγκα-
 τενεχθέντες βορβόρῳ καὶ τῷ πηλῷ τὴν μορφήν ἑαυτῶν ἐξαλείψαν-
 τες ἀνεπίγνωστοι καὶ τοῖς συνήθεσι γίνονται, οὕτω κάκεῖνος ἐμπε-
 σὼν τῷ βορβόρῳ τῆς ἀμαρτίας ἀπώλεσε μὲν τὸ εἰκὼν εἶναι τοῦ
 20 ἀφθάρτου Θεοῦ, τὴν δὲ φθαρτὴν καὶ πηλίνην εἰκόνα διὰ τῆς ἀμαρ-
 τίας μετημφιάσατο, ἣν ἀποθέσθαι συμβουλεύει ὁ Λόγος, οἷόν τι-
 νι ὕδατι τῷ καθαρῷ τῆς πολιτείας ἀποκλυσάμενον, ὡς ἂν περιαιρε-
 θέντος τοῦ γηῖνου καλύμματος πάλιν τῆς ψυχῆς φανερωθεῖ τὸ κάλ-
 λος. Ἀπόθεσις δὲ τοῦ ἀλλοτρίου ἐστὶ ἢ εἰς τὸ οἰκεῖον ἑαυτῷ καὶ
 25 κατὰ φύσιν ἐπάνοδος, οὗ τυχεῖν ἄλλως οὐκ ἔστι, μὴ οἷος ἐξ ἀρχῆς
 ἐκτίσθῃ, τοιοῦτον πάλιν γενόμενον. Οὐ γὰρ ἡμέτερον ἔργον οὐδὲ δυ-
 νάμεως ἀνθρωπίνης ἐστὶ κατόρθωμα ἢ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις,
 ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἐστίν, εὐθὺς ἅμα τῇ
 πρώτῃ γενέσει χαρισαμένου τῇ φύσει τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα.

30 Τῆς δὲ ἀνθρωπίνης σπουδῆς τοσοῦτον ἂν εἴη, ὅσον ἐκκαθᾶραι
 μόνον τὸν ἐπιγινόμενον ἀπὸ κακίας ρύπον αὐτῷ καὶ τὸ κεκαλυμμέ-
 νον ἐν τῇ ψυχῇ κάλλος διαφωτίσαι. Τὸ δὲ τοιοῦτον δόγμα καὶ ἐν τῷ

πος ἢ καλύτερα αὐτὸς ποὺ ἔβαλε μέσα του τὸ σπόρο τῆς κακίας, εἶχε μέσα στὴ φύση νὰ τοῦ προτείνεται κατὰ τὸ θέλημά του ἀπὸ παντοῦ τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ, ἀλλὰ βρῆκε ἐθελοντικὰ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του πρωτότυπο εὔρημα τὸ παρὰ φύση, δημιουργώντας μέσα στὴν προαίρεσή του τὴν αἴσθησι τοῦ κακοῦ μὲ τὴν ἀποστροφή του πρὸς τὴν ἀρετὴ. Κακία ποὺ νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν προαίρεση καὶ νὰ θεωρεῖται σὲ χωριστὴ δική της ὑπόστασι δὲν ὑπάρχει πουθενὰ ἀνάμεσα στὰ ὄντα. Κάθε δημιουργημὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ καὶ κανένα δὲν εἶναι ἀπόβλητο καὶ ὅλα ὅσα ἔκανε ὁ Θεὸς εἶναι πάρα πολὺ καλά. Ἐπειδὴ ὅμως μπῆκε μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶπαμε μέσα στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τὸ φθαρτικὸ ἀκόλουθο τῆς ἀμαρτίας κι ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἀρχὴ χύθηκε στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡ κακία σὲ ἄπειρη ποσότητα, καὶ τὸ θεϊκὸ ἐκεῖνο κάλλος τῆς ψυχῆς ποὺ ἔγινε σὲ ἀπομίμησι τοῦ πρωτότυπου μαῦρισε σὰν τὸ σίδερο ἀπὸ τὴ σκουριὰ τῆς κακίας, ἔπαψε πὰ τότε νὰ διατηρεῖ τὴ χάρι τῆς φυσικῆς δικῆς του εἰκόνας καὶ μεταμορφώθηκε στὸ αἴσχος τῆς ἀμαρτίας. Γι' αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ τιμημένον αὐτὸ ὄν, ὁ ἄνθρωπος, ὅπως ὀνομάστηκε ἀπὸ τὴ Γραφή, ξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀξία του, πράγμα ποὺ παθαίνουν ὅποιοι γλιστροῦν καὶ πέφτουν στὸ βόρβορο κι ἀλείφοντας τὸ πρόσωπό τους μὲ τὴ λάσπη γίνονται ἀγνώριστοι καὶ στοὺς φίλους τους. Ἔτσι κι ἐκεῖνος ὅταν ἔπεσε στὸ βοῦρκο τῆς ἀμαρτίας ἔχασε τὴν ιδιότητά του νὰ εἶναι εἰκόνα τοῦ ἁφθαρτοῦ Θεοῦ, καὶ ντύθηκε ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας τὴ φθαρτὴ καὶ χωμάτινη εἰκόνα, ποὺ ὁ Λόγος συμβουλεύει ν' ἀποβάλομε ξεπλένοντάς την μὲ τὸν νερὸ τῆς καθάριας ζωῆς μας· ἔτσι θ' ἀφαιρεθεῖ τὸ χωμάτινο περίβλημα καὶ θὰ λάμψει πάλι τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς. Ἀποβολὴ τοῦ ξένου εἶναι ἡ ἐπάνοδος στὴ φυσικὴ του ταυτότητα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐπιτύχει ἀλλιῶς, ἂν δὲν ξαναγίνει ὅπως πλάστηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ ἡ ὁμοίωσή μας πρὸς τὴ θεότητα δὲν εἶναι δικό μας ἔργο οὔτε κατόρθωμα τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεως. Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγάλη δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ποὺ εὐθύς ἀπὸ τὴν πρώτη γένεσή της χάρισε στὴ φύση μας τὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτόν.

Ἡ συμβολὴ τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας περιορίζεται σὲ τόσο, ὅσο νὰ καθαρῖσει μόνο τὴν ἀκαθαρσία ποὺ προκαλεῖ ἡ κακία στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ ἀποκαλύψει τὸ κρυμμένον μέσα στὴν

Εὐαγγελίῳ διδάσκειν οἶμαι τὸν Κύριον λέγοντα πρὸς τοὺς ἀκούειν
 δυναμένους τῆς ἐν μυστηρίῳ λαλουμένης σοφίας, ὅτι «ἡ βασιλεία
 τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν». Ἐνδείκνυται γάρ, οἶμαι, ὁ λόγος αὐτῶ,
 ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὸν οὐ διώριστα τῆς φύσεως ἡμῶν οὐδὲ πόρ-
 5 ρωθὲν ποῦ τῶν ζητεῖν αὐτὸ προαιρουμένων ἀπώκισται, ἀλλ' ἀεὶ ἐν
 ἐκάστῳ ἐστίν, ἀγνοούμενον μὲν καὶ λανθάνον, ὅταν ὑπὸ τῶν μερι-
 μνῶν τε καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου συμπνίγηται, εὕρισκόμενον δὲ πάλιν,
 ὅταν εἰς ἐκεῖνο τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἐπιστρέψωμεν. Εἰ δὲ χρῆ καὶ δι'
 ἑτέρων τὸν λόγον πιστώσασθαι, τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς
 10 ἀπολομένης δραχμῆς οἶμαι τὸν Κύριον ἡμῖν ὑποτίθεσθαι, ὡς οὐδὲν
 ὄφελος ὄν ἐκ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, ἃς δραχμᾶς ὁ λόγος ὠνόμασε,
 κἂν πᾶσαι παροῦσαι τύχωσι, τῆς μιᾶς ἐκείνης ἀπούσης τῇ χηρευ-
 ούση ψυχῇ. Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἄπειν λύχνον κελεύει, τὸν λόγον
 τάχα σημαίνων τὸν τὰ κεκρυμμένα διαφωτίζοντα· εἶτα ἐν τῇ ἰδίᾳ
 15 οἰκίᾳ, τουτέστιν ἐν ἑαυτῶ, ζητεῖν τὴν ἀπολομένην δραχμὴν. Διὰ δὲ
 τῆς ζητουμένης δραχμῆς τὴν εἰκόνα πάντως τοῦ βασιλέως αἰνίσσε-
 ται, τὴν οὐχὶ παντελῶς ἀπολομένην, ἀλλ' ὑποκεκρυμμένην τῇ
 κόπρῳ. Κόπρον δὲ χρῆ νοεῖν, ὡς οἶμαι, τὴν τῆς σαρκὸς ρυπαρίαν,
 ἧς ἀποσαρωθείσης καὶ ἀποκαθαρθείσης διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ βίου
 20 ἔκδηλον τὸ ζητούμενον γίνεσθαι, ἐφ' ᾧ εἰκότως αὐτὴν τε τὴν εὐροῦ-
 σαν χαίρειν ψυχὴν καὶ εἰς κοινωνίαν τῆς εὐφροσύνης συμπαραλαμ-
 βάνειν τὰς γείτονας. Τῶ ὄντι γὰρ πᾶσαι αἱ σύνοικοι τῆς ψυχῆς δυνά-
 μεις, ἃς γείτονας νῦν προσηγόρευσεν, ἐπειδὴν ἀνακαλυφθῆ καὶ
 ἐκλάμψη αὐτὴ ἡ μεγάλη τοῦ βασιλέως εἰκὼν, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐνεσημή-
 25 νατο ἡμῶν τῇ δραχμῇ ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, τότε
 ἐπὶ τὴν θεῖαν ἐκείνην χαρὰν τε καὶ εὐφροσύνην ἐπιστραφήσονται,
 τῶ ἀφράστῳ κάλλει τοῦ εὐρεθέντος ἐνατενίζουσαι. «Συγγάρηται
 γάρ μοι», φησὶν, «ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν, ἣν ἀπώλεσα». Αἱ δὲ γείτο-
 νες, ἧτοι σύνοικοι τῆς ψυχῆς δυνάμεις, αἱ ἐπὶ τῇ εὐρέσει τῆς θείας
 30 δραχμῆς εὐφραινόμεναι, ἡ λογιστικὴ τε καὶ ἐπιθυμητικὴ καὶ ἡ κατὰ
 λύπην τε καὶ ὀργὴν ἐγγινομένη διάθεσις, καὶ εἴ τινες ἄλλαι δυνάμεις
 εἰσὶ περὶ τὴν ψυχὴν θεωρούμεναι, εἰκότως ἂν καὶ φίλοι εἶναι νομί-

31. Λουκᾶ 17,21.

32. Λουκᾶ 15,8.

33. Λουκᾶ 15,9.

ψυχὴ κάλλος. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴν νομίζω ὅτι τὴ διδάσκει καὶ ὁ Κύριος στὸ Εὐαγγέλιο λέγοντας σ' αὐτοὺς ποὺ μποροῦν ν' ἀκούσουν τὴ σοφία ποὺ διατυπώνεται μὲ τρόπο μυστικὸ ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα σας»³¹. Δείχνει νομίζω ὁ Λόγος ὅτι ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀποχωρισμένη ἀπὸ τὴ φύση μας οὔτε ἔχει ἐγκατασταθεῖ κάπου μακριὰ ἀπὸ ὅσους ἔχουν τὴν προαίρεση νὰ τὴν ἀναζητήσουν· ὑπάρχει πάντοτε μέσα στὸν καθένα καὶ ἀγνοεῖται βέβαια καὶ λανθάνει, ὅταν τὴν πνίγουν οἱ μέριμνες καὶ οἱ ἡδονές τοῦ βίου, ξαναβρίσκεται ὅμως, ὅταν στρέψουμε τὸ σῶμα μας σ' ἐκεῖνο. Κι ἂν πρέπει νὰ βεβαιώσω τὸ λόγο μου καὶ μὲ ἄλλα στοιχεῖα, αὐτὸ νομίζω μᾶς ὑποβάλλει ὁ Κύριος καὶ μὲ τὴν ἀναζήτησιν τῆς δραχμῆς ποὺ χάθηκε³²· δὲν ὠφελοῦν καθόλου οἱ ὑπόλοιπες ἀρετές, ποὺ ἡ Γραφὴ τις ὀνόμασε δραχμές, ἀκόμα κι ἂν συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν ὅλες, ὅταν λείπει ἐκείνη ἢ μία ἀπὸ τὴν ψυχὴ ποὺ εἶναι ὀρφανὴ ἀπὸ αὐτή. Γι' αὐτὸ παραγγέλλει πρῶτα ν' ἀνάψουμε τὸ λυχνάρι, δηλώνοντας ἴσως τὸ λόγο ποὺ φανερῶνει τὰ κρυμμένα. Ἐπειτα μέσα στὸ σπίτι του, δηλαδή μέσα του, νὰ ζητήσῃ τὴ δραχμὴ ποὺ χάθηκε. Μὲ τὴν δραχμὴ ποὺ ζητοῦμε ὑπαινίσσεται ἀσφαλῶς τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ δὲν ἔχει χαθεῖ ὀλότελα, ἀλλὰ εἶναι κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὴν κοπριά. Κοπριά πρέπει νομίζω νὰ νοήσουμε τὴν ἀκαθαρσία τῆς σάρκα· ὅταν αὐτὴ ἀποσαρθεῖ καὶ ἀποκαθαρθεῖ μὲ τὴν ἐπιμελὴ ζωὴ μας γίνεται φανερὸ αὐτὸ ποὺ ζητοῦμε καὶ γι' αὐτὸ χαίρεται εὐλόγα καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ τὸ βρῆκε καὶ παίρνει μαζί νὰ συμμεριστοῦν τὴ χαρὰ τῆς καὶ τὶς γειτονικὲς δυνάμεις. Γιατὶ πραγματικὰ ὅλες οἱ δυνάμεις ποὺ συνοικοῦν στὴν ψυχὴ, ποὺ τώρα τὶς εἶπε γειτονικὲς, ὅταν ἀνακαλυφθοῦν κι ἀστράψει αὐτὴ ἡ μεγάλη εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ μᾶς τὴ δήλωσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴν δραχμὴ αὐτὸς ποὺ μόνος του ἔπλασε τὶς καρδιές μας, τότε θὰ στραφοῦν στὴ θεϊκὴ ἐκείνη χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένο στὴν ἀπερίγραπτη ὁμορφιά ἐκείνου ποὺ βρέθηκε. Γιατὶ λέει, «χαρεῖτε μαζί μου, γιατί βρῆκα τὴν δραχμὴ ποὺ ἔχασα»³³. Οἱ γειτόνισσες, δηλαδή οἱ δυνάμεις ποὺ συνοικοῦν στὴν ψυχὴ, ποὺ χαίρονται γιατί βρέθηκε ἡ θεϊκὴ δραχμὴ, τὸ λογιστικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς λύπης καὶ τῆς ὀργῆς καὶ ὅποιες ἄλλες δυνάμεις νοοῦνται σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴ, φυσικὸ θὰ ἦταν νὰ νομίζονται καὶ φίλες καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ

ζοιντο, ἄς πάσας τότε χαίρειν ἐν Κυρίῳ εἰκός, ὅταν αἱ πᾶσαι πρὸς τὸ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν βλέπωσι καὶ πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ἐνεργῶσι, μηκέτι τῆς ἀμαρτίας ὄπλα γινόμεναι.

Εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπίνοια τῆς τοῦ ζητουμένου εὐρέσεως ἢ τῆς 5 θείας εἰκόνας εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις τῆς νῦν ἐν τῷ τῆς σαρκὸς ρύπῳ κεκαλυμμένης, ἐκεῖνο γενώμεθα, ὃ ἦν παρὰ τὴν πρώτην ἑαυτοῦ ζωὴν ὁ πρωτόπλαστος. Τί οὖν ἐκεῖνος ἦν; Γυμνὸς μὲν τῆς τῶν νεκρῶν δερμάτων ἐπιβολῆς, ἐν παρρησίᾳ δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον βλέπων, οὐπω δὲ διὰ γεύσεως καὶ ὀράσεως τὸ καλὸν κρί- 10 νων, ἀλλὰ μόνον τοῦ Κυρίου κατατρυφῶν καὶ τῇ δοθείσῃ βοηθῶ πρὸς τοῦτο συγχρώμενος, καθὼς ἐπισημαίνεται ἡ θεία Γραφή, ὅτι οὐ πρότερον αὐτὴν ἔγνων, πρὶν ἐξορισθῆναι τοῦ παραδείσου καὶ πρὶν ἐκείνην ἀντὶ τῆς ἀμαρτίας, ἦν ἀπατηθεῖσα ἐξήμαρτε, τῇ τῶν ὀδίνων τιμωρία κατακριθῆναι. Δι' ἧς τοίνυν ἀκολουθίας ἔξω τοῦ παραδεί- 15 σου γεγόναμεν τῷ προπάτορι συνεκβληθέντες, καὶ νῦν διὰ τῆς αὐτῆς ἔξεστιν ἡμῖν παλινδρομήσασιν ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα. Τίς οὖν ἡ ἀκολουθία; Ἦδονὴ τότε δι' ἀπάτης ἐγγενομένη τῆς ἐκπτώσεως ἤρξατο. Εἶτα αἰσχύνῃ καὶ φόβος τῷ τῆς ἠδονῆς πάθει ἐπηκολούθησε καὶ τὸ μηκέτι λοιπὸν ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι τολμᾶν τοῦ 20 κτίσαντος, ἀλλὰ φύλλοις καὶ σκιαῖς ὑποκρύπτεσθαι· δέρμασι νεκροῖς μετὰ ταῦτα περικαλύπτονται. Καὶ οὕτως εἰς τὸ νοσῶδες τοῦτο καὶ ἐπίπονον χωρίον ἄποικοι πέμπονται, ἐν ᾧ ὁ γάμος παραμυθία τοῦ ἀποθνήσκειν ἐπενοήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

**Ὅτι ἀρχὴ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιμελείας ἢ ἀπαλλαγῆ
τοῦ γάμου ἐστὶν**

Εἰ οὖν μέλλομεν ἀναλύειν ἐντεῦθεν καὶ σὺν Χριστῷ γίνεσθαι, πάλιν ἐκ τοῦ τελευταίου προσήκει τῆς ἀναλύσεως ἄρξασθαι, ὡσπερ οἱ τῶν οἰκείων ἀποξενωθέντες, ἐπειδὴν ἐπιστρέψωσιν, ὅθεν 30 ὠρμήθησαν, πρῶτον ἐκεῖνον καταλείπουσι τὸν τόπον, ᾧ τελευταῖον προΐόντες ἐνέτυχον. Ἐπεὶ οὖν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ

δοκιμάζουν ὅλες τὴ χαρὰ τοῦ Κυρίου, ὅταν ὅλες εἶναι στραμμένες πρὸς τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ πράττουν τὰ πάντα πρὸς δόξα Θεοῦ καὶ δὲ γίνονται πιά ὄπλα τῆς ἀμαρτίας.

Ἄν εἶναι αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἔννοια τῆς εὑρεσης αὐτοῦ ποῦ ζητοῦμε, ἡ ἀποκατάσταση στὸ ἀρχικὸ τῆς θείας εικόνας, ποῦ εἶναι τώρα σκεπασμένη ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῆς σάρκας, ἃς γίνομε ἐκεῖνο ποῦ ἦταν ὁ πρωτόπλαστος στὴν πρώτη του ζωὴ. Τί ἦταν ἐκεῖνος; Ἦταν γυμνὸς ἀπὸ τὸ φόρεμα τῶν νεκρῶν δερμάτων, ἔβλεπε μὲ θάρρος τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔκρινε ἀκόμα τὸ καλὸ μὲ τὴ γεύση καὶ τὴν ὄραση· χαρὰ του μόνη ἦταν ὁ Κύριος καὶ εἶχε μαζί του σ' αὐτὸ καὶ τὴ βοηθὸ ποῦ τοῦ εἶχε δοθεῖ. Ἔτσι ἐπισημαίνει ἡ θεία Γραφή, ὅτι δὲν εἶχε συζυγικὴ σχέση μαζί της πρὶν ἐξοριστεῖ ἀπὸ τὸν παράδεισο καὶ προτοῦ ἐκείνη ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας ποῦ ἔκανε ἐξαπατημένη καταδικαστεῖ στὴν τιμωρία τῶν πόνων τῆς γέννας. Μὲ αὐτὴ τὴν σειρά βρεθήκαμε ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισο διωγμένοι μαζί μὲ τὸν προπάτορά μας. Καὶ μὲ τὴν ἴδια ἀκολουθία μᾶς δόθηκε ἡ χάρη μὲ ἀντίστροφη πορεία νὰ ἐπανέλθομε στὴν ἀρχικὴ μακαριότητα. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀκολουθία; Τότε ἔκανε ἀρχὴ στὴν ἐκπτώσή μας ἡ ἡδονὴ ποῦ προκλήθηκε ἀπὸ ἀπάτη. Ὑστερα ἀκολούθησε τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς ἡ ντροπὴ καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἔλλειψη τῆς τόλμης νὰ στέκονται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ πλάστη μας, ἀλλὰ νὰ κρύβονται στὰ φύλλα καὶ στὴ σκιά καὶ ἀργότερα τυλίγονται μὲ τὰ νεκρὰ δέρματα. Κι ἔτσι διώχνονται ἐξόριστοι στὸν τόπο αὐτὸ τὸν γεμάτο ἀπὸ νόσους καὶ πόνους, ὅπου ἐπινοήθηκε ὁ γάμος ὡς παρηγοριὰ τοῦ θανάτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

Ἄρχὴ τῆς ἐπιμέλειας τοῦ ἑαυτοῦ μας εἶναι

ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ γάμο

Ἄν λοιπὸν εἶναι νὰ φύγομε ἀπὸ δῶ καὶ νὰ πᾶμε μαζί μὲ τὸ Χριστό, πρέπει νὰ ξαναρχίσουμε τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὸ τελευταῖο, ὅπως κάνουν ὅσοι ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὸ δικό τους περιβάλλον· ὅταν ἐπιστρέφουν ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν, ἀφήνουν πρῶτα τὸν τόπο ἐκεῖνο, ποῦ συνάντησαν τελευταῖο στὴν πορεία τους.

ζωῆς τὸ τελευταῖον ὁ γάμος ἐστί, τοῦτον πρῶτον καταλιπεῖν ὡσπερ
 τινὰ σταθμὸν ἔσχατον τοῖς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀναλύουσιν ὑφηγεῖται
 ὁ λόγος· εἶτα τῆς περὶ τὴν γῆν ταλαιπωρίας ἀναχωρῆσαι, ἧ ἐνιδρύν-
 θη μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος· ἐπὶ τούτῳ ἔξω τῶν τῆς σαρκὸς
 5 προκαλυμμάτων γενέσθαι, τοὺς δερματίνους χιτῶνας, τουτέστι τὸ
 φρόνημα τῆς σαρκὸς ἀποδυσασμένους. Καὶ πάντα ἀπειπαμένους τὰ
 κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μηκέτι τῇ συκῆ τοῦ πικροῦ βίου ὑποσκιάζε-
 σθαι, ἀλλ' ἀπορρίψαντας τὰ ἐκ τῶν προσκαίρων τούτων φύλλων
 τῆς ζωῆς προκαλλύματα, ἐν ὀφθαλμοῖς γίνεσθαι πάλιν τοῦ κτίσαν-
 10 τος, τὴν τε κατὰ γεῦσιν καὶ ὄψιν ἀπάτην ἀπόσασθαι, σύμβουλόν τε
 μηκέτι τὸν ἰοβόλον ὄψιν, ἀλλὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ μόνην ἔχειν.
 Αἴτη δέ ἐστι τὸ τοῦ καλοῦ μόνου ἄπτεσθαι, τὴν δὲ τοῦ πονηροῦ γεῦ-
 σιν ἀπόσασθαι, ὡς ἐκεῖθεν ἡμῖν τῆς τῶν κακῶν ἀκολουθίας τὴν
 ἀρχὴν λαβούσης, ἐκ τοῦ μὴ θελῆσαι τὸ κακὸν ἀγνοῆσαι. Διὸ καὶ
 15 ἀπερρήθη τοῖς πρωτοπλάστοις τὸ μὴ μετὰ τοῦ καλοῦ καὶ τὴν τῶν
 ἐναντίων γινῶσιν λαβεῖν, ἀλλ' ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ γνωστοῦ καλοῦ
 τε καὶ πονηροῦ, καθαρὸν δὲ καὶ ἀμιγῆς καὶ ἀμέτοχον τοῦ κακοῦ τὸ
 ἀγαθὸν καρποῦσθαι. Ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ὡς γε ὁ ἐμὸς λόγος, ἧ
 μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνου καὶ ταύτην ἄπαυστον ἔχειν καὶ διηνεκῆ
 20 τὴν τρυφήν καὶ μὴ συγκαταμιγνύειν τῇ ἀπολαύσει τοῦ καλοῦ τὰ πρὸς
 τὸ ἐναντίον ἀφέλκοντα. Καὶ εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν, τάχα οὕτως
 ἂν τις ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, ὃς ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, ἀρπαγείῃ
 πάλιν εἰς τὸν παράδεισον, ἐν ᾧ καὶ Παῦλος γενόμενος ἤκουσέ τε καὶ
 εἶδε τὰ ἄρρητα καὶ ἀθέατα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

25 Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν παράδεισος ζώντων ἐστὶν οἰκητήριον τοὺς
 διὰ τῆς ἀμαρτίας νεκρωθέντας οὐ προσδεχόμενος, ἡμεῖς δὲ σάρκινοι
 καὶ θνητοί, πεπραμένοι τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν
 ζώντων γενέσθαι τὸν τῇ δυναστείᾳ τοῦ θανάτου κρατούμενον;
 Ποῖον τρόπον καὶ ποίαν ἐπίνοιαν ἐξεύροι τις ἂν, ὅπως ἔξω τῆς
 30 ἐξουσίας ταύτης γενήσεται; Ἄλλ' ἀρκεῖ πάντως καὶ πρὸς τοῦτο ἡ
 τοῦ Εὐαγγελίου ὑφήγησις. Οὐκοῦν ἠκούσαμεν τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν
 Νικόδημον λέγοντος, ὅτι «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστί,

34. Γεν. 3,24 καὶ 4,1.

35. Β' Κορ. 12,2-4.

36. Ρωμ. 7,14.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ τελευταῖο σημεῖο τῆς ἀπομάκρυνσής μας ἀπὸ τῆ ζωῆ στὸν παράδεισο εἶναι ὁ γάμος, αὐτὸν συμβουλεύει ἡ Γραφή πρέπει νὰ ἐγκαταλείψομε πρῶτα, σὰν ἓνα πιὸ ἀπομακρυσμένο σταθμὸ γιὰ ὄσους ὀδεύουν πρὸς τὸ Χριστό. Ἐπειτα νὰ φύγομε ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία μας στὴ γῆ, ὅπου ἐγκαταστάθηκε ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἁμαρτία. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ νὰ βγοῦμε ἔξω ἀπὸ τὰ σάρκινα καλύμματα μας, τοὺς δερμάτινους χιτῶνες, δηλαδὴ νὰ ξεντυθοῦμε τὸ σαρκικὸ φρόνημα³⁴. Κι ἀφοῦ ἀρνηθοῦμε ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ αἴσχους, νὰ μὴ στεκόμαστε πιά κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιό τῆς συκιάς τοῦ πικροῦ βίου, ἀλλὰ ν' ἀπορρίψομε τὰ προκαλύμματα αὐτὰ τῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ πρῶσκαιρα φύλλα καὶ νὰ σταθοῦμε πάλι μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ πλάστη μας, νὰ διώξομε τὴν ἀπάτη τῆς φύσης καὶ τῆς ὄψης, νὰ μὴν ἔχομε πιά συμβουλὸ μας τὸ φαρμακερὸ φίδι, ἀλλὰ νὰ μᾶς κατευθύνει μόνον ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ. Κι αὐτὴ εἶναι νὰ πράττομε τὸ καλὸ μόνον καὶ ν' ἀρνούμαστε τὴ γεύση τοῦ κακοῦ, γιὰτὶ ἡ σειρὰ τῶν κακῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπὸ κεῖ, ἀπὸ τὴν ἀρνησὴ μας ν' ἀγνοήσομε τὸ κακό. Γι' αὐτὸ ἀπαγορεύτηκε στοὺς πρωτόπλαστους νὰ ἀποχτήσουν γνῶση τοῦ καλοῦ μαζὶ καὶ τῶν ἀντιθέτων του, ἀλλὰ ν' ἀπολαμβάνουν τὸ ἀγαθὸ καθαρὸ κι ἀνόθευτο κι ἄσχετο ἀπὸ τὸ κακό. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο μου, παρὰ νὰ βρεθοῦμε μὲ μόνον τὸ Θεὸ καὶ νὰ γευόμαστε αὐτὴ τὴ συνεχὴ κι ἀδιάκοπη τρυφὴ καὶ νὰ μὴ νοθεύομε τὴν ἀπόλαυση τοῦ καλοῦ μὲ ὅσα θέλουν νὰ παρασύρουν πρὸς τὸ ἀντίθετο. Κι ἂν πρέπει νὰ τολμήσω νὰ πῶ κάτι, ἴσως ἔτσι θὰ μπορέσει πάλι κανένας ν' ἀρπαγεῖ στὸν Παράδεισο ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ πού βρίσκεται μέσα στὴν κακία. Σ' αὐτὸν βρέθηκε καὶ ὁ Παῦλος κι ἄκουσε καὶ εἶδε τὰ ἀνείπωτα καὶ τὰ ἀθέατα, πού δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὰ ἐκφράσει³⁵.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ παράδεισος εἶναι κατοικία ζώντων καὶ δὲ δέχεται ὄσους εἶναι νεκροὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ ἐμεῖς εἴμαστε σαρκικοὶ καὶ θνητοὶ καὶ ἔχομε πουληθεῖ στὴν ἁμαρτία³⁶, πῶς εἶναι δυνατό νὰ βρεθοῦμε στὴ χώρα τῶν ζώντων ἐμεῖς πού κρατούμαστε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου; Ποιὸ τρόπο καὶ ποιὰ σκέψη νὰ βρεῖ κανένας, γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξουσία αὐτῆ; Φτάνει ὅμως ὅπωςδὴποτε καὶ γι' αὐτὸ ἡ διήγηση τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀκούσαμε δηλαδὴ τὸν Κύριον νὰ λέει στὸ Νικόδημον· «ὅ,τι γεννήθηκε ἀπὸ

τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστιν». Οἶδαμεν δὲ τὴν μὲν σάρκα θανάτῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν οὖσαν ὑπόδικον, τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἄφθαρτον καὶ ζωοποιὸν καὶ ἀθάνατον.

Ὡσπερ τοίνυν τῇ κατὰ σάρκα γενέσει συναποτίκτεται πάντως
5 καὶ ἡ διαλύουσα τὸ γεννώμενον δύναμις, οὕτω δηλαδὴ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῖς δι' αὐτοῦ γεννωμένοις τὴν ζωοποιὸν ἐναποτίθεται δύναμιν. Τί οὖν ἀνακύπτει διὰ τῶν εἰρημένων; Ἀποστάντας ἡμᾶς τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς, ἢ πάντως ἐπακολουθεῖ καὶ ὁ θάνατος, τοιοῦτον ἐπιζητῆσαι βίον, ὃς οὐκέτι τοῦ θανάτου τὴν ἀκολουθίαν ἐφέλκεται. Οὗτος
10 δὲ ἐστὶν ὁ ἐν παρθενίᾳ βίος. Καὶ ὡς ἀληθῆ ταῦτα μικρῶν προστεθέντων ἔσται καταφανέστερον. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι τῆς μὲν σωματικῆς συναφείας τὸ ἔργον σωμάτων θνητῶν ἐστὶ κατασκευή, τῆς δὲ πρὸς τὸ Πνεῦμα κοινωνίας ζωὴ καὶ ἀφθαρσία τοῖς συναφθεῖσιν ἀντὶ τέκνων προσγίνεται; Καὶ καλῶς ἐστὶ τὸ ἀποστολικὸν εἰπεῖν
15 ἐπὶ τούτου ὅτι «σῶζεται διὰ τῆς τεκνογονίας ταύτης ἢ τῶν τοιούτων τέκνων μήτηρ εὐφραινομένη», καθὼς ἐν θείοις ὕμνοις ὁ ψαλμωδὸς ἀνευφήμησεν εἰπὼν· «ὁ κατοικίζων στεῖραν ἐν οἴκῳ μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην». Εὐφραίνεται γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ παρθένος μήτηρ ἢ τὰ ἀθάνατα τέκνα κυοφοροῦσα διὰ τοῦ Πνεύματος, στεῖρα
20 διὰ τὴν σωφροσύνην ὑπὸ τοῦ προφήτου ὠνομασμένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Ὅτι ἡ παρθενία κρείττων τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας ἐστὶν

Οὐκοῦν ὁ τοιοῦτος βίος προτιμητέος τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὃς κρείττων τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας ἐστίν. Ἡ γὰρ σωματικὴ παι-
25 δοποιία (καὶ μηδεὶς δυσχεράνη τὸν λόγον) οὐ μᾶλλον ζωῆς, ἀλλὰ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις ἀφορμὴ γίνεται· ἀπὸ γὰρ γενέσεως ἢ φθορᾶ τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἧς οἱ παυσάμενοι διὰ τῆς παρθενίας ἐν ἑαυτοῖς ἔστησαν τὴν τοῦ θανάτου περιγραφὴν περαιτέρω προελθεῖν αὐτὸν δι' ἑαυτῶν κωλύσαντες καὶ ὡσπερ τι μεθόριον θανάτου καὶ ζωῆς ἑαυ-
30 τοὺς στήσαντες ἐπέσχον αὐτὸν τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω φορᾶς. Εἰ οὖν οὐ

37. Ἰω. 3,6. 38. Α' Τιμ. 2,15.

39. Ψαλμ. 112,9.

σάρκα, εἶναι σάρκα καὶ ὅ,τι ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα»³⁷. Ξέρομε ὁμῶς ὅτι ἡ σάρκα ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἐνοχὴ θανάτου, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἄφθαρτο καὶ ζωοποιὸ καὶ ἀθάνατο.

Ὅπως λοιπὸν ταυτῶχρονα μὲ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση γεννιέται μαζὶ καὶ ἡ δύναμη ποὺ διαλύει ὅ,τι γεννιέται, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐναποθέτει σ' αὐτοὺς ποὺ γεννᾷ τὸ ἴδιο τὴ ζωοποιὸ του δύναμη. Τί προκύπτει ἀπὸ ὅσα εἶπα; Ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τῆ ζωῆ τῆς σάρκας, ποὺ ἐπακόλουθό της εἶναι ὅπωςδῆποτε καὶ ὁ θάνατος, νὰ ἐπιδιώξομε μιὰ τέτοια ζωὴ, ποὺ δὲν ἐπισύρει πιά τὴ συνέπεια τοῦ θανάτου. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ τῆς παρθενίας. Ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ θὰ γίνεи ἀκόμα πιὸ φανερό, ἂν προσθέσω λίγα ἀκόμα. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι ἡ πράξη τῆς σωματικῆς συνάφειας εἶναι ἡ κατασκευὴ θνητῶν σωμάτων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἔνωση μὲ τὸ Πνεῦμα ἀποχτοῦν ὅσοι συνδεθοῦν μαζὶ του ἀντὶ παιδιὰ ζωῆ καὶ ἀφθαρσία; Καὶ ταιριάζει νὰ ποῦμε τὸν ἀποστολικὸ λόγο· «μὲ αὐτὴ τὴν τεκνογονία σώζεται ὁλόχαρη ἡ μητέρα τῶν παιδιῶν αὐτῶν»³⁸, ὅπως ξέσπασε δοξολογητικὰ στοὺς θείους του ὕμνους ὁ ψαλμωδὸς λέγοντας· «Αὐτὸς ποὺ βάζει νὰ κατοικήσει μέσα στὸ σπίτι τῆ στεῖρα κάνοντάς τὴν μητέρα ποὺ χαίρεται μὲ τὰ παιδιὰ της»³⁹. Ἀληθινὰ εὐφραίνεται ἡ παρθένος μητέρα ποὺ μὲ τὴ χάρι τῶν Πνεύματος κυφορεῖ τὰ ἀθάνατα παιδιὰ, ποὺ ὁ προφήτης τὴν ἀποκαλεῖ στεῖρα ἐξαιτίας τῆς σωφροσύνης της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'

Ἡ παρθενία εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου

Εἶναι προτιμότερη γιὰ τοὺς φρόνιμους ἡ ζωὴ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου. Ἡ ἀπόκτηση παιδιῶν σωματικῶν (κι ἂς μὴ θυμῶσει κανένας μὲ τὸ λόγο μου), δὲ γίνεται ἀφορμὴ ζωῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφορμὴ θανάτου· ἡ φθορὰ ἔχει τὴν ἀρχὴ της ἀπὸ τὴ γέννηση. Κι ὅποιοι σταμάτησαν μὲ τὴν παρθενία νὰ γεννοῦν, σταμάτησαν στὸν ἑαυτό τους τὸ θάνατο καὶ τὸν ἐμπόδισαν μὲ τὸν ἑαυτό τους νὰ προχωρήσει· στήνοντας τὸν ἑαυτό τους ὡς ἓνα εἶδος συνόρου θανάτου

δύναται παρελθεῖν τὴν παρθενίαν ὁ θάνατος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ καταλήγει
καὶ καταλύεται, σαφῶς ἀποδείκνυται τὸ κρεῖττον εἶναι τοῦ θανάτου
τὴν παρθενίαν, καὶ καλῶς ἄφθορον ὀνομάζεται σῶμα τὸ μὴ ὑπουρ-
γῆσαν τῇ τοῦ φθαρτοῦ βίου ὑπηρεσίᾳ μηδὲ τῆς θνητῆς διαδοχῆς ὄρ-
5 γανον γενέσθαι καταδεξάμενον. Ἐν τούτῳ γὰρ διεκόπη τὸ συνεχές
τῆς τοῦ φθείρεσθαι καὶ ἀποθνήσκειν ἀκολουθίας, ὅπερ ἀπὸ τοῦ
πρωτοπλάστου καὶ μέχρι τῆς τοῦ παρθενεύοντος ζωῆς διὰ μέσου
γένονεν· οὐ γὰρ ἦν δυνατόν ἀργῆσαί ποτε τὸν θάνατον, ἐνεργουμένης
διὰ τοῦ γάμου τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως· ἀλλὰ πάσαις ταῖς προλα-
10 βούσαις γενεαῖς συμπαροδούων καὶ τοῖς ἀει παραγινομένοις εἰς τὸν
βίον συνδιεξερχόμενος, ὄρον τῆς ἐνεργείας ἑαυτοῦ τὴν παρθενίαν εὔ-
ρεν, ὃν παρελθεῖν τῶν ἀμηχάνων ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς Θεοτό-
κου Μαρίας ὁ βασιλεύσας ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρις ἐκείνης θάνατος, ἐπει-
δὴ καὶ κατ' αὐτὴν ἐγένετο, καθάπερ τινὶ πέτρᾳ τῷ καρπῷ τῆς παρ-
15 θενίας προσπταίσας περὶ αὐτὴν συνετρίβη, οὕτως ἐν πάσῃ ψυχῇ τῇ
διὰ παρθενίας τὴν ἐν σαρκὶ παριούσῃ ζωὴν συντρίβεταιί πως καὶ κα-
ταλύεται τοῦ θανάτου τὸ κράτος, οὐκ ἔχοντος τίσι τὸ ἑαυτοῦ κέντρον
ἐναπερείσῃται. Καὶ γὰρ τὸ πῦρ, εἰ μὴ ὑποβληθεῖ ξύλα καὶ καλάμη
καὶ χόρτος αὐτῷ ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὸ πυρὸς δαπανωμένων, οὐκ ἔχει
20 φύσιν ἐφ' ἑαυτοῦ μένειν· οὕτως οὐδὲ τοῦ θανάτου ἡ δύναμις ἐνεργή-
σει, μὴ τοῦ γάμου τὴν ὕλην ὑποτιθέντος αὐτῷ καὶ τοὺς τεθνηζομέ-
νους οἷον καταδίκους τινὰς ἐτοιμάζοντος.

Εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις, ἐπίσκεψαι τῶν συμφορῶν τὰ ὀνόματα, ὅσα
ἐκ τοῦ γάμου τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγεται, καθὼς ἤδη καὶ κατ' ἀρχὰς
25 τοῦ λόγου προεῖρηται, πόθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει. Ἴσ' ἔστι χηρείαν ἢ ὀρ-
φανίαν ὀδύρεσθαι ἢ τὴν ἐπὶ παισὶ συμφορὰν μὴ προλαβόντος τοῦ
γάμου; Αἱ γὰρ περισπούδαστοι θυμηδίαὶ καὶ εὐφροσύναι καὶ ἡδοναὶ
καὶ πάντα ὅσα περὶ τὸν γάμον σπουδάζεται, ταῖς τοιαύταις ὀδύναις
ἐναπολήγουσιν. Ὡσπερ γὰρ τοῦ ξίφους ἢ μὲν λαβὴ λεία καὶ εὐαφῆς
30 καὶ περιεξεσμένη καὶ στίλβουσα καὶ τῷ τύπῳ τῆς παλάμης ἐμφυο-
μένη, τὸ δὲ λοιπὸν σίδηρός ἐστι, θανάτου ὄργανον, φοβερόν μὲν
ιδεῖν, φοβερώτερον δὲ εἰς πείραν ἐλθεῖν, τοιοῦτόν τι καὶ ὁ γάμος

καὶ ζωῆς τὸν κράτησαν ἀπὸ τὴν πορεία του πρὸς τὰ ἔμπρός. Ἐὰν ὁ θάνατος λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ παραβιάσει τὴν παρθενία, ἀλλὰ καταλύεται καταλήγοντας σ' αὐτήν, ἔχομε σαφὴ ἀπόδειξη ὅτι ἡ παρθενία εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ ὀνομάζεται σωστά ἄφθαρτο τὸ σῶμα πού δὲν ὑποδουλώθηκε στὴν ὑπηρεσία τῆς φθαρτῆς ζωῆς οὔτε δέχτηκε νὰ γίνῃ τὸ μέσο τῆς θνητῆς διαδοχῆς. Γιατὶ σ' αὐτὸ διακόπηκε ἡ ἀδιάσπαστη συνέχεια τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, πού ἀποτελεῖ τὸ ἐνδιάμεσο ἀπὸ τὸν πρωτόπλαστο καὶ ὡς τὴ ζωὴ τοῦ ὑπηρέτη τῆς παρθενίας. Δὲν ἦταν βέβαια δυνατὸ ν' ἀδρανήσει ὁ θάνατος, ἀφοῦ συνεχιζόταν μὲ τὸ γάμο ἡ ἀνθρώπινη γέννηση. Παρακολουθώντας ὅμως ὅλες τὶς προηγούμενες γενιὲς καὶ συμβαδίζοντας μαζί μ' αὐτοὺς πού ἔρχονται ἀδιάκοπα στὴ ζωὴ, βρῆκε τέρμα τῆς πορείας του τὴν παρθενία, τέρμα πού εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ ὑπερβεῖ. Ἐπάνω στὴ Θεοτόκο Μαρία, ὁ θάνατος πού βασίλευε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐκείνην, γιατί καὶ σ' αὐτὴν ἴσχυσε ὁ θάνατος, σκόνταψε ὅπως πάνω σὲ μιὰ πέτρα στὸν καρπὸ τῆς παρθενίας της καὶ σ' αὐτὴν συντρίφτηκε. Ἐτσι καὶ σὲ κάθε ψυχὴ πού περνᾷ παρθενεύοντας τὴ σαρκικὴ ζωὴ συντρίβεται κατὰ κάποιον τρόπο καὶ καταλύεται ἡ δύναμη τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ δὲν ἔχει σὲ ποιούς νὰ μπήξῃ τὸ κεντρί του. Γιατὶ καὶ ἡ φωτιά, ἂν δὲ ρίξει κανένας σ' αὐτὴ ξύλα καὶ καλάμιες καὶ φρύγανα ἢ κάτι ἄλλο πού τρέφει τὴ φωτιά, δὲν εἶναι στὴ φύση της νὰ συντηρεῖται. Ἐτσι οὔτε ἡ δύναμη τοῦ θανάτου θὰ λειτουργήσῃ, ἂν δὲν τοῦ ρίξει τὴν καύσιμη ὕλη ὁ γάμος καὶ δὲν τοῦ ἐτοιμάσῃ τοὺς μελλοθάνατους σὰν ἓνα εἶδος καταδίκων.

Ἐὰν ὅμως ἀμφιβάλλεις, ἐξέτασε ἀπὸ ποῦ ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους τὰ ὀνόματα τῶν συμφορῶν, ὅσα προκαλοῦνται στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ γάμο, ὅπως εἶπα καὶ στὴ ἀρχὴ τοῦ λόγου μου. Θὰ βρισκόμαστε ἄραγε στὴ θέση νὰ θρηνοῦμε τὴ χηρεία ἢ τὴν ὀρφάνια ἢ μιὰ δυστυχία σχετικὴ μὲ τὰ παιδιά ἂν δὲν προηγηθεῖ ὁ γάμος; Οἱ περιζήτητες τέρψεις καὶ χαρὲς καὶ ἡδονὲς καὶ ὅσα ἄλλα ἐπιδιώκονται στὸ γάμο καταλήγουν μέσα σ' αὐτὲς τὶς ὀδύνες. Ὅπως δηλαδὴ ἡ λαβὴ τοῦ ξίφους εἶναι λεία κι ἀπαλὴ καὶ καλοξυσμένη καὶ γιαλισμένη κι ἐφαρμόζει στὴν κατασκευὴ τῆς παλάμης, τὸ ὑπόλοιπο ὅμως τμῆμα εἶναι σίδηρος, ὄργανο θανάτου, πού μὲ φόβο τὸ ἀντικρίζεις καὶ μὲ πῶς πολὺ φόβο τὸ δοκιμάζεις, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ γά-

ἐστὶ, καθάπερ λαβὴν τινα διὰ τινος εὐμηχάνου πορείας ὠραιῶσμένη· τὸ λεῖον καὶ ἐπιπόλαιον τῆς ἡδονῆς προτείνων τῇ ἐπαφῇ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ἐπειδὴν ἐν χερσὶ γένηται τοῦ ἀψαμένου καὶ τὴν τῶν ἀλγυνῶν παρουσίαν συνημμένως μεθ' ἑαυτοῦ συνεισήγαγε, πένθους 5 καὶ συμφορῶν δημιουργὸς τοῖς ἀνθρώποις γινόμενος.

Οὗτος ἔδειξε τὰ ἐλεεινὰ καὶ πλήρη δακρῦν θεάματα· παῖδας ἐν ἀωρίᾳ τῆς ἡλικίας ἡρημωμένους καὶ λάφυρον προκειμένους τοῖς δυναστεύουσιν, ἐπιμειδιῶντας πολλάκις ὑπὸ τῆς τῶν κακῶν ἀγνοίας τῷ δυστυχήματι. Χηρείας δὲ γένεσις τίς ἄλλη καὶ οὐχὶ γάμος 10 ἐστίν; Οὐκοῦν ἡ ἀναχώρησις τούτου πάντων ἀθρόως τῶν κακῶν τούτων λειτουργημάτων τὴν ἀτέλειαν ἔχει, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ὅπου γὰρ ἀναλύεται μὲν ἡ ἐξ ἀρχῆς ὀρισθεῖσα κατὰ τῶν πεπλημμεληκότων κατάκρισις, οὐκέτι δὲ θλίψεις τῶν μητέρων κατὰ τὸ γεγραμμένον πληθύνονται οὐδὲ λύπη τῆς ἀνθρωπίνης προηγεῖται γε- 15 νέσεως, συνανήρηται πάντως ἡ ἀπὸ τοῦ βίου συμφορὰ καὶ ἀφήρηται τῶν προσώπων τὸ δάκρυον, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, οὐ γὰρ ἐν ἀνομίαις ἐστὶν ἡ σύλληψις ἔτι, οὐδὲ ἐν ἀμαρτίαις ἡ κύησις, οὐδὲ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός καὶ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ μόνου ἡ γέννησις γίνεται. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν συλλαμ- 20 βάνῃ μὲν τις ἐν τῷ ζωτικῷ τῆς καρδίας τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ Πνεύματος, τίκτη δὲ σοφίαν τε καὶ δικαιοσύνην, ἀγιασμόν τε καὶ ἀπολύτρωσιν. Παντὶ γὰρ ἔξεστι μητέρα γενέσθαι τοῦ ταῦτα ὄντος, καθὼς φησὶ πού ὁ Κύριος, ὅτι «ὁ τὸ θέλημά μου ποιῶν καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ μου ἐστίν».

25 Τίνα οὖν χώραν ἔχει ἔτι ἐπὶ τῶν τοιούτων κυημάτων ὁ θάνατος; Ὅντως κατεπόθη ἐν ἐκείνοις τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ ἔοικεν εἰκῶν τις εἶναι τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μακαριότητος ὁ ἐν παρθενίᾳ βίος, πολλὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ τῶν δι' ἐλπίδος ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὰ γνωρίσματα. Ἐξεστι δὲ ἐπιγινῶναι τὴν τῶν εἰρημένων 30 ἀλήθειαν τὸν λόγον κατεξετάζοντας· πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἀμαρτίᾳ καθάπαξ ἀποθανῶν ζῆ τὸ λοιπὸν τῷ Θεῷ, οὐκέτι καρποφορῶν τῷ θανάτῳ, καὶ ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῷ συντέλειαν τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς ἐν ἑαυτῷ ποιήσας ἀναμένει λοιπὸν τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφά-

40. Ψαλμ. 24,17. 41. Ἦσ. 25,8.

42. Ματθ. 12,50. Μάρκ. 3,35.

μος· προτείνει στο ἄγγισμα τὴν ἐπιφανειακὴν λειότητα τῆς ἡδονῆς σὰν μιὰ λαβὴ κατασκευασμένη πανέμορφη στὸν τόννο, ὅταν ὁμως τὸν πάρει στὰ χέρια τοῦ αὐτοῦ ποὺ τὸν ἄγγιξε φέρνει μαζί του δεμένη καὶ τὴν ἀκολουθία τῶν δεινῶν καὶ δημιουργεῖ στοὺς ἀνθρώπους πένθος καὶ συμφορὰ.

Ὁ γάμος παρουσίασε τὰ ἀξιολύπητα καὶ ἀξιοδάκρυτα θεάματα· παιδιὰ ἔρημα ἀπὸ γονεῖς στὴν τρυφερὴ ἡλικία τοὺς ἔρμαια στὰ χέρια ὄσων ἔχουν ἐξουσία ποὺ συχνὰ χαμογελοῦν μέσα στὴ δυστυχία τοὺς ἀγνοώντας τὴν συμφορὰ τοὺς. Δημιουργὸς τῆς χηρείας τί ἄλλο εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γάμο; Ὅταν λοιπὸν λείψει αὐτός, χάνονται μαζεμένες ὅλες αὐτὲς οἱ κακὲς συνέπειες καὶ δὲ μένει κανένα κακό. Ὅπου δηλαδὴ διαλύεται ἢ κατάκριση ποὺ ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν γιὰ κείνους ποὺ πλημμέλησαν καὶ δὲν πληθύνονται πιά οἱ θλίψεις τῶν μητέρων, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς Γραφῆς⁴⁰ οὔτε προηγεῖται λύπη ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ ἀνθρώπου, συναναιρεῖται ὅπωςδὴποτε ἡ συμφορὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀφαιρεῖται τὸ δάκρυ ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ὅπως λέει ὁ προφήτης⁴¹. Γιατὶ δὲ γίνεται πιά ἡ σύλληψη μὲ παράβαση τοῦ νόμου οὔτε ἡ κυοφορία μὲ ἁμαρτία, οὔτε ἡ γέννηση γίνεται μὲ ροὴ αἱμάτων οὔτε μὲ θέληση ἀνδρὸς καὶ θέληση σάρκα, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν συλλαμβάνει κανένας στὸ ζωτικὸ μέρος τῆς καρδιάς τὴν ἀφθαρσία τοῦ Πνεύματος καὶ γεννᾷ σοφία καὶ δικαιοσύνη, ἁγιασμό καὶ ἀπολύτρωση. Γιατὶ ἐπιτρέπεται στὸν καθένα νὰ γίνῃ μητέρα ἐκείνου ποὺ εἶναι ὅλα αὐτά, ὅπως λέει κάποιος ὁ Κύριος: «ὅποιος ἐκτελεῖ τὸ θέλημά μου, εἶναι ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μητέρα μου»⁴².

Τί θέση λοιπὸν ἔχει ἀκόμα ὁ θάνατος ἐπάνω σ' αὐτὰ τὰ κυοφορήματα; Καταπόθηκε πραγματικὰ μέσα σ' ἐκεῖνα τὸ θνητὸ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ὁ βίος τῆς παρθενίας μοιάζει νὰ εἶναι κάποτε εἰκόνα τῆς μακαριότητος τῆς μέλλουσας ζωῆς, ἔχοντας ἐπάνω της πολλὰ γνωρίσματα τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἐλπίζομε. Ἐχομε τὴν δυνατότητα νὰ διαπιστώσομε τὴν ἀλήθεια ὄσων εἰπώθηκαν ἐξετάζοντας λεπτομερῶς τὸν λόγο αὐτόν. Ὅταν, πρῶτον, πεθάνει κάποιος μιὰ φορὰ γιὰ τὴν ἁμαρτία, ζεῖ στὸ ἐξῆς γιὰ τὸ Θεὸν καὶ δὲν καρποφορεῖ γιὰ τὸ θάνατο. Ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀφοῦ πραγματοποιήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ τέλος τῆς ζωῆς τῆς σάρκα, περιμένει πιά στὸ

νειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, οὐδὲν διάστημα μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν διὰ μέσου γενεῶν ἐργαζόμενος. Εἶτα τὸ ἐξαιρετικὸν τῶν ἐν τῇ ἀναστάσει καλῶν καὶ ἐν τῷ παρόντι καρποῦται βίῳ. Εἰ γὰρ ἰσάγγελος ἢ ζωὴ, ἢ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρὰ τοῦ Κυρίου τοῖς δικαίοις ἐπήγγελται, τῆς δὲ ἀγγελικῆς φύσεως ἴδιον τὸ ἀπηλλάχθαι τοῦ γάμου ἐστίν, ἥδη δέδεκται τὰ τῆς ἐπαγγελίας καλὰ ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων ἀναμιγνύμενος καὶ τῷ ἀμολύντῳ τῆς ζωῆς τὴν καθαρότητα τῶν ἀσωμάτων μιμούμενος. Εἰ οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἡ παρθενία γίνεται πρόξενος, τίς μὲν λόγος ἐπα-
 10 ξίως τὴν χάριν ταύτην θαυμάσεται; Τί δὲ ἄλλο τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν οὕτω φανήσεται μέγα καὶ τίμιον, ὡς τῷ μεγαλείῳ τοῦ χαρίσματος τούτου παρισωθῆναι διὰ συγκρίσεως;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ὅτι ἡ ἀληθὴς παρθενία ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματι

θεωρεῖται

Ἄλλ' εἰ κατείληπται ἡμῖν ἡ ὑπερβολὴ τοῦ χαρίσματος, συνιδεῖν προσήκει καὶ τὸ ἀκόλουθον, ὅτι οὐχ ἀπλοῦν, ὡς ἂν τις ὀηθείη, τὸ κατόρθωμα τοῦτό ἐστιν, οὐδὲ μέχρι τῶν σωμάτων ἰστάμενον, ἀλλ' ἐπὶ πάντα διῆκον καὶ διαβαῖνον τῇ ἐπινοίᾳ, ὅσα κατορθώματα ψυχῆς
 20 ἔστι καὶ νομίζεται. Ἡ γὰρ τῷ ἀληθινῷ νυμφίῳ προσκολληθεῖσα διὰ παρθενίας ψυχῆ, οὐ μόνον τῶν σωματικῶν μολυσμάτων ἑαυτὴν ἀποστήσει, ἀλλ' ἐντεῦθεν μὲν ἄρξεται τῆς καθαρότητος, ἐπὶ πάντα δὲ ὁμοίως καὶ μετὰ τῆς ἴσης ἀσφαλείας πορεύσεται, δεδοικυῖα μήπου τῆς καρδίας παρὰ τὸ δέον ἐπικλιθείσης εἰς πονηροῦ τινος
 25 κοινωνίαν μοιχικόν τι πάθος κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο προσδέξεται. Οἷόν τι λέγω (πάλιν γὰρ τὸν λόγον ἐπαναλήψομαι)· ἡ τῷ Κυρίῳ προσκολληθεῖσα ψυχὴ εἰς τὸ γενέσθαι πρὸς αὐτὸν ἐν Πνεῦμα, καὶ καθάπερ ὁμολογίαν τινὰ συμβιωτικὴν καταθεμένη τὸ μόνον ἐκεῖνον ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ δυνάμεως, οὔτε τῇ πορνείᾳ προσκολ-

ἐξῆς τῆ μακάρια ἐλπίδα⁴³ καὶ τὴν παρουσία τοῦ μεγάλου Θεοῦ, χωρὶς νὰ δημιουργεῖ κανένα διάστημα μὲ τὶς ἐνδιάμεσες γενιές ἀνάμεσα σ' αὐτόν καὶ στὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἀπολαμβάνει ἔπειτα καὶ στὴν παρούσα ζωὴ τὰ ἐξαιρετὰ ἀγαθὰ τῆς ἀνάστασης. Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι ἴδια μὲ τῶν ἀγγέλων ἢ ζωὴ πού ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος στοὺς δικαίους μετὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ ἴδιο γνῶρισμα τῆς ἀγγελικῆς φύσης εἶναι ὅτι δὲν ὑπόκεινται στὸ γάμο, ἔχει δεχτεῖ ἤδη τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπαγγελίας βρισκόμενος μέσα στὴ λαμπρότητα τῶν ἀγίων καὶ ἀπομιμούμενος τὴν καθαρότητα τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων μὲ τὴν ἀμόλυντη ζωὴ του. Ἐὰν ἡ παρθενία μᾶς προξενεῖ αὐτὰ καὶ παρόμοια ἀγαθὰ, μὲ ποιούς λόγους θὰ ἐκφραστεῖ ὁ ἀντάξιος γι' αὐτὴν θαυμασμός; Καὶ ποιό ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς θὰ φανεῖ τόσο μεγάλο καὶ πολὺτιμο, ὥστε νὰ ἐξισωθεῖ συγκρινόμενο μὲ τὸ μεγαλεῖο αὐτοῦ τοῦ χαρίσματος;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

Ἡ ἀληθινὴ παρθενία διακρίνεται σὲ κάθε

ἐκδήλωσή μας

Ἄλλὰ ἂν ἔχομε καταλάβει τὴν ὑπερβολὴ αὐτοῦ τοῦ χαρίσματος, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσομε καὶ τὸ ἀκόλουθο· ὅτι δὲν εἶναι ἀπλὸ τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ὅπως θὰ νόμιζε κανένας, οὔτε σταματᾷ στὰ σώματα, ἀλλὰ φτάνει σὲ ὅλα καὶ διαπερνᾷ μὲ τὴ σκέψη ὅσα θεωροῦνται καὶ εἶναι κατορθώματα τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ πού προσκολλήθηκε μὲ τὴν παρθενία στὸν ἀληθινὸ νυμφίο, δὲ θὰ κρατηθεῖ μόνο μακριὰ ἀπὸ τὰ σωματικὰ μολύσματα. Θὰ ἀρχίσει βέβαια ἀπὸ αὐτὰ τὴν καθαρότητά της καὶ θὰ βαδίσει σὲ ὅλα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἴση ἀσφάλεια, γεμάτη ἀπὸ φόβο μήπως κλίνει κάπου ἢ καρδιά του πού δὲν πρέπει στὴ σχέση μὲ κάποιο κακὸ καὶ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο δεχτεῖ κάποιο πάθος μοιχείας. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέω (πάλι θὰ ἐπαναλάβω τὸ λόγο μου). Ἡ ψυχὴ πού προσκολλήθηκε στὸν Κύριο γιὰ νὰ γίνεῖ μαζί ἓνα Πνεῦμα καὶ πού ἔχει καταθέσει ἓνα εἶδος ὁμολογίας γιὰ τὴ συμβίωσή τους, τὸ ὅτι θ' ἀγαπᾷ ἐκεῖνον μόνο μὲ ὅλη της τὴν καρδιά καὶ τὴ δύναμη, οὔτε στὴν πορνεία θὰ προσκολληθεῖ, γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ ἓνα σῶμα

ληθῆσεται, ἵνα μὴ γένηται σῶμα ἐν πρὸς αὐτήν, οὔτε ἄλλο τι τῶν ἀντικειμένων τῇ σωτηρίᾳ προσδέξεται, ὡς μιᾶς οὔσης ἐν ἅπασι τῆς τῶν μiasμάτων κοινότητος, καὶ εἰ δι' ἑνός τινος μολυνθείη, μηκέτι τὸ ἄσπιλον ἔχειν ἐν ἑαυτῇ δυναμένη.

5 Ἔστι δὲ καὶ δι' ὑποδείγματος τεκμηριῶσαι τὸν λόγον. Ὡσπερ τὸ ἐν τῇ λίμνῃ ὕδωρ τέως μὲν λεῖόν ἐστι καὶ ἀκίνητον, εἰ μηδεμία τις τῶν ἔξωθεν ταραχὴ προσπεσοῦσα τὸ σταθερὸν τοῦ τόπου διακινήσειε, λίθου δέ ποθεν ἐμπεσόντος τῇ λίμνῃ ὄλον ἐν κύκλῳ συνεκλονήθη τῷ μερικῷ σάλῳ συγκυματούμενον· καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ βάρους
10 εἰς τὸν βυθὸν καταδύεται, τῶν δὲ περὶ αὐτὸν κυμάτων κυκλοτερῶς ἐν ἀλλήλοις ἐγειρομένων καὶ ἐπὶ τὰ ἄκρα τοῦ ὕδατος ὑπὸ τῆς ἐν τῷ μέσῳ κινήσεως ἔξωθουμένων, πᾶσα ἐν κύκλῳ περιτραχύνεται τῆς λίμνης ἢ ἐπιφάνεια συνδιατιθεμένη τῷ βάθει· οὕτω καὶ τὸ τῆς ψυχῆς γαληναῖον καὶ ἡσυχον δι' ἑνός τινος παρεμπεσόντος εἰς αὐτήν
15 θους ὄλον συνδιεσείσθη καὶ τῆς τοῦ μέρους βλάβης συνήσθετο. Φασὶ δὲ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐξητακότες μὴ ἀπεσχίσθαι τὰς ἀρετὰς ἀπ' ἀλλήλων μηδὲ δυνατὸν εἶναι μιᾶς τινος ἀρετῆς κατὰ τὸν ἀκριβῆ περιδράζασθαι λόγον τὸν μὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἐραψάμενον, ἀλλ' ὥς ἂν παραγένηται μία τῶν ἀρετῶν, ἀναγκαίως ἐπακολουθεῖν καὶ τὰς ἄλ-
20 λας. Οὐκοῦν ἐξ ἀντιστρόφου καὶ ἡ περὶ τι βλάβη τῶν ἐν ἡμῖν εἰς ὄλον τὸν κατ' ἀρετὴν διατείνει βίον καὶ ὄντως, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, τοῖς μέλεσι τὸ ὄλον συνδιατίθεται, ἂν τε πάσῃ μέλος ἐν, συναλοῦντος τοῦ παντός, ἂν τε καὶ δοξάζεται, τοῦ ὄλου συγκαίροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

**Ὅτι τὸ ὀπωσοῦν ἔξω γενέσθαι τῆς ἀρετῆς
ἴσον κίνδυνον ἔχει**

Ἄλλὰ μυρίαὶ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν αἱ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν παρατροπαὶ καὶ πολυτρόπως αἱ Γραφαὶ τὸ πλῆθος τοῦτο διασημαίνουσι·
30 «πολλοὶ» γάρ, φησὶν, «οἱ ἐκδιώκοντές με καὶ θλίβοντές με», καὶ «πολλοὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀπὸ ὕψους», καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Τάχα τοίνυν κυρίως ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πολλοὶ οἱ μοιχικῶς ἐπιβουλεύ-

44. Α' Κορ. 12,26.

45. Ψαλμ. 118,157.

46. Ψαλμ. 55,2-3.

μαζί της, οὔτε θὰ δεχτεῖ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα εἶναι ἀντίθετα τῆς σωτηρίας, γιατί ὑπάρχει σὲ ὅλα μιὰ κοινότητα μόλυνσης καὶ ἂν ἡ μόλυνση της προέλθει ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε, δὲ θὰ μπορέσει πιά νὰ ἔχει μέσα της τὸ ἄσπιλο.

Μπορῶ νὰ τεκμηριώσω τὸ λόγο μου καὶ μὲ παραδείγματα. Τὸ νερὸ τῆς λίμνης εἶναι σὰν λάδι καὶ ἀκίνητο ἂν δὲν ταραξέει τὴν ἀκίνησιάν του κάτι πού νὰ πέσει σ' αὐτὸ ἀπὸ ἔξω. Ὅταν ὅμως πέσει στὴ λίμνη μιὰ πέτρα ταραζέται ὅλο τὸ νερὸ κάνοντας κύκλους καὶ κυματίζοντας ὅλο ἀπὸ τὸ σάλιο ἐνὸς σημείου. Ἡ πέτρα ἐξαιτίας τοῦ βάρους της βουλιάζει στὸ βυθό· τὰ κύματα ὅμως γύρω της ξεσηκώνονται κυκλικὰ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο καὶ καθὼς ἀπὸ τὴν κίνηση στὸ κέντρο τους ἐξωθοῦνται στὶς ἄκρες τοῦ νεροῦ, σγουραίνει ὅλη κυκλικὰ ἢ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης σὲ ἴδια κίνηση μὲ τὸ βυθό. Ἔτσι καὶ ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἡρεμία τῆς ψυχῆς συγκλονίζεται ὀλόκληρη ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε πάθος πού θὰ πέσει σ' αὐτὴν καὶ συνειδητοποιεῖ τὴ βλάβη τοῦ μέρους αὐτοῦ. Λένε ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἐξετάσει αὐτὰ ὅτι οἱ ἀρετὲς δὲν εἶναι χωρισμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη κι οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ ὀρίσεις μὲ ἀκρίβεια μιὰ ἀρετὴ χωρὶς νὰ θίξεις καθόλου καὶ τίς ἄλλες, ἀλλὰ σ' ὅποιον πραγματοποιεῖται μιὰ ἀρετὴ ἀκολουθοῦν ὑποχρεωτικὰ καὶ οἱ ἄλλες. Ἐπομένως, καὶ ἡ βλάβη σὲ κάποιον σημεῖο τῆς ψυχῆς μας ἀπλώνεται σὲ ὅλο τὸν ἠθικὸ βίον μας καὶ πραγματικὰ ὅλο τὸ σῶμα συνδέεται μὲ τὰ μέλη, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κι ἂν πάσχει ἓνα μέλος, νιώθει πόνο τὸ σύνολο, κι ἂν πάλι ἔχει ἐπιτυχία, συγχαίρεται τὸ σύνολο⁴⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ'

Ἡ ὅποια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀρετὴ

ἔχει ἀνάλογο κίνδυνο

Ἄλλὰ οἱ παρεκτροπές μας στὴν ἁμαρτία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς μας εἶναι ἄπειρες καὶ οἱ Γραφεὲς δηλώνουν τὴν ἀπειρία αὐτὴ μὲ πολλοὺς τρόπους. Γιατί λέει, «πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ πού μὲ ἀποδιώχνουν καὶ μὲ θλίβουν»⁴⁵, καὶ «εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ πού μὲ πολεμοῦν ἀνεβασμένοι ψηλὰ»⁴⁶ καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Ἴσως ἐπο-

οντες πρὸς τὸ διαφθεῖραι τὸν τίμιον τοῦτον ὡς ἀληθῶς γάμον καὶ τὴν ἀμίαντον κοίτην· εἰ δὲ χρῆ καὶ ὄνομαστί τοὺς μοιχοὺς τούτους ἀπαριθμήσασθαι, μοιχὸς ἢ ὀργή, μοιχὸς ἢ πλεονεξία, μοιχὸς ὁ φθόνος, ἢ μνησικακία, ἢ ἔχθρα, ἢ βασκανία, τὸ μῖσος, καὶ πάντα ὅσα 5 παρὰ τοῦ ἀποστόλου κατείλεκται ὡς ἀντικείμενα τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ μοιχῶν ἐστὶν ἀπαρίθμησις. Ὑποθώμεθα τοίνυν εἶναι τινα ἐν γυναιξὶν εὐπρεπῆ τε καὶ ἀξιέραστον καὶ διὰ τοῦτο βασιλεῖ πρὸς γάμον συναρμοσθεῖσαν, ἐπιβουλεύεσθαι δὲ διὰ τὴν ὥραν ὑπὸ ἀκολάστων τινῶν. Οὐκοῦν ἢ τοιαύτη, ἕως μὲν ἂν πρὸς πάντας τοὺς ἐπὶ 10 διαφθορᾷ παρεδρεύοντας ἐχθρωδῶς ἔχη καὶ κατηγορῆ τούτων ἐπὶ τοῦ νομίμου ἀνδρός, σῶφρων ἐστὶ καὶ πρὸς μόνον ἐκεῖνον τὸν νυμφίον ὀρᾷ καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι χώραν κατ' αὐτῆς αἱ τῶν ἀκολάστων ἀπάται. Εἰ δὲ τινι πρόσθοιτο τῶν ἐπιβουλεύόντων, οὐκ ἐξαιρεῖται αὐτὴν τῆς τιμωρίας ἢ ἐπὶ τῶν λοιπῶν σωφροσύνη. Ἄρκεϊ γὰρ εἰς 15 κατάκρισιν καὶ τὸ δι' ἑνὸς τινος μιανθῆναι τὴν κοίτην. Οὕτω καὶ ἡ τῷ Θεῷ ζῶσα ψυχὴ οὐδενὶ τῶν δι' ἀπάτης αὐτῇ προφαινομένων καλῶν ἀρεσθήσεται· εἰ δὲ παρεδέξαιτο διὰ τινος πάθους τὸν μiasmὸν τῆ καρδία, ἔλυσε καὶ αὐτὴ τοῦ πνευματικοῦ γάμου τὰ δίκαια, καὶ ὡς φησιν ἡ Γραφή, «εἰς κακότεχνον ψυχὴν μὴ εἰσελεύσεσθαι 20 σοφίαν», οὕτως ἐστὶν ἀληθῶς εἰπεῖν μηδὲ εἰς θυμώδη καὶ βάσκανον ἢ ἄλλο τι ἔχουσαν τοιοῦτον ἐν ἑαυτῇ πλημμελὲς δυνατὸν εἶναι τὸν ἀγαθὸν νυμφίον εἰσοικισθῆναι.

Τίς γὰρ ἐπίνοια συναρμόσει τὸ τῆ φύσει ἀλλότριόν τε καὶ ἀκοινωνήτον; Ἄκουσον τοῦ ἀποστόλου μηδεμίαν κοινωνίαν εἶναι φωτὶ 25 πρὸς σκότος διδάσκοντος ἢ δικαιοσύνη πρὸς ἀνομίαν ἢ συνελόντι φάναι πάντα, ὅσα ἐστὶν ὁ Κύριος κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐν αὐτῷ θεωρουμένων νοοῦμενός τε καὶ ὀνομαζόμενος, πρὸς πάντα τὰ ἐν κακίᾳ κατὰ τὸ ἐναντίον νοοῦμενα. Εἰ οὖν ἀμήχανος τῶν τῆ φύσει ἀμίκτων ἢ κοινωνία, ἀλλοτρία πάντως καὶ ἀνεπίδεκτος τῆς τοῦ 30 ἀγαθοῦ συνοικήσεως ἢ ὑπὸ κακίας τινὸς κατειλημμένη ψυχῇ. Τί οὖν ἐκ τούτων μανθάνομεν; Τὸ δεῖν τὴν σῶφρονα καὶ λελογισμένην παρθένον παντὸς πάθους κατὰ πάντα τρόπον τῆς ψυχῆς ἀπτομένου

μένως μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι εἶναι πολλοὶ ποὺ μὲ πρόθεση μοιχείας ἐπιβουλεύονται τὸν ἀληθινὰ τίμιον αὐτὸν γάμον καὶ τὴν ἀμίαντη κλίνη. Ἐὰν τώρα τοὺς μοιχοὺς αὐτοὺς πρέπει νὰ τοὺς ἀναφέρω μὲ τὰ ὀνόματά τους, μοιχὸς εἶναι ἢ ὄργη, μοιχὸς ἢ πλεονεξία, μοιχὸς ὁ φθόνος, ἢ μνησικακία, ἢ ἔχθρα, ἢ βασκανία, τὸ μίσος καὶ ὅλα ὅσα ἀπαρίθμησε ὁ Ἀπόστολος, ἐπειδὴ ἀντιμάχονται τὴν ὑγιαίνουσα διδασκαλία εἶναι κατάλογος μοιχῶν. Ἐὰς ὑποθέσομε πῶς ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες κάποια ὠραία καὶ ἀξιαγάπητη καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἔχει νυμφευθεῖ ὁ βασιλιάς, τὴν ἐπιβουλεύονται ὅμως κάποιοι ἀσελγεῖς γιὰ τὴν ὀμορφιά της. Ἡ γυναῖκα λοιπὸν αὐτῆ, ὅσο νιώθει ἐχθρότητα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐνεδρεύουν γιὰ νὰ τὴν παρασύρουν καὶ τοὺς κατηγορεῖ στὸ νόμιμον σύζυγόν της, εἶναι φρόνιμη καὶ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὸ σύζυγόν της καὶ δὲν ἔχουν κανένα ἀποτέλεσμα ἐναντίον της οἱ ἀπάτες αὐτῶν τῶν ἀσελγῶν. Ἐὰν ὅμως συμπαθήσει κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐπιβουλευτὲς της, ἢ σωφροσύνη της ἐναντι τῶν λοιπῶν δὲν τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν τιμωρία. Φτάνει γιὰ τὴν καταδίκη νὰ μιανθεῖ ἡ κλίνη μὲ ἓναν μονάχα. Ἐτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ζεῖ γιὰ τὸ Θεὸν δὲ θὰ ἀρέσει κανένα ἀπὸ ὅσα τῆς παρουσιάζονται γιὰ νὰ τὴν ξελογιάσουν. Ἐὰν ὅμως κάποιο πάθος τὴν κάνει νὰ παραδεχτεῖ στὴν καρδιά της τὸ μίσημα, ἔχει διαλύσει κι αὐτὴ τὰ νόμιμα τοῦ πνευματικοῦ γάμου. Καὶ ὅπως λέει ἡ Γραφή «σὲ ψυχὴ πανούργα δὲ θὰ εἰσέλθει σοφία»⁴⁷, ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε στ' ἀλήθεια οὔτε σὲ θυμῶδη οὔτε σὲ φθονερὴ ψυχὴ ἢ ποὺ ἔχει ὅτιδήποτε ἄλλο ἀπρεπὲς μέσα της εἶναι δυνατὸ νὰ κατοικήσει ὁ ἀγαθὸς νυμφίος.

Ποιὰ σκέψη θὰ συναρμόσει τὰ ξένα κατὰ τὴ φύση τους καὶ ἄσχετα; Ἄκουσε τὸν Ἀπόστολον ποὺ διδάσκει⁴⁸ ὅτι δὲν ἔχει καμιὰ σχέση τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι, ἢ ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν ἀνομία, ἢ μ' ἓνα λόγο ὅλα ὅσα εἶναι ὁ Κύριος νοούμενος καὶ ὀνομαζόμενος, σύμφωνα μὲ τὴν διαφορὰ ποὺ ἔχουν μεταξὺ τους μὲ ὅλα τὰ ἀντίθετά τους ποὺ νοοῦμε στὴν κακία. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀδύνατη ἡ σχέση τῶν ἄσχετων κατὰ τὴ φύση, εἶναι ξένη ἀσφαλῶς καὶ δὲ δέχεται τὴ συνοίκηση τοῦ ἀγαθοῦ ἢ ψυχὴ ποὺ ἔχει καταληφθεῖ ἀπὸ κάποια κακία. Τί διδασκόμαστε ἀπὸ αὐτά; Ὅτι πρέπει ἡ φρόνιμη καὶ στοχαστικὴ παρθένα νὰ κρατιέται μακριὰ ἀπὸ κάθε πάθος ποὺ προσβάλλει τὴν ψυχὴ της καὶ νὰ φυλάγεται ἀγνή γιὰ τὸ σύζυγόν της

χωρίζεσθαι καὶ φυλάσσειν ἑαυτὴν ἀγνήν τῷ νομίμως αὐτὴν ἀρμο-
 σαμένῳ νυμφίῳ, μὴ ἔχουσιν σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων.
 Μία γάρ ἐστὶν ὁδὸς εὐθεῖα, στενὴ τε ὡς ἀληθῶς καὶ τεθλιμμένη καὶ
 τὰς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπὰς οὐ παραδεχομένη, καὶ τὸ ὅπως οὖν
 5 ταύτης ἔξω γενέσθαι ἴσον ἔχει τὸν τῆς ἀποπτώσεως κίνδυνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ὅτι ἀτελής εἰς τὸ ἀγαθὸν ὁ καὶ ἐνὶ τινὶ τῶν

κατ' ἀρετὴν ἐλλείπων

Εἰ δὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, διορθωτέον ὡς οἶόν τε τῶν πολλῶν
 10 τὴν συνήθειαν· ὅσοι πρὸς μὲν τὰς αἰσχροτέρας τῶν ἡδονῶν ἰσχυρῶς
 ἀπομάχονται, ἄλλως δὲ τὴν ἡδονὴν ἐν τιμαῖς καὶ φιλαρχίαις θηρεύ-
 οῦσι, παραπλήσιον ποιοῦντες, ὥσπερ ἂν εἴ τις οἰκέτης ἐλευθερίας
 ἐπιθυμῶν μὴ ὅπως ἔξω τῆς δουλείας γενήσεται σπεύδοι, ἀλλ' ἐνα-
 μείβοι τοὺς κεκτημένους, τὴν ἐναλλαγὴν τῶν κυριευόντων ἐλευθε-
 15 ρίαν οἰόμενος. Δοῦλοι γάρ εἰσιν ἐπίσης πάντες, κἂν μὴ ὑπὸ τῶν αὐ-
 τῶν κυριεύονται, ἕως ἂν ὄλως ἐπικρατῆ τις αὐτῶν καὶ μετὰ δυνα-
 στείας ἄρχῃ. Εἰσὶ δὲ πάλιν οἱ τῇ πολλῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς μάχῃ εὐκα-
 ταγώνιστοί πως τῷ ἀντικειμένῳ πάθει γεγόνασι, καὶ ἐν τῇ ἐπιτετα-
 μένῃ τῆς ζωῆς ἀκριβεῖα λύπαις καὶ παροξυμοῖς καὶ μνησικακίαις
 20 καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅσα πρὸς τὸ ἐναντίον τοῦ κατὰ τὴν ἡδονὴν
 πάθους ἀντικαθέστηκεν, εὐκόλως τε ἀλίσκονται καὶ δυσχερῶς
 διεκδύνουσι. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν μὴ ὁ λόγος ὁ κατ' ἀρετὴν, ἀλλά
 τι πάθος τῆς κατὰ τὸν βίον πορείας ἡγεμονεύῃ.

Ἡ μὲν γὰρ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου σφόδρα τηλαυγής, καθὼς φησὶν
 25 ἡ Γραφή, ὡς καὶ νηπίων ὀφθαμοὺς φωτίσαι, μόνῳ τῷ Θεῷ προσ-
 κολλᾶσθαι ἀγαθὸν εἶναι λέγουσα· ὁ δὲ Θεὸς οὔτε λύπη ἐστὶν οὔτε
 ἡδονὴ οὔτε δειλία ἢ θράσος ἢ φόβος ἢ ὀργὴ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον πά-
 θος, ὃ τῆς ἀπαιδεύτου κυριεύει ψυχῆς, ἀλλ', ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος,
 αὐτοσοφία καὶ ἀγιασμός, ἀλήθειά τε καὶ χαρὰ καὶ εἰρήνη καὶ ὅσα
 30 τοιαῦτα. Πῶς οὖν ἔστι τῷ ταῦτα ὄντι προσκολληθῆναι τὸν ὑπὸ τῶν
 ἐναντίων κρατούμενον; Ἡ πῶς οὐκ ἄλογον τὸν ἐν τινὶ τῶν παθῶν

49. Ψαλμ. 18,9.

50. Ψαλμ. 72, 28.

51. Α' Κορ. 1,30.

πού τὴν ἔχει νυμφευθεῖ νόμιμα καὶ νὰ μὴν ἔχει κανένα λεκὲ ἢ στίγμα ἢ κάτι τέτοιο. Γιατὶ εἶναι ἓνας ὁ δρόμος ὁ ἴσιος, στενὸς ἀληθινὰ καὶ θλιμμένος, πού δὲν ἀποδέχεται τίς παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο μέρος. Καὶ τὸ ἐλάχιστο παραστράτημα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ἴσο μὲ τὸν κίνδυνο τῆς ἀπώλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΖ'

Ὅποιος ἔχει καὶ μιὰ μικρὴ μόνο ἔλλειψη στὴν ἀρετὴ
εἶναι ἀτελὴς στὸ ἀγαθὸ

Ἄν αὐτὰ εἶναι ἔτσι, πρέπει νὰ διορθώσομε ὅσο γίνεται τὴ συνήθεια τῶν πολλῶν. Ὅσοι ἀποκρούουν σφοδρὰ τίς αἰσχροτέρες ἡδονές καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονὴ ἀπὸ τίς τιμές καὶ τὰ ἀξιώματα, κάνουν κάτι παραπλήσιο μὲ τὸ δοῦλο πού ἐπιθυμεῖ τὴν ἐλευθερία καὶ δὲν σπεύδει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία, ἀλλὰ ἀλλάζει κυρίου νομίζοντας ἐλευθερία τὴν ἀλλαγὴ τῶν κυρίων. Ὅλοι δηλαδὴ εἶναι ἐξίσου δοῦλοι κι ἂς μὴν ἔχουν τοὺς ἴδιους ὡς ἀφέντες, ὅσο τοὺς ἐξουσιάζει κάποιος καὶ τοὺς κυβερνᾷ καὶ τοὺς δυναστεύει. Καὶ εἶναι πάλι κάποιοι ἄλλοι πού ἀπὸ τὸν πολὺ ἀγῶνα τοὺς κατὰ τῶν ἡδονῶν ἔχουν γίνει εὐάλωτοι ἀπὸ τὸ πάθος πού τοὺς πολεμᾷ καὶ ἀπὸ τὴν γεμάτη ἔνταση αὐστηρότητα τῆς ζωῆς τοὺς αἰχμαλωτίζουν εὐκολὰ ἀπὸ τίς λύπες, τοὺς παροξυσμούς, τίς μνησικακίες καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα παραστέκονται πρὸς τὸ ἀντίθετο στὸ πάθος τῆς ἡδονῆς, δύσκολα ὅμως ἀπελευθερώνονται. Αὐτὸ γίνεται ὅταν στὴν πορεία τῆς ζωῆς μας ὁδηγὸς δὲν εἶναι ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ἓνα ὁποιοδήποτε πάθος.

Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου σκορπίζει ἄπλετο τὸ φῶς της, ὅπως λέει ἡ Γραφή⁴⁹, ὥστε νὰ φωτίσει τὰ μάτια καὶ μικρῶν παιδιῶν· μᾶς λέει ὅτι «μόνο ἡ προσκόλλησις στὸ Θεὸ εἶναι ἀγαθὸ»⁵⁰. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν εἶναι οὔτε λύπη οὔτε ἡδονὴ οὔτε δειλία, θράσος, φόβος, ὀργὴ ἢ κάποιο ἄλλο παρόμοιο πάθος, πού κυριεύει τὴν ἀπαίδευτη ψυχὴ. Ἀλλά, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁵¹, εἶναι αὐτοσοφία καὶ ἀγιασμός, ἀλήθεια καὶ χαρὰ καὶ εἰρήνη καὶ ὅσα ὅμοια. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ προσκολληθεῖ σὲ ὅποιον εἶναι ὅλα αὐτὰ αὐτὸς πού κυριαρχεῖται ἀπὸ τὰ ἀντίθετα; Ἡ πῶς δὲν εἶναι παράλογο πράγμα

ὅπως μὴ ὑπαχθῆ σπουδάζοντα ἀρετὴν νομίζουσιν τὸ ἀντικείμενον; Οἷον ἡδονὴν μὲν φεύγοντα λύπη κατέχεσθαι, τὸ δὲ θρασὺ καὶ προπετὲς διακλίνοντα δειλίᾳ ταπεινοῦν τὴν ψυχὴν, ἢ θυμοῖς ἀνάλωτον μένειν ἐσπουδακότα κατεπτηχέναι τῷ φόβῳ. Τί γὰρ διαφέρει οὕτως 5 ἢ ἄλλως τῆς ἀρετῆς ἐκπεσεῖν, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἔξω γενέσθαι, ὃς ἐστὶν ἡ παντελὴς ἀρετὴ; Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῦ σώματος ἀρρωστημάτων οὐκ ἂν διαφέρει τὸ κακὸν τις εἴποι δι' ὑπερβαλλούσης ἐνδεΐας ἢ ἀπὸ πλησμονῆς ἀμέτρου διαφθαρῆναι, εἰς τὸ αὐτὸ πέρασ τῆς ἀμετρίας ἐν ἑκατέροις ληγούσης. Οὐκοῦν καὶ ὁ τῆς κατὰ ψυ- 10 χὴν ζωῆς τε καὶ υγείας ἐπιμελούμενος ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς ἀπαθείας ἑαυτὸν τηρήσει, ἀμιγῆς καὶ ἀμέτοχος διαμένων τῆς ἐκατέρωθεν τῆ ἀρετῆ παρακειμένης ἐναντιότητος. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θείας φωνῆς. Τὸ δόγμα φανερώς γὰρ τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας ἐστὶν ἀκοῦσαι, ἐν οἷς διδάσκει τοὺς μαθητάς, ὡς ἄρνας λύκοις συνα- 15 στρεφομένους, μὴ περιστερὰς εἶναι μόνον, ἀλλ' ἔχει τι καὶ τοῦ ὄφους ἐν τῷ ἦθει. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μὴ τὸ κατὰ τὴν ἀπλότητα δοκοῦν ἐπαινετὸν ἐν ἀνθρώποις εἰς ἄκρον ἐπιτηδεύειν, ὡς τῇ ἐσχάτῃ ἀνοίᾳ τῆς τοιαύτης ἔξεως πλησιαζούσης· μηδ' αὖ πάλιν τὴν ἐπαινουμένην ὑπὸ τῶν πολλῶν δεινότητα καὶ πανουργίαν ἀμιγῆ τῶν ἐναντίων καὶ 20 ἄκρατον ἀρετὴν νομίζουσιν· ἐκ δὲ τῆς δοκούσης ἐναντιότητος μίαν τινὰ συγκεκραμένην ἡθους κατάστασιν ἀπεργάζεσθαι, τῆς μὲν τὸ ἀνόητον, τῆς δὲ τὸ ἐν πονηρίᾳ σοφὸν περικόψαντας, ὡς ἐξ ἑκατέρων ἐν ἀποτελεσθῆναι καλὸν ἐπιτήδευμα ἀπλότητι γνώμης καὶ ἀγχινοίᾳ συγκεκραμένον. «Γίνεσθε» γάρ, φησί, «φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ 25 ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

**Ὅτι χρὴ πάσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς
ἀρετὴν βλέπειν**

Οὐκοῦν ὅπερ ἐνταῦθα εἴρηται παρὰ τοῦ Κυρίου, κοινὸν ἔστω

52. Ἄλλη ἀναφορὰ στὸ ἀριστοτελικὸ ποῦ λέει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι μεσότητα ὑπερβολῆς καὶ ἔλλειψης.

53. Ματθ. 10,16. Λουκᾶ 10,3. 54. Ματθ. 10,16.

ὅποιος παλεύει νὰ μὴν ὑποταχθεῖ σ' ἓνα συγκεκριμένο πάθος νὰ θεωρεῖ ὡς ἀρετὴ τὸ ἀντίθετό του; Ν' ἀποφεύγει γιὰ παράδειγμα τὴν ἡδονή, ἀλλὰ νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ λύπη, νὰ παρακάμπτει τὸ θράσος καὶ τὴν προπέτεια, ἀλλὰ νὰ ἐξευτελίζει τὴν ψυχὴ του μὲ τὴ δειλία, ἢ, ἐνῶ φρόντισε νὰ μείνει ἀνάλωτος ἀπὸ τὸ θυμὸ, νὰ ζαρώνει ἀπὸ φόβο. Τί διαφέρει ἂν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ἀπὸ θυμὸ ἢ φόβο ἢ μᾶλλον ἄς ἐκπέσει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεό, πού εἶναι ἡ πλήρης ἀρετὴ; Γιατὶ καὶ στίς σωματικὲς ἀρρώστιες μπορεῖ κάποιος νὰ πεῖ ὅτι δὲ διαφέρει τὸ κακὸ νὰ πεθάνει κανένας ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἔλλειψη ἢ ἀπὸ δίχως μέτρο χορτασμό, γιατί ἡ ἔλλειψη μέτρου καὶ στίς δύο περιπτώσεις καταλήγει στὸ ἴδιο τέλος. Ἐπομένως κι αὐτὸς πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς θὰ σταθεῖ στὴ μεσότητά τῆς ἀπάθειας, παραμένοντας ἀμέτοχος ἀπὸ τὴν ἐναντιότητα πού συγκροτεῖται ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη τῆς ἀρετῆς⁵². Δὲν εἶναι αὐτὸς λόγος δικός μου, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἴδια ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖς ν' ἀκούσεις μὲ σαφήνεια τὴν ἀλήθεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου μὲ ὅσα ἀπευθύνει στοὺς μαθητὲς του⁵³, νὰ συναναστρέφονται σὰν ἄρνια μέσα σὲ λύκους, καὶ νὰ μὴν εἶναι μόνο περιστέρια ἀλλὰ νὰ ἔχουν στὴ συμπεριφορὰ τους κάτι καὶ ἀπὸ τὸ φίδι. Καὶ αὐτὸ σημαίνει νὰ μὴν ἐκτείνει κανεὶς στὰ ἄκρα τὴν ἀπλότητα πού θεωροῦν ἀξιέπαινη οἱ ἄνθρωποι, γιατί ἡ συνήθεια αὐτὴ πλησιάζει τὴν ἔσχατη ἀνοησία. Οὔτε πάλι νὰ νομίζει τὴ δεινότητα πού ἐπαινοῦν οἱ πολλοί, πὼς εἶναι ἀρετὴ, καθαρὴ καὶ ἄκρατη ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θεωρούμενη ἐναντιότητα νὰ δημιουργεῖ μιὰ μικτὴ κατάστασι τοῦ ἥθους, περικόπτοντας τὴν ἀνοησία ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴ σοφία στὸ κακὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ θὰ ἀποτελεσθεῖ μιὰ συμπεριφορὰ ὀρθή, κράμα ἀπλότητας καὶ περίσκεψης. Γιατὶ λέει, «γίνεστε, φρόνιμοι, ὅπως τὰ φίδια, καὶ ἀκαίριοι, ὅπως τὰ περιστέρια»⁵⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΗ'

Ὅλες οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς πρέπει ν' ἀποβλέπουν

στὴν ἀρετὴ

Αὐτὸ λοιπὸν πού εἶπε ἐδῶ ὁ Κύριος, ἄς εἶναι ὁ κοινὸς κανό-

δόγμα τοῦ βίου παντός, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν διὰ παρθενίας τῷ Θεῷ
 προσιόντων, τὸ μὴ πρὸς ἓν τι κατόρθωμα βλέποντας τῶν ἐναντίων
 ἀφυλάκτως ἔχειν, ἀλλὰ πανταχόθεν ἑαυτοῖς τὸ ἀγαθὸν ἐξευρίσκειν,
 ὡς ἂν διὰ πάντων τὸ ἀσφαλὲς ὑπάρχοι τῷ βίῳ. Οὐδὲ γὰρ στρατιώ-
 5 τῆς μέρη τινὰ τοῖς ὅπλοις φραζάμενος γυμνῷ κινδυνεύει τῷ λοιπῷ
 σώματι. Τί γὰρ κέρδος αὐτῷ τῆς ἐπὶ μέρους ὀπλίσεως, εἰ κατὰ τῶν
 γυμνῶν τὴν καιρίαν δέξαιτο; Τίς δ' ἂν εἰς εὐμορφον ὀνομάσειεν ἐκεῖνον,
 ὃ τῶν εἰς εὐμορφίαν τι συντελούντων ἕκ τινος συμφορᾶς περικέκο-
 10 πται; Ἡ γὰρ περὶ τὸ λείπον αἰσχύνῃ καὶ τὴν τοῦ ὑγιαίνοντος χάριν
 διελυμήνατο. Εἰ δὲ καταγέλαστός ἐστι, καθὼς φησὶ πού το Ἐὐαγγέ-
 λιον, ὁ ἐγχειρήσας μὲν τὴν τοῦ πύργου οἰκοδομήν, ἐν θεμελίῳ δὲ
 τὴν ἑαυτοῦ σπουδὴν στήσας καὶ τοῦ τέλους οὐκ ἐφικόμενος, τί ἄλλο
 ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης μανθάνομεν ἢ τὸ πάσης ὑψηλῆς προθέσε-
 15 ὡς ἐπὶ τὸ πέρας φθάνειν ἐσπουδακέναι, ταῖς ποικίλαις τῶν ἐντολῶν
 ἐποικοδομαῖς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ τελειοῦντας; Οὔτε γὰρ λίθος εἷς ἢ
 πᾶσα τοῦ πύργου οἰκοδομὴ ἐστὶν οὔτε ἐντολὴ μία πρὸς τὸ ἐπιζητού-
 μενον μέτρον ἄγει τὴν τῆς ψυχῆς τελειότητα, ἀλλὰ καὶ τὸν θεμέλιον
 ὑποβεβλήσθαι δεῖ πάντως καί, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, τὴν ἐκ
 χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίῳ οἰκοδομῇ ἐπιθέσθαι. Οὔτω γὰρ τὰ ἔργα
 20 τῶν ἐντολῶν ὀνομάζεται κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην ὅτι «ἠγάπησα
 τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τίμιον πολύν». Ὑποκείσθω
 τοῖνυν ἀντὶ θεμελίου τινὸς τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ ἢ περὶ τὴν παρθενίαν
 σπουδὴ, ἐποικοδομείσθω δὲ τῷ θεμελίῳ τούτῳ πάντα τὰ ἔργα τῆς
 ἀρετῆς. Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα τοῦτο τίμιον καὶ θεοπρεπὲς εἶναι πιστεύ-
 25 εται, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι καὶ πεπίστευται, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ὁλος ὁ βίος
 τούτῳ συμβαίνοι τῷ κατορθώματι, ἐπιμολύνοιτο δὲ τῇ λοιπῇ τῆς
 ψυχῆς ἀταξία, τοῦτο ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἐνώπιον τὸ ἐν τῇ ρινὶ τῆς ὕδου ἢ ὁ
 μαργαρίτης ὁ ἐν τοῖς ποσὶ τῶν χοίρων καταπατούμενος. Ἀλλὰ περὶ
 μὲν τούτων τσαῦτα.

30 Εἰ δέ τις παρ' οὐδὲν ποιεῖται τὸ μὴ συνηρμόσθαι τινὶ διὰ τῶν
 καταλλήλων τὸν βίον, τὰ ἐν τῷ οἴκῳ ἑαυτοῦ θεασάμενος παιδευθή-
 τω περὶ τοῦ δόγματος. Δοκεῖ γὰρ μοι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἰδίας οἰκήσε-

55. Λουκᾶ 14,28.

56. Α' Κορ. 3,12.

57. Ψαλμ. 118,127.

58. Παρμ. 11,22. Ματθ. 7,6.

νας ὅλης τῆς ζωῆς μας καὶ μάλιστα ἐκείνων ποὺ πλησιάζουν τὸ Θεὸ μὲ τὴν παρθενία· νὰ μὴν ἀποβλέπομε σ' ἓνα μόνο κατόρθωμα ἀρετῆς καὶ μένομε ἀπροφύλαχτοι ἀπὸ τὰ ἀντίθετα, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ νὰ προσπαθοῦμε νὰ βρίσκομε τὸ καλὸ γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ εἶναι ἡ ζωὴ μας ἐξασφαλισμένη σὲ ὅλα. Οὔτε ὁ στρατιώτης θωρακίζει ὀρισμένα μέρη τοῦ σώματος του μὲ τὰ ὅπλα κι ἀφήνει ἐκτεθειμένα στὸν κίνδυνο τὰ ὑπόλοιπα. Ποιὸ κέρδος θὰ ἔχει ἀπὸ τὸ μερικὸν αὐτὸν ἐξοπλισμό, ἂν δεχτεῖ τὸ καίριο χτύπημα στὰ ἀκάλυπτα μέρη; Καὶ ποιὸς θὰ ὀνομάσει ὁμορφον ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ κάποιο ἀτύχημα ἔχασε κάτι ποὺ συμπλήρωνε τὴν ὁμορφιά του; Ἡ ἀσχήμια ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ λείπει καταστρέφει τὴν ὁμορφιά ἐκείνου ποὺ τοῦ μένει. Κι ἂν εἶναι ὀλότελα γελοῖος, ὅπως λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιο, αὐτὸς ποὺ ἐπιχείρησε νὰ οἰκοδομήσει πύργο καὶ περιορίζοντας τὸ ζῆλο του στὰ θεμέλια μόνο δὲν ἔφτασε ὡς τὸ τέλος, τί ἄλλο μαθαίνομε ἀπὸ αὐτὴ τὴν παραβολή⁵⁵, παρὰ τὸ νὰ προσπαθοῦμε νὰ φτάνομε στὸ πέρας κάθε σπουδαίας πρόθεσῆς μας, τελειοποιώντας τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ ποικίλα ἐποικοδομήματα τῶν ἐντολῶν; Γιατὶ ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ πύργου δὲν εἶναι βέβαια μιὰ πέτρα καὶ οὔτε μιὰ μόνο ἐντολὴ ὀδηγεῖ στὸ βαθμὸ ποὺ πρέπει τὴν τελειότητα τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ πρέπει ὅπωςδῆποτε καὶ ἡ θεμελιόπετρα νὰ κατατεθεῖ καί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁵⁶, νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ χτίσιμο ἀπὸ χρυσάφι καὶ πολύτιμες πέτρες. Ἔτσι ὀνομάζονται τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐντολῶν σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη ποὺ εἶπε, «ἀγάπησα τίς ἐντολές σου πρὸ πολὺ ἀπὸ χρυσάφι κι ἀπὸ πολύτιμη πέτρα»⁵⁷. Γιὰ θεμέλιο λοιπὸν στὸ βίον τῆς ἀρετῆς ἃς τεθεῖ ἡ ἐπιδίωξη τῆς παρθενίας κι ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιο ἃς ἐποικοδομηθοῦν ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. Γιατί, ἂν αὐτὸ πιστεύεται ὡς ἐξαιρετικὰ πολύτιμο καὶ ταιριαστὸ στὸ Θεὸ —ὅπως καὶ εἶναι καὶ πιστεύτηκε—, ἂν ὅμως δὲ συμφωνεῖ ὀλόκληρη ἡ ζωὴ μὲ τὸ κατόρθωμα αὐτό, ἀλλὰ μολύνεται ἀπὸ τὴ λοιπὴ ἀταξία τῆς ψυχῆς, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὁ κρίκος στὴ μύτη τῆς γουρούνας ἢ τὸ μαργαριτάρι ποὺ ποδοπατοῦν οἱ χοῖροι⁵⁸. Ἀλλὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ αὐτά.

Ἄν τώρα κανένας θεωρεῖ μηδαμινὸ τὸ νὰ μὴν εἶναι τακτοποιημένη ἡ ζωὴ μὲ τὰ κατάλληλα, ἃς διαφωτιστεῖ γιὰ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ βλέποντας τὸ σπῆτι του. Νομίζω δηλαδή πῶς ὅπως ἓνας οἰκοδε-

ως ὁ τοῦ οἴκου δεσπότης οὐ καταδέξεται ἀπρεπῆ καὶ ἀσχήμονα τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ βλέπειν, ἢ κλίνην ἀνατετραμμένην ἢ πλήρη κόπρου τὴν τράπεζαν ἢ τὰ μὲν τίμια τῶν σκευῶν ἐν ρυπαροῖς τισι τόποις ἀπερριμμένα, ὅσα δὲ πρὸς τὰς ἀτιμοτέρας ὑπηρεσίας ἐστίν, ἐν ὀφθαλμοῖς 5 προκείμενα τῶν εἰσιόντων, ἀλλὰ πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν τὴν πρέπουσαν διαθεῖς καὶ ἐκάστῳ τὴν ἀρμόζουσαν ἀποδοῦς χώραν, θαρρῶν ὑποδέχεται τοὺς ἐπιξενουμένους, ὡς οὐδεμίαν αἰσχύνην ὀφλήσων εἰ φανερόν γένοιτο, ὅπως αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἔχει· οὕτως, οἶμαι, χρῆναι καὶ τὸν τοῦ σκηνώματος ἡμῶν οἰκοδε- 10 σπότην καὶ οἰκονόμον, τὸν νοῦν λέγω, πάντα τὰ ἐν ἡμῖν εὖ διατίθεσθαι ἐκάστη τε τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἃς ἀντὶ ὀργάνων τινῶν ἢ σκευῶν ὁ δημιουργὸς ἡμῖν ἔτεκμήνατο, οἰκείως καὶ πρὸς τὸ καλὸν κεχρηῆσθαι. Εἰ δὲ μὴ φλυαρίαν τινὰ καὶ ἀδολεσχίαν τοῦ λόγου τις καταγινώσκει, εἰρήσεται καὶ καθ' ἕκαστον, ὅπως ἂν τοῖς παροῦσιν 15 αὐτῷ χρώμενος πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῷ τὸν βίον οἰκονομήσειε.

Φαμὲν τοίνυν τὴν μὲν ἐπιθυμίαν δεῖν ἐν καθαρῷ τῆς ψυχῆς ἰδρυμένην ἔχειν, ὥσπερ τι ἀνάθημα ἢ ἀπαρχὴν τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐξελόντα Θεῷ ἀφιερῶσαντά τε αὐτὴν ἅπαξ ἀνέπαφον καὶ καθαρὰν διαφυλάσσειν, μηδαμοῦ τῇ κατὰ τὸν βίον ρυπαρία μολυνομένην. Τὸν 20 δὲ θυμὸν καὶ τὴν ὄργην καὶ τὸ μῖσος καθάπερ κύνας τινὰς πυλωροὺς πρὸς μόνην ἐγρηγορέναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀντίστασιν καὶ κατὰ τοῦ κλέπτου καὶ πολεμίου κεχρηῆσθαι τῇ φύσει, ὃς ἐπὶ λύμῃ τοῦ θεοῦ θησαυροῦ παρεισδύεται καὶ διὰ τοῦτο ἔρχεται, ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ· τὴν δὲ ἀνδρείαν καὶ τὸ θάρσος ἀντὶ ὄπλου τινὸς διὰ 25 χειρὸς φέρειν, πρὸς τὸ μὴ πτοηθῆναί ποτε πτόησιν ἐπελθοῦσαν καὶ ὄρμας ἀσεβῶν ἐπερχομένας· ἐλπίδι δὲ καὶ ὑπομονῇ ἀντὶ βακτηρίας, εἴ ποτε τοῖς πειρασμοῖς κάμοι, ὑποστηρίξεσθαι· τὸ δὲ τῆς λύπης κτήμα καιρῷ μετανοίας ἐπὶ ἀμαρτήμασιν, εἰ τύχοι ποτὲ συμβάν, προχειρίζεσθαι, ὡς οὐδέποτε χρήσιμον ὄν ἢ πρὸς τὴν τοιαύτην μό- 30 νην ὑπηρεσίαν. Ἡ δὲ δικαιοσύνη αὐτῷ κανὼν εὐθύτητος ἔσται, τὸ ἐν παντὶ ἄπταιστον λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὑφηγουμένη, ὅπως τε χρῆ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ διακεῖσθαι καὶ πῶς ἂν τις ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν νέμοι.

σπότης δὲ θὰ καταδεχτεῖ νὰ βλέπει ἀταίριαστα καὶ ἄσχημα μέσα στὸ σπίτι του τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, τὸ κρεβάτι ἀναποδογυρισμένο, τὸ τραπέζι γεμάτο κοπριά ἢ τὰ πολύτιμα σκεύη πεταμένα σὲ βρώμικα μέρη καὶ ὅσα χρησιμοποιοῦνται γιὰ κατώτερες ἀνάγκες νὰ εἶναι μπροστὰ μπροστὰ γιὰ νὰ τὰ βλέπουν ὅσοι μπαίνουν, ἀλλά, ἀφοῦ τὰ τακτοποιήσει ὅλα ὠραῖα μὲ τὴ σειρά πού πρέπει, ὑποδέχεται μὲ θάρρος τοὺς φιλοξενούμενούς του, γιὰτὶ κατὰ τὴ γνώμη του δὲ θὰ ντραπεῖ καθόλου, ἂν φανεῖ πῶς ἔχει τακτοποιημένο τὸ σπίτι του· ἔτσι νομίζω πρέπει καὶ ὁ οἰκοδεσπότης καὶ διευθυντὴς τοῦ σκηνώματός μας, ἐννοῶ τὸ νοῦ, νὰ διευθετεῖ ὅλα τὰ δικά μας καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ κάθε μία ἀπὸ τὶς ψυχικὲς μας δυνάμεις, πού κατασκεύασε γιὰ χάρη μας ὁ δημιουργὸς σὰν ἑνὸς εἶδους ὄργανα καὶ σκεύη, ὅπως πρέπει καὶ πρὸς τὸ καλό. Ἄν κανένας δὲν καταδικάζει τὸ λόγο μου γιὰ φλυαρία καὶ πολυλογία, θὰ μιλήσω γιὰ τὸ καθένα χωριστά, πῶς νὰ χρησιμοποιήσει αὐτὸ πού ἔχει καὶ νὰ οἰκονομήσει τὴ ζωὴ του πρὸς ὄφελός του.

Λέγω λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταστήσομε τὴν ἐπιθυμία μας στὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς μας ἀποσπώντας τὴν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ μας σὰν ἓνα ἀνάθημα ἢ ἀπαρχὴ καὶ ἀφοῦ τὴν ἀφιερῶσομε μιὰ φορὰ στὸ Θεὸ νὰ τὴ διαφυλάττομε ἀνέγγιχτη καὶ καθαρὴ, χωρὶς νὰ μολύνεται πουθενὰ ἀπὸ τὴ ρυπαρότητα τῆς ζωῆς. Τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε σὰν σκυλιὰ-φύλακες, πού ἀγρυπνοῦν μόνο γιὰ τὴν ἀντίσταση κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ νὰ ἐκδηλώνουν τὴ φυσικὴ τους ιδιότητα κατὰ τοῦ κλέφτη καὶ τοῦ ἐχθροῦ, πού μπαίνει κρυφά, γιὰ νὰ καταστρέψει τὸ θεῖο θησαυρὸ, καὶ πού ἔρχεται γι' αὐτό, νὰ κλέψει, νὰ θανατώσει καὶ νὰ ἀπολέσει. Τὴν ἀνδρεία καὶ τὸ θάρρος νὰ τὰ κρατοῦμε στὸ χέρι σὰν κάποιον ὄπλο, γιὰ νὰ μὴ μᾶς φοβίσει κανένα φοβερὸ πού θὰ παρουσιαστεῖ καὶ τὶς ἐφόδους τῶν ἀσεβῶν πού ξεσποῦν ἐπάνω μας. Ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ὑπομονὴ θὰ τὸν στηρίζουν, ὅπως τὸ μπαστούνι, ἂν ἀποκάμει στοὺς πειρασμούς. Τὸ συναίσθημα τῆς λύπης νὰ τὸ ἔχει ἔτοιμο γιὰ χρῆση, ἂν ποτὲ συμβεῖ, στὸν καιρὸ τῆς μετάνοιας γιὰ τὰ ἀμαρτήματά του, ἐπειδὴ ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶναι χρῆσιμο, παρὰ μόνο γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ἡ δικαιοσύνη θὰ τοῦ εἶναι κανόνας τῆς ἴσιας πορείας του συμβουλεύοντάς τον πῶς νὰ μὴ σφάλει σὲ ὁποιοδήποτε λόγο καὶ ἔργο, σὲ ποιά κατάσταση πρέπει νὰ βρῖσκε-

Τὴν δὲ τοῦ πλείονος ἔφεσιν, ὃ πολὺ τε καὶ ἀμέτρητον ἔγκειται τῇ
 ἐκάστου ψυχῇ, τῇ κατὰ Θεὸν ἐπιθυμίᾳ προσθείς, μακαριστὸς ἔσται
 τῆς πλεονεξίας, ἐκεῖ βιαζόμενος, ὅπου ἐπαινετὸν τὸ βιάζεσθαι. Σο-
 φίαν δὲ καὶ φρόνησιν συμβούλους ἔξει τῶν συμφερόντων καὶ συν-
 5 διοικούσας αὐτῷ τὴν ζωὴν, ὡς μηδαμοῦ ὑπὸ ἀμαθίας ἢ ἀφροσύνης
 παραβλαβῆναι. Εἰ δὲ μὴ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὸ οἰκεῖον χρῶτο ταῖς
 εἰρημέναις δυνάμεσιν, ἀλλὰ ὑπαλλάσσοι παρὰ τὸ δέον τὴν χρῆσιν,
 τὴν μὲν ἐπιθυμίαν προστιθείς τοῖς αἰσχίστοις, τὸ δὲ μῖσος ἐπὶ τοὺς
 ὁμοφύλους προχειριζόμενος, ἀγαπῶν δὲ τὴν ἀδικίαν καὶ ἐπὶ τοὺς γο-
 10 νέας ἀνδριζόμενος καὶ θαρσῶν τὰ ἄτοπα καὶ ἐλπίζων τὰ μάταια,
 φρόνησιν δὲ καὶ σοφίαν ἀπελαύνων τῆς μεθ' ἑαυτοῦ συνοικήσεως,
 λαιμαργίαν καὶ ἀφροσύνην προσεταιρίζοιτο, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν
 ὡσαύτως ποιῶν, ἄτοπος ἂν εἴη τις καὶ ἀλλόκοτος, ὡς μηδ' ἂν εἰπεῖν
 ἀξίως τινὰ δυνηθῆναι τὴν ἀτοπίαν. Καθάπερ γὰρ εἴ τις ἐναλλάξ
 15 ὀπλιζόμενος ἀναστρέφοι μὲν τὸ κράνος, ὥστε καλύπειν τὸ πρόσω-
 πον καὶ ὀπίσω νενευκέσαι τὸν λόφον, τοὺς δὲ πόδας ἔχοι ἐν θώρακι
 καὶ τὰς κνημῖδας ἐφαρμόζοι τῷ στήθει, καὶ ὅσα τῆς ἀριστερᾶς ἐστί
 τῇ δεξιᾷ μεταλαμβάνοι, τὴν δὲ τῶν δεξιῶν ὀπλισιν τῇ εὐωνύμῳ
 προσρίπτει; Ὅπερ οὖν παθεῖν εἰκὸς ἐν πολέμῳ τὸν τοιοῦτον ὀπλί-
 20 τιν, τοῦτο καὶ παρὰ τὸν βίον πάσχειν εἰκὸς τὸν συγκεχυμένον τὴν
 γνώμην καὶ τὴν χρῆσιν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ὑπαμεΐβοντα.

Οὐκοῦν προνοητέον ἡμῖν τῆς ἐν τούτοις εὐαρμοστίας, ἣν ἡ ἀλη-
 θῆς σωφροσύνη πέφυκεν ἐμποιεῖν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Καὶ εἰ χρὴ
 τὸν τελεώτατον τῆς σωφροσύνης ὄρον σκοπῆσαι, τάχα τοῦτο
 25 σωφροσύνη κυρίως ἂν λέγοιτο, ἢ πάντων τῶν ψυχικῶν κινήματων
 μετὰ σοφίας καὶ φρονήσεως εὐτακτος οἰκονομία. Καὶ ἡ τοιαύτη κα-
 τάστασις τῆς ψυχῆς οὐκέτι πόνου τινὸς οὐδὲ πραγματείας πρὸς τὴν
 τῶν ὑψηλῶν τε καὶ οὐρανίων μετουσίαν δεήσεται, ἀλλ' ἐν πολλῇ
 ραστώνῃ τὸ τέως δυσέφικτον εἶναι δοκοῦν κατορθώσει φυσικῶς,
 30 τῇ ὑπεξαιρέσει τοῦ ἐναντίου τὸ ζητούμενον ἔχουσα· τὸν τε γὰρ ἔξω

ται ἡ ψυχὴ τοῦ καὶ πῶς ν' ἀπονέμει στὸ καθένα αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει. Ἐὰν προσθέσει στὴν κατὰ Θεὸν ἐπιθυμία τὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσότερου, πού διαθέτει ἄφθονη ἡ ψυχὴ τοῦ καθενὸς μας, θὰ εἶναι ἄξιος γιὰ καλοτύχισμα γιὰ τὴν πλεονεξία τοῦ αὐτῆ, ἐπειδὴ βιάζεται ἐκεῖ ὅπου τὸ νὰ βιάζεται κανένας εἶναι ἔπαινος⁵⁹. Τῆ σοφία καὶ τῆ φρόνηση θὰ τίς πάρει ὡς συμβούλους τοὺς γιὰ τὰ συμφέροντά του καὶ συγκυβερνήτες τῆς ζωῆς του, ὥστε νὰ μὴν ὑποστεῖ σὲ κανένα σημεῖο βλάβη ἀπὸ ἄγνοια ἢ ἀφροσύνη. Ἐὰν ὅμως δὲ χρησιμοποιεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φύση καὶ τὸ χαρακτήρα τοὺς τίς δυνάμεις πού ἀνέφερα, ἀλλὰ μεταλλάζει τὴ χρῆση τοὺς ἀντίθετα μὲ τὸ σωστὸ, στρέφοντας τὴν ἐπιθυμία του στὰ αἰσχίστα κι ἔχοντας πρόχειρο τὸ μίσος γιὰ τοὺς ὁμόφυλους του, ἀγαπώντας τὴν ἀδικία καὶ δείχνοντας τὴν ἀνδρεία του στοὺς γονεῖς του, ἔχοντας θάρρος στὰ παράλογα καὶ ἐλπίζοντας στὶς ματαιότητες, ἐνῶ ἀποδιώχνει ἀπὸ τὴν συγκατοίκηση μαζί του τὴ φρόνηση καὶ τὴ σοφία, προσεταιρίζεται ὅμως τὴ λαιμαργία καὶ τὴν ἀφροσύνη, καὶ κάνοντας τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ ἄλλα, θὰ εἶναι παράλογος καὶ ἀντιφατικὸς τόσο, πού δὲν θὰ μπορέσει κανένας νὰ περιγράψει ἐπάξια τὴν παραλογία του. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νὰ ὀπλίζεται κανένας ἄνω κάτω καὶ βάζει τὸ κράνος ἀνάποδα, ὥστε νὰ σκεπάζει τὸ πρόσωπο καὶ τὸ λοφίον νὰ κουνιέται πίσω, νὰ βάζει στὸ θώρακα τὰ πόδια καὶ νὰ ἐφαρμόζει τίς περικνημίδες στὸ στῆθος κι ὅσα εἶναι τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς νὰ τὰ περνᾷ στὴ δεξιά καὶ τὰ δεξιά ὅπλα νὰ τὰ βάζει στὰ ἀριστερά; Αὐτὸ πού εἶναι φυσικὸ νὰ τὸ πάθει ὁ ὀπλίτης αὐτὸς στὸν πόλεμο, τοῦτο εἶναι φυσικὸ νὰ τὸ πάθει στὴ ζωὴ αὐτῆ κι ὅποιος ἔχει γνώμη ἀξεκαθάριστη κι ἀνταλλάσσει τὴ χρῆση τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προνοήσομε γιὰ τὴν εὐαρμοστία σ' αὐτά, πού εἶναι φυσικὸ νὰ δημιουργεῖ στὶς ψυχές μας ἡ ἀληθινὴ σωφροσύνη. Κι ἂν εἶναι χρήσιμο νὰ ἐξετάσομε τὸν τελειότατο ὄρισμὸ τῆς σωφροσύνης, ἴσως κυριολεκτικὰ σωφροσύνη μπορεῖ νὰ λεχθεῖ αὐτό· ἡ εὐρυθμὴ οἰκονομία ὅλων τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν μὲ σοφία καὶ φρόνηση. Καὶ αὐτὴ ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς δὲ θὰ χρειαστεῖ πιά κανένα κόπο καὶ καμιᾶ προσπάθεια γιὰ τὴ μετουσία τῶν ὑψηλῶν καὶ οὐράνιων, ἀλλὰ μὲ πολλὴ ἄνεση θὰ κατορθώσει φυσικὰ αὐτὸ πού ὡς τότε φαινόταν δυσέφικτο, ἀποχτώντας τὸ ζητούμενο

τοῦ σκούτους γενόμενον ἐν φωτὶ πάντως εἶναι ἀνάγκη, καὶ τὸν μὴ τεθνηκότα ζῆν. Καὶ τοίνυν εἴ τις μὴ ἐπὶ ματαίῳ λάβοι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἐν τῇ ὁδῷ πάντως τῆς ἀληθείας ἔσται· ἢ γὰρ τοῦ μὴ παρατραπῆναι πρόνοιά τε καὶ ἐπιστήμη ὁδηγία τίς ἐστὶν ἀκριβῆς τῆς ἐπὶ τὴν 5 εὐθεϊαν πορείας. Καὶ ὡσπερ οἱ ἐλευθερωθέντες οἰκέται παυσάμενοι τοῦ τοῖς κρατοῦσιν ὑπηρετεῖν, ἐπειδὴν ἑαυτῶν γένωνται κύριοι, τρέπουσι πρὸς ἑαυτοὺς τὴν σπουδὴν, οὕτως, οἶμαι, καὶ τὴν ψυχὴν ἐλευθερωθεῖσαν ἀπὸ τῆς σωματικῆς λατρείας καὶ ἀπάτης ἐν ἐπιγνώσει γενέσθαι τῆς οἰκείας ἑαυτῇ καὶ κατὰ φύσιν ἐνεργείας· ἢ δὲ ἐλευθερία 10 ἐστὶ, καθὼς καὶ παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐμάθομεν, τὸ μὴ ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθαι μηδὲ καθάπερ δραπέτην ἢ κακοῦργον γενόμενον πεδεθῆναι τῷ τοῦ γάμου δεσμῷ.

Ἄλλὰ μοι πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀνατρέχει, ὅτι οὐκ ἐν τούτῳ μόνῳ τὸ τέλειον τῆς ἐλευθερίας ἐστίν, ἐν τῷ ἀποστῆναι 15 τοῦ γάμου (μὴ τις οὕτω μικρὸν τε καὶ εὖνον τὸ τῆς παρθενίας οἰέσθω, ὥστε ἐν ὀλίγῳ παρατηρήματι σαρκὸς κατορθοῦν νομίζειν τὸ τοσοῦτον πρᾶγμα), ἀλλ' ἐπειδὴ «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλος τῆς ἀμαρτίας ἐστίν, ἢ ἐν παντὶ πράγματι καὶ ἐπιτηδεύματι πρὸς κακίαν παρατροπῆ δουλοῦται πῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ στιγματίαν ποιεῖ, 20 μῶλωπας αὐτῷ καὶ ἐγκαύματα διὰ τῶν τῆς ἀμαρτίας πληγῶν ἐμποιοῦσα, ὥστε τὸν τοῦ μεγάλου σκοποῦ τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν ἀψάμενον ἐν πᾶσι προσήκειν ἑαυτῷ εἶναι ὁμοιον καὶ πάσῃ τῇ ζωῇ συνεμφαίνειν τὴν καθαρότητα. Εἰ δὲ χρὴ καὶ διὰ τινος τῶν θεοπνεύστων συνηγορῆσαι τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας βεβαίω- 25 σιν αὐτὴ ἢ ἀλήθεια διὰ παραβολῆς καὶ αἰνίγματος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν δογματίσασα. Τοὺς γὰρ χρηστοὺς καὶ ἐδωδίμους τῶν ἰχθύων ἀπὸ τῶν πονηρῶν τε καὶ δηλητηρίων ἢ ἀλιευτικὴ τέχνη διαχωρίζουσα, ὡς ἂν μὴ τινος τῶν ἐναντίων συνεισπεσόντος τοῖς ἀγγελίοις καὶ ἢ τῶν χρησίμων ἀπόλαυσις συναχρειωθείη, τοῦτο καὶ 30 τῆς ἀληθινῆς σωφροσύνης ἔργον ἐστὶ, τὸ ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ καθαρὸν τε καὶ ὠφέλιμον ἐκλεγομένην ἐν παντὶ τὸ ἀπεμφαίνον ἀποποιεῖσθαι ὡς ἄχρηστον καὶ ἐναφιέναι τοῦτο τῷ κοινῷ καὶ κοσμικῷ βίῳ, θαλάσση τροπικῶς ὑπὸ τῆς παραβολῆς ὠνομασμένῳ· ἐπεὶ καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ὀνομάζει διδασκαλίαν ἐξομολογήσεως

60. Ψαλμ. 23,4. 61. Γαλ. 5,1.

62. Ἰω. 8,34. 63. Ματθ. 13,47.

μὲ τὸν παραμερισμὸ τοῦ ἀντίθετου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὸ σκοτάδι εἶναι ὑποχρεωτικὸ νὰ βρίσκεται μέσα στὸ φῶς, κι ὅποιος δὲν ἔχει πεθάνει, νὰ ζεῖ. Ἐπομένως κι ἂν κάποιος δὲν ἔλαβε τὴν ψυχὴ του γιὰ ματαιότητες⁶⁰, βρίσκεται ὅπωςδήποτε στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας. Ἡ πρόνοια καὶ ἡ γνώση νὰ μὴν παρεκτραπεῖ κανέναν εἶναι ἕνας ἀκριβῆς ὁδηγὸς τῆς πορείας στὸν ἴσιο δρόμο. Καὶ ὅπως οἱ δοῦλοι ποὺ ἐλευθερώθηκαν, ὅταν παύσουν νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς ἰδιοκτῆτες τους, ἀφοῦ γίνουν κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ τους, γυρίζουν τὸ ἐνδιαφέρον τους στὸν ἑαυτό τους, ἔτσι νομίζω καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴ σωματικὴ σκλαβιὰ καὶ ἀπάτη θὰ λάβει ἐπίγνωση τῆς οἰκείας φυσικῆς τῆς ἐνέργειας. Ἡ ἐλευθερία, ὅπως μᾶς εἶπε ὁ Ἀπόστολος, εἶναι νὰ μὴ σὲ βαρύνει ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας⁶¹ οὔτε νὰ βρεθεῖς σὲ θέση δραπετῆ καὶ κακούργου καὶ νὰ μπεῖς στὶς πέδες καὶ στὰ δεσμὰ τοῦ γάμου.

Ἄλλὰ πάλι ὁ λόγος μου ἀνατρέχει στὴν ἴδια ἀρχή, ὅτι ἡ τελειότητα τῆς ἐλευθερίας δὲν ἔγκειται μόνο σ' αὐτό, στὴν ἀποφυγὴ τοῦ γάμου. Ἄς μὴ νομίζει κανένας ὅτι ἡ παρθενία εἶναι τὸ μικρὸ καὶ φτηνὸ πράγμα, ὥστε μὲ λίγη προσοχὴ στὴ σάρκα νὰ κατορθώνεται αὐτὸς ὁ μεγάλος ἄθλος. Ἄλλὰ, ἐπειδὴ «καθένας ποὺ ἁμαρτάνει εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας»⁶², ἡ παρεκτροπὴ σὲ ὅποια πράξη καὶ ἀσχολία πρὸς τὴν κακία ὑποδουλώνει κατὰ κάποιο τρόπο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν γεμίζει στίγματα, προκαλώντας του μώλωπες καὶ ἐγκαύματα ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς ἁμαρτίας. Ἐτσι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἐπιτύχει τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς παρθενίας πρέπει νὰ εἶναι σὲ ὅλα παρθένος μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του νὰ φανερώνει τὴν καθαρότητά του. Κι ἂν πρέπει νὰ φέρω γιὰ συνηγορία τοῦ λόγου μου κάποιον θεόπνευστο ἄνδρα, φτάνει γιὰ τὴ βεβαίωση τῆς ἀλήθειας ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια ποὺ δίδαξε αὐτὸ τὸ πράγμα μέσα στὸ Εὐαγγέλιο παραβολικὰ καὶ αἰνιγματικά. Ἡ ἀλιευτικὴ τέχνη διαχωρίζει τὰ ψάρια, ποὺ εἶναι κατάλληλα γιὰ βρώση, ἀπὸ τὰ βλαβερὰ καὶ δηλητηριώδη, γιὰ νὰ μὴν πέσει στὰ πανέρια κάποιο βλαβερὸ κι ἀχρηστευθεῖ μαζί καὶ ἡ ἀπόλαυση τῶν χρήσιμων⁶³. Αὐτὸ εἶναι καὶ τῆς ἀληθινῆς σωφροσύνης τὸ ἔργο· ἀπὸ ὅλα νὰ ἐκλέγει τὸ καθαρὸ καὶ ὠφέλιμο, νὰ ἀπορρίπτει σὲ ὅλα τὸ ἀκατάλληλο ὡς ἄχρηστο καὶ νὰ τὸ ἀφήνει στὴν κοινὴ καὶ κοσμικὴ ζωὴ, ποὺ ἡ παραβολὴ τὴν ὀνομάζει θάλασσα. Γιατὶ καὶ ὁ ψαλμωδός, κάνοντάς μας

ἐν τινι τῶν ψαλμῶν ἡμῖν ὑφηγούμενος τὸν ἄστατον τοῦτον καὶ ἐμπαθῆ καὶ ταραχώδη βίον ὕδατα ψυχῆς ἀπτόμενα καὶ βάθη θαλάσσης καὶ καταγίδα καλῶν, ἐν ἧ̄ πᾶσα μὲν ἀποστατικὴ διάνοια καθ' ὁμοιότητα τῶν Αἰγυπτίων ὡς λίθος εἰς τὸν βυθὸν καταδύεται.
 5 Ὅσον δὲ Θεῶ φίλον καὶ διορατικὸν τῆς ἀληθείας ἐστίν, ὅπερ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὠνόμασται, τοῦτο μόνον ὡς ξηρὰν αὐτὴν διεξέρχεται, οὐδαμοῦ τῆς πικρίας καὶ τῆς ἄλμης τῶν βιωτικῶν κυμάτων συνεφαπτόμενον. Οὕτω τυπικῶς ὑπὸ καθηγεμόνι τῶ νόμῳ (τύπος δὲ ἦν ὁ Μωυσῆς τοῦ νόμου) καὶ ὁ Ἰσραὴλ τὴν θάλασσαν διεπέ-
 10 ρασεν ἄβροχος, καὶ τούτῳ συνδιαπερῶν ὁ Αἰγύπτιος ὑποβρύχιος ἦν, ἑκάτερος ὑπὸ τῆς συμπαρούσης ἑαυτῶ διαθέσεως, ὁ μὲν κούφως διεξιῶν, ὁ δὲ εἰς βυθὸν καθελκόμενος· κούφον μὲν γὰρ τι καὶ ἀνωφερὲς πρᾶγμα ἢ ἀρετὴ. Πάντες γὰρ οἱ κατ' αὐτὴν ζῶντες ὡς νεφέλαι πέτονται, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς· βαρὸν
 15 δὲ ἡ ἀμαρτία, καθὼς φησί τις τῶν προφητῶν, ἐπὶ τάλαντον μολύβδου καθεζομένη. Εἰ δὲ τινι βεβιασμένη καὶ ἀπροσκόλλητος ἢ τοιαύτη τῆς ἱστορίας ἐκδοχὴ φαίνεται, καὶ οὐ δέχεται πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν τὴν διὰ τῆς θαλάσσης θαυματοποιίαν ἀναγεγράφθαι, ἀκουσάτω τοῦ ἀποστόλου, ὅτι «ἐκείνοις μὲν συνέβαινε τυπικῶς, ἐγράφη δὲ
 20 πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

**Μνήμη Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Ἀαρὼν ὡς ἀρξαμένης
 τούτου τοῦ κατορθώματος.**

Ἡμῖν δὲ δίδωσι τὰ τοιαῦτα ὑπονοεῖν καὶ ἡ προφήτις Μαριὰμ
 25 εὐθέως μετὰ τὴν θάλασσαν ξηρὸν καὶ εἶηχον μεταχειριζομένη τὸ τύμπανον καὶ τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν προπομπεύουσα· τάχα γὰρ διὰ τοῦ τυμπάνου τὴν παρθενίαν ἔοικεν ὁ λόγος αἰνίττεσθαι ὑπὸ τῆς Μαρίας πρώτης κατορθωθεῖσαν, δι' ἧς, οἶμαι, καὶ τὴν Θεοτόκον προδιατυποῦσθαι Μαρίαν. Ὡσπερ γὰρ τὸ τύμπανον πολλὸν τὸν ἦχον
 30 ἀφίησι, πάσης ἰκμάδος κεχωρισμένον καὶ ξηρὸν εἰς ἄκρον γενόμενον, οὕτω καὶ ἡ παρθενία λαμπρὰ τε καὶ περιβόητος γίνεται, μηδὲν

64. Ψαλμ. 58,2-3. 65. Ἐξ. 14,21. Ἦσ. 60,8.

66. Ζαχ. 5,7. 67. Α' Κορ. 10,11.

διδασκαλία ἐξομολογήσεως μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς του⁶⁴, ὀνομάζει αὐτὸν τὸν ἄστατο καὶ ὄλο πάθη καὶ ταραγμένο βίο νερὰ πὺ χτυποῦν τὴν ψυχὴ μας καὶ τὰ καλεῖ βάθη τῆς θάλασσας καὶ καταγιγίδα, ὅπου κάθε σκέψη ἀποστασίας παρόμοια μὲ τοὺς Αἰγύπτιους βουλιάζει στὸ βυθὸ σὰν πέτρα. Καὶ ὅσο εἶναι θεάρεστο καὶ διακριτικὸ τῆς ἀλήθειας, πράγμα πὺ ἀπὸ τὴ Γραφὴ ἔχει ὀνομαστεῖ Ἰσραήλ, αὐτὸ μονάχα περνᾷ τὴ θάλασα αὐτὴ σὰ νὰ ἦταν ξηρὰ χωρὶς ν' ἀγγίξει καθόλου τὴν πίκρα καὶ τὴν ἀρμύρα τῶν βιοτικῶν κυμάτων. Ἔτσι ὑπὸ μορφὴ τύπου μὲ ἡγέτη τὸ νόμο (τύπος τοῦ νόμου ἦταν ὁ Μωϋσῆς) πέρασε καὶ ὁ Ἰσραήλ χωρὶς νὰ βραχεῖ καὶ ὁ Αἰγύπτιος περνώντας μαζί σκεπάστηκε ἀπὸ τὸ νερὸ, καθένας ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή του· ὁ ἕνας περνᾷ ἀνάλαφρα, ὁ ἄλλος παρασύρεται στὸ βυθὸ. Ἡ ἀρετὴ εἶναι πράγμα ἀνάλαφρο πὺ τείνει πρὸς τὰ ἄνω κι ὄλοι ὅσοι ζοῦν σύμφωνα μ' αὐτὴν πετοῦν, κατὰ τὸν Ἡσαΐα⁶⁵, σὰν σύννεφα καὶ σὰν περιστέρια μὲ τὰ μικρά τους. Ἐνῶ ἡ ἀμαρτία εἶναι πράγμα βαρὺ, ὅπως λέει κάποιος προφήτης, καὶ κάθετα σὲ τάλαντο ἀπὸ μολύβι⁶⁶. Ἄν τὴν ἔκδοχὴ αὐτὴ τῆς Γραφῆς φαίνεται σὲ κάποιον παρατραβηγμένη κι ἀσυνάρτητη καὶ δὲν δέχεται ὅτι ἡ θαυματουργία αὐτὴ στὴ θάλασσα ἔχει γραφεῖ γιὰ νὰ μᾶς ὠφελήσει, ἄς ἀκούσει τὸν Ἀπόστολο· «αὐτὰ ὄλα γίνονταν σ' ἐκείνους ὡς προτυπώσεις καὶ ἔχουν γραφεῖ γιὰ νοθεσία μας»⁶⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΘ'

Ἐπενθύμιση τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀαρῶν.

πὺ ἔκανε ἀρχὴ σ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα

Ἐγὼ νομίζω ὅτι μοῦ ἐπιτρέπει τέτοιες ὑπόνοιες ἡ προφήτισσα Μαριάμ, πὺ ἀμέσως μετὰ τὸ πέρασμα τῆς θάλασσας σκορπᾷ τὰ ξηρὰ κι ἀρμονικὰ χτυπήματα τοῦ τυμπάνου τῆς καὶ μπαίνει μπροστὰ στὸ χορὸ τῶν γυναικῶν. Ἴσως ὁ λόγος ὑπαινίσσεται μὲ τὸ τύμπανο τὴν παρθενία, πὺ ἡ Μαρία κατόρθωσε πρώτη, καὶ μὲ αὐτὴν νομίζω προτυπώνεται καὶ ἡ Θεοτόκος Μαρία. Ὅπως δηλαδὴ τὸ τύμπανο σκορπᾷ πλούσιο τὸν ἦχο του, χωρὶς νὰ ἔχει τὴν παραμικρὴ ἰκμάδα καὶ ὄντας ξηρὸ στὸ ἔπακρο, ἔτσι καὶ ἡ παρθενία γί-

ἐν ἑαυτῇ τῆς ζωτικῆς ἰκμάδος κατὰ τὸν βίον τοῦτον προσδεχομένη.
 Εἰ οὖν νεκρὸν μὲν σῶμα τὸ τύμπανον, ὅπερ ἡ Μαριάμ μετεχειρίζε-
 το, νέκρωσις δὲ σώματος ἢ παρθενία ἐστὶ, τάχα οὐ πολὺ τοῦ εἰκότος
 τὸ παρθένον εἶναι τὴν προφήτιν ἀπεσχοίνισται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν
 5 στοχασμοῖς τισι καὶ ὑπονοίαις, οὐκ ἐκ φανεραῦς ἀποδείξεως οὕτως
 ἔχει ὑπενοήσαμεν, τὸ τὴν προφήτιν Μαριάμ τοῦ χοροῦ τῶν παρθέ-
 νων ἠγήσασθαι, εἰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπεσκεμμένων ἄγαμον αὐτὴν σα-
 φῶς ἀπεφήναντο ἐκ τοῦ μηδαμοῦ τῆς ἱστορίας γάμον καὶ παιδο-
 ποιίαν αὐτῆς μνημονεύεσθαι. Ἡ γὰρ ἂν οὐκ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς
 10 Ἀαρῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνδρός, εἶπερ ἦν, ὠνομάζετό τε καὶ ἐγνωρίζετο,
 ἐπειδὴ κεφαλὴ γυναικὸς οὐχ ὁ ἀδελφός, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ προσηγόρευται.
 Καίτοι παρ' οἷς ἐν εὐλογίας μέρει τὸ παιδοποιεῖν ἐσπουδάζετο καὶ
 νόμιμον ἦν, εἰ φανείη τίμιον τὸ τῆς παρθενίας χάρισμα, ἐκ πολλοῦ
 τοῦ περιόντος ἡμεῖς ταύτην τὴν σπουδὴν ἀσπασώμεθα, οἱ οὐ κατὰ
 15 σάρκα τῶν θείων λογίων, ἀλλὰ πνευματικῶς ἐξακούοντες. Ἀπεκα-
 λύφθη γὰρ διὰ τῶν θείων λογίων ποτέ, ὅτι τὸ κυφορεῖν τε καὶ τί-
 κτειν ἀγαθόν ἐστι, καὶ ποῖον εἶδος τῆς πολυτεκνίας παρὰ τοῖς ἀγίοις
 τοῦ Θεοῦ ἐσπουδάζετο. Ὁ τε γὰρ προφήτης Ἡσαΐας καὶ ὁ θεῖος
 ἀπόστολος ἐναργῶς ταῦτα καὶ σαφῶς διεσήμαναν, ὁ μὲν λέγων,
 20 «ἀπὸ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ
 ἐτέκομεν», ὁ δὲ καυχώμενος ἐπὶ τῶ πάντων γενέσθαι πολυγονώτα-
 τος, ὡς καὶ πόλεις ὄλας καὶ ἔθνη κυφορηῆσαι· οὐ μόνον Κορινθίους
 καὶ Γαλάτας διὰ τῶν οἰκείων ὠδίνων εἰς φῶς ἀγαγὼν καὶ ἐν Κυρίῳ
 μορφώσας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐν κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρι-
 25 κοῦ καταπληρῶσας τῶν ἰδίων τέκνων τὴν οἰκουμένην, ὅπερ ἐν
 Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησεν. Οὕτω μακαρίζεται καὶ ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ ἢ τῆς ἀγίας παρθένου κοιλία ἢ τῷ ἀχράντῳ τόκῳ ὑπη-
 ρετήσασα, ὡς οὔτε τοῦ τόκου τὴν παρθενίαν λύσαντος οὔτε τῆς παρ-
 θενίας τῇ τοιαύτῃ κυφορίᾳ ἐμποδῶν γενομένης. Ὅπου γὰρ Πνεῦ-
 30 μα σωτηρίας γεννᾶται, καθὼς Ἡσαΐας φησὶν, ἄχρηστα πάντως τῆς
 σαρκὸς τὰ θελήματα.

68. Ἦσ. 26,18.

69. Α' Κορ. 4,15. Γαλ. 4,14.

70. Ρωμ. 15,19.

71. Ἦσ. 26,18.

νεται ἀκτινοβόλα καὶ ξακουστὴ χωρὶς νὰ δέχεται ἵχνος ζωτικῆς ἰκμάδας στὴ ζωὴ αὐτή. Ἐὰν λοιπὸν τὸ τύμπανο ποῦ ἔπαιζε ἡ Μαρία ἦταν σῶμα νεκρὸ καὶ ἡ παρθενία εἶναι νέκρωση τοῦ σώματος, ἴσως δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα νὰ εἶναι ἡ προφήτις παρθένος. Ἄλλ' αὐτὰ τὰ ὑποθέσαμε μὲ κάποιους συλλογισμοὺς καὶ κάποιες εἰκασίαι, δὲν ἀποδείξαμε φανερὰ ὅτι ἔτσι εἶναι, ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ προφήτισσα Μαριάμ μπῆκε ἐπικεφαλῆς στὸ χορὸ τῶν παρθένων, ἂν καὶ πολλοὶ ποῦ σκέφτηκαν τὸ πρᾶγμα διατύπωσαν σαφὴ γνώμη ὅτι ἦταν ἄγαμη, ἐπειδὴ σὲ κανένα μέρος τῆς ἱερῆς ἱστορίας δὲν ἀναφέρεται γάμος καὶ παιδιὰ της. Γιατὶ βέβαια τότε δὲ θὰ εἶχε τὸ ὄνομά της οὔτε θὰ ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ της Ἄαρών, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἄνδρα της, ἂν βέβαια εἶχε. Γιατὶ κεφαλὴ τῆς γυναίκας ὀνομάστηκε ὁ ἄνδρας ὄχι ὁ ἀδελφός. Ἐὰν λοιπὸν φανεῖ πόσο πολὺ τιμοῦσαν τὸ χάρισμα τῆς παρθενίας αὐτοὶ ποῦ θεωροῦσαν εὐλογία καὶ ἀπαίτηση τοῦ νόμου νὰ κάνουν παιδιὰ, πολὺ περισσότερο θ' ἀποδεχτοῦμε ἐμεῖς τὴν εὐλογία αὐτὴ ποῦ ἐννοοῦμε τὰ θεῖα λόγια ὄχι σαρκικὰ ἀλλὰ πνευματικά. Ἀποκάλυψαν κάποτε τὰ θεῖα λόγια ὅτι ἡ ἐγκυμοσύνη καὶ ὁ τοκετὸς εἶναι κάτι ἀγαθὸ καὶ ποιὸ εἶδος πολυτεκνίας ἐπιδιώκουν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὰ διασαφήνισαν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια. Ὁ ἕνας λέει «ἔχοντας, Κύριε, τὸ δικό σου φόβο συλλάβαμε τὰ παιδιὰ μας, κοιλοπονήσαμε καὶ γεννήσαμε»⁶⁸. Ὁ ἄλλος καυχιέται ὅτι ἀπόκτησε τὰ περισσότερα παιδιὰ ἀπὸ ὄλους, ὥστε κυοφόρησε ὀλόκληρες πολιτεῖες καὶ λαοὺς⁶⁹. δὲν ἔφερε στὸ φῶς μόνο τοὺς Κορίνθιους καὶ τοὺς Γαλάτες μὲ τοὺς δικούς του πόνους κάνοντάς τους μιμητὲς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γέμισε μὲ τὰ παιδιὰ του κυκλικὰ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς τὸ Ἰλλυρικὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη⁷⁰, παιδιὰ ποῦ γέννησε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐτσι μέσα στὸ Εὐαγγέλιο μακαρίζεται καὶ ἡ κοιλία τῆς ἁγίας παρθένου ποῦ ὑπηρέτησε τὴν ἄχραντη γέννηση, γιατί οὔτε τὴν παρθενία κατέστρεψε ἡ γέννηση αὐτὴ οὔτε στὴν κυοφορία ἔγινε ἡ παρθενία ἐμπόδιο. Ὅπου γεννιέται τὸ πνεῦμα τῆς σωτηρίας, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας⁷¹, ἀχρηστεύονται ὅπωςδὴποτε τὰ θελήματα τῆς σάρκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

**Ὅτι ἀδύνατον ὁμοῦ ταῖς σωματικαῖς ὑπηρετεῖν ἡδοναῖς
καὶ τὴν κατὰ Θεὸν εὐφροσύνην καρποῦσθαι**

Ἔστι δέ τις καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ τοιοῦτος λόγος, ὡς ἄρα δι-
5 πλοῦς ἡμῶν ἐστὶν ὁ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος, ὁ μὲν ὀρώμενος ἕξω-
θεν, ᾧ τὸ διαφθεῖρεσθαι κατὰ φύσιν ἐστίν, ὁ δὲ κατὰ τὸ κρυπτὸν τῆς
καρδίας νοούμενος, ὃς ἐπιδέχεται τὸ ἀνακαινοῦσθαι. Εἰ οὖν ἀληθῆς
ὁ λόγος (πάντως δέ ἐστὶν ἀληθῆς διὰ τὴν ἐν αὐτῷ λαλοῦσαν ἀλή-
θειαν), οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ γάμον διπλοῦν ἐννοεῖν ἑκατέρῳ τῶν ἐν
10 ἡμῖν ἀνθρώπων πρόσφορόν τε καὶ κατάλληλον· καὶ τάχα ὁ τολμή-
σας εἰπεῖν τὴν σωματικὴν παρθενίαν τοῦ ἔνδοθεν καὶ πνευματικοῦ
γάμου συνεργόν τε καὶ πρόξενον γίνεσθαι οὐ πόρρω τοῦ εἰκότος
ἀποτολμήσει.

Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι κατὰ ταῦτόν δύο τισὶ τέχναις ὑπηρετεῖν διὰ τῆς
15 τῶν χειρῶν ἐνεργείας, οἷον γεωργοῦντά τε ἅμα καὶ ναυτιλλόμενον, ἢ
χαλκεύοντά τε καὶ τεκτονεύοντα ἐν ταύτῳ, ἀλλ' εἰ μέλλοι τις τῆς
μιας ὑγιῶς ἀντιλήψεσθαι, τῆς ἐτέρας ἀφεκτέον αὐτῷ, οὕτως ἡμῖν
καὶ δύο προκειμένων γάμων, τοῦ μὲν διὰ σαρκὸς ἐπιτελουμένου,
τοῦ δὲ διὰ πνεύματος, ἢ περὶ τὸν ἕνα σπουδῆ τὸν τοῦ ἐτέρου χωρι-
20 σμὸν ἀναγκαῖον ποιεῖ. Οὔτε γὰρ δύο κατὰ ταῦτόν ὀφθαλμὸς ἰδεῖν
ικανός ἐστίν, εἰ μὴ ἀνὰ μέρος καὶ ἰδίᾳ ἑκατέρῳ τῶν ὀρατῶν ἐπερεί-
σειεν, οὔτε ἢ γλῶσσα διαφόροις κατὰ ταῦτόν ὑπηρετήσῃ φωναῖς,
Ἑβραίων τε ρήματα καὶ Ἑλλήνων ἐν τῷ αὐτῷ φθεγγομένη, οὔτε ἢ
ἀκοὴ διηγήσεως τε πραγμάτων καὶ διδακτικῶν λόγων κατὰ ταῦτόν
25 ἀκροάσεται. Ἡ γὰρ διαφορὰ τῆς φωνῆς, εἰ μὲν ἀνὰ μέρος ἀκούοιτο,
ἐνσημανεῖται τῷ ἀκροωμένῳ τὴν ἐννοίαν, εἰ δὲ κατὰ ταῦτόν μιχθεῖ-
σα περιηχοίῃ τὴν ἀκοήν, σύγχυσίς τις ἀδιάκριτος τὴν διάνοιαν λήψε-
ται τῶν σημαινομένων ἐν ἀλλήλοις συγχεομένων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἡμῶν φύσιν οὐκ
30 ἔχει ὁμοῦ ταῖς σωματικαῖς ὑπηρετεῖν ἡδοναῖς καὶ τὸν πνευματικὸν
μετιέναι γάμον. Οὐδὲ γὰρ διὰ τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων δυνατόν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Κ'

Εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπηρετεῖ κανεὶς τὶς σωματικὰς ἡδονὰς
καὶ ταυτόχρονα ν' ἀπολαμβάνει τὴ θεία χαρὰ

Ἐνας τέτοιος λόγος βρίσκεται καὶ στὸν Ἀπόστολο⁷², ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀποτελοῦμε ὁ καθένας μας εἶναι διπλός· ὁ ἕνας φαίνεται ἐξωτερικά, στὸν ὁποῖο ἰσχύει καὶ ἡ φυσικὴ φθορά, καὶ ὁ ἄλλος νοεῖται στὸ κρυμμένο βάθος τῆς καρδιάς, καὶ ἐπιδέχεται τὴν ἀνανέωση. Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος (κι εἶναι ἀληθινὸς γιατί μέσα του μιλάει ἡ ἀλήθεια), δὲν εἶναι καθόλου ἀταίριαστο νὰ ἐννοοῦμε καὶ διπλὸ γάμο, ποὺ προσφέρεται καὶ εἶναι κατάλληλος μὲ καθένα ἀπὸ τοὺς δύο ἀνθρώπους ποὺ ἀντιπροσωπεύομε. Καὶ ἴσως ὁποῖος τολμήσει νὰ πεῖ, ὅτι ἡ σωματικὴ παρθενία γίνεται συνεργὸς καὶ πρόξενος τοῦ πνευματικοῦ γάμου, ἡ τόλμη του δὲ θὰ ξεπεράσει τὸ μέτρο.

Ὅπως δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀσκεῖ κάποιος ταυτόχρονα δύο τέχνες μὲ τὴν ἐνέργεια τῶν χειρῶν του, γιὰ παράδειγμα νὰ καλλιεργεῖ τὴ γῆ καὶ νὰ εἶναι ναυτικός, ἢ μαζὶ νὰ δουλεύει τὸ σίδερο καὶ νὰ χτίζει, ἀλλὰ ἂν πρέπει νὰ καταπιαστεῖ σωστὰ μὲ τὴ μία πρέπει ν' ἀπόσχει ἀπὸ τὴν ἄλλη· ἔτσι κι ἐμεῖς ἔχομε μπροστὰ μας δύο γάμους, ἕνα ποὺ ἐπιτελεῖται μέσῳ τῆς σάρκας κι ἕνα ἄλλο μὲ τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἑνὸς κάνει ὑποχρεωτικὴ τὴν παραίτηση ἀπὸ τὸν ἄλλο. Οὔτε τὸ μάτι εἶναι σὲ θέση νὰ δεῖ ταυτόχρονα δύο πράγματα, ἂν δὲν ἀντικρίσει χωριστὰ καὶ ἰδιαίτε- ρως κάθε ὄρατό, οὔτε μπορεῖ κανένας νὰ μιλήσει ταυτόχρονα δια- φορετικὰς γλῶσσας λέγοντας μαζὶ ἑβραϊκὰς καὶ ἑλληνικὰς λέξεις, οὔτε καὶ ἡ ἀκοή μας μπορεῖ νὰ παρακολουθήσει ταυτόχρονα μιὰ ἀφήγηση γεγονότων κι ἕνα λόγῳ διδακτικό. Γιατὶ οἱ διαφορετικὰς γλῶσσας ἂν ἀκούγονται χωριστὰ θὰ δηλώσουν τὸ νόημά τους σ' αὐτὸν ποὺ ἀκούει, ἐνῶ ἂν βομβαρδίζουν ἀνάκατα τὴν ἀκοή, θὰ βρεθεῖ ὁ νοῦς σὲ μιὰ ἀξεδιάλυτη σύγχυση, καθὼς οἱ ἐννοίες θὰ πλέκονται μεταξύ τους.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ μας δὲν ἔχει στὴ φύση του νὰ ὑπηρετεῖ τὶς σωματικὰς ἡδονὰς καὶ μαζὶ νὰ συνάπτει τὸν πνευματικὸ γάμο, γιατί οὔτε εἶναι δυνατὸ μὲ τὶς ἴδιες ἐνέργειες νὰ

ἔστιν ἑκατέρου τῶν σκοπῶν λαβέσθαι. Τοῦ μὲν γὰρ ἐγκράτεια καὶ σώματος νέκρωσις καὶ τῶν κατὰ σάρκα πάντων ὑπεροψία πρόξενοι γίνονται, τῆς δὲ σωματικῆς συναφείας πάντα τὰ ἐναντία. Οὐκοῦν ὡσπερ δύο κυρίων ἐν αἰρέσει προκειμένων, ἐπειδὴ κατὰ ταύτῃ οὐκ ἔστιν ἀμφοτέρων γενέσθαι ὑπήκοον («οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν»), τὸν ὠφελιμώτερον ὁ εὖ φρονῶν ἐκλέξεται· οὕτως ἡμῖν καὶ δύο προκειμένων γάμων, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἐν ἀμφοτέροις εἶναι («ὁ γὰρ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου»), σωφρονούντων ἂν εἴη μήτε διαμαρτεῖν τῆς ἐκλογῆς τοῦ συμφέροντος μήτε τὴν ἐπὶ τοῦτον ἄγουσαν ὁδὸν ἄγνοῆσαι, ἣν οὐκ ἔστιν ἄλλως ἢ διὰ τοιαύτης τινὸς ἀναλογίας μαθεῖν.

Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ σωματικῷ γάμῳ ὁ μὴ ἀπόβλητος γενέσθαι σπουδάζων, καὶ τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας καὶ τοῦ πρέποντος καλλωπισμοῦ καὶ πλούτου περιουσίας καὶ τοῦ μηδὲν μήτε ἐκ τοῦ βίου μήτε ἐκ τοῦ γένους ἐπάγεσθαι τι ὄνειδος πολλὴν ποιήσεται πρόνοιαν (οὕτω γὰρ ἂν τύχοι μάλιστα τῶν κατὰ γνώμην), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τὸν πνευματικὸν γάμον ἑαυτῷ μετιὼν πρῶτον μὲν νέον ἑαυτὸν καὶ πάσης παλαιότητος κεχωρισμένον τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ἐπιδείξει, εἶτα πλούσιον γένος, ᾧ τὸ πλουτεῖν ἔστι περισπούδαστον, οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς σεμνυνόμενον χρήμασιν, ἀλλὰ τοῖς οὐρανίοις θησαυροῖς κομῶντα. Γένους δὲ σεμνότητα οὐ κατὰ τὴν αὐτόματον συντυχίαν πολλοῖς καὶ τῶν φαύλων προσοῦσαν κάκεῖνος ἔχειν φιλοτιμῆσται, ἀλλὰ τὴν πόνῳ καὶ σπουδῇ δι' οἰκείων κατορθωμάτων προσγινομένην, ἣν μόνοι αὐχοῦσιν οἱ τοῦ φωτὸς υἱοὶ καὶ τέκνα Θεοῦ καὶ τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν εὐγενεῖς διὰ τῶν ἔργων τῶν φωτεινῶν χρηματίζοντες· ἰσχὺν δὲ καὶ εὐεξίαν οὐ σῶμα ἀσκῶν οὐδὲ καταπιάνων τὴν σάρκα περιποιήσεται, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐναντίον ἐν τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ τελειῶν τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν. Οἶδα δὲ καὶ τὰ ἔδνα τοῦ γάμου τούτου οὐκ ἀπὸ φθαρτῶν χρημάτων πεποιημένα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἰδίου πλούτου τῆς ψυχῆς δωροφορούμενα. Βούλει μαθεῖν τὰ τῶν δώρων ὀνόματα; Ἄκουσον Παύλου τοῦ καλοῦ νυμφο-

73. Ματθ. 6,24. Λουκᾶ 16,13.

74. Α' Κορ. 7,32-33.

ἐπιτευχθοῦν οἱ σκοποὶ τῶν δύο γάμων. Τὸν ἓνα γάμο τὸν προξενοῦν ἢ ἐγκράτεια, ἢ νέκρωση τοῦ σώματος καὶ ἢ περιφρόνηση κάθε σαρκικοῦ, ἐνῶ τῇ σωματικῇ συνάφεια ὄλα τὰ ἀντίθετα. Ὅπως λοιπὸν ὅταν ἔχομε νὰ διαλέξομε ἀνάμεσα σὲ δύο κυρίουσ, ἀφοῦ δὲν μποροῦμε νὰ ὑπηρετήσομε ταυτόχρονα καὶ τοὺς δύο (γιατὶ «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ὑπηρετεῖ δύο κυρίουσ»⁷³), ὁ φρόνιμος θὰ διαλέξει τὸν πιὸ χρήσιμο, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μ' ἐμᾶσ, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ συνδυάσομε καὶ τοὺς δύο γάμους πὸ ἔχομε στὴν ἐκλογή μας (γιατὶ «ὁ ἄγαμος φροντίζει γιὰ τὸν Κύριο, ὁ ἔγγαμος μεριμνᾷ γιὰ τὰ τοῦ κόσμου»⁷⁴), εἶναι ἐνέργεια τῶν φρονίμων οὔτε στὴν ἐκλογή τοῦ γάμου πὸ τοὺς συμφέρει νὰ σφάλουν οὔτε ν' ἀγνοήσουν τὸ δρόμο πὸ ὁδηγεῖ σ' αὐτόν, δρόμο πὸ δὲν μποροῦν νὰ μάθουν ἀλλιῶσ παρὰ μὲ κάποια τέτοια ἀναλογία.

Ὅπως δηλαδὴ στὸ σωματικὸ γάμο ὅποιος ἐνδιαφέρεται νὰ μὴ γίνεῖ ἀπόβλητος ἀπὸ αὐτόν, θὰ καταβάλεῖ ἐξαιρετικὴ φροντίδα καὶ γιὰ τῇ σωματικῇ του εὐεξία καὶ γιὰ τὸ σωστὸ ντύσιμο καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση πλούτου καὶ νὰ μὴν ἐπισύρει καμιά κατηγορία οὔτε ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του ζωὴ οὔτε ἀπὸ τὴν ὀκογένειά του (γιατὶ ἔτσι κυρίως θὰ ἐπιτύχει αὐτὰ πὸ ὄνειρεῦεται), μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι αὐτὸς πὸ ἐπιδιώκει τὸν πνευματικὸ γάμο πρῶτα θὰ παρουσιάσει τὸν ἑαυτό του νέο, μακριὰ ἀπὸ κάθε σχέση μὲ τὰ παλιὰ μὲ τὴν ἀνανέωση τοῦ νοῦ, ἔπειτα πλούσιο στὴ γενιά, πὸ ὁ πλοῦτος εἶναι ἢ μεγάλη του φροντίδα καὶ δὲν καμαρώνει γιὰ τὰ εἰσοδήματά του ἀπὸ τῇ γῆ του, ἀλλὰ πὸ διαθέτει ἄφθονους οὐράνιους θησαυρούσ. Καὶ δὲ θὰ φιλοδοξήσει ν' ἀποχτήσῃ κι ἐκεῖνος τὴν περηφάνεια τῆσ γενιᾶσ πὸ ἔχουν ἀπὸ μιὰ τυχαία σύμπτωση ἀκόμα καὶ πολλοὶ φαῦλοι, ἀλλὰ αὐτὴν πὸ κατακτᾷται μὲ ἀγῶνα καὶ προσπάθεια, μὲ κατορθώματα προσωπικά, πὸ γι' αὐτὴν καυχιοῦνται μόνο ὅποιοι χρηματίζουν μὲ τὰ φωτεινά τουσ ἔργα υἱοὶ τοῦ φωτὸσ καὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ εὐγενεῖσ ἀπὸ τῖσ ἀνατολὲσ τοῦ ἥλιου. Ρώμη καὶ εὐεξία δὲ θ' ἀποκτήσῃ ἀσκώντας τὸ σῶμα καὶ παχαίνοντας τῇ σάρκα του, ἀλλὰ, τὸ ἐντελῶσ ἀντίθετο, ὀλοκληρώνοντας μὲ τὴν ἀσθένεια τοῦ σώματος τῇ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Γνωρίζω ἀκόμα ὅτι τὰ προικιά τοῦ γάμου αὐτοῦ δὲν ἀποτελοῦνται ἀπὸ φθαρτὰ πράγματα, ἀλλὰ εἶναι δῶρα πὸ προέρχονται ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆσ ἴδιασ τῆσ ψυχῆσ. Θέλεις νὰ μάθῃσ τὰ ὀνόματα τῶν δῶρων; Ἄκουσε τὸν

στόλου ἐν τίσιν πλουτοῦσιν οἱ ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτούς, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ καὶ μεγάλα εἰπών, καὶ «ἐν ἀγνότητι» φησίν. Καὶ πάλιν ὅσα ἐτέρωθι ἐν τοῖς τοῦ Πνεύματος καρποῖς ἀπαριθμεῖται, πάντα τοῦ γάμου τούτου δῶρά ἐστι, καὶ εἴ τις μέλλοι πείθεσθαι τῷ Σολομῶντι καὶ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν σύνοικόν τε καὶ τοῦ βίου κοινωνὸν ἑαυτῷ λαμβάνειν, περὶ ἧς φησιν, ὅτι «ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε»· «τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ», ἐπαξίως τῆς ἐπιθυμίας ταύτης παρασκευάζεται ἐν καθαρᾷ τῇ στολῇ τοῖς ἐν τῷ γάμῳ τούτῳ εὐφραινομένοις συνεορτάζων, ἵνα μὴ ἀπόβλητος γένηται, τῆς 10 μὲν ἐορτῆς συμμετασχεῖν ἀξιῶν, τὸ δὲ ἔνδυμα τοῦ γάμου μὴ περικείμενος. Δῆλον δὲ ὅτι κοινὸς ὁ λόγος ἐστὶν ἐπὶ τε ἀνδρῶν ὁμοίως καὶ γυναικῶν εἰς τὴν περὶ τὸν τοιοῦτον γάμον σπουδὴν. Ἐπειδὴ γάρ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, «οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντα δὲ καὶ ἐν πᾶσι Χριστός», εἰκότως ὁ τῆς σοφίας ἐρασθεὶς τὸν ἔνθεον ἔχει τῆς 15 ἐπιθυμίας σκοπὸν, ὃς ἐστὶν ἡ ἀληθῆς σοφία, καὶ ἡ τῷ ἀφθάρτῳ νυμφίῳ προσκολληθεῖσα ψυχὴ τῆς ἀληθινῆς σοφίας ἔχει τὸν ἔρωτα, ἧτις ἐστὶν ὁ Θεός. Ἄλλὰ τί μὲν ὁ πνευματικὸς ἐστὶ γάμος καὶ πρὸς τίνα βλέπει σκοπὸν ὁ καθαρὸς τε καὶ οὐράνιος ἔρωσ, μετρίως ἡμῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνακεκάλυπται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

Ὅτι χρὴ τὸν ἀκριβῶς προελόμενον πρὸς πᾶν εἶδος σωματικῆς ἡδονῆς ἀλλοτρίως ἔχειν

Ἐπειδὴ δὲ τῇ καθαρότητι τοῦ Θεοῦ προσεγγίσει, μὴ αὐτὸν τίνα πρότερον τοιοῦτον γενόμενον, ἀδύνατον κατεφάνη, ἀναγκαῖον ἂν εἶη 25 μεγάλῳ τινὶ καὶ ἰσχυρῷ διατειχίσματι πρὸς τὰς ἡδονὰς ἑαυτὸν διαστήσαι, ὡς ἂν μηδαμοῦ τῷ προσεγγισμῷ τούτῳ τὸ καθαρὸν τῆς καρδίας ἐπιμολύνοιτο. Τεῖχος δὲ ἐστὶν ἀσφαλὲς ἡ τελεία πρὸς πᾶν τὸ ἐμπαθῶς ἐπιτελούμενον ἀλλοτρίωσις. Μία γὰρ οὖσα τῷ γένει ἡ ἡδονή, καθὼς ἀκούειν ἐστὶ τῶν σοφῶν, ὥσπερ τι ὕδωρ ἐκ μιᾶς 30 πηγῆς εἰς διαφόρους ὄχετοὺς μεριζόμενον, δι' ἐκάστου τῶν αἰσθητη-

75. Β' Κορ. 6,6. 76. Γαλ. 5,22. Ἐφ. 5,9.

77. Παρμ. 4,6· 8. 78. Γαλ. 3,28.

Παῦλο, τὸν καλὸ νυμφαγωγό, σὲ τί εἶναι πλούσιοι ὅποιοι φροντίζουν τὸν ἑαυτό τους σὲ ὅλα. Ἀφοῦ ἀνέφερε πολλὰ καὶ μεγάλα προσθέτει «καὶ μὲ τὴν ἀγνότητα»⁷⁵. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο πάλι ὅσα ἀπαριθμεῖ ἀνάμεσα στοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος⁷⁶, εἶναι ὅλα δῶρα τοῦ γάμου αὐτοῦ. Καὶ ἂν θέλει κάποιος νὰ πειστεῖ στὸ Σολομώντα καὶ νὰ πάρει σύνοικο τὴν ἀληθινὴ σοφία καὶ σύντροφο τῆς ζωῆς του, γιὰ τὴν ὁποία λέει «ἀγάπησέ την καὶ θὰ σὲ φυλάξει· τίμησέ την γιὰ νὰ σὲ ἀγκαλιάσει»⁷⁷, θὰ προετοιμαστεῖ ἀντάξια σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, πὺ θὰ ἐορτάσει μὲ καθαρὴ στολὴ μαζὶ μ' αὐτοὺς πὺ διασκεδάζουν στὸ γάμο αὐτόν. Ἔτσι δὲ θὰ γίνεῖ ἀπόβλητος, ἐπειδὴ δὲ φοράει τὸ φόρεμα τοῦ γάμου, ἐνῶ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ πάρει μέρος στὴ γιορτῆ. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ λόγος ἀναφέρεται ἀπὸ κοινοῦ ὅμοια στοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες σχετικὰ μὲ τὴ σπουδὴ σ' αὐτόν τὸ γάμο. Ἐπειδὴ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «δὲν ὑπάρχει ἄνδρας καὶ γυναῖκα, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ μέσα στὰ πάντα εἶναι ὁ Χριστός»⁷⁸, εὐλογα ὁ ἐραστής τῆς σοφίας ἔχει τὸν ἐνθεοσκοπὸ τῆς ἐπιθυμίας του, πὺ εἶναι ἡ ἀληθινὴ σοφία, καὶ ἡ ψυχὴ πὺ προσκολλήθηκε στὸν ἄφθαρτο νυμφίο ἔχει τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθινῆς σοφίας, πὺ εἶναι ὁ Θεός. Τί εἶναι ὁ πνευματικὸς γάμος καὶ σὲ ποιό στόχο ἀποβλέπει ὁ καθαρὸς κι οὐράνιος ἔρωτας ἀποκαλύφθηκε ὅσο πρέπει ἀπὸ ὅσα εἶπαμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑ'

Ὅποιος προτίμησε νὰ ζεῖ μὲ ἀυστηρότητα πρέπει νὰ εἶναι ξένος ἀπὸ κάθε εἶδος σωματικῆς ἡδονῆς

Ἐπειδὴ ὅμως φάνηκε πὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ πλησιάσει κανένας τὴν καθαρότητα τοῦ Θεοῦ, ἂν δὲ γίνεῖ προηγουμένως καθαρὸς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἀπὸ τὶς ἡδονές μὲ ἓνα μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ τεῖχος, ὡστε νὰ μὴ μολυνθεῖ μὲ τὴν προσέγγιση σ' αὐτὲς ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς. Καὶ τεῖχος ἀσφαλὲς εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπὸ κάθετι πὺ γίνεται μὲ πάθος. Ἡ ἡδονὴ εἶναι μία, ὅπως ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, καθὼς τὸ νερὸ μιᾶς πηγῆς πὺ διακλαδίζεται σὲ διάφορα αὐλάκια, καὶ διαμέσου καθενὸς ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια ἐπηρεάζει τοὺς φιλήδονους. Ὅποιος λοιπὸν ἠττήθηκε ἀπὸ τὴν

ρίων τοῖς φιληδόνοις ἐγκαταμίγνυται. Οὐκοῦν ὁ διὰ μιᾶς τινος τῶν αἰσθήσεων τῆς ἐγγενομένης αὐτῷ ἡδονῆς ἠττηθείς, ἐκεῖθεν ἐτρώθη τὴν καρδίαν, καθῶς διδάσκει ἢ τοῦ Κυρίου φωνή, ὅτι τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐπιθυμίαν ὁ πληρώσας ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν βλάβην ἐδέξατο.
 5 Οἶμαι δὲ ἀπὸ μέρους ἐνταῦθα περὶ παντὸς αἰσθητηρίου προειρηκέναι τὸν Κύριον, ὥστε ἀκολουθοῦντας ἡμᾶς τῷ εἰρημένῳ καλῶς ἂν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὁ ἀκούσας πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὁ ἀψάμενος καὶ ὁ πᾶσαν τὴν ἐν ἡμῖν δύναμιν εἰς ὑπηρεσίαν ἡδονῆς κατασπάσας τῇ καρδίᾳ ἐξήμαρτεν.

10 Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται, κανόνι χρηστέον τούτῳ πρὸς τὸν ἴδιον βίον τῷ σώφρονι, τῷ μήποτε προσθέσθαι τινὶ κατὰ ψυχὴν, ᾧ δέλεαρ τι ἡδονῆς παραμέμικται, καὶ πρό γε πάντων τὴν ἐπὶ τῆς γεύσεως ἡδονὴν διαφερόντως φυλάττεσθαι, διότι προσεχεστέρα πῶς αὕτη δοκεῖ εἶναι καὶ οἶονεὶ μήτηρ τῆς ἀπηγορευμένης. Αἱ γὰρ κατὰ
 15 βρῶσιν καὶ πόσιν ἡδοῖναι πλεονάζουσαι τῶν ἐδωδύμων τῇ ἀμετρίᾳ ἀνάγκην ἐμποιοῦσι τῷ σώματι τῆς τῶν ἀβουλήτων κακῶν πλησμονῆς, ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐντικτούσης τὰ τοιαῦτα πάθη. Ὡς ἂν οὖν μάλιστα γαληναῖον ἡμῖν διαμένοι τὸ σῶμα, μηδενὶ τῶν ἐκ τοῦ κόρου παθημάτων ἐπιθολούμενον, προνοητέον τῆς ἐγκρατεστερας
 20 διαγωγῆς μέτρον καὶ ὄρον τῆς ἀπολαύσεως οὐ τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ χρεῖαν ὀρίζειν. Εἰ δὲ τῇ χρεῖᾳ καὶ τὸ ἡδὺ πολλάκις συγκαταμέμικται (πάντα γὰρ οἶδεν ἐφηδύνειν ἢ ἐνδεια τῷ σφοδρῷ τῆς ὀρέξεως τὸ τῇ χρεῖᾳ παρευρεθὲν ἅπαν καταγλυκαίνουσα), οὐκ ἀπωστέον τὴν χρεῖαν διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν ἀπόλαυσιν· οὔτε μὴν
 25 κατὰ τὸ προηγούμενον μεταδιωκτέον τὴν ἡδονὴν, ἀλλ' ἐκ πάντων ἐκλεγομένους τὸ χρήσιμον, ὑπερορᾶν προσήκει τοῦ τὰς αἰσθήσεις εὐφραίνοντος.

Ὅρῳμεν δὲ καὶ τοὺς γεωργοὺς ἀναμειγμένον τῷ σίτῳ τὸ ἀχυρον τεχνικῶς διακρίνοντας, ὡς ἂν ἐκάτερον αὐτῶν εἰς τὴν προσή-
 30 κουσαν χρεῖαν παραληφθεῖη, τὸ μὲν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὸ δὲ εἰς καῦσίν τε ἅμα καὶ εἰς τὴν τῶν ἀλόγων τροφήν. Οὐκοῦν καὶ ὁ τῆς σωφροσύνης ἐργάτης διακρίνων τῆς ἡδονῆς τὴν χρεῖαν, ὡσπερ ἀχύρου τὸν σῖτον, τὴν μὲν ἀπορρίψει τοῖς ἀλογωτέροις, ὧν τὸ τέλος εἰς

ἡδονὴ πού τοῦ προξενήθηκε ἀπὸ μιὰ αἴσθησι, ἀπὸ ἐκεῖ πληγώθη-
κε στὴν καρδιά, ὅπως διδάσκει ὁ λόγος τοῦ Κυρίου· «ὅποιος ἰκα-
νοποίησε τὴν ἐπιθυμία τῶν ματιῶν, δέχτηκε τὴ βλάβη στὴν καρ-
διά του⁷⁹. Ἐδῶ, νομίζω, ἀπὸ τὸ ἓνα αἰσθητήριο ὁ Κύριος προδίκα-
σε τὴ λειτουργία ὄλων, ὥστε, ἀκολουθῶντας τὸ λόγο αὐτόν, θὰ
προσθέταμε σωστὰ ὅτι κι αὐτὸς πού ἄκουσε μὲ στόχο τὴν ἐπιθυ-
μία κι αὐτὸς πού ἄγγιξε κι αὐτὸς πού κάθε δύναμη μέσα μας τὴν
ὑποχρέωσε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἡδονὴ δέχτηκε τὴν ἁμαρτία στὴν
καρδιά του.

Γιὰ νὰ μὴ γίνῃ λοιπὸν αὐτὸ ἄς χρησιμοποιοῦν ὁ φρόνιμος ὡς
κανόνα γιὰ τὴ ζωὴ του τοῦτο, νὰ μὴ δώσει δηλαδὴ σὲ τίποτε τὴν
ψυχὴ του, πού κρύβει κάποιο δόλωμα ἡδονῆς. Πρὸ πάντων νὰ φυ-
λάγεται ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τῆς γεύσης, ἐπειδὴ αὐτὴ φαίνεται
κάπως πλησιέστερη καὶ κατὰ κάποιο τρόπο μητέρα τῆς ἀπαγορευ-
μένης. Οἱ ἡδονὲς ἀπὸ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ποτὸ μὲ τὴν περίσσειά
τους καὶ μὲ τὴν ἄμετρη χρῆσι τῶν τροφῶν δημιουργοῦν στὸ σῶμα
τὴν ἀνάγκη τῆς πλησμονῆς τοῦ ἀπὸ ἀβούλητα κακά, γιὰ αὐτὴ
συνήθως προκαλεῖ στοὺς ἀνθρώπους τὰ πάθη αὐτά. Γιὰ νὰ μὲνῃ
λοιπὸν ὅσο γίνεται γαλήνιο τὸ σῶμα καὶ νὰ μὴ θολώνει ἀπὸ κανέ-
να πάθος πού προέχεται ἀπὸ τὸν κόρο, πρέπει νὰ προνοοῦμε γιὰ
μιὰ διαγωγὴ ἐγκράτειας ὀρίζοντας ὡς μέτρο καὶ ὡς ὄρο τῆς
χρήσις ὄχι τὴν ἡδονή, ἀλλὰ τὸ τί χρειάζεται γιὰ τὸν καθένα. Ἄν
τώρα μὲ τὴ χρῆσι πηγαίνει μαζὶ καὶ τὸ ἡδὺ (ἢ ἔλλειψη μπορεῖ νὰ
ἡδύνει τὰ πάντα καταγλυκαίνοντας κάθετι πού βρίσκεται στὴν
ἀνάγκη μὲ τὴ σφοδρότητα τῆς ὄρεξις), δὲν πρέπει νὰ ἀπωθοῦμε
τὴν ἀνάγκη ἐξαιτίας τῆς ἀπόλαυσις πού ἐπακολουθεῖ· οὔτε πάλι
κατὰ τὸν προηγούμενο λόγο νὰ ἐπιδιώκομε τὴν ἡδονή. Ἄπὸ ὅλα
πρέπει νὰ ἐκλέγομε τὸ χρήσιμο καὶ νὰ μὴν προσέχομε ὅ,τι εὐφραί-
νει τὶς αἰσθήσεις.

Βλέπομε καὶ τοὺς γεωργοὺς νὰ χωρίζουν μὲ τέχνη τὸ ἄχυρο
πού εἶναι ἀνακατωμένο μὲ τὸ σιτάρι καὶ νὰ παίρνουν τὸ καθένα γιὰ
τὴν κατάλληλη χρῆσι· τὸ ἓνα γιὰ τὴ διατροφή τῶν ἀνθρώπων, τὸ
ἄλλο γιὰ τὴ φωτιά καὶ γιὰ τροφὴ τῶν ζώων. Καὶ ὁ ἐργάτης λοιπὸν
τῆς σωφροσύνης, διαχωρίζοντας τὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἡδονή, ὅπως
τὸ σιτάρι ἀπὸ τὸ ἄχυρο, τὴν ἡδονὴ θὰ τὴν ἀπορρίψει στὰ δίχως
λογικό, πού τὸ τέλος τους εἶναι ἡ καύσι, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστο-

καῦσιν, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, τῆς δὲ χρείας αὐτῆς κατὰ τὸ ἐνδέον εὐχαριστῶν μεταλήψεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ὅτι οὐ δεῖ πέρα τοῦ δέοντος ἀσκεῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ὅτι ὁμοίως ἐναντιοῦται τῇ ψυχῇ πρὸς τελείωσιν ἢ τε πολυσαρκία τοῦ σώματος καὶ ἡ ἄμετρος κακοπάθεια

Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς ἀμετρίας κατολισθήσαντες διὰ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀκριβείας ἔλαθον ὑπεναντία σπουδάζοντες τῷ ἰδίῳ σκοπῷ καὶ ἄλλῳ τρόπῳ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ 10 θειοτέρων τὴν ψυχὴν ἀποστήσαντες εἰς ταπεινὰς φροντίδας καὶ ἀσχολίας κατήγαγον πρὸς τὰ σωματικὰ παρατηρήματα τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν κλίναντες, ὡς μηκέτι αὐτοῖς ἐλευθερίᾳ μετεωροπορεῖν τὸν νοῦν καὶ τὰ ἄνω βλέπειν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονοῦν καὶ συντριβόμενον τῆς σαρκὸς ἐπικλίνεσθαι, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ τούτου ποιεῖσθαι τὴν ἐπι- 15 μέλειαν καὶ τὰς ἐξ ἑκατέρων ἀμετρίας ἐπίσης παραφυλάττεσθαι, μῆτε διὰ πολυσαρκίας καταχωννύντας τὸν νοῦν μῆδ' αὖ πάλιν ταῖς ἐπεισάκτοις ἀσθενείαις ἐξίτηλον αὐτὸν καὶ ταπεινὸν ποιεῖν καὶ περὶ τοῦς σωματικοῦς πόνους ἡσχολημένον, μεμνησθαι δὲ τοῦ σοφοῦ παραγγέλματος τοῦ ἐπίσης ἀπειρηκότος τὴν τε ἐπὶ τὰ δεξιά καὶ τὴν ἐπὶ 20 τὰ ἐναντία παρατροπήν. Ἦκουσα δὲ τινος ἰατροῦ τὰ ἐκ τῆς τέχνης διεξιόντος, ὅτι ἐκ τεσσάρων ἡμῖν οὐχ ὁμοειδῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐναντίως διακειμένων ἀλλήλοις, τὸ σῶμα συνέστηκε· θερμοῦ τε γὰρ καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ τε καὶ ξηροῦ συγκεκρᾶσθαι· καὶ ὑγροῦ πρὸς ξηρὸν εἶναι τὴν μίξιν παράλογον, τῇ διὰ μέσου τῶν συζυγιῶν οἰκειό- 25 τητι πρὸς τὰ ἐναντία συναπτομένων. Καί τινι λεπτοουργία τοιαύτη τὸν λόγον φυσιολογῶν ἀπεδείκνυ, φάσκων ἕκαστον τούτων ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀφεστὸς τῇ φύσει διὰ τῆς συγγενείας τῶν παρακειμένων ποιότητων τοῖς ἐναντίοις συνάπτεσθαι. Τοῦ γὰρ ψυχροῦ καὶ τοῦ θερμοῦ κατὰ τὸ ἴσον ὑγροῖς τε καὶ ξηροῖς ἐγγινομέ- 30 νων, καὶ τὸ ἔμπαλιν τοῦ ὑγροῦ τε καὶ ξηροῦ ἐν τοῖς θερμοῖς τε καὶ ψυχροῖς ὁμοίως συνισταμένων, ἢ τῶν ποιότητων ταυτότης ἐπίσης τοῖς ἐναντίοις ἐμφαινομένη δι' ἑαυτῆς ποιεῖται τῶν ἀντικειμένων

λος⁸⁰, τὴν ἀνάγκη ὁμως θὰ τὴν ἱκανοποιῆσει στὸ μέτρο πού ἀπαιτεῖται μὲ εὐχαριστία.

7 | 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΒ'

Δὲν πρέπει ἡ ἐγκράτεια νὰ ἀσκεῖται πέρα ἀπὸ τὸ πρέπον.

Καὶ εἶναι ἐξίσου ἐνάντια στὴν τελείωση τῆς ψυχῆς καὶ ἡ

πολυσαρκία καὶ ἡ δίχως μέτρο σωματικὴ ταλαιπωρία

Πολλοὶ ὁμως ἔπесαν στὸ ἄλλο εἶδος τῆς ἔλλειψης μέτρου μὲ τὴν ὑπερβολικὴ ἀυστηρότητα καὶ δὲν ἀντιλήφθηκαν ὅτι ἐπιδιώκουν ἀντίθετα πρὸς τὸ σκοπὸ τους καὶ ἀπομακρύνοντας μὲ ἄλλο τρόπο τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ θεῖα τὴν κατεβάζουν σὲ ταπεινὲς φροντίδες καὶ ἀσχολίες, στρέφοντας τὴ διάνοιά τους στὴν σωματικὴ παρατήρηση. Ἔτσι ὁ νοῦς τους δὲν ἀνυψώνεται ἐλεύθερος οὔτε βλέπει πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ κλίνει πάνω στὴ σάρκα πού ὑποφέρει καὶ συντριβεται. Γι' αὐτὸ θὰ εἶναι καλὸ νὰ φροντίζομε καὶ γι' αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ νὰ προφυλαγόμεστε ἐξίσου ἀπὸ τὴν ἔλλειψη μέτρου καὶ στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο· οὔτε μὲ τὴν πολυσαρκία νὰ συμπνίγομε τὸ νοῦ οὔτε πάλι μὲ ἀδυναμίες πού θὰ τοῦ προκαλοῦμε νὰ τὸν ἀφανίζομε καὶ νὰ τὸν ἐξευτελίζομε σὲ ἀσχολίες καὶ κόπους σωματικῶν καὶ νὰ θυμούμαστε τὸ σοφὸ παράγγελμα πού ἀπαγορεύει ἐξίσου τὴν παρεκτροπὴ καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τὰ ἀντίθετα. Ἄκουσα κάποιον γιατρὸ νὰ μιλάει γιὰ τὴν ἐπιστήμη του ὅτι ἡ σύσταση τοῦ σώματός μας ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, ὄχι ὁμοειδῆ, ἀλλὰ ἀντίθετα μεταξύ τους· ὅτι εἶναι ἀνάμιξη θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ καὶ ξηροῦ στοιχείου, καὶ ὅτι ἡ μίξη τοῦ ὑγροῦ μὲ τὸ ξηρὸ εἶναι παράλογο, συνάπτονται ὁμως μὲ τὴν ἐνδιάμεση οἰκειότητα τῶν συζυγιῶν. Ἀποδείκνυε τὴν ἀποψή του μ' ἓνα τέτοιο λεπτὸ συλλογισμό ἐρμηνεύοντάς την· ἔλεγε ὅτι καθένα ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ βρίσκεται σὲ διαμετρικὴ θέση μὲ τὸ ἄλλο ὡς πρὸς τὴ φύση, συνάπτεται μὲ τὰ ἀντίθετά τους μὲ τὴ συγγένεια τῶν ποιότητων πού εἶναι δίπλα τους. Δηλαδή, ἂν τὸ ψυχρὸ καὶ τὸ θερμὸ ἐμφανιστοῦν ἐξίσου στὰ ὑγρά καὶ τὰ ξηρὰ καὶ τὸ ἀντίθετο, ἂν τὸ ὑγρὸ καὶ τὸ ξηρὸ βρεθοῦν ὁμοίως μέσα στὰ θερμὰ καὶ ψυχρὰ, ἡ ταυτότητα τῶν ποιότητων αὐτῶν πού ἐμφανίζεται ἐξίσου στὰ ἀντί-

τὴν σύνοδον. Ἄλλὰ τί μοι τὰ καθ' ἕκαστον μετ' ἀκριβείας διεξιέναι, ὅπως ταῦτα καὶ τέμνηται ἀπ' ἀλλήλων τῇ ἐναντιώσει τῆς φύσεως καὶ πάλιν ἡνωταὶ τῇ συγγενείᾳ τῶν ποιότητων ἀλλήλοις ἀνακρινάμενα; Πλὴν οὗ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθημεν, ὅτι συνεβούλευεν ὁ τὴν τοῦ σώματος φύσιν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ κατανοήσας προνοεῖν ὡς οἶόν τε τῆς ἰσοκρατείας τῶν ποιότητων· ἐν τούτῳ γὰρ εἶναι τὸ ὑγιαίνειν, ἐν τῷ μηδὲν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν ἐν ἡμῖν δυναστεύεσθαι.

Οὐκοῦν ἐπιμελητέον ἡμῖν τῆς τοιαύτης καταστάσεως πρὸς τὴν τῆς ὑγείας διαμονήν, εἴπερ τι ἀληθὲς αὐτῶν ὁ λόγος ἔχει, μηδενὶ μέ-
 10 ρει τῶν ἐξ ὧν συνεστήκαμεν ἢ πλεονασμὸν ἢ ἐλάττωσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν δίαιταν ἀνωμαλίας ἐπάγοντες, μιμεῖσθαι δὲ ὡς οἶόν τε τὸν ἐπιστάτην τοῦ ἄρματος· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, εἰ μὴ συμφωνούντων ἐπιστατοίῃ τῶν πώλων, οὔτε τὸν ὄξυν ἐπισπέρχει τῇ μάστιγι οὔτε τὸν βραδὸν κατάγχει ταῖς ἡνίαις, οὐδ' αὖ πάλιν τὸν ἐνδιάστροφον ἢ
 15 δυσήνιον ἀνετον ἐᾷ ταῖς οἰκείαις ὀρμαῖς εἰς ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι, ἀλλὰ τὸν μὲν εὐθύνει, τὸν δὲ ἀνακόπτει, τοῦ δὲ καθικνεῖται διὰ τῆς μάστιγος, ἕως ἂν μίαν τοῖς πᾶσι τὴν πρὸς τὸν δρόμον σύμπνοιαν ἐμποιήσῃ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς ὁ τὰς τοῦ σώματος ἡνίας ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων οὔτε πλεονάζοντι τῷ θερμῷ κατὰ τὸν καιρὸν
 20 τῆς νεότητος τὰς τῆς πυρώσεως προσθήκας ἐπινοήσῃ, οὔτε κατεψυγμένῳ διὰ πάθος ἢ χρόνον τὰ ψύχοντα καὶ τὰ μαραίνοντα πλεονάσει. Καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ποιότητων ὁμοίως τῆς Γραφῆς ἀκούσεται· «ἵνα μήτε τὸ πολὺ πλεονάσῃ μήτε τὸ ὀλίγον ἐλαττώσῃ», ἀλλὰ τὸ ἐν ἑκατέρῳ ἄμετρον περικόπτων τῆς τοῦ ἐνδέοντος προσθήκης
 25 ἐπιμελήσεται καὶ ἐπίσης τὴν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ σώματος ἀχρηστίαν φυλάσσεται, μήτε δι' ὑπερβαλλούσης εὐπαθείας ἄτακτον καὶ δυσήνιον τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἐπασκήσας, μήτε διὰ τῆς ἀμέτρου κακοπαθείας νοσώδη καὶ λελυμένην καὶ ἄτονον πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὑπηρεσίαν παρασκευάσας. Οὗτος ὁ τελεώτατος τῆς ἐγκρατείας σκοπός,
 30 οὐχὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος βλέπειν κακοπάθειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ψυχικῶν διακονημάτων εὐκολίαν.

81. Εἶναι ἡ γνωστὴ πλατωνικὴ εἰκόνα ἀπὸ τὸ Φαῖδρο.

82. Ἐξ. 16,18. Β' Κορ. 8,15.

θετα πραγματοποιεῖ με τὴν παρουσία της τὴ συνύπαρξη τῶν ἀντίθετων. Γιατί ὁμως λεπτολογῶ τὰ ἐπιμέρους; Πῶς δηλαδὴ αὐτὰ καὶ χωρίζονται μεταξύ τους ἀπὸ τὴν ἀντίθεση τῆς φύσης τους καὶ πῶς πάλι ἐνώνονται τὸ ἓνα με τ' ἄλλο, ἂν ἀναμειχθοῦν με τὴν συγγένεια τῶν ποιοτήτων; Μὰ γι' αὐτὸ ἀνέφερα τὰ παραπάνω, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐξηγοῦσε μ' αὐτὴ τὴ θεωρία τὴ φύση τοῦ σώματος συμβουλεύει νὰ προνοοῦμε ὅσο γίνεται γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν ποιοτήτων. Σ' αὐτὸ συνίσταται ἡ ὑγεία, στὸ νὰ μὴ δυναστεύεται καθόλου μέσα μας τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο στοιχεῖο.

Πρέπει λοιπὸν νὰ φροντίζομε γιὰ τὴν ἰσορροπία αὐτὴ γιὰ νὰ ὑπάρχει μόνιμη ὑγεία, ἂν ἡ ἄποψη αὐτὴ περιέχει κάποια ἀλήθεια, νὰ μὴν προκαλοῦμε σὲ κανένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελούμαστε ἢ ὑπερίσχυση ἢ ἀποδυνάμωση ἢ μείωση ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία τῆς διατροφῆς, ἀλλὰ νὰ μιμούμαστε ὅσο γίνεται τὸν ἠνίοχο τοῦ ἄρματος⁸¹. Ἐκεῖνος ὅταν ἀντιληφθεῖ ὅτι τὰ πουλάρια του δὲ συμφωνοῦν, οὔτε τὸ γρήγορο παροτρύνει με τὸ μαστίγιο οὔτε τὸ ἀργὸ πιέζει με τὰ χαλινάρια οὔτε πάλι ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ ἄλογο ποὺ πάει λοξὰ ἢ ποὺ εἶναι δύστροπο νὰ ἐκτρέπεται σὲ ἀταξίες ἀνάλογα με τὶς ἰδιοτροπίες του· ἀλλὰ τὸ ἓνα τὸ κατευθύνει, τὸ ἄλλο τὸ συγκρατεῖ καὶ τὸ ἄλλο τὸ χτυπᾷ με τὸ μαστίγιο, ὥσπου νὰ ἐπιβάλλει σὲ ὅλα τὸν ἴδιο ρυθμὸ στὸ τρέξιμο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ νοῦς μας ποὺ κρατᾷ τὰ ἠνία τοῦ σώματός μας, δὲ θὰ ἐπινοήσει τρόπους ν' αὐξήσει τὴν ἔνταση τοῦ θερμοῦ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς νεότητος, οὔτε ὅταν εἶναι κάποιος ψυχρὸς ἀπὸ κάποια ἀσθένεια ἢ ἀπὸ τὸ χρόνον θὰ ἐπιτείνει τὸ στοιχεῖο τῆς ψυχρότητας καὶ τοῦ μαρασμοῦ. Τὰ ἴδια θ' ἀκούσετε στὴ Γραφή⁸² καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ποιότητες· «οὔτε τὸ πολὺ ν' αὐξήσει οὔτε τὸ λίγο νὰ ἐλαττώσει, ἀλλὰ περικόπτοντας τὸ ὑπερβολικὸ στὸ καθένα νὰ φροντίσει γιὰ νὰ προστεθεῖ ὅσο λείπει καὶ προσέχοντας μήπως ἀχρηστευθεῖ τὸ σῶμα σὲ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ οὔτε με ὑπερβολικὴ ἄνεση ν' ἀσκήσει τὴ σάρκα του, γιὰ νὰ γίνῃ ἀτακτὴ καὶ δυσχαλίνωτη, οὔτε με τὴ δίχως μέτρο κακοπάθεια νὰ τὴν κάνει νοσηρὴ καὶ ἄτονη κι ἀδύναμη γιὰ τὴν ὑπηρεσία ποὺ προσφέρει. Αὐτὸς εἶναι ὁ τελειότατος σκοπὸς τῆς ἐγκράτειας, ὅχι νὰ ἀποβλέπομε στὴν ταλαιπωρία τοῦ σώματος, ἀλλὰ στὴν εὐκολία τῶν ψυχικῶν διανοημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

**Ὅτι χρὴ τὸν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου τούτου μαθεῖν
βουλόμενον παρὰ τοῦ κατορθώσαντος διδάσκεσθαι**

Τὰ δὲ καθ' ἕκαστον, ὅπως τε χρὴ βιοτεύειν τὸν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ
5 ταύτῃ ζῆν προελόμενον καὶ τίνα φυλάττεσθαι καὶ τίσιν ἐπιτηδεύμα-
σιν ἀσκεῖν ἑαυτόν, ἐγκρατείας τε μέτρα καὶ διαγωγῆς τρόπον καὶ
πάντα τὸν ἐπιβάλλοντα τῷ τοιούτῳ σκοπῷ βίον, ὅτῳ φίλον δι'
ἀκριβείας μαθεῖν, εἰσὶ μὲν καὶ ἔγγραφοι διδασκαλῖαι ταῦτα διδά-
σκουσαι, ἐναργεστέρα δὲ τῆς ἐκ τῶν λόγων διδαχῆς ἢ διὰ τῶν ἔρ-
10 γων ἐστὶν ὑφήγησις, καὶ οὐδεμίᾳ πρόσεστι δυσκολία τῷ πράγματι,
ὡς δεῖν ἢ μακρὰν ὁδοιπορίαν ἢ ναυτιλίαν πολλὴν ὑποστάντας ἐπιτυ-
χεῖν τοῦ παιδεύοντος. Ἄλλ' «ἐγγύς σου τὸ ρῆμα», φησὶν ὁ ἀπόστο-
λος· «ἀπὸ τῆς ἐστίας ἢ χάρις»· ἐνταῦθα τὸ τῶν ἀρετῶν ἐργαστήριον,
ἐν ᾧ πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀκριβείας ὁ τοιοῦτος βίος προῖων ἐκκε-
15 κάθαρται. Καὶ πολλή ἐστὶν ἐξουσία καὶ σιωπῶντων ἐνταῦθα καὶ
φθεγγομένων τὴν οὐράνιον ταύτην πολιτείαν διὰ τῶν ἔργων διδά-
σκεσθαι, ἐπεὶ καὶ πᾶς λόγος δίχα τῶν ἔργων θεωρούμενος, κἂν ὅτι
μάλιστα κεκαλλωπισμένος τύχη, εἰκόνι ἔοικεν ἀψύχῳ ἐν βαφαῖς καὶ
χρώμασιν εὐανθῇ τινα χαρακτῆρα προδεικνυούσῃ· ὁ δὲ ποιῶν καὶ
20 διδάσκων, καθὼς φησὶ πού το Εὐαγγέλιον, οὗτος ἀληθῶς ζῶν ἐστὶν
ἄνθρωπος καὶ ὠραῖος τῷ κάλλει καὶ ἐνεργὸς καὶ κινούμενος.

Οὐκοῦν τούτῳ προσφοιτητέον ἐστὶ τῷ μέλλοντι κατὰ τὸν αἰ-
ροῦντα λόγον τῆς παρθενίας ἀνθέξεσθαι. Καθάπερ γὰρ ὁ φωνὴν
ἔθνους τινὸς ἐκμαθεῖν προθυμούμενος οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἑαυτῷ
25 διδάσκαλος, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἐπισταμένων παιδεύεται καὶ οὕτω γί-
νεται τοῖς ἀλλογλώσσοις ὁμόφωνος, τῇ συνηθείᾳ τῆς ἀκοῆς κατὰ
βραχὺ προσαγόμενος, οὕτως, οἶμαι, καὶ τοῦ βίου τούτου μὴ κατὰ τὴν
ἀκολουθίαν προῖόντος τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἀπεξενωμένου τῇ καινό-
τητι τῆς διαγωγῆς, μὴ ἄλλως τινὰ μαθεῖν τὴν ἀκρίβειαν ἢ παρὰ τοῦ
30 κατωρθωκότος χειραγωγούμενον. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα, ὅσα κατὰ
τὸν βίον ἐπιτηδεύομεν, μᾶλλον ἢν κατορθωθεῖ τῷ μετιόντι, εἰ παρὰ

83. Πιθανῶς ἀναφέρεται στοὺς κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου.

84. Ρωμ. 10,8. Δευτ. 30,14. 85. Ματθ. 5,19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΓ΄

Ὅποιος θέλει ν' ἀσκήσει τὸν αὐστηρὸν τρόπο τῆς ζωῆς
πρέπει νὰ τὸν διδάχῃ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατόρθωσε

Τὰ ἐπὶ μέρους τώρα, καὶ πῶς πρέπει νὰ πολιτεύεται αὐτὸς ποὺ διάλεξε νὰ ζήσει μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη καὶ ἀπὸ ποιά νὰ φυλάγεται καὶ μὲ ποιά ἔργα νὰ ἀσκεῖ τὸν ἑαυτοῦ, καὶ ποιά μέτρα ἐγκράτειας πρέπει νὰ λάβει καὶ ποιός θὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς συμπεριφορᾶς καὶ ὅλη γενικὰ ἡ ζωὴ ποὺ ἐπιβάλλεται γιὰ ἓνα τέτοιο σκοπὸ, ὅποιος θέλει νὰ μάθει μὲ λεπτομέρειες, ὑπάρχουν καὶ γραπτὲς διδασκαλίαι⁸³ ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὰ τὰ θέματα, ἀλλὰ σαφέστερη ἀπὸ τὴ διδασχὴ μὲ τὸ λόγος εἶναι ἡ καθοδήγησις μὲ τὰ ἔργα· καὶ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐπιπλέον δυσκολία στὸ ἔργο αὐτό, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ ὑποστοῦμε ἢ μακρὰ ὁδοιπορία ἢ νὰ ταξιδέψομε στὴ θάλασσα γιὰ νὰ βροῦμε αὐτὸν ποὺ θὰ μᾶς ἀσκήσει. «Εἶναι κοντά σου ὁ λόγος», λέει ὁ Ἀπόστολος. «Ἡ χάρις προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐστία»⁸⁴· ἐδῶ εἶναι τὸ ἐργαστήρι τῶν ἀρετῶν, ὅπου πραγματοποιεῖ τὴν κάθαρσίν του ὁ βίος αὐτὸς προχωρώντας στὸ ἀκρότατο τῆς αὐστηρότητας. Καὶ ἔχομε πολλὴ ἐξουσία καὶ σωπαίνοντας ἐδῶ καὶ μιλώντας νὰ μάθομε μὲ τὰ ἔργα τὴν οὐράνια αὐτὴ πολιτεία, γιὰτι καὶ κάθε λόγος, ὅταν τὸν βλέπομε δίχως τὰ ἔργα, ὅσο λογοτεχνικὰ κι ἂν εἶναι διατυπωμένος, μοιάζει μὲ μιὰ εἰκόνα ἄψυχη ποὺ προβάλλει μιὰ ὄψη ὁμορφῆς μὲ χρώματα καὶ βαφές. Κι αὐτὸς ποὺ πράττει καὶ διδάσκει, ὅπως λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιον⁸⁵, αὐτὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ ἀληθινὰ καὶ εἶναι ὁμορφος πολὺ κι ἐνεργεῖ ἀληθινὰ καὶ κινεῖται.

Σ' αὐτὸν λοιπὸν πρέπει νὰ μαθητεύσει ὅποιος σκοπεύει νὰ ἀσκήσει τὴν παρθενία σύμφωνα μὲ τὸν ὀρθὸ λόγος. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ μάθει μιὰ ξένη γλῶσσα δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ἐπαρκὴς δάσκαλος τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸν διδάσκουν ὅποιοι γνωρίζουν καὶ στὸ τέλος μιλάει κι αὐτὸς τὴν ἄλλη γλῶσσα, συνηθίζοντας λίγο λίγο ἀπὸ τὴν ἀκοή. Ἔτσι νομίζω καὶ τὴ ζωὴ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ μάθει κανένας μὲ ἀκρίβεια ἀλλιῶτικα, γιὰτι δὲν προχωρεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς φύσης, ἀλλὰ εἶναι ἀποξενωμένη ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὴν κοινότητα τῆς συμπεριφορᾶς, παρὰ μονάχα ἂν χειραγωγηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει κατορθώσει. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, μὲ ὅσα κα-

διδασκάλους τις ἐκάστου τῶν σπουδαζομένων ἐκμάθοι τὴν ἐπιστή-
 μην ἢ εἰ ἀφ' ἑαυτοῦ κατεπιχειροίη τοῦ πράγματος· οὐ γὰρ ἐναργές
 ἐστὶ τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν
 τῶν λυσιτελούντων τὴν κρίσιν, ὅτε καὶ τὸ κατατολμᾶν τῆς τῶν
 5 ἀγνοουμένων πείρας οὐκ ἔξω κινδύνου καθίσταται. Καθάπερ δὲ τὴν
 ἰατρικὴν πρότερον ἀγνοουμένην διὰ τῆς πείρας ἐξεῦρον οἱ ἄνθρωποι
 παρατηρήμασί τισι κατ' ὀλίγον ἐκκαλυφθεῖσαν, ὥστε καὶ τὸ ὠφε-
 λοῦν καὶ τὸ βλάπτον διὰ τῆς τῶν πεπειραμένων μαρτυρίας ἐπιγνω-
 σθὲν οὕτως εἰς τὸν τῆς τέχνης λόγον παραληφθῆναι καὶ παράγγελμα
 10 πρὸς τὸ μέλλον τὸ παρατηρηθὲν τοῖς προλαβοῦσι γίνεσθαι, νῦν δὲ ὁ
 πρὸς τὴν τέχνην ταύτην ἐσπουδακῶς οὐκ ἔχει ἀνάγκην τῇ καθ' ἑαυ-
 τὸν πείρα διαγινώσκειν τῶν φαρμάκων τὴν δύναμιν, εἴτε
 δηλητήριον εἴτε ἀλεξητήριόν τί ἐστίν, ἀλλὰ τὰ ἐγνωσμένα παρ' ἐτέ-
 ρων μαθὼν αὐτὸς τὴν τέχνην κατώρθωσε· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς
 15 τῶν ψυχῶν ἰατρικῆς, τῆς φιλοσοφίας λέγω, δι' ἧς παντὸς πάθους
 τοῦ τῆς ψυχῆς ἀπτομένου τὴν θεραπείαν μαθάνομεν, οὐκ ἔστιν
 ἀνάγκη στοχασμοῖς τισι καὶ ὑπονοίαις μετιέναι τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ'
 ἐξουσία πολλῇ τῆς μαθήσεως παρὰ τοῦ διὰ μακρᾶς τε καὶ πολλῆς
 τῆς πείρας κτησαμένου τὴν ἔξιν. Ἔστι μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ
 20 ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐπισφαλῆς σύμβουλος ἡ νεότης, καὶ οὐκ ἂν
 τις εὔροι ραδίως κατορθωθὲν τι τῶν σπουδῆς ἀξίων, ὃ μὴ πολιὰ
 συμπαρελήφθη πρὸς κοινωνίαν τοῦ σκέμματος· ὅσῳ δὲ μείζων τῶν
 λοιπῶν ἐπιτηδευμάτων ὁ προκείμενος τοῖς μετιοῦσιν ἐστὶ σκοπός,
 τοσοῦτω καὶ μᾶλλον προνοητέον ἡμῖν τῆς ἀσφαλείας ἐστίν. Ἐπὶ μὲν
 25 γὰρ τῶν λοιπῶν ἡ νεότης οὐ κατὰ λόγον διοικουμένη εἰς χρήματα
 πάντως τὴν ζημίαν ἠνεγκεν, ἢ τινος κοσμικῆς περιφανείας ἢ καὶ
 ἀξιώματος ἐκπεσεῖν παρεσκεύασεν· ἐπὶ δὲ τῆς μεγάλης τε καὶ ὑψη-
 λῆς ταύτης ἐπιθυμίας οὐ χρήματα τὸ κινδυνευόμενόν ἐστίν οὐδὲ
 δόξα κοσμικὴ καὶ ἐφήμερος οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἔξωθεν ἡμῖν παρεπο-
 30 μένων, ὧν καὶ κατὰ γνώμην καὶ ὡς ἐτέρως διοικουμένων ὀλίγος
 τοῖς σωφρονοῦσιν ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτῆς ἀπτεται τῆς ψυχῆς ἡ ἀβουλία
 καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ζημίας ταύτης ἐστίν οὐ τὸ ἄλλο τι ζημιωθῆναι, οὐ
 τυχὸν καὶ δυνατὴ φαίνεται ἡ ἐπανάληψις, ἀλλὰ τὸ αὐτὸν ἀπολέσθαι
 καὶ ζημιωθῆναι τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν πατρώαν κατα-
 35 ναλώσας οὐσίαν οὐκ ἀπελπίζει τυχὸν ἐπινοίαις τισὶ πάλιν ἐπὶ τὴν

ταγινόμαστε στη ζωή μας, θὰ τὰ ἐπιτύχει εὐκολότερα ὅποιος τὰ ἐπιδιώκει, ἂν μάθει τὸν τρόπο τοῦ καθενὸς ἀντικειμένου κοντὰ σὲ δασκάλους, παρὰ ἂν ἐπιχειρήσει τὸ πρᾶγμα μόνος του. Γιατὶ ἡ ἀσχολία αὐτὴ δὲν εἶναι αὐτόδηλη, ὥστε νὰ ἀναλαμβάνουν οἱ ἴδιοι ὑποχρεωτικὰ τὴ διάκριση τοῦ ὠφέλιμου, ὁπότε καὶ τὸ ν' ἀποτολμήσει κανένας νὰ δοκιμάσει ὅσα ἀγνοεῖ δὲν εἶναι ἀκίνδυνο. Οἱ ἄνθρωποι βρῆκαν μὲ τὴν πείρα τὴν ἰατρικὴν ποὺ δὲν ἦταν γνωστὴ προηγουμένως, ἀλλὰ ἀνακαλύφθηκε λίγο λίγο μὲ διάφορες παρατηρήσεις, ὥστε, ἀφοῦ μὲ τὴ μαρτυρία τῆς πείρας ἔγινε γνωστὸ ποῖο ὠφελεῖ καὶ ποῖο βλάπτει, ἔτσι ἔχει παραληφθεῖ στὸν ὄρισμὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἔχει γίνεи ὁδηγὸς γιὰ τὸ μέλλον αὐτὸ ποὺ παρατηρήθηκε προηγουμένως, ἐνῶ τώρα ὅποιος ἔχει σπουδάσει τὴν ἐπιστήμην αὐτὴ δὲν ἔχει πιά ἀνάγκη νὰ διακρίνει τὴ δύναμιν τῶν φαρμάκων μὲ τὴν προσωπικὴν του πείρα, ἂν εἶναι δηλητήρια καὶ καταπολεμοῦν τὴ νόσον, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦντας τὶς γνώσεις τῶν ἄλλων ἀσκεῖ μὲ ἐπιτυχία τὴν ἐπιστήμην. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὴν ἰατρικὴν τῶν ψυχῶν, ἐννοῶ τὴ φιλοσοφίαν, ποὺ μᾶς διδάσκει τὴ θεραπεία κάθε πάθους ποὺ προσβάλλει τὴν ψυχὴν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν ἀσκοῦμε μὲ συμπεράσματα καὶ εἰκασίαι, ἀλλὰ μὲ μεγάλη βεβαιότητα στὴ γνώσιν ἀπὸ αὐτὸν ποὺ πέτυχε τὴν κατοχὴν τῆς μὲ μακρὰ καὶ ἄφθονη πείρα. Συνήθως καὶ σὲ πολλὰ πρᾶγματα ἡ νεότης εἶναι σύμβουλος ἐπισφαλῆς καὶ δὲ θὰ βρεῖ κανένας εὐκολὰ ἓνα ἀξιόλογο ἐπίτευγμα, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει συνεργήσει μὲ τὴ σκέψιν του καὶ ὁ παλιός. Κι ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπασχολήσεων, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ προνοήσομε γιὰ τὴν ἀσφάλειάν του. Στὶς ἄλλες περιπτώσεις, ἂν ἡ νεότης δὲν κυβερνᾶται μὲ λογικὸν τρόπο προκαλεῖ ὅπωςδήποτε ζημίαν πραγμάτων ἢ κάνει νὰ ξεπέσει κανεὶς ἀπὸ μιὰ λαμπρὴ θέσιν κοσμικὴν ἢ ἓνα ἀξίωμα. Στὸ μέγαλον ὅμως αὐτὸ καὶ ὑψηλὸ πόθον δὲν διακινδυνεύονται πρᾶγματα οὔτε δόξα κοσμικὴ καὶ ἐφήμερη οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ παρεπόμενα μας ποὺ εἴτε ἔρθουν ὅπως τὸ ἐπιθυμεῖ, εἴτε διαφορετικὰ λίγη σημασία δίνει ὁ φρόνιμος, ἀλλὰ ἡ ἀβουλία ἀπειλεῖ τὴν ἴδιαν τὴν ψυχὴν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ζημίας αὐτῆς δὲν εἶναι νὰ χάσει κάποιο πρᾶγμα, ποὺ ἴσως φαίνεται δυνατὴ ἡ ἐπανάκτησίν του, ἀλλὰ νὰ χαθεῖ ὁ ἴδιος καὶ νὰ ζημιωθεῖ τὴν ψυχὴν του· αὐτὸς ποὺ σπατάλησε τὴν πατρικὴν περιουσίαν δὲν

ἀρχαίαν ἐπανελθεῖν εὐπορίαν, ἕως ἂν ἐν τοῖς ζῶσιν ἦ, ὁ δὲ τῆς ζωῆς ταύτης ἐκπεσὼν, πᾶσαν ἐλπίδα τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς συναφήρηται.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ νέοι ἔτι καὶ ἀτελεῖς τὴν διάνοιαν οἱ πολλοὶ τῆς
5 παρθενίας ἀντιλαμβάνονται, τοῦτο πρὸ πάντων αὐτοῖς ἐπιτηδευτέον
ἂν εἴη, τὸ ζητῆσαι τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀγαθὸν καθηγεμόνα τε καὶ διδά-
σκαλον, μὴ που διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς ἀνοδίας τινὰς
καὶ πλάνας ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς εὐθείας καινοτομήσωσιν. «Ἄγαθοὶ γὰρ
10 τῷ ἐχθρῷ τῷ κατὰ τὰς θείας ὁδοὺς ἐνεδρεύοντι· καὶ ὄντως «οὐαὶ
τῷ ἐνὶ ὄταν πέση, ὅτι οὐκ ἔχει τὸν ἀνορθοῦντα». Ἦδη γάρ τινες
ὀρμῆ μὲν δεξιᾷ πρὸς τὴν τοῦ σεμνοῦ βίου ἐπιθυμίαν ἐχρήσαντο, ὡς
δὲ ὁμοῦ τῷ προελέσθαι καὶ τῆς τελειότητος ἐραψάμενοι, ἑτέρω
πτώματι διὰ τοῦ τύφου ὑπεσκελίσθησαν, διὰ τινος φρενοβλαβείας
15 ἑαυτοὺς ἐξαπατήσαντες ἐκεῖνο ἠγεῖσθαι καλόν, ἐφ' ὅπερ ἂν αὐτῶν ἡ
διάνοια ρέψῃ. Ἐκ τούτων εἰσὶν οἱ παρὰ τῆς Σοφίας ὀνομασθέντες
ἀεργοί, οἱ τὰς ὁδοὺς ἑαυτῶν ἀκάνθαις στρώσαντες, οἱ βλάβην ἠγού-
μενοι τῆς ψυχῆς τὴν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ προθυμίαν,
οἱ παραγραφάμενοι τὰς ἀποστολικὰς παραινέσεις καὶ μὴ τὸν ἴδιον
20 ἄρτον εὐσχημόνως ἐσθίοντες, ἀλλὰ τῷ ἀλλοτρίῳ προσκεχηνότες
τέχνην βίου τὴν ἀργίαν ποιούμενοι. Ἐντεῦθεν οἱ ἐνυπνιασται οἱ τὰς
ἐκ τῶν ὀνείρων ἀπάτας πιστοτέρας τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων
ποιούμενοι καὶ ἀποκαλύψεις τὰς φαντασίας προσαγορεύοντες· ἀπὸ
τούτων εἰσὶν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ πάλιν ἄλλοι οἱ τὸ ἄμι-
25 κτόν τε καὶ θηριῶδες ἀρετὴν νομίζοντες καὶ τὴν τῆς ἀγάπης ἐντολὴν
οὐ γνωρίζοντες οὐδὲ τῆς μακροθυμίας τε καὶ ταπεινοφροσύνης τὸν
καρπὸν ἐπιστάμενοι.

Καὶ τίς ἂν διεξέλθοι πάντα τὰ τοιαῦτα πτώματα, εἰς ὅσα ἐκφέ-
ρεται τῷ μὴ θέλειν τοῖς κατὰ Θεὸν εὐδοκιμοῦσι προστίθεσθαι; Ἐκ
30 τούτων γὰρ ἔγνωμεν καὶ τοὺς τῷ λιμῷ μέχρι θανάτου ἐγκαρτεροῦν-
τας, ὡς τοῦ Θεοῦ ταῖς τοιαύταις εὐαρεστουμένου θυσίαις, καὶ πάλιν
ἄλλους ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐναντίον ἀποστατήσαντας, οἱ μέχρις
ὀνόματος τὴν ἀγαμίαν ἐπιτηδεύσαντες οὐδὲν διαφέρουσι τοῦ κοινού
βίου, οὐ μόνον τῇ γαστρὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν χαριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ γυ-

ἀπελπίζεται ὅτι μὲ κάποιο τρόπο θὰ ἐπανέλθει ἴσως στὴν παλιὰ εὐκαιρία του, ὅσο εἶναι ζωντανός· ὅποιος ὁμως χάσει τὴ ζωὴ αὐτή, χάνει μαζί καὶ κάθε ἐλπίδα μεταβολῆς πρὸς τὸ καλύτερο.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ πιὸ πολλοὶ καταπιάνονται μὲ τὴν παρθενία ὅταν εἶναι νέοι καὶ ἡ σκέψη τους δὲν εἶναι τέλεια, κυρίως πρέπει νὰ ἐπιδιώξουν πάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὸ, ν' ἀναζητήσουν ἓνα ἱκανὸ ὁδηγὸ καὶ δάσκαλο τῆς ζωῆς αὐτῆς, μήπως ἀπὸ τὴν ἄγνοιά τους βροῦν κάποια ἀδιέξοδα καὶ νέους πλανεροὺς δρόμους μακριὰ ἀπὸ τὸν ἴσιο. Γιατὶ λέει ὁ Ἐκκλησιαστής· «οἱ δύο μαζί εἶναι ἰσχυρότεροι ἀπὸ τὸν μόνον· ὁ μόνος καταβάλλεται εὐκόλα ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ πού ἐνεδρεύει στοὺς δρόμους τοῦ Θεοῦ». Καὶ πραγματικὰ «ἀλίμονο στὸν μόνον, ὅταν πέσει, γιατί δὲν ἔχει αὐτὸν πού θὰ τὸν σηκώσει»⁸⁶. Μερικοὶ στὸ παρελθὸν ἔδειξαν μιὰ καλὴ ὁρμὴ γιὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ σεμνοῦ βίου, σὰ νὰ εἶχαν ὁμως ἐπιτύχει μαζί μὲ τὴν ἐκλογὴ καὶ τὴν τελειότητα, ἀπὸ τὴν ἔπαρση αὐτὴ ἔπαθαν ἄλλη πτώση, ἀφοῦ ἀπὸ κάποια φρενοβλάβεια ἐξαπατήθηκαν καὶ θεώρησαν καλὸ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖο ἔκλινε ἡ σκέψη τους. Ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὅσοι ὀνομάζονται ἀπὸ τὴ Σοφία⁸⁷ 'ἀεργοί', πού ἔστρωσαν τὸ δρόμο τους μὲ ἀγκάθια, πού πιστεύουν ὅτι προξενεῖ βλάβη στὴν ψυχὴ ἢ προθυμία γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, πού ἔχουν παραγράψει τὶς ἀποστολικὰς παραινέσεις καὶ δὲν τρῶνε μ' ἀξιοπρέπεια τὸ δικὸ τους ψωμί, ἀλλὰ στέκουν μ' ἀνοιχτὸ στόμα γιὰ τὸ ξένο καὶ κάνουν ἐπάγγελμα τῆς ζωῆς τους τὴν ἀργία. Ἀπὸ δῶ βγαίνουν οἱ ὄνειροεξηγητῆς, πού θεωροῦν τὶς ἀπάτες τῶν ὀνείρων πιὸ ἀξιόπιστες ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ διδάγματα καὶ ἀνακηρύττουν τὶς φαντασίες ἀποκαλύψεις. Ἀπὸ αὐτοὺς προέρχονται ὅσοι παραβιάζουν τὰ σπίτια καὶ ἄλλοι πάλι πού νομίζουν τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴ θηριωδία ἀρετῆ καὶ πού δὲ γνωρίζουν τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης οὔτε ξέρουν τὸν καρπὸ τῆς μακροθυμίας καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Ποῖος μπορεῖ νὰ μιλήσει γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς πτώσεις, ὅπου κατακυλᾷ κανένας, ἐπειδὴ δὲ θέλει νὰ πάει μὲ τὸ μέρος ὧν προκόβουν κατὰ Θεό; Ἀπὸ αὐτοὺς μάθαμε καὶ ὅσους δείχνουν ἐγκαρτέρηση μέχρι θανάτου στὸ λιμό, ἐπειδὴ εὐχαριστεῖται ὁ Θεὸς μὲ τὶς θυσίες αὐτῆς, καὶ πάλι ἄλλους πού ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ στὸ διαμετρικὰ ἀντίθετο. Αὐτοὶ ἄσκησαν τὴν ἀγαμία ὡς τὸ ὄνομα μόνον μὲ καμιὰ διαφορὰ ἀπὸ τὸν κοινὸ βίον· δὲ παραδίνονταν μόνον σὶς

ναιξί κατὰ τὸ φανερόν συνοικοῦντες καὶ ἀδελφότητα τὴν τοιαύτην συμβίωσιν ὀνομάζοντες, ὡς δὴ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ὑπόνοιαν ὀνόματι σεμνοτέρῳ περικαλύπτοντες. Δι' ὧν καὶ σφόδρα τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ καθαρὸν ἐπιτήδευμα βλασφημεῖται παρὰ τῶν ἔξωθεν.

5 Οὐκοῦν λυσιτελεῖς ἂν εἶη μὴ νομοθετεῖν ἑαυτοῖς τοὺς νέους τὴν τοῦ βίου τούτου ὁδόν· οὐ γὰρ ἐπιλέλοιπε τὴν ζωὴν ἡμῶν τὰ τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγματα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα νῦν, εἴπερ ποτέ, ἡ σεμνότης ἦνθησε καὶ ἐπιχωριάζει τῷ βίῳ ἡμῶν πρὸς τὸ ἀκρότατον ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀκριβωθεῖσα, ἧς ἔξεστι μετασχεῖν τὸν τοῖς
10 τοιούτοις ἴχνεσι περιπατοῦντα καὶ τῆς ὁσμῆς τοῦ μύρου τούτου κατόπιν ἐπόμενον τῆς εὐωδίας τοῦ Χριστοῦ ἀναπίμπλασθαι. Καθάπερ γὰρ μιᾶς ἔξαφθείσης λαμπάδος εἰς πάντας τοὺς προσεγγίζοντας λύχνους ἢ τῆς φλογὸς διάδοσις γίνεται, οὔτε τοῦ πρώτου φωτὸς ἐλαττουμένου καὶ τοῖς διὰ μεταλήψεως φωτιζομένοις κατὰ τὸ ἴσον
15 προσγινομένου, οὔτω καὶ ἡ τοῦ βίου τούτου σεμνότης ἀπὸ τοῦ κωρυθωκότος αὐτὴν ἐπὶ τοὺς προσεγγίζοντας διαδίδεται· ἀληθῆς γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος, τὸν μετὰ ὀσίου καὶ ἀθώου καὶ ἐκλεκτοῦ διάγοντα τοιοῦτον γίνεσθαι.

Εἰ δὲ ζητεῖς τὰ γνωρίσματα, δι' ὧν οὐκ ἔστιν ἀμαρτεῖν τοῦ ἀγα-
20 θοῦ ὑποδείγματος, εὐκόλος ἢ ὑπογραφή. Ἐὰν ἴδῃς βίον ἀνδρὸς ἐν μέσῳ θανάτου καὶ ζωῆς ἐστῶτα καὶ τὸ ἑκατέρωθεν χρήσιμον εἰς φιλοσοφίαν αἰρούμενον, οὔτε τὸ ἄπρακτον τοῦ θανάτου καταδεχόμενον ἐν τῇ περὶ τὰς θείας ἐντολὰς προθυμία οὔτε ὄλω τῷ ποδὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς βεβηκότα διὰ τὴν τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν ἀλλοτριώσιν,
25 ἀλλ' ἐν οἷς μὲν σαρκὸς ζωὴ δοκιμάζεται, τῶν νεκρῶν ἀπρακτότερον μένοντα, πρὸς δὲ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα, δι' ὧν οἱ τῷ Πνεύματι ζῶντες ἐπιγινώσκονται, ἀληθῶς ἐμψυχον καὶ ἐνεργὸν καὶ ἰσχύοντα, πρὸς τοῦτον βλέπε τὸν κανόνα τοῦ βίου, τοῦτον τέθεικε σκοπὸν ὁ Θεὸς τῇ ἡμετέρᾳ ζωῇ. Οὗτος ἔστω σοι σκοπὸς τῆς θείας ζωῆς, καθάπερ τοῖς
30 κυβερνήταις οἱ ἀειφανεῖς τῶν ἀστέρων. Μίμησαι τούτου καὶ πολιὰν καὶ νεότητα, μᾶλλον δὲ μίμησαι αὐτοῦ τὸ ἐν μεираκίῳ γῆρας καὶ τὴν

ἡδονές τοῦ φαγητοῦ, ἀλλὰ συνοικοῦσαν φανερά μὲ γυναῖκες καὶ τῇ συγκατοίκῃ αὐτῇ τὴν ὀνομάζουσαν ἀδελφική, περισκεπάζοντας μὲ σεμνὸ ὄνομα τὴν ὑπόνοια πρὸς τὸ χειρότερο. Ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ τὸ ὅτι βλασφημεῖται σφοδρὰ ἀπὸ τοὺς ἔξω ἢ σεμνὴ καὶ καθαρὴ αὐτῇ ἐπιδίωξη.

Θὰ ἦταν λοιπὸν ὠφέλιμο νὰ μὴν ὀρίζουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους οἱ νέοι τὴν πορεία τῆς ζωῆς αὐτῆς. Δὲν ἔχουν λείψει ἀπὸ τῆ ζωῆς μας τὰ παραδείγματα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τώρα κατ' ἐξοχὴν, περισσότερο ἀπὸ ποτέ, ἡ σεμνότητά ἀνθησε καὶ ἐπιχωριάζει στὴ ζωὴ μας, πού ὀλοκληρώθηκε στὸ ἔπακρο μὲ τὶς βαθμιαῖες προσθήκες, τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ μετὰσχει ὁποῖος βαδίζει σ' αὐτὰ τὰ ἴχνη καὶ νὰ γεμίσει μὲ τὴν εὐωδία τοῦ Χριστοῦ, ἀκολουθώντας τὸ ἄρωμα αὐτοῦ τοῦ μύρου. Ὅπως ἀπὸ μιὰ λαμπάδα πού ἀνάφθηκε μεταδίδεται ἡ φλόγα σ' ὅλα τὰ λυχνάκια πού βάζουμε κοντά, χωρὶς τὸ πρῶτο φῶς νὰ μειώνεται ἐνῶ τὸ ἀπολαμβάνουν ἐξίσου ὅσοι φωτίζονται μεταλαμβάνοντάς το. ἔτσι καὶ ἡ σεμνότητά τῆς ζωῆς αὐτῆς μεταδίδεται ἀπὸ αὐτὸν πού τὴν κατόρθωσε σ' ἐκείνους πού τὸν πλησιάζουν. Εἶναι βέβαια ἀληθινὸς ὁ προφητικὸς λόγος, ὅτι ὁποῖος ζεῖ μαζί μὲ ὄσιο καὶ ἀθῶο καὶ ἐκλεκτὸ γίνεται κι αὐτὸς ὄσιος.

Κι ἂν θέλεις τὰ γνωρίσματα, πού θὰ βοηθήσουν νὰ μὴν ἀστοχήσεις στὸ καλὸ παράδειγμα, εἶναι εὐκόλη ἡ περιγραφή τους. Ἄν δεῖς τὴ ζωὴ ἑνὸς ἀνδρὸς πού στέκεται ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο καὶ νὰ διαλέγει ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη τὸ χρήσιμο γιὰ τὴν ἐνάρετη ζωὴ κι οὔτε νὰ παραδέχεται τὴν ἀπραξία τοῦ θανάτου σχετικὰ μὲ τὴν προθυμία γιὰ τὶς θεῖες ἐντολές οὔτε νὰ ἔχει δοθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἀληθινὴ ζωὴ ἐξαιτίας τῆς ἀποξένωσής του ἀπὸ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, ἀλλὰ νὰ γίνεται πιὸ ἄπρακτος κι ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἐκεῖ ὅπου δοκιμάζεται ἡ σαρκικὴ ζωὴ, ἐνῶ ἐναντι τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς, μὲ τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονται ὄσοι ζοῦν πνευματικὰ, νὰ εἶναι ἀληθινὰ ἔμψυχος καὶ ζωντανὸς καὶ δυνατός, νὰ ἔχεις τὰ μάτια σου στραμμένα σ' αὐτὸν τὸν κανόνα τοῦ βίου. Αὐτὸν ἔβαλε ὁ Θεὸς σκοπὸ στὴ ζωὴ μας. Αὐτὸς ἄς εἶναι γιὰ σένα ὁ σκοπὸς τῆς θείας ζωῆς, ὅπως στοὺς κυβερνητὲς τῶν πλοίων τὰ ἀειφανῆ ἀστέρια. Νὰ μιμηθεῖς τοῦ ὀδηγοῦ καὶ τῆ γερωντικῆ ἡλικία καὶ τὴ νεότητά ἢ καλύτερα νὰ μιμηθεῖς τὸ γῆρας στὴ νεότητά

ἐν τῷ γῆρα νεότητα· οὔτε γὰρ τὸ ρωμαλέον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ
 δραστήριον ἤδη πρὸς γῆρας ἐπικλιθείσης τῆς ἡλικίας ὁ χρόνος
 ἠμαύρωσεν, οὔτε ἡ νεότης ἐνεργὸς ἦν ἐν οἷς νεότης ἐνεργοῦσα
 γνωρίζεται, ἀλλὰ τις ἦν μίξις θαυμαστῆ τῶν ἐναντίων ἐν ἑκατέρᾳ τῇ
 5 ἡλικίᾳ, μᾶλλον δὲ ὑπαλλαγὴ τῶν ἰδιωμάτων, ἐν γῆρα μὲν τῆς δυνά-
 μεως πρὸς τὸ ἀγαθὸν νεαζούσης, ἐν μεираκίῳ δὲ τῆς νεότητος πρὸς
 τὸ κακὸν ἀπρακτούσης. Εἰ δε καὶ τοὺς ἔρωτας τῆς ἡλικίας ἐκείνης
 ἀναζητεῖς, μίμησαι τὸ σφοδρὸν καὶ διαῦρον τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας
 ἔρωτος, ᾧ ἐκ νηπίου συνηυξήθη καὶ μέχρι γῆρας διήρκεσεν. Εἰ δὲ
 10 ἀδυνατεῖς πρὸς αὐτὸν ὁρᾶν, καθάπερ πρὸς τὸν ἥλιον οἱ τοὺς ὀφθαλ-
 μοὺς ἐμπαθέστεροι, ἀπόβλεπον εἰς τὸν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένον τῶν
 ἀγίων χορόν, τοὺς πρὸς μίμησιν τῶν καθ' ἡλικίας γενομένων τῷ
 βίῳ λάμποντας, ἐν οἷς πολλοὶ ταῖς ἡλικίας νεάζοντες ἐν τῷ καθαρῷ
 τῆς σωφροσύνης ἐπολιώθησαν, φθάσαντες τῷ λογισμῷ τὸ γῆρας
 15 καὶ τρόπῳ τὸν χρόνον ὑπερβαλλόμενοι, οἱ τὸν τῆς σοφίας ἔρωτα
 σφοδρότερον καὶ βιαιότερον τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπεδείξαντο,
 οὐχ ὅτι φύσεως ἐτέρως εἶχον (ἐν ἅπασιν γὰρ ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ
 τοῦ πνεύματος), ἀλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἤκουσαν τοῦ εἰπόντος, ὅτι ἡ
 σωφροσύνη ζύλον ἐστὶ ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς. Ἐπὶ
 20 τούτου τοῦ ζύλου τὸν τῆς νεότητος κλύδωνα ὥσπερ ἐπὶ σχεδίας τι-
 νὸς διαπλεύσαντες εἰς τὸν λιμένα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καθωρμί-
 σθησαν, καὶ νῦν ἐν εὐδίᾳ καὶ γαλήνῃ τὴν ψυχὴν ἀκύμαντον ἔχουσι,
 μακαριστοὶ τῆς εὐπλοΐας, οἱ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος
 ὥσπερ ἐπὶ τινος ἀσφαλοῦς ἀγκύρας βεβαιωσάμενοι πόρρω τῶν κυ-
 25 μάτων τῆς ταραχῆς ἀτρεμοῦσι, καθάπερ πυρσοὺς τινας ἀπὸ ὑψηλῆς
 φρυκτωρίας τὴν τῶν ἰδίων βίων λαμπρότητα τοῖς ἐπομένοις προ-
 τείνοντες. Οὐκοῦν ἔχομεν πρὸς ὃν ἀποβλέψαντες ἀσφαλῶς τὸν κλύ-
 δωνα τῶν πειρασμῶν διαπλεύσωμεν.

Τί μοι πολυπραγμονεῖς, εἴ τινες τῶν ταῦτα διανοηθέντων
 30 ἠτήθησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπογινώσκεις ὡς ἀμηχάνου τοῦ πράγμα-
 τος; Πρὸς τὸν κατωρθωκότα βλέπε, καὶ θαρρῶν κατατόλμησον τῆς
 ἀγαθῆς ναυτιλίας τῇ ἐπιπνοίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὑπὸ κυβερνήτη
 τῷ Χριστῷ ἐν τῷ πηδαλίῳ τῆς σωφροσύνης κατευθυνόμενος. Οὐδὲ

του καὶ τῆ νεότητα στὸ γῆρας του. Οὔτε τῆ ρώμη καὶ τῆ δραστηριότητα τῆς ψυχῆς του ἄμβλυνε ὁ χρόνος, ὅταν ἄρχισε νὰ περνᾷ ἡ ἡλικία του οὔτε ἡ νεότητά του εἶχε τὰ γνωρίσματα ποὺ χαρακτηρίζουν τῆ νεότητα. Ἀλλὰ σὲ κάθε στάδιο τῆς ἡλικίας του πραγματοποιοῦσαν μιὰ θαυμάσια ἀνάμειξη τῶν ἀντίθετων ἢ μᾶλλον μιὰ ἀλληλοὑποκατάσταση τῶν ιδιωμάτων· στὰ γηρατεῖα εἶχε νεανικὴ τὴ δύναμη γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ στὴ νεανικὴ του ἡλικία ἡ νεότητά του ἀδρανοῦσε πρὸς τὸ κακό. Κι ἂν ἀναζητεῖς καὶ τοὺς ἔρωτες τῆς ἡλικίας ἐκείνης, νὰ μιμηθεῖς τὴ σφοδρότητα καὶ τὴ φλόγα τοῦ θείου ἔρωτα τῆς σοφίας· μεγάλωνε μαζί του ἀπὸ τὴν νηπιακὴ τῆς ἡλικία καὶ κράτησε ὡς τὰ γηρατεῖα. Ἄν πάλι δὲν ἔχεις τὴ δύναμη νὰ τὸν ἀτενίσῃς, ὅπως τὸν ἥλιο ὅσοι ἔχουν μάτια πιὸ ἀδύνατα, γύρισε τὸ βλέμμα σου στὸ χορὸ τῶν ἁγίων ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν καὶ λάμπουν μέσα στὴ ζωῆ γιὰ νὰ τοὺς μιμοῦνται οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν ἡλικία τους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πολλοὶ μὲ νεανικὴ ἡλικία ἄσπρισαν μέσα στὴν καθαρότητα τῆς σωφροσύνης, φτάνοντας μὲ τοὺς λογισμοὺς στὸ γῆρας καὶ ξεπερνώντας τὸ χρόνο μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Παρουσίασαν ἓνα ἔρωτα τῆς σοφίας πιὸ σφοδρὸ καὶ πιὸ βίαιο ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονές, ὄχι γιὰτὶ εἶχαν διαφορετικὴ φύση (σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἢ σὰρκα ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος)⁸⁸, ἀλλὰ ἐπειδὴ τοὺς ἦταν εὐπρόσδεκτος ὁ λόγος ἐκείνου ποὺ εἶπε ὅτι ἡ σωφροσύνη εἶναι τὸ ξύλο τῆς ζωῆς γιὰ ὅσους τὴν ἀποδέχονται⁸⁹. Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ ξύλο πέρασαν ὅπως σὲ σχεδία τὴν τρικυμία τῆς νεότητος καὶ προσορμίσθησαν στὸ λιμάνι τοῦ θείου θελήματος. Τῶρα ἡ ψυχὴ τους ἀπολαμβάνει τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γαλήνη, καλότυχοι γιὰ τὸ αἴσιο ταξίδι τους. Στεριωμένοι στὴν ἀγαθὴ ἐλπίδα ὅπως ἐπάνω σὲ ἀσφαλὴ ἄγκυρα στέκονται ἡσυχοὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ κύματα καὶ τὴν ταραχὴ καὶ προβάλλουν σὰν ἀπὸ ψηλὸ φωτεινὸ φάρο σ' αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὴ λάμψη τῆς ζωῆς τους. Ἐχομε λοιπὸν σὲ ποιὸν νὰ στρέψομε τὰ βλέμματά μας καὶ νὰ περάσομε μὲ ἀσφάλεια τὴν τρικυμία τῶν πειρασμῶν.

Τί μοῦ συζητᾷς, ἂν νικῆθηκαν κάποιοι ἀπὸ ὅσους σκέφτηκαν παρόμοια καὶ γι' αὐτὸ δοκιμάζεις ἀπόγνωση, σὰν νὰ εἶναι τὸ πρᾶγμα ἀδύνατο; Κοίταξε αὐτὸν ποὺ ἐπέτυχε καὶ ρίζου μὲ θάρρος στὸ ὠραῖο ταξίδι μὲ τὴν πνοὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ κυβερνήτη τὸ Χριστὸ στὸ πηδάλιο τῆς σωφροσύνης ποὺ θὰ κατευθύνει. Οὔτε

γὰρ οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐν πλοίοις καὶ ποιῶντες ἐρ-
 γασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς τὸ συμβάν τινι ναυάγιον κώλυμα τῶν ἐλπί-
 δων πεποίηται, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα ἑαυτῶν προβαλλόμενοι
 ἐπὶ τὸ πέρασ τοῦ κατορθώματος σπεύδουσιν. Ἡ οὐχὶ πάντων ἀτο-
 5 πώτατον ἂν εἴη τὸ μὲν σφαλῆναί τινα ἐν τῷ διηκριβωμένῳ βίῳ πο-
 νηρὸν τίθεσθαι, ὄλον δὲ τὸν βίον καταγερῶντας ἐν σφάλμασιν ἄμει-
 νον ἡγεῖσθαι βουλευέσθαι· εἰ γὰρ δεινὸν ἐστὶν ἅπαξ προσεγγίσει τῇ
 ἁμαρτία, καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλὲς εἶναι νομίζεις τὸ μηδὲ ἐγχειρεῖν τῷ
 ὑψηλοτέρῳ σκοπῷ; Πόσῳ χαλεπώτερόν ἐστὶν ἐπιτήδευμα βίου τὴν
 10 ἁμαρτίαν ποιήσασθαι καὶ διὰ τοῦτο ἀμέτοχον καθόλου τῆς καθαρῶ-
 τέρως διαμεῖναι ζωῆς; Πῶς ἀκούεις τοῦ ἐσταυρωμένου, ὁ ζῶν, τοῦ
 ἀπονθανόντος τῇ ἁμαρτία, ὁ κατ' αὐτὴν ὑγιαίνων, τοῦ κελεύοντος
 ἀκολουθεῖν ὀπίσω αὐτοῦ, ὡσπερ τι τρόπαιον κατὰ τοῦ ἀντικειμένου
 τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ σώματος φέροντος, ὁ μὴ σταυρούμενος τῷ
 15 κόσμῳ καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς σαρκὸς μὴ δεχόμενος; Πῶς πείθη τῷ
 παρακαλοῦντί σε Παύλῳ παραστῆσαι τὸ σῶμά σου θυσίαν ζῶσαν,
 ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ ὁ συσχηματιζόμενος τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ
 μὴ μεταμορφούμενος τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός σου μηδὲ περιπατῶν
 ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς ταύτης, ἀλλ' ἔτι τὴν ἀκολουθίαν τῆς τοῦ
 20 παλαιοῦ ἀνθρώπου ζωῆς περιέπων; Πῶς ἱερατεύεις Θεῷ καίτοι εἰς
 αὐτὸ τοῦτο χρισθεῖς, εἰς τὸ προσφέρειν δῶρον τῷ Θεῷ, δῶρον δὲ
 οὐκ ἀλλότριόν τι πάντως οὐδὲ ὑποβολιμαῖον ἐκ τῶν ἕξωθεν σοι πα-
 ρεπομένων, ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς σόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἔσω σου ἄνθρωπος,
 τέλειός τε καὶ ἄμωμος εἶναι ὀφείλων κατὰ τὸν περὶ τοῦ ἁμνοῦ λό-
 25 γον, πάσης κηλίδος τε καὶ λώβης ἀπηλλαγμένος; Πῶς οὖν ταῦτα
 προσοίσεις Θεῷ, ὁ μὴ ἀκούων τοῦ νόμου τοῦ κωλύοντος ἱεραῖσθαι
 τὸν ἀναγνον; Εἰ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἐπιφανῆναί σοι ποθεῖς, τί οὐκ ἀκού-
 εις τοῦ Μωυσέως καθαρεύειν ἀπὸ γάμου τῷ λαῷ παραγγέλλοντος,
 ἵνα χωρήσωσι τοῦ Θεοῦ τὴν ἐμφάνειαν; Εἰ δὲ μικρά σοι ταῦτα δο-
 30 κεῖ, τὸ συσταυρωθῆναι Χριστῷ, τὸ παραστῆσαι ἑαυτὸν θυσίαν τῷ
 Θεῷ, τὸ ἱερέα γενέσθαι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, τὸ τῆς μεγάλης τοῦ
 Θεοῦ ἐπιφανείας ἀξιοθῆναι, τί σοι τούτων ἐπινοήσωμεν ὑψηλότε-

90. Ρωμ 12,1-2.

91. Ἐξ. 19,22.

92. Ἐξ. 19,15.

ὅσοι κατεβαίνουν στὴ θάλασσα μὲ πλοῖα κι ἐργάζονται στὸ νερὸ θεωροῦν ἐμπόδιο στὶς ἐλπίδες τους τὸ ναυάγιο ποὺ ἔπαθαν πολλοί. Ἀλλά, προτάσσοντας τὴν ωραία ἐλπίδα τους, σπεύδουν στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ κατορθώματός τους. Ἡ δὲν εἶναι τάχα τὸ πιὸ παράλογο ἀπὸ ὅλα νὰ θεωροῦμε κακὸν κάποιον ποὺ ἔσφαλε στὸν αὐστηρὸ τρόπο ζωῆς, νὰ νομίζομε ὅμως ὅτι σκέφτονται καλύτερα ὅποιοι ἔχουν καταγηράσει μέσα στὶς ἀμαρτίες; Ἄν εἶναι φοβερὸ νὰ ἀμαρτήσεις μιὰ φορὰ καὶ γι' αὐτὸ νομίζεις ὅτι ἡ ἀσφάλεια ἔγκειται στὸ μήτε κὰν νὰ ἐπιχειρεῖς τὸν ἀνώτερο σκοπὸ, πόσο βαρύτερο εἶναι νὰ κάνεις παντοτινὴ καὶ μόνη ἀσχολία τῆς ζωῆς σου τὴν ἀμαρτία καὶ γι' αὐτὸ νὰ μείνεις ἐντελῶς ἀμέτοχος τῆς καθαρότερης ζωῆς; Πῶς ἀκοῦς τὸ λόγο τοῦ Ἐσταυρωμένου ποὺ πέθανε γιὰ τὴν ἀμαρτία ἐσὺ ποὺ ζεῖς γι' αὐτήν, ποὺ εἶσαι ὑγιῆς γι' αὐτήν, ἐνῶ ἐκεῖνος σὲ προστάζει νὰ τὸν ἀκολουθεῖς, αὐτὸς πούσηκώνει στὸν ὦμο τὸ σταυρὸ, τρόπαιο κατὰ τοῦ ἀντιπάλου μας, ἐσένα ποὺ δὲ σταυρώνεσαι γιὰ τὸν κόσμον καὶ ποὺ δὲ δέχεσαι τὴ νέκρωση τῆς σάρκα; Πῶς πείθεσαι στὸν Παῦλο ποὺ σὲ προτρέπει νὰ παραστήσεις τὸ σῶμα σου θυσία ζωντανὴ εὐάρεστη στὸ Θεό, ἐσὺ ποὺ συμμορφώνεσαι μὲ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ δὲν μεταμορφώνεσαι μὲ τὴν ἀνανέωση τοῦ νοῦ σου⁹⁰ κι οὔτε πορεύεσαι στὴν καινότητα τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀλλὰ συνεχίζεις νὰ ἀκολουθεῖς τὴ ζωὴ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου; Πῶς θὰ γίνεις ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἂν καὶ ἔχεις χριστεῖ γι' αὐτό, γιὰ νὰ προσφέρεις δῶρο στὸ Θεό, ἓνα δῶρο ἀσφαλῶς ὄχι κάτι ξένο οὔτε ὑποβολιμαῖο ἀπὸ ὅσα σὲ ἀκολουθοῦν ἐξωτερικά, ἀλλὰ τὸ ἀληθινὰ δικό σου, ποὺ εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς σου ἄνθρωπος, ποὺ ὀφείλει νὰ εἶναι τέλειος ἢ ἄμωμος σύμφωνα μὲ τὴν παρομοίωση τοῦ ἀμνοῦ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε κηλίδα καὶ κάθε σημάδι; Πῶς θὰ προσφέρεις στὸ Θεὸ τέτοια δῶρα, ἐσὺ ποὺ δὲν σέβεσαι τὸ νόμο⁹¹ ποὺ ἐμποδίζει νὰ γίνεαι ἱερέας ὁ μὴ ἄγνός; Κι ἂν ποθεῖς ἀκόμα νὰ σοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεός, γιατί δὲν ἀκοῦς τὸν Μωυσῆ ποὺ παραγγέλλει⁹² στὸ λαὸ του νὰ μένει καθαρὸς ἀπὸ τὸ γάμο, γιὰ νὰ ἀντέξουν τὴν ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ; Κι ἂν αὐτὰ τὰ θεωρεῖς μικρά, νὰ συσταυρωθεῖς δηλαδὴ μὲ τὸ Χριστό, νὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτὸ σου θυσία στὸ Θεό, νὰ γίνεις ἱερέας τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, νὰ ἀξιωθεῖς νὰ δεῖς τὴ μεγαλόπρεπη ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ, τί νὰ φανταστοῦμε γιὰ σένα ἀνώτερο ἀπὸ αὐτά, ἂν σοῦ φα-

ρον, εἴ ποῦ σοι μικρὰ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων δόξει; Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ συσταυρωθῆναι καὶ συζῆσαι καὶ συνδοξασθῆναι καὶ συμβασιλεῦσαι προσγίνεται, ἐκ δὲ τοῦ ἑαυτὸν παραστῆσαι τῷ Θεῷ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀξίας εἰς τὴν ἀγγελικὴν ἐστὶ μετατάξασθαι. Οὕτω 5 γὰρ φησι καὶ ὁ Δανιὴλ ὅτι «χίλια χιλιάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ». Ὁ δὲ τῆς ἀληθινῆς ἱερωσύνης λαβόμενος καὶ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ ἑαυτὸν συντάξας μένει πάντως καὶ αὐτὸς ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, οὐκέτι θανάτῳ παραμένειν εἰς τὸ διηνεκὲς κωλύμενος. Τοῦ δὲ τὸν Θεὸν αὐτὸν καταξιοθῆναι ἰδεῖν οὐκ ἄλλος τίς ἐστὶν ὁ καρπὸς ἢ αὐτὸ τοῦ- 10 το τὸ καταξιοθῆναι τὸν Θεὸν ἰδεῖν. Πάσης γὰρ ἐλπίδος ἢ κορυφῆ καὶ πάσης ἐπιθυμίας κατόρθωμα, εὐλογίας τε Θεοῦ καὶ ἐπαγγελίας πάσης καὶ τῶν ἀρρήτων ἀγαθῶν τῶν ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ γνῶσιν εἶναι πεπιστευμένων τὸ πέρασ καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ Μωυσῆς ἰδεῖν ἐπεπόθησε καὶ πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύ- 15 μησαν, ἀξιοῦνται δὲ μόνοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ διὰ τοῦτο ὄντως μακάριοι καὶ ὄντες καὶ ὀνομαζόμενοι, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, ὧν ἓνα καὶ σὲ βουλόμεθα γενέσθαι συσταυρωθέντα Χριστῷ, παραστάντα Θεῷ ἀγνὸν ἱερέα ἑαυτὸν ἐτοιμάσαντα τῇ τοῦ Θεοῦ παρουσίᾳ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἴδῃς τὸν Θεὸν ἐν καθαρᾷ τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

93. Δαν. 7,10.

94. Ματθ. 5,8.

νοῦν ἀσήμαντα κι ὅσα θὰ προσαποκτήσεις μαζί μ' αὐτά; Ἀπὸ τὴ συσταύρωσή σου μαζί του θ' ἀποχτήσεις ἀκόμα καὶ τὸ νὰ ζήσεις μαζί του καὶ τὸ νὰ συνδοξασθεῖς καὶ νὰ συμβασιλεύσεις· ἀπὸ τὸ νὰ παραστήσεις τὸν ἑαυτό σου στὸ Θεὸ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι τὸ νὰ μεταταχθεῖς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη στὴν ἀγγελικὴ φύση καὶ ἀξία. Γιατὶ αὐτὸ λέει ὁ Δανιήλ, ὅτι «χίλιες χιλιάδες στέκονταν κοντὰ του»⁹³. Ὅποιος καταπιάστηκε μὲ τὴν ἀληθινὴ ἱερωσύνη καὶ συνάχθηκε στὴν παράταξη τοῦ μεγάλου ἀρχιερέα, μένει ὅπωςδὴποτε κι αὐτὸς ἱερέας στὸν αἰῶνα, ἐμποδιζόμενος νὰ παραμένει στὸ θάνατο γιὰ πάντα. Ἀπὸ τὸ ν' ἀξιωθεῖς πάλι νὰ δεῖς τὸ Θεό, δὲν παίρνεις κανένα ἄλλο καρπὸ, παρὰ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ν' ἀξιωθεῖς πάλι νὰ δεῖς τὸ Θεό. Γιατὶ τὸ κορύφωμα κάθε ἐλπίδας καὶ ἡ κατόρθωση κάθε ἐπιθυμίας, τὸ πέρας καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε ἐπαγγελίας του καὶ τῶν ἀνέκφραστων ἀγαθῶν ποὺ πιστεύομε πὼς εἶναι πάνω ἀπὸ αἴσθηση καὶ γνώση εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ καὶ ὁ Μωϋσῆς πόθησε νὰ δεῖ καὶ πολλοὶ προφῆτες καὶ βασιλιάδες τὸ ἐπιθύμησαν. Ἀξιῶνονται ὅμως νὰ τὸ δοῦν μόνο ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, ὅσοι γι' αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ καὶ λέγονται μακάριοι, ἐπειδὴ αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό⁹⁴. Ἀπὸ αὐτοὺς ἕνας θέλω νὰ γίνεις κι ἐσὺ ἀφοῦ συσταυρωθεῖς μὲ τὸ Χριστὸ καὶ σταθεῖς κοντὰ στὸ Θεό, ἀφοῦ γίνεις ἱερέας ἀγνὸς καὶ καθαρὸ θύμα κάνοντας πεντακάθαρο τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴν ἀγνεία γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ δεῖς κι ἐσὺ τὸ Θεὸ μὲ καθαρὴ καρδιά κατὰ τὴν ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ
ΗΤΟΙ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΜΩΥΣΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ Α'

Οἷόν τι πάσχουσιν οἱ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων φιλοθεάμονες, οἱ τοῖς παρ' αὐτῶν σπουδαζομένοις ἐν ταῖς ἀμίλλαις τῶν δρόμων, κἄν μηδὲν προθυμίας εἰς τάχος ἐλλείπωσιν, ὅμως ὑπὸ τῆς περὶ τὴν νίκην σπουδῆς ἐπιβοῶσιν ἄνωθεν τὸν ὀφθαλμὸν τῷ δρόμῳ συμπε-
5 ριάγοντες καὶ παρακινουῶσιν, ὥς γε νομίζουσιν, εἰς ὀξυτέραν ὀρμὴν τὸν ἠνίοχον ἐπικλαγγάζοντες ἅμα τοῖς ἵπποις καὶ ἀντὶ μάστιγος τὴν χεῖρα κατ' αὐτῶν προτείνοντές τε καὶ ἐπισείοντες, οὐχ ὅτι συντελεῖ
τι τὰ γινόμενα πρὸς τὴν νίκην οὕτω ποιοῦντες, ἀλλ' εὐνοία πρὸς ἀγωνιζομένους φωνῇ τε καὶ σχήματι τὴν σπουδὴν ὑπὸ προθυμίας
10 ἐπισημαίνοντες, τοιοῦτόν τι δοκῶ καὶ αὐτὸς ποιεῖν, φίλων μοι καὶ ἀδελφῶν τιμιώτατε, ὅτι σοῦ κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον κἄλῶς ἐναγωνιζομένου τῷ θείῳ δρόμῳ καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως πυκνοῖς τε καὶ κούφοις συντεινομένου τοῖς ἄλμασιν ὑποφωνῶ τε καὶ ἐπισπεύδω καὶ ἐπιτείνειν τῇ σπουδῇ τὸ τάχος διακελεύομαι.
15 Ποιῶ δὲ ταῦτα οὐκ ἀλόγῳ τινὶ προθυμίᾳ πρὸς τοῦτο φερόμενος, ἀλλ' ὡς ἀγαπητῷ τέκνῳ τᾶ καθ' ἡδονὴν χαριζόμενος. Τῆς γὰρ ἐπιστολῆς, ἣν πρῶην διεπέμψω, ταύτην ἀναγγελλούσης τὴν αἴτησιν τὸ γενέσθαι σοὶ τινα παρ' ἡμῶν ὑποθήκην εἰς τὸν τέλειον βίον, πρέπειν ὥσθην παρασχεῖν ἄλλο μὲν σοὶ τι χρήσιμον ἴσως ἐκ τῶν λεγομένων
20 οὐδέν, αὐτὸ δὲ τοῦτο πάντως οὐκ ἄχρηστον τὸ γενέσθαι σοι τῆς εὐπειθείας ὑπόδειγμα. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ τοσοῦτων ψυχῶν ἐν πατέρων τάξει προτεταγμένοι πρέπειν οἴομεθα τῇ πολιᾷ ταύτῃ νεότητος

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ

ΗΤΟΙ

ΣΤΟ ΒΙΟ ΤΟΥ ΜΩΥΣΗ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Ἐκεῖνο πού παθαίνουν ὄσοι ἀγαποῦν νὰ παρακολουθοῦν τοὺς ἵππικοὺς ἀγῶνες, οἱ ὅποιοι, πρὸς ἐκείνους πού ὑποστηρίζουν κατὰ τοὺς ἀγῶνες δρόμου, κι ἂν ἀκόμα δέν τοὺς λείπει ἡ προθυμία γιὰ τρέξιμο, ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς νίκης φωνάζουν ἐνθαρρυντικά, παρακολουθοῦν μὲ τὸ βλέμμα ἀπὸ ψηλὰ τὸ τρέξιμο καὶ παρακινοῦν, ὅπως νομίζουν, τὸν ἠνίοχο νὰ τρέξει γρηγορότερα, καὶ συγχρόνως κραυγάζουν στ' ἄλογα καὶ ἀντὶ μαστίγιο ἀπλώνουν καὶ κουνοῦν τὰ χέρια τους πρὸς αὐτά, ὄχι βέβαια ὅτι τὰ καμώματά τους αὐτὰ συντελοῦν καθόλου στὴ νίκη, ἀλλὰ ἀπὸ εὐνοια πρὸς τοὺς ἀγωνιζόμενους θέλουν νὰ δείξουν μὲ τὶς φωνές καὶ τὶς χειρονομίες τὴν προθυμία καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τους, κάτι παρόμοιο κάνω κι ἐγὼ νομίζω, πιὸ ἀκριβέ μου ἀνάμεσα στοὺς φίλους καὶ τοὺς ἀδελφούς· ἐνῶ ἀγωνίζεσαι σπουδαῖα μέσα στὸ στάδιο τῆς ἀρετῆς στὸ θεῖο δρόμο καὶ ἐντείνεις τὶς δυνάμεις σου πρὸς τὸ βραβεῖο τῆς οὐράνιας κλήσης μὲ γοργὰ κι ἀνάλαφρα ἄλματα, σὲ παρακινῶ μὲ τὶς φωνές μου γιὰ νὰ βιαστεῖς καὶ σὲ προτρέπω νὰ αὐξήσεις ἀκόμη τὴν ταχύτητά σου καὶ τὴ σπουδὴ σου. Καὶ δέν τὰ κάνω αὐτὰ ὠθούμενος ἀπὸ μιὰ ἄλογη μανία, ἀλλὰ σοῦ προσφέρω ὅσα θὰ σ' εὐχαριστήσουν σὰν ἀγαπητὸ παιδί μου πού εἶσαι. Ἐπειδὴ τὸ γράμμα πού μοῦ ἔστειλες ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ μοῦ φανέρωνε αὐτό σου τὸ αἶτημα, νὰ σοῦ κάνω ἓνα ὑπόμνημα γιὰ τὸν τέλειο βίον, γι' αὐτὸ νόμισα ὅτι πρέπει νὰ σοῦ προσφέρω μὲ τοὺς λόγους μου, ἂν ὄχι τίποτα ἄλλο χρήσιμο, ὅπως δὴποτε ὅμως αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ὅτι δὲ θὰ σοῦ ἦταν ἄχρηστο νὰ ἔχεις ἓνα ὑπόδειγμα ὑπακοῆς. Ἄν ἐγὼ, πού ἔχω ταχθεῖ στὴ θέση τοῦ πατέρα τόσων ψυχῶν, νομίζω ὅτι πρέπει

σωφρονούσης επίταγμα δέχεσθαι, πολὺ μᾶλλον εἰκός ἐστιν ἐν σοὶ κρατυνθῆναι τὸ τῆς εὐπειθείας κατόρθωμα πρὸς ὑπακοὴν ἐκούσιον δι' ἡμῶν παιδοτριβηθείσης σοὶ τῆς νεότητος. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

5 Ἐγχειρητέον δὲ ἤδη τῷ προκειμένῳ σκοπῷ Θεὸν καθηγεμόνα ποιησαμένοις τοῦ λόγου. Ἐπεζήτησας, ὡς φίλη κεφαλὴ, τύπῳ ὑπογραφήναι σοὶ παρ' ἡμῶν, τίς ὁ τέλειός ἐστι βίος, δηλαδὴ πρὸς τοῦτο βλέπων ὡς εἶπερ εὐρεθείη τὸ σπουδαζόμενον, μετενεγκεῖν εἰς τὸν ἴδιον βίον τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου μηνυθεῖσάν σοὶ χάριν. Ἐγὼ δὲ ἐν ἀμ-
10 φοτέροις ἐπίσης ἀμηχανῶ· τό γε γὰρ περιλαβεῖν τῷ λόγῳ τὴν τελειότητα, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βίου δεῖξαι ὅπερ ἂν ὁ λόγος κατανοῆσῃ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν ἐκάτερον τούτων εἶναι φημι. Τάχα δὲ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν μεγάλων τε καὶ κατ' ἀρετὴν προεχόντων ἀνέφικτον αὐτοῖς εἶναι τὸ τοιοῦτον ὁμολογήσουσιν.

15 Ὡς δ' ἂν μὴ δοκοῖν, κατὰ τὸν ψαλμῶδὸν εἰπεῖν, ἐκεῖ φοβεῖσθαι φόβον ὅπου οὐκ ἔστι φόβος, σαφέστερον ὃ βούλομαι παραστήσω σοὶ. Ἡ τελειότης ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὅσα τῇ αἰσθήσει μετρεῖται, πέρασί τισιν ὠρισμένοις διαλαμβάνεται, οἷον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ τε συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. Πᾶν γὰρ τὸ ἐν ποσότητι
20 μέτρον ἰδίῳ τισὶν ὁροις ἐμπεριέχεται· καὶ ὁ πρὸς τὸν πῆχυν ἢ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ δεκάδα βλέπων οἶδε τὸ ἀπὸ τίνος ἀρξάμενον καὶ εἰς τί καταλήξαν ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ τέλειον ἔχειν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς ἓνα παρὰ τοῦ ἀποστόλου τελειότητος ὄρον ἐμάθομεν, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν ὄρον. Ὁ γὰρ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν ὁ θεῖος ἀπόστολος αἶε
25 διὰ τῆς ἀρετῆς τρέχων οὐδέποτε τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος ἔληξεν, οὐδὲ γὰρ ἀσφαλῆς αὐτῷ ἢ τοῦ δρόμου στάσις. Διὰ τί; Ὅτι πᾶν ἀγαθὸν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὄρον οὐκ ἔχει, τῇ δὲ τοῦ ἐναντίου παραθέσει ὀρίζεται, ὡς ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ καὶ τὸ φῶς τῷ σκότει καὶ πᾶν ὅλως ἀγαθὸν εἰς πάντα τὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα
30 λήγει. Ὡς περ οὖν τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἀρχὴ τοῦ θανάτου ἐστίν, οὕτω καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν δρόμου ἢ στάσις ἀρχὴ τοῦ κατὰ κακίαν γίνεται δρόμου. Οὐκοῦν οὐ διεψεύσθη ὁ λόγος ἡμῖν ἀμηχανὸν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς εἶναι τὴν τῆς τελειότητος περίληψιν λέγων· ἐδείχθη γὰρ ὅτι τὸ διαλαμβανόμενον πέρασιν ἀρετῆς οὐκ ἔστιν.

1. Ψαλμ. 13,5.

2. Φίλιπ. 3,13.

μέ τὰ ἄσπρα μου μαλλιά νὰ δεχτῶ τὴν ἀπαίτηση τῆς φρόνιμης νεότητος, πολὺ πιὸ φυσικὸ εἶναι νὰ φανεῖ σὲ σένα ἰσχυροποιημένο τὸ κατόρθωμα τῆς εὐπείθειας τῆς νεότητάς σου παιδαγωγημένης ἀπὸμένα σὲ ὑπακοῇ ἐκούσια. Φτάνουν αὐτὰ ὡς ἐδῶ.

Ἄς προχωρήσω τῶρα στὸ σκοπὸ πού ἔθεσα κάνοντας ὁδηγὸ στὸ λόγο μου τὸ Θεό. Μοῦ ζήτησες, ἀγαπητέ μου, νὰ σοῦ διαγράψω ποιὸς εἶναι ὁ τέλειος βίος. Καὶ εἶναι φανερὸ πῶς ἀποβλέπεις σ' αὐτό· ἂν βρεθεῖ δηλαδὴ αὐτὸ πού θέλομε, νὰ μεταφέρεις στὴ δική σου ζωὴ τὴ χάρη πού θὰ σοῦ φανερώσει ὁ λόγος μου. Ἐγὼ ὁμως εἶμαι καὶ στὰ δύο ἀνίκανος. Γιατὶ καὶ τὸ νὰ περιλάβει ὁ λόγος μου τὴν τελειότητα καὶ νὰ δείξω ἐπάνω στὴ ζωὴ αὐτὸ πού θὰ συλλάβει ὁ λόγος μου, λέγω πῶς καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μου. Καὶ ἴσως ὄχι ἐγὼ μόνο, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντες στὴν ἀρετὴ θὰ ὁμολογήσουν πῶς τοὺς εἶναι ἀδύνατο κάτι τέτοιο.

Γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὁμως, μιλώντας σύμφωνα μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ ψαλμοδοῦ, ὅτι φοβοῦμαι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει τίποτε φοβερό¹, θὰ σοῦ παραστήσω σαφέστερα αὐτὸ πού θέλω. Σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα μετροῦνται μὲ τὶς αἰσθήσεις ἢ τελειότητα περικλείεται μέσα σὲ ὀρισμένα ὅρια, ὅπως γίνεται μὲ τὸ ποσοδὸ εἶτε εἶναι συνεχῆς εἶτε μερισμένο. Κάθε μέτρο ἑνὸς ποσοῦ περιέχεται σὲ κάποια δικά του ὅρια. Κι ὅποιος ἔχει ὑπόψη τὸν πῆχυ ἢ τὴ δεκάδα τοῦ ἀριθμοῦ ξέρεي ἀπὸ ποῦ νὰ ἀρχίσει καὶ ποῦ νὰ καταλήξει, ὥστε νὰ ἔχει τὸ τέλειο. Γιὰ τὴν ἀρετὴ ὁμως μάθαμε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο ἕναν ὁρο τῆς, ὅτι δὲν ἔχει κανένα ὄριο². Ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ βαθυστόχαστος, ὁ θεῖος Ἀπόστολος, τρέχοντας πάντοτε τὸ ἀγώνισμα τῆς ἀρετῆς, δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ προχωρεῖ ὄλο καὶ πιὸ μπροστά. Οὔτε καὶ ἦταν γι' αὐτὸν ἀσφαλισμένη ἢ στάση στὸ τρέξιμο. Γιατί; Ἐπειδὴ κάθε ἀγαθὸ δὲν ἔχει στὴ φύση του ὄριο, ἀλλὰ ὀρίζεται μὲ τὴν παράθεση τοῦ ἀντίθετου. Ὅπως ἡ ζωὴ ὀρίζεται μὲ τὸ θάνατο, τὸ φῶς μὲ τὸ σκότος καὶ γενικὰ κάθε ἀγαθὸ καταλήγει σ' αὐτὰ πού νοοῦνται ἀντίθετα μὲ τὰ ἀγαθὰ. Ὅπως λοιπὸν τὸ τέλος τῆς ζωῆς εἶναι ἀρχὴ τοῦ θανάτου, ἔτσι καὶ τὸ σταμάτημα τοῦ δρόμου τῆς ἀρετῆς γίνεται ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῆς κακίας. Δὲν ἀποδείχτηκε λοιπὸν ψευδῆς ὁ λόγος μου ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ κλειστεῖ ἡ ἀρετὴ στὴν τελειότητα. Γιατὶ ἀποδείχτηκε ὅτι τὸ περιοριζόμενο μέσα σὲ ὄρια δὲν εἶναι ἀρετὴ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς μετιούσι τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἀδύνατον εἶπον εἶναι τὸ ἐπιβεῖναι τῆς τελειότητος, οὕτως ὁ λόγος καὶ περὶ τούτου σαφηνισθήσεται. Τὸ πρῶτως καὶ κυρίως ἀγαθὸν οὐ ἢ φύσις ἀγαθότης ἐστίν, αὐτὸ τὸ θεῖον, ὃ τί ποτε τῇ φύσει νοεῖται, τοῦτο καὶ ἐστὶ 5 καὶ ὀνομάζεται. Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀρετῆς ὄρος πλὴν κακίας ἐδείχθη, ἀπαράδεκτον δὲ τοῦ ἐναντίου τὸ θεῖον, ἀόριστος ἄρα καὶ ἀπεράτωτος ἢ θεία φύσις καταλαμβάνεται. Ἀλλὰ μὴν ὁ τὴν ἀληθῆ μετιῶν ἀρετὴν οὐδὲν ἕτερον ἢ Θεοῦ μετέχει· διότι αὐτός ἐστιν ἡ παντελὴς ἀρετῆ. Ἐπεὶ οὖν τὸ τῇ φύσει καλὸν εἰς μετουσίαν ἐπιθυμητὸν πάν- 10 τως ἐστὶ τοῖς γινώσκουσι, τοῦτο δὲ ὄρον οὐκ ἔχει, ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ μετέχοντος ἐπιθυμία τῷ ἀορίστῳ συμπαρατείνουσα στάσιν οὐκ ἔχει.

Οὐκοῦν ἀπορόν ἐστὶ παντάπασι τὸ τοῦ τελείου τυχεῖν, διότι ἡ τελειότης, καθὼς εἴρηται, ὄροις οὐ διαλαμβάνεται τῆς δὲ ἀρετῆς 15 εἰς ὄρος ἐστὶ, τὸ ἀόριστον. Πῶς οὖν ἂν τις ἐπὶ τὸ ζητούμενον φθάσειε πέρας οὐχ εὐρίσκων τὸ πέρας; Οὐ μὴν ἐπειδὴ καθόλου τὸ ζητούμενον ἄληπτον ὁ λόγος ὑπέδειξεν, ἀμελητέον ἂν εἴη τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἢ φησι «γίνεσθε τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν». Ἐπὶ γὰρ τῶν τῇ φύσει καλῶν, κἂν μὴ τοῦ παν- 20 τὸς τυχεῖν δυνατὸν ἦ, τὸ καὶ μὴ τοῦ μέρους ἀποτυχεῖν κέρδος ἂν εἴη μέγα τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Πᾶσαν τοίνυν ἐπιδεικτέον σπουδὴν μὴ ἵπαντελῶς ἐκπεσεῖν τῆς ἐνδεχομένης τελειότητος, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῆς κτήσασθαι, ὅσον ἂν ἔνδον τοῦ ζητουμένου χωρήσωμεν. Τάχα γὰρ τὸ οὕτως ἔχειν ὡς αἰεὶ ἐθέλειν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλεον ἔχειν 25 ἢ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τελειότης ἐστὶ.

Δοκεῖ δέ μοι καλῶς ἔχειν τῇ Γραφῇ περὶ τούτου συμβούλω χρήσασθαι. Φησὶ γάρ που διὰ τῆς Ἡσαΐου προφητείας ἡ θεία φωνή, «ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδί- 30 νουσαν ὑμᾶς». Ταῦτα γὰρ πάντως ὁ λόγος τοῖς ἔξω τῆς ἀρετῆς πλανώμενοις διακελεύεται, ἵνα, καθάπερ οἱ ἐν πελάγει τῆς εὐθείας τοῦ λιμένος παρενεχθέντες κατὰ τὸ φανὲν σημεῖον τῆς πλάνης ἑαυτοὺς ἐπανάγωσιν ἢ πυρσὸν ἰδόντες ἀφ' ὕψους αἰρόμενον ἢ κορυφὴν τινος

3. Ματθ. 5,48.

4. Ἡσ. 51,2.

Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶπα ὅτι γι' αὐτοὺς ποὺ πορεύονται τὸ βίον τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσουν στὴν τελειότητα, ἔτσι θὰ διευκρινισθεῖ καὶ ὁ λόγος γι' αὐτό. Τὸ πρῶτο καὶ κύριο ἀγαθό, ποὺ ἡ φύση του εἶναι ἀγαθότητα, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ θεῖο, τὸ ὁποῖο ὅ,τι κι ἂν νοοῦμε τῆ φύση του, αὐτὸ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν ἔχει ἄλλο ὄριο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κακία καὶ τὸ θεῖο δὲ δέχεται τὸ ἀντίθετό του, ἄρα ἡ θεία φύση ἐννοεῖται ὡς ἀπεριόριστη καὶ ἀπεράτῳτη. Ὅμως ὁποῖος ἀσκεῖ τὴν ἀληθινὴ ἀρετὴ τίποτε ἄλλο δὲ μετέχει παρὰ τὸ Θεό· γιὰ αὐτὸς εἶναι ἡ παντέλεια ἀρετὴ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἀπὸ τῆ φύση του καλὸ ἐπιθυμοῦν ὅπωςδήποτε νὰ τὸ μετέχουν ὅσοι τὸ ξέρουν κι αὐτὸ δὲν ἔχει ὄριο, ὑποχρεωτικὰ καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐκείνου ποὺ τὸ μετέχει, ἀφοῦ συμπαρατείνεται μὲ τὸ ἀπεριόριστο, δὲν ἔχει σταμάτημα.

Ἐπομένως εἶναι ὀλοτέλα ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχει κανένας τὸ τέλειο, γιὰ τὴν τελειότητα, ὅπως εἶπαμε, δὲν περιορίζεται μέσα σὲ ὄρια καὶ τῆς ἀρετῆς ὁ ὄρος εἶναι ἓνας, τὸ ἀπεριόριστο. Πῶς λοιπὸν θὰ φτάσει κανένας στὸ πέρας ποὺ ζητᾶ, ἀφοῦ δὲ βρίσκει τὸ πέρας; Ὡστόσο, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἔδειξε ὀλοτέλα ἀσύλληπτο τὸ ζητούμενο, δὲ θὰ πεῖ ὅτι πρέπει ν' ἀδιαφορήσομε γιὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ποὺ λέει: «νὰ γίνεστε τέλειοι, ὅπως εἶναι τέλειος ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»³. Προκειμένου δηλαδὴ γιὰ τὰ καλὰ ἀπὸ τῆ φύση τους, ἀκόμα κι ἂν δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιτύχεις τὸ σύνολό τους, εἶναι μεγάλο κέρδος γιὰ ὅσους ἔχουν νοῦ καὶ τὸ νὰ μὴ χάσουν ἓνα μέρος του. Πρέπει λοιπὸν νὰ δείξομε κάθε ἐπιμέλεια νὰ μὴν ἐκπέσομε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν τελειότητα ποὺ ἐνδέχεται ν' ἀποκτήσομε, ἀλλὰ ν' ἀποκτήσομε ἓνα τόσο τμῆμα ἀπὸ αὐτὴν, ὅσο προχωρήσομε μέσα της. Ἡ διάθεση αὐτὴ, νὰ θέλεις πάντοτε νὰ ἔχεις περισσότερο ἀγαθό, αὐτὴ εἶναι ἡ τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Εἶναι καλὸ νομίζω νὰ χρησιμοποιοῦν γι' αὐτὸ ὡς σύμβουλό μας τὴ Γραφή. Γιὰ τὸ λέει κάπου ὁ Θεὸς μὲ τὴν προφητεία τοῦ Ἡσαΐα: «στρέψτε τὸ βλέμμα σας στὸν Ἀβραὰμ τὸν πατέρα σας καὶ στὴ Σάρρα ποὺ σᾶς κοιλοπόνεσε»⁴. Τὴν ἐντολὴ αὐτὴν ἀπευθύνει ὁ λόγος σ' ὅσους πλανιοῦνται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, μὲ τὸ σκοπό, ὅπως αὐτοὶ ποὺ παρεξέκλιναν στὸ πέλαγος ἀπὸ τὴν πορεία τους πρὸς τὸ λιμάνι, ἐπανέρχονται στὸ σημεῖο ὅπου εἶχαν πλανηθεῖ ἢ

ἀκρωρείας ἀναφανείσαν, τὸν αὐτὸν τρόπον τοὺς ἀκυβερνήτω τῇ
 διανοίᾳ κατὰ τὴν τοῦ βίου θάλασσαν πλανωμένους τῷ κατὰ τὴν
 Σάρραν καὶ Ἀβραὰμ ὑποδείγματι πάλιν κατευθύνη πρὸς τὸν λιμένα
 τοῦ θείου θελήματος. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ θῆλύ τε καὶ ἄρρεν ἡ ἀν-
 5 θρωπίνη μεμέρισται φύσις καὶ ἀμφοτέροις ἐπίσης κατ' ἐξουσίαν ἢ
 πρὸς ἀρετὴν τε καὶ κακίαν αἴρεσις πρόκειται, διὰ τοῦτο ἑκατέρω
 τμήματι τὸ κατάλληλον τῆς ἀρετῆς ὑπόδειγμα παρὰ τῆς θείας προε-
 διδάχθη φωνῆς, ἵνα, πρὸς τὸ συγγενὲς ἑκάτεροι βλέποντες, πρὸς μὲν
 τὸν Ἀβραὰμ οἱ ἄνδρες, πρὸς δὲ τὴν Σάρραν τὸ ἕτερον μέρος, ἀμφο-
 10 τεροι διὰ τῶν οἰκείων ὑποδειγμάτων πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον εὐ-
 θύνοιτο. Ἴσως δ' ἂν τοίνυν ἐξαρκέσειε καὶ ἡμῖν ἐνός τινος τῶν
 κατὰ τὸν βίον εὐδοκίμων ἢ μνήμη τὴν τοῦ πυρσοῦ χρεῖαν πληρῶσαι
 καὶ ὑποδειῖξαι πῶς ἐστὶ δυνατόν τῷ ἀκλύστῳ τῆς ἀρετῆς λιμένι τὴν
 ψυχὴν καθορμίσαι μηδαμοῦ ταῖς τοῦ βίου ζάλαις ἐγχειμασθεῖσαν
 15 μηδὲ κατὰ τὰς ἐπαλλήλους τῶν πάθων τρικυμίας τῷ βυθῷ τῆς κα-
 κίας ἐνναυαγήσαν.

• Τάχα γὰρ καὶ τούτου χάριν ἢ τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων πολιτεία δι'
 ἀκριβείας ἰστόρηται ὡς ἂν διὰ τῆς τῶν προκατωρθωκότων μιμήσε-
 ως ὁ ἐφεξῆς βίος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθύνοιτο. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, εἰ
 20 μῆτε Χαλδαῖος ἐγὼ ὡσπερ ὁ Ἀβραὰμ μνημονεύεται, μῆτε τῆς θυγα-
 τρὸς τοῦ Αἴγυπτίου τρόφιμος ὡς περὶ τοῦ Μωϋσέως ὁ λόγος κατέ-
 χει, μηδ' ὄλως ἐν τοῖς τοιούτοις πρὸς τινα τῶν ἀρχαίων ἔχων τι
 κατὰ τὸν βίον κατάλληλον, πῶς εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἐνὶ τούτων
 ἑμαυτὸν καταστήσω μὴ ἔχων ὅπως τὸν τοσοῦτον ἀφεστῶτα διὰ
 25 τῶν ἐπιτηδευμάτων μιμήσωμαι;

Πρὸς δὲν ἐροῦμεν ὅτι οὔτε τὸ Χαλδαῖον εἶναι κακίαν ἢ ἀρετὴν
 κρίνομεν, οὔτε τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ζωῇ οὔτε τῇ ἐν Βαβυλῶνι διατριβῇ
 τοῦ βίου τις τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐξοικίζεται, οὐδ' αὖ πάλιν «ἐν τῇ Ἰου-
 30 δαίᾳ μόνον γνωστὸς ὁ Θεὸς τοῖς ἀξίοις γίνεται», οὐδὲ Σιών κατὰ τὴν
 ἡμῖν χρεῖα τῆς διανοίας καὶ ὀξυτέρας τῆς ὄψεως, ὡς ἀεὶ ἰδεῖν ἐκ τῆς
 ἱστορίας, ποίων Χαλδαίων ἢ Αἰγυπτίων πόρρω γενόμενοι καὶ ποίας

βλέποντας μιὰ φλόγα νὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ ἓνα ψήλωμα ἢ διακρίνοντας τὴν κορυφὴ μιᾶς ἀκρῶρειας, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο κι ὅσοι μὲ ἀκυβέρνητη σκέψη πλάνιουνται μέσα στὴ θάλασσα τοῦ βίου μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Σάρρας καὶ τοῦ Ἀβραάμ νὰ τοὺς κατευθύνει πάλι στὸ λιμάνι τοῦ θείου θελήματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι χωρισμένη σὲ ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ καὶ εἶναι στὴ διάθεση καὶ στὴν ἐξουσία καὶ στὰ δύο μέρη ἐξίσου ἢ ἐκλογή τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας, γι' αὐτὸ γιὰ κάθε μέρος ὁ θεῖος λόγος δίδαξε ἀπὸ πρῶτα τὸ κατάλληλο ὑπόδειγμα τῆς ἀρετῆς. Ἔτσι βλέποντας καθένας πρὸς ὃ,τι ἀντιστοιχεῖ σ' ἐκεῖνον, οἱ ἄνδρες στὸν Ἀβραάμ, τὸ ἄλλο μέρος πρὸς τὴ Σάρρα, καὶ οἱ δύο μὲ τὰ παραδείγματα κατευθύνονται πρὸς τὸ βίον τῆς ἀρετῆς. Ἴσως θὰ ἔφτανε γιὰ μᾶς ἡ ἀναφορὰ ἐνὸς κάποιου ἀπὸ ὄσους εὐδοκίμησαν στὴ ζωὴ τους ν' ἀντικαταστήσει τὴ χρῆση τοῦ πυρσοῦ καὶ νὰ μᾶς δείξει πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ προσαρμοστεῖ ἡ ψυχὴ στὸ ἀτρικύμιστο λιμάνι τῆς ἀρετῆς, χωρὶς νὰ χειμαστεῖ καθόλου ἀπὸ τὸ σάλιο τῆς ζωῆς κι οὔτε μὲ τίς ἀπανωτὲς τρικυμίες τῶν παθῶν νὰ καταποντιστεῖ στὸ βυθὸ τῆς κακίας.

Ἴσως καὶ γι' αὐτὸ ἔχομε τόσο λεπτομερῆ τὴν ἐξιστόρηση τῆς ζωῆς τῶν οὐράνιων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὥστε μὲ τὴ μίμηση τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων ποὺ προηγήθηκαν νὰ κατευθύνεται στὸ ἐξῆς ὁ βίος πρὸς τὸ ἀγαθόν. Τί λοιπόν, θὰ πεῖ κάποιος, ἂν ἐγὼ δὲν εἶμαι οὔτε Χαλδαῖος ὅπως λέγεται ὅτι ἦταν ὁ Ἀβραάμ, οὔτε ἀναθρεφτὸς τῆς κόρης τοῦ Αἴγυπτίου ὅπως λέγεται γιὰ τὸ Μωυσῆ, ἀφοῦ δὲν ἔχω τίποτε ὡς πρὸς τὸν τρόπο ζωῆς ποὺ νὰ ταιριάζει μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, πῶς θὰ κατατάξω τὸν ἑαυτό μου στὴν ἴδια τάξη μ' ἓναν ἀπὸ αὐτούς, ἀφοῦ δὲν μπορῶ νὰ μιμηθῶ μὲ τὰ ἔργα μου αὐτὸν ποὺ εἶναι τόσο μακριὰ ἀπὸ ἐμένα;

Θὰ τοῦ ἀπαντήσομε. Οὔτε τὸ νὰ εἶναι κανένας Χαλδαῖος τὸ θεωροῦμε κακία ἢ ἀρετὴ, οὔτε ἐπειδὴ ἔζησε κάποιος στὴν Αἴγυπτο ἢ διέμεινε στὴ Βαβυλώνα διώχεται ἀπὸ τὸ βίον τῆς ἀρετῆς. Οὔτε πάλι «γίνεται γνωστὸς στοὺς ἄξιους ὁ Θεὸς μόνο στὴν Ἰουδαία», οὔτε ἡ Σιών στὴν πρόχειρη ἔννοιά της εἶναι τὸ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ⁵. Χρειαζόμαστε κάποια λεπτότερη σκέψη καὶ ὀξύτερη ὄραση, γιὰ νὰ δοῦμε ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἱστορία ἀπὸ ποιὸς Χαλδαῖος ἢ Αἴγυπτιὸς ἂν ἀπομακρυνθοῦμε κι ἀπὸ ποιά βαβυλωνια-

Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίας ἀπολυθέντες, τοῦ μακαρίου βίου ἐπιβη-
 σόμεθα. Μωϋσῆς τοίνυν ἡμῖν εἰς ὑπόδειγμα βίου προτεθήτω τῷ
 λόγῳ, οὗ τὸν βίον πρῶτον ἐν ἐπιδρομῇ διελθόντες, καθὼς παρὰ τῆς
 θείας Γραφῆς μεμαθήκαμεν, οὕτω τὴν πρόσφορον τῇ ἱστορίᾳ διά-
 5 νοιαν εἰς ἀρετῆς ὑποθήκην ἀναζητήσωμεν, δι' ἧς τὸν τέλειον ὡς ἐν
 ἀνθρώποις βίον ἐπιγνωσόμεθα.

Λέγεται τοίνυν ὁ Μωϋσῆς τεχθῆναι μὲν ὅτε ζωογονεῖσθαι τὸ
 ἄρρεν ὁ τοῦ τυράννου νόμος ἐν τοῖς τικτομένοις διεκώλυε, προλα-
 βεῖν δὲ τῇ χάριτι πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοῦ χρόνου γινομένην συνεισφοράν.
 10 Καὶ εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀστεῖος ὄφθεις ὄκνον ἐμποιῆσαι τοῖς
 γεννησαμένοις θανάτῳ τὸν τοιοῦτον ἐξαφανίσαι. Εἶθ' ὡς ὑπερίσχυ-
 σεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ τυράννου, μὴ ἀπλῶς ἐρριφῆναι τῶν ρείθρῳ τοῦ
 Νείλου, ἀλλ' ἐντεθεὶς κιβωτῷ τινὶ ἀσφάλτῳ καὶ πίσσῃ κατὰ τὰς ἀρ-
 μονίας διαχρισθεῖν, οὕτω δοθῆναι τῷ ρεύματι (τοῦτο γὰρ οἱ δι' ἐπι-
 15 μελείας τὰ κατ' αὐτὸν ἱστορήσαντες διηγήσαντο), θείας δὲ τινος δυ-
 νάμεως τὴν κιβωτὸν κυβερνώσης ἐπὶ τινα κατὰ τὸ πλάγιον ὄχθην
 ἐξορμισθῆναι αὐτομάτως τῆς κιβωτοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὑπὸ τῆς
 φορᾶς τῶν ὑδάτων ἐκκυμανθείσης.

Τῆς δὲ θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἐπιούσης τοὺς λειμῶνας τῆς
 20 ὄχθης ἐκείνης, ἧ ἔτυχεν ἡ κιβωτὸς ἐποκείλασα, εὔρεμα γενέσθαι τῇ
 βασιλίδι βρεφικῶς ἐμβοήσας τῇ λάρνακι. Ὁφθεις δὲ μετὰ τῆς ἐπι-
 φαινομένης αὐτῷ χάριτος εὐθὺς οἰκειώσασθαι δι' εὐνοίας τὴν βασι-
 λίδα καὶ εἰς υἱοῦ τάξιν ἀναληφθῆναι. Ἀποστραφεὶς δὲ φυσικῶς τὴν
 ἀλλόφυλον θηλὴν ἐπινοία τινὸς τῶν πρὸς γένους οἰκείων ἀνατραφῆ-
 25 ναι τῷ μητρώῳ μαζῶ. Ἐκβὰς δὲ ἤδη τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ἐν
 βασιλικῇ τῇ τροφῇ καὶ παιδευθεὶς τὴν ἐξωθεν παιδευσιν, ἃ δόξης
 ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἐξωθεν, οὐχ εἴλετο ἔτι καταδέξασθαι τὴν σεσο-
 φισμένην ἐκείνην ὁμολογεῖν μητέρα, ἧπερ εἰς υἱοῦ τάξιν εἰσεποιήθη,
 ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατὰ φύσιν ἐπανελθεῖν πάλιν καὶ τοῖς ὁμοφύλοις ἐγκα-
 30 ταμιχθῆναι.

Μάχης δὲ συστάσης Ἑβραίῳ τινὶ πρὸς Αἰγύπτιον, συμμαχῆσαι
 τε τῷ οἰκείῳ καὶ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον. Εἶτα συμπλακέντων ἀλλή-
 λοις Ἑβραίων δύο τινῶν, καταστέλλειν αὐτοῖς τὴν φιλονεικίαν πει-
 ρᾶσθαι, συμβουλευσας καλῶς ἔχειν ἀδελφοὺς ὄντας μὴ θυμὸν διαι-

κή αιχμαλωσία ἂν ἐλευθερωθοῦμε, θὰ πατήσομε τὴ γῆ τῆς μακάρι-
 ριας ζωῆς. Ἄς προτάξομε λοιπὸν ὡς ὑπόδειγμα τῆς ζωῆς τὸ Μωυ-
 σῆ. Ἄς διηγηθοῦμε πρῶτα μὲ συντομία τὴ ζωὴ του, ὅπως τὴ μά-
 θαμε ἀπὸ τῆ θεία Γραφή, κι ἔτσι ἄς ἀναζητήσομε τὸ κατάλληλο
 νόημα τῆς ἱστορίας, γιὰ νὰ ὑποτυπώσομε τὴν ἀρετὴ, μὲ τὴν ὁποία
 θὰ συνειδητοποιήσομε τὸν τέλειο βίο κατὰ τὸ δυνατὸ στοὺς ἀν-
 θρώπους.

Λέγεται λοιπὸν ὅτι ὁ Μωυσῆς γεννήθηκε ὅταν ὁ νόμος τοῦ
 τυράννου ἀπαγόρευε νὰ ζήσει τὸ ἀρσενικό παιδί καὶ ὅτι πῆρε προ-
 καταβολικὰ μὲ τὴ χάρη κάθετι πού προσφέρει ὁ χρόνος. Καὶ εὐθύς
 ἀπὸ τὰ σπάργανα ἀκόμα, ἐπειδὴ τὸν εἶδαν χαριτωμένο, ἔκανε δι-
 στακτικοὺς τοὺς γονεῖς του νὰ τὸν θανατώσουν καὶ νὰ τὸν ἐξαφα-
 νίσουν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπερίσχυσε ἡ ἀπειλὴ τοῦ τυράννου, δὲν τὸν
 πέταξαν ἀπλῶς στὰ νερὰ τοῦ Νεῖλου, ἀλλὰ τὸν ἔβαλαν σ' ἓνα κα-
 λάθι ἀλειμμένο μὲ ἄσφαλτο καὶ πίσσα κι ἔτσι τὸν ἄφησαν στὸ
 ρεῦμα (γιατὶ αὐτὰ διηγήθηκαν ὅσοι ἱστόρησαν λεπτομερῶς τὴ ζωὴ
 του). Κάποια θεία δύναμη ὅμως κυβερνοῦσε τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔσυ-
 ρε πλάγια σ' ἓνα σημεῖο τῆς ὄχθης βγαλμένο αὐτόματα ἀπὸ τὸ
 κύμα στὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ φορὰ τῶν ὑδάτων.

Συνέβηκε τότε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὰ λιβάδια ἐκείνης τῆς ὄχθης ἡ
 κόρη τοῦ βασιλιᾶ, ὅπου τυχαῖα εἶχε ἐξοκείλει τὸ καλάθι καὶ ἡ βα-
 σιλοπούλα βρῆκε τὸ παιδί πού ἔβαλε τὰ κλάματα ἀπὸ τὸ λίκνο
 του. Ὅταν τὸ εἶδε μὲ τὴ χάρη πού ἦταν στολισμένο τὸ ἀγάπησε
 ἀμέσως ἡ κόρη καὶ τὸ ἔκανε γιό της. Μὲ φυσικὴ ἀποστροφή ἀρ-
 νήθηκε τῆ θηλῆ ἀλλόφυλης γυναίκα καὶ μὲ τὴν ἰδέα ἐνὸς ὁμόφυ-
 λου του ἀνατράφηκε ἀπὸ τὸ μαστὸ τῆς μητέρας του. Ὅταν πιά
 βγῆκε ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία μὲ βασιλικὴ ἀνατροφή κι ἔλαβε τὴν
 ἐξωτερικὴ παιδεία, πού θεωροῦσαν τιμὴ οἱ ἔξω, δὲν δέχτηκε πιά
 νὰ παραδέχεται ἀκόμα τὴν ψεύτικη ἐκείνη μητέρα του πού τὸν
 εἶχε υἱοθετήσει, ἀλλὰ ξαναγύρισε στὴ φυσικὴ του μητέρα καὶ ἀνα-
 μίχθηκε μὲ τοὺς ὁμοφύλους του.

Ὅταν κάποτε φιλονείκησε ἓνας Ἑβραῖος μ' ἓνα Αἰγύπτιο,
 πῆρε τὸ μέρος τοῦ δικοῦ του καὶ σκότωσε τὸν Αἰγύπτιο⁶. Ἀργότε-
 ρα ὅταν συγκρούστηκαν μεταξύ τους δύο Ἑβραῖοι προσπάθησε νὰ
 τοὺς συμβιβάσει, συμβουλευόντας τους νὰ ἡσυχάσουν, γιὰτὶ ἦταν
 ἀδελφια, καὶ νὰ μὴ βάλουν διαιτητὲς στὶς διαφορὲς τους τὸ θυμὸ,

τητὴν ποιεῖσθαι τῶν ἀμφισβητημάτων, ἀλλὰ τὴν φύσιν, ἀπωσθεῖς δὲ παρὰ τοῦ πρὸς τὴν ἀδικίαν βλέποντος, ἀφορμὴν τῆς μείζονος φιλοσοφίας τὴν ἀτιμίαν ταύτην ποιήσασθαι καὶ τῆς μετὰ τῶν πολλῶν συνδιαγωγῆς πόρρω γενόμενος ἰδιάσαι τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ, κηδεύ-
 5 σας τινὶ τῶν ἀλλοφύλων ἀνδρὶ διορατικῷ τοῦ βελτίονος καὶ κρίνειν ἤθη τε καὶ βίον ἀνθρώπων ἐπεσκεμμένῳ, ὃς διὰ μιᾶς πράξεως, λέγω δὴ τῆς κατὰ τῶν ποιμένων ὀρμῆς, ἐνιδῶν τοῦ νέου τὴν ἀρετὴν, ὅπως οὐ πρὸς οἰκεῖον βλέπων κέρδος τοῦ δικαίου ὑπερεμάχησεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δίκαιον τίμιον τῇ ἰδίᾳ φύσει κρίνων τὴν ἀδικίαν τῶν
 10 ποιμένων ἐκόλασε τῶν εἰς ἐκεῖνον πεπλημμεληκότων οὐδέν, ἀγασθεῖς ἐπὶ τούτοις τὸν νέον καὶ τοῦ πολυταλάντου πλούτου τιμιωτέραν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ φαινομένῃ πενίᾳ κρίνας συνοικίζει τε αὐτῷ τὴν θυγατέρα καὶ κατ' ἐξουσίαν ἐφῆκε τὸν καταθύμιον μετιέναι βίον.

15 Τῷ δὲ ἦν ὄρειός τε καὶ ἰδιάζουσα ἡ ζωὴ, πάσης ἀγοραίου τύρβης ἀπηλλαγμένη, ἐν τῇ τῶν προβάτων ἐπιμελείᾳ κατὰ τὴν ἔρημον ἰδιάζοντι. Χρόνου δὲ διαγεγονότος ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς ζωῆς εἶδει, φησὶν ἡ ἱστορία, φοβερὰν γενέσθαι θεοφάνειαν, ἐν σταθερᾷ μεσημβρία φωτὸς ἐτέρου ὑπὲρ τὸ ἡλιακὸν φῶς τὰς ὄψεις περιεστράψαν-
 20 τος. Τὸν δὲ ξενισθέντα τῷ ἀήθει τῆς θεᾶς ἀναβλέψαι πρὸς τὸ ὄρος καὶ ἰδεῖν θάμνον ἀφ' οὗ πυροειδῶς τὸ φέγγος ἐξήπτετο, τῶν δὲ κλάδων τοῦ θάμνου καθάπερ ἐν δρόσῳ τῇ φλογὶ συναναθαλλόντων, εἰπεῖν ταῦτα τὰ ρήματα πρὸς ἑαυτὸν ὅτι «διαβὰς ὄψομαι τὸ μέγα ὄραμα τοῦτο». Εἰπόντα δὲ μηκέτι μόνοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θαῦμα τοῦ
 25 φωτὸς δέξασθαι, ἀλλ' ὁ πάντων ἐστὶ παραδοξότατον τὸ καὶ τὴν ἀκοὴν ταῖς ἀκτῖσι τοῦ φέγγους ἐναυγασθῆναι· πρὸς γὰρ ἀφμοτέρας τὰς αἰσθήσεις ἢ τοῦ φωτὸς μερισθεῖσα χάρις, τὰς μὲν ὄψεις ταῖς τῶν ἀκτίνων μαρμαρυγαῖς περιηύγαζε, τὴν δὲ ἀκοὴν τοῖς ἀκηράτοις δόγμασιν ἐφωταγώγει. Κωλύει γοῦν ἢ τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου φωνὴ προσ-
 30 βῆναι τῷ ὄρει τὸν Μωϋσέα τοῖς νεκροῖς ὑποδήμασι βεβαρημένον, ἀλλ' ἐκλύσαντα τῶν ποδῶν τὸ ὑπόδημα, οὕτω τῆς γῆς ψαύειν ἐκείνης ὄση τῷ θεῷ φωτὶ κατελάμπετο.

Ἐπεὶ τούτοις (χρὴ γὰρ οἶμαι μὴ λίαν ἐμβραδύνειν τῇ ψιλῇ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίᾳ τὸν λόγον ὡς ἂν καὶ τῶν προκειμένων ἔχοιτο)
 35 δυναμωθεῖς τῇ ὀφθεισῇ θεοφανείᾳ λυτρώσασθαι τὸ ὁμόφυλον τῆς

ἀλλὰ τῆ φύση· τὸν ἀπέκρουσε ὁμως αὐτὸς ποὺ ἐπιδίωκε τὸ ἄδικο καὶ κάνοντας τὴν προσβολὴ αὐτὴ ἀφορμὴ τῆς ἀνώτερης πνευματικῆς ζωῆς ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ συναναστροφή τῶν πολλῶν κι ἔζησε στὸ ἐξῆς ὡς ἰδιώτης. Ἐνδιαφέρθηκε γιὰ κάποιον ἀλλόφυλο, ποὺ διέκρινε τὸ καλύτερο καὶ ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ κρίνει τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ ποὺ ἀπὸ μιὰ πράξη, ἐνοῶ τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν βοσκῶν, παρατηρώντας τὴν ἀρετὴ τοῦ νέου, ποὺ ὑπερασπίστηκε τὸ δίκαιο παραβλέποντας τὸ δικό του κέρδος καὶ θεωρώντας τὸ δίκαιο καθεαυτὸ πολῦτιμο, τιμώρησε τὴν ἀδικία τῶν βοσκῶν, ποὺ δὲν εἶχαν κάνει σ' αὐτὸν κανένα σφάλμα, ἐκτίμησε τὸ νέο καὶ θεωρώντας πολυτιμότερη τὴν ἀρετὴ του μέσα στὴ φανερὴ φτώχεια του τοῦ δίνει σύζυγο τὴν κόρη του κι ἄφησε στὴν ἐξουσία του νὰ ζήσει τὴ ζωὴ ὅπως τὴν ἐπιθυμοῦσε.

Στὸ ἐξῆς ἡ ζωὴ του ἦταν στὸ βουνὸ καὶ στὴ μοναξιά, ἀφοῦ ἰδιώτεψε στὴν ἔρημο φροντίζοντας τὰ πρόβατά του. Κι ἀφοῦ πέρασε ἀρκετὸς καιρὸς μὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, μᾶς λέει ἡ ἱστορία, τοῦ συνέβηκε μιὰ φοβερὴ θεοφάνεια· ἐνῶ ἔλαμπε ἄπλετο τὸ μεσημεριάτικο φῶς, ἓνα ἄλλο φῶς δυνατότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο ἄστραψε στὰ μάτια του. Παραξενεύτηκε ἀπὸ τὸ ἀσυνήθιστο θέαμα καὶ κοίταξε πρὸς τὸ βουνό. Εἶδε ἓνα θάμνο ἀπὸ ὅπου ἔβγαινε ἡ λάμψη σὰν γλῶσσες φωτιᾶς, ἐνῶ τὰ κλώνάρια τοῦ θάμνου φούντωναν μέσα στὶς φλόγες σὰ νὰ ἦταν ἡ φλόγα δροσιά⁷. Μονολογώντας εἶπε· «θὰ πάω ἐκεῖ νὰ δῶ αὐτὸ τὸ μεγάλο ὄραμα»⁸. Κι ὅταν τὸ εἶπε αὐτὸ δὲν δέχτηκε μόνο στὰ μάτια τὸ θαῦμα τοῦ φωτός, ἀλλὰ μὲ τὶς ἀστραπὲς τῆς λάμψης φωτίστηκε καὶ ἡ ἀκοή του. Ἡ χάρη τοῦ φωτός μοιράστηκε καὶ στὶς δύο αὐτὲς αἰσθήσεις· τὰ μάτια τὰ καταφώτιζε μὲ τὶς ἀστραπὲς τῶν ἀκτίνων καὶ τὴν ἀκοή τὴ φωταγωγοῦσε μὲ τὰ ἀθάνατα δόγματα. Ἡ φωνὴ λοιπὸν ἐκείνου τοῦ φωτός ἀπαγόρευσε στὸ Μωϋσῆ νὰ πατήσῃ τὸ βουνό, ἐπειδὴ βαρυνόταν μὲ ὑποδήματα ἀπὸ νεκρὰ δέρματα, καὶ τοῦ λέει νὰ βγάλῃ τὰ ὑποδήματά του καὶ ἔτσι ν' ἀγγίξει ἐκείνη τὴ θεία γῆ, ποὺ ἦταν πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς.

Ἄλλὰ νομίζω δὲν πρέπει νὰ καθυστερῶ πολὺ τὸ λόγο στὴν ξηρὴ αὐτὴ ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ, ὥστε ν' ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ ὅσα ἀκολουθοῦν. Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά, ἐνισχυμένος ἀπὸ τὴ θεοφάνεια ποὺ εἶδε, πῆρε τὴ διαταγὴ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ὁμοφύλους

δουλείας τῶν Αἰγυπτίων προστάσσεται. Καὶ ὡς ἂν μάλιστα μάθοι τὴν ἐγγινομένην αὐτῷ θεόθεν ἰσχύν, ἐκ τῶν ἐν χερσὶ ποιεῖται τὴν πείραν θεῖω προστάγματι. Ἡ δὲ πείρα ἦν αὕτη· Ράβδος ἐκπεσοῦσα τῆς χειρὸς ἐψυχώθη καὶ ζῶον ἐγένετο, δράκων δὲ τὸ ζῶον ἦν. Καὶ 5 πάλιν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἀναληφθεῖσα, ὅπερ ἦν πρὸ τῆς θηριώσεως ἐκεῖνο ἐγένετο. Καὶ ἡ τῆς χειρὸς ἐπιφάνεια νῦν μὲν ἐντεθεῖσα τῷ κόλπῳ εἰς χιόνος μετεποιήθη λευκότητα, πάλιν δὲ τοῦ αὐτοῦ γενομένου, ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐπανέρχεται φύσιν. Κατιόντος δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ συνεπαγομένου τὴν τε γαμετὴν τὴν ἀλλόφυλον 10 καὶ τοὺς ἀπ' ἐκείνης αὐτῷ γεγονότας παῖδας, ὅτε τις καὶ ἄγγελος αὐτῷ συναντήσῃ λέγεται τὸν περὶ τοῦ θανάτου φόβον ἐπάγων, ὃν ἡ γυνὴ τῷ αἵματι τῆς περιτομῆς τοῦ παιδὸς ἰλεώσατο, τότε συντυχία γίνεται τοῦ Ἀαρὼν καὶ αὐτοῦ θεόθεν παρορμηθέντος πρὸς τὴν συνάντησιν. Εἶτα παρ' ἀμφοτέρων εἰς ἐκκλησίαν κοινὴν ὁ λαὸς συνα- 15 γείρεται καὶ ἡ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴ τοῖς πεπονηκόσιν ἤδη τῇ κακοπαθείᾳ τῶν ἔργων περιαγγέλλεται, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τύραννον περὶ τούτου γίνεται λόγος. Ἀγανάκτησις ἐπὶ τούτοις τοῦ τυράννου κατὰ τε τῶν ἐπιστατούντων τοῖς ἔργοις καὶ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν μείζων ἢ πρότερον. Καὶ ὁ τῆς πλινθείας φόρος ἐπαύξεται καὶ ἐπιπο- 20 νώτερον τὸ ἐπίταγμα καταπέμπεται, οὐ τῷ πηλῷ μόνῳ κακοπαθούτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ ἄχυρόν τε καὶ τὴν καλάμην ταλαιπωρούντων.

Τοῦ δὲ Φαραὼ (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ τυράννῳ τῶν Αἰγυπτίων) τοῖς θεόθεν παρ' αὐτῶν γενομένοις σημείοις ἀντισοφιστεῦειν 25 διὰ τῆς τῶν γοήτων μαγανείας ἐπιχειροῦντος, ὅτε πάλιν τοῦ Μωϋσέως ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν Αἰγυπτίων τὴν ράβδον ἑαυτοῦ θηριώσαντος τὸ ἴσον ἐνομίσθη θαυματοποιεῖν ἢ γοητεία ἐν ταῖς τῶν μάγων ράβδοις. Καὶ ἠλέγχθη διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σόφισμα δείξαντος τοῦ δράκοντος τοῦ ἐκ τῆς Μωϋσέως βακτηρίας μεταβληθέντος ἐκ τοῦ κα- 30 ταφαγεῖν τὰ γοητικὰ ξύλα, τοὺς ὄφεις δηλαδή, ὅτι οὐδεμίαν ἀμυντικὴν οὐδὲ ζωτικὴν τινα δύναμιν εἶχον αἱ τῶν γοήτων ράβδοι, πλὴν τοῦ σχήματος ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν εὐεξαπατητῶν ἢ γοητεία σοφισαμένη παρέδειξε. Τότε συμφρονοῦντας ἰδὼν ὁ Μωϋσῆς τῷ κατηγομένῳ τῆς κακίας ἅπαν τὸ ὑποχείριον κοινὴν ἐπάγει παντὶ τῷ

του ἀπὸ τῆ δουλεία τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ γιὰ νὰ διαπιστώσει ὅσο τὸ δυνατό καλύτερα τὴν ἰσχὺ πού τοῦ παραχώρησε ὁ Θεός, ἀποχτᾶ μὲ θεῖο πρόσταγμα τὴν πείρα πού ἤθελε ἀπὸ ὅ,τι εἶχε στὰ χέρια του. Ἡ ἐμπειρία ἦταν ἡ ἐξῆς· Τοῦ πέφτει τὸ ραβδί πού κρατοῦσε καὶ παίρνοντας ψυχὴ ἔγινε ζῶο, καὶ τὸ ζῶο ἦταν φίδι. Τὸ πῆρε πάλι στὰ χέρια του κι ἔγινε ὅ,τι ἦταν προτοῦ γίνει ζῶο καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ χεριοῦ του, ὅταν τὸ ἔβαλε στὸν κόρφο του πῆρε τὴ λευκότητα τοῦ χιονιοῦ κι ὅταν τὸ ἔβγαλε πάλι ξαναπῆρε τὴν προηγούμενη ὄψη του. Κατεβαίνοντας ὁ Μωυσῆς στὴν Αἴγυπτο ἔχοντας μαζί του τὴ σύζυγο του τὴν ἀλλόφυλη καὶ τὰ παιδιὰ πού εἶχε ἀποχτήσσει μαζί της, ὅταν, ὅπως λέγεται, τὸν συνάντησε καὶ ἄγγελος Κυρίου⁹ μεταφέροντας τὸ φόβο τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖο ἐξιλέωσε ἡ γυναίκα του μὲ τὸ αἷμα ἀπὸ τὴν περιτομὴ τοῦ παιδιοῦ, συναντᾶ τότε τὸν Ἄαρὼν πού κι αὐτὸς εἶχε παρορμηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ τὸν συναντήσσει. Στὴ συνέχεια συγκαλοῦν μαζί τὸ λαὸ σὲ κοινὴ συγκέντρωση καὶ ἀναγγέλλουν στοὺς κακοπαθημένους πλέον ἀπὸ βαριὰ ἔργα τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ τὴ δουλεία. Γίνεται λόγος γιὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ στὸν ἴδιο τὸ βασιλιὰ κι ἀγανακτεῖ ὁ βασιλιάς γι' αὐτὰ μὲ τοὺς ἐπιστάτες τῶν ἔργων καὶ μὲ τοὺς Ἰσραηλίτες περισσότερο ἀπὸ πρῶτα. Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία τῆς πλινθοποιΐας αὐξάνει καὶ φτάνει σκληρότερη διαταγὴ νὰ μὴν κακοπαθοῦν μόνο μὲ τὸν πηλό, ἀλλὰ νὰ ταλαιπωροῦνται καὶ στὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἀχύρου καὶ τῆς καλαμιᾶς.

Ὁ Φαραὼ τότε (ἔτσι λεγοταν ὁ βασιλιάς τῶν Αἰγυπτίων) ἐπιχειροῦσε μὲ σοφιστεῖες καὶ μάγια ἐξορκιστῶν νὰ παρακάμψει τὰ σημεῖα πού τοῦ ἔστειλε ὁ Θεός· ὅταν καὶ πάλι ὁ Μωυσῆς προστὰ στὰ μάτια τῶν Αἰγυπτίων ξαναέκανε φίδι τὸ ραβδί του, νόμισαν πὼς τὸ ἴδιο μποροῦσε νὰ κάνει μὲ τὰ ραβδιὰ καὶ ἡ θαυματοποιία τῶν μάγων. Ἡ ἀπατηλὴ αὐτὴ ἐνέργεια ἐλέγχθηκε στὴν πράξη. Ἐδειξε δηλαδὴ τὸ φίδι πού μεταβλήθηκε ἀπὸ τὸ ραβδί τοῦ Μωυσῆ τρώγοντας τὰ ραβδιὰ τῶν μάγων, δηλαδὴ τὰ φίδια, ὅτι τὰ ραβδιὰ τῶν μάγων δὲν εἶχαν καμιὰ δύναμη οὔτε ἀμυντικὴ οὔτε νὰ ζωντανέψουν ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὸ σχῆμα πού μὲ διάφορα τεχνάσματα τοὺς ἔδωσαν οἱ μάγοι γιὰ τὰ μάτια ὄσων ξεγελοῦνται εὐκολα. Τότε ὁ Μωυσῆς βλέποντας ὅτι συμφωνοῦσαν μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῆς κακίας ὅλοι οἱ ὑπήκοοι¹⁰ δίνει σὲ ὅλο τὸ ἔθνος τῶν Αἰγυπτίων κοι-

ἔθνει τῶν Αἰγυπτίων πληγὴν οὐδένα τῆς τῶν κακῶν πείρας ὑπεξελόμενος. Συνεκινεῖτο δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν Αἰγυπτίων οἷόν τις στρατὸς ὑποχείριος, αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων τὰ ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα, γῆ τε καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ, ταῖς προ-
5 αιρέσεσι τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐνεργείας συνεξαλλάσσοντα.

Τῇ γὰρ αὐτῇ δυνάμει κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τόπον τό τε ἀτακτοῦν ἐκολάζετο καὶ ἀπαθὲς διέμενε τὸ κακίας ἐλεύθερον. Πάσης γὰρ τότε τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως κατὰ τὴν Αἴγυπτον τῷ προστάγματι τοῦ Μωϋσέως εἰς αἷμα τραπέισης ὡς καὶ τοὺς ἰχθύας εἰς
10 σαρκώδη παχύτητα τοῦ ὕδατος μετεθέντος διαφθαρήναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀρνομένοις ὕδωρ τὸ αἷμα ἦν. Ὅθεν ἔσχε καὶ ἡ μαγγανεία καιρὸν ἐν τῷ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις εὕρισκομένῳ ὕδατι τὸ αἱματῶδες εἶδος παρασοφίσασθαι. Ὡσαύτως καὶ τῶν βατράχων τῇ Αἰγύπτῳ κατὰ τὸ ἀθρόον ἐφερψάντων, ὧν ἡ γένεσις οὐκ ἀκολουθία τινὶ φύ-
15 σεως νενομισμένη πρὸς τοσοῦτον ἐχέθη πλῆθος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρόσταγμα τῆς τῶν βατράχων συστάσεως τὴν ἀναφανεῖσαν τότε τοῦ ζώου φύσιν ἐκαινοτόμησε, τὸ μὲν Αἰγύπτιον ἅπαν τοῖς θηρίοις τούτοις κατὰ τὰς οἰκήσεις στενοχωρούμενον κατεφθείρετο, τῶν δὲ Ἑβραίων κατὰ τὰς διαγωγὰς τῆς ἀηδίας ταύτης ἐκαθάρευεν ἡ ζωή.

20 Οὕτως ὁ ἀήρ τοῖς Αἰγυπτίοις μὲν οὐδεμίαν νυκτὸς καὶ ἡμέρας παρεῖχε διακρίσιν ἐν ὁμοίῳ διαμενόντων τῷ ζώῳ, τοῖς δὲ Ἑβραίοις οὐδὲν ἐν τούτοις ἐκαινοτομεῖτο παρὰ τὸ σύνηθες. Καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἡ γάλαζα, τὸ πῦρ, αἱ φλυκτίδες, οἱ σκνῖπες, αἱ κυνόμυιαι, τῶν ἀκρίδων τὸ νέφος κατὰ μὲν τῶν Αἰγυ-
25 πτίων ἕκαστον καθὸ πέφυκεν ἐνήργει, οἱ δὲ Ἑβραῖοι φήμαις καὶ διηγήμασι τὸ τῶν συνοικούντων πάθος ἐπεγίνωσκον, οὐδεμίαν ἐν ἑαυτοῖς προσβολὴν τῶν τοιούτων δεχόμενοι. Ἐἶτα τῶν πρωτοτόκων ὁ δλεθρος ἀκριβεστέραν ἐποίει τοῦ Ἑβραίου πρὸς τὸν Αἰγύπτιον τὴν διαίρεσιν· τῶν μὲν ἐπὶ τῇ τῶν φιλτάτων ἀπωλείᾳ συγχεο-
30 μένων τοῖς θρήνοις, τῶν δὲ ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ καὶ ἀσφαλείᾳ διαμενόντων, οἷς ἡ σωτηρία τῇ προσχύσει τοῦ αἵματος κατησφαλίσθη κατὰ

νὸ χτύπημα χωρὶς νὰ ἐξαιρέσει κανέναν ἀπὸ τὴν πληγὴ αὐτὴ. Συνεργάζονταν μαζί του στὸ χτύπημα αὐτὸ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων σὰν στρατιῶτες ὑποτατικοὶ τὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων¹¹, ὅσα παρατηροῦμε μέσα στὸ σύμπαν, ἡ γῆ, ἡ φωτιά, ὁ ἀέρας, τὸ νερό, μεταβάλλοντας τὶς ἐνέργειές τους ἀνάλογα μὲ τὶς διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Μὲ τὴν ἴδια δύναμη τὸν ἴδιο χρόνο καὶ στὸν ἴδιο τόπο καὶ ἡ ἀταξία δεχόταν τιμωρία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς κακίας παρέμεινε ἀπαθής. Ὅλα δηλαδὴ τὰ νερὰ τότε τῆς Αἰγύπτου μὲ πρόσταγμα τοῦ Μωυσῆ μετατράπηκαν σὲ αἷμα, ὥστε καὶ τὰ ψάρια καταστράφηκαν ἐπειδὴ τὸ νερὸ πῆρε τὴν παχύτητα τῆς σάρκας, ἐνῶ ὅταν ἀντλοῦσαν τὸ αἷμα οἱ Ἑβραῖοι ἦταν νερό. Ἀπὸ αὐτὸ βρῆκαν εὐκαιρία καὶ οἱ μάγοι νὰ σοφιστοῦν κι αὐτοὶ νὰ κάνουν αἷμα τὸ νερὸ ποὺ εἶχαν οἱ Ἑβραῖοι. Τὸ ἴδιο κι ὅταν ἔπесαν μαζεμένα τὰ βατράχια στὴν Αἴγυπτο, ποὺ δὲν ἦταν, σύμφωνα μὲ ὅσα ξέρομε ἐμεῖς, φυσιολογικὴ ἢ τόσο μεγάλη ἐξάπλωσή τους, ἀλλ' ἢ προσταγὴ αὐτὴ νὰ ἐμφανιστοῦν οἱ βάτραχοι παρουσίασε τότε ἓνα καινούργιο εἶδος βατραχιῶν· ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι ἐνοχλοῦνταν καὶ κακοπαθοῦσαν μέσα στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὰ ζωντόβολα αὐτά, οἱ Ἑβραῖοι ὁμῶς ζοῦσαν στοὺς καταυλισμούς τους καθαροὶ ἀπὸ τὶς βρομιές αὐτές.

Ἔτσι ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν εἶχε καμιὰ διαφορὰ γιὰ τοὺς Αἰγύπτιους τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, ἀλλὰ ζοῦσαν στὸν ἴδιο ζόφο, ἐνῶ μὲ τοὺς Ἑβραίους δὲν εἶχε παρουσιαστεῖ σ' αὐτὰ τίποτε τὸ νέο πέρα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔγιναν κι ὅλα τὰ ἄλλα· τὸ χαλάζι, ἡ φωτιά, οἱ φουσκάλες, οἱ σκνίπες, οἱ κυνόμυγες, τὸ σύννεφο τῶν ἀκρίδων· καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐνεργοῦσε πάνω στοὺς Αἰγύπτιους σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, οἱ Ἑβραῖοι ὁμῶς μάθαιναν τὰ χτυπήματα αὐτὰ ἀπὸ τὶς φῆμες καὶ τὶς διηγήσεις ἀπὸ τοὺς συγκατοίκους τους, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἔμειναν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ὑστερα ἡ ἐξόντωση τῶν πρωτότοκων παιδιῶν ἔκανε ἀκόμα πιὸ σαφὴ τὴ διαίρεση τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς Αἰγύπτιους· αὐτοὶ θρηνοῦσαν ἀναστατωμένοι γιὰ τὸ χαμὸ τῶν ἀγαπημένων τους καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἦταν ἡσυχιοὶ καὶ τελείως ἀσφαλεῖς, ἔχοντας ἐξασφαλισμένη τὴ σωτηρία τους μὲ τὸ αἷμα ποὺ ράντισαν· σημάδεψαν μὲ αἷμα

πᾶσαν εἴσοδον ἐκατέρωθεν τῶν σταθμῶν μετὰ τῆς ἐπεζευγμένης αὐτοῖς φλιᾶς κατασημανθέντων διὰ τοῦ αἵματος.

Ἐπὶ τούτοις τῶν Αἰγυπτίων τῇ τῶν πρωτοτόκων συμφορᾷ βεβλημένων καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστου καὶ κοινῇ πάντων ὀλοφυρομένων τὰ πάθη καθηγεῖται τῆς ἐξόδου τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ Μωϋσῆς προκατασκευάσας αὐτοὺς ἐπὶ σχήματι χρήσεως μεθ' ἑαυτῶν τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον ἀνακομίσασθαι. Καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἔξω τῆς Αἰγύπτου γεγεννημένων, πάλιν, φησὶν ἡ ἱστορία, χαλεπὸν ποιήσασθαι τὸν Αἰγύπτιον τὸ μὴ παραμεῖναι τῇ δουλείᾳ τὸν Ἰσραήλ
 10 καὶ πολεμικῶς ἅπαν συσκευάσαντα τὸ ὑπήκοον διὰ τῆς ἰππικῆς δυνάμεως ἐπιδραμεῖν τῷ λαῷ, τὸν δὲ θεασάμενον τὴν τῶν ἵππων τε καὶ τῶν ὄπλων παρασκευήν, ἀπειροπόλεμον ὄντα καὶ τῶν τοιούτων θεαμάτων ἀγύμναστον, εὐθὺς καταπλαγῆναι τῷ φόβῳ καὶ κατὰ τοῦ Μωϋσέως συνίστασθαι, ὅτε καὶ τὸ παραδοξότατον περὶ τοῦ Μωϋ-
 15 σέως ἡ ἱστορία λέγει, διχῆ ταῖς ἐνεργείαις τεμνόμενον, τῇ μὲν φωνῇ καὶ τῷ λόγῳ παραθαρρύνειν τε τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τὰς ἀγαθὰς ἔχειν ἐλπίδας παρακελεύεσθαι, ἔνδοθεν δὲ τῇ διανοίᾳ τῷ Θεῷ προσάγειν τὴν ὑπὲρ τῶν κατεπτηχότων ἰκετηρίαν καὶ ὅπως ἂν διαφύγοι τὸν κίνδυνον διὰ τῆς ἄνωθεν συμβουλῆς ὀδηγεῖσθαι αὐτοῦ τοῦ
 20 Θεοῦ, καθὼς φησὶν ἡ ἱστορία, τῆς ἀλαλήτου φωνῆς ἐπαῖοντος. Νεφέλης δὲ τοῦ λαοῦ θεία δυνάμει καθηγουμένης οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄτμῶν τινῶν ἢ ἀναθυμιάσεων ἢ σύστασις αὐτῆς ἦν βαθυνομένου τοῖς ἀτμοῖς τοῦ ἀέρος διὰ τῆς ὀμιχλώδους συστάσεως καὶ πρὸς ἑαυτὸν συμπιλουμένου τοῖς πνεύμασιν, ἀλλὰ κρεῖττόν τι
 25 καὶ ὑψηλότερον τῆς ἀνθρωπίνης καταλήψεως ἐκείνης τῆς νεφέλης τῆς Γραφῆς μαρτυρούσης τοιοῦτον τὸ θαῦμα ἦν, ὡς καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος θερμῶς ἐπιλαμπούσης διατείχισμα εἶναι πρὸς τὸν λαόν, σκιάζουσάν τε τὸ ὑποκείμενον καὶ λεπτῇ δρόσῳ τὸ φλογῶδες τοῦ ἀέρος ὑπονοτίζουσας, καὶ διὰ τῆς νυκτὸς πῦρ γενέσθαι ἀφ' ἐσπέρας
 30 εἰς ὄρθρον τῷ ἰδίῳ φωτὶ τοῖς Ἰσραηλίταις δαδουχοῦσαν τὸ φέγγος.

Πρὸς ταύτην αὐτὸς τε βλέπων ὁ Μωϋσῆς καὶ τὸν λαὸν ἀκολουθεῖν τῷ φαινομένῳ διδάξας, ἐπειδὴ κατὰ τὸ Ἐρυθραῖον ἐγένοντο πέλαγος, ἐκεῖ τῆς νεφέλης πρὸς τὴν πορείαν καθοδηγουμένης πανστρατιᾷ τῶν Αἰγυπτίων τὸν λαὸν ἐκ τῶν κατόπιν κυκλωσαμένων

τοὺς παραστάτες ἀπὸ τῆ μιᾶ καὶ τὴν ἄλλη κάθε πόρτας καὶ πάνω τὸ ἀνώφλι ποὺ τοὺς ἔδενε.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι χτυπημένοι ἀπὸ τὴ συμφορὰ τῶν πρωτοτόκων τοὺς θρηνοῦσαν τὰ πάθη τοὺς καθένας χωριστά καὶ ὄλοι μαζί, μπαίνει ὁ Μωυσῆς ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀφοῦ τοὺς προετοίμασε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς παραχώρησης νὰ πάρουν μαζί τοὺς ὄλο τὸν πλοῦτο τῶν Αἰγυπτίων. Κι ἀφοῦ ἔκαναν πορεία τριῶν ἡμερῶν ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, λέει πάλι ἡ ἱστορία¹², δυσανεστήθηκε ὁ Αἰγύπτιος ποὺ δὲν ἔμεινε ὁ Ἰσραήλ στὴ δουλεία. Ἐπιδίδεται σὲ πολεμικὴ προετοιμασία ὄλων τῶν ὑπηκόων του νὰ ἐπιτεθεῖ στὸ λαὸ μὲ ἰπικὴ δύναμη. Κι ὅταν ὁ λαὸς εἶδε τὴν προπαρασκευὴ τοῦ ἰπικοῦ καὶ τῶν πεζῶν, ἐπειδὴ ἦταν ἀπειροπόλεμος καὶ ἀγύμναστος σὲ τέτοια πράγματα, τὰ ἔχασε ἀμέσως ἀπὸ τὸ φόβο καὶ ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ Μωυσῆ, ὅποτε ἡ ἱστορία διηγεῖται καὶ τὸ πιὸ παράδοξο ἀπὸ ὅλα γιὰ τὸ Μωυσῆ. Οἱ ἐνέργειές του ἐκδηλώνονταν σὲ δύο ἐπίπεδα· μὲ τὴ φωνὴ καὶ τὰ λόγια του ἐνθάρρυνε τοὺς Ἰσραηλίτες καὶ τοὺς παρακινοῦσε νὰ ἔχουν τῆς καλῆς ἐλπίδες, ἐνῶ ἀπὸ μέσα του μὲ τὸ νοῦ του ἀνέπεμπε τὴν παράκλησή του γιὰ τοὺς τρομοκρατημένους στὸ Θεὸ καὶ κατευθυνόταν ἀπὸ τὴν συμβουλὴ ἀπὸ ψηλὰ πῶς νὰ διαφύγει τὸν κίνδυνο, ὅπως λέει ἡ Ἱστορία, ἀκούοντας τὴν ἀνείπωτη φωνὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Ὁδηγοῦσε μὲ τὴ θεία δύναμη τὸ λαὸ νεφέλη ποὺ ἡ φύση τῆς δὲν ἦταν ἡ γνωστὴ μας. Ἡ σύστασή της δὲν ἦταν ἀπὸ κάποιους ἀτμοὺς καὶ ἀναθυμιάσεις, ὥστε νὰ βαθαίνει ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς ὁ ἀέρας μὲ μιὰ μάζα ἀπὸ ὀμίχλη καὶ νὰ συμπυκνώνεται μὲ τοὺς ἀνέμους, ἀλλὰ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ πῶς ἐκείνη ἡ νεφέλη ἦταν κάτι ἀνώτερο καὶ ὑψηλότερο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κατανόηση. Τέτοιο ἦταν τὸ θαυμαστὸ φαινόμενο, ὥστε καὶ ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἡλίου ποὺ ἔλαμπε καὶ ἔκαιγε γινόταν ἐμπόδιο γιὰ τὸ λαὸ· ἔκανε ἴσκιο στοὺς Ἰσραηλίτες καὶ δρόσιζε μὲ λεπτὴ δροσιὰ τὴν κάψα τῆς ἀτμόσφαιρας, καὶ ὅλη τὴ νύχτα, ἀπὸ τὸ βράδυ ὡς τὸ πρωὶ γινόταν φλόγα καὶ λάμπα· διαζε γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες μὲ τὴ λάμψη της.

Κοιτάζοντας πρὸς τὴ νεφέλη ὁ ἴδιος ὁ Μωυσῆς καὶ διδάσκοντας καὶ τὸ λαὸ νὰ τὴν ἀκολουθεῖ, ἔφτασαν στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, γιὰτὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὀδηγοῦσε τὸ σύννεφο τὴν πορεία, ὅπου βρέθηκε κυκλωμένος ὁ λαὸς ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τὰ νῶτα παν-

οὐδεμίας αὐτοῖς οὐδαμόθεν τῶν δεινῶν φυγῆς περιούσης, πολεμίων
 καὶ ὕδατος κατὰ τὸ μέσον ἀπειλημένοις, τότε τὸ πάντων ἀπιστότα-
 τον θεία δυνάμει παρορμηθεὶς ὁ Μωϋσῆς κατειργάσατο· προσεγγί-
 σας γὰρ κατὰ τὴν ἡῖονα πλήσσει τῇ ράβδῳ τὸ πέλαγος, τὸ δὲ περὶ
 5 τὴν πληγὴν ὑπεσχίζετο. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς ὑέλου γίνεσθαι πέφυ-
 κεν, εἰ κατὰ τι μέρος αὐτῆς ἀρχὴν ἢ ρῆξις λάβοι, κατ' εὐθειᾶν πρὸς
 τὸ ἕτερον διεξέρχεται πέρασ, οὕτω παντὸς τοῦ πελάγους ἐκεῖνου
 κατὰ τὸ ἄκρον ὑπορραγέντος τῇ ράβδῳ ἐπὶ τὴν ἀντικειμένην ὄχθην
 καὶ ἢ τῶν κυμάτων ρῆξις ἐπέρασε. Καὶ καταβάς ἐπὶ τὸ βάθος ὁ
 10 Μωϋσῆς, καθὼ διετμήθη τὸ πέλαγος, σὺν παντὶ τῷ λαῷ βύθιος ἦν
 ἐν ἀβρόχῳ καὶ ἡλιουμένῳ τῷ σώματι. Πεζῆ δὲ τὰς ἀβύσσους ἐν
 ξηρῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης διεξερχόμενος οὐκ ἐδέδοίκει τὴν αὐτο-
 σχέδιον ἐκείνην ἐκ κυμάτων τειχοποιῖαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τείχους δί-
 κην παραπεπηγυίας αὐτοῖς ἐκ πλαγίων τῆς ἄλμης. Τοῦ δὲ Φαραῶ
 15 μετὰ τῶν Αἰγυπτίων συνεισπεσόντος ἐπὶ τὸ πέλαγος κατὰ τὴν και-
 νοτομηθεῖσαν ἐκείνην ὁδὸν ἐν τοῖς ὕδασι, πάλιν συνάπτεται τὸ ὕδωρ
 τῷ ὕδατι καὶ ἀνακλυσθείσης πρὸς ἑαυτὴν τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ
 πρότερον σχῆμα μία τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειά τε καὶ ὄψις γίνεται, ἤδη
 τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπὶ τῆς πέραν ἡῖονος τὸ πολὺ τε καὶ σύντονον τῆς
 20 διὰ τοῦ πελάγους πορείας ἀναπαυόντων, ὅτε καὶ τὴν ἐπινίκιον ἦσαν
 ὦδὴν τῷ Θεῷ τῷ τὸ ἀναίμακτον ὑπὲρ αὐτῶν ἐγείραντι τρόπαιον
 πάντων πανστρατιᾶ τῶν Αἰγυπτίων αὐτοῖς ἵπποις καὶ ὄπλοις καὶ
 ἄρμασιν ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Εἶτα πρόσεισιν ἐπὶ τὰ πρό-
 σω ὁ Μωϋσῆς καὶ τριῶν ἡμερῶν ἄνυδρον διοδεύσας ὁδὸν ἐν ἀμη-
 25 χανία γίνεται μὴ ἔχων ὅπως τοῦ στρατοῦ τὸ δίψος παραμυθήσεται.
 Ἦν γὰρ τις λίμνη περὶ ἣν ἐστρατοπέδευσαν θαλασσίῳ ὕδατος, μᾶλ-
 λον δὲ πικροτέρου ἢ κατὰ θάλασσαν. Ἐπεὶ οὖν προσκαθήμενοι τῷ
 ὕδατι τῇ δίψῃ τοῦ ὕδατος κατεφρύγοντο, θεόθεν αὐτῷ συμβουλῆς
 γεγεννημένης ξύλον τι περὶ τὸν τόπον εὐρῶν ἐμβάλλει τῷ ὕδατι. Τὸ
 30 δὲ παραχρῆμα πότιμον ἦν τοῦ ξύλου τῇ οἰκείᾳ δυνάμει τὴν τοῦ ὕδα-
 τος φύσιν εἰς ἡδονὴν ἐκ πικρίας μετακεράσαντος. Τῆς δὲ νεφέλης
 μεταναστάσης ἐπὶ τὸ πρόσω κάκεινοι τῇ κινήσει τοῦ ὁδηγοῦντος
 συµμετανίσταντο, ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, παύομενοί τε τῆς πορείας ἐν
 ᾧ περ ἂν ἢ στάσις τῆς νεφέλης τὸ τῆς ἀναπαύσεως ἔδωκε σύνθημα,

στρατιᾷ καὶ δὲν εἶχε καμιά διαφυγὴ ἀπὸ πουθενά, καθὼς ἦταν ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς καὶ τῇ θάλασσο. Τότε ὁ Μωυσῆς παρακινημένος ἀπὸ τὴ θεία δύναμη ἔκανε τὸ πιὸ ἀπίστευτο θαῦμα· ἀφοῦ δηλαδὴ πλησίασε τὴν παραλία, χτυπᾷ μὲ τὸ ραβδί του τὸ πέλαγος, καὶ σκίζεται τὸ μέρος ποὺ δέχθηκε τὸ χτύπημα. Κι ὅπως συμβαίνει στὸ γυαλί, πού, ἂν ἀπὸ κάποιο σημεῖο του ἀρχίσει ἡ ρήξη, προχωρεῖ κατ' εὐθείαν ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη, ἔτσι σὲ ὅλο τὸ ἀπέραντο ἐκεῖνο πέλαγος ποὺ σκίστηκε μὲ τὸ ραβδί σὲ μιὰ ἄκρη, ἡ ρήξη τῶν κυμάτων προχώρησε κι ἔφτασε ὡς τὴν ἀπέναντι παραλία. Κατέβηκε στὸν πυθμένα ὁ Μωυσῆς, ἐκεῖ ὅπου χωρίστηκε τὸ πέλαγος κι ἦταν καταποντισμένος μαζί μὲ ὅλο τὸ λαὸ μὲ σῶμα ἄβροχο καὶ ἠλιόλουστο. Κι ἐνῶ περνοῦσε πεζὸς τὴν ἄβυσσο στὸ στεγνὸ πυθμένα τῆς θάλασσας, δὲν τοῦ προκαλοῦσαν φόβο τὰ ὑψωμένα τεῖχη τῶν κυμάτων ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη, γιατί εἶχε πῆξει ἡ θάλασσα στὰ πλάγια σὰν τεῖχος¹³. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Φαραὼ ὄρμησε μαζί μὲ τοὺς Αἰγύπτιους στὸ πέλαγος ἀπὸ τὸν πρωτόγνωρο ἐκεῖνο δρόμο ποὺ ἄνοιξε στὴ θάλασσα, ἐνώνοντας πάλι ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς τὸ νερὸ κι ἀφοῦ ξαναπλημμύρισε ἐκεῖ ἡ θάλασσα ἀποτελέσθηκε πάλι μιὰ ἐπιφάνεια, ὅπως τὴν ἔβλεπαν πρῶτα, ἐνῶ οἱ Ἰσραηλίτες εἶχαν πιά περάσει στὴν ἀπέναντι παραλία καὶ ξεκουράζονταν ἀπὸ τὴ μακρὰ καὶ δύσκολη πορεία τους διαμέσου τοῦ πελάγους. Τότε ἔψαλλαν καὶ τὴν ἐπινίκια ὠδὴ στὸ Θεό, πού ὑψωσε γιὰ χάρη τους τὸ ἀναίμακτο τρόποιο, ἀφοῦ ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι ἀφανίστηκαν πανστρατιᾷ μὲ τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰ ὄπλα τους κάτω ἀπὸ τὸ νερό. Προχωρεῖ ἔπειτα ὁ Μωυσῆς κι ἀφοῦ ἔκανε πορεία τριῶν ἡμερῶν σὲ ἄνυδρο τόπο, βρέθηκε σὲ ἀμηχανία, μὴ μπορώντας νὰ ξεδιψᾷσει τὸν κόσμον. Ὑπῆρχε βέβαια μιὰ λίμνη ποὺ γύρω τῆς στρατοπέδευσαν μὲ θαλασσινὸ νερὸ ἢ μᾶλλον πιὸ πικρὸ κι ἀπὸ τὸ θαλασσινό¹⁴. Ἐπειδὴ λοιπόν, ἂν καὶ καθισμένοι δίπλα στὸ νερό, βασανίζονταν ἀπὸ τὴ δίψα, τοῦ ἔρχεται ὑπόδειξη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ βρίσκοντας ἐκεῖ ἓνα ξύλο τὸ ρίχνει στὴ λίμνη. Ἀμέσως γίνεται πόσιμη, ἀφοῦ μὲ τὴ δύναμή του τὸ ξύλο μετέβαλε σὲ γλυκιὰ τὴ φύση τοῦ νεροῦ ἀπὸ πικρὴ ποὺ ἦταν. Κι ὅταν τὸ σύννεφο μετακινήθηκε πρὸς τὰ ἐμπρός, μετακινούνταν κι ἐκεῖνοι σύμφωνα μὲ τὴν κίνηση τοῦ ὁδηγοῦ τους. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν πάντοτε· διέκοπταν τὴν πορεία τους, ὅπου ἡ στάση τῆς νεφέλης τοὺς ἔδινε τὸ σύνθημα τῆς

καὶ ἀπαίροντες πάλιν οὐ̅περ ἂν ἡ νεφέλη τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγή-
σατο.

Καταλαμβάνουσι τοίνυν τῷ ὁδηγῷ τούτῳ ἐπόμενοι τόπον ὕδα-
τι ποτίμῳ κατάρρυτον δυοκαίδεκα πηγαῖς ἀφθόνῳ περικλυζόμενον
5 ὕδατι καὶ φοινίκων ἄλσει συσκιαζόμενον. Ἐβδομήκοντα δὲ ἦσαν οἱ
φοίνικες ἀρκοῦντες καὶ ἐν ὀλίγῳ τῷ ἀριθμῷ πολὺ ποιῆσαι τοῖς
ὀρῶσι τὸ θαῦμα τῷ ὑπερέχειν κατὰ τὸ κάλλος τε καὶ μέγεθος. Πάλιν
κάκειθεν ὁ ὁδηγὸς ἡ νεφέλη πρὸς ἕτερον ἄγει τόπον τὸν στρατὸν
ἀναστήσασα. Ἐρημος δὲ τις οὗτος ἦν ἐν αὐχμηρᾷ καὶ διακεκαυμένη
10 τῇ ψάμμῳ μηδεμιᾶς ὑδάτων ἰκμάδος ὑπονοτιζούσης τὸν χῶρον, ἐν
ᾧ πάλιν τὸν λαὸν τοῦ δίψους καταπονέσαντος πέτρα τις ἐπὶ γεωλό-
φου ράβδῳ πληγεῖσα παρὰ τοῦ Μωϋσέως ὕδωρ ἐκδίδωσιν ἡδύ τε
καὶ πότιμον καὶ τῆς χρείας τοῦ τοσοῦτου στρατοῦ δασιλέστερον.
Ἐνθα δὴ καὶ τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν ἐκλιπούσης, ἦν ἐξ Αἰγύ-
15 πτου πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἐπεσιτίσαντο, καὶ λιμῷ τοῦ λαοῦ πιεζομέ-
νου γίνεται τὸ πάντων ἀπιστότατον θαῦμα, οὐκ ἐκ γῆς κατὰ τὸ νενο-
μισμένον αὐτοῖς τῆς τροφῆς φυομένης, ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
δροσοειδῶς καταρρευούσης. Δρόσος γὰρ αὐτοῖς ἐπεχεῖτο κατὰ τὸν
ὄρθρον, τροφή δὲ τοῖς ὑποδεχομένοις ἡ δρόσος ἐγένετο. Τὸ γὰρ ἐπι-
20 χεόμενον οὐ ρανὶς ὑδατώδης ἦν, καθὼς ἐστὶ σύννηθες ἐν δρόσῳ γίνε-
σθαι, ἀλλ' ἀντὶ σταγόνων θρόμβοι τινὲς κρυσταλλοειδεῖς τὸ εἶδος
κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ κορίου σπέρματος σφαιρωθέντες κατέρρευον, ὧν
ἡ γεῦσις τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑπεκρίνετο.

Τούτῳ δὲ τῷ θαύματι συνεθεωρεῖτο καὶ τὸ ἕτερον, τὸ πάντα
25 ἐπὶ τὴν συλλογὴν ἐξιόντας ἐν διαφοροῖς, ὡς εἰκός, ἡλικίαις τε καὶ
δυνάμεσι μῆτε πλέον μῆτε ἔλατον ἕτερον ἐτέρου κατὰ τὴν τῆς δυνά-
μεως διαφορὰν συγκομίσασθαι, ἀλλὰ μετρεῖσθαι τῇ ἐκάστου χρείᾳ
τὸ συναγόμενον, ὡς μῆτε τὸν δυνατώτερον πλέον ἔχειν μῆτε ἐλατ-
τοῦσθαι τῆς ἰσομοιρίας τὸν ἀσθενέστερον. Πάλιν ἐπὶ τούτῳ ἕτερον
30 θαῦμα ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι τὸ πρὸς ἡμέραν ἕκαστος κομιζόμενοι οὐ-
δὲν εἰς τὴν ἐξῆς ἀπετίθεντο, τῷ δὲ φειδωλίᾳ τινὶ πρὸς τὴν ὑστεραίαν
ἐκ τῆς παρούσης τροφῆς ταμιεύσαντι ἄχρηστον ἦν εἰς τροφήν τὸ
ἀπόθετον, εἰς σκωλήκων φύσιν μεταποιούμενον.

ανάπαυσης, και ξεκινούσαν πάλι όταν τὸ σύνεφο ὀδηγοῦσε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πορείας τους.

Ἀκολουθώντας λοιπὸν τὸν ὀδηγὸ τους αὐτὸ φτάνουν σὲ ἓνα τόπο κατάβροχο ἀπὸ πόσιμο νερό¹⁵, πὺ τὸν πλημμύριζαν δώδεκα πηγές μὲ ἄφθονο νερὸ καὶ τὸν σκίαζε ἓνα ἄλσος ἀπὸ φοίνικες. Ἦταν ἐβδομήντα ὄλοι κι ὄλοι οἱ φοίνικες, ἀλλ' ἔφταναν καὶ μὲ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τους νὰ προκαλέσουν μεγάλο θαυμασμό, γιατί ἦταν ἐξαιρετικοὶ στὸ μέγεθος καὶ στὴν ὁμορφιά. Κι ἀπὸ ἐκεῖ πάλι ἡ νεφέλη ὀδηγὸς σήκωσε τὸ πλῆθος καὶ τὸ ὀδήγησε σὲ ἄλλο μέρος. Ἦταν μιὰ ἐρημιὰ μὲ ξερὴ καὶ πυρωμένη ἄμμο πὺ δὲν τὴ νότιζε τὸ παραμικρὸ ἴχνος δροσιᾶς. Κι ἐδῶ πάλι ὁ λαὸς εἶχε ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τὴ δίψα, ἀλλὰ μιὰ πέτρα σ' ἓνα γεώλοφο πὺ χτύπησε ὁ Μωυσῆς μὲ τὸ ραβδί του βγάζει γλυκὸ καὶ πόσιμο νερό, πὺ ἄφθονο ἀπὸ ὅσο χρειαζόταν τόσος λαός. Ἐδῶ, ἐπειδὴ τοὺς ἔλειψαν καὶ τὰ ἐφόδιά τους σὲ τρόφιμα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐφοδιαστεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο γιὰ τὴν πορεία τους¹⁶ καὶ ἡ πείνα βασάνιζε τὸ λαό, γίνεται τὸ πὺ ἀπίστευτο θαῦμα ἀπὸ ὄλα· δὲ φυτρώνει γι' αὐτοὺς τροφή ἀπὸ τὴ γῆ κατὰ τὰ συνηθισμένα, ἀλλὰ κατεβαίνει σὰ δροσιὰ ψηλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐπεφτε τὴν αὐγὴ γι' αὐτοὺς δροσιὰ καὶ ἡ δροσιὰ γινόταν τροφή γι' αὐτοὺς πὺ τὴ μάζευαν. Αὐτὸ πὺ γινόταν ἀπὸ ψηλὰ δὲν ἦταν δροσοσταλίδα, ὅπως εἶναι ἡ συνηθισμένη δροσιὰ, ἀλλὰ ἀντὶ σταγόνες ἦταν κάτι θρόμβοι πὺ ἔμοιαζαν μὲ κρύσταλλο κι ἔπεφταν στρογγυλοὶ σὰν σπόροι τοῦ κόλιαντρου· ἡ γεύση τους εἶχε τὴ γλύκα τοῦ μελιοῦ.

Μαζὶ μὲ τὸ θαῦμα αὐτὸ παρατηροῦσαν κι ἓνα ἄλλο· ἔβγαιναν ὄλοι γιὰ τὴ συλλογὴ καὶ ἐνῶ ἦταν, ὅπως εἶναι φυσικό, σὲ διαφορὲς ἡλικίες καὶ μὲ διαφορετικὲς δυνάμεις, δὲ μάζευε κανένας οὔτε περισσότερο οὔτε λιγότερο ἀνάλογα μὲ τὴ διαφορὰ τῆς δύνამης, ἀλλὰ τὸ συναγόμενο ἦταν σύμμετρο μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ καθενός, ὥστε οὔτε ὁ δυνατώτερος νὰ ἔχει περισσότερο οὔτε ὁ πὺ ἀδύνατος νὰ πέφτει κάτω ἀπὸ τὴν ἰσομετρία. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ ἄλλο πάλι θαῦμα διηγεῖται ἡ Ἱστορία· πῆγαινε καθένας στὸ σπῖτι ὅσο χρειαζόταν γιὰ μιὰ μέρα καὶ δὲ φύλαγε καθόλου γιὰ τὴν ἐπόμενη. Κι ἂν κανένας ἀποταμίευε ἀπὸ τσιγγουνιὰ μέρος τῆς καθημερινῆς τροφῆς γιὰ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, ὅ,τι φυλαγόταν σκουλήκιαζε καὶ γινόταν ἄχρηστο γιὰ τροφή.

Πρόσεστί τι καὶ ἄλλο τῆ περὶ τῆς τροφῆς ταύτης ἱστορία παράδοξον· τῶν γὰρ τῆς ἐβδομάδος ἡμερῶν τῆς μιᾶς κατὰ τινα λόγον μυστικὸν ἀπραξία τετιμημένης ἐν τῆ πρὸ αὐτῆς ἡμέρα τῆς ἴσης ὡς πρὸς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον γινομένης ἐπιρροῆς καὶ τῆς τῶν συλλε-
5 γόντων προθυμίας τὸ ἴσον ἐχούσης διπλάσιον ηὔρισκετο τοῦ συνήθους μέτρου τὸ συναγόμενον, ὡς ἂν μηδεμίαν ἔχοιεν ἀφορμὴν τῆ τῆς τροφῆς ἀνάγκη παραλύειν τῆς ἀπραξίας τὸν νόμον. Ἐν ᾧ δὴ καὶ πλεον ἢ θεία διεδεικνυτο δύναμις, ὅτι, ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἀχρειου-
μένου τοῦ περισσεύοντος, ἐν μόνῃ τῆ πρὸ τοῦ Σαββάτου Παρασκευῆ
10 (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῆ ἀπράκτω ἡμέρα) τὸ ταμειυθὲν ἀδιάφθορον ἔμε-
νεν, ὡς κατ' οὐδὲν εἶναι τοῦ προσφάτου δοκεῖν ἐωλότερον.

Εἶτα πόλεμος αὐτοῖς συγκροτεῖται πρὸς τι ἔθνος ἀλλόφυλον. Ἀμαληκίτας δὲ τοὺς κατ' αὐτῶν τότε συστάντας ὀνομάζει ὁ λόγος. Καὶ τότε πρῶτον εἰς παράταξιν τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἐξοπλίζεται, οὐ
15 πανστρατιᾷ πάντων συγκινηθέντων ἐπὶ τὴν μάχην, ἀλλ' ἀριστίνδην ἐξειλεγμένων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς λογάδων ἀναδεξαμένων τὸν πόλεμον, ἐν ᾧ πάλιν καινὸν ἔδειξε στρατηγίας τρόπον ὁ Μωϋσῆς. Τοῦ γὰρ Ἰησοῦ, ὃς μετὰ τὸν Μωϋσέα τοῦ λαοῦ καθηγήσατο, τότε τοῖς Ἀμαληκίταις τὸν στρατὸν ἀντεξάγοντος, ἔξω τῶν ὄπλων ὁ Μωϋ-
20 σῆς ἐπὶ τινος γεωλόφου σκοπιᾶς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει συνε-
στώτων ἑκατέρωθεν αὐτῷ δύο τῶν ἐπιτηδείων. Τότε τοιοῦτον ἐν τοῖς γινομένοις θαῦμα παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν· εἰ μὲν ἐπῆρε πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς, ἐπερρώννυτο κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ὑπήκοον· εἰ δὲ καθῆκεν, ἐνεδίδου καὶ ὁ στρατὸς τῆ τῶν
25 ἀλλοφύλων ὀρμη. Ὁ δὴ συνέντες οἱ παρεστῶτες αὐτῷ βαρείας τε καὶ δυσκινήτους ἔκ τινος κεκρυμμένης αἰτίας τὰς τοῦ Μωϋσέως χεῖρας γεγενημένας ἑκατέρωθεν ὑποβάντες ὑπήρειδον. Ἐπεὶ δὲ ἀσθενέστεροι ἦσαν ἢ ὥστε ἀνέχειν αὐτὸν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι, λίθῳ τὴν καθέδραν αὐτοῦ ὑπερείσαντες, οὕτως εἰς οὐρανὸν ἐπαίρειν
30 τὸν Μωϋσέα δι' ἑαυτῶν τὰς χεῖρας ἐποίησαν, οὗ γενομένου ἠττᾶται κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὸ ἀλλόφυλον.

Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ τόπου τῆς νεφέλης μενούσης ἢ καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ τῆς πορείας ἀνάγκη πᾶσα ἦν μηδὲ τὸν λαὸν μετανίστασθαι

Υπάρχει κι ένα άλλο παράδοξο στην ιστορία για την τροφή αυτή. Επειδή τή μιὰ ἀπὸ τὶς ἑφτά ἡμέρες τῆς ἑβδομάδας τὴν τιμοῦσαν κατὰ κάποιο μυστικὸ λόγο μὲ ἀποχή ἀπὸ τὴν ἐργασία, τὴν προηγούμενη ἡμέρα ἀπὸ αὐτήν, ἐνῶ ἡ βροχὴ ἀπὸ τὴν τροφή αὐτὴ ἦταν ἴση κι ἦταν ἐπίσης ἴση καὶ ἡ προθυμία ἐκείνων πού τὴ μάζευαν, ὅσο μάζευαν βρισκόταν διπλάσιο ἀπὸ τὸ συνηθισμένο μέτρο κι ἔτσι δὲν θὰ προέκυπτε καμιὰ ἀφορμὴ νὰ καταπατοῦν τὸ νόμο τῆς ἀργίας ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς τροφῆς. Σ' αὐτὸ πιά φαινόταν ἀκόμα πιὸ ἔκδηλα ἡ θεία δύναμη· ἀφοῦ τὶς ἄλλες μέρες τὸ περίσσευμα ἀλλοιώνόταν, μόνο τὴν Παρασκευή, πρὶν ἀπὸ τὸ Σάββατο (αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα τῆς ἡμέρας γιὰ τὴν ἀργία), δὲ χαλοῦσε ὅσο ἀποταμίευαν, ὥστε δὲ φαινόταν καθόλου πιὸ μαγαιάτικο ἀπὸ τὸ πρόσφατο.

Κάνουν ἔπειτα πόλεμο μ' ἓνα ἀλλόφυλο ἔθνος¹⁷. Αὐτοὺς πού τοὺς ἐπιτέθηκαν ἡ Γραφή τοὺς ὀνομάζει Ἀμαληκίτες. Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τότε βγαίνει σὲ πόλεμο κατὰ παράταξη ὁ ἰσραηλιτικὸς λαός· καὶ δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴ μάχη ὅλος ὁ λαὸς πανστρατιά, ἀλλ' εἶχε γίνῃ ἐπιλογή ἀριστίνδην κι εἶχαν προσφερθεῖ νὰ πολεμήσουν οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους. Κι ἐδῶ ὁ Μωυσῆς ἔδειξε ἓνα νέο τρόπο πολέμου. Ἐνῶ τότε ὀδηγοῦσε κατὰ τῶν Ἀμαληκίτων τὸ στρατὸ ὁ Ἰησοῦς, πού μετὰ τὸ Μωυσῆ ἔγινε ἡγέτης τοῦ λαοῦ, μακριὰ ἀπὸ τὶς μάχες ὁ Μωυσῆς σὲ ψηλὸ σημεῖο ἐνὸς γεώλοφου βλέπει ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ἐνῶ στέκονταν δεξιὰ κι ἀριστερά του δύο φίλοι του. Τότε ἡ Ἱστορία μᾶς λέει ἓνα τέτοιο θαῦμα ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβαιναν. Ἐὰν ὑψωνε ὁ Μωυσῆς τὰ χέρια του στὸν οὐρανὸ, ὑπερίσχυαν οἱ δικοί του κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἂν τὰ κατέβαζε ὑποχωροῦσε καὶ ὁ στρατὸς στὴν ὀρμὴ τῶν ἀλλοφύλων. Ὅταν κατάλαβαν οἱ παραστεκάμενοί του ὅτι τὰ χέρια τοῦ Μωυσῆ εἶχαν γίνῃ βαριά καὶ δυσκίνητα ἀπὸ κάποια κρυφὴ αἰτία, τὰ στήριζαν μπαίνοντας ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη. Επειδὴ ὁμως οἱ δυνάμεις τοὺς δὲν ἔφταναν νὰ τὸν κρατοῦν σὲ ὀρθία στάση, ἀφοῦ τοῦ ἔβαλαν πέτρα νὰ καθήσει, ἔκαναν ἔτσι τὸ Μωυσῆ μὲ τὸ σῶμα τοὺς νὰ ὑψώνει τὰ χέρια του στὸν οὐρανὸ. Ὅταν ἔγινε αὐτὸ ἠττήθηκαν κατὰ κράτος οἱ ἀλλόφυλοι ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτες.

Ὅταν στεκόταν στὸ ἴδιο μέρος τὸ σύννεφο πού ὀδηγοῦσε τὸ λαὸ στὴν πορεία του ἦταν ὅπως δὴποτε ὑποχρεωτικὸ νὰ μὴ μετα-

μηδενὸς ὄντος τοῦ καθηγουμένου πρὸς τὴν μετανάστασιν. Οὕτω δὲ αὐτοῖς ἀμογητὶ τῆς πρὸς τὸ ζῆν ἀφθονίας παρούσης ἄνωθεν μὲν τοῦ ἀέρος ἕτερον αὐτοῖς ὄντος ἄρτον, κάτωθεν δὲ τὸ ποτὸν τῆς πέτρας παρεχούσης, τῆς δ' αὖ νεφέλης τὴν ὑπαιθρον ἀηδίαν θεραπευούσης, 5 ὡς καὶ τοῦ θάλπους διατείχισμα γίνεσθαι τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ νυκτὶ λύειν τὸν ζόφον ἐν αὐγῇ τινι πυροειδεῖ καταλάμπουσαν, ἄλυπος αὐτοῖς ἦν ἢ κατὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους διατριβῇ καθ' ἣν ἴδρυτο τὸ στρατόπεδον.

Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τινος ἀπορρητοτέρας μυσήσεως ὁ Μωϋσῆς κα-
10 θηγεῖτο αὐτῆς τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ὑπὲρ λόγον θαυμάτων τὸν τε λαὸν πάντα καὶ αὐτὸν τὸν καθηγεμόνα μυσταγωγούσης. Ἡ δὲ μυσταγωγία τοῦτον ἐπετελεῖτο τὸν τρόπον· Προεῖρητο τῷ λαῷ τῶν τε ἄλλων μολυσμάτων ἐκτὸς εἶναι πάντων, ὅσα περὶ τε σῶμα καὶ ψυχὴν καθορᾶται καὶ περιρραντηρίοις τισὶν ἀφαγνίσασθαι, καὶ αὐ-
15 τοῦ δὲ τοῦ γάμου ἐν ρητῷ τινι ἡμερῶν ἀριθμῷ καθαρεῦσαι, ὡς πάσης ἐμπαθοῦς τε καὶ σωματικῆς διαθέσεως ἐκπλυθέντα, καθαρὸν πάθους προσβῆναι τῷ ὄρει μνηθησόμενον (Σινὰ δὲ ἦν τοῦ ὄρους τοῦνομα), ὃ μόνοις ἀνείθη τοῖς λογικοῖς εἰς ἐπίβασιν καὶ τοῖς παντὸς ἀφαγνισθεῖσι μιάσματος. Φυλακὴ δὲ πᾶσα ἦν καὶ προμήθεια τοῦ
20 μηδὲν τῶν ἀλόγων ἐπιβατεῦσαι τοῦ ὄρους· εἰ δέ που καὶ γένοιτο, καταλευσθῆναι παρὰ τοῦ λαοῦ πᾶν ὅτιπερ ἂν ἦν τῆς ἀλόγου φύσεως κατὰ τὸ ὄρος φαινόμενον.

Εἶτα τὸ ἐναέριον φῶς ἐκ καθαρᾶς αἰθρίας ζόφῳ κατεμελαίνε-
το, ὡς ἀόρατον γενέσθαι τὸ ὄρος ἐν κύκλῳ τῷ γνόφῳ διειλημμένον,
25 πῦρ τε ἐκ τοῦ γνόφου διαφαινόμενον φοβερὰν ἐποιοεῖ τοῖς ὄρωσι τὴν ὄψιν, πανταχόθεν τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους ἐπιβοσκόμενον ὡς καὶ καπνῷ διὰ τῆς τοῦ πυρὸς περιδρομῆς ἅπαν τὸ φαινόμενον ὑποτύφε-
σθαι. Ἦγεῖτο δὲ τοῦ λαοῦ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὴν ἀνοδὸν οὐδὲ αὐτὸς θαρρῶν τὸ ὄρώμενον, ἀλλὰ κατεπτηχῶς τὴν ψυχὴν ὑπὸ δέους καὶ
30 τὸ σῶμα τῷ φόβῳ κραδαινόμενος, ὡς μηδὲ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐπικρύπτεσθαι, ὁμολογεῖν τε πρὸς αὐτοὺς τὸ καταπεπλήχθαι τοῖς φαινομένοις καὶ μὴ ἀτρεμεῖν τῷ σώματι. Ἦν γὰρ οὐ τὸ φαινόμενον τοιοῦτο μόνον οἷον ἐκπληξιν τῇ ψυχῇ διὰ τῶν

κινεῖται οὔτε ὁ λαός, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν ὀδηγεῖ στὴ μετακίνησή του. Καθὼς εἶχαν δίχως κόπο τὴν ἀφθονία τῶν μέσων ζωῆς, ἀφοῦ τοὺς ἔβρεχε ἀπὸ ψηλὰ ὁ οὐρανὸς τὸ παράξενο ψωμί καὶ κάτω τοὺς ἔδινε ἡ πέτρα τὸ πόσιμο νερὸ καὶ τὸ σύννεφο πάλι θεράπευε τὴ δυσφορία τους στὸ ὕπαιθρο, ὥστε καὶ προφύλαξη γιὰ τὴν κάψα νὰ τοὺς ἐξασφαλίζεται τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα νὰ διαλύει τὸ πηχτὸ σκοτάδι λάμποντας μὲ μιὰ ἀνταύγεια φωτιᾶς, ἦταν ἔτσι δίχως προβλήματα ἢ παραμονή τους στὴν ἔρημο ἐκείνη στὶς ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ ὅπου εἶχε ἰδρυθεῖ τὸ στρατόπεδο.

Στὸ μεταξὺ ὁ Μωυσῆς ἔγινε δάσκαλος καὶ μιᾶς πιὸ ἀπόρρητης μύησης ποὺ δίδασκε μυστικὰ ἢ ἴδια ἢ θεία δύναμη μὲ τὰ πάνω ἀπὸ λόγο θαύματα καὶ τὸ λαὸ ὅλο καὶ τὸν ἴδιο τὸν ὀδηγὸ του. Ἡ μυσταγωγία αὐτὴ γινόταν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο. Εἶχε λεχθεῖ προηγουμένως στὸ λαὸ νὰ ἀπέχει ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μολύσματα, ὅσα ἀναφέρονται στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ, καὶ νὰ ἀγνιστεῖ μὲ κάποιους ραντισμοὺς, ἀκόμα νὰ μείνει καθαρὸς κι ἀπὸ τὴ γαμήλια σχέση γιὰ ὀρισμένο ἀριθμὸ ἡμερῶν, ὥστε, καθαρμένος ἀπὸ κάθε ἐμπαθὴ καὶ σωματικὴ διάθεση, νὰ προσέλθει ἀγνὸς στὸ βουνὸ καὶ νὰ δεχτεῖ τὴ μύηση (Σινὰ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους). Τὸ ὄρος εἶχε ἐπιτραπεῖ μόνο στοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸ ἀνεβαίνουν καὶ σὲ ὅσους εἶχαν ἐξαγνιστεῖ ἀπὸ κάθε μίasma. Ἐπαιρναν κάθε προφύλαξη καὶ κάθε φροντίδα νὰ μὴν πατήσει τὸ βουνὸ κανένα ἄλογο ζῶο· κι ἂν συνέβαινε καμιά φορὰ αὐτό, νὰ λιθοβολήσει ὁ λαὸς ὅποιοδῆποτε ζῶο παρουσιαζόταν ἐπάνω στὸ βουνό.

Ἐπειτα τὸ αἰθέριο φῶς ἀπὸ καθαρὸ καὶ λαμπρὸ ποὺ ἦταν σκοτεινίαζε ἀπὸ τὸ ζόφο, ὥστε νὰ γίνει ἀόρατο τὸ βουνὸ κυκλωμένο ἀπὸ τὴν ὀμίχλη, καὶ ἡ φωτιὰ ποὺ φαινόταν μέσα ἀπὸ τὴν ὀμίχλη ἔδειχνε ἓνα φοβερὸ θέαμα σ' ὅσους ἔβλεπαν, καθὼς κατάτρωγε ὀλόγυρα ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ βουνοῦ, ὥστε μὲ τὸ τριγύρισμα τῆς φωτιᾶς φαινόταν ὀλόκληρο νὰ κρυφοκαίει καὶ νὰ καπνίζει. Προπορευόταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ λαὸ ὁ Μωυσῆς στὴν ἀνηφοριὰ καὶ δὲν ἦταν βέβαια κι αὐτὸς ἀφοβος μπροστὰ σ' αὐτὸ ποὺ ἔβλεπαν, ἀλλ' ἦταν διστακτικὸς μὲ ψυχὴ γεμάτη δειλία καὶ μὲ σῶμα ποὺ ἔτρεμε ἀπὸ τὸ φόβο, τόσο ποὺ οὔτε στοὺς Ἰσραηλίτες δὲν ἔκρυβε τί τοῦ συνέβαινε, ἀλλὰ ὁμολογοῦσε ὅτι τὸν εἶχε καταπλήξει ὅ,τι ἔβλεπε καὶ τὰ γόνατά του δὲν ἦταν σταθερά. Γιατὶ δὲν ἦταν μόνο

ὀφθαλμῶν ἐμποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσεχεῖτο τὰ φοβερά, φωνῆς ἄνωθεν καταπλητικῶς ἐπιρρηγνυμένης ἐφ' ἅπαν τὸ ὑποκείμενον, ἧς χαλεπὴ μὲν καὶ ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ ἀκοῆ πάσῃ δυσάντητος ἦν, ἐν ὁμοιώματι τῆς τῶν ἄλλων σαλπίγγων ἠχῆς γινομένη, 5 παριούσα δὲ τῷ βαρεῖ καὶ καταπληκτικῷ τῆς φωνῆς ἅπαν τὸ τοιοῦτον ὑπόδειγμα, φοβερωτέρα δὲ προϊούσα ἐγίνετο, αἰεὶ διὰ προσθήκης τὸν ἦχον αὐτῆς ἐπιτείνουσα. Ἡ δὲ φωνὴ αὕτη ἔναρθρος ἦν θεῖα δυνάμει δίχα τῶν προφητικῶν ὀργάνων τοῦ ἀέρος διαρθροῦντας τὸν λόγον. Ἦν δὲ ὁ λόγος οὐκ εἰκῆ διαρθρούμενος, ἀλλ' ἐνομοθέτει θεῖα 10 διατάγματα. Καὶ ἡ μὲν φωνὴ προϊούσα δι' ἐπιδόσεως ηὔξετο καὶ ὑπερήχει ἑαυτὴν ἢ σάλπιγξ τὰς προλαβούσας φωνὰς αἰεὶ ταῖς ἐφεξῆς ὑπερβάλλουσα.

Ὁ δὲ λαὸς ἅπας ἡττων ἦν ἢ ὥστε ἀνέχεσθαι τὸ φαινόμενόν τε καὶ ἀκουόμενον. Διὸ καὶ κοινὴ παρὰ πάντων αἴτησις προσάγεται τῷ 15 Μωϋσεῖ δι' ἐκείνου μεσιτευθῆναι τὸν λόγον ὡς οὐκ ἀπιστήσοντος τοῦ λαοῦ θεῖον εἶναι παράγγελμα, πᾶν ὃ,τιπερ ἂν ἦ παρ' ἐκείνου κατὰ τὴν ἄνωθεν διδασκαλίαν παραγγελλόμενον. Πάλιν οὖν πρὸς τὴν ὑπώρειαν πάντων καταδραμόντων μόνος ὑπελείφθη ὁ Μωϋσῆς, τὸ ἐναντίον ἢ ὅπερ εἰκὸς ἦν ἐφ' ἑαυτοῦ δείξας. Τῶν γὰρ ἄλλων 20 ἀπάντων ἐν τῇ κοινωσίᾳ τῶν μετεχόντων μᾶλλον θαρρούντων τὰ φοβερά, οὗτος μονωθεὶς τῶν συμπαραστώτων θαρραλεώτερος ἦν, ὡς ἐκ τούτου δῆλον γενέσθαι μὴ ἴδιον αὐτοῦ πάθος τὸν φόβον εἶναι, ᾧ κατ' ἀρχᾶς συνεσχέθη, ἀλλὰ διὰ τοὺς κατεπτηχότας κατὰ συμπάθειαν ταῦτα παθεῖν.

25 Ἐπειδὴ τοίνυν οἷόν τινος ἄχθους τῆς δειλίας τοῦ λαοῦ γυμνωθεὶς ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν, τότε καὶ αὐτοῦ κατατολμᾷ τοῦ γνώφου καὶ ἐντὸς τῶν ἀοράτων γίνεται, μηκέτι τοῖς ὀρῶσι φαινόμενος. Πρὸς γὰρ τὸ ἄδυτον τῆς θείας μυσταγωγίας παραδυεὶς, ἐκεῖ τῷ ἀοράτῳ συνῆν μὴ ὀρώμενος, διδάσκων, οἶμαι, δι' ὧν ἐποίησεν, ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα 30 συνεῖναι τῷ Θεῷ ἐξελθεῖν πᾶν τὸ φαινόμενον καὶ ἐπὶ τὸ ἀόρατόν τε καὶ ἀκατάληπτον τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, οἷον ἐπὶ τινὰ ὄρους κορυφῆν, ἀνατείναντα, ἐκεῖ πιστεύειν εἶναι τὸ θεῖον ἐφ' ὧν οὐκ ἐφικνεῖται ἢ

τὸ φαινόμενο τέτοιο πὺ νὰ τρομάζει τὸν ἄνθρωπο μ' ὅ,τι ἔβλεπαν τὰ μάτια του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκοή του γέμιζε ἀπὸ ἀκούσματα φοβερά, καθὼς ξεσποῦσε ἀπὸ ψηλὰ μιὰ φωνὴ τρομαχτικὴ σ' ὄλο τὸ πλῆθος. Τῆς φωνῆς αὐτῆς ἦταν καὶ τὸ πρῶτο ἄκουσμα βαρὺ καὶ δυσβάσταχτο, πὺ ἔμοιαζε μὲ τὸν ἦχο τῶν ἄλλων σαλπίγγων, περνώντας ὁμως στὴ βαρὺτητα καὶ τὴν κατάπληξη τὶς σάλπιγγες τοῦ παραδείγματός μας, γινόταν προοδευτικὰ φοβερότερη ἐπιτείνοντας ὀλοένα τὸν ἦχο της. Ἡ φωνὴ αὐτὴ ἦταν ἔναρθρη μὲ τὴ θεία δύναμη χωρὶς τὰ προφητικὰ ὄργανα, ἀλλὰ ὁ ἀέρας μόνον διάρθρωνε τὸ λόγο. Κι ὁ λόγος δὲν ἔπαιρνε μιὰ διάρθρωση τυχαία, ἀλλὰ νομοθετοῦσε θεῖες διαταγές. Καὶ ὁ ἦχος προχωροῦσε καὶ ὀλοένα καὶ μεγάλωνε καὶ ξεπερνοῦσε τὸν ἑαυτὸ της ἢ σάλπιγγα ὑπερβάλλοντας κάθε φορὰ τὸν προηγούμενο ἦχο της μὲ τοὺς ἐπόμενους.

Ὁ λαὸς ὁμως δὲν μποροῦσε ν' ἀνεχθεῖ ὅσα ἔβλεπε καὶ ὅσα ἄκουε. Γι' αὐτὸ καὶ διατυπώνεται στὸ Μωυσῆ μιὰ κοινὴ παράκληση ἀπὸ ὄλους νὰ μεσιτεύσει καὶ νὰ πεῖ ὅτι δὲ θ' ἀπιστήσῃ ὁ λαὸς πῶς εἶναι θεῖο παράγγελμα, ὅ,τιδὴποτε κι ἂν εἶναι αὐτὸ πὺ θὰ τοὺς παραγγέλλει σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Κατεβαίνουν λοιπὸν πάλι ὄλοι στὶς ὑπώρειες κι ἀπομένει μόνος ὁ Μωυσῆς, δείχνοντας μὲ τὴ διαγωγή του τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ὅ,τι ἦταν φυσικά. Γιατί, ἐνῶ ὄλοι οἱ ἄλλοι μὲ τὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ τοὺς ἔπαιρναν κάποιο θάρρος μπροστὰ στὰ φοβερά, αὐτὸς ὅταν ἔμεινε μόνος καὶ χωρὶς συντρόφους ἔγινε πιὸ θαρραλέος, ὥστε νὰ γίνῃ ἀπὸ αὐτὸ φανερό, ὅτι ὁ φόβος δὲν ἦταν ἀτομικὸ τοῦ συναίσθημα, πὺ τὸν κατέλαβε στὴν ἀρχή, ἀλλὰ τὸν εἶχε δοκιμάσει κατὰ συμπάθεια ἐξαιτίας τῶν ἄλλων πὺ εἶχαν τρομάξει.

Ὅταν λοιπὸν ἀπαλλάχτηκε, κατὰ κάποιο τρόπο, ἀπὸ τὴ δειλία τοῦ λαοῦ σὰν ἀπὸ κάποιο βάρος, τότε παίρνει τὴν τόλμη νὰ εἰσδύσει καὶ στὸν ἴδιο τὸ γνόφο καὶ εἰσέρχεται μέσα στὰ ἀόρατα χωρὶς νὰ φαίνεται πια σ' ὄσους παρακολουθοῦσαν. Εἰσδύοντας μέσα στὸ ἄδυτο τῆς θείας μυσταγωγίας, ἐκεῖ μέσα ἦταν μαζί μὲ τὸν ἀόρατο χωρὶς νὰ τὸν βλέπουν, καὶ διδάσκοντας, νομίζω, μὲ ὅσα ἔπραξε, ὅτι αὐτὸς πὺ θέλει νὰ βρῖσκεται μαζί μὲ τὸ Θεὸ πρέπει νὰ βγεῖ μέσα ἀπὸ κάθε φαινόμενο καὶ ἀνατείνοντας, σὰν πρὸς κάποια βουνοκορφὴ, τὴ διάνοιά του πρὸς τὸ ἀόρατο καὶ τὸ ἀκατάληπτο, νὰ πιστεύῃ ὅτι ἐκεῖ βρῖσκεται ἡ θεότητα, ὅπου δὲν φτάνει

κατανόησις. Γενόμενος δὲ ἐν ἐκείνῳ δέχεται θεῖα προστάγματα. Ταῦτα δὲ ἦν ἀρετῆς διδασκαλία, ἧς τὸ κεφάλαιον ἄρα ἐστὶν εὐσέβεια καὶ τὸ τὰς πρεπούσας ὑπολήψεις περὶ τῆς θείας φύσεως ἔχειν, ὡς ὑπέρκειται παντὸς γνωριστικοῦ νοήματός τε καὶ ὑποδείγματος, οὐ-
5 δὲν τῶν γινωσκομένων ὁμοιουμένη. Καὶ κελεύεται πρὸς μηδὲν τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεσι βλέπειν μηδέ τι τῶν ἐκ καταλήψεως γινωσκομένων ὁμοιοῦν τὴν τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην φύσιν, ἀλλὰ τὸ εἶναι πιστεύοντα, τὸ οἶον ἢ ὅσον ἢ ὅθεν ἢ ὅπως ἐστὶν ἀζήτητον εἶναι ὡς ἀνέφικτον.

10 Προστίθησι δὲ ὁ λόγος καὶ ὅσα τοῦ ἡθους ἐστὶ κατορθώματα γενικοῖς καὶ ἰδιάζουσι νόμοις τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος. Γενικὸς μὲν γὰρ πάσης ἀδικίας ἀναιρετικὸς νόμος ἐστὶ τὸ δεῖν ἀγαπητικῶς πρὸς τὸν ὁμόφυλον ἔχειν, οὗ κυρωθέντος πάντως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔψεται τὸ μηδὲν κακὸν μηδένα κατὰ τοῦ πέλας ἐργάζεσθαι. Ἐν
15 δὲ τοῖς καθ' ἕκαστον ἢ τε περὶ τοὺς γεγεννηκότας τιμὴ διηγόρευται καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀπηγορευμένων πλημμελημάτων ἡρίθμηται. Τούτοις δὲ τοῖς νόμοις οἶονεὶ προκαθαρθεῖς τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν τλειότεραν μυσταγωγίαν παράγεται, σκηνῆς αὐτῷ τινὸς ἀθρόως ἐκ θείας δυνάμεως προδειχθείσης. Ἡ δὲ σκηνὴ ναὸς ἦν ἐν δυσερμη-
20 νεύτῳ τινὶ ποικιλίᾳ τὸ κάλλος ἔχων· προπύλαια καὶ στῦλοι καὶ παραπετάσματα, τράπεζα καὶ λύχνοι καὶ θυμιατήριον, θυσιαστήριον τε καὶ ἰλαστήριον καὶ τὸ ἐντὸς τῶν ἀγίων ἄδυτόν τε καὶ ἀνεπίβατον, ὧν ἀπάντων τὸ δὲ κάλλος καὶ τὴν διάθεσιν, ὡς ἂν μῆτε διαφύγοι τὴν μνήμην καὶ τοῖς κάτω παραδειχθείη τὸ θαῦμα, οὐ γραφῆ παρα-
25 δοῦναι ψιλῆ συμβουλεύεται, ἀλλὰ μιμήσασθαι διὰ τῆς ὑλικῆς κατασκευῆς τὴν αὐτὴν ἐκείνην δημιουργίαν τὰς φανερωτέρας τε καὶ λαμπροτέρας ὕλας τῶν κατὰ τὴν γῆν εὐρισκομένων παραλαβόντα.

Ἐν οἷς πλείων μὲν ὁ χρυσοῦς ἐν κύκλῳ περικεχυμένος τοῖς στύλοις, συμπαραελήφθη δὲ μετὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἄργυρος, τὰς κορυφὰς
30 καὶ τὰς βάσεις τῶν στύλων δι' ἑαυτοῦ καλλωπίζων ὧς ἂν, οἶμαι, τῷ διαλλάσσοντι τῆς χροῆς ἐκατέρωθεν τὸ χρυσίον ἐνθεωρούμενον πλέον ἐκλάμπει. Ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἡ τοῦ χαλκοῦ ὕλη χρήσιμος ἐνο-

ἡ ἀντίληψή μας, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ δέχεται τὰ θεῖα προστάγματα. Αὐτὴ ἦταν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρετῆς, ποὺ τὸ ἀποκορύφωμά της εἶναι ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ κατοχὴ τῶν ἐννοιῶν ποὺ ἀρμόζουν γιὰ τὴ θεία φύση, ἐπειδὴ ὑπέρκειται πάνω ἀπὸ κάθε ἀναγνωριστικὸ νόημα καὶ ὑπόδειγμα, ἀφοῦ δὲ μοιάζει μὲ κανένα ἀπὸ τὰ γνωστά. Καὶ παραγγέλλει νὰ μὴν ἀποβλέπομε σὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα κατανοοῦνται σχετικὰ μὲ τὶς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ θεῖο οὔτε νὰ ἐξομοιώνομε μὲ κάτι ἀπὸ ὅσα γνωρίζομε μὲ τὴ λογικὴ κατάληψη τῆ φύση ποὺ ὑπερβαίνει τὸ πᾶν, ἀλλὰ νὰ πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει καὶ ν' ἀφήνομε ἀνεξέταστο, τὸ τί λογῆς εἶναι, πόσο μεγάλο, ἀπὸ ποῦ προέρχεται καὶ πῶς εἶναι, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο.

Ἡ ἱστορία προσθέτει καὶ ὅσα εἶναι κατορθώματα τοῦ ἥθους, ἐκθέτοντας τὴ διδασκαλία μὲ γενικοὺς καὶ εἰδικούς νόμους. Γενικὸς νόμος ποὺ ἀναιρεῖ κάθε ἀδικία εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀγάπη πρὸς τοὺς ὁμοφύλους. Ὅταν αὐτὸς θεωρηθεῖ ἔγκυρος ὁπωσδήποτε κατὰ λογικὴ ἀκολουθία θ' ἐπακολουθήσει τὸ ὅτι κανεὶς δὲν πρέπει νὰ κάνει στὸ διπλανό του κανένα κακό. Στους εἰδικούς νόμους ὀρίζεται ρητὰ καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ὑπάρχει ἀριθμητικὸς κατάλογος ὄλων ὅσα ἀπαγορεύονται. Μὲ τὴ διάνοια καθαρμένη, κατὰ κάποιο τρόπο, μὲ τοὺς νόμους αὐτοὺς ὁδηγεῖται στὴν τελειότερη μυσταγωγία, ἀφοῦ τοῦ παρουσιάστηκε ξαφνικὰ καὶ προκαταβολικὰ κάποια σκηνὴ μὲ τὴ θεία δύναμη. Καὶ ἡ σκηνὴ ἦταν ἕνας ναὸς ποὺ τὴν ὁμορφιά του ἀποτελοῦσε μιὰ δυσερμήνευτη ποικιλία: προπύλαια καὶ στύλοι καὶ παραπετάσματα, τράπεζα καὶ λύχνοι καὶ θυμιατήρι, θυσιαστήριον καὶ ἐξιλαστήριον καὶ τὸ ἄδυτο καὶ ἄβατο μέσα τὰ ἅγια. Ὅλων αὐτῶν τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ διάταξη, γιὰ νὰ μὴ διαφύγουν ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ δὲν παρουσιαστεῖ τὸ θαῦμα στους εὐρισκόμενους κάτω, δὲ συμβουλεύει νὰ παραδοθεῖ στὴν ἀπλὴ γραφὴ μόνο, ἀλλὰ νὰ μιμηθεῖ μὲ τὴν ὑλικὴ κατασκευὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνη δημιουργία, χρησιμοποιοῦντας τὰ πιὸ ἀστραφτερὰ καὶ πιὸ λαμπερὰ ὑλικά ποὺ ὑπάρχουν στὴ γῆ.

Ἀνάμεσά τους πλεόναζε ὁ χρυσοὺς ποὺ ἔντυνε τοὺς στύλους καὶ μαζὶ μὲ τὸ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄργυρος, ποὺ στόλιζε τὶς κορυφές καὶ τὴ βάση τῶν στύλων, ὥστε, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ λάμπει περισσότερο τὸ χρυσάφι μὲ τὴν παραλλαγὴ τοῦ χρώματος ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη. Σὲ ὀρισμένα μέρη θεωρήθηκε χρήσιμος καὶ ὁ χαλ-

μίσθη, κεφαλῆ γινομένη καὶ βάσις τοῖς ἀργυροῖς τῶν κίωνων. Κατα-
 πετάσματα δὲ καὶ παραπετάσματα καὶ ὁ τοῦ ναοῦ περίβολος καὶ ὁ
 τῶν στύλων περιτεινόμενος ὄροφος καταλλήλως πάντα διὰ τῆς
 ὑφαντικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς προσφόρου ἕκαστον ὕλης ἐπετελεῖτο.
 5 Τοῖς μὲν γὰρ ἦν τῶν ὑφασμάτων ὑάκινθος ἢ βαφὴ καὶ πορφύρα καὶ
 τὸ πυραυγὲς τοῦ κοκκοβαφοῦς ἐρυθήματος, τό τε λαμπρὸν τῆς βύσ-
 σου ἢ αὐτοφυῆς τε καὶ ἀνεπιτήδευτος ἰδέα. Ἐτέροις δὲ λῖνον καὶ ἄλ-
 λοις τρίχες πρὸς τὰς τῶν ὑφασμάτων χρείας παρελαμβάνοντο. Ἦν
 δὲ ὄπου καὶ τὰ ἐρυθρὰ τῶν δερμάτων πρὸς τὴν τοῦ καταπετάσματος
 10 ὄραν εὐθετα ἦν. Καὶ ταῦτα μὲν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὄρους κάθοδον κατὰ
 τὸ ἐκτεθὲν αὐτῷ τῆς δημιουργίας ὑπόδειγμα ὁ Μωϋσῆς διὰ τῶν
 ὑπουργούντων κατεσκευάσατο. Τότε δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀχειροποιήτῳ
 ναῷ γενόμενος καὶ οἶψι χρῆ τὸν ἱερέα κόσμῳ λαμπρύνεσθαι τῶν
 ἀδύτων ἐπιβατεύοντα νομοθετεῖται τῆς τε ἔνδονθεν περιβολῆς καὶ
 15 τῆς φαινομένης τὰ καθ' ἕκαστον τοῦ λόγου θεσμοθετήσαντος. Ἀρχὴ
 δὲ τῆς τῶν ἐσθημάτων περιβολῆς οὐ τὸ κρύφιον, ἀλλὰ τὸ φαινόμε-
 νον γίνεται· ἐπωμίδες ἐκ διαφόρου πεποικιλμέναι βαφῆς, δι' ὧν τὸ
 καταπέτασμα τὴν κατασκευὴν εἶχε, χρυσοῦ νήματι τὸ πλεόν ἔχουσαι,
 πόρπαι καθ' ἑκάτερον μέρος, αἱ τὰς ἐπωμίδας συνέχουσαι, σμαρά-
 20 γδους ἐν κύκλῳ διὰ χρυσοῦ περισφίγγουσαι. Κόσμος δὲ τοῖς λίθοις
 ἐκ μὲν φύσεως ἦν αὐγὴ χλοεράς τινας ἀκτῖνας ἀφ' ἑαυτῆς ἀποστίλ-
 βουσα, ἐκ δὲ τῆς τέχνης τὸ ἐκ τῶν γλυφίδων θαῦμα, οὐ πρὸς εἰδώ-
 λων τινῶν χαρακτῆρα τῆς τέχνης τὴν γλυφὴν ἐντεμούσης, ἀλλὰ τὰ
 ὀνόματα τῶν πατριαρχῶν ἐξ καθ' ἑκάτερον τοῖς λίθοις ἐγκεχαρα-
 25 γμένα κόσμος ἐγένετο· τὰ τε ἀπηρτημένα τούτων ἀσπίδια κατὰ τὸ
 ἔμπροσθεν μέρος, αἱ τε διάπλοκοι σειραὶ δι' ἀλλήλων ἐναλλάξ κατὰ
 τινὰ ρυθμὸν δικτυοειδῶς πεπλεγμέναι καὶ ἀπὸ τῆς πόρπης καθ'
 ἑκάτερον μέρος ἄνωθεν καθιέμεναι τῶν ἀσπίδων ὡς ἂν, οἶμαι,
 πλεόν ἢ τῆς πλοκῆς ὥρα διαλάμποι τῷ ὑποκειμένῳ λαμπρνομένη.
 30 Ὁ τε χρυσότευκτος κόσμος ἐκεῖνος ὁ τοῦ στήθους προβεβλημένος,
 ἐν ᾧ λίθοι τινὲς ἐκ διαφόρων γενῶν τοῖς πατριάρχαις ἰσάριθμοι, τε-
 τραχῆ τῶν στίχων διακειμένων, τρεῖς καθ' ἕκαστον ἦσαν ἐγκεκρο-
 τημένοι τοὺς ἐπωνύμους τῶν φυλῶν ἐφ' ἑαυτῶν δεικνύντες τοῖς
 γράμμασιν. Ὁ τε ὑποδύτης ἔνδον τῶν ἐπωμίδων ἐξ αὐχένος εἰς

κός και τοποθετήθηκε ὡς κεφαλή και βάση στα ἀργυρά μέρη τῶν κίωνων. Τὰ καταπετάσματα και παραπετάσματα και ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ και ἡ ὀροφή πάνω ἀπὸ τοὺς στύλους, ὅλα αὐτὰ γίνονταν μὲ τὴν κατάλληλη ὕλη τὸ καθένα στὸν ἀργαλειό. Γιὰ τὰ ὑφάσματα χρησιμοποιοῦσαν ὡς βαφή τὸν ὑάκινθο και τὴν πορφύρα και τὸ κόκκινο φλόγας τοῦ πρίνου, τὸ λαμπρὸ βύσσινο ἢ ἀτόφουα και ἀνεπιτήδευτη ὄψη. Γιὰ ἄλλα ὑφάσματα ἔπαιρναν λινάρι και μαλλὶ ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση τους. Σὲ κάποια μέρη εἶχαν τὴ θέση τους γιὰ τὴν ὀμορφιὰ ὄλου αὐτοῦ τοῦ ἔργου και τὰ κόκκινα δέρματα. Ὅλα αὐτὰ τὰ κατασκεύασε ὁ Μωυσῆς μὲ διάφορους τεχνίτες και κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς δημιουργίας τους ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ, ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὸ βουνό. Τότε μπαίνοντας μέσα σ' ἐκεῖνον τὸν ἀχειροποίητο ναὸ στολισμένος μὲ τὰ φορέματα ποὺ ἀρμόζουν στὸν ἱερέα, ὅταν εἰσέρχεται στὰ ἄδυτα, νομοθετεῖ τὰ ἐπιμέρους, γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ και τὴν ἐξωτερικὴ περιβολὴ ποὺ θεσμοθέτησε ὁ Λόγος. Ἀρχὴ τῆς ἔνδυσης μὲ τὰ φορέματα γίνεται ἀπὸ ὅ,τι φαινόταν και ὄχι ἀπὸ τὸ κρυμμένο. Οἱ ὄμοι τοῦ φορέματος βαμμένοι μὲ διάφορα χρώματα¹⁸, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν κατασκευασμένο τὸ καταπέτασμα· περισσότερο ἦταν τὸ χρυσὸ νῆμα, ὑπῆρχαν πόρπες στὸ ἓνα και τὸ ἄλλο μέρος ποὺ συγκρατοῦσαν τὶς ἐπωμίδες κι εἶχαν σμαράγδια δεμένα κυκλικὰ μὲ χρυσό. Ἡ διακόσμηση τῶν σμαραγδιῶν ἦταν ἡ φυσικὴ λάμψη τους ποὺ ἐξέπεμπε πρασινωπὴ ἀκτινοβολία, ἔπαιρνε ὅμως κι ἀπὸ τὴν τέχνη τὶς θαυμάσιες γλυφές, ποὺ τὸ τεχνικὸ στόλισμά τους δὲν παρίστανε τὴ μορφή κάποιων εἰδώλων, ἀλλὰ στολίδι τους ἦταν τὰ ὀνόματα τῶν ἑξι πατριαρχῶν, ποὺ ἦταν χαραγμένα στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο πετράδια. Καὶ τὰ ἀσπίδια ποὺ κρέμονταν μπροστὰ ἀπὸ αὐτὰ και οἱ σειρές ποὺ διαπλέκονταν μεταξὺ τους μία μὲ μία κατὰ ἓνα ρυθμὸ πλεγμένες σὲ δίχτυ και ἔπεφταν πάνω ἀπὸ τὶς ἀσπίδες πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὸ ἓνα και τὸ ἄλλο μέρος τῆς πόρπης, γιὰ νὰ λάμπει, νομίζω, πιὸ πολὺ ἢ ὀμορφιὰ τῆς δικτυωτῆς πλοκῆς, ποὺ τὴν ἀναδείκνυε και τὸ ροῦχο ἀπὸ κάτω. Καὶ τὰ χρυσοκέντητα ἐκεῖνα στολίδια μπροστὰ στὸ στῆθος, ὅπου πετράδια διαφόρων εἰδῶν ἴσα στὸν ἀριθμὸ μὲ τοὺς πατριάρχες, σὲ τέσσερις στίχους, ἦταν σκαλισμένοι τρεῖς στὸν κάθε στίχο, ποὺ ἔδειχναν ἐπάνω τους τοὺς ἐπώνυμους τῶν φυλῶν μὲ τὸ χάραγμα. Ἦταν και τὸ πουκάμισο μέσα ἀπὸ τὶς ἐπωμίδες ποὺ ἔφτανε ἀπὸ

ἄκρους πόδας διήκων τοῖς τῶν κοσύμβων ἀπάρτήμασιν εὐπρεπῶς
 κεκοσμημένος. Τό τε κάτω κράσπεδον οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑφαντικῆς
 ποικιλίας εἰς κάλλος ἐξησκημένον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκ χρυσοῦ
 ἀπάρτημάτων. Ταῦτα δὲ ἦν κώδωνες χρυσοῖ καὶ ροῖσκοι ἐκ παραλ-
 5 λήλου τὸ κάτω κράσπεδον ἀπειληφότες. Ἡ δ' αὖ τῆς κεφαλῆς ταινία
 ὑακινθίνη πᾶσα καὶ τὸ προμετωπίδιον πέταλον ἐξ ἀκηράτου χρυ-
 σίου ἀρρήτῳ τινὶ χαρακτῆρι κεχαραγμένον. Καὶ ζώνη ἢ τὸ κεχυμέ-
 νον τῆς περιβολῆς περιστέλλουσα καὶ ὁ τῶν κρυφίων κόσμος, καὶ
 πάντα ὅσα δι' αἰνιγμάτων ἐν εἴδει περιβολῆς περὶ ἱερατικῆς ἀρετῆς
 10 ἐκπαιδεύεται. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῷ ἀοράτῳ ἐκείνῳ πε-
 ρισχεθεὶς γνώφῳ ἐν τῇ ἀπορρήτῳ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίᾳ ἐξεπαιδεύθη
 μεῖζων ἑαυτοῦ δι' αὐτοῦ καταστὰς τῇ προσθήκῃ τῶν μυστικῶν μα-
 θημάτων, οὕτως ἐκ τοῦ γνώφου πάλιν ἀναδυεὶς πρὸς τὸ ὁμόφυλον
 κάτεισι, κοινωνήσων αὐτοῖς τῶν ἐν τῇ θεοφανείᾳ παραδειχθέντων
 15 αὐτῷ θαυμάτων καὶ τοὺς νόμους παραθησόμενος καὶ τὸν ναὸν καὶ
 τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὸ προδειχθὲν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπόδειγμα
 τῷ λαῷ καταστήσων. Ἐφερε δὲ καὶ τὰς ἱεράς πλάκας διὰ χειρός, αἱ
 θεῖον εὔρεμα καὶ δῶρον ἦσαν οὐδεμίας ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἰς τὸ
 γενέσθαι προσδεηθεῖσαι, ἀλλ' ἔργον Θεοῦ ἐπίσης ἐκάτερα ἦν, ἢ τε
 20 ὕλη καὶ τὰ ἐπὶ ταύτῃ χαράγματα· νόμος δὲ ἦν τὰ χαράγματα. Ἄλλ'
 ἐκώλυσε τὴν χάριν ὁ λαὸς πρὶν ἐπιστῆναι τὸν νομοθέτην εἰς εἰδωλο-
 λατρίαν ἀφηγιάσας.

Ἐπειδὴ γὰρ χρόνος τις οὐ βραχὺς τῷ Μωϋσεῖ διεγένετο τῇ
 πρὸς Θεὸν ὁμιλίᾳ διὰ τῆς θείας ἐκείνης μυσταγωγίας ἀποσχολάζον-
 25 τι καὶ ἦν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καὶ τοσαύταις νυξὶ τῆς αἰδίου
 ἐκείνης ζωῆς ὑπὸ τὸν γνώφον μετέχων καὶ αὐτῆς σχεδὸν τῆς φύσεως
 ἔξω γενόμενος (οὐ γὰρ ἐπεδεήθη κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον εἰς τὸ
 σῶμα τροφῆς), τότε οἷόν τι μειράκιον ὁ λαὸς τῶν τοῦ παιδαγωγούν-
 τος ὄψεων ἔξω γενόμενος ἀνοήτοις ὀρμαῖς εἰς ἀταξίαν ἐκφέρεται
 30 καὶ συστὰς ἐπὶ τὸν Ἀαρὼν ἀνάγκην ἐπάγει τῷ ἱερεῖ τῆς εἰδωλολα-
 τρίας αὐτοῖς καθηγήσασθαι. Καὶ γεγονότος τοῦ εἰδώλου ἐκ χρυσοῦ
 τῆς ὕλης (μόσχος δὲ τὸ εἶδωλον ἦν) οἱ μὲν ἐπηγάλλοντο τῷ ἀσεβή-
 ματι, ὁ δὲ Μωϋσῆς κατ' αὐτοὺς ἤδη γενόμενος συντρίβει τὰς πλάκας

τὸν αὐχένα ὡς τὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν κι ἦταν κοσμημένο ὠραῖα μὲ τὰ κρεμαστὰ κρόσσια. Τὸ κάτω κράσπεδο δὲν ἔδειχνε τὴν ὀμορφιά του μὲ τὴν ποικιλία μόνο τῆς ὕφανσης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ χρυσὰ ἐξαρτήματα. Κι αὐτὰ ἦταν κουδουνάκια χρυσὰ καὶ ροῖσκοι ποὺ κοσμοῦσαν τὸ κάτω κράσπεδο σὲ παράλληλες σειρές. Ἡ ταινία τῆς κεφαλῆς ἦταν ὅλη ἀπὸ ὑάκινθο καὶ ἡ προμετωπίδα πέταλο ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι χαραγμένο μὲ ἓνα ἀπερίγραπτο χάραγμα. Ἦταν καὶ ἡ ζώνη ποὺ περιόριζε τὴν ἐλεύθερη περιβολὴ καὶ ὁ στολισμὸς τῶν κρυμμένων καὶ ὅλα ὅσα διδάσκει συμβολικὰ γιὰ τὴν περιβολὴ σχετικὰ μὲ τὴν ἱερατικὴ ἀρετὴ. Κι ἀφοῦ γνῶρισε μὲ τὴν ἀπόρρητη διδασκλία τοῦ Θεοῦ ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια τυλιγμένος μέσα στὸ γνόφο ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἐπέτρεπε νὰ δεῖ, κι ἔγινε ὁ ἴδιος ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν προσθήκη τῶν μυστικῶν μαθημάτων, ἔτσι βγαίνοντας πάλι ἀπὸ τὸ γνόφο κατεβαίνει τοὺς ὀμοφύλους του, γιὰ νὰ τοὺς ἀνακοινῶσει ὅσα θαύματα τοῦ φανερώθηκαν κατὰ τὴ θεοφάνεια καὶ νὰ τοὺς παραδώσει τοὺς νόμους καὶ νὰ ἰδρῦσει γιὰ τὸ λαὸ τὸ ναὸ καὶ τὴν ἱεροσύνη κατὰ τὸ παράδειγμα ποὺ τοῦ ὑποδείχτηκε στὸ ὄρος. Στὰ χέρια του κρατοῦσε, καὶ τὶς ἱερὲς πλάκες, ποὺ ἦταν ἐπινόημα καὶ δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν εἶχαν χρειαστεῖ καμιὰ ἀνθρώπινη ἐνέργεια γιὰ νὰ γίνουν. Ἦταν ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δύο ἐξίσου καὶ ἡ ὕλη καὶ τὰ γράμματα ἐπάνω σ' αὐτήν. Τὰ γράμματα ἦταν ὁ νόμος. Ἐμπόδισε ὅμως ὁ λαὸς τὴ χάρη, γιὰτὶ πρὶν κατεβεῖ ὁ νομοθέτης εἶχε ἀφηνιάσει γιὰ τὴν εἰδωλολατρία.

Ἐπειδὴ πέρασε ἀρκετὸς καιρὸς ποὺ ὁ Μωυσῆς εἶχε συναντηθεῖ μὲ τὸ Θεὸ στὴ θεία ἐκείνη μυσταγωγία καὶ ἦταν μακριὰ ἀπὸ κάθε δραστηριότητα κι ἐξακολουθοῦσε γιὰ σαράντα μέρες καὶ τόσες νύχτες νὰ ζεῖ τὴν αἶδία ἐκείνη ζωὴ ποὺ ἔζησε μέσα στὸ γνόφο καὶ εἶχε πιά σχεδὸν βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση (γιατὶ τὸ διάστημα αὐτὸ δὲ χρειάστηκε τροφή γιὰ τὸ σῶμα του), τότε ὁ λαός, σὰν κάποιον παιδὶ ποὺ ξέφυγε τὸ μάτι τοῦ παιδαγωγοῦ του, ἐκτρέπεται σὲ ἀταξία ἀπὸ ἀνόητες ὁρμές. Ἐπιτίθεται στὸν Ἀαρὼν καὶ ὑποχρεώνει τὸν ἱερέα νὰ γίνῃ πρωτοστάτης τοὺς στὴν εἰδωλολατρία. Καὶ ἀφοῦ ἔγινε τὸ εἶδωλο ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ χρυσοῦ (τὸ εἶδωλο ἦταν ἓνα μοσχάρι) αὐτοὶ βέβαια χαίρονταν γιὰ τὴν ἀσέβειά τους, ἐνῶ ὁ Μωυσῆς, ποὺ εἶχε ἤδη ἐπιστρέψει σ' αὐτούς, συντρί-

ὡς θεόθεν ἐκόμιζεν ὡς ἂν τοῦ πλημμελήματος ἀξίαν τὴν τιμωρίαν ὑπόσχοιεν τῆς θεοσδότου χάριτος ἀμοιρήσαντες. Εἶτα τῷ ἐμφυλίῳ αἵματι διὰ τῶν Λευιτῶν καθάρισας τὸ ἄγος καὶ τῷ ἰδίῳ θυμῷ τῷ κατὰ τῶν πεπλημμεληκότων τὸ θεῖον ἰλεωσάμενος τό τε εἶδωλον 5 ἐξαφανίσας, οὕτω πάλιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρεῖα τὰς πλάκας κομίζεται, ὧν ἡ γραφή μὲν ἐκ θείας δυνάμεως ἦν, ἡ δὲ ὕλη διὰ τῆς Μωϋσέως ἐξησκῆθη χειρός. Ταύτας κομίζεται πάλιν ἐκβὰς τὴν φύσιν ἐν τῷ τοσοῦτῳ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ, ἄλλον τινὰ τρόπον καὶ οὐ κατὰ τὸν νενομισμένον ἡμῖν βιοτεύων, οὐδὲν τῶν ὑποστηρι- 10 ζόντων διὰ τροφῆς τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνδεὲς τῷ ἰδίῳ σώματι προσδεξάμενος.

Καὶ οὕτως αὐτοῖς τὴν τε σκηνὴν ἐπήξατο καὶ τὰ νόμιμα παρατίθεται τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὴν θεόθεν γενομένην αὐτῷ διδασκαλίαν καταστησάμενος. Καὶ ἐπειδὴ πάντα κατὰ τὴν θεϊαν ὑφήγησιν 15 διὰ τῆς ὑλικῆς δημιουργίας κατεσκευάσατο, τὴν σκηνὴν, τὰ προπύλαια, τὰ ἐντὸς πάντα, θυμιατήρια, θυσιαστήρια, λυχνίαν, παραπετάσματα, κατασκεπάσματα, τὸ τῶν ἀδύτων ἐντὸς ἰλαστήριον, τὸν τῆς ἱερωσύνης κόσμον, τὸ μύρον, τὰς διαφόρους ἱερουργίας, τὰ καθάρσια, τὰ χαριστήρια, τὰ τῶν κακῶν ἀποτρόπαια, τὰ ἐν τοῖς πλημμε- 20 ληθειῖσιν ἰλεωτήρια, πάντα κατὰ τὸν δέοντα τρόπον ἐν αὐτοῖς διατάξας, ἐκίνησεν ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεῖοις καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον, τὸ συγγενὲς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀρρώστημα, ὡς καὶ τὸν Ἄαρῶν ταῖς τιμαῖς τῆς ἱερωσύνης τιμώμενον καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαριὰμ ζηλοτυπία τινὶ γυναικωδεστέρα πρὸς τὴν γενομένην αὐτῷ θεόθεν τι- 25 μὴν ὑποκινηθεῖσαν, φθέγγασθαί τι τοιοῦτον, ἐφ' ᾧ παρεκινήθη τὸ θεῖον εἰς τὴν τοῦ πλημμελήματος κόλασιν. Ἐνθα δὲ καὶ πλεόν τι θαυμάζειν ἄξιον τῆς ἀνεξικακίας τὸν Μωϋσέα, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὴν ἄλογον βασκανίαν τοῦ γυναιίου κολάζοντος, ἰσχυροτέραν τὴν φύσιν τῆς ὀργῆς ποιησάμενος τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς ἰλεῶσατο. Τοῦ 30 δὲ πλήθους πάλιν εἰς ἀταξίαν προτραπέντος (ἠγεῖτο δὲ τῆς πλημμελείας ἡ τῶν κατὰ γαστέρα ἡδονῶν ἀμετρία, οἷς οὐκ ἤρκει τὸ ζῆν ὑγιεινῶς τε καὶ ἀλύπως ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιρρεούσης τροφῆς, ἀλλ' ἡ τῶν σαρκῶν ἐπιθυμία καὶ ὁ τῆς κρεωβορίας πόθος προτιμοτέραν ἐποίει τῶν παρόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν τὴν παρ' Αἰγυπτίοις ἀεὶ δου-

βει τις πλάκες πού τις ἔφερνε φτιαγμένες ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ νὰ ὑποστοῦν τιμωρία ἄξια τοῦ λάθους τους, ἀφοῦ ἔμειναν ἄμοιροι ἀπὸ τὴ θεόδοτη χάρη. Ἐπειτα, ἀφοῦ μὲ τὸ ἔμφύλιο αἷμα τῶν Λευιτῶν καθάρισε τὸ μῖασμα καὶ μὲ τὸ θυμὸ του ἐναντίον ἐκείνων πού ἀσέβησαν ἐξιλέωσε τὸ Θεὸ καὶ ἐξαφάνισε τὸ εἶδωλο, ἔτσι πάλι μὲ σαράντα ἡμερῶν ἐπιμονὴ ξαναφέρνει τις πλάκες, πού ἡ γραφή τους εἶχε γίνει μὲ τὴ θεία δύναμη, ἡ ὕλη ὅμως εἶχε ἐτοιμαστῆ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Μωυσῆ. Αὐτὲς τις ξαναφέρνει βγαίνοντας πάλι ἀπὸ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν τόσο μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν πού ζοῦσε μὲ κάποιον ἄλλο τρόπο καὶ ὄχι σύμφωνα μ' αὐτὸν πού ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι· δὲ δέχτηκε τίποτε στὸ σῶμα του ἀπὸ αὐτὰ πού μὲ τὴν τροφὴ στηρίζουν τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης μας.

Ἐτσι λοιπὸν καὶ τὴ σκηνὴ ἔστησε γιὰ χάρη τους καὶ τοὺς δίνει νόμους, ἐγκαθιστώντας τὴν ἱερωσύνη σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία πού τοῦ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεό. Κι ἀφοῦ κατασκεύασε τὰ πάντα κατὰ τὴν ὑπόδειξη τοῦ Θεοῦ μὲ ὕλικὴ ἐργασία, τὴ σκηνή, τὰ προπύλαια, ὅλα τὰ ἐσωτερικά, τὰ θυμιατήρια, τὰ θυσιαστήρια, τὴ λυχνία, τὰ παραπετάσματα, τὰ καλύμματα, τὰ ἰλαστήρια μέσα στὰ ἄδυτα, τὸ στολισμὸ τῆς ἱερωσύνης, τὸ μύρο, τις διάφορες ἱερουργίες, τὰ καθαρτήρια, τὰ εὐχαριστήρια, τὰ ἀποτρεπτικὰ τῶν κακῶν, τις ἐξιλεώσεις γιὰ τὰ πλημμελήματα, καὶ τὰ ρύθμισε ὅλα κατὰ τὸν τρόπο πού ἔπρεπε, κίνησε ἐναντίον του τὸ φθόνον τῶν δικῶν του, τὸ ἔμφυτο στὴ φύση τους ἀρρώστημα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἀαρών, πού ἦταν τιμημένος μὲ τις τιμὲς τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἡ ἀδελφὴ του Μαριάμ ἀπὸ κάποια γυναικεία ζηλοτυπία¹⁹, πού ὑποκινήθηκε ἀπὸ τὴν τιμὴ πού τοῦ ἔκανε ὁ Θεός, νὰ ποῦν κάτι τέτοιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παρακινήθηκε ὁ Θεὸς νὰ τιμωρήσει αὐτὸ τὸ πλημμέλημα. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ Μωυσῆς εἶναι περισσότερο ἄξιος θαυμασμῶ γιὰ τὴν ἀνεξικακία του. Γιατί, ἐνῶ ὁ Θεὸς τιμωροῦσε τὴν παράλογη ζήλεια τοῦ γύναιου, δείχνοντας αὐτῷ πῶς ἰσχυρὴ τὴν ἀδελφικὴ φύση του ἀπὸ τὴν ὀργή, παρακάλεσε τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀδελφὴ του. Ὅταν στὴ συνέχεια τὸ πλῆθος κινήθηκε σὲ ἀταξία (αἰτία τῆς ἀταξίας τους ἦταν ἡ ἔλλειψη μέτρου στὶς ἡδονὲς τῶν φαγητῶν. Δὲν τοὺς ἦταν ἀρκετὸ πού ζοῦσαν ὑγιεινὰ καὶ χωρὶς στενοχώρια, ἀφοῦ τοὺς ἐρχόταν ἡ τροφὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ ἡ ἐπιθυμία τῶν σαρκῶν καὶ ὁ πόθος τῆς κρεοφαγίας τοὺς ἔκανε προ-

λείαν), ὁ μὲν κοινοῦται τῷ Θεῷ περὶ τοῦ κατασκήψαντος ἐν αὐτοῖς πάθους, ὁ δὲ παιδεύει τὸ μὴ δεῖν οὕτως ἔχειν διὰ τοῦ δοῦναι τυχεῖν ὧν ἐφίεντο, ὀρνέων τι πλῆθος, πρόσγειον ποιουμένων τὴν πτῆσιν, ἐφίεις τῷ στρατοπέδῳ αἰφνηδὸν καὶ κατ' ἀγέλας ἐφίπτασθαι, ἐφ' 5 ὧν ἡ εὐκολία τῆς ἄγρας εἰς κόρον τὴν τῶν κρεῶν ἐπιθυμίαν προήγαγεν. Ἡ δὲ ἀμετρία τῆς βρώσεως ἀθρώως αὐτοῖς τὰς τῶν σωμάτων κρᾶσεις εἰς φθοροποιοὺς χυμοὺς μετεσκεύασε καὶ ἡ πλησμονὴ αὐτοῖς εἰς νόσον καὶ θάνατον ἔληξεν, ὧν τὸ ὑπόδειγμα αὐτοῖς τε ἐκείνοις καὶ τοῖς πρὸς ἐκείνους ὀρῶσιν ἰκανὸν εἰς σωφροσύνην ἐγένετο.

Εἶτα κατασκοποὶ παρ' αὐτοῦ πέμπονται τῆς χώρας ἐκείνης, ἡ κατὰ θεῖαν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν ἐν ἐλπίσιν ἦν τῆς οἰκήσεως. Τούτων δὲ μὴ πάντων τάληθῆ καταγγειλάντων, ἀλλὰ τινων τὰ ψευδῆ τε καὶ σκυθρωπὰ μηνυσάντων, πάλιν ὁ λαὸς δι' ὀργῆς ἐποιεῖτο τὸν Μωϋ- 15 σέα. Ὁ δὲ Θεὸς τοὺς ἀπελπίσαντας τὴν θεῖαν συμμαχίαν τὸ μὴ ἰδεῖν τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς χώραν καταδικάζει. Προϊόντων δὲ διὰ τῆς ἐρήμου πάλιν αὐτοῖς ἐπιλείποντος τοῦ ὕδατος καὶ ἡ μνήμη τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ συνεπέλειπεν. Οὐ γὰρ τῷ προλαβόντι περὶ τὴν πέτραν θαύματι τὸ μηδὲ νῦν αὐτοῖς ἐνδεῆσαι τὴν χρεῖαν ἐπίστευσαν, 20 ἀλλ' ἀποστάντες τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μωϋσέως ταῖς λοιδορίαις ἐχώρουν, ὡς καὶ τὸν Μωϋσέα δόξαι τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ λαοῦ συνοκλάσαι, πλὴν πάλιν αὐτοῖς θαυματοποιῆσαι τὴν ἀκρότομον ἐκείνην πέτραν εἰς ὕδατων φύσιν μεταβαλόντα. Ὡς δὲ πάλιν αὐτοῖς ἡ ἀνδραποδώδης τῶν ἐδωδύμων ἡδονὴ 25 τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστριμαργίας ἐπήγειρε (καίτοι τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων οὐδενὸς ὑστερούμενοι τὸν αἰγύπτιον κόρον ὠνειροπόλουν), οἱ ἀτακτοῦντες τῶν νέων σφοδρότεραις παιδαγωγοῦνται ταῖς μᾶστιξιν, ὄφρων αὐτοῖς κατὰ τὴν παρεμβολὴν θανατηφόρον ἰὸν ἐμβαλλόντων διὰ τοῦ δήγματος. Ἐπαλλήλου δὲ γενομένης ἐκ τῶν 25 θηρίων τῆς πτώσεως θεῖα συμβουλή παρορμηθεὶς ὁ νομοθέτης χαλκὸν ἐν ὁμοιώματι ὄφρεως χέας, ὑπερφαινέσθαι τοῦ στρατοπέδου παντὸς ἐπὶ τινος ὕψους ἐποίησε. Καὶ οὕτως ἔστησεν ἐν τῷ λαῷ τὴν ἐκ τῶν θηρίων βλάβην καὶ τῆς φθορᾶς ἀπήλλαξεν. Ὁ γὰρ πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ ὄφρεως τὴν ἐν τῷ χαλκῷ βλέπων οὐδὲν ἐδεδοίκει τοῦ δν-

20. Ἄριθμ. 20,1 ἐ. Ἐξ. 17,6.

21. Ἄριθμ. 21,9.

τιμότερη τὴν παντοτινὴ δουλεία στοὺς Αἴγυπτίους ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθὰ), ὁ Μωυσῆς μιλάει στὸ Θεὸ γιὰ τὸ πάθος ποὺ τοὺς εἶχε κυριέψει καὶ Ἐκεῖνος, παραχωρώντας νὰ ἰκανοποιήσουν τὴν ἐπιθυμία τους, τοὺς παιδαγωγεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνουν ἔτσι. Ρίχνει ξαφνικὰ στὸ στρατόπεδο πλῆθος ἀπὸ κάποια πουλιὰ ποὺ πετοῦσαν χαμηλὰ στὴ γῆ κατὰ σμήνη. Τὸ κυνήγι τους ἦταν εὐκολο κι ἔκανε νὰ κορεσθεῖ ἡ ἐπιθυμία τους γιὰ τὸ κρέας. Ἐπειδὴ ὅμως ἔτρωγαν δίχως μέτρο μετατράπηκαν ξαφνικὰ οἱ χυμοὶ ποὺ ἰσορροποῦσαν μέσα τους σὲ νοσογόνους καὶ ὁ χορτασμός τους κατάληξε σὲ νόσο καὶ θάνατο. Τὸ παράδειγμα ἔγινε καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καὶ γιὰ ὄσους τοὺς ἔβλεπαν ἰκανὸ νὰ τοὺς σωφρονίσει.

Ἐπειτα στέλνει κατασκόπους γιὰ τὴ χώρα ἐκείνη, ποὺ ἔλπιζαν ὅτι θὰ κατοικήσουν κατὰ τὴ θεία ἐπαγγελία. Αὐτοὶ ὅλοι δὲν εἶπαν τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ μερικοὶ ἔφεραν ψεύτικα καὶ λυπηρὰ μηνύματα, καὶ γι' αὐτὸ ὁ λαὸς ὀργίστηκε πάλι κατὰ τοῦ Μωυσῆ. Ὁ Θεὸς καταδικάζει νὰ μὴ δοῦν τὴν ὑποσχεμένη χώρα ἐκείνους ποὺ ἀπελπίστηκαν γιὰ τὴ συμμαχία τοῦ Θεοῦ. Καθὼς προχωροῦσαν μέσα στὴν ἔρημο καὶ τοὺς ἔλειψε πάλι τὸ νερό²⁰, τοὺς ἔλειψε μαζὶ καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Δὲν πίστεψαν ἀπὸ τὸ προηγούμενο θαῦμα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν πέτρα, ὅτι οὔτε τώρα δὲ θὰ τοὺς ἔλειπε τὸ νερό. Ἐχασαν τὶς ἀγαθὲς ἐλπίδες τους κι ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μωυσῆ μὲ κακολογήματα, ὥστε νὰ φανεῖ καὶ ὁ Μωυσῆς ὅτι συμμερίστηκε τὴν ἀπιστία τοῦ λαοῦ· ὅμως πάλι κάνει ἄλλο θαῦμα γιὰ χάρη τους, μεταβάλλοντας τὴν ἀπότομη ἐκείνη πέτρα σὲ πηγὴ νερῶν. Ἀλλὰ πάλι ἡ κτηνώδης ἡδονὴ τῶν φαγητῶν δημιούργησε τὴν ἐπιθυμία τῆς λαιμαργίας (ὄνειροπολοῦσαν τὸ χορτασμό τους στὴν Αἴγυπτο, ἂν καὶ δὲν τοὺς ἔλειπε τίποτε ἀπὸ ὅ,τι χρειάζονταν). Ἔτσι ὅσοι ἀπὸ τοὺς νέους ἀτακτοῦσαν δέχονταν σφοδρότερο παιδαγωγικὸ μαστίγιό· φίδια τοὺς δάγκαναν στὸ στρατόπεδο καὶ τοὺς δηλητηρίαζαν²¹. Κι ἀφοῦ προκλήθηκαν ἀλλεπάλληλοι θάνατοι, κινημένος ὁ νομοθέτης ἀπὸ θεία συμβουλή, ἀφοῦ ἔχυσε χαλκὸ σὲ σχῆμα φιδιοῦ, τὸ ἔστησε σ' ἓνα ὕψωμα νὰ φαίνεται σ' ὅλο τὸ στρατόπεδο. Κι ἔτσι σταμάτησε τὴ βλάβη ποὺ προκαλοῦσαν τὰ φίδια στὸ λαὸ καὶ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν καταστροφή. Ὅποιος ἔβλεπε τὴ χάλκινη ἀπεικόνιση τοῦ φιδιοῦ δὲν εἶχε νὰ φοβηθεῖ τίποτε ἀπὸ δάγκωμα τοῦ ἀληθινοῦ φιδιοῦ,

τως ὄψεως τὸ δῆγμα ἐξ ἀντιπαθείας τινὸς ἀπορρηῆτου τῆς ὄψεως τὸν ἰὸν ἀμβλυνούσης.

Πάλιν αὐτῷ περὶ τῆς ἡγεμονίας ἐπαναστάσεως ἐκ τοῦ λαοῦ γε-
γεννημένης καὶ τινων τὴν ἱερωσύνην εἰς ἑαυτοὺς μεταστῆναι βιαζο-
5 μένων, ὁ μὲν ἰκέτης τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐξαμαρτανόντων ἐγένετο,
τὸ δὲ δίκαιον τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως τῆς τοῦ Μωϋσέως πρὸς τὸ
ὁμόφυλον συμπαθείας ἰσχυρότερον ἦν. Χάσματι γὰρ ἢ γῆ διασχοῦσα
θείῳ θελήματι πάλιν πρὸς ἑαυτὴν συμπίπτει ἔνδον ὑπολαβοῦσα
παγγενῆ πάντας τοὺς τῇ ἀρχῇ τοῦ Μωϋσέως ἑαυτοὺς ἀντεπάραντας.
10 Οἱ δὲ περὶ τὴν ἱερωσύνην λυσσήσαντες πυρὶ καταφλεχθέντες περὶ
διακοσίους τε καὶ πεντήκοντα τῷ καθ' ἑαυτοὺς πάθει σωφρονίζουσι
τὸ ὁμόφυλον. Ὡς δ' ἂν μᾶλλον πεισθεῖεν οἱ ἄνθρωποι θεόθεν παρα-
γίνεσθαι τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν τοῖς ἀξιουμένοις, ράβδους δὴ ἐξ
ἐκάστης φυλῆς παρὰ τῶν ἐξεχόντων κομίζεται, γράμμασιν ἰδίους
15 ἐκάστην κατασημηναμένου τοῦ δεδωκότος, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ Ἄαρὼν
τοῦ ἱερέως. Ταύτας δὲ προσθεὶς τῷ ναῷ διὰ τούτων φανεροῖ τῷ
λαῷ τὴν περὶ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Θεοῦ ψῆφον. Μόνη γὰρ ἐκ πασῶν
ἢ τοῦ Ἄαρὼν ράβδος ἐβλάστησε καὶ τὸν ἐκ τοῦ ξύλου καρπὸν (κά-
ρυον δὲ ἦν ὁ καρπὸς) ἐξέφυσέ τε καὶ ἔτελείωσεν, ὃ δὴ μέγιστον καὶ
20 τοῖς ἀπίστοις ἔδοξε θαῦμα, πῶς τὸ αὔρον καὶ περιεξεσμένον καὶ ἄρ-
ριζον ἀθρόως πιανθὲν τὸ τῶν ἐρριζωμένων ἐνήργησεν, ἀντὶ γῆς καὶ
φλοιοῦ καὶ ἰκμάδος καὶ ρίζης καὶ χρόνου τῆς θείας δυνάμεως γενο-
μένης τῷ ξύλῳ. Ἐπὶ τούτοις δι' ἄλλοφύλων ἐθνῶν τὸν στρατὸν
ἄγων, ἀπώμοτον ποιεῖται ταῖς ἀρούραις αὐτῶν καὶ τοῖς ἀμπελῶσι
25 τῷ λαῷ συγχωρῆσαι τὴν δίοδον, ἀλλὰ φυλάξαι τὴν βασιλικὴν ὁδὸν
μήτε εἰς δεξιὰν μήτε εἰς ἀριστερὰν ἀποκλίναντα. Τῶν δὲ πολεμίων
οὐδὲ ἐπὶ τούτοις εἰρηνευόντων μάχη καταγωνισάμενος τὸ ἀλλόφυ-
λον ἐγκρατῆς γίνεται τῆς παρόδου.

Εἶτά τις Βαλάκ μείζονος ἔθνους τὴν ἡγεμονίαν ἔχων (Μαδιανῆ-
30 ται δὲ τῷ ἔθνει τὸ ὄνομα) πρὸς τὸ πάθος τῶν προεαλωκότων κατα-
πλαγεὶς καὶ ὄσον οὐδέπω τὰ ἴσα παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν πείσεσθαι
προσδοκήσας, ἐπάγεται πρὸς συμμαχίαν ὄπλων μὲν καὶ σωμάτων
βοήθειαν οὐδεμίαν, περιέργον δὲ μαγγανείαν διὰ τινος Βαλαάμ, ὃς
περὶ ταῦτα δεινὸς ἐθρυλλεῖτο εἶναι καὶ παρὰ τῶν κεχρημένων αὐτῷ

γιατι ἀπὸ κάποια ἀνεξήγητη ἀντίδραση τὸ κοίταγμα μείωνε τὴ δραστικότητα τοῦ δηλητηρίου.

Ξέσπασε νέα ἐπανάσταση γιὰ τὴν ἀρχὴ ἐναντίον του ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ μερικοὶ τὸν πίεζαν νὰ μεταβιβάσει τὴν ἱερωσύνη σ' αὐτούς. Ὁ Μωυσῆς τότε ἔγινε ἰκέτης πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ παρανομοῦσαν, ἡ δίκαιη ὅμως κρίση τοῦ Θεοῦ στάθηκε ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴ συμπάθεια τοῦ Μωυσῆ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους του. Μὲ θέλημα Θεοῦ ἀνοίγει χάσμα στὴ γῆ καὶ κλείνει πάλι περικλείοντας μέσα του ὅλους χωρὶς ἐξαίρεση ὅσοι ξεσηκώθηκαν κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μωυσῆ. Ὅσοι εἶχαν λυσσάξει σχετικὰ μὲ τὴν ἱερωσύνη, διακόσια πενήντα ἄτομα, κήηκαν μέσα στὶς φλόγες καὶ μὲ τὸ πάθημά τους συνέτισαν τοὺς ὁμοφύλους τους. Καὶ γιὰ νὰ πεισθοῦν ἀκόμα περισσότερο οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἡ χάρη τῆς ἱερωσύνης ἔρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἄξιοι, παίρνει ραβδιὰ ἀπὸ τὰ ἐξέχοντα μέλη κάθε φυλῆς, ποὺ εἶχε σημαδέψει μὲ δικά του γράμματα ὅποιος τὰ εἶχε δώσει κι ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρών. Τὶς βάζει στὸ ναὸ καὶ μ' αὐτὲς φανερώνει στὸ λαὸ τὴν ψῆφο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἱερωσύνη. Ἀπὸ ὅλα τὰ ραβδιὰ βλάστησε μόνο ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρών κι ἔβγαλε τὸν καρπὸ τοῦ δέντρου (ποὺ ἦταν καρύδι) καὶ τὸν ὀλοκλήρωσε. Αὐτὸ φάνηκε μεγάλο θαῦμα ἀκόμα καὶ στοὺς ἀπίστους, πῶς τὸ ξηρὸ καὶ ξεφλουδισμένο καὶ ἄρριζο ξύλο ζωοποιήθηκε ξαφνικὰ καὶ ἐνεργοῦσε ὅπως τὰ ριζωμένα δέντρα· γῆ καὶ φλοιὸς καὶ νερὸ καὶ ρίζα καὶ κατάλληλος καιρὸς ἔγινε γιὰ τὸ δέντρο ἡ θεία δύναμη. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, ὀδηγώντας τὸ πλῆθος ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀλλόφυλους, βεβαιώνει μὲ ὄρκο ὅτι δὲ θὰ ἐπιτρέψει στὸ λαὸ νὰ περάσει ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ τὰ ἀμπέλια τους, ἀλλὰ θὰ βαδίσουν ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο καὶ δὲ θὰ παρεκκλίνουν οὔτε δεξιὰ οὔτε ἀριστερά. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐχθροὶ δὲν εἰρήνευαν οὔτε μὲ τὸν ὄρο αὐτόν, κατανικᾷ τοὺς ἀλλοφύλους σὲ μάχη καὶ γίνεται κύριος τοῦ περάσματος.

Ἐπειτα κάποιος Βαλαάμ, ἡγεμόνας ἐνὸς μεγαλύτερου ἔθνους (Μαδιανῖτες ὀνομαζόταν αὐτὸ τὸ ἔθνος), τρομοκρατημένος ἀπὸ τὸ πάθημα αὐτῶν ποὺ εἶχαν κατακινηθεῖ κι ἐλπίζοντας ὅτι δὲ θὰ πάθαινε τὰ ἴσα ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτες, προσφέρει γιὰ νὰ συμμαχήσουν ὄχι κάποια βοήθεια ὄπλων ἢ στρατιωτῶν, ἀλλὰ μιὰ περίεργη μαγεία ἀπὸ κάποιον Βαλαάμ. Αὐτὸς εἶχε ὄνομα ὅτι ἦταν δεινὸς σ'

ἔχειν τινὰ πρὸς τὰς τοιαύτας σπουδὰς δύνάμιν ἐπιστεύετο, ὧ τέχνη μὲν ἦν ἡ οἰωνιστικὴ, δαιμόνων δὲ τινων συνεργία χαλεπὸς ἦν ἐπάγων τοῖς ἀνθρώποις περιεργότερα τινὶ δυνάμει τὰ ἀνήκεστα, ὅς τοῖς ἀπάγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν βασιλέα τοῦ ἔθνους ἐπόμενος, τῇ φωνῇ τῆς 5 ὄνου τὸ μὴ αἴσιον αὐτῷ τὴν ὁδὸν εἶναι διδάσκεται. Εἴτα διὰ τινος ἐμφανείας τὸ πρακτέον μαθὼν ἀσθενεστέραν εὔρε τὴν κακοποιὸν μαγγανείαν τοῦ βλάβην τινὰ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχομένοις προστρίψασθαι. Ἀντὶ δὲ τῆς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας ἐκ θείας ἐπιπνοίας ἔνθους γενόμενος τοιαύτας ἐφθέγγετο φωνάς, ὡς προφη- 10 τείαν ἀντικρυς εἶναι τῶν εἰς ὕστερον πρὸς τὸ κρεῖττον ἐκβησομένων. Δι' ὧν γὰρ ἐκωλύθη πρὸς τὸ κακὸν ἐνεργῆσαι τῇ τέχνῃ, διὰ τούτων τῆς θείας δυνάμεως ἐν αἰσθήσει γενόμενος, χαίρειν ἐάσας τὴν μαντικὴν ὑποφητεύει τῷ θείῳ θελήματι. Ἐπὶ τούτοις τὸ μὲν ἔθνος τῶν ἀλλοφύλων ἐκτρίβεται ἐπικρατεστέρου τοῦ λαοῦ κατὰ 15 τὸν πόλεμον γεγονότος, ἠττηθέντος δὲ μετὰ ταῦτα τῷ τῆς ἀκολασίας πάθει ἐν ταῖς αἰχμαλώτοις, ὅτε τοῦ Φινεὲς τοὺς ἐν ἀτιμίᾳ συμπλακέντας μιᾷ πληγῇ διελάσαντος ἀνάπαυλαν ἔσχε τοῦ Θεοῦ ἢ κατὰ τῶν λελυσσηκότων πρὸς τὰς ἀθέσμους μίξεις ὀργή, τότε ἀναβὰς ἐπὶ τι ὄρος ὑψηλὸν ὁ νομοθέτης καὶ πόρρωθεν τὴν χώραν κατασκευά- 20 μενος, ἢ διὰ τῆς θείας ἐπαγγελίας τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένης τῷ Ἰσραὴλ παρεσκευάστο, μεθίσταται τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, οὐδὲν ἐν τῇ γῆ σημεῖον οὐδὲ μνημόσυνον τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἐν τάφοις ὑπολειπόμενος, οὗ τῷ κάλλει χρόνος οὐκ ἔλυμήνατο οὔτε τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λαμπηδόνα ἡμαύρώσεν οὔτε τὴν ἀπολάμπουσαν 25 τοῦ προσώπου χάριν ἀπήμβλυνεν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων καὶ κατὰ ταῦτα ἐν τῷ ἀτρέπτῳ τῆς φύσεως διασώσας τὸ ἐν τῷ καλῷ ἀμετάπτωτον.

Ταῦτα μὲν ὅσα ἐκ τῆς προχείρου τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίας ἐμάθομεν, ἐν ἐπιδρομῇ σοι διηγησάμεθα, εἰ καὶ πως ἡ ὑπόθεσις ἐστὶν ἐν 30 οἷς τὸν λόγον ἀναγκαίως ἐπλάτυνε. Καιρὸς δ' ἂν εἴη πρὸς τὸν προκείμενον ἡμῖν τοῦ λόγου σκοπὸν ἐφαρμόσαι τὸν μνημονευθέντα βίον, ὡς ἂν τις γένοιτο ἡμῖν ἐκ τῶν προειρημένων πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον συνεισφορά. Ἀναλάβωμεν τοίνυν τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ αὐτοῦ διηγήματος.

22. Ἀριθμ. 24,2.

23. Ἀριθμ. 25,7-8.

24. Δευτ. 34,1 ἐ.

αὐτὰ κι ὅσοι εἶχαν ζητήσει τὴ βοήθειά του πίστευαν πῶς εἶχε κάποια δύναμη σ' αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἡ τέχνη του ἦταν ἡ οἰωνοσκοπία καὶ μὲ τὴ συνεργία κάποιων δαιμόνων γινόταν ἐπικίνδυνος, προκαλώντας στοὺς ἀνθρώπους μὲ μιὰ παράξενη δύναμη τὰ ἀθεράπευτα κακά. Αὐτὸς ἀκολουθώντας ἐκείνους ποὺ τὸν πῆγαιναν στὸ βασιλιά τοῦ λαοῦ ἐκείνου, καταλαβαίνει ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς ὄνου ὅτι ὁ δρόμος αὐτὸς δὲ θὰ τοῦ ἔβγαινε σὲ καλὸ. Ἐπειτα, ἀφοῦ μὲ ἓνα ὄραμα κατάλαβε τί ἔπρεπε νὰ κάνει, βρῆκε ὅτι ἡ κακοποιὸς μαγεία δὲν εἶχε τόση δύναμη, ὥστε νὰ βλάψει ἐκείνους ποὺ εἶχαν σύμμαχο τὸ Θεό. Κι ἀφοῦ ἔγινε ἔνθεος ἀπὸ μιὰ θεία ἐπίπνευση ἀντὶ νὰ πράξει τὰ δαιμονικὰ εἶπε τέτοιους λόγους, ὥστε νὰ εἶναι καθαρὴ προφητεία γιὰ ὅσα ὠφέλιμα θὰ γίνονταν ἀργότερα. Μὲ ὅποιο τὸν ἐμπόδισε νὰ θέσει σ' ἐνέργεια τὴν τέχνη του πρὸς τὸ κακό, μὲ αὐτὸ αἰσθάνθηκε τὴ θεία δύναμη κι ἀποχαιρετώντας τὴ μαντικὴ προφητεὺν κατὰ τὸ θεῖο θέλημα²². Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἀλλόφυλο ἔθνος ἐξαφανίζεται μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ κατὰ τὸν πόλεμο, ποὺ ἀργότερα ἠττήθηκε ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀκολασίας πρὸς τὶς αἰχμάλωτες γυναῖκες, ὅταν ὁ Φινεὲς διαπέρασε μὲ ἓνα χτύπημα²³ αὐτοὺς ποὺ πιάστηκαν στὴν αἰσχρὴ πράξη καὶ σταμάτησε ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχαν λυσσαῆξει γιὰ ἀθέμιτο ζευγάρωμα. Τότε ὁ νομοθέτης ἀνέβηκε σὲ ψηλὸ βουνό²⁴ κι ἀφοῦ κοίταξε ἀπὸ μακριὰ τὴ χώρα, ποὺ εἶχε προοριστεῖ γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες μὲ τὴ θεία ὑπόσχεση ποὺ δόθηκε στοὺς πατέρες, ἐγκαταλείπει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, χωρὶς ν' ἀφήσει κανένα σημεῖο οὔτε ἀναμνηστικὸ σὲ μνημεῖο τῆς μετὰστασῆς του. Τὸ κάλλος του δὲν τὸ κατέστρεψε ὁ χρόνος οὔτε θάμπωσε τὴ λάμψη τῶν ματιῶν του οὔτε μάρανε τὴ χάρη ποὺ ἀκτινοβολοῦσε στὸ πρόσωπό του. Ἀλλὰ ἦταν πάντοτε ὁ ἴδιος σὲ ὅλα, διασώζοντας στὸ ἄτρεπτο τῆς φύσης τὴν ἀμετάπτωτη παραμονὴ του στὸ καλὸ.

Αὐτὰ ὅσα ἐλάβαμε ἀπὸ τὴν πρόχειρη ἱστορία τοῦ Μωυσῆ, σοῦ τὰ ἐκθέσαμε μὲ συντομία, ἂν καὶ σὲ κάποια σημεῖα πλατύνουμε ἀναγκαστικὰ τὸ λόγο μας ἐξαιτίας τοῦ θέματός μας. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἐφαρμόσουμε τὸ βίον ποὺ μνημονεύσαμε στὸ σκοπὸ τοῦ λόγου μας ὅπως τὸν ἔχομε θέσει, γιὰ νὰ ἔχομε κάποια συνεισφορὰ στὸ βίον τῆς ἀρετῆς ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ἤδη. Ἄς ἀρχίσουμε λοιπὸν τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή.

ΛΟΓΟΣ Β'

ΘΕΩΡΙΑ

Ὅτε καταφθείρεσθαι τὸ ἄρρεν ὁ τυραννικὸς διακελεύεται νόμος, τότε γεννᾶται ὁ Μωϋσῆς. Πῶς οὖν τὴν συντυχικὴν τοῦ ἀνδρὸς γέννησιν ἐκ προαιρέσεως ἡμεῖς μιμησόμεθα; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι πάντως ἐρεῖ τις, ὥστε μιμήσασθαι τινὰ τῆ καθ' 5 ἑαυτὸν γενέσει τὸν εὐδόκιμον τόκον. Ἄλλ' οὐδὲν χαλεπὸν ἐκ τοῦ δοκοῦντος δυσχερεστέρου τῆς μιμήσεως ἄρξασθαι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πᾶν τὸ ἐν ἀλλοιῶσει κείμενον οὐδέποτε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ μένει, ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου πάντοτε γίνεται, πρὸς τὸ κρεῖττον ἢ πρὸς τὸ χειρὸν ἀεὶ τῆς ἀλλοιῶσεως ἐνεργουμένης; Νοεῖσθω δὲ καθ' ὑπόθε- 10 σιν. Ἡ μὲν ὑλικὴ τε καὶ ἐμπαθεστέρα διάθεσις, πρὸς ἣν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κατολισθαίνουσα φέρεται, τὸ θῆλυ τῆς ζωῆς, ὃ τῷ τυράννῳ φίλον ἐστὶ ζωογονούμενον, τὸ δὲ κατεσκληκός τε καὶ σύντονον τῆς ἀρετῆς ὁ ἀνθρώδης τόκος, ὁ πολέμιος τῷ τυράννῳ καὶ πρὸς ἐπανάστασιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὑποπτος. Δεῖ οὖν τὸ ἀλλοιούμενον 15 πάντως ποῦ ἀεὶ γεννᾶσθαι. Οὐ γὰρ ἂν τι τῶν πάντοτε ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει θεωρηθεῖη. Τὸ δὲ οὕτω γεννᾶσθαι οὐκ ἐξ ἀλλοτρίας ἐστὶν ὁρμῆς καθ' ὁμοιότητα τῶν σωματικῶς τὸ συμβὰν ἀπογεννώντων, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ὁ τοιοῦτος γίνεται τόκος. Καί ἐσμεν ἑαυτῶν, τρόπον τινά, πατέρες, ἑαυτοὺς οἴους ἂν ἐθέλω- 20 μεν τίκοντες καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας προαιρέσεως εἰς ὅπερ ἂν ἐθέλωμεν εἶδος ἢ ἄρρεν ἢ θῆλυ τῷ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας λόγῳ διαπλασσομένοι. Ἐξεστὶ καὶ ἡμῖν πάντως, ἄκοντος τοῦ τυράννου καὶ λυπουμένου, ἐπὶ τῇ ἀστειοτέρᾳ γεννήσει παρελθεῖν τε εἰς φῶς καὶ τοῖς γονεῦσι τοῦ καλοῦ τούτου κηήματος (λογισμοὶ δ' ἂν εἶεν οὗτοι οἱ τῆς ἀρετῆς 25 γινόμενοι πατέρες) ὀφθῆναί τε μεθ' ἡδονῆς καὶ ζωογονηθῆναι, κἂν ὑπεναντίον ἢ τῷ τοῦ τυράννου φρονήματι.

ΛΟΓΟΣ Β'

ΘΕΩΡΙΑ

“Όταν ο νόμος του τυράννου προστάζει να θανατώνονται τὰ ἀρσενικά παιδιά, τότε γεννιέται ο Μωυσῆς¹. Πῶς λοιπὸν τὴν συγκυριακὴ γέννηση τοῦ ἀνδρὸς ἐμεῖς θὰ τὴ μιμηθοῦμε μὲ τὴ θέλησή μας; Γιατὶ κι αὐτό, θὰ πεῖ κάποιος, δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε στὴν ἐξουσία μας, ὥστε νὰ μιμηθεῖ κάποιος καὶ νὰ ἔχει, ὅταν γεννηθεῖ, μιὰ γέννηση ἐνδοξη. Ἀλλὰ δὲν δημιουργεῖ πρόβλημα ν’ ἀρχίσει ἡ μίμηση ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φαίνεται δυσκολότερο. Ποιὸς δὲ γνωρίζει ὅτι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μέσα στὴν ἀλλοίωση δὲ μένει ποτὲ τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μεταβάλλεται πάντοτε σὲ κάτι ἄλλο, καθὼς ἡ ἀλλοίωση γίνεται πάντοτε πρὸς τὸ καλύτερο ἢ τὸ χειρότερο; Ἄς κάνομε μιὰ ὑπόθεση. Ἡ ὑλικὴ καὶ πιὸ ἐμπαθὴς διάθεση, πρὸς τὴν ὁποία κατολισθαίνει ἡ ἀνθρώπινη φύση, εἶναι τὸ θηλυκὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, ποὺ ὁ τύραννος θέλει νὰ διατηρήσει στὴ ζωὴ. Ἡ σκληρὴ καὶ τραχιὰ ἀρετὴ εἶναι τὸ ἀρσενικὸ παιδί, ὁ ἐχθρὸς τοῦ τυράννου καὶ ὑποπτος γιὰ ἐπανάσταση κατὰ τῆς ἀρχῆς του. Ἐπομένως αὐτὸ ποὺ ἀλλοιώνεται πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ γεννιέται κάπου. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ κάτι ἀπὸ ὅσα εἶναι πάντοτε τὰ ἴδια μέσα στὴ μεταβαλλόμενὴ φύση. Τὸ νὰ γεννιέται ὅμως κάτι μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, δὲν εἶναι ἀπὸ ὄθησιν ξένη ὅμοια μ’ ἐκείνους ποὺ γεννοῦν σωματικὰ κάτι τυχαῖο, ἀλλὰ ἡ γέννηση αὐτὴ γίνεται μὲ τὴ θέλησή του. Καὶ εἴμαστε κατὰ κάποιο τρόπο πατέρες τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ γεννοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ὅπως τὸν θέλομε καὶ τὸν διαπλάσσομε σὲ ὅποιο γένος τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας θέλομε, ἀρσενικὸ ἢ θηλυκὸ. Εἶναι ὅπωςδὴποτε δυνατὸ καὶ σ’ ἐμᾶς, κι ἂν δὲν θέλει ὁ τύραννος καὶ λυπᾶται, νὰ ἔρθομε στὸ φῶς μὲ τὴν εὐγενέστερη γέννηση καὶ οἱ γονεῖς τοῦ ὠραίου αὐτοῦ παιδιοῦ (καὶ πατέρες τῆς ἀρετῆς θὰ εἶναι οἱ λογισμοὶ) θὰ τὸ δοῦν μὲ ἰκανοποίησιν κι ἄς εἶναι ἀντίθετο στὸ φρόνημα τοῦ τυράννου.

Οὐκοῦν ὡς ἂν τις ἐκ τῆς ἱστορίας τὰς ἀφορμὰς λαβὼν ἐπὶ τὸ
 γυμνότερον διακαλύπτει τὸ αἴνιγμα, τοῦτο διδάσκει ὁ λόγος ἀρχὴν
 τοῦ κατ' ἀρετὴν ποιεῖσθαι βίου τὸ ἐπὶ λύπῃ τοῦ ἐχθροῦ γεννηθῆναι,
 ἐν τῷ τοιούτῳ φημὶ τῆς γεννήσεως εἶδει, ἧς ἢ προαίρεσις τὴν ὠδῖνα
 5 μαιεύεται. Οὐ γὰρ ἂν τις λυπήσειε τὸν ἀντίπαλον μὴ τοιαῦτα δεικνὺς
 ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα, οἷα τῆς κατ' ἐκείνου νίκης τεκμήρια γίνε-
 σθαι. Τῆς δὲ αὐτῆς προαιρέσεως πάντως ἐστὶ γεννησαί τε τὸ ἀν-
 δρεῖον τοῦτο καὶ ἐνάρετον γέννημα καὶ ταῖς καθηκούσαις τροφαῖς τι-
 θηνήσασθαι καὶ ὅπως ἂν ἐκ τοῦ ὕδατος διασωθεῖ ἀπαθῶς προ-
 10 νοήσασθαι. Οἱ μὲν γὰρ τῷ τυράννῳ τοὺς τόκους αὐτῶν χαριζόμενοι
 γυμνά τε καὶ ἀπρονόητα τῷ ρεῖθρῳ τὰ τέκνα διδῶσι. Ρεῖθρον δὲ
 τὸν βίον φημὶ τὸν τοῖς ἐπαλλήλοις πάθεσι κυματούμενον, ὅφ' ὧν τὸ
 ἐν τῷ ρεῖθρῳ γινόμενον ὑποβρύχιον καταδύεται τε καὶ καταπνίγε-
 ται. Οἱ δὲ σώφρονές τε καὶ προνοητικοὶ λογισμοί, οἱ τῆς ἀνδρείας
 15 γονῆς πατέρες, ὅταν καταχθῆ πρὸς τὰ τῆς ζωῆς ταύτης κύματα τὸ
 ἀγαθὸν ἔκγονον τῆ τοῦ βίου ἀνάγκῃ, κιβωτῷ πρὸς τὸ μὴ γενέσθαι
 βύθιον τὸν τῷ ρεῖθρῳ δοθέντα κατασφαλίζονται. Κιβωτὸς δ' ἂν εἴη
 ἐκ διαφόρων σανίδων συμπεπηγυῖα ἢ ἐκ ποικίλων μαθημάτων
 πηγνυμένη παιδείυσις, ἢ ἄνω τῶν κυμάτων τὸν δι' αὐτῆς ἐπιφερόμε-
 20 νον τοῦ βίου ἀνέχουσα, ἧς ὑπαρχούσης οὐδὲ ἐπὶ πολὺ τῷ σάλῳ τῶν
 ὑδάτων ἐμπλανηθήσεται ταῖς τῶν κυμάτων ὀρμαῖς συμφερόμενος,
 ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταθεροῦ τῆς ὄχθης, τουτέστιν ἔξω τοῦ βιωτικοῦ σάλου
 γινόμενος, αὐτομάτως ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν ὑδάτων πρὸς τὸ σταθερὸν
 ἀπωσθήσεται.

25 Ὅ δὲ καὶ τῆ πείρᾳ μανθάνομεν ἀφορῶντες ὅτι καὶ τοὺς μὴ βα-
 πτιζομένους ταῖς ἀνθρωπίναις ἀπάταις αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἢ
 ἄστατός τε καὶ πεφορημένη κίνησις ἀφ' ἑαυτῆς ἀπωθεῖται, ὥσπερ τι
 βάρος μάταιον τοὺς διὰ τῆς ἀρετῆς ἐνοχλοῦντας λογιζομένη. Ὅ δὲ
 τῶν τοιούτων ἔξω γενόμενος μιμείσθω τὸν Μωϋσέα καὶ μὴ φειδέ-
 30 σθω τῶν δακρῦων, κἂν ἐν κιβωτῷ κατησφαλισμένος τύχη· ἀσφα-
 λῆς γὰρ φύλαξ τῶν δι' ἀρετῆς σωζομένων τὸ δάκρυον. Εἰ δὲ ἢ ἄγο-
 νός τε καὶ στεῖρα βασιλέως οὔσα θυγάτηρ (ἦν, οἶμαι, τὴν ἔξωθεν κυ-
 ρίως νοεῖσθαι φιλοσοφίαν) ὑποβαλλομένη τὸν νέον μήτηρ τοῦ τοιού-
 του κληθῆναι κατασκευάσειεν, ἕως τότε συγχωρεῖ ὁ λόγος μὴ ἀπω-

Γιὰ ν' ἀποκαλύψει λοιπὸν κανέναν τὸ αἶνιγμα καὶ νὰ τὸ δείξει γυμνὸ παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἱστορία, ὁ λόγος διδάσκει τοῦτο· νὰ θεωροῦμε ὡς ἀρχὴ τοῦ βίου τῆς ἀρετῆς τὸ νὰ γεννηθοῦμε πρὸς λύπη τοῦ ἐχθροῦ, ἐννοῶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς γέννησης, πὺ ἔχει ὡς μαία γιὰ τὶς ὠδίνες τῆς τὴν προαίρεση. Δὲ θὰ προξενήσει κανέναν λύπη στὸν ἀντίπαλο, ἂν δὲν παρουσιάσει ἐπάνω του γνωρίσματα τέτοια, πὺ νὰ γίνουν τεκμήρια τῆς νίκης ἐναντίον ἐκείνου. Καὶ εἶναι τῆς ἴδιας προαίρεσης ὅπωςδὴποτε νὰ γεννήσει αὐτὸ τὸ ἀνδρεῖο καὶ ἐνάρετο παιδί καὶ νὰ τὸ θρέψει σὰν τροφὸς μὲ τὶς τροφές πὺ πρέπει καὶ νὰ προνοήσει πῶς νὰ διασωθεῖ χωρὶς νὰ πάθει τίποτε ἀπὸ τὸ νερό. Ὅποιοι προσφέρουν τὰ παιδιά τους στοὺς τυράννους τὰ παραδίδουν γυμνὰ καὶ ἀβοήθητα στὸ ποτάμι. Ποτάμι ἐννοῶ τὴ ζωὴ πὺ τρικυμίζει ἀπὸ ἀλλεπάλληλα πάθη καὶ πὺ ὅ,τι πέσει σ' αὐτὴ βουλιάζει στὸ βυθὸ καὶ πνίγεται. Οἱ φρόνιμοι ὅμως καὶ προνοητικοὶ λογισμοί, οἱ πατέρες τοῦ ἀνδρείου γεννήματος, ὅταν τὸ καλὸ παιδί ριχτεῖ στὰ κύματα τῆς ζωῆς αὐτῆς ἀπὸ τὴ βιοτικὴ ἀνάγκη, τὸ ἐξασφαλίζουν σὲ κασέλα γιὰ νὰ μὴ βουλιάξει στὸ βυθὸ αὐτὸ πὺ ἔριξαν στὸ ποτάμι. Καὶ κασέλα φτιαγμένη ἀπὸ διάφορα σανίδια εἶναι ἡ μόρφωση πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα μαθήματα, πὺ κρατᾶει πάνω ἀπὸ τὰ κύματα αὐτὸν πὺ ταξιδεύει πάνω τῆς. Ἄν διαθέτει αὐτήν, κανέναν δὲ θὰ θαλασσοδαρθεῖ γιὰ πολὺ ἀπὸ τὴ βία τῶν κυμάτων, ἀλλὰ πατώντας στὸ σταθερὸ ἔδαφος τῆς ὄχθης, βγαίνοντας δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ τὸ σάλιο τῆς ζωῆς θὰ ἀπρωθηθεῖ στὴ στεριά αὐτόματα ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τῶν ὑδάτων.

Αὐτὸ μᾶς τὸ διδάσκει καὶ ἡ πείρα καὶ διαπιστώνομε ὅτι καὶ αὐτοὺς πὺ δὲ βυθίζονται στὴν ἀνθρώπινη ἀπάτη, ἡ ἴδια ἡ ἄστατη ὀρμητικὴ κίνηση τῶν πραγμάτων τοὺς ἀποτινάζει ἀπὸ πάνω τῆς· θεωρεῖ σὰν μάταιο βᾶρος ὅσους τὴν ἐνοχλοῦν μὲ τὴν ἀρετὴ τους. Ὅποιος ὅμως ἔχει ξεπεράσει αὐτὰ τὰ πράγματα ἃς μιμεῖται τὸ Μωυσῆ κι ἃς χύνει ἄφθονα δάκρυα, ἀκόμα κι ἂν εἶναι ἐξασφαλισμένος μέσα στὸ καλάθι· γιὰ τὸ δάκρυ εἶναι ὁ ἀσφαλῆς φύλακας ὅσων σώζονται μὲ τὴν ἀρετὴ. Ἄν τώρα ἡ κόρη τοῦ βασιλιᾶ (πὺ νομίζω ἐννοεῖται κυρίως ἡ ἔξω φιλοσοφία), πὺ εἶναι ἄγονη καὶ στείρα, υἰοθετήσῃ τὸ νέο καὶ κάνει νὰ ὀνομαστεῖ μητέρα του, ὁ λόγος ἐπιτρέπει νὰ μὴν ἀπωθεῖται ἡ σχέση μὲ τὴν κατὰ τὸ ὄνομα

θεῖσθαι τὴν τῆς ψευδωνύμου μητρὸς οἰκειότητα, ἕως ἂν τις τὸ ἀτε-
 λές τῆς ἡλικίας ἐν ἑαυτῷ βλέπῃ. Ὁ δὲ πρὸς ὕψος ἤδη ἀναδραμῶν,
 ὡς περὶ τοῦ Μωϋσέως ἐμάθομεν, αἰσχύνῃ ἡγήσεται τῆς κατὰ φύ-
 σιν ἀγόνου παῖς ὀνομάζεσθαι. Ἄγονος γὰρ ὡς ἀληθῶς ἢ ἔξωθεν
 5 παιδεύσις, ἀεὶ ὠδίνουσα καὶ μηδέποτε ζωογονοῦσα τῷ τόκῳ. Τίνα
 γὰρ ἔδειξε καρπὸν τῶν μακρῶν ὠδίνων ἢ φιλοσοφία, ἢ τίνα τοσοῦ-
 των τε καὶ τοιούτων ἄξιον πόνων; Οὐ πάντες ὑπηνέμιοί τε καὶ ἀτε-
 λεσφόρητοι πρὶν εἰς τὸ φῶς ἐλθεῖν τῆς θεογνωσίας ἀμβλίσκονται,
 δυνάμενοι ἴσως γενέσθαι ἄνθρωποι, εἰ μὴ διόλου τοῖς κόλποις τῆς
 10 ἀγόνου σοφίας ἐνεκαλύπτοντο;

Οὐκοῦν τοσοῦτόν τις τῇ τῶν Αἰγυπτίων βασιλίδι συζήσας,
 ὅσον μὴ δοκεῖν ἄμοιρος εἶναι τῶν παρ' ἐκείνοις σεμνῶν, ἀναδραμέ-
 τω πρὸς τὴν κατὰ φύσιν μητέρα, ἧς οὐδὲ παρὰ τῇ βασιλίδι τρεφόμε-
 νος ἀπεσχίσθη τῷ μητρῷ γάλακτι, καθὼς ἢ ἱστορία φησί, τιθη-
 15 νούμενος. Ὅπερ μοι δοκεῖ διδάσκειν, ἴν', εἰ τοῖς ἔξωθεν λόγοις κα-
 θομιλοίημεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς παιδείσεως, μὴ χωρίζεσθαι τοῦ ὑπο-
 τρέφοντος ἡμᾶς τῆς Ἐκκλησίας γάλακτος. Τοῦτο δ' ἂν εἴη τὰ νόμιμά
 τε καὶ τὰ ἔθη τῆς Ἐκκλησίας, οἷς τρέφεται ἢ ψυχὴ καὶ ἀδρύνεται ἐν-
 τεῦθεν τῆς εἰς ὕψος ἀναδρομῆς τὰς ἀφορμὰς ποιουμένη. Ἀληθῆς δὲ
 20 ὁ λόγος ὅτι δύο πολεμίων μέσος γενήσεται ὁ πρὸς τὰ ἔξωθεν δόγμα-
 τα καὶ μὴ τὰ πάτρια βλέπων· ἀνθίσταται γὰρ ὁ κατὰ τὴν θρησκείαν
 ἀλλόφυλος τῷ Ἑβραίῳ λόγῳ ἰσχυρότερος φανῆναι τοῦ ἰσραηλιτι-
 κοῦ φιλονεικῶν. Καὶ πολλοῖς γε τῶν ἐπιπολαιότερων τοιοῦτος ἔδο-
 ξεν, οἱ καταλιπόντες τὴν πατρίαν πίστιν τῷ ἐχθρῷ συνεμάχησαν,
 25 παραβάται τῆς πατρίου διδασκαλίας γενόμενοι.

Ὁ μέντοι κατὰ τὸν Μωϋσέα μέγας τε καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν
 νεκρὸν ἀποδείκνυσι τῇ παρ' ἑαυτοῦ πληγῇ τὸν τῷ λόγῳ τῆς ἀλη-
 θείας ἀντεγειρόμενον. Καὶ ἄλλως δ' ἂν τις εὔροι τὴν τοιαύτην ἐν
 ἡμῖν μάχην· μέσος γὰρ ὁ ἄνθρωπος οἷόν τι ἔπαθλον ἀγῶνος τοῖς ἐκ
 30 τοῦ ἐναντίου μεταποιουμένοις πρόκειται. Καὶ ὧπερ ἂν προστεθῇ,
 τοῦτον νικητὴν τοῦ ἐναντίου ποιεῖ, οἷον εἰδωλολατρία καὶ θεοσέ-
 βεια, ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τῦφος καὶ

μόνο μητέρα, όσο βλέπει κανένας ότι ή ηλικία του είναι ακόμη ατελής. Ὅποιος ὁμως ἔχει ἤδη ἀνεβεῖ στὸ ὕψος, ὅπως ξέρομε γιὰ τὸ Μωυσῆ, θὰ θεωρήσει ντροπή του νὰ ὀνομάζεται παιδί τῆς ἀπὸ τῆ φύση τῆς ἄγονης. Γιατὶ ἀληθινὰ εἶναι ἄγονη ἡ ἐξωτερικὴ μορφοση ποὺ πάντοτε ἔχει ὠδίνες καὶ ποτὲ δὲ γεννᾷ ζωντανὸ παιδί. Ποιὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῶν πολύχρονων πόνων τῆς ποὺ μᾶς ἔδειξε ἄξιος γιὰ τόσους καὶ τέτοιους πόνους; Δὲν εἶναι ὅλοι ἀνεμογεννήματα κι ὅλοι ἀνολοκλήρωτοι ποὺ ἀποβάλλονται πρὶν φτάσουν στὸ φῶς τῆς θεογνωσίας, ποὺ θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ γίνουν ἄνθρωποι, ἂν δὲν κλείνονταν καθόλου στοὺς κόλπους τῆς ἄγονης σοφίας.

Ἄφοῦ λοιπὸν ζήσει κανένας τόσο μὲ τῆ βασιλοπούλα τῶν Αἰγυπτίων, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἄμοιρος ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνοι τιμοῦν, ἄς γυρίσει πάλι στὴ φυσικὴ του μητέρα. Ἄπὸ αὐτὴν ἐξάλλου, ὅπως λέει ἡ ἱστορία του, δὲν ἀποχωρίστηκε ὅταν ζοῦσε κοντὰ στὴ βασιλοπούλα, ἄφοῦ τρεφόταν μὲ τὸ γάλα τῆς μητέρας του. Αὐτὸ νομίζω διδάσκει, ἂν ἀσχολούμαστε κατὰ τὸν καιρὸ τῆς μόρφωσής μας μὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς λόγους, νὰ μὴ μένομε δίχως τὸ γάλα τῆς Ἐκκλησίας. Κι αὐτὸ εἶναι τὰ καθιερωμένα καὶ οἱ συνήθειες τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὰ ὁποῖα τρέφεται καὶ δυναμώνει ἡ ψυχὴ δημιουργώντας ἀπὸ δῶ τίς προϋποθέσεις τῆς ἀναδρομῆς τῆς πρὸς τὰ ἄνω. Καὶ εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος ποὺ λέει ὅτι ἐνδιᾶμεσος δύο ἐχθρῶν θὰ γίνεῖ ὅποιος ἔχει παιδευθεῖ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ μορφοση κι ὄχι μὲ τὴ διδασκαλία τῶν προγόνων του. Ἐναντιώνεται δηλαδὴ ὁ ἀλλόφυλος κατὰ τὴ θρησκεία στὴν ἐβραϊκὴ διδασκαλία, ἀγωνιζόμενος νὰ φανεῖ πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ τὸν Ἰσραηλιτικό. Κι ἔτσι φάνηκε σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐπιπολαιότερους ποὺ ἄφησαν τὴν προγονικὴ τους πίστη καὶ συμμαχώντας μὲ τὸν ἐχθρὸ ἔγιναν παραβάτες τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων τους.

Ὁ μεγαλόψυχος ὁμως καὶ γενναῖος, ὅπως ὁ Μωυσῆς, σκοτῶνει μὲ χτύπημά του αὐτὸν ποὺ πολεμᾷ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας. Μπορεῖ κανένας νὰ ἐξηγήσει κι ἀλλιῶς αὐτὴ τὴ μέσα μας μάχη. Ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται στὴ μέση σὰν ἓνα εἶδος ἔπαθλου γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν διεκδικοῦν ὡς ἀντίπαλοι. Καὶ μὲ ὅποιου τὸ μέρος πάει, αὐτὸν ἀναδεικνύει νικητὴ τοῦ ἀντιπάλου του. Ἔτσι ἡ εἰδωλολατρία καὶ ἡ ὀρθὴ πίστη, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ

μετριότης καὶ πάντα τὰ ἐξ ἀντιθέτου νοούμενα Αἴγυπτίου τινὸς ἀντικρὺς ἐστὶ πρὸς Ἑβραῖον μάχη.

Παιδεύει τοίνυν ἡμᾶς ὁ Μωϋσῆς τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι συνίσταθαι μὲν ὡς ὁμοφύλῳ τῇ ἀρετῇ, ἀναιρεῖν δὲ τὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀρετῇ ἐπεμβαίνοντα· τῷ ὄντι γὰρ ἢ τῆς εὐσεβείας ἐπικράτησις θάνατος καὶ φθορὰ τῆς εἰδωλολατρίας γίνεται. Οὕτω καὶ διὰ τῆς δικαιοσύνης ἀναιρεῖται ἡ ἀδικία καὶ τῇ μετριότητι ὁ τῦφος καταφονεύεται. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἐμφυλίων πρὸς ἀλλήλους στάσις καὶ ἐν ἡμῖν γίνεται. Οὐ γὰρ ἂν αἱ τῶν πονηρῶν αἰρέσεων δογματοποιῆαι
 10 χῶραν ἔσχον, μὴ εἰς ἀντίπαλον τάξιν τῶν πεπλανημένων λογισμῶν τοῖς ἀληθεστέροις ἀντιβαινόντων. Ἐὰν οὖν ἀσθενέστεροι ὦμεν ἢ ὥστε δι' ἑαυτῶν δοῦναι τῷ δικαίῳ τὸ κράτος ὑπερισχύοντος διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ χείρονος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀληθείας ἀποθουμένου, φευκτέον ἐντεῦθεν ὡς τάχιστα καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἱστο-
 15 ρικοῦ ὑποδείγματος πρὸς μείζονά τε καὶ ὑψηλοτέραν τῶν μυστηρίων διδασκαλίαν. Κἂν ἀλλοφύλῳ πάλιν συνοικῆσαι δέη, τουτέστι κἂν τῇ ἔξω συγγενέσθαι σοφία καταναγκάζῃ ἢ χρεία, καὶ τοῦτο ἐλώμεθα τοὺς πονηροὺς ποιμένας τῆς ἀδίκου τῶν φρεάτων χρήσεως ἀποσκεδάσαντες, ὅπερ ἐστὶ τοὺς τῶν κακῶν διδασκάλους ἐπὶ τῇ
 20 πονηρᾷ χρήσει τῆς παιδεύσεως διελέγξαντες. Οὕτως ἐφ' ἑαυτῶν ἰδιάσωμεν, οὐκέτι μαχομένοις τισὶ συμπλεκόμενοί τε καὶ μεσιτεύοντες, ἀλλ' ἐν ὁμοφρονοῦσί τε καὶ ὁμογνωμονοῦσι τοῖς παρ' ἡμῶν βουκολουμένοις συζήσωμεν, πάντων τῶν ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς κινήματων προβάτων δίκην τῷ βουλήματι τοῦ ἐπιστατοῦντος λόγου
 25 ποιμαινομένων. Καὶ οὕτω προσεδρεύουσιν ἡμῖν τῇ εἰρηνικῇ ταύτῃ καὶ ἀπολέμῳ διαγωγῇ ἐπιλάμπει τότε ἡ ἀλήθεια ταῖς ἰδίαις μαρμαρυγαῖς τὰς τῆς ψυχῆς ὄψεις περιαιγάζουσα. Θεὸς δὲ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια ἢ ἐμφανισθεῖσα τότε διὰ τῆς ἀρρήτου ἐκείνης φωταγωγίας τῷ Μωϋσῆϊ.

30 Εἰ δὲ καὶ θάμνου τινὸς ἀκανθώδους τὸ φέγγος ἐξάπτεται, ὧ ἢ ἡ ψυχὴ τοῦ προφήτου καταφωτίζεται, οὐδὲ τοῦτο ἀσυντελὲς ἡμῖν ἔσται πρὸς τὸ ζητούμενον. Εἰ γὰρ Θεὸς μὲν ἡ ἀλήθεια, ἢ δὲ ἀλήθεια φῶς ἐστὶ (ταῦτα δὲ τὰ ὑψηλά τε καὶ θεῖα τῶν ὀνομάτων ἢ τοῦ Εὐαγγελίου φωνὴ προσμαρτυρεῖ τῷ διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὀφθέντι Θεῷ), ἀκο-

ἀδικία, ἡ ἀλαζονεία καὶ τὸ μέτρο καὶ ὅλα ὅσα νοοῦμε κατὰ ἀντίθεση, σημαίνουν καθαρὰ τὴ μάχη ἐνὸς Αἰγύπτου μ' ἕναν Ἑβραῖο.

Μᾶς διδάσκει λοιπὸν ὁ Μωυσῆς μὲ τὸ παράδειγμά του νὰ συμμαχοῦμε μὲ τὴν ἀρετὴ ὡς ὁμόφυλῆ μας καὶ νὰ ἐξοντώνομε ὁποιον ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ πραγματικὰ ἡ ἐπικράτηση τῆς εὐσέβειας εἶναι θάνατος καὶ φθορὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Ἔτσι καὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη ἐξολοθρεύεται ἡ ἀδικία καὶ μὲ τὴ μετριοφροσύνη ἐξοντώνεται ἡ περηφάνεια. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμφύλια διαμάχη γίνεται μέσα μας. Δὲ θὰ εἶχαν θέση ψευδοδιδασκαλίες τῶν πονηρῶν αἰρέσεων, ἂν δὲν ἀντιπαρατάσσονταν στὴν ἀντίπαλη παράταξη οἱ πλανεμένοι συλλογισμοὶ κατὰ τῶν ἀληθινῶν. Ἄν λοιπὸν εἴμαστε πιὸ ἀδύναμοι ἀπὸ ὅ,τι γιὰ νὰ δώσομε τὴ νίκη στὸ δίκαιο ὅταν πᾶν νὰ ὑπερισχύσουν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ χειρότερου καὶ ἀποκρούουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἀλήθειας, ἄς φύγομε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ γρηγορότερο, ὅμοια μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἱστορίας μας, γιὰ νὰ διδαχθοῦμε σὲ βαθμὸ μεγαλύτερο καὶ ἀνώτερο τὰ μυστήρια. Ἄν χρειαστεῖ πάλι νὰ συγκατοικήσομε μὲ ἀλλόφυλο, ἂν δηλαδὴ βρεθοῦμε στὴν ἀνάγκη νὰ μαθητεύσομε στὴν ἔξω σοφία, ἄς τὸ πράξομε καὶ αὐτὸ ἀπομακρύνοντας τοὺς κακοὺς ποιμένες ἀπὸ τὴν ἄδικη χρῆση τοῦ πηγαδιοῦ· αὐτὸ σημαίνει νὰ ἐλέγχομε τοὺς δασκάλους τῶν κακῶν γιὰ τὴ δόλια χρῆση τῆς παιδείσεως. Ἔτσι θὰ μείνομε μόνοι μας μὲ τὸν ἑαυτὸ μας, χωρὶς νὰ συμπλεκόμεσθε καὶ νὰ μεσιτεύομε σὲ κάποιους πὺ ἀλληλομαχοῦν, ἀλλὰ νὰ ζήσομε μαζὶ μὲ ἀνθρώπους τοῦ ἴδιου φρονήματος καὶ τῆς ἴδιας γνώμης πὺ φροντίζομε ἐμεῖς τὴ βοσκή τους, ἐπειδὴ ὅλα μέσα μας τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ποιμαίνονται σὰ νὰ εἶναι πρόβατα κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Λόγου πὺ ἐπιστατεῖ. Καὶ τότε σ' ἐμᾶς πὺ ἐπιμένομε σ' αὐτὸν τὸν εἰρηνικὸ καὶ ἀπόλεμο τρόπο ζωῆς θὰ ἀστράψει ἡ ἀλήθεια, πὺ κατα φωτίζει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μὲ τὶς λάμπεις της. Καὶ ἡ ἀλήθεια πὺ φανερώθηκε τότε στὸ Μωυσῆ μὲ τὴν ἀνέκφραστη ἐκείνη φωταγωγία εἶναι ὁ Θεός.

Ἄν τώρα ἀκόμα καὶ ἐνὸς θάμνου ἡ λάμψη ἀκτινοβολεῖ καὶ κατα φωτίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ προφήτη καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀνώφελο· σ' αὐτὸ πὺ ἐξετάζομε. Ἄν δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια² καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι φῶς (κι αὐτὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ θεῖα γνωρίσματα ἀποδίδει ὁ εὐαγγελικὸς λόγος στὸ Θεὸ πὺ μᾶς φανερώθηκε μέσα στὴ

λούθως ἢ τοιαύτη τῆς ἀρετῆς ἀγωγή προσάγει ἡμᾶς τῇ γνώσει τοῦ
 φωτὸς ἐκείνου, ὃ μέχρι τῆς ἀνθρωπίνης κάτεισι φύσεως, οὐκ ἀπό-
 τινος τῶν περὶ τὰ ἄστρα φωστήρων λαμπόμενον, ὡς ἂν μὴ τῆς ὑπο-
 κειμένης ὕλης ἢ αὐγῇ νομισθεῖη, ἀλλ' ἀπὸ γῆϊνης θάμνου τοὺς κατ'
 5 οὐρανὸν φωστήρας ταῖς ἀκτίσιν ὑπερβαλλόμενον. Δι' οὗ διδασκόμε-
 θα καὶ τὸ κατὰ τὴν παρθένον μυστήριον, ἀφ' ἧς τὸ τῆς θεότητος φῶς
 ἐπιλάμπαν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ διὰ γεννήσεως ἀδιάφθορον ἐφύλαξε
 τὴν ἐξάψασαν θάμνον τοῦ βλαστοῦ τῆς παρθενίας μὴ καταμαραν-
 θέντος τῷ τόκῳ. Παρ' ἐκείνου τοῦ φωτὸς διδασκόμεθα τί ποιήσαν-
 10 τες ἐντὸς τῶν ἀκτίνων τῆς ἀληθείας στησόμεθα, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι δε-
 δεμένοις ποσὶν ἀναδραμεῖν πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἐν ᾧ τὸ φῶς τῆς
 ἀληθείας ὁρᾶται, εἰ μὴ περιλυθεῖη τῶν τῆς ψυχῆς βάσεων ἢ νεκρά-
 τε καὶ γῆϊνη τῶν δερμάτων περιβολὴ ἢ περιτεθειῖσα κατ' ἀρχὰς τῇ
 φύσει, ὅτε διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ θεοῦ θελήματος ἐγυμνωθῆμεν.
 15 Καὶ οὕτως ἐπακολουθήσει τούτων ἡμῖν γενομένων ἢ τῆς ἀληθείας
 γνῶσις αὐτὴ ἑαυτὴν φανεροῦσα, ἢ γὰρ τοῦ ὄντος ἐπίγνωσις τῆς περὶ
 τὸ μὴ ὄν ὑπολήψεως καθάρσιον γίνεται. Τοῦτο δέ ἐστι, κατὰ γε τὸν
 ἕμῳ λόγον, ὀρισμὸς ἀληθείας τὸ μὴ διαψευσθῆναι τῆς τοῦ ὄντος κα-
 τανοήσεως. Ψεῦδος γάρ ἐστι φαντασία τις περὶ τὸ μὴ ὄν ἐγγινομένη
 20 τῇ διανοίᾳ, ὡς ὑφεστῶτος τοῦ μὴ ὑπάρχοντος, ἀλήθεια δὲ ἢ τοῦ ὄν-
 τως ὄντος ἀσφαλῆς κατανόησις. Καὶ οὕτω πολλῶν τις τῷ μεταξὺ
 χρόνῳ ταῖς ὑψηλαῖς δι' ἡσυχίας ἐμφιλοσοφήσας μελέταις, μόγις κα-
 τανοήσει τί μὲν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τὸ ὄν, ὃ τῇ ἑαυτοῦ φύσει τὸ εἶναι
 ἔχει, τί δὲ τὸ μὴ ὄν, ὃ ἐν τῷ δοκεῖν εἶναι μόνον ἐστίν, ἀνυπόστατον
 25 ἔχον ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν φύσιν.

Ὅμοι δοκεῖ τότε ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐν τῇ θεοφανείᾳ παιδευθεὶς
 γινῶναι ὅτι οὐδὲν τῶν ἄλλων, ὅσα τε τῇ αἰσθήσει καταλαμβάνεται
 καὶ ὅσα κατὰ διάνοιαν θεωρεῖται, τῷ ὄντι ὑφέστηκε, πλὴν ἢ τῆς
 ὑπερανεστῶσης αἰτίας τοῦ παντὸς ἀφ' ἧς ἐξῆπται τὸ πᾶν. Εἰ γάρ τι
 30 καὶ ἄλλο ἐν τοῖς οὖσιν ἢ διάνοια βλέπει, ἀλλ' ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων τὸ
 ἀπροσδεῆς τοῦ ἐτέρου ἐνθεωρεῖ ὁ λόγος, ᾧ δυνατόν ἐστι δίχα τῆς
 μετουσίας τοῦ ὄντος εἶναι. Τὸ δὲ ὡσαύτως ἔχον αἰεὶ, τὸ ἀναυξές, τὸ

σάρκα), κατὰ λογικὴν ἀκολουθία αὐτῇ ἡ ἄσκηση τῆς ἀρετῆς μᾶς ὀδηγεῖ στὴ γνώση ἐκείνου τοῦ φωτός, πού κατεβαίνει ὡς τὴν ἀνθρώπινη φύση, πού δὲν παίρνει τὴ λάμψη του ἀπὸ κάποιο ἀστέρι τοῦ οὐρανοῦ, γιὰ νὰ μὴ νομιστεῖ ὅτι ἡ λάμψη του προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ ἄστρου, ἀλλὰ τὴν παίρνει ἀπὸ ἓνα θάμνο τῆς γῆς πού ξεπερνᾷ στὴ λάμψη τ' ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦτο μᾶς διδάσκει καὶ τὸ μυστήριον τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Παρθένο, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ φῶς τῆς θεότητας πού ἔλαμψε μὲ τὴ γέννηση στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, φύλαξε ἀδιάφθορον τὸ θάμνο πού φλογίστηκε καὶ ὁ βλαστὸς τῆς παρθενίας δὲ μαράθηκε ἀπὸ τὴ γέννηση. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ φῶς διδασκόμαστε τί νὰ κάνομε γιὰ νὰ βρεθοῦμε μέσα στὴν ἀκτινοβολία τῆς ἀλήθειας κι ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ μὲ δεμένα τὰ πόδια νὰ ἀνεβεῖ κανένας σ' ἐκεῖνο τὸ ὕψος ὅπου φαίνεται τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, ἂν δὲ λυθεῖ γύρω ἀπὸ τὰ πόδια τῆς ψυχῆς ἡ νεκρὴ καὶ γήινη περιβολὴ μὲ τὰ δέρματα³ πού εἶχε δοθεῖ κατ' ἀρχὴ στὸν ἄνθρωπον, ὅταν μείναμε γυμνοὶ μὲ τὴν παρακοὴ μας στὸ θεῖο θέλημα. Καὶ ἔτσι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἐπακολουθήσει ἡ γνώση τῆς αὐτοφανέρωτης ἀλήθειας. Γιατὶ ἡ ἐπίγνωση τοῦ ὄντος γίνεται τὸ καθαρτικὸ τῆς ιδέας τῆς σχετικῆς μὲ τὸ μὴ ὄν. Αὐτὸ εἶναι ὁ ὀρισμὸς τῆς ἀλήθειας κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ νὰ μὴν ἀστοχῆσεις στὴν κατανόηση τοῦ ὄντος. Τὸ ψεῦδος δηλαδὴ εἶναι κάποια φαντασία πού δημιουργεῖται στὸ νοῦ μας σχετικά μὲ τὸ μὴ ὄν, σὰ νὰ ἔχει ὑπόσταση αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει πραγματικά. Κι ἔτσι, ἀφοῦ περάσει κανένας πολὺ χρόνον στὴν ἡσυχία ἐμβαθύνοντας στίς ὑψηλές μελέτες, μόλις θὰ κατανοήσει τί εἶναι στὴν πραγματικότητα τὸ ὄν, πού ἔχει στὴ φύση του τὸ εἶναι, καὶ τί εἶναι τὸ μὴ ὄν πού ὑπάρχει μόνο στὴ φαντασία μας καὶ πού ἡ φύση του δὲ θεμελιώνεται στὸ εἶναι.

Αὐτὸ μοῦ φαίνεται διδάχτηκε κι ἔμαθε κατὰ τὴ θεοφάνεια ὁ Μέγας Μωυσῆς, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀντιλαμβανόμαστε μὲ τίς αἰσθήσεις καὶ ὅσα νοοῦμε μὲ τὴ διάνοιά μας δὲν ὑπάρχει πραγματικά, παρὰ μονάχα ἡ αἰτία πού στέκεται πάνω ἀπὸ τὸ πᾶν καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι ἐξαρτημένο τὸ πᾶν. Γιατί, ἂν ἡ διάνοιά μας τοποθετεῖ καὶ κάτι ἄλλο ἀνάμεσα στὰ ὄντα, κανένα ὡστόσο ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν βλέπει ὁ λόγος μας νὰ μὴν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ πού μπορεῖ νὰ ὑπάρχει χωρὶς νὰ μετέχει τὸ ὄν. Ἐκεῖνο ὁμως πού εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο, πού εἶναι ἀναύξητο καὶ ἀμείωτο καὶ ἐξί-

ἀμείωτον, τὸ πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν τὴν τε πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐπίσης ἀκίνητον· τοῦ μὲν γὰρ χείρονος ἡλλοτριῶται, τὸ δὲ κρεῖττον οὐκ ἔχει· τὸ δὲ παντὸς ἀνενδεῆς ἑτέρου, τὸ μόνον ὄρεκτὸν καὶ παρὰ παντὸς μετεχόμενον καὶ ἐν τῇ μετουσίᾳ τῶν μετεχόντων οὐκ ἐλαττούμενον.

Τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς τὸ ὄντως ὄν καὶ ἡ τούτου κατανόησις τῆς ἀληθείας ἐστὶ γνῶσις. Ἐν τούτῳ τοίνυν γενόμενος τότε μὲν ἐκεῖνος, νυνὶ δὲ πᾶς ὁ κατ' ἐκεῖνον τῆς γηϊνῆς ἑαυτὸν ἐκλύων περιβολῆς καὶ τὸ ἐκ τῆς βάρους φῶς βλέπων, τουτέστι πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς τῆς ἀκανθῶδους ταύτης ἐπιλάμπασαν ἡμῖν ἀκτῖνα ἣτις ἐστί, καθὼς τὸ Εὐαγγέλιόν φησι, καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, τότε τοιοῦτος γίνεται οἷος καὶ ἑτέροις εἰς σωτηρίαν ἀρκέσαι καὶ καθελεῖν μὲν τὴν ἐπικρατοῦσαν κακῶς τυραννίδα, ἐξελέσθαι δὲ πρὸς ἐλευθερίαν τὸ τῇ πονηρᾷ δουλείᾳ κατακρατούμενον, τῆς ἀλλοιωθείσης οὖν δεξιᾶς καὶ τῆς εἰς ὄφιν μεταβληθείσης βακτηρίας τῶν θαυμάτων καθηγουμένης.

Ἦ μοι δοκεῖ δι' αἰνίγματος τὸ διὰ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου παραδηλοῦσθαι μυστήριον τῆς φανείσης τοῖς ἀνθρώποις θεότητος, δι' ἧς γίνεται ἢ τε τοῦ τυράννου καθαιρέσις καὶ ἡ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κρατούμενων ἐλευθερία. Τὰ δὲ με πρὸς τὴν διάνοιαν ἀνάγοντα ταύτην ἐστὶ προφητικὴ τε καὶ εὐαγγελικὴ μαρτυρία. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν, «αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου», ὡς μὲν τῆς θείας φύσεως ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ θεωρουμένης, τῇ δὲ πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συγκαταβάσει πρὸς τὸ ἡμέτερον σχῆμά τε καὶ εἶδος ἀλλοιωθείσης. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῦ νομοθέτου ἡ χεὶρ προβληθεῖσα τοῦ κόλπου πρὸς τὸ παρὰ φύσιν ἡλλοιώθη χρῶμα, καὶ πάλιν ἐν κόλποις γενομένη πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς καὶ κατὰ φύσιν ἐπανῆλθε χάριν. Καὶ «ὁ μονογενὴς Θεός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς», οὗτός ἐστιν ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου. Ὅτε δὲ ἡμῖν ἐκ τῶν κόλπων ἐφάνη, καθ' ἡμᾶς ἡλλοιώθη· ἐπεὶ δὲ τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐκμάξας πάλιν ἐπανήγαγε τὴν ἐν ἡμῖν γενομένην χεῖρα καὶ καθ' ἡμᾶς χρωσθεῖσαν ἐπὶ τὸν ἴδιον κόλπον (κόλπος δὲ τῆς δεξιᾶς ὁ Πατήρ), τότε οὐ τὸ ἀπαθὲς τῆς φύσεως εἰς πάθος ἡλλοίωσεν, ἀλλὰ

4. Ἰω. 1,9.

5. Ψαλμ. 76,11.

6. Ψαλμ. 76,11.

7. Ἰω. 1,18.

8. Ψαλμ. 76,11.

σου αδρανές για κάθε μεταβολή, είτε πρὸς τὸ καλύτερο εἴτε πρὸς τὸ χειρότερο, εἶναι ξένο ἀπὸ τὸ κακό, ἀλλὰ δὲν ἐπιδέχεται καὶ τὸ καλύτερο. Δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα ἄλλο, εἶναι τὸ μόνο ὄρεκτὸ πὺ τὸ μετέχει τὸ καθένα καὶ πὺ παρόλη τῆ μετουσία του ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ τὸ μετέχουν δὲν ἐλαττώνεται.

Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ τὸ πραγματικὰ ὄν καὶ αὐτοῦ ἡ κατανόηση εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας. Σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὄν ἔφτασε τότε ἐκεῖνος. Καὶ τώρα ὁποῖος κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου ξεντύνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τῆ γήινη περιβολή καὶ βλέπει τὸ φῶς τῆς βάρου, δηλαδὴ τὴν ἀκτίνα πὺ ἔλαμψε σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀκανθώδη αὐτὴ σάρκα, πὺ εἶναι, καθὼς λέει τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ φῶς ἀληθινὸ καὶ ἡ ἀλήθεια⁴, αὐτὸς τότε γίνεται ἰκανὸς νὰ προκαλέσει καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων· ἰκανὸς νὰ καθαιρέσει τὴν τυρρανίδα τοῦ κακοῦ πὺ ἐπικρατεῖ καὶ νὰ ἀποδώσει τὴν ἐλευθερία σ' αὐτὸ πὺ εἶναι ἐγκλωβισμένο στὴν πονηρὴ δουλεία⁵. Στὰ θαύματα θὰ προηγεῖται ἡ ἀλλοίωση ἀπὸ τῆ δεξιὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἡ βακτηρία πὺ μεταβλήθηκε σὲ φίδι.

Μ' αὐτὸ νομίζω ὅτι δηλώνεται συμβολικὰ τὸ μυστήριον τῆς φανέρωσης τῆς θεότητος στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴ σάρκωση τοῦ Κυρίου. Μ' αὐτοὺς γίνεται καὶ τοῦ τυράννου ἡ καθαίρεση καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῶν αἰχμαλώτων του. Ὅσα μὲ ὀδήγησαν στὴν σκέψη αὐτὴ εἶναι ἡ προφητικὴ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ μαρτυρία. Ὁ προφήτης δηλαδὴ λέει· «αὐτὴ εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου»⁶, ἐπειδὴ ἡ θεία φύση νοεῖται μὲ τὸ ἀναλλοίωτο ἀλλὰ μεταβλήθηκε καὶ πῆρε τὸ δικό μας σχῆμα καὶ εἶδος ἀπὸ συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Γιατὶ καὶ ἐκεῖ τὸ χέρι τοῦ νομοθέτη πὺ πρόβαλε ἀπὸ τὸν κόλπον του μεταβλήθηκε καὶ πῆρε τὸ ἀφύσικον χρῶμα. Κι ὅταν πάλι τὸ ἔβαλε στὸν κόλπον του ξαναπῆρε τὴ δικὴ του φυσικὴ μορφή. Καὶ «ὁ Μονογενὴς Θεὸς πὺ εἶναι μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα του»⁷, αὐτὸς εἶναι ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου⁸. Ὅταν φανερώθηκε σ' ἐμᾶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα, ἀλλοιώθηκε καὶ πῆρε τὴ δικὴ μας μορφή. Κι ἀφοῦ μᾶς καθάρισε ἀπὸ τὶς διαφορὰς ἀσθενείας μας, ξαναπῆρε πάλι τὸ χέρι του, πὺ ἀκούμπησε σ' ἐμᾶς καὶ εἶχε πάρει τὸ δικό μας χρῶμα, στὸ δικό του κόλπο⁹ (καὶ κόλπος τῆς δεξιᾶς εἶναι ὁ Πατέρας). Τότε δὲν εἶχε ἀλλοιώσει τὴν ἀπάθεια τῆς φύσης του σὲ

τὸ τρεπτόν τε καὶ ἐμπαθὲς διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄτρεπτον κοινωνίας εἰς ἀπάθειαν μετεστοιχείωσεν. Ἡ δὲ εἰς ὄφιν μεταβολὴ τῆς βακτηρίας μὴ ταρασσέτω τοὺς φιλοχρίστους ὡς ἀπεμφαίνοντι ζῶντων προσαρμοζόντων ἡμῶν τὸν τοῦ μυστηρίου λόγον. Αὐτὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς
5 τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς οὐ παραιτεῖται τὴν τοιαύτην εἰκόνα δι' ὧν φησιν· «ὥσπερ γὰρ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»· καὶ σαφὴς ὁ λόγος. Εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀμαρτίας πατὴρ ὄφιν ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς ἀγίας Γραφῆς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὄφεως γεννηθὲν πάντως ὄφιν ἐστίν. Οὐκοῦν ἀκολούθως ἢ
10 ἀμαρτία τοῦ γεγεννηκότος αὐτὴν ἐστὶ συνώνυμος. Ἀλλὰ μὴν δι' ἡμᾶς ἀμαρτίαν γενέσθαι τὸν Κύριον ὁ ἀποστολικὸς διαμαρτύρεται λόγος τὸν τὴν ἀμαρτητικὴν ἡμῶν φύσιν περιβαλλόμενον. Κατὰ λόγον ἄρα τῷ Κυρίῳ προσαρμόζει τὸ αἶνιγμα. Εἰ γὰρ ὄφιν ἢ ἀμαρτία, ὁ δὲ Κύριος ἀμαρτία ἐγένετο, φανερόν ἂν εἶη πᾶσι τὸ διὰ τῆς ἀκολου-
15 θίας ἀναφαινόμενον· ὁ γὰρ ἀμαρτία γενόμενος, ὄφιν ἐγένετο, ὃς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀμαρτία ἐστίν· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς γίνεται ὄφιν, ἐφ' ᾧ τε τοὺς Αἰγυπτίους ὄφεις τοὺς παρὰ τῶν γοήτων ζωογονουμένους διαφαγεῖν τε καὶ δαπανῆσαι, οὗ γενομένου, πάλιν εἰς τὴν βακτηρίαν μεθίσταται, δι' ἧς σωφρονίζονται μὲν οἱ ἀμαρτάνοντες, ἀναπαύονται δὲ οἱ
20 τὴν ἀνωφερῆ καὶ δυσπόρευτον τῆς ἀρετῆς πορείαν ἀνύοντες διὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων τῇ βακτηρίᾳ τῆς πίστεως ἐπερειδόμενοι· «ἔστι γὰρ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις». Ὁ τοίνυν ἐν περινοίᾳ τούτων γενόμενος Θεὸς ἀντικρυς γίνεται, τῶν ἀνθεστηκότων μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πρὸς δὲ τὴν ὑλώδη ταύτην καὶ ἀνυπόστατον ἀπάτην ἐπτοημένων,
25 οἷς τὸ ἀκοῦσαι τοῦ ὄντος ὡς τι τῶν ματαίων καταπεφρόνηται. Φησὶ γὰρ Φαραώ· «τίς ἐστὶν οὗ εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ; Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον». Μόνον δὲ νομίζεται τίμιον ὅσον ὑλῶδες καὶ σᾶρκινον τῶν περὶ τὰς ἀλογωτέρας αἰσθήσεις ἀναστρεφομένων. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῆς τοῦ φωτὸς ἐκλάμψεως δυναμωθεῖη, καὶ τοσαύτην
30 ἰσχύν τε καὶ ἐξουσίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων λάβοι, τότε καθάπερ τις ἀθλητὴς ἰκανῶς ἐν παιδοτρίβῳ τὴν ἀθλητικὴν ἀνδρείαν ἐκμελετήσας θαρρῶν ἤδη καὶ πεποιθῶς ἴτω πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν

9. Ἐξ. 7,10.

10. Ἰω. 3,14.

11. Γεν. 3,1 ἐ.

12. Β' Κορ. 5,21.

13. Ἐξ. 7,12.

πάθος, αντίθετα μεταστοιχείωσε τὸ τρεπτό καὶ ἐμπαθὲς σὲ ἀπάθεια διαμέσου τῆς κοινωνίας του μὲ τὸ ἄτρεπτο. Ἡ μεταβολὴ πάλι τῆς βακτηρίας του σὲ φίδι⁹, ἃς μὴν ταράζει τοὺς φιλόχριστους, ἐπειδὴ παραλληλίζει τὸ μυστικὸ λόγο μὲ ζῶο πὺ ἀποδοκιμάζομε. Γιατὶ ἡ αὐτοαλήθεια δὲν ἀποκρούει μὲ τὸν εὐαγγελικὸ λόγο τὴν εἰκόνα αὐτὴ λέγοντας: «καθὼς ὁ Μωυσῆς ὕψωσε τὸ φίδι μέσα στὴν ἔρημο, ἔτσι πρέπει νὰ ὕψωθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»¹⁰. Ἐνδηλαδὴ ὁ πατέρας τῆς ἀμαρτίας ὀνομάστηκε φίδι ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή¹¹ καὶ τὸ γέννημα τοῦ φιδιοῦ εἶναι ἀσφαλῶς φίδι. Κατ' ἀκολουθίαν λοιπὸν ἡ ἀμαρτία εἶναι συνώνυμη ἐκείνου πὺ τὴ γέννησε¹². Ἀλλὰ ὁ ἀποστολικὸς λόγος μαρτυρεῖ ὅτι ἀμαρτία γιὰ μᾶς ἔγινε ὁ Κύριος πὺ φόρεσε τὴν ἀμαρτωλὴ φύση μας. Λογικὰ ἐπομένως τὸ αἶνιγμα ἐφαρμόζεται στὸν Κύριο. Ἐνδηλαδὴ τὸ φίδι εἶναι ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ Κύριος ἔγινε ἀμαρτία, εἶναι φανερὸ σ' ὅλους τί προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀκολουθία. Αὐτὸς δηλαδὴ πὺ ἔγινε ἀμαρτία, ἔγινε φίδι πὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀμαρτία: φίδι ὁμως ἔγινε γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ καταφάγει καὶ νὰ ἐξοντώσει τὰ αἰγυπτιακὰ φίδια¹³ πὺ τὰ ξαναφέρνουν στὴ ζωὴ οἱ μάγοι. Ὅταν γίνει αὐτὸ μεταβάλλεται πάλι σὲ βακτηρία, μὲ τὴν ὁποία σωφρονίζονται ὅσοι ἀμαρτάνουν καὶ ἀνακουφίζονται ὅσοι πορεύονται μὲ καλὲς ἐλπίδες τὴν ἀνηφορικὴ καὶ δύσκολη πορεία τῆς ἀρετῆς καὶ στηρίζονται στὴ βακτηρία τῆς πίστεως. Γιατὶ «ἡ πίστη εἶναι ἡ πραγματικότητα αὐτῶν πὺ ἐλπίζομε»¹⁴. Ὅποιος κάνει τίς σκέψεις αὐτὲς γίνεται θεὸς κυριολεκτικὰ ἐκείνων πὺ ἀντιτάχθηκαν στὴν ἀλήθεια καὶ εἶναι προσκολλημένοι μὲ μανία στὴν ὕλικὴ αὐτὴ καὶ ἀνυπόστατη ἀπάτη. Αὐτοὶ περιφρονοῦν ὡς μάταιο πρᾶγμα τὸ νὰ ἀκούσουν τὸ ὄν. Γιατὶ λέει ὁ Φαραώ: «ποιὸς εἶναι αὐτὸς πὺ θ' ἀκούσω τὴ φωνὴ του; Δὲν γνωρίζω τὸν Κύριο»¹⁵. Καὶ ὡς μόνο πολύτιμο θεωρεῖται τὸ ὕλικὸ καὶ σαρκικὸ μέρος αὐτῶν πὺ στριφογυρίζουν μέσα στὶς ἄλογες αἰσθήσεις. Ἐνδηλαδὴ λοιπὸν δυναμώσει τόσο πολὺ μὲ τὴν ἐκλαμψη τοῦ φωτὸς καὶ λάβει τόση ἰσχύ καὶ τόση ἐξουσία κατὰ τῶν ἀντιθέτων, τότε σὰν ἓνας ἀθλητῆς, πὺ ἔχει μάθει ἱκανοποιητικὰ κοντὰ στὸ γυμναστή τὴν ἀνδρεία τοῦ ἀθλητῆ, μὲ θάρρος πὰ κι αὐτοπεποίθησι ἃς βαδίσει στὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐχθρῶν,

14. Ἐβρ. 11,1.

15. Ἐξ. 5,2.

ἐχθρῶν διὰ χειρὸς τὴν βακτηρίαν ἔχων ἐκείνην, τουτέστι τὸν λόγον
 τῆς πίστεως, ᾧ μέλλει τοὺς Αἴγυπτίους ὄφεις καταγωνίζεσθαι.
 Ἀκολουθήσει δ' αὐτῷ ἢ ἐξ ἄλλοφύλων ὁμόζυγος· ἔστι γὰρ τι καὶ τῆς
 ἔξω παιδεύσεως πρὸς συζυγίαν ἡμῶν εἰς τεκνοποιῖαν ἀρετῆς οὐκ
 5 ἀπόβλητον. Καὶ γὰρ ἢ ἠθικὴ τε καὶ φυσικὴ φιλοσοφία γένοιτο ἂν
 ποτε τῷ ὑψηλοτέρῳ βίῳ σύζυγός τε καὶ φίλη καὶ κοινωνὸς τῆς
 ζωῆς, μόνον εἰ τὰ ἐκ ταύτης κυήματα μηδὲν ἐπάγοιτο τοῦ ἀλλοφύ-
 λου μιάσματος. Τούτου γὰρ μὴ περιτμηθέντος καὶ περιαιρεθέντος,
 ὥστε πᾶν ἐπιβλαβὲς καὶ ἀκάθαρτον ἀφαιρεθῆναι, ὁ συναντῶν ἄγγε-
 10 λος τὸν περὶ τοῦ θανάτου φόβον ἐπάγει, ὃν ἰλεοῦται ἢ σύμβιος, ἢ κα-
 θαρὸν ἀποδεικνύουσα τὸ ἑαυτῆς ἔγγονον τῇ περιαιρέσει τοῦ ιδιώμα-
 τος ἐφ' ᾧ γνωρίζεται τὸ ἀλλόφυλον. Οἶμαι δὲ τῷ μεμνημένῳ τῆς
 ἱστορικῆς ὑφηγήσεως πρόδηλον εἶναι διὰ τῶν εἰρημένων τὴν ἀκο-
 λουθίαν τῆς κατ' ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν ὑποδείκνυσιν ὁ λόγος τῷ
 15 εἰρμῷ τῶν ἱστορικῶν αἰνιγμάτων ἀκολουθῶς ἐπόμενος.

Ἔστι γὰρ τι τῆς φιλοσόφου γονῆς ἐν μαθήμασι σαρκῶδές τε
 καὶ ἀκρόβυστον, οὗ περιαιρεθέντος τῆς ἰσραηλιτικῆς εὐγενείας ἔστι
 τὸ λειπόμενον· οἷον ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἢ ἔξωθεν φιλοσο-
 φία φησὶν· οὗτος ὁ εὐσεβής ἐστι τόκος. Ἀλλὰ μεταβαίνειν ἀπὸ
 20 σωμάτων εἰς σώματα καὶ ἐκ λογικῆς φύσεως εἰς ἄλογον αὐτὴν με-
 ταφύεσθαι, τοῦτο ἢ σαρκώδης τε καὶ ἀλλόφυλός ἐστιν ἀκροβυστία.
 Καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Θεὸν εἶναί φησιν, ἀλλὰ καὶ ὑλικὸν αὐτὸν
 οἶεται· δημιουργὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ, ἀλλὰ ὕλης πρὸς τὴν δημιουργίαν
 δεόμενον. Ἀγαθὸν τε καὶ δυνατὸν εἶναι δίδωσιν, ἀλλὰ παραχωρεῖν
 25 ἐν πολλοῖς τῇ ἀνάγκῃ τῆς εἰμαρμένης. Καὶ τί ἂν τις τὰ καθ' ἕκαστον
 διηγοῖτο, ὅπως τὰ καλὰ τῶν δογμάτων παρὰ τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ ταῖς
 ἀτόποις προσθήκαις καταμολύνεται, ὧν περιαιρεθέντων ἴλεως ἡμῖν
 ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγγελος γίνεται ὡς γνησίῳ τόκῳ τῶν τοιούτων δογμά-
 των ἐπαγαλλόμενος.

30 Ἄλλ' ἐπανιτέον πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου ὡς ἂν καὶ ἡμῖν
 ἀπαντήσῃ ποτε πλησίον γενομένοις τῶν Αἴγυπτίων ἢ ἀδελφικὴ
 συμμαχία. Μεμνήμεθα γὰρ ὅτι κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου
 συντυχία γίνεται τῷ Μωυσεῖ πολεμικὴ τε καὶ στασιώδης, Ἐβραῖον
 καταπονοῦντος τοῦ Αἴγυπτίου καὶ πάλιν Ἐβραίου πρὸς τὸν ὁμόφυ-

κρατώντας στὸ χέρι ἐκείνη τὴ βακτηρία, δηλαδή τὸ λόγο τῆς πίστεως, μὲ τὸν ὁποῖο πρόκειται νὰ κατανικήσει τὰ αἰγυπτιακὰ φίδια. Θὰ τὸν ἀκολουθήσει καὶ ἡ σύζυγός του ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους. Γιατὶ ὑπάρχει γιὰ νὰ συζευχθοῦμε μαζί του καὶ νὰ τεκνοποιήσουμε τὴν ἀρετὴ κάτι ἀπὸ τὴν ἔξω παιδεία πού δὲν εἶναι ἀπόβλητο. Ἡ ἠθικὴ καὶ φυσικὴ φιλοσοφία θὰ μποροῦσε κάποτε νὰ γίνεи τοῦ ὑψηλοτέρου βίου καὶ σύζυγος καὶ φίλος καὶ μέτοχος, μόνο ἂν τὰ γεννήματά της δὲν ἔφεραν μαζί τους κανένα ἀλλόφυλο μίασμα. Ὅταν αὐτὸ δὲν περιτμηθεῖ καὶ δὲν περικοπεῖ, ὥστε ν' ἀφαιρεθεῖ ὅ,τι ἐπιβλαβὲς καὶ ἀκάθαρτο, ὁ ἄγγελος πού τοὺς συναντᾷ φέρνει τὸ φόβο γιὰ τὸ θάνατο, πού τὸν ἐξιλεώνει ἡ συμβία πού ἀποδεικνύει καθαρὸ ὅ,τι κυοφορεῖ, ἀφαιρώντας τὴν ιδιότητα μὲ τὴν ὁποία ἀναγνωρίζεται τὸ ἀλλόφυλο. Εἶναι νομίζω πρόδηλο στὸ γνώστη τῆς γραφικῆς διήγησης μὲ ὅσα εἰπώθηκαν ὅτι θ' ἀκολουθήσει ἡ ἐπίδοση στὴν ἀρετὴ, πού ὑποδεικνύει ὁ λόγος ἀκολουθώντας ἀπὸ κοντὰ τὸν εἰρμὸ τῶν γραφικῶν αἰνιγμάτων.

Ἦναι δηλαδή στὰ μαθήματα τῆς φιλοσοφίας γέννησης κάτι σαρκῶδες, μιὰ ἀκροβυστία, πού ὅταν ἀφαιρεθεῖ ὅ,τι ἀπομένει εἶναι ἡ ἰσραηλιτικὴ εὐγένεια. Γιὰ παράδειγμα καὶ ἡ ἔξω φιλοσοφία λέει ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη. Αὐτὸ εἶναι ἓνα εὐσεβὲς γέννημα. Ἀλλὰ ὅτι μεταβαίνει ἀπὸ ἓνα σῶμα σὲ ἄλλο καὶ ὅτι ἀπὸ μιὰ λογικὴ φύση μεταφυτεύεται σὲ μιὰ ἄλογη, αὐτὸ εἶναι ἡ σαρκώδης καὶ ἀλλόφυλη ἀκροβυστία. Εἶναι καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια. Λέει ὅτι ὑπάρχει Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τὸν νομίζει ὑλικό· τὸν ὁμολογεῖ ὡς δημιουργό, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὕλη. Τὸν παραδίδει ὅτι εἶναι ἀγαθὸς καὶ δυνατός, ἀλλὰ ὅτι σὲ πολλὰ ὑποχωρεῖ στὸ νόμο τῆς ἀνάγκης. Πρὸς τί ὁμως νὰ ἀναφέρεται κανένας στὰ ἐπιμέρους, πῶς οἱ ὀρθὲς ἀπόψεις τῆς ἐξωτερικῆς φιλοσοφίας καταμολύνονται μὲ τὶς ἄτοπες προθῆκες, πού ὅταν ἀφαιρεθοῦν γίνεται ἴλεως σ' ἐμᾶς ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, δοκιμάζοντας χαρὰ γιὰ τὰ δόγματα αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι γνήσιο γέννημα.

Ἀλλὰ ἄς ἐπιστρεψομε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μας¹⁶, γιὰ νὰ συναντήσομε κι ἐμεῖς πλησιάζοντάς τιν τὴν ἀδελφικὴν συμμαχίαν τῶν Αἰγυπτίων. Γιατὶ ἔχομε στὸ νοῦ μας ὅτι στὴν ἀρχὴ τοῦ βίου τῆς ἀρετῆς ὁ Μωυσῆς τυχαίνει σ' ἓνα περιστατικὸ πολεμικὸ καὶ στασιαστικὸ, ὅπου ὁ Αἰγύπτιος καταβάλλει τὸν Ἑβραῖο καὶ ὁ

λον στασιάζοντος. Ἦδη δὲ πρὸς τὸ μείζον τῶν τῆς ψυχῆς κατορθωμάτων διὰ τε τῆς μακρᾶς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐν τῷ ὕψει γενομένης φωταγωγίας ἐπαρθέντι φίλιός τε καὶ εἰρηνικὴ γίνεται ἡ συντυχία, θεόθεν τοῦ ἀδελφοῦ πρὸς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ παρορμηθέντος. Εἰ
5 γὰρ πρὸς τὴν τροπικωτέραν μεταληφθεῖν θεωρίαν τὸ καθ' ἱστορίαν γεγενημένον, οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἄχρηστον πρὸς τὸν ἡμέτερον εὐρεθείη σκοπὸν. Τῷ ὄντι γὰρ τοῖς ἐν ἀρετῇ κατορθωθείσι καὶ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα τῇ φύσει ἡμῶν συμμαχία συνίσταται, ἡ προγενεστέρα μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν, τότε δὲ φαίνεται καὶ γνωρίζεται,
10 ὅταν ἱκανῶς τῷ ὑψηλοτέρῳ βίῳ διὰ προσοχῆς τε καὶ ἐπιμελείας ἑαυτοὺς οἰκειώσαντες, πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τῶν ἀθλητῶν ἀποδύμεθα. Ὡς δ' ἂν μὴ δι' αἰνίγματος ἡμῖν τὰ αἰνίγματα διαλύοιτο, γυμνότερον ἐκθήσομαι τὴν περὶ τούτου διάνοιαν.

Λόγος τίς ἐστὶν ἐκ πατρικῆς παραδόσεως τὸ πιστὸν ἔχων, ὃς
15 φησι πεσοῦσης ἡμῖν εἰς ἀμαρτίαν τῆς φύσεως μὴ περιῦδεῖν τὸν Θεὸν τὴν πτώσιν ἡμῶν ἀπρονόητον, ἀλλ' ἄγγελόν τινα τῶν τὴν ἀσώματον εἰληχότων φύσιν παρακαθιστᾶν εἰς συμμαχίαν τῇ ἐκάστου ζωῇ, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου τὸν φθορέα τῆς φύσεως ἀντιμηχανᾶσθαι τὸ ἴσον διὰ πονηροῦ τινος καὶ κακοποιοῦ δαίμονος τῇ τοῦ ἀνθρώπου ζωῇ
20 λυμαινόμενον, ἐν μέσῳ δὲ ὄντα τῶν δύο τὸν ἄνθρωπον τὸν ἑκατέρου τῶν παρεπομένων σκοπὸν ὑπεναντίως πρὸς τὸν ἕτερον ἔχοντα δι' ἑαυτοῦ ποιεῖν κατὰ τοῦ ἄλλου ἐπικρατέστερον, προδεικνύοντος τοῖς λογισμοῖς τοῦ μὲν ἀγαθοῦ τὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ ὅσα δι' ἐλπίδος τοῖς κατορθοῦσιν ὄραται, τοῦ δὲ ἑτέρου τὰς ὑλώδεις ἡδονὰς ἀφ' ὧν ἐλπίς
25 μὲν ἀγαθῶν οὐδεμία, τὸ δὲ παρὸν καὶ μετεχόμενον καὶ ὀρώμενον τὰς αἰσθήσεις τῶν ἀνοήτων ἀνδραποδίζεται. Εἶπερ οὖν ἀλλοτριωθείη τις τῶν ἐπὶ κακῷ δελεαζόντων πρὸς τὸ κρεῖττον τοῖς λογισμοῖς ἐπιρρέψας καὶ οἶονεὶ κατὰ νότου τὴν κακίαν ποιήσειεν, ἀντιπρόσωπον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν οἷόν τι κάτοπτρον πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν
30 στήσας, ὡς τῆς προδεικνυμένης αὐτῷ θεόθεν ἀρετῆς τὰς εἰκόνας τε καὶ τὰς ἐμφάσεις τῷ καθαρῷ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἐντυπῶσαι, τότε αὐτῷ ἡ τοῦ ἀδελφοῦ συμμαχία συναντᾶ καὶ συνίσταται. Ἀδελφός γάρ, τρόπον τινά, κατὰ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς τοῦ

17. Ἐξ. 4,27.

18. Ματθ. 18,10-11.

Ἐβραῖος στασιάζει κατὰ τοῦ ὁμοφύλου του. Τώρα ὅμως πού ὑψώθηκε σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο τῶν κατορθωμάτων τῆς ψυχῆς μὲ τὴ μακρὰ ἐπιμέλεια καὶ τὴ φωταγωγία πού ἔλαβε στὸ ὕψος ἢ συνάντηση γίνεται φιλικὴ καὶ εἰρηνικὴ¹⁷, ἐπειδὴ ὁ ἀδελφὸς παρορμήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ τὸν συναντήσῃ. Ἄν τὸ γεγονὸς τῆς ἱστορίας τὸ θεωρήσομε συμβολικότερα, δὲ θὰ βροῦμε σ' αὐτὸ τίποτε ἄχρηστο γιὰ τὸ σκοπὸ μας. Πραγματικὰ σὲ ὅσα ἐπιτύχαμε ἔργα ἀρετῆς ὑπάρχει καὶ ἡ συμμαχία πού προσφέρθηκε στὴ φύση μας ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὴ εἶναι προγενέστερη, ὑπάρχει κατὰ τὴν πρώτη γέννησή μας, ἐκδηλώνεται ὅμως τότε καὶ διαπιστώνεται, ὅταν ἐξοικειωθοῦμε μὲ τὸν ὑψηλότερο βίον μὲ τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἐπιμέλειά μας καὶ συναγωνιστοῦμε τοὺς ἰσχυρότερους ἀπὸ τοὺς ἀθλητές. Γιὰ νὰ μὴν προσπαθῶ νὰ λύσω τὰ αἰνίγματα μὲ αἰνίγματα θὰ ἐκθέσω τὴ σκέψη μου καθαρότερα.

Ἐπάρχει λόγος βέβαιος ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν πατέρων, πού λέει τὰ ἐξῆς. Ὅταν ἡ φύση μας ἔπεσε στὴν ἁμαρτία, ὁ Θεὸς δὲν ἀδιαφόρησε γιὰ τὴν πτώση μας μὴ προνοώντας γιὰ μᾶς, ἀλλὰ τοποθέτησε δίπλα μας ὡς σύμμαχο στὴ ζωὴ καθενὸς μας¹⁸ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους πού ἔλαβαν ἀσώματη φύση. Ἀντίθετα ὁ καταστροφὴας τῆς φύσης μας προσπαθεῖ νὰ μηχανευτεῖ ἀπὸ μέρος του τὸ ἴσο προσπαθώντας νὰ καταστρέψῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἓναν πονηρὸ καὶ κακοποιὸ δαίμονα. Ἀνάμεσα στοὺς δύο βρίσκεται ὁ ἄνθρωπος καὶ προσπαθεῖ νὰ κάνει νὰ νικήσῃ κατὰ τοῦ ἄλλου ὁ σκοπὸς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δύο συνοδοὺς του, πού εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν ἄλλο. Ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος προβάλλει στὴ σκέψη του τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀρετῆς, ὅσα οἱ ἀγωνιστὲς βλέπουν μέσα στὶς ἐλπίδες τους· ὁ ἄλλος προβάλλει τὶς σωματικὲς ἡδονὲς ἀπὸ ὅπου δὲν ἐλπίζεται κανένα καλὸ, ἐνῶ αὐτὸ πού ἔχουν καὶ μετέχουν καὶ βλέπουν ἐξανδραποδίζει τὶς αἰσθήσεις τῶν ἀνοήτων. Ἄν λοιπὸν ἀπαλλαγεῖ κανένας ἀπὸ τὰ δολώματα τοῦ κακοῦ, στρέφοντας τοὺς λογισμοὺς του πρὸς τὸ καλύτερο, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο στρέψῃ τὰ νῶτα στὴν κακία, βάζοντας τὴν ψυχὴ του σὰν ἓνα καθρέφτη ἀπέναντι στὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν, γιὰ νὰ δεχτεῖ στὸ κρῦσταλλο τῆς ψυχῆς του τὶς εἰκόνες καὶ τὰ ἀποτυπώματα τῆς ἀρετῆς πού τοῦ προβάλλει ὁ Θεός, τότε τὸν συναντᾷ καὶ τοῦ παραστέκεται ἡ συμμαχία τοῦ ἀδελφοῦ του. Γιατὶ κατὰ κάποιον τρόπο τότε ὁ ἄγγελος

ἀνθρώπου, ὁ ἄγγελος ὁ τότε, καθὼς εἴρηται, φαινόμενός τε καὶ παριστάμενος ὅταν τῷ Φαραῶ προσεγγίζωμεν. Μηδεὶς δὲ διόλου τὴν τῆς ἱστορίας ἐκθεσιν παρετεθεῖσθαι τῷ εἰρμῷ τῆς τοιαύτης τοῦ νοῦ θεωρίας οἰόμενος, εἴ πού τι τῶν γεγραμμένων ἔξω ταύτης τῆς δια-
5 νοίας εὐρίσκοιτο, δι' ἐκείνου καὶ τὸ πᾶν ἀθετεῖτω· ἀλλ' αἰεὶ μεμνήσθω τοῦ σκοποῦ τῶν ἡμετέρων λόγων, πρὸς ὃν βλέποντες ταῦτα διεξερχόμεθα, εὐθὺς ἐν προοιμίοις ὑπειπόντες τῶν εὐδοκίμων ἀνδρῶν τοὺς βίους εἰς ἀρετὴν ὑπόδειγμα τοῖς ἐφεξῆς προκεῖσθαι.

Ἐπεὶ οὖν δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ὕλης ἐλθεῖν τοὺς
10 ζηλοῦντας τὰ ἐκείνων οὐχ οἷόν τε (πῶς γὰρ ἂν εὐρεθείη πάλιν ὁ ἐκ μετοικεσίας Αἰγύπτου λαὸς πληθυνόμενος ἢ καὶ πάλιν ὁ καταδουλούμενος τύραννος ὁ πρὸς τὴν ἄρρενα γονὴν δυσμενῶς ἔχων, τὸ δὲ μαλακώτερόν τε καὶ ἀσθενέστερον εἰς πλῆθος αὐξῶν καὶ τᾶλλα πάντα ὅσα περιέχει ὁ λόγος;), ἐπεὶ γοῦν ἀδύνατον ἀπεδείχθη δι' αὐ-
15 τῶν τῶν πραγμάτων τὰ τῶν μακαρίων μιμήσασθαι θαύματα, μεταληπτέον ἂν εἴη πρὸς τινὰ ἠθικὴν διδασκαλίαν ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀκολουθίας τὰ ἐνδεχόμενα, δι' ὧν ἂν τις γένοιτο ταῖς πρὸς ἀρετὴν ἐσπουδακόσι πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον συνεργία. Εἰ δέ τι τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ γε-
20 γονότων ἔξω τοῦ εἰρμοῦ τῆς ἀνηγμένης διανοίας ἢ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη πεσεῖν ἐβιάσατο, ὑπερβάντας τοῦτο ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἀλυσιτελὲς καὶ ἀνόνητον, μὴ διακόπτειν ἔξεστι τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφήγησιν.

Ταῦτα δὲ φημι περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἄαρὼν νοηθέντων τὸ ἀντιπίπτον ἐκ τοῦ ἀκολούθου προθεραπεύων. Ἐρεῖ γάρ τις τὸ μὲν συγγε-
25 νῶς ἔχειν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐν τῷ νοητῷ τε καὶ ἀσωμάτῳ τὸν ἄγγελον καὶ τὸ προγενέστερον τῆς ἡμετέρας εἶναι κατασκευῆς καὶ τὸ συνίστασθαι τοῖς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους συμπλεκομένοις μὴ ἀμφιβάλλειν, μὴ μέντοι καλῶς ἔχειν εἰς ἐκείνου τύπον τὸν Ἄαρὼν νοεῖν τὸν τῆς εἰδωλολατρίας τοῖς Ἰσραηλίταις καθηγησάμενον. Πρὸς ὃν
30 ἐροῦμεν τὸν εἰρμὸν ὑπερβάντες ταῦτα ἃ εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ ἔξω τοῦ σκοποῦ μὴ ἀνατρεπέτω τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς ἀρμονίαν καὶ ὅτι ὁμώνυμόν τι χρῆμα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ ἀγγέλου ἐστίν, ἴσως ἐφ' ἑκατέρῳ τῶν ἀντικειμένων ταῖς σημασίαις ἐφαρμοζόμενον. Οὐ γὰρ δὴ τοῦ Θεοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ τοῦ Σατανᾶ ἄγγελος ὀνομάζεται, καὶ οὐ

ἐμφανίζεται καὶ παραστέκεται ὡς ἀδελφὸς κατὰ τὸ νοερὸ καὶ λογικὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶπαμε, ὅταν πλησιάζομε τὸ Φαραώ. Καὶ κανένας νὰ μὴ νομίζει ὅτι ἡ ἔκθεση τῆς ἱστορίας προσαρμόζεται στὸν εἰρμὸ αὐτῆς τῆς θεωρητικῆς ἄποψης καί, ἂν κάτι ἀπὸ τὰ γραμμένα εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴ γραμμῆ, νὰ ἀθετεῖ καὶ τὸ σύνολο. Ἄλλὰ ἄς θυμᾶται πάντοτε τὸ σκοπὸ τῶν λόγων μας, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀποβλέπομε καὶ συνεχίζομε τὴν ἀνάπτυξή μας, ἀφοῦ εἶπαμε ἀπὸ τὸ προοίμιο ὅτι οἱ βίοι ὄσων εὐδοκίμησαν προβάλλονται στοὺς μεταγενέστερους ὡς ὑπόδειγμα ἀρετῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὄσοι ζηλεύουν ἐκείνους δὲν μποροῦν μὲ τὰ ἴδια πραγματικὰ στοιχεῖα νὰ πλησιάσουν τὰ ἔργα ἐκείνων (πῶς μπορεῖ νὰ βρεθεῖ πάλι ὁ λαὸς ποὺ κλήθηκε κατὰ τὴ μετοικεσία του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ἢ πάλι ὁ τύραννος ποὺ τοὺς εἶχε ὑποδουλώσει καὶ πολεμοῦσε τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ ἐνῶ βοηθοῦσε ν' αὐξηθεῖ τὸ πιὸ μαλακὸ καὶ ἀδύναμο μέρος κι ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα περιέχει ἡ ἱστορία), ἐπειδὴ λοιπὸν ἀποδείχτηκε ἀδύνατο νὰ μιμηθοῦν τὰ θαύματα τῶν μακάριων ἐκείνων μὲ τὰ ἴδια πράγματα, πρέπει νὰ ἐρμηνεύσομε μὲ κάποια ἠθικὴ διδασκαλία τὰ ἐνδεχόμενα τῆς ὑλικῆς ἀκολουθίας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ προκύψει κάποια βοήθεια γιὰ ὅποιους πασχίζουν στὴ ζωὴ αὐτὴν γιὰ τὴν ἀρετὴ. Κι ἂν κάτι ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας ὑποχρέωσε ἢ ἀνάγκη νὰ βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴ σειρά τῆς σκέψης ποὺ ἐρμηνεύσαμε συμβολικὰ, ξεπερνώντας αὐτὸ ὡς ἀπρόσφορο καὶ ἀνώφελο στὸ σκοπὸ μας, αὐτὸ δὲν διακόπτει τὴ διδασκαλία μας γιὰ τὴν ἀρετὴ.

Μὲ αὐτὰ ἀναφέρομαι στὶς σκέψεις μας γιὰ τὸν Ἄαρὼν προδιορθώνοντας ὅ,τι ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀκολουθία. Θὰ πεῖ δηλαδὴ κάποιος νὰ μὴν ἀμφιβάλλομε ὅτι ὁ ἄγγελος ἔχει συγγένεια μὲ τὴν ψυχὴ κατὰ τὸ νοητὸ καὶ τὸ ἀσῶματο καὶ ὅτι εἶναι προγενέστερος τῆς δικῆς μας δημιουργίας καὶ ὅτι συμπαραστέκεται σ' αὐτοὺς ποὺ συμπλέκονται μὲ τοὺς ἀντιπάλους, ὄχι ὅμως καὶ ὅτι εἶναι ὀρθὸ νὰ θεωρήσομε ὡς παράδειγμα ἐκείνου τὸν Ἄαρὼν ποὺ ἔγινε ἡγέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς τὴν εἰδωλολατρία. Θὰ ποῦμε σ' αὐτόν, παραβαίνοντας τὸν εἰρμό, ὅσα ἔχομε πεῖ, ὅτι αὐτὸ ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπὸ μας ἄς μὴν ἀνατρέπει τὴν ἀρμονία τῶν ἄλλων καὶ ὅτι ἀδελφὸς καὶ ἄγγελος εἶναι συνώνυμα κι ἐφαρμόζει στὴ σημασία καθενὸς ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Δὲ λέγεται ἄγγελος τοῦ Θεοῦ μόνο,

τὸν χρηστὸν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν πονηρὸν ἀδελφὸν καλοῦμεν. Οὕτω γάρ φησιν ἡ Γραφή ἐπὶ μὲν τῶν χρηστοτέρων, «ἀδελφοὶ ἐν ἀνάγκαις χρήσιμοι ἔστωσαν», ἐπὶ δὲ τῶν ἐναντίων ὅτι «πᾶς ἀδελφὸς πτέρνη πτερνιεῖ». Ταῦτα δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ παραθέντες τοῦ λόγου καὶ τὴν 5 ἀκριβεστέραν ὑπὲρ αὐτῶν θεωρίαν εἰς τὸν ἴδιον ὑπερθέμενοι τόπον, νῦν τῶν προκειμένων ἐξώμεθα.

Ὁ τοίνυν ἑαυτὸν τε τῷ ἐπιφανέντι φωτὶ δυναμώσας καὶ τὸν τοιοῦτον ἀδελφὸν σύμμαχόν τε καὶ παραστάτην κτησάμενος, θαρρῶν τῷ λαῷ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας προσάγει λόγους καὶ τῆς πα- 10 τρικῆς εὐγενείας ὑπομιμνήσει καὶ ὅπως ἂν ἔξω γένοιτο τῆς περὶ τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλινθείαν ταλαιπωρίας δίδωσι γνώμην. Τί οὖν ἡμᾶς διὰ τούτων παιδεύει ἡ ἱστορία; Τὸ μὴ δεῖν κατατολμᾶν τῆς ἐν τῷ λαῷ φωνῆς τὸν μὴ διὰ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς πρὸς τὴν τῶν πολ- 15 λῶν ὁμιλίαν τὸν λόγον παρασκευάσαντα. Ὅρᾳς γὰρ ὡς νέος ὢν ἔτι πρὶν εἰς τοσοῦτον ἀύξηθῆναι τῇ ἀρετῇ ἐπὶ δύο τινῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀξιοπίστος ἐνομίσθη σύμβουλος εἰρήνης γενέσθαι τοῖς στασιάζουσι; Νυνὶ δὲ τοσαύταις μυριάσι κατὰ ταῦτόν διαλέγεται, μονονουχὶ βοώ- 20 σης σοι τοῦτο τῆς ἱστορίας μὴ ἐπιτολμᾶν ἐν διδασκαλίᾳ τῇ συμβουλῇ τῶν ἀκουόντων, εἰ μὴ διὰ τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἐπιμελείας ἢ περὶ τούτου κατορθωθεῖ σοι δύναμις. Ἀλλὰ γενομένων τῶν χρηστοτέρων λόγων καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑποδειχθείσης καὶ τῶν ἀκουόντων πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἐπιρρωσθέντων, παροξύνε- 25 ται ὁ πολέμιος καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀλγηδόνα. Οὐδὲ τοῦτο ἔξω τῶν νῦν γινομένων ἐστί.

25 Πολλοὶ γὰρ τῶν παραδεξαμένων τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς τυραν- νίδος λόγον καὶ προστιθεμένων τῷ κηρύγματι μέχρι τοῦ νῦν ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ἐπηρεάζονται. Ἐξ ὧν πολλοὶ μὲν δοκιμώτεροί τε καὶ βεβαιότεροι περὶ τὴν πίστιν καθίστανται τῇ προσβολῇ τῶν λυπούντων στομούμενοι, τῶν δὲ 30 ἀσθενεστέρων τινὲς καὶ ἐποκλάζουσι τοῖς τοιούτοις συμπτώμασιν ἄντικρυς ἐκεῖνα φθεγγόμενοι τὸ λυσιτελεῖν αὐτοῖς μᾶλλον ἀνηκόοις μεῖναι τοῦ τῆς ἐλευθερίας κηρύγματος ἢ τοῖς τοιούτοις διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην συνενεχθῆναι, ὃ δὲ καὶ τότε ἐγένετο ὑπὸ μικροψυχίας τῶν

19. Β' Κορ. 12,7. 20. Παρμ. 17,17.

21. Ἰερ. 9,3. 22. Ἐξ. 5,6.

ἀλλὰ καὶ τοῦ Σατανᾶ καὶ δὲν καλοῦμε ἀδελφὸ τὸν καλὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν κακὸ¹⁹. Γιατὶ ἔτσι λέει ἡ Γραφή γιὰ τοὺς καλοὺς: «οἱ ἀδελφοὶ ἅς εἶναι χρήσιμοι στὴν ἀνάγκη τῶν ἄλλων»²⁰. ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀντίθετους λέει: «κάθε ἀδελφὸς θὰ δώσει κλωτσιὰ στὸν ἀδελφὸ»²¹. Ἐκθέτοντας αὐτὰ γιὰ τὴ σειρὰ τοῦ λόγου καὶ μεταθέτοντας τὴ λεπτομερέστερη ἀνάπτυξή τους στὸν οἰκεῖο τόπο, ἅς ἀσχοληθοῦμε τώρα μὲ τὸ θέμα μας.

Ὅποιος λοιπὸν ἐνδυναμώθηκε ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε κι ἔκανε σύμμαχο καὶ συμπαραστάτη ἓνα τέτοιο ἀδελφὸ, προτείνει στὸ λαὸ μὲ θάρρος τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τοῦ ὑπενθυμίζει²² τὴν προγονικὴ του εὐγένεια καὶ δίνει γνώμη πῶς θ' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθοποιίας. Τί μᾶς διδάσκει λοιπὸν μὲ αὐτὰ ἡ ἱστορία; Ὅτι δὲν πρέπει νὰ τολμᾷ νὰ μιλᾷ στὸ λαό, ὅποιος μὲ αὐτὴν τὴν ἄσκηση δὲν ἔχει ἐτοιμάσει τὸ λόγο του γιὰ ν' ἀπευθυνθεῖ στοὺς πολλούς. Βλέπεις ὅτι, ὅταν ἦταν νέος προτοῦ ἀνεβεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς ἀρετῆς, δὲ θεωρήθηκε ἀπὸ δύο μόνο ἀνθρώπους ἀξιόπιστος νὰ γίνεῖ γι' αὐτοὺς ποὺ φιλονεικοῦσαν σύμβουλος εἰρήνης; Ἐνῶ τώρα μιλᾷ σὲ τόσες μυριάδες μαζί, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ σοῦ φωνάζει ἡ ἱστορία, νὰ μὴν τολμᾷς νὰ διδάξεις καὶ νὰ συμβουλέψεις τοὺς ἀκροατές σου, ἂν δὲν ἀποκτήσεις μὲ τέτοια καὶ τόση ἐπιμέλεια τὴ σχετικὴ δύναμη. Κι ὅμως ἐνῶ ἀκούστηκαν οἱ καλύτεροι λόγοι κι ἔχει ὑποδειχθεῖ ἡ ἐλευθερία καὶ οἱ ἀκροατές ἐνισχύθηκαν στὴν ἐπιθυμία αὐτή, ὁ ἐχθρὸς παροργίζεται καὶ ἐπιτείνει τὸν πόνο. Οὔτε κι αὐτὸ εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν τώρα.

Πολλοὶ ἀπὸ ὅσους παραδέχτηκαν τὸ Λόγο ποὺ ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία καὶ ἔχουν ἐπιδοθεῖ στὸ κήρυγμα ὡς τώρα ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο μὲ τὶς προσβολές τῶν πειρασμῶν. Ἀπὸ αὐτοὺς πολλοὶ γίνονται πιὸ δόκιμοι καὶ πιὸ σταθεροὶ στὴν πίστη γυμνασμένοι ἀπὸ τὶς προσβολές ὧσων τοὺς λυποῦν. Μερικοὶ πάλι ἀπὸ τοὺς ἀσθενέστερους γονατίζουν κιόλας μὲ ὅσα τοὺς συμβαίνουν, λέγοντας ξεκάθαρα ὅτι θὰ τοὺς ἦταν ὠφελιμότερο νὰ μὴν ἀκούσουν τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας, παρὰ νὰ συμπαραταχθοῦν μὲ τέτοιους ἀνθρώπους γιὰ τὴν αἰτία αὐτή. Καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε· οἱ Ἰσραηλίτες κατηγοροῦσαν ἀπὸ μικροψυχία αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἔφεραν τὴν εἶδηση τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ

Ἰσραηλιτῶν ἐν αἰτία ποιουμένων τοὺς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῖς τῆς δουλείας ἀναγγείλαντας. Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον ἀνήσει ὁ λόγος πρὸς τὸ καλὸν ἐφελκόμενος, κἂν ὁ παιδικὸς ἀποδειλιάσῃ πρὸς τὰς τῶν πειρασμῶν ἀηθείας καὶ ὁ νήπιος ἔτι καὶ ἀτελής τὴν διάνοιαν. Τῷ μὲν 5 γὰρ βλαπτικῷ καὶ φθοροποιῷ δαίμονι τοῦτο κατὰ τῶν ἀνθρώπων σπουδάζεται τὸ μὴ εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπειν τὸ ὑποχείριον, ἀλλὰ τὸ εἰς γῆν κύπτειν καὶ τὸν πηλὸν πλινθεύειν. Ὅτι γὰρ ἂν ἦ τῆς ὑλικῆς ἀπολαύσεως ὡς ἐκ γῆς ἐστὶ πάντως ἢ ὕδατος παντί που δῆλον, ἦν τέ τι τῶν περὶ γαστέρα καὶ θοίνην σπουδαζομένων, ἦν τε καὶ ὅσα 10 περὶ τὸν πλοῦτον ὁρᾶται. Ἡ δὲ τῶν στοιχείων τούτων μίξις πηλὸς γίνεται καὶ ὀνομάζεται, οὗ πληροῦντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς τὰς πηλώδεις ἡδονὰς κεχηνότες οὐδέποτε τὴν δεκτικὴν τῶν ἡδονῶν εὐρυχωρίαν πλήρη φυλάττουσιν, ἀλλὰ τὸ ἀεὶ πληρούμενον κενὸν γίνεται πάλιν. Οὕτω γὰρ ὁ πλινθουργῶν ἄλλοτε ἄλλον πηλὸν ἀεὶ κενου- 15 μένω ἐπιβάλλει τῷ τύπῳ, ὃ μοι δοκεῖ τις καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμητικὴν τῆς ψυχῆς βλέπων διάθεσιν, εὐκόλως ἂν νοῆσαι τὸ αἴνιγμα. Ὁ γὰρ πληρώσας ἑαυτοῦ τῆς ἐπιθυμίαν ἐν τινὶ ὧν ἐσπούδασεν, εἰ πρὸς ἑτερόν τι ἢ ἐπιθυμία ρέψειε, κενός τε καὶ εὐρύχωρος γίνεται. Καὶ τοῦτο οὐ παύεται διὰ παντὸς ἐν ἡμῖν ἐνεργούμενον ἕως ἂν τις ὑπεξέλθοι τοῦ ὑλώδους βίου.

20 Ἡ δὲ καλάμη καὶ τὸ ἐκ ταύτης ἄχυρον ὃ καταμιγνύειν τῇ πλίνθῳ καταναγκάζεται ὁ τοῖς τυραννικοῖς ὑπακούων προστάγμασι, παρά τε τοῦ θεοῦ Εὐαγγελίου καὶ παρά τῆς ὑψηλῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς προηρμήνευται, ἀμφοτέρων ὁμοίως πυρὸς ὕλην τό τε ἄχυρον καὶ τὴν καλάμην ἐρμηνεύσαντων. Ὅταν τοίνυν τις τῶν ἐν ἀρετῇ 25 προεχόντων ἀποσπᾶν ἐθέλοι τοὺς τῇ ἀπάτῃ δεδουλωμένους εἰς βίον ἐμφιλόσοφόν τε καὶ ἐλεύθερον, οἶδεν ὁ ταῖς ποικίλαις, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, μεθοδεΐαις κατὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν σοφιστεύων ἀντι-παραεισάγειν τῷ θεῷ νόμῳ τὰ τῆς ἀπάτης σοφίσματα. Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τοὺς Αἴγυπτίους δράκοντας βλέπων τῷ λόγῳ, τουτέστι 30 πρὸς τὰς ποικίλας τῆς ἀπάτης κακίας, ὧν τὸν ἀφανισμόν ἢ τοῦ Μωϋσέως ράβδος ἐργάζεται, περὶ ἧς μετρίως ἤδη τὰ εἰκότα προτε-θεώρηται. Οὗτος τοίνυν ὁ τὴν ἄμαχον ἐκείνην κεκτημένος τῆς ἀρετῆς ράβδον τὴν τὰς σεσοφισμένας ἐξαφανίζουσιν ὁδῶ τινὶ καὶ ἀκο-

23. Ματθ. 3,12. Α' Κορ. 3,12-13.

24. Ἐφ. 6,11. Α' Κορ. 12,10.

τῆ δουλεία. Ἄλλὰ σὲ τίποτε περισσότερο δὲ θὰ ὠφελήσῃ ὁ λόγος ποὺ ἔχει ὡς σκοπὸ τὸ καλὸ, ἀκόμη κι ἂν δειλιάσῃ στὶς ἀσυνήθιστες προσβολὲς τῶν πειρασμῶν ὅποιος εἶναι παιδί ἀκόμη καὶ νήπιο καὶ ἀτελῆς στὴ σκέψη. Γιατὶ ὁ δαίμονας ποὺ θέλει νὰ βλάψῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ, αὐτὸ ἐπιδιώκει κατὰ τῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴν ὑψώνει ὁ ὑποτακτικὸς τὸ βλέμμα στὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ νὰ σκύβῃ στὴ γῆ καὶ νὰ κόβει πλιθιά ἀπὸ τὸν πηλὸ. Ὅ,τι ἀνήκει στὴν ὑλικὴ ἀπόλαυση εἶναι ἀπὸ γῆ καὶ νερὸ καὶ τὸ ξέρουν ὅλοι, εἴτε εἶναι φροντίδες γιὰ τὴν κοιλιά καὶ τὸ φαῖ, εἴτε ἀναφέρεται στὸν πλοῦτο. Ἡ ἀνάμιξη τῶν στοιχείων αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸν πηλὸ καὶ ἔτσι ὀνομάζεται. Ἀπὸ αὐτὸν γεμίζουν αὐτοὶ ποὺ χάσκουν στὶς ἡδονὲς τοῦ πηλοῦ καὶ οὐδέποτε διατηροῦν γεμάτο τὸν εὐρὺ χῶρο ποὺ δέχεται τὶς ἡδονές, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἀδιάκοπα γεμίζει, γίνεται πάλι κενός. Ἔτσι ὁ πλιθοποιὸς ρίχνει στὰ καλούπια τοῦ ποὺ συνέχεια ἀδειάζουν ἄλλο πηλὸ, καὶ νομίζω ὅτι, ὅποιος ἀποβλέπει στὴν ἐπιθυμητικὴ διάθεση τῆς ψυχῆς, θὰ κατανοήσῃ εὐκόλα τὸ αἶνιγμα. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμία του σὲ κάτι ποὺ ἐπιδίωξε, ἂν ἡ ἐπιθυμία του κλίνει πρὸς κάτι ἄλλο, ὁ χῶρος τῆς ἐπιθυμίας μέσα του γίνεται κενός. Καὶ αὐτὸ δὲν παύει νὰ γίνεται συνεχῶς μέσα μας, ὥσπου νὰ βγεῖ κανένας ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὑλικὴ ζωὴ.

Ἡ καλαμιὰ τῶρα καὶ τὸ ἄχυρο, ποὺ ὑποχρεώνεται νὰ ἀνακατέψῃ στὰ πλιθιά του ὅποιος ὑπακούει στὰ προστάγματα τοῦ τυράννου, ἔχει ἤδη ἐρμηνευτεῖ ἀπὸ τὸ θεῖο εὐαγγέλιο καὶ τὸν ὑψηλὸ τοῦ Ἀποστόλου λόγο· καὶ τὰ δύο ἔχουν ἐρμηνεύσει ὁμοίως καὶ τὴν καλαμιὰ καὶ τὸ ἄχυρο ὡς ὑλικὸ φωτιάς²³. Ὅταν λοιπὸν κάποιος ἀπὸ ὄσους ὑπερέχουν στὴν ἀρετὴ θέλει ν' ἀποσπάσῃ σὲ ἓνα φιλόσοφο κι ἐλεύθερο βίον τοὺς ὑποδουλωμένους στὴν ἀπάτη, ξέρει αὐτὸς ποὺ μᾶς ἐξαπατᾷ μὲ τὶς λογιῆς μεθοδεῖες, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τῶν ψυχῶν μας²⁴, νὰ ἀντείσάγῃ στὸ θεῖο νόμο τὶς σοφιστεῖες τῆς ἀπάτης. Μιλῶ γι' αὐτὸν ἀποβλέποντας μὲ τὸ λόγο μου στοὺς δράκοντες τῆς Αἰγύπτου, δηλαδὴ στὶς διάφορες κακίες τῆς ἀπάτης, ποὺ προκαλεῖ τὸν ἀφανισμό τους τὸ ραβδί τοῦ Μωυσῆ, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶπαμε ὅσα ἔπρεπε στὰ προηγούμενα. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κρατοῦσε αὐτὸ τὸ ἀκαταμάχητο ραβδί τῆς ἀρετῆς, ποὺ ἐξαφανίζει τὰ σοφίσματα μὲ κάποια μέθοδο καὶ λογικὴ σειρά, προχωρεῖ

λουθία πρὸς τὰ μείζω πρόεισι τῶν θαυμάτων. Ἡ δὲ θαυματοποιῖα οὐ τῷ σκοπῷ τῆς ἐκπλήξεως τῶν ἐντυγχανόντων γίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν σωζομένων βλέπει. Τοῖς γὰρ αὐτοῖς τῆς ἀρετῆς θαύμασι καθαιρεῖται μὲν τὸ πολέμιον, αὔξεται δὲ τὸ ὁμόφυλον. 5 Πρῶτον δὲ γενικώτερον τῶν ἐπὶ μέρους θαυμάτων τὸν κατὰ τὴν ἀναγωγὴν καταμάθωμεν σκοπόν· εἴθ' οὕτω δυνατόν ἂν γένοιτο ἡμῖν καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐφαρμόσαι τὸ νόημα.

Ἡ γὰρ διδασκαλία τῆς ἀληθείας πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν δεχομένων τὸν λόγον συµμεταβάλλεται. Ἐπίσης γὰρ πᾶσι τοῦ λόγου τὸ 10 καλὸν ἢ τὸ κακὸν προδεικνύντος, ὁ μὲν εὐπειθῶς πρὸς τὸ δεικνύμενον ἔχων ἐν φωτὶ τὴν διάνοιαν ἔχει, τῷ δὲ ἀντιτύπως διακειμένῳ καὶ μὴ καταδεχομένῳ πρὸς τὴν ἀκτίνα τῆς ἀληθείας τὴν ψυχὴν διαβλέψαι παραμένει τῆς ἀγνοίας ὁ ζόφος. Εἰ δὴ τὸ καθόλου νοηθὲν ἡμῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ψεῦδος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἂν τὰ καθ' ἕκαστον 15 πάντως ἐτέρως ἔχοι τῆς ἐπὶ μέρους ἐξετάσεως συναποδειχθείσης τῷ ὄλῳ. Οὐκοῦν οὐδὲν θαυμαστὸν ἀπαθῆ τὸν Ἑβραῖον μένειν τῶν Αἰγυπτίων κακῶν ἐν μέσοις τοῖς ἀλλοφύλοις ἀναστρεφόμενον, ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ ἴσον ἔστι γινόμενον ἰδεῖν. Τῶν γὰρ ἐν ταῖς πολυανθρώποις πόλεσι πρὸς τὰς ἐναντίας δόξας διεστηκότων, τοῖς μὲν πότιμόν 20 τε καὶ διαφανές ἐστι τὸ νᾶμα τῆς πίστεως, ὃ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας ἀρύνονται, τοῖς δὲ διὰ πονηρᾶς ὑπολήψεως αἰγυπτιάζουσι διεφθορὸς αἷμα τὸ ὕδωρ γίνεται. Καὶ πολλάκις ἐπιχειρεῖ ὁ παρασοφισμὸς τῆς ἀπάτης καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων ποτὸν τῷ μολυσμῷ τοῦ ψεύδους αἵματοποιῆσαι, τουτέστι τὸν ἡμέτερον λόγον, καὶ ἡμῖν δεῖξαι 25 μὴ τοιοῦτον ὄντα οἷόν ἐστιν· ἀλλ' οὐκ ἀχρειώσσειε καθόλου τὸ ποτὸν κᾶν ἐκ τοῦ προχείρου δι' ἀπάτης περιφοινίξῃ τὸ εἶδος. Πίνει γὰρ ὁ Ἑβραῖος τὸ ἀληθινὸν ὕδωρ οὐδὲν πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἀπάτης ἐπιστρεφόμενος.

Οὕτω καὶ τὸ τῶν βατράχων γένος εἰδεχθὲς καὶ πολύφωνον, ᾧ 30 ἀμφίβιος μὲν ἡ ζωὴ, ἐρπηστικὸν δὲ τὸ πήδημα, ἀηδὴς δὲ οὐ μόνον ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρωτὸς ἡ δυσωδία, ὃ τοῖς οἴκοις καὶ τοῖς κλίναις καὶ τοῖς ταμείοις τῶν Αἰγυπτίων εἰσέρπει, τῆς δὲ τῶν Ἑβραίων οὐκ ἐφάπτεται ζωῆς. Ἀληθῶς γὰρ βατράχων ἀντικρυς γένη ἐστὶ τὰ φθοροποιὰ τῆς κακίας γεννήματα ἐκ τῆς ρυπαρᾶς καρδίας τῶν ἀνθρώ-

πρὸς τὰ μεγαλύτερα θαύματα. Καὶ τὸ θαῦμα δὲ γίνεται μὲ σκοπὸν νὰ ἐκπλήξει αὐτοὺς ποὺ τὸ βλέπουν· ἀποβλέπει νὰ χρησιμεύσει σὲ ὄσους σώζονται²⁵. Γιατὶ μὲ τὰ ἴδια θαύματα τῆς ἀρετῆς συντρίβονται οἱ πολέμιοι καὶ δυναμώνουν οἱ ὁμόφυλοι. Ἄς κατανοήσομε πρῶτα γενικότερα σὲ τί ἀναφέρεται ὁ σκοπὸς τῶν ἐπιμέρους θαυμάτων, κι ἔτσι θὰ γίνῃ δυνατὸ νὰ ἐφαρμόσομε τὸ νόημα καὶ σὲ καθένα ἀπὸ αὐτά.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀλήθειας συµμεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὶς διαθέσεις ἐκείνων ποὺ δέχονται τὸ λόγο. Γιατὶ ἐδῶ ὁ λόγος δείχνει σὲ ὄλους ἐξίσου τὸ κακὸ ἢ τὸ καλὸ, ὅποιος δέχεται μ' εὐπειθία αὐτὸ ποὺ τοῦ δείχνει ἔχει τὴ σκέψη του μέσα στὸ φῶς· ἐνῶ γιὰ ὅποιον ἐναντιώνεται καὶ δὲν καταδέχεται νὰ ρίξει τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς του στὴν λάμψη τῆς ἀλήθειας παραμένει ὁ ζόφος τῆς ἀγνοίας. Ἄν λοιπὸν ἡ σκέψη ποὺ κάναμε γι' αὐτὰ δὲν εἶναι ψεύτικη, οὔτε τὰ καθέκαστα θὰ εἶναι διαφορετικά, ἐπειδὴ συναποδείχτηκε τὸ μερικὸ μέσα στὸ γενικὸ. Ἐπομένως δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστὸ νὰ παραμένει ὁ Ἑβραῖος ἀπαθῆς ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ δεινὰ ζώντας μέσα στοὺς ἀλλοφύλους, ἀφοῦ καὶ τώρα μπορούμε νὰ δοῦμε νὰ γίνεται τὸ ἴδιο. Ἀπὸ ὄσους μέσα στὶς πολυάνθρωπες πόλεις εἶναι χωρισμένοι κι ἀκολουθοῦν ἀντίθετες γνῶμες, γιὰ τὴ μιὰ παράταξη εἶναι πόσιμο καὶ διαυγὲς τὸ νάμα τῆς πίστεως, ποὺ ἀντλοῦν μὲ τὴ θεία διδασκαλία. Γιὰ ὄσους ὅμως αἰγυπτιάζουν μὲ πονηρὴ γνώμη τὸ νερὸ γίνεται χαλασμένο αἷμα. Καὶ πολλὲς φορές ἐπιχειρεῖ ἡ ἀπάτη μὲ τὰ παρασοφίσματά της νὰ μεταβάλλει σὲ αἷμα μὲ τὸ μολυσμὸ τοῦ ψεύδους καὶ τὸ ποτὸ τῶν Ἑβραίων, δηλαδὴ τὸ δικό μας λόγο, καὶ νὰ τὸν δείξει σ' ἐμᾶς τέτοιον ποὺ δὲν εἶναι. Ἄλλὰ δὲ θὰ ἀχρηστέψει καθόλου τὸ ποτό, ἀκόμα κι ἂν ἔτσι ἀμέσως παρουσιάσει μὲ κάποια ἀπάτη τὴν ὄψη του κατακόκκινη. Γιατὶ ὁ Ἑβραῖος πίνει τὸ ἀληθινὸ νερό, χωρὶς νὰ προσέχει καθόλου τὴν ὄψη τῆς ἀπάτης.

Ἔτσι εἶναι καὶ τὸ γένος τῶν βατράχων σιχαμερὸ καὶ φλύαρο, ζεῖ στὸ νερὸ καὶ στὴ στεριά, ὅταν πηδᾷ εἶναι σὰ νὰ ἔρπει, καὶ προκαλεῖ ἀηδία ὄχι μόνο ἡ ὄψη του, ἀλλὰ καὶ ἡ δυσωδία ποὺ ἀφήνει· σέρνεται στὰ σπίτια καὶ στὰ κρεβάτια καὶ στὶς ἀποθήκες τῶν Αἰγυπτίων, δὲν ἀγγίζει ὅμως τὴ ζωὴ τῶν Ἑβραίων. Εἶναι, ἀλήθεια, καθολοκληρία γένη βατράχων τὰ φθοροποιὰ γεννήματα τῆς κα-

πων οἶον ἔκ τινος βορβόρου ζωογονούμενα. Οὗτοι οἱ βάτραχοι οἰκοῦσι μὲν τὰς οἰκίας τῶν αἰγυπτιαζόντων κατὰ τὴν τοῦ βίου προαίρεσιν, δείκνυνται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν κλινῶν οὐκ ἀπέχονται καὶ εἰς τὰ ταμιεῖα τῶν ἀποθέτων εἰσδύνουσιν. Ὅταν γὰρ 5 ἴδῃς τὸν ρυπαρὸν τε καὶ ἀκόλαστον βίον, ἀληθῶς ἐκ τοῦ πηλοῦ τε καὶ τοῦ βορβόρου τικτόμενον καὶ τῇ πρὸς τὸ ἄλογον μιμήσει κατὰ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ἐν οὐθετέρα φύσει ἀκριβῶς μένοντα, καὶ ἄνθρωπον μὲν κατὰ τὴν φύσιν ὄντα, κτῆνος δὲ διὰ τὸ πάθος γινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀμφίβιον ἐκεῖνο καὶ ἐπαμφοτερίζον τῆς ζωῆς εἶδος ἐπιδει- 10 κνύοντα, εὐρήσεις καὶ ἐπὶ τούτου τὰ τῆς τοιαύτης νόσου γνωρίσματα, οὐκ ἐπὶ τῆς κλίνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἐν τοῖς ταμιείοις καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἴκησιν. Ἐπισημαίνει γὰρ διὰ πάντων ὁ τοιοῦτος τὴν ἀσωτίαν, ὥστε πάντας ραδίως ἐπιγνῶναι διὰ τῶν κατὰ τὸν οἶκον σπουδαζομένων τὸν βίον τοῦ τε ἀκολάστου καὶ τοῦ 15 καθαρεύοντος. Ὅταν ἐν τούτῳ μὲν ἐπὶ τῶν τοῦ τοίχου κονιαμάτων δείκνυται παρὰ τῆς τέχνης διὰ εἰδώλων τινῶν τὰ τῆς ἐμπαθοῦς ἡδονῆς ὑπεκκαύματα, δι' ὧν ὑπομιμνήσκειται τῆς νόσου ἢ φύσις διὰ τῆς ὄψεως ἐκ τῆς ἀτιμίας τῶν θεαμάτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐπεισχεομένου τοῦ πάθους, ἐπὶ δὲ τοῦ σωφρονοῦντος φυλακὴν πᾶσαν καὶ προμή- 20 θειαν τοῦ καὶ τὸν ὀφθαλμὸν καθαρεύειν τῶν ἐμπαθῶν θεαμάτων. Καὶ ἡ τράπεζα δὲ ὡσαύτως καθαρὰ μὲν τοῖς σωφρονοῦσιν εὐρίσκειται, βατραχώδης δὲ καὶ πολύσαρκος τοῦ πρὸς τὸν βορβορώδη βίον ἰλυσπωμένου. Κἂν τὰ ταμιεῖα διερευνήσης, τουτέστι τὰ κρυπτὰ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἀπόρρητα, πολὺ μᾶλλον ἐν ἐκείνοις σωρείαν βατρά- 25 χων κατανοήσεις.

Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἢ τῆς ἀρετῆς ράβδος ποιεῖν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ τῆς ἱστορίας λέγεται, μὴ ξενισθῶμεν περὶ τὸν λόγον· καὶ γὰρ ἐσκληρύνθη, φησί, παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν Φαραώ. Πῶς οὖν ἂν εἶη κατάκριτος τῇ ἄνωθεν ἀνάγκῃ σκληρῶς τε καὶ ἀντιτύπως διατιθέ- 30 μενος; Καὶ που τὸ ἴσον φησὶν καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι «καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας», περὶ τῶν ἀρρενοκοιτούντων λέγων καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀτίμοις τε καὶ ἀρρήτοις τῆς ἀσωτίας τρόποις ἀσχημονούντων. Ἄλλ' εἰ καὶ οὕτω λέγεται παρὰ τῆς θείας Γραφῆς τὰ εἰ-

26. Ἐξ. 9,12.

27. Ρωμ. 9,17-18.

28. Ρωμ. 1,28· 26.

κίας, πού ζωογονοῦνται ἀπὸ τὴ ρυπαρὴ καρδιά τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀπὸ κάποιο βούρκο. Οἱ βάτραχοι αὐτοὶ κατοικοῦν τὰ σπίτια ὅποιων αἰγυπτιάζουν στὴν κατεύθυνση τῆς ζωῆς τους. Παρουσιάζονται πάνω στὰ τραπέζια, δὲν ἀποφεύγουν τὰ κρεβάτια, τρυπῶνουν καὶ στὶς ἀποθήκες. Ὅταν δεῖς τὸ ρυπαρὸ κι ἀκόλαστο βίο νὰ γεννιέται ἀληθινὰ ἀπὸ τὸν πηλὸ καὶ τὸ βόρβορο καὶ μὲ τὴ μίμηση τοῦ ἀλόγου ζώου ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος του νὰ μὴν μένει σταθερὴ ἡ ζωὴ οὔτε στὴ μία οὔτε στὴν ἄλλη φύση κι ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος κατὰ τὴ φύση νὰ γίνεται κτῆνος ἐξαιτίας τοῦ πάθους καὶ γι' αὐτὸ θὰ βρεῖς νὰ παρουσιάζει τὸ ἀμφίβιο αὐτὸ καὶ ἐπαμφοτερίζον εἶδος τῆς ζωῆς καὶ πάνω σ' αὐτὸ τὰ γνωρίσματα αὐτῆς τῆς νόσου, ὄχι μονάχα πάνω στὸ κρεβάτι, ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ τραπέζι καὶ μέσα στὶς ἀποθήκες καὶ σὲ κάθε δωμάτιο. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δηλώνει μὲ ὅλα τὴν ἀσωτία του, ὥστε νὰ καταλάβουν εὐκόλα ὅλοι μὲ ὅσα κάνει μέσα στὸ σπίτι τὴ ζωὴ τοῦ ἀκόλαστου καὶ τοῦ καθαροῦ. Ὅταν μέσα σ' αὐτὸ ἐπάνω στοὺς ἀσβεστωμένους τοίχους παρουσιάζει ἡ τέχνη μὲ κάποια εἰδῶλα τὰ ἐρεθίσματα τῆς ἐμπαθοῦς ἡδονῆς, τὰ ὅποια ὑπενθυμίζουν τὴ φύση τῆς νόσου, κι ἐνῶ μὲ τὴν ὄψη ἀπὸ τὴν αἰσχύρτητα τῶν εἰκόνων χύνεται τὸ πάθος μέσα στὴν ψυχὴ, στὴν ψυχὴ ὅμως τοῦ σώφρονα χύνεται κάθε προφύλαξη καὶ πρόνοια, ὥστε καὶ τὸ μάτι ἀκόμα νὰ μένει καθαρὸ ἀπὸ τὰ ἐμπαθῆ θεάματα. Καὶ τὸ τραπέζι ἐπίσης ὅσων σωφρονοῦν εἶναι καθαρὸ, εἶναι ὅμως γεμάτο βατράχια καὶ κρέατα ὅσων κυλιοῦνται στὴ ζωὴ τοῦ βούρκου. Κι ἂν ἐρευνήσεις καὶ τὶς ἀποθήκες, δηλαδὴ τὰ κρυφὰ κι ἀπόρρητα τῆς ζωῆς, θὰ νιώσεις ἐκεῖ πολὺ μεγαλύτερη σωρεία βατραχιῶν.

Ἄν λοιπὸν ἡ ἱερὰ Ἱστορία μᾶς λέει ὅτι κι αὐτὰ τὰ ἔπραξε ἡ ράβδος τῆς ἀρετῆς κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἃς μὴν παραξενευτοῦμε ἀπὸ τὸ λόγο. Γιατὶ λέει, «εἶχε γίνεи σκληρὸς ὁ Φαραὼ ἀπὸ τὸ Θεό»²⁶. Πῶς λοιπὸν μπορεῖ νὰ κατακριθεῖ ἀφοῦ ἀναγκάστηκε ἀπὸ ψηλὰ νὰ φερθεῖ σκληρὰ καὶ ἐχθρικά; Τὸ ἴδιο περίπου λέει καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος²⁷. «κι ἀφοῦ δὲν ἔκριναν καλὸ νὰ γνωρίσουν συνειδητὰ τὸ Θεό, τοὺς παρέδωσε ὁ Θεὸς σὲ πάθη αἰσχυρά»²⁸. Μιλᾷ γιὰ τοὺς ἀρσενικοῖτες καὶ γιὰ ὅσους ἀσχημονοῦν σὲ αἰσχυρὲς καὶ ἀνείπωτες ἀσέλγειες. Ἀλλὰ ἂν καὶ ἡ θεία Γραφὴ μιλάει ἔτσι κι ἔτσι ὁ Θεὸς παραδίνει στὸ αἰσχυρὸ πάθος ἐκεῖνον πού βαδίζει ὀρ-

ρημένα οὕτω τε τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας ὁ Θεὸς ἑκδοτον δίδωσι τὸν πρὸς τοῦτο φερόμενον, οὔτε ὁ Φαραὼ θεία βουλήσει σκληρύνεται οὔτε ὁ βατραχώδης βίος ὑπὸ τῆς ἀρετῆς πλάσσεται. Εἰ γὰρ βουλητὸν ἦν τοῦτο τῇ θείᾳ φύσει, πάντως ἂν ἐπὶ πάντων κατὰ τὸ ἴσον ἢ 5 τοιαύτη προαίρεσις ἴσχυσεν, ὡς μηδεμίαν ἀρετῆς ἢ κακίας παρὰ τὸν βίον διαφορὰν θεωρεῖσθαι. Ἄλλων δὲ ἄλλως μετεχόντων τοῦ βίου καὶ τῶν μὲν δι' ἀρετῆς κατορθουμένων, τῶν δὲ εἰς κακίαν ἀπορρέοντων. Οὐκ ἂν τις εὐλόγως ὑπερκειμέναις τισὶν ἀνάγκαις ταῖς κατὰ τὸ θεῖον βούλημα συνισταμέναις τὰς διαφορὰς τῶν βίων λογίσαιτο, 10 ὧν ἡ προαίρεσις ἐφ' ἐκάστου τὸ κράτος ἔχει.

Τίς οὖν παραδίδοται τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας σαφῶς ἔστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μαθεῖν· ὁ μὴ δοκιμάσας τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, ὃν οὐκ ἀμυνόμενος ὁ Θεὸς διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι παρ' αὐτοῦ παραδίδωσι τῷ πάθει. Ἄλλὰ τὸ μὴ ἐπιγνῶναι τὸν Θεὸν αἴτιον αὐτῷ γί- 15 νεται τοῦ εἰς τὸν ἐμπαθῆ καὶ ἄτιμον βίον κατασυρῆναι. Ὡσπερ γάρ τινος εἰπόντος ὅτι μὴ ὄφθεις ὁ ἥλιος τὸν δεῖνα τῷ βόθρῳ ἐνέριψεν, οὐ τοῦτο λογιζόμεθα ὅτι ὀργῇ χρώμενος ὁ φωστήρ τὸν μὴ βουληθέντα πρὸς αὐτὸν ἰδεῖν ἐπὶ τὸν βόθρον ἀπόσατο, ἀλλ' οὕτως ἂν τὸ ρηθὲν νοηθεῖη κατὰ τὸ εὐλογον, ὅτι τὸ μὴ μετέχειν τοῦ φωτὸς αἴτιον 20 τῷ μὴ βλέποντι τῆς εἰς τὸν βόθρον καταπόσεως. Οὕτως εὐαγὲς ἂν εἴη καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν, τὸ τοῦς μὴ ἐπιγνόντας τὸν Θεὸν τοῖς τῆς ἀτιμίας ἐκδίδοσθαι πάθεσι καὶ τὸ ἐσκληρύνθη παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, οὐχ ὡς τὴν ἀντιτυπίαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Φαραὼ τῆς θείας βουλήσεως ἐνθείσης, ἀλλ' ὡς τῆς προαιρέσεως διὰ 25 τῆς πρὸς τὴν κακίαν προσκλίσεως τὸν ἐκμαλάσσοντα τὴν ἀντιτυπίαν λόγον μὴ δεχομένης. Οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς ράβδος ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις φανεῖσα τὸν μὲν Ἑβραῖον καθαρὸν τῆς βατραχώδους ζωῆς ἀπεργάζεται, τὸν δὲ Αἰγύπτιον πλήρη τῆς τοιαύτης δείκνυσι νόσου. Ἄλλ' ἔσθ' ὅτε τοῦ Μωϋσέως καὶ ὑπὲρ τούτων τὰς χεῖρας ἐκτείναν- 30 τος ἀφανισμὸς τῶν βατράχων γίνεται.

Ὅ δὲ καὶ νῦν ἔστι ἰδεῖν γινόμενον. Οἱ γὰρ τὴν ἑκτασιν τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτου κατανοήσαντες (συνίεις δὲ πάντως τί σοι λέγει τὸ αἰνίγμα, ὥστε νοῆσαι διὰ μὲν τοῦ νομοθέτου τὸν ἀληθινὸν νομοθέτην, διὰ δὲ τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς χεῖ-

μητικὰ σ' αὐτό, οὔτε ὁ Φαραὼ γίνεται σκληρὸς ἀπὸ θεῖο θέλημα οὔτε ἡ βατραχώδης ζωὴ πλάθεται ἀπὸ τὴν ἀρετῇ. Γιατί, ἂν τὸ ἤθελε αὐτὸ ἡ θεία φύση, ἡ θέληση αὐτῆ θὰ ἴσχυε ἐξίσου σὲ ὄλους, ὥστε νὰ μὴν παρατηρεῖται καμιὰ διαφορὰ ἀρετῆς ἢ κακίας στὴ ζωῇ. Ἀφοῦ ὁμως καθένας μετέχει διαφορετικὰ στὴ ζωῇ κι ἄλλοι κάνουν κατορθώματα ἀρετῆς κι ἄλλοι ὀλισθαίνουν στὴν κακία, δὲ θὰ μπορούσε κάποιος εὐλογα ν' ἀποδώσει τὶς διαφορὲς τῶν βίων σὲ κάποιες ὑπερκείμενες ἀναγκαιότητες πού ἐκφράζουν τὸ θεῖο θέλημα καὶ πού ἡ δύναμή τους ἰσχύει γιὰ τὸν καθένα μας.

Ποιὸς λοιπὸν παραδίδεται στὸ πάθος τῆς ἀτιμίας μπορούμε νὰ τὸ μάθομε μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο²⁹. αὐτὸς πού δὲν ἔκρινε σωστὸ νὰ γνωρίσει συνειδητὰ τὸ Θεό. Αὐτὸν δὲν τὸν παραδίδει ὁ Θεὸς στὸ πάθος ἀποκρούοντάς τον ἐπειδὴ δὲ συνειδητοποιήθηκε ἀπὸ αὐτὸν, ἀλλὰ ἡ αἰτία νὰ συρθεῖ στὴν ἐμπαθῆ καὶ ἐπαίσχυντη ζωῇ του γίνεται τὸ ὅτι δὲν συνειδητοποίησε τὸ Θεό. Ὅπως δηλαδὴ ἂν πεῖ κάποιος ὅτι, ἐπειδὴ κάποιος δὲν εἶδε τὸν ἥλιο, τὸν ἔριξε ὁ ἥλιος αὐτὸν σ' ἓνα λάκκο, δὲ σκεφτόμαστε ἐμεῖς βέβαια ὅτι τὸ ἄστρο θύμωσε μ' αὐτὸν πού δὲ θέλησε νὰ τὸν δεῖ καὶ τὸν ἔσπρωξε στὸ λάκκο, ἀλλὰ πρέπει στὸ λόγο ν' ἀποδώσομε τὸ ἐξῆς εὐλογο νόημα, ὅτι, ἐπειδὴ δὲ μετέχει τὸ φῶς, γίνεται αἰτία σ' αὐτὸν πού δὲν βλέπει τῆς πτώσης του στὸ λάκκο. Ἔτσι εἶναι ὀρθὸ νὰ ἐννοοῦμε καὶ τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου. Τὸ ὅτι παραδίδονται στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας ὅσοι δὲ συνειδητοποίησαν τὸ Θεὸ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς σκλήρυνε τὸν Αἰγύπτιο τύραννο δὲ θὰ τὸ ἐκλάβομε ἔτσι, ὅτι δηλαδὴ ἡ θεία βούληση ἔβαλε τὴν ἐχθρότητα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Φαραώ, ἀλλὰ ὅτι ἡ προαίρεσή του μὲ τὴν κλίση τῆς στὴν κακία δὲ δεχόταν τὸ λόγο πού θὰ μαλάκωνε τὴν κακία του. Ἔτσι καὶ ἡ ράβδος τῆς ἀρετῆς πού παρουσιάστηκε στοὺς Αἰγυπτίους, τὸν Ἑβραῖο τὸν καθαρίζει ἀπὸ τὴ ζωῇ τοῦ βατράχου, ἐνῶ τὸν Αἰγύπτιο μᾶς τὸν δείχνει γεμάτο ἀπὸ αὐτῆ τῆ νόσο. Ἀλλὰ ὁ Μωυσῆς κάποτε ἀπλώνει καὶ γι' αὐτοὺς τὰ χέρια του καὶ τὰ βατράχια ἐξαφανίζονται.

Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ τώρα. Ὅποιοι δηλαδὴ κατανόησαν τὸ ἄπλωμα τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτη (καταλαβαίνεις ὅπως ὅποτε τί σοῦ λέει τὸ αἴνιγμα, ὥστε νὰ ἐννοήσεις μὲ τὸ νομοθέτη Μωυσῆ τὸν ἀληθινὸ νομοθέτη καὶ μὲ τὸ ἄπλωμα τῶν χε-

ρας ἐκτείναντα), οἱ τοίνυν πρὸ ὀλίγου τοῖς ρυπαροῖς τούτοις καὶ βα-
 τραχώδεσι λογισμοῖς συζῶντες, εἰ πρὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὰς χεῖρας
 ἐκτείναντα ἴδοιεν, ἀπαλλάσσονται τῆς πονηρᾶς αὐτῶν συνοικήσε-
 ως, νεκρωθέντος τοῦ πάθους καὶ ἐποζέσαντος. Ἀληθῶς γὰρ τοῖς
 5 ἀπηλλαγμένοις τῆς τοιαύτης νόσου μετὰ τὴν νέκρωσιν τῶν ἐρπηστι-
 κῶν κινήματων ἄτοπός τις καὶ δυσώδης ἢ τῶν προβεβιωμένων γί-
 νεται μνήμη δι' αἰσχύνης τὴν ψυχὴν ἀηδίζουσα, καθὼς φησιν ὁ ἀπό-
 στολος πρὸς τοὺς ἐκ τῆς τοῦ κακοῦ μεταβολῆς τὴν ἀρετὴν μετιόν-
 τας, ὅτι «τίνα οὖν κάρπον εἶχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;».
 10 Κατὰ τὴν διάνοιαν ταύτην νόει μοι καὶ τὸν ἀέρα διὰ τῆς ράβδου, τοῖς
 μὲν τῶν Αἴγυπτίων ὀφθαλμοῖς μελαινόμενον, ἐπὶ δὲ τῶν Ἑβραίων
 τῷ ἡλίῳ καταλαμπόμενον.

Δι' οὗ μάλιστα βεβαιοῦται τῆς ἀποδοθείσης διανοίας ὁ λόγος,
 ὅτι οὐκ ἄνωθὲν τις ἀναγκαστικὴ δύναμις τὸν μὲν ἐν ζόφῳ, τὸν δὲ ἐν
 15 φωτὶ γενέσθαι παρασκευάζει, ἀλλ' οἴκοθεν ἔχομεν ἐν τῇ ἑαυτῶν φύ-
 σει τε καὶ προαιρέσει τὰς τοῦ φωτός τε καὶ τοῦ σκότους αἰτίας οἱ ἀν-
 θρωποι, πρὸς ὅπερ ἂν ἐθέλωμεν ἐν τούτῳ γινόμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ
 τὴν ἱστορίαν οὐ διὰ τινος τείχους ἢ ὄρους ἐπιπροσθοῦντος τὰς ὄψεις
 καὶ τὰς ἀκτῖνας ἀποσκιάζοντος ὁ τῶν Αἴγυπτίων ὀφθαλμὸς ἐν
 20 σκότῳ ἦν, ἀλλ' ἐπίσης πάντα τοῦ ἡλίου καταφωτίζοντος ταῖς ἀκτῖ-
 σιν, οἱ μὲν Ἑβραῖοι τοῦ φωτός κατετρύφων, οἱ δὲ ἀναισθήτως εἶχον
 τῆς χάριτος. Οὕτω πᾶσι κατὰ τὸ ἴσον τοῦ φωτεινοῦ βίου κατ' ἐξου-
 σίαν προκειμένου, οἱ μὲν ἐν σκότει διαπορεύονται διὰ τῶν πονηρῶν
 ἐπιτηδευμάτων πρὸς τὸν τῆς κακίας ζόφον συνελαυνόμενοι, οἱ δὲ
 25 τῷ φωτὶ τῆς ἀρετῆς ἐλλαμπρύνονται. Εἰ δὲ μετὰ τὴν τριήμερον ἐν
 σκότῳ κακοπάθειαν γίνεται καὶ τοῖς Αἴγυπτίοις ἢ τοῦ φωτός μετου-
 σία, τάχα τις ἀπὸ τούτων ὀρμώμενος πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τὴν
 μετὰ ταῦτα ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν προσδοκωμένην τῶν ἐν τῇ
 γεέννῃ καταδικασμένων ἀγάγοι τὸ νόημα. Καθὼς φησιν ἡ ἱστο-
 30 ρία, πρὸς γὰρ τὸ ἐξώτερον σκότος τὸ ψηλαφητὸν ἐκεῖνο σκότος
 πολλὴν ἐν τε τῷ ῥήματι καὶ τῷ νοήματι τὴν συγγένειαν ἔχει.

Λύεται δὲ τούτων ἐκάτερον τοῦ Μωϋσέως, καθὼς καὶ ἐν τῷ
 πρὸ τούτου νενόηται, ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ σκότῳ τὰς χεῖρας ἐκτείναντος.
 Ὡσαύτως καὶ ἡ καμινιαία κόνις ἐκείνη, ἢ τὰς ὀδυνηρὰς φλυκτίδας

ριῶν αὐτὸν ποὺ ἄπλωσε τὰ χέρια του στὸ σταυρό), αὐτοὶ ποὺ ζοῦσαν πρὶν ἀπὸ λίγο μέσα στοὺς ρυπαροὺς αὐτοὺς καὶ βατραχῶδεις λογισμοὺς, ἂν στρέψουν τὸ βλέμμα πρὸς αὐτὸν ποὺ ἄπλωσε γιὰ χάρη μας τὰ χέρια στὸ σταυρό, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν πονηρὴ αὐτὴ συμβίωση, ἀφοῦ νεκρώθηκε πᾶ τὸ πάθος καὶ βρόμισε. Γιατὶ στ' ἀλήθεια γιὰ ὅσους ἔχουν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ νόσο αὐτὴν μετὰ τὴ νέκρωση τῶν κινημάτων τοῦ φιδιοῦ γίνεται ἀπαράδεκτη καὶ βρομερὴ ἢ μνήμη τῆς προηγούμενης ζωῆς ποὺ γεμίζει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἀηδία τῆς ντροπῆς της, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος πρὸς ἐκεῖνους ποὺ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὸ κακὸ κι ἐπιδιώκουν τὴν ἀρετὴ· «ποιοὶ ἦταν τὸ κέρδος σας ἀπὸ τὴ διαγωγή σας ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία τώρα ντρέπεστε;»³⁰. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα νὰ ἐννοήσεις καὶ τὸν ἀέρα, ποὺ μὲ τὸ ραβδί στὰ μάτια Αἰγυπτίων σκοτείνιαζε, ἐνῶ στὰ μάτια τῶν Ἑβραίων γινόταν ὀλόλαμπρος ἀπὸ τὸν ἥλιο.

Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει τὴν αἰτία τῆς προηγούμενης ἐρμηνείας. Ὅτι δὲν ὑποχρεώνει μιὰ δύναμη ἀπὸ ἄνω τὸν ἕνα νὰ βρεθεῖ μέσα στὸ ζόφο καὶ τὸν ἄλλο μέσα στὸ φῶς, ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἔχομε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, μέσα στὴ φύση καὶ τὴν προαίρεσή μας, τὶς αἰτίες τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοτὸς καὶ εἰσερχόμαστε σὲ ὅποιο θέλομε. Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία δὲν ἦταν τὰ μάτια τῶν Αἰγυπτίων στὸ σκοτάδι, ἐπειδὴ ἐμπόδιζε τὶς ἀκτίνες καὶ τὰ ἴσκιωνε ἕνα κάποιον βουνό, ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ ἥλιος φώτιζε μὲ τὶς ἀκτίνες του ἐξίσου τὰ πάντα, οἱ Ἑβραῖοι ἀπολάμβαναν τὸ φῶς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δὲν ἐνιωθαν τὴ δωρεά. Ἔτσι, ἐνῶ ἀπλώνεται μπροστὰ στὴν ἐξουσία ὄλων ὁ φωτεινὸς βίος, ἄλλοι βαδίζουν στὸ σκοτάδι σπρωγμένοι ἀπὸ τὶς πονηρὲς τοὺς πράξεις στὸ ζόφο τῆς κακίας καὶ ἄλλοι λάμπουν ὀλόκληροι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς. Ἄν τώρα μετὰ τὴν τριήμερη ταλαιπωρία κατορθώνουν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ν' ἀπολαύσουν τὸ φῶς, ἴσως ξεκινώντας κανένας ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ μεταφέρει τὸ νόημα στὴν ἀποκατάστασή μας ποὺ προσδοκοῦμε ἀργότερα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅπως λέει ἡ ἱστορία τὸ ψηλαφητὸ ἐκεῖνο σκότος ἔχει πολλὴ συγγένεια μὲ τὸ ἐξώτερο φῶς³¹ καὶ κατὰ τὴ λέξη καὶ κατὰ τὴ σημασία.

Βρίσκει τὴ λύση καθένα ἀπὸ αὐτά, ὅταν ὁ Μωυσῆς, ὅπως σκεφτήκαμε καὶ στὸ προηγούμενο, ἄπλωσε τὰ χέρια του γιὰ ὅσους ἦταν μέσα στὸ σκοτάδι. Τὸ ἴδιο κι ἐκείνη ἢ σκόνη ἀπὸ τὸ

τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπάγουσα κατὰ λόγον ἂν νοηθεῖ διὰ τοῦ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ τῆς καμίνου αἰνίγματος, ἢ διὰ τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν γέενναν ἀπειληθεῖσα κόλασις, ἢ μόνων ἄπτεται τῶν αἰγυπτιαζόντων κατὰ τὸν βίον. Εἰ δέ τις ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐστὶ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς καὶ 5 πρὸς ἐκεῖνον τῷ βίῳ βλέπει, ὡς δεῖξαι τῇ προαιρέσει τὴν πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγχιστεῖαν τοῦ γένους, οὗτος ἀπαθῆς φυλάσσεται τῆς καμινιαίας ἐκείνης ὀδύνης. Γένοιτο δ' ἂν κάκεινοις ποτὲ ἢ ἀποδοθεῖσα τῆς ἐκτάσεως τῶν Μωϋσέως χειρῶν ἐρμηνεία, θεραπεία τῆς ὀδύνης καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν κολάσεων. Τοὺς δὲ λεπτοὺς σκνῖπας ἐκεί- 10 νους, οἳ τοῖς ἀφανέσι δῆγμασι τοὺς Αἰγυπτίους ἀλγύνουσι, τὴν τε κυνόμυϊαν ὀδυνηρῶς διὰ τοῦ δήγματος ἐμφυομένην τοῖς σώμασι, τὴν τε ὑπὸ τῶν ἀκρίδων καταφθειρομένην γεωπονίαν καὶ τοὺς ἄνωθεν πρηστῆρας τοὺς τοῖς τῆς χαλάζης λίθοις συγκαταπίπτοντας, οὐκ ἂν τις τῷ εἰρμῷ τῶν προεξητασμένων ἐπόμενος κάμνοι τὰ καθ' ἕκα- 15 στον προσαρμόζων τοῖς καταλλήλοις νοήμασιν, ἄπερ πάντα ποιεῖ μὲν κατὰ τὸ προηγούμενον ἢ Αἰγυπτία προαίρεσις, ἐπάγει δὲ ἢ ἀδέκαστος τοῦ Θεοῦ δίκη ἐπακολουθοῦσα κατ' ἀξίαν ταῖς προαιρέσεσι.

Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο τῇ προχείρῳ λέξει τῆς ἱστορίας ἐπακολουθέντες νοήσωμεν ὅτι παρὰ Θεοῦ γίνεται τὰ λυπηρὰ τοῖς τῶν τοιούτων 20 ἀξίοις, ἀλλ' ὅτι ἕκαστος ἑαυτῷ τῶν πληγῶν γίνεται δημιουργὸς διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως τὴν τῶν ἀλγεινῶν παρασκευὴν ἐτοιμάζων, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν τοιοῦτον λέγων ὅτι «κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, 25 ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Ὡσπερ γὰρ ἐκ τῆς ἀτακτοτέρας διαίτης φθοροποιὸς τις χυμὸς καὶ χολώδης ἐν τοῖς σπλάγχνοις συνίσταται, ὃν ὁ ἰατρὸς εἰς ἕμετον διὰ τῆς τέχνης ἐφελκυσάμενος οὐκ ἂν ἐν αἰτία γένοτο τοῦ αὐτὸν ἐμποιῆσαι τοῖς σώμασι τὸν νοσώδη χυμὸν, ἀλλ' ἐποίησε μὲν ἢ τῆς τροφῆς ἀταξία, εἰς δὲ τὸ ἐμφα- 30 νὲς ἤγαγεν ἢ ἰατρικὴ ἐπιστήμη, οὕτω κἂν παρὰ τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι λέγοιτο τοῖς μοχθηροῖς τὴν προαίρεσιν ἢ ἀλγεινὴ ἀνταπόδοσις, εὐ-

32. Ἐξ. 9,8. Ματθ. 13,42.

33. Ρωμ. 2,5.

καμίνι³², πού προκαλοῦσε στοὺς Αἴγυπτίους τὶς ἐπώδυνες ἐκεῖνες φουσκάλες, μπορεῖ νὰ τὴν ἐρμηνεύσομε λογικὰ μὲ τὸ σύμβολο τοῦ ὀνόματος τοῦ καμινιοῦ, ὡς τὴν κόλαση τῆς φωτιᾶς μὲ τὴν ὁποία ἀπειληθῆκαμε γιὰ τὴ γέεννα, πού καίει μόνο ὄσους αἰγυπτιάζουν στὴ ζωὴ τους. Ἄν ὅμως εἶναι κανένας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης καὶ ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ κι ἔχει ἐκεῖνον ὑπόψη του στὴ ζωὴ, γιὰ νὰ δείξει μὲ τὴν προαίρεσή του τὴ σχέση τῆς καταγωγῆς του μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς, αὐτὸς φυλάγεται ἀπαθῆς ἀπὸ τὴν ὀδύνη τοῦ καμινιοῦ ἐκείνου. Κι ἄς γίνεи καὶ γι' αὐτοὺς κάποτε ἡ ἐρμηνεία πού κάναμε στὸ ἄπλωμα τῶν χειρῶν τοῦ Μωυσῆ θεραπεία τῆς ὀδύνης τους καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς τιμωρίες. Ὅσο γιὰ τὶς μικρότατες ἐκεῖνες σκνίπες, πού μὲ τὰ ἀόρατα τσιμπήματά τους ἐνοχλοῦν τοὺς Αἴγυπτίους, τὴ σκυλόμυγα πού καρφώνει ὀδυνηρὰ τὸ ρύγχος τῆς στὰ σώματα, τὶς καλλιέργειες πού καταστρέφουν οἱ ἀκρίδες καὶ τοὺς κερανοὺς πού ἔπεφταν ἀπὸ ψηλὰ μαζὶ μὲ τὸ χαλάζι, δὲν θὰ κουραστεῖ κανένας ἀκολουθώντας τὴ λογικὴ σειρὰ τῆς προηγούμενης ἐξέτασης νὰ προσαρμόζει στὰ ἐπιμέρους τὰ κατάλληλα νοήματα· τὰ δεινὰ αὐτά, κατὰ τὴν προηγούμενη ἐρμηνεία, τὰ προκαλεῖ ἡ προαίρεση τῶν Αἴγυπτίων καὶ τὰ ἐπιφέρει ἡ ἀδέκαστη δίκη τοῦ Θεοῦ πού ἀκολουθεῖ τὶς προαιρέσεις ὅπως τοὺς ἀξίζει.

Ἄς μὴ σκεφτοῦμε λοιπόν, ἀκολουθώντας ἐπιπόλαια τὶς λέξεις τῆς ἱστορίας, τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ οἱ θλίψεις γιὰ ὄσους τὶς ἀξίζουν προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ τῶν πληγῶν του γίνεται αἷτιος ὁ καθένας προετοιμάζοντας τὴ σειρὰ τῶν δεινῶν του ἀπὸ τὴ δίκη του προαίρεση, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος στὸν ἄνθρωπο τοῦ εἶδους αὐτοῦ· «ἐπειδὴ ὅμως εἶσαι σκληρὸς καὶ ἀμετανόητος, συσσωρεύεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ὀργῆς, ὅταν θὰ φανερωθεῖ ἡ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ, πού θ' ἀποδώσει στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του»³³. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἄτακτη δίαιτα δημιουργεῖται ἕνας βλαβερὸς χυμὸς παρόμοιος μὲ τὴ χολὴ μέσα στὰ σπλάχνα καὶ ὅταν αὐτὸν ὁ γιατρὸς μὲ τὴν ἐπιστήμη του τὸν τραβήξει ὡς ἐμετὸ, δὲν θὰ κατηγορηθεῖ ὡς αἷτιος ὅτι αὐτὸς προκάλεσε τὸ νοσηρὸ αὐτὸ χυμὸ στὰ σώματα. Τὸν προκάλεσε ἡ ἀταξία τῆς τροφῆς καὶ τὸν ἀποκάλυψε ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη. Ἔτσι κι ἂν λέγεται ὅτι ἡ ὀδυνηρὴ ἀνταπόδοση στοὺς μοχθηροὺς γίνεται ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι εὐλόγο νὰ σκεφτόμαστε ὅτι

λογον ἂν εἶη νοεῖν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας τὰ τοιαῦτα λαμβάνειν πάθη. Τῷ γὰρ ἀναμαρτήτως βεβιωκότι οὐ σκότος ἐστίν, οὐ σκώληξ, οὐ γέεννα, οὐ πῦρ, οὐκ ἄλλο τι τῶν φοβερῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων, ὡς δὴ καὶ ἡ ἱστορία φησὶ τοῖς Ἑβραίοις 5 μὴ εἶναι τὰς αἰγυπτίας πληγὰς. Εἰ οὖν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῷ μὲν ἔστι κακόν, τῷ δὲ οὐκ ἔστι, τῆς κατὰ προαίρεσιν διαφορᾶς ἐν τοῖς καταλλήλοις δεικνυούσης ἐκάτερον, δῆλον ἂν εἶη τὸ μηδὲν τῶν κακῶν δίχα τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως δύνασθαι συστήναι.

Ἄλλὰ πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου προῖωμεν τοσοῦτον παιδευθέντες 10 διὰ τῶν ἐξητασμένων ὅτι Μωϋσῆς τε ἐκεῖνος καὶ ὁ κατ' ἐκεῖνον διὰ τῆς ἀρετῆς ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἐπὶν διὰ τε τῆς χρονίας προσοχῆς τοῦ ὀρθίου τε καὶ ὑψηλοῦ βίου καὶ διὰ τῆς ἄνωθεν γινομένης φωταγωγίας δυναμωθῆ τὴν ψυχὴν, ζημίαν ἠγεῖται τὸ μὴ καὶ τοῖς ὁμογενέσι πρὸς τὸν ἐλεύθερον καθηγήσασθαι βίον. Καὶ πρὸς αὐτοὺς γενόμενος 15 τῇ παραθέσει τῶν χειρόνων παθῶν σφοδροτέραν αὐτοῖς τῆς ἐλευθερίας τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτίθησι. Καὶ μέλλων ἐξαιρεῖσθαι τοῦ κακοῦ τὸ ὁμόφυλον, θάνατον ἐπάγει παντὶ πρωτοτόκῳ Αἰγύπτου, τοῦτο δι' ὧν ἐποίησεν ἡμῖν νομοθετῶν, τὸ δεῖν τὴν πρώτην τοῦ κακοῦ γένεσιν ἐξαφανίζειν· μὴ γὰρ ἄλλως εἶναι δυνατὸν διαφυγεῖν τὸν αἰγύπτιον 20 βίον. Καὶ μοι καλῶς ἔχειν δοκεῖ τὴν διάνοιαν ταύτην μὴ παραδραμεῖν ἀθεώρητον. Εἰ γὰρ τις μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν βλέπει, πῶς ἢ θεοπρεπῆς ἔννοια τῆς γεγενῆσθαι λεγομένοις διασωθήσεται; Ἄδικεῖ ὁ Αἰγύπτιος καὶ ἀντ' ἐκείνου κολάζεται τὸ ἀρτιγενὲς αὐτοῦ νήπιον, ᾧ 25 διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελεὲς οὐδεμία τίς ἐστι καλοῦ τε καὶ μὴ τοιούτου διάκρισις· ἔξω τοῦ κατὰ κακίαν πάθους ἢ ζωὴ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ χωρεῖ τὸ πάθος ἢ νηπιότης· δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς διαφορὰν οὐκ ἐπίσταται· πρὸς μόνην ἀποβλέπει τὴν θηλὴν καὶ μίαν σημασίαν ἔχει τοῦ λυποῦντος τὸ δάκρυον, καὶ εἰ τύχοι τινὸς οὐ ἢ φύσις ἐφίεται, μειδιάματι τὴν ἠδονὴν ἐπεσήμηνεν. Τοῦτο τῆς πατρικῆς κακίας ἐκτιννύει τὴν 30 δίκην; Ποῦ τὸ δίκαιον; ποῦ τὸ εὐσεβές; ποῦ τὸ ὀσιον; ποῦ Ἰεζεκιήλ βοῶν ὅτι «ψυχὴ ἢ ἀμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται», καὶ ὅτι «οὐ λήψεται τὴν τοῦ πατρὸς ἀμαρτίαν ὁ ἐξ ἐκείνου γεννώμενος»;

Πῶς ἀντινομοθετεῖ ἡ ἱστορία τῷ λόγῳ; Οὐκ οὐκ εὐλογώτερον

τὰ παθήματα αὐτὰ ἔχουν τὶς ἀρχές καὶ τὶς αἰτίες τους ἀπὸ ἐμᾶς. Γιὰ ὅποιον ἔζησε χωρὶς ἁμαρτία δὲν ὑπάρχει οὔτε σκοτάδι οὔτε σκουλήκι οὔτε γέεννα οὔτε φωτιά οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ φοβερὰ ὄνοματα καὶ πράγματα, ὅπως ἡ ἱστορία λέει ὅτι οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἐνιωθαν τὶς αἰγυπτιακὲς πληγές. Ἄν λοιπὸν στὸ ἴδιο μέρος ὑπάρχει γιὰ τὸν ἓνα συμφορὰ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο δὲν ὑπάρχει, ὅπως ἡ διαφορὰ τῆς προαίρεσης δείχνει τὸ καθένα σ' ἐκείνους πού τὸ ἔχουν, εἶναι φανερό ὅτι κανένα κακὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς τὴ δική μας προαίρεση.

Ἄλλὰ ἄς προχωρήσομε στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μας μαθαίνοντας μὲ ὅσα ἐξετάσαμε τοῦτο μόνο τὸ κεφαλαῖωδες· ὅτι ἐκεῖνος ὁ Μωυσῆς καὶ ὅποιος ὑψώνεται μὲ τὴν ἀρετὴ κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀδιάκοπη προσοχὴ τοῦ ὀρθοῦ καὶ ὑψηλοῦ βίου καὶ μὲ τὸ φωτισμό του ἀπὸ ψηλὰ δυναμώσει ἡ ψυχὴ του, θεωρεῖ ζημία νὰ μὴ γίνεῖ ὁδηγὸς τῶν ὁμοφύλων του στὴν ἐλεύθερη ζωὴ. Κι ὅταν ἔρθει σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνάβει σφοδρότερη τὴν ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν παράθεση τῶν χειρότερων παθῶν. Καὶ σκοπεύοντας νὰ γλιτώσει ἀπὸ τὸ κακὸ τοὺς ὁμοφύλους του, προκαλεῖ τὸ θάνατο κάθε πρωτότοκου τῆς Αἰγύπτου, νομοθετώντας γιὰ μᾶς μὲ αὐτὰ πού ἔκανε, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαφανίζομε τὴν πρώτη ἀρχὴ τῶν κακῶν· γιατί δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ ξεφύγομε τὸν αἰγυπτιακὸ βίον. Νομίζω εἶναι καλὰ νὰ μὴν ἀφήσομε αὐτὴ τὴ σκέψη ἀνεξέταστη. Γιατί, ἂν κάποιος βλέπει μόνο στὴν ἱστορία, πῶς θὰ διασωθεῖ ἡ θεοπρεπὴς ἐννοια σ' αὐτὰ πού λέγεται ὅτι ἔγιναν; Ἄδικεῖ ὁ Αἰγύπιος καὶ στὴ θέση του τιμωρεῖται τὸ ἀρτιγέννητο βρέφος του, πού, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ μικρό, δὲν ἔχει καμιὰ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ μὴ καλοῦ, ἢ ζωὴ του εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅποια κακία. Ἡ νηπιακὴ ἡλικία δὲ δέχεται τὴν κακία, δὲ γνωρίζει διαφορὰ δεξιοῦ κι ἀριστεροῦ χεριοῦ. Αὐτὸ πού ἐπιθυμεῖ εἶναι μόνο ἡ θηλὴ κι ἔχει μιὰ σημασία μόνο τὸ ἀπὸ τὴ λύπη δάκρυ, κι ἂν ἐπιτύχει κάτι πού λαχταρᾷ, δείχνει τὴν εὐχαρίστησή του μὲ τὸ γέλιο. Αὐτὸ λοιπὸν πληρώνει τὴν τιμωρία τῆς πατρικῆς κακίας; Ποῦ εἶναι ἡ δικαιοσύνη; ποῦ εἶναι ἡ εὐσέβεια; ποῦ ἡ ὁσιότητα; Ποῦ εἶναι ὁ Ἰεζεκιήλ πού φωνάζει «ψυχὴ πού ἁμαρτάνει, αὐτὴ θὰ πεθάνει» καὶ «δὲ θὰ βαρύνει ἡ ἁμαρτία τοῦ πατέρα τὸ παιδὶ πού θὰ γεννήσει»;³⁴.

Πῶς ἡ ἱστορία νομοθετεῖ ἀντίθετα στὴ λογικὴ; Δὲ θὰ ἦταν

ἂν εἶη πρὸς τὴν ἀναγωγὴν τοῦ νοήματος ὀρῶντας, εἰ εἷς τι γέγονε τυ-
 πικῶς, δόγμα διὰ τῶν γενομένων πιστεύειν τὸν νομοθέτην ἐκτίθε-
 σθαι. Τὸ δὲ δόγμα τοιοῦτόν ἐστι, τὸ δεῖν πρὸς τὴν κακίαν τινὰ δι'
 ἀρετῆς συμπλεκόμενον τὰς πρώτας τῶν κακῶν ἀρχὰς εἰς ἀφανι-
 5 σμὸν ἄγειν. Τῇ γὰρ ἀναιρέσει τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ μετ' ἐκείνην συναφα-
 νίζεται, καθὼς διδάσκει διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Κύριος, μονονουχὶ
 διαρρήδην βοῶν ἀναιρεῖν τῶν Αἰγυπτίων κακῶν τὰ πρωτότοκα, δι'
 ὧν κελεύει τὴν ἐπιθυμίαν ἀνελόντας καὶ τὴν ὀργὴν μηκέτι δεδοικέ-
 ναι μήτε τῆς μοιχείας τὸ μίasma μήτε τοῦ φόνου τὸ ἄγος. Οὐ γὰρ ἂν
 10 ἐφ' ἑαυτοῦ συσταίῃ τούτων ἐκάτερον, εἰ μὴ φόνον μὲν ἢ ὀργή, μοι-
 χείαν δὲ ἢ ἐπιθυμία τελεσφορήσειεν. Ἐπεὶ οὖν ὁ εἰς κακίαν τεκνογο-
 νῶν πρὸ τῆς μοιχείας τίκτει τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὴν ὀργὴν πρὸ τοῦ φό-
 νου, ὁ ἀνελὼν τὸ πρωτότοκον συνανεῖλε πάντως καὶ τὴν ἀκολου-
 θοῦσαν τῷ πρωτοτόκῳ γονήν, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄφραως ὁ τὴν κε-
 15 φαλὴν πλήξας, ὄλον συναπενέκρωσε τὸν κατόπιν ὄλκον ὃν ἐφέλκε-
 ται. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν γένοιτο μὴ προσχυθέντος ταῖς εἰσόδοις ἡμῶν
 ἐκείνου τοῦ αἵματος, ὃ τὸν ὀλοθρευτὴν ἀποστρέφει.

Καὶ εἰ χρὴ τὴν ἀποδοθεῖσαν διάνοιαν ἀκριβέστερον ἐν τοῖς εἰ-
 ρημένοις κατανοῆσαι, τοῦτο δι' ἐκατέρων δίδωσιν ἢ ἱστορία νοεῖν
 20 ἔκ τε τοῦ ἀνελεῖν τὸ πρωτότοκον καὶ ἐκ τοῦ διὰ τοῦ αἵματος κατα-
 σφαλισθῆναι τὴν εἴσοδον. Ἐκεῖ τε γὰρ ἡ πρώτη ὀρμὴ τοῦ κακοῦ
 ἀφανίζεται καὶ ἐνταῦθα ἡ πρώτη τῆς κακίας εἴσοδος καθ' ἡμῶν διὰ
 τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ ἀποστρέφεται. Οὐ γὰρ ἐντὸς γενόμενον τὸν ὀλο-
 θρευτὴν δι' ἐπινοίας ἐκβάλλομεν, ἀλλ' ὅπως ἂν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν
 25 παραδύῃ φυλακὴν διὰ τοῦ νόμου ποιούμεθα. Φυλακὴ δὲ ἐστὶ καὶ
 ἀσφάλεια τὸ τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ τὴν τε φλιὰν καὶ τοὺς σταθμοὺς
 τῆς εἰσόδου κατασημῆσθαι. Ταῦτα περὶ ψυχῆς ἡμῖν φυσιολογοῦν-
 τος δι' αἰνιγμάτων τοῦ λόγου καὶ ἡ ἔξωθεν παιδεύσις ἐφαντάσθη
 διαιρουσα τὴν ψυχὴν εἰς τε λογιστικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοει-
 30 δές. Ἐκ τούτων δὲ θυμὸν μὲν καὶ ἐπιθυμίαν ὑποβεβηκένας, φησὶν,
 ἐκατέρωθεν τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς ὑπερείδοντας, τὸν δὲ λογι-
 σμὸν ἀμφοτέροις ἐπεξευγμένον συνέχειν τε αὐτοὺς καὶ ὑπ' ἐκείνων

35. Ματθ. 5,22·27. 36. Ἐξ. 12,23.

37. Ἐξ. 12,22.

πιό εϋλογο, ἀποβλέποντας στὴν ἐξήγηση τοῦ νοήματος, ἂν κάπου περιέχει συμβολισμό, νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ νομοθέτης ἐκθέτει μιὰ διδασκαλία μὲ ὅσα ἔγιναν; Καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι κάπως ἔτσι· ὅτι πρέπει, συμπλεκόμενη ἢ ἀρετὴ κάποιου μὲ τὴν κακία, νὰ ἀφανίσει αὐτὸς τὶς πρῶτες ἀρχές τῶν κακῶν. Ὅταν ξεριζωθεῖ ἡ ἀρχή, ἀφανίζεται μαζί της καὶ ἡ συνέχεια τῆς ἀρχῆς, ὅπως διδάσκει στὸ Εὐαγγέλιο ὁ Κύριος, φωνάζοντας κατὰ κάποιο τρόπο ἀπερίφραστα νὰ ἐξοντωθοῦν τὰ πρωτότοκα τῶν αἰγυπτιακῶν κακῶν, δίνοντας διαταγὴ νὰ ξεριζωθεῖ ἡ ἐπιθυμία καὶ νὰ μὴν φοβόμαστε πιά οὔτε τὸ μίasma τῆς μοιχείας οὔτε τὸ μόλυσμα τοῦ φόνου, γιατί δὲν θὰ λάβαινε καθένα τὴ σύστασή του, ἂν ἡ ὀργὴ δὲν ὀλοκληρῶσει τὸ φόνο καὶ ἡ ἐπιθυμία τὴ μοιχεία³⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅποιος γεννᾷ παιδιὰ τῆς κακίας πρὶν ἀπὸ τὴ μοιχεία γεννᾷ τὴν ἐπιθυμία ἢ πρὶν ἀπὸ τὸ φόνο τὸ θυμὸ, αὐτὸς ποὺ ἐξοντῶνει τὸ πρωτότοκο, ἐξοντῶνει ὅπωςδήποτε καὶ τὸ γέννημα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ πρωτότοκο, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ φιδιοῦ, ὅποιος χτυπήσει τὴν κεφαλὴ του, θανατῶνει ὅλο τὸ ὑπόλοιπο ἔρπετό. Αὐτὸ δὲ θὰ γινόταν, ἂν δὲν εἶχε χυθεῖ στὶς πόρτες μας ἐκεῖνο τὸ αἷμα ποὺ ἀπομακρύνει τὸν ἐξολοθρευτὴ³⁶.

Κι ἂν πρέπει νὰ κατανοήσουμε λεπτομερέστερα τὸ νόημα ποὺ δώσαμε σὲ ὅσα εἶπαμε, ἢ ἱστορία μᾶς ὀδηγεῖ νὰ φτάσουμε σ' αὐτὸ μὲ τὸ ἓνα καὶ μὲ τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὴν ἐναίρεση δηλαδὴ τοῦ πρωτότοκου καὶ μὲ τὴν ἐξασφάλιση τῆς πόρτας μὲ τὸ αἷμα. Κι ἐκεῖ δηλαδὴ ἀφανίζεται ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, κι ἐδῶ ἀποκρούεται μὲ τὸν ἀληθινὸ ἀμνὸ ἢ πρώτη εἴσοδος τῆς κακίας σ' ἐμᾶς. Δὲ βγάζουμε μὲ μιὰ σκέψη τὸν ἐξολοθρευτὴ ποὺ μπῆκε μέσα μας, ἀλλὰ μὲ τὸ νόμο φυλαγόμαστε νὰ μὴν εἰσδύσει ἀπὸ τὴν ἀρχή. Καὶ φύλαξη καὶ ἀσφάλεια εἶναι νὰ σημαδέψουμε τὸ ἀνώφλι καὶ τοὺς παραστάτες τὶς πόρτας μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ³⁷. Αὐτὰ ποὺ διδάσκει γιὰ τὴ φύση τῆς ψυχῆς ὁ λόγος τῆς Γραφῆς τὰ φαντάστηκε καὶ ἡ ἐξωτερικὴ παιδεία καὶ διαίρεσε τὴν ψυχὴ σὲ λογιστικὸ (νόηση) καὶ ἐπιθυμητικὸ (βούληση) καὶ θυμοειδὲς (συναίσθημα). Ἀπὸ αὐτὰ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία βρίσκονται, λέει, χαμηλότερα καὶ στηρίζουν ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη τὸ διανοητικὸ τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ὁ λογισμὸς ὅπως ὁ ζυγὸς ἐπάνω καὶ στὰ δύο τὰ συνέχει κι αὐτὰ τὸν στηρί-

ἀνέχεσθαι, πρὸς μὲν ἀνδρείαν τῷ θυμῷ στομούμενον, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν δι' ἐπιθυμίας ὑψούμενον.

Ἔως ἂν οὖν ἡ ψυχὴ τῷ σχήματι τούτῳ κατησφαλισμένη τύχη καθάπερ τισὶ γόμοις τοῖς κατ' ἀρετὴν νοήμασι τὸ βέβαιον ἔχουσα, 5 ἐν πᾶσι δι' ἀλλήλων γίνεται πρὸς τὸ καλὸν ἢ συνεργία, παρέχοντος ἤδη δι' ἑαυτοῦ τοῖς ὑποβεβηκόσι τοῦ λογισμοῦ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐν τῷ μέρει παρ' ἐκείνων τὴν ἴσην χάριν ἀντιλαμβάνοντος. Εἰ δὲ ἀναστραφεῖ τὸ σχῆμα καὶ τὰ ἄνω γένοιτο κάτω, ὥστε κατὰ τὸ πατούμενον μέρος τὸν λογισμὸν πεσόντα ἄνω ἑαυτοῦ ποιῆσαι τὴν ἐπιθυ-
10 μητικὴν τε καὶ θυμῶδη διάθεσιν, τότε καὶ ὁ ὀλοθρευτὴς εἰς τὰ ἐντὸς παραδύεται μηδεμιᾶς τῆς ἐκ τοῦ αἵματος ἀντιπαθείας ἀντιβαινούσης αὐτῷ πρὸς τὴν εἴσοδον, τουτέστι τοῖς οὕτω διακειμένοις τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως μὴ συμμαχοῦσης. Τῷ γὰρ αἵματι πρῶτον ἐπαλείφειν κελεύει τὴν ἄνω φλιάν, εἴθ' οὕτως ἐπιθιγγάνειν τῶν σταθμῶν
15 ἐκατέρωθεν. Πῶς ἂν οὖν τις ἐπαλείψειε τὸ ἄνω πρῶτον τὸ μὴ εὐρισκόμενον ἄνω; Ἦν δὲ καὶ μὴ τὰ δύο τοῖς Ἰσραηλίταις γεγένηται, ἢ τε τῶν πρωτοτόκων ἀναίρεσις καὶ ἡ τοῦ αἵματος πρόσχυσις, μὴ θαυμάσης μηδὲν, μηδὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀποδοθεῖσαν περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ κακοῦ θεωρίαν ἀποβάλλης ὡς ἔξω τῆς ἀληθείας παρευρη-
20 μένην. Νῦν γὰρ τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων, τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ τε καὶ τοῦ Αἰγυπτίου, τὸ τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν κακίαν διάφορον ἐνοήσαμεν. Εἰ οὖν Ἰσραηλιτικὸν τὸ ἐνάρετον ἢ ἀναγωγὴ νοεῖν ὑποτίθεται, οὐκ ἂν εὐλόγως τῶν τῆς ἀρετῆς γεννημάτων τὰς ἀπαρχὰς τις ἐπιζητοίη καταφονεύεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνα ὧν ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἀνατροφῆς ἐστι
25 λυσιτελέστερος.

Οὐκοῦν ἀκολούθως τῆς Αἰγυπτίας γονῆς τὰς ἀπαρχὰς δεῖν ἀναιρεῖσθαι παρὰ τοῦ λόγου μεμαθήκαμεν, ὡς ἂν ἐπιλείποι τὸ κακὸν τῷ τῆς ἀρχῆς ὀλέθρῳ συνδαπανώμενον, καὶ συμβαίνει τῇ ἱστορίᾳ τὸ νόημα. Τῶν μὲν γὰρ Ἰσραηλιτικῶν γεννημάτων διὰ τῆς τοῦ
30 αἵματος προσχύσεως γίνεται ἡ φρουρά, ὅπως ἂν εἰς τελείωσιν τὸ ἀγαθὸν ἔλθοι, ὅπερ δὲ τελειωθὲν εἰς Αἰγύπτιον συνετέλει δῆμον, τοῦτο πρὸ τῆς ἐν τῷ κακῷ τελειώσεως ἠφανίσθη. Συνεργεῖ δὲ πρὸς τὴν προκειμένην ἡμῖν ἀναγωγὴν τοῦ νοήματος καὶ τὰ ἐφεξῆς συμπαλαμβανόμενα τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. Βούλεται γὰρ τροφὴν ἡμῶν

ζουν· ὀρμᾶ μὲ τὸ θυμὸ σ' ἐκδηλώσεις ἀνδρείας καὶ ἀνεβαίνει μὲ τὴν ἐπιθυμία στὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἦσπου λοιπὸν ἡ ψυχὴ ἐξασφαλίζεται μὲ αὐτὸ τὸ σχῆμα στερεωμένη μὲ τὶς ἐννοιες τῆς ἀρετῆς, σὰν μὲ κάποιες ἐνώσεις, συνεργάζονται ὅλα μεταξὺ τους γιὰ τὸ καλὸ· ὁ λογισμὸς παρέχει στὰ κατώτερα τοῦ τῆ δικῆ του ἀσφάλεια καὶ μὲ τὴ σειρά του παίρνει κι αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα τὴν ἴση χάρη. Ἐὰν ὅμως τὸ σχῆμα ἀναστραφεῖ καὶ τὰ κάτω ἐρθοῦν ἐπάνω, ὥστε ὁ λογισμὸς νὰ πέσει καὶ νὰ βρεθεῖ στὰ πόδια καὶ νὰ φέρει ἐπάνω τοῦ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὸ συναίσθημα, τότε εἰσέρχεται κρυφὰ μέσα μας καὶ ὁ ἐξολοθρευτὴς χωρὶς νὰ ἐκδηλωθεῖ στὴν εἴσοδό του καμιά ἀντίδραση ἀπὸ τὸ αἷμα, δηλαδή χωρὶς τὴ συμμαχία τῆς πίστεως στὸ Χριστὸ σ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση. Γιατὶ πρῶτα παρουσιάζει ν' ἀλείφουν μὲ τὸ αἷμα τὸ ἀνώφλι καὶ στὴ συνέχεια νὰ σημαδεύουν τοὺς παραστάτες ἀπὸ τὴν μία καὶ τὴν ἄλλη. Πῶς ὅμως θ' ἀλείψει κανένας τὸ ἄνω πρῶτα ποὺ δὲ βρίσκεται ἄνω; Ἐὰν τώρα δὲν ἔχουν γίνεи καὶ τὰ δύο στοὺς Ἰσραηλίτες, ὁ φόνος τῶν πρωτοτόκων καὶ ἡ ἐπάλειψη μὲ τὸ αἷμα, νὰ μὴ θαυμάσεις καθόλου. Οὔτε γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ ἀπορρίψεις τὴν ἐξήγησή μας γιὰ τὴν ἀναίρεση τοῦ κακοῦ, ὅτι τάχα βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ τώρα στὴ διαφορὰ τῶν ὀνομάτων Ἰσραηλίτες – Αἰγύπτιοι, εἶδαμε τὴ διαφορὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Ἐὰν λοιπὸν ὡς Ἰσραηλίτη ἡ ἐξήγησή μας ὑποθέτει νὰ ἐννοήσομε τὸν ἐνάρετο, δὲ θὰ ἦταν εὐλογία ἐπιδίωξη νὰ θανατώσει κανένας τὶς ἀπαρχές τῶν γεννημάτων τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ ὁ ἀφανισμὸς τους εἶναι ἀποτελεσματικότερος ἀπὸ τὴν ἀνατροφή τους.

Ἐπομένως καὶ κατὰ λογικὴ συνέπεια μάθαμε ἀπὸ τὸ λόγο ὅτι πρέπει νὰ θανατώνονται οἱ ἀπαρχές τῆς αἰγυπτιακῆς τεκνογονίας, γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ τὸ κακὸ ἐξαφανιζόμενο μαζί μὲ τὸν ὄλεθρο τῆς ἀπαρχῆς καὶ συμφωνεῖ τὸ νόημα μὲ τὴν ἱστορία. Μὲ τὴν ἐπάλειψη μὲ τὸ αἷμα γίνεται ἡ φύλαξη τῶν Ἰσραηλιτικῶν γεννημάτων γιὰ νὰ φθάσει τὸ καλὸ στὴν τελειότητά του, ὅποιο ὅμως μὲ τὴν τελειότητά του ὠφελοῦσε τὸν αἰγυπτιακὸ λαὸ, αὐτὸ ἀφανίστηκε πρὶν φθάσει ἡ τελείωσή του μέσα στὸ κακὸ. Στὴν ἐξήγηση ποὺ κάνομε τοῦ νοήματος συντελοῦν καὶ τὰ παρακάτω, ὅταν τὰ συμπεριλάβομε στὴν ἀνάλυσή μας. Γιατὶ θέλει νὰ γίνεи τροφή τὸ σῶμα μας, ἀπὸ

γίνεσθαι τὸ σῶμα, ὅθεν ἀπερρῦη τὸ αἷμα ὃ χωρίζει τοῦ ὀλοθρευτοῦ τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῶν εἰσόδων δεικνύμενον. Τό τε σχῆμα τῶν τὴν τροφήν ταύτην προσφερομένων σύντονόν τε καὶ κατεσπουδασμένον εἶναι, οὐχ οἶον ἐπὶ τῶν εὐπαθούντων ἐν συμποσίοις ὀράται, ὧν ἄνευ 5 τοι μὲν αἱ χεῖρες, ἐλαφραὶ δὲ αἱ τῶν ἱματίων ἐπιβολαί, τῆς τε ὀδοιπορικῆς παρασκευῆς οἱ πόδες ἐλεύθεροι. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ πάντα· πόδες μὲν διειλημμένοι τοῖς ὑποδήμασι, ζώνη δὲ τὸ περιρρέον τοῦ χιτῶνος τῇ ἰζῦϊ συσφίγγουσα, διὰ χειρὸς δὲ ἡ ἀμυντικὴ τῶν κυνῶν βακτηρία. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ σχήματι προτίθεται αὐτοῖς ἡ 10 βρωσὶς ἄνευ τινὸς ὀψαρτυτικῆς καρυκειᾶς ἐπὶ πυρὸς κατὰ τὸ συμβᾶν ἐκ τοῦ παρατυχόντος σχεδιασθεῖσα, ἣν κατὰ πᾶσαν ἐπειξιν ἀρπαλέως οἱ δαιτυμόνες καταναλίσκουσι μέχρις οὗ ἅπαν δαπανηθεῖν τοῦ ζώου τὸ σῶμα. Καὶ τῶν ὀστέων περιεσθίοντες ὅσον ἐδώδιμον τοῦ ἐντὸς οὐ προσάπτονται. Τὸ γὰρ συντρίβειν τοῦ ζώου τούτου τὰ 15 ὀστᾶ τῶν ἀπειρημένων ἐστίν, ὃ τι δ' ἂν ὑπολειφθεῖν τῆς βρώσεως τῷ πυρὶ δαπανᾶται.

Ἐξ ὧν ἀπάντων δῆλόν ἐστιν ὅτι πρὸς τινὰ ὑψηλοτέραν διάνοιαν τὸ γράμμα βλέπει, οὐχὶ τὸν τρόπον τῆς βρώσεως ἡμῖν ὑφηγούμενου τοῦ νόμου (ἰκανὸς γὰρ τῶν τοιούτων νομοθέτης ἡ φύσις ἡ τὴν 20 ὄρεξιν ἡμῖν τῆς τροφῆς ἐντιθεῖσα), ἀλλ' ἕτερόν τι διὰ τούτου σημαίνεται. Τί γὰρ ἂν παρὰ τοῦτο γένοιτο πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν οὕτως ἢ οὕτω τὴν τροφήν προσενέγκασθαι; Λελυμένον ἢ περιειλημμένον τὴν ζώνην, γυμνὸν τοὺς πόδας ἢ ἐνειλημμένον τοῖς ὑποδήμασι, διὰ χειρὸς ἔχοντα τὴν βακτηρίαν ἢ ἀποθέμενον; Ἄλλὰ δῆλον ἂν εἶη ὅπερ ἡ 25 τοῦ ὀδοιπορικοῦ σχήματος διασκευὴ δείκνυσι δι' αἰνίγματος. Κελεύει γὰρ ἄντικρυς ἐπιγνώναι τὸν τῆδε βίον ὅτι παροδικῶς ἐπιφοιτῶμεν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἅμα τῇ γενέσει πρὸς τὴν ἐξοδὸν ὑπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀνάγκης συνελαυνόμενοι, πρὸς ἣν παρεσκευάσθαι χρὴ χερσὶ τε καὶ ποσὶ καὶ τῇ λοιπῇ πρὸς τὴν ὁδὸν ἀσφαλεία. Ὡς γὰρ 30 ἂν μὴ ταῖς ἀκάνθαις τοῦ βίου τούτου (ἄκανθαι δ' ἂν εἴεν αἱ ἀμαρτίαι) γυμνοῖς τε καὶ ἀφυλάκτοις τοῖς ποσὶ βλαβεῖμεν, τὴν τῶν ὑποδημάτων στερρότητα τῶν ποδῶν προβαλλόμεθα. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ὁ ἐγκρατῆς τε καὶ κατεσκληκῶς βίος, ὁ θραύων δι' ἑαυτοῦ καὶ περικατακλῶν τὰς τῆς ἀκάνθης ἀκμᾶς καὶ κωλύων ἐκ λεπτῆς τε καὶ ἀφα-

τὸ ὁποῖο ἔρρευσε τὸ αἷμα πὺ ἐξασφαλίζει ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴ ἀλειφόμενον στὶς πόρτες. Ἡ ἐμφάνιση ἐκείνων πὺ προσφέρουν αὐτὴ τὴν τροφὴ εἶναι αὐστηρὴ καὶ πολὺ προσεγμένη, ὄχι ὅπως τὸ βλέπομε σ' ἐκείνους πὺ καλοπερνοῦν στὰ συμπόσια. Ἐκεῖνοι ἔχουν ἐλεύθερα τὰ χέρια, τὰ φορέματα πὺ φοροῦν ἐλαφρά, τὰ πόδια τους ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὰ σκεύη τῆς ὁδοιπορίας. Ἐνῶ σ' αὐτοὺς ἐδῶ τὰ πάντα εἶναι ἀντίθετα· τὰ πόδια κλεισμένα στὰ παπούτσια, ἡ ζώνη σφίγγει τὸ ριχτὸ χιτῶνα στὴ μέση, καὶ στὸ χέρι τὸ ραβδί γιὰ τὴν ἀπόκρουση τῶν σκυλιῶν. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σχῆμα τοὺς παρατίθεται τὸ φαγητὸ χωρὶς τὰ καρυκεύματα τῆς μαγειρικῆς πάνω στὴ φωτιά, ἀλλὰ ἐτοιμασμένο ἔτσι στὴν τύχη ἀπὸ ὅ,τι βρεθεῖ. Κι αὐτὸ μὲ πολλὴ βιασύνη κι ἄρπαχτὰ τὸ καταναλώνουν στὸ τραπέζι, ὥσπου νὰ ἐξαφανιστεῖ τὸ σῶμα ὄλου τοῦ ζώου. Κι ἀπὸ τὰ κόκκαλα τρώγοντας ὄλο τὸ κρέας, δὲν ἀγγίζουσιν τὸ μεδούλι πὺ εἶναι μέσα. Γιατί τοὺς εἶναι ἀπὸ τὰ ἀπαγορευμένα νὰ συντρίβουν τὰ κόκκαλα τοῦ ζώου αὐτοῦ· ὅ,τι περισσέψει ἀπὸ τὸ φαγητὸ τὸ καῖνε στὴ φωτιά.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ γράμμα τῆς διήγησής ἀποβλέπει ἓνα ὑψηλότερο νόημα. Δὲ μᾶς προτείνει ὁ νόμος τὸν τρόπο νὰ τρῶμε (γιατὶ εἶναι γι' αὐτὰ ἐπαρκῆς νομοθέτης ἡ φύση πὺ ἔβαλε μέσα μας τὴν ὄρεξη τῆς τροφῆς), ἀλλὰ μ' αὐτὸ θέλει νὰ σημάψει κάτι ἄλλο. Γιατί τί μπορεῖ ἀπὸ αὐτὸ νὰ προκύψει γιὰ τὴν ἀρετὴ ἢ τὴν κακία ἂν ἡ τροφὴ προσφερθεῖ ἔτσι ἢ ἀλλιῶς; Ἄν ἡ ζωὴ εἶναι λυτὴ ἢ δεμένη, ἂν τὰ πόδια εἶναι γυμνά ἢ ποδεμένα κι ἂν κρατᾶ κανεὶς ραβδί ἢ τὸ ἔχει ἀφήσει κάτω; Εἶναι φανερὸ λοιπὸν αὐτὸ πὺ ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὁδοιπόρου μᾶς δείχνει συμβολικά. Μᾶς παραγγέλλει σαφῶς νὰ ἐννοήσομε τὴ ζωὴ αὐτὴ, ὅτι εἴμαστε σ' αὐτὴ παροδικοὶ καὶ μόλις γεννηθοῦμε ἢ ἀναγκαστικὴ ροὴ τῶν πραγμάτων μᾶς ὠθεῖ σὲ ἔξοδο ἀπὸ αὐτήν, γιὰ τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἔχομε προετοιμαστεῖ στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια καὶ μὲ ὄλο τὸν ὑπόλοιπο ἐξοπλισμὸ γιὰ τὴν ἀσφαλισμένη πορεία μας. Γιὰ νὰ μὴ βλάψουν δηλαδὴ τὰ γυμνά κι ἀπροφύλακτα πόδια μας τὰ ἀγκάθια τῆς ζωῆς αὐτῆς (ἀγκάθια εἶναι οἱ ἁμαρτίες) βάζομε μπροστὰ ἀπὸ τὰ πόδια τὴ στερεότητα τῶν παπουτσιῶν. Αὐτὰ εἶναι ὁ βίος τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς σκληραγωγίας, πὺ σπάζει καὶ κατασυντρίβει τὶς μύτες τῶν ἀγκαθιῶν κι ἐμποδίζει ἀπὸ τὴ μικρὴ κι ἀόρατὴ ἀρχὴ τῆς τὴν

νοῦς ἀρχῆς τὴν ἀμαρτίαν ἐπὶ τὸ ἐντὸς παραδύεσθαι. Ὁ τε τοῖς ποσὶ περικεχυμένος χιτῶν καὶ μέχρι τῶν βάσεων καθειμένος ἐμπόδιον ἂν εἴη τῷ τὴν ὁδὸν ταύτην διὰ σπουδῆς κατὰ Θεὸν διανύοντι. Χιτῶν δ' ἂν ἡμῖν κατὰ τὸ ἀκόλουθον νοηθεῖη ἢ ἀπολαυστικὴ τῶν ἐν τῷ
5 βίῳ τούτῳ σπουδαζομένων πλατύτης, ἣν εἰς ὀλίγον ὁ σῶφρων λογισμὸς συστέλλει, ζώνη τοῦ ὁδοιποροῦντος γενόμενος. Τὸ δὲ σωφροσύνην εἶναι τὴν ζώνην μαρτυρεῖται τῷ τόπῳ περὶ ὃν ἐνεργεῖται. Ἡ τ' αὖ τῶν θηρίων ἀμυντικὴ βακτηρία ὁ τῆς ἐλπίδος λόγος ἐστίν, ᾧ καὶ τὸ κάμνον τῆς ψυχῆς ὑπερείδομεν καὶ τὸ ὑλακτοῦν ἀμυ-
10 νόμεθα.

Ἐκ πυρὸς δὲ προτεθεῖσαν ἡμῖν τὴν ἐδωδὴν, τὴν θερμὴν ταύτην λέγω καὶ ἔκπυρον πίστιν ἣν ἀμελητὶ προσδεχόμεθα, ἥς ἐμφαγόντες ὅσον ἐκ προχείρου γίνεται ληπτὸν τῷ ἐσθίοντι, τὸν ἐγκεκρυμμένον τοῖς στερροτέροις τε καὶ δυστρίπτοις νοήμασι λόγον ἀπεριέργαστόν
15 τε καὶ ἀπολυπραγμόνητον καταλιμπάνομεν τῷ πυρὶ προθέντες τὴν τοιαύτην τροφήν. Ὡς δ' ἂν σαφηνισθεῖη τὰ περὶ τούτων αἰνίγματα, ταῦτά φαμεν ὅτι τῶν θείων παραγγελμάτων, ὅσα μὲν πρόχειρον τὴν κατανόησιν ἔχει, οὐ νωθρῶς οὐδὲ κατηναγκασμένως μετιέναι προσήκει, ἀλλ' οἷον πεινῶντας καὶ μετ' ὀρέξεως ἐμφορεῖσθαι τῶν
20 προκειμένων, ὥστε γενέσθαι τὴν τροφήν ἡμῖν εἰς εὐεξίας ἐφόδιον, ὅσα δὲ κέκρυπται τῶν νοημάτων, οἷον τὸ ζητεῖν τίς ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τί πρὸ τῆς κτίσεως ἦν, τί τὸ ἔξω τῶν φαινομένων, τίς ἢ ἀνάγκη τῶν γενομένων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπὸ τῶν περιέργων ἀνερευνᾶται, ταῦτα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι συγχωρεῖν μόνῳ γινώσκειν τῷ «τὰ
25 βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνῶντι», καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. Τὸ γὰρ ἀντὶ τοῦ Πνεύματος ὑπὸ τῆς Γραφῆς πολλαχῆ τὸ πῦρ μνημονεύεσθαι τε καὶ ὀνομάζεσθαι, οὐκ ἂν τις τῶν πεπαιδευμένων τὴν Γραφήν ἀγνοήσειεν. Προσάγει δὲ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ ἡμᾶς καὶ τὸ τῆς Σοφίας παράγγελμα ὅτι «ἰσχυρότερα σου μὴ ἐρεῦνα», τουτέστι τὰ ὅσα τοῦ
30 λόγου μὴ σύντριβε· «οὐ γάρ ἐστὶ σοι χρεῖα τῶν κρυπτῶν».

Οὕτως ἐκβάλλει τῆς Αἰγύπτου ὁ Μωϋσῆς τὸν λαὸν καὶ πᾶς ὁ τῷ Μωϋσεῖ κατ' ἴχνος ἐπόμενος τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς αἰγυπτίας τυραννίδος ἐλευθεροῖ πάντας ὧν ἂν ὁ λόγος καθίκηται. Δεῖ δέ, οἶμαι, τοὺς ἐπομένους τῷ πρὸς ἀρετὴν ἡγουμένῳ μὴ πένητας εἶναι τοῦ αἰ-

38. Α' Κορ. 2,10.

39. Σοφ. Σειρ. 3,21. Ἀριθμ. 9,12.

ἀμαρτία νὰ προχωρήσει μέσα μας. Κι ὁ χιτώνας πὸ πέφτει ὡς τὰ πόδια καὶ σέρνεται στὸ χῶμα εἶναι τὸ ἐμπόδιο σ' αὐτὸν πὸ πορεύεται μ' ἐπιμέλεια κατὰ Θεὸν τὸ δρόμο αὐτόν. Ὡς χιτῶνα κατ' ἀκολουθία μπορούμε νὰ ἐννοήσουμε τὴν εὐρύτητα τῶν ἀπολαύσεων πὸ ἐπιδιώκονται στὴ ζωὴ αὐτῆ, πὸ ὁ φρόνιμος λογισμὸς τὴν περιορίζει σὲ λίγο, καὶ εἶναι ὅπως ἡ ζώνη τοῦ ὁδοιπόρου. Τὸ ὅτι ἡ ζώνη εἶναι ἡ σωφροσύνη τὸ μαρτυρεῖ ὁ τόπος ὅπου αὐτὴ ἐφαρμόζεται. Ἡ βακτηρία πὸ ἀποκρούει τὰ θηρία εἶναι ὁ λόγος τῆς ἐλπίδας μὲ τὸν ὁποῖο καὶ τὴν κουρασμένη ψυχὴ μας στηρίζουμε καὶ τὰ γαυγίσματα τῶν σκύλων ἀποκρούουμε.

Ὡς φαγητὸ πὸ μᾶς παραθέτουν ἀπὸ τὴ φωτιὰ ἐννοῶ τὴ θερμὴ καὶ πυρωμένη αὐτὴ πίστη πὸ δεχόμεστε πρόθυμα, ἀπὸ τὴν ὁποία, ἀφοῦ φᾶμε ξένοιαστα ὅσο εὐκόλα μπορεῖ νὰ δεχτεῖ αὐτὸς πὸ τρώει, τὸ λόγο τὸν κρυμμένο μέσα στὰ στερεότερα καὶ πιὸ δύσβατα νοήματα τὸν ἀφήνομε χωρὶς νὰ τὸν περιεργαστοῦμε καὶ νὰ τὸν λεπτολογήσομε βάζοντας στὴ φωτιὰ τροφὴ αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Γιὰ ν' ἀποσαφηνιστοῦν τὰ αἰνίγματα γιὰ τὸ θέμα, λέμε τὰ ἐξῆς: ἀπὸ τὰ θεῖα παραγγέλματα, ὅσα κατανοοῦνται εὐκόλα δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐπιδιώκομε νωθρὰ καὶ ἀναγκαστικά, ἀλλὰ νὰ χορταίνομε ἀπὸ τὰ προκείμενα φαγητὰ σὰν πεινασμένοι μὲ πολλὴ ὄρεξη, γιὰ νὰ μᾶς γίνει ἡ τροφὴ ἐφόδιο εὐεξίας. Ὅσα νοήματα εἶναι κρυμμένα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ ν' ἀναζητοῦμε ποιά εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τί ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία, τί ὑπάρχει πέρα ἀπὸ τὰ φαινόμενα, ποιά ἡ ἀνάγκη νὰ γίνουν ὅσα ἔγιναν κι ὅσα παρόμοια ἀναζητοῦν οἱ περίεργοι, αὐτὰ ἃς ἀφήνομε νὰ τὰ γνωρίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα μόνο «πὸ ἐρευνᾶ τὰ βᾶθη τοῦ Θεοῦ»³⁸, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Ἐπειδὴ σὲ πολλὰ σημεία ἀντὶ Πνεῦμα μνημονεύεται ἀπὸ τὴ Γραφὴ καὶ λέγεται φωτιὰ, δὲ θὰ τὸ ἀγνοήσει αὐτὸ κάποιος πὸ ἔχει μελετήσει τὴ Γραφὴ. Στὴ σκέψη αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ καὶ τὸ παράγγελμα τῆς Σοφίας, «μὴν ἐρευνᾶς ἀνώτερα ἀπὸ σένα», δηλαδὴ μὴ συντρίβεις τὰ ὅστα τοῦ λόγου· «γιατὶ δὲ σοῦ χρειάζονται ὅσα εἶναι κρυμμένα»³⁹.

Ἔτσι βγάζει ὁ Μωυσῆς τὸ λαὸ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Καὶ καθένας πὸ ἀκολουθεῖ τὰ ἴχνη τοῦ Μωυσῆ μὲ τὸν τρόπο αὐτόν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴ τυραννία ὄλους πὸ θὰ τοὺς συγκινήσει ὁ λόγος. Καὶ νομίζω πρέπει ὅσοι ἀκολουθοῦν αὐτόν πὸ εἶναι

γυπτίου πλούτου μηδὲ τῶν ἀλλοφύλων κειμηλίων ἀκτῆμονας, ἀλλὰ
 τὰ προσόντα τοῖς ἐναντίοις πάντα λαβόντας ἐν χρήσει παρ' ἑαυτοῖς
 ἔχειν, ὅπερ τότε ποιῆσαι παρὰ τοῦ Μωϋσέως ὁ λαὸς παραγγέλλεται.
 Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν τις ἐκ τοῦ προχείρου νοήσας ἀποδέξαιτο τοῦ νομο-
 5 θέτου τὴν γνώμην, εἰ ἀποστερεῖν τοὺς χρήσαντας ἐγκελεύεται καὶ
 ὑψηγῆτος ἀδικίας γίνεται. Ἄλλ' οὐδ' ἂν κατ' ἀλήθειάν τις εἴποι ταῦ-
 τα διατάσσειν τὸν νομοθέτην πρὸς τοὺς ἐφεξῆς βλέπων νόμους τοὺς
 ἄνω καὶ κάτω τὴν κατὰ τοῦ πέλας ἀδικίαν κωλύοντας, κἄν τισι
 δοκῆ εὐλογον εἶναι τῶν ἔργων τὰ μισθώματα παρὰ τῶν Αἰγυπτίων
 10 τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης εἰσπράττεσθαι. Οὐδὲν γὰρ
 ἦττον ἐν ἐγκλήματί ἐστι τὸ μὴ καθαρεύειν ψεύδους τε καὶ ἀπάτης τὸ
 τοιοῦτον παράγγελμα. Ὁ γὰρ ἐν χρήσει λαβὼν τι καὶ μὴ ἀποδοῦς
 πάλιν τῷ χρήσαντι, εἰ μὲν ἀλλότριον εἶη, ὡς ἀποστερήσας ἠδίκησεν,
 εἰ δὲ τὸ ἑαυτοῦ κρατοίη, ὡς παραλογισάμενος τῷ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ
 15 ἀπολαύειν χρήσαντι πάντως ἀπατεῶν ὀνομάζεται.

Οὐκοῦν ὁ ὑψηλότερος λόγος τῆς προχείρου διανοίας ἀρμοδιώ-
 τερος ὁ κελεύων τοὺς τὸν ἐλεύθερον βίον μετιόντας δι' ἀρετῆς καὶ
 τὸν ἔξωθεν τῆς παιδείσεως πλοῦτον παρασκευάζεσθαι, οἷς οἱ κατὰ
 τὴν πίστιν ἀλλόφυλοι καλλωπίζονται. Τὴν γὰρ ἠθικὴν τε καὶ φυσι-
 20 κὴν, γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ τὴν λογικὴν πραγματείαν
 καὶ πάντα ὅσα παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἐκκλησίας σπουδάζεται, κελεύει
 ὁ τῆς ἀρετῆς καθηγούμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα πλουτούντων ἐν
 Αἰγύπτῳ λαβόντα λόγῳ χρήσεως ὑποδέξασθαι, ὡς ἐν καιρῷ χρησι-
 μευσόντων ὅταν δέη τὸν θεῖον τοῦ μυστηρίου ναὸν διὰ τοῦ λογικοῦ
 25 πλούτου καλλωπισθῆναι. Οἱ γὰρ τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῖς θησαυρίσαν-
 τες πλοῦτον προσάγουσι τῷ Μωϋσεῖ περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυ-
 ρίου πονοῦντι τὸ παρ' ἑαυτοῦ ἕκαστος πρὸς τὴν τῶν ἀγίων κατα-
 σκευὴν συνεισφέρων, ὃ δὴ καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον, οἱ τὴν ἔξω
 παιδευσιν τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καθάπερ τι δῶρον προσάγουσιν,
 30 οἷος ἦν ὁ Μέγας Βασιλεῖος ὁ καλῶς τὸν αἰγύπτιον πλοῦτον ἐμπο-
 ρευσάμενος κατὰ τὸν τῆς νεότητος χρόνον καὶ ἀναθεὶς τῷ Θεῷ καὶ

ὁδηγὸς στὴν ἀρετῇ, νὰ μὴν εἶναι πένητες ἀπὸ τὸν αἰγυπτιακὸ πλοῦτο οὔτε ἀκτῆμονες ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλὰ νὰ λάβουν γιὰ δική τους χρῆση ὅλα τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν τους. Ὅπως εἶχε παραγγεῖλει ὁ Μωυσῆς νὰ κάνει τότε ὁ λαός. Αὐτὸ δὲν μπορούσε ἔτσι εὐκόλα νὰ τὸ ἐννοήσει κανένας καὶ ν' ἀποδεχτεῖ τὴ γνώμη τοῦ νομοθέτη, ἂν προστάζει νὰ ληστεύουν ἐκείνους πού τοὺς δάνεισαν καὶ γίνεται σύμβουλος γιὰ ἀδικία. Ἄλλὰ οὔτε θὰ μπορούσε κανένας νὰ ὑποστηρίξει ἀληθινὰ ὅτι ὁ Μωυσῆς βγάζει τέτοιες διαταγές, προσέχοντας τοὺς κατοπινούς νόμους τοῦ πού ἐμποδίζουν τοὺς ἀνώτερους καὶ κατώτερους ν' ἀδικήσουν τὸ διπλανό τους, κι ἄς φαίνεται σὲ μερικοὺς εὐλογο νὰ εἰσπράττουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ Ἰσραηλίτες τοὺς μισθοὺς τους γιὰ τὴν ἐργασία τους ἀπὸ τοὺς Αἰγύπτιους. Γιατὶ δὲν ἀποτελεῖ μικρότερο ἔγκλημα νὰ μὴν εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ψέμα καὶ ἀπάτη ἡ διαταγὴ αὐτή. Ἐκεῖνος πού δανείστηκε καὶ δὲν τὸ γύρισε στὸ δανειστή του, ἂν ἦταν ξένο, ἀδίκησε ἐπειδὴ τοῦ τὸ στέρησε· ἂν πάλι κρατεῖ τὸ δικό του, ἐπειδὴ παραπλάνησε αὐτὸν πού τοῦ δάνεισε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸ ξαναλάβει, ὅπως δὴποτε ὀνομάζεται ἀπατεώνας.

Ἐπομένως ὁ πιὸ ὑψηλὸς λόγος εἶναι καταλληλότερος ἀπὸ τὴν πρόχειρη σκέψη, ὁ λόγος πού παραγγέλλει σ' αὐτοὺς πού ἀκολουθοῦν τὴν ἐλεύθερη ζωὴ νὰ ἀποκτοῦν μὲ ἀρετῇ καὶ τὸν πλοῦτο τῆς ἐξωτερικῆς σοφίας, στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα στολίζονται οἱ ἀλλόθρησκοι. Τὴν ἠθικὴ καὶ τὴ φυσικὴ, τὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία καὶ τὸ ἔργο τῆς λογικῆς καὶ ὅλα ὅσα σπουδάζουν οἱ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παραγγέλλει ὁ καθηγητῆς τῆς ἀρετῆς νὰ τὰ πάρει κανένας ἀπὸ τοὺς πλοῦσιους σ' αὐτὰ στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ τὰ δεχτεῖ γιὰ τὴ χρῆση του, γιατί θὰ τοῦ χρησιμεύσουν σὲ κάποιο καιρό, ὅταν χρειαστεῖ νὰ καλλωπιστεῖ ὁ θεῖος ναὸς τοῦ μυστηρίου μὲ τὸν λογικὸ πλοῦτο. Ὅποιοι εἶχαν ἀποχτήσει αὐτὸν τὸ θησαυρὸ φέρνουν στὸ Μωυσῆ πού ἐργαζόταν μὲ κόπο γιὰ τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου καὶ προσφέρει καθένας τὸ δικό του δῶρο γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἁγίων. Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε νὰ γίνεται καὶ τώρα. Αὐτοὶ λοιπὸν προσφέρουν στὴν ἐκκλησία σὰν δῶρο τὴν ἐξωτερικὴ τους μόρφωση, καὶ τέτοιος ἦταν ὁ μέγας Βασίλειος, πού χρησιμοποίησε σωστὰ τὸν αἰγυπτιακὸ πλοῦτο κατὰ τὴ νεότητά του, τὸν ἀφιέ-

τῷ τοιούτῳ πλούτῳ τὴν ἀληθῆ κατακοσμήσας σκηνὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, ὅτι τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἤδη βλέπουσι καὶ τῷ νομοθέτῃ κατὰ τὴν ζωὴν ἐπομένοις, ὅταν καταλίπωσι 5 τῆς τῶν Αἰγυπτίων δυναστείας τοὺς ὄρους, ἐπακολουθοῦσί πως αἱ τῶν πειρασμῶν προσβολαὶ στενοχωρίας καὶ φόβους καὶ τοὺς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύνους ἐπάγουσαι, δι' ὧν καταπτοηθεῖσα τῶν κατὰ τὴν πίστιν νεοπαγῶν ἢ διάνοια εἰς παντελεῆ τῶν ἀγαθῶν ἀνεπιστίαν ἐκπίπτει. Ἄλλ' εἰ Μωϋσῆς ἢ εἴ τις τῶν κατ' αὐτὸν ἐπιστα- 10 τῶν τοῦ λαοῦ τύχοι, ἀντιστήσει τῷ φόβῳ τὴν συμβουλήν τῇ τῆς θείας συμμαχίας ἐλπίδι τὸ κατεπτηχὸς τῆς διανοίας παραθαρρύνων, ὅπερ οὐκ ἂν γένοιτο μὴ τῆς καρδίας τοῦ προεστηκότος τῷ Θεῷ λαλούσης.

Τοῖς γὰρ πολλοῖς τῶν ἐν προστασίᾳ τοιαύτῃ προτεταγμένων τὸ 15 φαινόμενον, μόνον ὅπως ἂν εὖ διατεθεῖη σπουδάζεται, τῶν δὲ κεκρυμμένων ἂ μόνῳ τῷ Θεῷ καθορᾶται, ὀλίγος γίνεται λόγος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Μωϋσέως οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλ' ἐν ᾧ θαρρεῖν τοῖς Ἰσραηλίταις διακελεύεται, μηδεμίαν κατὰ τὸ φαινόμενον φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν ποιησάμενος, βοᾶν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖται· διδάσκοντος, 20 οἶμαι, τοῦ λόγου ὅτι εὐηχὸς τέ ἐστὶν ἐκείνη ἢ φωνὴ καὶ μέχρι τῆς θείας ἀναβαίνουσα ἀκοῆς, οὐχ ἢ μετὰ τινος διατάσεως γινομένη κραυγὴ, ἀλλ' ἢ ἐκ καθαρᾶς συνειδήσεως ἀναπεμπομένη ἐνθύμησις. Τῷ δὲ οὕτως ἔχοντι μικρὸς ἤδη πρὸς συμμαχίαν τῶν μειζόνων ἀγώνων ὁ ἀδελφὸς καταφαίνεται, ἐκεῖνος ὁ ἀδελφὸς ὁ κατιόντι πρὸς 25 Αἰγυπτίους κατὰ θεῖον βούλημα τῷ Μωϋσεῖ συναντήσας, ὃν εἰς ἀγέλου τάξιν ὁ λόγος ἐνόησεν.

Ἄλλὰ τότε γίνεται τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἐμφάνεια, οὕτως ἐμφαινομένη καθὼς ἂν χωρῆ τὸ δεχόμενον, ὃ δὴ καὶ τότε γεγενῆσθαι παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν καὶ εἰσαεὶ γίνεσθαι παρὰ τῆς τοῦ 30 λόγου θεωρίας μανθάνομεν. Ὅταν φεύγων τις τὸν Αἰγύπτιον καὶ ἔξω τῶν ὄρων γενόμενος πρὸς τὰς προσβολὰς τῶν πειρασμῶν δειλιάσῃ, ἄνωθεν τὴν ἐκ παραλόγου σωτηρίαν ὁ ὁδηγὸς ὑποδείκνυσιν, ὅταν περιεστοιχισμένος ὁ ἐχθρὸς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τὸν διωκόμενον βατὴν ὑπ' ἀνάγκης αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν καθο-

ρωσε στο Θεό και με τον πλούτο αυτόν καταστόλισε την αληθινή σκηνή της Ἐκκλησίας.

Ἄς γυρίσομε ὁμως στο σημεῖο πού κάναμε τήν παρέκβασή μας, ὅτι γιά ὄσους ἀποβλέπουν στήν ἀρετή κι ἀκολουθοῦν στή ζωή τους τὸ νομοθέτη, ὅταν ἐγκαταλείψουν τοὺς κανόνες τῆς αἰγυπτιακῆς καταδυνάστευσης ἐπακολουθοῦν κατὰ κάποιο τρόπο οἱ προσβολές τῶν πειρασμῶν, φέρνοντας στενοχώριες καὶ φόβους καὶ κινδύνους θανάσιμους. Τρομαγμένη ἀπὸ αὐτὰ ἡ ψυχὴ τῶν νεοφερμένων στήν πίστη, πέφτει σὲ μιὰ κατάσταση νὰ μὴν ἐλπίζει πιά κανένα ἀγαθό. Ἄλλὰ ἂν ὁ Μωυσῆς ἢ κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς του τύχει νὰ ἐπιστατεῖ στο λαό, τοὺς ἀντιπαραθέσει στο φόβο τῆ συμβουλή, ἐνθαρρύνει τὴν καταπτοημένη ψυχὴ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς θείας συμμαχίας. Ἄλλὰ αὐτὸ δὲ θὰ γίνει ἂν ἡ καρδιά τοῦ προΐσταμένου τοῦ λαοῦ δὲ μιλά στο Θεό.

Γιατὶ οἱ πολλοὶ πού εἶναι ταγμένοι στήν ἐπιστασία αὐτὴ ἐνδιαφέρονται πῶς νὰ ρυθμιστεῖ καλὰ μόνο ὅ,τι φαίνεται, ἐνῶ γιά τὰ κρυφὰ, πού εἶναι μόνο στο Θεό ὄρατά, γίνεται λίγος λόγος. Μὲ τὸ Μωυσῆ ὁμως δὲ γινόταν ἔτσι. Ἄλλὰ, ἐνῶ παραγγέλλει στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ αἰσιοδοξοῦν, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι μιλάει καθόλου στο Θεό, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ γι' αὐτὸν ὅτι τοῦ φώναζε. Ὁ λόγος θέλει νὰ διδάξει, νομίζω, ὅτι ἡχηρὴ φωνή, πού ἀνεβαίνει ὡς τῆ θεία ἀκοή, εἶναι ὄχι ἡ ἔντονη κραυγὴ κάποιου, ἀλλὰ ἐκεῖνη ἡ φωνὴ πού σὰν σκέψη ἀναπέμπεται ἀπὸ τὴν καθαρὴ συνείδηση. Κι αὐτὸς πού νιώθει ἔτσι βλέπει μικρὸ πιά τὸν ἀδελφὸ του νὰ τὸν ἔχει συμπολεμιστὴ σὲ τέτοιους ἀγῶνες, τὸν ἀδελφὸ ἐκεῖνον πού συναπάντησε τὸ Μωυσῆ καθὼς κατέβαινε στοὺς Αἰγυπτίους μὲ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος τὸν θεώρησε σὰν ἄγγελο.

Ἄλλὰ τότε γίνεται ἡ φανέρωση τῆς ὑπέρτατης φύσης, πού φανερώνεται σύμφωνα μὲ τὶς δυνατότητες ἐκεῖνου πού τὴ δέχεται. Στὴν Ἱστορία διαβάζομε ὅτι αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε καὶ ὁ θεωρητικὸς λόγος μᾶς διδάσκει ὅτι αὐτὸ γίνεται πάντοτε. Ὅταν ἀποφεύγοντας κανέναν τὸν Αἰγύπτιο καὶ βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴ περιοχὴ δειλιάσει στὶς ἐπιθέσεις τῶν πειρασμῶν, ὁ ὁδηγὸς του τοῦ ὑποδεικνύει ἀπὸ ψηλὰ τὴ σωτηρία του μὲ τρόπο παράλογο, ὅταν περιστοιχίζοντας ὁ ἐχθρὸς μὲ τὴ δύναμή του αὐτὸν πού καταδιώκει τοῦ κάνει βατὴ κατ' ἀνάγκην τὴ θάλασσα, ὅπου τὸν κατευθύνει

δηγεῖται ὁδηγὸς ἢ νεφέλη· τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ὁδηγοῦντι, ὅπερ κα-
 λῶς τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰς τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος μετελήφθη χάριν,
 παρ' οὗ γίνεται τοῖς ἀξίοις ἢ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁδηγία, ὥς τις ἐπόμενος
 τὸ ὕδωρ διέξεισιν ὁδοιποροῦντος αὐτῷ τὴν πορείαν τοῦ ἡγεμόνος,
 5 δι' οὗ γίνεται τὸ ἀσφαλὲς τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἐπὶ δουλείᾳ καταδιώκον-
 τος ἐναφανιζομένου τῷ ὕδατι. Τοῦτο δὲ ὅστις ἀκούων οὐκ ἂν ἀγνοή-
 σειε τὸ κατὰ τὸ ὕδωρ μυστήριον, ἐν ᾧ τις μετὰ τῆς πανστρατιᾶς τοῦ
 ἐχθροῦ καταβὰς μόνος ἀναδύεται τοῦ πολεμίου στρατοῦ καταπνιγο-
 μένου τῷ ὕδατι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι στρατὸς Αἰγύπτιος ἐστὶ τὰ
 10 ποικίλα τῆς ψυχῆς πάθη, οἷς καταδουλοῦται ὁ ἄνθρωπος; Ἐκεῖνοι
 οἱ ἵπποι, ἐκεῖνα τὰ ἄρματα καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν ἀναβάται, τοξόται καὶ
 σφενδονῆται καὶ ὀπλομάχοι καὶ ὁ λοιπὸς ὄμιλος τῆς τῶν ἐχθρῶν
 παρατάξεως. Τί γὰρ ἂν τις διαφέρειν εἴποι τοὺς θυμώδεις τῶν λογι-
 σμῶν ἢ τὰς πρὸς ἡδονὴν τε καὶ λύπην καὶ πλεονεξίαν ὁρμὰς τῆς
 15 μνημονευθείσης στρατιᾶς; Λίθος ἄντικρυς ἀπὸ σφενδόνης ἐστὶν ἡ
 λοιδορία, καὶ λόγχη τὴν αἰχμὴν ἐπισείουσα ἢ θυμώδης ὁρμὴ, τὸ δὲ
 περὶ τὰς ἡδονὰς πάθος οἱ ἵπποι νοεῖσθωσαν ἀσχέτω τινὶ ὁρμῇ τὸ
 ἄρμα δι' ἑαυτῶν ἐφελκόμενοι, ἐν ᾧ οἱ τρεῖς ἐπιβάται οὐδ' τριστάτας
 ὀνομάζει ἡ ἱστορία. Νοήσεις δὲ τοὺς τρεῖς τούτους πάντως, τοὺς φε-
 20 ρομένους ὑπὸ τοῦ ἄρματος, προδιδαχθεὶς ἐν τῷ κατὰ τοὺς σταθμοὺς
 καὶ τὴν φλιὰν μυστηρίῳ τὴν τριμερῆ τῆς ψυχῆς διαίρεσιν εἰς τε λογι-
 στικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδὲς ἀναπέμπτων τὸ νόημα.

Ταῦτα οὖν πάντα καὶ ὅσα τούτοις ὁμῶφυλα τῷ καθηγουμένῳ
 τῆς πονηρᾶς ἐφόδου συνεισπίπτει τῷ Ἰσραηλίτῃ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ἐφ'
 25 ᾧ ἢ τοῦ ὕδατος φύσις ἠγουμένης τῆς κατὰ τὴν βακτηρίαν πίστεως
 καὶ τῆς φωτιζούσης νεφέλης ζωοποιὸς μὲν γίνεται τῶν εἰς αὐτὴν
 καταφευγόντων, ἀναιρετικὴ δὲ τῶν διωκόντων. Πρὸς ἃ παιδεύει
 διὰ τούτων ἡ ἱστορία, οἷους προσήκει εἶναι τοὺς διιόντας τὸ ὕδωρ,
 μηδὲν τῆς ἐναντίας στρατιᾶς μετὰ τὸ ἀναδυῆναι τοῦ ὕδατος ἐφελκο-
 30 μένους. Εἰ γὰρ συνανέβη αὐτῷ ὁ πολέμιος, μένει καὶ μετὰ τὸ ὕδωρ
 ἐν τῇ δουλείᾳ συνεκβαλὼν ἑαυτῷ ζῶντα τὸν τύραννον, ὃν ἐν τῷ
 βυθῷ οὐ κατέδυσσε. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἂν τις πρὸς τὸ γυ-
 μνότερον τὸ αἰνίγμα μεταβαλὼν σαφηνίσειε, τὸ πάντας τοὺς διερχο-
 μένους τὸ μυστικὸν ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι πᾶσαν τὴν τῆς κακίας

ὡς ὀδηγὸς ἢ νεφέλη. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ὀδηγοῦ πού ὀρθὰ χρησιμοποίησαν οἱ πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πού ὀδηγεῖ τοὺς ἄξιους στὸ ἀγαθὸ καὶ πού ἀκολουθώντας το κανένας διασχίζει τὸ νερὸ καθὼς τοῦ ἀνοίγει τὸ δρόμο ὁ ὀδηγός. Αὐτὸς ἐξασφαλίζει τὴν ἐλευθερία, ἐνῶ ἐκεῖνος πού καταδιώκει γιὰ νὰ ὑποδουλώσει ἀφανίζεται μέσα στὸ νερό. "Ὅποιος τὸ ἀκούει αὐτὸ δὲ θὰ τοῦ διαφύγει τὸ μυστήριον μὲ τὸ νερό. Μέσα σ' αὐτὸ κατεβαίνοντας κανένας μὲ τὴν πανστρατιά τοῦ ἐχθροῦ ἀναδύεται μόνος αὐτός, ἐνῶ ὁ πολέμιος στρατὸς πνίγεται στὸ νερό. Ποιὸς ἀμφιβάλλει ὅτι αἰγυπτιακὸς στρατὸς εἶναι τὰ ποικίλα πάθη τῆς ψυχῆς στὰ ὁποῖα ὑποδουλώνεται ὁ ἄνθρωπος; Ἐννοῶ ἐκεῖνα τὰ ἄλογα κι ἐκεῖνα τὰ ἄρματα καὶ οἱ ἀναβάτες τους, οἱ τοξότες, οἱ σφενδονῆτες καὶ οἱ ὀπλομάχοι καὶ τὸ ὑπόλοιπο πλῆθος τῆς ἐχθρικῆς παράταξης. Γιατὶ θὰ πεῖ κάποιος, σὲ τί διαφέρουν οἱ ὀργισμένοι λογισμοὶ ἢ οἱ ὀρμές μὲ ἡδονὴ καὶ λύπη καὶ πλεονεξία ἀπὸ τὴ στρατιά πού ἀναφέραμε; Πέτρα πού μᾶς ἔρχεται ἀπὸ σφενδόνα εἶναι ἢ κατηγορία καὶ εἶναι λόγχη πού κουνάει τὴν αἰχμὴ τῆς τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, ἐνῶ τὶς παθιασμένες ἡδονές ἄς τὶς θεωρήσομε πῶς εἶναι τὰ ἄλογα πού σέρνουν μὲ τὴν ἀσυγκράτητη δύναμή τους τὸ ἄρμα, πάνω στὸ ὁποῖο εἶναι οἱ τρεῖς ἐπιβάτες, πού ἡ Γραφή τοὺς λέει τριστάτες. Αὐτοὺς τοὺς τρεῖς πού μεταφέρει τὸ ἄρμα θὰ τοὺς καταλάβεις ἀσφαλῶς, ἂν ἔχεις προδίδαχτεῖ στὸ μυστήριον τῶν σταθμῶν καὶ τοῦ ἀνωφλιοῦ τὴν τριμερῆ διαίρεση τῆς ψυχῆς, ἀνάγοντας τὸ νόημα στὸ λογιστικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμοειδές. 2⁹

Αὐτὰ ὅλα λοιπὸν καὶ τὰ συγγενικά τους ξεσποῦν μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῆς πονηρῆς ἐπίθεσης κατὰ τοῦ Ἰσραηλίτη μέσα στὸ νερὸ καὶ ἡ φύση τοῦ νεροῦ μὲ ὀδηγὸ τὴν πίστη στὴ βακτηρία καὶ στὴ φωτεινὴ νεφέλη ζωοποιεῖ ὄσους καταφεύγουν σ' αὐτὸ καὶ θανατώνει τοὺς διώκτες τους. Αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ μ' αὐτὰ ἡ ἱστορία. Πῶς πρέπει δηλαδὴ νὰ εἶναι ὅσοι διασχίζουν τὸ νερὸ· νὰ μὴ σέρνουν μαζί τους τίποτε ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ στρατιά ὅταν βγοῦνε ἀπὸ τὸ νερό. Γιατὶ, ἂν βγεῖ μαζί του ὁ ἐχθρός, παραμένει καὶ μετὰ τὸ νερὸ στὴ δουλεία, βγάζοντας ζωντανὸ μαζί του τὸν τύραννο πού δὲν τὸν καταπόντισε στὸ βυθὸ. Τὸ νόημα αὐτοῦ, γιὰ ν' ἀποσαφηνίσει κανεὶς τὸ αἴνιγμα καὶ νὰ τὸ κάνει ἀπλούστερο, εἶναι τὸ ἐξῆς: ὅτι ὅλοι πού περνοῦν ἀπὸ τὸ μυστικὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος νεκρῶνουν

παρεμβολὴν νεκρὰν ποιεῖν ἐν τῷ ὕδατι, οἷον τὴν πλεονεξίαν, τὴν
 ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν, τὴν ἀρπακτικὴν διάνοιαν, τὸ κατὰ τὸν τῦφον
 καὶ ὑπερηφανίαν πάθος, τὴν θυμώδη ὀρμὴν, τὴν ὀργὴν, τὴν μῆνιν,
 τὴν βασκανίαν, τὸν φθόνον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴ πῶς πέφυ-
 5 κεν ἔπεσθαι τῇ φύσει τὰ πάθη, νεκρὰ ποιεῖν ἐν τῷ ὕδατι αὐτά τε τὰ
 πονηρὰ τῆς διανοίας κινήματα καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀποτελέσματα κα-
 θάπερ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Πάσχα· τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ἱερείῳ οὗ τὸ
 αἷμα κωλυτικὸν θανάτου τῷ χρισαμένῳ γίνεται. Ὡσπερ τοίνυν ἐκεῖ
 τὸν ἄρτον ἄζυμον κελεύει ἐπεσθίειν τῷ πάσχα (ἄζυμος δ' ἂν εἴη ὁ
 10 τῆς ἐωλοτέρας ἀνεπίμικτος ζύμης), νοεῖν δὲ δίδωσι διὰ τούτων ὁ
 νόμος τὸ μηδὲν τῆς κακίας λείψανον τῷ ἐξῆς καταμιγνύειν βίῳ, ἀλλ'
 ἀπὸ ἰδίας ἀρχῆς τῆς μετὰ ταῦτα ζωῆς ἄρξασθαι τὸ συνεχὲς τῆς τῶν
 κακῶν ἀκολουθίας τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῇ διακόψαντα.
 Οὕτω καὶ ἐνταῦθα βούλεται πᾶν αἰγύπτιον|πρόσωπον, τουτέστι πᾶν
 15 ἁμαρτίας εἶδος ὡσπερ τινὲ βυθῷ τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι καταπνί-
 ξαντας, μόνους ἀναδυῆναι μηδὲν κατὰ τὸν βίον ἐπισυρομένους ἀλλό-
 φυλον.

Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ διὰ τῆς ἱστορίας ἀκούομεν, ἢ φησιν ἐν τῷ
 αὐτῷ ὕδατι θανάτω καὶ ζωῇ διακρίνεσθαι τὸ ἐχθρὸν καὶ τὸ φίλον·
 20 τοῦ μὲν ἐχθροῦ φθειρομένου, τοῦ δὲ φίλου ζωογονουμένου. Ὡς οἱ γε
 πολλοὶ τῶν τὸ μυστικὸν βάπτισμα προσδεξαμένων ἀγνοία τῶν τοῦ
 νόμου παραγγελμάτων τὴν παρελθοῦσαν τῆς κακίας ζύμην τῇ ζωῇ
 τοῦ μετὰ ταῦτα βίου καταμιγνύουσι καὶ τὸν στρατὸν τὸν Αἰγύπτιον,
 καὶ μετὰ τὸ περάσαι τὸ ὕδωρ ζῶντα μεθ' ἑαυτῶν διὰ τῶν ἐπιτηδευ-
 25 μάτων ἐπάγονται. Ὁ γὰρ δι' ἀρπαγῆς ἢ δι' ἀδικίας πλουτήσας ἢ τινα
 χῶρον ἐξ ἐπιπορκίας κτησάμενος ἢ διὰ μοιχείας γυναικὶ συνοικήσας
 ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπειρημένων πρὸ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς
 παρὰ τὸν βίον τολμήσας οἴεται τῇ ἀπολαύσει τῶν κακῶς αὐτῷ
 προσγενομένων καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν παραμένων ἠλευθερῶσθαι τῆς
 30 τῶν ἁμαρτημάτων δουλείας, ὡσπερ δὴ οὐχ ὀρῶν ἑαυτὸν τοῖς πονη-
 ροῖς ὑποκεκυφῶτα δεσπότης. Δεσπότης γάρ τις ἐστὶν ἄγριος καὶ
 λυσσωδὴς τὸ ἀκόλαστον πάθος τῷ ἀνδραποδώδει λογισμῷ οἷόν
 τισι μᾶστιξι ταῖς ἡδοναῖς αἰκίζόμενος. Ἄλλος τοιοῦτος δεσπότης ἢ
 πλεονεξία μηδεμίαν ἀνεσίαν τῷ δουλεύοντι παρεχόμενος, ἀλλὰ κἂν

μέσα στο νερό ὄλο τὸ στράτευμα τῆς κακίας, τὴν πλεονεξία, τὴν ἀκόλαστη ἐπιθυμία, τὴν ἀρπακτικὴ διάθεση, τὸ πάθος τῆς ἔπαρσης καὶ τῆς ὑπερηφάνειας, τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς, τὴ μανία, τὴ βασκανία, τὸ φθόνο καὶ ὅλα τὰ ὅμοια. Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆ φύση τους τὰ πάθη ἀκολουθοῦν τὸν ἄνθρωπο, νὰ νεκρώνομε μέσα στὸ νερό καὶ τὰ ἴδια τὰ πονηρὰ κινήματα τῆς δϊάνοιας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὄπως στὸ μυστήριον τοῦ Πάσχα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα γιὰ τὸ ἱερὸ θύμα, πού τὸ αἷμα τοῦ ἀποκρούει τὸ θάνατο ἀπὸ αὐτὸν πού ἔχει ἀλειφθεῖ. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖ παραγγέλλει νὰ τρῶμε τὸ Πάσχα τὸ ψωμὶ ἄζυμο⁴⁰ (τὸ ἄζυμο ψωμὶ εἶναι καθαρὸ ἀπὸ τὴν μπαγιάτικη ζύμη) καὶ μὲ αὐτὴ μᾶς κάνει νὰ καταλάβομε ὁ νόμος νὰ μὴν ἀναμιγνύομε στὸν κατοπινὸ βίον μας κανένα ἀπομεινᾶρι τῆς κακίας, ἀλλὰ ἡ ἐπόμενη ζωὴ μας νὰ ἀρχίσει ἀπὸ ξεχωριστὴ ἀρχὴ διακόπτοντας τὴ συνέχιση τῆς σειρᾶς τῶν κακῶν μὲ τὴ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο. Ἔτσι κι ἐδῶ θέλει κάθε αἰγυπτιακὸ πρόσωπο, δηλαδὴ κάθε εἶδος ἀμαρτίας, πνίγοντάς το μέσα στὸ σωτήριον βάπτισμα σὰν μέσα σ' ἓνα βυθό, νὰ ἀναδυθοῦμε μόνοι χωρὶς νὰ σέρνομε πίσω μας στὴ ζωὴ μας τίποτε ἀλλόφυλο.

Αὐτὸ μαθαίνομε ἀπὸ τὴν Ἱστορία, πού μᾶς λέει ὅτι στὸ ἴδιο νερό μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴ ζωὴ διακρίνεται τὸ ἐχθρικὸ καὶ τὸ φιλικό· τὸ ἐχθρικὸ καταστρέφεται, τὸ φιλικὸ ζωογονεῖται. Ἔτσι οἱ πολλοὶ ἀπὸ ὄσους δέχτηκαν τὸ μυστικὸ βάπτισμα⁴¹ ἀπὸ ἀγνοία τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου ἀνακατεύουν τὴν περασμένη ζύμη τῆς κακίας μὲ τὴν κατοπινὴ τους ζωὴ καὶ σέρνουν μαζί τους μετὰ τὸ πέρασμά τους ἀπὸ τὸ νερό μὲ τὰ ἔργα τους ζωντανὸ τὸ αἰγυπτιακὸ στράτευμα. Γιατὶ αὐτὸς πού πλούτησε μὲ ἀρπαγὴ καὶ ἀδικία ἢ πού ἀπόχτησε κάποιο χωράφι καταπατώντας τὸν ὄρκον τοῦ ἢ συγκατοικεῖ μὲ κάποια γυναῖκα μοιχεύοντας ἢ κάτι πού ἔχει τολμήσει στὴ ζωὴ του πρὶν ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπὸ τὰ ἀπαγορευμένα νομίζει ὅτι, ἐπιμένοντας καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα στὴν ἀπόλαυση ὄσων κακῶς εἶχε δοκιμάσει, ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν ἀμαρτημάτων, σὰ νὰ μὴ βλέπει ὅτι σκύβει τὸ κεφάλι σὲ κακοὺς ἀφέντες. Γιατὶ εἶναι ἀφέντης ἄγριος καὶ λυσσασμένος τὸ ἀκόλαστο πάθος πού κακοποιεῖ μὲ τὸ δουλικὸ λογισμὸ χρησιμοποιοῦντας γιὰ μαστίγια τίς ἡδονές. Ἄλλος παρόμοιος κύριος εἶναι ἡ πλεονεξία, πού δὲν ἀφήνει τὴν παραμικρὴ ἄνεση στὸν ὑπόδουλό της,

πολλὰ ἐργάσῃται τοῖς ἐπιτάγμασιν ὑπηρετῶν τοῦ δεσπότου καὶ τὸ πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτῷ κατακτώμενος πρὸς τὸ πλεῖον ἀεὶ συνελαύνεται. Καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα διὰ κακίας ἐνεργεῖται, τυράννων καὶ δεσποτῶν ἐστὶν ἀπαρίθμησις, οἷς δουλεύων τις κἂν διεξεληλυθὼς 5 τύχη τὸ ὕδωρ οὐπω, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, τοῦ μυστικοῦ ὕδατος ἔθιγεν, οὗ ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν πονηρῶν τυράννων ἀπώλεια.

Ἄλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προσέλθωμεν πάλιν. Ὁ γὰρ διελθὼν τὸ νοηθὲν ἡμῖν πέλαγος καὶ ἰδὼν ἐν αὐτῷ νεκρὸν τὸν θεωρηθέντα τοῦτον Αἰγύπτιον οὐκέτι πρὸς Μωϋσέα μόνον ὄρᾳ τὸν τῆς 10 ἀρετῆς ραβδουῶχον, ἀλλὰ πιστεύει μὲν κατὰ τὸ προηγούμενον τῷ Θεῷ καθὼς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος φησί, πείθεται δὲ καὶ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωϋσεῖ, ὃ καὶ νῦν βλέπομεν παρὰ τῶν ἀληθῶς περαιωσαμένων τὸ ὕδωρ γινόμενον, οἱ τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἀναθέντες καὶ τοῖς θεραπεύουσι διὰ τῆς ἱερωσύνης τὸ θεῖον πείθονται καὶ ὑπέικουσι, 15 καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος. Ὁδὸς μετὰ τὴν θάλασσαν τριῶν ἡμερῶν διαδέχεται, ἐν ἧ κατὰ τινα τόπον στρατοπεδεύσασιν ἄποτον παρὰ τὴν πρώτην ὑπὸ πικρίας τὸ εὐρεθὲν ὕδωρ ἐφάνη, ἀλλὰ τὸ ξύλον ἐντεθὲν προσηγὲς τοῖς διψῶσι τὸ ποτὸν ἀπειργᾶσατο. Συμβαίνει τοῖς γινομένοις ἡ ἱστορία· τῷ γὰρ καταλελοιπότι τὰς αἰγυπτίας ἡδονάς, αἷς ἐδούλευε πρὶν διαβῆναι τὴν θάλασσαν, δύσληπτος καὶ ἀηδῆς ὁ βίος τῶν ἡδονῶν κεχωρισμένος παρὰ τὴν πρώτην δοκεῖ. Ἄλλ' εἰ τὸ ξύλον ἐμβληθεῖ τῷ ὕδατι, τουτέστιν εἰ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, ὃ διὰ τοῦ ξύλου τὴν ἀρχὴν ἔσχε (ξύλον δὲ ἀκούσας τὸν σταυρὸν πάντως ἐνόησας), τότε παντὸς γλυκᾶσματος τοῦ τὴν αἵ- 25 σθησιν δι' ἡδονῆς γαργαλίζοντος γλυκύτερός τε καὶ ποτιμώτερος ὁ κατ' ἀρετὴν γίνεται βίος τῆ ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἐφηδυνόμενος. Ἡ δὲ ἐφεξῆς τῆς ὀδοιπορίας καταγωγὴ φοῖνιξι καὶ πηγαῖς ἀβρυνομένη, διαναπαύει τῶν ὀδοιπορούντων τὸν κόπον. Εἰσὶ δὲ δυοκαίδεκα μὲν αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ καθαροῦ τε καὶ ἡδέος τοῦ νάματος, ἐβδομη- 30 κοντα δὲ οἱ φοίνικες εὐμεγέθεις καὶ ὑψίκομοι, τοῦ χρόνου τὰ δένδρα πρὸς ὕψος ἄραντος.

Τί οὖν ἐν τούτοις εὐρίσκομεν δι' ἀκολουθίου προϊούσης τῆς ἱστορίας; Ὅτι τὸ τοῦ ξύλου μυστήριον, δι' οὗ πότιμον τὸ ὕδωρ τῆς

42. Ἐβρ. 13,17. 43. Ἐξ. 15,23 ἐ.

44. Ἐξ. 15,27.

ἀλλὰ κι ἂν κάνει πολλὰ ἐκτελώντας τὶς διαταγὲς τοῦ κυρίου του καὶ κατακτᾷ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, πάντοτε νιώθει τὴν τάση πρὸς τὸ περισσότερο. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα ἐνεργεῖ ἢ κακία, εἶναι ἀπαρίθμηση τυράννων καὶ κυρίων· ὅταν ὑπηρετεῖ κανένας σ' αὐτοὺς ἀκόμα κι ἂν καταφέρει νὰ περάσει τὸ νερό, δὲν ἄγγιξε ἀκόμα, σύμφωνα μὲ τὸ δικό μου λόγο, τὸ μυστικὸ νερό, ποὺ ἔργο του εἶναι ἡ καταστροφή τῶν πονηρῶν τυράννων.

Ἄς προχωρήσουμε ὁμως πάλι στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μας. Ὅποιος δηλαδὴ περνάει τὸ νοητὸ πέλαγος καὶ δεῖ μέσα σ' αὐτὸ νεκρὸ τὸν Αἰγύπτιο γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε, δὲν ἀντικρίζει μόνο τὸ Μωυσῆ τὸ ραβδοῦχο τῆς ἀρετῆς· πιστεῦει ὅπως καὶ προηγουμένως στὸ Θεὸ ὅπως λέει ὁ λόγος τῆς Ἱστορίας, πείθεται ὁμως καὶ στὸν ὑπῆρέτη του τὸ Μωυσῆ. Αὐτὸ βλέπομε νὰ γίνεται τώρα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀληθινὰ πέρασαν τὸ νερό. Ἐχοντας ἀφιερῶσει τὸν ἑαυτό τους στὸ Θεό, πείθονται ὡστόσο καὶ ὑπακούουν καὶ σέ ὄσους ὑπηρετοῦν τὸ θεῖο μὲ τὴν ἱερωσύνη, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁴². Μετὰ τὸ πέρασμα τῆς θάλασσας ἀκολουθεῖ δρόμος τριῶν ἡμερῶν, ὅποτε, ἀφοῦ στρατοπέδευσαν σ' ἓναν τόπο χωρὶς νερό, στὴν ἀρχὴ τὸ νερό ποὺ βρέθηκε φάνηκε πικρὸ, ἀλλὰ τὸ ξύλο ποὺ μπῆκε στὸ νερό ἔκανε τὸ νερό καλόπιτο στοὺς διψασμένους⁴³. Ἡ ἱστορία συμφωνεῖ μὲ ὅσα ἔγιναν. Γι' αὐτὸν ποὺ ἐγκατέλειψε τὶς αἰγυπτιακὲς ἡδονές, στὶς ὁποῖες ἦταν ὑπόδουλος πρὶν περᾶσει τὴ θάλασσα, στὴν ἀρχὴ τοῦ φαίνεται δύσκολος καὶ ἀηδιαστικὸς ὁ βίος του χωρισμένος ἀπὸ τὶς ἡδονές. Ἄν ὁμως τοποθετηθεῖ στὸ νερό τὸ ξύλο, δηλαδὴ τὸ μυστήριον τῆς ἀνάστασης, ποὺ ἔλαβε στὴν ἀρχὴ του μὲ τὸ ξύλο (καὶ ἀκούοντας ξύλο, σκέφτηκες ὅπως-δήποτε τὸ σταυρό), τότε ὁ βίος τῆς ἀρετῆς γίνεται γλυκύτερος καὶ πιὸ πόσιμος ἀπὸ κάθε γλυκύτητα ποὺ χαϊδεύει τὴν αἴσθησιν μὲ τὴν ἡδονή, καθὼς τὸν γλυκαίνει ἢ ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν. Ὁ ἐπόμενος σταθμὸς τῆς ὁδοιπορίας ποὺ τὴν ἀπαλύνουν φοῖνικες καὶ πηγές, θὰ ἀνακουφίσει τὸν κόπο τῶν ὁδοιπόρων. Οἱ πηγές τῶν ὑδάτων εἶναι δώδεκα, ποὺ ἀναβρῦζουν νάμα καθαρὸ καὶ γλυκὺ, οἱ φοῖνικες ἑβδομήντα μεγάλοι καὶ ὑψηλοί, ποὺ πῆραν τὸ ὕψος τους μὲ τὸν καιρό.

Τί βρίσκομε λοιπὸν σ' αὐτὰ καθὼς προχωρεῖ κατ' ἀκολουθία ἡ ἱστορία⁴⁴; Ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ ξύλου, ποὺ κάνει πόσιμον γιὰ

ἀρετῆς τοῖς διψῶσι γίνεται, προσάγει ἡμᾶς ταῖς δυοκαίδεκα πηγαῖς καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα φοίνιξι, τουτέστι τῇ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλία, ἐν ᾧ πηγαὶ μὲν εἰσι δυοκαίδεκα οἱ ἀπόστολοι, τοσούτους τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν χάριν ταύτην ἐκλεξαμένου καὶ πηγάζειν δι' αὐτῶν 5 τὸν λόγον ποιήσαντος, ὡς καὶ τινὰ τῶν προφητῶν προαναφωνῆσαι τὴν ἐκ τῶν ἀποστόλων βρῦουσαν χάριν, ἐν οἷς φησιν· «ἐν ἐκκλησiais εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ». Ἐβδομήκοντα δ' ἂν εἶεν φοίνικες οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔξω τῶν δώδεκα μαθητῶν ἐπιχειροτονηθέντες ἀπόστολοι, τοσούτους τὸν ἀριθμὸν 10 ὄσους εἶναί φησιν ἡ ἱστορία τοὺς φοίνικας.

Ἄλλ' ἐπισπεύδειν, οἶμαι, προσήκει τὴν ὁδοιπορίαν διὰ τοῦ λόγου, δι' ὀλίγων ὧν παρεθέμεθα, ραδίαν τοῖς φιλοπονωτέροις τὴν θεωρίαν ποιήσαντας τῶν λοιπῶν παρεμβολῶν. Ἄρεται δ' ἂν εἶεν αἱ παρεμβολαί, αἷς ὁ τῷ στύλῳ τῆς νεφέλης ἐπόμενος, καθεξῆς 15 προῖῶν ἐνστρατοπεδεύει καὶ ἀναπαύεται. Τὰς οὖν ἐν τῷ μέσῳ καταγωγὰς ὑπερβὰς τῷ λόγῳ τῆς κατὰ τὴν πέτραν θαυματοποιίας ἐπιμνησθήσομαι, ἧς ἡ φύσις ἀντιτυπῆς καὶ στερέμνιος ποτὸν τοῖς διψῶσιν ἐγένετο, εἰς ὕδατος μαλακότητα τῆς ἀντιτυπίας ἀναλυθείσης. Ἄλλ' οὐδεὶς πόνος προσαρμόσαι τῇ κατ' ἀναγωγὴν θεωρίᾳ τὴν τῆς 20 ἱστορίας ἀκολουθίαν. Ὁ γὰρ ἐν τῷ ὕδατι καταλιπὼν νεκρὸν τὸν Αἰγύπτιον καὶ τῷ ξύλῳ καταγλυκανθεὶς καὶ ταῖς ἀποστολικάις ἐντροφήσας πηγαῖς ὑπὸ τε τῇ σκιᾷ τῶν φοινίκων ἀναπυόμενος, οὗτος ἤδη καὶ τοῦ Θεοῦ δεκτικὸς γίνεται. «Ἡ γὰρ πέτρα», καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, «ὁ Χριστὸς ἐστίν», ἀνικμὸς τις καὶ ἀντιτυπῆς τοῖς ἀπίστοις· 25 εἰ δέ τις προσαγάγοι τὴν ράβδον τῆς πίστεως, ποτὸν τοῖς διψῶσι γινόμενος καὶ ἐντὸς τῶν εἰσδεχομένων αὐτὸν εἰσρέων· «ἐγὼ» γάρ, φησί, «καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα». Ἄξιον δὲ μὴδὲ τοῦτο παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὅτι μετὰ τὸ διαβῆναι τὴν θάλασαν καὶ γλυκανθῆναι τοῖς τῆς ἀρετῆς ὁδοιπόροις 30 τὸ ὕδωρ καὶ μετὰ τὴν ἄβρᾶν ἐκείνην καταγωγὴν τὴν κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τοὺς φοίνικας καὶ μετὰ τὸ πιεῖν ἐκ τῆς πέτρας, τότε παντελῆς ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἐφοδίων ἐπίλειψις γίνεται. Καὶ οὕτω μηδεμιᾶς αὐτοῖς ὑπολειφθείσης ἀλλοφύλου τροφῆς, ἣν ἐξ Αἰγύπτου ἐπεσιτίσαντο, ἄνωθεν ἐπερρῦη ἡ τροφή ποικίλη τις ἅμα καὶ μονοειδῆς οὕσα.

45. Ψαλμ. 67,27. 46. Ἐξ. 17,6. Ψαλμ. 77,15.

47. Α' Κορ. 10,4. 48. Ἰω. 14,23.

τούς διψασμένους τὸ νερὸ τῆς ἀρετῆς, μᾶς ὁδηγεῖ στις δώδεκα φυλὰς καὶ στοὺς ἑβδομήντα φοίνικες. Αὐτὸ σημαίνει τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, πὺ πηγές του εἶναι οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, ἀφοῦ τόσους διάλεξε γι' αὐτὴ τὴ χάρη ὁ Κύριος κι ἔκανε ἀπὸ αὐτοὺς νὰ πηγάζει ὁ λόγος, ὥστε καὶ κάποιος προφήτης νὰ προαναγγεῖλει τὴ χάρη πὺ ἀναβλύζει ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους μὲ αὐτὰ πὺ λέει· «δοξολογεῖτε τὸ Θεὸ τὸν Κύριο, ἀπὸ τις πηγές τοῦ Ἰσραήλ»⁴⁵. Οἱ ἑβδομήντα φοίνικες εἶναι οἱ ἀπόστολοι πὺ χειροτονήθηκαν σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητὲς καὶ εἶναι τόσοι στὸν ἀριθμὸ, ὅσοι λέει ἡ ἱστορία πὺ εἶναι οἱ φοίνικες.

Ἄλλὰ πρέπει νομίζω νὰ ἐπιταχύνουμε τὴν ὁδοιπορία τοῦ λόγου μας. Μὲ τὰ λίγα πὺ παραθέσαμε κάναμε γιὰ τοὺς πιὸ φιλόπουνους εὐκόλη τὴ θεωρία γιὰ τὰ ὑπόλοιπα στρατεύματα. Τὰ στρατεύματα αὐτὰ εἶναι οἱ ἀρετὲς, πὺ αὐτὸς πὺ ἀκολουθεῖ τὸ στυλὸ τῆς νεφέλης προχωρῶντας στὴ συνέχεια στρατοπεδεύει ἀνάμεσά τους καὶ ἀναπαύεται. Τοὺς ἐνδιάμεσους σταθμοὺς⁴⁶ τοὺς παραλείπω καὶ θ' ἀναφέρω μόνο τὸ θαῦμα μὲ τὴν πέτρα, πὺ ἡ τραχιὰ καὶ σκληρὴ φύση της ἔγινε νερὸ γιὰ τοὺς διψασμένους, ἀφοῦ ἡ σκληράδα της ἔγινε ἀπαλὸ νερό. Δὲν εἶναι ὅμως κόπος νὰ προσαρμόσομε τὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας στὴν ἀλληγορικὴ ἀφήγηση. Αὐτὸς πὺ ἄφησε μέσα στὸ νερὸ νεκρὸ τὸν Αἰγύπτιο πὺ ἔνωσε τὴ γλυκύτητα τοῦ νεροῦ, πὺ εὐχαριστήθηκε μὲ τις ἀποστολικὲς πηγές καὶ ἀναπαύεται κάτω ἀπὸ τοὺς φοίνικες, αὐτὸς πὺ φτάνει στὸ σημεῖο νὰ μπορεῖ νὰ δεχτεῖ καὶ τὸ Θεό. Γιατί, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος, «ἡ πέτρα εἶναι ὁ Χριστός»⁴⁷. Κι ἂν κανένας φέρει τὴ ράβδο τῆς πίστεως, γίνεται νερὸ γιὰ τοὺς διψασμένους πὺ εἰσρέει στις ψυχές ἐκείνων πὺ τὸν δέχονται. Γιατὶ λέει, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου θὰ ρθοῦμε καὶ θὰ κάνουμε τὴν κατοικία μας σ' αὐτόν»⁴⁸. Εἶναι ἄξιο νὰ μὴν ἀφήσομε ἀνεξέταστο κι αὐτό. Ὅτι μετὰ τὸ πέρασμα τῆς θάλασσας καὶ μετὰ τὸ γλυκασμὸ τοῦ νεροῦ γιὰ τοὺς ὁδοιπόρους τῆς ἀρετῆς καὶ μετὰ τὸ δροσερὸ ἐκεῖνο σταθμὸ μὲ τις πηγές καὶ τοὺς φοίνικες καὶ ἀφοῦ ἤπιαν ἀπὸ τὴν πέτρα, τότε τοὺς ἔλειψαν ὀλότελα τὰ αἰγυπτιακὰ ἐφόδια. Κι ἔτσι, ἀφοῦ δὲν τοὺς εἶχε ἀπομείνει καμιά τροφή ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους, μὲ τὴν ὁποία εἶχαν ἐφοδιαστεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, τοὺς ρίχτηκε τροφή ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πὺ ἦταν ταυτόχρονα πολλῶν καὶ ἑνὸς εἴδους. Κατὰ τὸ φαινόμενο ἦταν

Τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον μονοειδὲς ἦν, ἡ δὲ ποιότης τὸ ποικίλον εἶχεν, ἐκάστῳ προσφόρως κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας ἐγγινομένη. Τί οὖν ἐστὶν ὃ μανθάνομεν; Δι' ὅσων προσήκει καθαρσίῳν ἑαυτὸν ἐκκαθαῖ-
 5 ραί τινα τῆς αἰγυπτίας τε καὶ ἀλλοφύλου ζωῆς, ὥστε κενῶσαι τὸν
 τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θύλακον πάσης τῆς κατὰ κακίαν τροφῆς ἧς σιτο-
 ποιοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ οὕτω τὴν ἄνωθεν κατιοῦσαν τροφήν ἐν
 ἑαυτῷ καθαρᾷ τῇ ψυχῇ δέξασθαι, ἦν οὐ σπορὰ ἡμῖν τις ἐκ γεωπο-
 νίας ἀνέφυσεν, ἀλλ' ἐτοιμος ἄρτος ἄσπορός τε καὶ ἀνήροτος, ἄνωθεν
 μὲν κατιῶν, ἐπὶ δὲ γῆς εὐρισκόμενος. Νοεῖς δὲ πάντως τὴν ἀληθῆ
 10 ταύτην βρῶσιν διὰ τοῦ κατὰ τὴν ἱστορίαν αἰνίγματος, ὅτι ὁ ἄρτος «ὁ
 ἐξ οὐρανοῦ καταβάς» οὐκ ἀσώματόν τι χρῆμά ἐστι (πῶς γὰρ ἂν
 σώματι τροφή γένοιτο τὸ ἀσώματον;), τὸ δὲ μὴ ἀσώματον σῶμα
 πάντως ἐστί. Τὸ δὲ σῶμα τούτου τοῦ ἄρτου οὔτε ἄροσις οὔτε σπορὰ
 ἐγεώργησεν, ἀλλ' ἡ γῆ οἷα ἐστὶ μείνασα πλήρης εὐρίσκεται τῆς
 15 τοιαύτης θείας τροφῆς, ἧς οἱ πεινῶντες μετέχουσι τὸ κατὰ τὴν παρ-
 θένον μυστήριον διὰ τῆς θαυματοποιίας ταύτης προπαιδευόμενοι.
 Οὗτος τοίνυν ὁ ἀγεώργητος ἄρτος καὶ λόγος ἐστί, τῷ πολυειδεῖ τῆς
 ποιότητος κατὰ τὰς τῶν ἐσθιόντων ἐπιτηδειότητος συνεξαλλάσσω
 τὴν δύναμιν.

20 Οἶδε γὰρ οὐ μόνον ἄρτος εἶναι, ἀλλὰ καὶ γάλα γίνεσθαι καὶ
 κρέας καὶ λάχανα καὶ ὅ,τιπερ ἂν ἦ τῷ προσφερομένῳ κατάλληλόν
 τε καὶ καταθύμιον, ὡς διδάσκει ὁ τὴν τοιαύτην τοῖς αὐτοῦ παρατι-
 θεῖς ἡμῖν τράπεζαν, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὁ τοῖς τελειότεροις
 στερροτέραν τε καὶ κρεώδη βρῶσιν τὸν λόγον ποιῶν, καὶ λάχανα
 25 τοῖς ἀσθενεστέροις καὶ γάλα τοῖς νηπιάζουσι. Τὰ δέ, ὅσα περὶ τὴν
 τροφήν ἐκείνην ἡ ἱστορία διέξεισι θαύματα, δόγματα πρὸς τὸν κατ'
 ἀρετὴν βίον ἐστί. Φησὶ γὰρ ἴσην προκεῖσθαι πᾶσι τὴν τῆς τροφῆς
 μετουσίαν οὐδὲν κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς τῶν συλλεγόντων δυνάμε-
 ως οὔτε πλεονάζουσαν κατὰ τὴν χρεῖαν οὔτε ἐλλείπουσαν. Τοῦτο δέ
 30 ἐστί, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, συμβουλή τις τῷ κοινῷ προκειμένη,
 μὴ παριέναι τοὺς ὄρους τῆς χρεῖας τοὺς τὰς ἀφορμὰς τοῦ ζῆν ἐκ τῶν
 ὑλικῶν τούτων ποριζομένους, ἀλλ' εὖ εἰδέναί ὅτι ἔμμετρον τῇ φύσει
 τῆς ἐδώδης ἐπὶ πάντων ἐστὶν ἡ πρὸς ἡμέραν ἀπόλαυσις, ἐν ἧ κἂν
πολλαπλάσια παρασκευασθῆ τῆς χρεῖας, ἡ γαστήρ τὰ ἴδια διαβῆναι

49. Ἰω. 6,51. Ἰω. 6,31 ἐ. 50. Σοφ. Σολ. 16,21.

51. Ρωμ. 14,1. Ἐβρ. 5,12.

ένος είδους, ή ποικιλία βρισκόταν στο ποιό της πού μεταβαλλόταν για τόν καθένα σύμφωνα μέ τò είδος τῆς ἐπιθυμίας. Τί μαθαίνομε λοιπόν ἀπό αὐτό; Ν' ἀποκαθάρει κάποιος τόν ἑαυτό του μέ ὄσα καθαρτικά πρέπει ἀπό τήν αἰγυπτιακή καὶ ἀλλόφυλη ζωή, ὥστε ν' ἀδειάσει τò θύλακο τῆς ψυχῆς του ἀπό κάθε φαγητὸ τῆς κακίας πού μαγειρεύουν οἱ Αἰγύπτιοι. Κι ἔτσι νὰ δεχτεῖ μέσα του μέ καθαρή ψυχὴ τὴν τροφή πού κατεβαίνει ἀπὸ ψηλά, πού δὲ φύτρωσε ἀπὸ καλλιέργεια καὶ σπορά, ἀλλὰ εἶναι ἄρτος δίχως σπορὰ καὶ δίχως ὄργωμα, ἔρχεται ἀπὸ ψηλὰ καὶ βρίσκεται στὴ γῆ. Καταλαβαίνεις ὅπωςδήποτε τὸ ἀληθινὸ αὐτὸ φαγητὸ πού ὑπαινίσσεται ἡ ἱστορία ὅτι «τὸν ἄρτο πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ» δὲν εἶναι ἓνα πράγμα ἀσώματο; Γιατὶ πῶς μπορεῖ νὰ γίνεῖ τὸ ἀσώματο τροφή τοῦ σώματος⁴⁹; Ὅ,τι δὲν εἶναι ἀσώματο εἶναι ἀσφαλῶς σῶμα. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦ ἄρτου αὐτοῦ δὲν τὸ καλλιέργησε οὔτε ὄργωμα οὔτε σπορά, ἀλλὰ ἐνῶ ἡ γῆ ἔμεινε ἔτσι ὅπως εἶναι βρίσκεται νὰ εἶναι πλήρης ἀπὸ αὐτὴ τὴ θεία τροφή. Ὅσοι πεινοῦν τὴ μετέχουν παίρνοντας μιὰ πρόγευση μέ τὸ θαῦμα αὐτὸ τοῦ μυστηρίου τῆς παρθένου. Αὐτὸς εἶναι λοιπόν ὁ ἀκαλλιέργητος ἄρτος καὶ λόγος, πού μέ τὴν πολύμορφη ποιότητά του ἀνάλογα μέ τὶς δυνατότητες ἐκείνων πού τὸν τρῶνε συµμεταβάλλει καὶ τὴ δύνάμη του.

Γιατὶ ξέρεῖ νὰ εἶναι ὄχι μόνο ἄρτος, ἀλλὰ γίνεται καὶ γάλα καὶ κρέας καὶ λάχανα καὶ ὅ,τι εἶναι κατάλληλο καὶ τὸ ἐπιθυμεῖ αὐτὸς πού τὸ δέχεται⁵⁰, ὅπως διδάσκει ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος⁵¹, πού κάνει τὸ λόγο του γιὰ τοὺς πιὸ τέλειους τροφή στερεότερη ὅπως τὸ κρέας, γιὰ τοὺς πιὸ ἀσθενεῖς λάχανα καὶ γιὰ τοὺς νήπιους γάλα. Ὅσα θαύματα διηγεῖται ἡ ἱστορία γιὰ τὴν τροφή αὐτὴ εἶναι διδάγματα γιὰ τὸ βίο τῆς ἀρετῆς. Λέει δηλαδὴ ὅτι ἡ τροφή εἶναι ἴση μπροστὰ σὲ ὄλους γιὰ νὰ τὴ λάβουν καὶ καθόλου δὲ διαφέρει ἀνάλογα μέ τὴ δύναμη ὅσων τὴ μαζεύουν οὔτε περισσότερη εἶναι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τους οὔτε καὶ λιγότερη. Αὐτὸ εἶναι, ὅπως λέγω ἐγώ, μιὰ συμβουλή πού ἀφορᾷ ὄλους, νὰ μὴν ξεπερνοῦν τὰ ὄρια τῆς ἀνάγκης τους ὅσοι προσπορίζονται τὰ μέσα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ ὑλικά αὐτὰ πράγματα. Ἀλλὰ νὰ ξέρουν καλὰ ὅτι τὸ σύμφωνο μέ τὴ φύση τοῦ φαγητοῦ γιὰ ὄλους εἶναι ἡ καθημερινὴ ἀπόλαυση. Ἄν μιὰ μέρα παρασκευαστοῦν φαγητὰ περισσότερα ἀπὸ ὄσα ἀπαιτεῖ ἡ χρῆση, ἡ κοιλιὰ δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ὑπερβεῖ τὰ ὄρια της

μέτρα φύσιν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τῇ ἀπληστίᾳ τῆς παρασκευῆς συνεκτείνε-
 νεται. Ἀλλά, καθὼς φησιν ἡ ἱστορία, οὔτε ὁ τὸ πολὺ λαβῶν ἐπλεό-
 νασε (ποῦ γὰρ ἀπόθηται τὸ πλεόν οὐκ ἔχει), οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον ἠλαττό-
 νησε· πρὸς γὰρ τὸ εὐρεθὲν συσταλεῖσα ἡ χρεῖα συνεμετρήθη. Τῷ δὲ
 5 τοῖς τὸ περιττὸν ταμιεύουσιν τὴν ἀπληστίαν εἰς σκωλήκων γένεσιν
 μεταποιεῖσθαι, βοᾷ τρόπον τινὰ τοῖς πλεονέκταις διὰ τούτων ὁ λό-
 γος, ὅτι πᾶν τὸ ἔξω τῆς χρεῖας ὑπὸ τῆς πλεονεκτικῆς ταύτης ἐπιθυ-
 μίας περιεχόμενον ἐν τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ, τουτέστιν ἐν τῷ προσδοκω-
 μένῳ βίῳ, σκώληξ τῷ ταμιεύσαντι γίνεται. Νοεῖς δὲ πάντως ἀκού-
 10 ων διὰ τοῦ σκώληκος τούτου τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα τὸν διὰ τῆς
 πλεονεξίας ζωογονούμενον.

Τὸ δὲ ἐν μόνῳ τῷ Σαββάτῳ διαρκεῖν τὸ ἀπόθετον μηδεμίαν
 διαφθορὰν ὑπομένον τοιαύτην τινὰ συμβουλήν περιέχει, ὅτι ἔσθ' ὅτε
 χρηστὸν ἐστὶ τῇ πλεονεκτικῇ προαιρέσει, ἐν οἷς τὸ συναγόμενον
 15 διαφθορὰν οὐ προσίεται, τότε χρήσιμον ἡμῖν γινόμενον, ὅταν παρελ-
 θόντες τὴν τοῦ βίου τούτου παρασκευὴν ἐν τῇ μετὰ θάνατον ἀπραξία
 γενώμεθα. Ἡ γὰρ πρὸ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα Παρασκευὴ πρὸς τὸ
 Σάββατον καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. Αὕτη δ' ἂν εἴη ὁ βίος οὗτος ἐν ᾧ
 τὰ τῆς ἐρχομένης ζωῆς ἑαυτοῖς εὐτρεπίζομεν. Ἐν ἧ ἔργον οὐδὲν τῶν
 20 νῦν ἡμῖν συγκεχωρημένων ἐπιτελεῖται, οὐ γεωργία, οὐκ ἐμπορία, οὐ
 στρατεία, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὧδε σπουδαζομένων οὐδέν, ἀλλ' ἐν
 ἀπραξίᾳ πάσῃ τῶν τοιούτων ἔργων διάγοντες, τῶν νῦν ἡμῖν παρὰ
 τὸν βίον καταβεβλημένων σπερμάτων τοὺς καρποὺς κομιζόμεθα,
 ἀφθάρτους μὲν, εἶπερ ἀγαθὰ εἴη τὰ σπέρματα, φθαρτικοὺς δὲ καὶ
 25 ὀλεθρίους εἰ τοιαῦτα ἢ γεωργία τῆς ζωῆς ταύτης ἐκφύσειεν. «Ὁ γὰρ
 σπείρων», φησὶν, «εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζῶν
 αἰώνιον· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθο-
 ράν». Ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐτοιμασία μόνη κυρίως παρασκευὴ
 ὀνομάζεται καὶ κυροῦται δήπουθεν τῷ νόμῳ, ἧς τὸ ἀπόθετον
 30 ἀφθαρσία ἐστὶ. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον παρασκευὴ οὔτε
 ἔστιν οὔτε λέγεται· τὴν γὰρ τῶν ἀγαθῶν στέρησιν οὐκ ἂν τις εἰκό-
 τως παρασκευὴν, ἀλλ' ἐκπτωπσιν παρασκευῆς ὀνομάσειε. Διὸ μό-
 νην τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον κατορθουμένην παρασκευὴν νομοθετεῖ

οὔτε διευρύνεται ἀνάλογα μὲ ὅσα παρασκευάζει ἡ ἀπληστία μας. Ἀλλά, ὅπως λέει ἡ ἱστορία, οὔτε αὐτὸς ποῦ πῆρε τὸ πολὺ ἔχει περίσσευμα (γιατὶ δὲν ἔχει ποῦ νὰ βάλει τὸ παραπάνω) οὔτε ὅποιος πῆρε τὸ λίγο στερήθηκε. Γιατὶ ἡ ἀνάγκη περιορίστηκε στὸ μέτρο ἐκείνου ποῦ βρέθηκε. Μὲ τὸ νὰ μεταβληθεῖ τώρα ἡ ἀπληστία ἐκείνων ποῦ ἀποθηκεύουν τὸ περιττὸ σὲ δημιουργία σκουληκιῶν, μὲ αὐτὸ φωνάζει κατὰ κάποιον τρόπο ὁ λόγος στοὺς πλεονέκτες ὅτι κάθετι ποῦ πέρα ἀπὸ τὴν ἀνάγκη μαζεύει ἡ πλεονεκτικὴ αὐτὴ ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, δηλαδή γιὰ τὸ βίον ποῦ προσδοκοῦμε, γίνεται γι' αὐτὸν ποῦ τὴν ἀποταμίευσε σκουλήκι. Καταλαβαίνει ἀσφαλῶς ὅτι μὲ τὸ σκουλήκι αὐτὸ πρόκειται γιὰ τὸ ἀτελείωτο σαράκι ποῦ ζωογονεῖται μὲ τὴν πλεοξενία.

Ὅτι τώρα μόνο τὸ Σάββατο διατηρεῖται ὅ,τι ἀποθηκευόταν χωρὶς νὰ χαλάσει καθόλου περιέχει μιὰ τέτοια συμβουλή· ὅτι κάποια φορὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἐπιθυμία τῆς πλεονεξίας, ἐκεῖ ποῦ ὅ,τι μαζεύουμε δὲν παθαίνει ἀλλοίωση, ἀλλὰ μᾶς χρησιμεύει ἀργότερα, ὅταν, ἀφοῦ περάσομε τὴν προετοιμασίαν τῆς ζωῆς αὐτῆς, φτάσομε στὴ μετὰ θάνατον ἀπραξία. Γιατὶ ἡ ἡμέρα πρὶν ἀπὸ τὸ Σάββατο εἶναι καὶ ὀνομάζεται παρασκευὴ γιὰ τὸ Σάββατο. Ἡ παρασκευὴ εἶναι ὁ βίος αὐτός, ὅπου πρῆξοτοιμάζομε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴ ζωὴ ποῦ ἔρχεται. Στὴ ζωὴ ἐκείνη δὲν ἐκτελεῖται κανένα ἔργο ἀπὸ ὅσα μᾶς ἔχουν ἀνατεθεῖ τώρα, γεωργία, ἐμπόριο, στράτευση, τίποτα ἀπὸ ὅσα μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ. Ζοῦμε σὲ πλήρη ἀπραξία ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ κι ἀπολαμβάνομε τοὺς καρποὺς τῶν σπόρων ποῦ σπείραμε τώρα στὴ ζωὴ, καρποὺς ἀφθαρτοὺς ἂν οἱ σπόροι εἶναι καλοὶ, κακοὺς κι ὀλέθριους ἂν δώσει τέτοια φυτὰ ἡ καλλιέργεια τῆς ζωῆς αὐτῆς. Γιατὶ λέει, «ὅποιος σπέρνει στὸ ὄνομα τοῦ Πνεύματος, θὰ θερίσει ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ζωὴν αἰώνια. Ὅποιος ὅμως σπέρνει γιὰ τὴ σάρκα, θὰ θερίσει ἀπὸ τὴ σάρκα τὴ φθορά»⁵². Ἀλλὰ μόνο ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ καλύτερο ὀνομάζεται κυριολεκτικὰ παρασκευὴ καὶ ἔχει βέβαια καὶ τὴν ἐπικύρωση τοῦ νόμου καὶ τὸ ἀποθηκευόμενον ἀπὸ αὐτὴν εἶναι ἀφθαρσία. Ὅ,τι νοεῖται κατ' ἀντίθεση οὔτε εἶναι παρασκευὴ οὔτε λέγεται. Γιατὶ βέβαια τὴ στέρηση τῶν ἀγαθῶν δὲ θὰ τὴν ὀνομάσει δικαιολογημένα κανένας παρασκευὴ. Γι' αὐτὸ ἡ Ἱστορία νομοθετεῖ μόνο τὴν παρασκευὴ ποῦ γίνεται γιὰ χάρη τοῦ καλύτερου

τοῖς ἀνθρώποις ἢ ἱστορία, τὸ ἐναντίον διὰ τῆς παραλείψεως νοεῖν τοῖς συνετοῖς καταλείπουσα.

Καθάπερ δὲ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις πρότερον πορίζει τὸ σιτηρέσιον ὁ τῆς στρατιᾶς ἡγούμενος, εἶθ' οὕτω δίδωσι τοῦ πολέμου τὸ σύνθημα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῆς ἀρετῆς στρατιῶται τὸ μυστικὸν δεξάμενοι σιτηρέσιον, οὕτω κατὰ τῶν ἀλλοφύλων κινουῦσι τὸν πόλεμον Ἰησοῦ τοῦ Μωϋσέως διαδόχου καθηγουμένου τῆς μάχης. Ὁρᾷς δι' οἷας πρόεισιν ἀκολουθίας ὁ λόγος; Ἔως ἀσθενέστερός ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος τῇ πονηρᾷ τυραννίδι κεκακωμένος, δι' ἑαυτοῦ τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἀμύνεται, οὐδὲ γὰρ δύναται, ἀλλ' ἕτερός ἐστὶν ὁ τῶν ἀσθενούντων ὑπερμαχῶν, ὁ ταῖς ἐπαλλήλοις πληγαῖς τὸν πολέμιον τύπτων. Ἐπεὶ δὲ τῆς τῶν κρατούντων δουλείας ἠλευθερώθη καὶ κατεγλυκάνθη τῷ ξύλῳ, καὶ ἐν τῇ φοινίκων καταγωγῇ τὸν κόπον ἀνέπαυσε καὶ τὸ τῆς πέτρας ἔγνω μυστήριον καὶ τῆς οὐρανοῦ μετέ-

15 σκε τροφῆς, τότε οὐκέτι δι' ἑτέρας χειρὸς ἀμύνεται τὸν πολέμιον, ἀλλ' ὡς ἐκβὰς ἤδη τὴν τοῦ παιδὸς ἡλικίαν καὶ καταλαβὼν τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεται, στρατηγῶ χρώμενος οὐκέτι Μωϋσεῖ τῷ θεράποντι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ, οὗ Μωϋσῆς θεράπων ἐγένετο. Ὁ γὰρ ἐξ ἀρχῆς δο-

20 θεὶς ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ τῶν μελλόντων νόμος, ἐν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγῶσιν ἀπόμαχος μένει, στρατηγεῖ δὲ ὁ πληρωτῆς τοῦ νόμου καὶ Μωϋσέως διάδοχος, ὁ διὰ τῆς ὁμωνυμίας τοῦ τότε στρατηγοῦντος προκηρυσσόμενος. Ὁ δὲ λαός, εἰ μὲν ἐπηρμένας βλέπει τοῦ νομοθέτου τὰς χεῖρας, ὑπέρτερος τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν παράταξιν γίνεται, εἰ δὲ

25 καθειμένας, ἐνδίδωσι. Σημαίνει δὲ τὸ μὲν ἐν ὕψει τὰς χεῖρας ἔχειν τὸν Μωϋσέα τὴν διὰ τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων θεωρίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν γῆν ἐπικλίνει τὴν ταπεινὴν τε καὶ χαμαιῆζην κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἐξήγησίν τε καὶ παρατήρησιν. Ἐπαίρει δὲ βαρυνθείσας τὰς χεῖρας τοῦ Μωϋσέως ὁ ἱερεὺς συνεργῶ χρώμενος τῷ οἰκειωμένῳ

30 κατὰ τὸ γένος. Οὐδὲ τοῦτο τῆς τῶν θεωρηθέντων ἀκολουθίας ἐστὶν ἐκτός· ἢ γὰρ ἀληθῆς ἱερωσύνη διὰ τοῦ συνημμένου αὐτῇ λόγου Θεοῦ τὰς ἐν τῇ βαρύτητι τῆς ἰουδαϊκῆς διανοίας εἰς γῆν ἐρριμμένας ἐνεργείας τοῦ νόμου πάλιν πρὸς τὸ ὕψος ἀνάγει καὶ πίπτοντα τὸν νόμον

53. Δευτ. 34,5.

54. Ἐβρ. 8,5.

κι αφήνει στους συνετούς με τή μιὰ ἀναφορά του νὰ ἐννοήσουν τὸ ἀντίθετο.

Κι ὅπως στους στρατευμένους ὁ ἀρχηγὸς τῆς στρατιᾶς πρῶτα παρέχει τὸ συσσίτιο κι ἔτσι τοὺς δίνει κατόπιν τὸ σύνθημα τοῦ πολέμου, με τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ στρατιῶτες τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ δεχθοῦν τὸ μυστικὸ σιτηρέσιο, τότε ἐπιχειροῦν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν ἀλλοφύλων με ἀρχηγὸ στὴ μάχη τὸν Ἰησοῦ, τὸ διάδοχο τοῦ Μωυσῆ. Βλέπεις με ποιά ἀκολουθία προχωρεῖ ὁ λόγος; Ὅσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατος ταλαιπωρημένος ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ πονηροῦ δὲν ἀποκρούει ὁ ἴδιος τὸν ἐχθρὸ, γιατί δὲν μπορεῖ. Εἶναι ἄλλος ὁ ὑπέρμαχος τῶν ἀδυνάτων, πὺ καταφέρει ἀλλεπάλληλα χτυπήματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀφοῦ ὅμως ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴ δουλεία αὐτῶν πὺ τὸν εἶχαν ὑποδουλώσει καὶ δοκίμασε ὅλη τὴ γλυκύτητα ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ ξύλου καὶ ξεκούρασε τὸν κόπο του στὸ σταθμὸ τῶν φοινίκων, κατάλαβε τὸ μυστήριον τῆς πέτρας κι ἔλαβε τὴν οὐράνια τροφή, τότε πιά δὲν ἀποκρούει τὸν ἐχθρὸ με κάποιο ἄλλο χέρι, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχει πιά βγεῖ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία κι ἔφτασε στὴν ἀκμὴ τῆς νιότης του, ὁ ἴδιος με τὰ δικά του χέρια συμπλέκεται με τοὺς ἐχθρούς. Σὰν στρατηγὸς του δὲν ἔχει πιά τὸ Μωυσῆ, τὸν ὑπηρέτη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, πὺ θεράποντάς του ἦταν ὁ Μωυσῆς⁵³. Γιατί ὁ νόμος πὺ δόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τύπος καὶ σκιά τῶν μελλοντικῶν⁵⁴, μένει ἀπόμαχος μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς ἀγῶνες· στρατηγὸς πιά εἶναι αὐτὸς πὺ ὀλοκλήρωσε τὸ νόμο καὶ εἶναι διάδοχος τοῦ Μωυσῆ, αὐτὸς πὺ κηρύσσεται με τὸ ἴδιο ὄνομα με τὸν τότε στρατηγὸ. Ὁ λαὸς ἂν βλέπει ὑψωμένα τὰ χέρια τοῦ νομοθέτη ἀναδείχτηκε ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ στὴ σύγκρουση, ἂν τὰ βλέπει χαμηλωμένα, ὑποχωρεῖ· τὸ νὰ ἔχει ὑψωμένα τὰ χέρια ὁ Μωυσῆς σημαίνει τὴν θεωρία με τίς ὑψηλές ἐννοιες, τὸ νὰ τὰ κρατάει χαμηλωμένα στὴ γῆ σημαίνει τὴν ταπεινὴ καὶ χαμοπετὴ ἐξήγηση καὶ παρατήρηση κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου. Ὑψώνει ὁ ἱερέας τὰ χέρια τοῦ Μωυσῆ πὺ βάρυναν χρησιμοποιώντας ὡς συνεργὸ τὸ συγγενὴ του. Οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῆς ἐρμηνείας μου. Ἡ ἀληθινὴ δηλαδὴ ἱερωσύνη με τὴ βοήθεια τοῦ συνδεδεμένου μαζί της λόγου τοῦ Θεοῦ ἀνεβάζει πάλι ψηλὰ τίς πεταμένες στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ ἡλιθιότητα ἐνέργειες τοῦ νόμου καὶ τὸ νόμο πὺ πέφτει

εἰς ἔδαφος ὑπερείδει τῷ λίθῳ, ὥστε αὐτὸν ἀνεστῶτα τῷ σχήματι τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ὑποδεικνύειν τοῖς βλέπουσιν. Ἀληθῶς γὰρ τοῖς καθορᾶν δυναμένοις ἐν τῷ νόμῳ μάλιστα τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν θεωρεῖται μυστήριον. Διὸ φησι τὸ Εὐαγγέ-
5 λιον ὅτι ἐκ τοῦ νόμου «τὸ ἰῶτα καὶ ἡ κεραία οὐ παρέρχεται», σημαῖνον διὰ τῶν εἰρημένων τὴν τε ἐκ πλαγίου γραμμὴν καὶ τὸν κατ' εὐθὺ τόνον δι' ὧν τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καταγράφεται, ὅπερ καὶ ἐν τῷ Μωϋσεῖ τότε βλέπομενον, ὃς ἀντὶ τοῦ νόμου νοεῖται, τρόπαιον καὶ νίκης αἴτιον τοῖς ὀρῶσι καθίσταται.

10 Πάλιν ἡμῖν δι' ἀκολούθου τινὸς ἀναβάσεως πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῆς ἀρετῆς ὁ λόγος χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν· ὁ γὰρ καὶ διὰ τῆς τροφῆς δυναμωθεὶς καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους συμπλοκῇ τὴν δύναμιν δείξας καὶ νικητῆς τῶν ἀντιδιατεταγμένων γενόμενος τότε προσάγε-
15 ται τῇ ἀπορρήτῳ ἐκείνῃ θεογνωσίᾳ, διδάσκοντος ἡμᾶς διὰ τούτων τοῦ λόγου οἷα καὶ ὅσα προσῆκει προκατορθῶσαι κατὰ τὸν βίον, ἵνα τολμήσῃ ποτὲ τῇ διανοίᾳ προσβῆναι τῷ τῆς θεογνωσίας ὄρει καὶ ὑποδέξασθαι τὴν τῶν σαλπύγγων φωνὴν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον οὗ ἔστιν ὁ Θεός, καὶ ἐγγράψαι ταῖς πλαιξί τὰ θεῖα χαράγματα, κἂν συντριβῶσιν αὐταὶ διὰ πλημμελείας τινός, πάλιν τὰς χειροτμή-
20 τούς ὑποθεῖναι τῷ Θεῷ πλάκας καὶ ἀναχαράξαι τῷ θείῳ δακτύλῳ τὰ ἐν ταῖς πρῶταις ἀχρειωθέντα γράμματα.

Βέλτιον δ' ἂν εἶη δι' ἀκολούθου κατὰ τὴν τῆς ἱστορίας τάξιν τῇ ἀναγωγῇ προσαρμόσαι τὸ νόημα. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ πρὸς τὸν Μωϋσεᾶ καὶ τὴν νεφέλην βλέπων, δι' ὧν ἀμφοτέρων γίνεται τοῖς κατ' ἀρετὴν
25 προιοῦσαν ἡ ὁδηγία (εἶη δ' ἂν ἐν τῷ μέρει τούτῳ Μωϋσῆς μὲν τὰ νομικὰ παραγγέλματα, νεφέλη δὲ ἡ προκαθηγουμένη τοῦ νόμου), ὁ διανοία κεκαθαρμένη ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ὕδατος νεκρώσας τε καὶ ἀποκρίνας ἑαυτοῦ τὸ ἀλλόφυλον, γεύσεται τῆς Μερρᾶς, τουτέστι τοῦ κεχωρισμένου τῶν ἡδονῶν βίου, ὃ πικρὸν τε καὶ ἀηδὲς παρὰ τὴν
30 πρῶτην τοῖς γευσασμένοις φαινόμενον γλυκεῖαν παρέχει τοῖς τὸ ξύλον παραδεξαμένοις τὴν αἴσθησιν, εἶτα τοῖς κάλλεσι τῶν φοινίκων τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν πηγῶν ἐντρυφήσας καὶ τοῦ ζῶντος ὕδατος, ὅπερ ἐστὶν ἡ πέτρα, πλήρης γενόμενος τὸν τε οὐράνιον ἄρτον ἐν ἑαυτῷ λαβὼν καὶ κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἀνδρισάμενος, ᾧ τῆς νίκης

στο ἔδαφος τὸν στηρίζει μὲ τὴν πέτρα, ὥστε αὐτὴ νὰ σηκωθεῖ καὶ μὲ τὸ σχῆμα τῶν ἀπλωμένων χεριῶν νὰ ὑποδεικνύει τὸ σκοπὸ τοῦ σ' αὐτοὺς ποὺ βλέπουν. Γιατὶ ἀληθινὰ γιὰ ὅποιους μποροῦν νὰ βλέπουν, μέσα στὸ νόμο θεωρεῖται κατεξοχὴν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ. Γι' αὐτὸ λέει τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι ἀπὸ τὸ νόμο δὲν παρέρχεται ἰώτα καὶ κεραία, σημαίνοντας μὲ αὐτὰ τὸ ὀριζόντιον καὶ κάθετον ξύλον, μὲ τὸ ὁποῖο σχηματίζεται τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, πράγμα ποὺ βλέπόμενον τότε καὶ στὸ Μωϋσῆ, ποὺ ἐννοεῖται ἀντὶ τοῦ νόμου, γίνεται μὲ ὅσους τὸ βλέπουν τρόπαιον καὶ αἷτιον νίκης.

Πάλι ὁ λόγος χειραγωγεῖ τὴν διάνοιά μας πρὸς τοὺς ἀνώτερους βαθμοὺς τῆς ἀρετῆς, μὲ μιὰ ἀκόλουθη ἀνάβαση. Ὅποιος δηλαδὴ μὲ τὴν τροφὴν δυνάμωσε καὶ μὲ τὴ σύγκρουσίν του μὲ τοὺς ἀντιπάλους ἔδειξε τὴ δύναμὴν του καὶ ἀναδείχτηκε νικητὴς τῶν ἀντιπαραταγμένων, αὐτὸς ὀδηγεῖται τότε σ' ἐκείνη τὴν ἀπόρρητη θεογνωσίαν, διδάσκοντάς μας ὁ λόγος μ' αὐτὰ τί εἶδους καὶ πόσα κατορθώματα πρέπει νὰ ἐπιτύχει προηγουμένως στὴ ζωὴν του, γιὰ νὰ τολμῆσει κάποτε νὰ πλησιάσει μὲ τὸ νοῦν του τὸ ὄρος τῆς θεογνωσίας, νὰ ὑποδεχτεῖ τὴ φωνὴν τῶν σαλπύγγων, νὰ εἰσέλθει στὸ γνόφον ὅπου εἶναι ὁ Θεός, καὶ νὰ χαράξει πάνω στὶς πλάκες τὰ θεῖα γράμματα. Κι ἂν αὐτὲς συντριβοῦν ἀπὸ κάποιο λάθος, πάλι νὰ ὑποβάλει στὸ Θεὸν τὶς πλάκες κομμένες μὲ τὰ χέρια του καὶ νὰ γράψει μὲ τὸ θεῖον του δάχτυλον τὰ γράμματα ποὺ ἀχρηστεύθηκεν στὶς πρῶτες.

Καλύτερα ὅμως εἶναι νὰ ἀποδώσομε τὸ νόημα τῆς ἐρμηνείας ἀκολουθώντας τὴ σειράν τῆς ἱστορίας. Ὅταν αὐτὸς ποὺ ἀτένιζε τὸ Μωϋσῆ καὶ τὴ νεφέλην, ποὺ μέσῳ καὶ τῶν δύο ὀδηγοῦνται ὅσοι προχωροῦν στὴν ἀρετὴ (στὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Μωϋσῆς ἐκπροσωπεῖ τὰ νομικὰ παραγγέλματα καὶ ἡ νεφέλη εἶναι ποὺ ὀδηγεῖ τὸ νόμον), ὅποιος μὲ καθαρμένη διάνοιαν κατὰ τὴ διάβαση τοῦ νεροῦ νέκρωσε καὶ ἀποχώρισε ἀπὸ τὸ θάνατόν του τὸ ἀλλόφυλον, θὰ γευτεῖ τὴ μερρὰ, δηλαδὴ τὴ ζωὴν τὴ χωρισμένην ἀπὸ τὶς ἡδονάς, πράγμα ποὺ μὲ τὴν πρώτην φαίνεται πικρὸν καὶ ἀηδὲς σ' ὅσους τὸ γευτοῦν, προκαλεῖ ὅμως γλυκίαν αἴσθησιν σ' αὐτοὺς ποὺ δέχτηκαν τὸ ξύλον, ὕστερα ἀφοῦ ἀπολαύσει τὶς καλλονὰς τῶν εὐαγγελικῶν φοινίκων καὶ τῶν πηγῶν καὶ γεμίσει καὶ μὲ τὸ ζωντανὸν νερόν, ποὺ εἶναι ἡ πέτρα⁵⁵, καὶ λάβει μέσα του τὸν οὐράνιον ἄρτον⁵⁶ καὶ ἀποχτήσει θάρρος κατὰ

αίτια ἢ ἔκτασις τῶν τοῦ νομοθέτου χειρῶν γίνεται, ἢ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ προδεικνύουσα, τότε προσάγεται τῇ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως θεωρία· ὁδὸς δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην γνῶσιν ἢ καθαρότης γίνεται, οὐ τοῦ σώματος μόνον περιρραντηρίοις τισὶν ἀφαγνισθέντος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνδυμάτων πάσης κηλίδος ἀποκλυσθέντων τῷ ὕδατι. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ διὰ πάντων καθαρεῦσαι δεῖν τὸν μέλλοντα προσβαίνειν τῇ τῶν νοητῶν θεωρία, ὡς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι προσβαίνειν τῇ τῶν νοητῶν θεωρία, ὡς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καθαρὸν εἶναι καὶ ἀκηλίδωτον τὸν ἐν ἑκατέρῳ ρύπον καταλλήλως ἀποκλυσάμενον, ὡς ἂν καθαροὶ καὶ τῷ τὸ κρυπτὸν ὀρῶντι φανεῖν καὶ ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνη τῇ ἔνδον τῆς ψυχῆς διαθέσει συμβαίνοι. Διὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνόδου τῷ θείῳ προστάγματι τὰ ἱμάτια πλύνεται, τῆς εὐσχήμονος τοῦ βίου περιβολῆς παραδηλουμένης ἡμῖν τῷ τῶν ἱματίων αἰνίγματι· οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ρύπον τῶν ἱματίων ἐμπόδιον τῆς ἀνόδου τοῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνιούσι γίνεσθαι, ἀλλ' οἶμαι καλῶς τὸ ἱμάτιον τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπιτηδευμάτων τὴν περιβολὴν ὀνομάζεσθαι.

Τούτου δὲ κατορθωθέντος καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀγέλης ὡς πορρωτάτω τοῦ ὄρους ἀπελασθείσης, οὕτω προσβαίνει τῇ ἀναβάσει τῶν ὑψηλῶν νοημάτων, τὸ δὲ μηδὲν τῶν ἀλόγων συγχωρῆσαι ἐπὶ τοῦ ὄρους φαίνεσθαι σημαίνει, κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, τὸ ὑπερβῆναι τὴν ἐξ αἰσθήσεως γενομένην γνῶσιν ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρία. Ἴδιον γὰρ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως τὸ κατ' αἰσθησιν μόνην δίχα διανοίας οἰκονομεῖσθαι· ἐκείνων καθηγεῖται ἢ δρασις καὶ ἢ ἀκοὴ πολλάκις πρὸς τι τὴν ὀρμὴν παρεκίνησε καὶ τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν ἐνεργὸς ἢ αἰσθησις γίνεται, πολλὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἔχει τὴν χώραν. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεωρία οὔτε κατὰ τὸ φαινόμενον οὔτε κατὰ τὸ ἀκούομενον ἐνεργεῖται οὔτε τινὶ τῶν συνήθως ὀνομάτων καταλαμβάνεται· «οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὐς ἤκουσεν οὔτε τῶν ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου συνήθως ἀναβαινόντων ἐστίν». Ἀλλὰ χρὴ τὸν μέλλοντα προσβαίνειν τῇ τῶν ὑψηλῶν κατανοήσει πάσης αἰσθητικῆς τε καὶ ἀλόγου κινήσεως προκαθᾶραι τὸν τρόπον καὶ πᾶσαν δόξαν ἐκ προκαταλήψεώς τινος γεγεννημένην τῆς διανοίας ἐκπλύναντα τῆς τε συνήθους ὀμιλίας χωρισθέντα τῆς πρὸς τὴν ἰδίαν

57. Ματθ. 6,4.

58. Ἐξ. 19,10.

59. Ἐξ. 19,13.

60. Α' Κορ. 2,9.

τῶν ἀλλοφύλων καὶ πού αἰτία τῆς νίκης του γίνεται τὸ ἄπλωμα τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτη, πού προτυπώνει τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, τότε ὁδηγεῖται στή θεωρία τῆς ὑπερκείμενης φύσης. Καὶ ὁδός του γιὰ τὴ γνώση αὐτὴ γίνεται ἡ καθαρότητα, καὶ πρέπει νὰ καθαρθεῖ ὄχι μόνο τὸ σῶμα μὲ κάποιους ραντισμούς, ἀλλὰ νὰ ξεπλυθοῦν μὲ τὸ νερὸ καὶ τὰ φορέματα ἀπὸ κάθε κηλίδα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἀγνιστεῖ σὲ ὅλα αὐτὸς πού πρόκειται νὰ προσέλθει στήν θεωρία τῶν νοητῶν, ὥστε νὰ εἶναι καὶ στήν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα καθαρὸς καὶ ἀκηλίδωτος καὶ νὰ βγάλει μὲ κατάλληλο τρόπο τὴν ἀκαθαρσία τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου. Ἔτσι θὰ γίνομε καθαροὶ γι' αὐτὸν πού βλέπει τὰ κρυμμένα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ καθαρότητα θὰ συμβαδίζει μὲ τὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τῆς ψυχῆς⁵⁷. Γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄνοδο στὸ βουνὸ πλύνονται τὰ ρούχα μὲ θεϊκὸ πρόσταγμα, ἐπειδὴ μὲ τὸ σύμβολο τῶν ρούχων ὑποδηλώνεται ἡ καθαρὴ περιβολὴ τοῦ βίου⁵⁸. Δὲ θὰ πεῖ βέβαια κανένας ὅτι ἡ αἰσθητὴ αὐτὴ ἀκαθαρσία τῶν ρούχων ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ ὅσους ἀνεβαίνουν πρὸς τὸ Θεό· ἀλλὰ σωστὰ νομίζω ὀνομάζεται περιβολὴ τὸ φόρεμα τῶν πράξεων τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Ὅταν αὐτὸ κατορθωθεῖ καὶ ἡ ἀγέλη τῶν ἀλόγων ζώων ἐκδιωχθεῖ ὅσο γίνεται πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὸ ὄρος⁵⁹, ἔτσι προχωρεῖ στήν ἀνάβαση τῶν ὑψηλῶν νοημάτων. Τὸ ὅτι δὲν ἐπέτρεψε νὰ φανεῖ κανένα ζῶο ἐπάνω στὸ ὄρος σημαίνει, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ξεπέραςμα τῆς γνώσης πού προέρχεται ἀπὸ τὴν αἴσθησι μὲ τὴ θεωρία τῶν νοητῶν. Γιατὶ τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα τῶν ζώων εἶναι νὰ κυβερνοῦνται μόνο μὲ τὴν αἴσθησι καὶ χωρὶς σκέψη. Πρωτεύουσα θέσι σ' αὐτὰ ἔχει ἡ ὄρασι καὶ πολλὰς φορές καὶ ἡ ἀκοὴ κινεῖ τὴν ὄρμη πρὸς κάτι κι ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα ἐνεργοποιεῖται ἡ αἴσθησι κυριαρχοῦν πολὺ στὰ ἄλογα ζῶα. Ἡ θεωρία ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν ἐνεργεῖται οὔτε μὲ τὴν ὄρασι οὔτε μὲ τὴν ἀκοὴ οὔτε συλλαμβάνεται μ' ἓνα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα ὀνόματα. Γιατὶ οὔτε μάτι τὸν ἔχει δεῖ οὔτε αὐτὶ ἔχει ἀκούσει οὔτε εἶναι ἀπὸ αὐτὰ πού συνήθως ἀνεβαίνουν στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου⁶⁰. Ἀλλὰ πρέπει αὐτὸς πού εἶναι νὰ προχωρήσει στήν κατανόησι τῶν ὑψηλῶν νὰ ἔχει καθάρει ἀπὸ πρὶν τὸν τρόπο του ἀπὸ κάθε αἰσθητικὴ καὶ ἄλογη τάσι κι ἀφοῦ πλύνει ἀπὸ τὸ νοῦ του κάθε γνώμη πού τοῦ δημιουργήθηκε ἀπὸ κάποια προκατάληψη κι ἀφοῦ χωριστεῖ ἀπὸ

σύνοικον, τουτέστι τὴν αἴσθησιν, ἢ συζυγῆς πῶς ἐστὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει καὶ σύνοικος, καὶ ταύτης καθαρὸν γενόμενον, οὕτω κατατολμῆσαι τοῦ ὄρους.

Ὅρος γάρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἄναντες καὶ δυσπρόσιτον ἢ θεολογία, ἧς μόλις ὁ πολὺς λεῶς τῆς ὑπωρείας φθάνει. Εἰ δέ τις Μωϋσῆς εἶη, γένοιτ' ἂν καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς ἀνόδου, χωρῶν τῇ ἀκοῇ τὰς τῶν σαλπίγγων φωνάς, ἃς φησὶν ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἰσχυροτέρας ἐν τῷ προβαίνειν γίνεσθαι. Ἀληθῶς γὰρ σάλπιγξ τὴν ἀκοὴν καταπλήττουσα τὸ περὶ τῆς θείας φύσεως κήρυγμα, μέγα μὲν καὶ παρὰ τὴν 10 πρῶτην, μεῖζον δὲ καὶ μᾶλλον τῆς ἀκοῆς καθικνούμενον ἐν τοῖς τελευταίοις. Ἐσάλπισεν ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται τὸ θεῖον τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας μυστήριον, ἀλλ' ἀσθενέστεραι ἦσαν αἱ πρῶται φωναὶ ἢ ὥστε καθικεῖσθαι τῆς ἀπειθοῦς ἀκοῆς. Διὸ αἱ βαρυνηκοῖαι τῶν Ἰουδαίων τὴν φωνὴν τῶν σαλπίγγων οὐ προσεδέξαντο προβαί- 15 νουσαι δέ, καθὼς φησὶν ὁ λόγος αἱ σάλπιγγες «ἐγίνοντο ἰσχυρότεροι». Αἱ γὰρ τελευταῖαι φωναί, αἱ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων γεγενημέναι, καθικνοῦτο τῶν ἀκοῶν, οὕτω τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν ὀργάνων ἠχοῦντος γεγωνότερον ἐν τοῖς ἐφεξῆς καὶ εὐτονώτερον ποιουμένου τὸν ἦχον. Ὅργανα δ' ἂν εἶεν ἐν πνεύματι τὸν φθόγγον 20 ἠχοῦντα προφήται τε καὶ ἀπόστολοι ὧν, καθὼς φησὶν ἡ ψαλμωδία, «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν».

Εἰ δὲ οὐ χωρεῖ τὸ πλῆθος τὴν ἄνωθεν γινομένην φωνὴν, ἀλλ' ἐπιτρέπει τῷ Μωϋσεῖ γινῶναι μὲν δι' ἑαυτοῦ τὰ ἀπόρρητα, διδάξει 25 δὲ τὸν λαὸν ὅπερ ἂν διὰ τῆς ἄνωθεν διδασκαλίας τύχοι μαθῶν δόγμα, καὶ τοῦτο τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν διοικουμένων ἐστὶ, τὸ μὴ πάντα ἑαυτοῦς εἰσωθεῖν πρὸς τὴν τῶν μυστηρίων κατάληψιν, ἀλλ', ἐπιλέξαντας ἐξ ἑαυτῶν τὸν χωρῆσαι τὰ θεῖα δυνάμενον, ἐκεῖνω τὴν ἀκοὴν εὐγνωμόνως ὑπέχειν, πιστὸν ἠγουμένους ἅπαν, ὅτι περ ἂν 30 παρὰ τοῦ τὰ θεῖα μνηθέντος ἀκούσωσιν. «Οὐ πάντες» γάρ, φησὶν, «ἀπόστολοι, οὐδὲ πάντες προφήται». Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι νῦν ἐν ταῖς πολλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν φυλασσόμενον. Πολλοὶ γὰρ καθαρσίῳν ἔτι ἐκ τῶν βεβιωμένων δεόμενοι, ἄπλυτοὶ τινες καὶ κατεσπιλωμένοι τῇ τοῦ βίου περιβολῇ, τὴν ἄλογον αἴσθησιν ἑαυτῶν προβαλλόμενοι τῆς

61. Ἐξ. 19,16. 52. Ματθ. 24,31. Α' Θεσ. 4,16. Α' Κορ. 15,52.

63. Ἐξ. 19,19. 64. Ψαλμ. 18,5. 65. Α' Κορ. 12,29.

τῆ συνηθισμένη ἀναστροφή μὲ τὸ σύννοικό του, δηλαδή τὴν αἴσθη-
ση, πὸ εἶναι ὁμόζυγη κατὰ κάποιο τρόπο καὶ σύννοικη μὲ τὴ φύση
μας, καὶ γίνει καθαρὸς ἀπὸ αὐτὴν, ἔτσι νὰ τολμήσει ν' ἀνεβεῖ στὸ
ὄρος.

Γιατὶ εἶναι ἀληθινὰ ὄρος ἀναφορικὸ καὶ δυσανάβατο ἢ θεολο-
γία, καὶ ὁ πολὺς λαὸς μόλις φτάνει στὶς ὑπώρειές της. Κι ἂν κανέ-
νας εἶναι Μωυσῆς, μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ πολὺ ψηλὰ μὲ γεμάτη τὴν
ἀκοή του ἀπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων⁶¹, πὸ ἡ ἱστορία μᾶς λέει
ὅτι ὅσο προχωροῦσε τόσο γίνονταν καὶ πιὸ ἰσχυρές. Γιατὶ εἶναι
ἀληθινὰ σάλπιγγα πὸ τρομάζει τὴν ἀκοή τὸ κήρυγμα γιὰ τὴ θεία
φύση⁶², πὸ εἶναι καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μεγάλο, ἀλλὰ γίνεται μεγαλύ-
τερο κι ἀγγίζει περισσότερο τὴν ἀκοή μὲ τὰ τελευταῖα. Σάλπισαν
ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες τὸ θεῖο μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης,
ἀλλὰ οἱ πρῶτες φωνές ἦταν πιὸ ἀσθενικές καὶ τέτοιες, ὥστε νὰ
ἀγγίξουν τὴν ἀκοή πὸ δὲν πειθόταν. Γι' αὐτὸ οἱ βαριές ἀκοές τῶν
Ἰουδαίων δὲ δέχτηκαν τὸν ἤχο τῶν σαλπύγγων. Προχωρώντας,
ὅπως λέει ὁ λόγος, «γίνονταν ἰσχυρότερες»⁶³. Οἱ τελευταῖες δηλα-
δὴ φωνές, πὸ ἀκούστηκαν ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα, ἤχοῦσα
δυνατὰ στὶς ἀκοές, καὶ ἔτσι τὸ Πνεῦμα ἀκουόταν μὲ τὰ ὄργανα στὴ
συνέχεια πιὸ ἠχηρὰ καὶ ἔκανε τὸν ἤχο ἐντονότερο. Ὁργανα πὸ
ἀποδίδουν ἤχο μὲ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος εἶναι οἱ προφῆτες καὶ οἱ
ἀπόστολοι, πὸ, ὅπως λέει ὁ ψαλμὸς, «ἡ φωνὴ τους ἀπλώθηκε σὲ
ὅλη τὴ γῆ καὶ οἱ λόγοι τους στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης»⁶⁴.

Καὶ τὸ ἂν τὸ πλῆθος δὲν κατανοεῖ τὴ φωνὴ πὸ ἀκούγεται
ἀπὸ ψηλά, ἀλλὰ ἐπιτρέπει ὥστόσο στὸ Μωυσῆ νὰ γνωρίσει αὐτὸς
ὁ ἴδιος τὰ ἀπόρρητα καὶ νὰ μεταδώσει στὸ λαὸ τὸ δόγμα πὸ τυ-
χὸν θὰ μάθαινε ἀπὸ τὴν οὐράνια διδασκαλία, εἶναι καὶ αὐτὸ ἀπὸ
τοὺς κανόνες πὸ διοικεῖται ἡ Ἐκκλησία· τὸ νὰ μὴν εἰσωθοῦνται
δηλαδή ὅλοι στὴν κατανόηση τῶν μυστηρίων ἀλλὰ, ἀφοῦ διαλέ-
ξουν ἀπὸ ἀνάμεσά τους αὐτὸν πὸ μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ θεῖα,
σ' αὐτὸν νὰ στρέφουν τὴν ἀκοή καὶ νὰ θεωροῦν ἀξίόπιστο ὅτιδὴ-
ποτε ἀκούσουν ἀπὸ αὐτὸν πὸ ἔχει μνηθεῖ στὰ θεῖα. Γιατὶ λέει,
«δὲν εἶναι ὅλοι ἀπόστολοι, οὔτε ὅλοι προφῆτες»⁶⁵. Αὐτὸ ὅμως δὲν
τηρεῖται τῶρα σὲ πολλὰς ἐκκλησίες. Πολλοὶ πὸ ἔχουν ἀνάγκη
ἀκόμη νὰ καθαρθοῦν ἀπὸ ὅσα ἔχουν πράξει, μερικοὶ ἄπλυτοι καὶ
μὲ κατασπλωμένη περιβολὴ τῆς ζωῆς, προτάσσοντας τὴν ἄλογη

θείας ἀνόδου κατατολμῶσιν, ὅθεν αὐτοὶ τοῖς ἰδίοις ἑαυτῶν λογισμοῖς καταλεύονται· αἱ γὰρ αἰρετικαὶ ὑπολήψεις λίθοι τινὲς ἀτεχνῶς εἰσιν αὐτὸν τὸν εὐρετὴν τῶν πονηρῶν δογμάτων καταφονεύοντες.

Τί δὲ βούλεται τὸ ἐντὸς γενέσθαι τοῦ γνόφου τὸν Μωϋσέα καὶ 5 οὕτως ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν ἰδεῖν; Ἐναντίον μὲν γὰρ δοκεῖ πῶς εἶναι τῇ πρώτῃ θεοφανείᾳ τὸ νῦν ἱστορούμενον· τότε γὰρ ἐν φωτί, νῦν δὲ ἐν γνόφῳ τὸ θεῖον ὁράται. Μηδὲ τοῦτο τοῦ εἰρμού τῶν κατὰ ἀναγωγὴν ἡμῖν θεωρηθέντων ἀπάδειν νομίσωμεν. Διδάσκει γὰρ διὰ τούτων ὁ λόγος, ὅτι τῆς εὐσεβείας ἢ γνῶσις φῶς γίνεται παρὰ τὴν πρώτην οἷς 10 ἂν ἐγγένηται. Διότι τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ εὐσεβείᾳ νοούμενον σκότος ἐστίν, ἢ δὲ ἀποστροφή τοῦ σκότους τῇ μετουσίᾳ τοῦ φωτός γίνεται. Προϊὼν δὲ ὁ νοῦς καὶ διὰ μείζονος ἀεὶ καὶ τελειότερας προσοχῆς ἐν περινοίᾳ γινόμενος τῆς τῶν ὄντων κατανοήσεως, ὅσον προσεγγίζει μᾶλλον τῇ θεωρίᾳ τοσοῦτον πλεῖον ὁρᾷ τὸ τῆς θείας φύσεως ἀθεώ- 15 ρητον. Καταλιπὼν γὰρ πᾶν τὸ φαινόμενον, οὐ μόνον ὅσα καταλαμβάνει ἢ αἰσθησις, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἢ διάνοια δοκεῖ βλέπειν, ἀεὶ πρὸς τὸ ἐνδότερον ἵεται, ἕως ἂν διαδυῇ καὶ τῇ πολυπραγμοσύνῃ τῆς διανοίας πρὸς τὸ ἀθέατόν τε καὶ ἀκατάληπτον κάκεῖ τὸν Θεὸν ἴδῃ. Ἐν τούτῳ γὰρ ἢ ἀληθῆς ἐστὶν εἶδησις τοῦ ζητουμένου καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν ἐν 20 τῷ μὴ ἰδεῖν, ὅτι ὑπέρκειται πάσης εἰδήσεως τὸ ζητούμενον, οἷόν τινα γνόφῳ τῇ ἀκαταληψίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον. Διὸ φησι καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὁ ἐν τῷ λαμπρῷ γνόφῳ τούτῳ γενόμενος, ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ νοητῇ φύσει τῆς θείας οὐσίας τὴν γνῶσιν ἀνέφικτόν εἶναι τῇ 25 ἀποφάσει ταύτῃ διοριζόμενος.

Ὅτε οὖν μείζων ἐγένετο κατὰ τὴν γνῶσιν ὁ Μωϋσῆς, τότε ὁμολογεῖ ἐν γνόφῳ τὸν Θεὸν ἰδεῖν, τουτέστι τότε γνῶναι ὅτι ἐκεῖνό ἐστὶ τῇ φύσει τὸ Θεῖον, ὃ πάσης γνώσεώς τε καὶ καταλήψεώς ἐστὶν ἀνώτερον. «Εἰσῆλθε» γὰρ, φησί, «Μωϋσῆς εἰς τὸν γνόφον οὗ ἦν ὁ 30 Θεός». Τίς Θεός; Ὅς «ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ», καθὼς φησι Δαβὶδ ὁ ἐν τῷ αὐτῷ ἀδύτῳ μνηθεὶς ἀπόρρητα. Ὁ δὲ ἐκεῖ γεγινώς, ἃ προεπαιδεύθη διὰ τοῦ γνόφου πάλιν διὰ τοῦ λόγου διδάσκε-

αίσθηση επιχειροῦν με θράσος τῆ θεία ἄνοδο. Γι' αὐτὸ λιθοβολοῦνται με τοὺς ἴδιους τοὺς λογισμοὺς τους. Γιατὶ οἱ αἵρετικὲς γνῶμες εἶναι κάποιες πέτρες, πὺ κατασκοτώνουν τὸν ἴδιο τὸν ἐφευρέτη τῶν πονηρῶν διδαχῶν.

Τί σημαίνει ὁμως τὸ ὅτι ὁ Μωυσεῖς μπῆκε μέσα στὸ γνόφο καὶ ἔτσι εἶδε μέσα σ' αὐτὸν τὸ Θεό; Αὐτὸ πὺ ἱστορεῖται τώρα φαίνεται κατὰ κάποιο τρόπο ἀντίθετο με τὴν πρώτη θεοφάνεια· γιατί τότε τὸ θεῖο φάνηκε μέσα στὸ φῶς, ἐνῶ τώρα μέσα στὸ γνόφο. Ἄς μὴ νομίσουμε καὶ γι' αὐτὸ ὅτι δὲ συμφωνεῖ με τὴν ἀλληλουχία ὅσων ἐρμηνεύσαμε ἀλληγορικά. Ὁ λόγος θέλει νὰ διδάξει με αὐτὰ ὅτι ἡ γνώση τῆς εὐσέβειας, σὲ ὅποιους τὴν ἀποχτήσουν, γίνεται φῶς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀφοῦ ὡς ἀντίθετο τῆς εὐσέβειας ἐννοεῖται τὸ σκότος καὶ ἡ ἀποστροφή τοῦ σκότους γίνεται με τὴ μετουσία τοῦ φωτός. Ὁ νοῦς ὁμως προχωρώντας καὶ ἐπιτυγχάνοντας πάντοτε με ὄλο καὶ μεγαλύτερη καὶ τελειότερη προσοχή τὴν κατανόηση τῶν ὄντων, ὅσο περισσότερο πλησιάζει στὴ θεωρία, τόσο περισσότερο βλέπει πόσο ἀθεώρητη εἶναι ἡ θεία φύση. Γιατί, ἐγκαταλείποντας κάθε τι ἐξωτερικό, ὄχι μόνο ὅσα συλλαμβάνει ἡ αἴσθηση, ἀλλὰ καὶ ὅσα νομίζει πὺς βλέπει ἡ διάνοια, προχωρεῖ πάντοτε πὺ μέσα ὡσπυ νὰ διεισδύσει με τὴν ἐφευρετικὸτητα τῆς διάνοιας πρὸς τὸ ἀθέατο καὶ ἀκατάληπτο κι ἐκεῖ ν' ἀντικρίσει τὸ Θεό. Γιατὶ σ' αὐτὸ συνίσταται ἡ ἀληθινὴ γνώση τοῦ ζητουμένου καὶ σ' αὐτὸ τὸ νὰ τὸν δεῖ με τὸ νὰ μὴν τὸν δεῖ, ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε γνώση καθὼς σάν ἓνας γνόφος τὸν περιβάλλει ὀλόγυρα ἡ ἀκαταληψία. Γι' αὐτὸ λέει καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, πὺ εἰσῆλθε σ' αὐτὸν τὸν λαμπρὸ γνόφο, ὅτι «τὸ Θεὸ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ κανένας»⁶⁶, ὀρίζοντας με αὐτὴ τὴ διδαχὴ ὡς ἀδύνατη τὴ γνώση τῆς θείας οὐσίας ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὄλη τὴ νοητὴ φύση.

Ὄταν λοιπὸν ὁ Μωυσεῖς αὐξήθηκε περισσότερο στὴ γνώση, τότε ὀμολογεῖ ὅτι εἶδε τὸ Θεὸ μέσα στὸ γνόφο, δηλαδὴ τότε κατὰλαβε ὅτι ἐκεῖνο εἶναι κατὰ τὴ φύση τὸ θεῖο, ὄποιο εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ γνώση καὶ κατανόηση. Γιατὶ λέει, εἰσῆλθε ὁ Μωυσεῖς στὸ γνόφο ὄπου ἦταν ὁ Θεός. Ποιὸς Θεός; «Αὐτὸς πὺ ἔκανε ἀπόκρυφη κατοικία τοῦ τὸ σκότος»⁶⁷, ὄπως λέει ὁ Δαβὶδ πὺ διδάχτηκε στὸ ἴδιο ἄδυτο τὰ ἀπόρρητα. Κι αὐτὸς πὺ ἔφτασε ἐκεῖ, αὐτὸ πὺ

ται, ὡς ἄν, οἶμαι, παγιώτερον ἡμῖν τὸ περὶ τούτου γένηται δόγμα τῆ
 θεία φωνῇ μαρτυρούμενον. Ἀπαγορεύει γὰρ ἐν πρώτοις ὁ θεῖος λό-
 γος πρὸς μηδὲν τῶν γινωσκομένων ὁμοιοῦσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώ-
 πων τὸ Θεῖον, ὡς παντὸς νοήματος τοῦ κατὰ τινα περιληπτικὴν
 5 φαντασίαν ἐν περινοίᾳ τινὶ καὶ στοχασμῶ τῆς θείας φύσεως γινομέ-
 νου εἰδῶλον Θεοῦ πλάσσοντος καὶ οὐ Θεὸν καταγγέλλοντος. Διχῆ
 δὲ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διηρημένης εἰς τε τὸ Θεῖον καὶ εἰς τὴν
 τοῦ ἡθους κατόρθωσιν (μέρος γὰρ εὐσεβείας καὶ ἡ τοῦ βίου καθαρό-
 τῆς ἐστὶ) μαθῶν ἐν πρώτοις ἂ χρῆ περὶ τοῦ Θεοῦ γινώσκειν (τὸ δὲ
 10 γινώσκειν, τὸ μηδὲν περὶ αὐτοῦ τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης καταλήψεως γι-
 νωσκομένων εἰδέναι), οὕτω τὸ ἕτερον τῆς ἀρετῆς εἶδος διδάσκεται,
 μαθάνων ἐν οἷσις ἐπιτηδεύμασιν ὁ ἐνάρετος κατορθοῦται βίος.

Μετὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀχειροποιήτῳ σκηνῇ γίνεται. Τίς ἀκολουθή-
 σει τῷ διὰ τῶν τοιούτων ὀδεύοντι καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑψουμένῳ τὸν
 15 νοῦν, ὃς καθάπερ τινὰ κορυφὴν ἐκ κορυφῆς μεταλαμβάνων διὰ τῆς
 τῶν ὑψηλῶν ἀναβάσεως αἰεὶ ἑαυτοῦ γίνεται ὑψηλότερος; Πρῶτον
 κατέλιπε τὴν ὑπώρειαν, πάντων τῶν πρὸς τὴν ἄνοδον ἀτονησάντων
 ἀποκριθεὶς, εἶτα δέχεται τῇ ἀκοῇ τὰς τῶν σαλπίγγων φωνὰς τῷ
 ὕψει τῆς ἀνόδου συνεπαιρόμενος. Ἐπὶ τοῦτοις εἰς τὸ ἀόρατον τῆς
 20 θεωγνωσίας ἄδυτον παραδύεται, καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ μένει, ἀλλ' ἐπὶ
 τὴν ἀχειροποίητον μεταβαίνει σκηνήν· τῷ ὄντι γὰρ ἐπὶ τοῦτο κα-
 ταντᾶ τὸ πέρας ὁ διὰ τῶν τοιούτων ἀνόδων ὑψούμενος. Δοκεῖ γάρ
 μοι καὶ καθ' ἕτερον νοῦν διδάσκαλος ἢ οὐρανία σάλπιγξ τῆς ἐπὶ τὸ
 ἀχειροποίητον παρόδου τῷ ἐπαῖοντι γίνεσθαι. Ἡ γὰρ τῶν κατ' οὐ-
 25 ρανὸν θαυμάτων διασκευὴ τὴν ἐμφαινομένην τοῖς οὔσι σοφίαν δια-
 βοῶσα καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ δόξαν διὰ τῶν φαινομένων διη-
 γουμένη κατὰ τὸ εἰρημένον ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ»·
 αὕτη τῷ τρανῶ τε καὶ εὐήχῳ τῆς διδασκαλίας σάλπιγξ μεγαλόφω-
 νος γίνεται, καθά φησί τις τῶν προφητῶν, ὅτι «ἐσάλπισεν ὁ οὐρανὸς
 30 ἄνωθεν». Ὁ δὲ κεκαθαρμένος καὶ ὄξυς τὴν ἀκοὴν τῆς καρδίας, τὴν
 ἡχὴν ταύτην δεξάμενος, λέγω δὴ τὴν ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ὄντων γι-
 νομένην πρὸς τὴν τῆς θείας δυνάμεως γνῶσιν, ὀδηγεῖται δι' αὐτῆς
 πρὸς τὸ ἐκεῖ διαδυῆναι τῇ διανοίᾳ ὅπου ἐστὶν ὁ Θεός. Τοῦτο δὲ γνώ-

68. Μάρκ. 14,58. Ἑβρ. 9,11. 69. Ψαλμ. 18,2.

70. Σοφ. Σειράχ 46,17.

πρῶτα ἔμαθε μὲ τὸ γνόφο, τὸ διδάσκεται πάλι μὲ τὸ λόγο, γιὰ νὰ παγιωθεῖ, νομίζω, περισσότερο ἢ διδασκαλία γι' αὐτὸ βεβαιωμένο μὲ τὴ θεία φωνή. Γιατὶ ἡ θεία ἐντολὴ ἀπαγορεύει πρῶτα νὰ ἐξομοιώνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ θεῖο μὲ κάποιο ἀπὸ τὰ γνωστά τους, ἐπειδὴ κάθε ἐννοια ποὺ σχηματίζεται γιὰ τὴ θεία φύση μὲ κάποια εἰκόνα ποὺ τὴν περιλαμβάνει, μ' ἓνα συλλογισμό καὶ ἓνα συμπέρασμα, πλάθει ἓνα εἶδωλο τοῦ Θεοῦ, δὲν μᾶς πληροφορεῖ ὅμως γιὰ τὸ Θεό. Ἐξάλλου ἡ ἀρετὴ τῆς εὐσέβειας διαιρεῖται σὲ δύο, ἀναφέρεται στὸ Θεὸ καὶ στὴν πραγμάτωση ὀρθοῦ ἡθους (γιατὶ μέρος τῆς εὐσέβειας εἶναι καὶ ἡ καθαρὸτητα τοῦ ἡθους). Κι ἀφοῦ κατὰ πρῶτον μάθει κανεὶς ὅ,τι πρέπει νὰ γνωρίζει γιὰ τὸ Θεὸ (καὶ ἡ γνώση του εἶναι νὰ μὴ γνωρίζομε τίποτε γι' αὐτὸν ἀπὸ ὅσα ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν καταληπτικὴ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου), ἔτσι διδάσκεται καὶ τὸ ἄλλο εἶδος τῆς ἀρετῆς, μαθαίνει δηλαδὴ μὲ ποιῆς πράξεις κατορθώνεται ὁ βίος τῆς ἀρετῆς.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ εἰσέρχεται στὴν ἀχειροποίητη σκηνή⁶⁸. Ποιὸς θ' ἀκολουθήσει αὐτὸν ποὺ κάνει μιὰ τέτοια πορεία κι ὁ νοῦς του ἀνεβαίνει τόσο ψηλά; Σὰ νὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ κορυφὴ σὲ κορυφὴ ἀνεβαίνοντας ἀπὸ ὕψος σὲ ὕψος γίνεται ὀλοένα ψηλότερος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Ἀφήνει πρῶτα τὶς ὑπάρειες, ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ ὅλα ὅσα δὲν εἶχαν δύναμη γιὰ ἀνέβασμα· ἔπειτα δέχεται στ' αὐτιά του τὸν ἦχο τῶν σαλπίγγων συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀνεβάσματος. Στὴ συνέχεια εἰσδύει στὸ ἀδυτο τῆς θεογνωσίας καὶ οὔτε σ' αὐτὸ σταματᾷ, ἀλλὰ μεταβαίνει στὴν ἀχειροποίητη σκηνή. Γιατὶ πραγματικὰ σ' αὐτὸ τὸ τέλος καταλήγει ὁποῖος ὑψώνεται ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀνεβάσματα. Μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη ἡ οὐράνια σάλπιγγα γίνεται δάσκαλος τοῦ περάσματος στὸ ἀχειροποίητο. Γιατὶ ἡ διασκευὴ τῶν οὐράνιων θαυμάτων διακηρύττει τὴ σοφία ποὺ φανερώνεται μέσα στὰ ὄντα καὶ διηγεῖται μὲ τὰ φαινόμενα τὴ μεγάλη δόξα τοῦ Θεοῦ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»⁶⁹. Αὐτὴ μὲ τὴ δυνατὴ καὶ ἀρμονικὴ διδασκαλία γίνεται σάλπιγγα μεγαλόφωνη, ὅπως λέει ἓνας ἀπὸ τοὺς προφήτες⁷⁰, ὅτι σάλπισε ὁ οὐρανὸς ἀπὸ ψηλά. Ὅποιος ἔχει καθαρμένη καὶ λεπτὴ τὴν ἀκοὴ τῆς ψυχῆς του, ἀφοῦ δεχτεῖ τὸν ἦχο αὐτόν, ἐννοῶ τὴ γνώση τῆς θείας δυνάμεως ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν ὄντων, μὲ αὐτὴν ὀδηγεῖται νὰ εἰσδύσει μὲ τὴ

φος ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται, ᾧ διερμηνεύεται, καθὼς εἴρηται, τὸ ἄγνωστόν τε καὶ ἀθεώρητον, ἐν ᾧ γενόμενος τὴν ἀχειροποίητον ἐκείνην βλέπει σκηνήν, ἣν διὰ τῆς ὑλικῆς μιμήσεως τοῖς κάτω δεικνυσι.

5 Τίς οὖν ἡ ἀχειροποίητος ἐκείνη σκηνή, ἡ παραδεικνυμένη τῷ Μωϋσεῖ κατὰ τὸ ὄρος, πρὸς ἣν κελεύεται βλέπων ὡσανεὶ ἀρχέτυπον διὰ τῆς χειροκμήτου κατασκευῆς δεῖξαι τὸ ἀχειροποίητον θαῦμα; «Ὅρα» γάρ, φησί, «ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Στυλοὶ χρυσοῖ βάσεσιν ἀργυραῖς ἐνερεισμένοι
 10 καὶ κεφαλαῖς ὡσαύτως ἀργυραῖς ἐπιπρέποντες. Πάλιν ἕτεροι στυλοὶ, ὧν κεφαλαὶ μὲν καὶ βάσεις ἐκ χαλκοῦ τῆς ὕλης, τὸ δὲ διὰ μέσου τῶν ἄκρων ἄργυρος. Πᾶσι δὲ τούτοις ἔρεισμα μὲν ξύλον ἦν, σηπεδόνα μὴ προσδεχόμενον, ἐν κύκλῳ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ αὐγῇ τῶν τοιούτων ὑλῶν περιεκέχυτο. Κιβωτὸς ὡσαύτως ἐν ἀκηράτῳ
 15 στίλβουσα χρυσίῳ, τὸ δὲ διερεῖδον τὴν τοῦ χρυσοῦ περιβολὴν καὶ αὐτὸ ξύλον ἦν σῆψιν οὐ προσδεχόμενον. Λυχνία τις ἐπὶ τούτοις, μία μὲν κατὰ τὸν πυθμένα τῆς βάσεως, ἑπτὰ δὲ κλάδοις κατὰ τὸ ἄκρον διηρημένη, ἰσαριθμοὺς λύχνους ἐπὶ τῶν κλάδων ἀνέχουσα. Χρυσὸς δὲ ἦν τῆς λυχνίας ἢ ὕλη, οὐδὲν τῆς κατασκευῆς κοῖλον ἔχων οὐδὲ
 20 ξύλῳ διερειδόμενον. Θυσιαστήριον δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἰλαστήριον καὶ τὰ λεγόμενα Χερουβίμ, ὧν ταῖς πτέρυξιν ἢ κιβωτὸς ἐσκιάζετο. Ταῦτα πάντα χρυσὸς ἦν, οὐκ ἐπιπόλαιον παρέχων τῇ ἐπιφανείᾳ τὴν εἰς χροίαν, ἀλλὰ δι' ὄλου ὁ αὐτὸς ἦν, μέχρι τοῦ βάθους διηκούσης τῆς ὕλης. Ποικίλα τε πρὸς τούτοις ἐξ ὑφαντικῆς φιλοτεχνίας καταπετά-
 25 σματα, διαφόρων ἀνθῶν ἐπανθήσεις ἀλλήλοις πρὸς τὴν τοῦ ὑφάσματος ὥραν συμπλεκομένων, οἷς διεκρίνετο τῆς σκηνῆς ὅσον ὀρατόν τε καὶ βásiμόν τισι τῶν ἱερουργούντων ἦν καὶ ὅσον ἄδυτόν τε καὶ ἀνεπίβατον. Ὅνομα δὲ τῷ μὲν προτεταγμένῳ ἅγιον ἦν, τῷ δὲ ἀποκεκρυμμένῳ ἀγίον ἅγιον. Λουτῆρες ἐπὶ τούτοις καὶ πυρεῖα καὶ ἢ
 30 ἔξωθεν τῶν αὐλαίων περιβολὴ καὶ δέρρεις ἐκ τριχῶν καὶ δέρματα πεφοινιγμένα τῷ ἐρυθθήματι, καὶ ὅσα ἄλλα διασκευάζει τῷ λόγῳ, τίς ἂν δι' ἀκριβείας λόγος κατανοήσῃ;

Ποίων ἀχειροποίητων ἐστὶ ταῦτα μιμήματα; Καὶ τί φέρει τοῖς ὀρῶσι κέρδος τῶν ἐκεῖ ὀφθέντων ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ἢ διὰ τῆς ὕλης

71. Ἐξ. κεφ. 25-27. 72. Ἐξ. 25,40. 73. Ἐβρ. 9,5.
 74. Ἐξ. 26, 33. 75. Ἐξ. 30,18.

διάνοιά του ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ Θεός. Αὐτὸ ὀνομάζεται ἀπὸ τὴ Γραφὴ γνόφος, πὺ ἐκφράζει, ὅπως εἶπα, τὸ ἄγνωστο καὶ ἀθεώρητο. Σ' αὐτὸ ὅταν εἰσέλθει βλέπει ἐκείνη τὴν ἀχειροποίητη σκηνή, πὺ δείχνει στοὺς κάτω μὲ τὸ ὑλικὸ ἀπομίμημά της.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκείνη ἡ ἀχειροποίητη σκηνή⁷¹ πὺ ἐμφανίζεται στὸ Μωυσῆ στὸ βουνό, στὴν ὁποία παίρνει ἐντολὴ νὰ βλέπει ὅπως σὲ πρότυπο καὶ μὲ μιὰ χειροποίητη κατασκευὴ νὰ παρουσιάσει τὸ ἀχειροποίητο θαῦμα; Γιατὶ λέει· «πρόσεξε νὰ κατασκευάσεις τὰ πάντα κατὰ τὸ πρότυπο πὺ σοῦ ἔδειξα στὸ ὄρος»⁷². Χρυσοὶ στύλοι στηριγμένοι σὲ ἀργυρὲς βάσεις καὶ στολισμένοι μὲ ἀργυρὰ κιονόκρανα ἐπίσης. Ἄλλοι στύλοι πάλι πὺ τὰ κιονόκρανά τους κι οἱ βάσεις τους θὰ εἶναι ἀπὸ χαλκὸ καὶ ἡ στήλη ἀνάμεσά τους ἄργυρος. Κι ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι πάνω σὲ ξύλο πὺ δὲ γνωρίζει σάπισμα κι ἔβλεπε κανεὶς τὴ λάμψη τῶν ὑλικῶν αὐτῶν νὰ ἀστράφτει ὀλόγυρα. Ὑπῆρχε ἐπίσης ἓνα κιβώτιο πὺ ἀστραφτε ἀπὸ ἀτόφιο χρυσάφι καὶ ἐκεῖνο πὺ περιλάμβανε τὸ χρυσάφι κι αὐτὸ ἦταν ξύλο πὺ δὲ γνωρίζει σήψη. Κι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ μιὰ λυχνία πὺ ξεκινούσε μονόστυλη ἀπὸ τὴ βάση, ἀλλὰ πὺ πάνω χωριζόταν σὲ ἑπτὰ διακλαδώσεις καὶ σὲ κάθε βραχίονα εἶχε κι ἓνα φῶς. Ἡ λυχνία ἦταν κατασκευασμένη ἀπὸ χρυσάφι καὶ δὲν εἶχε κανένα βαθύλωμα οὔτε καθόλου ξύλο. Κι ἀκόμα καὶ τὸ θυσιαστήριο καὶ τὸ ἱλαστήριο καὶ τὰ λεγόμενα χερουβίμ, πὺ μὲ τὰ φτερά τους σκιαζόταν ἢ κιβωτός⁷³. Αὐτὰ ὅλα ἦταν χρυσάφι πὺ δὲν τοὺς ἔδινε μιὰ ἐπιπόλαιη κι ἐπιφανειακὴ λάμψη, ἀλλὰ ἦταν ἀτόφιο, ὡς μέσα ὄλο χρυσάφι. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὑπῆρχαν καὶ λογῆς καταπετάσματα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης μὲ κεντημένα διάφορα λουλούδια, πὺ συμπλέκονταν μεταξύ τους γιὰ νὰ κάνουν ὠραῖο τὸ ὕφασμα, καὶ διαχώριζαν τὸ ὄρατὸ τμῆμα τῆς σκηνῆς, στὸ ὁποῖο μπορούσαν νὰ εἰσέλθουν κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἱερουργούς, ἀπὸ τὸ ἄδυτο καὶ ἄβατο. Τὸ πρῶτο τμῆμα λεγόταν ἅγιο⁷⁴, ἐνῶ τὸ κρυφὸ μέρος ἅγιο τῶν ἁγίων⁷⁵. Ἀκόμα τοὺς λουτήρες, τὶς ἐστίες φωτιᾶς καὶ τὰ ἐξωτερικὰ καλύμματα τῶν ἀυλαίων, τὰ δέρματα ἀπὸ τρίχες καὶ τὰ δέρματα τὰ βαμμένα κόκκινα καὶ ὅσα ἄλλα περιγράφει ὁ λόγος τῆς Γραφῆς, ποιὸς λόγος μπορεῖ νὰ τὰ κατανοήσει μὲ ἀκρίβεια;

Ποιὰ ἀχειροποίητα πρότυπα ἀπομιμοῦνται ὅλα αὐτὰ; Καὶ ποιὸ κέρδος παρέχει σ' ὅποιους τὰ παρατηροῦν ἢ ὑλικὴ ἀπομίμηση

μίμησις; Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ καλῶς ἔχειν τὸν μὲν ἀκριβῆ περὶ τούτων λόγον καταλιπεῖν ἐκείνοις, οἱ «διὰ τοῦ πνεύματος τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ἐρευνᾶν» δύναμιν ἔχουσιν, εἰ δὴ τις τοιοῦτός ἐστιν, ὡς πνεύματι λαλεῖν μυστήρια, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. Ὁ δὲ παρ' ἡμῶν στοχα-
5 στικῶς ὑπονοούντων περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος λέγεται, τοῦτο ἐπὶ τῇ κρίσει τῶν ἐντυγχανόντων ποιήσομεν, ὡς ἢ ἀπόβλητον ἢ ἀποδεκτὸν νομισθῆναι, ὅπως ἂν ἡ διάνοια τοῦ κρίνειν ἐπεσκεμμέ-
νου λογίσηται.

Φαμὲν τοίνυν, ἐν μέρει τὸ ἐν τούτοις μυστήριον τοῦ Παύλου πα-
10 ραγυμνώσαντος βραχεῖαν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμῆν λαβόντες, ὅτι ἐν τύπῳ προεπαιδευθῆ Μωϋσῆς τὸ περὶ τῆς σκηνῆς τῆς τὸ πᾶν περιχούσης μυστήριον. Αὕτη δ' ἂν εἴη Χριστός, «ἡ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», ἢ ἀχειροποίητος οὕσα κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν δέχεται τὸ κατασκευασθῆναι, ὅταν ἐν ἡμῖν δέῃ τὴν σκηνὴν ταύτην παγῆναι,
15 ὥστε τὴν αὐτὴν τρόπον τινὰ καὶ ἀκατάσκευον καὶ κατασκευασμένην εἶναι, τῷ μὴ προϋπάρχειν ἄκτιστον, τῷ δὲ κατὰ τὴν ὑλικὴν ταύτην σύστασιν κτιστὴν γενομένην.

Τάχα οὐκ ἀσαφὲς τὸ λεγόμενον τοῖς παραδεξαμένοις ἀκριβῶς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον. Ἐν γάρ ἐστιν ἐκ πάντων, ὃ καὶ
20 πρὸ αἰώνων ἦν καὶ ἐπ' ἐσχάτων αἰώνων ἐγένετο, ὃ τοῦ μὲν γενέσθαι χρονικῶς οὐκ ἐδέετο (πῶς γὰρ ἂν τὸ πρὸ χρόνων καὶ αἰώνων δεηθείη χρονικῆς γενέσεως;), δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐξ ἀβουλίας τοῦ εἶναι παραφθαρέντας ἀνεδέξατο τὸ καθ' ἡμᾶς γενέσθαι, ἵνα τὸ ἔξω τοῦ ὄντος γενόμενον εἰς τὸ ὄν πάλιν ἐπαναγάγῃ. Τοῦτο δὲ ἐστιν ὁ μονο-
25 γενῆς Θεός, ὁ ἐν ἑαυτῷ μὲν περιέχων τὸ πᾶν, πηξάμενος δὲ καὶ ἐν ἡμῖν τὴν ἰδίαν σκηνὴν. Εἰ δὲ σκηνὴ τὸ τοσοῦτον ἀγαθὸν ὀνομάζεται, ταρασσέσθω μηδὲν ὁ φιλόχριστος, ὡς κατασμικρυνούσης τὸ μεγαλειῶν τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ τῆς ἐγκειμένης τῇ λέξει ἐμφάσεως. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν ὀνομάτων ἄξιον τῆς φύσεως τοῦ σημαινομέ-
30 νου ἐστίν, ἀλλὰ πάντα ὁμοίως ἀποπέπτωκε τῆς ἀκριβοῦς σημασίας, τὰ τε μικρὰ νομιζόμενα καὶ οἷς τι μέγεθος νοημάτων ἐξ ὑπολήψεως ἐνορᾶται. Ἄλλ' ὡσπερ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τι σημαινόμενον ἔκα-

76. Α' Κορ. 2,10. 77. Α' Κορ. 14,2. 78. Α' Κορ. 1,24.

79. Κολ. 1,17. 80. Ἰω. 1,14.

ὄσων εἶδε ἐκεῖ ὁ Μωυσῆς; Ἀλλὰ νομίζω εἶναι καλὸ ν' ἀφήσω τὴ λεπτομερῆ ἔκθεση σ' ἐκείνους πού «μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος εἶναι σὲ θέση νὰ ἐρευνοῦν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»⁷⁶, ἂν βέβαια ὑπάρχει κανένας τέτοιος, ὥστε νὰ μιλά γιὰ μυστήρια μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος⁷⁷, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Αὐτὸ ὅμως πού λέω ἐγὼ γιὰ τὸ προκείμενο νόημα σκεπτόμενος ὑποθετικά, αὐτὸ θὰ τὸ ἀφήσω στὴν κρίση τῶν ἀναγνωστῶν, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ εἴτε ἀπόβλητο εἴτε παραδεκτό, ὅπως τὸ ἐκλάβει μὲ τὸ νοῦ του αὐτὸς πού προτίθεται νὰ κρίνει.

Λέγω λοιπόν, παίρνοντας μικρὲς ἀφορμὲς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, ὅτι ὁ Παῦλος ἔδειξε γυμνὸ κατὰ ἓνα μέρος τὸ μυστήριον πού περιέχεται σ' αὐτά, ὅτι ὁ Μωυσῆς προδιδάχτηκε σὲ προτύπωση ὅλο τὸ μυστήριον πού περιέχει ἡ σκηνή. Ἡ σκηνὴ αὐτὴ εἶναι ὁ Χριστός, «ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ»⁷⁸, πού, ἐνῶ εἶναι ἀχειροποίητη κατὰ τὴ φύση της, δέχεται νὰ κατασκευαστεῖ, ὅταν χρειάζεται νὰ συμπηχθεῖ μέσα μας ἡ σκηνὴ αὐτὴ, ὥστε νὰ εἶναι ταυτόχρονα κατὰ κάποιον τρόπο καὶ ἀκατασκευάστη καὶ κατασκευασμένη· ἄκτιστη ὡς πρὸς τὸ ὅτι προϋπάρχει, πού ἔγινε ὅμως κτιστὴ κατὰ τὴν ὑλικὴ αὐτὴ συγκρότησή της.

Ἴσως δὲν εἶναι ἀσαφὲς αὐτὸ πού λέμε γιὰ ὄσους παραδέχτηκαν ἀκριβῶς τὸ μυστήριον τῆς πίστεως μας. Εἶναι ἓνα ἀπὸ ὅλα, αὐτὸ πού καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ὑπῆρχε καὶ τώρα τοὺς τελευταίους αἰῶνες ἔγινε πού δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ γίνῃ χρονικά⁷⁹. Πῶς δηλαδὴ αὐτὸ πού ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς αἰῶνες νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ γέννηση χρονική; Ἀπλῶς ἐδῶ δέχτηκε νὰ γίνῃ σύμφωνα μ' ἐμᾶς πού ἀπὸ ἀβουλία πέσαμε σὲ παραφθορὰ τοῦ εἶναι, ὥστε ἐμᾶς πού βρεθήκαμε ἔξω ἀπὸ τὸ ὄν νὰ μᾶς ξαναφέρει πάλι στὸ ὄν. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ μονογενὴς Θεός, πού περικλείει μέσα του τὸ πᾶν καὶ πού κατασκεύασε μέσα μας τὴ σκηνὴ του⁸⁰. Κι ἂν τὸ τόσο μεγάλο αὐτὸ ἀγαθὸ ὀνομάζεται σκηνή, ἃς μὴν ταραζέται καθόλου ὁ φίλος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι τάχα ἐξευτελίζει τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης τοῦ Θεοῦ ἢ σημασία πού ἔχει ἡ λέξις. Γιατὶ οὔτε ἄλλο κανένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα εἶναι ἀντάξιο τῆς φύσης τοῦ σημαινομένου, ἀλλὰ ὅλα ἔχουν ἐκπέσει ὁμοια ἀπὸ τὴν ἀκριβὴ σημασία τους καὶ ὅσα θεωροῦμε μικρὰ καὶ ὅσα πιστεύομε ὅτι περιέχουν ἓνα μέγεθος ἐννοιῶν. Ἀλλά, ὅπως ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα λέγεται τὸ καθένα κατὰ μιὰ

στον εὐσεβῶς πρὸς τὴν ἔνδειξιν τῆς θείας δυνάμεως λέγεται, οἶον ὁ ἰατρός, ὁ ποιμὴν, ὁ ὑπερασπιστής, ὁ ἄρτος, ἡ ἄμπελος, ἡ ὁδός, ἡ θύρα, ἡ μονή, τὸ ὕδωρ, ἡ πέτρα, ἡ πηγὴ, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ αὐτοῦ λέγεται, οὕτω κατὰ τινὰ θεοπρεπῆ σημασίαν καὶ τῷ τῆς σκηνῆς ὀνομάζεται ῥήματι. Ἡ γὰρ περιεκτικὴ τῶν ὄντων δύναμις ἐν ἧ «κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος», ἡ κοινὴ τοῦ παντὸς σκέπη, ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸ πᾶν περιέχων, σκηνὴ κυρίως κατονομάζεται.

Ἀνάγκη δὲ πρόσφορον εἶναι τῷ ὀνόματι τὴν ὀπτασίαν, ἐκάστου τῶν ὀφθέντων πρὸς τινὰ θεοπρεποῦς ὑπολήψεως θεωρίαν μυστα-
10 γωγοῦντος. Ἐπεὶ οὖν ὁ μέγας ἀπόστολος τὸ καταπέτασμα τῆς κάτω σκηνῆς τὴν σάρκα φησὶν εἶναι, διὰ τὸ ἐκ ποικίλων, οἶμαι, τῶν τεσσάρων στοιχείων ἔχειν τὴν σύστασιν, τάχα καὶ αὐτὸς ἐν ὀπτασίᾳ τῆς σκηνῆς ταύτης γενόμενος ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις ἀδύτοις, ὧ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀπεκαλύφθη τὰ τοῦ παραδείσου μυστήρια, καλῶς ἂν
15 ἔχοι τῇ μερικῇ προσέχοντας ἐρμηνεῖα πᾶσαν τὴν τῆς σκηνῆς θεωρίαν συναρμόζειν τῷ μέρει. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν δι' αὐτῶν τοῦ ἀποστόλου τῶν λόγων ἢ τῶν τῆς σκηνῆς αἰνιγμάτων σαφήνεια. Φησὶ γάρ που περὶ τοῦ Μονογενοῦς, ὃν ἀντὶ τῆς σκηνῆς νενοήκαμεν, ὅτι «ἐν αὐτῷ ἔκτισται τὰ πάντα, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι
20 εἴτε ἐξουσίαι εἴτε ἀρχαὶ εἴτε κυριότητες εἴτε δυνάμεις». Οὐκοῦν στυλοὶ ἀργυρολαμπεῖς καὶ χρυσήλατοι καὶ ἀναφορεῖς καὶ δακτύλιοι καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐκεῖνα, τὰ ταῖς πτέρυξι τὴν κιβωτὸν ἐπικρύπτοντα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα ἢ τῆς σκηνοπηγίας ὑπογραφή περιέχει, εἰ μὲν τις πρὸς τὰ ἄνω βλέποι, αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις εἰσὶν, αἱ ἐν τῇ σκηνῇ
25 θεωρούμεναι, αἱ κατὰ θεῖαν βούλησιν τὸ πᾶν ὑπερείδουσαι. Ἐκεῖ οἱ ἀληθινοὶ ἀναφορεῖς ἡμῶν, οἱ «εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν», οἱ καθάπερ δακτυλίοις τισὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνειρόμενοι τῶν σωζομένων, δι' ἑαυτῶν πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς τοὺς κειμένους ἐπὶ γῆς ἀναφέροντες. Χερουβὶμ δὲ
30 εἰπὼν ὁ λόγος κατακαλύπτοντα ταῖς πτέρυξι τὰ ἐγκείμενα τῇ κιβωτῷ τῆς διαθήκης μυστήρια βεβαιοῖ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν περὶ

81. Κολ. 2,9. 82. Ἐβρ. 10,20. 83. γῆ, ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ.

84. Β' Κορ. 12,4. 85. Κολ. 1,16.

σημασία εὐσεβῆ γιὰ νὰ δείχνει τὴ θεία δύναμη, ἔτσι ὀνομάζεται καὶ μὲ τὸ ὄνομα σκηνῆ κατὰ μιὰ θεοπρεπῆ σημασία. Ὅπως λέμε ὁ ἰατρός, ὁ ποιμένας, ὁ ὑπερασπιστής, ὁ ἄρτος, ἡ ἀμπελος, ἡ ὁδός, ἡ θύρα, ἡ κατοικία, τὸ νερό, ἡ πέτρα, ἡ πηγὴ καὶ ὅσα ἄλλα λέγονται γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη δηλαδή πού περιέχει τὰ ὄντα «μέσα στὴν ὁποία κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητας»⁸¹, ἡ κοινὴ σκέπη τοῦ σύμπαντος, αὐτὸς πού μέσα του περιέχει τὸ πᾶν, ὀνομάζεται κυριολεκτικὰ σκηνή. 29|10

Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσφέρεται τὸ ὄνομα στὴν ὄπτασία, ἐπειδὴ καθένα ἀπὸ τὰ σημεῖα τῆς χειραγωγεῖ σὲ μιὰ θεωρία ἀντίληψης πού ἀρμόζει στὸ Θεό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ μέγας Ἀπόστολος λέει ὅτι τὸ καταπέτασμα τῆς κάτω σκηνῆς εἶναι τὸ σῶμα⁸² καὶ ἡ σύστασή του ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν τεσσάρων στοιχείων⁸³ καὶ ξέρομε ὅτι κι αὐτὸς εἶδε τὴν ὄπτασία αὐτὴ στὰ ὑπερουράνια ἄδυτα καὶ τοῦ ἀποκαλύφθηκαν μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος τὰ μυστήρια τοῦ παραδείσου⁸⁴, θὰ εἶναι καλό, προσέχοντας στὴ μερικὴ ἔρμηνεία, νὰ προσαρμόσομε στὸ μέρος ὅλη τὴ θεωρία τῆς σκηνῆς. Τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου θὰ μᾶς δώσουν τὴ σαφήνεια τῶν αἰνιγμάτων τῆς σκηνῆς. Γιατὶ λέει κάπου γιὰ τὸ Μονογενή, πού τὸν ἐκλάβαμε ἀντὶ τῆς σκηνῆς ὅτι «μέσω αὐτοῦ δημιουργήθηκαν τὰ πάντα, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε εἶναι θρόνοι εἴτε ἐξουσίες εἴτε ἀρχές εἴτε κυριότητες εἴτε δυνάμεις»⁸⁵. Ἐπομένως στύλοι πού λάμπουν ἀσημένιοι καὶ χρυσοδεμένοι καὶ ἀναφορεῖς καὶ δαχτυλίδια κι ἐκεῖνα τὰ χερουβίμ, πού κρύβουν τὴν κιβωτὸ μὲ τὰ φτερά τους, κι ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα περιέχει ἡ περιγραφή τῆς σκηνοπηγίας, ἂν κάποιος βλέπει πρὸς τὰ ἄνω, εἶναι οἱ ὑπερκόσμιες δυνάμεις πού θεωροῦνται μέσα στὴ σκηνὴ πού στηρίζουν τὸ πᾶν μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ εἶναι οἱ πραγματικοὶ ἀναφορεῖς μας πού «στέλνονται γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἐκείνους πού πρόκειται νὰ κληρονομήσουν τὴ σωτηρία»⁸⁶, πού περνοῦνται στὶς ψυχές ἡμᾶς πού σωζόμαστε ὅπως τὰ δαχτυλίδια καὶ ἀνεβάζουν μὲ τὸν ἑαυτὸ τους στὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς αὐτοὺς πού κείτονται στὴ γῆ. Κι ὅταν ὁ λόγος λέει χερουβίμ πού καλύπτουν⁸⁷ μὲ τὶς φτεροῦγες τους τὰ μυστήρια πού κρύβονται στὴν κιβωτὸ τῆς διαθήκης, ἐπιβε-

86. Ἐβρ. 1,14.

87. Ἐξ. 25,18 ἔ.

τῆς σκηνῆς θεωρίαν. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρουμένων δυνάμεων μεμαθήκαμεν ὡς Ἡσαΐας καὶ Ἰεζεκιήλ κατενόησαν. Ἡ δὲ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης κεκαλυμμένη ταῖς πτέρυξι μὴ ξενιζέτω τὴν ἀκοήν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἡσαΐα τὸ ὅμοιον ἔστι μαθεῖν
5 ἐν αἰνίγματι παρὰ τοῦ προφήτου περὶ τῶν πτερύγων λεγόμενον. Τὸ αὐτὸ γὰρ ἐνταῦθα μὲν Κιβωτὸς Διαθήκης, ἐκεῖ δὲ πρόσωπον ὀνομάζεται καὶ καλύπτεται διὰ τῶν πτερύγων· ὥδε μὲν ἡ Κιβωτὸς, ἐκεῖ δὲ πρόσωπον, ὡς ἐνὸς ὄντος τοῦ ἐν ἀμφοτέροις νοουμένου, ὅπερ μοι δοκεῖ τὸ ἀκατάληπτον τῆς τῶν ἀπορρήτων θεωρίας αἰνίττεσθαι.

10 Κἂν περὶ λύχνων ἀκούσης πολυσχιδῶς ἐκ μίας λυχνίας ἀνεχομένων, ὥστε ἄφθονον εἶναι καὶ δαψιλὲς τὸ φῶς πανταχόθεν λαμπόμενον, οὐκ ἂν ἀμάρτοις τὰς πολυειδεῖς τοῦ Πνεύματος μαρμαρυγὰς διαπρέπειν ταύτῃ τῇ σκηνῇ λογιζόμενος, καθὼς Ἡσαΐας φησὶν, ἐπταχῆ διαιρῶν τὰς λαμπηδόνας τοῦ Πνεύματος. Τὸ δὲ ἰλαστήριον
15 οὐδὲ ἐρμηνείας οἴμαι προσδεῖσθαι, τοῦ ἀποστόλου τὸ κεκρυμμένον ἀπογυμνώσαντος, ὃς φησὶν ὅτι «ὄν προέθετο ὁ Θεὸς ἰλαστήριον». Θυσιαστήριον δὲ καὶ θυμιατήριον ἀκούων νοῶ τὴν διηνεκῶς ἐπιτελουμένην τῇ σκηνῇ ταύτῃ τῶν ἐπουρανίων προσκύνησιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐπιγεῖων καὶ ὑποχθονίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπουρανίων τὴν
20 γλῶσσάν φησὶν ἀναπέμπειν τὸν αἶνον τῇ τῶν πάντων ἀρχῇ. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ κεχαρισμένη τῷ Θεῷ θυσία, τὸ κάρπωμα τῶν χειλέων, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ τῶν προσευχῶν ἡ εὐδία. Εἰ δὲ καὶ δέρμα ἐν τούτοις ὀράται πεφοινιγμένον βαφῇ καὶ τρίχες ἐξυφανθεῖσαι, οὐδὲ οὕτως ὁ εἰρμὸς τῆς θεωρίας διακοπήσεται. Ὁ γὰρ προφη-
25 τικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐν τῇ τῶν θείων ὀπτασίᾳ γενόμενος, ἐκεῖ κατόψεται προωρισμένον τὸ σωτήριον πάθος, ὅπερ ἐν ἑκατέρῳ τῶν εἰρημένων σημαίνεται· τοῦ μὲν ἐρυθήματος τὸ αἷμα, τῆς δὲ τριχὸς ἐρμηνευούσης τὴν νέκρωσιν. Ἄμοιρος γὰρ αἰσθήσεως ἡ θριξὶς ἐν τῷ σώματι, διὸ κυρίως νεκρότητος γίνεται σύμβολον.

30 Ὅταν μὲν οὖν τὴν ἄνω σκηνην βλέπη, διὰ τούτων ὁ προφήτης ὀρᾷ, εἰ δὲ τις τὴν κάτω σκηνην θεωροίη, ἐπειδὴ πολλαχῇ Χριστὸς ἡ

88. Ἡσ. 6,2. Ἰεζ. 10,1. 89. Ἡσ. 6,2.

90. Ρωμ 3,25. 91. Φιλ. 2,10.

βαιώνει τὴν ἐρμηνεία πὺ ἐκθέσαμε γιὰ τὴ σκηνή. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα διδαχτήκαμε γιὰ τὶς γύρω ἀπὸ τὴ θεία φύση νοούμενες δυνάμεις⁸⁸, πὺ κατανόησαν ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ. Καὶ ἡ καλυμμένη ἀπὸ τὰ φτερὰ κιβωτὸς τῆς διαθήκης νὰ μὴν παραξενεῦει τὴν ἀκοή σου. Γιατὶ καὶ στὸν Ἡσαΐα μποροῦμε νὰ πληροφορηθοῦμε κάτι παρόμοιο νὰ λέει ὁ προφήτης συμβολικὰ γιὰ τῆς φτεροῦγες. Τὸ ἴδιο ἐδῶ λέγεται κιβωτὸς τῆς διαθήκης κι ἐκεῖ πρόσωπο καὶ σκεπάζεται μὲ τὶς φτεροῦγες. Ἐδῶ ἡ κιβωτὸς, ἐκεῖ τὸ πρόσωπο, γιὰτὶ καὶ στὰ δύο εἶναι τὸ ἴδιο αὐτὸ πὺ νοεῖται καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται τὸ ἀκατάληπτο τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀπορρήτων.

Κι ἂν ἀκούσεις γιὰ λύχνους πὺ διακλαδίζονται ἀπὸ μία λυχνία, ὥστε νὰ σκορπίζουν ὀλόγυρα ἄφθονο καὶ πλούσιο φῶς, δὲ θὰ κάνεις λάθος ἂν σκεφτεῖς ὅτι ἀστράφτουν στὴ σκηνὴ αὐτὴ οἱ πολυειδεῖς μαρμαρυγὲς τοῦ Πνεύματος, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας⁸⁹, διαιρώντας σὲ ἑπτὰ τὶς φλόγες τοῦ Πνεύματος. Ὅσο γιὰ τὸ ἱλαστήριο οὔτε κἂν ἔχει νομίζω ἀνάγκη ἀπὸ ἐρμηνεία, γιὰτὶ ὁ Ἀπόστολος ἀποκάλυψε τελείως τὸ κρυμμένο λέγοντας: «Αὐτὸν πὺ προόρισε ὁ Θεὸς νὰ γίνῃ τὸ ἐξιλαστήριο θύμα»⁹⁰. Κι ὅταν ἀκούσω θυσιαστήριο καὶ θυμιατήριο ἔχω στὸ νοῦ μου τὴν ἀδιάκοπη προσκύνηση τῶν ἐπουρανίων πὺ γίνεται στὴ σκηνὴ αὐτὴ. Γιατὶ δὲν λέει ὅτι μόνο τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν ὑποχθονίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπουρανίων τὸ στόμα ἀναπέμπει τὴ δοξολογία στὴν ἀρχὴ τῶν πάντων⁹¹. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ θυσία ἢ προσφερόμενη στὸ Θεό, ἢ καρποφορία τῶν χειλέων⁹², ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἡ εὐωδία τῶν προσευχῶν⁹³. Ἄν ὁμως βλέπει κανένας σ' αὐτὰ καὶ δέρμα βαμμένο κόκκινο καὶ ὑφασμένες τρίχες, καὶ μ' αὐτὰ δὲν θὰ διακοπεῖ ὁ εἰρμὸς τῆς θεωρίας. Ὅποιος δηλαδὴ ἀντικρίσει τὴν ὀπτασία τῶν θείων μὲ προφητικὰ μάτια, θὰ δεῖ καθαρὰ ἐκεῖ νὰ προδηλώνεται τὸ σωτήριο πάθος, πὺ σημαίνεται στὸ καθένα πὺ εἶπαμε: τὸ κόκκινο σημαίνει τὸ αἷμα καὶ οἱ τρίχες τὴ νέκρωση. Γιατὶ ἡ τρίχα στὸ σῶμα ἐπάνω δὲν ἔχει αἴσθηση, γι' αὐτὸ γίνεται καθαυτὸ σύμβολο τῆς νεκρότητας.

Ὅταν λοιπὸν βλέπει τὴν οὐράνια σκηνὴ, εἶναι μὲ αὐτὰ πὺ βλέπει ὁ προφήτης. Ἄν ὁμως παρατηρεῖ τὴν κάτω σκηνὴ, ἐπειδὴ

Ἐκκλησία παρὰ τοῦ Παύλου κατονομάζεται, καλῶς ἂν ἔχοι τοὺς ὑπηρέτας τοῦ θείου μυστηρίου, οὗς καὶ στύλους τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζει ὁ λόγος, ἀποστόλους τε καὶ διδασκάλους καὶ προφήτας τὰ ὀνόματα ταῦτα νομίζειν εἶναι. Οὐ γὰρ μόνον Πέτρος καὶ Ἰάκωβος 5 καὶ Ἰωάννης ὁ λύχνος ἦν ὁ καιόμενος, ἀλλὰ πάντες οἱ δι' ἑαυτῶν τὴν Ἐκκλησίαν ἐρείδοντες καὶ οἱ διὰ τῶν ἰδίων ἔργων φωστῆρες γινόμενοι καὶ στῦλοι καὶ λύχνοι λέγονται. «Ἑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου», φησὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁ Κύριος. Καὶ πάλιν ἑτέρους ὁ θεῖος ἀπόστολος στύλους εἶναι διακελεύεται λέγων· «ἔδραῖοι γίνε- 10 σθε καὶ ἀμετακίνητοι». Καὶ τὸν Τιμόθεον καλὸν στῦλον ἔτεκτήνατο ποιήσας αὐτόν, καθῶς φησὶ τῇ ἰδίᾳ φωνῇ, «στῦλον καὶ ἔδραῖωμα τῆς ἀληθείας». Ἐν ταύτῃ τῇ σκηνῇ καὶ θυσία τῆς αἰνέσεως καὶ θυμίαμα τῆς προσευχῆς ἐν τῷ ὄρθρῳ καὶ ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ἐνεργουμένη διὰ παντὸς καθορᾶται. Νοεῖν δὲ καὶ δίδωσι ταῦτα ὁ μέγας Δαβίδ, 15 κατευθύνων εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ τῆς προσευχῆς τὸ θυμίαμα καὶ διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν ἱεουργῶν τὴν θυσίαν. Λουτῆρας δέ τις ἀκούων νοήσει πάντως τοὺς διὰ τοῦ μυστικοῦ ὕδατος τὸν μολυσμὸν ἀποκλύζοντας τῶν ἀμαρτιῶν. Λουτήρ ἦν ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ Ἰορδάνῃ λούων τῷ τῆς μετανοίας βαπτίσματι, λουτήρ ὁ Πέτρος τρι- 20 σχιλίους κατὰ ταῦτόν καθάπαξ κατάγων ἐπὶ τὸ ὕδωρ, λουτήρ τοῦ Κανδάκης ὁ Φίλιππος καὶ πάντων πάντες τῶν μετεχόντων τῆς δωρεᾶς οἱ ἐνεργοῦντες τὴν χάριν.

Τὰς δὲ αὐλαίας, αἱ διὰ τῆς μετ' ἀλλήλων συμβολῆς τὴν σκηνὴν ἐν κύκλῳ διαλαμβάνουσι, τὴν ἀγαπητικὴν τε καὶ εἰρηνικὴν τῶν πι- 25 στευόντων ὁμόνοιαν εἶναι τις ὑπονοῶν οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος· οὕτω τοῦ Δαβίδ ἐρμηνεύσαντος, ὅς φησιν ὅτι «ὁ τιθεὶς τὰ ὄρια σου εἰρήνην». Δέρμα δὲ πεφοινιγμένον καὶ δέρρεις ἀπὸ τριχῶν πρὸς κόσμον τῆς σκηνῆς συντελοῦσαι καταλλήλως ἂν νοηθεῖεν ἢ τε νέκρωσις τῆς ἀμαρτητικῆς σαρκός, ἢς αἰνίγμα τὸ πεφοινιγμένον δέρ- 30 μα ἐστί, καὶ ἡ τραχεῖα διαγωγή κατ' ἐγκράτειαν, οἷς ὠραῖζεται μάλι-

94. Ἐφ. 1,23. Κολ. 1,18. Α' Κορ. 12,12. 95. Γαλ. 2,9.

96. Γαλ. 2,9. 97. Ἰω. 5,35. 98. Φιλ. 2,15. 99. Α' Κορ. 15,58.

1. Α' Τιμ. 3,15. 2. Ψαλμ. 140,2. Ἐφ. 5,2. 3. Πράξ. 2,41.

σὲ πολλὰ σημεία ὁ Παῦλος ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησία Χριστό⁹⁴, εἶναι καλὸ νὰ νομίζομε ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι οἱ ὑπηρέτες τοῦ θεοῦ μυστηρίου, πού ὁ λόγος τοὺς ὀνομάζει⁹⁵ καὶ στύλους τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι καὶ προφῆτες. Δὲν εἶναι στύλοι τῆς Ἐκκλησίας⁹⁶ ὁ Πέτρος μόνο καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, οὔτε μόνο ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς ἦταν ὁ ἀναμμένος λύχνος⁹⁷, ἀλλὰ ὅλοι πού μὲ τὸν ἑαυτὸ τους στηρίζουν τὴν Ἐκκλησία καὶ μὲ τὰ ἔργα τους γίνονται φάροι⁹⁸, λέγονται καὶ στύλοι καὶ λύχνοι. «Ἐσεῖς εἶστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁹⁹, λέει ὁ Κύριος στοὺς ἀποστόλους. Καὶ σ' ἄλλους πάλι ὁ θεῖος Ἀπόστολος παραγγέλλει νὰ εἶναι στύλοι λέγοντας· «παραμείνατε σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητου»¹⁰⁰. Καὶ τὸν Τιμόθεο τὸν τόννευσε σὲ καλὸ στύλο, κάνοντάς τον ὅπως λέει μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, «στύλο καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀλήθειας»¹. Στὴ σκηνὴ αὐτὴ βλέπομε καὶ θυσία τῆς αἰνέσεως καὶ θυμίαμα τῆς προσευχῆς νὰ τελεῖται πάντοτε τὴν αὐγὴ καὶ τὸ ἔσπερας. Αὐτὰ μᾶς δίνει νὰ τὰ σκεφτοῦμε κι ὁ μέγας Δαβίδ², ἀναπέμποντας τὸ «θυμίαμα τῆς προσευχῆς» στὸ Θεὸ ὡς ὀσμὴν εὐωδίας καὶ τελώντας τὴν ἱερὴ θυσία μὲ τὴν ἔκταση τῶν χειρῶν του. Μὲ τοὺς λουτήρες θὰ ἐννοήσει κανένας ὅπωςδῆποτε ἐκείνους πού μὲ τὸ μυστικὸ νερὸ ξεπλύνουν τὸ μολυσμὸ τῶν ἁμαρτιῶν· λουτήρας ἦταν ὁ Ἰωάννης πού ἔλουζε μέσα στὸν Ἰορδάνη μὲ τὸ βάπτισμα τῆς μετάνοιας. Λουτήρας ἦταν ὁ Πέτρος πού γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ ὡδηγοῦσε στὸ βάπτισμα τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώπους ταυτόχρονα³. Λουτήρας ὁ Φίλιππος τοῦ ἀνθρώπου τῆς Κανδάκης⁴ καὶ ὅλοι ὅσοι ἐνεργοῦν τὴ χάρη εἶναι λουτήρες ὅλων ὅσοι γίνονται μέτοχοι τῆς δωρεᾶς.

Τὶς αὐλαῖες πάλι πού ἐνωμένες ἢ μία μὲ τὴν ἄλλη περικλείουν κυκλικὰ τὴ σκηνή, δὲ θ' ἀστοχήσει τὸ ὀρθὸ κανένας ἂν θεωρήσει πῶς εἶναι ἡ ἀγαπητικὴ καὶ εἰρηνικὴ ὁμόνοια τῶν πιστῶν. Αὐτὴ τὴν ἐρμηνεῖα τὴ δίνει ὁ Δαβίδ πού λέει· «αὐτὸς πού ἔθεσε ὡς ὄριά σου τὴν εἰρήνην»⁵. Τὸ κόκκινο δέρμα καὶ τὰ ὑφαντὰ ἀπὸ μαλλί πού συντελοῦν στὴν ὀμορφιά τῆς σκηνῆς, μποροῦν νὰ νοηθοῦν πρόσφορα τόσο ἢ νέκρωση τῆς ἁμαρτητικῆς σάρκας⁶, πού συμβολίζεται μὲ τὸ κοκκινοβαμμένο δέρμα, ὅσο καὶ ἡ σκληρὴ ζωὴ τῆς ἐγκράτειας.

4. Πράξ. 8,27.

5. Ψαλμ. 147,3.

6. Ρωμ. 8,3.

στα ἢ τῆς Ἐκκλησίας σκηνή. Τὰ γὰρ δέρματα ζωτικὴν ἐν ἑαυτοῖς οὐκ ἔχοντα δύναμιν τὴν ἐκ φύσεως τῆ βαφῆ τοῦ ἐρυθήματος εὐανθῆ γίνεται, ὅπερ διδάσκει τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐπανθοῦσαν χάριν μὴ ἐν ἑτέροις γίνεσθαι, εἰ μὴ τινες ἑαυτοὺς τῆ ἁμαρτία νεκρώσειαν. Εἰ 5 δὲ καὶ ἡ σώφρων αἰδῶς ἐν τῆ βαφῆ τοῦ ἐρυθήματος ὑπὸ τοῦ λόγου σημαίνεται, ἐπὶ τῷ βουλομένῳ ποιοῦμαι τὴν κρίσιν. Ἡ τε τῶν τριχῶν συμπλοκὴ τραχύ τε καὶ δυσυφὲς ἀπεργαζομένη ἐξύφασμα τὴν τραχεῖαν ταύτην καὶ δαπανητικὴν τῶν καθομιλούντων παθῶν ἐγκράτειαν ὑπαινίσσεται. Τὰ δὲ τοιαῦτα πάντα δείκνυσιν ἐφ' ἑαυτῆς ἢ 10 ἐν παρθενίᾳ ζωὴ, ἢ τὴν σάρκα τῶν οὕτω βιούντων ὑπωπιάζουσα. Εἰ δὲ τὸ ἔνδον, ὅπερ ἁγίων ἅγιον λέγεται, τοῖς πολλοῖς ἐστὶν ἀνεπίβατον, μὴδὲ τοῦτο ἀπάδειν τῆς τῶν νοηθέντων ἀκολουθίας νομίσωμεν. Ἀληθῶς γὰρ ἅγιόν τι χρῆμά ἐστι καὶ ἁγίων ἅγιον καὶ τοῖς πολλοῖς ἄληπτόν τε καὶ ἀπρόσιτον ἢ τῶν ὄντων ἀλήθεια, ἧς ἐν τοῖς ἀδύ- 15 τοις τε καὶ ἀπορρήτοις τῆς τοῦ μυστηρίου σκηνῆς καθιδρυμένης, ἀπολυπραγμόνητον εἶναι χρὴ τῶν ὑπὲρ κατάληψιν ὄντων τὴν κατανόησιν, πιστεύοντας εἶναι μὲν τὸ ζητούμενον, οὐ μὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς πάντων προκεῖσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς διανοίας μένειν ἀπόρρητον.

20 Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα παιδευθεῖς διὰ τῆς κατὰ τὴν σκηνὴν ὀπτασίας ὁ κεκαθαρμένος ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς τῆς Μωϋσέως ψυχῆς καὶ διὰ τῶν τοιούτων ὑψωθείς θεαμάτων, πάλιν πρὸς κορυφὴν ἄλλων νοημάτων ἀναβιβάζεται, τὸν στολισμὸν τῆς ἱερωσύνης ἐκπαιδευόμενος, ἐν οἷς ἐστὶν ὁ τε ὑποδύτης καὶ ὁ ἐπενδύτης καὶ τὸ προ- 25 στήθιον ἐκεῖνο ταῖς ποικίλαις τῶν λίθων αὐγαῖς περιλαμπόμενον, καὶ ἡ περὶ τὴν κεφαλὴν ταινία καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς πέταλον, ἢ περισκελὶς, οἱ ροῖσκοι, οἱ κώδωνες, εἶτα ὑπεράνω πάντων τὸ λόγιόν τε καὶ ἡ δῆλωσις καὶ ἡ ἐπ' ἀμφοῖν θεωρουμένη ἀλήθεια, αἱ τε συνδετικαὶ τούτων ἑκατέρωθεν ἐπωμίδες ἐγκεκολλαμμέναί τῶν πατριαρχῶν 30 τὰ ὀνόματα, ὧν ὑποτέμνεται τὸ πλῆθος τῆς καθ' ἕκαστον ἀκριβοῦς θεωρίας αὐτὰ τῆς περιβολῆς τὰ ὀνόματα. Ποίων γὰρ σωματικῶν ἐσθημάτων ὄνομα δῆλωσις ἢ λόγιον ἢ ἀλήθεια; Ἡ δηλονότι δείκνυται διὰ τούτων τὸ μὴ ταύτην τὴν αἰσθητὴν περιβολὴν διὰ τῆς ἱστορίας ἡμῖν ὑπογράφεσθαι, ἀλλὰ τινὰ ψυχῆς κόσμον διὰ τῶν κατ' 35 ἀρετὴν ἐπιτηδευμάτων ἐξυφαινόμενον.

7. Βλ. Παλ. Διαθ. Ἐκδ. «Ζωή», τ. 1, ὑπὸ Ἰω. Κολιτσάρα Ἐξ. 28,6 ἐ.

Μὲ αὐτὰ στολίζεται ἐξαιρετικὰ ἡ σκηνὴ τῆς Ἐκκλησίας· τὰ δέρματα ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ζωτικὴ δύναμη ἀπὸ τῆ φύση τους ἀποχτοῦν λάμψη μὲ τὸ κόκκινο χρῶμα, γεγονός πού διδάσκει ὅτι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος πού ἐπιλάμπει δὲν ἀποχτᾶται μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν δὲ νεκρώσει κανένας τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴν ἁμαρτία. Ἐάν τώρα ὁ λόγος μὲ τὸ κόκκινο χρῶμα σημαίνει καὶ τὴ φρόνιμη αἰδῶ, ἀφήνω νὰ κρίνει ὁποῖος θέλει. Καὶ τὸ πλέξιμο τῶν τριχῶν, πού φτιάχνει τὸ σκληρὸ καὶ δυσκολοῦφαντο ὕφασμα, ὑπαινίσσεται αὐτὴ τὴν τραχιὰ καὶ δαπανητικὴ τῶν παθῶν πού μᾶς πολιορκοῦν ἐγκράτεια. Ὅλα αὐτὰ εἶναι δείγματα τῆς παρθενικῆς ζωῆς πού ταλαιπωρεῖ τὴ σάρκα ὁποῖων ζοῦν μὲ τὸν τρόπο αὐτόν. Ἐάν τὸ ἐσωτερικόν, πού λέγεται ἅγια τῶν ἀγίων, εἶναι ἄβατο γιὰ τοὺς πολλοὺς, νὰ μὴ θεωρήσομε ὅτι οὔτε καὶ αὐτὸ εἶναι ἀσύμφωνο μὲ τὴ λογικὴ σειρὰ τῶν στοχασμῶν μας. Γιατὶ εἶναι κάτι ἀληθινὰ ἅγιο καὶ ἅγια ἀγίων καὶ ἀσύλληπτο γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπρόσιτο ἢ ἀλήθεια τῶν ὄντων. Κι ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἐγκαταστημένη μέσα στὰ ἄδυτα καὶ ἀπόρρητα τῆς σκηνῆς τοῦ μυστηρίου, πρέπει νὰ μὴ μᾶς ἀπασχολεῖ πολὺ ἡ κατανόηση ὅσων εἶναι πάνω ἀπὸ κατανόηση, πιστεῦοντας πὼς εἶναι βέβαια τὸ ζητούμενο αὐτό, δὲν εἶναι ὁμως κατάλληλο γιὰ τὰ μάτια ὄλων, ἀλλὰ μένει ἀπόρρητο στὰ ἄδυτα τῆς διάνοιας.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα ὅμοια ἀντίκρισε κατὰ τὴν ὄπτασιὰ τῆς σκηνῆς ἐκεῖνος ὁ καθαρὸς ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ Μωυσῆ καὶ ἀνυψωμένος μὲ τὰ θεάματα αὐτὰ ἀνεβαίνει πάλι σὲ ἄλλα κορυφαῖα νοήματα καὶ διδάχτηκε τὴν ἱερατικὴ ἀμφίεση. Αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ὑποδύτη, τὸν ὑπενδύτη καὶ τὸ προστήθιο ἐκεῖνο πού ἀκτινοβολεῖ μὲ τὶς λογῆς λάμψεις τῶν πετραδιῶν καὶ τὸ διάδημα γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ ἐπάνω του τὸ πέταλο, ἡ περισκελίδα, οἱ ροῖσκοι, τὰ κουδουνάκια καὶ τὸ πιὸ πάνω ἀπὸ ὅλα τὸ λόγιον καὶ ἡ δῆλωση⁷ καὶ ἡ ἀλήθεια πού παρατηροῦμε σ' αὐτὰ καὶ οἱ ἐπωμίδες πού τὰ συνδέουν ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μὲ χαραγμένα ἐπάνω τους τὰ ὀνόματα τῶν πατριαρχῶν, πού τὰ ἴδια τὰ ὀνόματα τῆς ἀμφίεσης περικόπτουν τὸ πλῆθος τῆς λεπτομερειακῆς ἀναφορᾶς τοῦ καθενός. Ποιὸ ἀπὸ τὰ φορέματα πού ντύνουν τὸ σῶμα ὀνομάζεται δῆλωση ἢ λόγιον ἢ ἀλήθεια; Σίγουρα εἶναι φανερό ὅτι αὐτὰ δείχνουν ὅτι ἡ ἱστορία δὲ μᾶς περιγράφει αὐτὴ τὴν αἰσθητὴ ἀμφίεση, ἀλλὰ ἓνα στολισμὸ τῆς ψυχῆς πού τὸν ὑφαίνουν οἱ πράξεις τῆς ἀρετῆς.

Ἰάκινθος ἐστὶν ἢ τοῦ ποδήρου βαφή. Φασὶ δὲ τινες τῶν πρὸ ἡμῶν τεθεωρηκότων τὸν λόγον τὸν ἀέρα σημαίνεσθαι τῇ βαφῇ. Ἐγὼ δέ, εἰ μὲν τι τὸ τοιοῦτον τοῦ χρώματος ἄνθος πρὸς τὸ ἐναέριον χρῶμα συγγενῶς ἔχει, ἀκριβῶς οὐκ ἔχω διῖσχυρίζεσθαι, τὸν μέντοι 5 λόγον οὐκ ἀποβάλλω. Συντείνει γὰρ πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν θεωρίαν τὸ νόημα, ὅτι βούλεται τὸν μέλλοντα Θεῷ ἱεραῖσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ προσάγειν σῶμα τῇ ἱεουργίᾳ καὶ σφάγιον γίνεσθαι μὴ νεκρούμενον, ἐν τῇ ζώσῃ θυσίᾳ καὶ λογικῇ λατρείᾳ, μὴ παχείᾳ τινὶ καὶ πολυσάρκῳ τῇ τοῦ βίου περιβολῇ καταβλάπτειν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀπολε- 10 πτύνειν, οἷόν τι ἀράχνιον νῆμα, τῇ καθαρότητι τῆς ζωῆς πάντα τὰ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα καὶ ἐγγυὲς εἶναι πρὸς τὸ ἀνωφερές τε καὶ κοῦφον καὶ ἐναέριον, τὴν σωματώδη ταύτην μετακλῶσαι φύσιν ἵνα, ὅταν τῆς ἐσχάτης ἀκούσωμεν σάλπιγγος, ἀβαρεῖς τε καὶ κοῦφοι πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ κελεύοντος εὐρεθέντες, μετάρσιοι δι' ἀέρος ἅμα 15 τῷ Κυρίῳ φερώμεθα ὑπὸ μηδενὸς βάρους ἐπὶ τὴν γῆν καθελκόμενοι. Ὁ γάρ, κατὰ τὴν τοῦ ψαλμωδοῦ ὑπόθηκην, «ἐκτήξας ὡς ἀράχνην τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν», τὸν ἀερώδη ἐκεῖνον χιτῶνα περιεθήκατο ἐκ κεφλῆς εἰς ἄκρους πόδας διήκοντα. Οὐ γὰρ βούλεται τὴν ἀρετὴν κολοβοῦσθαι ὁ νόμος. Ἡ οὖν λαμπηδὼν τῶν καλῶν ἔργων οἱ χρυ- 20 σοῖ κώδωνές εἰσι τοῖς ροῖσκοις περιδονούμενοι. Δύο γάρ ἐστι ταῦτα ἐπιτηδεύματα, δι' ὧν ἢ ἀρετὴ συναγείρεται ἢ τε περὶ τὸ θεῖον πίστις καὶ ἢ περὶ τὸν βίον συνείδησις. Τούτους προστίθησι τῷ ἐνδύματι τοῦ Τιμοθέου τοὺς ροῖσκους τε καὶ τοὺς κώδωνας ὁ μέγας Παῦλος, εἰπὼν αὐτὸν ἔχειν δεῖν πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν.

Οὐκοῦν ἢ μὲν πίστις καθαρὸν ἠχεῖτω καὶ μεγαλόφωνον ἐν τῷ 25 τῆς ἀγίας Τριάδος κηρύγματι, ὁ δὲ βίος μιμείσθω τοῦ καρποῦ τῆς ροιᾶς τὴν φύσιν. Ἐκείνης τε γὰρ ἄβρωτός ἐστιν ἢ ἐπιφάνεια στερρῶ τε καὶ κατεστυμμένῳ τῷ ἔλυτρῷ διειλημμένη, τὸ δὲ ἐγκείμενον ἠδὲ μὲν ὀφθῆναι τῷ ποικίλῳ τε καὶ εὐκόσμῳ τῆς τοῦ καρποῦ διαθέσεως, ἥδιον δὲ τῇ γεύσει γίνεται, καταγλυκαῖνον τὴν αἴσθησιν. Ἡ τε 30 φιλόσοφος καὶ κατεστυμμένη διαγωγή δύσληπτός τις οὔσα καὶ ἀηδῆς τῇ αἰσθήσει πλήρης ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐστὶ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν πεπανθεῖσα. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ γεωργὸς ἡμῶν ἀναπτύξῃ τοῦ βίου τὴν ροιᾶν τῷ ἰδίῳ καιρῷ καὶ ἀποδείξῃ τῶν ἀποθέτων τὸ κάλλος, τότε

8. Ρωμ. 12,1. 9. Α' Θεσ. 4,16.

10. Ψαλμ. 38,12. 11. Α' Τιμ. 1,19.

Τό χρώμα γιά τόν ποδήρη χιτώνα εἶναι τὸ ὑακίνθινο. Μερικοὶ ποὺ ἐξέτασαν τὸ λόγο πρὶν ἀπὸ μένα λένε ὅτι μὲ τὴ βαφὴ δηλώνονται ὁ ἀέρας. Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ ἰσχυριστῶ μὲ βεβαιότητα ὅτι τὸ χρώμα τοῦ ἄνθους αὐτοῦ εἶναι συγγενικὸ μὲ τὸ χρώμα τοῦ ἀέρα. Δὲν ἀπορρίπτω ὅμως αὐτὸ τὸ λόγο. Γιατὶ τὸ νόημά του συμφωνεῖ μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀρετῆς, θέλοντας αὐτὸν ποὺ πρόκειται νὰ ἱερωθεῖ γιὰ τὸ Θεὸ καὶ νὰ προσφέρει τὸ σῶμα του στὴν ἱερουργία καὶ νὰ γίνῃ σφάγιο ποὺ δὲ θανατῶνεται κατὰ τὴ ζῶσα καὶ λογικὴ λατρεία⁸, νὰ μὴ ζημιῶνῃ τὴν ψυχὴ μὲ μιὰ παχιά καὶ πολύσαρκη περιβολὴ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ νὰ λεπταίνει σὰν ἓνας ἴστος τῆς ἀράχνης μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς του ὅλες τὶς πράξεις του καὶ νὰ πλησιάζει νὰ μετατρέψῃ τὴ σωματικὴ αὐτὴ φύση σ' αὐτὸ ποὺ τείνει πρὸς τὰ ἄνω, τὸ ἀνάλαφρο καὶ τὸ ἀέρινο. Ἔτσι ὅταν ἀκούσομε τὴν ἔσχατη σάλπιγγα⁹ νὰ βρεθοῦμε ἀνάλαφροι δίχως βάρος στὴ φωνὴ αὐτοῦ ποὺ θὰ καλεῖ καὶ νὰ πηγαίνομε μετέωροι διαμέσου τοῦ ἀέρα μαζὶ μὲ τὸν Κύριο χωρὶς νὰ μᾶς τραβᾷ στὴ γῆ κανένα βάρος. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ψαλμωδοῦ, «ἔλιωσε τὴν ψυχὴ του καὶ τὴν ἔκανε σὰν τὴν ἀράχνη»¹⁰ φόρεσε τὸν ἀέρινο ἐκεῖνο χιτῶνα ποὺ φτάνει ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς κάτω στὰ πόδια. Γιατὶ ὁ νόμος δὲ θέλει τὴν ἀρετὴ κολοβωμένη. Τὰ χρυσὰ λοιπὸν κουδούνια εἶναι ἢ λαμπηδόνα τῶν καλῶν ἔργων καὶ χτυποῦν καθὼς κουνιοῦνται ἀπὸ τοὺς ροῖσκους. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι οἱ δύο πράξεις ποὺ συναπαρτίζουν τὴν ἀρετὴ· ἢ πίστη στὸ Θεὸ καὶ ἢ συνείδηση ἢ σχετικὴ μὲ τὴ ζωὴ. Αὐτοὺς τοὺς ροῖσκους καὶ τοὺς κώδωνες προσθέτει στὸ φῶμα τοῦ Τιμοθέου ὁ μέγας Παῦλος λέγοντας ὅτι πρέπει νὰ ἔχει πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση¹¹.

Ἄς ἡχεῖ λοιπὸν ἢ πίστη κρυστάλλινα καὶ δυνατὰ κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς ἀγίας Τριάδας καὶ ὁ βίος τοῦ καθενὸς ἃς μιμεῖται τὴ φύση τοῦ καρποῦ τῆς ροδιᾶς· γιὰ τὸ τοῦ ροδιοῦ ἢ ἐπιφάνεια δὲν τρώγεται καθὼς ἀποτελεῖται ἀπὸ σκληρὸ καὶ στυφὸ κέλυφος· τὸ περιεχόμενον γλυκαίνει τὴν ὄραση μὲ τὴν ποικίλη καὶ συμμετρικὴ διάταξιν τοῦ καρποῦ καὶ πῶς πολὺ νόστιμο εἶναι στὴ γεύση καταγλυκαίνοντας τὴν αἴσθησιν. Ἡ φιλόσοφος καὶ ὀλόστυφη διαβίωσις, ἐνῶ εἶναι δύσκολη νὰ τὴ νιώσῃ ἢ αἴσθησις καὶ ἄνοστη, εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀγαθὲς ἐλπίδες, ὅταν στὸν καιρὸ τῆς ὄριμάσει. Ὅταν δηλαδὴ ὁ γεωργὸς μᾶς ἀναπτύξῃ τὴ ροδιὰ τοῦ βίου στὴν ὥρα τῆς

γλυκεῖα γίνεται τοῖς ἀπολαύουσιν ἢ μετουσία τῶν ἰδίων καρπῶν. Φησὶ γάρ που καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος ὅτι «πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι ἀλλὰ λύπης», τουτέστι τῆς ροιᾶς τὸ προ-
 εντυγχάνον τοῖς ἀπτομένοις, «ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν ἀποδί-
 5 δωσι»· τοῦτο ἢ τῶν ἐνδοθεν ἐδωδῖμων γλυκύτης.

Τὸν δὲ χιτῶνα τοῦτον καὶ κοσσυμβωτὸν ὁ νόμος εἶναι διακελεύ-
 εται. Κόσσυμβοι δὲ εἰσὶν αὐτῶ τὰ ἔξω τῆς χρείας κόσμου χάριν
 ἀπληρημένα σφαιροειδῆ ἀπартήματα. Μανθάνομεν δὲ διὰ τούτων
 τὸ δεῖν μὴ τῇ ἐντολῇ μόνῃ τὴν ἀρετὴν μετρεῖσθαι, ἀλλὰ τι καὶ παρ'
 10 ἡμῶν ἐξευρίσκεσθαι διὰ τῶν ἔξωθεν παρεπινοουμένων, ὡς ἂν
 προσθήκη τις κόσμου γένοιτο τῷ ἐνδύματι, οἷος ὁ Παῦλος ἦν, τοὺς
 καλοὺς παρ' ἑαυτοῦ κοσύμβους ταῖς ἐντολαῖς συμπλέκων. Τοῦ γὰρ
 νόμου κελεύοντος τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ παρεδρεύοντας τῷ θυσια-
 στηρίῳ συμμερίζεσθαι καὶ τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας
 15 ἐκεῖθεν ζῆν, οὗτος ἀδάπανον ποιεῖται τὸ Εὐαγγέλιον πεινῶν καὶ δι-
 ψῶν καὶ γυμνητεύων. Οὗτοί εἰσιν οἱ κόσσυμβοι οἱ τὸν χιτῶνα τῶν ἐν-
 τολῶν τῇ παρ' ἑαυτῶν προσθήκῃ κατακοσμοῦντες.

Εἶτα δύο πέπλοι ἄνωθεν ἐπιβάλλονται τῷ ποδήρει ἐκ τῶν
 ὤμων μέχρι τοῦ στήθους καὶ τῶν μεταφρένων καθήκοντες, δύο
 20 πόρπαις καθ' ἕτερον ὤμον ἀλλήλοις ἐνούμενοι. Αἱ δὲ πόρπαι λίθοι
 εἰσὶ τὰ τῶν πατριαρχῶν ὀνόματα ἐξ καθ' ἑκάτερον ἐν τοῖς χαράγμα-
 σι φέρουσαι. Ποικίλη δὲ τῶν πέπλων ἡ ἰστουργία· ὑάκινθος μὲν
 πορφύρα συμπλέκεται, τὸ δὲ τοῦ κόκκου ἐρύθημα τῇ βύσσῳ μί-
 γνυται, πᾶσι δὲ τούτοις τὸ ἐκ χρυσοῦ νῆμα συγκατασπείρεται, ὥστε
 25 τῆς πολυειδοῦς ταύτης βαφῆς μίαν τινὰ συγκεκραμμένην ὥραν ἐκ
 τοῦ ὑφάσματος ἀπανγάζεσθαι. Ἄ δὲ διὰ τούτων μανθάνομεν ταῦτά
 ἐστίν, ὅτι τὰ ἄνω τῆς περιβολῆς, ὅσα τῆς καρδίας ἰδίως γίνεται κό-
 σμος, ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀρετῶν κατακίρναται. Ἡ οὖν ὑάκιν-
 θος τῇ πορφύρα συμπλέκεται· τῇ γὰρ καθαρῳτῆτι τῆς ζωῆς ἢ βασι-
 30 λεία συνέζευκται. Κόκκος δὲ τῇ βύσσῳ συναναπλέκεται ὅτι πέφυκέ
 πως τῷ τῆς αἰδοῦς ἐρύθηματι τὸ λαμπρὸν τε καὶ καθαρὸν τοῦ βίου
 συμφύεσθαι. Ὁ δὲ χρυσὸς τοῖς ἄνθεσι τούτοις συμπαραλάμπων τὸν
 ἀποκείμενον τῷ τοιούτῳ βίῳ θησαυρὸν ὑπαινίσσεται. Πατριάρχαι

12. Ἐβρ. 12,11. 13. Α' Κορ. 9,13.

14. Β' Κορ. 11,7. 15. Α' Κορ. 4,11.

καὶ παρουσιάσει τὴν ὀμορφιὰ ὅσων φυλάει μέσα της, τότε γίνεται γλυκιὰ γιὰ ὅσους ἀπολαμβάνουν τὴ μετουσία τῶν καρπῶν της. Γιατὶ λέει κάπου ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὅτι «κάθε παιδεία κατὰ τὸ παρὸν δὲν φαίνεται νὰ προκαλεῖ χαρὰ ἀλλὰ λύπη», δηλαδή τὸ τσόφλι τῆς ροϊδιᾶς γιὰ ὅσους τὸ ἀγγίζουν, «ἀργότερα ὁμως ἀποδίδει καρπὸν εἰρηνικό»¹². Αὐτὴ εἶναι ἡ γλυκύτητα τῶν ἐσωτερικῶν τροφῶν.

Γιὰ τὸ χιτῶνα ὁ νόμος ὀρίζει νὰ εἶναι καὶ μὲ φοῦντες. Καὶ φοῦντες εἶναι τὰ σφαιροειδῆ ἐξαρτήματα τὰ χωρὶς συγκεκριμένη χρεία ποὺ κρέμονται μόνο γιὰ στολισμό. Αὐτὰ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνο στὴν ἐντολὴ, ἀλλὰ νὰ τὴ συμπληρώνουμε κι ἐμεῖς μὲ ἐξωτερικὲς ἐπινοήσεις, γιὰ νὰ γίνει κάποια προσθήκη στολισμοῦ στὸ φόρεμα, ὅπως ἦταν ὁ Παῦλος συμπλέκοντας μὲ τὶς ἐντολὲς τὶς φοῦντες τῆς δράσης του. Ἐνῶ δηλαδή ὁ νόμος προστάζει «αὐτοὶ ποὺ ὑπηρετοῦν στὸ θυσιαστήριο νὰ παίρνουν μερίδιο ἀπὸ τὶς θυσίες κι ὅποιοι κηρύττουν τὸ Εὐαγγέλιο νὰ ἀποζοῦν ἀπὸ τὸ κήρυγμα»¹³, ἐκεῖνος κηρύττει τὸ Εὐαγγέλιο¹⁴ χωρὶς ἀμοιβή, πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ γυμνητεύει¹⁵. Αὐτὲς εἶναι οἱ φοῦντες ποὺ καταστολίζουν μὲ τὴν προσθήκη τους τὸ χιτῶνα τῶν ἐντολῶν.

Ἐπειτα τοποθετοῦνται ἀπὸ ἐπάνω στὸν ποδῆρη χιτῶνα δύο πέπλοι ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τοὺς ὤμους ὡς τὸ στῆθος καὶ πίσω στὴν πλάτη, ποὺ συνδέονται μὲ δύο πόρπες μεταξύ τους στὸν καθένα ὤμο. Οἱ πόρπες εἶναι πετράδια ποὺ ἔχουν χαραγμένα τὰ ὀνόματα τῶν πατριαρχῶν, ἕξι τὸ καθένα. Ἡ ὕφανση τῶν πέπλων εἶναι πλουμιστή. Τὸ ὑακίνθινο χρῶμα πλέκεται μὲ τὸ πορφυρὸ καὶ τὸ κόκκινο μὲ τὸ βυσσινὶ καὶ σὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐγκατασπαρμένες χρυσὲς κλωστές, ὥστε ἀπὸ αὐτὴ τὴ χρωματιστὴ ποικιλία νὰ φαντάζει μιὰ ὀμορφὴ σύνθεση ἀπὸ τὸ ὕφασμα. Ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε τὰ ἐξῆς, ὅτι τὰ ἐπάνω μέρη τῆς ἀμφίεσης, ὅσα γίνονται ὁ ἰδιαίτερος στολισμός τῆς καρδιᾶς, ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλὲς καὶ διάφορες ἀρετὲς. Τὸ ὑακίνθινο χρῶμα συμπλέκεται μὲ τὸ πορφυρὸ, ἐπειδὴ ἡ βασιλεία συνδέεται μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς· τὸ κόκκινο ἀναπλέκεται μὲ τὸ βυσσινὶ, γιατί εἶναι φυσικὸ νὰ συμφύεται ἡ λαμπρότητα καὶ ἡ καθαρότητα τῆς ζωῆς μὲ τὸ ἐρύθημα τῆς ντροπῆς. Ὁ χρυσὸς λάμποντας μαζὶ καὶ δίπλα μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ χρώματα ὑπαινίσσεται τὸ θησαυρὸ ποὺ περιμένει μιὰ τέτοια ζωὴ. Οἱ πα-

δὲ ταῖς ἐπωμίσιν ἐγγεγραμμένοι οὐ μικρὰ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἡμῖν καλλωπισμὸν συνεισφέρουσι· τοῖς γὰρ προλαβοῦσι τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγμασι κατακοσμεῖται μᾶλλον ἢ τῶν ἀνθρώπων ζωῆ.

5 Πάλιν δὲ τῷ κόσμῳ τῶν πέπλων ἕτερος ἄνωθεν ἐπιβάλλεται κόσμος. Ἀσπίδες ἐκ χρυσοῦ καθ' ἑκάτερον τῶν ἐπωμίδων καθειμέναι καὶ δι' ἑαυτῶν ἀνέχουσαί τι χρυσότευκτον ἐν τετραγώνῳ τῷ σχήματι δυοκαίδεκα λίθοις καταλαμπόμενον στοιχηδὸν διακειμένοις, τέτταρες δὲ οἱ στοιχοὶ τριάδα λίθων ἕκαστος περιέχοντες, ἐν
10 αἷς οὐκ ἦν εὐρεῖν τινα ὁμοειδῆ πρὸς τὴν ἑτέραν, ἀλλ' ἴδιαζούσαις ἀγαῖς ἐκάστη ἐκαλλωπίζετο. Τὸ μὲν δὴ σχῆμα τοῦ κόσμου τοιοῦτο, ἢ δὲ διάνοια, ἢ μὲν τῶν ἀσπίδων τῶν καθειμένων ἀπὸ τῶν ὤμων, τὸ περιδέξιον τῆς κατὰ τοῦ ἀντικειμένου ὀπλίσεως ὑπαινίσσεται, ὥστε διχῆ, καθὼς πρόσθεν εἴρηται, τῆς ἀρετῆς κατορθουμένης, διὰ τε πί-
15 στεως καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἀγαθῆς συνειδήσεως, πρὸς ἀμφοτέρα κατησφαλισθαι ταῖς τῶν ἀσπίδων προβολαῖς ἄτρωτον τῶν τοιούτων βελῶν διαμένοντα, «διὰ τῶν ὄπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν». Τὸ δὲ τετράγωνον ἐκεῖνο κόσμιον, τὸ τῶν ἀσπίδων ἐκατέρωθεν ἐξηρητημένον, ἐν ᾧ εἰσιν οἱ ἐπώνυμοι τῶν φυ-
20 λῶν πατριάρχαι τοῖς λίθοις κατάγραπτοι, τοῦτο τῆς καρδίας προκάλυμμα γίνεται, παιδεύοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου διὰ τοῦ σχήματος, ὅτι ὁ ταῖς δύο ταύταις ἀσπίσι τὸν πονηρὸν ἀποκρουσάμενος τοξότην, πάσαις ταῖς τῶν πατριαρχῶν ἀρεταῖς κατακοσμήσει τὴν ἰδίαν ψυχὴν, ἄλλου ἄλλως ἐν τῷ πέπλῳ τῆς ἀρετῆς διαλάμποντος. Τὸ δὲ τετρά-
25 γωνον σχῆμα ἐνδειξίς σοι ἔστω τῆς ἐν τῷ καλῷ παγιότητος. Δυσμετάθετον γὰρ τὸ τοιοῦτον σχῆμα δι' ἴσου ταῖς γωνίαις ἐπὶ τῆς εὐθείας τῶν πλευρῶν ἐρειδόμενον.

Οἱ δὲ τελαμῶνες, δι' ὧν τὰ προκοσμήματα ταῦτα συνδεσμεῖται πρὸς τοὺς βραχίονας, δόγμα μοι δοκοῦσι πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον πα-
30 ρέχεσθαι τοῦ δεῖν συνάπτειν τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν τῇ κατὰ θεωρίαν ἐνεργουμένῃ, ὡς τὴν καρδίαν μὲν τῆς θεωρίας, τοὺς δὲ βραχίονας τῶν ἔργων σύμβολα γίνεσθαι. Κεφαλὴ δὲ κοσμουμένη τῷ διαδήματι τὸν ἀποκείμενον τοῖς εὖ βεβιωκόσι στέφανον ὑποσημαίνεται, ὃν κοσμεῖ ὁ ἐνεσφαγισμένος τῷ χρυσῷ πετάλω τοῖς ἀρρήτοις
35 χαράγμασιν. Ὑπόδημα δὲ οὐ περιτίθησι τῷ τὸν τοιοῦτον κόσμον ἐν-

τριάρχες πὸ τὰ ὀνόματά τους εἶναι χαραγμένα στὰ ἐπώμια, δὲ συντελοῦν λίγο σ' αὐτὸν τὸ στολισμό μας. Γιατὶ μὲ τὰ προηγούμενα παραδείγματα τῶν ἐνάρετων στολίζεται πιὸ πολὺ ἢ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Μὲ τὸ στολισμὸ τῶν πέπλων προστίθεται πάλι ἀπὸ τὰ ἄνω ἄλλος στολισμός. Οἱ χρυσὲς ἀσπίδες πὸ κρέμονται ἀπὸ καθένα μέρος τῶν ἐπωμίων καὶ πὸ συγκρατοῦν ψηλὰ ἓνα τετράγωνο χρυσόφτιαχτο πὸ λάμπει μὲ δώδεκα πετράδια σὲ διάταξη κατὰ σειρά. Οἱ σειρὲς εἶναι τέσσερες μὲ τρία πετράδια ἢ καθεμία κι ἀνάμεσά τους δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς μιὰ ὁμοία μὲ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ κάθε μία στολιζόταν μὲ τὴ δική της ἀκτινοβολία. Ὁ διάκοσμος ἔπαιρνε αὐτὰ τὰ σχήματα. Ἡ ἔννοια τώρα τῶν ἀσπίδων πὸ κρέμονταν ἀπὸ τοὺς ὤμους, συμβολίζει τὴν ὑπεροχὴ κατὰ τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε, ἀφοῦ ἡ ἀρετὴ, ὅπως εἶπαμε, κατορθώνεται μὲ δύο τρόπους, τόσο μὲ τὴν πίστη ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀγαθὴ συνείδηση στὴ ζωὴ, μὲ τὴν πρόταξη τῶν ἀσπίδων νὰ εἶναι ἐξασφαλισμένος καὶ γιὰ τὰ δύο, ἄτρωτος ἀπὸ τέτοια βέλη «μὲ τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης τὰ ἐπιθετικὰ καὶ τὰ ἀμυντικὰ»¹⁶. Τὸ τετράγωνο πάλι ἐκεῖνο κόσμημα, πὸ κρέμεται ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῶν ἀσπίδων, ὅπου εἶναι χαραγμένοι οἱ πατριάρχες οἱ ἐπώνυμοι τῶν φυλῶν στὰ πετράδια, αὐτὸ γίνεται προκάλυμμα τῆς καρδιάς· μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ ὁ λόγος μᾶς διδάσκει ὅτι ὅποιος ἀπόκρουσε μὲ τὶς δύο αὐτὲς ἀσπίδες τὸν πονηρὸ τοξότη, θὰ κοσμήσει τὴν ψυχὴ του μὲ ὅλες τὶς ἀρετὲς τῶν πατριαχῶν, ἐπειδὴ διαφορετικὰ λάμπει καθένας στὸν πέπλο τῆς ἀρετῆς. Τὸ τετράγωνο σχῆμα θεώρησέ το ὡς ἔνδειξη γιὰ σένα τῆς παγιότητάς σου μέσα στὸ καλό. Γιατὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ μετατεθεῖ, ἐπειδὴ στηρίζεται στὴν ἰσότητα τῶν γωνιῶν καθὼς καὶ τῶν εὐθειῶν του.

Τὰ λουριὰ πάλι πὸ συνδέουν τὰ ἐμπρόσθια αὐτὰ κοσμήματα μὲ τοὺς βραχίονες μᾶς παρέχουν νομίζω διδασκαλία γιὰ τὸν ὑψηλὸ βίον, ὅτι πρέπει νὰ συνάπτεται ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία μὲ τὴ θεωρία, ὥστε νὰ εἶναι ἡ καρδιὰ σύμβολο τῆς θεωρίας, ἐνῶ οἱ βραχίονες τῶν ἔργων. Τὸ κεφάλι τὸ στολισμένο μὲ διάδημα ὑποδηλώνει τὸ στεφάνι πὸ περιμένει ὅσους ἔζησαν ὀρθὰ καὶ ἔχει ὡς κοσμήματά του τὰ σφραγισμένα ἄρρητα γράμματα στὸ χρυσὸ πέπλο¹⁷. Ὑποδήματα δὲν βάζει σ' αὐτὸν πὸ ἔχει ντυθεῖ ἓνα τέτοιο

δεδυκότι, ὡς ἂν μὴ βαροῖτο πρὸς τὸν δρόμον καὶ δυσκίνητος εἶη τῇ τῶν νεκρῶν δερμάτων περιβολῇ κατὰ τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς τοῦ ὄρους θεωρίας διάνοιαν. Πῶς οὖν ἔμελλεν ἀντὶ κόσμου τῷ ποδὶ τὸ ὑπόδημα γίνεσθαι τὸ κατὰ τὴν πρώτην μυσταγωγίαν ὡς ἐμπόδιον 5 τῆς ἀνόδου ἀποβαλλόμενον;

Ὁ δὲ τοσοῦτον διαβὰς διὰ τῶν καθεξῆς θεωρηθεισῶν ἡμῖν ἀναβάσεων τὰς θεοτεύκτους πλάκας διὰ χειρὸς φέρει, αἱ θεῖον νόμον ἐν ἑαυταῖς περιέχουσιν. Ἀλλὰ συντρίβονται αὐταὶ τῇ τραχύτητι τῆς τῶν ἡμαρτηκότων ἀντιτυπίας περιτριβεῖσαι. Τὸ δὲ τῆς ἀμαρτίας 10 εἶδος εἰδωλολατρία ἦν ἐν ὁμοιώματι μόσχου διαγλυφέντος τοῖς εἰδωλολάτραις τοῦ ἀφιδρύματος, ὃ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐκλεανθὲν ὄλον συνανελύθη τῷ ὕδατι καὶ ποτὸν τοῖς ἐξημαρτηκόσιν ἐγένετο, ὥστε πάντη εἰς ἀφανισμόν μεταχωρῆσαι τὴν ὕλην τὴν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑπηρετήσασαν. Ταῦτα μάλιστα περὶ τῶν νῦν ἐν τῷ 15 καθ' ἡμᾶς χρόνῳ γεγενημένων τότε ἡ ἱστορία προφητικῶς ἀνεφώνησε· πᾶσα γὰρ ἡ περὶ τὰ εἰδωλα πλάνη τέλεον ἐξηφανίσθη τοῦ βίου καταποθεῖσα ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν στομάτων, τῶν διὰ τῆς καλῆς ὁμολογίας τὸν ἀφανισμόν τῆς ἀσεβοῦς ὕλης ἐν ἑαυτοῖς ποιησαμένων. Καὶ ὕδωρ γέγονεν ἀτεχνῶς παροδικόν τε καὶ ἀνυπόστατον τὰ πάλαι 20 πεπηγότα παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις μυστήρια, ὕδωρ ὑπ' αὐτῶν τῶν ποτε εἰδωλομανούντων στομάτων καταπινόμενον. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τοὺς πρότερον τῇ τοιαύτῃ ὑποκύπτοντας ματαιότητι, νῦν ἀναιροῦντας ἐκεῖνα καὶ ἀφανίζοντας, ἐν οἷς αὐτῶν ἦν ἡ πεποιθήσις, ἄρ' οὐχὶ βοᾷ σοι δοκεῖ φανερῶς ἡ ἱστορία ὅτι καταποθήσεται ποτε πᾶν εἰ- 25 δωλον τοῖς στόμασι τῶν πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τῆς ἀπάτης μετατεθέντων;

Ὅπλίζει δὲ τοὺς Λευῖτας ὁ Μωϋσῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων. Καὶ διαπεράσαντες τὴν παρεμβολὴν ἀπ' ἄκρου πέρατος ἐπὶ τὸ ἕτερον ἄκρον, ἀνεξέταστον ποιῶντα τῶν ἐντυγχανόντων τὸν φόνον, τῇ 30 ἀκμῇ τοῦ ξίφους τὴν κατὰ τῶν ἀναιρουμένων ἐπιτρέψαντες ψῆφον. Ἐπίσης δὲ κατὰ παντὸς τοῦ προστυγχάνοντος ἐνεργουμένου τοῦ φόνου, ὃ διακρίνων ἐν τοῖς ἀναιρουμένοις τὸν φόνον οὐκ ἦν τὸν ἐχθρον ἢ τὸν φίλον, τὸν ξένον ἢ τὸν οἰκεῖον, τὸ συγγενὲς ἢ τὸ ἀλλότριον, ἀλλὰ μία τις χειρὸς ἦν ὄρμη κατὰ παντὸς τοῦ προσπίπτοντος ἐπίσης 35 ἐνεργουμένη. Ὁ δὲ περὶ τούτου λόγος ταύτην ἡμῖν παρέσχε τὴν ὠφέλειαν. Ἐπειδὴ πανδημεὶ πάντες πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν καὶ

στολισμό, για να μην τον βαραίνουν στο δρόμο και γίνεται δυσκίνητος φορώντας τα νεκρά δέρματα κατά την έννοια της έρμηνείας που έγινε στο ὄρος. Πῶς θὰ μπορούσε τὸ ὑπόδημα ν' ἀποτελέσει στολισμὸ τοῦ ποδιοῦ, αὐτὸ ποὺ ἀποβάλλεται στὴν πρώτη διδασκαλία ὡς ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἄνοδο;

Κι αὐτὸς ποὺ πέρασε τόση ἀπόσταση μὲ τις ἀλλεπάλληλες ἀναβάσεις ποὺ εἶδαμε κρατάει στὰ χέρια τις θεόπνευστες πλάκες, ποὺ περιέχει τὸ θεῖο νόμο. Αὐτὲς ὅμως συντρίβονται, φαγωμένες ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῆς ἀντίστασης ὅσων ἀμάρτησαν. Τὸ εἶδος τῆς ἀμαρτίας τους ἦταν εἰδωλολατρία κατὰ τὴν ὁποία τὸ γλυπτὸ ποὺ ἔστησαν εἶχε σκαλιστεῖ ὡς ὁμοίωμα μόσχου. Αὐτὸ ἀφοῦ τὸ ἔλιωσε ὁ Μωυσῆς διαλύθηκε μέσα στὸ νερὸ κι ἔγινε ποτὸ γιὰ ὅσους εἶχαν ἀμαρτήσῃ, ὥστε νὰ ἀφανιστεῖ ὀλότελα ἡ ὕλη ποὺ βοήθησε τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀσέβειά τους. Αὐτὰ γιὰ ὅσα ἔγιναν στοὺς δικούς μας καιροὺς ἐξάγγειλε μὲ ἐξαιρετικὴ προφητικὴ δύναμη τότε ἡ Ἱστορία. Ὅλη δηλαδὴ ἡ εἰδωλολατρικὴ πλάνη ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ, ποὺ τὴν κατάπιαν κατὰ κάποιον τρόπο τὰ στόματα τῶν εὐσεβῶν, ποὺ ἐξαφάνισαν μέσα τους μὲ τὴν καλὴ τους ὁμολογία τὴν ὕλη τῆς ἀσέβειας. Κι ἔγιναν καθ'αυτοῦ νερὸ παροδικὸ καὶ ἀνυπόστατο τὰ μυστήρια ποὺ εἶχαν στὸ παρελθὸν γερὰ θεμέλια μέσα στοὺς εἰδωλολάτρες· νερὸ ποὺ τὸ καταπίνουν τὰ ἴδια στόματα ποὺ τότε εἰδωλομανοῦσαν. Ὅταν βέβαια δεῖς ἐκείνους ποὺ ἔσκυβαν τότε τὸ κεφάλι σ' αὐτὴ τὴ ματαιότητα ν' ἀναιροῦν τώρα καὶ νὰ ἀφανίζουσιν ὅσα πίστευαν τότε, δὲ νομίζεις τάχα πῶς ἡ Ἱστορία σοῦ φωνάζει φανερά, ὅτι θὰ καταποθεῖ τελικὰ κάθε εἰδωλο ἀπὸ τὰ στόματα ὅσων μεταστράφηκαν στὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν ἀπάτη;

Ἄκόμα ὁ Μωυσῆς ὀπλίζει τοὺς Λευῖτες κατὰ τῶν ὁμοφύλων τους. Κι ἀφοῦ πέρασαν τὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη¹⁸, σκοτώνουν χωρὶς διάκριση ὅσους συναντοῦσαν ἀφήνοντας ν' ἀποφασίσει τὸ ξίφος γιὰ τὸ ποιοὶ θὰ σκοτωθοῦν. Κι ἀφοῦ σκότωναν ἐξίσου ὅποιον συναντοῦσαν, δὲν ἦταν κανένας ποὺ νὰ διακρίνει μέσα στοὺς φονευόμενους τὸν ἐχθρὸ ἢ τὸ φίλο, τὸν ξένο ἢ τὸ δικό, τὸ συγγενὴ ἢ τὸν ἄσχετο. Τὸ χέρι χτυποῦσε ἐξίσου ὅποιον βρισκόταν μπροστά του. Ὁ λόγος λοιπὸν αὐτὸς ἔδωσε καὶ σ' ἐμᾶς ὠφέλεια. Ἐπειδὴ ὅλο τὸ πλῆθος ὁμονόησαν γιὰ τὸ κακὸ

λειαν. Ἐπειδὴ πανδημεὶ πάντες πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν καὶ ὡσπερ εἷς ἐγένετο τῷ λόγῳ τῆς κακίας τὸ στρατόπεδον ἅπαν, ἀδιάκριτος ἢ κατ' αὐτῶν γίνεται μάστιξ. Ὡς γάρ τινα τῶν ἐπὶ κακίᾳ πεφωραμένων ὁ πληγαῖς αἰκίζόμενος, ὅ,τι περ ἂν τύχη τοῦ σώματος, 5 καταξαίνει διὰ τῆς μάστιγος, εἰδὼς ὅτι ἢ ἐπὶ μέρους ὀδύνη πρὸς τὸ πᾶν διεξέρχεται, οὕτως ὡς παντὸς ὁμοίως κολαζομένου τοῦ εἰς τὴν κακίαν συμφυέντος σώματος ἢ ἐπὶ μέρους ἐνεργουμένη μάστιξ τὸ πᾶν ἐσωφρόνισεν. Οὐκοῦν εἴ ποτε τῆς ἴσης κακίας ἐν πολλοῖς θεωρουμένης μὴ κατὰ πάντων ἀλλὰ κατὰ τινων ἐνεργήσειεν ἢ τοῦ Θεοῦ 10 ἀγανάκτησις, νοεῖν προσήκει τὴν διὰ φιλανθρωπίας ἐνεργουμένην διόρθωσιν, οὐ πάντων μὲν τυπτομένων, πάντων δὲ ταῖς μερικαῖς πληγαῖς πρὸς τὴν τῆς κακίας ἀποστροφὴν σωφρονιζομένων.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἔτι τῶν καθ' ἱστορίαν γεγραμμένων τὸ νόημα, ἢ δὲ ἀναγωγὴ τοῦτον ἂν ἡμᾶς τὸν τρόπον ὠφελήσειεν· ἐπειδὴ φησιν 15 ἐν κοινῷ κηρύγματι πρὸς πάντας ὁ νομοθέτης, εἴ «τις πρὸς Κύριον, ἴτω πρὸς με», ὅπερ ἐστὶν ἢ τοῦ νόμου φωνὴ πᾶσιν ἐγκελενομένη τό, Εἴ τις βούλεται τοῦ Θεοῦ φίλος εἶναι, ἐμοὶ τῷ νόμῳ φίλος γινέσθω (ὁ γὰρ τοῦ νόμου φίλος καὶ Θεοῦ φίλος ἐστὶ πάντως) καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν διὰ τοιοῦτου κηρύγματος ἀθροισθεῖσιν ἐγκελεύεται χρήσα- 20 σθαι τῷ ξίφει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ φίλου καὶ τοῦ πλησίον. Νοοῦμεν δὲ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέποντες τῆς θεωρίας ὅτι πᾶς ὁ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν νόμον βλέπων τῷ φόνῳ τῶν κακῶς ὠκειωμένων αὐτῷ καθαρίζεται. Οὐ γὰρ πᾶς ἀδελφὸς οὐδὲ φίλος οὐδὲ πλησίον ἐπὶ τὸ κρεῖττον παρὰ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται, ἀλλ' ἐστὶ τις καὶ ἀδελ- 25 φὸς καὶ ἀλλότριος, καὶ φίλος καὶ ἐχθρὸς, καὶ πλησίον καὶ ἐξ ἐναντίας ἰστάμενος. Τούτους νοοῦμεν τοὺς συμφυομένους ἡμῖν λογισμοὺς, ὧν ἢ ζωὴ μὲν ἡμέτερον θάνατον, ὁ θάνατος αὐτῶν ἡμετέραν ζωὴν κατεργάζεται.

Συμφωνεῖ δὲ τὸ τοιοῦτο νόημα τοῖς ἤδη περὶ τοῦ Ἁαρὼν ἐξετα- 30 σθεῖσιν, ὅτε διὰ τῆς συντυχίας αὐτοῦ τὸν σύμμαχόν τε καὶ παραστάτην ἄγγελον ἐνοήσαμεν τόν, τὰ σημεῖα κατὰ τῶν Αἰγυπτίων συνεργαζόμενον, προγενέστερον εἰκότως νοούμενον διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν ἀγγελικὴν καὶ ἀσώματον φύσιν, ἀδελφὸν δὲ δῆλον διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ νοητοῦ ἐκείνου πρὸς τὸ 35 νοητὸν τὸ ἡμέτερον. Τῆς οὖν ἀντιθέσεως οὔσης (ὅτι πῶς ἐστὶ πρὸς

καὶ ὁλόκληρο τὸ στρατόπεδο ἔγιναν ἀπὸ τὴν κακία τους σὰν ἓνας ἄνθρωπος, ἡ μαστιγα καταφέρεται ἐναντίον τους χωρὶς διάκριση. Ὅπως δηλαδή κάποιος, βασανίζοντας ἓναν ποὺ ἔχει συλληφθεῖ γιὰ κάποιο κακούργημα, τὸν ξεσκίζει μὲ τὸ μαστίγιο, ἐπειδὴ ξέρει ὅτι ἡ ὀδύνη ἐνὸς μέρους ἀπλώνεται στὸ ὅλο, ἔτσι ἀφοῦ τιμωρεῖται στὸ σύνολό του τὸ σῶμα ποὺ ἔχει συμφυεῖ μὲ τὴν κακία καὶ τὸ μαστίγιο ποὺ χτυπᾷ ἓνα μέρος σωφρονίζει τὸ ὅλο. Ἄν λοιπὸν κάποτε, ἐνῶ παρατηρεῖται σὲ πολλοὺς ἴση κακία, ἡ ἀγανάκτηση τοῦ Θεοῦ ξεσπάσει πάνω σὲ μερικοὺς καὶ ὄχι σὲ ὅλους, πρέπει νὰ σκεφτόμαστε τὴ διόρθωση ποὺ γίνεται μὲ φιλανθρωπία· δὲν δέχονται τὸ πλήγμα ὅλοι, ὅλοι ὥστόσο σωφρονίζονται μὲ τὰ πλήγματα μερικῶν νὰ ἀποστραφοῦν τὴν κακία.

Ἄλλὰ εἶναι ἀκόμα κι αὐτὸ τὸ νόημα ὅσων γράφει ἡ Ἱστορία καὶ ἡ ἐρμηνεία του μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσει. Ἐπειδὴ λέει ὁ νομοθέτης σὲ κοινὸ κήρυγμά του πρὸς ὅλους «ὅποιος εἶναι μὲ τὸν Κύριο, ἃς ἔρθει σ' ἐμένα»¹⁹, πράγμα ποὺ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ νόμου ποὺ δίνει σ' ὅλους τὴν παραγγελία αὐτή· ἂν θέλει κάποιος νὰ εἶναι φίλος τοῦ Θεοῦ, ἃς γίνῃ γιὰ χάρη μου φίλος τοῦ νόμου. Γιατί ὁ φίλος τοῦ νόμου εἶναι ὅπωςδὴποτε καὶ φίλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ προστάζει αὐτοὺς ποὺ μὲ τὸ κήρυγμα αὐτὸ συγκεντρώθηκαν κοντά του νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ φίλου καὶ τοῦ γείτονα. Κι ἐννοοῦμε, παρατηρῶντας τὴ λογικὴ συνέπεια τῆς θεωρίας, ὅτι καθένας ποὺ ἀτενίζει πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸ νόμο καθαίρεται μὲ τὸ φόνο τῶν οἰκείων του. Γιατί δὲν ὀνομάζει ἡ Γραφή²⁰ κανένα κατ' εὐφημισμὸ φίλο οὔτε πλησίον, ἀλλὰ εἶναι πράγματι καὶ ἀδελφὸς καὶ ξένος, καὶ φίλος καὶ ἐχθρὸς καὶ πλησίον καὶ ἀντίπαλος. Μ' αὐτὰ ἐννοοῦμε τοὺς λογισμοὺς ποὺ φύονται μέσα μας, ποὺ ἡ ζωὴ τους προκαλεῖ τὸ θάνατό μας κι ὁ θάνατός τους τὴ ζωὴ μας.

Τὸ νόημα αὐτὸ συμφωνεῖ μὲ ὅσα ἤδη ἐκθέσαμε γιὰ τὸν Ἄαρῶν, ὅταν μὲ τὴν συνάντησή του τὸν ἐννοήσαμε ὡς σύμμαχο καὶ παραστάτη ἄγγελο, ποὺ συνέπραξε τὰ θαυμαστὰ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ποὺ ἐννοοῦμε εὐλογα προγενέστερο, ἐπειδὴ ἡ ἀγγελικὴ καὶ ἀσώματη φύση ἔχει κατασκευαστεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μας φύση, ἀλλ' εἶναι φανερὰ καὶ ἀδελφὸς ἐπειδὴ τὸ νοητὸ ἐκείνου καὶ τὸ δικό μας εἶναι συγγενή. Ἡ ἀντίθεση λοιπὸν ὑπάρχει (γιατὶ πῶς

τὸ κρεῖττον λαβεῖν τὴν τοῦ Ἀαρὼν συντυχίαν, ὃς ὑπηρέτης τοῖς Ἰσραηλίταις τῆς εἰδωλοποιΐας ἐγένετο;) κάκει μετρίως παρεδήλου τὴν τῆς ἀδελφότητος ὁμωνυμίαν ὁ λόγος, ὡς οὐχὶ πάντοτε τοῦ αὐτοῦ σημαينوμένου ἀπὸ τῆς αὐτῆς φωνῆς ὅταν ἐπὶ τῶν ἐναντίων νοημάτων τὸ αὐτὸ λαμβάνηται ὄνομα, ἀλλ' ἕτερος μὲν ἀδελφὸς ὁ καθαιρῶν τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, ἄλλος δὲ πάλιν ὁ ἀποτυπῶν τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ εἶδωλον, κἂν ἐν ἧ' ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ ὄνομα. Κατὰ τῶν τοιούτων οὖν ἀδελφῶν ἀπογυμνοῖ Μωϋσῆς τὸ ξίφος, περὶ ὧν γὰρ ἄλλοις διακελεύεται καὶ ἑαυτῷ δηλαδὴ νομοθετεῖ τὸ ἴσον. Ἀναίρεσις δέ ἐστι τοῦ τοιούτου ἀδελφοῦ ὁ τῆς ἀμαρτίας ἀφανισμός. Πᾶς γὰρ ὁ τὸ διὰ τῆς συμβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου ἐνιδρυνθέν τι κακὸν ἀφανίσας, ἐκεῖνον ἀπέκτεινεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ποτε διὰ τῆς ἀμαρτίας ζῶντα.

Μᾶλλον δ' ἂν ἡμῖν τὸ περὶ τούτου κρατυνθεῖν δόγμα, εἴ τινα καὶ ἄλλα διὰ τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην συμπαραλάβοιμεν. Εἴρηται γὰρ ὅτι προστάγματι γίνεται τοῦ Ἀαρὼν ἐκείνου τὸ δεῖν αὐτοὺς περιελέσθαι ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἐνώτια, καὶ ἡ τούτων περιαιρέσις ὕλη τῷ εἰδῶλῳ ἐγένετο. Τί οὖν φαμεν; Ὅτι Μωϋσῆς μὲν ἐν τῷ ἐνωτίῳ κόσμῳ, ὃς ἐστὶν ὁ νόμος, τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀκοὴν κατεκόσμησεν, ὁ δὲ ψευδώνυμος ἀδελφὸς διὰ τῆς παρακοῆς περιαιρεῖ τὸν ἐντεθέντα τῇ ἀκοῇ κόσμον καὶ ποιεῖ δι' αὐτοῦ εἶδωλον. Καὶ παρὰ τὴν πρώτην τῆς ἀμαρτίας εἴσοδον ἐνωτίου τινὸς ὑφαίρεσις ἦν ἡ τοῦ παρακοῦσαι τῆς ἐντολῆς συμβουλή. Πῶς ἐνομίσθη φίλος καὶ πλησίον τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ ὄφις, ὡς τι χρήσιμον καὶ ἀγαθὸν τὸ ἀποστήναι τοῦ θεοῦ προστάγματος συμβουλευόν; Τοῦτο τὸ περιελέσθαι τῆς ἀκοῆς τὸ τῆς ἐντολῆς ἐνώτιον. Οὐκοῦν ὁ τῶν τοιούτων ἀδελφῶν τε καὶ φίλων καὶ πλησίων φονεὺς ἀκούσεται παρὰ τοῦ νόμου τῆς φωνῆς ἐκείνης, ἣν φησὶν ἡ ἱστορία παρὰ τοῦ Μωϋσέως γεγενῆσθαι τοῖς τοιούτους φονοκτονήσασιν· ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν σήμερον τῷ Κυρίῳ ἕκαστος ἐν τῷ ἀδελφῷ καὶ τῷ Υἱῷ δοθῆναι ἀφ' ὑμᾶς εὐλογίαν.

Δοκεῖ δὲ κατὰ καιρὸν καὶ ἡ μνήμη τῶν τὴν ἀμαρτίαν παραδεξαμένων ἐπεισεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ὥστε μαθεῖν πῶς τὰς θεοτεύκτους πλάκας, αἷς ὁ θεῖος νόμος ἐνεκεχάρακτο, εἰς τὴν γῆν ἐκ τῶν

εἶναι δυνατό νὰ ἐκλάβομε πρὸς τὸ καλύτερο τῆ συνάντησι τοῦ Ἀαρὼν ποὺ ἔγινε γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες ὑπηρέτης στὴν εἰδωλολατρία;). Καὶ ἐκεῖ δῆλωνε ὁ λόγος μὲ κάποιο μέτρο τὴν ὁμωνυμία τῆς ἀδελφότητος, γιὰτὶ ἡ ἴδια φωνὴ δὲν ἔχει πάντοτε τὸ ἴδιο σημαίνόμενο, ὅταν χρησιμοποιεῖται τὸ ἴδιο ὄνομα γιὰ ἀντίθετες ἔννοιες. Εἶναι ὡστόσο ἄλλος ὁ ἀδελφὸς ποὺ ἐξολοθρεύει τὸν Αἰγύπτιο τύραννο κι ἄλλος πάλι αὐτὸς ποὺ σχηματίζει τὸ εἶδωλο γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες, κι ἃς ἦταν καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὸ ὄνομα ἓνα. Ἐναντίον αὐτῶν λοιπὸν τῶν ἀδελφῶν γυμνώνει ὁ Μωυσῆς τὸ ξίφος. Γιὰτὶ ὅσα προστάζει στοὺς ἄλλους τὰ νομοθετεῖ ἐξίσου καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ ἀναίρεση τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἁμαρτίας. Καθένας δηλαδὴ ποὺ ἀφάνισε τὸ κακὸ ποὺ στερεώθηκε μέσα μας μὲ τὴν συμβουλὴ τοῦ ἐχθροῦ, σκότωσε μέσα του ἐκεῖνον ποὺ κάποτε ζοῦσε μὲ τὴν ἁμαρτία.

Θὰ ἐνισχυθεῖ περισσότερο ἡ ἄποψή μας αὐτὴ ἂν συμπαραλάβομε σ' αὐτὴν τὴν ἐξέτασή μας καὶ μερικὰ ἀκόμα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἱερὴ Ἱστορία. Εἰπώθηκε ὅτι μὲ πρόσταγμα τοῦ Ἀαρὼν ἐκεῖνου ὀρίζεται ὅτι πρέπει νὰ βγάλουν τὰ ἐνώτιά τους καὶ μὲ τὴν ἀφαίρεσή τους ἔδωσαν τὸ ὑλικὸ γιὰ τὸ εἶδωλο. Τί θὰ ποῦμε λοιπόν; Ὅτι ὁ Μωυσῆς μὲ τὸ στολισμὸ μὲ τὰ ἐνώτια, ποὺ εἶναι ὁ νόμος, στόλισε τὴν ἀκοὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς του ὁ ψευδώνυμος ἀφαιρεῖ μὲ τὴν παρακοὴ του τὸ στόλισμα τῆς ἀκοῆς καὶ κάνει μὲ αὐτὸ τὸ εἶδωλο. Καὶ κατὰ τὴν πρώτη εἴσοδο τῆς ἁμαρτίας ἡ συμβουλὴ τῆς παρακοῆς στὴν ἐντολὴ ἦταν ἡ ἀφαίρεση ἐνὸς ἐνωτίου. Πῶς οἱ πρωτόπλαστοι θεώρησαν φίλο καὶ δικό τους τὸ φίδι, ποὺ τοὺς συμβούλευε τάχα σὰν κάτι χρήσιμο καὶ ὠφέλιμο τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸ θεῖο πρόσταγμα; Αὐτὸ εἶναι τὸ ν' ἀφαιρέσει κανένας ἀπὸ τὴν ἀκοὴ τὸ ἐνώτιο τῆς ἐντολῆς. Ὁ φονεὴς λοιπὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν γειτόνων θ' ἀκούσει ἀπὸ τὸ νόμο τὸ λόγο ἐκεῖνο ποὺ λέει ἡ Ἱστορία ὅτι εἶπε ὁ Μωυσῆς γι' αὐτοὺς ποὺ ἐκτέλεσαν αὐτὸ τὸ φόνο· «ἐκπληρώσατε σήμερα μὲ τὰ χέρια σας τὸ χρέος σας στὸν Κύριο, φονεύοντας καθένας τὸν ἀδελφὸ του καὶ τὸ γιό του καὶ θὰ σᾶς δοθεῖ ἡ εὐλογία του»²¹.

Εἶναι καιρὸς νομίζω νὰ ἀναφερθοῦν στὸ λόγο κι ἐκεῖνοι ποὺ παραδέχτηκαν τὴν ἁμαρτία, γιὰ νὰ μάθομε πῶς τίς θεότευκτες πλάκες ὅπου εἶχε γραφεῖ ὁ θεῖος νόμος ποὺ εἶχαν πέσει στὴ γῆ

χειρῶν τοῦ Μωϋσέως πεσούσας καὶ τῇ ἀντιτυπία τοῦ ὑποκειμένου συντριβείσας, πάλιν ὁ Μωϋσῆς ἀνακομίζεται οὐκέτι διόλου τὰς αὐτάς, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐπ' αὐτῶν γράμμα. Ἐκ γὰρ τῆς κάτω ὕλης λαβῶν τὰς πλάκας, ὑποτίθησι τῇ δυνάμει τοῦ τὸν νόμον αὐταῖς ἐγγράσσαντος, καὶ οὕτως ἀνακαλεῖται τὴν χάριν φέρων ἐν ταῖς ἀληθιναῖς δέλτοις τὸν νόμον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῷ λίθῳ τὰς φωνὰς ἐντυπώσαντος. Τάχα γὰρ ἔστι διὰ τούτων ὀδηγηθέντας τῆς θείας ὑπὲρ ἡμῶν προμηθείας ἐν περινοίᾳ γενέσθαι. Εἰ γὰρ ἀληθεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος καρδίας ὀνομάζων τὰς πλάκας, τουτέστι τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς (ἀληθεύει δὲ πάντως ὁ διὰ τοῦ Πνεύματος τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνώμενος), ἔστιν ἐκ τούτου δι' ἀκολούθου μαθεῖν ὅτι ἀσύντριπτος ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀθάνατος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ταῖς θείαις χερσὶ κατεσκευασμένη καὶ τοῖς ἀγράφοις τοῦ νόμου κεκαλλωπισμένη χαράγμασι, φυσικῶς ἡμῖν ἐγκειμένου τοῦ κατὰ νόμον βουλήματος ἐν τῇ ἀποστροφῇ τοῦ κακοῦ καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ τιμῇ.

Ἐπεὶ δὲ προσέπεσε τῆς ἁμαρτίας ὁ ἦχος, ὃν ἡ πρώτη Γραφή φωνὴν ὄφρα ὀνομάζει, ἡ δὲ κατὰ τὰς πλάκας ἱστορία φωνὴν ἐξ οἴνου ἀρχόντων, τότε εἰς γῆν πεσοῦσαι συντρίβονται. Ἀλλὰ πάλιν ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, οὗ τύπος ἦν ὁ Μωϋσῆς, ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἑαυτῷ τὰς πλάκας ἐλάξευσεν. Οὐ γὰρ γάμος αὐτῷ τὴν θεοδόχον ἐδημιούργησε σάρκα, ἀλλ' αὐτὸς τῆς ἰδίας σαρκὸς γίνεται λατόμος τῆς τῷ θείῳ δακτύλῳ γραφείσης· «Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν Παρθένον καὶ ἡ τοῦ Ὑψίστου ἐπεσκίασε δύναμις». Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, πάλιν τὸ ἀσύντριπτον ἔσχεν ἡ φύσις, ἀθάνατος γενομένη τοῖς τοῦ δακτύλου χαράγμασι. Δάκτυλος δὲ πολλαχῆ παρὰ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ οὕτω γίνεται τοῦ Μωϋσέως ἡ ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον μεταποίησις τοιαύτη τε καὶ τοσαύτη, ὡς ἀχώρητον εἶναι τῷ κάτω ὀφθαλμῷ τὴν τῆς δόξης ἐκείνης ἐμφάνειαν. Πάντως δὲ ὁ πεπαιδευμένος τὸ θεῖον τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον οὐκ ἀγνοεῖ, πῶς συμβαίνει τῇ ἱστορίᾳ ἡ κατ' ἀναγωγὴν θεωρία. Ὁ γὰρ διορθωτὴς τῆς συντετριμμένης ἡμῶν πλακὸς (νοεῖς δὲ πάντως διὰ τῶν λεγομένων ἐκεῖνον τὸν τὰ συντρίμματα ἡμῶν θεραπεύσαντα) ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανήγαγε κάλλος τὴν συντε-

22. Β' Κορ. 3,3.

23. Α' Κορ. 2,10.

24. Γεν. 3,4.

25. Ἐξ. 32,19.

26. Λουκᾶ 1,35.

27. Ἐξ. 8,19.

Λουκᾶ 11,20.

ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Μωυσῆ καὶ εἶχαν γίνει συντρίμμια ἀπὸ τὴ σκληρότητα, τὶς ξαναπαίρνει ὁ Μωυσῆς ὄχι βέβαια ὁλότελα τὶς ἴδιες, ἀλλὰ μόνο τὰ γράμματά τους. Παίρνοντας ἀπὸ ὑλικὸ τῆς γῆς τὶς πλάκες τὶς ὑποβάλλει στὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ χαράζει σ' αὐτὲς τὸ νόμο. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀνακαλεῖ τὴ χάρη μεταφέροντας τὸ νόμο στὶς ἀληθινὲς δέλτους ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἀποτύπωσε τὰ λόγια του στὴν πέτρα. Ἴσως μπορούμε νὰ ὀδηγηθοῦμε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς. Ἄν ἀληθεύει ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὀνομάζοντας τὶς πλάκες καρδιές²², δηλαδὴ τὸ ἡγεμονικὸ τῆς ψυχῆς (κι ὅπωςδήποτε ἀληθεύει αὐτὸς ποὺ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ²³), μπορούμε ἀπὸ αὐτὸ νὰ μάθομε μὲ λογικὴ ἀκολουθία ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶχε κατασκευαστεῖ στὴν ἀρχὴ ἀσύντριπτη καὶ ἀθάνατη ἀπὸ τὰ θεῖα χέρια καὶ ἔχει καλλωπιστεῖ μὲ τὰ ἄγραφα χαράγματα τοῦ νόμου, ἀφοῦ ἦταν φυσικὰ μέσα μας βαλμένο τὸ θέλημα τοῦ νόμου ὡς ἀποστροφή τοῦ κακοῦ καὶ τιμὴ τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν λοιπὸν ἀκούστηκε ὁ ἦχος τῆς ἀμαρτίας, ποὺ ἡ πρώτη Γραφή²⁴ τὸν ὀνομάζει φωνὴ τοῦ φιδιοῦ καὶ ἡ Ἱστορία γιὰ τὶς πλάκες τοῦ νόμου φωνὴ ἀρχόντων μεθυσμένων²⁵, τότε πέφτοντας αὐτοὶ στὴ γῆ κομματιάζονται. Πάλι ὁμοίως ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, ποὺ σύμβολό του ἦταν ὁ Μωυσῆς, λαξεύει τὶς πλάκες του ἀπὸ τὴ δική μας γῆ. Γιατὶ δὲν ἦταν ὁ γάμος ποὺ δημιούργησε τὴ θεοδόχο σάρκα του, ἀλλὰ γίνεται ὁ ἴδιος λατόμος τῆς ἴδιας του τῆς σάρκας, ποὺ χαράχτηκε ἀπὸ τὸ θεῖο δάχτυλο. Γιατὶ «Πνεῦμα ἅγιο ἦρθε στὴν Παρθένο καὶ τὴν ἐπισκίασε ἡ δύναμη τοῦ Ὑψίστου»²⁶. Κι ὅταν ἔγινε αὐτὸ ἡ ἀνθρώπινη φύση ξανακέρδισε τὸ ἀσύντριπτο, ἀφοῦ ἔγινε ἀθάνατη ἀπὸ τὰ χαράγματα τοῦ 'δαχτύλου'. Δάκτυλος ὀνομάζεται σὲ πολλὰ σημεία ἀπὸ τὴ Γραφή τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Κι ἔτσι μεταβάλλεται ὁ Μωυσῆς²⁷ καὶ παίρνει τέτοια καὶ τόση μεγάλη δόξα, ὥστε ἡ φανέρωσή της νὰ εἶναι ἀσύλληπτη γιὰ τὰ κάτω μάτια. Ὅπωςδήποτε ὁμοίως ὅποιος ἔχει παιδευτεῖ στὸ θεῖο μυστήριον τῆς πίστεως μας δὲν ἀγνοεῖ πῶς ἀρμόζει στὴν ἱστορία ἢ συμβολικὴ ἐρμηνεία. Αὐτὸς ποὺ διόρθωσε τὴ συντριμμένη πλάκα μας (καὶ ὅπωςδήποτε ἐννοεῖς μὲ τὰ λόγια μου αὐτὸν ποὺ θεράπευσε τὰ συντρίμματά μας), ὅταν ἐπανεφέρε στὸ ἀρχαῖο κάλλος της τὴ συντριμμένη πλάκα τῆς φύσης μας, καλλωπισμένη, ὅπως εἶπα, ἀπὸ

τριμμένην τῆς φύσεως ἡμῶν πλάκα, τῷ θείῳ δακτύλῳ, καθῶς εἴρηται, καλλωπισθεῖσαν, οὐκέτι χωρητὸς ταῖς ὄψεσι τῶν ἀναξίων γίνεται, τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς δόξης ἀπροσπέλαστος τοῖς πρὸς αὐτὸν ὁρῶσι γινόμενος· ἀληθῶς γὰρ «ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ», κα-
5 θῶς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, «καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ», μόγις μὲν τοῖς δικαίοις χωρητὸς γίνεται. Ὁ δὲ ἀσεβῆς καὶ ἰουδαϊζῶν τὴν αἵρεσιν, καθῶς Ἡσαΐας λέγει, ἀμέτοχος ἐκείνου τοῦ θεάματος μένει. «Ἀρθήτω» γάρ, φησὶν, «ὁ ἀσεβῆς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου».

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν προσεζητασμένων ἐπόμε-
10 νοι πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῆς περὶ τὸν τόπον τοῦτο θεωρίας ἠνέχθημεν, ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Πῶς ὁ τοσαύταις θεοφανείαις ἐναργῶς ὁρᾶν τὸν Θεὸν παρὰ τῆς θείας φωνῆς μαρτυρούμενος, ἐν οἷς φησιν ὅτι «ἐνώπιος ἐνωπίῳ» ὡς ἂν τις λαλήσῃ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον, ἐν τούτοις γενόμενος, ὧς μῆπω τυχῶν ὧν τετυχηκέναι διὰ
15 τῆς γραφικῆς μαρτυρίας πεπίστευται, δεῖται τοῦ Θεοῦ φανῆναι αὐτῷ, ὡς τοῦ ἀεὶ φαινομένου μηδέπω ὄφθέντος; Καὶ ἡ ἄνωθεν φωνὴ νῦν μὲν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ αἰτοῦντος συντίθεται καὶ τὴν προσθήκην αὐτῷ τῆς χάριτος ταύτης οὐκ ἀπαναίνεται, πάλιν δὲ εἰς ἀπελπισμὸν ἄγει, δι' ὧν ἀποφαίνεται ἀχώρητον εἶναι τῇ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ τὸ
20 παρ' ἐκείνου ζητούμενον. Ἄλλὰ τίνα τόπον εἶναι παρ' ἑαυτῷ φησιν ὁ Θεὸς καὶ ἐν τῷ τόπῳ πέτραν καὶ ὀπὴν ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐν ἣ κελεύει γενέσθαι τὸν Μωϋσέα· εἶτα ἐπιβαλεῖν τὸν Θεὸν τὴν χεῖρα τῷ στομίῳ τῆς ὀπῆς ἐκείνης καὶ παρελθόντα προσκαλέσασθαι, τὸν δὲ Μωϋσέα προσκληθέντα καὶ τῆς ὀπῆς ἔξω γενόμενον τὰ ὀπίσθια ἰδεῖν τοῦ κα-
25 λέσαντος καὶ οὕτως ἐκεῖνόν τε τὸ ζητούμενον ἰδεῖν δόξαι τῆς τε θείας φωνῆς ἀψευδῆ τὴν ἐπαγγελίαν γενέσθαι.

Ταῦτα γὰρ εἴ τις κατὰ τὸ γράμμα βλέποι, οὐ μόνον ἀσαφῆς τοῖς ζητοῦσιν ἔσται ἡ διάνοια, ἀλλ' οὐδὲ καθαρεύσει τῆς ἀπεμφαινούσης περὶ Θεοῦ ὑπολήψεως· μόνων γὰρ τῶν ἐν σχήματι θεωρουμένων τὸ
30 μὲν ἐμπρόσθιον, τὸ δὲ ὀπίσθιον. Πᾶν δὲ σχῆμα σώματος πέρας ἐστίν. Ὡστε ὁ σχῆμα περὶ τὸν Θεὸν ἐννοῶν οὐδὲ τῆς σωματικῆς φύσεως καθαρεύειν αὐτὸν οἰηθήσεται. Πᾶν δὲ σῶμα καὶ σύνθετόν ἐστι πάντως, τὸ δὲ σύνθετον ἐκ τῆς τῶν ἑτερογενῶν συνδρομῆς ἔχει

28. Μάρκ. 8,38. 29. Ἡσ. 26,11.

30. Ἐξ. 33,11. Α' Κορ. 13,12.

τὸ θεῖο δάχτυλο, δὲ χωράει πὰ στὰ μάτια τῶν ἀνάξιων, ἐπειδὴ γίνεται ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς δόξας του ἀπροσπέλαστος γιὰ ὄσους τὸν βλέπουν. Γιατὶ ἀληθινὰ «ὅταν ἔρθει μὲ τὴ λαμπρότητά του», ὅπως λέει τὸ Εὐαγγέλιο, «καὶ ὅλοι οἱ ἄγγελοι μαζί του»²⁸, μόλις μποροῦν νὰ τὸν χωρέσουν οἱ δίκαιοι. Ἐνῶ ὁ ἀσεβῆς αἰρετικὸς ποὺ ἰουδαΐζει μένει ἀμέτοχος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ θέαμα, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας· γιατί λέει· «ἄς χαθεῖ ὁ ἀσεβῆς, γιὰ νὰ μὴ δεῖ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου»²⁹.

Ἀκολουθώντας λοιπὸν αὐτὰ μὲ τὴ λογικὴ σειρὰ ὄσων συνεκθέσαμε ὑψωθήκαμε στὴ σύλληψη τῆς θεωρίας γιὰ τὸ σημεῖο αὐτὸ. Ἄς ἐπανέλθουμε ὁμως στὸ θέμα μας. Πῶς αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο μαρτυρεῖ ὁ θεῖος λόγος ὅτι εἶδε ὀλοφάνερα τὸ Θεὸ σὲ τόσες θεοφάνειες καὶ ἔζησε αὐτὸ ποὺ λέει «πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ὅπως μιλάει κανένας στὸ φίλο του»³⁰, σὰ νὰ μὴν ἔχει πετύχει ὅσα πιστευόμε ἀπὸ τὴ γραφικὴ μαρτυρία ὅτι ἐπέτυχε, ἔχει ἀνάγκη νὰ τοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεός, σὰ νὰ μὴν τοῦ ἔχει παρουσιαστεῖ αὐτὸς ποὺ τὸν βλέπει πάντοτε; Καὶ ἡ φωνὴ ἀπὸ ψηλὰ τώρα συγκατατίθεται στὴν ἐπιθυμία ἐκεῖνου ποὺ τῆς ζητεῖ καὶ δὲν τοῦ ἀρνεῖται νὰ τοῦ προσθέσει καὶ τὴ χάρη αὐτῆ, πάλι ὁμως ὕστερα τὸν φέρνει σὲ ἀπελπισία, ὅταν ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀσύλληπτο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ αὐτὸ ποὺ ζητᾶ ἐκεῖνος. Ἀλλὰ τοῦ λέει ὁ Θεὸς ὅτι ὑπάρχει κοντά του ἓνας τόπος καὶ στὸν τόπο αὐτὸν μιὰ πέτρα καὶ στὴν πέτρα ἓνα βαθούλωμα, ὅπου διατάζει νὰ μπεῖ ὁ Μωυσῆς. Τοῦ λέει ἔπειτα ὅτι θὰ βάλει ὁ Θεὸς τὸ χέρι του στο στόμα τῆς σπηλιᾶς κι ἀφοῦ προσπεράσει θὰ τὸν καλέσει καὶ ὅταν βγεῖ ἀπὸ τὴ σπηλιὰ θὰ δεῖ τὰ νῶτα ἐκεῖνου ποὺ τὸν κάλεσε. Κι ἔτσι κι ἐκεῖνος πίστεψε ὅτι εἶδε αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε καὶ ἡ ὑπόσχεση τῆς θείας φωνῆς ἔγινε ἀδιάψευστη.

Αὐτὰ ἂν τὰ ἐκλαμβάνει κάποιος κατὰ τὸ γράμμα ὄχι μόνον εἶναι ἀσαφῆς ἢ ἐννοιά τους γιὰ ὄσους τὰ ἐξετάζουν, ἀλλὰ καὶ οὔτε θὰ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ μιὰ ἀταίριαστη ιδέα γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ μόνον ὅσα νοοῦμε μὲ κάποιο σχῆμα ἔχουν ἐμπρόσθιο μέρος καὶ ὀπίσθια. Τὸ σχῆμα ὁμως εἶναι τὸ πέρας ἑνὸς σώματος. Ὡστε, ὁποῖος φαντάζεται τὸ Θεὸ μὲ ἓνα σχῆμα, θὰ νομίσει πῶς οὔτε ἀπὸ σωματικὴ φύση εἶναι καθαρὸς. Ἀκόμα, κάθε σῶμα εἶναι ὅπωςδῆποτε σύνθετο. Καὶ τὸ σύνθετο συγκροτεῖται ἀπὸ συνένωση ἑτερογενῶν καὶ

τὴν σύστασιν. Τὸ δὲ συντεθειμένον οὐκ ἂν τις ἀδιάλυτον εἶποι εἶναι, τὸ δὲ διαλυόμενον ἄφθαρτον εἶναι οὐ δύναται. Φθορὰ γὰρ ἢ διάλυσις ἐστὶ τοῦ συνεστῶτος. Εἰ οὖν τις τὸ ὀπίσθιον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ γράμμα νοήσειεν, εἰς ταύτην τὴν ἀτοπίαν ἐκ τῆς ἀκολουθίας κατ' ἀνάγκην ἀπενεχθήσεται. Τὸ γὰρ ἐμπρόσθιον τε καὶ ὀπίσθιον ἐν σχήματι πάντως, τὸ δὲ σχῆμα ἐν σώματι. Τοῦτο δὲ διαλυτὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐστὶ. Διαλυτὸν γὰρ ἅπαν τὸ σύνθετον, τὸ δὲ λυόμενον ἄφθαρτον εἶναι οὐ δύναται. Ἔρα οὖν τῷ γράμματι δουλεύων φθορὰν διὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν νοημάτων περὶ τὸ Θεῖον ἐννοήσειεν. Ἀλλὰ μὴν 10 ἄφθαρτος ὁ Θεὸς καὶ ἀσώματος.

Ἄλλὰ τίς ἄρα τοῖς γεγραμμένοις ἐφαρμόσει διάνοια παρὰ τὸ ἐκ προχείρου νοούμενον; Εἰ δὴ οὖν τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἐν τῇ συμφράσει τοῦ λόγου γεγραμμένων ἑτέραν ἡμᾶς ἐξευρεῖν ἀναγκάζει διάνοιαν, προσήκει πάντως καὶ περὶ τοῦ ὄλου τὸ ἴσον διανοεῖσθαι. Οἷον 15 γὰρ ἐν τῷ μέρει νοήσομεν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ὄλον καταλαμβάνομεν. Οὐ γὰρ ἂν εἶη τι ὄλον μὴ ἐκ μερῶν συμπληρούμενον. Οὐκοῦν καὶ ὁ τόπος ὁ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἢ ἐν τῷ τόπῳ πέτρα καὶ τὸ ἐν ταύτῃ χώρημα, ὅπερ ὀπὴ ὀνομάζεται, καὶ ἢ ἐκεῖ τοῦ Μωϋσέως εἴσοδος καὶ ἢ τῆς θείας χειρὸς ἐπιβολὴ τοῦ στομίου καὶ ἢ πάροδος καὶ ἢ 20 κλήσις καὶ μετὰ ταύτην ἢ τῶν ὀπισθίων θεωρία εὐλογώτερόν τι τῷ τῆς ἀναγωγῆς νόμῳ θεωρηθήσεται.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰκαζόμενον; Ὅτι καθάπερ τὰ κατωφερῆ τῶν σωμάτων, εἴ τινα κατὰ τοῦ πρानοῦς ὄρμην λάβοι, κἂν μηδεὶς ἐπωθῶν μετὰ τὴν πρώτην κίνησιν τύχοι, αὐτὰ δι' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ κάταντες ἐν σφοδρᾷ τῇ φορᾷ συνελαύνεται, ἕως ἂν ἐπικλινῆς ἦ καὶ ὑποκατή 25 τῷ σχήματι τὸ τῇ φορᾷ ὑποκείμενον, μηδενὸς εὕρισκομένου τοῦ ἐξ ἀντιβάσεως τὴν ὄρμην ἀνακόπτοντος, οὕτω κατὰ τὸ ἔμπαλιν ἢ ψυχὴ τῆς γηϊνῆς προσπαθείας ἀπολυθεῖσα ἀνωφερῆς τε καὶ ὄξυπετής γίνεται πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω κίνησιν ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὸ ὕψος 30 ἀνιπταμένη. Μηδενὸς δὲ ὄντος ἄνωθεν τοῦ τὴν ὄρμην ἐπικόπτοντος (ἐλκτικὴ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν ἢ τοῦ καλοῦ φύσις ἐστὶ τῶν πρὸς ἐκείνην ἀναβλεπόντων), ἀεὶ πάντως ὑψηλοτέρα ἑαυτῆς γίνεται τῇ τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίᾳ συνεπεκτεινομένη τοῖς ἐμπροσθεν, καθὼς φησιν ὁ

δὲ θὰ πεῖ κανέναν πῶς ὅ,τι ἔχει συντεθεῖ εἶναι ἀδιάλυτο. Κι ὅποιο διαλύεται δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄφθαρτο· γιατί ἡ φθορὰ εἶναι ἡ διάλυση ὅποιου ἔχει συντεθεῖ. Ἄν λοιπὸν κάποιος ἐννοήσῃ τὰ νῶτα τοῦ Θεοῦ κατὰ γράμμα, ἡ λογικὴ ἀκολουθία θὰ τὸν ὀδηγήσῃ σ' αὐτὸ τὸ ἄτοπο. Γιατί τὸ ἐμπρὸς καὶ τὸ πίσω εἶναι ὅπωςδὴποτε γνωρίσματα τοῦ σχήματος καὶ τὸ σχῆμα εἶναι ιδιότητα τοῦ σώματος. Κι αὐτὸ εἶναι διαλυτὸ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του· γιατί κάθε σύνθετο εἶναι διαλυτό, κι ὅποιο διαλύεται δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄφθαρτο. Ἄρα, ὅποιος εἶναι δοῦλος τοῦ γράμματος μὲ τὴ λογικὴ σειρὰ τῶν νοημάτων θὰ ἀποδώσῃ στὸ θεῖο φθορὰ. Ὁ Θεὸς ὁμως εἶναι ἄφθαρτος καὶ ἀσώματος.

Ἄλλὰ ποιὸ νόημα μπορεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ κανεὶς στὰ γραπτὰ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ποῦ νοεῖται ἐκ τοῦ προχείρου; Ἄν λοιπὸν τὸ μέρος αὐτὸ τῶν συμφραζομένων μᾶς ἀναγκάζῃ νὰ βροῦμε ἓνα ἄλλο νόημα, πρέπει τὸ νόημα αὐτὸ νὰ τὸ ἀποδώσουμε καὶ στὸ ὄλο. Ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε τὸ μέρος, ἔτσι ὑποχρεωτικὰ κατανοοῦμε καὶ τὸ ὄλο. Γιατί δὲ θὰ ὑπῆρχε ἓνα ὄλο, ἂν δὲν συναποτελοῦνταν ἀπὸ μέρη. Ἐπομένως καὶ ὁ τόπος κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ ἡ πέτρα σ' αὐτὸν τὸν τόπο καὶ ὁ χῶρος μέσα σ' αὐτὴ, ποῦ τῆς δίνει τὸ ὄνομα, ὅπως καὶ ἡ εἴσοδος ἐκεῖ τοῦ Μωυσῆ καὶ τὸ φράξιμο τοῦ στομίου καὶ ἡ διέλευση τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κλήση καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ τὸ κοίταγμα τῶν νώτων θὰ ἐρμηνευτοῦν πιὸ εὐλόγα μὲ τὸν ἀλληγορικὸ τρόπο.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποῦ εἰκάζομε; Τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τὰ σώματα ποῦ ρέπουν πρὸς τὰ κάτω, ἂν μερικὰ κινηθοῦν σὲ πρηνές, ἀκόμα κι ἂν δὲν ὑπάρχει κανέναν νὰ τὰ σπρώχνῃ μετὰ τὴν πρώτη κίνηση, ἀπὸ μόνον τους τὰ ἴδια προχωροῦν στὸν κατήφορο μὲ μεγάλη φόρα, ὅσο βέβαια εἶναι τὸ ἔδαφος ἐπικλινές καὶ κατηφορίζει σ' ἐκεῖνο ποῦ κινεῖται καὶ δὲν βρίσκεται τίποτε μὲ ἀντίθετη κλίση ποῦ νὰ ἀνακόπτῃ τὴν ὀρμὴ. Ἔτσι κατὰ τὸ ἀντίστροφο, ἀφοῦ ἀπαλλαγεῖ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴ γήινη συνάφεια τείνει πρὸς τὰ ἄνω καὶ φτερουγίζει γρήγορα σὲ μιὰ κίνηση πρὸς τὰ ἄνω πετώντας ἀπὸ τὰ κάτω στὰ ὕψη. Κι ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει κανέναν ν' ἀνακόπτῃ ἀπὸ ἐπάνω τὴν ὀρμὴ (γιατί ἡ φύση τοῦ καλοῦ ἔλκει στὸν ἑαυτὸ της ὅσους ἀποβλέπουν σ' αὐτὴ), ἀσφαλῶς γίνεται ὀλοένα πιὸ ὑψηλὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της καὶ ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὴν ἐπιθυ-

ἀπόστολος, καὶ πάντοτε πρὸς τὸ ὑψηλότερον τὴν πτῆσιν ποιήσεται. Ποθοῦσα γὰρ διὰ τῶν ἤδη κατειλημμένων μὴ καταλιπεῖν τὸ ὕψος τὸ ὑπερκείμενον, ἄπαυστον ποιεῖται τὴν ἐπὶ τὸ ἄνω φορὰν ἀεὶ διὰ τῶν προηγουσμένων τὸν πρὸς τὴν πτῆσιν τόνον ἀνανεάζουσα. Μόνη γὰρ 5 ἢ κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια καμάτω τρέφει τὴν δύναμιν, οὐκ ἐνδιδούσα διὰ τοῦ ἔργου τὸν τόνον, ἀλλ' ἐπαύξουσα.

Διὰ τοῦτό φαμεν καὶ τὸν μέγαν Μωϋσέα ἀεὶ μείζω γινόμενον μηδαμοῦ ἴστασθαι τῆς ἀνόδου μηδέ τινα ὄρον ἑαυτῷ ποιεῖσθαι τῆς ἐπὶ τὸ ἄνω φορᾶς, ἀλλ' ἄπαξ ἐπιβάντα τῆς κλίμακος ἢ ἐπεστήρικτο 10 ὁ Θεός, καθὼς φησιν Ἰακώβ, εἰσαεὶ τῆς ὑπερκειμένης βαθμίδος ἐπιβαίνειν καὶ μηδέποτε ὑψούμενον παύεσθαι διὰ τὸ πάντοτε εὐρίσκειν τῆς κατειλημμένης ἐν τῷ ὕψει βαθμίδος τὸ ὑπερκείμενον. Ἀρνεῖται τὴν πρὸς τὴν βασιλίδα τῶν Αἰγυπτίων κατεψευσμένην συγγενεῖαν. Ἐκδικος γίνεται τοῦ Ἑβραίου. Μετανίσταται πρὸς τὴν ἔρη- 15 μον διαγωγὴν, ἣν ὁ ἀνθρώπινος οὐκ ἐτάραξε βίος. Ποιμένει ἐν ἑαυτῷ τὴν τῶν ἡμέρων ζώων ἀγέλην. Ὁρᾷ τοῦ φωτὸς τὴν λαμπηδόνα. Ἀβαρῆ ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ φῶς ἄνοδον τῆ περιαιρέσει τοῦ ὑποδήματος. Ἐξαιρεῖται πρὸς ἐλευθερίαν τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον. Ὑποβρύχιον βλέπει τὸν ἐχθρὸν κατὰ τῶν κυμάτων δυόμενον. Ὑπὸ 20 τῆ νεφέλῃ αὐλίζεται. Τῆ πέτρα θεραπεύει τὸ δίψος. Τῷ οὐρανῷ γεωργεῖ τὸν ἄρτον. Εἶτα τῆ ἐκτάσει τῶν χειρῶν καταγωνίζεται τὸ ἀλλόφυλον. Ἀκούει τῆς σάλπιγγος. Τὸν γνόφον ὑπέρχεται. Ἐπὶ τὰ ἄδυστα τῆς ἀχειροποιήτου σκηνῆς παραδύεται. Μανθάνει τῆς θείας ἱερωσύνης τὰ ἀπόρρητα. Ἐξαφανίζει τὸ εἶδωλον, ἰλεοῦται τὸ θεῖον, 25 ἀνακαλεῖται τὸν ἐν τῇ κακίᾳ τῶν Ἰουδαίων συντριβέντα νόμον, λάμπει τῆ δόξῃ, καὶ διὰ τοσούτων ἐπαρθεὶς ὑψωμάτων ἔτι σφριγᾷ τῆ ἐπιθυμία καὶ ἀκορέστως ἔχει τοῦ πλείονος, καὶ οὐδ' ἐπὶ παντὸς κατ' ἐξουσίαν ἐνεφορεῖτο, ἔτι διψᾷ καὶ ὡς μήπως μετεσχηκῶς τυχεῖν δέεται, ἐμφανῆσαι αὐτῷ τὸν Θεὸν ἰκετεῦων, οὐχ ὡς μετέχειν δύνα- 30 ται, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνός ἐστι.

Δοκεῖ δέ μοι τὸ τοιοῦτο παθεῖν ἐρωτικῇ τινι διαθέσει πρὸς τὸ τῆ φύσει καλὸν τῆς ψυχῆς διατεθείσης, ἣν δὴ ἢ ἐλπίς ἀπὸ τοῦ ὀφθέντος

μία της για τὰ οὐράνια, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³², καὶ πάντοτε ἡ πτήση της θὰ γίνεται πρὸς τὰ ψηλότερα. Ἐπειδὴ ποθεῖ δηλαδή με ὅσα ἔχει ὡς τῶρα κατακτήσει νὰ μὴν ἐγκαταλείψει τὰ πιὸ πάνω ὕψη, συνεχίζει ἀκατάπαυστα τὴν κίνηση πρὸς τὰ ἄνω, ἀνανεώνοντας πάντοτε με ὅσα ἔχει διατρέξει τὴν τάση της γιὰ τὴν πτήση. Γιατὶ μόνη ἡ δραστηριότητα τῆς ἀρετῆς τρέφει τὴ δύναμή της με τὸν κόπο· δὲν ὑποβαθμίζει με τὴν ἐργασία της τὴν ἔνταση ἀλλὰ τὴν ἐπαυξάνει.

Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι καὶ ὁ μέγας Μωυσῆς, ἐπειδὴ γινόταν ὀλοένα μεγαλύτερος, δὲ σταματοῦσε πουθενὰ τὸ ἀνέβασμά του οὔτε ἔβαζε κάποιο ὄριο στὴ φορά του πρὸς τὰ ἄνω. Ἀλλὰ μιὰ καὶ πάτησε τὴ σκάλα ὅπου στηριζόταν ὁ Θεός³³, ὅπως λέει ὁ Ἰακώβ, ἀνέβαινε πάντοτε στὸ πιὸ πάνω σκαλί καὶ ποτέ δὲν ἔπαυε νὰ ὑψώνεται, ἐπειδὴ ἔβρισκε πάντοτε τὸ ψηλότερο σκαλί ἀπὸ ἐκεῖνο ὅπου εἶχε σταθεῖ. Ἀρνεῖται τὴν ψευδὴ συγγένεια με τὴ βασιλοπούλα τῶν Αἰγυπτίων καὶ γίνεται ἐκδικητὴς τοῦ Ἑβραίου. Μετοικεῖ καὶ ζεῖ στὴν ἔρημο, πού δὲν τὴν τάραζε ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ. Βόσκει τὸ κοπάδι του ἀπὸ τὰ ἡμέρα ζῶα του, βλέπει τὴ λάμψη τοῦ φωτός, κάνει ἀνάλαφρο τὸ ἀνέβασμά του πρὸς τὸ φῶς με τὴν ἀφαίρεση τῶν ὑποδημάτων του. Βγάζει ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ στὴν ἐλευθερία τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμοφύλους του, βλέπει τὸν ἐχθρὸ νὰ πηγαίνει στὸ βυθὸ βουλιάζοντας κάτω ἀπὸ τὸ κύμα. Κατασκηνώνει κάτω ἀπὸ τὴ νεφέλη, σβήνει τὴ δίψα ἀπὸ τὴν πέτρα, καλλιεργεῖ τὴν τροφὴ τους στὸν οὐρανό. Ἐπειτα κατανικᾷ τοὺς ἄλλοφύλους με τὸ ἄπλωμα τῶν χεριῶν. Ἀκούει τὸν ἦχο τῆς σάλπιγγας, εἰσέρχεται μέσα στὸ γνόφο καὶ εἰσχωρεῖ στὰ ἄδυτα τῆς ἀχειροποίητης σκηνῆς. Μαθαίνει τὰ ἀπόρρητα τῆς θείας ἱερωσύνης, ἐξαφανίζει τὸ εἶδωλο, ἐξιλεώνει τὸ θεῖο, ἀνακαλεῖ τὸ νόμο πού συντρίφτηκε ἀπὸ τὴν κακία τῶν Ἰουδαίων, λάμπει ἀπὸ δόξα. Καὶ ἀφοῦ ὑψώθηκε ἀπὸ τόσα ὑψώματα, ἡ ἐπιθυμία κρατᾷ ἀκόμα τὸ σφρίγος της καὶ εἶναι ἀκόρεστη γιὰ τὸ καλύτερο κι αὐτὸ πού πάντα τὸν γέμιζε κατὰ τὴν ἐξουσία πού εἶχε, τὸ διψᾷ ἀκόμα καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸ μετάσχει σὰ νὰ μὴν τὸ ἔχει μετάσχει ποτέ καὶ ἰκετεύει νὰ τοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεός, ὄχι ὅπως μπορεῖ νὰ τὸν μετέχει, ἀλλὰ ὅπως εἶναι ἐκεῖνος.

Αὐτὸ νομίζω τὸ ἔπαθε ἀπὸ κάποια ἐρωτικὴ διάθεση πού ἐνίωσε ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλό, τὴν ὁποία ἡ ἐλπίδα

καλοῦ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἐπεσπάσατο διὰ τοῦ πάντοτε καταλαμ-
 βανομένου πρὸς τὸ κεκρυμμένον αἰεὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκκαίουσα.
 Ὅθεν ὁ σφοδρὸς ἐραστὴς τοῦ κάλλους τὸ αἰεὶ φαινόμενον ὡς εἰκόνα
 τοῦ ποθουμένου δεχόμενος, αὐτοῦ τοῦ ἀρχετύπου χαρακτῆρος ἐμφο-
 5 ρηθῆναι ἐπιποθεῖ. Καὶ τοῦτο βούλεται ἢ τολμηρά τε καὶ παριοῦσα
 τοὺς ὄρους τῆς ἐπιθυμίας αἴτησις, τὸ μὴ διὰ κατόπτρων τινῶν καὶ
 ἐμφάσεων, ἀλλὰ κατὰ πρόσωπον ἀπολαῦσαι τοῦ κάλλους, ἢ δὲ θεία
 φωνὴ δίδωσι τὸ αἴτηθέν, δι' ὧν ἀπαναίνεται, ἐν ὀλίγοις τοῖς ρήμα-
 σιν ἀμέτρητόν τινα βυθὸν νοημάτων παραδεικνύουσα. Τὸ μὲν γὰρ
 10 πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῷ ἢ τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεὰ κατένευσε,
 στάσιν δὲ τινα τοῦ ποθουμένου καὶ κόρον οὐκ ἐπαγγέλλεται. Οὐ γὰρ
 ἂν ἑαυτὸν ἔδειξε τῷ θεράποντι, εἴπερ τοιοῦτον ἦν τὸ ὀρώμενον,
 ὥστε στήσαι τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βλέποντος, ὡς ἐν τούτῳ ὄντος τοῦ
 ἀληθῶς ἰδεῖν τὸν Θεόν, ἐν τῷ μὴ λῆξαι ποτε τῆς ἐπιθυμίας τὸν πρὸς
 15 αὐτὸν ἀποβλέποντα. Φησὶ γάρ· «οὐ δυνήσῃ τὸ πρόσωπόν μου ἰδεῖν·
 οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται». Τοῦτο δὲ
 οὐχ ὡς αἴτιον τοῦ θανάτου τοῖς ὀρῶσι γινόμενον ὁ λόγος ἐνδείκνυται
 (πῶς γὰρ ἂν τὸ τῆς ζωῆς πρόσωπον αἴτιον θανάτου τοῖς ἐμπελέσασι
 γένοιτ' ἂν ποτε;), ἀλλ' ἐπειδήπερ ζωοποιὸν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον,
 20 ἴδιον δὲ γνώρισμα τῆς θείας φύσεώς ἐστι τὸ παντὸς ὑπερκειῖσθαι
 γνωρίσματος, ὁ τοίνυν τῶν γινωσκομένων τι τὸν Θεὸν εἶναι οἰόμε-
 νος, ὡς παρατραπείς ἀπὸ τοῦ ὄντως ὄντος πρὸς τὸ τῇ καταληπτικῇ
 φαντασίᾳ νομισθὲν εἶναι, ζωὴν οὐκ ἔχει. Τὸ γὰρ ὄντως ὄν ἢ ἀληθῆς
 ἐστι ζωὴ. Τοῦτο δὲ εἰς ἐπίγνωσιν ἀνέφικτον. Εἰ οὖν ὑπερβαίνει τὴν
 25 γνῶσιν ἢ ζωοποιὸς φύσις, τὸ καταλαμβανόμενον πάντως ζωὴ οὐκ
 ἐστιν. Ὅ δὲ μὴ ἐστι ζωὴ, παρεκτικὸν γενέσθαι ζωῆς φύσιν οὐκ ἔχει.
 Οὕτως οὖν πληροῦται τῷ Μωϋσεῖ τὸ ποθούμενον, δι' ὧν ἀπλήρω-
 τος ἢ ἐπιθυμία μένει. Παιδεύεται γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ
 Θεῖον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀόριστον, οὐδενὶ περιειργόμενον πέρα-
 30 τι. Εἰ γὰρ ἐν τινὶ πέρατι νοηθεῖν τὸ Θεῖον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ μετ'
 ἐκεῖνο συνθεωρηθῆναι τῷ πέρατι. Πάντως γὰρ εἰς τι καταλήγει τὸ
 περατούμενον, ὥσπερ χερσαίων πέρας ἄκρον ἐστὶ καὶ ἐνύδρων τὸ

ἀπέσπασε ἀπὸ τὸ καλὸ ποὺ φάνηκε πρὸς τὸ πιὸ πάνω, ἀναρριπίζοντας ὀλοένα τὴν ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνο ποὺ εἶναι κρυμμένο μὲ αὐτὸ ποὺ κάθε φορὰ κατακτᾷ. Γι' αὐτὸ ὁ σφοδρὸς ἐραστής τῆς ὠραιότητος, δεχόμενος αὐτὸ ποὺ φαίνεται πάντοτε ὡς εἰκόνα τοῦ πάθους του, ποθεῖ νὰ γεμίσει ἀπὸ τὸ ἀρχέτυπο χάραγμα. Κι αὐτὸ θέλει ἢ τολμηρὴ αἴτηση ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τῆς ἐπιθυμίας, ν' ἀπολαύσει τὴν ὀμορφιὰ κατὰ πρόσωπο κι ὄχι διαμέσου κατόπτρων καὶ ἐμφανίσεων³⁴. Καὶ ἡ θεία φωνὴ δίνει ὅ,τι τῆς ζητήθηκε μὲ ὅσα ἀρνεῖται, δείχνοντας μὲ λίγους λόγους κάποιο ἀμέτρητο βυθὸ νοημάτων. Ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Θεοῦ συγκατένευσε νὰ ικανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμία του, δὲν τοῦ ὑπόσχεται ὅμως τὴν παύση τῆς καὶ τὸν κορεσμό τῆς. Δὲ θὰ ἔδειχνε τότε τὸν ἑαυτό του στὸν ὑπηρέτη του, ἂν αὐτὸ ποὺ ἔβλεπε ἦταν τέλειο ποὺ νὰ τοῦ σταματήσῃ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἔβλεπε, γιατί σ' αὐτὸ ἀκριβῶς βρισκόταν ἡ ἀληθινὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ σταματήσῃ δηλαδὴ ἡ ἐπιθυμία ἐκείνου ποὺ ἀτένιζε σ' αὐτόν. Γιατὶ λέει: «δὲ θὰ μπορέσεις νὰ δεῖς τὸ πρόσωπό μου· γιατί ἄνθρωπος ποὺ θὰ δεῖ τὸ πρόσωπό μου δὲ θὰ ζήσει»³⁵. Δὲν κάνει ἐδῶ ὁ λόγος ἐνδειξὴ ὅτι αὐτὸ γίνεται αἰτία θανάτου γι' αὐτοὺς ποὺ βλέπουν (πῶς δηλαδὴ τὸ πρόσωπο τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ αἷτιο θανάτου γιὰ ὅσους τὸ πλησίασαν;), ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὸ θεῖο εἶναι ζωντανὸ ἀπὸ τὴ φύση του καὶ τὸ ἴδιο γνώρισμα τῆς θείας φύσης εἶναι ὅτι βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε γνώρισμα, ὁποῖος νομίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κάτι ἀπὸ ὅσα μποροῦν νὰ γίνουν γνωστά, ἐπειδὴ ἔχει παρακτραπεῖ ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ ὄν πρὸς αὐτὸ ποὺ νόμισε μὲ τὴ φαντασία του ὅτι ὑπάρχει, αὐτὸς δὲν ἔχει ζωὴ. Γιατὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ εἶναι τὸ ἀληθινὸ ὄν. Κι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωστεῖ. Ἄν λοιπὸν ἡ ζωοποιὸς φύση ὑπερβαίνει τὴ γνώση, τότε αὐτὸ ποὺ γίνεται γνωστὸ ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι ζωὴ. Καὶ εἶναι ἀφύσικο ὅποιο δὲν εἶναι ζωὴ νὰ γίνῃ παρεκτικὸ ζωῆς. Ἔτσι ἐκπληρώνεται ὅ,τι ποθεῖ ὁ Μωυσῆς, μὲ αὐτὰ ποὺ ἡ ἐπιθυμία του μένει ἀνεκπλήρωτη. Μὲ ὅσα εἶπε μαθαίνομε ὅτι τὸ θεῖο σύμφωνα μὲ τὴ φύση του εἶναι ἀπεριόριστο καὶ δὲν περιγράφεται ἀπὸ κανένα πέρασ. Γιατὶ, ἂν νοήσομε τὸ θεῖο μέσα σὲ κάποια πέρατα, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ θεωρήσομε μέσα στὸ πέρασ καὶ τὸ ἔπειτα ἀπὸ αὐτό. Ὅ,τι περατώνεται ὑποχρεωτικὰ καταλήγει σὲ κάτι, ὅπως τὸ πέρασ τῶν χερσαίων ~~ζώων~~ εἶναι τὸ ἄκρο τῆς στεριᾶς καὶ τῶν

ὕδωρ. Ὡς οὖν πᾶσι τοῖς μορίοις αὐτοῦ ὁ μὲν ἰχθὺς ἐμπεριέχεται τῷ ὕδατι τὸ δὲ πτηνὸν τῷ ἀέρι καὶ μέσον τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ νηκτὸν ἢ πρὸς τὸ πτηνὸν τοῦ ἀέρος ἢ ἄκρα τοῦ πέρατός ἐστιν ἐπιφάνεια, ἢ τὸ πτηνὸν ἢ τὸν ἰχθὺν περιέχουσα, ἦν τὸ ὕδωρ ἢ ὁ ἀήρ διαδέχεται, οὐ-
5 τως ἀνάγκη εἶπερ ἐν πέρατι νοοῖτο τὸ Θεῖον τῷ ἑτερογενεῖ κατὰ τὴν φύσιν ἐμπεριέχεσθαι, τὸ δὲ ἐμπεριέχον τοῦ ἐναπειλημμένου πολλα-
πλάσιον εἶναι ἢ ἀκολουθία τοῦ λόγου μαρτύρεται.

Ἄλλὰ μὴν καλὸν εἶναι τὸ Θεῖον ὁμολογεῖται τῇ φύσει, τὸ δὲ πρὸς τὸ καλὸν ἑτεροφυῶς ἔχον ἄλλο τι παρὰ τὸ καλὸν πάντως ἐστί,
10 τὸ δὲ ἔξω τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τοῦ κακοῦ φύσει καταλαμβάνεται. Ἐδεί-
χθη δὲ πολλαπλάσιον εἶναι τοῦ περιεχομένου τὸ περιέχον. Ἀνάγκη πᾶσα τοὺς ἐν πέρατι τὸ Θεῖον οἰομένους εἶναι καὶ ἐμπεριειληφθαι τοῦτο τῇ κακίᾳ συντίθεσθαι. Ἐλαττουμένου δὲ πάντως τοῦ περιεχο-
μένου τῆς τοῦ περιέχοντος φύσεως, ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν ἐπικράτη-
15 σιν τοῦ πλεονάζοντος γίνεσθαι. Οὐκοῦν δυναστεύεσθαι τὸ καλὸν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου κατασκευάζει ὁ πέρατί τινι περιείργων τὸ Θεῖον. Ἄλλὰ μὴν τοῦτο ἄτοπον. Οὐκ ἄρα περίληψις τις τῆς ἀορίστου φύσε-
ως νομισθήσεται, τὸ δὲ ἀπερίληπτον καταληφθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. Ἄλλὰ πᾶσα ἔπρὸς τὸ καλὸν ἢ ἐπιθυμία, ἢ πρὸς τὴν ἀνοδὸν ἐκείνην
20 ἐφελκομένη, αἰεὶ τῷ δρόμῳ τοῦ πρὸς τὸ καλὸν ἰεμένου συνεπεκτείνε-
νεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὄντως τὸ ἰδεῖν τὸν Θεόν, τὸ μηδέποτε τῆς ἐπι-
θυμίας κόρον εὔρεῖν. Ἄλλὰ χρὴ πάντοτε βλέποντα, δι' ὧν ἐστί δυνα-
τὸν ὄρᾶν, πρὸς τὴν τοῦ πλέον ἰδεῖν ἐπιθυμίαν ἐκκαίεσθαι. Καὶ οὕτως οὐδεὶς ὄρος ἐπικόπτει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνόδου τὴν ἀβξησιν, διὰ τὸ
25 μῆτε τοῦ καλοῦ τι πέρας εὐρίσκεσθαι μῆτε τινὶ κόρῳ τὴν πρόοδον τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίας ἐγκόπτεσθαι.

Ἄλλὰ τίς ὁ τόπος ἐκεῖνος ὁ παρὰ τῷ Θεῷ νοούμενος; τίς δὲ ἡ πέτρα; Καὶ τί πάλιν ἐν τῇ πέτρᾳ τὸ χώρημα; Τίς δὲ χεὶρ τοῦ Θεοῦ ἢ τὸ στόμιον τῆς πέτρας διαλαμβάνουσα; Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πάροδος τίς;
30 Τί δὲ αὐτοῦ τὸ ὀπίσθιον, ὃπερ αἰτήσαντι τῷ Μωϋσεῖ τὴν κατὰ πρό-
σωπον ὄψιν δώσειν ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο; Χρὴ γὰρ πάντως μέγα τι τούτων πάντων ἕκαστον εἶναι καὶ τῆς τοῦ διδόντος μεγαλοδωρεᾶς

υδροβίων τὸ νερό. Ὅπως λοιπὸν τὸ ψάρι μὲ ὄλα τὰ μέρη του περιέχεται μέσα στὸ νερὸ καὶ τὸ πουλὶ μέσα στὸν ἀέρα καὶ ἀνάμεσα στὸ νερὸ καὶ τὸ υδροβίον ἢ στὸ πτηνὸ καὶ τὸν ἀέρα εἶναι ἡ ἀκραία ἐπιφάνεια τοῦ πέρατος, πού περιέχει τὸ πτηνὸ ἢ τὸ ψάρι, καὶ τὴ δέχεται τὸ νερὸ ἢ ὁ ἀέρας, ἔτσι εἶναι ἀνάγκη ἂν τὸ θεῖο νοεῖται μέσα σὲ πέρας νὰ περιέχεται μέσα σὲ ἓνα ἑτερογενὲς κατὰ τὴ φύση. Καὶ ἡ συνέπεια τοῦ λόγου μαρτυρεῖ ὅτι τὸ περιέχον εἶναι πολλαπλάσιο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο.

Ὁμολογοῦμε ὁμως ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση του καλὸ· ἐνῶ ὅποιο ἔχει διαφορετικὴ φύση ἀπὸ τὸ καλὸ εἶναι ὑποχρεωτικὰ κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ καλὸ· ὅποιο ὁμως εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ καλὸ νοεῖται μέσα στὴ φύση τοῦ κακοῦ. Δείξαμε ὅτι τὸ περιέχον εἶναι πολλαπλάσιο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο. Εἶναι ἀνάγκη ὅσοι νομίζουν ὅτι τὸ θεῖο βρίσκεται μέσα σὲ πέρας νὰ δέχονται ὅτι αὐτὸ περιλαμβάνεται μέσα στὴν κακία. Κι ἀφοῦ μειονεκτεῖ ὑποχρεωτικὰ τὸ περιεχόμενο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ περιέχοντος, εἶναι ἀκόλουθο λογικὰ νὰ ἐπικρατεῖ τὸ πλεονάζον. Ἐπομένως ὅποιος περικλείει σ' ἓνα πέρας τὸ θεῖο ἀποδεικνύει ὅτι τὸ καλὸ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ ἀντίθετο. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι βέβαια ἄτοπο. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ φανταστοῦμε μιὰ περίληψη σὲ κάτι τῆς ἀπεριόριστης φύσης. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταληφθεῖ τὸ ἀπερίληπτο. Ἄλλὰ ὄλη ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὸ καλὸ, πού ἔλκεται σ' ἐκεῖνο τὸ ἀνέβασμα, ἀκολουθεῖ πάντοτε τὴν πορεία ἐκείνου πού τρέχει πρὸς τὸ καλὸ. Κι αὐτὸ πραγματικὰ σημαίνει νὰ δεῖς τὸ Θεό, τὸ νὰ μὴν κορεσθεῖ ποτὲ ἡ ἐπιθυμία σου. Ἄλλὰ πρέπει πάντοτε βλέποντας μέσα ἀπὸ ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ βλέπεις, νὰ φλογίζεσαι μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ δεῖς περισσότερα. Κι ἔτσι κανένα ὄριο δὲ διακόπτει τὴν αὔξηση τοῦ ἀνεβάσματος πρὸς τὸ Θεό, γιατί οὔτε ὄριο τοῦ καλοῦ βρίσκεται οὔτε ἡ πρόοδος τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὸ καλὸ διακόπτεται ἀπὸ τὸν κόρο.

30/10

Ποιὸς ὁμως εἶναι ἐκεῖνος ὁ τύπος πού φανταζόμαστε κοντὰ στὸ Θεό; Ποιὰ εἶναι ἡ πέτρα; Καὶ τί εἶναι πάλι αὐτὸς ὁ χῶρος μέσα στὴν πέτρα; Τί τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ πού καλύπτει τὸ στόμιον τῆς πέτρας; Καὶ τί τὸ πέραςμα τοῦ Θεοῦ; Τί εἶναι τὰ νῶτα του πού ὑπόσχεται ὁ Θεὸς ὅτι θὰ δείξει στὸ Μωυσῆ πού ζήτησε νὰ τὸν δεῖ κατὰ πρόσωπο; Πρέπει ὅπωςδήποτε καθένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ εἶναι

ἐπάξιον, ὥστε πάσης τῆς γενομένης ἤδη τῷ μεγάλῳ θεράποντι θεοφανείας τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην μεγαλοπρεπεστέραν τε καὶ ὑψηλοτέραν πιστεῦεσθαι. Πῶς ἂν οὖν τις τὸ ὕψος ἐκ τῶν εἰρημένων κατανοήσειεν, ἐφ' ὃ μετὰ τοσαύτας ἀναβάσεις ὃ τε Μωϋσῆς ἀναβῆναι
5 ποθεῖ καὶ ὁ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐξευμαρίζει διὰ τῆς ὁδηγίας τὴν ἀνοδον, «ἰδοὺ τόπος», φησί, «παρ' ἐμοί»;

Συμβαίνει τάχα τοῖς προτεθεωρημένοις τὸ νόημα. Τόπον γὰρ εἰπὼν οὐ περιεῖργει τῷ ποσῷ τὸ δεικνύμενον (ἐπὶ γὰρ τοῦ ἀπόσου
10 μέτρον οὐκ ἔστιν), ἀλλὰ τῇ παραλήψει τῆς κατὰ τὸ μέτρον περιγραφῆς ἐπὶ τὸ ἀπειρόν τε καὶ ἀόριστον χειραγωγεῖ τὸν ἀκούοντα. Δοκεῖ τοίνυν τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑποσημαίνειν ὁ λόγος· Ἐπειδὴ σοὶ πρὸς τὸ ἔμπροσθεν ἢ ἐπιθυμία συντέταται καὶ σοὶ κόρος τοῦ δρόμου οὐδεὶς, οὐδέ τινα ὄρον τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίστασαι, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς τὸ πλεον ὁ πό-
15 θος βλέπει, τοσοῦτός ἐστιν ὁ παρ' ἐμοὶ τόπος, ὥστε τὸν ἐν αὐτῷ διαθέοντα μηδέποτε δυνηθῆναι λῆξαι τοῦ δρόμου, ὁ δὲ δρόμος ἐτέρῳ λόγῳ στάσις ἐστὶ· «στήσω γὰρ σε», φησὶν, «ἐπὶ τῆς πέτρας».

Τοῦτο δὴ τὸ πάντων παραδοξότατον, πῶς τὸ αὐτὸ καὶ στάσις ἐστὶ καὶ κίνησις. Ὁ γὰρ ἀνιῶν πάντως οὐχ ἴσταται καὶ ὁ ἐστῶς οὐκ
20 ἀνέρχεται, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ ἐστάναι τὸ ἀναβῆναι γίνεται· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὅτι ὄσω τις παγίως τε καὶ ἀμεταθέτως ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμένει, τοσοῦτω πλεον τὸν τῆς ἀρετῆς διανύει δρόμον. Ὁ γὰρ περισφαλῆς τε καὶ ὀλισθηρὸς κατὰ τὴν τῶν λογισμῶν βάσιν, ἀβέβαιον τὴν ἐν τῷ καλῷ στάσιν ἔχων, κλυδωνιζόμενός τε καὶ περιφερόμενος, καθῶς
25 φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ ταῖς περὶ τῶν ὄντων ὑπολήψεσιν ἐπιδιστάζων καὶ κραδαινόμενος οὐκ ἂν ποτε πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ἀναδράμοι. Ὡς οἱ διὰ ψάμμου βαδίζοντες πρὸς τὸ ἄνακτες, κἂν μεγάλα τύχωσι τοῖς ποσὶ διαβαίνοντες, ἀνήνυτα μοχθοῦσιν αἰεὶ πρὸς τὸ κάτω τῆς βάσεως συγκαταρρεούσης τῇ ψάμμῳ, ὡς τὴν μὲν κίνησιν
30 ἐνεργεῖσθαι, πρόοδον δὲ μηδεμίαν τῆς κινήσεως γίνεσθαι. Εἰ δέ τις, καθῶς ἢ ψαλμῳδία φησί, τῆς τοῦ βυθοῦ ὑποστάθμης ἀνασπάσας τοὺς πόδας ἐπὶ τῆς πέτρας τούτους ἐρείσειεν (ἡ πέτρα δὲ ἐστὶν ὁ

36. Ρωμ. 8,28. 37. Ἐξ. 33,21.

38. Ἐξ. 33,22. Ψαλμ. 39,3. 39. Ἐφ. 4,14.

κάτι μεγάλο κι ἀντάξιο τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ δωρεοδότη, ὥστε ἀπὸ ὅλη τὴ θεοφάνεια πού ἔγινε ἤδη στὸ μεγάλο ὑπηρέτη νὰ πιστεύεται ἢ ὑπόσχεση αὐτὴ μεγαλοπρεπέστερη καὶ ὑψηλότερη. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε κανένας νὰ συλλάβει ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν τὸ ὕψος, στὸ ὁποῖο κι ὁ Μωυσῆς ποθεῖ ν' ἀνεβεῖ ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀναβάσεις, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος πού βοηθεῖ σὲ ὅλα σχετικὰ μὲ τὸ ἀγαθὸ ὅσους ἀγαποῦν τὸ Θεὸ³⁶ διευκολύνει τὴν ἀνοδο μὲ τὴν ὁδηγία του λέγοντας, «νά, ὑπάρχει τόπος κοντά μου»³⁷;

Ἴσως τὸ νόημα συμφωνεῖ μὲ ὅσα ἐκθέσαμε προηγουμένως. Γιατὶ λέγοντας 'τόπος' δὲν περιορίζει ποσοτικὰ αὐτὸ πού δείχνει (τὸ ἄποσο δὲν ἔχει μέτρο), ἀλλὰ χρησιμοποιοῦντας τὴν περιγραφή βάσει τοῦ μέτρου ὁδηγεῖ τὸν ἀκροατὴ του στὸ ἄπειρο καὶ τὸ ἀπεριόριστο. Ὁ λόγος λοιπὸν ὑποδηλώνει νομίζω ἓνα τέτοιο νόημα. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιθυμία σου σπεύδει ὀλοένα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ δὲ νιώθεις κανένα κόρο στὴν πορεία σου οὔτε γνωρίζεις κανένα ὄριο στὸ ἀγαθό, ἀλλὰ ὁ πόθος σου βλέπει συνέχεια πρὸς τὸ περισσότερο, εἶναι τόσος ὁ τόπος κοντά μου, ὥστε, ὅποιος τρέχει μέσα σ' αὐτόν, νὰ μὴν μπορέσει ποτὲ νὰ βάλει τέρμα στὸ δρόμο του. Κι ὁ δρόμος μὲ ἄλλο λόγο εἶναι στάση· γιατί λέει, «θὰ σὲ κάνω νὰ σταθεῖς ἐπάνω στὴν πέτρα»³⁸.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ πιὸ παράδοξο ἀπὸ ὅλα· πῶς δηλαδὴ τὸ ἴδιο εἶναι καὶ στάση καὶ κίνηση. Ὅποιος ἀνεβαίνει ὅπωςδῆποτε δὲ στέκεται κι ὅποιος στέκεται δὲν ἀνεβαίνει. Ἐδῶ ὅμως ἡ ἀνάβαση πραγματοποιεῖται μὲ τὴν στάση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ὅσο πιὸ πάγια καὶ ἀμετάθετα παραμένει καθένας στὸ ἀγαθό, τόσο περισσότερο διανύει τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς. Ὅποιος στηρίζεται σὲ λογισμοὺς ἐπισφαλεῖς κι ὀλισθηροὺς, ἐπειδὴ ἡ στάση του στὸ καλὸ εἶναι ἀβέβαιη καὶ «κλυδωνίζεται καὶ πάει δῶθε κεῖθε»³⁹, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, κι ἀμφιβάλλει καὶ ταλαντεύεται στὶς γνώμες του γιὰ τὰ ὄντα, δὲ θ' ἀνεβεῖ ποτὲ στὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς. Ὅπως ὅσοι ἀνεβαίνουν σὲ ἀνηφορικὴ ἀμμουδιά· κι ἂν τύχει νὰ κάνουν μεγάλες δρασκελιές, μοχθοῦν δίχως ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ τὰ πατήματά τους καταρρέουν πρὸς τὸ κάτω μαζί μὲ τὴν ἄμμο, ἔτσι κίνηση βέβαια γίνεται, δὲ σημειώνεται ὅμως καμιά πρόοδος σ' αὐτὴ. Κι ἂν κάποιος, ὅπως λέει ὁ ψαλμὸς, ἀποσπώντας τὰ πόδια του ἀπὸ τὴ λάσπη τοῦ βυθοῦ τὰ στηρίζει ἐπάνω στὴν πέτρα (καὶ ἡ πέτρα εἶναι ὁ

Χριστός, ἡ παντελὴς ἀρετὴ), ὄσω μᾶλλον ἐδραῖος ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀμετακίνητος, κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Παύλου, γίνεται, τοσοῦτω θᾶπτον διανύει τὸν δρόμον, οἷόν τιτι πτερῶ τῇ στάσει χρώμενος καὶ πρὸς τὴν ἄνω πορείαν διὰ τῆς βεβαιότητος τοῦ ἀγαθοῦ τὴν καρδίαν
5 πτερούμενος.

Ὁ οὖν ὑποδείξας τῷ Μωϋσεῖ τὸν τόπον παρορμᾶ πρὸς τὸν δρόμον. Τὴν τε ἐπὶ τῆς πέτρας ἐπαγγειλάμενος στάσιν τὸν τρόπον τῆς θείας ἐκείνης σταδιοδρομίας αὐτῷ ὑποδείκνυσι. Τὸ δὲ ἐν τῇ πέτρᾳ χώρημα, ἦν ὁπὴν ὀνομάζει ὁ λόγος, ἰδίους λόγοις ἠρμήνευσεν
10 οἰκίαν ἀχειροποίητον οὐρανίαν ἀποκειῖσθαι δι' ἐλπίδος τοῖς τὴν γῆ- νην σκηνηὴν διαδύσασι λέγων. Ἀληθῶς γὰρ ὁ τὸν δρόμον τελέσας, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν ἐκείνῳ τῷ πλατεῖ καὶ εὐρυχώρῳ σταδίῳ, ὃν τόπον ὀνομάζει ἡ θεία Γραφή, καὶ τὴν πίστιν τηρήσας ὄντως, καθὼς φησι τὸ αἰνίγμα, ἐπὶ τῆς πέτρας τοὺς ἰδίους πόδας
15 ἐρείσας, οὗτος τῷ τῆς δικαιοσύνης στεφάνῳ παρὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγνοθέτου καλλωπισθήσεται. Τὸ δὲ τοιοῦτον γέρας διαφόρως παρὰ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται· τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνταῦθα μὲν χώρημα πέ- τρας λέγεται, ἐν ἑτέροις δὲ «παραδείσου τρυφῆ» καὶ «αἰωνία σκηνη» καὶ «μονὴ παρὰ τῷ Πατρὶ» καὶ «πατριάρχου κόλπος» καὶ
20 «χώρα ζώντων» καὶ «ὔδωρ ἀναπαύσεως» καὶ «ἄνω Ἱερουσαλήμ» καὶ «βασιλεία οὐρανῶν» καὶ «βραβεῖον κλήσεως» καὶ «στέφανος χαρίτων» καὶ «στέφανος τρυφῆς» καὶ «στέφανος κάλλους» καὶ «πύργος ἰσχύος» καὶ «ἐπιτραπέζιος εὐφροσύνη» καὶ «Θεοῦ συνε- δρία» καὶ «θρόνος κρίσεως» καὶ «τόπος ὀνομαστός» καὶ «σκηνη
25 ἀπόκρυφος». Ἐν οὖν καὶ τοῦτό φαμεν εἶναι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων τὸ νόημα, τὴν εἰς τὴν πέτραν τοῦ Μωϋσέως εἴσοδον. Ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἡ πέτρα παρὰ τοῦ Παύλου νενόηται, πᾶσα δὲ ἀγαθῶν ἐλπίς ἐν τῷ Χριστῷ εἶναι πεπίστευται, ἐν ᾧ πάντα εἶναι τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀγαθῶν μεμαθῆκαμεν, ὁ ἐν ἀγαθῷ τιτι γενάμενος, ἐν τῷ
30 Χριστῷ πάντως ἐστὶ τῷ περιεκτικῷ παντὸς ἀγαθοῦ.

Ὁ δὲ μέχρι τούτου φθάσας καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς σκεπα- σθείς, καθὼς ὁ λόγος ἐπήγγελται (χειρ δ' ἂν εἴη τοῦ Θεοῦ ἡ δημιουργικὴ τῶν ὄντων δύναμις, ὁ μονογενὴς Θεός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὃς καὶ τοῖς τρέχουσι τόπος ἐστίν, ὁδὸς τοῦ δρόμου γινόμε-

40. Ψαλμ. 39,3. 41. Α' Κορ. 10,5. Α' Κορ. 15,58. 42. Β' Κορ. 5,1.
43. Β' Τιμ. 4,7 44. Α' Κορ. 10,5. 45. Ἰω. 1,3.

Χριστός, ἡ τέλεια ἀρετὴ)⁴⁰, ὅσο περισσότερο ἐδραΐος καὶ ἀμετακίνητος γίνεται στὸ ἀγαθό, κατὰ τὴ συμβουλή τοῦ Παύλου⁴¹, τόσο γρηγορότερα διανύει τὸ δρόμο χρησιμοποιοῦντας τὴ στάση σὰν φτεροῦγες καὶ δίνοντας φτερὰ στὴν καρδιά του γιὰ τὴν πορεία πρὸς τὰ ἄνω μὲ τὴ σταθερότητα στὸ ἀγαθό.

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἔδειξε στὸ Μωυσῆ τὸν τόπο τὸν παρακινεῖ πρὸς τὴν πορεία. Καὶ μὲ τὴν ἐπαγγελία τῆς στάσης του ἐπάνω στὴν πέτρα τοῦ ὑποδεικνύει τὸν τρόπο τοῦ θεοῦ ἐκείνου ἀγώνα. Κι ὁ χῶρος μέσα στὴν πέτρα ποὺ ὁ λόγος τὴ λέει 'ὀπή', μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια τὴν ἐξήγησε ὡς σπίτι ἀχειροποίητο, οὐράνιο ⁴², ποὺ ἀπόκειται στὶς ἐλπίδες ὄσων ξέφυγαν ἀπὸ τὴ γήινη σκηνή. Γιατὶ ἀληθινὰ ὁποιος ἔχει διανύσει τὸν δρόμο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁴³, σ' ἐκεῖνο τὸ πλατὺ κι εὐρύχωρο στάδιο, ποὺ ἡ θεία Γραφή ὀνομάζει 'τόπο', κι ἔχει φυλάξει τὴν πίστη πραγματικά, ὅπως ὁ λόγος ὑπαινίσσεται, στηρίζοντας τὰ πόδια του πάνω στὴν πέτρα, αὐτὸς θὰ στεφανωθεῖ μὲ τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀγωνοθέτη. Τὸ βραβεῖο αὐτὸ ὀνομάζεται μὲ πολλοὺς τρόπους ἀπὸ τὴ Γραφή. Τὸ ἴδιο ἐδῶ λέγεται χῶρος μέσα στὴν πέτρα, σὲ ἄλλα σημεῖα τροφή παραδείσια καὶ αἰώνια σκηνή καὶ διαμονὴ κοντὰ στὸν Πατέρα καὶ κόλπος τοῦ πατριάρχη καὶ χώρα ζώντων καὶ νερὸ ἀναπαύσεως καὶ ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ βραβεῖο κλήσεως καὶ στέφανος χαρίτων καὶ στέφανος τρυφῆς καὶ στέφανος ὁμορφιάς καὶ πύργος ἰσχυρὸς καὶ ἐπιτραπέζια εὐφροσύνη καὶ συνεδρία Θεοῦ καὶ θρόνος τῆς κρίσεως καὶ τόπος ὀνομαστός καὶ σκηνὴ ἀπόκρυφη. Λέμε λοιπὸν ὅτι ἓνα εἶναι τὸ νόημα αὐτῶν ποὺ ὀδηγοῦν σ' αὐτό, ἡ εἴσοδος τοῦ Μωυσῆ στὴν πέτρα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Παῦλος ὡς πέτρα⁴⁴ θεώρησε τὸ Χριστὸ καὶ ὀλη ἡ ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν πιστεύομε πῶς ἀπόκειται στὸ Χριστό, στὸν ὁποῖον ἔχομε μάθει πῶς εἶναι συγκεντρωμένοι ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῶν ἀγαθῶν, ὁποιος κατέκτησε κάποιο ἀγαθὸ εἶναι ὅπωςδὴποτε μέσα στὸ Χριστὸ ποὺ περιέχει κάθε ἀγαθό.

Ἐποῖος ἔχει φτάσει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ τὸν σκέπασε τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὑποσχέθηκε ὁ Λόγος (καὶ χέρι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ δημιουργικὴ δύναμη τῶν ὄντων, ὁ μονογενὴς Θεὸς, μέσω τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα⁴⁵ καὶ ποὺ εἶναι καὶ ὁ τόπος γιὰ ὄσους τρέχουν, ποὺ γίνεται κατὰ τὰ ἴδια του τὰ λόγια ὁ δρόμος τοῦ τρεξί-

νος κατὰ τὴν ἰδίαν φωνὴν καὶ πέτρα γίνεται τοῖς βεβαίοις καὶ οἶκος
 τοῖς ἀναπαυομένοις), τότε ἀκούσεται τοῦ προσκαλουμένου καὶ κα-
 τόπιν τοῦ καλοῦντος ὀφθήσεται, τουτέστιν, ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ
 πορεύσεται, καθὼς ὁ νόμος παρεγγυᾷ. Ὅπερ ἀκούσας ἐνόησε καὶ ὁ
 5 μέγας Δαβὶδ «τῷ μὲν κατοικοῦντι ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου» λέγων,
 ὅτι «ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι», ὅπερ ἴσον ἐστὶ τοῦ
 κατόπιν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι (ἐν γὰρ ὀπισθιδίοις ἐστὶ τὸ μετάφρε-
 νον), περὶ ἑαυτοῦ δὲ τοῦτο βοῶν ὅτι «ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω
 σου, ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιὰ σου». Ὅρᾳς πῶς συμβαίνει τῇ
 10 ἱστορίᾳ ἢ ψαλμωδίᾳ; Ὡς γὰρ οὗτός φησι, τῷ ὀπίσω τοῦ Θεοῦ κε-
 κολλημένῳ τὴν τῆς δεξιᾶς εἶναι ἀντίληψιν, οὕτω κάκεῖ ἡ χεὶρ ἄπτε-
 ται τοῦ ἐν τῇ πέτρᾳ τὴν θείαν φωνὴν ἀναμένοντος καὶ κατόπιν ἀκο-
 λουθεῖν εὐχομένου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος, ὁ τότε τῷ Μωϋσεῖ χρηματί-
 σας, ὁ πληρωτὴς τοῦ ἰδίου νόμου γινόμενος, ὁμοίως πρὸς τοὺς μα-
 15 θητὰς διεξέρχεται, ἀπογυμνῶν τῶν ἐν αἰνίγματι ρηθέντων εἰς τὸ ἐμ-
 φανὲς τὴν διάνοιαν· «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν», λέγων, οὐκ εἴ-
 τις ἔμπροσθεν. Καὶ τῷ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἰκετεύοντι τὸ αὐτὸ
 τοῦτο ὑποτίθεται· «δεῦρο» γάρ, φησὶν, «καὶ ἀκολουθεῖ μοι». Ὁ δὲ
 ἀκολουθῶν τὸ ὀπίσω βλέπει. Οὐκοῦν διδάσκεται νῦν ὁ Μωϋσῆς, ὁ
 20 ἰδεῖν τὸν Θεὸν σπεύδων, πῶς ἔστιν ἰδεῖν τὸν Θεόν, ὅτι τὸ ἀκολου-
 θεῖν τῷ Θεῷ, καθ' ὅπερ ἂν καθηγῆται, τοῦτο βλέπειν ἐστὶ τὸν Θεόν.
 Ἡ γὰρ πάροδος αὐτοῦ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπομένου διασημαίνει, οὐ γὰρ
 ἔστιν ἄλλως τὸν ἀγνοοῦντα τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς διανύσαι, μὴ τῷ κα-
 θηγουμένῳ κατόπιν ἐπόμενον. Ὁ οὖν ὁδηγῶν τῷ προηγεῖσθαι τῷ
 25 ἐπομένῳ τὴν ὁδὸν ὑποδείκνυσιν, ὁ δὲ ἐπόμενος τότε τῆς εὐθείας οὐκ
 ἐκτραπήσεται, εἰ τὸ ὀπίσω αἰεὶ τοῦ ἡγουμένου βλέποι. Ὁ γὰρ ἐπὶ τὰ
 πλάγια τῇ κινήσει παραφερόμενος ἢ ἀντιπρόσωπον φέρων τῷ ὁδη-
 γοῦντι τὸ βλέμμα, ἄλλην ἑαυτῷ καινοτομεῖ πορείαν, οὐχ ἦν ὁ ὁδηγὸς
 ὑποδείκνυσι. Διὸ φησι πρὸς τὸν ὁδηγούμενον ὅτι «τὸ πρόσωπόν μου
 30 οὐκ ὀφθήσεται σοι»· τουτέστι, μὴ ἀντιπρόσωπος γίνου τῷ ὁδηγοῦν-
 τι. Πρὸς γὰρ τὸ ἐναντίον πάντως ὁ δρόμος ἔσται. Ἀγαθὸν γὰρ

46. Ἰω. 14,6. Β' Τιμ. 4,7. 47. Δευτ. 13,4.

48. Ψαλμ. 90,4. 49. ψαλμ. 62,9.

50. Λουκᾶ 9,23. 51. Λουκᾶ 18,22.

ματος⁴⁶ και πέτρα για τους σταθερούς και σπίτι για τους αναπαυόμενους), αυτός θ' ακούσει τότε αυτόν που τον προσκαλεί και θα φανεϊ πίσω από αυτόν που τον καλεί, δηλαδή θα βαδίσει πίσω από τον Κύριο και Θεό, όπως μᾶς φωνάζει ο νόμος από στόμα σε στόμα⁴⁷. Αυτό το άκουσε και το ένόησε ο μεγάλος Δαβίδ λέγοντας γι' αυτόν που κατοικεί με τη βοήθεια του Ὑψίστου, «θα σε επισκιάσει με τα μετάφρενά του»⁴⁸, που είναι ίδιο σὰ νὰ ἔλεγε ὅτι αυτός ακολουθεϊ πίσω από τὸ Θεὸ (γιατὶ τὰ μετάφρενα εἶναι τὰ νῶτα). Για τὸν ἑαυτὸ του λέει ὅτι «προσκολλήθηκε ἡ ψυχὴ μου κι ἔρχεται πίσω σου κι ἐσὺ με κράτησες με τὸ δεξί σου χέρι»⁴⁹. Βλέπεις πῶς συμφωνεῖ ὁ ψαλμωδὸς με τὴν ἱερὰ Ἱστορία; Ὅπως δηλαδή αυτός λέει ὅτι τὸ δεξὶ χέρι κρατᾶει αὐτὸν που ἔχει προσκολληθεῖ στὸ Θεὸ και τὸν ἀκολουθεῖ, ἔτσι κι ἐκεῖ τὸ χέρι ἀγγίζει αὐτὸν που μέσα στὴν πέτρα ἀναμένει τὴ θεία φωνὴ κι εὐχεται νὰ ἔρχεται ἀκολουθώντας τον. Ἀλλὰ και ὁ Κύριος που τότε ἐμφανίστηκε στὸν Μωυσῆ, αὐτὸς που ἐκπλήρωσε τὸν ἴδιο του τὸ νόμο, μιλάει με τὸν ἴδιο τρόπο στοὺς μαθητὲς τους διασαφηνίζοντας τὸ νόημα ὅσων λέχτηκαν συμβολικά, ὥστε νὰ γίνουν φανερά. Τοὺς λέει «ἂν θέλει κανένας νὰ ἔρθει πίσω μου»⁵⁰ ὄχι 'νὰ ἔρθει ἐμπρὸς μου'. Καὶ σ' ἐκεῖνον που τὸν ἰκετεύει γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ τὸν συμβουλεύει αὐτὸ τὸ ἴδιο. Γιατὶ λέει, «ἔλα κι ἀκολουθήσε με»⁵¹, κι ὁποῖος ἀκολουθεῖ βλέπει τὰ ὀπίσθια. Διδάσκεται λοιπὸν ἐδῶ ὁ Μωυσῆς, πῶς, αὐτὸς που σπεύδει νὰ δεῖ τὸ Θεὸ, μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ Θεὸ, ὅτι τὸ ν' ἀκολουθεῖ τὸ Θεὸ ὅπου αὐτὸς ὀδηγεῖ, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ νὰ βλέπει τὸ Θεὸ. Γιατὶ τὸ πέρασμα τοῦ Θεοῦ σημαίνει τὴν καθοδήγησι αὐτοῦ που ἀκολουθεῖ, και δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διανύσει ἀλλιῶς τὸ δρόμο του ὁποῖος τὸν ἀγνοεῖ, ἂν δὲν ἀκολουθήσει πίσω ἀπὸ τὸν ὀδηγὸ. Ὁ ὀδηγὸς λοιπὸν δείχνει με τὴν προήγησή του τὸ δρόμο σ' ἐκεῖνον που ἀκολουθεῖ. Καὶ τότε αὐτὸς που ἀκολουθεῖ δὲ θὰ χάσει τὴν εὐθεία, ἂν βλέπει πάντοτε τὰ νῶτα ἐκείνου που προηγεῖται. Ὅποῖος ξεβγαίνει πρὸς τὰ πλάγια κατὰ τὴν κίνησή του ἢ κοιτάζει κατὰ πρόσωπο τὸν ὀδηγὸ του βαδίζει μιὰ νέα, διαφορετικὴ πορεία, ὄχι αὐτὴν που τοῦ ὑποδεικνύει ὁ ὀδηγὸς του. Γι' αὐτὸ λέει στὸν ὀδηγούμενο ὅτι «δὲ θὰ ἀντικρίσεις τὸ πρόσωπό μου»⁵², που σημαίνει μὴ σταθεῖς κατὰ πρόσωπο στὸν ὀδηγὸ σου, γιατί ὁ

52. Γεν. 43,3.

ἀγαθῷ οὐκ ἀντιβλέπει ἀλλ' ἔπεται. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον τῷ ἀγαθῷ ἀντιπρόσωπον γίνεται ἢ κακία ἐξ ἐναντίου τῇ ἀρετῇ βλέπει, ἀρετὴ δὲ οὐκ ἀντιθεωρεῖται τῇ ἀρετῇ ἀντιπρόσωπος. Ὁ οὖν Μωϋσῆς οὐκ ἀντιβλέπει τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ βλέπει. Ὁ 5 γὰρ ἀντιβλέπων οὐ ζήσεται, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ θεία φωνὴ ὅτι «οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπον Κυρίου καὶ ζήσεται». Ὁρᾶς ὅσον ἐστὶ τὸ μαθεῖν ἀκολουθῆσαι Θεῷ, ὅτι μετὰ τὰς ὑψηλὰς ἐκεῖνας ἀναβάσεις καὶ τὰς φοβερὰς τε καὶ ἐνδόξους θεοφανείας πρὸς τῷ τέλει που τῆς ζωῆς μόλις ταύτη ἀξιούται τῆς χάριτος ὁ μαθὼν κατόπιν γενέσθαι 10 Θεοῦ.

Τῷ δὲ οὕτως ἐπομένῳ τῷ Θεῷ οὐκέτι τῶν διὰ κακίας προσοχθισμάτων ἀντιβαίνει οὐδέν. Μετὰ ταῦτα γὰρ φθόνος αὐτῷ παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπιφύεται· φθόνος, τὸ ἀρχέκακον πάθος, ὁ τοῦ θανάτου πατήρ, ἡ πρώτη τῆς ἀμαρτίας εἴσοδος, ἡ τῆς κακίας ρίζα, ἡ τῆς 15 λύπης γένεσις, ἡ τῶν συμφορῶν μήτηρ, ἡ τῆς ἀπειθείας ὑπόθεσις, ἡ τῆς αἰσχύνης ἀρχή. Φθόνος ἡμᾶς τοῦ παραδείσου ἐξώκισεν, ὄφις κατὰ τῆς Εὔας γενόμενος, φθόνος τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπετείχισε καὶ τῶν ἱερῶν ἐνδυμάτων γυμνώσας, τοῖς τῆς συκῆς φύλλοις δι' αἰσχύνης ὑπήγαγε. Φθόνος τὸν Κάϊν κατὰ τῆς φύσεως ὥπλισε καὶ τὸν 20 ἐπτάκις ἐκδικούμενον ἐκαινοτόμησε θάνατον. Φθόνος τὸν Ἰωσήφ δοῦλον ἐποίησε. Φθόνος τὸ θανατηφόρον κέντρον, τὸ κεκρυμμένον ὄπλον, ἡ τῆς φύσεως νόσος, ὁ χολώδης ἴος, ἡ ἐκούσιος τηκεδών, τὸ πικρὸν βέλος, ὁ τῆς ψυχῆς ἥλος, τὸ ἐγκάρδιον πῦρ, ἡ τοῖς σπλάγχνοις ἐγκαιομένη φλόξ. Ὡ: ἀτύχημα μὲν ἐστὶν οὐ τὸ ἴδιον κακόν, 25 ἀλλὰ τὸ ἀλλότριον ἀγαθόν. Κατόρθωμα δὲ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὐ τὸ οἰκεῖον καλόν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέλας κακόν. Φθόνος ὁ ταῖς εὐπραγίαις τῶν ἀνθρώπων ἐποδυνώμενος καὶ ταῖς συμφοραῖς ἐπεμβαίνων. Φθειρέσθαι τοὺς νεκροβόρους γῦπας τῷ μύρῳ λέγουσι. Πρὸς γὰρ τὸ δυσῶδες καὶ διεφθορὸς αὐτῶν ἡ φύσις ὠκείωται. Καὶ ὁ τῆ 30 νόσῳ ταύτῃ κρατούμενος τῇ μὲν εὐημερίᾳ τῶν πέλας οἷόν τινος μύρου προσβολῇ καταφθείρεται, εἰ δέ τι πάθος ἐκ συμφορᾶς ἴδοι, πρὸς

δρόμος σου θά τραβήξει πρὸς τὸ ἀντίθετο. Καὶ βέβαια ἓνα ἀγαθὸ δὲν ἀντιβλέπει τὸ ἀγαθὸ ἀλλὰ τὸ ἀκολουθεῖ. Ἀντιμέτωπο στὸ ἀγαθὸ γίνεται αὐτὸ πὸν νοεῖται ὡς ἀντίθετό του. Ἡ κακία εἶναι νὰ βλέπεις ἀντιμέτωπη τὴν ἀρετὴ, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ δὲν ἀντιβλέπει κατὰ πρόσωπο τὴν ἀρετὴ. Ὁ Μωυσῆς λοιπὸν δὲν ἀντιβλέπει τὸ Θεό, ἀλλὰ βλέπει τὰ νῶτα του. Ὅποιος τὸν βλέπει κατὰ πρόσωπο δὲ θά ζήσει, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὅτι «κανένας ἄνθρωπος δὲ θά ζήσει πὸν θά δεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ»⁵³. Βλέπεις πόσο σημαντικό εἶναι τὸ νὰ μάθεις ν' ἀκολουθήσεις τὸ Θεό, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ὑψηλὲς ἀναβάσεις καὶ τὶς φοβερὲς καὶ ἔνδοξες θεοφάνειες, κάπου πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς γίνεται μόλις ἄξιος γιὰ τὴ χάρη, ὅποιος ἔμαθε ν' ἀκολουθήσει τὸ Θεό.

Καὶ σ' ὅποιον ἀκολουθεῖ ἔτσι τὸ Θεὸ κανένα πιά ἀπὸ τὰ ὅσα προκαλεῖ ἡ κακία δὲν τοῦ στέκεται ἀντίθετο. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται ὁ φθόνος ἀπὸ μέρους τῶν ἀδελφῶν, τὸ ἀρχέκακο πάθος, ὁ πατέρας τοῦ θανάτου, ἡ πρώτη εἴσοδος στὴν ἁμαρτία, ἡ ρίζα τῆς κακίας, ἡ γέννηση τῆς λύπης, ἡ μητέρα τῶν συμφορῶν, ἡ προϋπόθεση τῆς ἀπειθείας, ἡ ἀρχὴ τῆς αἰσχύνης. Ὁ φθόνος μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σπίτι μας, τὸν παράδεισο, παίρνοντας τὴν ὄψη τοῦ φιδιοῦ κατὰ τῆς Εὔας, ὁ φθόνος μᾶς χώρισε μὲ τεῖχος ἀπὸ τὸ ξύλο τῆς ζωῆς, μᾶς ἀπογύμνωσε ἀπὸ τὰ ἱερὰ φορέματα καὶ μᾶς σκέπασε ντροπιασμένους μὲ τὰ φύλλα τῆς συκιάς. Ὁ φθόνος ὄπλισε τὸν Κάιν κατὰ τῆς φύσεως κι ἐκτέλεσε τὸν πρωτάκουστο θάνατο, τὸν ἄξιο γιὰ ἑπταπλὴ τιμωρία. Ὁ φθόνος ἔκανε δοῦλο τὸν Ἰωσήφ. Ὁ φθόνος εἶναι τὸ θανατηφόρο κεντρί, τὸ κρυμμένο ὄπλο, ἡ ἀρρώστια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τὸ δηλητήριο τῆς χολῆς, τὸ ἐκούσιο μαράζωμα, τὸ πικρὸ βέλος, τὸ καρφὶ τῆς ψυχῆς, ἡ φωτιά πὸν καίει τὴν καρδιά, ἡ φλόγα πὸν φουντώνει στὰ σπλάχνα. Δυστυχία τοῦ φθόνου δὲν εἶναι ἡ δικὴ του συμφορὰ, ἀλλὰ ἡ ξένη εὐτυχία. Κι εὐτυχία πάλι τὸ ἀντίθετο, ὄχι τὸ δικό του καλὸ ἀλλὰ ἡ δυστυχία τοῦ διπλανοῦ. Ὁ φθόνος ὑποφέρει ἀπὸ τὴν εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων καὶ χαίρεται γιὰ τὶς συμφορὲς τους. Λένε ὅτι οἱ γύπες πὸν τρῶνε τὰ ψοφίμια πεθαίνουν ἀπὸ τὴν ἐυωδιά· ἡ φύση τους ἔχει ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴν δυσωδία καὶ τὴν σήψη. Καὶ ὅποιος εἶναι αἰχμάλωτος τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς καταφθίρεται ἀπὸ τὴν εὐτυχία τῶν διπλανῶν του σὰ νὰ εἶναι μύρο, ἐνῶ ἂν δεῖ κανένα πάθημα καὶ καμιὰ συμφορὰ, πε-

τοῦτο καθίπτεται καὶ ἀγκύλον ἐπάγει στόμα τὰ κεκρυμμένα ἐξέλκων τοῦ δυστυχήματος.

Πολλοὺς ὁ φθόνος τῶν πρὸ Μωϋσέως κατηγωνίσατο. Τῷ δὲ μεγάλῳ τούτῳ προσενεχθεῖς, οἷόν τι πλάσμα πήλινον πέτρα προσαραχθέν, ἑαυτῷ περιτρίβεται. Ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα διεδείχθη τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ πορείας τὸ κέρδος, ἦν ἐποιεῖτο Μωϋσῆς, ὁ ἐν τῷ θείῳ τόπῳ δραμῶν καὶ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐστῶς καὶ τῷ χωρήματι ταύτης περιεχόμενος καὶ τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ σκεπαζόμενος καὶ κατόπιν τῷ ἡγουμένῳ ἐπόμενος, ὁ μὴ ἀντιβλέπων, ἀλλὰ τὰ ὀπίσθια βλέπων.
 10 Τὸν οὖν ἐφ' ἑαυτοῦ γενόμενον μακαριστὸν τῷ ἔπεσθαι τῷ Θεῷ ἀποδείκνυσι καὶ τὸ φανῆναι αὐτὸν τῆς τοῦ τόξου βολῆς ὑψηλότερον. Πέμπει γὰρ καὶ κατ' ἐκείνου τὸ βέλος ὁ φθόνος, ἀλλ' οὐ καθικνεῖται ἢ βολὴ τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ ἦν Μωϋσῆς. Ἠτόνησε γὰρ ἢ νευρὰ τῆς πονηρίας τοσοῦτον ἀποτοξεῦσαι τὸ πάθος, ὡς ἀπὸ τῶν προνενοσηκό-
 15 των καὶ εἰς αὐτὸν διαβῆναι. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀαρὼν καὶ ἡ Μαριάμ τῷ πλήθει τῆς βασκανίας ἐτρώθησαν καὶ οἷόν τι τόξον τοῦ φθόνου γίνονται, ἀντὶ βέλους τὸν κατ' αὐτοῦ λόγον ἀποτοξεύσαντες.

Ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπέσχεεν ἐν κοινῶνι γενέσθαι τοῦ ἀρρωστήματος, ὥστε καὶ θεραπεύει τῶν νενοσηκότων τὸ πάθος, οὐ μόνον αὐ-
 20 τὸς πρὸς τὴν ἄμυναν τῶν λελυπηκότων μένων ἀκίνητος, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἤδη ὑπὲρ αὐτῶν ἰλεούμενος, δεικνύς, οἶμαι, δι' ὧν ἐποίησεν, ὅτι ὁ καλῶς τῷ θυρεῷ τῆς ἀρετῆς πεφραγμένος ταῖς ἀκίσι τῶν βελῶν οὐκ ἀμύσσεται. Ἀμβλύνει γὰρ τὴν ἀκμὴν καὶ εἰς τὸ ἔμπαλιν ἀποστρέφει ἢ τοῦ ὄπλου στερρότης. Ὅπλον δ' ἂν εἴη τῶν τοιούτων
 25 βελῶν φυλακτῆριον αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν ἐνδύεται ὁ τῆς ἀρετῆς ὀπλίτης. «Ἐνδύσασθε», γάρ, φησί, «τὸν Κύριον Ἰησοῦν», τουτέστιν ἢ ἀρραγῆς παντευχία, ἢ τινι πεφραγμένος ὁ Μωϋσῆς ἄπρακτον τὸν πονηρὸν τοξότην ἐποίησεν. Οὔτε γὰρ ἐνέπεσεν αὐτῷ ἢ ἀμυντικὴ κατὰ τῶν λελυπηκότων ὀρμὴ οὔτε καταδικασθέντων αὐτῶν παρὰ τῆς
 30 ἀδεκάστου κρίσεως τὸ πρὸς τὴν φύσιν ἡγνόησε δίκαιον, ἀλλ' ἰκέτης τοῦ Θεοῦ γίνεται ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. Ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν, εἰ μὴ κατόπιν τοῦ Θεοῦ ἦν, τοῦ τὰ ὀπισθεν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀσφαλῆ τῆς ἀρετῆς ὁδηγίαν προδιδάξαντος.

τάει πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ μὲ πανούργους λόγους βγάζει τὰ κρυμμένα αἷτια τοῦ δυστυχήματος.

Πολλοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ Μωυσῆ κατανίκησε ὁ φθόνος. Ὅταν ὁμως στράφηκε ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου σὰν ἓνα πῆλινο σκεῦος ποὺ χτύπησε στὴν πέτρα αὐτοθρυμματίζεται. Μ' αὐτὸ φάνηκε καταξοχὴν τὸ κέρδος τῆς συμπόρευσης τοῦ Μωυσῆ μὲ τὸ Θεό, τοῦ Μωυσῆ ποὺ ἔτρεξε στὸ θεῖο 'τόπο' καὶ στάθηκε ἐπάνω στὴν πέτρα καὶ ποὺ κλείστηκε μέσα στὸ βαθούλωμά της, ποὺ τὸν σκεπάζει τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκολουθεῖ αὐτὸν ποὺ προηγεῖται, ποὺ δὲν τὸν ἀτενίζει κατὰ πρόσωπο, ἀλλὰ βλέπει τὰ νῶτα. Αὐτὸν λοιπὸν ποὺ ἦρθε κοντά του τὸν ἀποδεικνύει ἄξιο νὰ μακαρίζεται μὲ τὸ ν' ἀκολουθεῖ τὸ Θεὸ κι ἄξιο νὰ φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ τὴ βολή τοῦ τόξου. Γιατὶ ὁ φθόνος ἐκτοξεύει κι ἐναντίον ἐκείνου τὸ βέλος του, ἀλλὰ ἡ βολὴ δὲ φτάνει στὸ ὕψος ὅπου ἦταν ὁ Μωυσῆς. Ἡ νευρὰ τῆς κακίας δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ τοξεύσει τόσο ψηλὰ τὸ πάθος, ὥστε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸ ἔπαθαν πρῶτοι νὰ φτάσει καὶ σ' αὐτόν. Ἀλλὰ ὁ Ἀαρῶν καὶ ἡ Μαριάμ πληγώθηκαν ἀπὸ τὴν πολλὴ ζήλεια τους καὶ γίνονται ἓνα εἶδος τόξα τοῦ φθόνου ποὺ ρίχνουν ἐναντίον του τὸ λόγο ἀπὸ τὸ βέλος.

Αὐτὸς ὁμως ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ συμμαριστεῖ τὴν ἀρρώστια τους, ὥστε καὶ θεραπεύει τῶν ἀρρώστων τὸ πάθος, ὄχι μονάχα μένοντας ἀδρανῆς στὴν ἀπόκρουση ἐκείνων ποὺ τὸν λυποῦσαν, ἀλλὰ ἐξιλεώνοντας ἤδη καὶ τὸ Θεὸ γιὰ χάρη τους, γιὰ νὰ δείξει, νομίζω, μὲ τὴ στάση του ὅτι αὐτὸν ποὺ εἶναι προφυλαγμένος τέλεια μὲ τὴν ἀσπίδα τῆς ἀρετῆς δὲν τὸν τρυποῦνε τὰ μυτερὰ βέλη. Γιατὶ ἀμβλύνει τὴν αἰχμὴ καὶ τὴ γυρίζει πίσω πάλι ἡ σκληρότητα τοῦ ὄπλου. Ὅπλο ποὺ θὰ προφυλάγει ἀπὸ τὰ βέλη αὐτὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, μὲ τὸν ὁποῖο θωρακίζεται ὁ ὀπλίτης τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ λέει, «φορέστε τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ»⁵⁴, ποὺ εἶναι ἡ ἀρράγιστη πανοπλία· μ' αὐτὴν κατάφρακτος ὁ Μωυσῆς ἀχρήστεψε τὸν τοξότη τῆς πονηρίας. Οὔτε τὸν κυρίεψε ἡ ἐκδικητικὴ ὁρμὴ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὸν εἶχαν λυπήσει οὔτε ὅταν τοὺς καταδίκασε ἡ ἀδέκαστη κρίση ἀγνόησε τὴ δικαιοσύνη πρὸς τὴ συγγενικὴ φύση, ἀλλὰ γίνεται ἰκέτης τοῦ Θεοῦ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν του. Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ ἔκανε, ἂν δὲ βιάδιζε πίσω ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ τοῦ εἶχε μιλήσει προηγουμένως γιὰ τὰ νῶτα γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ μὲ ἀσφάλεια στὴν ἀρετὴ.

Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἐφεξῆς τοιαῦτα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔσχε κατ' αὐτοῦ χώραν εἰς βλάβην ὃ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων πολέμιος, τρέπει κατὰ τῶν εὐάλωτοτέρων τὸν πόλεμον. Καὶ καθάπερ τι βέλος τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος ἐπαφείς τῷ λαῷ, αἰγυπτιαῖζεν κατὰ τὴν ὄρεξιν 5 αὐτοῦς παρεσκεύασε, προτιθέντας τῆς οὐρανιας ἐκείνης τροφῆς τὴν παρ' Αἰγυπτίοις σαρκοβορίαν. Ὁ δὲ ὑψηλὸς τὴν ψυχὴν ἄνω τοῦ τοιούτου πάθους ὑπερπετόμενος ὄλος ἦν τῆς μελλούσης κληρονομίας τῆς ἐπηγγελμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς μεθισταμένοις ἐκ τῆς νοηθείσης Αἰγύπτου καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐκείνην ὁδοιποροῦσιν, ἐν ἧ 10 βρῦει τὸ γάλα συναναμεμιγμένον τῷ μέλιτι. Τούτου χάριν κατασκόπους τινὰς διδασκάλους ἐποιεῖτο τῶν ἐν ἐκείνῃ καλῶν. Οὗτοι δ' ἂν εἶεν, κατὰ γε τὴν ἐμὴν γνώμην, οἱ μὲν τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας προτειναντες, οἱ διὰ τῆς πίστεως ἐγγινόμενοι λογισμοὶ βεβαιοῦντες τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα, οἱ δὲ ἀπόγνωσιν τῶν χρηστοτέ- 15 ρων ἐμποιοῦντες ἐλπίδων εἶεν ἂν οἱ παρὰ τοῦ ἐναντίου λογισμοὶ οἱ τὴν πίστιν τῶν ἐπηγγελμένων ἀμβλύνοντες. Ἄλλ' οὐδένα τῶν ἐναντίων λόγον ποιούμενος πιστὸν ἠγεῖτο τὸν τὰ κρείττω περὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἐπαγγελιάμενον. Ἰησοῦς δὲ ἦν ὁ τῆς κρείττονος κατασκοπῆς καθηγούμενος, ὃ τῇ παρ' ἑαυτοῦ διαβεβαιώσει τὸ πιστὸν τοῖς ἐπη- 20 γελμένοις παρέχων, πρὸς ὃν βλέπων ὁ Μωϋσῆς βεβαίας εἶχε τὰς ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐλπίδας, δεῖγμα τῆς ἐκεῖ τρυφῆς τὸν βότρυν ποιούμενος τὸν ἐπ' ἀναφορέων παρ' αὐτοῦ κομιζόμενον. Ἰησοῦν δὲ πάντως ἀκούων περὶ τῆς γῆς ἐκείνης μηνύοντα καὶ βότρυν ξύλω ἀπαιωρούμενον, νοεῖς πρὸς ὃ τι κάκεῖνος βλέπων ἀσφαλῆς ταῖς ἐλ- 25 πίσιν ἦν. Βότρυς γὰρ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος τίς ἄλλος ἐστί, παρὰ τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐπὶ ξύλου κρεμασθέντα βότρυν, οὗ τὸ αἷμα ποτὸν τοῖς πιστεύουσι γίνεται σωτήριον, τοῦτο τοῦ Μωϋσέως προειπόντος ἡμῖν οἷον δι' αἰνίγματος ὅτι «αἷμα σταφυλῆς ἐπινον οἶνον», δι' οὗ τὸ σωτήριον πάθος καταμηνύεται; Πάλιν δὲ διὰ τῆς 30 ἐρήμου ὁδὸς καὶ καταπονεῖται τῇ δίψῃ ὃ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπαγγελίας ἀπελπίσας λαός.

Ὁ δὲ Μωϋσῆς πάλιν αὐτοῖς κατακλύζει διὰ τῆς πέτρας τὴν ἐρημον. Ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος τοῦτο ἂν ἡμᾶς διὰ τῆς νοητῆς θεωρίας

55. Ἄριθμ. 13,23.

56. Δευτ. 32,14.

Τέτοια εἶναι καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἀκολουθοῦν. Ἐπειδὴ δὲν βρῆκε μέρος νὰ τὸν βλάψει ὁ πολέμιος τῶν ἀνθρώπων, στρέφει τὸν πόλεμο κατὰ τῶν πιὸ εὐάλωτων. Καὶ ρίχνοντας στὸ λαὸ σὰν βέλος τὸ πάθος τῆς λαιμαργίας, τοὺς ἔκανε νὰ μιμοῦνται τοὺς Αἰγυπτίους στὴν ὄρεξη, προτιμώντας ἀπὸ τὴν οὐράνια αὐτὴ τροφή τὴ σαρκοφαγία τῶν Αἰγυπτίων. Αὐτὸς ὅμως ποὺ εἶχε ὑψηλὴ ψυχὴ πετώντας πάνω ἀπὸ τὸ πάθος αὐτὸ ἦταν δοσμένος ὀλόκληρος στὴ μέλλουσα κληρονομία ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς γιὰ ὅσους μεταναστεύουν ἀπὸ τὴ νοητὴ Αἴγυπτο καὶ ὁδοιποροῦν γιὰ τὴ γῆ ἐκείνη ὅπου ἀναβρῦζει τὸ γάλα τὸ ἀναμιγμένο μὲ τὸ μέλι. Γι' αὐτὸ κάνει μερικοὺς κατασκῶπους νὰ γίνουν διδάσκαλοι τῶν καλῶν τῆς χώρας ἐκείνης. Αὐτοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἐκεῖνοι ποὺ πρότειναν τὶς ἀγαθὲς ἐλπίδες, οἱ λογισμοὶ ποὺ γεννᾷ ἡ πίστη καὶ βεβαιώνουν τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν ποὺ μᾶς περιμένουν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ προκαλοῦν τὴν ἀπόγνωση γιὰ τὶς χρηστὲς ἐλπίδες μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ λογισμοὶ ποὺ στέλνει ὁ ἀντίπαλος καὶ ποὺ χαλαρώνουν τὴν πίστη στὶς ἐπαγγελίες. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπολογίζει καθόλου τοὺς ἀντίθετους, θεωροῦσε ἀξιόπιστο αὐτὸν ποὺ ἀνήγγειλε τὰ καλύτερα γιὰ τὴ γῆ ἐκείνη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατασκοπίας τῶν καλύτερων ἦταν ὁ Ἰησοῦς, ποὺ μὲ τὴ δική του διαβεβαίωση πιστοποιοῦσε τὰ ὑποσχεμένα ἀγαθὰ. Σ' αὐτὸν ἀποβλέποντας ὁ Μωυσῆς βεβαίωνε τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, παίρνοντας ὡς ἐνδειξη τῆς ἐκεῖ εὐημερίας τους τὰ σταφύλια ποὺ τοῦ ἔφερε κρεμασμένα σὲ ξύλο. Ἀκούοντας πάντως τὸν Ἰησοῦ νὰ φέρνει μήνυμα γιὰ τὴ χώρα ἐκείνη καὶ βλέποντας τὰ τσαμπιά νὰ κρέμονται στὸ ξύλο, καταλαβαίνει ποιό εἶχε ἐκεῖνος στὸ νοῦ του κι ἔτρεφε σίγουρες ἐλπίδες. Γιατὶ τὸ τσαμπὶ ποὺ κρέμεται πάνω στὸ ξύλο ποιὸς ἄλλος εἶναι ἀπὸ τὸ τσαμπὶ ποὺ στοὺς ἔσχατους καιροὺς κρεμάστηκε στὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ⁵⁵, ποὺ τὸ αἷμα του γίνεται ποτὸ σωτηρίας γιὰ τοὺς πιστοὺς; Αὐτὸ τὸ προανήγγειλε σ' ἐμᾶς ὁ Μωυσῆς ὑπὸ μορφή αἰνίγματος ὅτι «αἷμα σταφυλίου ἔπιναν γιὰ κρασί»⁵⁶, μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγγέλλεται φανερὰ τὸ σωτήριο πάθος. Βαδίζουν πάλι διαμέσου τῆς ἐρήμου καὶ καταπονεῖται ἀπὸ τὴ δίψα ὁ λαὸς ποὺ ἔχασε τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπαγγελίας.

Ὁ Μωυσῆς ὅμως γιὰ χάρη τους κατακλύζει ἀπὸ τὴν πέτρα τὴν ἐρημο. Ὁ λόγος αὐτὸς μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξει μὲ τὴν ἐρμηνεία του

διδάξειεν, οἷόν ἐστι τὸ τῆς μετανοίας μυστήριον. Οἱ γὰρ πρὸς γαστέ-
 ρα καὶ σάρκα καὶ τὰς αἰγυπτίας ἡδονὰς μετὰ τὸ ἅπαξ τῆς πέτρας
 γεύσασθαι παρατραπέντες, τῷ λιμῷ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας κα-
 ταδικάζονται. Ἄλλ' ἔστιν αὐτοῖς πάλιν ἐκ μεταμελείας τὴν πέτραν
 5 εὐρεῖν, ἣν κατέλιπον καὶ πάλιν αὐτοῖς ἀναστομῶσαι τὴν φλέβα καὶ
 πάλιν ἐμφορηθῆναι τοῦ νάματος, ὃ ἡ πέτρα ἐκδίδωσι τῷ τὴν κατα-
 σκοπῆν Ἰησοῦ ἀληθεστέραν τῆς τῶν ἐναντίων εἶναι πιστεύσαντι καὶ
 πρὸς τὸν βότρυν βλέποντι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν κρεμασθέντα τῷ πάλιν
 αὐτοῖς διὰ τοῦ ξύλου βρῦειν τὴν πέτραν παρασκευάσαντι.

10 Ἄλλ' οὐπω κατ' ἴχνος ἔπεσθαι τῇ μεταλοφυῖα Μωϋσέως ὁ
 λαὸς ἐπαιδεύθη. Ἔτι δὲ πρὸς τὰς ἀνδραποδῶδεις ἐπιθυμίας καθέλ-
 κεται καὶ πρὸς τὰς αἰγυπτίας ἡδονὰς ἐπικλίνεται. Δείκνυσι δέ πως
 διὰ τούτων ἡ ἱστορία ὅτι πρὸς μὲν τὸ τοιοῦτον πάθος πάντων μάλι-
 στα κατωφερῆς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐστὶ μυρίαὶς ὁδοῖς ὑπαγομένη τῇ
 15 νόσῳ, ὃ δὲ καθάπερ τις ἰατρὸς πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἀεὶ πάθος διὰ
 τῆς τέχνης ἰστάμενος οὐκ ἐᾷ κατ' αὐτῶν δυναστεύειν μέχρι θανάτου
 τὴν νόσον. Τοῖς μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμία τοὺς ὄφεις ἔτικτε,
 τὸ δὲ παρ' αὐτῶν δῆγμα θανατηφόρον ἐπῆγε τὸν ἰὸν τοῖς ἀμυχθεῖσι
 τῷ δῆγματι, ὃ δὲ μέγας νομοθέτης ὄφεως εἶδει τὴν δύναμιν τῶν
 20 κατὰ ἀλήθειαν θηρίων ἠχρείωσε. Καιρὸς δ' ἂν εἴη σαφέστερον ἐκ-
 καλύψαι τὸ αἴνιγμα. Ἐν τι τῶν πονηρῶν τούτων παθημάτων ἐστὶν
 ἀλεξητήριον, ἢ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας γινομένη τῶν ψυ-
 χῶν ἡμῶν κάθαρσις. Κεφάλαιον δὲ τῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ πεπιστευ-
 μένων ἢ εἰς τὸ πάθος πίστις ἐστὶ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξαμένου τὸ
 25 πάθος. Ἔστι δὲ σταυρὸς τὸ πάθος ὥστε τὸν πρὸς αὐτὸν βλέποντα,
 καθὼς ὑφηγεῖται ὁ λόγος, ὑπὸ τοῦ ἰοῦ τῆς ἐπιθυμίας μὴ βλάπτεσθαι.
 Τὸ δὲ πρὸς τὸν σταυρὸν βλέπειν τοῦτό ἐστι, τὸ πάντα τὸν ἑαυτοῦ
 βίον ὡς νεκρὸν τῷ κόσμῳ καὶ ἐσταυρωμένον ποιῆσαι πρὸς πᾶσαν
 ἀμαρτίαν ἀκίνητον ὄντως, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, καθηλοῦντα
 30 τῷ θείῳ φόβῳ σάρκας τὰς ἰδίας. Ἦλος δ' ἂν εἴη σαρκῶν καθεκτι-
 κὸς ἢ ἐγκράτεια. Ἐπεὶ οὖν ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμία τοὺς θανατηφό-
 ρους ὄφεις ἐκ τῆς γῆς ἐπισπᾶται (πᾶν γὰρ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἐκ-
 γονον ὄφεις ἐστί), τούτου χάριν προδείκνυσιν ὁ νόμος ἡμῖν τὸ ἐπὶ τοῦ
 ξύλου φαινόμενον. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁμοίωμα ὄφεως καὶ οὐχὶ ὄφεις,

57. Ἀριθμ. 21,9. Ἰω. 3,15.

58. Γαλ. 6,14.

59. Ψαλμ. 118,120.

τί λογιῆς εἶναι τὸ μυστήριον τῆς μετάνοιας. Αὐτοὶ ποὺ παρεκτράπη-
καν στὴν κοιλιά καὶ τὴ σάρκα καὶ τὶς Αἴγυπτιακὲς ἡδονὲς μετὰ τὴ
γεύση τοῦ νεροῦ τῆς πέτρας καταδικάζονται στὴ στέρηση τῆς με-
τουσίας τῶν ἀγαθῶν. Ἔχουν ὁμως τὴν ἄδεια μετανοώντας νὰ ξα-
ναβροῦν πάλι τὴ πέτρα ποὺ ἐγκατέλειψαν καὶ νὰ ἀναβρῦσει πάλι ἡ
φλέβα τοῦ νεροῦ καὶ νὰ χορτάσουν πάλι ἀπὸ τὸ νᾶμα τῆς ποῦ ἡ πέ-
τρα ἀναβρῦζει γι' αὐτὸν ποὺ πίστεψε ὅτι ἡ κατασκόπευση τοῦ Ἰη-
σοῦ ἦταν πιὸ ἀληθινὴ ἀπὸ τῶν ἀντιθέτων καὶ ποὺ εἶναι στραμμένη
στὸ βότρυ ποὺ κρεμάστηκε γιὰ χάρη μας καὶ ποὺ ἔκανε γιὰ χάρη
τους μὲ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ ν' ἀναβρῦσει ἡ πέτρα.

Δὲν εἶχε ὁμως ἀκόμα παιδευτεῖ ὁ λαὸς νὰ βαδίζει πάνω στὰ
ἴχνη τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Μωυσῆ. Τὸν τραβοῦν ἀκόμα οἱ δουλι-
κὲς ἐπιθυμίες καὶ ρέπει στὶς αἴγυπτιακὲς ἡδονές. Δείχνει κατὰ κά-
ποιο τρόπο μὲ αὐτὰ ἡ Ἱστορία ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση περισσότερο
ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἄλλο γλιστράει στὸ πάθος αὐτὸ πέφτοντας στὴ νόσο
ἀπὸ μύριους δρόμους. Αὐτὸς ὁμως σὰν κάποιος γιατρὸς στέκεται
μὲ τὴν τέχνη του στὸ πάθος ποὺ κάθε φορὰ ἐπικρατεῖ καὶ δὲν ἀφή-
νει νὰ τοὺς κυριαρχήσει ἡ νόσος μέχρι θανάτου. Γιατὶ γιὰ ἄλλους
ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνεπίτρεπτων γεννοῦσε τὰ φίδια καὶ τὸ δάγκωμα
ἀπὸ αὐτὰ ἔχυνε θανατηφόρο δηλητήριο σ' ἐκείνους ποὺ ἔσκιζαν
τὰ δόντια τους, ἐνῶ ὁ μεγάλος νομοθέτης μὲ τὴ μορφὴ φιδιοῦ
ἀχρήστεψε τὴ δύναμη τῶν ἀληθινῶν θηρίων. Εἶναι καιρὸς ὁμως ν'
ἀποκαλύψομε τὸ αἶνιγμα γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο. Ἐνα ἀλεξιτήριο
ὑπάρχει τῶν πονηρῶν αὐτῶν παθημάτων, ἡ κάθαρση ποὺ γίνεται
μὲ τὸ μυστήριον τῆς πίστεως μας. Καὶ θεμέλιο ὄσων πιστεύομε γιὰ
τὸ μυστήριον εἶναι ἡ πίστη στὸ πάθος ἐκείνου ποὺ δέχτηκε τὸ πά-
θος γιὰ μᾶς (καὶ τὸ πάθος εἶναι ὁ σταυρὸς), ὥστε, ὅποιος στρέφει
τὸ βλέμμα του σ' αὐτόν, ὅπως μᾶς λέει ὁ λόγος, νὰ μὴν τὸν βλά-
πτει τὸ δηλητήριο τῆς ἐπιθυμίας⁵⁷. Ἡ ἐνατένιση στὸ σταυρὸ
σημαίνει αὐτό· νὰ κάνεις ὅλη σου τὴ ζωὴ ὡς νεκρὴ καὶ σταυρωμέ-
νη γιὰ τὸν κόσμον⁵⁸, ἀκίνητη πραγματικὰ πρὸς κάθε ἁμαρτία, ὅπως
λέει ὁ προφήτης, καθηλώνοντας τὸ ἴδιο σου τὸ σῶμα μὲ τὸ θεῖο
φόβον⁵⁹. Καὶ τὸ καρφὶ ποὺ καθηλώνει τὴ σάρκα εἶναι ἡ ἐγκράτεια.
Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἁμαρτίας ἐπισύρει τὰ θανατηφόρα
φίδια ἀπὸ τὴ γῆ (γιατὶ κάθε γέννημα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας εἶναι
φίδι), γι' αὐτὸ ὁ νόμος μᾶς δείχνει ὅ,τι φαίνεται πάνω στὸ ξύλο. Κι

καθὼς καὶ ὁ μέγας Παῦλός φησιν, «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας». Ὁ δὲ ἀληθὴς ὄφιν ἡ ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν αὐτομολήσας τὴν τοῦ ὄφεως ὑποδύεται φύσιν. Ἐλευθεροῦται οὖν τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ ὑπελθόντος τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος καὶ γενομένου καθ' ἡμᾶς τοὺς πρὸς τὸ εἶδος μεταστραφέντας τοῦ ὄφεως, δι' οὗ ὁ μὲν θάνατος ὁ ἐκ τῶν δηγμάτων κωλύεται, αὐτὰ δὲ τὰ θηρία οὐκ ἀφανίζεται, θηρία δὲ λέγω τὰς ἐπιθυμίας. Τῶν γὰρ εἰς τὸν σταυρὸν βλέπόντων ὁ μὲν πονηρὸς τῶν ἁμαρτωλῶν θάνατος οὐκ ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ἐγκειμένη τῇ σαρκὶ κατὰ τοῦ Πνεύματος ἐπιθυμία εἰς τὸ παντελὲς οὐκ ἀπόλωλε. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πιστοῖς πολλάκις ἐνεργεῖ τῆς ἐπιθυμίας τὰ δῆγματα, ἀλλ' ὁ πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ὑψωθέντα βλέπων ἀπωθεῖται τὸ πάθος, οἷόν τι φαρμάκῳ τῷ τῆς ἐντολῆς φόβῳ τὸν ἴον διαχέας.

Τὸ δὲ σύμβολον εἶναι τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν μυστηρίου τὸν ὑψωθέντα ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ φανερώς ἢ τοῦ Κυρίου φωνὴ διδάσκει ἐν οἷς φησιν ὅτι «καθὼς ὕψωσε Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν ὄφιν, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Πάλιν τῇ οἰκείᾳ ὁδῷ κατὰ τινα κακὴν ἀκολουθίαν ἡ ἁμαρτία προέρχεται, οἷον εἰρμῷ τινι πονηρῷ κατὰ τὸ ἀκόλουθον προιοῦσα. Καὶ ὁ νομοθέτης καθάπερ τις ἰατρὸς τῇ τοῦ κακοῦ φορᾷ συμπαρατείνει τὴν θεραπείαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄπρακτον ἐγένετο τὸ δῆγμα τῶν ὄφεων τοῖς εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ ὄφεως βλέπουσι (νοεῖς δὲ πάντως διὰ τῶν εἰρημένων τὸ αἰνιγμα), ἄλλη μέθοδος ἁμαρτίας ἐπινοεῖται τῷ ποικίλως τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν σοφιστεύοντι, ὃ δὴ καὶ νῦν ἐν πολλοῖς ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον. Ἐπειδὴ γὰρ τινες διὰ σωφρονεστέρου βίου τὸ τῆς ἐπιθυμίας πάθος κολάσωσιν, ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἑαυτοὺς εἰσωθοῦσιν, ἀνθρωπίναις σπουδαῖς καὶ αὐτοχειροτονήτοις ὀρμαῖς εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ ἐξυβρίζοντες, πρὸς ταύτην ἄγει τὴν κακὴν τῆς ἁμαρτίας ἀκολουθίαν ὁ διὰ τῆς ἱστορίας ἐνεργεῖν τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις κατηγορούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπαύσατο ἡ γῆ τοὺς ὄφεις κατὰ τῶν ἐπιθυμούντων, ὠδίνουσα διὰ τῆς εἰς τὸν ὑψωθέντα ἐπὶ τοῦ ξύλου πίστεως καὶ κρείττους ἐπίσθησαν εἶναι τῶν ἰοβόλων δηγμάτων, τότε τοῦ κατ' ἐπιθυμίαν πάθους ὑπεξελθόντος, ἡ τῆς ὑπερηφανίας ἀντεισέρχεται

60. Ρωμ. 8,3. 61. Γαλ. 5,16-17.

62. Ἰω. 3,14.

αυτό είναι όμοίωμα φιδιού και όχι φίδι, όπως λέει και ο μεγάλος Παῦλος, «ὅμοιο μὲ τὴ δική μας ἀμαρτωλὴ φύση»⁶⁰. Τὸ ἀληθινὸ φίδι εἶναι ἡ ἀμαρτία κι ὅποιος αὐτομολήσει στὴν ἀμαρτία ὑποδύεται τὴ φύση τοῦ φιδιού. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτία ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ φόρεσε τὸ εἶδος τῆς ἀμαρτίας καὶ ποὺ ἔγινε ὅμοιος μὲ ἐμᾶς ποὺ ἔχομε μεταστραφεῖ στὸ εἶδος τοῦ φιδιού· μὲ αὐτὰ ἐμποδίζεται ὁ θάνατος ἀπὸ τὰ δαγκώματα, τὰ ἴδια ὅμως τὰ θηρία δὲν ἀφανίζονται καὶ θηρία ἐννοῶ τὶς ἐπιθυμίες. Αὐτοὶ δηλαδή ποὺ ἀτενίζουν τὸ σταυρὸ δὲν πεθαίνουν τὸν πονηρὸ θάνατο τῶν ἀμαρτωλῶν, ἡ ἐπιθυμία ὅμως κατὰ τοῦ Πνεύματος ποὺ βρίσκεται μέσα στὴ σάρκα⁶¹ δὲν ἔχει χαθεῖ τελείως. Γιατὶ συχνὰ προκαλεῖ τὰ δαγκώματα τῆς ἐπιθυμίας καὶ στοὺς πιστοὺς, ἀλλ' ὅποιος ἀτενίζει σ' αὐτὸν ποὺ ὑψώθηκε ἐπάνω στὸ ξύλο ἀπωθεῖ τὸ πάθος διαλύοντας τὸ δηλητήριο μὲ τὸ φόβο τῆς ἐντολῆς ὅπως μὲ φάρμακο.

Τὸ ὅτι τὸ φίδι ποὺ ὑψώθηκε στὴν ἔρημο εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ, τὸ διδάσκει φανερὰ ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου ποὺ λέει: «ὅπως ὑψωσε ὁ Μωυσῆς τὸ φίδι στὴν ἔρημο, ἔτσι πρέπει νὰ ὑψωθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»⁶². Πάλι κατὰ κάποια κακὴ ἀκολουθία ἡ ἀμαρτία προχωρεῖ ἀπὸ τὸ δικὸ της δρόμο, σὰ νὰ βαδίζει μὲ συνέπεια σύμφωνα μὲ μιὰ πονηρὴ σειρά. Καὶ ὁ νομοθέτης σὰν κάποιος γιατρὸς ἐφαρμόζει τὴ θεραπεία παρατείνοντάς τὴν ἀνάλογα μὲ τὴν πορεία τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ δὲν ἔδρασε τὸ δάγκωμα τῶν φιδιῶν σὲ ὅσους ἀτενίζαν τὸ ὁμοίωμα τοῦ φιδιού (καταλαβαίνει ἀπὸ ὅσα εἶπαμε τὸ αἶνιγμα), ἐπινοεῖται μιὰ ἄλλη μέθοδος ἀμαρτίας ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κάνει πολλῶν εἰδῶν σοφιστεῖες σὲ βάρος μας σχετικὰ μὲ αὐτά. Αὐτὸ μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς νὰ γίνεται καὶ τώρα σὲ πολλὰ. Ὅταν κάποιοι περιορίσουν τὸ πάθος τῆς ἀκολασίας μὲ ἓνα πιὸ φρόνιμο βίο, σπρώχνουν τὸν ἑαυτό τους στὴν ἱερωσὴν ὑβρίζοντας τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ μὲ ἀνθρώπινα σπουδάσματα καὶ αὐτόκλητες ὀρμές. Σ' αὐτὴ τὴν κακὴ ἀκολουθία τῆς ἀμαρτίας σπρώχνει αὐτὸς ποὺ κατηγορεῖται ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅτι προκαλεῖ τὰ κακὰ στοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ μὲ τὴν πίστη σ' Ἐκεῖνον ποὺ ὑψώθηκε στὸ ξύλο ἡ γῆ ἔπαυσε νὰ κυφορεῖ τὰ φίδια ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν καὶ πείσθησαν πὼς εἶναι ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη δαγκώματα, τότε μόλις βγῆκε τὸ πάθος τῆς ἐπι-

νόσος. Καὶ ταπεινὸν εἶναι κρίνοντες τὸ φυλάσσειν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν
τάξιν ἐφ' ἧς ἐτάχθησαν, εἰσωθοῦσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύ-
νης ἀξίωμα παρώσασθαι τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν λειτουργίαν ταύ-
την λαχόντας φιλονεικήσαντες, οἱ χάσματι ὑποληφθέντες ἐξηφανί-
5 σθησαν. Τὸ δὲ ὅσον ὑπὲρ γῆς ἦν τοῦ τοιούτου συντάγματος, κεραυ-
νοῖς κατεπρήσθη, διδάσκοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου διὰ τῆς ἱστορίας ὅτι
πέρας ἐστὶ τῆς καθ' ὑπερηφανίαν ἐπάρσεως ἢ εἰς τὸ ὑπόγειον κάθο-
δος. Καὶ τάχα τις διὰ τούτων ὀρμώμενος οὐκ ἀπεικόντως ἄνοδον ἐπὶ
τὸ κάτω τὴν ὑπερηφανίαν ὀρίσαιο. Εἰ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον τῆ τῶν
10 πολλῶν ὑπολήψει φέρεται ἢ διάνοια, θαυμάσης μηδέν· τοῖς γὰρ
πολλοῖς δοκεῖ τὸ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εἶναι, τῷ ὀνόματι τῆς ὑπερηφα-
νίας σημαίνεσθαι. Ἡ δὲ τῶν ἱστορηθέντων ἀλήθεια βεβαιοῖ τὸν
ἡμέτερον ὄρον. Εἰ γὰρ οἱ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἑαυτοὺς ἄραντες κάτω
που κατεδύησαν χάσματι τῆς γῆς διασχούσης αὐτοῖς, οὐκ ἂν τις κα-
15 ταγνοίη τοῦ ὄρου τοῦ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν κατωτάτω πτώσιν εἶναι
ὀριζομένου. Πρὸς ταῦτα βλέποντας μετριάζειν παιδεύει ὁ Μωϋσῆς
καὶ μὴ ἐπαίρεσθαι τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλ' ἀεὶ τὸ παρὸν εὖ διατίθε-
σθαι. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ τῶν ἡδονῶν γέγονας κρείττων, ἤδη σοι ἀνεύ-
θυνον τῷ ἐτέρῳ εἶδει πάθους ἀλίσκεσθαι. Πτώμα γὰρ ἐστὶ πᾶν πά-
20 θος ἕως ἂν πάθος ἦ. Διαφορὰ δὲ πτωμάτων ἐν τῇ τῶν παθῶν πα-
ραλλαγῇ οὐδεμία. Ὁ τῷ λείῳ τῶν ἡδονῶν ὑπολισθήσας πέπτωκε
καὶ ὁ διὰ τῆς ὑπερηφανίας ὑποσκελισθεὶς ἀνετράπη. Οὐδὲν γὰρ κα-
ταπτώματος εἶδος αἰρετὸν τῷ νοῦν ἔχοντι. Ἀλλ' ἐπίσης πᾶν πτώμα
φευκτὸν ἕως ἂν πτώμα ἦ.

25 Ὡς εἴ τινα καὶ τῶν νῦν βλέποις ἐν μέρει τινὶ τοῦ κατὰ τὰς ἡδο-
νάς ἀρρωστήματος καθαρεύοντα, σπουδῆ δὲ πάλιν τῷ δοκεῖν ὑπὲρ
τοῦ ἄλλους εἶναι πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἑαυτὸν εἰσωθοῦντα, τοῦτον
ἐκεῖνον οἴου βλέπειν τὸν ἐν τῷ ὑψώματι τῆς ὑπερηφανίας ὑπόγειον
πίπτοντα. Διδάσκει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὁ νόμος ὅτι θεῖόν τι χρῆμά
30 ἐστὶν ἢ ἱερωσύνη καὶ οὐκ ἀνθρώπινον. Διδάσκει δὲ οὕτως· ράβδους
παρ' ἐκάστης φυλῆς ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶν δεδωκότων κατασημάνας

θυμίας παίρνει τὴ θέση του ἢ νόσος τῆς ὑπερηφάνειας. Καὶ κρίνοντας πὼς εἶναι ταπεινωτικὸ γι' αὐτοὺς νὰ φυλάγουν τὴν τάξη ὅπου τάχτηκαν, προσπαθοῦν νὰ εἰσπηδῆσουν στὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης φιλονεικώντας νὰ παραμερίσουν ἐκείνους ποὺ ἔλαχαν ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὸ τὸ λειτούργημα, ἀλλὰ ἐξαφανίστηκαν πέφτοντας στὸ χάσμα τῆς γῆς. Καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ ποὺ ὑπερέβαινε τὴ γῆ, κἀκε ἀπὸ κεραυνούς⁶³, ἐπειδὴ ὁ λόγος διδάσκει νομίζω μέσα στὴν Ἱστορία ὅτι πέρας τῆς ἐπαρσης ποὺ προκαλεῖ ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἡ κάθοδος κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Καὶ ἀφορμώμενος κανένας ἀπὸ αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ ὀρίσει ὄχι ἀδικαιολόγητα τὴν ὑπερηφάνεια ὡς ἄνοδο πρὸς τὰ κάτω. Ἐὰν ἡ σκέψη αὐτὴ σοῦ φαίνεται ἀντίθετη μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν, μὴ θαυμάσεις καθόλου· οἱ πολλοὶ νομίζουν ὅτι τὸ νὰ ὑπερβαίνεις τοὺς ἄλλους σημαίνεται μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὑπερηφάνειας. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ὅσων ἐκθέσαμε βεβαιώνει τὸ δικό μου ὄρισμό. Ἐὰν δηλαδὴ ὅλοι ὅσοι ὕψωσαν τὸν ἑαυτό τους πάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους βούλιαξαν κάτω στὸ χάσμα ποὺ ἄνοιξε γι' αὐτοὺς ἡ γῆ, δὲ θὰ καταδικάσει κανένας τὸν ὄρισμό ποὺ λέει ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἡ πτώση πρὸς τὰ κατώτατα. Αὐτὰ ἔχοντας ὑπόψη, μᾶς διδάσκει ὁ Μωυσῆς νὰ ἔχομε μετριοπάθεια καὶ νὰ μὴν ὑπερηφανευόμαστε γιὰ τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ νὰ ρυθμίζομε πάντοτε τὰ παρόντα πρὸς τὸ καλύτερο. Ἐπειδὴ στάθηκες ἀνώτερος ἀπὸ τις ἡδονές δὲ σημαίνει ὅτι εἶσαι ἀνεύθυνος, ἂν αἰχμαλωτιστεῖς ἀπὸ ἓνα ἄλλο πάθος. Γιατὶ πτώση εἶναι κάθε πάθος, ὅσο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πάθος. Στὴν παραλλαγή τῶν παθῶν δὲν ὑπάρχει καμιὰ παραλλαγή πτώσης. Κι ἐκεῖνος ποὺ γλίστρησε ἀπὸ τὴν ὀλισθηρότητα τῶν ἡδονῶν ἔπεσε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ποὺ ὑποσκελίστηκε ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια ἀνατράπηκε. Σὲ κανένα εἶδος πτώσης δὲ θὰ δείξει προτίμηση ὁποῖος ἔχει νοῦ, ἀλλὰ κάθε πτώση πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἐξίσου ἐφόσον εἶναι πτώση.

Ἐτσι, ἂν βλέπεις κανένα ἀπὸ τοὺς τωρινούς νὰ μὴν ἔχει πέσει σὲ μιὰ ἀπὸ τις ἀρρώστιες τῶν ἡδονῶν, νὰ σπεύδει ὅμως, ἐπειδὴ νομίζει πὼς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ν' ἀναρριχηθεῖ στὴν ἱερωσύνη, αὐτὸν ἀκριβῶς νὰ νομίζεις ὅτι βλέπεις ποὺ ἀπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ὑπερηφάνειας πέφτει κάτω στὴ γῆ. Γιατὶ ὁ νόμος διδάσκει στὰ ἐπόμενα ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἓνας θεσμὸς θεῖος κι ὄχι ἀνθρώπινος. Καὶ τὸ διδάκει ἔτσι· προσθέτει ἐπάνω στὸ θεῖο θυσιαστή-

προστίθησι τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ, ὥστε τῆς ἄνωθεν χειροτονίας μαρτυρίαν γενέσθαι τὴν ράβδον θαύματί τινι θείῳ παρὰ τὰς ἄλλας γενομένην ἐπίσημον. Καὶ γενομένου τούτου αἱ μὲν τῶν ἄλλων ράβδοι, ὅπερ ἦσαν διέμειναν, ἡ δὲ τοῦ ἱερέως αὐτῆ ἐν αὐτῇ ριζωθεῖσα οὐ διὰ τινος ἀλλοτρίας ἰκμάδος, ἀλλὰ τῆς θεόθεν ἐν αὐτῇ ἐντεθείσης δυνάμεως κλάδους καὶ καρπὸν ἀνεβλάστησε καὶ προῆλθεν ὁ καρπὸς εἰς τελείωσιν (κάρυον δὲ ἦν ὁ καρπός), οὗ γενομένου πρὸς εὐταξίαν ἐπαιδεύθη πᾶν τὸ ὑπήκοον. Νοεῖν δὲ προσήκει διὰ τοῦ καρποῦ, ὃν ἡ ράβδος ἐβλάστησε τοῦ Ἀαρών, οἷον χρῆ εἶναι τὸν ἐν ἱερωσύνῃ βίον ἐγκρατῆ τινα καὶ κατεστυμμένον καὶ περισκληκότα τῇ φαινομένη ζωῇ, ἔνδοθεν δὲ τὸ ἐδώδιμον ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ ἀφανεῖ περιέχοντα, ὃ τότε ἀνακαλύπτεται, ὅταν πεπανθῇ τῷ χρόνῳ ἢ βρωῖσις καὶ περιρραγῇ τὸ στυφὸν περιβόλαιον καὶ περιτριβῇ τὸ ξυλῶδες ἐκεῖνο τοῦ ἐδωδίμου προκάλυμμα.

15 Εἰ δὲ τινος ἱερέως λεγομένου καταμάθοις τὸν βίον μηλοειδῆ καὶ εὐπνουν καὶ ροδόχροον, οἷοι τῶν πολλῶν εἰσι βύσσω καὶ πορφύρᾳ διανθιζόμενοι καὶ ταῖς λιπαραῖς τραπέζαις ἐμπιαινόμενοι, οἱ τὸν διωλισμένον πίνοντες οἶνον καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι καὶ ὅσα ἄλλα γλυκεῖα δοκεῖ κατὰ τὴν πρόχειρον γεῦσιν τοῖς τὸν ἀπολαυ-
20 στικὸν ὀπωρίζουσι βίον, καλῶς ἂν ἐπὶ τούτου τὸ εὐαγγελικὸν εἴποις, ὅτι τὸν καρπὸν βλέπων οὐκ ἐπιγινώσκω διὰ τοῦ καρποῦ τὸ ἱερατικὸν δένδρον. Ἄλλος ὁ τῆς ἱερωσύνης καρπὸς καὶ οὗτος ἕτερος. Ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ἐγκράτεια ἦν, τρυφή δὲ οὗτος. Ἐκεῖνος οὐκ ἀπὸ γῆϊνης ἰκμάδος ὑπεπιαίνεται, τούτῳ δὲ πολλοὶ κάτωθεν ἐπιρρέουσιν
25 οἱ τῶν ἡδονῶν ὄχετοί, δι' ὧν πρὸς τὴν τοιαύτην ὥραν ἢ τοῦ βίου ὀπώρα ὑπερυθαίνεται. Ὅτε δὲ καὶ τούτου τοῦ πάθους καθαρὸν ἐγένετο τὸ ὑπήκοον, τότε διέξεισι τὸν ἀλλόφυλον βίον, καθηγουμένου τοῦ νόμου τῆς βασιλικῆς λεωφόρου κατ' οὐδέτερον μέρος τῆς ἐκτροπῆς γινομένης. Ἐπισφαλῆς δὲ ἡ ἐπὶ τὰ πλάγια παρατροπὴ τῷ
30 ὀδεύοντι. Ὡσπερ γὰρ εἰ δύο κρημοὶ μίαν ἐπὶ τῆς ἄκρας ραχίας ἀτραπὸν ἀποστενοῖεν, κίνδυνός ἐστι τῷ διὰ ταύτης βαίνοντι, ἐνθεν ἢ ἐνθεν παρατραπῆναι τοῦ μέσου (ἴσῃν γὰρ ἐκατέρωθεν τὸ ἐκ τοῦ

64. Ἄριθμ. 17,1-11.

65. Λουκᾶ 16,19.

66. Λουκᾶ 6,43-44.

67. Ἄριθμ. 20,17.

68. Δευτ. 28,14.

ριο ραβδιά από κάθε φυλή με τὸ ὄνομα ἐκείνων ποὺ τὰ ἔδωσαν, ὥστε μ' ἓνα θεῖο θαῦμα νὰ γίνει ἡ ράβδος κοντὰ στὶς ἄλλες ἐπίσημη ἀπόδειξη τῆς χειροτονίας ἀπὸ τὰ ἄνω μ' ἓνα θεῖο θαῦμα⁶⁴. Κι ὅταν ἔγινε αὐτὸ τὰ ραβδιά τῶν ἄλλων ἔμειναν ὅπως ἦταν, ἡ ράβδος ὅμως τοῦ ἱερέα ρίζωσε ἀπὸ μόνη της ὄχι ἀπὸ μιὰ ἱκμάδα ἄσχετη ἀπὸ αὐτή, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα της βλάστησε κλαδιὰ καὶ καρποὺς καὶ βγήκε ὁ καρπὸς τέλειος (ὁ καρπὸς ἦταν καρῦδι), καὶ ὅταν ἔγινε αὐτὸ ὄλος ὁ λαὸς παιδαγωγήθηκε στὴν τάξη. Μὲ τὸν καρπὸ ποὺ καρποφόρησε ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρῶν πρέπει νὰ ἐννοοῦμε, πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ βίος τῆς ἱερωσύνης γεμάτος δηλαδὴ ἐγκράτεια καὶ αὐστηρότητα καὶ σκληρὸς στὴν ἐξωτερικὴ ζωὴ, νὰ περιέχει ὅμως μέσα κρυμμένο καὶ ἀφανὴ τὸν φάσιμο καρπὸ, ποὺ τότε γίνεται φανερός, ὅταν γλυκάνει μὲ τὸν καιρὸ ἡ γεύση καὶ σπάσει τὸ στυφὸ στόφλι καὶ ραγίσει ὀλόγυρα τὸ περικάλυμμα τῆς ψίχας.

Κι ἂν μάθεις ὅτι ὁ βίος ἐνὸς λεγόμενου ἱερέα εἶναι μηλοειδῆς, γεμάτος εὐωδιὲς καὶ ρόδινα χρῶματα, ὅπως εἶναι τῶν πολλῶν ποὺ διαανθίζονται μὲ βύσσινα καὶ πορφυρὰ φορέματα⁶⁵ κι εὐχαριστιοῦνται μὲ πλούσια τραπέζια, ποὺ πίνουν τὸ ραφινάτο κρασί καὶ ἀλείβονται τὰ καλύτερα ἀρώματα κι ὅσα ἄλλα θεωροῦνται εὐχάριστα στὴν πρώτη γεύση γι' αὐτοὺς ποὺ δρέπουν τὸν καρπὸ τοῦ ἀπολαυστικοῦ βίου, θὰ πεῖς ὀρθὰ γιὰ τὴν περίπτωση τὸν εὐαγγελικὸ λόγο, ὅτι βλέπω τὸν καρπὸ, δὲν ἀναγνωρίζω ἀπὸ τὸν καρπὸ τὸ ἱερατικὸ δέντρο⁶⁶. Ἄλλος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἱερωσύνης κι ἄλλος ὁ καρπὸς αὐτός. Ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ἦταν ἐγκράτεια, αὐτὸς τρυφή. Ἐκεῖνον δὲν τὸν ζωογονοῦσε ἱκμάδα τῆς γῆς, ἐνῶ κάτω ἀπὸ αὐτὸν ρέουν ἄφθονα τ' αὐλάκια τῶν ἡδονῶν, ποὺ κάνουν νὰ παίρνει τὸ κόκκινο χρῶμα τῆς ὠριμότητος ἢ ὀπώρα τοῦ βίου. Ὅταν κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος καθαρίστηκε ὁ λαός, τότε ξεπερνοῦν τὸν ἀλλόφυλο βίο μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ νόμου, χωρὶς νὰ παρεκτρέπονται σὲ κανένα σημεῖο ἀπὸ τὴ βασιλικὴ λεωφόρο⁶⁷. Κάθε παρεκτροπὴ πρὸς τὰ πλάγια τοῦ δρόμου εἶναι ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Ὅπως δηλαδὴ ἂν τὸ μονοπάτι ψηλὰ σὲ μιὰ ράχη τὸ στενεύουν δύο κρημνοὶ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη, ὑπάρχει κίνδυνος γι' αὐτὸν ποὺ βαδίζει ἐκεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ μέσο καὶ νὰ πέσει δεξιά ἢ ἀριστερὰ⁶⁸ (τὸ ἴδιο παραμονεύει ὁ γκρεμὸς τὸ παραπάτημα κι ἀπὸ τὰ δύο

κρημνοῦ βάραθρον τὴν ἐκτροπὴν διαδέχεται), οὕτως ὁ νόμος βούλεται τὸν αὐτῷ κατ' ἴχνος ἐπόμενον μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδὸν τὴν καθὼς φησιν ὁ Κύριος στενὴν τε καὶ τεθλιμμένην μήτε ἐπὶ τὸ σκαιὸν τε καὶ εὐώνυμον μήτε ἐπὶ τὸ δεξιὸν νομιζόμενον. Δόγμα δέ ἐστιν οὐ-
 5 τος ὁ λόγος ἐν μεσότητι θεωρεῖσθαι τὰς ἀρετὰς ὀριζόμενος, διότι πέφυκε πᾶσα κακία ἢ κατ' ἔλλειψιν ἢ καθ' ὑπέρπτωσιν ἀρετῆς ἐνεργεῖσθαι. Οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας ἔλλειψις τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἡ δειλία, ὑπέρπτωσις δὲ τὸ θράσος, τὸ δὲ ἐκατέρου τούτων καθαρεῦον ἐν μεσότητι τῶν παρακειμένων κακιῶν θεωρεῖται καὶ ἀρετὴ ἐστὶ.
 10 Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα πρὸς τὸ κρεῖττον σπουδάζεται, μεσολαβεῖται πῶς τοῖς κακοῖς γειτονήμασιν. Ἡ σοφία δεινότητός τε καὶ ἀκεραιότητος τὸ μέσον ἔχει. Οὕτε τοῦ ὄφους τὸ φρόνιμον ἐπαινετὸν οὔτε τῆς περιστερᾶς τὸ ἀκέραιον, εἴ ἐφ' ἑαυτοῦ μόνου δέοι λαμβάνειν τούτων ἐκάτερον, ἀλλ' ἢ διὰ μέσου τῶν δύο
 15 τούτων εὐκρατος ἕξις ἀρετῆ γίνεται. Ὁ ἐλλιπὴς κατὰ τὴν σωφροσύνην ἀκόλαστος, ὁ πλεονάζων κεκαυστηρίασται τὴν συνείδησιν, καθὼς ὀρίζεται ὁ ἀπόστολος. Ὁ μὲν γὰρ ταῖς ἡδοναῖς ἀνέδην ἐκκέχυνται, ὁ δὲ καὶ τὸν γάμον ἴσα τῇ μοιχείᾳ βδελύσσεται, ἢ δὲ διὰ μέσου τούτων θεωρουμένη ἕξις σωφροσύνη ἐστίν. Ἐπεὶ δέ, καθὼς φησιν
 20 ὁ Κύριος, «ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται», ἀλλόφυλον δὲ τοῖς ἐπομένοις τῷ νόμῳ τὸ τῇ ἀρετῇ ἀντικείμενον, ὅπερ ἐστὶν ἡ πονηρία, ὁ διὰ τοῦ κόσμου τούτου κατὰ τὸν βίον ὁδοιπορῶν, ἀσφαλῶς τὴν ἀναγκαίαν ταύτην τῆς ἀρετῆς τριβεῖσάν τε καὶ λευκαινομένην ὁδὸν φυλάσσοι μηδαμοῦ πρὸς τὰς παρακειμένας ἀνοδίας διὰ κακίας πα-
 25 ρατρεπόμενος.

Ἐπεὶ δέ, καθὼς εἴρηται, τῇ ἀνόδῳ τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἐπιβουλή τοῦ ἀντικειμένου συναναβαίνει, καταλλήλως ἐκάστου τῆς εἰς τὸ κακὸν παρατροπῆς τὰς ἀφορμὰς ἐξευροῦσα, τότε πρὸς μεῖζον τοῦ λαοῦ ἐν τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ αὐξήσαντος, ἄλλης ἐπιβουλῆς ὁ ἀντικείμενος
 30 ἄπτεται κατὰ τοὺς δεινοὺς τὰ πολεμικά, οἱ τὴν κατὰ στόμα παράταξιν τῶν πλεονεκτούντων κατὰ τὴν δύναμιν δυσανταγώνιστον κρίναντες, λόχοις τισὶ καὶ ἐνέδραις καταστρατηγοῦσι τὸν ἀντικείμενον. Οὕτως ὁ τῆς κακίας στρατηγὸς ἐπὶ τῶν νόμῳ καὶ ἀρετῇ δυναμω-

69. Ματθ. 7,14. 70. Βλ. Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ. 1106β 27,36 κτ ἄλλοῦ.
 71. Ματθ. 10,16. 72. Α' Τιμ. 4,2. 73. Α' Ἰω. 5,19.

μέρη), ἔτσι κι ὁ νόμος θέλει ὅποιος τὸν ἀκολουθεῖ καταπόδι νὰ μὴν ἐγκαταλείψει «τὴν ὁδὸ», καθὼς λέει ὁ Κύριος, «τὴ στενὴ καὶ τεθλιμμένη» καὶ νὰ πάει οὔτε στὸ τραχὺ καὶ ἀριστερὸ οὔτε στὸ θεωρούμενο δεξιό⁶⁹. Εἶναι κανόνας ὁ λόγος ποὺ ὀρίζει νὰ νοοῦμε τὶς ἀρετὲς ὡς μεσότητες⁷⁰, διότι ἡ φύση κάθε κακίας εἶναι νὰ ἐκδηλώνεται ἢ ὡς ἔλλειψη ἢ ὡς ὑπερβολὴ ἀρετῆς. Στὴν ἀνδρεία γιὰ παράδειγμα ἔλλειψη τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ δειλία, ἐνῶ ὑπερβολὴ τῆς τὸ θράσος. Αὐτὸ ποὺ εἶναι καθαρὸ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο θεωρεῖται ὡς μεσότητά τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης παράδιπλης κακίας καὶ εἶναι ἀρετὴ. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ἐπιδιώκονται σχετικὰ μὲ τὸ καλῦτερο εἶναι ἐνδιάμεσα στοὺς κακοὺς γείτονέ τους. Ἡ σοφία εἶναι ἡ μέση τῆς δεινότητος καὶ τῆς ἀκεραιότητος. Οὔτε ἡ φρονιμάδα τοῦ φιδιοῦ εἶναι ἄξια γιὰ ἔπαινο οὔτε τοῦ περιστεριοῦ ἡ ἀκεραιότητά⁷¹, ἂν καθένα ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ τὸ πάρει κανένας μόνο του, ἀλλὰ ἡ ἀρμονικὴ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ ἔξη γίνεται ἀρετὴ. Ὅποιος ἔχει ἔλλειψη σωφροσύνης εἶναι ἀκόλαστος, ὅποιος ἔχει πλεονασμὸ ἔχει «συνείδηση καυτηριασμένη»⁷², ὅπως ὀρίζει ὁ Ἀπόστολος. Ὁ ἓνας ἐπιδίδεται ἀσύστολα στὶς ἡδονές, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀποστρέφεται τὸ γάμο ἐξίσου μὲ τὴ μοιχεία. Ἡ ἔξη ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ δύο εἶναι ἡ σωφροσύνη. Κι ἐπειδὴ, ὅπως λέει ὁ Κύριος, «ὁ κόσμος βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ πονηροῦ»⁷³ καὶ ἀλλόφυλο γι' αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ νόμο εἶναι τὸ ἀντίθετο τῆς ἀρετῆς, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ πονηρία, ὅποιος στὴ ζωὴ του ὀδεύει διαμέσου τοῦ κόσμου αὐτοῦ, διανύει ἀσφαλισμένα τὴν ἀναγκαία αὐτὴ πορεία τῆς ἀρετῆς, ἂν πράγματι βαδίζει τὴ λεωφόρο ποὺ ἔχει τριφετῆ καὶ λευκανθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ δὲν ξεστρατίζει ἀπὸ κακία πουθενὰ στὰ παράπλευρα ἀδιέξοδα.

Ἐπειδὴ λοιπόν, ὅπως λέχθηκε, μὲ τὸ ἀνέβασμα τῆς ἀρετῆς ἀνεβαίνει μαζὶ καὶ ἡ ἐπιβουλή τοῦ ἀντιπάλου μας, ποὺ βρίσκει τὶς κατάλληλες γιὰ τὸν καθένα ἀφορμὲς παρεκτροπῆς του στὸ κακό, τότε ἐπειδὴ ὁ λαὸς αὐξήθηκε περισσότερο στὸν κατὰ Θεὸν βίον, ὁ ἀντίπαλος χρησιμοποιοῖ ἄλλη ἐπιβουλή κατ' ἀναλογία μὲ τοὺς ἱκανοὺς στὰ πολεμικά, ποὺ ὅταν κρίνουν ὅτι ἡ κατὰ μέτωπο παράταξη πρὸς ὅσους πλεονεκτοῦν στὴν δύναμη εἶναι δυσπολέμητη, παραπλανοῦν καὶ νικοῦν τὸν ἀντίπαλο μ' ἐνέδρες καὶ παγίδες. Ἐτσι κι ὁ στρατηγὸς τῆς κακίας μ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι δυνατοὶ στὸ νόμο καὶ

θέντων οὐκέτι κατὰ πρόσωπον ἀντεξάγει τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐνέδραις
 τισὶ κατὰ τὸ ἀφανὲς τὴν ἐπιβουλήν ἐξεργάζεται. Καλεῖ τοίνυν εἰς
 συμμαχίαν κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων παρ' αὐτοῦ τὴν γοητείαν, ἣν
 ἢ μὲν ἱστορία φησὶ μάντιν εἶναι τινὰ ἢ καὶ οἰωνιστήν, ἔκ τινος ἐνεργείας
 5 δαιμόνων βλαπτικὴν δήπου δύναμιν ἔχοντα κατὰ τῶν ὑπεναντιῶν
 καὶ μισθωθέντα παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν Μαδιανιτῶν ἐφ' ᾧ
 τε βλάψαι διὰ κατάρας τοὺς τῷ Θεῷ ζῶντας, τοῦτον τρέψαι τὴν κα-
 τάραν εἰς εὐλογίαν. Ἡμεῖς δὲ νοοῦμεν διὰ τοῦ ἀκολούθου τῶν προ-
 τεθεωρημένων τὸ μηδὲν τὴν γοητείαν ἐνεργὸν κατὰ τῶν ἐν ἀρετῇ
 10 ζώντων εἶναι, ἀλλὰ πάσης ὑπερισχύειν ἐπιβουλῆς τοὺς διὰ τῆς θείας
 συμμαχίας ὠχυρωμένους.

Τὸ γὰρ τὴν οἰωνοσκοπικὴν ἐπιτηδεύειν μαντείαν τὸν μνημο-
 νευθέντα μαρτυρεῖται παρὰ τῆς ἱστορίας, ἐν οἷς φησιν τὰ τε μαντεῖα
 διὰ χειρὸς ἔχειν αὐτὸν καὶ παρὰ τῶν οἰωνῶν συμβουλεύεσθαι, καὶ
 15 πρό γε τούτων διὰ τοῦ ὄγκηθμοῦ τῆς ὄνου τὰ περὶ τῆς προκειμέ-
 νης αὐτῷ σπουδῆς ἐδιδάσκετο, ἧς τὸν φθόγγον, διὰ τὸ συνήθως αὐ-
 τὸν ταῖς τῶν ἀλόγων φωναῖς κατὰ τινὰ δαιμονίαν ἐνέργειαν συμβου-
 λεύεσθαι, ὡς ἔναρθρον ἢ Γραφὴ διηγῆσατο, ἐνδεικνυμένη ὅτι τοὺς
 προειλημμένους τῇ τοιαύτῃ τῶν δαιμόνων ἀπάτη μέχρι τούτων
 20 φθάνειν, ὡς ἀντὶ λόγου δέχεσθαι τὴν ἐκ τῆς ποιᾶς παρατηρήσεως
 γινομένην αὐτοῖς ἐκ τῆς φωνῆς τῶν ἀλόγων διδασκαλίαν, ἣ προ-
 σχῶν, δι' αὐτῶν ὧν ἠπατᾶτο, τὸ ἄμαχον τῆς καθ' ὧν ἐμισθώθη δυ-
 νάμεως ἐξεπαιδεύθη. Καὶ γὰρ ἐν τῇ εὐαγγελικῇ ἱστορίᾳ παρεσκευά-
 στο μὲν εἰς ἀντίστασιν τῆς τοῦ Κυρίου ἐξουσίας τὸ συγκρότημα τῶν
 25 δαιμόνων ἢ Λεγεῶν, πλησιᾶσαντος δὲ τοῦ ἔχοντος κατὰ πάντων τὸ
 κράτος βοᾷ τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν καὶ οὐχ ὑποκρύπτεται τὴν
 ἀλήθειαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἡ θεία φύσις ὃ ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις
 ἐπάξων τοῖς ἡμαρτηκόσι τὴν κόλασιν. Λέγει γὰρ ἡ τῶν δαιμόνων
 φωνή· «οἶδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦλθες πρὸ και-
 30 ροῦ βασανίσαι ἡμᾶς», ὃ δὴ καὶ τότε ἐγένετο, τῆς παρεπομένης τῷ
 μάντει δαιμονίας δυνάμεως τὸ ἄμαχόν τε καὶ ἀνανταγώνιστον τοῦ
 λαοῦ τὸν Βαλαὰμ διδασκούσης. Ἡμεῖς δὲ φαμεν τοῖς προεξητασμέ-
 νοις τὴν ἱστορίαν ἀρμόζοντες κατὰ τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων τὸν κατα-
 ρᾶσθαι βουλόμενον μηδεμίαν δύνασθαι προέσθαι φωνὴν λυπηρὰν τε

74. Ἀριθμ. 22,2. 75. Μάρκ. 5,9. Λουκᾶ 8,30.

76. Μάρκ. 1,24. Λουκᾶ 4,34-35.

τὴν ἀρετὴ δὲν παρατάσσει κατὰ μέτωπο τῆ δύναμὴ του, ἀλλὰ ἐκτελεῖ τὴν ἐπιβουλὴ του μὲ κάποιες ἀόρατες ἐνέδρες. Καλεῖ ὡς συμμάχους του ἐναντίον ἐκείνων πού ἐπιβουλεύεται τῆ γοητεία· ἡ Ἱστορία λέει ὅτι εἶναι ἓνας μάντης ἢ οἰωνοσκόπος⁷⁴, πού ἀπὸ κάποια δαιμονικὴ ἐνέργεια σίγουρα ἔχει τὴ δύναμη νὰ βλάπτει τοὺς ἀντιπάλους· αὐτὸν τὸ μίσθωσε ὁ κύριος τῶν Μαδιανιτῶν, γιὰ νὰ βλάψει μὲ τὶς κατάρες του αὐτοὺς πού ἀπέβλεπαν στὸ Θεό, ἐνῶ αὐτὸς μετέτρεψε τὴν κατὰρα σὲ εὐλογία. Ἐμεῖς ὅμως κατανοοῦμε, σύμφωνα μὲ ὅσα προεξετάσαμε, ὅτι οὔτε ἡ μαγγανεία ἔχει ἐνεργὸ δύναμη ἐναντίον ἐκείνων πού ζοῦν τὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ σὲ κάθε ἐπιβουλὴ ὑπερισχύουν ὅσοι εἶναι ἐξασφαλισμένοι μὲ τὴ θεία συμμαχία.

Ὅτι ἀσκοῦσε τὴν οἰωνοσκοπία αὐτὸς πού ἀναφέραμε, μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν Ἱστορία πού λέει ὅτι κρατοῦσε στὰ χέρια του τὸ σύμβολο τῆς μαντικῆς καὶ συμβουλευόταν τὰ πουλιά καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰ ὄγκανητὰ τῆς ὄνου ἐμπνεύστηκε γι' αὐτὸ πού τοῦ ζητοῦσαν. Τὰ ὄγκανητὰ της, ἐπειδὴ συνήθως κατὰ μιὰ δαιμονικὴ ἐνέργεια συμβουλευόταν τὶς φωνὲς τῶν ζώων, ἡ Γραφή τὰ διηγήθηκε σὰν φωνὴ ἑναρθρη. Ἐδειχνε ὅτι ὅσοι πιάστηκαν μὲ αὐτὴ τὴν ἀπάτη τῶν δαιμόνων φτάνουν ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀντὶ μὲ τὸ λόγο νὰ δέχονται μαθήματα ἀπὸ κάποιες παρατηρήσεις πού κάνουν σχετικὰ μὲ τὶς φωνὲς τῶν ζώων. Στὴ φωνὴ αὐτὴ προσέχοντας μὲ αὐτὰ πού ξεγελιόταν καὶ ὁ ἴδιος, διδάχτηκε ὅτι ἡ δύναμη αὐτῶν πού μισθώθηκε γιὰ νὰ πολεμήσει ἦταν ἀκαταμάχητη. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν εὐαγγελικὴ Ἱστορία⁷⁵ εἶχε ἐτοιμαστῆ ν' ἀντισταθεῖ στὴν ἐξουσία τοῦ Κυρίου ἢ 'Λεγεῶν', τὸ τάγμα τῶν διαμόνων. Ὅταν ὅμως πλησίασε αὐτὸς πού ἐξετάζει τὰ πάντα, διαλαλεῖ τὴν ὑπέρτατη δύναμὴ του καὶ δὲν κρύβει τὴν ἀλήθεια, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ θεία φύση πού στοὺς κατάλληλους καιροὺς θὰ ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία σὲ ὅσους ἀμάρτησαν. Γιατὶ λέει ἡ φωνὴ τῶν δαιμόνων· «ξέρομε ποιὸς εἶσαι· εἶσαι ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἦρθες πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα νὰ μᾶς βασανίσεις»⁷⁶. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ τότε· ἡ δαιμονικὴ δύναμη πού συνόδευε τὸ μάντη διδάσκει τὸ Βαλαάμ τὴν ἀκαταμάχητη καὶ ἀκαταγώνιστη δύναμη τοῦ λαοῦ. Ἐγὼ προσαρμόζοντας τὴν ἱστορία σὲ ὅσα ἔχω ἐκθέσει λέγω ὅτι ἐναντίον ἐκείνων πού ζοῦν ἐνάρετα δὲν μπορεῖ νὰ ἐκσφενδονίσει λόγο πικρὸ πού δὲν

καὶ ἀπεμφαίνουσαν, ἀλλὰ τρέπειν τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν. Ὁ δὲ νοοῦμεν τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι τῶν κατ' ἀρετὴν ζώντων ὁ τῆς λοιδορίας μῶμος οὐχ ἄπτεται. Πῶς γὰρ ἐπὶ πλεονεξία ὁ ἀκτῆμων λοιδορηθήσεται; Πῶς δὲ τις ἐπιθρυλλήσει τὴν ἀσωτίαν τῷ ἀνακεχωρη-
5 μένω καὶ ἰδιάζοντι, ἢ τὸν θυμὸν τῷ πράῳ ἢ τὸν τῷφον τῷ μετριόφρονι ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπιμώμων τοῖς ἐκ τῶν ἐναντίων γινωσκομένοις, οἷς ὁ σκοπὸς ἐστὶν ἄμεμπτον παρέχειν τῷ μώμῳ τὸν βίον, «ἵνα», καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῆ μηδὲν ἔχων λέγειν»; Διὰ τοῦτό φησὶν ἡ φωνὴ τοῦ εἰς κατάραν παρειλημμέ-
10 νου, πῶς ἀράσομαι ὃν μὴ ἀρᾶται Κύριος; Τουτέτι, πῶς λοιδορήσομαι τῷ μὴ δεδωκότι τῆς λοιδορίας τὴν ὕλην, ᾧ διὰ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν ἄτρωτός ἐστιν εἰς κακίαν ὁ βίος;

Οὐ μὴν, ἐπειδὴ τούτου διήμαρτεν ὁ τῆς κακίας εὐρετής, καθόλου τῆς κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων ἐπινοίας ἐπαύσατο, ἀλλὰ πρὸς
15 τὸ ἴδιον πάλαισμα τὴν ἐπίνοιαν τρέπει, πάλιν δι' ἡδονῆς πρὸς τὸ κακὸν δελεάζων τὴν φύσιν. Ὅντως γὰρ πάσης κακίας οἷον τι δέλεαρ ἢ ἡδονὴ προβληθεῖσα, εὐκόλως τὰς λιχνοτέρας ψυχὰς ἐπὶ τὸ ἄγκιστρον τῆς ἀπωλείας ἐφέλκεται. Μάλιστα δὲ πῶς διὰ τῆς ἀκολάστου ἡδονῆς ἀφυλάκτως ἡ φύσις πρὸς τὸ κακὸν παρασύρεται, ὃ δὴ καὶ
20 τότε ἐγένετο. Οἱ γὰρ τῶν ὄπλων ὑπερισχύσαντες καὶ πᾶσαν τὴν ἐκ σιδήρου προσβολὴν ἀσθενεστέραν τῆς ἰδίας δυνάμεως δεῖξαντες καὶ κατὰ κράτος τὴν φάλαγγα τῶν ἀντικειμένων τρεψάμενοι, τοῖς γυναικείοις βέλεσι δι' ἡδονῆς κατετρώθησαν. Καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν κρείττους, τῶν δὲ γυναικῶν ἥττους ἐγένοντο. Ὅμοῦ τε γὰρ ὤφθησαν αὐ-
25 τοῖς αἰ γυναιῖκες ἀντὶ ὄπλων τὰς μορφὰς προβαλλόμεναι, καὶ παραχρῆμα τοῦ τόνου τῆς ἀνδρείας λήθην ἐλάμβανον τὸν θυμὸν εἰς ἡδονὴν διαλύσαντες. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐν τούτοις, ἐν οἷς εἰκὸς εἶναι τοὺς τῆ ἀθέσμῳ μίξει τῶν ἀλλοφύλων ἐπιλυσσήσαντας, ἢ δὲ πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότης τῆς τοῦ καλοῦ συμμαχίας ἀλλοτριώσεις ἦν. Εὐθὺς γὰρ
30 αὐτοῖς ἐξεπολεμώθη τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὐκ ἀνέμενεν ὁ ζηλωτῆς Φινεὲς

τούς πρέπει ὅποιος θέλει νὰ καταραστεῖ, ἀλλὰ μεταβάλλει τὴν κατάρρα σὲ εὐλογία. Αὐτὸ πού ἐννοῶ εἶναι τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀγγίζει ἡ ὕβρη καὶ τὸ περιγέλασμα ὅσους ζοῦνε τὸ βίον τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ πῶς νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ πλεονεξία ὅποιος δὲν ἔχει κτήματα; Πῶς νὰ προσάψει κανένας τὴν ἀσωτία σ' αὐτὸν πού ζεῖ τὴ ζωὴ τοῦ ἀναχωρητῆ καὶ μοναχοῦ ἢ τὸ θυμὸ στὸν πρᾶο ἢ τὴν ἔπαρση στὸ μετριόφρονα ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐπίμεμπτα σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴν ἀντίθετη ιδιότητα καὶ πού ὁ σκοπὸς τους εἶναι νὰ παρέχουν ζωὴ ἀπρόσβλητη ἀπὸ κατηγορία, «για νὰ ντραπεῖ», ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «ὁ ἀντίθετος, ἀφοῦ δὲ θὰ μπορεῖ νὰ φέρει καμιά ἀντίρρηση»⁷⁷; Γι' αὐτὸ λέει ἡ φωνὴ ἐκείνου πού εἶχαν παραλάβει γιὰ νὰ καταραστεῖ: «πῶς νὰ καταραστῶ αὐτὸν τὸ λαὸ πού δὲν τὸν καταριέται ὁ Κύριος;»⁷⁸. Δηλαδὴ πῶς νὰ κατηγορήσω αὐτὸν πού δὲ μοῦ ἔδωσε ἀφορμὴ κατηγορίας, πού, ἐπειδὴ βλέπει πρὸς τὸ Θεό, ἔχει ζωὴ ἄτρωτη ἀπὸ τὴν κακία;

Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ σ' αὐτὸ ἔπεσε ἔξω ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας, δὲν ἔπαυσε καθόλου νὰ ἐπινοεῖ ἐναντίον ἐκείνου πού ἐπιβουλεύεται, ἀλλὰ προσαρμόζει τὴν ἐπινοητικότητά του στὸ δικό του ἀγῶνα, προσπαθώντας πάλι νὰ δελεάσει τὴ φύση πρὸς τὸ κακὸ μὲ τὴν ἡδονή. Γιατὶ ἀληθινά, ὅταν προταθεῖ ὡς δόλωμα ἡ ἡδονὴ ὁποιασ κακίας, τραβάει εὐκόλα τὶς πιὸ φιλήδονες ψυχὲς στὸ ἄγκιστρο τῆς ἀπώλειας. Καὶ προπάντων μὲ τὴν ἡδονὴ τῆς ἀκολασίας ἡ φύση ἀπροφύλακτα παρασύρεται στὸ κακόν. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε. Αὐτοὶ πού κατανίκησαν τοὺς ὀπλισμένους καὶ ὄλη τὴν ἐπίθεση τοῦ σιδήρου τὴν ἀπέδειξαν ἀσθενέστερη ἀπὸ τὴ δική τους δύναμη καὶ ἐνῶ κατατρόπωσαν τὶς φάλαγγες τῶν ἀντιπάλων τους, τραυματίστηκαν ἀπὸ τὴν ἡδονὴ πού τοὺς προκάλεσαν τὰ γυναικεῖα βέλη. Καὶ ἐνῶ νίκησαν τοὺς ἄνδρες, νικήθηκαν ὅμως ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Ἀμέσως μὲν οἱ γυναῖκες μπροστὰ τους καὶ πρόβαλαν ὡς ὄπλα τὰ πρόσωπά τους, ἀμέσως ξέχασαν τὸ νεῦρον τῆς ἀνδρείας τους καὶ διάλυσαν τὸ θυμὸ τους σὲ ἡδονή. Κι αὐτοὶ βέβαια βρίσκονταν σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι, ὅπου εἶναι φυσικὸ νὰ βρίσκονται ὅσοι λύσσαξαν γιὰ ἄθεσμες σχέσεις μὲ τοὺς ἀλλόφυλους. Ἡ οἰκειότητά τους ὅμως μὲ τὸ κακὸ ἦταν ἀποξένωσι ἀπὸ τὴ

78. Ἄριθμ. 22,18.

τῆ ἄνωθεν ψήφῳ καθαρθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' αὐτὸς ἐγένετο δικαστῆς ἅμα καὶ δῆμιος. Κινηθεὶς γὰρ εἰς τὴν κατὰ τῶν λελυσσηκότων ὄργην τὸ τοῦ ἱερέως ἔργον ἐποίησεν αἵματι καθάρισας τὴν ἁμαρτίαν, αἵματι οὐκ ἀναιτίου τινὸς ζώου, τοῦ μηδὲν μετεσχηκότος 5 τοῦ τῆς ἀκολασίας μιάσματος, ἀλλὰ τῶν ἐν κακίᾳ συνεζευγμένων ἀλλήλοις· ἐφ' ὧν ἡ αἰχμὴ κατὰ ταῦτὸν τῶν δύο σωμάτων διεξεληθοῦσα ἔστησε τῆς θείας δίκης τὴν κίνησιν, τῷ θανάτῳ τῶν ἡμαρτηκόντων τὴν ἡδονὴν καταμίξασα.

Δοκεῖ δέ μοι συμβουλήν τινα ψυχοφελῆ κατατίθεσθαι τοῖς ἀν- 10 θρώποις ἡ ἱστορία, δι' ἧς διδασκόμεθα ὅτι πολλῶν ὄντων παθῶν, ἃ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καταγωνίζεται, οὐδεμίαν καθ' ἡμῶν ἰσχὺν ἕτερον πάθος ἔχει τοσαύτην, ὡς πρὸς τὴν νόσον τῆς ἡδονῆς ἐξισοῦσθαι. Τὸ γὰρ ἀθρόως τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκείνους, τοὺς καὶ τῆς αἰγυπτίας ἵππου κρείττους ἐπιδειχθέντας καὶ τῶν Ἀμαληκι- 15 τῶν ὑπερσχόντας, καὶ τῷ μετὰ τούτους ἔθνει φοβεροὺς φανέντας καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν Μαδιανιτῶν ὑπερισχύσαντας φάλαγγος, τούτους ὁμοῦ τῆ θεᾶ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν καταδουλωθῆναι τῆ νόσῳ, οὐδὲν ἕτερον, καθῶς εἴρηται, δείκνυσιν ἢ τὸ δύσμαχον εἶναι 20 τινα καὶ δυσανταγώνιστον πολέμιον ἡμῶν τὴν ἡδονήν, ἢ τῶν ἀηττήτων τοῖς ὅπλοις ὁμοῦ τῷ φανῆναι κατακρατήσασα τὸ τῆς ἀτιμίας ἠγειρε κατ' αὐτῶν τρόπαιον, ὑπὸ μάρτυρι τῷ φωτὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν στηλιτεύσασα. Βοσκήματα γὰρ δι' ἑαυτῆς τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδειξεν, οὗς ἢ κτηνώδης καὶ ἄλογος πρὸς τὴν ἀκολασίαν ὀρμὴ ἐκλαθέσθαι τῆς ἀνθρωπίνης ἀνέπεισε φύσεως, μηδὲ ἐπικρυπτομέ- 25 νους τὸ ἄγος, ἀλλ' ἐμπομπεύοντας τῆ ἀτιμίᾳ τοῦ πάθους καὶ ἐγκαλλωπιζομένους τῷ τῆς αἰσχύνης μιάσματι συῶν δίκην ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἀλλήλων ὄψεσι τῷ τῆς ἀκαθαρσίας βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένους.

Τί οὖν τῷ διηγήματι παιδευόμεθα; Τὸ μαθόντας ἡμᾶς ὄσσην

συμμαχία με τὸ καλὸ· γιατί ἀμέσως ἔγινε πολέμιός τους ὁ Θεός⁷⁹. Ὅμως ὁ φλογερὸς Φινεὲς δὲν περίμενε νὰ καθαρθεῖ ἡ ἀμαρτία μετὴν οὐράνια ἀπόφαση, ἀλλὰ ἔγινε ὁ ἴδιος ταυτόχρονα δικαστὴς μαζί καὶ δῆμιος. Ἐξοργισμένος δηλαδὴ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχαν κυριευθεῖ ἀπὸ τὴ λύσσα ἔκανε τὸ ἔργο τοῦ ἱερέα, καθαρίζοντας τὴν ἀμαρτία μετὸ αἷμα, μετὸ αἷμα ὄχι ἐνὸς ἀθώου ζώου, ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ ἀνάμιξη στὸ μίasma τῆς ἀκολασίας, ἀλλὰ μετὸ αἷμα ἐκείνων ποὺ εἶχαν συνδεθεῖ αἰσχρά. Σ' αὐτοὺς τὸ ἀκόντιο ποὺ πέρασε μαζί τὰ δύο σῶματα σταμάτησε τὴν ἐκτέλεση τῆς θείας δίκης, ἀναμιγνύοντας τὴν ἡδονὴ μετὸ θάνατο ἐκείνων ποὺ ἀμάρτησαν⁸⁰.

Μοῦ φαίνεται ἡ Ἱστορία παρῶγει στοὺς ἀνθρώπους μιὰ νηγωφελὴ συμβουλή, μετὴν ὁποία διδασκόμαστε ὅτι, ἐνῶ ὑπάγουν πολλὰ πάθη ποὺ ἀγωνίζονται κατὰ τῶν λογισμῶν τῶν ἀνθρώπων, κανένα ἄλλο πάθος δὲν ἔχει τόση δύναμη ἐπάνω μας. ὥστε νὰ ἐξισωθεῖ μετὴν νόσο τῆς ἡδονῆς. Γιατὶ τὸ νὰ ὑποδουλωθοῦν ξαφνικὰ ἐκεῖνοι οἱ Ἰσραηλίτες ποὺ καὶ τὸ αἰγυπτιακὸ ἰπικὸ κατανίκησαν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀμαληκίτες στάθηκαν ἀνώτεροι καὶ στὸ ἔθνος ποὺ χτυπήθηκαν ἔπειτα φάνηκαν φοβεροὶ καὶ ποὺ ἔπειτα ὑπερίσχυσαν στὴ σύγκρουση μετὴν φάλαγγα τῶν Μαδιανιτῶν, τὸ νὰ ὑποδουλωθοῦν αὐτοὶ στὴ νόσο ὄλοι μαζί μετὴν θεὰ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν, δὲ δείχνει τίποτε ἄλλο, ὅπως εἶπα, παρὰ ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι ἓνας δυσκολοπολέμητος καὶ δυσκολοαγώνιστος ἐχθρὸς μας. Μετὸ νὰ ὑποτάξει μόλις παρουσιάστηκε τοὺς ἀήττητους στὰ ὄπλα ἔστησε σὲ βάρους τοὺς τὸ τρόπαιο τῆς ἀτιμίας, στηλιτεύοντας τὴν αἰσχρότητά τους κάτω ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ φωτός. Γιατὶ μετὴν κυριαρχία τῆς ἀπέδειξε τοὺς ἀνθρώπους βοσκήματα, ποὺ ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογη ὁρμὴ τους πρὸς τὴν ἀκολασία τοὺς ἔκανε νὰ λησμονήσουν τὴν ἀνθρώπινη φύση τους, μὴ κρύβοντας καθόλου τὴ βρωμιὰ τους, ἀλλὰ διακηρύττοντας ἀσύστολα τὸ αἰσχρὸ πάθος τους καὶ καμαρώνοντας ἀπροκάλυπτα γιὰ τὸ μὴ μόλυσμα τῆς αἰσχύνῃς τους σὰν τοὺς χοίρους κυλιόνταν στὸ βοῦρκο τῆς ἀκαθαρσίας ὁ ἓνας μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἄλλου.

Τί μᾶς διδάσκει λοιπὸν ἡ διήγησις; Ἀφοῦ μάθομε πόση δύνα-

80. Ἄριθμ. 25,6-8.

ἰσχὺν πρὸς τὸ κακὸν τῆς ἡδονῆς ἔχει ἢ νόσος, ὡς ὅτι μάλιστα πόρρω τοῦ τοιούτου γειτονήματος τὸν ἑαυτῶν ἀποικίζειν βίον, ὡς ἂν μὴ τινα πάροδον καθ' ἡμῶν λάβοι ἢ νόσος, οἷόν τι πῦρ διὰ τοῦ προσεγγισμοῦ τὴν πονηρὰν φλόγα κατεργαζόμενον. Τοῦτο γὰρ διδάσκει λέγων ἐν τῇ Σοφίᾳ Σολομῶν μὴ ἐπιψαύειν τοῦ ἄνθρακος γυμνῶ τῷ ποδὶ μηδὲ πῦρ τῷ κόλπῳ ἐναποτίθεσθαι, ὡς ἐν ἡμῖν ὄν ἐν ἀπαθείᾳ μένειν ἕως ἂν πόρρωθεν ὤμεν τοῦ ὑπεκκαίοντος. Εἰ δὲ κατὰ τοῦτο γενοίμεθα, ὡς ἐπιψαῦσαι τῆς διακαοῦς ταύτης θερμότητος, ἐγκόλπιον τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας γενήσεται καὶ οὕτως ἐπακο-
10 λουθήσεται καὶ τῷ ποδὶ ἢ καῦσις καὶ ἢ διαφθορὰ τῷ κόλπῳ.

Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος τῇ ἰδίᾳ φωνῇ, ὡς ἂν πόρρωθεν διαφυλαχθείημεν τοῦ τοιούτου κακοῦ καθάπερ τινὰ ρίζαν τοῦ πά-
θους τὴν διὰ τοῦ ἰδεῖν ἐγγινομένην ἐπιθυμίαν ἐξέτεμε, διδάσκων ὅτι ὁ τῇ ὄψει τὸ πάθος παραδεξάμενος, ὁδὸν δίδωσι καθ' ἑαυτοῦ τῇ
15 νόσῳ. Τὰ γὰρ πονηρὰ τῶν παθημάτων λοιμοῦ δίκην, ἐπειδὴν ἀπαξ τῶν καιρίων κατακρατήση, τῷ θανάτῳ παύεται μόνῳ.

Ἄλλ' οὐδὲν, οἶμαι, χρὴ μηκύνειν τὸν λόγον πάντα τοῦ Μωϋσέως τὸν βίον εἰς ἀρετῆς ὑπόδειγμα προτιθέντα τοῖς ἐντυγχάνουσι. Τῷ γὰρ πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ζωὴν ἑαυτὸν ἀνατείναντι, οὐ μικρὰ γένοιτ' ἂν πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἐφόδια τὰ εἰρημένα. Τῷ δὲ μαλακιζομένῳ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἰδρωῶτας, κἂν πολλαπλάσια γραφῇ τῶν εἰρημένων, οὐδὲν ἂν ἐκ τοῦ πλήθους μέγα γένοιτο κέρ-
20 δος. Πλὴν ὡς ἂν μὴ τοῦ κατὰ τὸ προοίμιον διορισμοῦ λήθη γένοιτο, ἐν οἷς ἡμῖν ὁ λόγος διῖσχυρίζετο, τοιοῦτον εἶναι τὸν τέλειον βίον, οὗ
25 μηδεμίᾳ περιγραφῇ τελειότητος κωλύει τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀεὶ γινομένη τοῦ βίου ἐπαύξησης ὁδὸς ἐστὶ τῇ ψυχῇ πρὸς τελείωσιν, καλῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὸ πέρας τοῦ βίου Μωϋσέως ἀγαγόντας τὸν λόγον ἀσφαλῆ δεῖξαι τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν ὄρον τῆς τελειότητος. Ὁ γὰρ διὰ τοσοῦτων ἀναβάσεων παρὰ πάντα τὸν βίον
30 ὑψούμενος οὐκ ἠπόρησε γενέσθαι πάλιν ἑαυτοῦ ὑψηλότερος, ὡς ἂν, οἶμαι, διὰ πάντων ἀετοῦ δίκην ὑπερνεφῆς αὐτοῦ θεωροῖτο ἢ ζωὴ καὶ μετέωρος περὶ τὸν αἰθέρα τῆς νοητῆς ἀναβάσεως ἐλισσομένη.

81. Παρμ. 6,28-27.

82. Ματθ. 5,14. Α' Ἰω. 2,16.

83. Δευτ. 28,49.

μη για τὸ κακὸ ἔχει ἡ νόσος τῆς ἡδονῆς, νὰ ἀπομακρύνουμε τὴ ζωὴ μας ὅσο γίνεται πρὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ γειτονία αὐτῆ, γιὰ νὰ μὴ βρεῖ εἴσοδο ἐναντίον μας ἡ νόσος, ἀνάβοντας μὲ τὴν προσέγγισή της ὅπως ἡ φωτιὰ τὴν καταστρεπτικὴ της φλόγα. Αὐτὸ βέβαια μᾶς διδάσκει καὶ ὁ Σολομὼν στὴ Σοφία του, λέγοντας «νὰ μὴν ἀγγίζομε τὸ κάρβουνο μὲ γυμνὸ πόδι οὔτε νὰ βάζομε τὴ φωτιὰ στὸν κόρφο μας»⁸¹. Ἡ φωτιὰ αὐτὴ μένει μέσα μας ἀνενεργῆς ὅσο εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ αὐτὸ πού θὰ τὴν ἀνάψει. Ἄν ὅμως τὸ πλησιάσομε, ὥστε ν' ἀγγίζομε τὴν πύρινη αὐτὴ θερμότητα, ἡ φωτιὰ τῆς ἐπιθυμίας θὰ βρεθεῖ μέσα στὸν κόρφο μας καὶ τότε θὰ ἐπακολουθήσει καὶ γιὰ τὸ πόδι τὸ κάψιμο καὶ γιὰ τὸν κόρφο μας ἡ καταστροφή.

Στὸ Εὐαγγέλιο πάλι ὁ Κύριος μὲ τὸν ἴδιο του τὸ λόγο, γιὰ νὰ φυλαχθοῦμε μακριὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακὸ, ἔκοψε σὰν κάποια ρίζα τοῦ πάθους τὴν ἐπιθυμία πού προκαλεῖ τὸ κοίταγμα⁸², διδάσκοντας ὅτι, ὅποιος δέχτηκε τὸ πάθος μὲ τὸ κοίταγμα, ἀνοίγει τὸ δρόμο στὸ πάθος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατὶ τὰ πονηρὰ πάθη σὰν πανούκλα, ὅταν κατανικήσουν τὰ καίρια, μόνο μὲ τὸ θάνατο σταματοῦν.

Ἄλλὰ δὲ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δώσω ἕκταση στὸ λόγο μου, προβάλλοντας ὡς παράδειγμα ἀρετῆς στοὺς ἀναγνώστες μου ὄλο τὸ βίο τοῦ Μωυσῆ. Γιατὶ γι' αὐτὸν πού ἔταξε τὸν ἑαυτό του στὴν ἀνώτερη ζωὴ, δὲν εἶναι μικρὰ ἐφόδια γιὰ τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία ὅσα εἶπα. Ὅποιος ὁμῶς δείχνει ἀδυναμία στοὺς ἰδρῶτες γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, ἀκόμα καὶ ἂν λεχθοῦν πολλαπλάσια ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, δὲ θ' ἀποκομίσει ἀπὸ τὸ πλῆθος κανένα μεγάλο κέρδος. Πλὴν ὅμως γιὰ νὰ μὴν λησμονήσομε αὐτὸ πού προσδιορίσαμε στὸ προοίμιο, ὅπου ὁ λόγος μας ἰσχυριζόταν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τέλειος βίος, πού κανένας περιορισμὸς δὲν ἐμποδίζει τὴν πρόοδο τῆς τελειοποίησής του, ἀλλὰ ἡ πρόοδος τῆς ζωῆς πρὸς τὸ καλύτερο πού γίνεται ἀδιάκοπα εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς τελείωσης τῆς ψυχῆς, γι' αὐτὸ θὰ εἶναι καλὸ νὰ φέρομε τὸ λόγο μας πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Μωυσῆ καὶ νὰ ἀποδείξομε τὴν ὀρθότητα στὸν ὀρισμὸ τῆς τελειότητας πού δώσαμε. Αὐτὸς δηλαδὴ πού μὲ τόσο μεγάλες ἀναβάσεις ὑψωνόταν σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, δὲ στάθηκε ἀδύναμος νὰ γίνει πάλι ψηλότερος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὥστε σὲ ὅλα νὰ φαίνεται ἡ ζωὴ του πάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα ὅπως τὸ πέταγμα τοῦ ἀετοῦ⁸³, κινούμενη μετέωρη στὸν αἰθέρα τῆς νοητῆς ἀνάβασης.

Ἐτέχθη ὅτε τεχθῆναι τὸν Ἑβραῖον παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀδίκημα ἔδοξε. Τοῦ τυράννου νόμῳ τότε τὸν τεχθέντα κολάζοντος κρείττων γίνεται τοῦ φθοροποιοῦ νόμου, περισωθεὶς τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τῶν γεννησαμένων, μετὰ ταῦτα δὲ παρὰ τῶν τεθεικότων τὸν νόμον.
 5 Καὶ οἷς ὁ θάνατος αὐτοῦ νόμῳ κατεσπουδάσθη, οὗτοι οὐ τῆς ζωῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐδοκίμου τροφῆς πᾶσαν εἰσηνέγκαντο πρόνοιαν διὰ πάσης σοφίας ἀγαγόντες τὸν νέον. Κρείττων μετὰ ταῦτα γίνεται τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς καὶ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ὑπέρτερος, ἰσχυρότερον εἶναι καὶ βασιλικώτερον κρίνας, ἀντὶ τῶν δορυφόρων
 10 καὶ τοῦ βασιλικοῦ κόσμου τὴν τῆς ἀρετῆς φρουρὰν ἔχειν καὶ τῷ ταύτης κόσμῳ ἐγκαλλωπίζεσθαι. Μετὰ τοῦτο περισώζεται τὸν ὁμόφυλον καὶ καταβάλλει τῇ πληγῇ τὸν Αἰγύπτιον, νοούντων ἡμῶν διὰ τῆς ἐξεταστικῆς θεωρίας τὸν τε ἐχθρὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν φίλον. Ἔῖτα διδάσκαλον τῶν ὑψηλῶν μαθημάτων ποιεῖται τὴν ἡσυχίαν καὶ
 15 οὕτω φωτίζεται τὴν διάνοιαν τῷ φωτὶ τῷ ἐκ τῆς βάτου ἐκλάμπαντι. Καὶ τότε σπουδῆν ποιεῖται κοινωνῆσαι τοῖς ὁμοφύλοις τῶν θεόθεν αὐτῷ γεγενημένων καλῶν. Ἐν τούτοις διπλῆν ἐποίησατο τῆς δυνάμεως τὴν ἐπίδειξιν, τὴν μὲν ἀμυντικὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐν πολυτρόποις τε δείξας καὶ ἐπαλλήλοις ταῖς πληγαῖς, τὴν δὲ εὐεργετικὴν
 20 ἐπὶ τῶν ὁμοφύλων.

Διάγει διὰ τοῦ πελάγους τὸν τοσοῦτον λαὸν ποδί, οὐ στόλον ἑαυτῷ νηῶν κατασκευάσας, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτοῖς πρὸς τὸν διέκπλουν ναυπηγησάμενος, χέρσον ποιεῖ τοῖς Ἑβραίοις τὸν βυθόν, θάλασσαν δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις τὴν χέρσον. Ἦσε τὰ ἐπινίκια. Ὡδηγήθη
 25 τῷ στύλῳ, ἐφωτίσθη τῷ οὐρανίῳ πυρί, τράπεζαν ἐκ τῆς ἄνωθεν τροφῆς ἑαυτῷ παρεστήσατο, τῆς πέτρας ἐνεφορήθη, τὰς χεῖρας ἀνέτεινεν ἐπὶ τῇ τῶν Ἀμαληκιτῶν ἀπωλείᾳ. Προσβαίνει τῷ ὄρει, ἐν γνόφῳ γίνεται, σάλπιγγος ἤκουσε, τῇ θεῖᾳ φύσει προσήγγεισεν, ὑπὸ τῆς ἄνω σκηνῆς περιεσχέθη, τὴν ἱερωσύνην ἐκόσμησε, τὴν σκηνὴν
 30 ἐπήξατο, τοῖς νόμοις τὴν ζωὴν διωρίσατο, τοὺς τελευταίους πολέμους κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον κατώρθωσεν. Ἐπὶ τέλει τῶν κατορθωμάτων τὴν ἀκολασίαν διὰ τῆς ἱερωσύνης ἐκόλασε. Τοῦτο γὰρ ἢ διὰ τοῦ Φινεῆς γενομένη κατὰ τοῦ πάθους ὀργὴ ὑπηνίξατο. Ἐπὶ

Γεννήθηκε τότε πού τὸ νᾶ γεννηθεῖ Ἑβραῖος οἱ Αἰγύπτιοι τὸ θεωροῦσαν ἀδίκημα. Ὁ τύραννος τότε μὲ νόμο τιμωροῦσε τὸ νεογέννητο, ἀλλὰ αὐτὸς νικᾷ τὸν ὀλέθριο νόμο, ἀφοῦ σώθηκε μὲ τὴ βοήθεια πρῶτα τῶν γονιῶν του κι ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς πού θέσπισαν τὸ νόμο. Κι αὐτοὶ πού μὲ νόμο ἐπιδίωξαν τὸ θάνατό του, αὐτοὶ ὄχι μόνο γιὰ νὰ ζήσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἄριστη ἀνατροφή του ἔλαβαν κάθε φροντίδα, μορφώνοντας τὸ νέο μὲ κάθε εἶδος παιδείας. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ περιφρονεῖ τις ἀνθρώπινες τιμές κι ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, κρίνοντας πῶς εἶναι ἰσχυρότερο καὶ βασιλικότερο ἀπὸ δορυφόρους καὶ βασιλικά μεγαλεῖα νὰ ἔχει τὴ φρουρήσῃ τῆς ἀρετῆς καὶ νᾶ τὸν κοσμεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀρετῆς. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ σώζει τὸν ὁμόφυλό του καὶ μὲ χτύπημα καταβάλλει τὸν Αἰγύπτιο, ἐννοώντας μ' αὐτό, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξέταση πού κάναμε, τὸν ἐχθρὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ φίλο. Κάνει ἔπειτα δάσκαλό του στὰ ὑψηλὰ μαθήματα τὴν ἡσυχία καὶ ἔτσι φωτίζεται ἡ διάνοιά του ἀπὸ τὸ φῶς πού ἔλαμψε ἀπὸ τὴ βᾶτο. Καὶ τότε βάζει σκοπὸ του νὰ κάνει μετόχους τῶν δωρεῶν πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς τοὺς ὁμοφύλους του. Σ' αὐτοὺς κάνει διπλὴ ἐπίδειξη τῆς δυνάμει του, δείχνοντας τὴν ἀμυντικὴ δυνάμη του κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ πολλῶν εἰδῶν καὶ ἀλλεπάλληλα χτυπήματα, ἐνῶ τὴν εὐεργετικὴ δυνάμη γιὰ τοὺς ὁμοφύλους.

Περνᾷ περὶ τόσο λαὸ διαμέσου τῆς θάλασσας, χωρὶς νὰ κατασκευάσει στόλο ὀλόκληρο ἀπὸ καράβια, ἀλλὰ ναυπηγώντας γιὰ χάρη τους τὸ πλοῖο τῆς πίστεως πρὸς διαπεραίωση τους, κάνει ξηρὰ τὸ βυθὸ γιὰ τοὺς Ἑβραῖους καὶ πάλι τὴν ξηρὰ θάλασσα γιὰ τοὺς Αἰγυπτίους. Ἐψαλε τὰ ἐπινίκια, ἔκανε ὁδηγὸ του τὸ στύλο, φωτίστηκε ἀπὸ τὴν οὐράνια φλόγα, ἔστρωσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τραπέζι ἀπὸ τὴν οὐράνια τροφή. Χόρτασε νερὸ ἀπὸ τὴν πέτρα κι ἄπλωσε τὰ χέρια του γιὰ τὸν ὄλεθρο τῶν Ἀμαληκιτῶν. Ἀνεβαίνει στὸ βουνὸ καὶ μπαίνει μέσα στὸ γνόφο, ἀκούει τὴ σάλπιγγα, πλησίασε τὴ θεία φωνή, καλύφθηκε ἀπὸ τὴν ἄνω σκηνή, ὄρισε τὴ λαμπρὴ στολὴ τῆς ἱερωσύνης, οἰκοδόμησε τὴ σκηνή, ρύθμισε τὴ ζωὴ μὲ νόμους, ἔφερε σὲ νικηφόρο πέρας μὲ τὸν τρόπο πού εἶπαμε τοὺς τελευταίους πολέμους. Σὰν ἐπιστέγασμα τῶν κατορθωμάτων του τιμωρεῖ τὴν ἀκολασία μὲ τὴν ἱερωσύνη. Γιατὶ αὐτὸ ὑποδήλωσε ἡ ὀργὴ τοῦ Φινεὲς πού ξέσπασε κατὰ τοῦ παράνομου πάθους. Ἐπει-

πᾶσι τούτοις πρόσεισι τῷ ὄρει τῆς ἀναπαύσεως. Οὐκ ἐπιβαίνει τῆς κάτω γῆς, πρὸς ἣν πᾶς ὁ λαὸς ἐξ ἐπαγγελίας ἐώρα. Οὐ γεύεται γῆ-νης ἔτι τροφῆς ὁ τῇ ἄνωθεν ἐπιρρευούσῃ ζῆν μελετήσας, ἀλλ' ἄνω γενόμενος κατ' αὐτὴν τοῦ ὄρους τὴν ἀκρώρειαν, ὥσπερ τις ἀνδριαν-
5 τοποιὸς ἐπιστῆμων ὄλον ἑαυτοῦ τὸν ἀνδριάντα τοῦ βίου ἐξεργασά-μενος ἀκριβῶς ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τῆς κατασκευῆς, οὐχὶ τελευτὴν ἀλλὰ κορυφὴν τῷ ἔργῳ ἐπέθηκε.

Τί γάρ φησι περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία; Ὅτι ἐτελεύτησεν Μωϋσῆς οἰκέτης Κυρίου διὰ ρήματος Θεοῦ καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὴν ταφὴν αὐτοῦ
10 καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ οὐκ ἠμαυρώθησαν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ ἐφθάρη. Διδασκόμεθα γὰρ ὅτι διὰ τοσοῦτων κατορθωμάτων γε-νόμενος, τότε ἀξιοῦται τοῦ ὑψηλοῦ τούτου ὀνόματος, ὥστε κληθῆναι οἰκέτης Θεοῦ, ὅπερ Ἴσον ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι παντὸς κρείττων ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἂν τις Θεῷ δουλεύσειε, μὴ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων κρείτ-
15 των γενόμενος. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ τέλος ἐστὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου διὰ ρήματος Θεοῦ κατορθούμενον, ὃ δὴ τελευτὴν ἡ ἱστορία λέγει, τε-λευτὴν ζῶσαν, ἣν οὐ διαδέχεται τάφος, ἧ οὐκ ἐπιχώννυται τύμβος, ἡ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀμαυρότητα καὶ προσώπῳ διαφθορὰν οὐκ ἐπάγου-σα.

20 Τί οὖν παιδευόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων; Πρὸς ἐν τέλος διὰ τοῦ βίου βλέπειν, τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκέται διὰ τῶν βεβιωμένων κληθῆναι. Ὅταν γὰρ πάντας τοὺς ἐχθροὺς καταγωνίσῃ, τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Ἀμαληκίτην, τὸν Ἰδουμαῖον, τὸν Μαδιανίτην, καὶ περάσῃς τὸ ὕδωρ καὶ φωτισθῆς τῇ νεφέλῃ καὶ γλυκανθῆς διὰ τοῦ ξύλου καὶ πίης τῆς
25 πέτρας καὶ τῆς ἄνωθεν γεύσῃ τροφῆς καὶ διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἀγνείας ὁδοποιήσῃς σεαυτῷ τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄνοδον, κάκεῖ γενόμενος κατηχηθῆς τὸ θεῖον μυστήριον τῇ τῶν σαλπίγγων ἠχῇ καὶ ἐν τῷ δυσθεωρητῷ γνόφῳ διὰ πίστεως τῷ Θεῷ προσεγγίσῃς κάκεῖ διδαχθῆς τὰ τῆς σκηνῆς μυστήρια καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα,
30 ὅταν γένη τῶν σῶν καρδιῶν λαοζόος, ὥστε ἐν ταύταις παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ θεῖα λόγια ἐγχαράξαι, ὅταν τὸ τοῦ χρυσοῦ εἰδωλον ἐξαφανί-σῃς, τουτέστιν ἂν τὴν πλεονεκτικὴν δύναμιν ἐξαλείψῃς τοῦ βίου, ὅταν τοσοῦτον ὑψωθῆς, ὥστε ἄμαχος φανῆναι τῇ γοητεία τοῦ Βα-

τα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προσέρχεται στὸ ὄρος τῆς ἀνάπαυσής του. Δὲν περπατεῖ στὴν κάτω γῆ, ὅπου ἔβλεπε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπαγγελία ὄλος ὁ λαός. Δὲ γεύεται πιά γήινη τροφή αὐτὸς ποὺ φρόντισε νὰ ζεῖ μὲ τὴν τροφή ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ ψηλά, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔφτασε ἐπάνω, στὴν ἴδια τὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ, σὰν κανένας ἀνδριαντοποιὸς τεχνίτης, ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τὸν ἀνδριάντα τοῦ βίου του στὸ ἄκρο ὄριο τῆς κατασκευῆς, δὲ βάζει στὸ ἔργο του τέλος ἀλλὰ κορυφή.

Τί λέει δηλαδὴ γι' αὐτὸ ἡ Ἱστορία; Ὅτι τέλειωσε τὴ ζωὴ του ὁ Μωυσῆς, ὁ ὑπηρέτης τοῦ Κυρίου, μὲ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ κανένας δὲν ἔμαθε τὸν τάφο του, τὰ μάτια του δὲ θάμπωσαν καὶ τὸ πρόσωπό του δὲ γνώρισε φθορά. Διδακόμαστε δηλαδὴ ὅτι, ἀφοῦ ἐπέτυχε τόσα κατορθώματα, τότε γίνεται ἄξιος γι' αὐτὸ τὸ ὑψηλὸ ὄνομα, νὰ ὀνομαστεῖ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ, πράγμα ποὺ εἶναι ἴσο μὲ τὸ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἔγινε ἀνώτερος ἀπὸ τὸν καθένα. Γιατὶ κανένας δὲ θὰ γίνεῖ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἂν δὲν γίνεῖ ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους ὅσοι ζοῦν μέσα στὸν κόσμος. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ τέλος τοῦ ἐνάρετου βίου ποὺ κατορθώνεται μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ἡ Ἱστορία τὸ λέει τελευτῆ, τελευτῆ ζώσα, ποὺ δὲν τὴν περιμένει ὁ τάφος, οὔτε τῆς γίνεται μνήμα, ποὺ δὲν προκαλεῖ ἀμαύρωση τῶν ματιῶν καὶ διαφθορὰ τοῦ προσώπου.

Τί μᾶς διδάσκουν λοιπὸν ὅσα εἶπαμε; Νὰ ἀποβλέπομε διὰ βίου σ' ἓνα τέλος, μὲ τίς πράξεις τῆς ζωῆς μας νὰ ὀνομαστοῦμε ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ. Ὅταν κατανικήσεις στοὺς ἀγῶνες σου ὄλους τοὺς ἐχθρούς, τὸν Αἰγύπτιο, τὸν Ἀμαληκίτη, τὸν Ἰδουμαῖο, τὸ Μαδιανίτη, περάσεις τὴ θάλασσα, σὲ φωτίσει ἡ νεφέλη, σὲ γλυκάνει τὸ ξύλο, ὅταν πιεῖς ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ γευθεῖς τὴν τροφή ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀγνότητά σου ἀνοίξεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου τὴν ἄνοδο στὸ βουνὸ κι ἐκεῖ ὅταν φτάσεις κατηχηθεῖς τὸ θεῖο μυστήριον μὲ τὸν ἦχο τῶν σαλπίγγων καὶ μέσα στὸ δυσκολοθεώρητο γνόφο προσεγγίσεις μὲ τὴν πίστη σου τὸ Θεὸ καὶ διδαχτεῖς ἐκεῖ τὰ μυστήρια τῆς σκηνῆς καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, ὅταν γίνεις ὁ λαξευτὴς τῆς καρδιάς σου, ὥστε νὰ χαράξεις σ' αὐτὴν τὰ θεϊκὰ λόγια ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν ἐξαφανίσεις τὸ εἶδωλο τοῦ χρυσοῦ, ἂν δηλαδὴ ἐξαλείψεις τὴ δύναμη τῆς πλεονεξίας τῆς ζωῆς, ὅταν ἀνεβεῖς τόσο ψηλά, ὥστε ν' ἀποδειχθεῖς ἀπο-

λαὰμ (γοητείαν δὲ ἀκούσας νόησόν μοι τὴν ποικίλην τῆς ζωῆς ταύτης ἀπάτην, δι' ἧς οἱ ἄνθρωποι, καθάπερ τινὶ κερκαίῳ κρατῆρι φαρμακευόμενοι, τῆς ἰδίας ἐκστάντες φύσεως εἰς ἀλόγων μορφᾶς μεταπλάττονται), ὅταν διὰ πάντων γένη τούτων καὶ βλασθήση ἐν σοὶ τῆς 5 ἱερωσύνης ἢ ράβδος, ἢ μηδεμίαν τινὰ γῆς ἰκμάδα πρὸς τὴν βλάστην ἐφελκομένη, ἀλλ' οἴκοθεν τοῦ καρποῦ τὴν δύναμιν ἔχουσα καὶ καρπὸν καρῦου, οὗ ἢ μὲν πρώτη ἔντευξις πικρά τε καὶ κατεστυμμένη, τὸ δὲ ἐγκείμενον ἠδὺ καὶ ἐδώδιμον, ὅταν πᾶν τὸ ἐπανιστάμενον κατὰ τοῦ σοῦ ἀξιώματος εἰς ἀφανισμόν χωρήσῃ κατὰ τὸ Δαθὰν ὑπόγειον 10 γενόμενον ἢ ἐκδαπανηθὲν τῷ πυρὶ κατὰ τὸν Κορέ, τότε προσεγγίσεις τῷ τέλει.

Τέλος δὲ λέγω οὗ εἵνεκα πάντα γίνεται, οἷον τέλος τῆς γεωργικῆς ἢ ἀπόλαυσις τῶν καρπῶν, τέλος τῆς κατασκευῆς τοῦ οἴκου ἢ οἴκησις, τέλος τῆς ἐμπορίας ὁ πλοῦτος, καὶ τοῖς ἀγῶσι τῶν πόνων 15 οἱ στέφανοι· οὕτω καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας τοῦ βίου τέλος τὸ κληθῆναι οἰκέτην Θεοῦ, ᾧ συνθεωρεῖται τὸ μὴ ἐπιχωσθῆναι τῷ τύμβῳ· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ γυμνὴν τε καὶ ἀπέριττον τῶν πονηρῶν ἐφορκίων τὴν ζωὴν γενέσθαι. Τῆς δὲ δουλείας ταύτης καὶ ἕτερον γνώρισμά φησιν ὁ λόγος, τὸ μήτε ὀφθαλμὸν ἀμαυρωθῆναι μήτε 20 πρόσωπον διαφθαρῆναι. Ὁ γὰρ ἐν φωτὶ διὰ παντὸς ὢν ὀφθαλμὸς πῶς ἀμαυρωθήσεται διὰ σκότους οὗ ἠλλοτριῶται; Καὶ ὁ τὴν ἀφθαρσίαν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ κατορθώσας οὐδεμίαν πάντως φθορὰν ἐφ' ἑαυτοῦ παραδέχεται. Ὁ γὰρ ἀληθῶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονῶς καὶ μηδαμοῦ παρατραπείς τοῦ Θεοῦ χαρακτῆρος ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ 25 γνωρίσματα φέρει καὶ συμβαίνει διὰ πάντων τῇ ὁμοιώσει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον τῷ ἀφθαρτῷ τε καὶ ἀναλλοιώτῳ καὶ πάσης ἀμιγεῖ κακίας τὴν ἰδίαν καλλωπίζων ψυχὴν.

Ταῦτά σοι, ᾧ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν τελειότητος ὁ βραχὺς ἡμῶν οὗτος ὑποτίθεται λόγος, οἷόν τι 30 πρωτότυπον ἐν μορφῇ κάλλους τὸν τοῦ μεγάλου Μωϋσέως ὑπογράφας σοι βίον, ἐφ' ᾧ τε τοὺς καθ' ἕκαστον ἡμῶν διὰ τῆς τῶν ἐπιτηδευμάτων μιμήσεως ἐν ἑαυτοῖς μεταγράφειν τοῦ προδειχθέντος ἡμῖν

84. Ἐννοεῖται προφανῶς ὁ σκοπός.

85. Δευτ. 34,7.

λέμητος από τὴ γοητεία τοῦ Βαλαὰμ (κι ὅταν ἀκούσεις γοητεία νὰ ἐννοήσεις τὴν πολύμορφη ἀπάτη αὐτῆς τῆς ζωῆς, πὺ μ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ὅπως μ' ἓνα ποτήρι τῆς Κίρκης δηλητηριάζονται καὶ βγαίνοντας ἀπὸ τὴ φύση τους μεταμορφώνονται σὲ ἄλογα ζῶα), ὅταν περάσεις ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ βλαστήσει μέσα σου ἡ ράβδος τῆς ἱερωσύνης, πὺ γιὰ νὰ βλαστήσει δὲν τράβηξε καμιὰ ὑγρασία ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ ἔχει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της τὴ δύναμη τοῦ καρποῦ καὶ μάλιστα καρπὸ καρυδιᾶς, πὺ ἡ πρώτη δοκιμὴ του εἶναι πικρὴ καὶ στυφὴ, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον εἶναι γλυκὺ καὶ φαγώσιμο, ὅταν ὅ,τι ξεσηκώνεται κατὰ τοῦ ἀξιώματός σου ἐξαφανιστεῖ, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Δαθάν, ἢ καταφαγωθεῖ ἀπὸ τὴ φωτιὰ ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Κορέ, τότε θὰ προσεγγίσεις στὸ τέλος.

Καὶ ὀνομάζω τέλος αὐτὸ πὺ γιὰ χάρη του γίνονται ὅλα⁸⁴ τέλος γιὰ παράδειγμα τῆς γεωργικῆς καλλιέργειας εἶναι ἡ ἀπόλαυση τῶν καρπῶν, τέλος τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σπιτιοῦ ἢ κατοίκηση, τέλος τοῦ ἐμπορίου εἶναι ὁ πλοῦτος, καὶ στοὺς ἀγῶνες τέλος τῶν πόνων εἶναι τὰ στεφάνια. Ἔτσι καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας τοῦ βίου μας τέλος εἶναι τὸ νὰ ὀνομαστεῖ κάποιος ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ, πὺ περιέχει καὶ τὸ νὰ μὴ παραχωθεῖ μέσα στὸ μνήμα. Αὐτὸ σημαίνει νὰ γίνεῖ ἡ ζωὴ μας γυμνὴ κι ἀπέριττη, χωρὶς τὰ πονηρὰ ἐπακόλουθα. Αὐτῆς τῆς δουλείας ἀναφέρει ὁ λόγος κι ἄλλο ἓνα γνώρισμα, ὅτι οὔτε τὸ μάτι θὰ θαμπώσει οὔτε τὸ πρόσωπο θὰ χαλάσει⁸⁵. Καὶ πῶς νὰ θαμπώσει τὸ μάτι, πὺ βρίσκεται πάντοτε μέσα στὸ φῶς, ἀπὸ τὸ σκοτάδι πὺ τοῦ εἶναι ξένο; Κι αὐτὸς πὺ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ πραγματοποίησε τὸ κατόρθωμα τῆς ἀφθαρσίας, ἀσφαλῶς καὶ δὲν παραδέχεται καμιὰ φθορὰ ἐπάνω του. Γιατὶ αὐτὸς πὺ πλάστηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ πὺ δὲν παρεκτράπηκε καθόλου ἀπὸ τὴ σφραγίδα τοῦ Θεοῦ ἔχει ἐπάνω του τὰ γνωρίσματα καὶ προχωρεῖ μὲ τὴν ὁμοίωσή του σὲ ὅλα πρὸς τὸ ἀρχέτυπο, καλλωπίζοντας τὴν ψυχὴ του μὲ τὸ ἄφθαρτο, τὸ ἀναλλοίωτο καὶ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ κάθε κακία.

Αὐτὰ ἔχει νὰ σοῦ πεῖ ὁ σύντομος αὐτὸς λόγος μου, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν τελειότητα τῆς ἐνάρετης ζωῆς, διαγράφοντας σὰν ἓνα πρότυπο ὁμορφιάς τὸ βίον τοῦ μεγάλου Μωυσῆ, γιὰ νὰ μεταφέρομε ἐπάνω μας ὁ καθένας μας μὲ τὴν μίμηση τῶν πράξεών του τὸ χαρακτήρα τῆς ὁμορφιάς πὺ δείξαμε. Γιατὶ τὸ ὅτι ὁ Μωυ-

κάλλους τὸν χαρακτῆρα. Τοῦ γὰρ κατωρθωκένοι τὸν Μωϋσέα τὴν ἐνδεχομένην τελειότητα τίς ἂν ἡμῖν ἀξιοπιστότερος εὔρεθείη μάρτυς τῆς θείας φωνῆς, ἢ φησι πρὸς αὐτὸν ὅτι «ἐγνων σε παρὰ πάντας», ἀλλὰ καὶ τὸ φίλον αὐτὸν ὀνομασθῆναι Θεοῦ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ 5 καὶ τὸ συναπολέσθαι μᾶλλον ἐλόμενον μετὰ πάντων, εἰ μὴ κάκεινοις, ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησαν, ἰλεωθείη δι' εὐμενείας τὸ Θεῖον, στῆσαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ὀργήν, τὴν ἰδίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ παρατρέψαντος, ἵνα μὴ λυπήσῃ τὸν φίλον; Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα μαρτυρία σαφῆς ἐστὶ καὶ ἀπόδειξις τοῦ πρὸς τὸν ἀκρότατον τῆς τελειότη- 10 τος ὄρον ἀναβεβηκένοι τοῦ Μωϋσέως τὸν βίον.

Ἐπεὶ οὖν τοῦτο παρ' ἡμῶν τὸ ζητούμενον ἦν, τί τέλειος τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἐστίν, εὔρεθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τὸ τέλειον, ὧρα σοι, ὦ γενναῖε, πρὸς τὸ ὑπόδειγμα βλέπειν καὶ τὰ δι' ὑψηλοτέρας ἀναγωγῆς θεωρηθέντα περὶ τῶν ἱστορικῶς εἰρημένων ἐπὶ τὸν 15 ἴδιον μεταφέροντα βίον γνωσθῆναί τε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ φίλον γενέσθαι αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἡ τελειότης, τὸ μηκέτι δουλοπρεπῶς φόβῳ κολάσεως τοῦ κατὰ κακίαν βίου χωρίζεσθαι, μηδὲ τῆ τῶν μισθῶν ἐλπίδι τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖν πρακτικῇ τινι καὶ συναλλαγματικῇ διαθέσει κατεμπορευομένου τῆς ἐναρέτου ζωῆς, ἀλλ' 20 ὑπεριδόντας πάντων καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ δι' ἐλπίδος ἀποκειμένων, μόνον ἠγήσασθαι φοβερὸν τὸ τῆς φιλίας ἐκπεσεῖν τοῦ Θεοῦ καὶ μόνον τίμιόν τε καὶ ἐράσιμον ἑαυτοῖς κρῖναι τὸ φίλον γενέσθαι Θεῷ, ὅπερ ἐστὶ, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ τελειότης τοῦ βίου. Ὅτι δ' ἂν παρὰ σοῦ πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερόν τε καὶ θειότερον ἐπαρθείσης 25 σοι τῆς διανοίας εὔρεθῇ (πολλὰ δέ, εἴ οἶδα, ἐφευρεθήσεται), κοινὸν πάντως ἐστὶ τὸ κέρδος.

86. Ἐξ. 33,12·17.

87. Ἐξ. 33,11.

σῆς κατόρθωσε τὴ δυνατὴ τελειότητα, ποιόν μάρτυρα πιὸ ἀξιόπιστο θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ πού λέει σ' αὐτόν, «σὲ γνωρίζω ὡς πιὸ ἐκλεκτὸ ἀπὸ ὄλους»⁸⁶, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὀνομάστηκε «φίλος τοῦ Θεοῦ»⁸⁷ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ καὶ προτίμησε νὰ χαθεῖ μάλλον μὲ ὄλους ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἐξευμενιζόταν καὶ πρὸς ἐκείνους γιὰ τὰ σφάλματά τους καὶ δὲ σταματοῦσε τὴν ὀργὴν του πού εἶχε κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν μεταβάλλοντας τὴν ἴδια του τὴν ἀπόφαση, γιὰ νὰ μὴ λυπήσει τὸν ἀγαπητὸ του; Ὅλα αὐτὰ εἶναι σαφῆς μαρτυρία καὶ ἀπόδειξη ὅτι ὁ βίος τοῦ Μωυσῆ εἶχε ἀνεβεῖ στὸ ἀκρότατο ὄριο τῆς τελειότητος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν αὐτὸ πού ἀναζητούσαμε, ποιὰ εἶναι δηλαδὴ ἡ τελειότητα τῆς ἐνάρετης πολιτείας, καὶ μὲ ὅσα εἶπαμε βρέθηκε αὐτὸ τὸ τέλειο, εἶναι καιρὸς γιὰ σένα, ὦ γενναῖε μου, ἀτενίζοντας πρὸς τὸ ὑπόδειγμα καὶ μεταφέροντας ὅσα ἐκθέσαμε μὲ τὴν ὑψηλότερη ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία γι' αὐτὰ πού ἀναφέρει ἡ Ἱστορία στὴν ἴδια σου τὴ ζωὴ, νὰ κερδίσεις τὴν ἀναγνώριση τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνεις φίλος του. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἀληθινὰ ἡ τελειότητα: νὰ μὴν ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸ βίον τῆς κακίας σὰν δοῦλοι ἀπὸ φόβο τῆς τιμωρίας οὔτε νὰ ἐνεργοῦμε τὸ ἀγαθὸ μὲ τὴν ἐλπίδα ἀμοιβῶν καὶ μὲ κάποια πρόθεση συναλλαγῆς νὰ ἐμπορευόμαστε τὴν ἐνάρετη ζωὴ· ἀλλὰ, ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα καὶ γι' αὐτὰ ἀκόμα πού ἐλπίζομε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπαγγελία, νὰ θεωρήσουμε ὡς μόνο φοβερὸ τὸ νὰ ἐκπέσομε ἀπὸ τὴ φιλία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ κρίνομε ὡς μόνο ἀκριβὸ καὶ ποθητὸ γιὰ μᾶς τὸ νὰ γίνομε φίλοι τοῦ Θεοῦ, πράγμα πού εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο μου, ἡ τελειότητα τῆς ζωῆς. Καὶ ὅ,τι ἀκόμα μεγαλοπρεπέστερο καὶ θεϊκότερο βρεῖ ἡ διάνοιά σου σὲ μιὰ πτήση πρὸς τὰ ἄνω (καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι πολλὰ θὰ ἐφεύρει) τὸ κέρδος θὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε κοινό.

2/11/1995

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΜΑΚΡΙΝΗΣ

Τὸ μὲν εἶδος τοῦ βιβλίου ὅσον ἐν τῷ τῆς προγραφῆς τύπῳ ἐπι-
στολὴ εἶναι δοκεῖ, τὸ δὲ πλῆθος ὑπὲρ τὸν ἐπιστολιμαῖον ὄρον ἐστὶν
εἰς συγγραφικὴν μακρηγορίαν παρατεινόμενον· ἀλλ' ἀπολογεῖται
ὑπὲρ ἡμῶν ἢ ὑπόθεσις, ἧς ἔνεκεν γράψαι διεκελεύσω, πλείων οὔσα
5 ἢ κατ' ἐπιστολῆς συμμετρίαν. Πάντως δὲ οὐκ ἀμνημονεῖς τῆς συν-
τυχίας, ὅτε κατ' εὐχὴν Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτᾶν μέλλων, ἐφ' ᾧ τε τὰ
σημεῖα τῆς τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας ἐν τοῖς τόποις ἰδεῖν,
συνέδραμόν σοι κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν καὶ παντοίων ἀνακινου-
μένων ἡμῖν λόγων (οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐν σιωπῇ τὴν συντυχίαν εἶναι,
10 πολλὰς τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμὰς τῆς σῆς συνέσεως ὑποβαλλούσης),
οἷα δὴ φιλεῖ πολλάκις ἐν τούτοις γίνεσθαι, εἰς μνήμην βίου τινὸς εὐ-
δοκίμου προῆλθε ρέων ὁ λόγος· γυνὴ δὲ ἦν ἢ τοῦ διηγήματος ἀφορ-
μή, εἴπερ γυνή· οὐκ οἶδα γὰρ εἰ πρέπον ἐστὶν ἐκ τῆς φύσεως αὐτὴν
ὀνομάζειν τὴν ἄνω γενομένην τῆς φύσεως. Τὸ δὲ διήγημα ἡμῖν οὐκ
15 ἐξ ἀκοῆς ἐτέρων διηγημάτων τὸ πιστὸν εἶχεν, ἀλλ' ὧν ἢ πείρα διδά-
σκαλος ἦν, ταῦτα δι' ἀκριβείας ἐπεξῆει ὁ λόγος, εἰς οὐδὲν ἀκοῆν ἀλ-
λοτρίαν ἐπιμαρτυρόμενος. Οὐδὲ γὰρ ξένη τοῦ γένους ἡμῶν ἢ μνημο-
νευθεῖσα παρθένος, ὡς ἀνάγκην εἶναι δι' ἐτέρων γινώσκειν τὰ κατ'
ἐκείνην θαύματα, ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν ἡμῖν γονέων, ὥσπερ τις ἀπαρ-
20 χῆ καρπῶν πρώτη τῆς μητρῶας νηδύος ἀναβλαστήσασα. Ἐπεὶ οὖν
ἐδοκίμασας φέρειν τι κέρδος τὴν τῶν ἀγαθῶν ἱστορίαν, ὡς ἂν μὴ
λάθοι τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ὁ τοιοῦτος βίος μηδὲ ἀνωφελῆς παρα-
δράμοι διὰ σιωπῆς συγκαλυφθεῖσα ἢ πρὸς τὸν ἀκρότατον τῆς ἀν-
θρωπίνης ἀρετῆς ὄρον ἑαυτὴν διὰ φιλοσοφίας ἐπάρασα, καλῶς

ΣΤΟΝ ΒΙΟ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΜΑΚΡΙΝΑΣ

Τὸ εἶδος βέβαια τοῦ βιβλίου ὅσον ἀφορᾷ τὸν τύπο τοῦ σχεδιασμοῦ του φαίνεται ὅτι εἶναι ἐπιστολή, ἢ ἔκτασή της ὅμως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἐπιστολῆς καὶ παίρνει μάκρος συγγράμματος. Μὲ δικαιολογεῖ ὅμως τὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο μὲ παρακίνησες ¹ νὰ γράψω, πὺ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ μιὰ κανονικὴ ἐπιστολή. Ὅπως δὲ λησμονεῖς τὴ συνάντησή μας, ὅταν θέλοντας, σύμφωνα μὲ τὴν εὐχή μου, νὰ μεταβῶ στὰ Ἱεροσόλυμα ὡς προσκυνητής, γιὰ νὰ δῶ τὰ σημεῖα τῆς ἔνσαρκης ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου στοὺς τόπους αὐτοὺς, σὲ συνάντησα στὴν πόλη τοῦ Ἀντιόχου. Ἀνακινήθηκαν τότε ἀπὸ μᾶς διάφορα θέματα (οὔτε βέβαια ἦταν φυσικὸ νὰ περάσει σιωπηλὴ ἢ συνάντησή μας, γιὰτὶ ἡ σύνεσή σου ἔδωσε πολλὰς ἀφορμὰς γιὰ συζήτηση), καὶ ὅπως γίνεται συνήθως στὶς περιπτώσεις αὐτὲς κυλώντας ὁ λόγος ἔφτασε καὶ στὴν ἀναφορὰ τοῦ βίου ἐνὸς προσώπου φημισμένου. Ἀφορμὴ τῆς διήγησής ἦταν μιὰ γυναίκα, ἂν βέβαια ἦταν γυναίκα. Γιὰτὶ δὲν ξέρω ἂν εἶναι πρέπον νὰ ὀνομάζω ἀπὸ τὴ φύση της ἐκείνην πὺ ξεπέρασε τὴ φύση. Ἡ διήγησή μου δὲν ἀντλοῦσε τὴν ἀλήθειά της ἀπὸ ἄλλες διηγήσεις πὺ ἀκούσαμε, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα μοῦ ἔμαθε ἡ πείρα, αὐτὰ ἐξιστοροῦσε λεπτομερῶς ὁ λόγος, μὴ φέρνοντας ὡς μαρτυρία τὴν ἀκοὴ ἄλλων. Δὲν ἦταν βέβαια ξένη ἀπὸ τὴ γενιά μου ἢ παρθένος πὺ ἀναφέραμε, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ γνωρίζομε τὰ θαυμαστὰ ἔργα της μέσω ἄλλων. Ἦταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους γονεῖς μ' ἐμένα, πὺ ἀναβλάστησε πρώτη ἀπὸ τὰ μητρικὰ σπλάχνα σὰν ἀπαρχὴ καρπῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπιδοκίμασες τὴν ἄποψή ὅτι ἡ ἱστορία τῶν δικαίων φέρνει κέρδος, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἄγνωστος στοὺς ἐπόμενους καιροὺς ὁ βίος αὐτὸς οὔτε νὰ περάσει ἀνώφελη καλυμμένη μὲ τὴ σιωπὴ ἐκείνη πὺ ὑψώθηκε μὲ τὴν εὐσεβὴ ζωὴ της στὸ ἀκρότατο ὄριο τῆς ἀνθρώπινης ἀρετῆς, νόμισα ὅτι εἶναι καλὸ νὰ πειστῶ σ' ἐσένα καὶ

ἔχειν ὠήθην σοί τε πεισθῆναι καὶ δι' ὀλίγων, ὡς ἂν οἴός τε ὦ, τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορῆσαι ἐν ἀκατασκευῷ τε καὶ ἀπλῶ διηγήματι.

Μακρίνα ἦν ὄνομα τῇ παρθένῳ, εὐδόκιμος δέ τις πάλαι κατὰ τὸ γένος ἦν ἡ Μακρίνα, μήτηρ τοῦ πατρὸς ἡμῶν γεγεννημένη, ταῖς 5 ὑπὲρ Χριστοῦ ὁμολογίαις τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν ἐναθλήσασα, ἣ ἔπωνομάσθη παρὰ τῶν γονέων ἢ παῖς. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἦν ἐν φανερωῷ τὸ ὄνομα τὸ παρὰ τῶν γινωσκόντων ὀνομαζόμενον, ἕτερον δὲ κατὰ τὸ λεληθὸς αὐτῇ ἐπεκέκλητο, ὃ πρὶν ἐλθεῖν διὰ τῶν ὠδίνων εἰς φῶς ἔκ τινος ἐπιφανείας ἐπωνομάσθη· ἦν γὰρ δὴ τοιαύτη κατ' 10 ἄρετὴν καὶ ἡ μήτηρ ὡς πανταχοῦ τῷ θείῳ βουλήματι χειραγωγείσθαι, διαφερόντως δὲ τὴν καθαρὰν τε καὶ ἀκηλίδωτον τοῦ βίου διαγωγὴν ἀσπασαμένη, ὡς μηδὲ τὸν γάμον ἐκουσίως ἐλέσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὀρφανὴ μὲν ἐξ ἀμφοτέρων ἦν, ὑπερήνθει δὲ τῇ ὥρᾳ τοῦ σώματος καὶ πολλοὺς ἢ φήμη τῆς εὐμορφίας πρὸς τὴν μνηστείαν 15 συνήγειρε, κίνδυνος δὲ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἐκούσιόν τινα συναρμοσθεῖν, παθεῖν τι τῶν ἀβουλήτων ἐξ ἐπηρείας, πρὸς ἀρπαγὰς παρεσκευασμένων τῶν ἐπιμεμηνόντων τῷ κάλλει· διὰ τοῦτο ἐλομένη τὸν ἐπὶ σεμνότητι βίου γνωριζόμενόν τε καὶ μαρτυρούμενον, ὥστε φύλακα κτήσασθαι τῆς ἰδίας ζωῆς, εὐθὺς ἐν ταῖς πρώταις ὠδίσι ταύτης γίνεται μήτηρ· καὶ ἐπειδὴ παρῆν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἔδει λυθῆναι 20 τὴν ὠδίνα τῷ τόκῳ, εἰς ὕπνον τραπεῖσα φέρειν ἐδόκει διὰ χειρὸς τὸ ἔτι ὑπὸ τῶν σπλάγχων περιεχόμενον καὶ τινα ἐν εἶδει καὶ σχήματι μεγαλοπρεπεστέρω ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἐπιφανέντα προσειπεῖν τὴν βασταζομένην ἐκ τοῦ ὀνόματος Θεέκλης, ἐκεῖνης τῆς Θεέκλης, ἣς πο- 25 λὺς ἐν ταῖς παρθένοις ὁ λόγος. Ποιήσαντα δὲ τοῦτο καὶ μαρτυράμενον εἰς τρεῖς μεταστῆναι τῶν ὄψεων καὶ δοῦναι τῇ ὠδίτι τὴν εὐκολίαν, ὡς ὁμοῦ τε τοῦ ὕπνου αὐτὴν διαναστῆναι καὶ τὸ ἐνύπνιον ὕπαρ ἰδεῖν. Τὸ μὲν οὖν ὄνομα τὸ κεκρυμμένον ἐκεῖνο ἦν. Δοκεῖ δέ μοι μὴ τοσοῦτον πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν κλησὶν ὀδηγῶν τὴν γειναμένην ὃ 30 ἐπιφανεῖς τοῦτο προσφθέγγασθαι, ἀλλὰ τὸν βίον προειπεῖν τῆς νέας καὶ τὴν τῆς προαιρέσεως ὁμοιότητα διὰ τῆς ὁμωνυμίας αἰνίξασθαι.

Τρέφεται τοίνυν τὸ παιδίον, οὔσης μὲν αὐτῷ καὶ τιθηνοῦ ἰδίας, τὰ δὲ πολλὰ τῆς μητρὸς ἐν ταῖς χερσὶ ταῖς ἰδίαις τιθηνουμένης.

νά διηγηθῶ μὲ συντομία, ὅσο μπορῶ, τὰ σχετικά μ' αὐτὴν σὲ μιὰ ἄφτιαχτη καὶ ἀπλὴ διήγηση.

Ἡ παρθένος λεγόταν Μακρίνα· μία ἄλλη Μακρίνα εὐδοκίμησε στὴ γενιά μας παλαιά, μητέρα τοῦ πατέρα μας, πού ἄθλησε ὁμολογώντας τὸ Χριστὸ στὰ χρόνια τῶν διωγμῶν, καὶ αὐτῆς τὸ ὄνομα δόθηκε στὸ παιδί ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας. Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια ἦταν τὸ ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο τὴν ὀνόμαζαν ὅσοι τὴν ἤξεραν, στὰ κρυφὰ ὅμως ὀνομαζόταν καὶ μ' ἓνα ἄλλο ὄνομα, πού ἔλαβε ἀπὸ κάποιον ὄραμα πρὶν ἔρθει στὸ φῶς μὲ τὶς ὠδίνες τῆς γέννας. Γιατὶ ἦταν τόση καὶ τῆς μητέρας ἡ ἀρετὴ, ὥστε νὰ καθοδηγεῖται σὲ κάθε περίπτωση ἀπὸ θεῖο θέλημα κι ἀκολουθώντας τὴν καθαρὴ καὶ ἀκηλίδωτη ζωὴ νὰ μὴν προτιμήσει μὲ τὸ θέλημά της οὔτε τὸ γάμο. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ὀρφανὴ κι ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς κι ἦταν ἐξαιρετικὰ ὀμορφη καὶ ἡ φήμη τῆς ὀμορφιάς της εἶχε ξεσηκώσει πολλοὺς γιὰ νὰ τὴ μνηστευθοῦν, κινδύνευε, ἂν δὲν ἔνωνόταν θεληματικὰ μὲ κάποιον, νὰ πάθει κάτι πού δὲν ἠθελε ἀπὸ κακὴ συμπεριφορὰ ἐναντίον της, ἀφοῦ ἦταν ἔτοιμοι καὶ γι' ἀρπαγὴ οἱ ξετρελαμένοι ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της. Γι' αὐτὸ ἐκλέγοντας αὐτὸν πού ἦταν γνωστὸς σὲ ὅλους γιὰ τὴ σεμνότητα τοῦ βίου του, ὥστε ν' ἀποχτήσει φύλακα τῆς ζωῆς της, εὐθὺς μὲ τὴν πρώτη ἐγκυμοσύνη της γίνεται μητέρα. Ὅταν εἶχε ἔρθει ὁ καιρὸς πού ἔπρεπε νὰ σταματήσουν οἱ πόνοι μὲ τὴ γέννα, τὴν πῆρε ὁ ὕπνος καὶ τῆς φάνηκε ὅτι κρατοῦσε στὰ χέρια αὐτὸ πού ἀκόμα ἦταν στὰ σπλάχνα της καὶ ὅτι κάποιος τῆς παρουσιάστηκε μὲ ὄψη καὶ ἀνάστημα πιὸ μεγαλόπρεπα ἀπὸ ἀνθρώπου καὶ φώναξε τὸ παιδί μὲ τὸ ὄνομα Θέκλα, ἐκεῖνη τὴ Θέκλα, γιὰ τὴν ὁποία κάνουν πολὺ λόγο οἱ κοπέλλες. Κι ἀφοῦ τὸ ἔκανε αὐτὸ καὶ φώναξε τρεῖς φορές χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια της καὶ ἔδωσε στοὺς πόνους της τὴν ἔκβασή τους, ὥστε ταυτόχρονα ἀπὸ τὸν ὕπνο της νὰ ξυπνήσει καὶ τὸ ὄνειρό της νὰ δεῖ πραγματικότητα. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ κρυφὸ ὄνομα. Ἀλλὰ νομίζω δὲν ὀδηγοῦσε τὴ μητέρα, αὐτὸς πού τῆς παρουσιάστηκε, τόσο στὸ πῶς νὰ ὀνομαστεῖ τὸ παιδί, καὶ ἀπευθύνθηκε ἔτσι σ' αὐτό, ἀλλὰ προεῖπε τὸ βίον τῆς νέας καὶ μὲ τὴν ὀμωνυμία ἔκανε ὑπαινιγμὸ γιὰ τὴν ὀμοιότητα τῆς προαίρεσης.

Ἀνατρέφεται λοιπὸν τὸ παιδί ἔχοντας βέβαια καὶ ἰδιαίτερη παραμάνα, ἀλλὰ πιὸ πολὺ τὸ φρόντιζαν τὰ ἴδια τὰ χέρια τῆς μητέ-

Ἵπερβᾶσα δὲ τὴν τῶν νηπίων ἡλικίαν εὐμαθῆς ἦν τῶν παιδικῶν μαθημάτων, καὶ πρὸς ὅπερ ἂν ἢ τῶν γονέων κρίσις ἤγε μάθημα, κατ' ἐκεῖνο ἢ φύσις τῆς νέας διέλαμπεν. Ἦν δὲ τῇ μητρὶ σπουδῇ παιδεῦσαι μὲν τὴν παῖδα, μὴ μέντοι τὴν ἔξωθεν ταύτην καὶ ἐγκύ-
 5 κλιον παίδευσιν, ἦν ὡς τὰ πολλὰ διὰ τῶν ποιημάτων αἰ πρῶται τῶν παιδευομένων ἡλικίαι διδάσκονται. Αἰσχρὸν γὰρ ὤφετο καὶ παντά-
 πασιν ἀπρεπὲς ἢ τὰ τραγικὰ πάθη, ὅσα ἐκ γυναικῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις τοῖς ποιηταῖς ἔδωκεν, ἢ τὰς κωμικὰς ἀσχημοσύνας ἢ τῶν κατὰ τὸ Ἴλιον κακῶν τὰς αἰσχύναις ἀπαλὴν καὶ εὐπλαστον φύ-
 10 σιν διδάσκεσθαι, καταμολυνομένην τρόπον τινὰ τοῖς ἀσεμνοτέροις περὶ τῶν γυναικῶν διηγήμασιν. Ἄλλ' ὅσα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς εὐληπτότερα ταῖς πρῶταις ἡλικίαις δοκεῖ, ταῦτα ἦν τῇ παιδί τὰ μα-
 θήματα καὶ μάλιστα ἢ τοῦ Σολομῶντος Σοφία καὶ ταύτης πλεόν ὅσα πρὸς τὸν ἠθικὸν ἡμῶν ἔφερε βίον. Ἄλλὰ καὶ τῆς ψαλμωδομένης
 15 Γραφῆς οὐδ' ὅτι οὖν ἡγνῶει καιροῖς ἰδίους ἕκαστον μέρος τῆς ψαλ-
 μωδίας διεξιούσα τῆς τε κοίτης διανισταμένη καὶ τῶν σπουδαίων ἀπτομένη τε καὶ ἀναπαυομένη καὶ προσιεμένη τροφήν καὶ ἀναχω-
 ροῦσα τραπέζης καὶ ἐπὶ κοίτην ἰοῦσα καὶ εἰς προσευχὰς διανισταμέ-
 νη, πανταχοῦ τὴν ψαλμωδίαν εἶχεν οἷόν τινα συνοδὸν ἀγαθὴν μηδε-
 20 νὸς ἀπολιμπανομένην χρόνου.

Τούτοις συναυξανομένη καὶ τοῖς τοιούτοις ἐπιτηδεύμασι καὶ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν ἐριουργίαν διαφερόντως ἀσκήσασα πρόεισιν εἰς δωδέκατον ἔτος, ἐν ᾧ μάλιστα τὸ τῆς νεότητος ἄνθος ἐκλάμπειν ἄρ-
 χεται. Ἐνθα δὲ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, ὅπως οὐδὲ κεκρυμμένον τὸ
 25 κάλλος τῆς νέας ἐλάνθανεν οὐδέ τι κατὰ τὴν πατρίδα πᾶσαν ἐκείνην τοιοῦτον θαῦμα ἐδόκει οἷον ἐν συγκρίσει τοῦ κάλλους ἐκείνου καὶ τῆς εὐμορφίας εἶναι, ὡς μηδὲ ζωγράφων χεῖρας ἐφικέσθαι δυνηθῆ-
 ναι τῆς ὥρας, ἀλλὰ τὴν πάντα μηχανωμένην τέχνην καὶ τοῖς μεγί-
 στοῖς ἐπιτολμῶσαν, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων τὰς εἰκόνας διὰ
 30 τῆς μιμήσεως ἀνατυποῦσθαι, τὴν τῆς μορφῆς ἐκείνης εὐκληρίαν μὴ ἐξισχῦσαι δι' ἀκριβείας μιμήσασθαι. Τούτου χάριν πολλὸς ἔσμος τῶν μνηστευόντων τὸν γάμον αὐτῆς τοῖς γονεῦσι περιεχεῖτο. Ὁ δὲ πατὴρ (ἦν γὰρ δὴ σῶφρων καὶ κρίνειν τὸ καλὸν ἐπεσκεμμένος) εὐδόκιμόν τινα τῶν ἐκ τοῦ γένους, γνώριμον ἐπὶ σωφροσύνη, ἄρτι τῶν παιδευ-

ρας του πού γινόταν τροφός του. "Όταν πέρασε τή νηπιακή ηλικία, μάθαινε εύκολα τὰ παιδικὰ μαθήματα καὶ σ' ὄποιο μάθημα τὴν ὀδηγοῦσαν οἱ γονεῖς της κατὰ τὴν κρίση τους, σ' ἐκεῖνο διέπρεπε ἡ φύση τῆς νέας. Ἡ μητέρα ἐνδιαφερόταν νὰ μορφώσει τὴν κόρη της, ὄχι ὅμως στὴν ἐξωτερικὴ αὐτὴ καὶ ἐγκύκλια μόρφωση, πού συνήθως παίρνουν οἱ πρῶτες ηλικίες τῶν μαθητῶν μέσω τῶν ποιημάτων. Θεωροῦσε πὼς ἦταν ντροπὴ καὶ τελείως ἀπρεπὲς νὰ διδάσκεται μια ἀπαλὴ κι εὐπλαση ὑπαρξὴ ἢ τὰ τραγικὰ πάθη ὅσα ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ καὶ τὰ θέματα στοὺς ποιητὲς ἢ τὶς κωμικὲς ἀσχημοσύνες ἢ τὶς ντροπὲς τῶν δεινῶν τῆς Τροίας καὶ νὰ καταμολύνεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὶς πιὸ ἄσεμνες ἱστορίες γιὰ γυναῖκες. Ἄλλὰ ὅσα ἀπὸ τὶς θεόπνευστες Γραφὲς φαίνονται στὶς πρῶτες ηλικίες πιὸ εὐληπτα, αὐτὰ ἦταν τὰ μαθήματα γιὰ τὸ κορίτσι καὶ κυρίως ἡ Σοφία τοῦ Σολομώντα, κι ἀπὸ αὐτὴν πιὸ πολὺ ὅσα συντελοῦσαν στὴν ἠθικὴ μας ζωὴ. Ἄλλὰ κι ἀπὸ τὰ μέρη τῶν Ψαλμῶν δὲν ἀγνοοῦσε νὰ ψάλλει καθένα μέρος στὴν κατάλληλη ὥρα. "Όταν σηκωνόταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι, ὅταν ἦταν ἀπασχολημένη μὲ σπουδαῖα ζητήματα, ὅταν ἀναπαύοταν, ὅταν δεχόταν τροφή ἢ σηκωνόταν ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ πήγαινε νὰ πλαγιάσει κι ὅταν σηκωνόταν γιὰ νὰ προσευχηθεῖ, παντοῦ εἶχε τὴν ψαλμωδία σὰν μιὰ σύντροφο καλὴ πού δὲν τὴν ἐγκατέλειπε ποτέ.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα μεγάλωνε κι ἀφοῦ ἀσκήθηκε ἐξαιρετα στὸ γνέσιμο τοῦ μαλλιοῦ, φτάνει στὰ δώδεκά της χρόνια, ὅποτε ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται ἡ ὁμορφιά τῆς νιότης. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ· οὔτε ἔμενε κρυμμένη κι ἀπαρατήρητη ἡ ὁμορφιά τῆς νέας οὔτε σ' ὀλόκληρη τὴν πατρίδα φαινόταν τέτοιο θαῦμα πού νὰ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴν καλλονὴ καὶ τὴν ὁμορφιά ἐκείνη. Ἔτσι οὔτε ζωγράφων χέρια μπόρεσαν ν' ἀγγίξουν τὴν ὁμορφιά της, ἀλλὰ καὶ τέχνη πού μηχανεύεται τὰ πάντα καὶ τολμᾷ τὰ μέγιστα, ὥστε νὰ ἀναπαριστάνει μὲ τὴ μίμηση τὶς εἰκόνες καὶ τῶν ἰδίων τῶν στοιχείων τῆς φύσης, δὲν μπόρεσε νὰ μιμηθεῖ μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀρμονία ἐκείνης τῆς μορφῆς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγον μεγάλο πλῆθος μνηστήρων περικύκλωνε τοὺς γονεῖς μας γιὰ τὸ γάμον της. Ὁ πατέρας μας (ἦταν φρόνιμος καὶ εἶχε τὴν περίσκεψη, νὰ κρίνει τὸ καλὸ) κάποιον ἀπὸ τὴ γενιά μας, νέο ἐπιφανὴ καὶ γνωστὸ γιὰ τὴ σωφροσύνη του, πού πρόσφατα εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὰ

τηρίων ἐπανάκοντα τῶν λοιπῶν ἀποκρίνας ἐκείνῳ κατεγγυᾶν ἐγνώκει τὴν παῖδα, εἶπερ εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ μὲν ἐν ἐλπίσιν ἦν ταῖς χρηστοτέραις καὶ καθάπερ τι τῶν κεχαρισμένων ἐδ-
 5 τοῖς ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ἀγῶσι τὴν τῶν λόγων ἐπιδεικνύμενος δύναμιν. Ὁ δὲ φθόνος ἐπικόπτει τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας ἀναρπά-
 σας αὐτὸν ἐκ τῆς ζωῆς ἐν ἐλεεινῇ τῇ νεότητι.

Οὐκ ἠγνόει δὲ τὰ τῷ πατρὶ δεδογμένα ἢ κόρη, ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ
 θανάτῳ τοῦ νεανίου τὸ κεκριμένον ἐπ' αὐτῇ διεκόπη, γάμον ὀνομά-
 10 σασα τὴν τοῦ πατρὸς κρίσιν, ὡς γεγενημένου τοῦ κεκριμένου, μένειν
 ἐφ' ἑαυτῆς τὸ λοιπὸν ἡξίου, καὶ ἦν ἡ κρίσις τῆς ἡλικίας παγιωτέρα.
 Πολλάκις γὰρ αὐτῇ τοὺς περὶ τοῦ γάμου προσαγόντων λόγους τῶν
 γεννησαμένων διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς κατὰ φήμην τοῦ κάλλους
 μνηστεύειν ἐθέλοντας, ἄτοπον ἔλεγε καὶ παράνομον εἶναι μὴ στερ-
 15 γειν τὸν ἅπαξ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῇ κυρωθέντα γάμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 ἕτερον ἀναγκάζεσθαι βλέπειν, ἐνὸς ὄντος ἐν τῇ φύσει τοῦ γάμου, ὡς
 μία γένεσις καὶ θάνατος εἷς· τὸν δὲ συναρμοσθέντα κατὰ τὴν τῶν γο-
 νέων κρίσιν μὴ τεθνάναι δισχυρίζετο, ἀλλὰ τὸν τῷ Θεῷ ζῶντα διὰ
 τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἀπόδημον κρίνειν καὶ οὐ νεκρόν· ἄτο-
 20 πον δὲ εἶναι τῷ ἐκδημοῦντι νυμφίῳ μὴ φυλάσσειν τὴν πίστιν. Τοῖς
 τοιούτοις λόγοις ἀπωθουμένη τοὺς παραπείθειν ἐπιχειροῦντας ἐν
 ἐδοκίμασεν ἑαυτῇ τῆς ἀγαθῆς κρίσεως φυλακτήριον, τὸ μηδέποτε
 τῆς ἰδίας μητρὸς μηδὲ ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου διαζευχθῆναι, ὡς πολ-
 λάκις τὴν μητέρα πρὸς αὐτὴν εἶπειν, ὅτι τὰ λοιπὰ τῶν τέκνων τετα-
 25 γμένῳ τινὶ χρόνῳ ἐκυοφόρησεν, ἐκείνην δὲ διὰ παντὸς φέρει πάνποτε
 τρόπον τινὰ τοῖς σπλάγχνοις ἑαυτῆς περιέχουσα. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἐπίπο-
 νος οὐδὲ ἀκερδῆς τῇ μητρὶ τῆς θυγατρὸς ἢ συνδιαγωγή. Ἄντι γὰρ
 πολλῶν αὐτῇ θεραπαιίδων ἦν ἢ παρὰ τῆς θυγατρὸς θεραπεία καὶ
 ἦν ἀντίδοσις τις ἀγαθὴ παρ' ἀμφοτέρων ἀλλήλαις ἀποπληρουμένη.
 30 Ἡ μὲν γὰρ τὴν ψυχὴν τῆς νέας, ἢ δὲ τὸ σῶμα τῆς μητρὸς ἐθεράπευ-
 εν, ἐν τε τοῖς ἄλλοις πᾶσαν τὴν ἐπιζητουμένην ὑπηρεσίαν ἀποπλη-
 ροῦσα καὶ ἐν τῷ ταῖς ἰδίας χερσὶ πολλάκις τῇ μητρὶ παρασκευάζειν

σχολεῖα, τὸν ξεχώρισε ἀπὸ τοὺς λοιποὺς κι ἀποφάσισε νὰ ἐμπι-
στευθεῖ τὴν κόρη του σ' ἐκεῖνον, ὅταν θὰ ἐρχόταν σὲ ἡλικία. Στὸ
μεταξὺ αὐτὸς ζοῦσε μὲ τὶς ὠραιότερες ἐλπίδες καὶ σὰν μιὰ πολὺ
εὐχάριστη προίκα πρόσφερε στὸν πατέρα τῆς νέας τὴν εὐδοκίμη-
σή του στὴ ρητορική, ἐπιδεικνύοντας τὴ δύναμη τῶν λόγων του
στὶς δίκες γιὰ ὄσους ἀδικοῦνταν. Ὁ φθόνος ὅμως σβῆνει τὶς
ὠραῖες ἐλπίδες ἀναρπάζοντάς τον ἀξιοδάκρυτα ἀπὸ τὴ ζωὴ πάνω
στὰ ὄμορφα νιάτα του.

Δὲν ἦταν ἄγνωστο στὴν κόρη τὸ σχέδιο τοῦ πατέρα, ἀλλὰ
ἀφοῦ τὸ σχέδιο γι' αὐτὴ εἶχε ναυαγήσει μὲ τὸ θάνατο τοῦ νέου,
ὀνομάζοντας γάμο τὸ σχέδιο τοῦ πατέρα σὰ νὰ εἶχε τὸ σχέδιο
πραγματοποιηθεῖ, θεώρησε σωστὸ νὰ μείνει ἄγαμη στὸ ἐξῆς καὶ ἡ
ἀπόφασή της ἦταν σταθερότερη ἀπὸ τὴν ἡλικία της. Κι ὅταν οἱ
γονεῖς μας τῆς ἔκαναν συχνὰ λόγο γιὰ τὸ γάμο της, ἐπειδὴ πολλοὶ
ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούγοντας γιὰ τὴν ὀμορφιά της ἤθελαν νὰ τὴ
νυμφευθοῦν, ἔλεγε πὼς ἦταν ἄτοπο καὶ παράνομο νὰ μὴ δεχτεῖ τὸ
γάμο ποὺ μιὰ φορὰ εἶχε ἀποφασίσει ὁ πατέρας γι' αὐτὴν ἀλλὰ νὰ
εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀναζητεῖ κι ἄλλο γάμο, ἀφοῦ καὶ ὁ γάμος
ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι ἕνας, ὅπως εἶναι μία ἡ γέννηση κι ἕνας ὁ
θάνατος. Ἰσχυρίζονταν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε ἀρραβωνιαστεῖ κατὰ
τὴν ἀπόφαση τῶν γονιῶν μας δὲν εἶχε πεθάνει, ἀλλὰ ἔκρινε ὅτι
ἦταν ζωντανὸς γιὰ τὸ Θεὸ χάρις στὴν ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης καὶ
ὄχι νεκρός¹. Καὶ εἶναι ἄτοπο νὰ μὴ μείνει πιστὴ στὸ μνηστήρα ποὺ
λείπει μακριά. Μὲ τέτοια λόγια ἀπέκρουε ὄσους προσπαθοῦσαν νὰ
τῆς πάρουν τὴ συγκατάθεση καὶ γιὰ τὴν καλὴ ἀπόφασή της ἕνα
θεώρησε καλὸ νὰ τὴν προφυλάξει, νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ ποτέ,
οὔτε μιὰ μόνο στιγμή ἀπὸ τὴ μητέρα της, ὥστε πολλὰ φορὲς νὰ
τῆς πεῖ ἡ μητέρα ὅτι στὰ ἄλλα παιδιὰ της ἦταν ἔγκυος γιὰ ἕνα ὀρι-
σμένο χρόνο, ἐνῶ σ' αὐτὴν ἦταν ἔγκυος γιὰ πάντα κατὰ κάποιον
τρόπο καὶ τὴν εἶχε μέσα στὰ σπλάχνα της. Δὲν ἦταν ὅμως κουρα-
στικὴ γιὰ τὴ μητέρα οὔτε δίχως κέρδος ἡ συντροφιά τῆς κόρης. Ἡ
ὕπηρεσία τῆς θυγατέρας ἰσοδυναμοῦσε μὲ πολλὰς ὑπηρετίες καὶ
ἦταν μιὰ ἀλληλοπροσφορὰ ὀμορφῆς ποὺ γινόταν ἀπὸ τὴ μιὰ πρὸς
τὴν ἄλλη. Ἡ μία βοηθοῦσε τὴν ψυχὴ τῆς νέας, ἡ ἄλλη τὸ σῶμα
τῆς μητέρας, ἐκτελώνοντας σὲ ὅλα τὰ ἄλλα τὴν ὑπηρεσία ποὺ τῆς
ζητοῦσε καὶ πολλὰς φορὲς ἐτοιμάζοντας μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια τὸ

τὸν ἄρτον. Ὅπερ οὐ κατὰ τὸ προηγούμενον αὐτῇ διεσπουδάσθη, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς μυστικαῖς ὑπηρεσίαις τὰς χεῖρας ἑαυτῆς ἔχρισε, πρέπειν ἠγησαμένη τῷ ἐπιτηδεύματι τοῦ βίου τὴν περὶ τοῦτο σπουδὴν ἐκ τοῦ περιόντος τῇ μητρὶ παρεχορήγει τὴν ἐκ τῶν οἰκείων πό-
5 νων τροφήν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῇ συνδιωκόμεναι τὴν ἐπικειμένην φροντίδα. Τεσσάρων γὰρ ἦν υἱῶν μήτηρ καὶ πέντε θυγατέρων καὶ τρισὶν ἄρχουσιν ὑπετέλει διὰ τὸ ἐν τοσοῦτοις ἔθνεσιν αὐτῆς κατεσπάρθαι τὴν κτῆσιν.

Ποικίλως τοίνυν τῆς μητρὸς ταῖς φροντίσι διὰ τοῦτο μεριζομέ-
10 νης (ἤδη γὰρ ὁ πατὴρ ἐξεληλύθει τὸν βίον), ἐν πᾶσι τούτοις κοινω-
νὸς ἦν τῇ μητρὶ τῶν πόνων συνδιαιρουμένη τὰς φροντίδας καὶ τὸ βαρὺ τῶν ἀληγδόνων ἐπικουφίζουσα· καὶ ὁμοῦ μὲν τῇ παιδαγωγίᾳ τῆς μητρὸς ἄμωμον διεφύλασσε ἑαυτῇ τὸν βίον ἐν μητρῶοις ὀφθαλμοῖς διὰ παντὸς εὐθυνόμενόν τε καὶ μαρτυρούμενον, ὁμοῦ τε
15 παρέσχε πρὸς τὸν ἴσον σκοπὸν, τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λέγω, μεγάλην τῇ μητρὶ διὰ τοῦ βίου ἑαυτῆς τὴν ὑφήγησιν, κατ' ὀλίγον αὐτὴν πρὸς τὴν ἄυλόν τε καὶ λιτοτέραν ζωὴν ἐφελκομένη. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κατὰ τὰς ἀδελφὰς πρὸς τὸ δοκοῦν ἐκάστη μετ' εὐσχημοσύνης ἢ μήτηρ ὠκονομήσατο, ἐπάνεισιν ἐν τούτῳ τῶν παιδευτηρίων πολλῶ
20 χρόνῳ προασκηθεὶς τοῖς λόγοις ὁ πολὺς Βασίλειος ὁ ἀδελφὸς τῆς προειρημένης. Λαβοῦσα τοίνυν αὐτὸν ὑπερφυῶς ἐπηρμένον τῷ περὶ τοὺς λόγους φρονήματι καὶ πάντα περιφρονοῦντα τὰ ἀξιώματα καὶ ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ δυναστείᾳ λαμπροὺς ἐπηρμένον τῷ ὄγκῳ, τοσοῦτω τάχει κάκεῖνον πρὸς τὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν ἐπεσπάσατο, ὥστε
25 ἀποστάντα τῆς κοσμικῆς περιφανείας καὶ ὑπεριδόντα τοῦ διὰ τῶν λόγων θαυμάζεσθαι πρὸς τὸν ἐργατικὸν τοῦτον καὶ αὐτόχειρα βίον αὐτομολῆσαι, διὰ τῆς τελείας ἀκτημοσύνης ἀνεμπόδιστον ἑαυτῷ τὸν εἰς ἀρετὴν βίον παρασκευάζοντα. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐκείνου βίος καὶ τὰ ἐφεξῆς ἐπιτηδεύματα, δι' ὧν ὀνομαστὸς ἐν πάσῃ τῇ ὑφ' ἡλίῳ γενό-
30 μενος ἀπέκρυψε τῇ δόξῃ πάντας τοὺς ἐν ἀρετῇ διαλάμψαντας, μακρᾶς ἂν εἴη συγγραφῆς καὶ χρόνου πολλοῦ, ἐμοὶ δὲ πρὸς τὸ προκει-
μενον πάλιν ὁ λόγος τετράφθω. Ἐπειδὴ γὰρ πάσης ὑλωδεστέρας ζωῆς ὑπόθεσις ἤδη αὐτοῖς περικέκοπτο, πείθει τὴν μητέρα καταλι-

ψωμί για τὴ μητέρα της. Αὐτὸ δὲν τὸ εἶχε φροντίσει προηγουμένως, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχρισε τὰ χέρια της μὲ τὸ χρίσμα τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν, θεωρώντας πρέπουσα γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς ζωῆς τὴ φροντίδα γι' αὐτό, πρόσφερε στὴ μητέρα ἄφθονη τὴν τροφή μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια. Καὶ δὲν ἦταν αὐτὸ μονάχα· ἀλλὰ μοιραζόταν μαζί της ὅλη τὴ φροντίδα πὺ ἡ μητέρα εἶχε στοὺς ὤμους της. Ἦταν μητέρα τεσσάρων ἀγοριῶν καὶ πέντε κοριτσιῶν καὶ ἦταν ὑποτελῆς σὲ τρεῖς ἄρχοντες, γιὰ τὸ τόσα ἔθνη ἦταν κατασπαρμένη ἡ περιουσία της.

Γι' αὐτὸ ἡ μητέρα ἦταν μοιρασμένη σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς πολυποίκιλες φροντίδες (ὁ πατέρας εἶχε πλέον πεθάνει)· σὲ ὅλα αὐτὰ συμμεριζόταν τοὺς κόπους τῆς μητέρας, μοιραζόταν τὶς φροντίδες της κι ἀλάφρυνε τὸ βάρος τῶν πόνων της. Καὶ μὲ τὴν παιδαγωγία τῆς μητέρας φύλαγε ἀνεπίληπτη τὴ ζωὴ της κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῆς μητέρας στὴν ὀρθὴ πάντα κατεύθυνση καὶ μὲ τὴν ἔγκριση ἐκείνης καὶ ταυτόχρονα στὸν κοινὸ σκοπὸ τους, ἐννοῶ τὴ ζωὴ τῆς εὐσέβειας, πρόσφερε μὲ τὴ ζωὴ της στὴ μητέρα σπουδαῖα καθοδήγηση, σέρνοντάς τὴν λίγο λίγο στὴν αὐλὴ καὶ ἀπλὴ ζωὴ. Ὅταν ἡ μητέρα εἶχε τακτοποιήσει ὅπως ἔπρεπε τὶς ἀδελφές μας σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία κάθε μιᾶς, ἐπιστρέφει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὶς σχολές ὅπου εἶχε γιὰ πολὺν καιρὸ μαθητεύσει στὴ ρητορικὴ ὁ μέγας Βασίλειος ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς πὺ λέμε. Ἦταν ὑπερβολικὰ ἐπηρμένος ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ρητορικῆς, περιφρονοῦσε ὅλα τὰ ἀξιώματα καὶ μὲ τὴν περηφάνεια τοῦ ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του πάνω ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἄρχοντες. Τὸν ἀναλαμβάνει λοιπὸν σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ τόσο γρήγορα τὸν προσέλκυσε κι αὐτὸν στὸν σκοπὸ τῆς φιλοσοφίας, ὥστε, ἐγκαταλείποντας τὴν κοσμικὴ περηφάνεια καὶ περιφρονώντας τὸ θαυμασμὸ τῆς ρητορικῆς, αὐτομολεῖ σ' αὐτὴν τὴν ἐργατικὴ καὶ αὐτοεξυπηρετούμενη ζωὴ, προετοιμάζοντας μὲ τὴν τέλεια ἀκτημοσύνη ἀνεμπόδιστη τὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς. Ὁ βίος ὁμοῦς ἐκείνου καὶ ἡ δράση τοῦ μετέπειτα, μὲ τὴν ὁποία ἐγίνε γνωστὸς σ' ὅλη τὴν ὑφήλιο καὶ σκέπασε μὲ τὴ δόξα τοῦ ὅλους ὅσοι διέπρεψαν στὴν ἀρετὴ, εἶναι ἔργο μακρᾶς συγγραφῆς καὶ πολλοῦ καιροῦ. Ἐγὼ ὁμοῦς ἄς στρέψω πάλι τὸ λόγο μου στὸ θέμα μου. Ἀφοῦ πὰ αὐτὲς εἶχαν περικόψει κάθε προϋπόθεση γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ὕλης, πείθει τὴ μητέρα μας, ν' ἀφήσει τὴ συνηθισμένη

ποῦσαν τὸν ἐν ἔθει βίον καὶ τὴν κομπωδεστέραν διαγωγὴν καὶ τὰς ἐκ τῶν ὑποχειρίων θεραπείας, αἷς προσείθιστο κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, ὁμότιμον γενέσθαι τοῖς πολλοῖς τῷ φρονήματι καὶ καταμῖξαι τὴν ἰδίαν ζωὴν τῇ μετὰ τῶν παρθένων διαγωγῇ, ὅσας εἶχε μεθ' 5 ἑαυτῆς ἐκ δουλίδων καὶ ὑποχειρίων ἀδελφὰς καὶ ὁμοτίμους ποιησαμένη· μᾶλλον δὲ μικρόν τι βούλομαι παρενθεῖναι τῷ διηγήματι καὶ μὴ παραδραμεῖν ἀνιστόρητον πρᾶγμα τοιοῦτον, δι' οὗ μᾶλλον τὸ ὑψηλὸν τῆς παρθένου καταμηνύεται.

Ἦν τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ὁ δεύτερος μετὰ τὸν μέγαν Βασί- 10 λειον, Ναυκράτιος ὄνομα αὐτῷ, φύσεως εὐκληρία καὶ σώματος κάλλει καὶ ρώμῃ καὶ τάχει καὶ τῇ πρὸς πᾶν ἐπιτηδειότητι διαφέρων τῶν ἄλλων. Προελθὼν οὗτος εἰς δεύτερον ἔτος καὶ εἴκοστόν καὶ δούς τῶν οἰκείων πόνων ἐπὶ δημοσίας ἀκοῆς τὰς ἀποδείξεις, ὥστε 15 ἅπαν ἐπ' αὐτῷ σεισθῆναι τῶν ἀκούοντων τὸ θέατρον, θεία τινὶ προμηθείᾳ τῶν ἐν χερσὶν ἀπάντων ὑπεριδῶν πρὸς τὸν μονήρη καὶ ἀκτήμονα βίον ἀπῆλθεν ἐν μεγάλῃ τινὶ τῆς διανοίας ὀρμῇ, οὐδὲν ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ πλὴν ἑαυτόν· εἶπετο δέ τις αὐτῷ καὶ τῶν οἰκετῶν Χρυσάφιος τοῦνομα, τῷ τε πρὸς αὐτὸν ἔχειν ἐκεῖνον ἐπιτηδείως καὶ τῷ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν περὶ τὸν βίον ἐνστήσασθαι. Διῆ- 20 γε τοίνυν καθ' ἑαυτὸν ἐσχατιάν τινα καταλαβὼν πρὸς τῷ Ἰριδι. Ποταμὸς δὲ ὁ Ἰρίς ἐστὶ μέσον διαρρέων τὸν Πόντον, ὃς ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας τὰς ἀρχὰς ἔχων διὰ τῶν ἡμετέρων τόπων ἐπὶ τὸν Εὐξείνον Πόντον τὸ ρεῖθρον ἐκδίδωσι. Περὶ τοῦτον εὐρών τινα τόπον ὁ νεανίας ὕλη βαθεῖα κομῶντα καὶ λαγόνι τινὶ τῆς ὑπερτεταμένης τοῦ 25 ὄρους ραχίας ἐγκεκρυμμένον ἐν αὐτῷ διῆγε, τῶν ἀστικῶν θορύβων καὶ τῶν ἀπὸ στρατείας τε καὶ τῆς ἐν δικαστηρίοις ρητορικῆς ἀσχολημάτων πόρρω γενόμενος. Καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον περιηχούντων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἑαυτὸν ἐλευθερώσας πρεσβύτας τινὰς πενία καὶ ἀρρωστία συζῶντας ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐθεράπευε, 30 πρέπειν δοκιμάσας τῷ ἰδίῳ βίῳ τὴν τοιαύτην ἀσχολίαν διὰ φροντίδος ἔχειν. Θηρεύων τοίνυν ἰχθύας ἤγρευεν ὁ γεννάδας καὶ διὰ τὸ πρὸς πᾶν εἶδος θηρευτικῆς ἐπινοίας ἐπιτηδείως ἔχειν ἐπόριζε διὰ τῆς θήρας τοῖς γέρουσι τὴν τροφὴν καὶ τὴν νεότητα τοῖς τοιούτοις ἅμα κατεδάμαζε πόνοις· ἀλλὰ καὶ τοῖς μητρώοις θελήμασιν, εἴ ποτέ

της ζωῆ καὶ τὴν ἐπιδεικτικὴ διαβίωση καὶ τὶς ὑπηρεσίαι τῶν ὑπηρετῶν της, ποὺ εἶχε συνηθίσει ἀπὸ τὰ περασμένα χρόνια, τὴν πείθει νὰ γίνῃ ὁμότιμη ἐκείνων μὲ τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ νὰ μπεῖ ἢ ἴδια μέσα στὴ ζωὴ τῶν παρθένων ὅσες εἶχε μαζί της καὶ ἀπὸ ὑπηρετίαι καὶ ὑποταχτικὰς νὰ τὶς κάνει ἀδελφές καὶ ἰσότιμὲς της. Θέλω ὅμως νὰ κάνω μιὰ μικρὴ ἀκόμα παρένθεση στὴ διήγησή μου καὶ νὰ μὴν παραλείψω ἓνα τέτοιο στοιχεῖο ποὺ φανερῶνει καλύτερα τὸ ὑψηλὸ ἦθος τῆς παρθένου.

Ὁ δεῦτερος μετὰ τὸ μέγα Βασίλειο ἀπὸ τοὺς τέσσερες ἀδελφούς μας, ὀνομαζόταν Ναυκράτιος, ξεχώριζε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὴ δωρεὰ τῆς φύσης καὶ στὴν ὁμορφιά καὶ στὴ δύναμη τοῦ σώματος καὶ στὴν ἐπιτηδειότητα στὸ καθεὶ. Ὅταν ἦταν εἴκοσι δύο χρόνων καὶ ἔδωσε σὲ δημόσιο ἀκροατήριον ἀποδείξει τῶν κόπων του, ὥστε νὰ σειστεῖ γι' αὐτὸ ὅλη ἡ συγκέντρωση ἐκείνων ποὺ ἄκουαν, ἀπὸ κάποια πρόνοια τοῦ Θεοῦ περιφρονώντας ὅλα ὅσα εἶχε στὰ χέρια του ἓνα μεγάλο φτερούγισμα τοῦ νοῦ του ἐφυγε γιὰ τὴ μοναχικὴ καὶ χωρὶς ἀτομικὴ περιουσία ζωὴ· δὲν πῆρε τίποτε μαζί του, ἀλλὰ μόνο τὸν ἑαυτὸ του. Τὸν ἀκολουθοῦσε κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηρετέαι μας ποὺ λεγόταν Χρυσάφιος κι ἐπειδὴ ἦταν φίλος του κι ἐπειδὴ εἶχαν κάνει τὴν ἴδια ἐκλογή βίου. Ζοῦσε λοιπὸν μόνος του, ἀφοῦ ἐγκαταστάθηκε σὲ μιὰ γωνιά κοντὰ στὸν Ἰρι· ὁ Ἰρι εἶναι ἓνα ποτάμι ποὺ διασχίζει στὴ μέση τὸν Πόντο. Πηγάζει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἀρμενία καὶ ρέοντας ἀπὸ τοὺς δικούς μας τόπους χύνεται στὸν Εὐξείνιον Πόντο. Κοντὰ στὸ ποτάμι αὐτὸ βρῆκε ἓνα τόπο ὁ νέος σκεπασμένο ἀπὸ πυκνόφυλλα δέντρα καὶ κρυμμένο σὲ μιὰ λαγκαδιὰ κάτω ἀπὸ τὸ φρύδι τῆς ράχης τοῦ βουνοῦ καὶ ζοῦσε ἐκεῖ. Εἶχε ξεφύγει τοὺς θορύβους τῆς πόλης καὶ ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς ἀσχολίας καὶ τὴ ρητορικὴ τῶν δικαστηρίων. Καὶ ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ ὅλα ὅσα ζαλίζουν μὲ τὸν κρότον τοὺς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὑπηρετοῦσε προσωπικὰ ὁ ἴδιος κάποιους γέροντες ποὺ τοὺς ταλαιπωροῦσε ἢ φτώχεια καὶ ἢ ἀρρώστια, ἀφοῦ ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε νὰ βάλῃ σκοπὸ τῆς ζωῆς του αὐτὴ τὴν ἀσχολία. Κυνηγοῦσε λοιπὸν κι ἔπιανε ψάρια ὁ εὐλογημένος καὶ ἐπειδὴ ἦταν ἐξαιρετικὸς γιὰ κάθε κυνηγετικὴ ἐπινόηση ἐξασφάλιζε μὲ τὸ κυνήγι στοὺς γέροντες τὴν τροφὴν τοὺς καὶ συνάμα καταδάμαζε τὴ νεότητά του μὲ τοὺς κόπους αὐτοῦς. Ἀλλὰ ἐκτελώνοντας πρόθυμα

τι παρ' αὐτῆς προσταχθεῖη, προθύμως ὑπηρετῶν δι' ἀμφοτέρων κατώρθου τὸν βίον, τοῖς τε πόνοις κατακρατῶν τῆς νεότητος τῇ τε περὶ τὴν μητέρα σπουδῇ διὰ τῶν θείων ἐντολῶν πρὸς τὸν Θεὸν εὐδούμενος.

5 Πέμπτον διήγαγεν ἔτος τοῦτον τὸν τρόπον φιλοσοφῶν καὶ μακαριστὴν ποιῶν τὴν μητέρα τῇ ἰδίᾳ ζωῇ, οἷς τε κατεκόσμει διὰ σωφροσύνης τὴν οἰκείαν ζωὴν οἷς τε παρεῖχε πᾶσαν τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ τῷ θελήματι τῆς γεννησαμένης. Εἶτα βαρὺ τι καὶ τραγικὸν πάθος ἐξ ἐπιβουλῆς, οἴμαι, τοῦ ἀντικειμένου τῇ μητρὶ συνηνέχθη, ὃ
10 παντὶ τῷ γένει πρὸς συμφορὰν τε καὶ πένθος ἐπήρκεσεν. Αἰφνίδιον γὰρ ἐκ τῆς ζωῆς ἀναρπάζεται, οὐ νοσήματος προελπισθῆναι τὸ πάθος παρασκευάσαντος, οὐκ ἄλλου τοιούτου τινὸς τῶν συνηθῶν καὶ γνωρίμων ἐπαγαγόντος τῷ νέῳ τὸν θάνατον· ἀλλ' ἐπὶ θήραν ὀρμήσας, δι' ἧς παρεῖχε τοῖς γηρωκομουμένοις τὰ ἐπιτήδεια, νεκρὸς τῷ
15 οἴκῳ αὐτοῦ ἐπανάγεται αὐτός τε ἐκεῖνος καὶ ὁ κοινωνὸς αὐτῷ τοῦ βίου Χρυσάφιος. Πόρρω δὲ ἦν τῶν γινομένων ἡ μήτηρ, τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστῶσα τῆς συμφορᾶς. Καὶ τις ἀφίκετο παρ' αὐτὴν μηνύων τὸ πάθος, ἡ δὲ τελεία μὲν τοῖς κατ' ἀρετὴν ἅπασιν ἦν, πλὴν ἐκράτει κάκεινης κατὰ τὸ ἴσον ἡ φύσις. Ὀκλάσασα γὰρ τὴν ψυχὴν
20 ἄπνους τε καὶ ἄφθογγος παραχρῆμα ἐγένετο, τοῦ λογισμοῦ τῷ πάθει παραχωρήσαντος, καὶ ἔκειτο ὁμοῦ τῇ προσβολῇ τῆς πονηρᾶς ἀκοῆς καθάπερ τις ἀθλητῆς γενναῖος ἀπροσδοκῆτω κατασεισθεῖσα πληγῇ.

Ἐν τούτῳ διεφάνη τῆς μεγάλης Μακρίνης ἡ ἀρετὴ, ὅπως τῷ πάθει τὸν λογισμὸν ἀντιστήσασα ἑαυτὴν τε ἄπτωτον διεφύλαξε καὶ
25 τῆς μητρικῆς ἀσθενείας ἔρεισμα γενομένη πάλιν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς λύπης αὐτὴν ἀνενεώσατο, τῷ καθ' ἑαυτὴν στερρῷ τε καὶ ἀνενδότῳ καὶ τὴν τῆς μητρὸς ψυχὴν πρὸς ἀνδρείαν παιδοτριβήσασα.

Οὐκοῦν οὐ παρεσύρη πρὸς τὸ πάθος ἡ μήτηρ οὐδὲ ἔπαθε δυσγενές τι καὶ γυναικεῖον, ὥστε βοῆσαι πρὸς τὸ κακὸν ἢ περιρρήξασθαι τὸ ἱμάτιον ἢ ἐπικωκῦσαι τῷ πάθει ἢ ταῖς γοεραῖς μελωδίαις ἀνακινῆσαι τοὺς θρήνους. Ἀλλὰ ἡσυχῇ διεκαρτέρει τοῖς λογισμοῖς, τὰς τῆς φύσεως προσβολὰς διωθουμένη λογισμοῖς τοῖς τε ἰδίοις καὶ

καὶ τὰ θελήματα τῆς μητέρας, ἂν κάποτε τοῦ ζητοῦσε κάτι, καὶ μὲ τοὺς δύο τρόπους κυβερνοῦσε ὀρθὰ τὴ ζωὴ του· μὲ τοὺς κόπους συγκρατοῦσε τὶς ὁρμὲς τῆς νιότητος καὶ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μητέρα του ἄνοιγε τὸ δρόμο του πρὸς τὸ Θεὸ διαμέσου τῶν θείων ἐντολῶν.

Ἦταν τὸ πέμπτο ἔτος ποὺ ζοῦσε φιλοσοφώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν καὶ μὲ τὴ ζωὴ του ἔκανε ἄξια γιὰ καλοτύχισμα τὴ μητέρα, τόσο γιὰτὶ καταστόλιζε τὴ ζωὴ του μὲ τὴ σωφροσύνη, ὅσο καὶ γιὰτὶ ἔβαλε ὅλη τὴ δύναμή του γιὰ νὰ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τῆς μητέρας. Καὶ νὰ ἔνα βαρὺ καὶ τραγικὸ χτύπημα ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή, φαντάζομαι, τοῦ ἐχθροῦ μας συμβαίνει στὴ μητέρα, ποὺ ἔφτασε νὰ ρίξει στὴ συμφορὰ καὶ τὸ πένθος ὅλη τὴ γενιὰ μας. Ἀναρπάζεται ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ Ναυκράτιος· δὲ μᾶς ἔκανε μιὰ ἀρρώστια ποὺ προηγήθηκε νὰ ὑποψιαστοῦμε τί θὰ συνέβαινε οὔτε μιὰ συνηθισμένη καὶ γνωστὴ αἰτία προκάλεσε τὸ θάνατο τοῦ νέου. Ἀλλὰ ἐνῶ εἶχε βγεῖ γιὰ κυνήγι, μὲ τὸ ὁποῖο εὔρισκε τὰ ἀπαραίτητα γι' αὐτοὺς ποὺ γηροκομοῦσε, τὸν φέρουν νεκρὸ στὸ σπίτι του, καὶ αὐτὸν καὶ τὸ σύντροφο τῆς ζωῆς του Χρυσάφιο. Ἀπὸ τὰ διατρέξαντα ἦταν ἡ μητέρα μακριὰ· βρισκόταν σὲ ἀπόσταση τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τὴ συμφορὰ. Ἔρχεται κάποιος σ' αὐτὴν καὶ τῆς ἔφερε τὸ μήνυμα. Ἦταν τέλεια σὲ κάθε ἀρετῇ, ἀλλὰ ἦταν ἄνθρωπος κι αὐτὴ ὅπως οἱ ἄλλοι. Τσάκισε ἡ ψυχὴ της καὶ τῆς ἔλειψε ἀμέσως πνοὴ καὶ μιλιὰ, ἔχασε τὰ λογικὰ της μπροστὰ στὴ συμφορὰ καὶ ἔπεσε μόλις δέχτηκε τὸ κακὸ ἄκουσμα συγκλονισμένη ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητο χτύπημα σὰν ἕνας γενναῖος ἀθλητῆς.

Στὴν περίστασι αὐτὴ φάνηκε ἡ ἀρετὴ τῆς μεγάλης Μακρίνας. Στὸ πάθημα αὐτὸ ἀντέταξε τὸ λογικὸ καὶ φύλαξε καὶ τὸν ἑαυτὸ της ἀπὸ τὴν πτώση, ἀλλὰ ἔγινε καὶ στήριγμα τῆς μητρικῆς ἀδυναμίας κάνοντας νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτὸ της ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς λύπης· μένοντας ἡ ἴδια σταθερὴ καὶ ἀλύγιστη, ἔδειξε καὶ στὴ μητρικὴ ψυχὴ τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀνδρεία.

Δὲν παρασύρθηκε λοιπὸν ἡ μητέρα ἀπὸ τὸ πάθημα οὔτε ἔκανε κάτι ταπεινὸ καὶ γυναικεῖο, ὥστε νὰ βάλει τὶς φωνὲς γιὰ τὸ κακὸ, νὰ σκίσει τὰ ροῦχα της ἢ νὰ θρηνήσῃ τὴ συμφορὰ ἢ νὰ σηκώσει θρήνους μὲ θλιβερὰ μοιρολόγια. Ἀλλὰ ἔμενε ἡσυχὴ καὶ καρτερικὴ κι ἀπέκρουε τὶς παρορμήσεις τῆς ἀνθρώπινης φύσης μὲ τοὺς λογι-

τοῖς παρὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν προσα-
 γομένοις. Τότε γὰρ δὴ μάλιστα ἡ ὑψηλὴ τε καὶ ἐπηρμένη τῆς παρθέ-
 νου ψυχῆ διεφάνη, ὅτι καὶ ἐν ἐκείνῃ ἡ μὲν φύσις τὸ ἴδιον ἔπασχεν·
 ἀδελφὸς γὰρ ἦν καὶ ἀδελφῶν ὁ κεχαρισμένος ὁ τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ
 5 τοῦ θανάτου ἀναρπασθεῖς. Ὅμως ὑψηλοτέρα γενομένη τῆς φύσεως
 συνεπῆρε τοῖς ἰδίῳις λογισμοῖς τὴν μητέρα καὶ ὑπεράνω τοῦ πάθους
 ἔστησε, τῷ καθ' ἑαυτὴν ὑποδείγματι πρὸς ὑπομονὴν τε αἱ ἀνδρείαν
 παιδαγωγήσασα· ἄλλως δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῆς ἀεὶ δι' ἀρετῆς ὑψούμε-
 νος οὐ παρεῖχε τῇ μητρὶ καιρὸν ἐπὶ τῷ λείποντι δυσχεραίνειν μᾶλλον
 10 ἢ τῷ ὀρωμένῳ ἀγαθῷ ἐπαγάλλεσθαι.

Ἐπεὶ οὖν ἐπαύσατο τῇ μητρὶ ἢ τε τῆς παιδοτροφίας φροντὶς καὶ
 ἢ τῆς παιδεύσεώς τε καὶ καταστάσεως τῶν τέκνων μέριμνα καὶ αἱ
 πλείους τῆς ὑλωδεστέρας ζωῆς ἀφορμαὶ εἰς τὰ τέκνα καταμερίσθη-
 σαν, τότε, καθὼς προεῖρηται, γίνεται σύμβουλος τῆς μητρὸς ἢ τῆς
 15 παρθένου ζωῆς πρὸς τὴν ἐμφιλόσοφον ταύτην καὶ ἄϋλον τοῦ βίου
 διαγωγὴν καὶ ἀποστήσασα τῶν ἐν συνηθείᾳ πάντων πρὸς τὸ ἴδιον
 τῆς ταπεινοφροσύνης μέτρον κατήγαγεν, ὁμότιμον αὐτὴν γενέσθαι
 τῷ πληρώματι τῶν παρθένων παρασκευάσασα, ὡς καὶ τραπέζης
 μιᾶς καὶ κοίτης καὶ πάντων τῶν πρὸς τὴν ζωὴν κατὰ τὸ ἴσον συμμε-
 20 τέχειν αὐταῖς, πάσης τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν διαφορᾶς ὑφαιρεθείσης αὐ-
 τῶν τῆς ζωῆς. Καὶ τοιαύτη τις ἦν ἡ τοῦ βίου τάξις καὶ τοσοῦτον τὸ
 ὕψος τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ σεμνὴ τῆς ζωῆς πολιτεία ἐν τῇ καθ' ἡμέ-
 ραν τε καὶ νύκτα διαγωγῇ, ὡς ὑπερβαίνειν τὴν ἐκ τῶν λόγων ὑπο-
 γραφήν. Καθάπερ γὰρ αἱ διὰ θανάτου τῶν σωμάτων ἐκλυθεῖσαι ψυ-
 25 χαὶ καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον μεριμνῶν συνεκλύονται, οὕτω κε-
 χῶριστο αὐτῶν ἡ ζωὴ καὶ ἀπώκιστο πάσης βιωτικῆς ματαιότητος
 καὶ πρὸς μίμησιν τῆς τῶν ἀγγέλων διαγωγῆς ἐρρυθμίζετο, ἐν οἷς
 γὰρ οὐ θυμὸς, οὐ φθόνος, οὐ μῖσος, οὐχ ὑπεροψία, οὐκ ἄλλο τι τῶν
 τοιοῦτων ἐνεωρᾶτο, ἢ τε τῶν ματαίων ἐπιθυμία, τιμῆς τε καὶ δόξης
 30 καὶ τύφου καὶ ὑπερηφανίας καὶ πάντων τῶν τοιοῦτων, ἐκβέβλητο,
 τρυφὴ δὲ ἦν ἢ ἐκγράτεια καὶ δόξα τὸ μὴ γινώσκεισθαι, πλοῦτος δὲ ἢ
 ἀκτημοσύνη καὶ τὸ πᾶσαν τὴν ὑλικὴν περιουσίαν οἷόν τινα κόνιν
 τῶν σωμάτων ἀποτινάξασθαι, ἔργον δὲ τῶν μὲν κατὰ τὴν ζωὴν
 ταύτην σπουδαζομένων οὐδέν, ὅτι μὴ πάρεργον, μόνη δὲ ἢ τῶν
 35 θείων μελέτη καὶ τὸ τῆς προσευχῆς ἀδιάλειπτον καὶ ἡ ἄπαιστος

σμούς τούς δικούς της κι αὐτούς πού τῆς διατύπωνε ἡ θυγατέρα της γι' ἀντιμετώπιση τῆς συμφορᾶς. Τότε πρὸ πάντων φάνηκε ἡ ὑψηλὴ καὶ ἔνθεη ψυχὴ τῆς κοπέλλας. Κι ἐκείνη δηλαδὴ σὰν ἄνθρωπος ἔπασχε τὸ ἴδιο, γιατί ἦταν ἀδελφός της καὶ μάλιστα ὁ ἀδελφός ὁ προικισμένος μὲ χάρες πού ἔγινε ἀνάρπαστος ἀπὸ τέτοιο θάνατο. Ἀνέβηκε ὅμως πρὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ συνεπῆρε μὲ τούς ἴδιους λογισμούς της καὶ τὴ μητέρα καὶ τὴν ἀνέβασε πάνω ἀπὸ τὸ πάθος, παιδαγωγώντας τὴν στὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἀνδρεία μὲ τὸ παραδειγμὰ της. Ἐξάλλου καὶ ὁ βίος ἐκείνης πού ὀλοένα γινόταν ψηλότερος μὲ τὴν ἀρετὴ δὲν ἔδινε τὸν καιρὸ στὴ μητέρα νὰ στενοχωρεῖται γιὰ τὸ ἀγαθὸ πού τῆς ἔλειπε πρὸ πολὺ ἀπὸ ὅ,τι νὰ χαίρεται γιὰ τὸ ἀγαθὸ πού εἶχε μπροστὰ της.

Ὅταν λοιπὸν ἔπαυσε ἡ μητέρα νὰ φροντίζει γιὰ τὴν ἀνατροφὴ καὶ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν παιδιῶν καὶ διανεμήθησαν στὰ παιδιά τὰ περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τότε ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἡ ζωὴ τῆς παρθένου γίνεται ὁδηγὸς τῆς μητέρας γιὰ τὴ φιλόσοφη αὐτὴ καὶ ἄυλη ζωὴ. Ἀφοῦ τὴν ἀπομάκρυνε ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶχε συνηθίσει τὴν ἔφερε στὸ δικό της ἐπίπεδο τῆς ταπεινοφροσύνης, κάνοντάς τὴν νὰ γίνεи ἰσότιμη μὲ τὸ σύνολο τῶν παρθένων, ὥστε νὰ μοιράζεται μαζί τους ἐξίσου καὶ φαγητὸ καὶ ὕπνο καὶ ὅλη γενικὰ τὰ ζωὴ. Καὶ ἦταν τόση ἡ τάξη τῆς ζωῆς της τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, ὥστε νὰ εἶναι ἀνώτερη περιγραφῆς. Ὅπως δηλαδὴ οἱ ψυχὲς ἀποδεσμευόμενες μὲ τὸ θάνατο ἀπὸ τὰ σώματα, ἐλευθερώνονται μαζί κι ἀπὸ τὶς μέριμνες τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ ἐκείνων εἶχε χωριστεῖ καὶ εἶχε ἐγκατασταθεῖ μακριὰ ἀπὸ κάθε βιοτικὴ ματαιότητα καὶ συντονιζόταν πρὸς μίμηση τῆς ζωῆς τῶν ἀγγέλων. Γιατὶ δὲν παρατηροῦνταν σ' αὐτὲς θυμὸς, φθόνος, μίσος, ὑπεροψία, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο· ἡ ἐπιθυμία τῶν μάταιων πραγμάτων, τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξας, τῆς ἔπαρσης καὶ τῆς ὑπερηφάνειας καὶ ὅλων τῶν παρόμοιων εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ· τρυφὴ τους ἦταν ἡ ἐγκράτεια καὶ δόξα τους νὰ μένουν ἄγνωστες, πλοῦτος τους ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ ἀποτίναξη ἀπὸ τὸ σῶμα σὰ νὰ ἦταν σκόνη κάθε ὑλικοῦ περιουσιακοῦ στοιχείου. Ἔργο τους δὲν ἦταν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκονται στὴ ζωὴ αὐτὴ, αὐτὰ τὰ εἶχαν γιὰ πάρεργο, ἀλλὰ μόνο ἡ μελέτη τῶν θείων, ἡ χωρὶς διάλειμμα προσευχὴ, ἡ ἀσταμάτητη ὑμνωδία πού ἐκτεινόταν ἐξίσου σ' ὅλη

ὕμνωδία, κατὰ τὸ ἴσον παντὶ συμπαρατεινομένη τῷ χρόνῳ διὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας πάσης, ὥστε αὐταῖς καὶ ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ ἔργου ἀνάπαυσιν. Τὴν τοίνυν τοιαύτην διαγωγὴν τίς ἂν ὑπ' ὄψιν ἀγάγοι λόγος ἀνθρώπινος, παρ' οἷς μεθόριος ἦν ἡ ζωὴ τῆς τε ἀνθρωπίνης καὶ 5 τῆς ἀσωμάτου φύσεως; Τὸ μὲν γὰρ ἐλευθερωθῆναι τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων τὴν φύσιν κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, τὸ δὲ ἐν σώματι φαίνεσθαι καὶ σχήματι περιειληφθαι καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις συζῆν ἐν τούτῳ τῆς ἀγγελικῆς τε καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸ ἔλαττον εἶχον. Τάχα δ' ἂν τις τολμήσας εἴποι μηδὲ πρὸς τὸ καταδεέ- 10 στερον τὴν παραλλαγὴν εἶναι, ὅτι σαρκὶ συζῶντες καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων οὐκ ἐβαροῦντο τῷ ἐφορκίῳ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀνωφερῆς τε καὶ μετέωρος ἦν αὐτῶν ἡ ζωὴ ταῖς οὐρανίαις συμμετεωροποροῦσα δυνάμεσι. Χρόνος ἦν τῆς τοιαύτης διαγωγῆς οὐκ ὀλίγος καὶ συνηύξετο τῷ χρόνῳ τὰ κατορθώματα, ἀεὶ πρὸς τὸ 15 καθαρώτερον ταῖς τῶν ἐφευρισκομένων ἀγαθῶν προσθήκαις τῆς φιλοσοφίας ἐπιδιδούσης.

Ἦν δὲ αὐτῇ ὁ μάλιστα πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον τοῦ βίου σκοπὸν ὑπηρετῶν ἀδελφός τις ὁμογάστριος, Πέτρος ὄνομα αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἔληξαν τῆς μητρὸς ἡμῶν αἱ ὠδῖνες. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ τελευταῖος τῶν 20 γονέων βλαστός, ὃς ὁμοῦ τε υἱὸς καὶ ὄρφανὸς ὠνομάσθη· ἅμα γὰρ τῷ παρελθεῖν τοῦτον εἰς φῶς καταλείπει ὁ πατήρ τὸν βίον. Ἄλλ' ἡ πρεσβυτάτη τῶν ἀδελφῶν, περὶ ἧς ὁ λόγος, μικρὰ τῆς θηλῆς αὐτὸν παρὰ τὴν πρώτην γένεσιν μετασχόντα εὐθὺς ἀποσπάσασα τῆς τιθηνομένης δι' ἑαυτῆς ἀνατρέφεται καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὑψηλοτέραν 25 ἤγαγε παιδευσιν, τοῖς ἱεροῖς τῶν μαθημάτων ἐκ νηπίων αὐτὸν ἐνασκήσασα, ὡς μὴ δοῦναι τῇ ψυχῇ σχολὴν πρὸς τι τῶν ματαίων ἐπικλιθῆναι. Ἄλλὰ πάντα γενομένη τῷ νέῳ, πατήρ, διδάσκαλος, παιδαγωγός, μήτηρ, ἀγαθοῦ παντὸς σύμβουλος, τοιοῦτον αὐτὸν ἀπειργάσατο, ὡς πρὶν ἐξελθεῖν τὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν ἔτι ἐν μεираκιώ- 30 δει τῇ ἀπαλότῃ τῆς ὥρας ἀνθοῦντα πρὸς τὸν ὑψηλὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν ἐπαρθῆναι καὶ τινι φύσεως εὐκληρίᾳ πρὸς πᾶσαν τέχνης ἰδέαν τὴν διὰ χειρὸς ἐνεργουμένην ἐπιτηδείως ἔχειν, ὡς μηδενὸς καθηγουμένου διὰ πάσης ἀκριβείας ἐκάστου τὴν ἐπιστήμην κατωρθωκέσαι, ὧν χρόνῳ καὶ πόνῳ τοῖς πολλοῖς ἢ μάθησις παραγί- 35 νεται. Οὗτος τοίνυν τῆς περὶ τοὺς ἔξωθεν τῶν λόγων ἀσχολίας ὑπεριδὼν, ἱκανὴν δὲ διδάσκαλον παντὸς ἀγαθοῦ μαθήματος τὴν φύσιν

τῆ διάρκεια τοῦ χρόνου τους, τῆ νύχτα καὶ τῆ μέρα, ὥστε νὰ εἶναι αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο τους καὶ ἡ ἀνάπαυσή τους ἀπὸ τὸ ἔργο. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο ζωῆς ποιὸς ἀνθρώπινος λόγος μπορεῖ νὰ παραστήσει, αὐτῶν πού ἡ ζωὴ συνόρευε μὲ τὴν ἀνθρώπινη καὶ τὴν ἀσώματη φύση; Ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἀνθρώπινης φύσης τους ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου καὶ μόνο ἡ ἐμφάνισή τους μέσα στὸ σῶμα, ἡ περίληψή τους σὲ σχῆμα ἀνθρώπων καὶ ἡ συμβίωσή τους μὲ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τὶς καθιστοῦσε ὑποδεέστερες ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ καὶ ἀσώματη φύση. Θὰ μπορούσε ἴσως νὰ τολμήσει κάποιος νὰ πεῖ ὅτι ἡ παραλλαγὴ οὔτε κἂν ἦταν πρὸς τὸ κατώτερο, γιατί, ἐνῶ ζοῦσαν μὲ τὴ σάρκα, δὲν τὶς βάρυνε τὸ σκάφος τοῦ σώματος, ὅμοια μὲ τὶς ἀσώματες δυνάμεις, ἀλλὰ ἡ ζωὴ τους ἔτεινε πρὸς τὰ ἄνω, ἀνυψωνόταν καὶ προχωροῦσε στὰ ὕψη μαζὶ μὲ τὶς οὐράνιες δυνάμεις. Ἡ ζωὴ αὐτὴ κρατοῦσε πολὺ χρόνο καὶ μαζὶ μὲ τὸ χρόνο αὐξάνονταν καὶ τὰ κατορθώματά τους, προκόβοντας ὀλοένα στὴν πνευματικότητα μὲ προσθήκες τῶν ἀγαθῶν πού πετύχαιναν.

Στὸ μεγάλο αὐτὸ σκοπὸ της τὴν ὑπηρετοῦσε πάρα πολὺ ἓνας ἀδελφός μας, Πέτρος τὸ ὄνομά του, πού ἔδωσε τέλος στοὺς πόνους τοκετοῦ τῆς μητέρας· αὐτὸς ἦταν ὁ τελευταῖος βλαστὸς τῶν γονέων μας πού ὀνομάστηκε γιὸς μαζὶ καὶ ὄρφανός, γιατί μόλις εἶδε τὸ φῶς, πέθανε ὁ πατέρας. Ἡ μεγαλύτερη ὁμως ἀδελφὴ μας, γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε, ἀφοῦ θήλασε λίγο μόνο μετὰ τὴ γέννησή του, ἀμέσως τὸν ἀπέσπασε ἀπὸ τὴν παραμάνα, καὶ τὸν ἀνάτρεφε ἡ ἴδια, μεταδίδοντάς του ὅλη τὴν ὑψηλότερη μόρφωση καὶ παιδεύοντάς τον ἀπὸ τὴ νηπιακὴ τὴν ἡλικία στὰ ἱερὰ μαθήματα, ὥστε νὰ μὴ δοθεῖ καιρὸς στὴν ψυχὴ του νὰ κλίνει σὲ κάτι μάταιο. Ἐγινε τὰ πάντα γιὰ τὸ νέο, πατέρας, δάσκαλος, παιδαγωγός, μητέρα, σύμβουλος γιὰ κάθε ἀγαθὸ καὶ τὸν ἔκανε πρὶν ἐγκαταλείψει τὴν παιδικὴ ἡλικία, στὴν τρυφερὴ ὁμορφιὰ τοῦ παιδιοῦ, νὰ ὑψωθεῖ στὸν ὑψηλὸ σκοπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπὸ μιὰ γενναιοδωρία τῆς φύσης ν' ἀποχτήσῃ τὴν ἰκανότητα γιὰ κάθε εἶδος χειροτεχνίας, ὥστε, χωρὶς νὰ τὸν ὀδηγεῖ κανένας, ἔμαθε λεπτομερῶς κάθε ἐπιστήμη, πράγμα πού οἱ πολλοὶ πετυχαίνουν μὲ καιρὸ καὶ κόπο. Περιφρόνησε τὴν ἀπασχόληση μὲ ἐξωτερικοὺς λόγους καὶ παίρνοντας ὡς καλὸ δάσκαλο γιὰ κάθε ὠφέλιμο μάθημα τὴ φύση καὶ

ἔχων αἰεὶ τε πρὸς τὴν ἀδελφὴν βλέπων καὶ σκοπὸν ἀγαθοῦ παντὸς ἐκείνην ποιούμενος εἰς τοσοῦτον ἐπέδωκεν ἀρετῆς, ὡς μηδὲν ἔλαττον τοῦ μεγάλου Βασιλείου δοκεῖν ἔχειν ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν προτερήμασιν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ. Τότε δὲ ἀντὶ πάντων ἦν τῇ ἀδελφῇ 5 καὶ τῇ μητρὶ συνεργῶν αὐταῖς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ζωὴν. Ὅς ποτε καὶ σιτολειψίας χαλεπῆς γεγενημένης καὶ πολλῶν πανταχόθεν κατὰ φήμην τῆς εὐποιίας πρὸς τὴν ἐσχατιάν, ἐν ἧ' κατώκουν, ἐπιρρεόντων, τοσοῦτον δι' ἐπινοιῶν τὰς τροφὰς ἐπλεόνασεν, ὡς τῷ πλήθει τῶν ἐπιφοιτῶντων πόλιν εἶναι τὴν ἐρημίαν δοκεῖν.

10 Ἐν τούτῳ εἰς γῆρας λιπαρὸν προελθοῦσα ἡ μήτηρ πρὸς τὸν Θεὸν μετανίστατο, ἐν ταῖς ἀμφοτέρων τῶν τέκνων χερσὶ τὸν βίον ἑαυτῆς ἀναπαύσασα, ἧς ἄξιον τὴν τῆς εὐλογίας ἱστορῆσαι φωνήν, ἧ' ἐπὶ τῶν τέκνων ἐχρήσατο, τῶν τε μὴ παρόντων ἐκάστου κατὰ τὸ πρόσφορον ἐπιμνησθεῖσα, ὡς μηδένα γενέσθαι τῆς εὐλογίας ἀπό- 15 κληρον, καὶ διαφερόντως τοὺς παρόντας αὐτῇ τῷ Θεῷ διὰ προσευχῆς παραθεμένη. Παρακαθημένων γὰρ αὐτῇ κατὰ τὸ πλάγιον ἐφ' ἑκάτερα τῆς κλίνης τῶν δύο τούτων ἑκατέρᾳ χειρὶ ἐφασαμένη τῶν τέκνων ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν εἶπεν ἐν τελευταίοις φωναῖς.

Σοί, Κύριε, καὶ ἀπάρχομαι καὶ ἀποδεκατῷ τὸν καρπὸν τῶν 20 ὠδίνων. Ἀπαρχή μοι ἡ πρωτότοκος αὕτη καὶ ἐπιδέκατος οὗτος, ἡ τελευταία ὠδὶς. Σοὶ δὲ ἀφιέρωται παρὰ τοῦ νόμου ἑκάτερα καὶ σά ἐστιν ἀναθήματα. Οὐκοῦν ἔλθοι ὁ ἀγιασμός ἐπὶ τε τὴν ἀρχὴν μου ταύτην καὶ ἐπὶ τὸ ἐπιδέκατον τοῦτο,

δείξασα ταῖς δεικτικαῖς φωναῖς τὴν θυγατέρα καὶ τὸν παῖδα. Ἡ μὲν 25 οὖν τοῦ εὐλογεῖν παυσάμενη καὶ τοῦ ζῆν ἐπαύσατο, τοῖς παισὶν ἐπισκήψασα τὸ τῇ πατρῷᾳ σορῶ καὶ τὸ ἐκείνης ἐναποθέσθαι σῶμα. Οἱ δὲ πληρώσαντες τὸ διατεταγμένον ὑψηλότερον εἶχοντο τῆς φιλοσοφίας, τῶν κατορθωμάτων τοῖς ἐφεξῆς ἀποκρύπτοντες.

Ἐν τούτῳ ὁ πολὺς ἐν ἀγίοις Βασίλειος τῆς μεγάλης Καισαρέων

2. Ἡ Ἐμμέλεια πέθανε τὸ 368.

3. Λουκᾶ 1,42.

έχοντας πάντοτε στραμμένα τὰ μάτια του στήν ἀδελφή καὶ θέτοντας ἐκείνην ὡς σκοπὸ γιὰ κάθε ἀγαθὴ του ἐνέργεια, πρόκοψε σὲ τόσο βαθμὸ στήν ἀρετὴ, ὥστε στὴ μετέπειτα ζωὴ του νὰ μὴ δείχνει καθόλου κατώτερος ἀπὸ τὸ μεγάλο Βασίλειο στὰ προτερήματα τῆς ἀρετῆς. Τότε ἦταν τὸ πᾶν γιὰ τὴν ἀδελφή καὶ τὴ μητέρα βοηθώντας τες σ' ἐκείνη τὴν ἀγγελικὴ τους ζωὴ. Αὐτός, ὅταν κάποτε εἶχε παρουσιαστῆ βαριὰ ἔλλειψη σιτηρῶν καὶ πολλοὶ ἔτρεχαν ἀπὸ παντοῦ ἐκεῖ στήν ἄκρη ποῦ κατοικοῦσαν ἐξαιτίας τῆς φήμης τῆς φιλανθρωπίας τους, ἔκανε νὰ πλεονάσουν τόσο τὰ τρόφιμα μὲ τὶς διάφορες ἐπινοήσεις του, ὥστε ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποῦ εἶχαν συρρεύσει ἢ ἐρημιὰ ἔμοιαζε πόλη.

Στὸ μεταξὺ ἐγινε ἡ μετάσταση στὸ Θεὸ τῆς μητέρας ποῦ εἶχε φτάσει σὲ πλούσια γηρατεία, ἀναπαύοντας τὴ ζωὴ της στὰ χέρια καὶ τῶν δύο τῆς παιδιῶν². Ἀξίζει νὰ ἐκθέσω τὰ λόγια της γιὰ νὰ εὐλογήσει τὰ παιδιά της. Θυμήθηκε μὲ τὸν πρόσφορο τρόπο καὶ ὅσα δὲν ἦταν κοντά της, ὥστε νὰ μὴ μείνει κανένα χωρὶς τὴν εὐλογία της, καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν προσευχὴ της ἐναπέθεσε τὰ παρόντα στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ δύο κάθονταν δίπλα της ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ κρεβατιοῦ· ἄγγιξε μὲ τὰ χέρια της τὰ παιδιά της καὶ εἶπε, μὲ φωνὴ ποῦ ἔσβηνε, αὐτὰ πρὸς τὸ Θεό.

Σ' ἐσένα, Κύριε, προσφέρω καὶ τὶς ἀπαρχές³ καὶ τὴ δεκάτη ἀπὸ τὸν καρπὸ τῶν πόνων μου. Προσφορὰ ἀπαρχῆς εἶναι ἡ πρωτότοκη κόρη μου καὶ δεκάτη αὐτὸς ἐδῶ, ὁ τελευταῖος μου πόνος. Σ' ἐσένα ὁ νόμος ἀφιερώνει καὶ τὰ δύο καὶ εἶναι ἀφιερώματα δικά σου. Ἄς ἔρθει λοιπὸν ὁ ἁγιασμὸς σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἀρχὴ μου καὶ σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ δέκατο.

Εἶπε κι ἔδειξε μὲ τὶς δεικτικὲς λέξεις τὴν κόρη καὶ τὸ γιό της. Μόλις ἔπαυσε τὴν εὐλογία, ἔπαυσε καὶ νὰ ζεῖ, παραγγέλλοντας στὰ παιδιά της νὰ ἀποθέσουν τὸ σῶμα της μαζὶ μὲ τὴ σορὸ τοῦ πατέρα. Ἐκπλήρωσαν τὴν παραγγελία της κι ἐπιδόθηκαν σὲ ἀκόμη ψηλότερη φιλοσοφία, προσπαθώντας νὰ ξεπεράσουν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἀποκρύπτοντας τὰ κατορθώματά τους ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους.

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ μέγας ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους Βασίλειος

ἐκκλησίας ἀνεδείχθη προστάτης, ὃς ἐπὶ τὸν κλῆρον τῆς ἐν τῷ πρεσ-
 βυτερίῳ ἱερωσύνης τὸν ἀδελφὸν ἄγει ταῖς μυστικαῖς ἑαυτοῦ ἱερουρ-
 γίαις ἀφιερῶσας. Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν αὐτοῖς ἐπὶ τὸ σεμνότερόν τε
 καὶ ἀγιώτερον προῆει ὁ βίος τῆ ἱερωσύνη τῆς φιλοσοφίας ἐπαυξη-
 5 θείσης. Ὅκτῳ δὲ μετὰ τοῦτο διαγενομένων ἐτῶν τῷ ἐνάτῳ ἐνιαυτῷ
 ὁ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὀνομαστὸς Βασίλειος ἐξ ἀνθρώπων
 πρὸς τὸν Θεὸν μετοικίζεται κοινὴ πένθους ἀφορμὴ τῆ πατρίδι καὶ τῆ
 οἰκουμένη γενόμενος. Ἡ δὲ πόρρωθεν ἐκ φήμης ἀκούσασα τὴν συμ-
 φορᾶν ἔπαθε μὲν τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῆ τοσαύτῃ ζημίᾳ (πῶς γὰρ οὐκ
 10 ἔμελλεν ἄπτεσθαι κάκεινης τὸ πάθος, οὐ καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας
 ἐπήσθοντο;)· καθάπερ δὲ τὴν τοῦ χρυσοῦ φασι δοκιμασίαν ἐν διαφό-
 ροις γίνεσθαι χωνευτηρίοις, ὡς εἴ τι τὴν πρώτην διαφύγοι χωνεῖαν,
 ἐν τῇ δευτέρᾳ διακριθῆναι, καὶ πάλιν ἐν τῇ τελευταίᾳ πάντα τὸν ἐμ-
 μειγμένον ρύπον τῆ ὕλη ἀποκαθαίρεσθαι, τὴν δὲ ἀκριβεστάτην εἰ-
 15 ναι βάσανον τοῦ δοκίμου χρυσοῦ, εἰ διὰ πάσης διεξελθὼν χοάνης
 μηδένα ρύπον ἀποποιήσῃ· τοιοῦτόν τι καὶ ἐπ' ἐκείνης συνέβη, ταῖς
 διαφόροις τῶν λυπηρῶν προσβολαῖς τῆς ὑψηλῆς διανοίας βασανι-
 σθείσης πανταχόθεν ἀναδειχθῆναι τὸ τῆς ψυχῆς ἀκιβδήλευτόν τε
 καὶ ἀταπεινῶτον, πρότερον μὲν ἐν τῇ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἄλλου μετα-
 20 στάσει, μετὰ ταῦτα δὲ ἐν τῷ χωρισμῷ τῆς μητρός, ἐκ τρίτου δὲ ὅτε
 τὸ κοινὸν τῆς γενεᾶς καλόν, Βασίλειος, τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐχω-
 ρίζετο. Ἐμεινε τοίνυν καθάπερ τις ἀθλητῆς ἀκαταγώνιστος, οὐδα-
 μοῦ τῇ προσβολῇ τῶν συμφορῶν ἐποκλάσασα.

Ἐνατος ἦν μετὰ τὸ πάθος τοῦτο μὴν ἢ μικρὸν ὑπὲρ τοῦτο καὶ
 25 σύνοδος ἐπισκόπων κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἠθροίζετο, ἧς καὶ
 ἡμεῖς μετέσχομεν. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἀπε-
 λύθημεν, πρὶν τὸ ἐνιαυτὸν παρελθεῖν, ἐνθύμιον ἐμοὶ τῷ Γρηγορίῳ
 γίνεται πρὸς αὐτὴν διαβῆναι. Πολὸς γὰρ ἦν ὁ διὰ μέσου χρόνος, ἐν ᾧ
 τὰς ἐπισκέψεις αἱ τῶν πειρασμῶν περιστάσεις ἐκώλυσαν, ἃς ὑπέ-
 30 μενον πανταχοῦ τῆς πατρίδος ὑπὸ τῶν τῆς αἰρέσεως ἐπιστατούντων
 ἐξελαυνόμενος. Καὶ ἀριθμοῦντί μοι τὸν διὰ μέσου χρόνον, ἐν ᾧ τὴν
 κατ' ὄφθαλμοὺς συντυχίαν οἱ πειρασμοὶ διεκώλυσαν, οὐκ ὀλίγον
 ἐφαίνετο τὸ διάστημα ὅκτῳ μικροῦ δεῖν παραμετρούμενον ἔτεσιν.
 Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ πολὸν τῆς ὁδοῦ διανύσας μιᾶς ἡμέρας ἀπεῖχον

4. Τὸ ἔτος 371· πέθανε τὸ 379.

5. Φθινόπωρο τοῦ 379.

ἀναδείχτηκε πρωτοστάτης τῆς ἐκκλησίας τῆς Καισάρειας⁴. Εἰσάγει τότε τὸν ἀδελφὸ του στὸν κλῆρο μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ πρεσβυτέρου, χειροτονώντας τὸν μὲ τὴ μυστικὴ ἱεουργία. Τώρα ἡ ζωὴ τους προχωρεῖ ἀκόμα περισσότερο στὴ σεμνότητα καὶ στὴν ἀγιότητα, καθὼς ἡ πνευματικότητά τους μεγάλωσε μὲ τὴν ἱερωσύνη. Πέρασαν ὀχτὼ χρόνια ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ τὸν ἕνατο χρόνο ὁ ὀνομαστὸς σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη Βασίλειος μεταφέρεται ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα στὸ Θεὸ κι ἔγινε ἀφορμὴ κοινοῦ πένθους γιὰ τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν οἰκουμένη. Ἀπὸ μακριὰ ἦρθε στὴν ἀδελφὴ τὸ μήνυμα τῆς συμφορᾶς· ἡ ψυχὴ της κλονίστηκε ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη ἀπώλεια (πῶς ἦταν δυνατό νὰ μὴν ἀγγίζει κι ἐκείνην ἡ συμφορὰ, πὺ τὴν ἔνωσαν ὡς καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας;). Κι ὅπως ἡ δοκιμασία τοῦ χρυσοῦ γίνεται, ὅπως λένε, σὲ διάφορα χωνευτήρια, ὥστε, ἂν διαφύγει κάτι ἀπὸ τὴν πρώτη χώνευση, νὰ ξεχωριστεῖ κατὰ τὴ δεύτερη καὶ πάλι μὲ τὴν τελευταία νὰ καθαριστεῖ κάθε ἀκαθαρσία πὺ ἔχει ἀναμιχθεῖ σ' αὐτόν, καὶ ἡ ἀκριβέστατη βάσανος τοῦ δοκιμασμένου χρυσοῦ εἶναι αὐτή, ἂν δηλαδὴ περνώντας ἀπὸ κάθε χοάνη δὲν ἀποβάλλει καμιὰ ἀκαθαρσία, κάτι παρόμοιο ἔγινε καὶ σ' ἐκείνη. Ἀφοῦ δοκιμάστηκε ἀπὸ τὶς διαφορὲς προσβολὲς τῶν λυπηρῶν ἢ ὑψηλῆ διάνοιά της, ἀναδείχτηκε ἡ γνησιότητα καὶ τὸ ἀταπείνωτο τῆς ψυχῆς της· τὸ πρῶτο ἦταν ἡ μετάσταση τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ μας, ἔπειτα ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τὴ μητέρα, καὶ τὸ τρίτο, ὅταν τὸ κοινὸ στόλισμα τῆς γενιᾶς μας, ὁ Βασίλειος, ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἐμεινε λοιπὸν ὅπως ἕνας ἀνίκητος ἀθλητῆς, πὺ δὲ λύγισε ἀπὸ καμιὰ συμφορὰ.

Ἦταν ἕνατος μῆνας μετὰ τὴ συμφορὰ αὐτὴ ἢ λίγο περισσότερο καὶ συναθροίζοταν σύνοδος ἐπισκόπων στὴν πόλη τοῦ Ἀντιόχου, στὴν ὁποία πῆρα μέρος κι ἐγώ⁵. Ὅταν τελειώσαμε καὶ γυρίζαμε πάλι καθένας στὴν πόλη του, ἔρχεται ἐπιθυμία σ' ἐμένα τὸν Γρηγόριο νὰ περάσω ἀπὸ τὴν ἀδελφὴ. Γιατὶ εἶχε μεσολαβήσει πολὺ διάστημα, πὺ ἐμπόδισαν νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ τὰ δεινὰ τῶν πειρασμῶν, πὺ ὑπέφερα καθὼς μ' ἔδιωχναν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς αἵρεσης ἀπὸ κάθε μέρος τῆς πατρίδας. Καὶ μετρώντας τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα, πὺ οἱ πειρασμοὶ μᾶς ἐμπόδισαν νὰ δοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, δὲ φαινόταν μικρὴ ἢ διάρκειά του, πὺ ἔφτανε παραλίγο τὰ ὀχτὼ χρόνια. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶχα διανύσει τὸν περισσότερο δρόμο

ὁδόν, ὄψις τις ἡμῖν ἐξ ἔνυπνίου φανεῖσα φοβερὰς ἐποίει τὰς ἐλπίδας
 τοῦ μέλλοντος. Ἐδόκουν γὰρ λείψανα μαρτύρων διὰ χειρὸς φέρειν,
 εἶναι δὲ ἀπ' αὐτῶν αὐγὴν οἷα ἐκ καθαροῦ γίνεται κατόπτρου, ὅταν
 πρὸς τὸν ἥλιον τεθῆ ἀντιπρόσωπον, ὥστε μοι τὰς ὄψεις πρὸς τὴν
 5 μαρμαρυγὴν τῆς λαμπηδόνας ἀμβλύνεσθαι. Καὶ τῆς αὐτῆς μοι νυ-
 κτὸς εἰς τρεῖς γενομένης τῆς τοιαύτης ὄψεως συμβαλεῖν μὲν οὐκ εἶχον
 καθαρῶς τοῦ ἔνυπνίου τὸ αἶνιγμα, λύπην δὲ τινα τῇ ψυχῇ προεῶρων
 καὶ ἐπετήρουν τῇ ἐκβάσει κρῖναι τὴν φαντασίαν. Καὶ δὴ γενόμενος
 πλησίον τῆς ἐσχατιᾶς, ἐν ἧ διῆγεν ἐκείνη τὴν ἀγγελικὴν τε καὶ ἐπου-
 10 ράνιον κατορθοῦσα ζωὴν, ἠρόμην τῶν ἐπιτηδεῖων τινὰ περὶ τοῦ
 ἀδελφοῦ πρῶτον, εἰ παρῶν εἶη· φήσαντος δὲ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν
 ἐξωρμηκέναι καὶ τετάρτην ἡμέραν ἄγειν, συνεῖς ὅπερ ἦν, ὅτι δι' ἐτέ-
 ρας ὁδοῦ γέγονεν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς ἡ ὁρμή, τότε καὶ περὶ τῆς μεγάλης
 ἐπυνθανόμην· τοῦ δὲ φήσαντος ἐν ἀρρωστίᾳ γεγενῆσθαι τινι σπου-
 15 δαιότερον εἰχόμεν ἐν ἐπέιξει τὸ λειπόμενον τῆς ὁδοῦ διανύων· καὶ
 γὰρ μέ τις καὶ φόβος μηνυτῆς τοῦ μέλλοντος ὑποδραμῶν διετάρασ-
 σεν. Ὡς δὲ κατ' αὐτὸν ἐγενόμην τὸν τόπον (καὶ προκατήγγειλε τῇ
 ἀδελφότητι τὴν παρουσίαν ἢ φήμη), τό τε σύνταγμα τῶν ἀνδρῶν
 ἅπαν ἐκ τοῦ ἀνδρῶνος πρὸς ἡμᾶς προεχέθη (σύνηθες γὰρ αὐτοῖς τι-
 20 μᾶν τῇ ὑπαντήσει τοὺς καταθυμίους), ὁ δὲ ἐν γυναιξὶ τῆς παρθενίας
 χορὸς εὐκόσμως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν εἴσοδον ἡμῶν ἀνέμενεν.
 Ἐπειδὴ δὲ τέλος εἶχεν ἡ εὐχή τε καὶ ἡ εὐλογία καὶ αἱ μὲν μετὰ τὸ
 ὑποσχεῖν τῇ εὐλογίᾳ τὴν κεφαλὴν εὐσχημόνως ἀναποδίζουσαι πρὸς
 ἑαυτὰς ἀνεχώρουν, ὑπελείπετο δὲ ἐξ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς οὐδεμία, εἰ-
 25 κάσας ὅπερ ἦν, μὴ ἐν ἐκείναις εἶναι τὴν καθηγουμένην, προηγησα-
 μένου τινὸς ἐπὶ τὸν οἶκον, ἐν ᾧ ἦν ἡ μεγάλη, καὶ τὴν θύραν διαπετά-
 σαντος, ἐντὸς τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐγενόμην μονῆς. Ἡ δὲ σφοδρῶς ἤδη
 τῇ ἀρρωστίᾳ κατείχετο, ἀνεπαύετο δὲ οὐκ ἐπὶ κλίνης τινὸς ἢ
 στρωμνῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, σανίδος ὑπερειδούσης, ἧς ἡ ἐργα-
 30 σία τοιαύτη τις ἦν, ὥς ἀντὶ προσκεφαλαίου τῇ κεφαλῇ γίνεσθαι, ἐν
 λοξῷ τῷ σχήματι τοὺς τένοντας ὑποβαίνουσα καὶ καταθυμίως ἀνέ-
 χουσα ἐφ' ἑαυτῆς τὸν αὐχένα.

Ἐπεὶ οὖν εἶδεν ἐγγὺς τῶν θυρῶν με γενόμενον, ὀρθώσασα ἑαυ-
 τὴν ἐπ' ἀγκῶνος προσδραμεῖν μὲν οὐχ οἷα τε ἦν, ἤδη τῷ πυρετῷ τῆς
 ἰσχύος ὑπολυθείσης· πήξασα δὲ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὰς χεῖρας καὶ ἐφ'

καὶ μοῦ ἔμενε ἀκόμα μιᾶς μέρας δρόμος, ἓνα ὄνειρο ποῦ εἶδα στὸν ὕπνο μου μ' ἔκανε νὰ περιμένω κάτι φοβερό γιὰ τὸ μέλλον. Μοῦ φαινόταν ὅτι κρατοῦσα στὰ χέρια μου λείψανα μαρτύρων κι ἔβγαίνε ἀπ' αὐτὰ μιὰ λάμψη σὰν ἀπὸ καθαρὸ καθρέφτη κατάντικρυ στὸν ἥλιο, ὥστε νὰ θαμπώνουν τὰ μάτια ἀπὸ τὴν ἀνταύγεια τῆς λάμψης. Κι ἐνῶ εἶδα τὴν ἴδια νύχτα τρεῖς φορές αὐτὸ τὸ ὄνειρο, δὲν μποροῦσα νὰ ἐξηγήσω καθαρὰ τί μοῦ ὑπαινισσόταν, πρόβλεπα ὁμως ὅτι θὰ ἔπαιρνα λύπες στὴν ψυχὴ καὶ περίμενα νὰ κρίνω αὐτὴ τὴ φαντασία ἀπὸ τὴν ἔκβασή της. Ὅταν πιά ἔφτασα κοντὰ σ' ἐκείνη τὴν ἄκρη, ὅπου ζοῦσε ἡ ἀδελφὴ πραγματοποιώντας τὴν ἀγγελικὴ καὶ οὐράνια ζωὴ, ρώτησα κάποιον ἀπὸ τοὺς φίλους πρῶτα γιὰ τὸν ἀδελφὸ μου, ἂν ἦταν ἐκεῖ. Κι ὅταν εἶπε ὅτι εἶχε ξεκινήσει γιὰ νὰ μὲ συναντήσει καὶ ἦταν τέσσερες μέρες τώρα, κατάλαβα τί εἶχε συμβεῖ, ὅτι ἐρχόταν σ' ἐμένα ἀπὸ ἄλλο δρόμο, καὶ τότε ρώτησα γιὰ τὴ μεγάλη μας. Ἀπαντώντας μου, ὅτι εἶχε ἀρρωστήσει, βιαζόμουν ἀκόμα περισσότερο νὰ διανύσω τὸν ὑπόλοιπο δρόμο μου. Μὲ εἶχε πιάσει κι ἓνας φόβος ποῦ μοῦ προμηνούσε τὸ μέλλον καὶ μὲ τάραζε. Ὅταν ἔφτασα πιά στὸ μέρος ἐκεῖνο (κι εἶχε προαναγγείλει ἡ φήμη τὴν παρουσίᾳ μου στὴν ἀδελφότητα) ὄλο τὸ τάγμα τῶν ἀνδρῶν ξεχύθηκε πρὸς ἐμᾶς ἀπὸ τὸν ἀνδρώνα. Ἦταν συνήθεια τοὺς νὰ τιμοῦν μὲ ὑποδοχὴ ὅσους ἀγαποῦσαν. Οἱ γυναῖκες μοναχὲς μᾶς περίμεναν παραταγμένες στὴν εἴσοδο τῆς ἐκκλησίας. Κι ὅταν πῆρε τέλος ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία ποῦ τοὺς ἔδωσα κι αὐτὲς μετὰ τὸ κόσμιο σκύψιμο τῆς κεφαλῆς γιὰ τὴν εὐλογία ἔφευγαν ὀπισθοχωρώντας καὶ δὲν ἔμεινε πιά ἐκεῖ κοντὰ μου καμία, ὑπέθεσα τί συνέβαινε, ἀφοῦ δὲν ἦταν μαζί τους ἡ ἡγουμένη. Προηγήθηκε κάποιος πρὸς τὸ σπίτι ὅπου ἦταν ἡ μεγάλη μας κι ἀτενίζοντας τὴν πόρτα βρέθηκα μέσα στὸ ἱερὸ ἐκεῖνο κατοικητήριο. Τὴν εἶχε πιά καταπάρει γιὰ τὰ καλὰ ἡ ἀρρώστια· δὲν ἦταν ξαπλωμένη σὲ κρεβάτι ἢ σὲ στρῶμα, ἀλλὰ στὸ δάπεδο μ' ἓνα σανίδι κάτω ἀπὸ τὸ σάκκο της καὶ πάλι ἓνα ἄλλο σανίδι ὑποστήριζε τὴν κεφαλὴ της, ποῦ σκοπὸς του ἦταν νὰ τῆς χρησιμεύει ὡς προσκέφαλο, λοξὰ κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ ὑψώνοντας τὸν αὐχένα της ἔτσι ὅπως ἤθελε.

Ὅταν μὲ εἶδε νὰ πλησιάζω στὴν πόρτα, σηκώθηκε πάνω στὸν ἀγκώνα της καὶ δὲν μποροῦσε πιά νὰ τρέξει σ' ἐμένα, γιὰτι εἶχε πλέον ἀπὸ τὸν πυρετὸ ἐξασθενήσει ἡ δυνάμη της. Στηρίζο-

ὅσον οἷόν τε ἦν ἔξω ἑαυτὴν τοῦ χαμευνίου προτείνασα τὴν τῆς ὑπαν-
 τήσεως ἐπλήρου τιμὴν· κάγω προσδραμῶν καὶ ταῖς χερσὶν ὑπολα-
 βῶν χαμαὶ τὸ πρόσωπον κεκλιμένον ἀνώρθωσά τε αὐτὴν πάλιν καὶ
 ἀπέδωκα τῷ συνήθει τῆς κατακλίσεως σχήματι. Ἡ δὲ προτείνασα
 5 τῷ Θεῷ τὴν χεῖρα,

Καὶ ταύτην ἐπλήρωσάς μοι, φησί, τὴν χάριν ὁ Θεός, καὶ οὐκ
 ἐστέρησάς με ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μου, ὅτι ἐκίνησας τὸν σὸν οἰ-
 κέτην εἰς ἐπίσκεψιν τῆς παιδίσκης σου.

Καὶ ὡς ἂν μηδεμίαν ἐπαγάγοι τῇ ἐμῇ ψυχῇ δυσθυμίαν, τὸν στεναγ-
 10 μὸν κατεπράϋνε καὶ τὴν συνοχὴν τοῦ ἄσθματος κρύπτειν πῶς ἐβιά-
 ζετο, διὰ πάντων τε πρὸς τὸ φαιδρότερον μεθηρμόζετο, τῶν κατα-
 θυμίων λόγων αὐτὴ τε κατάρχουσα καὶ ἡμῖν τὰς ἀφορμὰς δι' ὧν
 ἠρώτα παρασκευάζουσα. Τῆς δὲ περὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου μνή-
 μης τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου παρεμπεσοῦσης, ἐμοὶ μὲν ἐπώκλαζεν
 15 ἡ ψυχὴ καὶ συνέπιπτεν ἐν κατηφείᾳ τὸ πρόσωπον καὶ ἐξεχειῖτο τῶν
 βλεφάρων τὰ δάκρυα, ἡ δὲ τοσοῦτον ἀπέσχε τῷ ἡμετέρῳ συντα-
 πεινωθῆναι πάθει, ὥστε ἀφορμὴν ποιησαμένη τῆς ὑψηλοτέρας φι-
 λοσοφίας τὴν περὶ τοῦ ἀγίου μνήμην τοιούτους διεξῆλθε λόγους
 φυσιολογοῦσά τε τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν θείαν οἰκονομίαν τὴν διὰ
 20 τῶν σκυθρωπῶν κεκρυμμένην τῷ λόγῳ διακαλύπτουσα τὰ τε περὶ
 τῆς μελλούσης ζωῆς καθάπερ θεοφορουμένη τῷ ἀγίῳ Πνεύματι
 διεξιοῦσα, ὥστε μοι τὴν ψυχὴν ἔξω μικροῦ δεῖν τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
 σεως εἶναι δοκεῖν συνεπαρθεῖσαν τοῖς λεγομένοις καὶ ἐντὸς τῶν οὐ-
 ρανίων ἀδύτων τῇ χειραγωγίᾳ τοῦ λόγου καθισταμένην.

25 Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰὼβ ἱστορίας ἀκούομεν, ὅτι πανταχόθεν
 τῇ σηπεδόني τῶν τραυμάτων ὄλω τῷ σώματι διὰ ἰχώρων ὁ ἀνὴρ
 συντηκόμενος οὐ πρὸς τὸ ἀλγύνον τὴν αἴσθησιν τοῖς λογισμοῖς ἐπε-
 κλίνετο, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ σώματι τὸ ἀλγοῦν εἶχεν, ὁ δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν
 ἐνέργειαν οὐκ ἠμβλύνετο οὐδὲ διέκοπτε τὸν λόγον τοῖς ὑψηλοτέροις
 30 ἐμβατεύοντα, τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐώρων ἐκείνης· τοῦ
 πυρετοῦ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς καταφρύγοντος καὶ πρὸς τὸν θά-
 νατον συνελαύνοντος, καθάπερ δρόσω τινὶ τὸ σῶμα ἑαυτῆς ἀναψύ-
 χουσα, οὕτως ἀπαραπόδιστον εἶχεν ἐν τῇ περὶ τῶν ὑψηλῶν θεωρίᾳ

ντας ὁμως τὰ χέρια της στὸ ἔδαφος καὶ βγαίνοντας ὅσο μπορούσε ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ πλάγιαζε ἐκπλήρωσε τὴν τιμὴ τῆς προϋπάντησής μου. Τρέχοντας ἐγὼ καὶ παίρνοντας στὰ χέρια μου τὸ πρόσωπό της, ποὺ ἔγερνε στὸ χῶμα, τὴν σήκωσα καὶ τὴν ἔβαλα νὰ πλαγιάσει ὅπως συνήθιζε. Ἐκείνη ὕψωσε τὸ χέρι στὸ Θεὸ καὶ εἶπε.

Μοῦ ἔκανες κι αὐτὴ τὴ χάρη ἐσύ, ὁ Θεὸς μου, καὶ δὲν ἄφησες ἀνεκπλήρωτη τὴν ἐπιθυμία μου, γιατί παρακίνησες τὸν ὑπηρέτη σου νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴ δούλη σου.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ μὲ στενοχωρήσει τὸ παραμικρὸ προσπαθοῦσε νὰ καταπραῦνει τὸ βαριανάσαμά της καὶ ἔκανε κόπο νὰ κρύψει τὸ πνίξιμο ἀπὸ ἄσθμα. Προσπαθοῦσε μὲ ὅλα ν' ἀλλάξει καὶ νὰ γίνεῖ πιὸ χαρούμενη, ἀρχίζοντας ἢ ἴδια τοὺς λόγους ποὺ ἐπιθυμοῦσα καὶ μὲ τίς ἐρωτήσεις της δίνοντάς μου τὴν ἀφορμὴ νὰ μιλήσω. Ὅταν στὴ συνέχεια τῆς συνομιλίας μας ἔγινε ἀναφορὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐμένα ἔσπασε ἡ ψυχὴ μου καὶ τὸ πρόσωπό μου ἔγειρε σκυθρωπό, ἐνῶ χύνονταν ἀπὸ τὰ μάτια μου τὰ δάκρυα. Ἐκείνη ὁμως ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ νιώσει τὸ ἴδιο ταπεινὸ συναίσθημα μ' ἐμένα, ὥστε ἔκανε τὴ θύμηση τοῦ ἁγίου ἀφορμὴ γιὰ τὴν ὑψηλότερη φιλοσοφία, καὶ μιλώντας μὲ τέτοιο τρόπο γιὰ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἀποκάλυπτε μὲ τὸ λόγο της τὴ θεία οἰκονομία ποὺ εἶναι κρυμμένη μέσα στὰ λυπηρὰ καὶ ἀνάπτυσσε τὰ σχετικὰ μὲ τὴ μέλλουσα ζωὴ ὅσα νὰ ἦταν θεοφορημένη ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Νόμιζα πὼς ἡ ψυχὴ μου λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, συνεπαρμένη ἀπὸ τὰ λόγια ἐκείνης καὶ μὲ τὴν ὁδηγία τοῦ λόγου της μπαίνοντας μέσα στὰ ἄδυτα τοῦ οὐρανοῦ.

Καὶ ὅπως στὴν ἱστορία τοῦ Ἰῶβ⁶ ἀκοῦμε ὅτι, ἐνῶ ἔλιωνε ὅλο τὸ σῶμα του ἀπὸ τίς σαπισμένες πληγές του καὶ τὰ ὑγρά, δὲν ἄφηνε τὴ σκέψη του νὰ ἐπιμένει στὸ αἶσθημα τοῦ πόνου, ἀλλ' ἄφηνε βέβαια τὸ σῶμα νὰ πονᾷ, ἐκεῖνος ὁμως δὲν ἔχανε τὴν ἐνεργητικότητά του οὔτε διέκοπτε τὸ λόγο του ποὺ ἀναφερόταν στὰ ὑψηλά, τὸ ἴδιο ἔβλεπα νὰ γίνεται καὶ στὴ μεγάλη μας· ὁ πυρετὸς μάραινε ὅλη τὴ δύναμή της καὶ τὴν ἔσπρωχνε στὸ θάνατο, ἐκείνη ὁμως ἦταν σὰν κάποια δροσιὰ νὰ δρόσιζε τὸ σῶμα της· τόσο ὁ νοῦς της ἦταν τελείως ἀνεμπόδιστος στὴ θεωρία του γιὰ τὰ ὑψηλά, ὥστε

τὸν νοῦν, οὐδὲν ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἀρρωστίας παραβλαπτόμενον. Καὶ εἰ μὴ πρὸς ἄπειρον ἐξετείνεται μῆκος ἢ συγγραφῆ, πάντα ἂν καθεξῆς διηγησάμην, ὅπως ἐπήρθη τῷ λόγῳ περὶ τε τῆς ψυχῆς ἡμῖν φιλοσοφοῦσα καὶ τῆς διὰ σαρκὸς ζωῆς τὴν αἰτίαν διεξιούσα, καὶ
5 ὄτου χάριν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅπως θνητὸς καὶ ὄθεν ὁ θάνατος καὶ τίς ἢ ἀπὸ τούτου πρὸς τὴν ζωὴν πάλιν ἀνάλυσις. Ἐν οἷς ἅπασιν ὡσπερ ἐμπνευσθεῖσα τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάντα διεξήκει τε καὶ ἀκολουθῶς, ἐν εὐκολίᾳ πάσῃ τοῦ λόγου ρέοντος καθάπερ ἐκ πηγῆς τινος ἀπαραποδίστως πρὸς τὸ πρᾶν ἐς φερομένου τοῦ ὕδατος.

10 Ἐπεὶ δὲ συνεπεράνθη ὁ λόγος, “Ὡρα σοι”, φησὶν, ‘ἀδελφέ, πολλῶ τῷ κόπῳ τῆς ὁδοιπορίας πεπονηκότι βραχὺ τι διαναπαῦσαι τὸ σῶμα’. Κάμοι μεγάλη μὲν καὶ ἀληθῆς ἄνεσις ἦν τὸ προσορᾶν τε αὐτὴν καὶ τῶν μεγάλων ἐπακροᾶσθαι λόγων, ἐπεὶ δὲ τοῦτο κεχαρισμένον ἦν καὶ φίλον αὐτῇ, ὡς ἂν διὰ πάντων πείθεσθαι τῇ διδα-
15 σκάλῳ δοκοίην, ἐν τινι τῶν παρακειμένων κηπίων χαρίεσσάν τινα καταγωγὴν παρεσκευασμένην εὐρῶν ὑπὸ τὴν τῶν ἀναδενδράδων σκιὰν ἀνεπαύομην. Ἄλλ’ οὐκ ἦν δυνατὸν τῶν εὐφραινόντων τὴν αἴσθησιν ἔχειν τῆς ψυχῆς ἔνδοθεν τῇ τῶν σκυθρωπῶν ἐλπίδι συνεχομένης· τοῦ γὰρ ἐνυπνίου ἢ ὄψις ἐκκαλύπτει μοι διὰ τῶν φαινομέ-
20 νων ἐδόκει τὸ αἰνιγμα. Ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ προκείμενον θέαμα μάρτυρος ἁγίου λείψανον, ὃ τῇ μὲν ἀμαρτία νεπέκρωτο, τῇ δὲ ἐνοικύσῃ τοῦ Πνεύματος χάριτι κατελάμπετο. Καὶ ταῦτα πρὸς τινα διεξήκειν τῶν προακηκοῦτων μου τὸ ἐνύπνιον· κατηφέστερον δὲ κατὰ τὸ εἶκος ἡμῶν ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῶν λυπούντων διακειμένων
25 οὐκ οἶδ’ ὅπως στοχασαμένη τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἀγγελίαν τινὰ τῶν εὐθυμοτέρων πρὸς ἡμᾶς διαπεμψαμένη θαρρεῖν ἐνεκελεύετο καὶ τὰς ἀμείνους ὑπὲρ αὐτῆς ἔχειν ἐλπίδας· ἐπησθῆσθαι γὰρ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ροπῆς. Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἀπάτην ἐλέγετο, ἀλλ’ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἦν, κἂν ἡμεῖς πρὸς τὸ παρὸν ἠγνοήσαμεν. Τῷ
30 ὄντι γὰρ καθάπερ τις δρομεὺς παραδραμῶν τὸν ἀντίπαλον καὶ ἤδη πρὸς τῷ τέρματι τοῦ σταδίου γενόμενος, προσεγγίζων τε τῷ βραβεῖῳ καὶ τὸν ἐπινίκιον στέφανον βλέπων, ὡς ἤδη τετυχηκῶς τῶν προκειμένων ἐπαγάλλεται τε αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ τοῖς εὐνουστέροις

τόση ἀρρώστια δὲν τὸν ἐπηρέαζε καθόλου. Ἄν δὲν θὰ ἔπαιρνε ἀπέραντο μάκρος τὸ γράμμα μου, θὰ τὰ διηγῶμουν ὅλα μὲ τῆ σειρά, πῶς τῆ συνεπῆρε ὁ λόγος φιλοσοφώντας γιὰ τὴν ψυχὴ κι ἐξηγώντας τὴν αἰτία τῆς ζωῆς τῆς σάρκας, καὶ ποιὸς ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῶς ἔγινε θνητὸς καὶ ἀπὸ ποῦ προῆλθε ὁ θάνατος καὶ πῶς γίνεται ἀπὸ αὐτὸν ἡ ἀνάλυση πάλι πρὸς τὴ ζωὴ. Αὐτὰ ὅλα σὰ νὰ ἦταν ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἀγίου Πνεύματος τ' ἀνέπτυσσε ὅλα μὲ σαφήνεια καὶ λογικὴ σειρά, ἐνῶ ὁ λόγος τῆς κυλοῦσε μὲ μεγάλη εὐκολία, ὅπως τὸ νερὸ κυλᾷ ἀνεμπόδιστα ἀπὸ κάποια πηγὴ στὴν κατηφοριὰ.

Ὅταν ὀλοκληρώθηκε ὁ λόγος μας μοῦ λέει: 'Εἶναι ὥρα, ἀδελφέ μου, νὰ ξεκουράσεις λίγο τὸ σῶμα σου πὸ εἶναι κατάκοπο ἀπὸ τὴν πολλὴ ὁδοιπορία'. Γιὰ μένα ἡ μεγάλη κι ἀληθινὴ ξεκούραση ἦταν νὰ τῆ βλέπω στὸ πρόσωπο καὶ ν' ἀκούω τοὺς ὑψηλοὺς λόγους τῆς. Ἀφοῦ ὅμως αὐτὸ ἦταν εὐχαρίστηση κι ἐπιθυμία τῆς, γιὰ νὰ δεῖ ὅτι σὲ ὅλα ὑπακούω στὴ δασκάλισσά μου, βρῆκα ἐτοιμασμένο ἓνα τόπο χαρούμενο σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς κήπους ἐκεῖ κοντὰ καὶ εἶπα ν' ἀναπαυθῶ κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῶν ἀναδενδράδων. Δὲν ἦταν ὅμως δυνατὸ νὰ ἔχω τὴν αἴσθησι τῶν εὐχάριστων, ἐνῶ ἡ ψυχὴ ταραζόταν μέσα μου ἀπὸ τὴν προσμονὴ τῶν θλιβερῶν. Γιατὶ εἶχα τὴ γνώμη ὅτι ὅσα ἔβλεπα ξεδιάλυναν τὸ αἰνίγμα τοῦ ὄνειρου πὸ εἶχα δεῖ. Γιατὶ αὐτὸ πὸ ἔβλεπα μπροστὰ μου ἦταν στ' ἀλήθεια ἓνα λείψανο ἀγίου, πὸ ἦταν πιά νεκρὸ γιὰ τὴν ἁμαρτία⁷, ἀλλὰ καταφωτιζόταν ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος πὸ κατοικοῦσε μέσα του. Καὶ τὰ ἔλεγα αὐτὰ σὲ κάποιον πὸ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ πρὶν τὸ ὄνειρό μου. Κι ἐνῶ ἐμεῖς, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἤμαστε καταλυπημένοι περιμένοντας τὸ θλιβερό, δὲν ξέρω πῶς στοχάστηκε τί εἶχαμε στὸ νοῦ μας καὶ μᾶς στέλνει μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ χαρούμενες εἰδήσεις: μᾶς παράγγελλε νὰ εἴμαστε ἡσυχιοὶ καὶ νὰ μὴ χάσομε τίς καλὲς ἐλπίδες μας γι' αὐτήν, γιὰτὶ εἶχε αἰσθανθεῖ μιὰ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο. Αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ μ' ἐξαπατήσει, ἀλλὰ ὁ λόγος ἦταν ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια κι ἂς μὴ τὸν ἤξερα ἐγὼ γιὰ τὴν ὥρα. Ἦταν πραγματικὰ σὰν τὸ δρομέα πὸ ξεπέρασε τὸν ἀντίπαλό του καὶ τώρα πιά φτάνοντας στὸ τέρμα καὶ πλησιάζοντας τὸ βραβεῖο καὶ βλέποντας τὸ στεφάνι τῆς νίκης καὶ σὰ νὰ ἔχει ἐπιτύχει πιά στὸ ἀγώνισμά του χαίρεται ὁ ἴδιος καὶ στοὺς φίλους του ἀπὸ

τῶν θεατῶν τὴν νίκην εὐαγγελίζεται, ἀπὸ τοιαύτης ἡμῖν διαθέσεως κάκεινη τὰ χρηστότερα περὶ ἑαυτῆς ἐλπίζειν ἐδίδου, ἤδη πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως βλέπουσα καὶ μονονουχὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου καὶ ἐφ' ἑαυτῆς φθεγγομένη, ὅτι «ἀπόκειται μοι λοιπὸν ὁ τῆς δι-
5 καιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής», ἐπειδὴ «τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι καὶ τὸν δρόμον τετέλεκα καὶ τὴν πίστιν τετήρηκα».

Ἡμεῖς μὲν οὖν πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀγγελίαν εὐθυμοὶ καταστάντες τῆς τῶν προκειμένων ἀπολαύσεως ἤμεν. Ποικίλα δὲ ἦν
10 ταῦτα καὶ πάσης πεπλήρωτο θυμηδίας ἢ παρασκευὴ οὕτω τῆς μεγάλης καὶ μέχρι τούτων τῆ σπουδῆ κατιούσης. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐν ὀφθαλμοῖς ἤμεν αὐτῆς (οὐ γὰρ εἶα τὴν εὐσχολὸν ὥραν ἐφ' ἑαυτῶν διάγειν), ἀναλαβοῦσα τῶν ἐκ νεότητος αὐτῇ βεβιωμένων τὴν μνήμην καθάπερ ἐπὶ συγγραφῆς πάντα καθεξῆς διεξήρχετο καὶ ὅσα
15 τῆς τῶν πατέρων ζωῆς διὰ μνήμης εἶχε καὶ τὰ πρὸ τῆς ἐμῆς γενέσεως καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βίον· σκοπὸς δὲ αὐτῇ τοῦ διηγήματος ἦν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστία. Τῶν τε γὰρ γονέων ἀπεδείκνυ τὸν βίον οὐ τοσοῦτον ἐκ περιουσίας λαμπρὸν τοῖς τότε καὶ περίβλεπτον ὄντα, ὅσον ἐκ θείας φιλανθρωπίας ἐπαυξηθέντα, τῶν μὲν τοῦ πατρὸς γο-
20 νέων διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν δεδημευμένων, τοῦ δὲ κατὰ μητέρα προπάτορος ἐκ βασιλικῆς ἀγανακτήσεως ἀνηρημένου καὶ πάντων τῶν προσόντων εἰς ἑτέρους μετακεχωρηκότων δεσπότης· καὶ ὁμοῦς εἰς τοσοῦτον αὐτοῖς διὰ πίστεως τὴν ζωὴν αὐξηθῆναι, ὡς μὴ εἶναι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦς ἐν τοῖς τότε χρόνοις ὀνομαζόμενον· πάλιν
25 δὲ τῆς περιουσίας αὐτῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων ἐννεαχῆ διατμηθείσης, οὕτως ἐκάστῳ δι' εὐλογίας πληθυνθῆναι τὴν μοῖραν, ὡς ὑπὲρ τὴν τῶν γονέων εὐκληρίαν τὴν ἐκάστου τῶν τέκνων εἶναι ζωὴν· αὐτῆς δὲ ἐκείνης τῶν μὲν ἐπονομασθέντων αὐτῇ κατὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἰσομοιρίαν ὑπολειφθῆναι μηδέν, ἀλλὰ πάντα
30 ταῖς χερσὶ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν θεῖαν ἐντολὴν οἰκονομηθῆναι, τὸν δε βίον αὐτῇ τοιοῦτον ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χορηγίας γενέσθαι, ὡς μηδέποτε λῆξαι τὰς χεῖρας εἰς ἐντολὴν ἐνεργούσας, μηδὲ πρὸς ἄνθρωπον ἀποβλέψαι ποτέ, μηδὲ διὰ τινος ἀνθρωπίνης εὐεργεσίας γενέσθαι αὐτῇ τὰς πρὸς τὴν εὐσχήμονα διαγωγὴν ἀφορμάς, ἀλλὰ μῆτε τοὺς αἰτοῦν-
35 τας ἀποστραφῆναι μῆτε τοὺς δίδοντας ἐπιζητῆσαι, λεληθότως τοῦ

τοὺς θεατὲς δίνει τὸ καλὸ μήνυμα. Ἀπὸ μιὰ τέτοια διάθεση κι ἐκείνη μᾶς ἔδινε νὰ ἐλπίζομε τὰ καλύτερα γι' αὐτήν. Εἶχε πλέον τὸ βλέμμα στραμμένο πρὸς τὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσης κι ἔλεγε σχεδὸν γιὰ τὸν ἑαυτό της ὅ,τι καὶ ὁ Ἀπόστολος· «τώρα πιά μὲ περιμένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης, πού θὰ μοῦ ἀπονεύει ὁ δίκαιος κριτής», ἐπειδὴ «ἀγωνίστηκα τὸν ὠραῖο ἀγώνα, ἔτρεξα τὸ δρόμο ὡς τὸ τέλος καὶ φύλαξα τὴν πίστη»⁸.

Μᾶς χαροποίησε ἡ εἶδηση γιὰ τὴν καλὴ τροπὴ κι ἀπολαμβάναμε ὅσα εἶχαμε μπροστὰ μας. Κι αὐτὰ ἦταν λογιῆς-λογιῆς καὶ ἡ ἐτοιμασία περιλάμβανε κάθε εὐχάριστο· τόσο πολὺ ἡ μεγάλη ἔφτανε ἀκόμα καὶ στὴ φροντίδα τέτοιων πραγμάτων. Ὅταν τὴν ξαναείδαμε (γιατὶ δὲ μᾶς ἄφηνε νὰ περνοῦμε μόνοι μας τὴν ὥρα τῆς πολλῆς μας ἀργίας), φέρνοντας στὴ μνήμη της ὅσα εἶχε ζήσει ἀπὸ τὰ νιάτα της, τὰ διηγόταν ὅλα μὲ τὴ σειρά σὰν νὰ ἦταν γραμμένα καὶ ὅσα διατηροῦσε στὴ μνήμη της ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν γονιῶν μας καὶ ὅσα εἶχαν γίνεи πρὶν γεννηθῶ καὶ τὴν κατοπινὴ ζωὴ τους. Καὶ σκοπὸς τῆς διήγησής της ἦταν ἡ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό. Ἐδειχνε ὅτι ἡ ζωὴ τῶν γονιῶν μας δὲν ἦταν τόσο λαμπρὴ ἐξαιτίας τῆς περιουσίας τους, ὅσο μεγάλωσε ἀπὸ θεία φιλανθρωπία· γιατί τῶν γονιῶν τοῦ πατέρα εἶχε δημευθεῖ ἡ περιουσία, ἐπειδὴ εἶχαν ὁμολογήσει τὸ Χριστό· μὲ τὸν παπποῦ τῆς μητέρας εἶχε ὀργιστεῖ ὁ βασιλιάς καὶ διάταξε νὰ τὸν σκοτώσουν καὶ ὅλα τὰ δικαιώματά του τὰ εἶχε μεταβιβάσει σὲ ἄλλους ἄρχοντες. Καὶ ὁμως εἶχε τόσο φημιστεῖ ἡ ζωὴ τους χάρις στὴν πίστη τους, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει ἄλλος πρὸ ὀνομαστὸς ἀπὸ αὐτοὺς στὰ χρόνια ἐκεῖνα. Κι ἀκόμα, ἐνῶ ἡ περιουσία τους εἶχε χωριστεῖ ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν σὲ ἑννέα μέρη, τόσο πολὺ μὲ τὴν εὐλογία τους πλήθυνε τὸ μερίδιο τοῦ καθενός, ὥστε ἡ ζωὴ τοῦ κάθε παιδιοῦ ἦταν πολὺ πρὸ εὐτυχισμένη ἀπὸ τῶν γονιῶν τους. Ἐκείνη ἡ ἴδια μὲ ὅσα δόθηκαν σ' αὐτήν δὲν εἶχε ὑπολειφθεῖ καθόλου ὡς πρὸς τὴν ἰσομοιρία μὲ τοὺς ἀδελφούς. Τὰ χέρια τοῦ ἱερέα τὰ εἶχαν ὅλα οἰκονομήσει σύμφωνα μὲ τὴ θεία ἐντολή. Καὶ ἀπὸ τὴ χορηγία τοῦ Θεοῦ ἔγινε τέτοια ἡ ζωὴ της, ὥστε νὰ μὴ σταματήσουν ποτὲ τὰ χέρια της νὰ ἐκτελοῦν τὴν ἐντολὴ οὔτε ποτὲ νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια κάποιου ἀνθρώπου οὔτε ἀπὸ κάποια ἀνθρώπινη εὐεργεσία νὰ λάβῃ τὰ μέσα γιὰ τὴ ζωὴ τῆς σεμνότητος, ἀλλὰ ἐνῶ οὔτε ὅσοι ζητοῦσαν

Θεοῦ καθάπερ τινὰ σπέρματα τὰς βραχείας ἐκ τῶν ἔργων ἀφορμὰς εἰς πολὺχουν καρπὸν ταῖς εὐλογίαις ἐπαύξοντος. Ἐμοῦ δὲ τοὺς ἰδίους πόνους, ἐν οἷς ἤμην, διεξιόντος, πρότερον μὲν τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος διὰ τὴν πίστιν ἐλαύνοντος, μετὰ ταῦτα δὲ τῆς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις συγχύσεως πρὸς ἄθλους ἡμᾶς καὶ καμάτων ἐκκαλουμένης,

Οὐ παύση, φησὶν, ἀγνωμόνως ἐπὶ τοῖς θείοις ἀγαθοῖς διακείμενος; Οὐ θεραπεύσεις τῆς ψυχῆς τὸ ἀχάριστον; Οὐκ ἀντιπαραθήσεις τοῖς τῶν πατέρων τὰ σά; Καίτοι γε κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἐν τούτῳ δὴ μάλιστα μεγαλαυχοῦμεν, ἐν τῷ εὖ γεγονέναι καὶ ἀπὸ εὐγενῶν φῦναι δοκεῖν. Πολὺς, φησί, κατὰ τὴν παιδευσιν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ὁ πατὴρ ἐνομιζέτο, ἀλλὰ μέχρι τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων ἢ κατ' αὐτὸν ἴστατο δόξα. Μετὰ ταῦτα δὲ τῶν λοιπῶν διὰ τῆς σοφιστικῆς αὐτοῦ καθηγουμένου οὐκ ἐξῆλθε τὸν Πόντον ἢ φήμη, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν ἐκείνῳ τὸ ἐν τῇ πατρίδι περίβλεπτον. Σὺ δέ, φησί, πόλεσι καὶ δήμοις καὶ ἔθνεσιν ὀνομαστός εἶ καὶ σὲ πρὸς συμμαχίαν τε καὶ διόρθωσιν ἐκκλησῖαι πέμπουσι καὶ ἐκκλησῖαι καλοῦσι, καὶ οὐχ ὀρᾶς τὴν χάριν; Οὐδὲ ἐπιγινώσκεις τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν, ὅτι σὲ τῶν γονέων αἱ εὐχαὶ πρὸς ὕψος αἴρουσιν, οὐδεμίαν ἢ ὀλίγην οἴκοθεν ἔχοντα πρὸς τοῦτο παρασκευήν;

Ταῦτα διεξιούσης ἐγὼ μὲν παρατείνεσθαι πλέον τὸ ἡμερήσιον ἐπόθουν μέτρον, ὡς ἂν μὴ λήξειε καταγλυκαίνουσα ἡμῶν τὴν ἀκοήν· ἀλλ' ἢ φωνὴ τῶν ψαλλόντων πρὸς τὰς ἐπιλυχνίους εὐχαριστίας ἐξεκαλεῖτο, κάμῃ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκπέμψασα πάλιν ἢ μεγάλη διὰ τῶν εὐχῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεχώρει. Καὶ ἢ μὲν νῦξ ἐν τούτοις ἦν. Ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ἐμοὶ μὲν πρόδηλον ἐκ τῶν ὀρωμένων ἦν, ὅτι ἔσχατος αὐτῇ τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς ὄρος ἢ ἐνεστῶσα ἡμέρα ἦν, πᾶσαν τὴν ἐγκειμένην τῇ φύσει δύναμιν τοῦ πυρετοῦ δαπανήσαντος. Ἡ δὲ πρὸς τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τῆς διανοίας βλέπουσα παράγειν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατηφεστεράς ἐλπίδος ἐμνηχανᾶτο, πάλιν τοῖς καλοῖς ἐκείνοις λόγοις διαχέουσα τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον ἐν λεπτῷ τὸ λοιπὸν καὶ συνεχομένῳ τῷ ἄσθματι. Ἐνθα δὴ καὶ μάλι-

ἔφευγαν μ' ἄδεια χέρια, δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη ν' ἀναζητηθοῦν ὄσοι θὰ ἔδιναν. Μὲ τρόπο μυστικὸ ὁ Θεὸς πλήθυνε ὅπως τοὺς σπόρους τις μικρὲς ἀφορμὲς ἀπὸ τὰ ἔργα σὲ πλούσιο καρπὸ. Κι ὅταν ἐγὼ διεκτραγωδοῦσα τὰ βάσανα ποὺ περνοῦσα, πρῶτα ποὺ ὁ βασιλιάς Οὐάλης μὲ καταδίωκε γιὰ τὴν πίστη μου κι ἔπειτα ποὺ ἡ σύγχυση τῶν ἐκκλησιῶν μὲ καλοῦσε σὲ ἄθλους καὶ κόπους μοῦ λέει.

Δὲ θὰ παύσεις νὰ αἰσθάνεσαι ἀγνωμοσύνη γιὰ τὰ θεῖα ἀγαθὰ; Δὲ θὰ θεραπεύσεις τὴν ἀχαριστία τῆς ψυχῆς σου; Στις ἀρετὲς τῶν πατέρων σου δὲ θ' ἀντιπαραθέσεις τις δικές σου; Ἄν καὶ βέβαια τὸν κόσμον αὐτὸν αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη καύχησή μας, ἡ προκοπὴ καὶ ἡ καταγωγὴ ἀπὸ εὐγενεῖς. Ὁ πατέρας, λέει, νομιζόταν σπουδαῖος στὴ μορφωσὴ στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀλλὰ ἡ φήμη του περιοριζόταν στὰ τοπικὰ δικαστήρια. Ἐπειτα, ἐνῶ μὲ τὴ ρητορικὴ του ξεπερνοῦσε τοὺς λοιπούς, ἡ φήμη του δὲν βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὸν Πόντο, ἀλλὰ τοῦ ἔφτανε νὰ τὸν θεωροῦν σπουδαῖο στὴν πατρίδα. Ἐσὺ ὅμως, λέει, εἶσαι ὀνομαστός σὲ πόλεις καὶ δήμους καὶ ἔθνη καὶ οἱ ἐκκλησίες σὲ στέλνουν καὶ σὲ καλοῦν γιὰ τὴ συμφιλίωσή τους καὶ τὴ διόρθωσή τους καὶ δὲ βλέπεις αὐτὴ τὴ χάρη; Οὔτε καταλαβαίνεις τὴν αἰτία τόσο μεγάλων ἀγαθῶν, ὅτι εἶναι οἱ εὐχὲς τῶν γονέων μας ποὺ σὲ ἀνεβάζουν τόσο ψηλά, ἐνῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου δὲν ἔχεις καμιὰ ἢ λίγη μόνο ἰκανότητα;

Τὰ ἔλεγε αὐτὰ κι ἐγὼ ποθοῦσα νὰ παραταθεῖ ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ὥστε νὰ μὴ σταματήσῃ νὰ καταγλυκαίνει τὴν ἀκοή μου. Ἡ φωνὴ ὅμως ἐκείνων ποὺ ἔψαλλαν μὲ καλοῦσε στὴν ἐπιλύχνιο εὐχαριστία κι ἀφοῦ μ' ἔστειλε ἐμένα στὴν ἐκκλησία, ἡ μεγάλη ἐκείνη ὑψωνόταν πάλι μὲ τις προσευχὲς τῆς στὸ Θεό. Μὲ αὐτὰ ἔπεσε ἡ νύχτα. Ὅταν ξημέρωσε, ἀπὸ ὅ,τι ἔβλεπα κατάλαβα ὅτι ἡ μέρα αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία τῆς ζωῆς της, ἐπειδὴ ὁ πυρετὸς εἶχε ἐξαντλήσει ὅλη τὴ δύναμη ποὺ εἶχε. Αὐτὴ ἀποβλέποντας στὴν ἀδυναμία τοῦ νοῦ μας μηχανευόταν τρόπους νὰ διῶξῃ τὴ θλιβερὴ προσδοκία μας, σκορπίζοντας μὲ τὰ καλά της ἐκεῖνα λόγια τὴ λύπη τῆς ψυχῆς μας μὲ ἀδύνατη στὸ ἐξῆς καὶ πνιχτὴ ἀναπνοή.

στα ποικίλως διετίθετό μοι πρὸς τὸ φαινόμενον ἢ ψυχῇ, τῆς μὲν φύσεως εἰς σκυθρωπότητα κατὰ τὸ εἶκος βαρουμένης διὰ τὸ μηκέτι προσδοκᾶν τῆς τοιαύτης φωνῆς καὶ αὐθις ἀκούσεσθαι, ἀλλ' ὅσον οὐδέπω τὸ κοινὸν καύχημα τῆς γενεᾶς ἐλπίζειν ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μεταστήσεσθαι, τῆς δὲ ψυχῆς οἶον ἐνθουσιώσεως ἐκ τῶν φαινομένων καὶ ἐκβεβηκέναι τὴν κοινήν φύσιν ὑπονοούσης. Τὸ γὰρ μηδὲ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς οὐσαν παθεῖν τινα ξενισμόν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς μεταστάσεως μηδὲ δειλιάσαι πρὸς τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὑψηλῇ τῇ διανοίᾳ τοῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτῇ περὶ τοῦ τῆδε βίου κεκριμένοις 5 μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐμφιλοσοφεῖν ἀναπνοῆς οὐκέτι μοι ἐδόκει τῶν ἀνθρωπίνων εἶναι, ἀλλ' οἶον ἀγγέλου τινὸς οἰκονομικῶς ἀνθρωπίνην ὑπελθόντος μορφήν, ᾧ μηδεμιᾶς οὔσης πρὸς τὸν ἐν σαρκὶ βίον συγγενείας ἢ οἰκειώσεως οὐδὲν ἀπεικὸς ἐν ἀπαθείᾳ τὴν διάνοιαν μένειν, μὴ καθελκούσης τῆς σαρκὸς πρὸς τὰ ἴδια πάθη. Διὰ τοῦτό μοι 15 ἐδόκει τὸν θεῖον ἐκεῖνον καὶ καθαρὸν ἔρωτα τοῦ ἀοράτου νυμφίου, ὃν ἐγκεκρυμμένον εἶχεν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ἀπορρήτοις τρεφόμενον, ἐκδηλον ποιεῖν τότε τοῖς παροῦσι καὶ δημοσιεύειν τὴν ἐν καρδίᾳ διαθέσιν τῷ ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν ποθούμενον, ὡς ἂν διὰ τάχους σὺν αὐτῷ γένοιτο τῶν δεσμῶν ἐκλυθεῖσα τοῦ σώματος. Τῷ ὄντι γὰρ ὡς 20 πρὸς ἐραστὴν ὁ δρόμος ἐγίνετο, οὐδενὸς ἄλλου τῶν κατὰ τὸν βίον ἠδέων πρὸς ἑαυτὸ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφοντος.

Καὶ τῆς μὲν ἡμέρας ἤδη παρωχῆκει τὸ πλεόν καὶ ὁ ἥλιος πρὸς δυσμᾶς ἐπεκλίνετο, τῇ δὲ οὐκ ἐνεδίδου ἢ προθυμία, ἀλλ' ὅσον τῇ ἐξόδῳ προσήγγιζεν, ὡς πλεόν θεωροῦσα τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος ἐν 25 σφοδροτέρᾳ τῇ ἐπείξει πρὸς τὸν ποθούμενον ἔτετο, τοιαῦτα φθεγγομένη οὐκέτι πρὸς ἡμᾶς τοὺς παρόντας, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον, πρὸς ὃν ἀτενὲς ἀφεώρα τοῖς ὄμμασι. Πρὸς γὰρ ἀνατολὴν τέτραπτο αὐτῇ τὸ χαμεῦνιον, καὶ ἀποστᾶσα τοῦ πρὸς ἡμᾶς διαλέγεσθαι δι' εὐχῆς ὠμίλει τὸ λοιπὸν τῷ Θεῷ χερσί τε ἱκετεύουσα καὶ ὑποφθεγγομένη 30 λεπτῇ τῇ φωνῇ, ὥστε ἡμᾶς ἐπαῖειν μετρίως τῶν λεγομένων· τοιαύτη δὲ ἦν ἡ εὐχή, ὡς μηδὲ ἀμφιβάλλειν, ὅτι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐγίνετο καὶ παρ' ἐκείνου ἠκούετο.

Τώρα πιά ἡ ψυχὴ μου ἄλλαζε συνέχεια συναισθήματα μπροστὰ σὲ ὅσα ἔβλεπα· ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ βάραινε ἡ θλίψη, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐπειδὴ ἔλεγα ὅτι δὲ θὰ ξανάκουγα τὴ φωνὴ αὐτὴ, ἀλλὰ ὅπου νὰ ἔναι θὰ μετέβαινε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ στὴν ἄλλη τὸ καύχημα τῆς γενιᾶς μας· ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως ἡ ψυχὴ μου ἦταν γεμάτη ἐνθεα συναισθήματα καὶ ἐνιωθε ὅτι εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς κοινῆς μας φύσης. Γιατὶ τὸ νὰ μὴ ἐνοχληθεῖ καθόλου στὶς τελευταῖες πνοές της ἀπὸ τὴν προσμονὴ τῆς μετάστασής της οὔτε νὰ δειλιάσει γιὰ τὸν ἀποχωρισμὸ της ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ μὲ ὑψηλὸ φρόνημα νὰ φιλοσοφεῖ γιὰ ὅσα τὴν ἀφοροῦσαν στὴ ζωὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὴν τελευταία της ἀναπνοή, μοῦ φαινόταν πὼς ξέφευγε τὰ ἀνθρώπινα ὅρια καὶ ἔλεγα πὼς θὰ ἦταν κάποιος ἄγγελος ποὺ κατ' οἰκονομίαν εἶχε πάρει ἀνθρώπινη μορφή. Κι ἀφοῦ δὲν εἶχε καμιὰ συγγένεια ἢ σχέση μὲ τὴ ζωὴ τῆς σάρκας, δὲν ἦταν καθόλου παράδοξο ποὺ ἡ διάνοιά της ἔμενε ἀπαθῆς καὶ δὲν τὴν τραβοῦσε ἡ σάρκα στὰ δικά της πάθη. Γι' αὐτὸ μοῦ φαινόταν πὼς τὴν ὥρα ἐκείνη φανέρωσε στοὺς παρόντες ἐκεῖνο τὸ θεῖο καὶ καθαρὸ ἔρωτα πρὸς τὸν ἀόρατο νυμφίο, ποὺ ἔτρεφε κρυμμένο στὰ βάθη τῆς ψυχῆς της καὶ ἔκανε γνωστὴ σ' ὅλους τὴ διάθεσή της μὲ τὴ βιασύνη της πρὸς τὸν ποθητό της, γιὰ νὰ φτάσει τὸ γρηγορότερο κοντὰ του ἐλευθερωμένη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος. Καὶ πραγματικὰ πήγαινε ὅπως πηγαίνει κανένας σὲ ἔραστή χωρὶς ν' ἀποσπᾶ τὸ βλέμμα κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς.

Εἶχε προχωρήσει πολὺ ἡ μέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔγερνε στὴ δύση του. Ἡ προθυμία ὁμως ἐκείνης δὲν ὑποχωροῦσε, ἀλλὰ ὅσο πλησίαζε πρὸς τὴν ἐξοδὸ της, ἐπειδὴ ἔβλεπε καθαρότερα τὸ κάλλος τοῦ νυμφίου, ἔτρεχε πρὸς τὸν ποθητό της μὲ μεγαλύτερη βιασύνη κι ἔλεγε τέτοια λόγια ὅχι σ' ἐμᾶς τοὺς γύρω της, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνον τὸν ἴδιο, στὸν ὁποῖο εἶχε προσηλώσει τὰ μάτια της. Ἦταν πλαγιασμένη τώρα στὸ χῶμα στραμμένη πρὸς τὴν ἀνατολὴ κι ἀφοῦ σταμάτησε νὰ μιᾶ σ' ἐμᾶς, μιλοῦσε πιά προσευχόμενη στὸ Θεό, ἰκετεύοντας μὲ τὰ χέρια της καὶ ψιθυρίζοντας μὲ λεπτὴ φωνή, ὥστε μόλις ἀκούαμε τὰ λόγια της. Ἡ προσευχὴ της ἦταν τέτοια, ὥστε νὰ μὴν ἀμφιβάλλομε ὅτι καὶ πρὸς τὸ Θεὸ ἀπευθυνόταν καὶ ὅτι ἐκεῖνος τὴν ἀκουε.

Σὺ, φησίν, ἔλυσας ἡμῖν, Κύριε, τοῦ θανάτου τὸν φόβον. Σὺ
 ζωῆς ἀληθινῆς ἡμῖν ἐποίησας τὸ τέλος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς. Σὺ
 πρὸς καιρὸν ἡμῶν ὑπνω διαναπαύεις τὰ σώματα καὶ πάλιν
 ἀφυπνίζεις ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. Σὺ δίδως παρακαταθήκην
 5 τῇ γῆ τὴν ἡμετέραν γῆν, ἣν ταῖς σαῖς χερσὶ διεμόρφωσας, καὶ
 πάλιν ἀνακομίζῃ ὃ δέδωκας, ἀφθαρσίᾳ καὶ χάριτι μεταμορ-
 φώσας τὸ θνητὸν ἡμῶν καὶ ἄσχημον. Σὺ ἐρρύσω ἡμᾶς ἐκ τῆς
 κατάρας καὶ τῆς ἀμαρτίας, ἀμφότερα ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος.
 Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος τοῦ διὰ τοῦ χά-
 10 σματος τῆς παρακοῆς τῷ λαιμῷ διαλαβόντος τὸν ἄνθρωπον.
 Σὺ ὡδοποίησας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν, συντριψας τὰς πύλας τοῦ
 ᾄδου καὶ καταργήσας τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου. Σὺ
 ἔδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν τὸν τύπον τοῦ ἀγίου
 σταυροῦ εἰς καθαίρεσιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ ἀσφάλειαν τῆς
 15 ἡμετέρας ζωῆς. Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ᾧ ἐπερρίφην ἐκ κοιλίας
 μητρός, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἐξ ὄλης δυνάμεως, ᾧ ἀνέθη-
 κα καὶ τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ νεότητός μου καὶ μέχρι
 τοῦ νῦν, σύ μοι παρακατάστησον φωτεινὸν ἄγγελον τὸν χειρα-
 γωγοῦντά με πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀναψύξεως, ὅπου τὸ ὕδωρ
 20 τῆς ἀναπαύσεως, παρὰ τοὺς κόλπους τῶν ἀγίων πατέρων· ὃ
 διακόψας τὸν ἄνθρωπον τὸν συσταυρωθέντα σοι καὶ ὑποπε-
 σόντα τοῖς οἰκτιρμοῖς σου, κάμοῦ μνήσθητι ἐν τῇ βασιλείᾳ
 σου, ὅτι κἀγὼ σοὶ συνεσταυρώθην, καθηλώσασα ἐκ τοῦ φό-
 βου σου τὰς σάρκας μου καὶ ἀπὸ τῶν κριμάτων σου φοβηθεῖ-
 25 σα. Μὴ διαχωρισάτω με τὸ χάσμα τὸ φοβερὸν ἀπὸ τῶν ἐκλε-
 κτῶν σου, μηδὲ ἀντιστήτω ὁ βάσκανος τῇ ὁδῷ μου, μηδὲ εὐ-
 ρεθεῖη κατενώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου ἡ ἀμαρτία μου, εἴ τι
 σφαλεῖσα διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐν λόγῳ ἢ ἐν
 ἔργῳ ἢ κατὰ διάνοιαν ἡμαρτον· ὃ ἔχων ἐπὶ γῆς ἐξουσίαν ἀφιέ-

9. Ἐβρ. 2,15. 10. Α' Κορ. 15,52. 11. Γαλ. 3,13.
 12. Ψαλμ. 73,13. 13. Ματθ. 16,18. 14. Ἐβρ. 2,14.
 15. Ἰασμα 1,7. 16. Β' Κορ. 11,14. 17. Ψαλμ. 22,2. 18. Γεν. 3,24.
 19. Λουκᾶ 23,42. 20. Λουκᾶ 16,26. 21. Ματθ. 9,6. Μάρκ. 2,10.

Ἐσύ, λέει, Κύριε, διέλυσες τὸ φόβο μας γιὰ τὸ θάνατο⁹. Ἐσὺ ἔκανες ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τὸ τέλος τῆς ἐδῶ ζωῆς μας. Ἐσὺ γιὰ ἓνα διάστημα ἀναπαύεις μὲ ὕπνο τὰ σώματά μας καὶ τὰ ξυπνᾶς πάλι μὲ τὴν ἔσχατη σάλπιγγα¹⁰. Ἐσὺ δίνεις ὡς παρακαταθήκη στὴ δική σου γῆ, τὴ γῆ τοῦ σώματός μας, πὺ διαμόρφωσες μὲ τὰ ἴδια σου τὰ χέρια καὶ παίρνεις πάλι πίσω ὅ,τι ἔχεις δώσει μεταμορφώνοντας μὲ τὴ χάρη σου τὴ θνητὴ μας καὶ ἀσχημάτιστη φύση σὲ ἄφθαρτη. Ἐσὺ μᾶς ἔσωσες ἀπὸ τὴν κατάρα καὶ τὴν ἁμαρτία, ἀφοῦ ἔγινες γιὰ χάρη μας καὶ τὰ δύο¹¹. Ἐσὺ συνέτριψες τὰ κεφάλια τοῦ δράκοντα¹², πὺ ἀνοίγοντας τὸ πελώριο χάσμα τοῦ λαιμοῦ του μὲ τὴν παρακοὴ κατάπιε τὸν ἄνθρωπο. Ἐσὺ μᾶς ἀνοιξες τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀνάστασι συντρίβοντας τὶς πύλες τοῦ ἄδη¹³ καὶ ἐξουδετερώνοντας τὸν κυρίαρχο τοῦ θανάτου¹⁴. Ἐσὺ ἔδωσες σ' αὐτοὺς πὺ σὲ φοβοῦνται τὸ σημεῖο τοῦ ἀγίου σταυροῦ γιὰ τὴ συντριβὴ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς μας. Ἐσὺ ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, πὺ ἀφέθηκα στὰ χέρια σου ἀφότου μὲ συνέλαβε ἡ μητέρα μου, πὺ σὲ ἀγάπησε ἡ ψυχὴ μου μὲ ὅλη τὴ δύναμή της¹⁵, πὺ σοῦ ἀφιέρωσα ἀπὸ τὴ νεότητά μου ὡς τὰ τώρα καὶ τὴ σάρκα μου καὶ τὴν ψυχὴ μου, Ἐσὺ στεῖλε δίπλα μου ἄγγελο φωτεινὸ¹⁶ πὺ νὰ μὲ χειραγωγήσει στὸν τόπο τῆς ἀναψυχῆς, ὅπου κυλοῦν τὰ νερὰ τῆς ἀνάπαυσης¹⁷, στοὺς κόλπους τῶν ἀγίων πατέρων· ἐσὺ πὺ ἔσπασες τὴ φλόγινη ρομφαία¹⁸ καὶ ξαναέβαλες τὸν ἄνθρωπο στὸν παράδεισο πὺ συσταυρώθηκε μαζί σου καὶ κίνησε τοὺς οἰκτιρμούς σου¹⁹, θυμῆσου κι ἐμένα στὴ βασιλεία σου· κι ἐγὼ συσταυρώθηκα μ' ἐσένα καὶ καθήλωσα ἀδρανοποιώντας τὴ σάρκα μου ἀπὸ τὸ φόβο σου καὶ φοβισμένη ἀπὸ τὶς θεῖες κρίσεις σου. Ἄς μὴ μὲ χωρίσει τὸ φοβερὸ χάσμα ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτούς σου²⁰, οὔτε νὰ σταθεῖ ὁ φθονερὸς ἐχθρὸς ἀντίθετος στὸ δρόμο μου, οὔτε νὰ μοῦ σταθεῖ ἀντιμέτωπη ἡ ἁμαρτία μου, ἂν ἔσφαλα κι ἀμάρτησα σὲ κάτι ἢ μὲ λόγο ἢ μὲ ἔργο ἢ μὲ τὴ σκέψη ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Ἐσὺ πὺ ἔχεις ἐξουσία πάνω στὴ γῆ νὰ συγχωρεῖς ἁμαρτίες²¹, συγχώρησέ με, γιὰ νὰ ἀναθαρ-

ναι ἀμαρτίας, ἄνες μοι, ἵνα ἀναψύξω καὶ εὐρεθῶ ἐνώπιόν σου ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματός μου, μὴ ἔχουσα σπῖλον ἐν τῇ μορφῇ τῆς ψυχῆς μου, ἀλλ' ἄμωμος καὶ ἀκηλίδωτος προσδεχθεῖν ἢ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου.

5 Καὶ ταῦτα ἅμα λέγουσα ἐπετίθει τὴν σφραγίδα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τῷ στόματι καὶ τῇ καρδίᾳ. Καὶ κατ' ὀλίγον ἢ τε γλῶσσα τῷ πυρετῷ καταφρυγεῖσα οὐκέτι διήρθρου τὸν λόγον καὶ ἢ φωνὴ ὑπενεδίδου, καὶ ἐν μόνῃ τῇ τῶν χειλέων διαστολῇ καὶ τῇ τῶν χειρῶν κινήσει τὸ ἐν προσευχῇ εἶναι αὐτὴν ἐγινώσκομεν.

10 Καὶ ἐν τούτοις τῆς ἐσπέρας ἐπιλαβούσης καὶ φωτὸς εἰσκομισθέντος ἀθρόον τὸν τῶν ὀμμάτων διαστείλασα κύκλον καὶ πρὸς τὴν αὐγὴν ἀπιδουῖσα, ἐκδηλος μὲν ἦν καὶ φθέγγασθαι τὴν ἐπιλύχνιον εὐχαριστίαν προθυμουμένη, τῆς δὲ φωνῆς ἐπιλειπούσης διὰ τῆς καρδίας καὶ διὰ τῆς τῶν χειρῶν κινήσεως ἐπλήρου τὴν πρόθεσιν καὶ τὰ
15 χεῖλη πρὸς τὴν ἔνδοθεν ὀρμὴν συνεκινεῖτο· ὡς δὲ ἐπλήρωσε τὴν εὐχαριστίαν καὶ ἢ χεὶρ ἐπαχθεῖσα διὰ τῆς σφραγίδος τῷ προσώπῳ τὸ πέρασ τῆς εὐχῆς διεσήμανε, μέγα τι καὶ βύθιον ἀναπνεύσασα τῇ προσευχῇ τὴν ζωὴν συγκατέληξεν. Ὡς δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἄπνους τε καὶ ἀκίνητος, μνησθεὶς τῶν ἐντολῶν, ἃς εὐθὺς παρὰ τὴν πρῶτην
20 συντυχίαν πεποίητο, εἰποῦσα βούλεσθαι τὰς ἐμᾶς τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς ἐπιβληθῆναι χεῖρας καὶ δι' ἐμοῦ τὴν νενομισμένην θεραπείαν ἐπαχθῆναι τῷ σώματι, ἐπήγαγον τῷ ἀγίῳ προσώπῳ νεναρκηκυῖαν ἐκ τοῦ πάθους τὴν χεῖρα, ὅσον μὴ δόξαι τῆς ἐντολῆς ἀμελεῖν· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐπορθούντων οἱ ὀφθαλμοὶ προσεδέοντο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ
25 κατὰ φύσιν γίνεται ὕπνου, τοῖς βλεφάροις εὐκόσμως διειλημμένοι, τὰ τε χεῖλη προσφυῶς μεμυκότα καὶ αἱ χεῖρες εὐπρεπῶς ἐπανακλιθεῖσαι τῷ στήθει, πᾶσά τε ἢ τοῦ σώματος θέσις αὐτομάτως κατὰ τὸ εὐσχημον ἀρμοσθεῖσα οὐδὲν τῆς τῶν κοσμοῦντων χειρὸς ἐπεδέετο.

Ἐμοὶ δὲ διχόθεν ἐγίνετο πάρετος ἢ ψυχὴ καὶ οἷς τὸ φαινόμενον
30 ἔβλεπον καὶ οἷς τὴν ἀκοὴν διὰ τῆς γοερᾶς τῶν παρθένων οἰμωγῆς περιηχούμην. Τέως μὲν γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ διεκαρτέρουν ἐκεῖναι, τῇ ψυχῇ τὴν ὀδύνην ἐγκατακλείουσαι, καὶ τὴν τῆς οἰμωγῆς ὀρμὴν τῷ πρὸς αὐτὴν φόβῳ κατέπνιγον, ὥσπερ δεδοικυῖαι καὶ σιωπῶντος

22. Κολ. 2,11.

23. Ψαλμ. 140,2.

ρήσω και να βρεθῶ μπροστά σου, όταν αποθέσω τὸ σῶμα μου²², χωρίς ἀκαθαρσία στήν ψυχή, ἀλλὰ να γίνει δεκτὴ ἡ ψυχή μου στὰ χέρια σου ἄμωμη και ἀκηλίδωτη ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου²³.

Κι ἐνῶ ἔλεγε αὐτὰ σταύρωσε τὰ μάτια και τὸ στόμα και τὴν καρδιά. Και λίγο λίγο ἡ γλῶσσα κατάστεγνη ἀπὸ τὸν πυρετὸ δὲν ἔλεγε πιά ὀλόκληρες τὶς λέξεις και ἡ φωνὴ πνιγόταν και μόνο ἀπὸ τὴ διαστολὴ τῶν χειλιῶν και τὴν κίνηση τῶν χειρῶν καταλαβαίναμε ὅτι προσευχόταν.

Μ' αὐτὰ ἦρθε τὸ βράδυ. Ἐφεραν μέσα φῶς κι ἀφοῦ ἀνοιξε ξαφνικὰ ὀλοστρόγγυλα τὰ μάτια της και κοιτάζοντας τὴ λάμψη ἦταν φανερὸ πῶς ἤθελε να πεῖ τὴν ἐπιλύχνιο εὐχαριστία. Τῆς ἔλειπε ὁμως ἡ φωνὴ κι ἐκπλήρωνε τὴν ἐπιθυμία της μέσα στήν καρδιά της και μὲ τὴν κίνηση τῶν χειρῶν της και μαζί μὲ τὴν ἐσωτερικὴ τάση κινούνταν και τὰ χεῖλη. Ὄταν τελείωσε τὴν εὐχαριστία και τὸ χέρι σφραγίζοντας τὸ πρόσωπο μὲ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ σήμαινε τὸ τέλος τῆς προσευχῆς, ἔβγαλε ἓνα μεγάλο και βαθὺ στεναγμὸ και μαζί μὲ τὴν προσευχὴ τελείωσε και ἡ ζωὴ της: Κι ὅπως ἔμεινε πιά χωρίς πνοὴ και ἀκίνητη, θυμήθηκα τὶς παραγγελίες της ποὺ μοῦ ἔδωσε εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτη συνάντησή μας: εἶπε ὅτι ἤθελε να βάλω στὰ μάτια της τὰ δικά μου χέρια και να προσφέρω ἐγὼ στὸ νεκρὸ σῶμα της τὴ φροντίδα ποὺ ἔπρεπε. Ἐβαλα λοιπὸν στὸ ἅγιο πρόσωπό της τὸ χέρι μου παγωμένο ἀπὸ τὸν πόνο, γιὰ να φανεῖ μόνο ὅτι δὲν ἀδιαφορῶ γιὰ τὴν παραγγελία της. Γιατὶ τὰ μάτια της δὲν εἶχαν ἀνάγκη να τῆς τὰ κλείσει κάποιος: ἦταν κλειστὰ ὅπως γίνεται στὸ φυσικὸ ὕπνο, κλεισμένα κανονικὰ ἀπὸ τὰ βλέφαρά της. Ἐπίσης ἦταν και τὰ χεῖλη καλὰ κλειστὰ και τὰ χέρια ὠραῖα ἀκουμπημένα στὸ στῆθος και ὅλο τὸ σῶμα προσαρμόστηκε αὐτόματα στὴ σεμνὴ θέση ποὺ ἔπρεπε: δὲ χρειαζόταν τὸ χέρι ποὺ θὰ τὸ διευθετοῦσε.

Ἐμένα εἶχε παραλύσει ἡ ψυχή μου ἀπὸ δύο πράγματα, και ἀπὸ ὅσα ἔβλεπα και ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γοεροὺς θρήνους τῶν παρθένων ποὺ βομβοῦσαν στ' αὐτιά μου. Κάποτε ἐκεῖνες ἠσύχασαν καρτερικά, κλείνοντας τὴν ὀδύνη στήν ψυχή και πνίγοντας τὴν ὀρμὴ τους γιὰ θρῆνο ἀπὸ τὸ φόβο ἐκείνης: σὰ να φοβοῦνταν τὴν ἐπιτίμησή

ἤδη τοῦ προσώπου τὴν ἐπιτίμησιν, μὴ που παρὰ τὸ διατεταγμένον αὐταῖς φωνῆς τινος παρ' αὐτῶν ἐκραγείσης λυπηθείη πρὸς τὸ γινόμενον ἢ διδάσκαλος. Ἐπεὶ δὲ οὐκέτι κατακρατεῖσθαι δι' ἡσυχίας τὸ πάθος ἠδύνατο, τοῦ πένθους οἶονεὶ πυρός τινος ἔνδοθεν αὐτῶν τὰς 5 ψυχὰς διασμύχοντος, ἀθρόως πικρὸς τις καὶ ἄσχετος ἀναρρήγνυται ἦχος, ὥστε μοι μηκέτι μένειν ἐν τῷ καθεστηκότι τὸν λογισμόν, ἀλλὰ καθάπερ χειμάρρου τινὸς ἐπικλύσαντος ὑποβρύχιον παρενεχθῆναι τῷ πάθει καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἀμελήσαντα ὅλον τῶν θρήνων εἶναι. Καί μοι δικαία πως ἐδόκει καὶ εὐλογος ἢ τοῦ πάθους ἀφορμὴ ταῖς 10 παρθένοις εἶναι. Οὐ γὰρ συνηθείας τινὸς ἢ τῆς κατὰ σάρκα κηδεμονίας τὴν στέρησιν ἀπωδύροντο οὐδ' ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδέν, ἐφ' ᾧ πρὸς τὰς συμφορὰς δυσανασχετοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς τῆς κατὰ Θεὸν ἐλπίδος αὐτῆς καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας ἀποσχισθεῖσαι, ταῦτα ἐβόων καὶ ταῦτα ἐν τοῖς θρήνοις ἀπωλοφύροντο,

15 Ἐβέσθη, λέγουσαι, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὁ λύχνος· ἀπήρθη τὸ φῶς τῆς τῶν ψυχῶν ὁδηγίας· διελύθη τῆς ζωῆς ἡμῶν ἢ ἀσφάλεια· ἦρθη ἢ σφραγὶς τῆς ἀφθαρσίας· διεσπάσθη ὁ σύνδεσμος τῆς ὁμοφροσύνης, συνετρίβη τὸ στήριγμα τῶν ἀτο-
 20 ἡμῖν καὶ ἢ νύξ ἀντὶ ἡμέρας ἦν καθαρᾷ ζωῆ φωτιζομένη, νῦν δὲ καὶ ἢ ἡμέρα πρὸς ζόφον μεταστραφήσεται.

Χαλεπώτερον δὲ παρὰ τὰς ἄλλας τὸ πάθος ἐξέκαιον αἱ μητέρα αὐ-
 τὴν καὶ τροφὸν ἀνακαλοῦσαι. Ἦσαν δὲ αὗται, ἃς ἐν τῷ τῆς σιτο-
 25 δείας καιρῷ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐρριμμένας ἀνελομένη ἐτιθηνήσατό τε καὶ ἀνεθρέψατο καὶ πρὸς τὸν καθαρὸν τε καὶ ἄφθορον βίον ἐχειρα-
 γῶγησεν.

Ἐπεὶ δὲ πως καθάπερ ἐκ βυθοῦ τινος τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀνε-
 λεξάμην πρὸς τὴν ἀγίαν ἐκείνην κεφαλὴν ἀτενίσας, ὥσπερ ἐπιτιμη-
 θεὶς ἐπὶ τῇ ἀταξίᾳ τῶν ἐπιθορυβούντων διὰ τοῦ θρήνου

30 Πρὸς ταύτην βλέψατε, εἶπον μεγάλη φωνῆ πρὸς τὰς παρθέ-
 νους βοήσας, καὶ τῶν παραγγελμάτων αὐτῆς ἀναμνήσθητε,
 δι' ὧν τὸ ἐν παντὶ τεταγμένον καὶ εἰσχημον παρ' αὐτῆς ἐπαι-

της με ὄλη τὴ σιωπὴ τοῦ προσώπου της, μήπως παρὰ τὴ διαταγὴ της με τὸ ξέσπασμα τῶν θρήνων τους λυπηθεῖ ἢ διδασκάλισσα τους. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ λύπη τους δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ συγκρατηθεῖ, ἀλλὰ ἡ συμφορὰ σὰν φωτιὰ πυρπολοῦσε μέσα τις ψυχές τους, ξαφνικὰ ξεσπᾶ ἓνα πικρὸ, ἀσυγκράτητο βουητό, ὥστε νὰ μὴ μείνει πιά τὸ λογικὸ μου στὴ θέση του, ἀλλὰ σὰ νὰ μὲ κατάκλυσε ἓνας χείμαρρος βούλιαξα στὸν πόνο παρασυρμένος ἀπὸ αὐτὸν κι ἀμελώντας ὅ,τι εἶχα στὰ χέρια μου δόθηκα ὀλόκληρος στὸ θρήνο. Καί μου φαινόταν κι ἐμένα δίκαιη καὶ εὐλογη ἡ αἰτία ποὺ θρηνοῦσαν οἱ μοναχές. Δὲ θρηνοῦσαν, γιατί στεροῦνταν κάποια συνήθεια ἢ μιὰ κηδεμονία σωματικὴ οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ θρηνοῦν κατὰ τις συμφορές τους. Ἀλλὰ ὀλοφύρονταν ἔτσι καὶ φώναζαν ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι εἶχαν ἀποκοπεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ποὺ εἶχαν στὸ Θεὸ καὶ στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τους. Ἔλεγαν·

Ἔσβησε ὁ λύχνος τῶν ματιῶν μας· ἔφυγε τὸ φῶς ποὺ ὀδηγοῦσε τις ψυχές μας· διαλύθηκε ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς μας· χάθηκε ἡ σφραγίδα τῆς ἀφθαρσίας· διασπάστηκε ὁ σύνδεσμος τῆς ὁμοφροσύνης, συντρίφτηκε τὸ στήριγμα τῶν ἀδυνάτων, ἔχασαν οἱ ἀσθενεῖς τὴ θεραπεία τους. Ἐσὺ ἔκαμνες καὶ τὴ νύχτα μας μέρα φωτισμένη ἀπὸ τὴν καθαρὴ ζωὴ. Τώρα καὶ ἡ μέρα μας θὰ στραφεῖ καὶ θὰ γίνει ζόφος.

Πιὸ δυσβάσταχτο ἀναρρίπιζαν τὸ πάθος ὅσες τὴν ἀποκαλοῦσαν μητέρα καὶ τροφὸ. Κι αὐτὲς ἦταν ὅσες κατὰ τὸν καιρὸ τῆς σιτοδείας τις εἶχε περιμαζέψει ἐνῶ ἦταν πεταμένες στὸ δρόμο καὶ σὰν τροφὸς τις γαλούχησε καὶ τις ἀνέθρεψε καὶ τις χειραγώγησε πρὸς τὸν καθαρὸ καὶ ἀφθαρτο βίο.

Κι ὅταν ἔβγαλα τὴν ψυχὴ μου σὰν ἀπὸ ἓνα βυθὸ κι ἀτένισα ἐκεῖνο τὸ ἅγιο πρόσωπο, σὰ νὰ δέχτηκα ἐπιτίμηση γιὰ τὴν ἀταξία αὐτῶν ποὺ θορυβοῦσαν με τοὺς θρήνους τους, ὕψωσα πολὺ τὴ φωνή μου καὶ φώναξα στὶς παρθένες λέγοντας.

Κοιτάξετε αὐτὴν καὶ θυμηθεῖτε τις παραγγελίες της ποὺ σᾶς δίδαξαν τὴν τάξη καὶ τὴν εὐσχημοσύνη σὲ ὅλα. Ἡ θεία αὐτὴ ψυχὴ σᾶς νομοθέτησε ἓνα ὀρισμένο χρόνο γιὰ

δεύθητε. Ἐνα καιρὸν δακρύων ἡμῖν ἢ θεία ψυχὴ αὕτη ἐνομοθέτησεν, ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ τοῦτο πράττειν παρεγγυήσασα, ὃ καὶ νῦν ποιεῖν ἔξεστι, τῆς τῶν θρήνων οἰμωγῆς εἰς συμπαθῆ ψαλμωδίαν μετατεθείσης.

5 Ταῦτ' ἔλεγον μείζονι τῆ φωνῇ, ὡς ἂν τὸν ἦχον τῶν θρήνων ὑπερηχῆσαιμι. Εἶτα μεταστῆναι παρεκάλεσα μικρὸν ἐπὶ τὸν σύνεγγυς οἶκον, καταλειφθῆναι δέ τινας ἐξ αὐτῶν, ὧν ἡδέως ἐν τῇ ζωῇ τὴν θεραπείαν προσίετο.

Ἐν ταύταις ἦν γυνή τις τῶν εὐσχημόνων πλούτῳ καὶ γένει καὶ 10 τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ καὶ τῇ λοιπῇ περιφανείᾳ περίβλεπτος ἐν νεότητι γενομένη· καὶ συνοικισθεῖσά τινι τῶν ἐπὶ μείζονος ἀξίας καὶ βραχὺν συνοικήσασα χρόνον καὶ ἐν νέῳ τῷ σώματι τῆς συζυγίας διαζευχθεῖσα, φύλακά τε καὶ παιδαγωγὸν τῆς χηρείας τὴν μεγάλην Μακρίναν ποιησαμένη, συνῆν τὰ πολλὰ ταῖς παρθένοις τὸν πρὸς 15 ἀρετὴν βίον παρ' αὐτῶν ἐκδιδασκομένη. Οὐετιανὴ δὲ ὄνομα τῇ γυναικί, ἧς ὁ πατήρ Ἀράξιος εἰς ἦν τῶν εἰς τὴν ὕπατον συντελούντων βουλήν· πρὸς ταύτην εἶπον ἀνεπίφθονον καὶ νῦν γοῦν τὸν φαιδρότερον ἐπιβαλεῖν κόσμον τῷ σώματι καὶ λαμπραῖς ὀθόλαις κατακοσμῆσαι τὴν καθαρὰν ἐκείνην καὶ ἀκηλίδωτον σάρκα. Ἡ δὲ μαθεῖν 20 ἔφη χρῆναι, τί τῇ ἀγία περὶ τούτων καλῶς ἔχειν ἐδοκιμάσθη· μὴ γὰρ εὐαγὲς εἶναι παρὰ τὸ κεχαρισμένον αὐτῇ τι παρ' ἡμῶν γενέσθαι. Πάντως δὲ ὃ τῷ Θεῷ φίλον τε καὶ εὐάρεστον, κάκεινῃ καταθύμιον εἶναι.

Καὶ ἦν τις προτεταγμένη τοῦ χοροῦ τῆς παρθενίας ἐν τῷ τῆς 25 διακονίας βαθμῷ, Λαμπάδιον ὄνομα αὐτῇ, ἢ ἀκριβῶς, ἔφη, γινώσκειν περὶ τῶν κατὰ τὴν ταφὴν δεδογμένων ἐκείνη· ἐπεὶ δὲ ἠρόμην αὐτὴν περὶ τούτων (παροῦσα γὰρ ἔτυχε τῇ βουλευσεί), ἔφη μετὰ δακρύων ταῦτα λέγουσα.

30 Τῇ ἀγία κόσμος ὁ καθαρὸς βίος διεσπουδάσθη· τοῦτο καὶ τῆς ζωῆς ἐγκαλλώπισμα καὶ τοῦ θανάτου ἐντάφιον ἐκείνη ἐστὶ· τὰ δ' ὅσα πρὸς καλλωπισμὸν σώματος βλέπει, οὔτε ἐν τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ προσήκατο, οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν χρῆσιν ἐταμιεύσατο, ὥστε οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ἔσται τι πλέον τῆς εἰς αὐτὸ τοῦτο παρασκευῆς οὐ παρούσης.

35 Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀποκειμένοις εὐρεῖν, ἔφην ἐγώ, τῶν ἐπικοσμῆσαι τι δυναμένων τὴν ἐκφορὰν;

δάκρυα, παραγγέλλοντάς σας νὰ τὸ πράττετε τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς. Αὐτὸ μπορεῖτε νὰ κάνετε καὶ τώρα, ἂν μεταβάλετε τὶς κραυγὲς τῶν θρῆνων σὲ γλυκιὰ ψαλμωδία.

Αὐτὰ ἔλεγα μὲ ὑψωμένη φωνή, γιὰ νὰ καλύψω τὴ βοή τῶν θρῆνων. Ἐπειτα παρακίνησα νὰ μποῦν στὸ διπλανὸ σπῖτι καὶ νὰ μείνουν λίγες ἀπὸ αὐτές, ποὺ τὴν εὐχαριστοῦσε νὰ τὴν ὑπηρετοῦν ὅσο ζοῦσε.

Ἀνάμεσα σ' αὐτές ἦταν μία ἀπὸ τὶς ἐπιφανεῖς, ποὺ γιὰ τὸν πλοῦτο, τὴ γενιά, τὴ σωματικὴ ὁμορφιά της καὶ τὴ λοιπὴ κοσμικὴ λάμψη της ἦταν περιζήτητη στὰ νιάτα της. Εἶχε μπεῖ μὲ γάμο στὸ σπῖτι κάποιου μὲ μεγάλο ἀξίωμα κι ἀφοῦ ἔμεινε μαζί του λίγο χρονικὸ διάστημα, νέα ἀκόμα διαζεύχθηκε ἀπὸ αὐτόν. Ἐκανε φύλακα καὶ παιδαγωγὸ τῆς χηρείας της τὴ μεγάλη Μακρίνα καὶ ζοῦσε μαζί μὲ τὶς παρθένες μαθαίνοντας κοντὰ τους τὸ βίο τῆς ἀρετῆς. Οὐετιανὴ ἦταν τὸ ὄνομά της καὶ ὁ πατέρας της Ἀράξιος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς παράγοντες τῆς ἀνώτατης βουλῆς. Πρὸς αὐτὴν εἶπα ὅτι δὲν εἶναι τώρα τουλάχιστο κακὸ νὰ περιποιηθοῦν καλύτερα τὸ σῶμα της καὶ μὲ λαμπρὰ σάβανα νὰ στολίσουν ἐκείνη τὴν καθαρὴ καὶ ἀκηλίδωτη σάρκα. Εἶπε πὼς πρέπει νὰ ρωτήσῃ τί θεωροῦσε ἡ ἀγία καλὸ γιὰ τὴν περίστασι αὐτὴ· γιὰτὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τῆς προσφέρομε ὑπηρεσία ποὺ δὲν τὴν εὐχαριστοῦσε. Ὅπωςδὴποτε ὁμως ὅ,τι εἶναι ἀγαπητὸ κι εὐάρεστο στὸ Θεό, τὸ ἐπιθυμοῦσε κι ἐκείνη.

Ἦταν κάποια ἐπικεφαλῆς τοῦ παρθενικοῦ χοροῦ μὲ τὸ βαθμὸ τῆς διακόνισσας, ποὺ λεγόταν Λαμπάδιο. Αὐτὴ ξέρεي, εἶπε, τί ἤθελε νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ταφὴ της. Κι ὅταν τὴ ρώτησα γι' αὐτὸ (ἔτυχε νὰ εἶναι παρούσα στὴ συζήτηση), εἶπε μὲ δάκρυα τὰ ἐξῆς.

Ἡ ἀγία ἐπιδίωξε τὸ στολισμὸ τοῦ καθαρῦ βίου· αὐτὸ εἶναι καὶ τῆς ζωῆς της τὸ ἐγκαλλώπισμα καὶ τὸ ἐντάφιο σάβανό της. Ὅσα ἀφοροῦν στὸν καλλωπισμὸ τοῦ σώματος οὔτε στὴ ζωὴ της τὰ δέχτηκε οὔτε γιὰ τὴν παρούσα περίστασι τὰ φύλαξε. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ θέλομε κάτι περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι δὲν ἔχει προπαρασκευαστεῖ.

Καὶ δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε στὰ φυλαγμένα, εἶπα ἐγὼ, κάτι ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ εὐπρεπίσει τὴν ἐκφορὰ;

Ποίοις, εἶπεν, ἀποκειμένοις; Ἐν χερσὶν ἔχεις πᾶν τὸ ἀπόθετον· ἰδοὺ τὸ ἱμάτιον, ἰδοὺ τῆς κεφαλῆς ἢ καλύπτρα, τὰ τετριμμένα τῶν ποδῶν ὑποδήματα· οὗτος ὁ πλοῦτος, αὕτη ἡ περιουσία. Οὐδὲν παρὰ τὸ φαινόμενον ἐν ἀποκρύφοις ἀπόκειται κιβωτοῖς τισιν ἢ θαλάμοις ἠσφαλισμένον. Μίαν ἀποθήκην ἤδει τοῦ ἰδίου πλούτου, τὸν θησαυρὸν τὸν οὐράνιον· ἐκεῖ πάντα ἀποθεμένη, οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὑπελείπετο.

Τί οὖν, ἔφην πρὸς αὐτὴν ἐγώ, εἰ τῶν ἐμοὶ πρὸς τὴν ταφὴν ἠτοιμασμένων προσάγοιμι, μή τι τῶν ἀβουλήτων αὐτῇ διὰ τούτου γενήσεται;

Οὐκ οἶεσθαι, ἔφη, τοῦτο παρὰ γνώμην εἶναι αὐτῇ. Προσέσθαι γὰρ ἂν αὐτὴν καὶ ζῶσαν τὴν τοιαύτην παρὰ σοῦ τιμὴν κατ' ἀμφοτέρα, διὰ τε τὴν ἱερωσύνην τὴν αἰεὶ τιμίαν αὐτῇ καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως· μηδὲ γὰρ ἂν ἀλλότριον ἑαυτῆς τὸ τοῦ ἀδελφοῦ νομίσει. Διὰ τοῦτο καὶ ταῖς σαῖς χερσὶ περικοσμηθῆναι τὸ σῶμα διεκελεύσατο.

Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐδέδοκτο καὶ ἔδει περισταλῆναι ταῖς ὀθόναις τὸ ἱερὸν σῶμα ἐκεῖνο, διελόμενοι τὴν σπουδὴν ἄλλος ἄλλο τι περὶ αὐτὴν ἐπονοῦμεν. Καὶ ἐγὼ μὲν τὴν ἐσθῆτα τῶν ἐμῶν τινὶ προσαγαγεῖν ἐνεκελευσάμην, ἢ δὲ μνημονευθεῖσα Οὐετιανὴ τὴν ἀγίαν ἐκείνην κεφαλὴν ταῖς ἰδίαις χερσὶ κατακοσμοῦσα, ἐπειδὴ κατὰ τὸν αὐχένα τὴν χεῖρα ἤνεγκεν

Ἰδοὺ, φησί, πρὸς ἐμὲ βλέψασα, οἷος περιδέριαιος κόσμος τῆς ἀγίας ἐξήρτηται.

Καὶ ἅμα τοῦτο λέγουσα ἐκλύσασα τὸν δεσμὸν ἐκ τοῦ κατόπιν προέτεινε τὴν χεῖρα καὶ δείκνυσί μοι σιδήρεον τοῦ σταυροῦ τύπον καὶ δακτύλιόν τινα τῆς αὐτῆς ὕλης, ἅπερ ἀμφοτέρα λεπτῆς ὀρμιᾶς ἐξημμένα ἐπὶ τῆς καρδίας διὰ παντὸς ἦν. Καὶ ἐγὼ εἶπον.

Κοινὸν γενέσθω τὸ κτῆμα. Καὶ σὺ μὲν ἔχε τὸ τοῦ σταυροῦ φυλακτήριον, ἐμοὶ δὲ ἀρκέσει ἢ τοῦ δακτυλίου κληρονομία.

Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς τούτου σφραγίδος ὁ σταυρὸς ἐγκεχάρακτο, ᾧ ἐνατενίσασά φησι πάλιν πρὸς ἐμὲ ἡ γυνή.

Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ σοι γέγονεν ἢ ἐκλογὴ τοῦδε τοῦ κτήματος.

Ποιά φυλαγμένα; εἶπε· ὅ,τι ἔχει φυλαχτεῖ τὸ ἔχεις στὰ χέρια σου. Νά, τὸ ἱμάτιο· νά, τὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, τὰ τριμμένα παπούτσια της. Νά, ὁ πλοῦτος της· νά, ἡ παρουσία της. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ πὺ βλέπεις τίποτε δὲ φυλάγεται σὲ κρυμμένες κασέλες οὔτε εἶναι κλειδωμένο σὲ ἀποθήκες. Μιὰ ἀποθήκη τοῦ πλούτου της γνώριζε, τὸ οὐράνιο θησαυροφυλάκιο²⁴. Ἐκεῖ φύλαξε τὰ πάντα καὶ στὴ γῆ δὲν ἔχει μείνει τίποτε.

«Ἄν φέρω, τῆς εἶπα, ὅ,τι ἔχω ἐτοιμάσει ἐγὼ γιὰ τὴν ταφή μου, θὰ κάνουμε μήπως κάτι πὺ δὲν ἤθελε;

Δὲν νομίζω, εἶπε, ὅτι αὐτὸ θὰ εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ ὅ,τι ἤθελε. Γιατὶ θὰ τὴ δεχόταν καὶ στὴ ζωὴ της τὴν τιμὴ αὐτὴ ἀπὸ σένα τόσο γιὰ τὴν ἱερωσύνη πὺ τιμοῦσε πάντοτε, ὅσο καὶ γιὰ τὸ κοινὸ σας αἷμα. Δὲ θὰ νόμιζε ξένο ἀπὸ αὐτὴν ὅ,τι εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ της. Γι' αὐτὸ καὶ παράγγειλε νὰ στολίσεις τὸ σῶμα της μὲ τὰ δικά σου χέρια.

Ἄφοῦ πήραμε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση κι ἔπρεπε νὰ τυλίξουμε μὲ τὰ σεντόνια ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ σῶμα, μοιράσαμε τὰ καθήκοντα καὶ καθένας ἔκανε γι' αὐτὴν τὸ δικό του. Διέταξα κάποιον ἀπὸ τοὺς δικούς μου νὰ φέρει τὴν ἐσθήτα, ἐνῶ ἡ Οὐετιανή, πὺ ἀνέφερα, στολίζοντας μὲ τὰ χέρια της τὴν ἀγία ἐκείνη κεφαλή, ὅταν ἔφερε τὸ χέρι στὸ λαιμό της μὲ κοιτάζει καὶ λέει.

Νά, τί λογιῆς περιδέрайο κρέμεται ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῆς ἀγίας.

Καὶ ὅταν τὸ εἶπε αὐτό, λύνοντας ἀπὸ πίσω τὸ κούμπωμα ἄπλωσε τὸ χέρι καὶ μοῦ δείχνει ἓνα σιδερένιο σταυρὸ κι ἓνα δαχτυλίδι ἀπὸ τὴν ἴδια ὕλη, πὺ κρεμασμένα καὶ τὰ δύο ἀπὸ λεπτὴ ἀλυσίδα ἦταν πάντα πάνω στὴν καρδιά της. Κι ἐγὼ εἶπα.

Ἄς τὰ πάρομε ἐμεῖς· ἐσὺ κράτησε τὸ φυλαχτὸ τοῦ σταυροῦ· ἐμένα μοῦ φτάνει ἡ κληρονομία τοῦ δαχτυλιδιοῦ.

Ἐξάλλου καὶ στοῦ δαχτυλιδιοῦ τὴ σφραγίδα ἦταν χαραγμένος ὁ σταυρός. Τὸ κοίταξε ἡ γυναίκα καὶ μοῦ λέει πάλι.

Δὲν εἶναι ἄσκοπη ἡ ἐκλογή αὐτοῦ τοῦ ἀναμνηστικοῦ. Στὴ σφενδόνη τὸ δαχτυλίδι εἶναι κοῖλο καὶ εἶναι κρυμμένο

Κοῖλος γὰρ κατὰ τὴν σφενδόνην ἐστὶν ὁ δακτύλιος καὶ ἐν αὐτῷ ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς κατακέκρυπται· καὶ οὕτως ἄνωθεν ἢ σφραγὶς τῷ ἰδίῳ τύπῳ μνηύει τὸ ὑποκείμενον.

Ὡς δὲ καὶ περικαλυφθῆναι τῇ ἐσθῆτι τὸ καθαρὸν σῶμα καιρὸν 5 ἦν κάμοι τὴν διακονίαν ταύτην ἢ ἐντολὴ τῆς μεγάλης ἀναγκαίαν ἐποίει, παροῦσα τῷ ἔργῳ καὶ συνεφαπτομένη ἢ τῆς μεγάλης ἐκείνης κληρονομίας ἡμῖν κοινωνήσασα.

Μὴ παραδράμης, φησὶν, ἀνιστόρητον τὸ μέγιστον τῶν ὑπὸ τῆς ἀγίας ταύτης κατορθωθέντων θαυμάτων.

10 Τί τοῦτο; ἔφην ἐγώ. Ἡ δὲ μέρος τι τοῦ στήθους παραγυμνώσασα,

Ὅρας, ἔφη, τὸ λεπτὸν τοῦτο καὶ ἀφανὲς ὑπὸ τὴν δέρριν σημεῖον; Στίγματι προσέοικε διὰ λεπτῆς ραφίδος ἐγγενομένῳ.

Καὶ ἅμα τὸν λύχνον ἐγγύτερον ἐποίει τοῦ δεικνυμένου μοι τόπου. 'Τί οὖν', εἶπον, 'θαυμαστόν, εἰ ἀφανεῖ τινι σημείῳ τὸ σῶμα κατὰ τοῦτο 15 τὸ μέρος ἔστικται;'

Τοῦτο, φησί, τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ βοηθείας μνημόσυνον τῷ σώματι λείπεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφυ ποτέ τι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο πάθος ἀνιαρὸν καὶ κίνδυνος ἦν ἢ ἀνατιμηθῆναι τὸν ὄγκον ἢ πάντῃ καὶ πάντως εἰς ἀνήκεστον προελθεῖν τὸ κακόν, εἰ τοῖς 20 κατὰ τὴν καρδίαν τόποις πελάσειεν, ἐδέετο μὲν ἢ μήτηρ, φησί, πολλὰ καὶ ἰκέτευε παραδέξασθαι τοῦ ἱατροῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς καὶ ταύτης ἐκ Θεοῦ τῆς τέχνης ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων καταδειχθείσης. Ἡ δὲ τὸ γυμνῶσαί τι τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἄλλοτρίοις τοῦ πάθους χαλεπώτερον κρίναςα, 25 ἐσπέρας καταλαβούσης, ἐπειδὴ τῇ μητρὶ τὴν συνήθη διὰ τῶν χειρῶν ὑπηρεσίαν ἐπλήρωσεν, ἐντὸς γενομένη τοῦ παναγιαστηρίου, παννύχιον προσπίπτει τῷ Θεῷ τῶν ἰάσεων καὶ τὸ ἄπορρυὲν τῶν ὀφθαλμῶν ὕδωρ πρὸς τὴν γῆν ἀναχέασα τῷ ἐκ τῶν δακρῦων πηλῷ φαρμάκῳ πρὸς τὸ πάθος ἐχρήσατο· τῆς 30 δὲ μητρὸς ἄθύμως διακειμένης καὶ πάλιν ἐνδοῦναι τῷ ἱατρῷ

ἐκεῖ κομμάτι ἀπὸ τὸ ξύλο τῆς ζωῆς. Κι ἔτσι ἀπὸ ἐπάνω ἡ σφραγίδα μὲ τὸ σημεῖο ποὺ ἔχει φανερώνει αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀπὸ κάτω.

Καὶ καθῶς ἦταν καιρὸς νὰ τυλιχτεῖ μέσα στὴν ἐσθήτα τὸ καθαρὸ σῶμα καὶ ἡ ἐντολὴ τῆς μεγάλης μοῦ ἔκανε ὑποχρωστικὴ αὐτὴ τὴ διακονία, ἡ μέτοχος ἐκείνης τῆς μεγάλης κληρονομίας ποὺ μοῦ παραστεκόταν καὶ μὲ βοηθοῦσε μοῦ λέει.

Μὴν ἀφήσεις ἀμνημόνευτο τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ πέτυχε αὐτὴ ἡ ἀγία.

Ποιό εἶναι αὐτό; εἶπα ἐγώ. Ἐκείνη γύμνωσε σ' ἓνα μέρος τὸ στῆθος καὶ εἶπε.

Βλέπεις τὸ λεπτὸ καὶ ἀδιόρατο αὐτὸ σημεῖο κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα; Μοιάζει μὲ τρύπημα ποὺ ἔγινε ἀπὸ λεπτὴ βελόνα.

Ταυτόχρονα ἔφερε τὸ λυχνάρι κοντύτερα στὸ μέρος ποὺ μου ἔδειχνε. Ἐπισημαίνοντας τὸ ἀξιοθαύμαστο, εἶπα, ἂν ἔχει τὸ σῶμα της σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἓνα ἀόρατο στίγμα;

Αὐτό, λέει, εἶναι ἀνάμνηση ποὺ ἔμεινε στὸ σῶμα τῆς μεγάλης βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Ἐβγαλε κάποτε στὸ μέρος αὐτὸ ἓνα ἐπώδυνο σπειρὶ καὶ ἦταν κίνδυνος ἢ νὰ ἀνοιχτεῖ ὁ ὄγκος ἢ ὅπωςδήποτε νὰ ἐξελιχθεῖ τὸ κακὸ σὲ ἀθεράπευτο, ἂν πλησίαζε στὴν περιοχὴ τῆς καρδιάς. Τὴν παρακαλοῦσε, λέει, θερμὰ ἡ μητέρα καὶ τὴν ικέτευε νὰ δεχτεῖ τὴ φροντίδα τοῦ γιαιτροῦ, γιαιτὶ κι αὐτὴ ἡ ἐπιστῆμη φανερώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ γιαι τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἐκείνη ὁμως κρίνοντας ὅτι τὸ νὰ γυμνώσει ἓνα μέρος τοῦ σώματός της μπροστὰ σὲ μάτια ξένα ἦταν χειρότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπασχε, ὅταν ἦρθε τὸ βράδυ, ἀφοῦ τελείωσε τὴ συνηθισμένη ὑπηρεσία ποὺ πρόσφερε στὴ μητέρα της, μπαίνοντας μέσα στὸ παναγιαστήριο, γονατίζει ὄλονυχτὶς μπροστὰ στὸ Θεὸ τῶν ἰάσεων καὶ ἀνακατεύοντας μὲ τὴ γῆ τὸ νερὸ ποὺ ἔτρεξε ἀπὸ τὰ μάτια της, χρησιμοποίησε γιαι τὸ πόνεμά της τὸν πηλὸ τῶν δακρῦων της. Καὶ ἐνῶ ἡ μητέρα της στενοχωριόταν καὶ τὴν παρακαλοῦσε καὶ πάλι νὰ ὑποχωρήσει καὶ νὰ δεχτεῖ τὸν γιαιτρό, ἐκείνη ἔλεγε· Ἐἶ-

παρακαλούσης, ἀρκεῖν ἔλεγε πρὸς θεραπείαν ἑαυτῆ τοῦ κα-
 κου, εἰ τῆ ἰδίᾳ χειρὶ ἢ μήτηρ ἐπιβάλοι τῷ τόπῳ τὴν ἀγίαν
 σφραγίδα. Ὡς δὲ ἐντὸς ἐποιήσατο τοῦ κόλπου τὴν χειρα ἢ
 5 μήτηρ, ἐφ' ᾧ τε περισφραγίσαι τὸ μέρος, ἢ μὲν σφραγὶς ἐνήρ-
 γει, τὸ δὲ πάθος οὐκ ἦν. Ἀλλὰ τοῦτο, φησί, τὸ βραχὺ σημεῖον
 καὶ τότε ἀντὶ τοῦ φρικτοῦ ἐωράθη ὄγκου καὶ μέχρι τέλους πε-
 ράμεινεν, ὡς ἂν, οἶμαι, τῆς θείας ἐπισκέψεως μνημόσυνον εἶη
 πρὸς ἀφορμὴν καὶ ὑπόθεσιν τῆς διηνεκοῦς πρὸς τὸν Θεὸν εὐ-
 χαριστίας.

10 Ἐπεὶ δὲ πέρας εἶχεν ἡμῖν ἢ σπουδὴ καὶ ἐκ τῶν ἐνόητων περιε-
 κοσμήθη τὸ σῶμα, πάλιν φησὶν ἢ διάκονος

Μὴ πρέπει νυμφικῶς ἐσταλμένην αὐτὴν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν
 παρθένων ὀραῖσθαι. Ἀλλ' ἔστι μοι, φησί, τῆς μητρὸς τῆς ὑμε-
 15 τέρας τῶν φαιῶν πεφυλαγμένον ἱμάτιον, ὃ ἄνωθεν ἐπιβληθῆ-
 ναι καλῶς ἔχειν φημί, ὡς ἂν μὴ τῷ ἐπεισάκτω διὰ τῆς ἐσθῆ-
 τος κόσμῳ τὸν ἱερὸν τοῦτο κάλλος λαμπρύνοιτο.

Ἐκράτει τὰ δεδογμένα καὶ τὸ ἱμάτιον ἐπεβλήθη· ἢ δὲ ἔλαμπε καὶ ἐν
 τῷ φαιῷ, τῆς θείας, οἶμαι, δυνάμεως καὶ ταύτην προσθείσης τὴν χά-
 ριν τῷ σώματι, ὥστε κατὰ τὴν τοῦ ἐνυπνίου ὄψιν ἀκριβῶς αὐγὰς τι-
 20 νας ἐκ τοῦ κάλλους ἐκλάμπειν δοκεῖν.

Ὡς δὲ ἡμεῖς ἐν τούτοις ἤμεν καὶ αἱ ψαλμωδίαί τῶν παρθένων
 τοῖς θρήνοις καταμιχθεῖσαι περιήχουν τὸν τόπον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν
 κύκλῳ πανταχόθεν ἀθρόως τῆς φήμης διαχεθείσης πάντες οἱ πε-
 ριοικοῦντες ἐπὶ τὸ πάθος συνέρρεον, ὡς μηκέτι τὸ προαύλιον ἱκανὸν
 25 εἶναι χωρεῖν τοὺς συντρέχοντας. Τῆς οὖν παννυχίδος περὶ αὐτὴν ἐν
 ὑμνωδαίαις καθάπερ ἐπὶ μαρτύρων πανηγύρεως τελεσθείσης, ἐπειδὴ
 ὄρθρος ἐγένετο, τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἐκ πάσης τῆς περιοικίδος συρ-
 ρυέντων ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν ἐπεθορύβει ταῖς οἰμωγαῖς τὴν
 ψαλμωδίαν· ἐγὼ δὲ καίτοι γε κακῶς τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς
 30 διακειόμενος, ὁμως ἐκ τῶν ἐνόητων ἐπενόουν, ὡς ἦν δυνατόν, μηδὲν
 τῶν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ κηδεῖα πρεπόντων παραλειφθῆναι. Ἀλλὰ δια-
 στήσας κατὰ γένος τὸν συρρυέντα λαὸν καὶ τὸ ἐν γυναιξὶ πλῆθος τῶ
 τῶν παρθένων συγκαταμίξας χορῷ, τὸν δὲ τῶν ἀνδρῶν δῆμον τῷ
 τῶν μοναζόντων τάγματι, μίαν ἐξ ἐκατέρων εἰσθηθὸν τε καὶ ἑναρ-

ναι ἄρκετὸ γιὰ νὰ τῆ θεραπεία τοῦ κακοῦ, ἂν ἡ μητέρα κάνει μὲ τὸ χέρι της στὸν τόπο αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ. "Ὅταν ἡ μητέρα της ἔβαλε μέσα στὸν κόρφο της τὸ χέρι της γιὰ νὰ σφραγίσει τὸ μέρος, τὸ σφράγισμα γινόταν, πόνεμα ὅμως δὲν ὑπῆρχε. Ἄλλὰ στὴ θέση τοῦ φρικτοῦ ἐκείνου ὄγκου εἶδαμε, εἶπε, αὐτό, τὸ μικρὸ σημάδι ποῦ ἔμεινε ὡς τὸ τέλος, γιὰ νὰ θυμίζει τὴ θεία ἐπέμβαση καὶ νὰ εἶναι ἀφορμὴ καὶ θέμα ἀδιάκοπης εὐχαριστίας πρὸς τὸ Θεό.

"Ὅταν τελειώσαμε τὸ ἔργο μας καὶ περιποιηθῆκαμε τὸ σῶμα μὲ ὅ,τι εἶχαμε, μᾶς λέει πάλι ἡ διακόνισσα.

Δὲν πρέπει νὰ τῆ δοῦν οἱ μοναχὲς στολισμένη σὰ νύφη. Ἄλλὰ ἔχω φυλάξει ἓνα σκοῦρο ἱμάτιο τῆς μητέρας σας, ποῦ εἶναι καλὸ νὰ τὸ ρίξομε ἐπάνω της, γιὰ νὰ μὴ στολιστεῖ μὲ τὸν παράξενο αὐτὸ στολισμὸ τῆς ἐσθήτας τὸ ἱερὸ αὐτὸ κάλλος.

Τηροῦσε ὅσα εἶχαν ἀποφασιστεῖ καὶ τῆς ρίξαμε τὸ ἱμάτιο. Αὐτὴ ὅμως ἔλαμπε καὶ μέσα στὰ σκοῦρα καὶ νομίζω ὅτι ἡ θεία δύναμη εἶχε προσθέσει στὸ σῶμα της τὴ χάρη αὐτή, ὥστε ἀκριβῶς σύμφωνα μὲ τὸ ὄνειρό μου νὰ φαίνεται ὅτι ἔβγαινε μιὰ ἀκτινοβολία ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της.

Κι ἐνῶ ἐμεῖς ἀσχολούμαστε μ' αὐτὰ καὶ ἀντιλαλοῦσε ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὶς ψαλμωδίες τῶν παρθένων ἀνάμικτες μὲ τοὺς θρήνους, δὲν ξέρω πῶς ἀπὸ παντοῦ ὀλόγυρα, καθὼς ξαφνικὰ εἶχε διάδοθεῖ ἡ φῆμη, μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ περίοικοι στὸ θάνατό της, ὥστε τὸ προαὔλιο δὲν ἦταν ἄρκετὸ νὰ χωρέσει τοὺς μαζεμένους. Ἀφοῦ λοιπὸν τελέσαμε γύρω της ὀλονύκτια ἀγρυπνία μὲ ὕμνους ὅπως σὲ πανήγυρη μαρτύρων, ὅταν χάραξε ἡ αὐγή, τὸ πλῆθος, ὅσων εἶχαν μαζευτεῖ ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μαζί, τάραζαν μὲ τοὺς θρήνους τοὺς τὴν ψαλμωδία. Ἐγὼ μολονότι ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴ συμφορὰ ἦταν σὲ κακὴ κατάσταση, προσπαθοῦσα κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ μὴ λείψει τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε κατὰ τὴν κηδεῖα αὐτή. Χώρισα κατὰ φύλο τὸ λαὸ ποῦ εἶχε μαζευτεῖ κι ἀφοῦ ἀνάμιξα τὶς γυναῖκες μὲ τὶς μοναχὲς καὶ τοὺς ἄντρες μὲ τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν, ἐπέτυχα ἀπὸ τὰ δύο μέρη ν' ἀποτελεστεῖ μιὰ εὐρυθμὴ καὶ ἀρμονι-

μόνιον καθάπερ ἐν χοροστασίᾳ τὴν ψαλμωδίαν γίνεσθαι παρε-
 σκεύασα διὰ τῆς κοινῆς πάντων συνωδίας εὐκόσμως συγκεκραμέ-
 νην· ὡς δὲ προῆει κατ' ὀλίγον ἢ ἡμέρα καὶ ἐστενοχωρεῖτο πᾶς ὁ περὶ
 τὴν ἐσχατιὰν τόπος τῷ πλήθει τῶν συρρυνέντων, παραστάς ὁ τῶν
 5 τόπων ἐκείνων διὰ τῆς ἐπισκοπῆς προεστῶς (Ἀράξιος ὄνομα αὐτῷ·
 παρῆν γὰρ σὺν παντὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης πληρώματι), προάγειν ἡρέ-
 μα παρεκάλει τὸ σκῆνωμα ὡς πολλοῦ τε ὄντος τοῦ μεταξὺ διαστή-
 ματος καὶ τοῦ πλήθους πρὸς τὴν ὀξυτέραν κίνησιν ἐμποδῶν γενησο-
 μένου, καὶ ἅμα ταῦτα λέγων προσεκαλεῖτο πάντας τοὺς τῆς ἱερωσύ-
 10 νης αὐτῷ συμμετέχοντας, ὡς ἂν δι' ἐκείνων κομισθεῖν τὸ σκῆνωμα.

Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐδέδοκτο καὶ ἐν χερσὶν ἦν ἡ σπουδὴ, ὑποβὰς τὴν
 κλίνην ἐγὼ κάκεῖνον ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος προσκαλεσάμενος, ἄλλων
 τε δύο τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τετιμημένων τὸ ὀπίσθιον τῆς κλίνης μέρος
 ὑπολαβόντων, ἦειν τοῦ πρόσω ἐχόμενος βάδην, ὡς εἰκός, καὶ κατ'
 15 ὀλίγον ἡμῖν γινομένης τῆς κινήσεως. Τοῦ γὰρ λαοῦ περὶ τὴν κλίνην
 πεπυκνωμένου καὶ πάντων ἀπλήστως ἐχόντων τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου
 θεάματος οὐκ ἦν εὐπορον ἐν εὐκολίᾳ τὴν πορείαν ἡμῖν διανύεσθαι·
 προηγεῖτο δὲ καθ' ἑκάτρων μέρος διακόνων τε καὶ ὑπηρετῶν
 πλῆθος οὐκ ὀλίγον στοιχηδὸν τοῦ σκηνώματος προπομπεύοντες, ἐκ
 20 κηροῦ λαμπάδας διὰ χειρὸς ἔχοντες πάντες, καὶ ἦν τις μυστικὴ πομ-
 πῆ τὸ γινόμενον, ὁμοφώνως τῆς ψαλμωδίας ἀπ' ἄκρων ἐπὶ ἐσχά-
 τους καθάπερ ἐν τῇ τῶν τριῶν παίδων ὑμνωδίᾳ μελωδουμένης.
 Ἐπτά δὲ ὄντων ἢ ὀκτὼ τῶν ἐν μέσῳ σταδίων ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς ἐπὶ
 τὸν τῶν ἀγίων μαρτύρων οἶκον, ἐν ᾧ καὶ τὰ τῶν γονέων ἀπόκειτο
 25 σώματα, διὰ πάσης σχεδὸν τῆς ἡμέρας μόλις τὴν ὁδὸν διηνούσαμεν.
 Οὐ γὰρ εἶα τὸ πλῆθος τό τε συνερχόμενον καὶ τὸ αἰεὶ προσγινόμενον
 κατὰ γνώμην τὴν πρόοδον γίνεσθαι. Ἐπειδὴ οὖν ἐντὸς τῶν θυρῶν
 τοῦ οἴκου κατέστημεν, ἀποθέμενοι τὴν κλίνην τὰ πρῶτα εἰς προσευ-
 χὴν ἐτρεπόμεθα· ἢ δὲ εὐχὴ θρήνων γίνεται ἀφορμὴ τῷ λαῷ. Τῆς γὰρ
 30 ψαλμωδίας κατασιγασθείσης ἐπειδὴ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο πρόσωπον αἱ
 παρθένοι προσέβλεψαν καὶ ἡ σορὸς ἤδη τῶν γονέων ἀπεκαλύπτετο,
 ἐν ἧ καταθέσθαι δεδογμένον ἦν, μιᾶς τινος ἀτάκτως ἐκβοησάσης,
 ὅτι οὐκέτι μετὰ τὴν ὥραν ταύτην τὸ θεοειδὲς τοῦτο προσβλέψομεν
 πρόσωπον, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι τὸ ἴσον μετ' αὐτῆς ἐξεβόησαν,

25. Δαν. 3,51.

26. Χίλια πεντακόσια περίπου μέτρα.

κή ψαλμωδία ὅπως στοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν συγκροτημένη με κοσμιότητα ἀπὸ τὸ κοινὸ ψάλσιμο ὄλων. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἡμέρα λίγο λίγο κι εἶχε γεμίσει ἀσφυκτικὰ ὁ ἀπόμακρος ἐκεῖνος τόπος ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μαζεμένων ἔφτασε ὁ προϊστάμενος ἐπίσκοπος τῶν τόπων ἐκείνων (Ἀράξιος ἦταν τὸ ὄνομά του κι εἶχε ἔρθει με ὄλο τὸν ἱερὸ κλῆρο) καὶ παρακαλοῦσε νὰ πηγαίνει ἡρεμα τὸ σκῆνωμα, γιατί ἦταν πολὺ τὸ μεταξὺ διάστημα καὶ τὸ πλῆθος γιὰ μιὰ γρήγορη κίνηση θὰ γινόταν ἐμπόδιο. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια προσκαλοῦσε ὄλους ὅσοι μετεῖχαν μαζί του στὴν ἱερωσύνη, γιὰ νὰ μεταφέρουν ἐκεῖνοι τὸ σκῆνωμα.

Ἄφοῦ ἀποφασίστηκε ἔτσι καὶ ἦταν νὰ τὴ σηκώσουμε, σήκωσα ἐγὼ τὴν κλίνη καὶ κάλεσα κι ἐκεῖνον ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος κι ἀφοῦ κι ἄλλοι δύο τιμημένοι κληρικοὶ κράτησαν τὸ πίσω μέρος τοῦ κρεβατιοῦ, προχώρησα περπατώντας σιγά, ὅπως ἔπρεπε, καὶ ἡ πορεία μας γινόταν ἀργά. Γιατὶ ὁ λαὸς ἦταν πυκνὸς γύρω ἀπὸ τὴν κλίνη καὶ ὄλοι δὲ χόρταιναν αὐτὸ τὸ ἱερὸ θέαμα καὶ δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ διανύσομε εὐκόλα τὴν πορεία μας. Προπορευόταν ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ὄχι μικρὸ πλῆθος διάκονοι καὶ ὑπηρέτες ποὺ πήγαιναν μπροστὰ ἀπὸ τὸ σκῆνωμα στὴν πομπὴ στοιχημένοι, κρατώντας ὄλοι στὰ χέρια λαμπάδες ἀπὸ κηρί. Καὶ ὄλο αὐτὸ ποὺ γινόταν ἦταν μιὰ μυστικὴ πομπὴ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη κι ἐπικρατοῦσε μιὰ μελωδία ὅπως ἡ ὕμνωδία τῶν τριῶν παιδῶν²⁵. Κι ἐνῶ ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἄκρη ἐκείνη ὡς τὸν οἶκο τῶν μαρτύρων ὅπου ἦταν καὶ τὰ σώματα τῶν γονέων ἦταν ἑπτὰ ἢ ὄχτῶ στάδια²⁶, μόλις μπορέσαμε νὰ κάνομε τὸ δρόμο αὐτὸ ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα. Δὲν ἄφηνε τὸ πλῆθος ποὺ ἀκολουθοῦσε καὶ τὸ ἄλλο ποὺ ὀλοένα προσθέτονταν νὰ προχωρήσομε ὅπως θέλαμε. Ὅταν περάσαμε τὴν πόρτα τοῦ οἴκου, ἀποθέσαμε τὴν κλίνη καὶ πρῶτα ἐπιδοθήκαμε στὴν προσευχή. Ἡ προσευχή μας ἔγινε ἀφορμὴ θρήνου γιὰ τὸ λαό. Γιατί, ὅταν σταμάτησε ἡ ψαλμωδία καὶ ἀντίκρισαν οἱ παρθένες τὸ ἱερό της πρόσωπο καὶ φανερονόταν πιά ἡ σορὸς τῶν γονέων ποὺ κοντὰ της ἦταν ἀποφασισμένο νὰ καταθέσομε τὸ σκῆνος της, ἔβαλε κάποια μιὰν ἄτοπη κραυγὴ, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ δὲν θὰ ξαναδοῦμε πιά τὸ θεῖο αὐτὸ πρόσωπο. Ὅμοια φωνὴ ἔβαλαν καὶ οἱ ἄλλες παρθένες καὶ πέρασε μιὰ ἄτακτη σύγχυση τὴν κόσμια ἐκείνη καὶ ἱεροπρεπὴ ψαλμωδία, καθὼς ὄλοι ταραχτήκαν

σύγχυσις ἄτακτος τὴν εὐτακτον ἐκείνην καὶ ἱεροπρεπῆ ψαλμωδίαν διέχεε, πάντων πρὸς τὴν τῶν παρθένων οἰμωγὴν ἐπικλασθέντων. Μόγις δέ ποτε καὶ ἡμῶν τὴν σιωπὴν διανευόντων καὶ τοῦ κήρυκος εἰς εὐχὴν ὑφηγουμένου καὶ τὰς συνήθεις ἐμβοῶντος τῇ ἐκκλησίᾳ
5 φωνάς, κατέστη πρὸς τὸ σχῆμα τῆς εὐχῆς ὁ λαός.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρέπον ἢ προσευχὴ πέρας ἔλαβε, φόβος μέ τις τῆς θείας ἐντολῆς εἰσέρχεται τῆς κωλυούσης πατρὸς ἢ μητρὸς ἀνακαλύπτειν ἀσχημοσύνην. 'Καὶ πῶς', ἔφην, 'ἔξω τοῦ τοιούτου γενήσομαι κατακρίματος, ἐν τοῖς τῶν γονέων σώμασι βλέπων τὴν κοι-
10 νὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσχημοσύνην, διαπεπτωκότων ὡς εἰκὸς καὶ λελυμένων καὶ εἰς εἰδεχθῆ καὶ δυσάντητον ἀμορφίαν μεταβληθέντων;' Ταῦτα δέ μοι λογιζομένῳ καὶ τῆς τοῦ Νῶε κατὰ τοῦ παιδὸς ἀγανακτήσεως ἐπιτεινούσης τὸν φόβον, συμβουλεύει τὸ πρακτέον ἢ ἱστορία τοῦ Νῶε. Ἐπεκαλύφθη γὰρ σινδόφι καθαρᾷ
15 πρὶν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν γενέσθαι τὰ σώματα τῇ τοῦ πώματος ἐπάρσει καθ' ἐκάτερον ἄκρον τῆς σινδόφου ἀντεισιούσης· καὶ οὕτως ὑποκρυφθέντων τῇ σινδόφι τῶν σωμάτων ἀράμενοι τῆς κλίνης τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα ἐγὼ τε καὶ ὁ μνημονευθεὶς τῶν τόπων ἐπίσκοπος τῇ μητρὶ παρακατεκλίναμεν κοινήν ἀμφοτέραις πληροῦντες εὐ-
20 χὴν. Τοῦτο γὰρ παρὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν συμφώνως ἀμφοτέραι τὸν Θεὸν ἠτοῦντο, ἀνακραθῆναι μετὰ τὸν θάνατον ἀλλήλοις τὰ σώματα καὶ τὴν κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ ζωῇ κοινωνίαν μηδὲ ἐν τῷ θανάτῳ διαζευχθῆναι.

Ἐπεὶ δὲ πάντα ἡμῖν τὰ ἐν τῇ κηδεῖᾳ νενομισμένα πεπλήρωτο
25 καὶ ἔδει πάλιν τῆς ἐπανόδου γενέσθαι, ἐπιπεσὼν τῷ τάφῳ καὶ τὴν κόνιν ἀσπασάμενος εἰχόμεν πάλιν τῆς ὁδοῦ κατηφῆς τε καὶ δεδακρυμένος, λογιζόμενος ὅσου ἀγαθοῦ διεζεύχθη ὁ βίος. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν ἀνὴρ τις τῶν ἐν στρατείᾳ λαμπρῶν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν ἔχων ἐν πολίχνῃ τινὶ τῶν κατὰ τὸν Πόντον, ἣ Σεβαστόπολις ὄνομα,
30 μετὰ τῶν ὑπηκόων ἐνδαισιώμενος ἀπήντησέ τε φιλοφρόνως κατ' αὐτὴν γενομένῳ καὶ τὴν συμφορὰν ἀκούσας καὶ χαλεπῶς ἐνεγκῶν (ἦν γὰρ δὴ τῶν ἐκ γένους ἡμῖν οἰκείων τε καὶ ἐπιτηδείων), προσέθηκέ μοι τι διήγημα τοῦ κατ' αὐτὴν θαύματος, ὃ δὴ καὶ μόνον ἐγγράψας τῇ ἱστορίᾳ, καταπαύσω τὴν συγγραφὴν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπαυσάμεθα

ἀπὸ τὸ θρῆνο τῶν παρθένων. Μὲ δυσκολία κάποτε, μετὰ ἀπὸ δικό μου νεῦμα νὰ κάνουν σιωπὴ καὶ μὲ τὴν ὑπόδειξη τοῦ κήρυκα γιὰ προσευχὴ καὶ φωνάζοντας μέσα στὴν ἐκκλησία τὶς συνηθισμένες ἐπικλήσεις, ἔλαβε ὁ λαὸς τὴ στάση τῆς προσευχῆς.

Κι ὅταν ἡ προσευχὴ ἔλαβε τὸ τέλος ποῦ ἔπρεπε, μὲ κατέλαβε ἓνας φόβος τῆς θείας ἐντολῆς ποῦ ἐμπόδιζε νὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀσχημοσύνη τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας. Πῶς θὰ μπορέσω, εἶπα, ν' ἀποφύγω αὐτὸ τὸ κατάκριμα, παρατηρώντας στὰ σώματα τῶν γονέων τὴν κοινὴ ἀσχημοσύνη τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποῦ, ὅπως εἶναι φυσικὸ, εἶχαν ἐξαρθρωθεῖ καὶ διαλυθεῖ καὶ εἶχαν μεταβληθεῖ σὲ ἄσχημο καὶ δύσμορφο θέαμα; Καὶ ἐνῶ σκεφτόμουν αὐτὰ καὶ ἡ ἀγανάκτηση τοῦ Νῶε κατὰ τοῦ γιοῦ του²⁷ ἐπέτεινε τὸ φόβο μου, ἡ ἱστορία τοῦ Νῶε μὲ συμβουλεύει τὸ πρακτέο. Πρὶν ἀντικρίσομε τὰ σώματά τους, καλύφθηκαν μὲ καθαρὸ σεντόνι, ποῦ ἀμέσως μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ καλύμματος ἔμπαινε τὸ σεντόνι ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἄκρη. Κι ἀφοῦ σκεπάστηκαν ἔτσι τὰ σώματα μὲ τὸ σεντόνι, σηκώνοντας ἀπὸ τὴν κλίνη τὸ ἱερὸ ἐκεῖνο σῶμα ἐγὼ καὶ ὁ τοπικὸς ἐπίσκοπος ποῦ ἀνέφερα, τὸ ξαπλώσαμε δίπλα στὴ μητέρα, ἀπαγγέλλοντας κοινὲς καὶ γιὰ τὶς δύο εὐχές. Αὐτὸ σ' ὄλη τους τὴ ζωὴ ζητοῦσαν κι οἱ δύο ἀπὸ τὸ Θεό, ν' ἀνταμώσουν τὰ σώματά τους τὸ ἓνα τὸ ἄλλο μετὰ τὸ θάνατο καὶ νὰ μὴ διασπαστεῖ οὔτε στὸ θάνατο ὁ σύνδεσμός τους στὴ ζωὴ.

Ἄφοῦ ἐκπληρώσαμε ὅλα τὰ καθιερωμένα γιὰ τὴν ἐκφορὰ κι ἔπρεπε πάλι νὰ ἐπιστρέψομε, ἔπεσα πάνω στὸν τάφο κι ἀφοῦ ἀσπάστηκα τὸ χῶμα, πῆρα πάλι τὸ δρόμο σκυφτὸς καὶ δακρυσμένος· συλλογιζόμενον τί ἀγαθὸ χάθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ. Στὸ δρόμο μου κάποιος ἐπιφανῆς ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς ποῦ εἶχε μιὰ στρατιωτικὴ διοίκηση σὲ μιὰ πολίχνη στὸν Πόντο, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα εἶναι Σεβαστόπολις, ποῦ ζοῦσε μαζί μὲ τοὺς ὑπηκόους του, μὲ ὑποδέχτηκε φιλόφρονα ὅταν ἔφτασα ἐκεῖ. Στενοχωρήθηκε πολὺ ὅταν ἄκουσε τὴ συμφορὰ (ἦταν ἀπὸ τὴ γενιά μας, συγγενῆς καὶ φίλος) καὶ μοῦ εἶπε κι αὐτὸς κοντὰ στοὺς ἄλλους γι' αὐτὴν ἓνα θαῦμα ποῦ εἶχε κάνει· αὐτὸ καὶ μόνο θὰ περιλάβω στὴν ἱστορία μου καὶ θὰ τελειώσω τὴ συγγραφὴ μου. Ὅταν σταματήσαμε τὰ δάκρυα καὶ

τῶν δακρύων καὶ εἰς ὀμιλίαν κατέστημεν, ἄκουε', φησὶ πρὸς με λέγων ἐκεῖνος, 'οἶον καὶ ὅσον ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπίνης μετέστη ζωῆς'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν οὕτως ἄρχεται τοῦ διηγήματος.

Ἐγένετό τις ἡμῖν ἐπιθυμία ποτὲ τῇ τε γαμετῇ καὶ ἐμοὶ καταλα-
5 βεῖν κατὰ σπουδῆν τὸ τῆς ἀρετῆς φροντιστήριον. Οὕτω γὰρ οἶμαι χρῆναι, φησί, τὸν χῶρον ἐκεῖνον κατονομάζεσθαι, ἐν ᾧ τὴν διαγω-
γὴν εἶχεν ἡ μακαρία ψυχὴ. Συνῆν δὲ ἡμῖν καὶ τὸ θυγάτριον, ᾧ τις ἐκ
λοιμώδους ἀρρωστίας συνέβη περὶ τὸν ὀφθαλμὸν συμφορὰ, καὶ ἦν
θέαμα εἰδεχθὲς καὶ ἐλεεινόν, παχυνθέντος τοῦ περὶ τὴν κόρην χιτῶ-
10 νος καὶ ἐκ τοῦ πάθους ὑπολευκαίνοντος. Ὡς δὲ ἐντὸς ἡμεν τῆς θείας
ἐκείνης διαγωγῆς, διελόμενοι κατὰ γένος τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐν τῷ
τόπῳ φιλοσοφούντων ἐγὼ τε καὶ ἡ ὁμόζυγος, ἐγὼ μὲν ἐν τῷ ἀν-
δρῶνι ἡμῖν, ᾧ καθηγεῖτο Πέτρος ὁ σὸς ἀδελφός, ἡ δὲ τοῦ παρθε-
νῶνος ἐντὸς γενομένη τῇ ἀγία συνῆν· συμμέτρου δὲ διαγενομένου ἐν
15 τῷ μεταξὺ διαστήματος, καιρὸν εἶναι τοῦ ἀποχωρεῖν τῆς ἐσχατιᾶς
πάλιν ἐκρίναμεν· καὶ ἤδη πρὸς τοῦτο ἦν ἡμῖν ἡ ὁρμὴ, σύμφωνος δὲ
παρ' ἐκατέρων ἡ περὶ ἡμᾶς φιλοφροσύνη ἐγένετο. Ἐμοί τε γὰρ ὁ σὸς
ἀδελφὸς μένειν ἐνεκελεύετο καὶ μετασχεῖν τῆς φιλοσόφου τραπέζης,
ἡ τε μακαρία τὴν ἐμὴν γαμετὴν οὐ μεθίει, ἀλλ' ἐν κόλποις ἔχουσα τὸ
20 θυγάτριον οὐ πρότερον ἔλεγεν ἀποδῶσειν, πρὶν τράπεζαν αὐτοῖς πα-
ραστήσασθαι καὶ τῷ τῆς φιλοσοφίας δεξιῶσασθαι πλούτῳ· φιλοῦ-
σα δὲ οἷα εἰκὸς τὸ παιδίον καὶ προσάγουσα τὸ στόμα τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς, ἐπειδὴ εἶδε τὸ περὶ τὴν κόρην πάθος,

Ἐάν μοι, φησί, δῶτε τὴν χάριν καὶ τῆς τραπέζης ἡμῖν κοινω-
25 νήσητε, ἀντιδώσω μισθὸν ὑμῖν τῆς τοιαύτης ἡμῶν τιμῆς οὐκ
ἀνάξιον.

Τίνα τοῦτον; εἰπούσης τῆς τοῦ παιδίου μητρός,

Ἔστι μοι φάρμακον, ἡ μεγάλη φησὶν, ὃ δυνατῶς ἔχει τὸ κατὰ
τὸν ὀφθαλμὸν ἰάσασθαι πάθος.

30 Ἐπὶ τούτοις δηλώματός μοι παρὰ τῆς γυναικωνίτιδος ἤκοντος τοῦ
τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην καταμηνύσαντος ἄσμενοι παρεμείναμεν, μι-
κρὰ φροντίσαντες τῆς ἐπειγούσης ἡμᾶς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἀνάγ-
κης.

Ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ εὐωχία καὶ πλήρης ἦν ἡμῖν ἡ εὐχή, τοῦ μὲν

μιλούσαμε ἤρεμα ἀπευθύνθηκε σ' ἐμένα καὶ μοῦ εἶπε. “Ἀκουσε πόσο σπουδαῖο καὶ πόσο μεγάλο ἀγαθὸ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ μας”. Κι ἄρχισε νὰ μοῦ διηγεῖται.

Μᾶς ἦρθε κάποτε ἡ ἐπιθυμία, σ' ἐμένα καὶ τὴ γυναῖκα μου, νὰ ἐπισκεφθοῦμε ἀπὸ ἐνδιαφέρον τὸ φροντιστήριον τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ ἔτσι νομίζω πρέπει νὰ λέμε, εἶπε, τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου ζοῦσε ἡ μακάρια ἐκείνη ψυχὴ. Μαζί μας ἦταν καὶ τὸ κορίτσι μας, ποῦ εἶχαν πονέσει τὰ μάτια του ἀπὸ κάποια λοιμώδη ἀρρώστια. Παρουσίαζε ἓνα θέαμα ἀποκρουστικὸ καὶ ἐλεεινόν· εἶχε μεγαλώσει ὁ χιτώνας τοῦ ματιοῦ γύρω ἀπὸ τὴν κόρη καὶ ἄσπριζε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Μόλις ὅμως μπήκαμε μέσα στὴ θεία ἐκείνη διαμονὴ μοιρᾶζοντας ἐγὼ κι ἡ σύζυγός μου κατὰ φύλο τὴν ἐπίσκεψή μας, ἐγὼ ἤμουν στὸ ἀνδρικό τμήμα, ὅπου ἠγούμενος ἦταν ὁ ἀδελφός σου Πέτρος, καὶ ἐκείνη μπῆκε στὸ γυναικεῖο καὶ ἦταν μαζί με τὴν ἀγία. Ἀφοῦ μείναμε ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα, κρίναμε πὼς ἦταν καιρὸς νὰ ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Εἶχαμε σηκωθεῖ γι' ἀναχώρηση καὶ οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης ἦταν ἴσες γιὰ μᾶς κι ἀπὸ τοὺς δύο τους. Κι ἐμένα ὁ ἀδελφός σου μὲ καλοῦσε νὰ μείνω καὶ νὰ καθίσω στὸ πνευματικὸ τραπέζι καὶ ἡ μακάρια ἀδελφή σου δὲν ἄφηνε τὴ γυναῖκα μου, ἀλλὰ ἔχοντας στὴν ἀγκαλιά της τὸ κορίτσι μας ἔλεγε ὅτι δὲ θὰ τῆς τό 'δινε προτοῦ καθίσουν στὸ τραπέζι καὶ τοὺς φιλοξενήσει μὲ τὸν πλοῦτο τῆς εὐσέβειάς της. Φιλώντας τὸ παιδί κατὰ τὰ συνηθισμένα καὶ πλησιάζοντας τὸ στόμα στὰ μάτια του, ὅταν εἶδε τί εἶχε πάθει γύρω ἀπὸ τὴν κόρη, λέει.

“Ἄν μοῦ κάνετε τὴ χάρη καὶ μείνετε μαζί μας στὸ τραπέζι, θὰ σᾶς δώσω κι ἐγὼ ὄχι μικρὴ ἀνταμοιβὴ γι' αὐτὴ τὴν τιμὴ.

‘Ποιὰ ἀνταμοιβή;’ εἶπε ἡ μητέρα τοῦ παιδιοῦ.

“Ἐχω φάρμακο, εἶπε ἡ μεγάλη, ποῦ ἔχει τὴ δύναμη νὰ θεραπεύσει τὸ πάθος τοῦ ματιοῦ.

Μοῦ φέρνουν μήνυμα ἀπὸ τὸ γυναικωνίτη γιὰ τὴν ὑπόσχεση ἐκείνη καὶ μείναμε μετὰ χαρᾶς, δίνοντας λίγη σημασία στὴν ἀνάγκη ν' ἀναχωρήσουμε.

Τελείωσε τὸ τραπέζι καὶ ὀλοκληρώσαμε καὶ τὴν προσευχή.

μεγάλου Πέτρου ταῖς οἰκείαις χάρισιν εὐωχοῦντος ἡμᾶς καὶ φαιδρύνοντος, τῆς δὲ ἁγίας Μακρίνης διὰ πάσης εὐπρεποῦς θυμηδίας τὴν ὁμόζυγον ἡμῶν ἀνιείσης, οὕτω φαιδροί τε καὶ γεγηθότες τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐπανήειμεν, διήγημα τῷ ἑτέρῳ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος ἐν τῇ
5 ὁδοιπορίᾳ ποιούμενοι· κἀγὼ μὲν διεξήειν ἐκ τοῦ ἀνδρῶνος ὅσα τε εἶδον καὶ ὅσα ἤκουσα, ἐκείνη δὲ τὰ καθ' ἕκαστον ἐκδιηγουμένη καθάπερ ἐφ' ἱστορίας οὐδὲν ᾤετο δεῖν οὐδὲ τῶν μικρῶν παραλανθάνειν· ἀκολούθως δὲ πάντα καθάπερ ἐπὶ συγγραφῆς διεξιούσα ὡς
κατὰ τὸ μέρος ἐγεγόνει ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἡ ὑπόσχεσις ἦν τῆς τοῦ ὀφθαλ-
10 μοῦ θεραπείας, ἐγκόψασα τὴν διήγησιν

Τί τοῦτο, φησί, πεπόνθαμεν; Πῶς τῆς ὑποσχέσεως ἡμελήσαμεν, τὸ ἐπαγγελθὲν ἡμῖν ἐκεῖνο ἐν κολλυρίῳ φάρμακον;

Κάμοῦ συνδυσχεραίνοντος ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ καὶ τινα διὰ τάχους ἐκδραμεῖν ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐγκελευσαμένου, βλέπει κατὰ τὸ συμβὰν
15 πρὸς τὴν μητέρα ἐν ταῖς χερσὶν ὄν τῆς τιθηνουμένης τὸ νήπιον, καὶ ἡ μήτηρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ παιδίου ἐνατενίσασα,

Παύου, φησί, δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ, μεγάλη τοῦτο τῇ φωνῇ ὑπὸ χαρᾶς ἄμα καὶ ἐκπλήξεως λέγουσα. Ἴδου γὰρ οὐδὲν ἐλλέλειπται ἡμῖν τῶν ἐπηγγελμένων, ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸν ἐκεί-
20 νης φάρμακον τὸ τῶν παθημάτων ἰατικόν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν εὐχῶν θεραπεία, καὶ ἔδωκε καὶ ἐνεργὸν ἤδη γέγονε, καὶ ὑπολέλειπται τῆς κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀρρωστίας οὐδ' ὅτιοῦν, τῷ θείῳ ἐκείνῳ φαρμάκῳ κεκαθαρμένον.

Καὶ ἄμα ταῦτα διεξιούσα αὐτὴ τε τὸ παιδίον ἐνηγκαλίζετο καὶ ταῖς
25 ἑμαῖς ἐνετίθει χερσί. Κἀγὼ τότε τὰ ἀπιστούμενα κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον θαύματα τῇ διανοίᾳ λαβῶν,

Τί μέγα, εἶπον, διὰ χειρὸς Θεοῦ τυφλοῖς τὰς ὄψεις ἀποκαθίστασθαι, ὅποτε νῦν ἡ δούλη αὐτοῦ τὰς ἰάσεις ἐκείνας κατορθούσα τῇ εἰς αὐτὸν πίστει πράγμα κατείργασται οὐ πολὺ τῶν
30 θαυμάτων ἐκείνων ἀπολειπόμενον;

Ταῦτα λέγων μεταξὺ λυγμῷ τὴν φωνὴν ἐνεκόπτετο, τῶν δα-

Ὁ μεγάλος Πέτρος φιλοξένησε κι εὐχαρίστησε ἐμένα μὲ τὴ γενναιοδωρία του καὶ ἡ ἅγια Μακρίνα περιποιήθηκε τὴ γυναίκα μου μὲ κάθε εὐπρέπεια καὶ καλοσύνη, κι ἔτσι εὐχαριστημένοι καὶ χαρούμενοι ξαναπήραμε τὸν ἴδιο δρόμο καὶ ὁδοιπορώντας διηγούμαστε τὰ δικά του καθένας στὸν ἄλλο. Ἐγὼ διηγούμουν ὅσα εἶδα καὶ ἄκουσα στὸν ἀνδρῶνα κι ἐκείνη ἐξιστοροῦσε τὸ καθένα λεπτομερῶς κι ὅπως γίνεται σὲ ἱστορίες νόμιζε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραλείψει ἀκόμα καὶ τὸ πιὸ μικρό. Καὶ διηγώντας τα ὅλα μὲ τὴ σειρά σὰ νὰ ἔκανε συγγραφή, ὅταν ἔφτασε στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποῦ τῆς δόθηκε ἡ ὑπόσχεση τῆς θεραπείας τοῦ ματιοῦ, διέκοψε τὴ διήγησή της καὶ εἶπε.

Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ πάθαμε; Πῶς ξεχάσαμε τὴν ὑπόσχεσή της, τὸ θεραπευτικὸ ἐκεῖνο κολλύριο;

Στενοχωρήθηκα κι ἐγὼ μαζί της γιὰ τὴν ἀμέλειά μας καὶ πρόσταξα κάποιον νὰ τρέξει γρήγορα γιὰ τὸ φάρμακο. Κοιτάζει κατὰ τύχη ἡ μικρή, ποῦ ἦταν στὰ χέρια τῆς τροφοῦ της, πρὸς τὴ μητέρα της καὶ ἡ μητέρα παρατηρώντας τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ λέει μὲ δυνατὴ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ χαρὰ καὶ ἐκπληξῆ αὐτά.

Πάψε νὰ στενοχωριέσαι γιὰ τὴν ἀμέλειά μας. Νά, δὲν χάσαμε τίποτε ἀπὸ ὅσα μᾶς ὑποσχέθηκε· ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸ φάρμακο ποῦ θεραπεύει τίς ἀρρώστιες, ποῦ εἶναι ἡ θεραπεία μὲ τὴν προσευχή, καὶ μᾶς τὸ ἔδωσε καὶ ἔκανε ἤδη τὴν ἐνέργειά του. Δὲν ἔμεινε τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ ματιοῦ της, ἀλλὰ τὸ καθάρισε τὸ θεῖο ἐκεῖνο φάρμακο.

Κι ἐνῶ τὰ ἔλεγε αὐτά, ἀγκαλιάζει καὶ ἡ ἴδια τὸ παιδὶ καὶ τὸ βάζει καὶ στὰ δικά μου χέρια. Ἐγὼ ἀναλογίστηκα τότε τὰ θαύματα τοῦ Εὐαγγελίου γιὰ τὰ ὅποια ὑπάρχει δυσπιστία καὶ εἶπα.

Γιατί εἶναι ὑπερβολικὸ ν' ἀποκαθιστᾶ ὁ Θεὸς τὴν ὄραση τῶν τυφλῶν, τὴ στιγμὴ ποῦ τώρα ἡ δούλη του κατορθώνει τίς θεραπείες ἐκεῖνες μὲ τὴν πίστη σ' αὐτὸν ποῦ πραγματοποιεῖ κάτι ὄχι πολὺ κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ θαύματα;

Τὰ ἔλεγε αὐτά κι ἡ φωνὴ του πνιγόταν στοὺς λυγμοὺς καὶ τὰ δά-

κρύων ἐπιρρυέντων τῷ διηγήματι. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τοῦ στρατιώτου ταῦτα.

Ἔοσα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρὰ τῶν συνεζηκότων αὐτῇ καὶ δι' ἀκριβείας τὰ κατ' αὐτὴν ἐπισταμένων ἠκούσαμεν, οὐκ ἀσφαλὲς οἶμαι προσθεῖναι τῷ διηγήματι. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ ἑαυτῶν μέτρα τὸ πιστὸν ἐν τοῖς λεγομένοις κρίνουσι, τὸ δὲ ὑπερβαῖνον τὴν τοῦ ἀκούοντος δύναμιν, ὡς ἔξω τῆς ἀληθείας, ταῖς τοῦ ψεύδους ὑπονοίαις ὑβρίζουσι. Διὸ παρήμι τὴν ἄπιστον ἐκείνην ἐν τῷ λιμῷ γεωργίαν, πῶς ἐκβαλλόμενος ὁ πρὸς τὴν χρεῖαν σῖτος οὐ-
 10 δεμίαν αἴσθησιν ἐποίει τῆς ὑφαιρέσεως, ἐν τῷ ὁμοίῳ διαμένων ὄγκῳ καὶ πρὶν διαδοθῆναι ταῖς τῶν ἀπαιτούντων χρεῖαις καὶ μετὰ τοῦτο, καὶ ἄλλα τούτων παραδοξότερά, παθῶν ἰάσεις καὶ δαιμόνων καθάρσεις καὶ ἀψευδεῖς προρρήσεις τῶν ἐκβησομένων, ἃ πάντα τοῖς μὲν δι' ἀκριβείας ἐγνωκόσιν ἀληθῆ εἶναι πιστεύεται, κἂν ὑπὲρ
 15 πίστιν ᾗ, ἐπὶ δὲ τῶν σαρκωδεστέρων ἔξω τοῦ ἐνδεχομένου νομίζεται, οἱ οὐκ ἴσασιν ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ ἢ τῶν χαρισμάτων διανομὴ παραγίνεται, μικρὰ μὲν τοῖς ὀλιγοπίστοις, μεγάλη δὲ τοῖς πολλὴν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εὐρυχωρίαν τῆς πίστεως. Ὡς ἂν οὖν μὴ βλαβεῖεν οἱ ἀπιστότεροι ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς ἀπιστοῦν-
 20 τες, τούτου ἕνεκεν καθεξῆς ἱστορεῖν περὶ τῶν ὑψηλοτέρων θαυμάτων παρητησάμην, ἀρκεῖν ἡγούμενος τοῖς εἰρημένοις περιγράψαι τὴν περὶ αὐτῆς ἱστορίαν.

κρυα κυλοῦσαν ἄφθονα κατὰ τὴ διήγησή του. Αὐτὰ εἶπε ὁ στρατιωτικός.

“Ὅσα ἄλλα παρόμοια ἄκουσα ἀπὸ ὄσους ἔζησαν μαζί της καὶ γνωρίζουν λεπτομέρειες γι’ αὐτήν, δὲν νομίζω πὼς εἶναι ἀκίνδυνο νὰ τὰ περιλάβω στὴ διήγησή μου. Γιατὶ οἱ πολλοὶ κρίνουν τὴν ἀξιοπιστία τῶν λεγομένων ἀνάλογα μὲ τὰ δικά τους μέτρα²⁸. Ὅ,τι ξεπερνᾷ τὴ δυνατότητα τοῦ ἀκροατῆ τὸ περιφρονοῦν, θεωρῶντας το ψέμα καὶ ὄχι ἀληθινό. Γι’ αὐτὸ παραλείπω τὴν ἀπίστευτη ἐκείνη σοδειὰ κατὰ τὴν πείνα, πῶς, ἐνῶ ἔπαιρναν τὸ σιτάρι γιὰ τὶς ἀνάγκες τους, δὲ γινόταν καθόλου αἰσθητὴ ἡ ἀφαίρεση, ἀλλὰ παρέμενε ἴσο στὸν ὄγκο καὶ προτοῦ μοιραστεῖ στὶς ἀνάγκες ἐκείνων ποὺ ζητοῦσαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτό. Παραλείπω καὶ ἄλλα πιὸ παράδοξα ἀπὸ αὐτὰ, θεραπείες ἀσθενειῶν, καθάρσεις ἀπὸ δαίμονες, προφητεῖες ἀληθινές γιὰ ὅσα ἔμελλαν νὰ συμβοῦν. “Ὅλα αὐτὰ ὄσοι τὰ γνωρίζουν ἀκριβῶς πιστεύουν πὼς εἶναι ἀληθινὰ κι ἄς εἶναι πάνω ἀπὸ πίστη· οἱ πιὸ ὑλόφρονες ὅμως τὰ θεωροῦν ἔξω ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο· αὐτοὶ δὲν ξέρουν ὅτι ἡ διανομὴ τῶν χαρισμάτων γίνεται ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη, περιορισμένη γιὰ τοὺς ὀλιγόπιστους, ἀπλόχερη γιὰ ὄσους ἔχουν τὴν εὐρυχωρία τῆς πίστεως μέσα τους. Γιὰ νὰ μὴ ζημιωθοῦν λοιπὸν οἱ πιὸ ὀλιγόπιστοι ἀπὸ τὶς δωρεές τοῦ Θεοῦ, γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς παραιτήθηκα ἀπὸ τὴν παραπέρα ἐξιστόρηση τῶν θαυμάτων τῶν πιὸ ὑψηλῶν. Θεώρησα ὅτι ἦταν ἀρκετὸ νὰ διηγηθῶ τὴν ἱστορία της μ’ αὐτὰ ποὺ εἶπα.

28. Βλ. Θουκυδ. 2,35,2.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Ὁ μὲν σκοπὸς εἷς ἐστὶ τοῦ τε ἡμετέρου λόγου καὶ τοῦ παρόντος ἡμῶν συλλόγου. Γρηγόριος γὰρ ὁ μέγας ὑμῖν τε τῆς συνόδου κάμοι τῆς διαλέξεως ὑπόθεσις πρόκειται. Ἐγὼ δὲ τῆς αὐτῆς οἶμαι χρῆναι δυνάμεως ἔργω τε κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν καὶ λόγῳ κατ' ἀξίαν τὰ
5 καλὰ διηγῆσασθαι, ὥστε ταύτην ἐπικλητέον ἂν εἶη τὴν συμμαχίαν, δι' ἧς ἐν τῷ βίῳ τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνος κατώρθωσεν. Ἔστι δὲ αὕτη, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἢ καὶ πρὸς τὸν βίον καὶ πρὸς τὸν λόγον τοῦς περὶ ἐκάτερον τούτων ἐσπουδακότας δι' ἑαυτῆς ἐνισχύουσα. Ἐπεὶ οὖν ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος καὶ περίβλεπτος
10 βίος τῇ δυνάμει κατωρθώθη τοῦ Πνεύματος, εὐχῆς ἔργον ἐστὶ τοσαύτην ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν λόγον βοήθειαν, ὅση γέγονε παρὰ τὸν βίον ἐκείνῳ, ὡς μὴ κατόπιν εὐρεθῆναι τῆς ἀξίας τῶν κατορθωμάτων τὸν ἔπαινον, ἀλλὰ τοιοῦτον ἐπιδειχθῆναι τοῖς παροῦσι διὰ τῆς μνήμης τὸν ἄνδρα, οἷος ἦν ταῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον αὐτὸς ἐκεῖ-
15 νος ἐπὶ τῶν ἔργων ὀρώμενος. Εἰ μὲν οὖν ἀκερδῆς ἦν ἡ μνήμη τῶν κατ' ἀρετὴν προεχόντων καὶ μηδεμία πρὸς τὸ καλὸν ἐγένετο συνεισφορὰ τοῖς ἀκούουσιν, περιττὸν ἴσως ἂν ἦν καὶ ἀνόνητον ἐπὶ μηδενὶ χρησίμῳ προσάγειν εἰς εὐφημίαν τὸν λόγον, αὐτὸν τε διεξιόντα μά-
την καὶ τὴν ἀκοὴν ἀργῶς ἀποκναίοντα· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη τοῦ λό-
20 γου χάρις, εἰ προσηκόντως γένοιτο, κοινὸν ἔσται τῶν ἀκουόντων τὸ κέρδος, καθάπερ ὁ πυρσοὺς τοῖς ἐκ θαλάσσης προσπλέουσιν ἐφ' ἑαυτὸν εὐθύνων τοῦς ἐν τῷ ζόφῳ πλανωμένους κατὰ τὸ πέλαγος, ἴσης οἶμαι δεῖν πρὸς τοῦτο τῆς σπουδῆς ἑκατέροις, ὑμῖν τε πρὸς τὴν ἀκρόασιν, καὶ πρὸς τὸν λόγον ἐμοί. Δῆλον γὰρ ὅτι πυρσοῦ δίκην διὰ

ΣΤΟ ΒΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου μου καὶ τῆς σύναξης μας αὐτῆς εἶναι ἓνας, ἀφοῦ τὸ θέμα τῆς συνόδου σας καὶ τῆς δικῆς μου ὁμιλίας εἶναι ὁ Γρηγόριος ὁ Μέγας. Ἐγὼ ὁμως ἔχω τὴ γνώμη ὅτι χρειάζεται ἡ ἴδια δύναμη νὰ κατορθώσῃς τὴν ἀρετὴ στὴν πράξη καὶ νὰ ἐκθέσῃς ἐπάξια τὰ καλὰ μὲ τὸ λόγο. Ὡστε πρέπει νὰ ἐπικαλεστῶ αὐτὴ τὴ συμμαχία μὲ τὴν ὁποία ἐκεῖνος κατόρθωσε στὴ ζωὴ του τὴν ἀρετὴ. Κι αὐτὴ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ δικό μου λόγο, ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, πὺ ἐνισχύει ἐκείνους πὺ ἀνδιαφέρονται καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτά, τόσο γιὰ τὸ βίον ὅσο καὶ γιὰ τὸ λόγο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος καὶ περίβλεπτος βίος κατορθώθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος, εἶναι εὐχῆς ἔργο νὰ λάβῃ ὁ λόγος μου τόση βοήθεια, ὅση παρασχέθηκε στὸ βίον ἐκεῖνο, ὥστε νὰ μὴ βρεθεῖ ὁ ἔπαινος κατώτερος ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ νὰ παρουσιαστεῖ ὁ ἅγιος στοὺς παρόντες ἀπὸ ὅσα θυμούμαστε τέτοιος, ὅπως τὸν ἔβλεπαν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του. Ἄν ἦταν λοιπὸν δίχως κέρδος ἡ μνήμη ὅσων προέχουν στὴν ἀρετὴ καὶ δὲ συντελοῦσε καθόλου στὴν ὠφέλεια τῶν ἀκροατῶν, θὰ ἦταν ἴσως περιττὸ καὶ ἀνώφελο νὰ χρησιμοποιεῖ κανένας τὸν ἐγκωμιστικὸν λόγον ὅπου δὲν ὑπάρχει τίποτε χρήσιμο, ἐκφωνώντας τον ὁ ἴδιος καὶ ἐνοχλώντας ἄσκοπα τὴν ἀκοὴ τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ ὁμως, ἂν αὐτὴ ἡ δωρεὰ τοῦ λόγου χρησιμοποιηθεῖ ὅπως πρέπει, θ' ἀποβεῖ κοινὸ κέρδος ὅσων ἀκοῦνε, ὅπως ὁ φάρος γιὰ ἐκείνους πὺ πλησιάζουν ἀπὸ τὴ θάλασσα κατευθύνει πρὸς αὐτὸν ὅσους πλανιοῦνται στὸ σκοτεινὸ πέλαγος, γι' αὐτὸ πρέπει, νομίζω, νὰ ἔχομε τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον καὶ οἱ δύο, ἐσεῖς ν' ἀκούσετε κι ἐγὼ νὰ διατυπώσω τὸ λόγο μου. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ἂν, ὅπως ὁ φάρος, λάμπει

τῆς μνήμης ἐκλάμπας ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὁ κατ' ἀρετὴν αὐτοῦ βίος, ὁδὸς πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῷ τε δεξιόντι καὶ τοῖς ἀκούουσι γίνεται. Περφύκαμεν γάρ πως οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἅπαν τὸν ἐπαινετὸν τε καὶ τίμιον οἰκείως ἐθέλιν ἔχειν καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς κτήσεως γίνεσθαι. Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῶν λόγων τοσαύτη, ἐμοὶ δὲ πανταχόθεν ἀκίνδυνόν ἐστι κατατολμῶντι τῆς ὑποθέσεως, εἴτε συνεπαρθῆναι τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων ὁ λόγος ἰσχύσειεν, εἴτε καὶ μή. Ἴσος γὰρ ἔσται καθ' ἐκάτερον τῷ ἐγκωμιαζομένῳ ὁ ἔπαινος. Εἰ μὲν γὰρ ἐφίκοιτο τῶν θαυμάτων ὁ λόγος, ἐκπλήξει τὴν ἀκοὴν πάντως τοῖς κατορθώμασιν, εἰ δὲ κατόπιν τοῦ μεγέθους ἔλθοι, καὶ οὕτως ἡ δόξα τοῦ ἐγκωμιαζομένου λαμπρύνεται. Ἀρίστη γὰρ ἀνδρὸς εὐφημία, τὸ ἐπιδειχθῆναι τῆς δυνάμεως τῶν εὐφημούντων ἀμείνονα.

Μηδεὶς δὲ τῶν τῇ θεῖᾳ σοφίᾳ πεπαιδευμένων κατὰ τὴν τῶν ἔξω συνήθειαν ταῖς τεχνικαῖς τῶν ἐγκωμίων ἐφόδοις ἐπαινέισθαι ζητείτω τὸν πνευματικῶς ἐπαινούμενον. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἢ τοῦ καλοῦ κρίσις ἐστίν· οὔτε τὰς αὐτὰς περὶ τῶν αὐτῶν ὑπολήψεις εὐροὶ τις ἂν, τοῖς τε κατὰ τὸν κόσμον ζῶσιν καὶ τοῖς ὑπερανεστηκόσι τοῦ κόσμου. Τοῖς μὲν γὰρ μέγα τι δοκεῖ καὶ σπουδῆς ἄξιον εἶναι πλοῦτος καὶ γένος καὶ δόξα καὶ κοσμικαὶ δυναστεῖαι καὶ μῦθοι τὰς πατρίδας οἰκίζοντες καὶ τὰ φευκτὰ τοῖς γε νοῦν ἔχουσι διηγήματα, τρόπαια καὶ μάχαι καὶ τὰ ἐκ πολέμων κακὰ, τῷ δὲ καθ' ἡμᾶς λόγῳ μία τετίμηται πατρίς, ὁ παράδεισος, ἢ πρώτη τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐστία· μία πόλις, ἢ ἐπουράνιος, ἢ διὰ τῶν ζώντων λίθων συνωκισμένη, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· μία γένους σεμνότης, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγχιστεία, οὐ κατὰ τὸ αὐτομάτῳ τινι γινομένη, κατὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ εὐγένειαν, ἢ καὶ ἐπὶ τοὺς φαύλους πολλάκις διὰ τῆς αὐτομάτου ταύτης ἀκολουθίας ρέουσα φέρεται, ἀλλ' ἦν οὐκ ἔστιν ἄλλως ἢ ἐκ προαιρέσεως κτήσασθαι. «Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν», φησὶν ἡ θεία φωνή, «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». Τῆς δὲ τοιαύτης εὐγενείας τί ἂν σεμνότερον γένοιτο;

1. Ἐβρ. 11,10.

2. Ἰω. 1,12.

στις ψυχές σας ἀπὸ αὐτὰ πού θὰ σᾶς ἀναφέρω ὁ ἐνάρετος βίος ἐκείνου, γίνεται ὁδὸς γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ γι' αὐτὸν πού μιλάει καὶ γιὰ ἐκείνους πού ἀκοῦνε. Γιατὶ ἀπὸ τῆ φύση μας οἱ ἄνθρωποι θέλομε νὰ ἔχομε σχέση μὲ κάθετι πού ἐπαινεῖται καὶ τιμᾶται κι ἐπιθυμοῦμε νὰ τὸ ἀποκτήσομε. Τόσο μεγάλο λοιπὸν εἶναι τὸ κίνητρο τοῦ λόγου μου. Γιὰ μένα ὅμως εἶναι ἀπὸ παντοῦ ἀκίνδυνο νὰ τολμήσω νὰ καταπιαστῶ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ εἴτε ὁ λόγος μου μπορέσει νὰ ὑψωθεῖ στὸ μεγαλεῖο τῶν ἔργων του εἴτε ὄχι. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ ἔπαινος θὰ εἶναι ἴσος γιὰ τὸν ἐγκωμιαζόμενο. Ἐνδηλαδή ὁ λόγος μου μπορέσει νὰ διηγηθεῖ τὰ θαυμάσια, θὰ ἐκπλήξει ὅπωςδῆποτε τὴν ἀκοή σας μὲ τὰ κατορθώματα του, ἂν ὅμως φανεῖ κατώτερος ἀπὸ τὸ μέγεθός του, κι ἔτσι πάλι γίνεται λαμπρότερη ἢ δόξα τοῦ ἐγκωμιαζομένου. Γιατὶ ὁ ἄριστος ἔπαινος κάποιου εἶναι, τὸ νὰ φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ τὴ δύναμη ὧσων τὸν ἐπαινοῦν.

Κανένας πού ἔχει διδαχθεῖ τῆ θεία σοφία ἄς μὴ ζητήσῃ ὁ ἔπαινος τοῦ ἐγκωμιαζομένου πνευματικὰ νὰ γίνεται μὲ τοὺς τεχνικούς τρόπους τῶν ἐγκωμίων πού συνηθίζουν οἱ ἕξω. Γιατὶ τὰ κριτήρια τοῦ καλοῦ δὲν εἶναι ἴδια σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐκείνους. Οὔτε θὰ βρεῖ κανένας τίς ἴδιες γνώμες γιὰ τὰ ἴδια πράγματα ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πού ζοῦν κατὰ τίς ἐπιταγές τοῦ κόσμου καὶ σὲ ὄσους εἶναι πάνω ἀπὸ τὸν κόσμο. Οἱ πρῶτοι θεωροῦν μεγάλο κι ἀξιοσπούδαστο τὸν πλοῦτο, τὴ γενιά, τὴ δόξα, τὴν κοσμικὴ δύναμη, τοὺς μύθους πού ἀναφέρονται στὴν κτίση τῶν πατρίδων καὶ τίς διηγήσεις πού ἀποφεύγουν οἱ φρόνιμοι, τὰ τρόπαια, τίς μάχες καὶ τίς συμφορές τοῦ πολέμου. Ὁ δικός μας λόγος τιμᾷ μιὰ πατρίδα, τὸν παράδεισο, τὴν πρώτη κατοικία τοῦ ἀνθρώπινου γένους· μιὰ πόλη, τὴν πόλη τοῦ οὐρανοῦ, πού ἔχει οἰκοδομηθεῖ μὲ ζωντανές πέτρες καὶ πού τεχνίτης καὶ δημιουργός της εἶναι ὁ Θεός¹. ἕνα καύχημα γενιᾶς, τὴ συγγένειά μας μὲ τὸ Θεό, πού δὲν ἔρχεται τυχαῖα σὲ κάποιον, ὅπως ἡ κοσμικὴ καταγωγή, πού μὲ τὴν τυχαία αὐτὴ ἀκολουθία πηγαίνει εὐκόλα πολλές φορές καὶ στοὺς φαύλους, ἀλλὰ ἐκείνη πού δὲν μπορεῖς παρὰ μόνο μὲ τὴν προαίρεση νὰ τὴν ἀποχτήσῃς. Γιατὶ λέει ἡ θεία φωνή, «σὲ ὄσους ὅμως τὸν δέχτηκαν, ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ»². Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ὠραιότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν εὐγένεια;

Πάτρια δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι μῦθοι καὶ πλάσματα καὶ δαι-
 μόνων ἀπάται συναναμειγμένα τοῖς μυθικοῖς διηγήμασιν, τὰ δὲ
 ἡμέτερα πάτρια τῶν διηγουμένων οὐκ ἐπιδέεται. Εἰς γὰρ τὸν οὐρα-
 νόν τις ἰδὼν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ τῆς ψυ-
 5 χῆς ὀφθαλμῷ κατανοήσας, ὅσαπερ ἂν ἐν τούτοις θαύματα καταβεῖν
 ἐξισχύσει, ταῦτα τῆς ἡμετέρας πατρίδος εὐρήσει τὰ διηγήματα· μᾶλ-
 λον δὲ οὐκ αὐτῆς τῆς πατρίδος, ἀλλὰ τῆς ἀποικίας, ἣν ἀπὸ τῆς ὑψη-
 λοτέρας ζωῆς ἀποικισθέντες τὸν παρόντα κατειλήφαμεν κόσμον. Εἰ
 δὲ ἡ ἀποικία τοιαύτη, λογίσασθαι χρὴ τίς ἢ τῆς ἀποικίας μητρόπο-
 10 λης, τί τὸ ἐν ἐκείνῃ κάλλος, οἷα ἐν αὐτῇ τὰ βασίλεια, τίς ἢ μακαριότης
 τῶν ἐκείνων εἰληφότων τὴν οἴκησιν. Εἰ γὰρ τὰ φαινόμενα κατὰ τὴν
 κτίσιν τοιαῦτα, ὡς ὑπὲρ ἔπαινον εἶναι, τί χρὴ τὸ ὑπὲρ τοῦτο λογίσα-
 σθαι, ὃ μῆτε ὀφθαλμῷ λαβεῖν δυνατόν ἐστι, μῆτε χωρῆσαι τῇ ἀκοῇ,
 μῆτε διανοίᾳ στοχάσασθαι; Διὰ ταύτης τῆς πνευματικῆς εὐφημίας
 15 τῶν ἐγκωμιαζομένων ἀποκρίνει τοὺς κάτω λήρους ὁ θεῖος τῶν ἐγκ-
 ωμίων ἔπαινος, αἰσχρὸν εἶναι κρίνων τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων
 ἐγνωσμένους διὰ τῶν κατὰ τὴν γῆν τιμίων σεμνύνεσθαι. Κοσμικὸς
 μὲν γὰρ τις ἀνὴρ πρὸς τὴν ὑλικὴν εὐδαιμονίαν ἀποβλέπων, ἐκ τῶν
 τοιούτων τοῖς ἀνθρώποις ἐραυίζέτω τὸν ἔπαινον, εἰ πατρίς τινι γέ-
 20 γονεν εὐφορος βοσκημάτων, εἰ γεινιωῖσα θάλασσα πλεονάζει δι'
 ἑαυτῆς τοῖς λαιμαργοῦσι τὰς ὕλας, εἰ λίθων ἐπάλληλοι θέσεις τὰς
 κατασκευὰς καλλωπίζουσιν. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἄνω βίον βλέπων, ᾧ
 κάλλος μὲν ἐστὶν ἢ τῆς ψυχῆς καθαρότης, πλοῦτος δὲ ἢ ἀκτημοσύ-
 νη, πατρίς δὲ ἢ ἀρετὴ, πόλις δὲ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τὰ βασίλεια, ὄνειδος
 25 τὴν ἐν τοῖς γῆϊνοις φιλοτιμίαν ποιῆσεται. Οὐκοῦν ἀποστάντες καὶ
 ἡμεῖς τῶν τοιούτων ἐπαίνων, οὔτε τὴν πατρίδα τοῖς ἐπαίνοις τοῦ με-
 γάλου Γρηγορίου προσθήσομεν, οὔτε προγόνους εἰς συμμαχίαν τῶν
 ἐγκωμίων παραληψόμεθα, εἰδότες ὅτι οὐδεὶς ἀληθῆς ἐστὶν ἔπαινος,
 ὃς ἂν μὴ τῶν ἐπαινουμένων ἴδιος ᾗ. Ἴδιον δὲ φαμεν, ὃ διαμένει πάν-
 30 τως εἰς τὸ διηνεκὲς ἀναφαίρετον.

Ἐπεὶ οὖν πάντων χωριζόμενοι, πλούτου, περιφανείας, δόξης,
 τιμῆς, τρυφῆς, ἀπολαύσεως, συγγενῶν, φίλων, μόνης τῆς κατὰ κα-
 κίαν ἢ ἀρετὴν διαθέσεως ἀχώριστοι μένομεν, μόνον κρίνομεν μακα-

Πάτρια γὰ ὄλους τοὺς ἄλλους εἶναι οἱ μῦθοι καὶ οἱ φαντασίαι καὶ οἱ δαιμονικὲς ἀπάτες μὲ μυθικὲς διηγήσεις, ἐνῶ τὰ δικά μας πάτρια δὲ χρειάζονται διηγήσεις. Ὅταν ἀτενίσῃ κανένας τὸν οὐρανὸν καὶ τὶς ὁμορφίαις του καὶ κατανοήσῃ μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὅλη τὴν κτίση, ὅσα θαύματά της μπορέσει νὰ καταλάβῃ, αὐτὰ θὰ βρεῖ νὰ εἶναι οἱ διηγήσεις γιὰ τὴν πατρίδα μας· ἢ καλύτερα ὄχι αὐτῆς τῆς πατρίδας, ἀλλὰ τῆς ἀποικίας, στὴν ὁποία βρεθήκαμε καταλαμβάνοντας τὸν παρόντα κόσμον ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν οὐράνια ζωὴ. Κι ἂν εἶναι τέτοιος ὁ τόπος τῆς ἀποικίας μας, πρέπει νὰ ἀναλογιστοῦμε ποιά εἶναι ἡ μητρόπολις αὐτῆς τῆς ἀποικίας, ποιά εἶναι ἡ ὁμορφιὰ ἐκείνης, ποιά τὰ ἀνάκτορά της, ποιά εἶναι ἡ μακαριότητα ἐκείνων ποὺ κέρδισαν αὐτὴ τὴν κατοικία. Ἄν λοιπὸν εἶναι τέτοια τὰ φαινόμενα τῆς κτίσης, ὥστε νὰ βρίσκονται πάνω ἀπὸ ἔπαινο, τί πρέπει νὰ ἀναλογιστοῦμε γιὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πέρα ἀπὸ αὐτά, ποὺ οὔτε μάτι μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ οὔτε ἡ ἀκοὴ νὰ τὸ χωρέσῃ οὔτε ὁ νοῦς νὰ τὸ διανοηθεῖ; Μ' αὐτὸν τὸν πνευματικὸ ἔπαινο τῶν ἐγκωμιαζομένων ἀποκλείει ἀπὸ αὐτοὺς ὁ θεῖος κανόνας τῶν ἐγκωμίων τὶς γῆινες φλυαρίαι, κρίνοντας ὡς αἰσχρὸν νὰ τιμῶνται ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν αὐτὰ γνώρισμά τους ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τιμοῦν στὴ γῆ. Ἐνας λοιπὸν τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ποὺ ἀποβλέπει στὴν ὑλικὴ εὐδαιμονία, ἃς συλλέγει ἀπὸ αὐτὰ τὸν ἔπαινον· ἂν ἔχει δηλαδὴ κανένας πατρίδα γεμάτη ἀπὸ κοπάδια, ἂν ἡ θάλασσα ποὺ εἶναι κοντὰ προμηθεύει ἄφθονη τὴν τροφήν σ' αὐτοὺς ποὺ δὲ χορταίνουσι, ἂν καλλωπίζουσι τὶς οἰκοδομὰς μὲ πέτρας σὲ κανονικὰς σειρὰς. Ὅποιος ὁμως κοιτάζει πρὸς τὴν οὐράνια ζωὴ, ποὺ ὁμορφιά της εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς ψυχῆς, πλοῦτος ἢ ἀκτημοσύνη, πατρίδα ἢ ἀρετὴ, καὶ πόλις τὰ ἴδια τ' ἀνάκτορα τοῦ Θεοῦ, θὰ θεωρήσῃ ντροπὴν τοῦ τὶς γῆινες φιλοδοξίας. Ἀποφεύγοντας λοιπὸν κι ἐγὼ τοὺς ἐπαίνους τοῦ εἴδους αὐτοῦ οὔτε τὴν πατρίδα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου θ' ἀναφέρω στὸν ἔπαινον οὔτε θὰ καλέσω τοὺς προγόνους τοῦ συμμάχου στα ἐγκώμιά του, ἐπειδὴ ξέρω ὅτι κανένας ἔπαινος δὲν εἶναι ἀληθινός, ἂν δὲν εἶναι ἴδιος στὸν ἐπαινούμενον. Καὶ ἴδιο ἐννοῶ αὐτὸ ποὺ ὁπωσδήποτε παραμένει κτήμα ἀναφαίρετον γιὰ πάντα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν μᾶς ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα, ὁ πλοῦτος, ἡ λαμπρότητα, ἡ δόξα, οἱ τιμὲς, ἡ τρυφή, οἱ ἀπολαύσεις, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι, καὶ μᾶς ἀπομένει μόνον ἡ διάθεσις γιὰ τὴν κακία ἢ τὴν

ριστὸν τὸν ἐνάρετον. Καί με μηδεὶς οἰέσθω τῷ μηδὲν ἔχειν σεμνὸν
περὶ τῆς πατρίδος ἢ τῶν προγόνων τοῦ ἀνδρὸς διηγήσασθαι, ἐν
σχήματι τοῦ δοκεῖν περιορᾶν τῶν τοιούτων ὑπεκκλέπτειν τὸ ὄνει-
δος. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ πόντου τὴν παρὰ πάντων
5 ἀνθρώπων κατ' ἐξαίρετον ἀνατεθεῖσαν τῷ ἔθνει, δι' ἧς τῶν ἐξ ἀρ-
χῆς εἰληχότων τὸν χῶρον ἡ ἀρετὴ μαρτυρεῖται; Μόνος γὰρ ἐξ ἀπά-
σης γῆς τε καὶ θαλάσσης οὗτος ὁ πόντος Εὐξείνιος ὀνομάζεται, εἴτε
τὴν πρὸς τοὺς ἐπιδημοῦντας τῶν ξένων φιλοφροσύνην μαρτυροῦν-
τος αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος, εἴτε καὶ ὅτι τοιοῦτος ὁ χῶρός ἐστιν, ὡς μὴ
10 μόνον τοῖς ἐγχωρίοις τε καὶ αὐτόχθοσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπανταχόθεν
εἰς αὐτὸν φοιτῶσιν τὰς πρὸς τὸ ζῆν παρασκευὰς ἀφθόνως χαρίζε-
σθαι. Τοιαύτη γὰρ ἡ φύσις τῆς χώρας, ὡς πάντων τῶν πρὸς τὴν
ζωὴν ἀναγκαίων πάμφορος εἶναι καὶ μηδὲν τῶν παρ' ἑτέροις ἀγα-
θῶν ἀμοιρεῖν, ὡς καὶ τῆς θαλάσσης αὐτοῖς ἴδια τὰ πανταχόθεν
15 ποιούσης.

Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ ἔθνους παντός, ὡς ὅπερ ἂν τις αὐτοῦ μέ-
ρος ἐφ' ἑαυτοῦ κατασκέψηται, τῶν ἄλλων προτερεύειν οἶεσθαι· οὐ-
δὲν δὲ ἦττον τῇ κοινῇ κρίσει τοῦ ἔθνους, οἷόν τις κορυφὴ πάσης τῆς
περιοικίδος τῶν ἄλλων, ἢ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου πόλις ἐστίν, ἣν
20 βασιλεύς τις ἐπίσημος τῶν τὴν ἀρχὴν τοῖς Ρωμαίοις κρατυνομένων,
Καῖσαρ τὸ ὄνομα, ἔρωτι καὶ πόθῳ τῆς χώρας ἀλούς, ἐπὶ τῷ ἰδίῳ
ὀνόματι Νεοκαισάρειαν καλεῖσθαι τὴν πόλιν ἠξίωσεν. Ἄλλ' οὐδὲν
ταῦτα πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἡμέτερον, ὥστε διὰ τούτων οἶεσθαι σε-
μνότερον ἀποδεικνύειν τὸν μέγαν ἐν ἀγίοις ἐκεῖνον, εἰ καρποῖς βρί-
25 θει ἢ χώρα, εἰ ἢ πόλις κατασκευαῖς κεκαλλώπισται, εἰ τῇ γείτονι
θαλάττῃ τὰ πανταχόθεν πρὸς τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν εἰσάγεται.
Ἄλλ' οὐδὲ τῶν προγόνων αὐτοῦ, τῶν προκαθηγησαμένων τῆς κατὰ
σάρκα γενέσεως, μνήμην ἐπὶ τοῦ λόγου ποιήσομαι, πλοῦτον τῆς φι-
λοτιμίας καὶ τὰς κοσμικὰς περιφανείας αὐτῶν διηγούμενος. Τί γὰρ
30 ταῦτα συντελέσειε πρὸς ἔπαινον, τάφοι καὶ στήλαι καὶ ἐπιγράμματα
καὶ τὰ νεκρὰ διηγήματα πρὸς τὸν τοῦ κόσμου παντὸς ἑαυτὸν ὑπερά-
ραντα; Ἄλλως δὲ οὔτε δυνατόν ἐστίν εἰς κοινωνίαν τῆς εὐφημίας
ἐκείνους ἄγειν, ὧν τὴν συγγένειαν οὗτος τῆς κατὰ ψυχὴν ἀγχιστείας

ἀρετή, θεωρῶ ἄξιο μακαρισμοῦ μόνο τὸν ἐνάρετο. Κι ἄς μὴ νομίσει κανένας ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἔχω νὰ ἐκθέσω τίποτε σημαντικὸ γιὰ τὴν πατρίδα ἢ τοὺς προγόνους τοῦ ἁγίου, προσπαθῶ νὰ ὑποκλέψω τὴ ντροπὴ μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρουν. Γιατὶ ποιὸς δὲ γνωρίζει τὴν ἐπωνυμία τῆς θάλασσας ποὺ ἀποδόθηκε ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους κατ' ἐξαιρέση στὸ ἔθνος αὐτό, μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζεται ἡ ἀρετὴ αὐτῶν ποὺ ἐξ ἀρχῆς κατοίκησαν τὸ χῶρο αὐτόν; Μόνος ἀπὸ κάθε γῆ καὶ θάλασσα ὁ Πόντος αὐτὸς ὀνομάζεται Εὐξείνιος καὶ τὸ ὄνομά του μπορεῖ νὰ μαρτυρεῖ εἴτε τὴ φιλοφροσύνη τους πρὸς τοὺς ξένους ποὺ ἐπιδημοῦν εἴτε ὅτι κι ἡ χώρα εἶναι τέτοια, ὥστε, ὄχι μόνο στοὺς ἐντόπιους καὶ αὐτόχθονες, ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ φτάνουν σ' αὐτόν ἀπὸ παντοῦ χαρίζει ἄφθονα τὰ ἐφόδια γιὰ τὴ ζωὴ. Γιατὶ ἡ φύση τῆς χώρας εἶναι τέτοια, ὥστε παράγει ὄλα τὰ ἀπαραίτητα τῆς ζωῆς καὶ δὲν τῆς λείπει κανένα ἀγαθὸ ἄλλης χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα κάνει δικὰ τους τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ ὄλο τὸν κόσμο.

Τέτοιο εἶναι ὄλο τὸ ἔθνος, ὥστε ὅποιο μέρος του κι ἂν ἐξετάσει κανένας καθ'αυτὸ, νομίζει ὅτι εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα. Καὶ κατὰ κοινὴ ὁμολογία τοῦ ἔθνους, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἀπὸ τὰ ἄλλα σὰν κορυφαία πόλη τῆς περιοχῆς ποὺ εἶναι, ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Ἐνας σπουδαῖος βασιλιάς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἰσχυροποίησαν τὴ ρωμαϊκὴ ἐξουσία καὶ ποὺ λεγόταν Καίσαρας, αἰχμαλωτισμένος ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο τῆς χώρας ἔκρινε ἄξια νὰ καλεῖται ἡ πόλη ἀπὸ τὸ ὄνομά του Νεοκαίσαρεια. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἔχουν καμιὰ σημασία γιὰ τὸ σκοπὸ μας, ὥστε νὰ νομίζομε πὼς ἀποδεικνύομε πιὸ σεβαστὸ αὐτόν τὸ μεγάλο ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους μὲ αὐτὰ: ἂν δηλαδὴ ἡ χώρα εἶναι γεμάτη καρπούς, ἂν ἡ πόλη στολίζεται ἀπὸ κτήρια, ἂν ἀπὸ τὴ γειτονικὴ τους θάλασσα ἔχουν τὴ δύναμη νὰ εἰσάγουν ἀπὸ παντοῦ ὅ,τι θέλουν. Ἀλλὰ δὲ θ' ἀναφέρω στὸ λόγο μου οὔτε τοὺς προγόνους του, ποὺ προηγήθηκαν ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα γέννησή του, γιὰ νὰ διηγηθῶ τὰ πλούτη καὶ τίς φιλοδοξίες καὶ τὴν κοσμικὴ τους λάμψη. Σὲ τί θὰ συντελέσουν οἱ τάφοι, οἱ στῆλες, τὰ ἐπιγράμματα, οἱ νεκρὲς διηγήσεις στὸν ἔπαινο ἐκείνου ποὺ ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ ὄλον τὸν κόσμο; Ἐξάλλου οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ βάλομε νὰ μετᾶσχουν στὸ ἴδιο ἐγκώμιο ἐκεῖνοι ποὺ αὐτὸς ἀρνήθηκε τὴν ψυχικὴ συγγένεια

ἠρνήσατο. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων ἐματαιώθησαν, ὁ δέ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναβλέψας, τῇ ἄνω συγγενείᾳ διὰ τῆς πίστεως ἑαυτὸν εἰσεποίησεν.

Ἄλλ' ὅπως μὲν ἢ ἀπὸ τίνων ἐγένετο ἢ τίνα τὸ κατ' ἄρχας
 5 ὤκησε πόλιν, ὡς οὐδὲν ἡμῖν συντελοῦντα πρὸς τὴν προκειμένην
 σπουδὴν παραλείπομεν, ἄρχῃν δὲ ταύτην τῆς εὐφημίας ληψόμεθα,
 ἦν ἐκεῖνος τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου πεποίηται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν κομιδῇ
 νέῳ τῷ σώματι τῆς φυσικῆς κηδεμονίας ἔρημος ἦν, τῶν γονέων τε-
 10 τελευτηκότων τὸν βίον, ὅτε ἀτελής ὑφ' ἡλικίας οὕσα τοῖς πολλοῖς ἢ
 διάνοια τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἀμαρτάνει, ἔδειξεν εὐθὺς παρὰ τὴν
 πρώτην οἶος ἐν τῷ τελείῳ τῆς ἡλικίας γενήσεται. Καὶ καθάπερ τὰ
 εὐγενῆ τῶν βλαστημάτων, ὅταν ἐκ πρώτης ἀξήσεως εἰς εὐθυγενεῖς
 ἀναδράμῃ τοὺς ὄρπηκας, προδείκνυσι τοῖς γηπόνοις διὰ τῆς παρού-
 15 σης ὥρας τὸ εἰς ὕστερον κάλλος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐκεῖνος, ὅτε
 τοῖς ἄλλοις ὑπ' ἀγνοίας περισφαλῆς ἐστὶν ἢ ψυχῇ, πρὸς τὰ μάταιά τε
 καὶ ἀνόνητα κατολισθαινούσης προχείρως ὡς τὰ πολλὰ τῆς νεότη-
 τος, τότε διὰ τῆς πρώτης τοῦ βίου αἰρέσεως ἔδειξεν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν
 20 Δαβὶδ ἀληθεύοντα, ὅτι «δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἐξανθήσει». Μόνον γὰρ
 δὴ τοῦτο τῶν δένδρων τελείῳ τῷ πάχει τῆς κορυφῆς ἀπὸ τῆς γῆς
 ἀναφύεται καὶ τῆς κατὰ τὸ μῆκος ἐπιδιδούσης ἀξήσεως οὐδεμίαν
 ἐπὶ τὸ πλάτος προσθήκην ἀπὸ τοῦ χρόνου δέχεται. Οὕτω καὶ ἐκεῖνος
 ἀπὸ τῆς πρώτης ἦνθησε βλάστης, εὐθὺς τῇ αἰρέσει τοῦ βίου τέλειος
 ἀνασχὼν καὶ ὑψίκομος. Πάντων γὰρ ἀποστάς, περὶ ἃ τὸ νέον τῆς ἡ-
 25 λικίας ἐπτόηται, ἰππικῆς, κυνηγεσίων, καλλωπισμάτων, ἐνδυμά-
 των, κυβείας, τρυφῆς, εὐθὺς ὄλος τῆς τῶν ἀρετῶν κτήσεως ἦν, τὸ
 πρόσφορον αἰεὶ τῆς παρούσης αὐτῷ ἡλικίας καθεξῆς προαιρούμε-
 νος.

Γίνεται δὲ αὐτῷ πρώτη τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν ἢ περὶ τὴν
 σοφίαν σπουδὴ. Ταύτη δὲ συνείπετο καθάπερ τις πῶλος συνεζευ-
 30 γμένη ἢ σωφροσύνη, πρὸς ἀμφοτέρα δὲ σύμμαχος ἦν ἢ ἐγκράτεια· τὸ
 δὲ ἄτυφον αὐτῷ καὶ ἀόργητον τῇ τῶν χρημάτων ὑπεροψία συγκα-
 τωρθώθη. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλη τύφου τε καὶ ὑπερηφανίας γένεσις, μὴ
 τῆς πλεονεξίας ἑαυτῇ τὰ τοιαῦτα πάθη συνεισαγούσης. Καθάπερ δὲ
 τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ὁ λόγος κατέχει, τῆς χαλδαϊκῆς φιλοσοφίας
 35 ἐν ἐπιστήμῃ γενόμενον καὶ τὴν ἐναρμόνιον τε καὶ τεταγμένην τῶν

μαζί τους. Ἐκεῖνοι χάθηκαν μὲ τὴν πλανημένη πίστη τους στὰ εἰδωλα, ἐνῶ αὐτός, ἐπειδὴ ὕψωσε τὰ μάτια πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἔγινε μὲ τὴν πίστη του μέλος τῆς οὐράνιας συγγένειας.

Παραλείπω τὸ πῶς γεννήθηκε καὶ ἀπὸ ποιούς καὶ σὲ ποιά πόλη κατοίκησε στὴν ἀρχή, ἐπειδὴ δὲ βοηθοῦν καθόλου τὸ σκοπὸ ποῦ ἐπιδιώκομε. Ἀρχῇ τοῦ ἐγκωμίου θὰ κάνομε αὐτὴν ποῦ ἔκανε ἀρχὴ τοῦ βίου τῆς ἀρετῆς. Ὅταν δηλαδὴ πολὺ μικρὸς στερήθηκε τὴ φυσικὴ κηδεμονία μὲ τὸ θάνατο τῶν γονιῶν του, τότε ποῦ ὁ νοῦς τῶν πολλῶν ἀτελῆς ἐξαιτίας τῆς ἡλικίας σφάλλει στὴ διάκριση τοῦ καλοῦ, αὐτός ἔδειξε ἀμέσως ποιός θὰ γινόταν ὅταν θὰ ὠρίμαζε. Κι ὅπως τὰ εὐγενῆ φυτὰ, ὅταν μὲ τὴν πρώτη βλάστησή τους πετάξουν ἴσιους βλαστούς, δείχνουν στοὺς φυτοκόμους μὲ τὴν τωρινὴ τὴ μελλοντικὴ ὁμορφιά τους, τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ ἐκεῖνον· ὅταν ἡ ψυχὴ ἄλλων ἀπὸ ἄγνοια εἶναι ἔτοιμη νὰ πέσει σὲ σφάλμα (εὐκόλα συνήθως ἡ νεότητα γλιστρᾷ σὲ μάταιες κι ἀνώφελες ἐπιδιώξεις), ἐκεῖνος μὲ τὴν πρώτη ἐκλογή τῆς ζωῆς του ἔδειξε μὲ τὴν περίπτωσή του νὰ ἀληθεύει ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Δαβὶδ ὅτι «ὁ δίκαιος θ' ἀνθήσει ὅπως ὁ φοίνικας»³. Γιατὶ ἀπὸ ὅλα τὰ δέντρα αὐτὸ μόνο βλασταίνει μὲ ἴδιο πάχος ἀπὸ τὴ γῆ ὡς τὴν κορυφὴ καὶ προχωρώντας ἢ αὐξησὴ του σὲ μῆκος δὲ δέχεται μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καμιὰ προσθήκη στὸ πλάτος του. Ἔτσι κι ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν πρώτη βλάστησή του ἀνθῆσε κι εὐθύς μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ βίου ὑψώθηκε φοίνικας τέλειος καὶ μὲ τὴν κορυφὴ φουντωτὴ. Στάθηκε μακριὰ ἀπὸ ὅλα, ὅσα ἐνθουσιάζουν τὴ νεαρὴ ἡλικία, ἵππασία, κυνήγι, στολίδια, φορέματα, κύβοι, διασκεδάση, καὶ δόθηκε ὀλόκληρος στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν, ἐκλέγοντας κάθε φορὰ καὶ μὲ τὴ σειρά τὸ πρόσφορο στὴν ἡλικία ποῦ εἶχε.

Καὶ πρώτη ἀρετὴ ποῦ φρόντισε ν' ἀποχτήσῃ ἦταν ἡ σοφία. Τὴν ἀκολουθοῦσε σὰν πουλᾶρι δεμένο στὸν ἴδιο ζυγὸ ἡ σωφροσύνη, ἐνῶ σύμμαχος καὶ τῶν δύο ἦταν ἡ ἐγκράτεια· τὸ ἀπερηφάνευτο καὶ τὴν ἀοργησία τὰ ἐπέτυχε μὲ τὴν περιφρόνηση τῶν χρημάτων. Γιατὶ δὲν γεννιέται ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ ἢ ἔπαρση καὶ ἡ περηφάνεια, ἂν δὲν εἰσάγει τὰ πάθη αὐτὰ μέσα μας μαζί της ἢ πλεονεξία. Λέγεται ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀβραᾶμ ἀποχτώντας τὴ γνώση τῆς φιλοσοφίας τῶν Χαλδαίων καὶ κατανοώντας τὴν ἀρμονικὴ καὶ ὀρισμένη θέση καὶ κίνηση τῶν ἀστρῶν, χρησιμοποίησε ὡς βάση τὴ

ἄστρον κατανοήσαντα θέσιν καὶ κίνησιν, ὑποβάθρα χρήσασθαι τῇ
περὶ ταῦτα γνώσει πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκειμένου ἀγαθοῦ θεωρίαν, λο-
γισάμενον ὡς, εἰ τὰ τῇ αἰσθήσει ληπτὰ τοιαῦτα, τί ἂν εἴη τὰ ὑπὲρ αἰ-
σθησιν; καὶ οὕτως τοῦ ζητουμένου τυχεῖν, οἷον ἐπιβάντα τῆς ἔξω
5 σοφίας καὶ γενόμενον δι' αὐτῆς ὑψηλότερον, ὥστε προσεγγίσει, τρό-
πον τινᾶ, δι' αὐτῆς τοῖς ἀλήπτοις· οὕτω καὶ ὁ Μέγας οὗτος, τῇ ἔξω
φιλοσοφίᾳ δι' ἐπιμελείας καθομιλήσας δι' ὧν ὁ Ἑλληνισμὸς τοῖς
πολλοῖς βεβαιοῦται, διὰ τούτων ὠδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανι-
σμοῦ κατανόησιν, καὶ καταλιπὼν τὴν πεπλανημένην τῶν πατέρων
10 θρησκείαν, ἐζήτηε τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν, ἐξ αὐτῶν τῶν πεπονη-
μένων τοῖς ἔξωθεν διδαχθεῖς τὸ τῶν ἐλληνικῶν δογμάτων ἀσύστα-
τον.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν πρὸς διαφόρους ὑπολήψεις ἐν ταῖς περὶ τοῦ
Θεοῦ δόξαις σχιζομένην τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὴν βάρβαρον ὁμοίως
15 φιλοσοφίαν, καὶ τοὺς τῶν δογμάτων προεστηκότας οὔτε πρὸς ἀλλή-
λους συμβαίνοντας καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον κρατύνειν τῇ περι-
νοίᾳ τῶν λόγων φιλονεικοῦντας, τούτους μὲν ὥσπερ ἐν ἐμφυλίῳ
πολέμῳ ὑπ' ἀλλήλων ἀνατρεπομένους κατέλιπεν, καταλαμβάνει δὲ
τὸν ἐστῶτα λόγον τῆς πίστεως, τὸν οὐδεμιᾶ λογικῇ τινι περιεργίᾳ
20 καὶ τεχνικαῖς πλοκαῖς κρατυνόμενον, ἀλλὰ δι' ἀπλότητος ρημάτων
ὁμοτίμως πᾶσι καταγγελλόμενον, ὃς ἐν αὐτῷ τῷ ὑπὲρ τὴν πίστιν εἶ-
ναι, τὸ πιστὸν ἔχει. Εἰ γὰρ τοιοῦτον ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς τῇ τῶν ἀν-
θρωπίνων λογισμῶν δυνάμει καταλαμβάνεσθαι, οὐδὲν ἂν τῆς ἐλλη-
νικῆς σοφίας διήνεγκε (κάκεῖνοι γάρ, ὅπερ ἂν καταλαβεῖν ἐξισχύ-
25 σωσιν, ἐκεῖνο καὶ εἶναι δοξάζουσιν), ἐπεὶ δε ἀνεπίβατός ἐστι λογι-
σμοῖς ἀνθρωπίνους τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἢ κατάληψις, τούτου
χάριν ἢ πίστις ἀντὶ τῶν λογισμῶν γίνεται, τοῖς ὑπὲρ λόγον τε καὶ κα-
τάληψιν ἑαυτὴν ἐπεκτείνουσα. Διὰ ταῦτα, καθῶς περὶ τοῦ Μωϋσέ-
ως φησὶν ἡ Γραφή, ὅτι «ἐπαιδεύθη πάση σοφίᾳ τῶν Αἰγυπτίων»,
30 οὕτω καὶ ὁ Μέγας οὗτος, διὰ πάσης ἐλθῶν τῆς τῶν Ἑλλήνων παι-
δεύσεως καὶ γνοὺς τῇ πείρᾳ τῶν παρ' αὐτοῖς δογμάτων τὸ ἀσθενὲς
καὶ ἀσύστατον, μαθητῆς τοῦ Εὐαγγελίου καθίσταται, καὶ πρὶν ἀχθῆ-
ναι διὰ τῆς μυστικῆς τε καὶ ἀσωμάτου γεννήσεως, οὕτω κατώρθου
τὸν βίον, ὡς μηδένα ρύπον τῆς ἀμαρτίας ἐπὶ τὸ λουτρὸν εἰσενέγκα-
35 σθαι.

Οὔσης δὲ αὐτῷ τῆς διαγωγῆς ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν μεγάλην

γνώση αὐτὴ γιὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ὑπερκείμενου ἀγαθοῦ μὲ τὴ σκέψη ὅτι, ἂν εἶναι τέτοια ὅσα ἀντιλαμβάνεται ἡ αἴσθησις, πῶς θὰ εἶναι τὰ πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθησις; Ἔτσι πέτυχε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε· ἀφοῦ δηλαδὴ πάτησε κατὰ κάποιον τρόπο πάνω στὴν ἔξω σοφία καὶ μ' αὐτὴ ἀνέβηκε ψηλότερα, μὲ βάση αὐτὴ πλησίασε τὰ ἄφραστα. Ἔτσι κι ὁ μέγας αὐτός· ἀφοῦ ἀσχολήθηκε προσεκτικὰ μὲ τὴν ἔξω φιλοσοφία, μὲ ὅποια γιὰ τοὺς πολλοὺς ἐπιβεβαιῶνεται ὁ ἐλληνισμός, μὲ αὐτὰ ὁδηγήθηκε στὴν κατανόηση τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν πλανημένη θρησκεία τῶν πατέρων του, ζητοῦσε τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων καὶ διδάχτηκε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πονήματα τῶν ἔξω ὅτι ἦταν χωρὶς βάση τὰ ἐλληνικὰ δόγματα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶδε ὅτι ὅμοια ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ βαρβαρικὴ φιλοσοφία εἶχαν πολλὰ καὶ διάφορες ἀντιλήψεις σχετικὰ μὲ τὸ Θεῖο καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν οὔτε μεταξὺ τους συμφωνοῦσαν, ἀλλὰ καὶ φιλονεικοῦσαν μὲ περίτεχνους λόγους νὰ ἐνισχύσει καθένας τὴν ἀποψὴ του, τὴν ἐγκαταλείπει, ἀφοῦ μὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμό τους ἀνέτρεπαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ πιάνεται ἀπὸ τὸ σταθερὸν λόγον τῆς πίστεως ποὺ καμιά ἐξεζητημένη ἐπεξεργασία οὔτε τεχνικὴ πλοκὴ δὲν τὸν ἐνισχύει, ἀλλὰ ἀπευθύνεται σ' ὅλους ἐξίσου μὲ τὴν ἀπλότητα τῶν λόγων καὶ πιστεύεται, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν πίστη. Γιατί, ἂν αὐτὸ ποὺ λέμε μπορούσε νὰ γίνῃ κατανοητὸ μὲ τὴ δύναμιν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, δὲ θὰ διέφερε καθόλου ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν (γιατὶ κι ἐκεῖνοι πιστεύουν ὅποιο μπορέσουν νὰ καταλάβουν). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατασκευὴ τῆς ὑπερκείμενης φύσεως εἶναι ἀπροσπέλαστη γιὰ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς, γι' αὐτὸ ἔρχεται ἡ πίστις στὴ θέσιν τῶν συλλογισμῶν ποὺ ἐπεκτείνεται στὸ πέρα ἀπὸ τὸν λόγον καὶ τὴν κατανόηση. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὅπως ἡ Γραφὴ λέει γιὰ τὸ Μωϋσῆ⁴ ὅτι μορφώθηκε μὲ ὅλη τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων, ἔτσι κι ὁ Μέγας αὐτὸς ἅγιος, ἀφοῦ ἔλαβε ὅλη τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ γνώρισε μὲ τὴν πείραν τοῦ πόσο ἀσθενὴς καὶ ἀβάσιμη εἶναι ἡ διδασκαλία τους, γίνεται μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη περάσει ἀπὸ τὴν μυστικὴν καὶ ἀσώματην γέννησιν, ζοῦσε τόσο ὀρθὰ τὴν ζωὴν του, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ στὸ λουτρὸν χωρὶς καμιά ἀκαθαρσία.

Ζώντας στὴν Αἴγυπτον, στὴ μεγάλη πόλιν τοῦ Ἀλεξάνδρου,

τοῦ Ἀλεξάνδρου πόλιν, εἰς ἣν καὶ ἡ πανταχόθεν συνέρρει νεότης τῶν περὶ φιλοσοφίαν τε καὶ ἰατρικὴν ἐσπουδακῶτων, χαλεπὸν ἦν τοῖς ὀμηλίξι θέαμα, νέος ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῇ σωφροσύνῃ κοσμούμενος. Ὁ γὰρ τοῦ καθαρεύοντος ἔπαινος, τῶν μολυνομένων ὄνειδος 5 ἦν. Ὡς ἂν οὖν ἀπολογία τις εἶη τοῖς ἀκολάστοις, τὸ μὴ μόνους αὐτοὺς εἶναι δοκεῖν τοιοῦτους, ἐπίνοιά τις ἐξ ἐπιβουλῆς παρ' αὐτῶν ἐπεσκευάσθη, τοῦ μῶμόν τινα τῷ βίῳ τοῦ Μεγάλου προστρίψασθαι. Καὶ προβάλλεται παρ' αὐτῶν, εἰς διαβολὴν ἐκείνου, γύναιον ἑταιρικόν, ἐξ οἰκήματος ἐπ' ἀτιμίᾳ κατεγνωσμένον. Τοῦ δέ, κατὰ τὸ 10 σύνηθες, τοῖς λογάσι τῶν ἀνδρῶν ἐν σεμνῷ τῷ σχήματι περὶ τινος τῶν κατὰ φιλοσοφίαν διασκοπούμενου καὶ συνασκουμένου, πρόσσεισι τὸ γύναιον ἀκκιζόμενόν τε καὶ θρυπτόμενον καὶ διὰ πάντων τὸ εἶναι πρὸς αὐτὸν ἐν συνηθείᾳ, δι' ὧν ἐφθέγγετό τε καὶ ἐποίει, σχηματιζόμενον· εἶτα ἔλεγε τῶν μισθωμάτων ἀποστερεῖσθαι, προστιθεῖσα 15 καὶ τὰς ἀφορμὰς ὑπ' ἀναιδεΐας, ὑπὲρ ὧν ἠτιᾶτο τὴν τῶν μισθῶν ἀποστέρησιν.

Τῶν δὲ συνεγνωκῶτων αὐτῷ τὸν καθαρὸν βίον, ἀγανακτούντων τε καὶ ὀργῇ κατὰ τοῦ γυναίου συγκινουμένων, οὔτε συνεταράχθη τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ χαλεπαίνουσιν, οὔτε τι τοιοῦτον εἶπε συκοφαντούμενος, οἷον εἰκὸς τὸν ἀχθόμενον, οὐ μάρτυρας τοῦ βίου προσεκαλέσατο, οὐχ ὄρκω τὸν μῶμον ἀπώσατο, οὐ τὴν κακίαν τῶν ταῦτα κατ' αὐτοῦ συσκευασαμένων διήλεγξεν, ἀλλ' ἐν ἡρεμαίᾳ τε καὶ καθεστῶσῃ φωνῇ πρὸς τινα τῶν συνηθῶν ἀποστραφεῖς,

᾿Ω οὗτος', ἔφη, 'διάλυσον αὐτῇ τὸ ἀργύριον, ὡς ἂν μὴ διὰ 25 πλεῖον διοχλοῦσα, τὴν προκειμένην τοῦ λόγου σπουδῆν ἐπιταράσσοι.

Ἐπεὶ δὲ μαθὼν παρὰ τῆς ἑταιρίδος ὁ τοῦτο προστεταγμένος, ὅσον ἦται παρ' αὐτοῦ τὸ ἀργύριον, ἐτοίμως ἅπαν ἀπηριθμήσατο, καὶ πέρας εἶχεν κατὰ τοῦ σώφρονος ἢ ἐπιβουλή τοῖς ἀκολάστοις, καὶ ἦν ἐν 30 ταῖς χερσὶν ἤδη τῆς ἀτίμου τὸ κέρδος. Τότε δὲ γίνεται θεόθεν ἢ τε μαρτυρία τῆς σωφροσύνης τοῦ νέου καὶ τῆς τῶν ὀμηλίκων συκοφαντίας ὁ ἔλεγχος. Ὁμοῦ γὰρ τῷ ὑποδέξασθαι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, πνεύματι δαιμονίῳ στρεβωλθεῖσα καὶ βρυχηθμῷ θηριώδει παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν ἀνοιμώξασα, πίπτει πρηγῆς κατὰ τὸ μέσον 35 τῶν συνειλεγμένων, θέαμα φρικτόν τε καὶ φοβερόν τοῖς παροῦσιν ἀθρόως γεγενῆμένη, τῶν τριχῶν τε διερριμμένων καὶ ταῖς ἰδίαις χερσὶ σπαρασσομένων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπεστραμμένων καὶ τοῦ

ὅπου συνέρρεαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη οἱ νέοι ποὺ εἶχαν σπουδάσει φιλοσοφία καὶ ἰατρική, ἀποτελοῦσε γιὰ τοῦς συνομηλίκους τοῦ ἐνοχλητικὸ θέαμα, τὸ νὰ ἔχει δηλαδὴ ἓνας νέος σὰν στολίδι τῆ σωφροσύνη πάνω ἀπὸ τὴν ἡλικία του. Γιατὶ ὁ ἔπαινος ἐκείνου ποὺ παρέμεινε καθαρὸς γινόταν ὄνειδος γιὰ τοὺς ἀκάθαρτους. Γιὰ νὰ ὑπάρξει λοιπὸν μιὰ δικαιολογία γι' αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ θεωροῦνται μόνο ἐκεῖνοι ἀκάθαρτοι, ἐπινόησαν κάποια ἐπιβουλή γιὰ νὰ ἐπιρρίψουν κατηγορία στὸ βίο τοῦ μεγάλου ἀγίου. Γιὰ νὰ τὸν διαβά- λουν λοιπὸν παρουσιάζουν ἓνα γύναιο ποὺ ἐταιριζόταν ἀπὸ ἓνα γνωστὸ κακόφημο σπίτι. Κι ἐνῶ αὐτὸς, κατὰ τὴ συνήθειά του, συζητοῦσε μὲ σεμνὸ τρόπο μὲ ἐκλεκτοὺς ἄνδρες γιὰ ἓνα φιλοσοφικὸ θέμα, πλησιάζει τὸ γύναιο μὲ καμώματα καὶ μὲ ὅλα ὅσα ἔλεγε καὶ ἔκανε προσποιόταν ὅτι ἦταν ἐξοικειωμένη μαζί του. Στὴ συνέχεια ἔλεγε ὅτι τῆς στεροῦσε τὴν ἀμοιβή της καὶ πρόσθεσε μὲ ἀναίδεια καὶ τὶς ἀφορμές στὶς ὁποῖες ὀφειλόταν ἡ στέρηση τῶν μισθῶν της.

Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ἤξεραν τὴν καθαρὴ ζωὴ του ἀγανακτοῦσαν καὶ κινήθηκαν μὲ ὀργὴ κατὰ τοῦ γυναιου, ἐκεῖνος οὔτε ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὴν ταραχὴ ἐκείνων ποὺ ἀγανακτοῦσαν γιὰ χάρη του, οὔτε, ἂν καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν, εἶπε κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέει ὁ θυμωμένος. Δὲν κάλεσε μάρτυρες γιὰ τὴ ζωὴ του, δὲν ἀπέκρουσε τὴν κατηγορία μὲ ὄρκο οὔτε ἔλεγξε τὴν κακία ἐκείνων ποὺ ἐξύφαναν ἐναντίον του αὐτὴ τὴ διαβολή. Στράφηκε μονάχα σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς φίλους του καὶ τοῦ εἶπε μὲ ἡρεμὴ καὶ σταθερὴ φωνή.

Δῶσε της, φίλε μου, τὰ χρήματα, γιὰ νὰ μὴ συνεχίσει νὰ μᾶς ἐνοχλεῖ καὶ μᾶς χαλάει τὴ συζήτηση ποὺ ἔχομε.

Μόλις ἔμαθε ἀπὸ τὴν πόρνη αὐτὸς ποὺ ἔλαβε τὴν ἐντολή, πόσα χρήματα τοῦ ζητοῦσε, τὰ πλήρωσε ὅλα καὶ σταμάτησε ἡ ἐπιβουλή τῶν ἀκαθάρτων, ἐνῶ τὸ κέρδος βρισκόταν πιά στὰ χέρια τῆς πρόστυχης. Τότε ἔρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἡ μαρτυρία γιὰ τὴ σωφροσύνη τοῦ νέου καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς συκοφαντίας τῶν συνομηλίκων του. Μόλις δηλαδὴ δέχτηκε τὰ χρήματα στὸ χέρι της, ἓνα δαιμονικὸ πνεῦμα τὴ σπάραξε. Ἐβγαλε ὄχι ἀνθρώπινη φωνή, ἀλλὰ κάποιο βρυχηθμὸ θηρίου καὶ ἔπεσε πρηνῆς στὸ μέσο τῶν συγκεντρωμένων. Ἐγινε ξαφνικὰ γιὰ τοὺς παρόντες θέαμα φρικτὸ καὶ φοβερό· μαδοῦσε τὰ μαλλιά της καὶ σκιζόταν μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια, γύρισαν τὰ μάτια της καὶ τὸ στόμα της ἔσταζε ἀφρό. Καὶ δὲν τὴν ἄφη-

στόματος τὸν ἀφρὸν παραπτύοντος. Καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν καταπνίγον αὐτὴν τὸ δαιμόνιον, πρὶν ἢ τὸν Μέγαν ἐκεῖνον ἐπικαλέσασθαι τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἰλεώσασθαι.

Τοιαῦτα τῆς νεότητος τοῦ μεγάλου τὰ διηγήματα, ἄξια ὡς ἀλη-
 5 θῶς τῶν μετὰ ταῦτα βεβιωμένων αὐτῷ τὰ προοίμια. Καίτοι γε τὸ
 θαῦμα τοσοῦτόν ἐστιν, ὡς, εἰ καὶ μηδὲν ἦν ἕτερον ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν,
 μηδενὸς αὐτὸν τῶν ἐπ' ἀρετῇ διενεγκόντων ἐκ τούτου μόνου τὰ δευ-
 τερεῖα τῶν ἐπαίνων ἔχειν· πλούσιος, νέος, ἐν ὑπερορίοις διάγων, ἐν
 πολυανδρούσῃ πόλει τὴν διαγωγὴν ἔχων, ἐν ἧ διατὰ τὸ κατ' ἐξουσίαν
 10 ταῖς ἡδοναῖς συζῆν τοὺς νέους, ὄνειδος ἦν ἡ καθαρότης τῶν σωφρο-
 νούντων τοῖς ἄφροσιν, οὐ μητρὸς πολυπραγμονούσης τὸν βίον, οὐ
 πατρὸς παιδαγωγούντος τὴν καθ' ἡμέραν ζωὴν, εἰς τοσοῦτον ἐπῆ-
 ρεν ἑαυτὸν δι' ἀπαθείας πρὸς ἀρετὴν, ὡς τὸν τοῦ παντὸς ἔφορον
 μάρτυρα τῶν βεβιωμένων ποιήσασθαι, τὸν τῆ πονηρᾷ πληγῇ τὴν
 15 συκοφαντίαν τῆς γυναικὸς ἀπελέγξαντα. Καὶ τί ἂν τις ἐπινοήσειε
 μεῖζον εἰς ἐγκωμίων ὑπόθεσιν; Πῶς δ' ἂν τις κατ' ἀξίαν αὐτὸν θαυ-
 μάσειεν, ὃς τῷ λόγῳ καταπαλαίσας τὴν φύσιν καὶ καθάπερ τι τῶν
 ὑποχειρίων ζώων ὑποζεύξας τῷ λογισμῷ τὴν νεότητα, καὶ πάντων
 τῶν φυσικῶν ἐπεχειρομένων παθημάτων κρείττων γενόμενος, καὶ
 20 τὸν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἐπιφυόμενον φθόνον καθ' ἑαυτοῦ κινήσας, καὶ
 τούτου κρείττων ἐγένετο, μήτε πρὸς τὴν ἐπιβουλήν τῶν ἐταίρων
 ἑαυτὸν διαναστήσας πρὸς ἄμυναν, καὶ τὴν ὑπηρετησαμένην ἐκείνοις
 πρὸς τὸν μῶμον εὐεργετήσας, τοῦ κατὰ τὸν δαίμονα πάθους διὰ
 προσευχῆς ἐξελόμενος;

25 Τοιοῦτον ἔγνωμεν διὰ τῆς ἱστορίας τὸν Ἰωσήφ, ᾧ προὔκειτο
 μὲν κατ' ἐξουσίαν ἡ περὶ τὴν γυναῖκα τοῦ δεσπότη παρανομία, αὐ-
 τῆς ἐκείνης ἐπιμανείσης τῆ ὥρα τοῦ νέου, καὶ μάρτυς τῶν τολμωμέ-
 νων ἦν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ἀλλὰ κάκεῖνος πρὸς τὸν θεῖον ὀφθαλμὸν
 βλέπων, τὸ δόξαι κακὸς πρὸ τοῦ γενέσθαι προείλετο, τὰ τῶν κα-
 30 κούργων ὑποστὰς μᾶλλον ἢ κακοῦργος γενόμενος. Ἄλλ' ἐστὶ τι τάχα
 τούτῳ καὶ πλεον τῆς ἱστορίας καυχῆσασθαι· οὐ γὰρ ἴσον ἐστὶν εἰς
 ἀποτροπὴν τοῦ μιάσματος, τό τε τῆς μοιχείας ἄγος καὶ τὸ δοκοῦν ἐν
 ἐλάττονι πλημμελήματι τὸν μῶμον ἔχειν. Ὁ τοίνυν ἐν ᾧ κίνδυνός τις

σε τὸ δαιμόνιο προτοῦ ὁ μέγας ἐκεῖνος ἄγιος ἐπικαλεσθεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐξιλεώσει γιὰ χάρη της.

Αὐτὲς εἶναι οἱ διηγήσεις γιὰ τὴ νεότητα τοῦ μεγάλου καὶ εἶναι ἐπάξια προοίμια ὧν ἔζησε ἀργότερα. Μολονότι εἶναι τόσο θαυμαστές, πού καὶ τίποτε ἄλλο ἂν δὲν ἔχεις νὰ προσθέσεις, γι' αὐτὲς καὶ μόνο ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς πού ξεχώρισαν στὴν ἀρετὴ δὲν ἔχει τὴ δεύτερη θέση στοὺς ἐπαίνους. Ἦταν πλούσιος, νέος, ζοῦσε πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πατρίδας, κατοικοῦσε σὲ πολυάνθρωπη πόλη, ὅπου ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία τῶν νέων ὡς πρὸς τὶς ἡδονὲς καθιστοῦσε ντροπὴ τὴν καθαρότητα τῶν φρονίμων κατὰ τοὺς ἄφρονες, δὲ φρόντιζε ἡ μητέρα τὴ ζωὴ του, δὲν τὸν καθοδηγοῦσε καθημερινὰ ὁ πατέρας. κι ὅμως ἦταν τόσο συνεπαρμένος πρὸς τὴν ἀρετὴ μέσω τῆς ἀπάθειας, ὥστε ἔκανε τὸν ἔφορο τοῦ παντὸς μάρτυρα τῆς ζωῆς του, αὐτὸν πού φανέρωσε μὲ τὸ δυνατὸ χτύπημα τὴν πλεκτάνη. Τί μεγαλύτερο θὰ μπορούσε νὰ ἐπινοήσῃ κανένας ὡς βάση τῶν ἐγκωμίων; Πῶς νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ θαυμασμό του σ' αὐτὸν ὅπως τοῦ ἀξίζει; Αὐτὸς κατανίκησε μὲ τὸ λόγο τὴ φύση καὶ ἔξεψε στὸ ζυγὸ τοῦ λογισμοῦ τὴ νεότητά του σὰν κανένα ἡμεροῦποζύγιο· στάθηκε ἰσχυρότερος ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαναστατημένες φυσικὲς ὀρμὲς καὶ ἀφοῦ κίνησε ἐναντίον του τὸ φθόνο πού προκαλεῖται ἀπὸ κάθε τι καλὸ, φάνηκε κι ἀπὸ αὐτὸν ἰσχυρότερος καὶ οὔτε ξεσηκώθηκε ν' ἀμυνθεῖ κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν συντρόφων του, ἀλλὰ κι αὐτήν, πού ἔγινε ὄργανό τους γιὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν, τὴν εὐεργέτησε, ἀπαλάσσοντάς την μὲ τὴν προσευχὴ του ἀπὸ τὸ δαιμονικὸ της πάθος.

Ὡς τέτοιον γνωρίζομε ἀπὸ τὴν ἱερὰ Ἱστορία τὸν Ἰωσήφ⁵, πού ἦταν στὴν ἐξουσία του νὰ παρανομήσῃ μὲ τὴ γυναίκα τοῦ κυρίου του, πού ἡ ἴδια εἶχε ξετρελαθεῖ μὲ τὴν ὀμορφιά του καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας μάρτυρας νὰ τοὺς δεῖ. Ἐκεῖνος ὅμως πιστεύοντας ὅτι τὸν βλέπει τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ προτίμησε νὰ θεωρηθεῖ κακὸς κι ὄχι νὰ γίνῃ, νὰ ὑποστῇ μάλλον τὴν τιμωρία τῶν κακοῦργων, παρὰ νὰ γίνῃ κακοῦργος. Ἀλλὰ αὐτὸς μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ καὶ γιὰ κάτι περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι λέει ἡ ἱερὰ Ἱστορία, γιὰτὶ δὲν ἔχει ἴδια σημασία στὴν ἀποτροπὴ ἐνὸς μιάσματος, ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ μίasma τῆς μοιχείας καὶ ἡ ἰδέα ὅτι κατηγορεῖται κανεὶς γιὰ τὸ μικρότερο σφάλμα. Αὐτὸς λοιπὸν πού, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος ἀπὸ

ἐκ τῶν νόμων οὐκ ἦν φοβερωτέραν μᾶλλον τῆς τιμωρίας αὐτὴν ἐξ ἁμαρτίας ἡδονὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι κρίνας, ἢ παρήλασε τὸν Ἰωσήφ τῇ μεγαλοφυῖα τοῦ θαύματος, ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέροις κριθήσεται. Ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον τοῦ βίου τοιοῦτον, αὐτὸς δὲ ὁ βίος τίς;

5 Ἐπειδὴ πᾶσαν παιδευσιν τῆς ἔξω σοφίας ἐπιδραμῶν, ἐνέτυχε Φιρμιλιανῶ τινι τῶν εὐπατριδῶν Καππαδόκη, ὁμοιοτρόπῳ κατὰ τὸ ἦθος, ὡς ἔδειξεν ἐκεῖνος τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ, κόσμος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Καισαρέων γενόμενος καὶ τὸν τε σκοπὸν τοῦ φρονήματος καὶ ἰδίου βίου φανερόν τῷ φίλῳ ἐποίησεν, ὡς εἶη πρὸς τὸν Θεὸν
10 βλέπων καὶ τὴν ἐκείνου σπουδὴν ἔγνω περὶ τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν συμβαίνουσαν, καταλιπὼν πᾶσαν τὴν περὶ τῆς ἔξω φιλοσοφίας σπουδὴν προσφοιτᾷ μετ' ἐκείνου τῷ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον τῆς τῶν Χριστιανῶν φιλοσοφίας καθηγουμένῳ (Ὠριγένης δὲ οὗτος ἦν, οὗ πολὺς ἐπὶ τοῖς συγγράμμασι λόγος), δεικνὺς καὶ διὰ τούτου, οὐ
15 μόνον τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπονον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατεσταλμένον ἐν τῷ ἦθει καὶ μέτριον· τοσαύτης γὰρ σοφίας ἀνάπλεος ὢν, ἑτέρῳ χρήσασθαι διδασκάλῳ πρὸς τὰ θεῖα τῶν μαθημάτων οὐκ ἀπηξίωσεν, καὶ διαγαγὼν παρὰ τῷ διδασκάλῳ χρόνον τοῖς μαθήμασι σύμμετρον, πολλῶν ὄντων τῶν παρακαλούντων καὶ κατεχόντων αὐτὸν
20 ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ παρ' αὐτοῖς ἀξιούντων μένειν, πάντων προτιμοτέραν τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτὸν ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν πατρίδα πάλιν ἐπάνεισιν, τὸν παντοδαπὸν πλοῦτον τῆς σοφίας τε καὶ τῆς γνῶσεως ἐπαγόμενος, ὃν καθάπερ τις ἔμπορος ἐν ταῖς ἔξω σπουδαῖς πᾶσι καθομιλῶν τοῖς εὐδοκίμοις ἐνεπορεύσατο.

25 Καίτοι γε τῷ δικαίως τὰ πράγματα κρίνοντι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν πάντως εἰς εὐφημίαν δόξει, τὸ πόλεως τοσαύτην ἱκετηρίαν ἐν κοινοῦ γενομένην ὑπεριδεῖν, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ λογάδων τὴν ὑπὲρ τοῦ καταμεῖναι τὸν ἄνδρα σπουδὴν, τῶν τε ἐπιδημούντων αὐτοῖς ἀρχόντων τὴν εἰς αὐτὸ τοῦτο προθυμίαν παραδέξασθαι, οἷς
30 πᾶσι σκοπὸς ἦν μεῖναι παρ' αὐτοῖς τὸν μέγαν ἐκείνον, καθάπερ οἰκιστὴν ἀρετῆς καὶ βίου νομοθέτην ἐσόμενον· ἀλλὰ φεύγων πανταχόθεν τὰς πρὸς τὸν τύφον ὕλας, εἰδῶς ἀρχηγὸν ὡς τὰ πολλὰ τοῦ κατὰ κακίαν βίου τὸ καθ' ὑπερηφανίαν πάθος γινόμενον, ὥσπερ τινὰ λιμένα τὸν ἡσύχιον ἐπὶ τῆς πατρίδος μέτεισι βίον. Παντὸς δὲ τοῦ ἔ-

τὸ νόμο, θεώρησε πῶς φοβερὴ ἀπὸ τὴν τιμωρία αὐτὴν καθεαυτὴν τὴν ἀμαρτωλὴ ἡδονὴ ἢ ξεπέρασε τὸν Ἰωσήφ στὸ μεγαλεῖο τοῦ θαύματος ἢ σίγουρα δὲ θὰ θεωρηθεῖ δεύτερος. Τέτοιο εἶναι τὸ προοίμιο τοῦ βίου του. Ποιὸς ἦταν τώρα ὁ ἴδιος ὁ βίος του;

Ὅταν εἶχε διανύσει ὅλο τὸν κύκλο τῆς ἐξωτερικῆς μόρφωσης καὶ σοφίας συνάντησε κάποιον Φιρμιλιανό, Καππαδόκη εὐπατρίδη, ὁμοῖό του στὸ ἦθος, ὅπως τὸ ἔδειξε ἐκεῖνος ἀργότερα στὴ ζωὴ του, ὅταν ἔγινε κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Καισαρέων. Φανέρωσε λοιπὸν στὸ φίλο του τὸ σκοπὸ τῶν σκέψεων καὶ τῆς ἰδίας του τῆς ζωῆς, ὅτι ἀπέβλεπε στὸ Θεὸ καὶ κατάλαβε ὅτι κι ἐκείνου ὁ ζῆλος συνέπιπτε στὴν ἴδια ἐπιθυμία. Ἀφήνει τότε κάθε σπουδὴ γιὰ τὴν ἔξω φιλοσοφία καὶ φοιτᾷ μαζί μ' ἐκεῖνον στὸν ἀρχηγὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ χρόνο τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας (καὶ ἦταν αὐτὸς ὁ Ὀριγένης, πὺ γίνεται γι' αὐτὸν πολὺς λόγος στὰ συγγράμματά του), δείχνοντας μ' αὐτὸ ὄχι μόνον τὴ φιλομάθεια καὶ τὴ φιλοπονία του, ἀλλὰ καὶ τὸ φρόνιμο καὶ μετρημένο ἦθος του. Ἐνῶ εἶχε συγκεντρώσει τόσο πλοῦτο σοφίας, δὲν ἀπαξίωσε νὰ πάρει ἄλλο δάσκαλο στὰ θεῖα μαθήματα. Πέρασε κοντὰ στὸ δάσκαλο ἀρκετὸ χρόνο ὅσο ἀπαιτοῦσαν τὰ μαθήματα κι ἐνῶ ἦταν πολλοὶ πὺ τὸν παρακαλοῦσαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν κρατήσουν στὴν ἀλλοδαπή καὶ ζητοῦσαν νὰ μείνει κοντὰ τους, προτίμησε ἀπὸ ὅλα τὴν πατρίδα του. Γυρίζει λοιπὸν σ' αὐτὴ φέρνοντας μαζί του τὸ μεγάλο πλοῦτο τῆς σοφίας καὶ τῶν γνώσεών του, πὺ προμηθεύτηκε σὰν κανένας ἔμπορος στὶς ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ σπουδές του, συναναστρεφόμενος μὲ ὄλους τοὺς ἀναγνωρισμένους στὴν παιδεία.

Καὶ βέβαια γιὰ ὅποιον κρίνει δίκαια τὰ πράγματα οὔτε αὐτὸ δὲ θὰ φανεῖ ἀσήμαντο γιὰ τὸν ἔπαινό του· νὰ περιφρονῆσει τόση παράκληση τῆς πόλης πὺ τοῦ ἔγινε ἀπὸ κοινοῦ καὶ τόση προθυμία τῶν μορφωμένων τῆς νὰ μείνει κοντὰ τους κι ἀκόμα καὶ τὴν πρόθυμη συναίνεση τῶν ἀρχόντων τους. Ὁ σκοπὸς ὄλων ἦταν νὰ μείνει κοντὰ τους ὁ μέγας ἐκεῖνος ἄνδρας, γιὰ νὰ τοὺς γίνεи οἰκιστὴς τῆς ἀρετῆς καὶ νομοθέτης τοῦ βίου. Ἀποφεύγοντας ὁμως ἀπὸ παντοῦ ὅ,τι συντελοῦσε στὴν ἔπαρση, ἐπειδὴ ἤξερε ὅτι συνήθως ἀρχηγὸς στὸ βίον τῆς κακίας γίνεται τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας, διαλέγει, σὰν κάποιον λιμάνι, τὸν ἡσυχὸ βίον τῆς πατρίδας. Ὅλοι οἱ ὁμοεθνεῖς του εἶχαν τὰ βλέμματά τους σ' αὐτὸν κι ὄλοι

θνους πρὸς τὸν ἄνδρα βλέποντος καὶ πάντων προσδεχομένων δημοσιεύειν αὐτὸν ἐν κοινοῖς συλλόγοις τὴν παιδευσιν, ὡς ἂν τινα καρπὸν σχοίη τῶν μακρῶν πόνων τὴν ἐπ' αὐτοῖς εὐδοκίμησιν, εἰδὼς ὁ μέγας ἐκεῖνος ὅθεν προσήκει τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν παρὰ τῶν ἀκριβῶς μετιόντων δημοσιεύεσθαι, ὡς ἂν μήποτε φιλοτιμίᾳ τινὶ τὴν ψυχὴν τρωθείη (δεινὸς γάρ ἐστι τῶν ἀκούοντων ὁ ἔπαινος, τύφῳ τινὶ καὶ φιλοδοξίᾳ τῆς ψυχῆς ὑποχαυνῶσαι τὸ σύντονον), τούτου χάριν ἐπίδειξιν ποιεῖται τὴν σιωπὴν, ἔργῳ δεικνὺς τὸν ἐγκείμενον θησαυρόν, οὐχὶ ρήματα καὶ τῶν κατ' ἀγορὰν θορύβων καὶ καθόλου τῆς ἐν 10 ἅσκει διαγωγῆς ἑαυτὸν χωρίσας, ἐν ἐσχατιᾷ τινὶ ἑαυτῷ μόνῳ συνῆν καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ, μικρὸν παντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ λόγον ποιούμενος, οὐ βασιλείας πολυπραγμονῶν, οὐκ ἀρχὰς ἐξετάζων, οὐ πῶς διοικεῖται τι τῶν κοινῶν διεξιόντος ἀκούων, ἀλλ' ὅπως ἂν ἡ ψυχὴ δι' ἀρετῆς τελειωθείη τὴν φροντίδα ποιούμενος, 15 πρὸς τοῦτο τῇ σπουδῇ συνέτεινε τὸν πάντα βίον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πράγματα χαίρειν ἔασας, ἄλλος τις οὗτος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις Μωϋσῆς ἀτεχνῶς πρὸς τὰ ἐκείνου θαύματα τὴν ἄμιλλαν ἔχων.

Ἐξῆλθον ἀμφοτέροι τοῦ ταραχώδους τούτου καὶ περιηχημένου βίου, Μωϋσῆς καὶ Γρηγόριος, κατὰ τὸν ἴδιον ἑκάτερος χρόνον ἐφ' 20 ἑαυτὸν ἰδιάσαντες, ἕως ἐμφανὲς ἀμφοτέροις ἐκ θεοφανείας ἐγένετο τοῦ καθαρῷ βίου τὸ κέρδος· ἀλλὰ Μωϋσεῖ μὲν κατὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ γαμετῆ συνεφείπετο, Γρηγόριος δὲ σύνοικον ἑαυτῷ μόνην τὴν ἀρετὴν ἐποιήσατο. Τοῦ τοίνυν σκοποῦ τὸ ἴσον ἔχοντος ἐν ἀμφοτέροις (πέρας γὰρ τῶν ἀμφοτέρων τῆς τῶν πολλῶν ἀναχωρήσεως 25 ἦν, τῷ καθαρῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ κατανοῆσαι τὰ θεῖα μυστήρια), κρίνειν ἔξεστι τῷ πρὸς ἀρετὴν καλῶς βλέπειν ἐπισταμένῳ, ὅποτερῳ τούτων μᾶλλον ὁ βίος δι' ἀπαθείας γέγονε, τῷ πρὸς τὴν νόμιμον καὶ συγκεχωρημένην καταβᾶντι τῶν ἡδονῶν μετουσίαν, ἢ τῷ κατ' αὐτῆς ὑπεραρθέντι καὶ μηδεμίαν δεδωκότι καθ' ἑαυτοῦ πάρο- 30 δον τῇ ὑλικῇ προσπαθείᾳ. Φαιδίμου δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῆς Ἀμασαίων ἐκκλησίας καθηγουμένου, ᾧ θεόθεν ἐξ ἀγίου Πνεύματος προγνωστικὴ τις δύναμις ἦν, καὶ πᾶσαν ποιουμένου σπουδὴν, ὅπως

περίμεναν νὰ γνωρίσουν τὴ μὀρφωσὴ του σὲ κοινὲς συγκεντρῶσεις, γιὰ νὰ δώσει κάποιους καρποὺς ἢ προκοπὴ του σ' αὐτὰ ὕστερα ἀπὸ πολὺχρονους κόπους. Ὁ μέγας ὁμως ἐκεῖνος ἄνδρας γνώριζε πῶς πρέπει νὰ φανερῶνεται ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀσκοῦν σωστά, γιὰ νὰ μὴν τραυματίσει τὴν ψυχὴ καμιά φιλοδοξία (γιατὶ εἶναι φοβερὸς ὁ ἔπαινος ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς στὸ νὰ προκαλέσει χαύνωση στὴν ψυχὴ μὲ κάποια ἀλαζονεία καὶ φιλοδοξία). Γι' αὐτὸ κάμνει ἐπίδειξή του τὴ σιωπὴ, δείχνοντας τὸ θησαυρὸ ποὺ εἶχε μέσα του μὲ ἔργα κι ὄχι μὲ λόγια. Ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τοὺς θορύβους τῆς ἀγορᾶς καὶ γενικὰ τὴ ζωὴ τῆς πόλης. Ἔμεινε σὲ μιὰν ἀπόμερη γωνιὰ μόνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸ Θεό, λίγο ὑπολογίζοντας τὸν κόσμον ὅλο καὶ τὰ πράγματά του. Δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ βασιλεία, δὲ ρωτοῦσε γιὰ τοὺς ἄρχοντες, οὔτε ἄκουγε ὅταν μιλοῦσαν γιὰ τὸ πῶς ρυθμίζεται κάτι ἀπὸ τὰ κοινά. Φρόντιζε μόνον πῶς ἡ ψυχὴ θὰ τελειοποιηθεῖ μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ σ' αὐτὸ κατέτεινε ὅλη ἡ προσπάθεια τῆς ζωῆς του, ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα· ἦταν ἕνας ἄλλος Μωυσῆς στὰ χρόνια τὰ δικά μας, ποὺ συναγωνιζόταν ἔξοχα τὰ θαῦματα ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ.

Εἶχαν βγεῖ καὶ οἱ δύο ἀπὸ αὐτὸν τὸν ταραγμένο καὶ πολυθόρυβο κόσμον, ὁ Μωυσῆς δηλαδὴ καὶ ὁ Γρηγόριος, ζώντας στὸν καιρὸ τους ὁ καθένας στὴ μοναξιά του, ὥσπου ἔγινε φανερὸ καὶ στοὺς δύο ἀπὸ θεοφάνεια τὸ κέρδος τοῦ καθαροῦ βίου. Ἀλλὰ τὸ Μωυσῆ παρὰλληλα πρὸς τὴ φιλοσοφία τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ σύζυγος, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος μόνον σύζυγό του εἶχε τὴν ἀρετὴ. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἦταν ὁ ἴδιος (γιατὶ καὶ οἱ δύο ἀπέβλεπαν μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στὸ νὰ κατανοήσουν μὲ τὰ καθαρὰ μάτια τῆς ψυχῆς τὰ θεῖα μυστήρια), ὁμως ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ κρίνει αὐτὸς ποὺ ξέρει νὰ ἀποβλέπει καλὰ πρὸς τὴν ἀρετὴ, ποιοανοῦ ἀπὸ τοὺς δύο ἡ ζωὴ ὀλοκληρώθηκε περισσότερο μὲ τὴν ἀπάθεια· ἐκείνου ποὺ συγκατατέθηκε στὴ νόμιμη κι ἐπιτρεπόμενη μετουσία τῶν ἡδονῶν ἢ ἐκείνου ποὺ στάθηκε πολὺ πάνω ἀπὸ αὐτὴν καὶ δὲν ἔδωσε καμιά δυνατότητα στὸν ὑλικὸ ἐπηρειασμὸ νὰ εἰσέλθει μέσα του. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη προῖστάμενος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀμασαίων ἦταν ὁ Φαίδιμος. Σ' αὐτὸν ἐνεργοῦσε μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος κάποια προγνωστικὴ δύναμη κι ἔδειχνε κάθε προθυμία νὰ βάλει στὸ χέρι τὸ μεγάλο Γρηγόριο καὶ νὰ τὸν ὀδη-

ὑποχείριον λαβὼν τὸν μέγαν Γρηγόριον, εἰς ἐκκλησίας ἀρχὴν ἀγά-
γοι, ὡς ἂν μὴ τοσοῦτον ἀγαθὸν ἀργόν τε καὶ ἀνόνητον παραδράμοι
τὸν βίον, τῆς ὀρμῆς οὗτος τοῦ ἱερέως αἰσθόμενος, λανθάνειν ἐμηχα-
νᾶτο, ἄλλο τε πρὸς ἄλλην ἐρημίαν μετανιστάμενος.

5 Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν καθιεῖς πείραν ὁ πολὺς ἐκεῖνος Φαίδιμος καὶ
πάση μηχανῇ τε καὶ ἐπινοίᾳ χρώμενος, οὐχ οἷός τε ἦν προσαγαγεῖν
τῇ ἱερωσύνῃ τὸν ἄνδρα, μυρίοις ὄμμασι τὸ μὴ ἀλῶναί ποτε τῇ χειρὶ
τοῦ ἱερέως προφυλασσόμενον, καὶ ἦν ἐφάμιλλος σπουδῇ ἀμφοτέ-
ροις, τοῦ μὲν ἐλεῖν ἐπιθυμοῦντος, τοῦ δὲ ἀποφυεῖν τὸν διώκοντα (ὁ
10 μὲν γὰρ ἤδει τῷ Θεῷ προσάξειν ἱερὸν ἀνάθημα, ὁ δὲ ἐδεδοίκει, μὴ
τι γένηται αὐτῷ πρὸς φιλοσοφίας ἐμπόδιον οἷόν τι φορτίον ἢ τῆς ἱε-
ρωσύνης φροντὶς ἐπαχθεῖσα τῷ βίῳ), τούτου χάριν ὀρμῇ τινι θειο-
τέρα περὶ τὴν προκειμένην σπουδῇ ἐπαρθεῖς ὁ Φαίδιμος, οὐδὲν
προσχὼν τῷ μεταξὺ διαστήματι, ᾧ περ ἀπὸ τοῦ Γρηγορίου διείργετο
15 (τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἐκείνου ἀπέχοντος), ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνα-
βλέψας καὶ εἰπὼν ὁμοίως ἑαυτὸν τε κάκεῖνον ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθορᾶσθαι, ἀντὶ χειρὸς ἐπάγει τῷ Γρηγορίῳ τὸν λό-
γον, ἀφιερῶσας τῷ Θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντα καὶ ἀποπλη-
ρώσας αὐτῷ τὴν πόλιν ἐκείνην, ἣν συνέβη μέχρι τῶν τότε χρόνων
20 οὕτω τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων κατέχεσθαι, ὥστε ἀπείρων ὄντων
τῶν οἰκούντων αὐτήν τε τὴν πόλιν καὶ τὴν περίοικον, μὴ πλείους εὐ-
ρεθῆναι τῶν ἑπτακαίδεκα τοὺς παραδεδεγμένους τὸν λόγον τῆς πί-
στεως.

Οὕτω τοίνυν ὑπελθὼν τὸν ζυγὸν κατ' ἀνάγκην, πάντων μετὰ
25 ταῦτα τῶν νομίμων ἐπ' αὐτῷ τελεσθέντων καὶ βραχὺν χρόνον αἰτη-
σάμενος παρὰ τοῦ τὴν ἱερωσύνην ἐπικηρύξαντος πρὸς κατανόησιν
τῆς κατὰ τὸ μυστήριον ἀκριβείας, οὐκέτι, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστο-
λος, σαρκὶ καὶ αἵματι προσανέχειν ᾧδε δεῖν, ἀλλὰ θεόθεν ἤτει γενέ-
σθαι αὐτῷ τὴν τῶν κρυφίων φανέρωσιν· καὶ οὐ πρότερον ἐπεθάρ-
30 σησε τῷ τοῦ λόγου κηρύγματι, πρὶν διὰ τινος ἐμφανείας ἐκκαλυφθῆ-
ναι αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν. Σκοπομένῳ γὰρ αὐτῷ ποτε ἐννύχιον περὶ
τοῦ λόγου τῆς πίστεως καὶ παντοίους ἀνακινοῦντι λογισμοὺς (ἦσαν
γὰρ δὴ καὶ τότε τινές, οἱ τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν παραχαράττοντες,
διὰ τῆς πιθανότητος τῶν ἐπιχειρημάτων ἀμφίβολον ποιοῦντες πολ-

γήσει σ' ἓνα ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα, γὰρ νὰ μὴν περάσει ζωὴ ἄνεργη καὶ ἀνώφελη ἓνα τόσο μεγάλο ἀγαθόν. Καταλαβαίνοντας αὐτὸς τὴν πρόθεση τοῦ ἱερέα, προσπαθοῦσε νὰ ξεφύγει μετοικῶντας κάθε φορὰ σὲ ἄλλη ἐρημία.

Ὁ πολὺς ἐκεῖνος Φαίδιμος κατέβαλε κάθε προσπάθεια καὶ χρησιμοποίησε κάθε τέχνασμα καὶ ὅλη τὴν ἐφευρετικότητά του, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ ὀδηγήσει τὸ Γρηγόριο στὴν ἱερωσύνη, ἐπειδὴ φυλαγόταν μὲ ἄπειρα μάτια νὰ μὴν πέσει ποτὲ αἰχμάλωτος στὰ χέρια τοῦ ἱερέα. Καὶ εἶχαν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια προθυμία· ὁ ἓνας προσπαθοῦσε νὰ τὸν συλλάβει, κι ὁ ἄλλος ν' ἀποφύγει τὸ διώκτη του. Ὁ ἓνας γνώριζε ὅτι θὰ πρόσφερε στὸ Θεὸ ἓνα ἱερὸ ἀφιέρωμα, καὶ ὁ ἄλλος φοβόταν μήπως ἢ φροντίδα τῆς ἱερωσύνης, πού θὰ βάρυνε τὴ ζωὴ του σὰν κάποιο φορτίο, τοῦ προκαλοῦσε κάποιο ἐμπόδιο στὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ κινημένος ὁ Φαίδιμος ἀπὸ κάποια θεία παρακίνηση στὴν προσπάθειά του αὐτῇ, δὲν ἔδωσε προσοχὴ στὴν ἐνδιάμεση ἀπόσταση πού τὸν χώριζε ἀπὸ τὸ Γρηγόριο (μιὰ ἀπόσταση πορείας τριῶν ἡμερῶν), ἀλλὰ ὕψωσε τὰ βλέμματά του στὸ Θεὸ καὶ λέγοντας ὅτι ὁμοία τὴν ὥρα ἐκείνη ἔβλεπε ὁ Θεὸς τὸν ἴδιο καὶ ἐκεῖνον, ἀντὶ τὸ χέρι προτείνει στὸ Γρηγόριο τὸ λόγο, ἀφιερῶνοντας ἔτσι στὸ Θεὸ αὐτὸν πού σωματικὰ δὲν ἦταν παρών. Καὶ τοῦ προσφέρει ὡς κλῆρο ἐκείνη τὴν πόλη, πού εἶχε συμβεῖ ὡς τὰ χρόνια ἐκεῖνα νὰ κατέχεται σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν εἰδώλων, ὥστε, ἐνῶ ἦταν ἄπειροι οἱ κάτοικοι τῆς πόλης αὐτῆς καὶ τῶν περιχώρων, νὰ μὴν ὑπάρχουν περισσότεροι ἀπὸ δεκαεφτά πού εἶχαν δεχτεῖ τὸ λόγο τῆς πίστεως.

Ἔτσι λοιπὸν μπῆκε στὸ ζυγὸ κατ' ἀνάγκην καὶ ὅλα τὰ νόμιμα τελέστηκαν ἀργότερα σ' αὐτόν. Ζήτησε λίγο καιρὸ ἀπὸ αὐτόν πού τὸν εἶχε ἐπιστρατεύσει στὴν ἱερωσύνη, γὰρ νὰ κατανοήσῃ τὸ μυστήριον στὶς λεπτομέρειές του. Δὲ νόμιζε πῶς ἔπρεπε, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁶, νὰ προσβλέπει στὴ σάρκα καὶ στὸ αἷμα, ἀλλὰ ζητοῦσε νὰ τοῦ γίνῃ ἡ φανέρωση τῶν μυστικῶν ἀπὸ τὸ Θεόν. Καὶ δὲν τόλμησε νὰ κηρύξῃ, προτοῦ μὲ κάποιο σημεῖο τοῦ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀλήθεια. Σκεφτόταν κάποτε ὅλη τὴ νύχτα γὰρ τὸ λόγο τῆς πίστεως καὶ ἀνακινούσε κάθε λογῆς συλλογισμοὺς (γιατὶ ὑπῆρχαν καὶ τότε μερικοὶ πού παραχάραζαν τὴν ὀρθὴ διδασκαλία μὲ τὴν πειθὴ τῶν ἐπιχειρημάτων, κάνοντας ἀκόμα καὶ τοὺς φρόνιμους ν' ἀμφιβάλ-

λάκις καὶ τοῖς συνετοῖς τὴν ἀλήθειαν), ὑπὲρ ἧς τότε διαγρυπνοῦντι αὐτῷ καὶ φροντίζοντι φαίνεται τις καθ' ὕπαρ ἐν ἀνθρωπίνῳ τῷ σχήματι, γηραλέος τὸ εἶδος, ἱεροπρεπῆς τῇ καταστολῇ τοῦ ἐνδύματος, πολλὴν ἐπισημαίνων τὴν ἀρετὴν τῇ περὶ τὸ πρόσωπον χάριτι
 5 καὶ τῇ καταστάσει τοῦ σχήματος. Τὸν δὲ καταπλαγέντα τῇ ὄψει, διαναστῆναι μὲν τῆς εὐνῆς καὶ ὅστις εἶη μαθεῖν ἐδεῖτο καὶ ὑπὲρ τίνος ἦκοι. Ἐκείνου δὲ καταστείλαντος αὐτοῦ τὴν ταραχὴν τῆς διανοίας ἐν ἡρεμαίᾳ φωνῇ καὶ εἰπόντος θείῳ προστάγματι πεφηνέναι αὐτῷ τῶν ἀμφισβητουμένων παρ' αὐτοῦ χάριν, ὡς ἂν ἐκκαλυφθεῖ τῆς εὐσε-
 10 βουῆς πίστεως ἢ ἀλήθεια, θαρσῆσαι τε πρὸς τὸν λόγον καὶ βλέψαι πρὸς αὐτὸν μετὰ τίνος χαρᾶς καὶ ἐκπλήξεως. Εἶτα ἐκείνου κατ' εὐθὺ τὴν χεῖρα προτείναντος καὶ οἷον ὑποδεικνύντος αὐτῷ διὰ τῆς τῶν δακτύλων εὐθείας τὸ ἐκ πλαγίου φαινόμενον, συμπεριαγαγεῖν τοῦτον τῇ εὐθείᾳ τῆς χειρὸς τὸ ἴδιον βλέμμα, καὶ ἰδεῖν ἀντιπρόσωπον
 15 ἕτερον θέαμα τῷ ὀφθέντι, ἐν γυναικείῳ τῷ σχήματι, κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον· πάλιν δὲ καταπλαγέντα, συγκλιθῆναι τε πρὸς ἑαυτὸν τῷ προσώπῳ καὶ ἀμηχανεῖν τῷ θεάματι, μὴ φέροντα τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἐμφάνειαν (καὶ γὰρ δὴ τὸ παράδοξον τῆς ὀπτασίας ἐν τούτῳ μάλιστα ἦν, ὅτι νυκτὸς οὐσῆς βαθείας, φῶς τοῖς ὀφθειῖσιν
 20 αὐτῷ συνεξέλαμψεν, ὥσπερ τινὸς λαμπρᾶς ἐξαπτομένης λαμπάδος).

Ἐπεὶ οὖν οὐχ οἷός τε ἦν φέρειν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἐμφάνειαν, ἤκουσε διαλόγου τινὸς τῶν ὀφθέντων αὐτῷ, πρὸς ἀλλήλους τὸν περὶ τοῦ ζητουμένου λόγον διεξιόντων, δι' ὧν οὐ μόνον ἐπαιδεύθη
 25 τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων τοὺς ἐπιφανέντας ἐγνώρισεν, ἑκατέρου αὐτῶν διὰ τῆς οἰκείας προσηγορίας ἀνακαλοῦντος τὸν ἕτερον. Ἀκοῦσαι γὰρ λέγεται παρὰ τῆς ἐν γυναικείῳ φανείσης τῷ σχήματι παρακαλοῦσης τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην φανερῶσαι τῷ νέῳ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· ἐκεῖνον δὲ εἰ-
 30 πεῖν, ἐτοίμως ἔχειν καὶ τοῦτο τῇ μητρὶ τοῦ Κυρίου χαρίσασθαι, ἐπειδὴ τοῦτο φίλον αὐτῇ, καὶ οὕτως εἰπόντα τὸν λόγον σύμμετρόν τε καὶ εὐπερίγραπτον, πάλιν μεταναστῆναι τῶν ὄψεων. Τὸν δὲ παραχρῆμα τὴν θείαν ἐκείνην μυσταγωγίαν γράμμασιν ἐνσημήνασθαι καὶ κατ' ἐκείνην μετὰ ταῦτα κηρύσσειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν λόγον καὶ τοῖς
 35 ἐφεξῆς ὥσπερ τινὰ κληρὸν τὴν θεόδοτον ἐκείνην διδασκαλίαν καταλιπεῖν, δι' ἧς μυσταγωγεῖται μέχρι τοῦ νῦν ὁ ἐκείνης λαός, πάσης

λουν συχνά για την ἀλήθεια). Ἐνῶ λοιπὸν τότε ἀγρυπνοῦσε γι' αὐτὴ τὴν ἀλήθεια καὶ συλλογιζόταν, τοῦ παρουσιάζεται στὸ ξύπνιο του ἕνας γηραλέος μὲ ἀνθρώπινη μορφή, ἱεροπρεπῆς στὸ ντύσιμό του, ποὺ μαρτυροῦσε πολλὴ ἀρετὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ προσώπου του καὶ τὴν κοσμιότητα τῆς ἐμφάνισής του. Τὸ θέαμα τοῦ προκάλεσε φόβο καί, ἀφοῦ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι, ρωτοῦσε νὰ τοῦ πεῖ ποιὸς ἦταν καὶ γιατί εἶχε ἔρθει. Ἐκεῖνος, ἀφοῦ καταπράυνε τὴν ταραχὴ τῆς ψυχῆς του μὲ ἡρεμὴ φωνὴ καὶ τοῦ εἶπε ὅτι τοῦ παρουσιάστηκε μὲ θεῖο πρόσταγμα γιὰ ὅσα αὐτὸς ἀμφισβητεῖ, γιὰ νὰ διευκρινιστεῖ ἡ ἀλήθεια τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, ἀναθάρρησε μὲ τὸ λόγο του καὶ τὸν κοίταζε μ' εὐχάριστη ἐκπληξή. Ἐπειτα ἐκεῖνος πρότεινε ἴσια μπροστὰ τὸ χέρι, σὰ νὰ τοῦ ἔδειχνε μὲ τὰ τεντωμένα του δάχτυλα κάτι ποὺ εἶχε παρουσιαστεῖ πρὸς τὰ πλάγια. Παρακολουθώντας μὲ τὸ βλέμμα τὴν κίνηση τοῦ ἀπλωμένου χεριοῦ καὶ βλέποντας ἀπέναντί του ἕνα διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ προηγούμενο θέαμα μὲ μορφή γυναίκας, πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, ἐνίωσε πάλι ἐκπληξή καὶ σκύβοντας πρὸς τὸν ἑαυτὸ τοῦτο πρόσωπο, βρισκόταν σὲ ἀμηχανία μ' ὅ,τι ἔβλεπε, μὴ ἀντέχοντας τὰ μάτια του τὴν ὀπτασία (γιατὶ τὸ παράδοξο τῆς ὀπτασίας αὐτῆς ἦταν αὐτὸ κυρίως, ὅτι, ἐνῶ ἦταν βαθιὰ νύχτα, ἔλαμψε ἕνα φῶς μαζὶ μὲ τὴ μορφή ποὺ ἔβλεπε σὰ νὰ ἄναβε μιὰ λαμπάδα ὀλόφωτη).

Ἐνῶ λοιπὸν δὲν μποροῦσε νὰ ἀντέξει τὴν ὀπτασία μὲ τὰ μάτια του, ἄκουσε ἕνα διάλογο αὐτῶν ποὺ τοῦ εἶχαν φανερωθεῖ ποὺ συζητοῦσαν μεταξύ τους γιὰ τὸ λόγο τῆς ἐμφάνισής τους. Ἀπὸ τὸ διάλογο δὲν ἔμαθε μόνο τὴν ἀληθινὴ πίστη, ἀλλὰ γνώρισε μὲ τὰ ὀνόματά τους κι αὐτοὺς ποὺ τοῦ εἶχαν φανερωθεῖ, ἐπειδὴ καθένας τους ἀπευθυνόταν στὸν ἄλλο μὲ τὸ ὄνομά του. Λέγεται ὅτι ἄκουσε ἀπὸ τὴ γυναικεία μορφή νὰ παρακαλεῖ τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη νὰ φανερώσει στὸ νέο τὸ μυστήριον τῆς πίστεως. Κι ἐκεῖνος εἶπε ὅτι ἦταν πρόθυμος νὰ κάνει κι αὐτὴ τὴ χάρη στὴ μητέρα τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπιθυμία της. Ἐδωσε τότε τὴν κατάλληλη κι εὐσύνοπτη ἀπάντηση καὶ πάλι τοὺς ἔχασε ἀπὸ τὰ μάτια του. Αὐτὸς ἀμέσως σημείωσε μὲ γράμματα τὴ θεία ἐκείνη διδασκαλία καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν κήρυττε ἔπειτα στὴν Ἐκκλησία τὸν λόγο καὶ στοὺς μεταγενέστερους ἄφησε ἕνα εἶδος κληρονομίας τὴ θεόδοτη ἐκείνη διδασκαλία, μὲ τὴν ὁποία καθοδηγεῖται μέχρι σήμερα ὁ

αίρετικῆς κακίας διαμείνας ἀπείρατος. Τὰ δὲ τῆς μυσταγωγίας
ρήματα ταῦτά ἐστιν.

Ἐἷς Θεὸς Πατὴρ Λόγου ζῶντος, σοφίας ὑφειστώσης καὶ δυνά-
μεως καὶ χαρακτῆρος αἰδίου, τέλειος τελείου γεννήτωρ, Πατὴρ
5 Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, χαρα-
κτῆρ καὶ εἰκῶν τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργός, σοφία τῆς τῶν ὄλων
συστάσεως περιεκτικὴ καὶ δύναμις τῆς ὄλης κτίσεως ποιητικὴ,
Υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρός, ἀόρατος ἀοράτου, καὶ ἀφθαρτος
ἀφθάρτου, καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου, καὶ αἰδῖος αἰδίου. Καὶ ἐν Πνευ-
10 μα ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ
τοῖς ἀνθρώποις, εἰκῶν τοῦ Υἱοῦ τελείου τελεία, ζωὴ ζώντων αἰτία,
πηγὴ ἀγία, ἀγιότης, ἀγιασμοῦ χορηγός, ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πα-
τὴρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι, καὶ Θεὸς ὁ Υἱός, ὁ διὰ πάντων· Τριάς
τελεία, δόξη καὶ αἰδιότητα καὶ βασιλεία μὴ μεριζομένη μηδὲ ἀπαλ-
15 λοτριουμένη'.

Οὔτε οὖν κτιστόν τι ἢ δοῦλον ἐν τῇ Τριάδι, οὔτε ἐπίσακτόν τι,
ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὔτε οὖν
ἐνέλιπέ ποτε Υἱὸς Πατρί, οὔτε Υἱῷ Πνεῦμα, ἀλλ' ἄτρεπτος καὶ
ἀναλλοίωτος ἢ αὐτῇ Τριάδι αἰεὶ. Ὅτι δὲ φίλον περὶ τούτου πεισθῆ-
20 ναι, ἀκουέτω τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧ τὸν λόγον ἐκήρυττεν, παρ' οἷς
αὐτὰ τὰ χαράγματα τῆς μακαρίας ἐκείνης χειρὸς εἰς ἔτι καὶ νῦν δια-
σώζεται. Ταῦτ' οὐχὶ πρὸς τὰς θεοτεύκτους ἐκείνας πλάκας ἀμιλλᾶ-
ται τῇ μεγαλοφυῖᾳ τῆς χάριτος; Ἐκείνας δὲ λέγω τὰς πλάκας, ἐν αἷς
ἢ τοῦ θεοῦ βουλήματος ἐνετυπώθη νομοθεσία. Ὡς γὰρ τὸν Μωϋ-
25 σέα φησὶν ὁ λόγος ἔξω τοῦ φαινομένου γενόμενον καὶ ἐντὸς τῶν ἀο-
ράτων ἀδύτων τῇ ψυχῇ καταστάντα (τοῦτο γὰρ ὁ γνόφος αἰνίττεται),
μαθεῖν τε τὰ θεῖα μυστήρια καὶ δι' ἑαυτοῦ τῆς θεογνωσίας παντὸς
τοῦ λαοῦ καθηγήσασθαι, τὴν αὐτὴν ἔστι καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου τούτου
κατιδεῖν οἰκονομίαν, ᾧ ὄρος μὲν ἦν οὐκ αἰσθητόν τι ἢ γεώλοφον,
30 ἀλλὰ τὸ ὕψος τῆς τῶν ἀληθινῶν δογμάτων ἐπιθυμίας, γνόφος δὲ τὸ
τοῖς ἄλλοις ἀχώρητον θέαμα, δέλτος δὲ ἢ ψυχὴ, τὰ δὲ ἐν ταῖς πλαξὶ
γράμματα ἢ τοῦ ὀφθέντος φωνή, δι' ὧν ἀπάντων αὐτῷ τε καὶ τοῖς

λαὸς ἐκείνης τῆς ἐκκλησίας κι ἔμεινε ἀνεπηρέαστη ἀπὸ κάθε αἰρετικὴ κακία. Τὰ λόγια τῆς διδασκαλίας εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

Ἔνας εἶναι ὁ Θεὸς Πατέρας τοῦ ζῶντος Λόγου, τῆς πραγματικῆς σοφίας καὶ δύναμης, μὲ χαρακτήρα αἰδίο, τέλειος, Πατέρας τοῦ τέλειου καὶ Πατέρας μονογενοῦς Υἱοῦ. Ἔνας Κύριος, μόνος ἀπὸ μόνο, Θεὸς ἀπὸ Θεό, σφραγίδα καὶ εἰκόνα τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργός, σοφία πού περιέχει τὴ σύσταση τῶν πάντων καὶ δύναμη ποιητικὴ ὅλης τῆς κτίσης· Υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατέρα, ἀόρατος ἀοράτου, ἄφθαρτος ἀφάρτου, ἀθάνατος ἀθανάτου καὶ αἰδῖος αἰδίου. Ὑπάρχει καὶ ἓνα Πνεῦμα ἅγιο, πού ἔχει τὴν ὑπαρξὴ του ἀπὸ τὸ Θεό, πού φανερώθηκε δηλαδὴ στοὺς ἀνθρώπους διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, τέλεια εἰκόνα τοῦ τέλειου Υἱοῦ, πού εἶναι ζωὴ, αἰτία τῶν ζώντων, ἅγια πηγὴ, ἀγιότητα πού χορηγεῖ ἁγιασμό, στὸ ὁποῖο φανερώνεται ὁ Θεὸς Πατέρας, πού εἶναι ὁ Κύριος ὅλων καὶ εἶναι μέσα σὲ ὅλα. Καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς πού συνέχει τὰ πάντα. Τριάδα τέλεια, πού δὲ μερίζεται ὡς πρὸς τὴ δόξα καὶ τὴν αἰδιότητα καὶ τὴ βασιλεία οὔτε εἶναι ξένη ἀπὸ αὐτὲς τὶς ιδιότητες.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν στὴν Τριάδα κανένα κτιστὸ οὔτε κάτι ἐπείσακτο, πού δὲν ὑπῆρχε προηγουμένως καὶ εἰσῆλθε ἀργότερα. Οὔτε ἔλειπε ποτὲ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα οὔτε τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱό. Ἀλλὰ πάντοτε ἡ Τριάδα εἶναι ἡ αὐτὴ, ἄτρεπτη καὶ ἀναλλοίωτη. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ πειστεῖ γι' αὐτό, ἄς ἀκούσει τὴν Ἐκκλησία, στὴν ὁποία κήρυττε τὸ λόγο καὶ διασώζονται σ' αὐτοὺς καὶ τώρα ἀκόμα τὰ γράμματα τοῦ μακάριου ἐκείνου ἀνδρα. Αὐτὰ δὲ συναγωνίζονται τὶς θεοχάραχτες ἐκεῖνες πλάκες στὸ μεγαλεῖο τῆς χάριτος; Ἐννοῶ τὶς πλάκες ἐκεῖνες ὅπου ἀποτυπώθηκε ἡ νομοθεσία τοῦ θείου θελήματος. Ὅπως δηλαδὴ ἀναφέρει ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Μωυσῆς πέρασε ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ μπῆκε μὲ τὸ πνεῦμα του μέσα στὰ ἀόρατα ἄδυτα (γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίσσεται ὁ γνόφος) κι ἐκεῖ διδάχτηκε τὰ θεῖα μυστήρια κι ἔγινε καθοδηγὸς ὅλου τοῦ λαοῦ πρὸς τὴ θεογνωσία, τὴν ἴδια οἰκονομία μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε καὶ σ' αὐτὸν τὸ μεγάλο ἅγιο. Ὅρος σ' αὐτὸν δὲν ἦταν ἓνας αἰσθητὸς γεῶλοφος, ἀλλὰ τὸ ὕψος τῆς ἐπιθυμίας του πρὸς τὰ ἀληθινὰ δόγματα. Γνόφος ἦταν τὸ θέαμα τὸ ἀκατανόητο στοὺς ἄλλους, πινακίδα ἢ ψυχὴ του καὶ τὰ γράμματα ἐπάνω στὶς πλάκες ἦταν ἢ φωνὴ ἐκείνου πού φανερώθηκε. Μὲ ὅλα αὐτὰ ἔγινε σ' αὐτὸν καὶ σ'

παρ' ἐκείνου μυσταγωγούμενοις ἐγένετο ἡ τῶν μυστηρίων φανέρωσις.

Ἐπειδὴ τοίνυν παρρησίας τινὸς καὶ θάρσους διὰ τῆς ὄψεως ἐκείνης πλήρης ἐγένετο, καθάπερ τις ἀθλητῆς ἀρκοῦσαν πρὸς τοὺς ἄθλους ἐμπειρίαν τε καὶ δύναμιν ἐκ παιδοτρίβου κτησάμενος, θάρσων ἀποδύεται πρὸς τὸ στάδιον καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀγωνίζεται, τὸν αὐτὸν τρόπον κάκεινος, τῇ τε καθ' ἑαυτὸν μελέτῃ καὶ τῇ συμμαχίᾳ τῆς ἐπιφανείσης αὐτῷ χάριτος, ἰκανῶς τὴν ψυχὴν ἀλειψάμενος, οὕτως ἀντιλαμβάνεται τῶν ἀγώνων. Οὐ γὰρ ἄλλο τι χρὴ καλεῖν ἢ ἀγῶνας καὶ ἄθλους πάντα τὸν καθ' ἱερωσύνην αὐτοῦ βίον, ἐν ᾧ πᾶσαν διὰ τῆς πίστεως τὴν τοῦ ἀντικειμένου κατηγωνίσαστο δύναμιν. Εὐθὺς γὰρ ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς ἑαυτὸν ἀναστήσας καὶ πρὸς τὴν πόλιν τὴν ὄρμην ἔχων, ἐν ἧ ἔδει τῷ Θεῷ τὴν Ἐκκλησίαν συστήσασθαι· ἐπειδὴ ἔγνω πάντα τὸν χῶρον τῇ τῶν δαιμόνων ἀπάτῃ κατακρατούμενον, καὶ τοῦ μὲν ἀληθινοῦ Θεοῦ ναὸν οὐδαμοῦ κατεσκευασμένον, πεπληρωμένην δὲ πᾶσαν τὴν πόλιν καὶ τὴν περίοικον βωμῶν τε ἱερῶν καὶ ἀφιδρυμάτων, παντὸς τοῦ ἔθνους ταύτην ἔχοντος τὴν σπουδὴν, ὅπως ἂν τὰ τεμένη τῶν εἰδώλων καὶ τὰ ἱερὰ καλλωπίζοιτο καὶ παραμένοι τοῖς ἀνθρώποις ἡ εἰδωλομανία, πομπαῖς τε καὶ τελεταῖς καὶ τοῖς ἐπιβωμίοις μιάσμασι κρατυνομένη, καθάπερ 15 20 τις στρατιώτης γενναῖος τῷ κρατοῦντι τῆς παρατάξεως συμπλακεῖς, δι' ἐκείνου τὸ ὑποχείριον τρέπεται· οὕτω καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀπ' αὐτῶν τῶν δαιμόνων τῆς ἀριστείας ἄρχεται. Τίς δὲ ὁ τρόπος;

Διερχόμενος γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς ἐπὶ τὴν πόλιν ὁδόν, ἐσπέρας καταλαβούσης καὶ ὄμβρου βιαιοτέρου συνέχοντος, ἐντὸς ἱεροῦ τινος γίνεται, μετὰ τῶν ἐπομένων αὐτῷ. Τὸ δὲ ἱερὸν ἐκεῖνο τῶν ἐπισήμων ἦν, ᾧ τις φανερὰ τῶν θεραπευομένων δαιμόνων ἐπιφοίτησις τοῖς νεωκόροις ἐγένετο, μαντικῆς τινος χρησμοφδίας παρ' αὐτῶν ἐνεργουμένης. Ὑπελθὼν δὲ τὸ ἱερὸν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, τὰ μὲν δαιμόνια παραχρῆμα τῇ ἐπικλήσει τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατε- 30 πτόησεν, τῷ δὲ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τὸν μεμολυσμένον ταῖς κνίσαις ἀέρα καθαγνίσας, διήγαγεν, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ, τὴν νύκτα πᾶσαν ἐν προσευχαῖς τε καὶ ὕμνωδίας διαγρυπνήσας, ὥστε μετασκευασθῆναι εἰς προσευχῆς οἶκον τὸν ἐβδελυγμένον τῷ τε ἐπιβω-

ἐκείνους πὺ διδάσκονταν ἀπὸ ἐκεῖνον ἢ φανέρωση τῶν μυστηρίων. ✓

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ὄραμα ἐκεῖνο τὸν γέμισε μὲ κάποια παρρησία καὶ θάρρος, ὅπως κάποιος ἀθλητῆς ἀφοῦ ἀποχτήσει ἀρκετὴ ἐμπειρία καὶ δύναμη ἀπὸ τὸ γυμναστή του γιὰ τοὺς ἄθλους του κατεβαίνει μὲ θάρρος στὸ στάδιο καὶ συναγωνίζεται μὲ τοὺς ἀντιπάλους του, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι αὐτός, ἀφοῦ μὲ τὴ δική του φροντίδα καὶ τὴ συμμαχία τῆς χάριτος πὺ τοῦ φανερώθηκε προαλείφθηκε ἐπαρκῶς ψυχικά, ρίχνεται τέλος στὸν ἀγῶνα. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζουμε τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀγῶνες καὶ ἄθλους ὅλο τὸ βίον του ὡς ἱερέα, κατὰ τὸν ὁποῖο κατανίκησε μὲ τὴν πίστη τὴ δύναμη τοῦ ἀντιπάλου μας. Πράγματι σηκώθηκε ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀκρὴ ἐκείνη καὶ κατευθύνθηκε πρὸς τὴν πόλη, ὅπου ἔπρεπε νὰ συγκροτήσῃ τὴν ἐκκλησία πρὸς χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶδε ὅτι σ' ὅλη τὴ χώρα κυριαρχοῦσε ἡ ἀπάτη τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ δὲν εἶχε πουθενὰ κτιστεῖ ναός, ἐνῶ ὅλη ἡ πόλη καὶ ἡ γύρω περιοχὴ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἱεροὺς βωμοὺς καὶ εἰδωλολατρικὰ ἀφιερώματα. Ὁλος ὁ λαὸς εἶχε αὐτὴ τὴ μανία, πῶς νὰ καλλωπίζουν τοὺς ἱεροὺς χώρους τῶν εἰδώλων καὶ τοὺς ναοὺς καὶ νὰ παραμένει ἡ εἰδωλολατρία στοὺς ἀνθρώπους δυναμωμένη μὲ πομπές καὶ τελετὲς καὶ μισθὸς θυσιῆς στοὺς βωμοὺς. Ὅπως ἓνας γενναῖος στρατιώτης ἀφοῦ συγκρουστῆ μὲ τὸν ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατεύματος νικῶντας τον τρέπει σὲ φυγὴ τοὺς στρατιῶτες του, ἔτσι κι αὐτὸς ὁ μέγας ἅγιος ἀρχισε τὴν ἀριστεία του ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς δαίμονες. Μὲ ποιὸν τρόπο;

Βαδίζοντας τὸ δρόμο ἀπὸ τὸ ἔσχατο ἐκεῖνο μέρος πρὸς τὴν πόλη, ἐπειδὴ εἶχε πέσει τὸ βράδυ καὶ ἔρριχνε συνέχεια δυνατὴ βροχὴ, μπαίνει σ' ἓνα ναὸ μαζὶ μὲ τὴν ἀκολουθία του. Ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους καὶ ἐκεῖ γινόταν φανερὴ ἡ ἐπιφοίτηση τῶν δαιμόνων πὺ λατρεύονταν στοὺς ἐπιμελητὲς τοῦ ναοῦ, γιατί ἀσκοῦσαν τὴ μαντικὴ καὶ ἔδιναν χρησμούς. Μόλις μπῆκε στὸ ἱερὸ μὲ τοὺς συνοδοὺς του κατατρόμαξε εὐθὺς τὰ δαιμόνια μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καθάρισε τὸν μολυσμένο ἀπὸ τὶς κνίσσες ἀέρα. Πέρασε ὅλη τὴ νύχτα ξαγρυπνῶντας ὅπως τὸ συνήθιζε μὲ προσευχὴ καὶ ψαλμωδία, ὥστε νὰ μετατραπῆ σὲ οἶκο προσευχῆς

μίῳ λύθρῳ καὶ τοῖς ἀφιδρύμασιν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον τῆς νυκτὸς αὐτῷ διανυσθείσης, εἶχετο πάλιν κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω πορείας.

Τοῦ δὲ νεωκόρου κατὰ τὸν ὄρθρον τὴν συνήθη προσάγοντος 5 θεραπείαν τοῖς δαίμοσιν, εἰπεῖν ἐπιφανέντα φασὶν αὐτῷ τὰ δαιμόνια, ἄβατον αὐτοῖς τὸ ἱερόν εἶναι, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ καταμείναντα· τὸν δὲ καθαρσίοις τισὶ καὶ θυσίαις χρώμενον ἐπιχειρεῖν διὰ τούτων πάλιν εἰσοικίσαι τῷ ναῷ τὰ δαιμόνια, ὡς δὲ πᾶσαν αὐτοῦ πείραν προσά- 10 γοντος, ἄπρακτος ἦν ἡ σπουδὴ, οὐδαμοῦ κατὰ τὸ σύνηθες ὑπακου- ὄντων αὐτοῦ τῶν δαιμόνων τῇ ἐπικλήσει, τότε θυμῷ καὶ ὀργῇ δι- ναστὰς καταλαμβάνει τὸν μέγαν ἐκεῖνον ὁ νεωκόρος, πάντα ἀπει- λῶν τὰ δεινότερα καὶ τοῖς ἄρχουσιν εἰσαγγέλλειν καὶ χειρὶ κατ' αὐ- τοῦ κεκρῆσθαι, βασιλεῖ καταμηνύειν τὴν τόλμαν, ὅτι δὴ Χριστιανὸς ὢν καὶ θεοῖς ἐχθρός, ἐτόλμησεν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων γενέσθαι, οὗ 15 τὴν εἴσοδον ἀπεστράφθαι τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐνεργοῦσαν δύναμιν, καὶ μηκέτι ἐπιχωριάζειν τοῖς τόποις κατὰ τὸ σύνηθες τὴν μαντικὴν τῶν δαιμόνων ἐνέργειαν. Τοῦ δὲ τὸν προπετῆ καὶ ἀπαίδευτον τοῦ νεω- κόρου θυμὸν ἐν ὑπερέχοντι φρονήματι καταβάλλοντος καὶ τοῦ ἀλη- θινοῦ Θεοῦ τὴν συμμαχίαν πάσαις ἀντιπροβαλομένου ταῖς ἀπειλαῖς 20 καὶ λέγοντος τοσοῦτον πεποιθέναι τῇ δυνάμει τοῦ ὑπερμαχοῦντος αὐτοῦ, ὥστε κατ' ἐξουσίαν ἔχειν ἀπευλαύνειν τε αὐτοὺς ὅθεν ἂν βού- ληται καὶ εἰσοικίζειν οἷς ἂν ἐθέλη τόποις, καὶ τὰς ἀποδείξεις ὧν ἔλε- γεν ἤδη παρέξειν ὑπισχνουμένου, θαυμάσαντα τὸν νεωκόρον καὶ καταπλαγέντα τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, ἀπ' αὐτῶν τούτων δεῖξαι 25 τὴν δύναμιν, προσκαλέσασθαι καὶ πάλιν ἐντὸς ποιῆσαι τοῦ ἱεροῦ τὰ δαιμόνια. Ἀκούσαντα δὲ τοῦτο τὸν μέγαν, ἀπορρηξαί τι τοῦ βιβλίου τμῆμα βραχὺ καὶ δοῦναι τοῦτο τῷ νεωκόρῳ, προστακτικὴν τινα φωνὴν κατὰ τῶν δαιμόνων χαράζαντα· ἦν δὲ τὰ γράμματα ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως ταῦτα·

30

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΤΩ ΣΑΤΑΝΑ, ΕΙΣΕΛΘΕ.

Λαβόντα δὲ τὸν νεωκόρον ἀναθεῖναι τῷ βωμῷ τὸ βιβλίον, εἶτα προσαγαγόντα τὰς συνήθεις αὐτοῖς κνίσας καὶ τὰ μιάσματα, πάλιν ἰδεῖν ἄπερ ἑώρα τὸ πρότερον, πρὶν ἐξοικισθῆναι τοῦ εἰδωλείου τοὺς δαίμονας. Τούτων δὲ γεγονότων, ἔννοιαν αὐτὸν λαβεῖν τοῦ θείαν εἰ-

ὁ ναὸς ὁ μολυσμένος ἀπὸ τὰ αἵματα τοῦ βωμοῦ καὶ τὰ ἀφιερῶματα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πέρασε τῆ νύχτα του καὶ τὴν αὐγὴ πάλι συνέχισε τὴν πορεία του πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ὅταν ὁμως ὁ νεωκόρος ἐκτελοῦσε τὴν αὐγὴ τῆ συνηθισμένη ὑπηρεσία του στοὺς δαίμονες, λένε ὅτι τοῦ παρουσιάστηκαν τὰ δαιμόνια καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι ἄβατος γι' αὐτὰ ὁ ναὸς ἐξαιτίας ἐκείνου ποὺ ἔμεινε μέσα. Αὐτὸς κάνοντας κάποιους καθαρμοὺς καὶ θυσίες προσπαθοῦσε μὲ τέτοια πράγματα νὰ ξαναφέρει τὰ δαιμόνια στὸ ναό. Χρησιμοποίησε ὅλη τὴν πείρα του, ἀλλὰ ὁ ζήλος του πῆγε χαμένος, ἀφοῦ δὲν ὑπάκουαν ὅπως πρῶτα στὶς ἐκκλήσεις του τὰ δαιμόνια. Τότε μὲ θυμὸ καὶ ὀργὴ ὁ νεωκόρος ὀρμάει κι ἀρπάζει τὸν μεγάλο ἐκεῖνο ἅγιο, ἐκτοξεύοντάς του τὶς φοβερότερες ἀπειλές κι ὅτι θὰ τὸν καταγγεῖλει στοὺς ἄρχοντες καὶ θὰ βιαιοπραγήσει ἐναντίον του· θὰ καταγγεῖλει στὸ βασιλιὰ τὴν τόλμη του, ποὺ τόλμησε νὰ μπεῖ μέσα στοὺς ναοὺς ἐνῶ ἦταν χριστιανὸς καὶ ἐχθρὸς τῶν θεῶν, ἀφοῦ τὴν εἴσοδό του τὴν ἀρνιόταν ἡ δύναμη ποὺ ἐνεργοῦσε μέσα στοὺς ναοὺς καὶ δὲν ἐκδηλωνόταν πιά στὸν τόπο αὐτὸν ὅπως συνήθως ἡ μαντικὴ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων. Αὐτὸς ὁμως κατανικῶντας μὲ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ φρονήματός του τὸ θυμὸ τοῦ προπέτη καὶ ἄξεστου νεωκόρου καὶ ἀνταλάσσοντας σ' ὅλες τὶς ἀπειλές του τὴν συμμαχία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἔλεγε ὅτι ἔχει τόση ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμη τοῦ ὑπερμάχου του, ὥστε ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ τοὺς διώχνει ἀπὸ ὅπου θέλει καὶ νὰ τοὺς ἐγκαθιστᾷ σ' ὅποιους τόπους θέλει, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ τοῦ δώσει τώρα τὶς ἀποδείξεις. Ὁ νεωκόρος θαύμασε καὶ ἀποσβολῶθηκε μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας του καὶ τὸν προέτρεψε νὰ δείξει τὴ δύναμὴ του ἀπὸ αὐτὰ δῶ τὰ ἴδια τὰ δαιμόνια καὶ νὰ τὰ κάνει νὰ εἰσέλθουν πάλι στὸ ναό. Ὅταν τ' ἄκουσε αὐτὸ ὁ μέγας Γρηγόριος ἔσκισε ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ βιβλίον καὶ τὸ ἔδωσε στὸ νεωκόρο, ἀφοῦ χάραξε πάνω σ' αὐτὸ μιὰ διαταγὴ. Τὰ γράμματα τῆς διαταγῆς ἔλεγαν·

Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΛΕΕΙ ΣΤΟ ΣΑΤΑΝΑ, ΜΠΕΣ ΜΕΣΑ.

Ὁ νεωκόρος πῆρε τὸ βιβλίον καὶ τὸ ἔβαλε ἐπάνω στὸ βωμὸ κι ἔπειτα προσφέροντας τὶς συνηθισμένες τους κνίσσες καὶ δυσωδίες εἶδε πάλι αὐτὰ ποὺ ἔβλεπε προηγουμένως, πρὶν ἐκδιωχθοῦν οἱ δαίμονες ἀπὸ τὸν ναὸ τῶν εἰδώλων. Ὅταν ἔγιναν αὐτὰ κατάλαβε ὅτι

ναί τινα παρὰ τῷ Γρηγορίῳ τὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐφάνη τῶν δαιμόνων ἐπικρατέστερος. Καταλαβόντα δὲ κατὰ σπουδὴν πάλιν αὐτόν, πρὶν ἐν τῇ πόλει γενέσθαι, μαθεῖν ἠξίωσε παρ' αὐτοῦ τὸ μυστήριον καὶ τίς ὁ Θεὸς ἐκεῖνος ὁ τὴν τῶν δαιμόνων φύσιν ὑποχειρίαν ἔχων. Εἰ-
 5 πόντος δὲ δι' ὀλίγων τοῦ μεγάλου τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, πα-
 θεῖν τι τὸν νεωκόρον οἶον εἰκὸς τὸν τῶν θείων ἀμύητον· καὶ μικρό-
 τερον οἰηθῆναι τῆς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεως, τὸ πεισθῆναι διὰ σαρκὸς
 πεφηνέναι τοῖς ἀνθρώποις τὸ Θεῖον. Τοῦ δὲ μὴ λόγοις εἰπόντος τὴν
 περὶ τούτου πίστιν κρατύνεσθαι, τοῖς δὲ τῶν γινομένων θαύμασι τὸ
 10 πιστὸν ἔχειν, ζητῆσαι ἔτι παρ' αὐτοῦ θαῦμα τὸν νεωκόρον ἰδεῖν, ὡς
 εἶθ' οὕτω προσαχθῆναι διὰ τοῦ γινομένου πρὸς τὴν τῆς πίστεως
 συγκατάθεσιν. Ἐνθα δὴ τὸ πάντων ἀπιστότατον λέγεται πεποιηκέ-
 ναι τὸ μέγα θαῦμα τὸν μέγαν ἐκεῖνον. Ἐπιζητοῦντος γὰρ τοῦ νεωκό-
 ρου λίθον τινὰ τῶν εὐμεγεθῶν τῶν κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῷ προφαι-
 15 νομένων, δίχα χειρὸς ἀνθρωπίνης κινηθῆναι, διὰ δὲ μόνης τῆς κατὰ
 τὴν πίστιν δυνάμεως, προστάγματι τοῦ Γρηγορίου πρὸς ἕτερον με-
 τατεθῆναι χῶρον· μηδὲν ἀναβαλλόμενον τὸν μέγαν ἐκεῖνον, εὐθὺς
 προστάξει καθάπερ ἐμψύχῳ τῷ λίθῳ μεταβῆναι πρὸς ἐκεῖνον τὸν
 τόπον, ὃν ὁ νεωκόρος ὑπέδειξεν. Τούτου δὲ γενομένου, παραχρῆμα
 20 πιστεῦσαι τῷ λόγῳ τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα καταλιπόντα, γένος, οἰ-
 κίαν, γαμετήν, παῖδας, φίλους, ἱερωσύνην, ἐστίαν, κτήματα, ἀντὶ
 πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ ποιήσασθαι τοῦ συνεῖναι τῷ μεγάλῳ
 καὶ συμμετέχειν τῶν πόνων αὐτῷ καὶ τῆς θείας ἐκείνης φιλοσοφίας
 τε καὶ παιδεύσεως.

25 Σιγάτω πρὸς ταῦτα πᾶσα τεχνικὴ τῶν λογογράφων περίνοια
 τὰς ἐπαυξήσεις τῶν θαυμάτων διὰ τινος ρητορείας ἐπὶ τὸ μείζον
 ἐξαίρουσα. Οὐ γὰρ τοιοῦτόν ἐστιν ἐν τοῖς εἰρημένοις τὸ θαῦμα, ὡς τῇ
 δυνάμει τοῦ λέγοντος ἔλαττον ἂν ἢ μείζον ἑαυτοῦ γενέσθαι. Τί γάρ
 τις εἰπὼν παρὰ τὰ εἰρημένα προσθήκην δώσει τῷ θαύματι; Πῶς δ'
 30 ἂν τις ἐλαττώσειε τοῖς ἀκούουσιν ἐπὶ τῷ γεγονότι τὴν ἐκπληξιν; Λί-
 θος ἀφίστησι τῶν λίθων τοὺς δεδουλωμένους τοῖς λίθοις, λίθος
 κήρυξ τῆς θείας πίστεως καὶ ὁδηγὸς τοῖς ἀπίστοις εἰς σωτηρίαν γί-
 νεται, οὐ φωνῆ τινι καὶ λόγῳ τὴν θείαν δύναμιν ἀνακηρύσσων, ἀλλ'
 οἷς ἐποίει δεικνὺς τὸν Θεὸν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καταγγελλόμενον, ᾧ

ὁ Γρηγόριος διαθέτει μιὰ θεία δύναμη, χάρη στήν ὁποία φάνηκε πῶς δυνατός ἀπὸ τὰ δαιμόνια. Τὸν πρόλαβε κινηγώντας τον πάλι, πρὶν εἰσέλθει στήν πόλη, καὶ ἀξίωσε νὰ τὸν πληροφορήσει γιὰ τὸ μυστήριον καὶ ποιός εἶναι αὐτός ὁ Θεὸς ποὺ ἔχει ὑποχείριά του τὴ φύση τῶν δαιμόνων. Κι ὅταν ὁ μέγας ἅγιος τοῦ ἐξήγησε μὲ συντομία τὸ μυστήριον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὁ νεωκὸρος βρέθηκε φυσικὰ στήν κατάστασιν τοῦ ἀμύητου στὰ θεῖα· θεώρησε κατώτερο ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ νὰ πειστεῖ ὅτι τὸ θεῖον φανερώθηκε στοὺς ἀνθρώπους μέσα στὴ σάρκα. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε ὅτι ἡ πίστις σ' αὐτὸ δὲν βεβαιώνει τὴ δύναμίν της ἀπὸ τὰ λόγια, ἀλλὰ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν, καὶ τότε ὁ νεωκὸρος τοῦ ζήτησε νὰ δεῖ ἀκόμη κάποιον θαῦμα ἀπὸ αὐτόν, κι ὅταν αὐτὸ γινόταν, μὲ αὐτὸ τὸ θαῦμα θὰ προχωροῦσε στήν ἀποδοχὴ τῆς πίστεως. Τότε, λέγεται, ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος ἅγιος ἔκανε τὸ πῶς ἀπίστευτον ἀπὸ ὅλα μέγα θαῦμα. Τοῦ ζήτησε ὁ νεωκὸρος ἕνας βράχος εὐμεγέθους ποὺ ἦταν ἐκεῖ μπροστὰ τους νὰ μετακινηθεῖ χωρὶς ἀνθρώπινο χέρι, ἀλλὰ μὲ μόνον τὴ δύναμιν τῆς πίστεως μὲ πρόσταγμα τοῦ Γρηγορίου νὰ μετατοπιστεῖ σὲ ἄλλη θέσιν. Χωρὶς νὰ ἀναβάλλει καθόλου ὁ μέγας ἐκεῖνος ἅγιος πρόσταξε ἀμέσως τὸ βράχο, σὰ νὰ εἶχε ψυχὴ, νὰ μετακινηθεῖ σ' ἐκείνη τὴ θέσιν, ποὺ ὑπέδειξε ὁ νεωκὸρος τοῦ ναοῦ. Ὅταν αὐτὸ ἔγινε, πίστεψε ἀμέσως ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κι ἐγκατέλειψε τὰ πάντα, τὴ γενιά του, τὸ σπίτι του, τὴ γυναῖκα του, τὰ παιδιά του, τοὺς φίλους, τὴν ἱερωσύνην του στὸ ναὸν, τὴν ἐστία, τὰ κτήματα, θεωρώντας σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸν ἅγιον καὶ νὰ συμμερίζεται τοὺς κόπους του καὶ τὴ θεῖαν ἐκείνην φιλοσοφίαν καὶ παιδείαν.

Ἄς πάψει μπροστὰ σ' αὐτὰ ἢ ὁποιαδήποτε τεχνικὴ ἐφευρετικότητα τῶν λογογράφων νὰ ἐπαυξάνει καὶ νὰ μεγαλοποιεῖ μὲ ρητορεῖες τὰ θαύματα. Γιατὶ τὸ θαῦμα γιὰ τὸ ὁποῖον μιλήσαμε δὲν μπορεῖ νὰ ἐλαττωθεῖ ἢ νὰ μεγαλοποιηθεῖ ἀνάλογον μὲ τὴ δύναμιν τοῦ ρήτορα. Τί θὰ πεῖ κανένας πέρα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, ὥστε νὰ προσθέσει κάτι στὸ θαῦμα; Καὶ πῶς θὰ ἐλαττώσει κανένας τὴν ἐκπληξὴν τῶν ἀκροατῶν γιὰ τὸ ὅ,τι ἔγινε; Ἐνας λίθος ἀποσπᾶ ἀπὸ τοὺς λίθους τοὺς ὑποδουλωμένους στοὺς λίθους. Ὁ λίθος γίνεται κήρυκας τῆς θείας πίστεως καὶ ὁδηγεῖ τοὺς ἄπιστους σὴν σωτηρίαν. Δὲν ἀνακήρυττε τὴ θεῖαν δύναμιν μὲ τὴ φωνὴν καὶ τὸν λόγον, ἀλλὰ

πᾶσα κατὰ τὸ ὁμότιμον ὑποχείριος πείθεται κτίσις, οὐχ ὅσον αἰσθη-
 τικὸν μόνον καὶ ἔμπνουν καὶ ἔμπυχον, ἀλλ' εἴ τι καὶ τούτων ἐστὶν
 ἐκτός, οὕτω δέχεται τὸ τοῦ θεράποντος ἐπίταγμα, ὡς οὐκ ἀμοιροῦν-
 τα τῆς αἰσθησεως. Ποία γὰρ ἀκοή τοῦ λίθου; ποία τῆς τοῦ κελεύον-
 5 τος ἐξουσίας αἰσθησις; τίς δύναμις ἐν αὐτῷ μεταβατική; ποία μελῶν
 τε καὶ ἄρθρων διασκευή; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λίθῳ ἢ
 τοῦ κελεύοντος δύναμις γίνεται, πρὸς ἣν ἰδὼν ὁ νεωκόρος ἐκεῖνος
 εὐθύς τὴν γινομένην ἐπὶ πλάνῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπάτην τῶν
 δαιμόνων ἐνόησέ τε καὶ ἐβδελύξατο καὶ πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν με-
 10 τετάξατο, διὰ τῶν παρὰ τοῦ δούλου γεγενημένων τὸ ἄφραστον τῆς
 τοῦ Δεσπότητος δυνάμεως λογισάμενος.

Ἐἰ γὰρ τοσαύτη τοῦ δούλου ἢ δύναμις, ὡς ῥήματι κινεῖν τὰ ἀκί-
 νητα καὶ τοῖς ἀψύχοις διακελεύεσθαι, πόσῃν εἰκός ἐστι περιουσίαν
 δυνάμεως ἐν τῷ Δεσπότητι τοῦ παντὸς κατανοῆσαι, οὐ τὸ θέλημα
 15 οἷόν τις ὄλη καὶ κατασκευή καὶ δύναμις αὐτοῦ τε τοῦ κόσμου καὶ
 τῶν ἐν αὐτῷ πάντων καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦτον ὄντων ἐγένετο; Ἐντεῦθεν
 ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς κατὰ τῶν δαιμόνων ἀριστείας ἀρξάμενος καὶ
 οἷόν τι τρόπαιον κατὰ τῶν νικηθέντων τὸν νεωκόρον περιηγόμενος
 προκαταπλήξας τε τῇ φήμῃ τὸ ἔθνος, οὕτως ἤδη μετὰ πεποιθήσεώς
 20 τε καὶ παρρησίας εἰς τὴν πόλιν εἰσήλαυνεν, οὐχ ἄρμασι καὶ ἵπποις
 καὶ ἡμιόνοις καὶ τῷ πλήθει τῶν παρεπομένων ἐπικομπάζων, ἀλλὰ
 ταῖς ἀρεταῖς ἐν κύκλῳ δορυφορούμενος, πανδημεὶ δὲ πάντων προ-
 χεθέντων τῶν οἰκητόρων τοῦ ἄστεος, ὡς ἐπὶ τινα καινοῦ θεάματος
 ἱστορίαν καὶ πάντων ἰδεῖν προθυμουμένων, τίς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ
 25 Γρηγόριος, ὃς ἄνθρωπος ὢν, τῶν νομιζομένων παρ' αὐτοῖς εἶναι
 θεῶν, καθάπερ τις βασιλεὺς ἐξουσίαν ἔχει, προστάγματι φέρων καὶ
 ἄγων ὅπουπερ ἂν ἐθέλοι τὰ δαιμόνια καὶ ὅθεν ἂν βούληται, πρὸς τὸ
 δοκοῦν ἐξοικίζων τε καὶ ἐνοικίζων, ὥσπερ τὰ ἀνδράποδα, καὶ τὸν
 θεραπευτὴν ἐκεῖνον φέρει, καθάπερ ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ δουλωσάμενος,
 30 ὑπεριδόντα μὲν τῆς τιμῆς ἐν ἧ τὸ πρότερον ἦν, τῶν δὲ προσόντων
 πάντων τὴν μετ' αὐτοῦ διαγωγὴν ἀλλαξάμενον.

Τοιαύτη δὲ γνώμη πάντων προσδεχομένων αὐτὸν πρὸ τοῦ

ἔδειχνε ὅτι ὁ Γρηγόριος ἔκανε γνωστὸ τὸ Θεὸ μὲ ὅσα ἔπραττε· ὁ Γρηγόριος, στὸν ὁποῖο ὅλη ἡ ἐξίσου μ' αὐτὸν ὑποτελῆς φύση πείθεται, ὄχι μόνον τὰ αἰσθητὰ καὶ ἔμπνοα καὶ τὰ ἔμψυχα, ἀλλὰ κι ἂν κάτι εἶναι πέρα ἀπὸ αὐτὰ, δέχεται κι αὐτὸ τὴν προσταγὴ τοῦ ὑπηρέτη, ἔτσι σὰ νὰ μὴν εἶναι ἄμοιρο ἀπὸ αἴσθησι. Γιατί ποιά εἶναι ἡ ἀκοή τοῦ λίθου; Ποιά αἴσθησι ἔχει γιὰ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ ποῦ διατάζει; Ποιά εἶναι ἡ δύναμή του νὰ μετακινεῖται; Ποιά εἶναι ἡ κατασκευὴ τῶν μελῶν καὶ τῶν ἀρθρώσεων του; Ὅλα αὐτὰ ὅμως τὰ δίνει στὸ λίθο ἡ δύναμη ἐκείνου ποῦ προστάζει, τὴν ὁποία εἶδε ἐκεῖνος ὁ νεωκόρος τοῦ ναοῦ καὶ κατάλαβε ἀμέσως τὴν ἀπάτη τῶν δαιμόνων γιὰ νὰ παραπλανήσουν τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἐνίωσε ἀποστροφή καὶ στράφηκε πρὸς τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ δοῦλος ἔκανε ἀναλογίστηκε πόσο ἀνέκφραστη εἶναι ἡ δύναμη τοῦ Κυρίου.

Ἄν λοιπὸν εἶναι τέτοια ἡ δύναμη τοῦ δούλου, ὥστε νὰ κινεῖ μὲ τὸ λόγο μου τὰ ἀκίνητα, νὰ δίνει ἐντολὲς σὲ ἀναίσθητα πράγματα καὶ νὰ διατάζει τὰ ἄψυχα, πόση περίσσεια δύναμης εἶναι φυσικὸ νὰ σκεφτοῦμε πὼς ἔχει ὁ Κύριος τοῦ παντός, ποῦ τὸ θέλημά του ἔγινε ἓνα εἶδος ὑλικοῦ καὶ κατασκευὴ καὶ δύναμη τοῦ κόσμου τοῦ ἴδιου καὶ ὅλων ὅσα περιέχει! Ἀπὸ δῶ ὁ μέγας ἐκεῖνος ἅγιος ἄρχισε τὴν ἀριστεία του κατὰ τῶν δαιμόνων καὶ περιφέροντας τὸ νεωκόρο σὰν ἓνα τρόπαιο κατὰ τῶν νικημένων γέμισε δέος μὲ τὴ φήμη του τὴ χώρα. Μὲ τὴν προῦποθεσι αὐτὴ μπῆκε πιά στὴν πόλη μὲ θάρρος καὶ παρρησία, ὄχι βέβαια μὲ ἄρματα καὶ ἄλογα καὶ ἡμιόνους καὶ μὲ τὸ πλῆθος ν' ἀκολουθεῖ κομπάζοντας, ἀλλὰ μὲ δορυφόρους ὀλόγυρά του τὶς ἀρετές. Μικροὶ—μεγάλοι ξεχύθηκαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλης γιὰ νὰ δοῦν ἓνα καινούργιο θέαμα κι ὅλοι ἀνυπομονοῦσαν νὰ δοῦν ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ Γρηγόριος ποῦ, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος, ἔχει ἐξουσία ἐπάνω σ' αὐτοὺς ποῦ ἐκεῖνοι πιστεύουν ὡς θεοὺς καὶ σὰν βασιλιάς τοὺς κάνει ὅ,τι θέλει μὲ τὴ διαταγὴ του, καὶ ὅπου θέλει κι ἀπὸ ὅπου ἐπιθυμεῖ διώχνει κι ἐγκαθιστᾷ τὰ δαιμόνια σὰ νὰ εἶναι δοῦλοι καὶ σέρνει ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο τὸ νεωκόρο σὰ νὰ τὸν ἔχει ὑποδουλώσει μὲ τὴν ἐξουσία του κάνοντάς τον νὰ περιφρονῆσει τὸ προηγούμενο ἀξίωμα καὶ ν' ἀνταλλάξει ὅλα ὅσα εἶχε μὲ τὴ συναναστροφή τὴ δική του.

Μὲ τέτοια προδιάθεσι τὸν περίμεναν ὅλοι μπροστὰ στὴν

ἄστεος, ἐπειδὴ κατ' αὐτοὺς ἐγένετο, πάντων εἰς ἐκεῖνον ἀτενῶς
 ἀποβλεπόντων, καθάπερ ὕλην ἄψυχον παριῶν τοὺς ἀνθρώπους,
 πρὸς οὐδένα τῶν ἐντυγχανόντων στρεφόμενος καὶ κατ' εὐθείαν ἐπὶ
 τὴν πόλιν βαδίζων, πολὺ μᾶλλον αὐτοὺς εἰς ἔκπληξιν ἤγαγεν, ὑπὲρ
 5 τὴν φήμην τοῖς ὁρῶσι φαινόμενος. Τὸ γὰρ πρῶτως εἰσελαύνοντα
 πόλει μεγάλη, μηδεμιᾶς συνηθείας τοσαύτης προὑπαρχούσης αὐτῷ,
 ἔπειτα μὴ καταπλαγῆναι δῆμον τοσοῦτον ἐπ' ἐκείνῳ συνειλεγμένον,
 ἀλλ' οἷον δι' ἐρήμου βαδίζοντα, πρὸς ἑαυτὸν μόνον καὶ πρὸς τὴν
 ὁδὸν ἀποβλέπειν, πρὸς οὐδένα τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιστρεφόμενον
 10 ἠθροισμένων, τοῦτο ὑπὲρ τὴν ἐν τῷ λίθῳ θαυματοποιίαν τοῖς ἀν-
 θρώποις ἐδόκει. Τούτου χάριν, ὀλιγοστῶν ὄντων, καθὼς ἐν τοῖς
 φθάσασιν εἴρηται, τῶν πρὸ τῆς ἐπιστασίας αὐτοῦ καταδεξαμένων
 τὴν πίστιν, ὡς πάσης τῆς πόλεως αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην τιμώσης,
 οὕτως εἰσῆει στενοχωρούμενος ἀπανταχόθεν τοῖς παραπέμπουσιν.
 15 Ἐπεὶ δὲ πάντων ὁμοῦ εὐθύς, ὅτε τῆς φιλοσοφίας ἤπτετο, καθάπερ
 τινὸς ἄχθους ἑαυτὸν ἠλευθέρωσε, καίπερ ἦν αὐτῷ τῶν πρὸς τὴν
 ζωὴν ἀναγκαίων οὐδέν, οὐκ ἀγρός, οὐ τόπος, οὐκ οἰκία, ἀλλὰ πάντα
 ἦν αὐτὸς ἑαυτῷ (μᾶλλον δὲ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ πίστις πατρὶς αὐτῷ ἦν καὶ
 ἐστία καὶ πλοῦτος)· ὡς οὖν τῆς μὲν πόλεως ἐντὸς ἦν, οἶκος δὲ αὐτῷ
 20 πρὸς ἀνάπαυσιν οὐδαμοῦ, οὐ τῆς ἐκκλησίας, οὐκ ἴδιος, θορυβουμέ-
 νων τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ὅπως ἂν καταχθεῖη καὶ παρὰ τίνι τὴν σκέ-
 πην εὖροι διαπορούντων.

Τί ταῦτα, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, ὥσπερ ἔξω τῆς τοῦ
 Θεοῦ σκέπης ὄντες, διαπορεῖτε, ὅπου χρὴ διαναπαῦσαι τὰ
 25 σῶματα; Μικρὸς ὑμῖν οἶκος εἶναι ὁ Θεὸς δοκεῖ, εἴπερ ἐν αὐτῷ
 ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; Ἡ στενοχωρεῖσθε τῇ οὐρα-
 νίῳ σκέπη καὶ ζητεῖτε παρὰ τοῦτο καταγῶγιον ἄλλο; Εἰς οἶ-
 κος ὑμῖν ἔστω διὰ σπουδῆς ὁ ἐκάστου ἴδιος, ὁ διὰ τῶν ἀρετῶν
 οἰκοδομούμενος καὶ εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος. Τοῦτο λυπεῖτω
 30 μόνον, μὴ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν οἰκητήριον ἀπαράσκευον ἦ· αἱ γὰρ
 τῶν γῆϊνων τοίχων περιβολαὶ τοῖς ἐν ἀρετῇ ζῶσι κέρδος οὐ

πόλη. Ὄταν ἔφτασε κοντά τους, ἐνῶ ὄλοι τὸν κοίταζαν ἀτενῶς, προσπέρασε τοὺς ἀνθρώπους σὰ νὰ ἦταν ἄψυχα πράγματα καὶ μὴ κοιτάζοντας κανένα ἀπὸ ὄσους πήγαιναν πρὸς αὐτὸν καὶ βαδίζοντας κατ' εὐθείαν γιὰ τὴν πόλη, τοὺς δημιούργησε ἀκόμα μεγαλύτερη ἔκπληξη, γιατί φαινόταν σ' αὐτοὺς πού τὸν ἔβλεπαν ἀνώτερος ἀπὸ τὴ φήμη του. Τὸ νὰ μπαίνει δηλαδὴ γιὰ πρώτη φορὰ σὲ μιὰ μεγάλη πόλη, χωρὶς νὰ εἶναι καθόλου συνηθισμένος, καὶ νὰ μὴ διστάσει καθόλου μπροστὰ σὲ τόσο πλῆθος πού εἶχε μαζευτεῖ γι' αὐτόν, ἀλλὰ νὰ βαδίζει σὰ νὰ βρισκόταν σὲ ἔρημο κι ἢ φροντίδα του νὰ εἶναι μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ δρόμο χωρὶς νὰ προσέχει κανένα ἀπὸ τοὺς γύρω του συναθροισμένους, αὐτὸ φαινόταν στὸν κόσμο ἀνώτερο ἀπὸ τὸ θαῦμα μὲ τὴν πέτρα. Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἐνῶ ἦταν λιγστοί, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἐκεῖνοι πού εἶχαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἀσπαστεῖ τὴν πίστη, ὀλόκληρη ἢ πόλη τιμοῦσε τὴν ἱερωσύνη του κι ἔτσι ἔμπαινε συνθλιβόμενος ὀλόγυρα ἀπὸ τὸ πλῆθος. Ὄταν ἀφιερῶθηκε στὴ χριστιανικὴ ζωὴ, ἐλευθερώθηκε ἀμέσως ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα σὰν ἀπὸ ἓνα βαρὺ φορτίο, ἂν καὶ δὲν εἶχε τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα στὴ ζωὴ, οὔτε χωράφι, οὔτε τόπο, οὔτε σπίτι, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἦταν τὰ πάντα γιὰ τὸν ἑαυτό του (ἢ μᾶλλον ἢ ἀρετὴ καὶ ἢ πίστη ἦταν πατρίδα του καὶ σπίτι καὶ περιουσία). Ὄταν λοιπὸν ἔφτασε στὴν πόλη, ἐπειδὴ δὲν εἶχε πουθενὰ σπίτι νὰ ἀναπαυθεῖ οὔτε τῆς ἐκκλησίας οὔτε δικό του κι οἱ γύρω του ἀνησυχοῦσαν κι ἀποροῦσαν ποῦ θὰ καταλύσει καὶ σὲ ποιὸν κοντὰ θὰ βρεῖ στέγη, λέει σ' αὐτοὺς ὁ δάσκαλος.

Τί ἀπορεῖτε γιὰ τέτοια πράγματα σὰν νὰ εἴμαστε ἔξω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Θεοῦ, ποῦ πρέπει δηλαδὴ ν' ἀναπαύσομε τὰ σώματά μας; Μικρὸ σπίτι σᾶς φαίνεται πῶς εἶναι ὁ Θεός, ἂν μέσα σ' αὐτὸν ζοῦμε καὶ κινούμαστε καὶ ὑπάρχομε; Ἡ εἶστε στενὸχωρα στὴ σκέπη τ' οὐρανοῦ, καὶ ζητεῖτε ἄλλο κατάλυμα πέρα ἀπὸ αὐτό; Ἐνα σπίτι ἃς φροντίσει ὁ καθένας σας νὰ ἔχει δικό του, τὸ σπίτι πού οἰκοδομοῦν οἱ ἀρετὲς καὶ ὑψώνουν ὡς πάνω. Νὰ σᾶς λυπεῖ αὐτὸ μόνο, μήπως ἢ κατοικία αὐτὴ δὲν εἶναι ἐτοιμασμένη γιὰ σᾶς. Τὸ κλείσιμο μέσα σὲ γήινους τοίχους δὲν ἀποφέρει κέρδος σὲ ὄσους ζοῦν μὲ τὴν ἀρετὴ. Φυσικὸ εἶναι τοὺς τοίχους

φέρουσι. Μᾶλλον δ' ἂν εἰκότως ὑπὸ τῶν ἐν κακίᾳ μολυνομένων ἢ τῶν τοίχων χρεῖα σπουδάζεται· διότι προκάλυμμα πολλακίς τῶν κρυπτῶν τῆς αἰσχύνῃς ὁ οἶκος γίνεται. Οἷς δὲ δι' ἀρετῆς ὁ βίος ἐσπούδασται, οὐκ ἔχουσιν οἱ τοῖχοι ὅ,τι περικαλύψωσιν.

Ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς συνέντας διεξιόντος, ἐπιστάς τις τῶν ἐπισήμων ἀνὴρ, γένει καὶ πλούτῳ καὶ τῇ λοιπῇ δυναστείᾳ τοῖς πρώτοις ἐνναριθμῖος ὢν (Μουσώνιος ὄνομα τῷ ἀνδρὶ), ὡς εἶδεν πολλοὺς περὶ τὴν αὐτὴν σπουδὴν προθυμουμένους, ὅπως ἂν τοῖς ἰδίῳις οἴκοις τὸν 10 ἄνδρα δέξοιντο, φθάσας τοὺς ἄλλους, ὑφαρπάζει τὴν χάριν, ἑαυτῷ παρακαλῶν ἐπιξενωθῆναι τὸν μέγαν καὶ τιμῆσαι τῇ εἰσόδῳ τὸν οἶκον, ὡς ἂν σεμνότερός τε καὶ ἀοίδιμος τῷ μετὰ ταῦτα γένοιτο βίῳ, τοῦ χρόνου καὶ τοῖς ἐφεξῆς τὴν μνήμην τῆς τοιαύτης τιμῆς παραπέμποντος.

15 Ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ συνδραμόντες περὶ τῶν ὁμοίων ἰκέτευον, δίκαιον εἶναι κρίνας δοῦναι τὴν χάριν τῷ προκατάρξαντι, τοὺς ἄλλους διὰ τῆς τῶν λόγων φιλοφροσύνης διασπασάμενός τε καὶ ἀντιτιμῆσας, παρὰ τῷ προσλαβόντι κατάγεται. Εἰ δὲ διηγηματικὴ τίς ἐστὶ καὶ ἀκατάσκευος τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων ἢ ἱστορία, τὰς ἐκ 20 περινοίας τινὸς ἐφευρισκομένας τοῖς πράγμασιν ἐπαυξήσεις ἐκουσίως τοῦ ἡμετέρου παραλιπόντος λόγου, γένοιτο ἂν καὶ αὐτὴ τοῖς ὀρθῶς τὰ πράγματα κρίνουσιν οὐ μικρὰ μαρτυρία, τοῦ μηδὲν δι' ἐπινοίας ἐπαύξεσθαι τῷ μνημονευομένῳ τὰ θαύματα, ἀλλ' ἀρκεῖν τὴν μνήμην τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων πρὸς τελειότατον ἔπαινον· οἷόν 25 τι κάλλος αὐτοφυῆς ἐπὶ προσώπου, οὐδεμιᾷ περιεργίᾳ κομμωτικῆς τέχνης ἐπανθιζόμενον. Ὄντων δὲ τῶν προκατηγουμένων τὸν λόγον ἐν ὀλίγῳ τῷ ἀριθμῷ, πρὶν παρελθεῖν τὴν ἡμέραν καὶ ἐν δυσμαῖς γενέσθαι τὸν ἥλιον, τοσοῦτοι παρὰ τὴν συντυχίαν προσέθεντο, ὥστε πρὸς σύστημα λαοῦ τὸ πλῆθος τῶν πεπιστευκότων ἱκανῶς ἔχειν.

30 Ὅρθρος, καὶ πάλιν ἐπὶ θύραις ὁ δῆμος, αὐτοὶ τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ τὸ γηραιὸν τῆς ἡλικίας καὶ οἷς τισὶν ἦν ἐκ δαιμόνων ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἐπηρείας, ἢ συμφορὰ περὶ τὸ σῶμα· καὶ ἐν μέσοις ἐκεῖνος πρὸς τὴν ἐκάστου τῶν συνειλεγμένων χρεῖαν ἄρμοδίως τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος μεριζόμενος, κηρύσσων, συνεξετάζων, νου-

νά ἐπιδιώκουν μάλλον ὅσοι μολύνονται ἀπὸ τὴν κακία. Γιατὶ πολλὰς φορές τὸ σπίτι γίνεται τὸ προκάλυμμα τῶν κρυφῶν ἔργων τῆς αἰσχύνης. Γιὰ ὅποιους ὅμως ἐπιδιώκουν τὸ βίον τῆς ἀρετῆς οἱ τοῖχοι δὲν ἔχουν τί νὰ σκεπάσουν.

Ἐνῶ ἔλεγε αὐτὰ στοὺς μαζεμένους γύρω του ἦρθε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους, πὺν συγκαταλεγόταν μὲ τοὺς πρώτους στὴ γενιὰ καὶ στὰ πλούτη καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα. Λεγόταν Μουσώνιος. Ὅταν εἶδε πολλοὺς νὰ ἐπιδιώκουν τὸ ἴδιο πράγμα, νὰ δεχτοῦν τὸν ἅγιο στὸ σπίτι τους, προφταίνοντας τοὺς ἄλλους ἀρπάζει τὴ χάρη παρακαλώντας τὸ μεγάλο ἅγιο νὰ δεχτεῖ τὴ φιλοξενία του καὶ νὰ τὸν τιμήσει μπαίνοντας στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ γίνει ἔτσι πιὸ σεβαστός καὶ ἔνδοξος στὴ ζωὴ πὺν ἀκολουθεῖ, καθῶς ὁ χρόνος θὰ παραπέμπει καὶ στοὺς κατοπινοὺς τὴ μνήμη αὐτῆς τῆς τιμῆς.

Ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἶχαν προστρέξει καὶ τὸν θερμοπαρακαλοῦσαν γιὰ τὸ ἴδιο, κρίνοντας δίκαιο νὰ δώσει τὴ χάρη σ' ἐκεῖνον πὺν τὸν πρωτοκάλεσε πρῶτος, ἀφοῦ τίμησε τοὺς ἄλλους μὲ λόγους φιλοφροσύνης καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ὑποχωρήσουν, ἀφήνει νὰ τὸν πάρει ἐκεῖνος πὺν πρόλαβε. Ἄν τώρα ἡ ἔκθεση τῶν λόγων γι' αὐτὸν εἶναι μια ἀπερίτεχνη διήγηση κι ὁ λόγος μου παρέλειψε ἐκούσια τίς ὑπερβολὰς πὺν ἐπινοοῦνται γιὰ τὰ πράγματα, θ' ἀποτελέσει ὄχι μικρὴ μαρτυρία γιὰ ὅσους κρίνουν ὀρθὰ τὰ πράγματα, ὅτι τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου πὺν ἀναφέραμε δὲ μεγαλοποιοῦνται τεχνητὰ, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ θύμηση ὅσων ἔπραξε γιὰ τὸν ἄριστο ἔπαινό του. Εἶναι ὅπως ἡ γνήσια ὀμορφιὰ σ' ἓνα πρόσωπο πὺν δὲν τὸ στολίζει μὲ τὰ ψεύτικα ἄνθη τῆς καμιά ἰδιοτροπία τῆς κομμωτικῆς τέχνης. Κι ἐνῶ ἦταν λίγοι στὸν ἀριθμὸ ὅσοι εἶχαν προηγουμένως διδαχτεῖ τὸ λόγο, προτοῦ περάσει ἡ ἡμέρα καὶ δύσει ὁ ἥλιος εἶχαν προστεθεῖ τόσοι πολλοὶ στὴ συγκέντρωση, ὥστε τὸ πλῆθος ὅσων πίστεψαν σὲ σχέση μὲ ὄλο τὸ λαὸ ἦταν ἱκανοποιητικό.

Ἄφοῦ ἦρθε τὸ πρῶν καὶ πάλι συγκεντρώθηκε κοντὰ του ἡ πόλη σύσσωμη ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ οἱ γέροντες κι ὅποιοι εἶχαν κάποια σωματικὴ ἀρρώστια ἀπὸ δαίμονες ἢ ἀπὸ ἄλλη αἰτία. Καὶ ἀνάμεσά τους ἐκεῖνος μοιραζόμενος μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη καθενὸς ἀπὸ ὅσους εἶχαν μα-

θετῶν, διδάσκων, ἰώμενος. Τούτῳ γὰρ δὴ μάλιστα προσήγετο τοὺς πολλοὺς τῷ κηρύγματι, ὅτι συνέβαιναν ἢ ὄψεις τῇ ἀκοῇ, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῆς θείας δυνάμεως ἐπέλαμπεν αὐτῷ τὰ γνωρίσματα. Τὴν μὲν γὰρ ἀκοὴν ὁ λόγος, τὰς δὲ ὄψεις τὰ περὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐξέ-
 5 πληττε θαύματα. Ὁ πενθῶν παρεκαλεῖτο, ὁ νέος ἐσωφρονίζετο, ὁ γηραιὸς τοῖς καθήκουσι λόγοις ἐθεραπεύετο. Δουλοὶ πρὸς δεσπότης οἰκείως ἔχειν, οἱ κρατοῦντες τοῖς ὑποχειρίοις φιλανθρωπεύεσθαι, ὁ πενόμενος ἓνα πλοῦτον εἶναι τὴν ἀρετὴν ἐδιδάσκετο, ἣτις πᾶσι πρό-
 10 κείται κατ' ἐξουσίαν ἢ κτήσις, ὁ τῷ πλούτῳ κομῶν καταλλῆλως ἐνουθετεῖτο, οἰκονόμος εἶναι τῶν προσόντων οὐ κύριος διδασκόμενος. Γυναιξὶ τὰ πρόσφορα, παισὶ τὰ σύμμετρα, πατράσι τὰ πρέποντα νέμων, καὶ πάντα πᾶσι γενόμενος, τοσοῦτον ἑαυτῷ λαὸν ἀθρώως τῇ
 συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος παρεστήσατο, ὥστε πρὸς ναοῦ κατασκευ-
 ῆν ὀρμησαί, πάντων χρήμασί τε καὶ σώμασι πρὸς τὴν σπουδὴν
 15 ὑπουργούντων.

Οὗτός ἐστιν ὁ ναός, οὗ τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνος τῆς κατασκευῆς κατε-
 βάλετο, ἐπεκαλλώπισε δὲ τις τῶν μετ' ἐκεῖνον, ἐκεῖνου ἀξίως, ὁ μέ-
 χρι τοῦ παρόντος δεικνύμενος, ὃν ὁ μέγας ἐκεῖνος εὐθὺς ἐπιστάς,
 οἷόν τινα θεμέλιον καὶ κρηπίδα τῆς ἰδίας ἱερωσύνης τῷ περιφανε-
 20 στάτῳ τῆς πόλεως ἐναπέθετο, θείᾳ τινὶ δυνάμει τελειώσας τὸ ἔργον,
 ὡς τῷ μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται χρόνῳ. Σεισμοῦ γάρ ποτε βαρυτάτου
 τῇ πολει ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γεγεννημένου καὶ πάντων μικροῦ
 δεῖν ἄρδην ἀπολωλότων, τῶν τε δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἰ-
 κοδομημάτων ἀπάντων ἐρειπιωθέντων καὶ ἐρημωθέντων, μόνος
 25 ἔμεινεν ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἀρραγῆς τε καὶ ἄσειστος, ὡς καὶ διὰ τούτου
 φανερόν ἐστίναι καὶ μεθ' οἷας δυνάμεως ὁ μέγας ἐκεῖνος τῶν κατ' αὐ-
 τὸν πραγμάτων ἀντελαμβάνετο.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν πολλοῖς ὕστερον χρόνοις εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ
 μεγάλου πίστεως παρὰ τῆς θείας ἀπεδείχθη δυνάμεως. Τότε δὲ τοῖς
 30 ἀποστολικοῖς θαύμασι τῶν τε κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν περίοικον
 ἀπάντων ἐκπεπληγμένων καὶ πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενόν τε καὶ
 γινόμενον, θείᾳ δυνάμει πράττεσθαί τε καὶ λέγεσθαι πεπιστευκό-

ζευτεῖ, κηρύττοντας, συζητώντας, συμβουλεύοντας, διδάσκοντας, θεραπεύοντας. Γιατί μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο κυρίως ἔφερνε κοντὰ τοὺς πολλούς, συνδέοντας δηλαδή τὰ ὅσα ἔβλεπαν μὲ τὴν ἀκοή, καὶ ἔλαμπαν ἐπάνω του καὶ μὲ τὰ δύο τὰ γνωρίσματα τῆς θείας δυνάμεως. Τὴν ἀκοή τὴν συγκλόνιζε ὁ λόγος καὶ τὰ μάτια τὰ θαύματα ἐπάνω στοὺς ἀσθενεῖς. Ὁ λυπημένος ἔβρισκε παρηγοριά, ὁ νέος συνετιζόταν, ὁ γέροντας ἀνακουφιζόταν μὲ τὰ κατάλληλα λόγια. Οἱ δοῦλοι διδάσκονταν νὰ εἶναι πιστοὶ στοὺς κυρίους τους, ὅσοι ἔχουν ἐξουσία νὰ εἶναι φιλόανθρωποι στοὺς ὑποτακτικούς τους, ὁ φτωχὸς ὅτι ὑπάρχει ἓνας πλοῦτος, ἡ ἀρετὴ πού μποροῦν νὰ τὴν ἀποκτήσουν ὅλοι. Ὅποιον εἶχε ἄφθονα πλούτη τὸν συμβούλευε κατάλληλα διδάσκοντάς τον ὅτι εἶναι οἰκονόμος τῆς περιουσίας του κι ὄχι κύριος. Ἀπένεμε στὶς γυναῖκες ὅσα ἦταν πρόσφορα, στὰ παιδιά ὅσα ἦταν στὰ μέτρα τους καὶ ὅσα ἔπρεπε στοὺς πατέρες καὶ γινόμενος στοὺς πάντες τὰ πάντα, μάζεψε γύρω του μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος τόσο λαό, ὥστε ξεκίνησε τὴν κατασκευὴ ἑνὸς ναοῦ μὲ τὴν πρόθυμη συμμετοχὴ ὅλων μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ χρήματά τους.

Αὐτὸς ἐδῶ εἶναι ὁ ναὸς πού ἐκεῖνος ἄρχισε τὴν κατασκευὴ του καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν τὸν καλλώπισε ἀντάξια μ' ἐκεῖνον. Εἶναι ὁ ναὸς πού τὸν δείχνουν ὡς τώρα, πού ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀμέσως μόλις πῆγε κατέθεσε σὰν θεμέλιο καὶ βάση τῆς ἱερωσύνης του στὸ πιὸ περίλαμπρο σημεῖο τῆς πόλης καὶ ὀλοκλήρωσε μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας δυνάμεως τὸ ἔργο, ὅπως βεβαιῶνεται αὐτὸ ἀπὸ τοὺς μετέπειτα καιροὺς. Γιατὶ ἔγινε κάποτε σεισμός πολὺ ἰσχυρὸς στὴν πόλη στὰ δικά μας χρόνια κι ἐνῶ θὰ καταστρέφονταν παραλίγο ὀλοσχερῶς καὶ εἶχαν ἐρειπωθεῖ καὶ ἐρημωθεῖ ὅλα τὰ οἰκοδομήματα δημόσια καὶ ἰδιωτικά, ὁ ναὸς αὐτὸς ἦταν ὁ μόνος πού οὔτε ράγισε οὔτε κλονίστηκε, ὥστε κι ἀπὸ αὐτὸ νὰ γίνει φανερὸ μὲ ποιά δύναμη ἐπιχειροῦσε τὰ ὅσα ἔκανε ὁ μέγας ἐκεῖνος ἅγιος. 6 | 11

Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ φανέρωσε ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἡ θεία δύναμη γιὰ νὰ μαρτυρήσουν τὴν πίστη τοῦ Γρηγορίου. Τότε ὁμως εἶχαν ἐκπλαγεῖ ὅλοι καὶ μέσα στὴν πόλη καὶ στὴν περιοχὴ μὲ τὰ ἀποστολικά θαύματα καὶ τὸ καθεὶ πού ἔλεγε καὶ ἔπραττε ἐκεῖνος πίστεψαν ὅτι τὸ ἔλεγε καὶ τὸ ἔκανε μὲ τὴ θεία δύναμη. Καὶ στὰ

τῶν βιωτικῶν ἀμφισβητημάτων, ἄλλο τι δικαστήριον ᾧοντο εἶναι
 αὐτοῖς κυριώτερον, ἀλλὰ πᾶσα κρίσις καὶ πᾶσα δυσδιεξόδευτος
 πραγμάτων πλοκὴ ταῖς ἐκείνου συμβουλίαις διελύετο. Ὅθεν εὐνο-
 5 ἐκείνου χάριτος ἦν, καὶ πολλὴ τῶν ἀγαθῶν ἢ ἐπίδοσις, ἰδίᾳ τε καὶ
 κοινῇ, μηδεμιᾶς κακίας τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν ἐπικοπτούσης.
 Οὐκ ἄκαιρον δ' ἂν ἴσως εἶη, μιᾶς αὐτοῦ κρίσεως μνήμην ποιήσα-
 σθαι, ὡς ἂν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὄλον ἡμῖν γένηται καταφανὲς ἐκ
 τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα. Καὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή, πολλὰς τοῦ Σο-
 10 λομῶντος κρίσεις τοῖς ὑπηκόοις δικάσαντος, ἠρκέσθη διὰ μιᾶς πᾶ-
 σαν τοῦ ἀνδρὸς παραστῆσαι τὴν σύνεσιν, ὅτε ταῖς δύο μητράσι δικά-
 ζων, ἐπειδὴ ἀνεξέλεγκτον ἦν τὸ ἀδίκημα, κατὰ τὸ ἴσον ἐκατέρας αὐ-
 τῶν, τὸ μὲν τεθνηκὸς παιδίον οὐ προσιεμένης, τοῦ δὲ περιόντος ἀν-
 τεχομένης, ἔγνω δι' ἐπινοίας ἀνιχνεῦσαι τὴν κεκρυμμένην ἀλήθειαν.
 15 Ἐπειδὴ γὰρ ἀμάρτυρον ἦν τὸ ἀδίκημα καὶ ἰσοστάσιος ἐφ' ἐκατέρων
 ἢ τε τοῦ ψεύδους καὶ ἢ τῆς ἀληθείας ὑπόνοια, τὴν φύσιν εἰς μαρτυ-
 ρίαν τῆς ἀληθείας ἑαυτῷ παρεστήσατο, διὰ τῆς σεσοφισμένης ἀπει-
 λῆς τὸν σκοπὸν τῆς διανοίας ἐπικρυψάμενος. Προστάξας γὰρ δῆθεν
 τοῦ τε περιόντος καὶ τοῦ τεθνηκότες τὸ σῶμα κατὰ τὸ ἴσον ξίφει
 20 διατμηθέντων ἀμφοτέραις προσνεμηθῆναι τὰ τῶν τέκνων ἡμίτομα,
 παρέδωκε τῇ φύσει τῆς ἀληθείας τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος. Ὡς γὰρ
 ἢ μὲν ἀσμένως τὸ προστεταγμένον ἐδέξατο καὶ τὸν δῆμιον ἤπειγεν,
 ἢ δὲ συγκινηθεῖσα τοῖς μητρῷοις σπλάγχνοις, ἠττήσθαι διωμολόγει,
 φείσασθαι τοῦ τέκνου παρακαλοῦσα (χάριν γὰρ εἶχεν, εἰ ὅπως οὖν τὸ
 25 νήπιον σώζοιτο), τοῦτο κριτήριο τῆς ἀληθείας ὁ βασιλεὺς ποιησά-
 μενος, τῇ κατὰ τὸ ἐκούσιον τὴν νικῶσαν ψῆφον χαρίζεται, λογισά-
 μενος ὅτι ἢ ἀφειδοῦσα τῆς τοῦ τέκνου σφαγῆς κατηγορεῖται παρὰ
 τῆς φύσεως καὶ ὡς οὐκ οὔσα μήτηρ ἐκείνου οὐ κατεπεῖγει τὸν θάνα-
 τον.

30 Τίνα τοίνυν καὶ ἡμεῖς κρίσιν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου διηγησό-
 μεθα; Δύο τινὲς ἀδελφοί, νέοι τὴν ἡλικίαν, ἄρτι τὸν πατρῶον ἐν ἑαυ-
 τοῖς διελόμενοι κληρὸν, λίμνης ἀντεποιοῦντο μιᾶς, πᾶσαν ἔχειν φι-
 λονεικοῦντες ἑκάτερος καὶ οὐ παραδεχόμενος τὸν ἄλλον ὁ ἕτερος εἰς
 κοινωνίαν τῆς κτήσεως. Γίνεται οὖν τῆς δίκης κύριος ὁ διδάσκαλος,
 35 καὶ κατὰ τὸν τρόπον γενόμενος, τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ νόμοις ἐκέχρητο

ζητήματα τῆς ζωῆς δὲ νόμιζαν ὅτι ὑπάρχει ἄλλο πῶς ἔγκυρο δικαστήριον, ἀλλὰ κάθε ἀπόφασις καὶ κάθε πολὺπλοκὸν ζήτημα ἔβρισκε τὴν λύσιν του μὲ τὶς συμβουλὰς ἐκείνου. Ἔτσι μὲ τὴν συμβολὴν ἐκείνου ὑπῆρχε εὐνομία καὶ εἰρήνη σ' ὅλους ἀπὸ κοινοῦ καὶ στὸν καθένα χωριστὰ καὶ πολλὴ προκοπὴ στὰ ἀγαθὰ, ἰδιωτικὰ καὶ κοινωνικά, καὶ καμιά κακία δὲ γινόταν ἐμπόδιον στὴν ὁμόνοια μεταξὺ τους. Δὲν εἶναι ἄκαιρο νὰ ἀναφέρομε μιὰ κρίσιν του, ὥστε, ὅπως λέει ἡ παροιμία, νὰ γίνῃ φανερὸ ὅλο τὸ ὕφασμα ἀπὸ τὴν οὐγίαν του. Γιατὶ ἡ ἀγία Γραφή, ἐνῶ ὁ Σολομών δίκασε πολλὰς ὑποθέσεις τῶν ὑπηκόων του, ἀρκέστηκε νὰ παραστήσῃ ὅλη τὴν σύνεσιν τοῦ βασιλιᾶ μὲ μιὰ μόνον, μὲ τὴν δίκην ἐκείνων τῶν δύο μητέρων. Τὸ ἀδίκημα ἦταν δύσκολον, γιατί ἐξίσου ἡ κάθε μία δὲν ἤθελε τὸ νεκρὸν παιδί, διεκδικοῦσε ὁμως τὸ γερὸν. Γι' αὐτὸ ἔκρινε νὰ ἀνιχνεύσῃ τὴν κρυμμένη ἀλήθειαν μ' ἓνα τέχνασμα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἀδίκημα δὲν ὑπῆρχαν μάρτυρες καὶ ἦταν ἴσες οἱ πιθανότητες νὰ ψεύδονται καὶ οἱ δύο ἢ νὰ λένε τὴν ἀλήθειαν, κάλεσε ὡς μάρτυρα τῆς ἀλήθειας τὴ φύσιν, κρύβοντας τὸ σκοπὸν τῆς ἐπινοήσεώς του μὲ τὴν ψεύτικὴν ἀπειλή. Ἔδωσε δηλαδὴ διαταγὴν νὰ χωριστοῦν τάχα σὲ δύο ἴσια μέρη μὲ τὸ ξίφος τὰ σώματα τοῦ ζωντανοῦ καὶ τοῦ νεκροῦ παιδιοῦ καὶ νὰ δοθεῖ ἀπὸ ἓνα μισὸν σῶμα τῶν παιδιῶν καὶ στίς δύο μητέρας, παραδίνοντας ἔτσι τὴν φύσιν νὰ κρίνῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος. Ἡ μία δέχτηκε μὲ ἱκανοποίησιν τὴν διαταγὴν καὶ ἔλεγε στὸ δῆμιον νὰ βιαστεῖ· τῆς ἄλλης ὁμως ἀναστατώθηκαν τὰ μητρικὰ σπλάχνα καὶ παραδεχόμενῃ ὅτι ἔχασε, παρακαλοῦσε νὰ λυπηθοῦν τὸ παιδί (ἢ εὐχαρίστησῃ τῆς δηλαδὴ ἦταν νὰ σώσῃ τὸ παιδί μὲ ὅποιον τρόπο). Αὐτὸ ἔβαλε ὁ βασιλιάς ὡς κριτήριον τῆς ἀλήθειας, χαρίζοντας μὲ τὴν ἀπόφασίν του τὴν νίκην σ' ἐκείνην ποὺ ὑποχώρησε. Συλλογίσθηκε ὅτι αὐτὴ ποὺ δὲν ὑπολογίζει τὴν σφαγὴν τοῦ παιδιοῦ τῆς ἔχει κατήγορόν της τὴν φύσιν καὶ ὅτι δὲν εἶναι μητέρα τοῦ παιδοῦ ποὺ ἐπισπεύδει τὸ θάνατόν του.

Ποιά κρίσιν λοιπὸν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου θὰ διηγηθῶ καὶ ἐγώ; Δυὸ ἀδελφοί, νέοι στὴν ἡλικίαν, ποὺ μόλις εἶχαν μοιράσει τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, διεκδικοῦσαν μιὰ λίμνη· ἤθελαν νὰ τὴν ἔχει καθένας ὀλόκληρον καὶ δὲ δεχόταν νὰ ἔχει δικαίωμα καὶ ὁ ἄλλος. Γίνεται λοιπὸν δικαστὴς τῆς ὑποθέσεως ὁ δάσκαλος. Πηγαίνει ἐπὶ τόπου καὶ χρησιμοποιοῖ τοὺς νόμους τοὺς δικούς του γὰρ τὴν δίκην·

πρὸς τὴν δίαιταν, εἰς καταλλαγὰς ἄγων καὶ συμβῆναι παρακαλῶν διὰ φιλίας τοὺς νέους καὶ τὸ τῆς εἰρήνης κέρδος προτιμότερον τῶν ἐκ τῆς προσόδου ποιήσασθαι. Τὴν μὲν γὰρ εἰς ἀεὶ παραμένειν καὶ ζῶσι καὶ τελευτήσασιν, τῶν δὲ πρόσκαιρον μὲν τὴν ἀπόλαυσιν, 5 αἰωνίαν δὲ τῇ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν κατάκρισιν ἔχει καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον λέγειν, καταστέλλοντα τὸ ἀτακτοῦν τῆς νεότητος.

Ἐπεὶ δὲ ἄπρακτος ἦν ἡ παράκλησις καὶ ἡ νεότης ἐφλέγμασιν καὶ εἰς θυμὸν ἐξεκαίετο πλείονι τῇ ἐλπίδι τοῦ κέρδους περιοιδαίνουσα καὶ στρατὸς ἐκατέρωθεν ἐκ τῶν ὑποχειρίων παρεσκευάζετο, 10 λυχειρία φονῶσα θυμῷ καὶ νεότητι στρατηγουμένη καὶ ὄριστο τῆς συμπλοκῆς ὁ καιρὸς, μελλούσης δὲ κατὰ τὴν ὑστεραίαν τῆς μάχης ἐξ ἐκατέρων συρρηγνυσθαι, παραμείνας ταῖς ὄχθαις τῆς λίμνης ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καὶ διακαρτερήσας ἐν ἀγρυπνίᾳ τὴν νύκτα, μωσαϊκὴν τινα θαυματουργίαν ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἔδειξεν, οὐ πληγῇ 15 βδου πρὸς δύο τμήματα τὸν βυθὸν διασχίσας, ἀλλ' εὐχῇ πᾶσαν ἀπὸ τὴν ἀθρόως ἀποχερσώσας, ἠπειρον ἔδειξεν τῷ ὄρθρω τὴν λίμνην, ξηρὰν τε καὶ ἀνικμον, ὡς μὴδὲ ἐν τοῖς κοίλοις ἔχειν τι τοῦ ὕδατος λείψανον, τὴν πρὸ τῆς εὐχῆς πελαγίζουσαν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα τῇ θεῇ 20 δυνάμει δικάσας, πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἀνεχώρει, τοῖς δὲ νέοις ἡ ἐκ τῶν ἔργων ἀπόφασις τὴν φιλονεικίαν διέλυσεν. Μὴ γὰρ ὄντος τοῦ ὑπὲρ οὗ τῶν κατ' ἀλλήλων ἐξήρτυον πόλεμον, εἰρήνη τὸν θυμὸν διεδέξατο καὶ πάλιν ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀδελφοῖς ἡ φύσις ἐγνώρισε. Καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν τῆς θείας ἐκείνης ἀποφάσεως ἐναργῆ τὰ σημεῖα. Κύκλω γὰρ τῆς ποτε λίμνης ἴχνη τινὰ τῆς τοῦ ὕδατος ἐπικλύσεως εἰς ἔτι καὶ 25 νῦν διασώζεται. Τὸ δ' ὅσον βύθιον ἦν τότε καὶ ἐν τῷ πυθμένι τοῦ ὕδατος, ἅπαν μετεσκευάσθη εἰς ἄλσιν καὶ οἴκησιν καὶ λειμῶνας καὶ ἄροσιν.

Ταύτης οἶμαι τῆς δίκης μὴδ' ἂν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ὀνομαστὸν Σολομῶντα τῶν πρωτείων ἀμφισβητῆσαι. Τί γὰρ τοσοῦτον εἰς ἀρε- 30 τὴν, ἀποσῶσαι τὸ τῶν μητρῶων δύο μαζῶν βρέφος ἐνυπομάζιον, ᾧ τὸ ἴσον ἦν πάντως εἰς σωτηρίαν, εἴτε παρὰ τῆς γεννησαμένης, εἴτε καὶ παρὰ τῆς ἐτέρας ἑαυτῷ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐσπουδάζετο, ἢ δύο νεανίας βραβεῦσαι τὴν σωτηρίαν, οἱ νῦν ἐπὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα παρελθόντες, ἐν ἀκμῇ τῆς νεότητος κατ' αὐτὸ τῆς ἡλικίας τὸ ἄνθος

τοὺς ὀδηγεῖ στὴ συμφιλίωση καὶ παρακαλεῖ τοὺς νέους νὰ συμφιλιωθοῦν καὶ νὰ θεωρήσουν προτιμότερο τὸ κέρδος τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴ λίμνη. Γιατὶ ἡ εἰρήνη θὰ παραμείνει γιὰ πάντα καὶ ὅσο ζοῦν καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους, ἐνῶ τὰ ἔσοδα δίνουν προσωρινὴ ἀπόλαυση, προκαλοῦν ὅμως παντοτινὴ καταδίκη γιὰ τὴν ἀδικία. Τοὺς ἔλεγε ἀκόμα ὅσα ἦταν φυσικὸ νὰ τοὺς λέει ἐκεῖνος, καταπραϋνοντας τὴν ἄτακτη νεότητά τους.

Ἡ παράκλησή του ὅμως δὲν εἶχε ἀποτέλεσμα καὶ οἱ νέοι ἀγρίευαν καὶ ἀναβε ὁ θυμὸς τους, καθὼς τοὺς φλόγιζε ἡ ἐλπίδα γιὰ περισσότερο κέρδος. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐτοιμαζόταν στρατὸς ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους τους, πλῆθος πολὺ ποῦ διψοῦσε φόνου κυβερνημένο ἀπὸ τὴ νεότητα καὶ εἶχε ὀριστεῖ ὁ καιρὸς τῆς συμπλοκῆς. Κι ἐπειδὴ ἦταν νὰ γίνεῖ ἡ σύρραξη ἀπὸ τὶς δύο παρατάξεις τὴν ἐπομένῃ, παρέμεινε στὶς ὄχθες τῆς λίμνης ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ κι ἀφοῦ ἔμεινε ἄγρυπνος καρτερικὰ ὅλη τὴ νύχτα, δείχνει πάνω στὸ νερὸ ἓνα μωσαϊκὸ θαῦμα. Δὲ χώρισε βέβαια τὸ βυθὸ σὲ δύο μέρη μὲ τὸ χτύπημα τοῦ ραβδιοῦ του, ἀλλὰ μὲ τὴν προσευχή του τὴν ἀποξήρανε ὅλη μαζί καὶ τὸ πρωὶ παρουσίασε τὴ λίμνη ξηρὴ καὶ χωρὶς ὑγρασία, ὥστε οὔτε στὰ βαθουλώματα ἀπέμεινε σταγόνα νεροῦ, στὴ λίμνη ποῦ πρὶν ἀπὸ τὴν προσευχὴ ἀπλωνόταν σὰν θάλασσα. Ἀφοῦ ἀπέδωσε δικαιοσύνη μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μὲ τὴ θεία δύναμη, ἔφυγε πάλι γιὰ τὸ σπίτι, ἐνῶ ἡ ἀπόφαση μέσω τῶν πραγμάτων σταμάτησε τὴ φιλονεικία τῶν νέων. Μὴ ὑπάρχοντας λοιπὸν τὸ ἀντικείμενο γιὰ τὸ ὁποῖο ἐτοίμαζαν τὸ μεταξὺ τους πόλεμο, τὸ θυμὸ τὸν διαδέχτηκε ἡ εἰρήνη καὶ ἡ φύση ἔδειξε πάλι τὴν ἀδελφική τους σχέση. Μπορεῖς νὰ δεῖς καὶ τώρα φανερὰ τὶς ἀποδείξεις τῆς θείας ἐκείνης ἀπόφασης. Γιατὶ σώζονται καὶ τώρα ἀκόμα κάποια ἴχνη ἀπὸ τὴ στάθμη τοῦ νεροῦ. Τὸ μέρος ποῦ τότε ἦταν βυθισμένο στὸν πυθμένα τοῦ νεροῦ ἔγινε ἄλσος καὶ χωριὸ καὶ λειβάδια καὶ χωράφια.

Αὐτῆς τῆς δίκης τὸ πρωτεῖο δὲ θὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ οὔτε ὁ ὄνομαστός ἐκεῖνος Σολομών. Ποιὸ εἶναι δηλαδὴ σημαντικότερο σὲ δύναμη, νὰ σώσεις ἓνα βρέφος ποῦ θηλάζει ἀκόμη στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του καὶ ποῦ ἡ σωτηρία του ἦταν ὅπως οἴομαι ἴδια εἴτε ἡ μάνα του εἴτε ἡ ἄλλη φρόντιζε τὴν ἀνατροφή του, ἢ νὰ ἐξασφαλίσεις τὴ σωτηρία σὲ δύο νέους; Αὐτοὶ ποῦ τώρα ἦταν μπλεγμένοι μὲ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, στὴν ἀκμὴ τῆς νεότητάς τους καὶ ἐπάνω

τοῦ θυμοῦ πρὸς τὸν κατ' ἀλλήλων φόνον αὐτοῖς παροιστρήσαντος, ἔμελλον θέαμα πικρὸν τοῖς τότε μετ' ὀλίγον ἐπιδειχθήσεσθαι, κατ' ἀλλήλων τὰς χεῖρας ὀπλίσαντες, ἐφ' ὧν ἐλπίς ἦν, ἢ ἀμφοτέρους ὑπ' ἀλλήλων φθαρῆσεσθαι, ἢ τὸν ἓνα γενέσθαι πάνως ἐν τῷ τῆς ἀδελ-
 5 φοκτονίας μιάσματι; Ἴνα παρῶμαι τοὺς ἑκατέροις τούτων συμπα-
 ρατασσομένους ἐν τῷ ἴσῳ θυμῷ, οἷς εἷς ὄρος τῆς κατ' ἀλλήλων ὄρ-
 μῆς, ὁ τῶν ἀντιτεταγμένων θάνατος ἦν. Ὁ τοίνυν ἤδη κατ' αὐτῶν
 κυρωθεῖσαν ὑπὸ τῆς τοῦ πονηροῦ στρατηγίας τὴν τοῦ θανάτου
 ψῆφον διὰ τῆς εὐχῆς ἀναλύσας καὶ τὴν φύσιν πάλιν πρὸς ἑαυτὴν κα-
 10 ταλλάξας καὶ μεταβαλὼν εἰς εἰρηνικὰς εὐφροσύνας τὴν περὶ τοὺς
 φόνους σπουδὴν, πόσῳ μᾶλλον εἰκότως ἐπὶ τῇ κρίσει θαυμάζοιτο
 παρὰ τὸν τὴν κακουργίαν τῆς ἐταιρίδος φωράσαντα; Τὸ γὰρ ἐπὶ τῷ
 ὕδατι θαῦμα, πῶς ἀθρώως εἰς χέρσον μετεσκευάσθη τὸ πλώϊμον καὶ
 πεδῖον ἐγένετο καὶ κοῖλον ἢ λίμνη, καὶ πῶς ἢ ἀντὶ θαλάσσης οὕσα
 15 τῷ τόπῳ τὸ πρότερον, νῦν πρὸς καρπῶν ἄνεισι φορὰν, τοῦτο σιγαῖν,
 οἶμαι, καλῶς ἔχειν μᾶλλον ἢ διεξιέναι τῷ λόγῳ, μὴ δυναμένῳ κατ'
 ἀξίαν συνεπαρθῆναι τῷ διηγήματι.

Τί γὰρ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἀναγράπτοις θαύμασι μεμαθήκαμεν, ὡς
 δύνασθαι εἰς ἴσον ἐλθεῖν τούτῳ διὰ συγκρίσεως; Ἐστησεν ὁ τοῦ
 20 Ναυῆ Ἰησοῦς τὸ τοῦ Ἰορδάνου ρεῖθρον, ἀλλ' ἕως ἢ κιβωτὸς ἦν ἐν
 τῷ ὕδατι. Περαιωθέντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κιβωτοῦ διελθούσης,
 ἀπέδωκε πάλιν τῷ ρεῖθρῳ τὸ σύνηθες. Γυμνοῦται τοῦ ὕδατος ἐν τῷ
 Ἐρυθραίῳ πελάγει τὸ τοῦ βυθοῦ ὑποκείμενον, ἀπωσθείσης ὑπὸ τοῦ
 πνεύματος ἐπὶ τὰ πλάγια τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ ὁ χρόνος τοῦ θαύμα-
 25 τος ἦν ἢ τοῦ στρατοῦ πάροδος, ἢ διὰ τοῦ ξηροῦ κατὰ τὸν βυθὸν γενο-
 μένη. Μετὰ τοῦτο δὲ πάλιν μία τοῦ ὕδατος ἢ ἐπιφάνεια γίνεται καὶ τὸ
 πρὸς ὀλίγον διαιρεθὲν συνεκλύσθη. Ἐνταῦθα δὲ τὸ ἅπαξ γενόμενον
 ἔμεινεν οἶον ἐγένετο, ὡς μὴ ἀπιστεῖσθαι τῷ χρόνῳ τὸ θαῦμα, διὰ
 τῶν φαινομένων εἰς τὸ διηνεκὲς μαρτυρούμενον. Τὰ μὲν δὲ κατὰ
 30 τὴν λίμνην λεγόμενά τε καὶ δεικνύμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.
 Ἔτερον δὲ μετὰ τοῦτο θαῦμα τοιοῦτον παρ' αὐτοῦ δείκνυται τε καὶ
 μνημονεύεται.

Ποταμός τις παρ' αὐτοῖς διαρρεῖ τὸν χῶρον, αὐτῷ τῷ ὀνόματι
 τὸ τραχὺ καὶ ἀνήμερον ἐπισημαίνων τοῦ ρεύματος· Λύκος γάρ, διὰ
 35 τὸ βλαπτικὸν εἶναι, παρὰ τῶν προσοικούντων ἐπονομάζεται. Οὕτω
 πολὺς μὲν καὶ ἐκ τῶν πηγῶν καταφέρεται τῆς Ἀρμενίας, τῆς χώρας

στο ἄνθος τῆς ἡλικίας τους καὶ τοὺς ἔσπρωξε ὁ θυμὸς ξέφρενος νὰ σκοτωθοῦν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, θὰ ἔδειχναν σὲ λίγο στοὺς τότε θέαμα θλιβερό· κρατώντας στὰ χέρια τὰ φονικὰ ὄργανα περίμεναν ἢ νὰ ἀλληλοσκοτωθοῦν καὶ οἱ δύο ἢ ὅπωςδὴποτε ὁ ἓνας νὰ γίνεῖ ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀδελφοκτονίας. Ἀφήνω ἐκείνους ποὺ συμπαράτασσονταν μὲ τὸν ἓνα καὶ τὸν ἄλλο μὲ ἴσο πάθος, μὲ στόχο τους τὸ θάνατο τῶν ἀντιπάλων τους. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀκύρωσε μὲ τὴν προσευχὴ του τὴ θανατικὴ ψῆφο, ποὺ ἔβγαλε ἐναντίον τους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κακοῦ, καὶ συνδιάλλαξε τοὺς ἀδελφοὺς μεταξύ τους μεταβάλλοντας σὲ εἰρηνικὴ χαρὰ τὴν ὁρμὴ γιὰ τὸ φόνο, πόσο φυσικότερο εἶναι νὰ θαυμαστεῖ γιὰ τὴν κρίση του ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀποκάλυψε τὴν κακότητα τῆς πόρνης; Τὸ θαῦμα τώρα μὲ τὸ νερό, πῶς ξαφνικὰ τὸ πλωτὸ πέλαγος ἔγινε ξηρὸ καὶ φανερώθηκε πεδιάδα καὶ ἡ λίμνη ἔγινε ἓνα βαθούλωμα καὶ πῶς ἐκεῖ ποὺ πρῶτα ἦταν θάλασσα τώρα ὁ τόπος βγάζει διάφορους καρπούς, αὐτὸ νομίζω ὅτι εἶναι καλύτερα νὰ τὸ ἀποσιωπήσω καὶ νὰ μὴν τὸ ἀναπτύξω μὲ τὸ λόγο μου, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἐξυψωθεῖ ἐπάξια μὲ τὴ διήγηση.

Τί παρόμοιο διαβάσαμε στὴν ἀναγραφὴ τῶν θαυμάτων ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ συγκρινόμενο μ' αὐτό; Σταμάτησε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τὴ ροὴ τοῦ Ἰορδάνη, ἀλλὰ ὅσο ἦταν ἡ κιβωτὸς μέσα στὸ ποτάμι. Ὅταν ὁμοῦς διαπεραιώθηκε ὁ λαὸς καὶ πέρασε ἡ κιβωτὸς ἔδωσε στὸ ποτάμι τὴ συνηθισμένη του ροή. Φαίνεται ἡ ἄμμος τοῦ βυθοῦ στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα μὲ τὴν ἀποχώρηση τοῦ νεροῦ, καθὼς ἀπώθησε ὁ ἀέρας τὴ θάλασσα στὰ πλάγια· ἀλλὰ ἡ διάρκεια τοῦ θαύματος ἦταν ἡ διάβαση τοῦ στρατοῦ ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν ξηρὰ τοῦ πυθμένα. Ἐπειτα ξαναγίνεται ἐνιαίᾳ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ καὶ τὸ νερὸ χωρισμένο γιὰ λίγο ξαναενώθηκε. Ἐδῶ ὁμοῦς αὐτὸ ποὺ ἔγινε μιὰ φορὰ ἔμεινε ὅπως ἔγινε, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει δυσπιστία γιὰ τὸ θαῦμα, ἀφοῦ οἱ ἀποδείξεις θὰ δίνουν μαρτυρία γιὰ πάντα. Ἐτσι ἔγιναν λοιπὸν ὅσα λένε καὶ δείχνουν γιὰ τὴ λίμνη. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ δείχνουν κι ἀναφέρουν ἓνα παρόμοιο θαῦμα ποὺ ἔκανε.

Διαρρέει τὴ χώρα τους ἓνας ποταμὸς ποὺ μὲ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα του ἐπισημαίνει τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀγριότητα τοῦ ποταμοῦ. Ἐπειδὴ εἶναι καταστρεπτικὸς ὅσοι κατοικοῦν κοντὰ τὸν ὀνομάζουν Λύκο. Αὐτὸς καὶ ἀπὸ τὶς πηγές του πλούσιος σὲ νερὸ κυλάει πρὸς

αὐτῷ διὰ τῶν ὑπερκειμένων ὁρῶν δασιλὲς ἐπιχορηγούσης τὸ ρεῖθρον, κοῖλος δὲ πανταχοῦ τὰς ὑπωρείας τῶν κρημνῶν ὑπορρέων πολὺ μᾶλλον ταῖς χειμερίαις χαράδραις ἀποτραχύνεται, πάσας εἰς ἑαυτὸν τὰς ἐκ τῶν ὁρῶν συρροίας ὑπολαμβάνων. Ἐν δὲ τῷ ὑπτίῳ 5 τῆς χώρας, δι' ἧς διεξέρχεται, πολλάκις ταῖς ἐκατέρωθεν κρηπῖσι στενοχωρούμενος, κατὰ τι μέρος ὑπερχειῖται τῆς ὄχθης κατὰ τὸ πλάγιον, ἅπαν ἐπικλύζων τῷ ρεῖθρῳ τὸ ὑπερκείμενον, ὥστε συνεχεῖς κατὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῖς παροικοῦσι τῷ τόπῳ τοὺς κινδύνους ἐπάγεσθαι, ἄωρὶ τῶν νυκτῶν ἢ καὶ μαθ' ἡμέραν πολλάκις τοῦ ποτα- 10 μοῦ τοῖς ἀγροῖς ἐπεμβαίνοντος. Ὅθεν οὐ φυτὰ μόνον καὶ σπέρματα καὶ βοσκήματα τῆ τῶν ὑδάτων φορᾷ διεφθείρετο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἠπτετο τῶν οἰκητόρων ὁ κίνδυνος, ἀπροόπτως ἐν τῇ ἐπικλύσει τοῦ ὕδατος ἐν ταῖς οἰκίαις ναυαγούντων.

Τῶν τοίνυν προκατορθωθέντων τῷ μεγάλῳ θαυμάτων εἰς 15 ἅπαν διαπεφοιτηκότων τὸ ἔθνος, ἀναστάντες οἱ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῷ ποταμῷ προσοικοῦντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες πανδημεὶ πάντες ἰκέται τοῦ μεγάλου γίνονται, δεόμενοι λύσιν αὐτοῖς τινὰ τῶν κακῶν ἐξ ἀνελπίστων πορίσασθαι. Ἄπαντα γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν ἔλεγε δύνασθαι, ὅσα ταῖς ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις καὶ διανοίαις 20 ἐστὶν ἀμήχανα. Μηδὲν γὰρ τῶν εἰς βουλήν τε καὶ δύναμιν ἀνθρωπίνην ἠκόντων παρ' αὐτῶν ἐλλειφθῆναι, λίθοις καὶ χώμασι καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν εἴωθεν ἐπινοεῖσθαι, πάντα πεποιηκότων καὶ ἀντισχεῖν πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ μὴ δυνηθέντων φορᾶν. Καὶ ὡς ἂν μάλιστα παρ' αὐτῶν ἐναχθείη πρὸς ἔλεον, αὐτόπτην 25 ἠξίουεν γενέσθαι τῆς συμφορᾶς καὶ μαθεῖν ὡς οὔτε δυνατῶς εἶχον μεταθεῖναι τὴν οἰκησιν καὶ ὅτι πάντοτε αὐτοῖς ὁ θάνατος ἐπὶ τῇ ὀρμῇ κεῖται τοῦ ὕδατος.

Γενόμενος τοίνυν κατὰ τὸν τόπον (οὐδεὶς γὰρ ὄκνος αὐτῷ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν σπουδὴν διεκώλυεν), οὔτε ὀχήματος, οὔτε ἵππων, 30 οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν διαγαγεῖν αὐτὸν δυναμένων προσδεηθείς, ἀλλὰ βακτηρίᾳ τινὶ στηριζόμενος, πᾶσαν διήνυσε τὴν ὁδόν, καὶ ἅμα προσφιλοσοφῶν τοῖς τῆς ὁδοῦ κοινωνοῦσιν αὐτῷ περὶ τῆς ὑψηλοτέρας ἐλπίδος, ἐν οἷς ἀεὶ κατὰ τὸ προηγούμενον διατρίβων, τὰ ἄλλα ἄπαρ' ἑρῶν τῆς προτιμοτέρας ἐποιεῖτο σπουδῆς. Ὡς οὖν ὑπεδείχθη

τὴν Ἀρμενία, γιὰ τὴν ἡμετέραν περιοχήν τὸν τροφοδοτεῖ μὲ ἀφθονὰ νερὰ ἀπὸ τὰ βουνὰ πρὸ ὑψώνονται γύρω. Κυλάει βαθύς παντοῦ χαμηλὰ στοὺς γκρεμούς, γίνεται πολὺ πρὸ σφοδρὸς μὲ τοὺς χειμάρους τοῦ χειμῶνα, μαζεύοντας ὅλα τὰ νερὰ πρὸ συρρέουν ἀπὸ τὰ βουνὰ. Στὸ πεδινὸ μέρος τῆς χώρας πρὸ διασχίζει συχνὰ δὲν τὸν χωροῦν οἱ δύο ὄχθες του, ἐνῶ σὲ κάποιο σημεῖο ξεχειλίζει ἀπὸ τῆ ὄχθη στὰ πλάγια καὶ κατακλύζει τὸ μέρος μὲ τὰ νερὰ του. Ἔτσι ὁ ποταμὸς προκαλεῖ στοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς ἀπροσδόκητα κινδύνους πολλούς, καθὼς χύνεται πολλὰς φορὰς στοὺς ἀγρούς κατὰ τὶς ἀκαιρὰς ὥρες τῆς νύχτας ἢ καὶ τῆς μέρας. Ἔτσι δὲν καταστρέφονταν ἀπὸ τὸ ὀρμητικὸ νερὸ φυτὰ μόνον καὶ σπαρτὰ καὶ ζῶα, ἀλλὰ ὁ κίνδυνος ἀπειλοῦσε καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, πρὸ ἦταν σὰ νὰ ναυαγοῦσαν ἀπρόβλεπτα μέσα στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὴν πλημμύρα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ προηγούμενα θαύματα τοῦ μεγάλου εἶχαν ἀκουστεῖ σ' ὅλο τὸ λαὸν, σηκώθηκαν ὅσοι κατοικοῦσαν στὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ποταμοῦ, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ πανδημεῖ καὶ γίνονται ὅλοι ἰκέτες τοῦ ἁγίου, παρακαλώντας νὰ τοὺς βρεῖ κάποια λύση ἀνέλπιστη γιὰ τὰ δεινὰ τους. Γιὰ τὸ, τοῦ ἔλεγον, ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ κάνει τὰ πάντα μὲ τὴν ἐνέργειαν ἐκείνου, ὅσα οἱ ἀνθρώποι ἀδυνατοῦν νὰ βροῦν μὲ τὶς ἐπινοήσεις τοῦ μυαλοῦ τους. Τίποτε δὲν εἶχαν παραλείψει οἱ ἴδιοι ἀπὸ ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν σκέψιν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων· φράγματα ἀπὸ πέτρας καὶ χώματα καὶ ὅ,τι ἄλλο συνήθως ἐπινοεῖται σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὅλα τὰ εἶχαν δοκιμάσει, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν ν' ἀνακόψουν τὴν ὀρμὴν τοῦ νεροῦ. Καὶ γιὰ νὰ τὸν κάνουν ἀκόμα περισσότερο νὰ τοὺς λυπηθεῖ, τοῦ ζητοῦσαν νὰ γίνῃ αὐτόπτης τῆς συμφορᾶς τους καὶ νὰ δεῖ ὅτι οὔτε νὰ μεταθέσουν τὴν κατοικίαν τους εἶχαν τὴν δυνατότητα καὶ ὁ θάνατός τους κρύβεται μέσα στὴν ὀρμὴν τοῦ νεροῦ.

Φτάνει λοιπὸν ἐπὶ τόπου (κανένας κόπος δὲν ἀποτελοῦσε ἐμπόδιον στὸ ζῆλον του γιὰ τὸ καλόν). Δὲ χρειάστηκε οὔτε ἀμάξι, οὔτε ἄλογα, οὔτε κανένα ἄλλο δυνατὸ μεταφορικὸ μέσον. Στηριγμένος πάνω στὸ ραβδί του, ἔκανε ὅλο τὸ δρόμον καὶ ταυτόχρονα μαζὶ μ' αὐτοὺς πρὸ τὸν συνοδεύαν στὸ δρόμον φιλοσοφοῦσε γιὰ τὴν οὐράνιον ἐλπίδα, πράγματα πρὸ ζοῦσε πάντοτε προηγουμένως καὶ θεωροῦσε τὰ ἄλλα πάρεργα στὴν σπουδὴν αὐτὴν πρὸ προτιμοῦσε. Μόλις τοῦ ἔδειξαν ὅσοι εἶχαν προηγηθεῖ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ ποτα-

παρά τε τῶν προκαθηγησαμένων ἢ τοῦ ρεῖθρου παρατροπή, εἰς βαθεῖαν χαραδρωθέντος τοῦ τόπου φάραγγα διὰ τῆς τῶν ὑδάτων ἐμπώσεως, ταῦτά φησι πρὸς τοὺς συνειλεγμένους.

5 Οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων, ἀδελφοί, τὸ διαλαμβάνειν ὄροις τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· μόνης τῆς θείας δυνάμεως ἔργον τὸ τοιοῦτόν ἔστιν, ἐντὸς ὄρων κατακλείειν τὴν τῶν ὑδάτων φοράν. Οὕτω γάρ φησι πρὸς τὸν Θεὸν ὁ προφήτης ὅτι «ὄριον ἔθου, ὃ οὐ παρελεύσεται». Μόνῳ τῷ Δεσπότῃ τῆς κτίσεως Χριστῷ ἢ τῶν στοιχείων φύσις ἔστιν ὑποχείριος, ἐν οἷς ἂν ταχθῆ τόποις, 10 εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένουσα. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Θεὸς ἔστιν ὁ νομοθετῶν τοὺς ὄρους τοῖς ὕδασι, μόνος ἂν ἐκεῖνος τῇ ἰδίᾳ δυνάμει καὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου τὴν ἀταξίαν πεδήσειεν.

Εἶπεν, καὶ οἷον ἐνθους ἐξ ἐπιπνοίας θειοτέρας γενόμενος καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ τὸν Χριστὸν αὐτῷ σύμμαχον πρὸς τὸ προκείμενον 15 ἔλθειν ἐπαυξάμενος, καταπήγνυσι τὴν βακτηρίαν, ἣν διὰ χειρὸς ἔφε-
 ρεν, κατὰ τὸν διεφθορότα τόπον τῆς ὄχθης. Διάβροχος δὲ οὕσα κατ' ἐκεῖνο ἢ γῆ καὶ σομφώδης, ραδίως ὑπενόστησε κατὰ τὸ βάθος, τῷ τε βάρει τῆς βακτηρίας ἄμα καὶ τῇ χειρὶ τοῦ πηγνύντος ὑπεῖξασα. Εἶτα τοῦτο καθάπερ τι κλειθρον γενέσθαι καὶ κώλυμα τῆς τῶν ὑδά-
 20 των ἀταξίας τῷ Θεῷ ἐπευξάμενος, πάλιν ὑπέστρεφεν, ἔργῳ δεῖξας ὅτι πᾶν τὸ παρ' ἐκείνου γινόμενον ὑπὸ θείας ἐνηργεῖτο δυνάμεως. Εὐθὺς γὰρ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἢ μὲν βακτηρία ταῖς ὄχθαις ἐρριζωθεῖσα, δένδρον ἐγένετο, τῷ δὲ ρεῖθρῳ τὸ φυτὸν ὄρος ἐπάγη, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῖς ἐπιχωρίοις θέαμα γίνεται τὸ φυτὸν καὶ διήγημα.
 25 Ὅταν γὰρ ἐξ ἐπομβρίας τε καὶ χειμάρρων ὁ Λύκος ἐκεῖνος πλημμυρῶν κατὰ τὸ σύνηθες καὶ τραχυνόμενος φέρηται, φοβερὸς ἐπικαχλάζων τῷ ρεύματι, τότε περὶ τὸν πυθμένα τοῦ δένδρου κατὰ τὸ ἄκρον ἐπιφαύσας τῷ ὕδατι, πάλιν ὄγκωθεις κατὰ τὸ μέσον συστέλλει τὸ ρεῖθρον καὶ οἷον φοβούμενος ἐμπελάσαι τῷ δένδρῳ, κυρτῷ τῷ κύ-
 30 ματι παραμείβει τὸν χῶρον.

Τοιαύτη τοῦ μεγάλου Γρηγορίου ἡ δύναμις, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν ἐκείνῳ τὰ θαύματα. Καθάπερ γὰρ ὑποχειρία τις οὕσα τῶν στοιχείων ἢ φύσις ἐδείκνυτο πρὸς τὸ δοκοῦν ἀλλασσομένη τοῖς ἐπιτάγμασιν, ὥστε λίμνην μὲν εἰς πυροφόρον χώραν μετατε-

μοῦ, καὶ τὴ συμφορὰ τὴ φώναζε καὶ τὸ ἴδιο τὸ φαινόμενο, γιατί ὁ τόπος μὲ τὴν ἔφοδο τοῦ νεροῦ εἶχε γίνει μιὰ βαθιὰ χαράδρα, λέει στοὺς συγκεντρωμένους τὰ ἐξῆς.

Δὲν εἶναι, ἀδελφοί μου, στὰ πλαίσια τῆς δύναμης τῶν ἀνθρώπων νὰ περιορίζουν σὲ ὄρια τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ. Αὐτὸ εἶναι ἔργο μόνο τῆς θείας δύναμης, νὰ κλείνει δηλαδὴ σὲ ὄρια τὴ ροὴ τοῦ νεροῦ. Γιατί αὐτὸ λέει ὁ προφήτης πρὸς τὸ Θεό· «ἔβαλες ὄριο, πού δὲ θὰ τὸ ὑπερβεῖ». Τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης ὑποτάσσονται μόνο στὸν Κύριο τῆς κτίσης τὸ Χριστὸ καὶ παραμένουν στὸ διηνεκὲς στὰ μέρη ὅπου ἔχουν ταχθεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι πού νομοθετεῖ τὰ ὄρια γιὰ τὰ νερά, ἐκεῖνος μόνο μπορεῖ νὰ δεσμεύσει μὲ τὴ δύναμή του καὶ τὴν ἀταξία αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ.

Αὐτὰ εἶπε καὶ σὰ νὰ δέχθηκε κάποια θεία ἔμπνευση, ἀφοῦ προσευχήθηκε μεγαλόφωνα στὸ Χριστὸ νὰ τοῦ ἔρθει σύμμαχος σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, μπάζει μὲ δύναμη τὸ ραβδί πού κρατοῦσε στὸ χέρι στὸ μέρος τῆς ὄχθης πού εἶχε σπάσει. Σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ἡ γῆ ἦταν διάβροχη καὶ μαλακιὰ κι εὐκόλα βούλιαξε βαθιὰ ὑποχωρώντας στὸ βάρος τοῦ ραβδιοῦ του μαζί καὶ στὴ δύναμη τοῦ χεριοῦ. Στὴ συνέχεια προσευχήθηκε στὸ Θεὸ νὰ γίνει αὐτὸ τὸ ραβδί ἓνα εἶδος φράχτης καὶ ἔμπόδιο γιὰ τὴν ἀταξία τῶν νερῶν καὶ γύρισε πίσω στὴν ἔδρα του, δείχνοντας μὲ τὰ πράγματα ὅτι καθεὶ πού ἔκανε γινόταν ἀπὸ τὴ θεία δύναμη. Ἀμέσως, χωρὶς νὰ ἀργήσει καθόλου τὸ μπαστούνι ἔβγαλε ρίζες στὴν ὄχθη κι ἔγινε δέντρο. Τὸ φυτὸ ἔγινε ὄριο γιὰ τὸ ποτάμι κι ὡς τώρα οἱ ἐντόπιοι στέκουν καὶ κοιτάζουν τὸ δέντρο καὶ ἔχουν νὰ λένε γι' αὐτὸ. "Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ὁ Λύκος ἀπὸ βροχὲς καὶ χειμάρους πλημμυρίζει, ὅπως συνήθως, καὶ κυλάει ἀγριεμένος μὲ τὰ κύματά του νὰ βράζουν φοβερά, τότε ἀγγίζοντας χαμηλὰ τὴ ρίζα τοῦ δέντρου ὀρθώνεται καὶ μαζεύει πάλι τὰ νερά του στὴ μέση τῆς κοίτης, καί, σὰ νὰ φοβᾶται νὰ πλησιάσει τὸ δέντρο, κάμπτοντας μὲ τὸ κύμα του προσπερνᾷ τὸ μέρος.

Τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τοῦ μεγάλου Γρηγορίου ἢ καλύτερα τοῦ Θεοῦ πού ἐνεργοῦσε τὰ θαύματα μέσω ἐκείνου. Σὰ νὰ ἦταν ὑποταχτικὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, τὰ ἔβλεπαν νὰ μεταβάλλονται κατὰ τὸ θέλημά του μὲ τίς διαταγὲς του κι ἔτσι ἡ λίμνη γινόταν

θῆναι, τὰς δὲ χαράδρας τοῦ ὕδατος οἰκισθῆναι, τῆς βακτηρίας ὠκειωμένης τὸ ἀσφαλὲς τοῖς οἰκῆτορσιν. Ὅνομα δὲ μέχρι τοῦ νῦν ἔστι τῷ δένδρῳ, ἡ βακτηρία, μνημόσυνον τῆς Γρηγορίου χάριτος καὶ δυνάμεως τοῖς ἐγχωρίοις ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ σωζόμενον. Τί
5 βούλει τούτοις τῶν προφητικῶν θαυμάτων ἀντιπαρατεθῆναι διὰ συγκρίσεως; Εἶπω τὴν τοῦ Ἰορδάνου τομῆν, ἣν τῇ πληγῇ τῆς μηλωτῆς ὁ Ἡλίας πρὸ τῆς ἀνόδου πεποίηται, καὶ μετ' αὐτὸν Ἐλισσαῖος ὁ κληρονόμος τῆς μηλωτῆς καὶ τοῦ πνεύματος; Ἄλλ' ἐπὶ τούτων
10 μόνοις τοῖς προφήταις ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς χρείας σχισθέντος τοῦ ὕδατος, διὰ τοῦ ρεύματος διαβατὸς ὁ Ἰορδάνης ἐγένετο, τοσοῦτον διασχὼν ἐν ἑαυτῷ τὸ ρεῖθρον, ὅσον τοῖς ποσὶ παρασχεῖν τῶν προφητῶν διὰ ξηροῦ τοῦ πυθμένου ἐνδιοδεῦσαι, τῷ δὲ ἐφεξῆς χρόνῳ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων τοιοῦτος ἦν, οἷος καὶ πρόσθεν ἦν. Λύκος ἐκεῖνος ἅπαξ ἀπωσθεὶς τῆς ἀτάκτου φορᾶς, εἰς τὸ ἀεὶ τὸ θαῦ-
15 μα τοῦ Γρηγορίου ποιεῖ, παντὶ τῷ ἐφεξῆς χρόνῳ τοιοῦτος μένων, οἷον αὐτὸν ἢ τοῦ μεγάλου πίστις ἐν τῷ καιρῷ τῆς θαυματουργίας ἐποίησεν.

Ὁ σκοπὸς δὲ τῶν γινομένων οὐχὶ ἢ τῶν ὀρώντων ἐκπληξίς ἦν, ἀλλ' ἢ τῶν προσοικούντων τῷ ποταμῷ σωτηρία. Ὡστε τοῦ θαύματος
20 τὸ ἴσον ἔχοντος (ὑποχωρεῖ γὰρ καὶ τοῖς προφήταις καὶ τῷ μιμητῇ τῶν προφητῶν κατὰ τὸ ἴσον ἢ τοῦ ὕδατος φύσις), εἰ χρῆ μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, πλεονεκτεῖ τῷ φιλανθρώπῳ τὸ παρὰ τούτου γινόμενον, δι' οὗ τῶν προσοικούντων ἢ σωτηρία κατησφαλίσθη, τοῦ ὕδατος πεδηθέντος ἅπαξ κατ' ἐκεῖνο τοῦ ρεύματος καὶ ἀκινήτου
25 πρὸς τὸ ἐφεξῆς διαμένοντος. Ἐπειδὴ, πανταχοῦ τῆς χώρας τῶν τοιούτων θαυμάτων διαφοιτώντων, τῇ δυνάμει τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐνεργεῖσθαι πεπιστευμένων καὶ πάντες μετέχειν ἐπεθύμουν ἐκείνης τῆς πίστεως τῆς ὑπὸ τῶν τοιούτων μαρτυρουμένης θαυμάτων καὶ πανταχοῦ προῆει τὸ κήρυγμα καὶ ἐνεργὸν ἦν τὸ μυστήριον
30 καὶ ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπετεινέτο, τῆς ἱερωσύνης παρὰ πᾶσι καθισταμένης, ὡς ἂν διὰ πάντων ἢ πίστις πλεονάζοι καὶ αὔξειτο, γίνεται οὖν πρεσβεία πρὸς αὐτὸν ἐκ πόλεώς τινος ἀστυγείτονος, ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἱερωσύνης

καρποφόρο χωράφι καὶ οἱ χαράδρες κατοικοῦνταν, καθὼς ἡ βακτηρία τοῦ ἁγίου ἐγγυόταν τὴν ἀσφάλεια τῶν κατοίκων. Κι ὡς σήμερα τὸ δέντρο λέγεται 'ἡ βακτηρία', γιὰ νὰ διατηρεῖται πάντα καὶ νὰ θυμίζει στοὺς ἐντόπιους τὴ χάρη καὶ δύναμη τοῦ Γρηγορίου. Ποιὸ ἀπὸ τὰ θαύματα τῶν προφητῶν θέλεις ν' ἀντιπαραβάλομε καὶ νὰ τὸ συγκρίνομε μ' αὐτό; Νὰ πῶ τὴ διακοπὴ τοῦ ρεύματος τοῦ Ἰορδάνη, ποὺ προκάλεσε ὁ Ἡλίας μὲ τὸ χτύπημα τῆς προβειᾶς πρὶν ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό, καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἐλισσαῖος ὁ κληρονόμος τῆς μηλωτῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἡλίου; Ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ νερὸ σχίσθηκε μόνο ὅταν τὸ εἶχαν ἀνάγκη οἱ προφῆτες καὶ μπόρεσαν νὰ περάσουν τὸν Ἰορδάνη καὶ τὸ ρεῦμα χωρίστηκε τόσο μονάχα, ὅσο νὰ ἐπιτραπεῖ στοὺς προφῆτες νὰ περάσουν περπατώντας μέσα ἀπὸ τὸν ξηρὸ πυθμένα, στὴ συνέχεια ὅμως καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ Ἰορδάνης ἔγινε ὅπως ἦταν καὶ πρῶτα. Ἐκεῖνος ὁ Λύκος, ἀφοῦ μιὰ φορὰ ὑποχρεώθηκε νὰ σταματήσει τὴν ἀτακτὴ ροὴ του, συνεχίζει πάντοτε τὸ θαῦμα τοῦ Γρηγορίου μένοντας σ' ὄλο τὸν ἐπόμενο καιρὸ ἔτσι ὅπως τὸν ἔκανε τὴν ὥρα τῆς θαυματουργικῆς ἐπέμβασης ἡ πίστη τοῦ μεγάλου ἁγίου.

Ὁ σκοπὸς ὧν γίνονταν δὲν ἦταν ἡ ἐκπληξὴ τῶν θεατῶν, ἀλλὰ ἡ σωτηρία ἐκείνων ποὺ κατοικοῦσαν κοντὰ στὸν ποταμό. Ὡστε, ἐνῶ τὸ θαῦμα εἶναι στὴν ἴδια μοίρα (ἡ φύση τοῦ νεροῦ ὑποχωρεῖ ἐξίσου καὶ στοὺς προφῆτες καὶ στὸ μιμητὴ τῶν προφητῶν), ἂν πρέπει νὰ μιλήσω μὲ παρρησία, ὑπερέχει στὴ φιλανθρωπία ὅ,τι ἔκανε ὁ ἅγιος, ἐπειδὴ ἐξασφάλισε τὴ σωτηρία τῶν παραποτάμιων κατοίκων, ἀφοῦ μιὰ φορὰ δεσμεύτηκε τὸ νερὸ κι ἔμεινε πιά στὸ ἐξῆς ἀκίνητο. Ἡ φήμη τῶν θαυμάτων αὐτῶν ἀπλώθηκε σ' ὄλη τὴ χώρα· πίστευαν ὅτι πραγματοποιοῦνταν μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως στὸ Χριστὸ καὶ ἤθελαν ὅλοι νὰ μετέχουν στὴν πίστη ἐκείνη ποὺ μαρτυροῦσαν αὐτὰ τὰ θαύματα. Καὶ ἐνῶ τὸ κήρυγμα προχωροῦσε παντοῦ καὶ τὸ μυστήριον ἦταν ζωντανὸ καὶ ὄλο καὶ δυνάμωνε ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼς ἡ ἱερατικὴ του ιδιότητα στερεωνόταν σὲ ὄλους, ὥστε ἡ πίστη ὄλων ν' αὐξάνεται καὶ νὰ προκόβει, φτάνει τότε μιὰ πρεσβεία ἀπὸ μιὰ γειτονικὴ πόλη καὶ τοῦ ζητάει νὰ πάει σ' ἐκείνους καὶ μὲ τὴν ἱερατικὴ του ιδιότητα νὰ συστήσει τὴν ἐκκλησίαν τους. Κώμανα ἦταν τὸ ὄνομα τῆς πόλης καὶ ἤθελαν

συστήσασθαι. Κώματα δὲ τῇ πόλει τοῦνομα, ἧ ἐπιξενωθῆναι τὸν μέγαν ἡζίουν πανδημει πάντες τὴν χάριν αἰτούμενοι.

Γενόμενος τοίνυν παρ' αὐτοῖς καὶ συνδιαγαγὼν ἡμέρας τινὰς καὶ μᾶλλον αὐτοῖς τὴν περὶ τὸ μυστήριον ἐπιθυμίαν ἐξάψας οἷς 5 ἐποίει τε καὶ ἐφθέγγετο, ἐπειδὴ καιρὸς ἦν καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτῶν εἰς πέρας ἐλθεῖν καὶ ἀναδειχθῆναί τινα τῆς παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίας ἀρχιερέα, τότε τῶν μὲν ἐν τέλει πάντων αἰ γνῶμαι τοὺς προέχειν δοκοῦντας λόγῳ τε καὶ γένει καὶ τῇ λοιπῇ περιφανείᾳ περιειργάζοντο.

᾿Ωλοντο γάρ, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα περὶ τὸν μέγαν Γρηγόριον ἦν, μηδὲ 10 τούτων δεῖν ἄμοιρον εἶναι, τὸν ἐπὶ τὴν χάριν ταύτην ἐρχόμενον.

Πολλαχῇ δὲ ταῖς ψήφοις μεριζομένων καὶ ἄλλων ἄλλον προαιρουμένων, ἀνέμενεν ὁ μέγας θεόθεν αὐτῷ γενέσθαι τινὰ πρὸς τὸ προκείμενον συμβουλήν. Καὶ καθὼς ὁ Σαμουὴλ μνημονεύεται, μὴ καταπλαγῆναι κάλος σωμάτων καὶ μέγεθος ἐν τῇ τῆς βασιλείας κρίσει, 15 ἀλλὰ ψυχὴν ἐπιζητεῖν βασιλικήν, κἂν ἐν καταφρονουμένῳ σώματι τύχη· τὸν αὐτὸν τρόπον κάκεινος, τὰς περὶ ἐκάστου τῶν ἐψηφισμένων σπουδὰς παραβλέπων, πρὸς ἐν ἀφεώρα μόνον, εἴ τις καὶ πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως δι' ἐπιμελείας βίου καὶ ἀρετῆς ἐν τῷ τρόπῳ τὴν ἱερωσύνην φέροι.

20 Ὡς δὲ οἱ μὲν παρῆγον τοὺς ὑπεψηφισμένους μετ' ἐγκωμίων, ἕκαστος τὸν παρ' αὐτοῦ προβαλλόμενος, ὁ δὲ καὶ πρὸς τοὺς εὐτελεστεροὺς κατὰ τὸ τοῦ βίου σχῆμα βλέπειν ἐκελεύετο (δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις εὐρεθῆναί τινα τῶν περιφανεστέρων τῷ βίῳ κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς ψυχῆς ὑψηλότερον), ὕβριν ᾠήθη τις τῶν 25 προεστηκότων τῆς ψήφου καὶ χλευασμὸν τὴν τοιαύτην τοῦ μεγάλου κρίσιν, εἰ, τῷ λόγῳ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ φαινομένη τοῦ βίου μαρτυρίᾳ κεκριμένων τῶν ἄλλων, μηδενὸς ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην παραδεχθέντος, ἐκ τῶν βαναύσων πρὸς τοιαύτην χάριν νομίζοιντό τινες ἀξιώτεροι· καὶ ἅμα κατειρωνευόμενος προσελθὼν πρὸς αὐτόν,

30 Εἰ ταῦτα κελεύεις, φησί, τούτους μὲν τοιούτους ὄντας περιοφθῆναι τοὺς πάσης ἐξειλεγμένους τῆς πόλεως, ἐκ δὲ τῶν συρφετῶν εἰς προστασίαν τῆς ἱερωσύνης ἀναληφθῆναί τινα, ὥρα

νά υποδεχτοῦν ἐκεῖ τὸν μεγάλο ἅγιο ζητώντας τὴ χάρη αὐτὴ πάνδημα.

Πῆγε λοιπὸν σ' αὐτοὺς κι ἔμεινε κοντά τους μερικὲς μέρες, ἐξάπτοντας περισσότερο τὴν ἐπιθυμία τους γιὰ τὸ μυστήριο τῆς πίστεως μὲ ὅσα ἔκανε καὶ ἔλεγε. Καιρὸς ὅμως ἦταν νὰ πραγματοποιηεῖ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς πρεσβείας τους καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ κάποιος ἀρχιερέας τῆς ἐκκλησίας τους, ἀλλὰ τότε οἱ γνῶμες τῶν ἀρχόντων στρέφονταν σ' ἐκείνους πού θεωροῦσαν ὅτι ξεχώριζαν στὸ λόγο καὶ στὸ γένος καὶ στὴν ἄλλη λαμπρότητα. Γιατὶ νόμιζαν ὅτι οὔτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄμοιρος ὁποῖος προσέρχεται στὴ χάρη αὐτὴ, ἀφοῦ τὰ διέθετε αὐτὰ καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος. Ἐπειδὴ μοιράζονταν οἱ ψῆφοι σὲ πολλοὺς καὶ καθένας ἤθελε ἄλλον, ὁ μέγας ἅγιος περίμενε νὰ τοῦ γίνεῖ γιὰ τὸ θέμα κάποια ὑπόδειξη ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ ὅπως ἀναφέρεται γιὰ τὸ Σαμουήλ ὅτι δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὸ σωματικὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος στὴν ἀπόφασή του γιὰ τὸ βασιλιά, ἀλλὰ ζητοῦσε ψυχὴ βασιλική, κι ὡς ἦταν καὶ σὲ περιφρονημένο σῶμα, τὸ ἴδιο ἔκανε κι αὐτός. Παρέβλεπε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς προτεινόμενους καὶ πρόσεχε ἓνα μόνον, ἂν κάποιος καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξή του μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ βίου του καὶ τῆς ἀρετῆς του ἐκδῆλωνε τὴν ἱερωσύνη μὲ τὸν τρόπο ζωῆς του.

Καθὼς λοιπὸν ἐκεῖνοι τοῦ ἔφερναν τοὺς ὑποψῆφιους μ' ἐγκώμια, προβάλλοντας καθένας τὸ δικό του, κι ἐκεῖνος παράγγελλε νὰ βλέπουν καὶ τοὺς ταπεινοὺς στὴν κοινωνικὴ τάξη (γιατὶ εἶναι δυνατὸ κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς νὰ βρεθεῖ κάποιος ὑψηλότερος κι ἀπὸ τοὺς πιὸ λαμπροὺς στὴ ζωὴ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτο τῆς ψυχῆς), κάποιος θεώρησε ὕβρη καὶ χλευασμὸ αὐτὴ τὴν κρίση τοῦ μεγάλου ἀγίου κατὰ τῆς ψήφου τῶν προεστώτων, ἂν δὲ γινόταν δεκτὸς στὴν ἱερωσύνη κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους, παρότι εἶχαν διακριθεῖ στὸ λόγο, τὸ ἀξίωμα καὶ στὴ φανερὴ μαρτυρία τῆς ζωῆς, θεωροῦνταν ὅμως κάποιοι κατώτερου ἐπιπέδου ἀξιότεροι γι' αὐτὴ τὴ χάρη. Τὸν πλησιάζει τότε γεμάτος εἰρωνεία καὶ τοῦ λέει:

Ἄν διατάξεις νὰ μὴν ὑπολογίσουμε αὐτούς, ἂν καὶ ἔχουν τέτοιες προϋποθέσεις καὶ εἶμαι διαλεγμένοι μέσα ἀπὸ ὅλη τὴν πόλη, καὶ νὰ πάρομε κάποιον ἀπὸ τὸν ὄχλο ὡς ἀρχή

σοι λοιπὸν τὸν ἀνθρακέα καλεῖν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην Ἀλέξανδρον· καὶ μεταβάντες ἐπὶ τοῦτον, εἰ δοκεῖ, συμφωνήσωμεν πρὸς ἀλλήλους ταῖς ψήφοις ἢ πόλις πᾶσα.

Ὁ μὲν οὖν ταῦτα ἐφθέγγετο τὴν γνώμην διαβάλλων αὐτοῦ καὶ διὰ 5 τῆς εἰρωνικῆς ταύτης ψήφου τὴν ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἀκρίβειαν καταμεμφόμενος. Τῷ δὲ μεγάλῳ γίνεται διὰ τῶν εἰρημένων ἐνθῦμιον, μὴ ἄθεεὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐν μνήμῃ τῶν ψηφιζομένων καὶ εἰρημένων γενέσθαι.

Καὶ τίς οὗτος, φησὶν, ὁ Ἀλέξανδρος, οὗ τὴν μνήμην πεποίη-
10 σθε;

Εἶτά τινος τῶν συμπαρόντων ἐν γέλωτι παραγαγόντος εἰς μέ-
σον τὸν μνημονευθέντα, ρακίοις πιναροῖς ἠμφιεσμένον, οὐδὲ ὄλω
τῷ σώματι καὶ ἅμα δεικνύντα τῷ φαινομένῳ τὴν ἐργασίαν χερσὶ τε
καὶ προσώπῳ καὶ τῷ λοιπῷ σώματι κατερρυπωμένον τῇ ἐργασίᾳ
15 τῶν ἀνθρώπων, τοῖς μὲν λοιποῖς γέλωτος ἦν ὑπόθεσις, ἐν μέσοις
τοιοῦτος ἐστὼς ὁ Ἀλέξανδρος, τῷ δὲ διορατικῷ ἐκείνῳ ὀφθαλμῷ
πολλὴν παρεῖχεν ἔκπληξιν τὸ γινόμενόν τε καὶ ὁρώμενον, ἀνὴρ ἐν
ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀπημελημένῳ τῷ σώματι πρὸς ἑαυτὸν βλέπων
καὶ οἷον ἐπαγαλλόμενος τούτῳ τῷ σχήματι, ὃ τοῖς ἀπαιδεύτοις
20 ὀφθαλμοῖς ἦν ἐπιγέλαστον. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Καὶ οὐκ ἀνάγκη πε-
νίας ἐπὶ τὸν τοιοῦτον ἐληλύθει βίον, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος τις ἦν ὁ
ἀνὴρ, ὡς ὁ μετὰ ταῦτα βίος ἐγνώρισε, καὶ τῶν λοιπῶν ὑψηλότερος,
ὡς καὶ μέχρι μαρτυρίου φθάσαι, διὰ πυρὸς τελειώσας τὸν δρόμον.
Τὸ δὲ λανθάνειν ἐπεχείρησεν, ἢ μᾶλλον ἐπετήδευσε, κρείττων
25 ὑπάρχων τῆς ἐσπουδασμένης παρὰ τῶν πολλῶν εὐκληρίας, καὶ ἀντ'
οὐδενὸς τὸν βίον ποιούμενος, τῆς ὑψηλοτέρας τε καὶ ἀληθοῦς ζωῆς
τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων. Καὶ ὡς ἂν μάλιστα τὸν πρὸς ἀρετὴν σκοπὸν
κατορθώσει, λανθάνειν ἐμηχανᾶτο τοιοῦτος ὢν, τῷ ἀτιμωτέρῳ
τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷον εἰδεχθεῖ προσωπεῖῳ ὑποκρυπτόμενος.
30 Ἄλλως δέ, καὶ ὑπερανθῶν τῇ νεότητι, σφαλερὸν ἠγεῖτο τῷ τῆς
σωφροσύνης σκοπῷ, φανερόν ποιεῖν τὸ κάλλος τοῦ σώματος αὐτοῦ,

τῆς ιερωσύνης, εἶναι ὥρα νὰ καλέσεις στὴν ιερωσύνη τὸν Ἀλέξανδρο τὸν καρβουνιάρη. Ἄς πᾶμε σ' αὐτόν, ἂν νομίζεις, κι ἄς συμφωνήσομε μεταξύ μας ὅλη ἢ πὸλη νὰ τὸν ψηφίσομε.

Αὐτὰ ἔλεγε ἐκεῖνος ἐξευτελίζοντας τὴν ἀντίληψη τοῦ Γρηγορίου καὶ μὲ τὴν εἰρωνικὴ αὐτὴ ψῆφο κατηγοροῦσε τὴν προηγούμενη αὐστηρότητα στὴν κρίση. Μὲ τὰ λόγια ὁμως αὐτὰ ὁ μέγας κάνει τὴ σκέψη ὅτι δὲν ἦρθε ὁ Ἀλέξανδρος χωρὶς τὴ φώτιση τοῦ Θεοῦ στὸ νοῦ ἐκείνων πού ψηφίζαν καὶ μιλοῦσαν καὶ ρωτάει:

Καὶ ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος πού ἀναφέρατε;

Φέρνει τότε κάποιος στὴ μέση τὸν Ἀλέξανδρο, ντυμένο μὲ βρόμικα κουρέλια, κι αὐτὰ ὄχι σ' ὄλο τὸ σῶμα του, καὶ συγχρόνως ἡ ἐμφάνισή του ἔδειχνε τὴ δουλειά του, μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ πρόσωπό του καὶ ὄλο τὸ σῶμα του πού ἦταν γεμάτο μουντζούρες ἀπὸ τὴν ἐργασία του στὰ κάρβουνα. Ἐβαλαν ὅλοι τὰ γέλια ὅταν στάθηκε στὴ μέση ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ στὰ διορατικὰ μάτια τοῦ ἀγίου ὁ, τι ἔβλεπε νὰ γίνεται προξενοῦσε μεγάλη ἐκπληξη· νὰ βλέπει ἕναν ἄνθρωπο στὴν ἔσχατη φτώχεια μὲ τελείως παραμελημένο ἐξωτερικὰ τὸ σῶμα νὰ κοιτάζεται καὶ νὰ δείχνει ὅτι χαίρεται μὲ τὴν ἐμφάνιση αὐτὴ πού γιὰ τὰ μάτια τῶν ἀπαίδευτων ἦταν γελοία. Ἔτσι ἦταν τὸ πράγμα. Στὴ ζωὴ αὐτὴ βέβαια δὲν τὸν εἶχε ὑποχρεώσει ἡ πενία του, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο, ὅπως τὸ φανέρωσε ἡ κατοπινὴ ζωὴ του, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνώτερος, ὥστε νὰ φτάσει ὡς τὸ μαρτύριο καὶ νὰ τελειώσει τὸ δρόμο του στὴ φωτιά. Ἐπιχείρησε ἢ μάλλον ἄσκησε τὴν ἀφάνεια, γιὰ τὴν ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τὴν εὐτυχία πού ἐπιδιώκουν οἱ πολλοί· θεωροῦσε τὴ ζωὴ μηδέν, ἐπειδὴ τὸν κατεῖχε ἡ ἐπιθυμία τῆς ὑψηλότερης καὶ ἀληθινῆς ζωῆς. Καὶ γιὰ νὰ κατορθώσει ὅσο γίνεται καλύτερα τὴν ἀρετὴ πού εἶχε ὡς σκοπὸ του, προσπαθοῦσε νὰ ξεφύγει τὴν προσοχὴ τῶν ἄλλων ὅτι ἦταν τέτοιος ἄνθρωπος, καὶ χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ κρυφτεῖ σὰν ἕνα σιχαμερὸ προσωπεῖο τὸ πιὸ περιφρονημένο ἐπάγγελμα. Ἐξάλλου, ξεχειλίζοντας ἀπὸ νεανικὸ σφρίγος, θεωροῦσε πῶς ἦταν ἐπικίνδυνο γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς σωφροσύνης νὰ φανερώσει τὸ κάλλος τοῦ σώματός του, σὰ νὰ διαπόμπευε τὸ δῶρο

ὥσπερ ἐμπομπεύων τῇ εὐκληρίᾳ τῆς φύσεως· ἦδει γὰρ χαλεπῶν καταπτωμάτων ἀφορμὴν τοῖς πολλοῖς τὸ τοιοῦτον γινόμενον.

Ὡς ἂν οὖν μήτε πάθοι τι τῶν ἀβουλήτων, μήτε πάθους ὑπόθεσις ἀλλοτρίοις ὀφθαλμοῖς κατασταίῃ, διὰ τοῦτο καθάπερ τι προσω-
 5 πείον εἶδεχθῆς τὴν ἀνθρακοποιίαν ἐκουσίως ἑαυτῷ περιτίθησι, δι' ἧς τὸ σῶμα τοῖς πόνοις πρὸς ἀρετὴν ἐγυμνάζεται καὶ τὸ κάλλος τῷ ρύπῳ τῶν ἀνθράκων ἐπεκαλύπτετο, καὶ ἅμα τὸ ἐκ τῶν πόνων αὐτῷ προσγινόμενον εἰς ἐντολῶν ὑπηρεσίαν ὠκονόμητο. Ἐπειδὴ τοίνυν μεταστήσας αὐτὸν τοῦ συνεδρίου καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν
 10 μετὰ ἀκριβείας ἐπύθετο, τὸν μὲν δίδωσι τοῖς περὶ αὐτὸν ἐντειλάμενος ἃ πράττειν ἐχρῆν, αὐτὸς δὲ πάλιν καταλαβὼν τὸ συνέδριον, ἐκ τῶν ἐν χερσὶ τοῦς συνειλεγμένους ἐπαίδευε, τοῦς περὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς λόγους παρατιθέμενος καὶ διὰ τούτων τὸν κατ' ἀρετὴν ὑπογράφων βίον. Καὶ διῆγεν ἐν τοῖς τοιούτοις λόγοις παρακατέχων
 15 τὸν σύλλογον, ἕως ἐκπληρώσαντες οἱ ὑπηρετοῦντες αὐτῷ τὸ προστεταγμένον ἐπέστησαν, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν Ἀλέξανδρον, λουτρῷ τε τὴν ἐκ τῶν ἀσβόλων ἀηδίαν ἀποκλυσάμενον καὶ τοῖς τοῦ μεγάλου ἱματίοις ἐστολισμένον. Ταῦτα γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐντειλάμενος ποιῆσαι. Πάντων δὲ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιστραφέντων καὶ θαυ-
 20 μαστικῶς πρὸς τὸ φαινόμενον διακειμένων,

Οὐδὲν καινὸν πεπόνθατε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, ὀφθαλμοῖς ἀπατηθέντες καὶ τῇ αἰσθήσει μόνη τὴν κρίσιν τοῦ κάλλους ἐπιτρέψαντες. Σφαλερὸν γὰρ κριτήριον τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας ἢ αἰσθησις, τὴν πρὸς τὸ βάθος τῆς διανοίας
 25 εἴσοδον δι' ἑαυτῆς ἀποκλείουσα. Ἄμα δὲ καὶ αὐτῷ τῷ τῆς εὐσεβείας ἐχθρῷ δαίμονι τοῦτο φίλον ἦν πάντως ἀργῆσαι τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος τῇ ἀγνοίᾳ συγκαλυπτόμενον, μηδὲ παρελθεῖν εἰς μέσον ἄνδρα, τῆς ἐκείνου δυναστείας καθαιρέτην ἐσόμενον.

30 Ταῦτα εἰπὼν προσάγει τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἱερωσύνης τὸν ἄνδρα κατὰ τὸν νενομισμένον τρόπον τελειώσας τῇ χάριτι. Πάντων δὲ πρὸς τὸν νέον ἱερέα ἀποβλεπόντων, προτραπείς τινα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν λόγον ποιήσασθαι, ἔδειξεν εὐθὺς ἐν προοιμίοις τῆς ἀρχῆς ὁ Ἀλέξανδρος ἄψευστον ἐπ' αὐτῷ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τὴν κρίσιν.

τῆς φύσης. Ἦξερε ὅτι αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀφορμὲς μεγάλης πτώσης γιὰ τοὺς πολλούς.

Γιὰ νὰ μὴν πάθει λοιπὸν κάτι ποὺ δὲν ἤθελε καὶ νὰ μὴ δώσει ἀφορμὴ σὲ ἄλλους, ὥστε νὰ τοὺς γεννηθεῖ κάποιο πάθος, γι' αὐτὸ φόρεσε μὲ τῆ θέλησή του σὰν προσωπεῖο βρόμικο τῆ δουλειὰ τοῦ καρβουνιάρη καὶ μὲ τοὺς κόπους τῆς δουλειᾶς αὐτῆς γυμναζόταν στὴν ἀρετῆ. Σκέπαζε τῆ σωματικὴ ὁμορφιά του μὲ τὰ κάρβουνα καὶ τῆ βρομιὰ τους καὶ ταυτόχρονα τὸ κέρδος ἀπὸ τῆ δουλειὰ του τὸ χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ συνέδριο καὶ πληροφορήθηκε λεπτομερῶς τὰ σχετικὰ μ' αὐτόν, τὸν παραδίδει στοὺς δικούς του μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τοῦ κάνουν ὅσα πρέπει. Ἐπιστρέφοντας ὁ ἴδιος στὸ συνέδριο, ἀπὸ ὅ,τι εἶχε συμβεῖ δίδασκε τὴν ὁμήγυρη ἐκθέτοντας τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ μὲ αὐτοὺς διέγραφε τὸ βίο τῆς ἀρετῆς. Μὲ τέτοιους λόγους παρέτεινε τῆ συνεδρίαση, ὥσπου ἦρθαν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ὑπηρετοῦσαν, ἔχοντας ἐκπληρώσει τὴν ἐντολὴ του καὶ φέρνοντας μαζί τους τὸν Ἀλέξανδρο, ποὺ εἶχε καθαριστεῖ μὲ λουτρό ἀπὸ τὶς βρομιὲς καὶ τὶς μουντζοῦρες, καὶ φορῶντας τὰ φορέματα τοῦ μεγάλου ἀγίου. Γιατὶ αὐτὰ τοὺς εἶχε πεῖ νὰ κάνουν. Κι ὅταν ὅλοι στράφηκαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο θαυμάζοντας ὅ,τι ἔβλεπαν μπροστὰ τους, εἶπε ὁ δάσκαλος:

Δὲν πάθατε κανένα κακό, ἂν σᾶς γέλασαν τὰ μάτια σας κι ἀφήσατε νὰ κρίνει τὴν ὁμορφιά ἢ αἴσθησι μόνο. Ἡ αἴσθησι εἶναι παραπλανητικὸ κριτήριον τῆς ἀλήθειας τῶν ὄντων, ἐμποδίζοντας ἢ ἴδια τὴν εἴσοδό της στὸ βάθος τῆς διάνοιας. Ταυτόχρονα ὁμως καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἐχθρὸ τῆς εὐσέβειας δαίμονα ἦταν ἐπιθυμητὸ νὰ μείνει ἄχρηστο ὅπωςδὴποτε τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς καλυπτόμενο ἀπὸ τὴν ἄγνοια καὶ νὰ μὴ ἀποκαλυφθεῖ ἓνας ἄνδρας ποὺ θὰ γινόταν καθαιρέτης τῆς δυνάμεις του.

Αὐτὰ εἶπε καὶ προσφέρει στὸ Θεὸ μὲ τὴν ἱερωσύνη τὸν ἄνδρα σύμφωνα μὲ τὸν καθιερωμένο τρόπο τελειοποιώντας τον μὲ τὴ χάρη. Ὅλοι εἶχαν στραμμένο τὸ βλέμμα στὸν νέο ἱερέα, καὶ ὅταν τὸν πρότρεψαν ν' ἀπευθύνει λόγο στὴν ἐκκλησία, εὐθύς ἀπὸ τὰ προοίμια τῆς ὑπηρεσίας του ἔδειξε ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι δὲ διέψευσε

Ἦν γὰρ αὐτῷ πλήρης διανοίας ὁ λόγος, ἦττον τῷ ἄνθει κεκαλλωπι-
 σμένος τῆς λέξεως. Ὅθεν τις τῶν νέων ἀγέρωχος ἐκ τῆς Ἀτθίδος
 αὐτοῖς ἐπιχωριάζων, τὸ ἀκαλλὲς τῆς λέξεως ὑπεγέλασεν, ὅτι μὴ τῇ
 περιεργίᾳ τῇ Ἀττικῇ κεκαλλώπιστο, ὃν φασιν ἐκ θειοτέρας ὄψεως
 5 σωφρονισθῆναι, ἰδόντα περιστερῶν ἀγέλην ἀμηχάνῳ τινὶ διαλάμ-
 πουσαν κάλλει, καὶ τινος ἀκηκοέναι λέγοντος, Ἀλεξάνδρου τὰς πε-
 ριστερὰς εἶναι ταύτας, ἃς ἐν γέλῳτι ἐκεῖνος πεποίηται. Τί τούτων ἄν
 τις πρὸ τοῦ ἐτέρου θαυμάσειε; Τὸ μὴ δυσωπηθῆναι τὸν ἄνδρα τῶν
 ἀξιωματῶν τὴν ψῆφον καὶ μὴ συναρπασθῆναι πρὸς τὰς μαρτυρίας
 10 τῶν προεχόντων, ἢ μᾶλλον τὸ θαυμάσαι τὸν ἐγκεκρυμμένον τοῖς ἄν-
 θραξι πλουτοῦν, ᾧ παραχρῆμα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς ὀρθῆς κρίσεως
 μαρτυρία διὰ τῆς τοῦ ρήτορος ἐπηκολούθησεν ὄψεως; Ἐμοὶ μὲν γὰρ
 ἐφ' ἑαυτοῦ τούτων ἐκάτερον τοιοῦτον εἶναι δοκεῖ, ὡς πρὸς ἄλληλα
 μὲν ἔχειν τὴν ἀμιλλαν, πάντων δὲ μικροῦ δεῖν τῶν ἐπὶ θαύματι
 15 μνημονευομένων ὀρμῇ, τῆς ἀτρέπτου καὶ ὑψηλῆς διανοίας ἐνεργέ-
 στατον ἐγένετο γνώρισμα, ᾧ πάντα τὰ κατὰ τὸν κόσμον φαινόμενα
 ἐν τῷ ὁμοίῳ καθεωρᾶτο, εἴτε πρὸς τὸ μεῖζόν τε καὶ περιφανέστερον,
 εἴτε καὶ πρὸς τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀφανὲς οἰκείως εἶχε, μόνῃ δὲ νέμων
 τῇ ἀρετῇ τὴν προτίμησιν καὶ μόνῃ τὴν ἐν κακίᾳ ζωὴν κρίνων ἀπό-
 20 βλητον, ἀντ' οὐδενὸς ἑώρα τὰ πάντα, ὅσα κατὰ τὸν βίον ἢ σπουδῆς
 τινος ἢ ἀτιμίας ἄξια κρίνεται, ὃ δὴ καὶ τότε πεποικῶς ἐπιδείκνυται.

Ζητῶν γὰρ τὸν τῷ Θεῷ κεχαρισμένον καὶ ἄξιον εὐρεῖν, οὐκ
 ἀξιόπιστον εἰς μαρτυρίαν ᾧήθη πλουτοῦν παραλαβεῖν καὶ ἀξίωμα
 καὶ τὰς κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον περιφανείας, ὧν οὐδὲν ἐν τοῖς τῶν
 25 ἀγαθῶν καταλόγοις ὁ θεῖος ἀπηριθμήσατο λόγος. Οὐ τοῦτο μόνον
 τοίνυν ἐστὶν ἐπαίνου τε καὶ θαύματος ἄξιον, τὸ μὴ προέσθαι τὰς τῶν
 δυναστευόντων σπουδᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς αὐτὸς ἑαυτὸν
 ὑπερβάλλειν. Ὁ γὰρ μόνον τὴν ἀναξίαν ἀπώσάμενος ψῆφον, μὴ
 προσθεὶς δὲ τῇ χρεΐᾳ τὸ λειπὸν, τὸ μὲν κακὸν ἐκώλυσε, τὸ δὲ ἀγαθὸν
 30 οὐκ ἐποίησεν. Ὁ δὲ πρὸς τῷ μὴ συνθέσθαι τῷ χείρονι καὶ τὸ καλὸν
 ἐξευρών, δι' ἀμφοτέρων ἐτελείωσε τὸ ἀγαθόν, οὔτε τῷ κακῷ συγ-
 χωρήσας τὴν πάροδον, καὶ τὸ καλὸν προσαγαγὼν εἰς ἐνέργειαν, ὡς
 κατὰ ἀμφοτέρα γενέσθαι τὴν εὐεργεσίαν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου ἐν

τὴν κρίση γι' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Γιατὶ ὁ λόγος τοῦ ἦταν μεστὸς ἀπὸ νόημα, λιγότερο καλλωπισμένος μὲ λεκτικὰ ἄνθη. Γι' αὐτὸ κάποιος φαντασμένος ἀπὸ τοὺς νέους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ πὺ ζοῦσε κοντὰ τοὺς περιγέλασε τὸ ἄσχημο λεκτικὸ του, πὺ δὲν ἦταν διανθισμένο μὲ τὴν ἀττικὴ ρητορικὴ ἐπιμέλεια, ὁ ὁποῖος ὁμως λένε ὅτι σωφρονίστηκε ἀπὸ κάποιο θεῖο ὄραμα· εἶδε δηλαδὴ ἓνα κοπάδι περιστέρια πὺ ἔλαμπαν ἀπὸ ἀπίστευτη ὁμορφιά κι ἄκουσε κάποιον νὰ λέει ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ περιστέρια τοῦ Ἀλεξάνδρου πὺ αὐτὸς περιγέλασε. Τί νὰ πρωτοθαυμάσει κανένας ἀπὸ αὐτὰ; Ὅτι ἐκεῖνος δὲν παρακάλεσε γιὰ τὴν ψῆφο τῶν ἀξιωματῶν καὶ δὲ θύμωσε γιὰ ὅσα τοῦ μαρτύρησαν οἱ πρὺχοντες ἢ νὰ θαυμάσομε περισσότερο τὸν κρυμμένο μέσα στὰ κάρβουνα πλοῦτο, πὺ ἀμέσως μὲ τὸ ὄραμα τοῦ ρήτορα ἐπακολούθησε γι' αὐτὸν ἢ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὀρθὴ κρίση; Στὴν περίπτωσι αὐτὴ νομίζω ὅτι τὸ ἓνα συναγωνίζεται τὸ ἄλλο. Καὶ εἶναι σχεδὸν πρῶτος ἀπὸ ὅσους ἀναφέρονται γιὰ θαύματα. Τὸ ὅτι ἀντιστάθηκε στὴν ἐπίθεσι τῶν πρὺχόντων, εἶναι γνώρισμα ὀλοφάνερο τῆς σταθερῆς καὶ ὑψηλῆς διάνοιας καὶ θεωροῦσε ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου ἴδια εἶτε ἦταν μεγάλα καὶ λαμπρὰ εἶτε ταπεινὰ καὶ ἀφανῆ. Ἡ προτίμησι τοῦ ἦταν μόνο ἢ ἀρετὴ καὶ ἀπόβλητη θεωροῦσε μόνο τὴ ζωὴ τῆς κακίας, ἐνῶ ἔβλεπε τὰ πάντα σὰν μηδέν, ὅσα μέσα στὴ ζωὴ θεωροῦνται ἄξια νὰ τὰ ἐπιδιώκουν ἢ νὰ τὰ περιφρονοῦν, πράγμα πὺ φαίνεται νὰ ἔκανε καὶ τότε.

Ἀναζητώντας νὰ βρεῖ τὸν ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄξιο, δὲν θεώρησε ἀξιόπιστο μάρτυρα νὰ καλέσει τὸν πλοῦτο καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τίς λαμπρότητες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν περιέλαβε τίποτε ὁ θεῖος λόγος στοὺς καταλόγους τῶν ἀγαθῶν. Δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο ἀξιέπαινο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι ἀδιαφόρησε γιὰ τὴ πίεσι τῶν πρὺχόντων· ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι στὴ συνέχεια ὑπερέβαλε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸ του. Ὅποιος ἀπέρριψε μόνο τὴν ἀνάξια γνώμη, δὲν πρόσθεσε ὁμως αὐτὸ πὺ ζητοῦσαν τὰ πράγματα, ἐμπόδισε βέβαια τὸ κακὸ, δὲν ἔκανε ὁμως τὸ καλὸ. Ἐνῶ ἐκεῖνος πὺ δὲ συμβιβάστηκε μὲ τὸ κακὸ ἀλλὰ βρῆκε τὸ καλὸ, πραγματοποίησε τὸ ἀγαθὸ καὶ μὲ τὰ δύο, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ ἐπετρέψει τὸ πέρασμα τοῦ κακοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ συμβάλει στὸ νὰπραχθεῖ τὸ καλὸ. Ἔτσι καὶ ὡς πρὸς τὰ δύο εὐεργετήθηκε ἢ πόλη ἀπὸ τὸ μεγάλο

τῇ πόλει, τό τε κατὰ ἄγνοιαν παρ' αὐτῶν πλημμελούμενον ἐπιστρέψαντος, καὶ τὸ κεκρυμμένον παρ' αὐτοῖς ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ φανερώσαντος.

Πάντων δὲ κατὰ γνώμην τοῦ μεγάλου προκεχωρηκότων τῇ
 5 συμμαχία τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὐκ ἄκαιρον ἂν εἶη καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ
 πάρεργον διηγήσασθαι, ὡς ἂν διὰ πάντων ἢ συμπαροῦσα τῷ ἀνδρὶ
 χάρις ἐπεδείκνυτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπασι πρόδηλον ἦν, ὅτι τοῦτο πρὸ
 πάντων τῷ ἀνδρὶ ἐσπούδαστο, τὸ πάντα πρὸς τὴν τῶν δεομένων
 παραμυθίαν βλέπειν εἴτε πρὸς κέρδος ὀρῶντες ἐκ τῶν Ἑβραίων δύο
 10 τινές, εἴτε τινὰ μῶμον κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐπινοοῦντες, ὡς εὐκόλως
 πρὸς τὸ ἐξαπατᾶσθαι διακειμένου, παραφυλάσσουσιν αὐτοῦ τὴν
 ἐπάνοδον. Καὶ τούτων ὁ μὲν, τεθνάναι δόξας, ἐν ὑπτίῳ τεταμένος
 τῷ σχήματι κατὰ τὸ πλάγιον τῆς λεωφόρου προέκειτο, ὁ δὲ ἕτερος
 ἐπικωκῦων δῆθεν τῷ κειμένῳ τὰς τῶν θρηνούντων φωνὰς ὑπεκρί-
 15 νατο, καὶ παριόντα τὸν μέγαν ἐπεβοᾶτο, λέγων, ἀθρόως συσχεθέντα
 θανάτῳ τὸν δαίλαιον τοῦτον, γυμνὸν κειῖσθαι καὶ πρὸς ταφὴν ἀπαρά-
 σκευον. Ἐδεῖτο τοίνυν τοῦ μεγάλου μὴ περιδεῖν ἐπ' αὐτῷ τὴν ὀσίαν
 ψυχὴν, ἀλλ' οἰκτόν τινα τῆς πενίας λαβόντα παρασχεῖν ἐκ τῶν ἐνό-
 ντων τὸν ἔσχατον κόσμον ἐπιβληθῆναι τῷ σώματι. Ὁ μὲν ταῦτα καὶ
 20 τὰ τοιαῦτα λέγων, ἰκέτευεν, ὁ δὲ μελλήσας οὐδέν, τὴν περικειμένην
 αὐτῷ διπλοῖδα ἐπιβαλὼν τῷ κειμένῳ, τοῦ πρόσω τῆς ὁδοιπορίας
 εἶχετο. Ἐπεὶ δὲ διαβάντος ἐκείνου, ἐφ' ἑαυτῶν ἦσαν οἱ ταῦτα κατ'
 αὐτοῦ παίξαντες, μεταβαλὼν ὁ ἀπατεῶν ἐκεῖνος τὸν ἐσχηματισμέ-
 νον θρῆνον εἰς γέλωτα, διανίστασθαι τῷ κειμένῳ παρεκελεύετο, ὕφ'
 25 ἡδονῆς τῷ ἐκ τῆς ἀπάτης αὐτοῖς προσγενομένῳ κέρδει ἐπικαγχά-
 ζων, ὁ δὲ ἦν ἐν ὁμοίῳ τῷ σχήματι μηδενὸς ἀκούων τῶν λεγομένων.
 Τοῦ δὲ γεγωνοτέρῳ τῇ φωνῇ κεχρημένου καὶ ἅμα τῷ ποδὶ διεγεί-
 ροντος, οὐδὲν μᾶλλον ὁ κείμενος οὔτε τῆς φωνῆς ἐπήκουεν οὔτε τῆς
 πληγῆς ἐπῆσθάνετο, ἀλλ' ἦν ὁμοίως ἐκτεταμένος τῷ σχήματι. Ne-
 30 κρὸς γὰρ ἦν ὁμοῦ τῇ ἐπιβολῇ τοῦ ἱματίου, κατὰ ἀλήθειαν ἐν τῷ θα-
 νάτῳ γενόμενος, ὃν ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ μεγάλου καθυπεκρίνετο, ὥστε
 μὴ ψευσθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐδ' χάριν ἐδόθη παρ'
 αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, ἐν τούτῳ τοῖς λαβοῦσι γενέσθαι χρήσιμον.

Γρηγόριο· καὶ ἐκεῖνο πού ἀπὸ ἄγνοια ἔπρατταν ἐκεῖνοι ἐσφαλμένα τὸ ἀπέτρεψε καὶ τὸ ἀγαθὸ πὺ ἦταν κρυμμένο ἀνάμεσά τους τὸ φανέρωσε αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Ἄφοῦ ὄλα προχώρησαν σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ μεγάλου καὶ μὲ τὴ συμμαχία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲ θὰ ἦταν ἄκαιρο νὰ διηγηθῶ καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ δρόμου, γιὰ νὰ φανεῖ μὲ ὄλα ἡ χάρη πὺ συνόδευε τὸν ἄνδρα. Ἐπειδὴ ἦταν πρόδηλο σὲ ὄλους, ὅτι ἡ κυριότερη φροντίδα τοῦ ἁγίου ἦταν νὰ στοχεύουν ὄλα στὴν παρηγορία ὄσων εἶχαν ἀνάγκη, δύο ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους⁷ εἶτε ἀποβλέποντας στὸ κέρδος εἶτε ἐπειδὴ προσπαθοῦσαν νὰ ἐπινοήσουν κάποια κατηγορία κατὰ τοῦ ἁγίου, γιὰ τὴ τάχα ἦταν εὐκολὸς στὴν ἐξαπάτηση, τὸν παραφυλάγουν στὴν ἐπιστροφή. Ὁ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς, πὺ ἐδειχνε ὅτι πέθανε, ξαπλωμένος ἀνάσκελα κειτόταν πλάσι στὸ δρόμο, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἐκλαιγε τάχα τὸ νεκρὸ καὶ ὑποκρινόταν τὶς φωνές αὐτῶν πὺ θρηνοῦν. Καθὼς περνοῦσε ὁ ἅγιος τοῦ φώναζε λέγοντας ὅτι πέθανε ξαφνικὰ αὐτὸς ὁ ταλαίπωρος καὶ κείτεται γυμνὸς καὶ ἀπροετοίμαστος γιὰ τὴν ταφή. Παρακαλοῦσε λοιπὸν τὸ μεγάλο νὰ μὴν ἀρνηθεῖ σ' αὐτὸν τὰ νεκρώσιμα, ἀλλὰ νὰ λυπηθεῖ τὴ φτώχεια του καὶ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει ἀπὸ ὄ,τι τοῦ βρισκόταν γιὰ νὰ κάνουν στὸ σῶμα του τὸν τελευταῖο στολισμό. Τὸν ἰκέτευε λοιπὸν λέγοντας τέτοια καὶ τέτοια. Ἐκεῖνος τότε χωρὶς νὰ καθυστερήσει καθόλου, ρίχνει ἐπάνω στὸ νεκρὸ τὸ πανωφόρι του καὶ συνεχίζει τὴν πορεία του. Ὅταν αὐτὸς ἀπομακρύνθηκε καὶ ἔμειναν μόνοι τους αὐτοὶ πὺ τοῦ ἔπαιξαν αὐτὴν τὴν κωμωδία, μεταβάλλοντας ὁ ἀπατεώνας ἐκεῖνος τὸν προσποιημένο του θρῆνο σὲ γέλιο, φώναζε στὸν ξαπλωμένο νὰ σηκωθεῖ καγχάζοντας χαρούμενος γιὰ τὸ κέρδος πὺ τοὺς ἔφερε ἡ ἀπάτη τους. Αὐτὸς ὄμως ἔμεινε στὴν ἴδια στάση καὶ δὲν ἄκουγε τίποτα ἀπὸ ὄσα τοῦ ἔλεγε. Ὁ ἄλλος τοῦ φώναζε δυνατότερα καὶ συνάμα τὸν ἔσπρωξε μὲ τὸ πόδι, ὄμως τίποτε περισσότερο δὲν ἔκανε ὁ ξαπλωμένος οὔτε τὴ φωνὴ ἄκουγε οὔτε τὸ χτύπημα αἰσθάνθηκε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ξαπλωμένος ὄπως καὶ πρῶτα. Πέθανε ἀμέσως μόλις τοῦ ἔριξε τὸ πανωφόρι κι ἦταν νεκρὸς ἀληθινὰ, πρᾶγμα πὺ ὑποκρινόταν γιὰ νὰ ξεγελάσει τὸν ἅγιο. Ἐτσι δὲν ἀπατήθηκε ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὸ σκοπὸ πὺ ἔδωσε τὸ φόρεμά του, γι' αὐτὸν τὸ χρησιμοποίησαν αὐτοὶ πὺ τὸ ἔλαβαν.

Εἰ δὲ σκυθρωπὸν εἶναι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον ἔργον τῆς τοῦ μεγάλου πίστεώς τε καὶ δυνάμεως, ξενιζέσθω μηδεὶς, πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον ὁρῶν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, οὐ δι' ὧν εὐηργέτει μόνον τὴν προσοῦσαν ἐπεδείκνυτο δύναμιν, τὸν ἐκ γεννητῆς χωλὸν τρέχοντα τῷ
 5 λαῷ δεικνύων καὶ διαλλόμενον, ἢ τῇ σκιᾷ τοῦ ἰδίου σώματος ἰα-
 τρευων τῶν ἀρρωστούντων τὰ πάθη, οἷς ἂν ἐπήγαγε κατὰ τὴν πά-
 ροδον τοῦ ἀποστόλου διὰ πλαγίου τῷ σώματι προσβάλλων ὁ ἥλιος,
 ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀνανίου πρὸς τὴν ἐνοικοῦσαν τῷ ἀποστόλῳ δύναμιν
 καταφρονητικῶς διατεθέντος καταδικάζει τὸν θάνατον, ὡς ἂν, οἷ-
 10 μαι, τῷ κατ' ἐκεῖνον φόβῳ πᾶν τὸ καταφρονοῦν ἐν τῷ λαῷ σωφρο-
 νέστερον γένηται τῷ φοβερῷ ὑποδείγματι, πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς
 ἐγγενέσθαι παιδαγωγούμενον. Εἰκότως τοίνυν ὁ μιμητῆς τοῦ Πέ-
 τρου διὰ πολλῶν τῶν κατὰ τὰς εὐεργεσίας θαυμάτων δείξας τὸ τῆς
 δυνάμεως μέγεθος, καὶ τὸν κατὰ τοῦ Πνεύματος χρήσασθαι τῇ
 15 ἀπάτῃ ἐπιχειρήσαντα ἀληθεῦσαι περὶ αὐτοῦ παρεσκεύασεν. Ἔδει
 γάρ, οἷμαι, τὸν καθαιρέτην τοῦ ψεύδους καὶ ἐν τῷ ἀπατεῶνι τὸ ψευ-
 δος μεταλλάττειν εἰς ἀλήθειαν, ὡς ἂν ἅπασι διὰ τοῦτο γένοιτο
 δῆλον, ὅτι καὶ πᾶν τὸ παρὰ τοῦ μεγάλου λεγόμενον ἀληθὲς ἦν, καὶ
 ὅπερ ἂν ὡς ἀληθὲς παρεδέξατο, ψεῦδος οὐκ ἦν. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι
 20 κατὰ τὸν ρηθέντα τρόπον τῆς τοῦ μεγάλου δυνάμεως, ὡς ἐνόμισαν,
 καταπαίζαντες, παιδεύμα τοῖς ἄλλοις ἐγένοντο, μὴ κατατολμᾶν τῆς
 ἀπάτης, ἐφ' ὧν ὁ Θεὸς γίνεται τῶν τολμηθέντων κατήγορος.

Μετὰ ταῦτα δὲ συλλόγου τινὸς κατὰ τὸ ὕπαιθρον ἐν τινι τῶν
 κατὰ τὴν χώραν τόπων γεγενημένου ποτὲ καὶ πάντων θαυμαστικῶς
 25 διακειμένων πρὸς τὰ διδάγματα, μειράκιόν τι πρὸς τοὺς συνεστῶτας
 ἐβόα, μὴ παρ' αὐτοῦ ταῦτα τὸν διδάσκαλον λέγειν, ἀλλ' ἕτερον αὐτῷ
 παρεστῶτα διεξιέναι τοὺς λόγους. Προσαχθέντος δὲ τοῦ παιδὸς
 μετὰ τὸ διαλυθῆναι τὸν σύλλογον, εἰπεῖν λέγεται πρὸς τοὺς παρόντας
 τὸν μέγαν, μὴ καθαρεύειν ἐκ δαίμονος τὸ μειράκιον· καὶ ἅμα περιε-
 30 λόμενον ἑαυτοῦ τὸ ἐπὶ τὸν ὦμον ὀθόνιον καὶ παραθέντα τῷ ἄσθματι
 τοῦ ἰδίου στόματος, οὕτως ἐπιρρίψαι τῷ νέῳ. Γενομένου δὲ τούτου,
 τaráσσεσθαι ἤρξατο καὶ ἀναβοᾶν τὸ μειράκιον καὶ καταπίπτειν καὶ
 διαρριπτεῖσθαι καὶ πάντα πάσχειν τὰ ἐκ δαιμόνων πάθη. Εἶτα ἐπι-
 βαλόντος τοῦ ἀγίου τὴν χεῖρα καὶ τὴν ταραχὴν κατευνάσαντος, ἀπο-
 30 πτῆναι μὲν αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, τὸν δὲ πάλιν ἐν καταστάσει γενόμε-

Ἐάν φαίνεται πὼς εἶναι θλιβερό τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μεγάλου, ἃς μὴν ξενιστεῖ κανένας ἔχοντας ὑπόψη τὸν μεγάλο Πέτρο. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος δὲν ἔδειχνε τὴ δυνάμη του μόνο εὐεργετώντας, κάνοντας τὸν γεννημένο χωλὸ νὰ τρέχει καὶ νὰ πηδᾷ μπροστὰ στὸ λαὸ ἢ θεραπεύοντας τοὺς ἀσθενεῖς μὲ τὴ σκιὰ μόνο τοῦ σώματός του, πού δημιουργοῦσε ὁ ἥλιος στὸ πέραςμα τοῦ ἀποστόλου πέφτοντας πλάγια στὸ σῶμα του. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀνανία τὸν καταδικάζει σὲ θάνατο, ὅταν καταφρόνησε τὴ δύναμη πού εἶχε μέσα του ὁ Ἀπόστολος, ὥστε ἀπὸ τὸ φόβο τους γι' αὐτὸν ὅλοι ὅσοι ἀπὸ τὸ λαὸ τὸν καταφρονοῦσαν νὰ γίνουν πιὸ φρόνιμοι ἀπὸ τὸ φοβερὸ παράδειγμα, γιὰ νὰ μὴ φτάσουν νὰ παιδαγωγηθοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Εἶναι φυσικὸ λοιπόν, ἀφοῦ ὁ μιμητὴς τοῦ Πέτρου ἔδειξε τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του μὲ πολλὰ θαύματα εὐεργεσίας, ἔκανε ἐπιπλέον νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ δυνάμη του κι αὐτὸς πού ἐπιχείρησε νὰ ἐξαπατήσῃ τὸ Πνεῦμα. Ἐπρεπε δηλαδή, νομίζω, ὁ καθαιρέτης τοῦ ψεύδους νὰ μεταλλάξῃ καὶ τὸ ψεῦδος τοῦ ἀπατεώνα σὲ ἀλήθεια, ὥστε νὰ γίνῃ φανερὸ αὐτὸ σὲ ὅλους, ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὸν πού ἔλεγε ὁ μέγας ἅγιος ἦταν ἀληθινὸ καὶ ὅ,τι δέχτηκε ὡς ἀληθές, δὲν ἦταν ψεῦδος. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπόν, ἀφοῦ ἐξαπάτησαν, ὅπως νόμισαν, τὴ δυνάμη τοῦ μεγάλου μὲ τὸν τρόπο πού εἶπαμε, ἔγιναν δίδαγμα γιὰ τοὺς ἄλλους, νὰ μὴν τολμοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπάτη, ἐκεῖ ὅπου ὁ Θεὸς γίνεται κατήγορος αὐτῆς τῆς τόλμης.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ ὅταν ἔγινε κάποτε μία σύναξη ὑπαίθρια σὲ κάποιο μέρος τῆς χώρας κι ὅλοι θαύμαζαν τὴ διδασκαλία, ἓνα παιδὶ φώναζε στοὺς συγκεντρωμένους, ὅτι ὁ δάσκαλος δὲν τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος στέκεται κοντὰ του καὶ ρυθμίζει τὸ λόγο. Ὅταν μετὰ τὴ διάλυση τῆς συγκέντρωσης ἔφεραν τὸ παιδὶ λένε ὅτι ὁ μέγας εἶπε στοὺς παρόντες ὅτι τὸ παιδὶ δὲν ἦταν καθαρὸ ἀπὸ δαιμόνιο. Καὶ συνάμα ἀφαιρώντας τὸ ὕφασμα πού εἶχε στοὺς ὤμους του καὶ παραθέτοντάς το στὴν ἴδια του τὴν ἀναπνοή, τὸ ἔριξε στὸ νέο. Ὅταν ἔγινε αὐτό, ἄρχισε τὸ παιδὶ νὰ σπαράζει καὶ νὰ φωνάζει, νὰ πέφτει καὶ νὰ χτυπιέται καὶ νὰ παθαίνει ὅλα ὅσα προκαλοῦν τὰ δαιμόνια. Ἐπειτα ἔβαλε ὁ ἅγιος τὸ χέρι του ἐπάνω του κι ἀφοῦ καταπράυνε τὴν ταραχὴ του, βγῆκε ἀπὸ αὐτὸν τὸ δαιμόνιο, κι ὅταν ἦρθε πάλι στὰ καλά του, δὲν ἔλεγε

νον, μηκέτι λέγειν ὄρᾱν ἐπὶ τοῦ ἀγίου τὸν συμφθεγγόμενον. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τῶν μεγάλων ἐκείνου θαυμάτων ἐστί, τὸ μηδεμιᾶ τινι περιεργία τὰ κατὰ τὰς ἰάσεις ἐπιτελεῖν θαύματα, ἀλλ' ἄρκεῖν πρὸς τε τὴν τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγὴν καὶ πρὸς τὴν ἴασιν τῶν ἀρρωστημάτων τοῦ σώματος τὸ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἄσθμα διὰ τῆς ὀθόνης τῷ κάμνοντι προσαγόμενον.

Ἄλλὰ τὸ μὲν πᾶσιν ἐφεξῆς τοῖς παρ' ἐκείνου θαύμασιν ἐπεξιέναι, μακρᾶς εἶη συγγραφῆς καὶ λόγου τὴν παροῦσαν σχολὴν ὑπερβαίνοντος, ἐνὸς δὲ ἢ δυοῖν ἔτι τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων ἐπιμνησθεῖς, ἐν τούτοις περιγράψω τὸν λόγον. Πανταχοῦ γὰρ ἤδη διαπεφοιτηκός τοῦ θείου κηρύγματος καὶ πάντων κατὰ τε τὴν πόλιν καὶ τὴν περίοικον πρὸς τὴν εὐσεβῆ τοῦ δόγματος πίστιν μετατεθέντων, βωμῶν τε καὶ ἱερῶν καὶ εἰδώλων ἐν αὐτοῖς ἀνατετραμμένων, καθαρθείσης δὲ ἤδη τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῶν περὶ τὰ εἴδωλα μισμάτων καὶ τῆς μιαρᾶς τῶν θυσιῶν κνίσσης ἀποσβεσθείσης καὶ τοῦ ἐπιβωμίου λύθρου καὶ τῶν ἐκ τῆς ζωοθυσίας μολυσμάτων ἀποκλυσθέντων, πάντων δὲ κατὰ τόπον πάντα εὐκτηρίους ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ κατὰ σπουδὴν ναοὺς ἀνεγειρόντων, θυμὸς καὶ φθόνος εἰσέρχεται τῷ τηνικαῦτα τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωμαίων ἐπιστατοῦντι, ἐφ' οἷς ἡμελεῖτο μὲν αὐτοῦ τὰ πάτρια τῆς ἀπάτης σεβάσματα, ἠύξεῖτο δὲ τῶν Χριστιανῶν τὸ μυστήριον καὶ εἰς πλῆθος ἐπεδίδου πανταχοῦ τῆς οἴκουμένης ἢ Ἐκκλησία, διὰ τῶν ἀεὶ προστιθεμένων τῷ λόγῳ, πρὸς μέγεθος αὔξουσα· καὶ νομίσας δυνατὸν εἶναι τῇ θείᾳ δυνάμει τὴν ἰδίαν ἀντιστῆσαι πικρίαν, καὶ ἐπισχεῖν μὲν τοῦ μυστηρίου τὸ κήρυγμα, καταλῦσαι δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ συστήματα, μεταστῆσαι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ εἴδωλα τοὺς προσκεχωρηκότας τῷ λόγῳ, πέμπει τοίνυν πρὸς τοὺς τῶν ἔθνῶν καθηγουμένους πρόσταγμα, φοβερὰν κατ' αὐτῶν τὴν ἀπειλὴν τῆς τιμωρίας ὀρίζων, εἰ μὴ παντοίοις αἰκισμοῖς τοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντας διαλωβήσονται καὶ προσαγάγοιεν πάλιν αὐτοὺς φόβῳ τε καὶ τῇ τῶν αἰκισμῶν ἀνάγκῃ τῇ πατρῷᾳ τῶν δαιμόνων λατρείᾳ.

Ὡς δὲ περιηγγέλθη τοῖς ἄρχουσι τὸ φοβερὸν τοῦτο καὶ ἄθεον κήρυγμα, πανταχοῦ τῆς ἀρχῆς διαπεφοιτηκότων τῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῆς τυραννικῆς τεταγμένων ὠμότητος καὶ τις ἐπεκράτει τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἔθνους τοιοῦτος, ὡς μηδὲν τῆς ὑπερκειμένης ἐξουσίας πρὸς τὴν πονηρὰν ὀρμὴν δεηθῆναι, οἴκοθεν ἔχων ἐκ φύσεως

πιά ὅτι ἔβλεπε κοντὰ στὸν ἅγιο αὐτὸν ποὺ μιλοῦσε μαζί του. Γιατί κι αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγάλα θαύματα ἐκείνου, ὅτι δὲν ἔκανε τὰ θαύματα τῶν ἰάσεών του μὲ καμιὰ παράξενη πράξη, ἀλλὰ τοῦ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τὴν ἴαση τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν ἢ ἀναπνοὴ τοῦ στόματός του ποὺ τὴν μετέφερε στὸν ἄρρωστο μὲ τὸ ὕφασμα.

Νὰ ἐξιστορήσω ὅλα τὰ θαύματα ποὺ ἔκανε στὴ συνέχεια εἶναι θέμα μακρᾶς συγγραφῆς καὶ λόγου ποὺ ὑπερβαίνει πολὺ τὴν ἐργασία αὐτῆ. Θὰ ἀναφέρω ἓνα ἢ δύο ἀκόμα ποὺ λέγονται γι' αὐτὸν καὶ θὰ περιορίσω τὸ λόγο μου σ' αὐτά. Εἶχε διαδοθεῖ πιά παντοῦ τὸ θεῖο κήρυγμα καὶ ὅλη ἡ πόλη καὶ ἡ ὕπαιθρος εἶχαν μεταστραφεῖ στὴν ὀρθὴ πίστη, οἱ βωμοὶ καὶ οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν εἰδῶλων εἶχαν ἀνατραπεῖ, εἶχε διαλυθεῖ ἡ βρομερὴ κνίσσα τῶν θυσιῶν καὶ εἶχαν ξεπλυθεῖ τὰ αἵματα τῶν βωμῶν καὶ οἱ ἀκαθαρσίες ἀπὸ τίς θυσίες τῶν ζώων. Ὅλοι σὲ κάθε τόπο ὕψωναν μὲ προθυμία ναοὺς προσευχῆς στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε πλημμυρίζει ἀπὸ θυμὸ καὶ φθόνον ὁ ἀρχηγὸς τότε τῆς ρωμαϊκῆς ἐξουσίας, γιατί παραμελοῦνταν ἡ ἀπατηλὴ λατρεία τῶν πατέρων του καὶ προόδευε ἡ πίστη τῶν Χριστιανῶν, πλήθυνε ὀλοένα ἡ Ἐκκλησία σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη κι ἐπεκτεινόταν μ' αὐτοὺς ποὺ προσθέτονταν συνεχῶς μὲ τὸ κήρυγμα. Φαντάστηκε τότε πὼς ἦταν δυνατὸ ν' ἀντισταθεῖ ἡ ἐχθρότητά του στὴ θεία δύναμη, νὰ σταματήσῃ τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως μας, νὰ καταλύσῃ τίς ἐκκλησίες ποὺ εἶχαν ἰδρυθεῖ, καὶ νὰ ἐπαναφέρει στὰ εἰδῶλα ὅποιους εἶχαν προσχωρήσῃ στὸ λόγο μας. Στέλνει λοιπὸν στοὺς διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν διαταγὴ, ὀρίζοντας φοβερὴ ἀπειλὴ τιμωρίας, ἂν δὲν ταλαιπωρήσουν μὲ κάθε τρόπο ὅσους προσκυνοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν τοὺς ἐπαναφέρουν μὲ τὸ φόβο κι ἐξαναγκάζοντάς τους μὲ βασανιστήρια στὴν δαιμονικὴ πίστη τῶν πατέρων τους.

Ἐφτασε λοιπὸν στοὺς ἄρχοντες αὐτὸ τὸ φοβερὸ καὶ ἀντίθετο διάταγμα, μὲ τὸν ἐρχομὸ σ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ κράτους τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ σκληροῦ τυράννου. Στὴν περιοχὴ κυβερνοῦσε κάποιος ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη τῆς ἀνώτερης ἐξουσίας γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὸ κακὸ ἔχοντας ἀπὸ μόνος του τὴν ὠμότητα καὶ τὴ σκληρότητα ἀπὸ τὴ φύση του καὶ ὄντας ἐχθρικός σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν προσέλθει στὴν πίστη. Δημοσιεύεται ἀπὸ αὐτὸν τὸ φοβερὸ δημόσιο

τὴν ὠμότητά τε καὶ πικρότητα καὶ τὴν πρὸς τοὺς πεπιστευκότας τῷ λόγῳ δυσμένειαν, καὶ γίνεται παρ' αὐτοῦ φοβερόν ἐν δημοσίοις διατάγμασι, τὸ δεῖν ἐξόμνυσθαι τὴν πίστιν, ἢ τιμωρίαις παντοδαπαῖς καὶ θανάτοις κολάζεσθαι. Καὶ οὐδὲν ἦν ἕτερον τῆνικαῦτα δημόσιόν 5 τε καὶ ἴδιον παρὰ τῶν τὰ κοινὰ διὰ χειρὸς ἐχόντων γινόμενόν τε καὶ σπουδαζόμενον, πλὴν τοῦ πολιορκεῖν τε καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἀντεχομένους τῆς πίστεως.

Ἦν δὲ οὐκ ἐν ταῖς τῶν λεγομένων ἀπειλαῖς μόνον τὰ φόβητρα, ἀλλὰ μετὰ τούτων ἡ ποικίλη τῶν κολαστηρίων κατασκευὴ πᾶσαν ἐπῆγε κατάπληξιν, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐμποιοῦσα τοῖς ἀνθρώποις 10 τὸν φόβον. Ξίφη τε καὶ πῦρ καὶ θηρία καὶ βόθροι καὶ τὰ στρεβλωτικὰ τῶν μελῶν ὄργανα, καὶ σιδηραῖ κατὰ πυρὸς καθέδραι, καὶ ξύλα ὄρθια, οἷς ἐντεινόμενα τῶν ἐνισταμένων τὰ σώματα ταῖς τῶν φοβερῶν ὀνύχων προσβολαῖς κατεξαίνετο, καὶ ἄλλα μυρία πρὸς τὰς πολυειδεῖς βασάνους τῶν σωμάτων ἐξευρημένα παρ' αὐτοῖς ἐπενοεῖτο, 15 καὶ σπουδῇ τοῖς τῶν ἐξουσιῶν τούτων ἐπειλημμένοις ἦν μία, τὸ μηδένα τοῦ ἑτέρου ἐν ὑπερβολῇ πικρίας ἐπιδειχθῆναι πρῶτον. Καὶ οἱ μὲν εἰσήγγελλον, οἱ δὲ ἐπεδείκνυον, οἱ δὲ ἠρεύνων τοὺς κεκρυμμένους. Ἄλλοι τοῖς φεύγουσιν ἐπετίθεντο, ἄλλοι δὲ πρὸς τὰς κτήσεις τῶν πιστῶν ὀρῶντες, ὡς ἂν ἐγκρατεῖς γένοιτο τῶν πρα- 20 γμάτων, ἐπὶ τῷ προσχήματι τῆς εὐσεβείας ἤλαυνον τοὺς ἀντεχομένους τῆς πίστεως. Σύγχυσις δὲ ἦν πᾶσα κατὰ τὸ ἔθνος καὶ ἀμηχνία πολλή, πάντων ἀλλήλοις δι' ὑποψίας ὄντων, οὐ πατράσι τῆς παρὰ τῶν τέκνων εὐνοίας ἐν τοῖς φοβεροῖς παραμενούσης, οὐ παισὶ τὸ πιστὸν τῆς πατρικῆς κηδεμονίας ἐγγυωμένης τῆς φύσεως. Ἐμερίζετο 25 δὲ κατ' ἀλλήλων τὰ γένη πρὸς τὰς θρησκευτικὰς σχιζόμενα. Καὶ παῖς ἐλληνίζων πιστῶν γονέων προδότης ἐγίνετο, καὶ κατὰ παιδὸς πεπιστευκότος ἐν ἀπιστίᾳ μένων ὁ πατὴρ κατήγορος ἦν. Καὶ ἀδελφὸς ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐπολέμει τῇ φύσει, ὄσιον κρίνων τὸν ὁμογενῆ τιμωρήσασθαι, εἰ τῆς εὐσεβείας ἀντέχοιτο.

30 Ἐντεῦθεν πλήρεις μὲν ἦσαν αἱ ἐρημίαι τῶν ἐλαυνομένων, κεναὶ δὲ τῶν οἰκητόρων αἱ οἰκίαι, πολλὰ δὲ τῶν δημοσίων οἰκημάτων ταῖς τῶν καθειργνημένων ἀπετέτακτο χρεῖαις. Οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ δεσμωτήρια χωρεῖν ἐν ἑαυτοῖς τῶν διὰ τὴν πίστιν τιμωρουμένων τὸ πλῆθος. Ἄγοραί τε πᾶσαι καὶ σύλλογοι, κοινοὶ τε καὶ ἰδιάζοντες, 35 ἀντὶ τῆς συνήθους φαιδρότητος, τὰς τοιαύτας μετελάμβανον συμφο-

διάταγμα ὅτι πρέπει νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστη τους ἢ νὰ ὑποστοῦν κάθε εἶδος τιμωρίας καὶ θανάτου. Καὶ ὅσοι τότε διαχειρίζονταν τὰ κοινὰ δὲν ἔκαναν καὶ δὲν ἐπεδίωκαν τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ φυλακίζουν καὶ νὰ βασανίζουν ἐκείνους ποὺ ἔμειναν σταθεροὶ στὴν πίστη τους.

Οἱ φοβέρες καὶ οἱ ἀπειλὲς δὲν περιορίζονταν μόνο στὰ λόγια, ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὲς τὰ ποικίλα ὄργανα βασανισμοῦ προκαλοῦσαν μεγάλο τρόμο, φοβίζοντας τοὺς ἀνθρώπους προτοῦ τὰ δοκιμάσουν. Ξίφη, φωτιά, θηρία, λάκκοι καὶ ὄργανα γιὰ στρεβλώσεις τῶν μελῶν, σιδερένια καθίσματα πάνω στὴ φωτιά καὶ ξύλα ὄρθια, ὅπου τέντωναν τὰ σώματα ὅσων ἀντιστέκονταν καὶ τὰ ξέσχιζαν μὲ φοβερὰ σιδερένια νύχια, καὶ μύρια ἄλλα μέσα ἐπινοοῦσαν ποὺ εἶχαν βρεῖ γιὰ κάθε εἶδος βασανισμοῦ τῶν σωμάτων. Γιὰ ἓνα μονάχα ἐνδιαφέρονταν ὅποιοι εἶχαν λάβει αὐτὴ τὴν ἐξουσία, νὰ μὴ φανεῖ κανένας τους ἠπιότερος ἀπὸ τὸν ἄλλο στὴν ὑπερβολὴ τῆς κακίας. Ἄλλοι κατήγγελλαν, ἄλλοι φανέρωναν, ἄλλοι ἐρευνοῦσαν γιὰ κρυμμένους, ἄλλοι κυνηγοῦσαν ὅσους ἔφευγαν· ἄλλοι ἐποφθαλμιώντας τὰ κτήματα τῶν πιστῶν, πῶς νὰ τὰ ἰδιοποιηθοῦν, καταδίωκαν μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐσέβειας ὅσους κρατοῦσαν τὴν πίστη τους. Ἐπικρατοῦσε μεγάλη σύγχυση σ' ὅλη τὴν περιοχὴ καὶ πολλὴ ἀμηχανία· ὅλοι ὑποψιάζονταν ὅλους· δὲν ἔβρισκε θέση μέσα σ' αὐτὰ τὰ φοβερὰ ἢ ἀγάπη τῶν παιδιῶν πρὸς τοὺς γονεῖς οὔτε ἡ φύση ἐγγυόταν τὴ σταθερότητα τῆς πατρικῆς κηδεμονίας. Οἱ οἰκογένειες χωρίζονταν ἀνάλογα μὲ τὶς θρησκευεῖες καὶ διασπῶνταν. Ὁ γιὸς ποὺ ἀκολουθοῦσε τὴν ἐθνικὴ θρησκεία γινόταν προδότης πιστῶν γονέων καὶ ὁ πατέρας ποὺ ἔμενε στὴν ἀπιστία του γινόταν κατήγορος τοῦ παιδιοῦ του ποὺ εἶχε πιστέψει. Καὶ ὁ ἀδελφὸς γιὰ τὴν ἴδια αἰτία πολεμοῦσε κατὰ τῆς φύσης, θεωρώντας ἱερὸ καθῆκον νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν ἀδελφὸ του, ἂν ἔμενε πιστὸς στὸ Χριστιανισμό.

Ἔτσι γέμισαν οἱ ἐρημιὲς ἀπὸ καταδιωκόμενους καὶ τὰ σπίτια ἔμεναν ἄδεια ἀπὸ τοὺς ἐνοίκους τους. Πολλὰ ἀπὸ τὰ δημόσια κτήρια εἶχαν ὀριστεῖ γιὰ τὶς ἀνάγκες ὅσων φυλακίζονταν. Οἱ φυλακὲς δὲ χωροῦσαν τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ τιμωροῦνταν γιὰ τὴν πίστη. Οἱ ἀγορὲς ὅλες καὶ οἱ συναθροίσεις, δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς ἀντὶ τῆ συνηθισμένη φαιδρότητα τους μοιράζονταν τὶς συμφο-

ράς, τῶν μὲν ἐφελκομένων, τῶν δὲ ἀπαγομένων, ἄλλων ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἢ γελώντων ἢ δακρυόντων· οὐ νηπίων ἦν ἔλεος, οὐ τιμὴ πολιᾶς, οὐκ ἀρετῆς αἰδῶς εἰσῆει τοῖς δυσμενέσιν, ἀλλ', ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, πᾶσα ἡλικία τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως ἐκδοτος ἦν. Οὐδὲ 5 ταῖς γυναιξὶν ἐδίδου ἢ φυσικὴ τοῦ γένους ἀσθένεια, τῶν τοιούτων ἀναγκῶν ἐκτὸς μένειν, ἀλλ' εἷς ἦν κατὰ πάντων ὁ τῆς ὠμότητος νόμος, ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῆς τιμωρίας τῶν γινομένων ὑπάγων τὸν τῶν εἰδώλων ἀλλοτριούμενον, μὴ διακρίνων τὴν φύσιν.

Τότε οὖν ἰδὼν ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν 10 ἀσθένειαν, ὡς οὐ δυναμένων τῶν πολλῶν μέχρι τοῦ θανάτου τῆς εὐσεβείας προαγωνίσασθαι, σύμβουλος γίνεται τῇ Ἐκκλησίᾳ μικρὸν ὑποχωρῆσαι τῇ φοβερᾷ προσβολῇ, κρεῖττον εἶναι ἡγούμενος διὰ φυγῆς τὰς ψυχὰς αὐτῶν περισώσασθαι, ἢ, ἐστῶτας ἐπὶ τῆς τῶν ἀγώνων παρατάξεως, λιποτάκτους γενέσθαι τῆς πίστεως· καὶ ὡς 15 ἂν μάλιστα πεισθεῖεν οἱ ἄνθρωποι, μηδένα κίνδυνον φέρειν τῇ ψυχῇ, τὸ τὴν πίστιν διὰ φυγῆς περισώσασθαι, τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι, σύμβουλος τῆς ἀναχωρήσεως γίνεται, αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων ἀναχωρήσας τῇ τοῦ κινδύνου φορᾷ· ἅμα δὲ καὶ τοῦτο τοῖς κρατοῦσι διὰ σπουδῆς μάλιστα ἦν, τὸ δι' ἐκείνου καθάπερ στρατηγοῦ χειρω- 20 θέντος, πᾶσαν διαλῦσαι τῆς πίστεως τὴν παράταξιν, καὶ τούτου χάριν ἐκεῖνον ὑπὸ χεῖρα ποιήσασθαι τοῖς ἐχθροῖς διεσπούδαστο.

Ὁ δὲ ἦν ἔρημόν τινα καταλαβὼν λοφίαν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐκ νεωκόρου κατ' ἀρχὰς προσαχθέντα τῇ πίστει, ἤδη τῇ χάριτι τῆς διακονίας ὑπηρετούμενον. Τῶν δὲ διωκόντων κατ' ἴχνος ἐπομένων 25 ἐν πλήθει πολλῶ, μηνύσαντος αὐτοῖς τὸν τόπον τινὸς ἐν ᾧ κατεκρύπτετο, οἱ μὲν ἐν κύκλῳ τὴν ὑπώρειαν τῆς λοφίᾶς διαλαβόντες ἐφύλαττον, ὅπως ἂν μηδαμόθεν αὐτῷ γένοιτο διαφυγεῖν, εἴπερ εἰς τοῦτο τραπεΐη, οἱ δὲ προσβάντες τῷ ὄρει, κατὰ πᾶν μέρος διερευνώμενοι, ἤδη καταφανεῖς ἐγίνοντο τῷ μεγάλῳ, κατ' εὐθεΐαν πρὸς αὐτὸν ἀνα- 30 τρέχοντες. Ἐκεῖνος δὲ διακελευσάμενος τῷ μετ' αὐτοῦ, στερεᾷ τε καὶ ἀδιστάκτῳ τῇ πεποιθήσει στήναι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καταπιστεῦσαι τὴν σωτηρίαν αὐτῷ, τὰς χεῖρας εἰς προσευχὴν ἀνατείναντα καὶ μηδὲ εἰ πλησίον γένοιντο οἱ διώκοντες ἐκκρουσθῆναι τῷ φόβῳ τὴν πίστιν, ὑπόδειγμα δὲ τῆς παραγγελίας ἑαυτὸν ἐποίει τῷ δια-

ρὲς αὐτές, καθὼς οἱ μισοὶ καταδίωκαν καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ καταδιώκονταν, κι ἄλλοι γιὰ ὅσα γίνονταν γελοῦσαν ἢ ἐκλαιγαν. Δὲν ὑπῆρχε ἔλεος γιὰ τὰ νήπια, τιμὴ γιὰ τοὺς γέροντες, σεβασμὸς τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Ἀλλὰ ὅπως σὲ ἄλωση πόλης, κάθε ἡλικία ἦταν στὴ διάθεση τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Οὐτε τις γυναῖκες δὲν ἐξαιροῦσε ἡ φυσικὴ ἀσθένεια τοῦ φύλου τους ἀπὸ τις ἀνάγκες αὐτές. Ἀλλὰ μόνο ὁ νόμος τῆς σκληρότητας ἴσχυε γιὰ ὄλους, ὑποβάλλοντας στὸ ἴδιο μέτρο τῆς τιμωρίας ὅποιον ἀποδοκίμαζε τὰ εἶδωλα, χωρὶς νὰ διακρίνει φύλο.

Παρατηρώντας τότε ἐκεῖνος ὁ μεγάλος τὴν ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὅτι δὲν μποροῦσαν οἱ πολλοὶ νὰ ὑπερασπιστοῦν τὴν πίστη μέχρι θανάτου, συμβουλεύει τὴν ἐκκλησία νὰ ὑποχωρήσει λίγο στὴ φοβερὴ ἔφοδο, κρίνοντας προτιμότερο νὰ σώσουν μὲ τὴ φυγὴ τις ψυχές τους παρά νὰ σταθοῦν στὶς γραμμές τοῦ ἀγῶνα καὶ νὰ γίνουν λιποτάκτες τῆς πίστεως. Καὶ γιὰ νὰ πειστοῦν ὅσο γινόταν οἱ ἄνθρωποι ὅτι δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνο ἢ ψυχὴ διατηρώντας τὴν πίστη της μὲ τὴ φυγὴ, γίνεται σύμβουλος τῆς ἀναχώρησης μὲ τὸ ἴδιο του τὸ παράδειγμα: ἀναχωρεῖ ὁ ἴδιος πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μπροστὰ στὸ σφοδρὸ κίνδυνο. Γιατί καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιδίωκαν μὲ ὄλη τους τὴ δύναμη οἱ στρατιῶτες, κάνοντας ὑποχείριό τους ἐκεῖνον, ὅπως ἓναν στρατηγὸ, νὰ διαλύσουν ὄλη τὴν παράταξη τῆς πίστεως, καὶ γι' αὐτὸ προσπάθησαν οἱ ἐχθροὶ νὰ τὸν συλλάβουν.

Αὐτὸς ἀποσύρθηκε σ' ἓνα ἔρημο λοφάκι κι εἶχε μαζί του τὸ νεωκόρο ποὺ εἶχε γίνει χριστιανὸς τότε στὴν ἀρχὴ καὶ τώρα ὑπηρετοῦσε ὡς διάκονος. Οἱ διῶκτες του πλῆθος πολὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν καταπόδας, γιὰτι κάποιος τοὺς εἶχε ἀποκαλύψει τὸ μέρος ποὺ κρυβόταν. Ἄλλοι περικύκλωσαν τις ὑπώρειες τοῦ λόφου καὶ φύλαγαν, ὥστε νὰ μὴν μπορέσει ἂν τὸ ἐπιχειροῦσε νὰ διαφύγει ἀπὸ πουθενά, κι ἄλλοι ἀνέβηκαν στὸ βουναλάκι, ἐρευνώντας σὲ κάθε σημεῖο, καὶ ἤδη ὁ μεγάλος ἅγιος τοὺς ἐβλεπε ὀλοφάνερα ὅτι ἔτρεχαν ἔτσι κατ' ἐπάνω του. Ἐκεῖνος πρότρεψε τὸ σύντροφό του νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸ Θεὸ μὲ σταθερὴ καὶ ἀταλάντευτη πίστη καὶ νὰ ἐμπιστευθεῖ σ' αὐτὸν τὴ σωτηρία του, ὑψώνοντας τὰ χέρια του σὲ προσευχὴ καὶ νὰ μὴν ἀρνηθεῖ τὴν πίστη του ἀπὸ φόβο ἀκόμα κι ἂν ἔρθουν μπροστὰ του οἱ διῶκτες του. Ὑπόδειγμα τῆς σύ-

κόνω, βλέπων τε πρὸς οὐρανὸν ἀμετατρέπτω ὄμματι καὶ τεταμέναις ταῖς χερσὶν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι. Καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν, οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀναδραμόντες, πανταχῆ τὸν τόπον περισκεψάμενοι καὶ πᾶσαν ἔνστασιν θάμνου καὶ πᾶσαν πέτρας προσβολὴν καὶ πᾶσαν ἐκ 5 χαράδρας κοιλότητα μετὰ πάσης ἀκριβείας διερευνησάμενοι, πάλιν τὴν ὑπώρειαν καταλαμβάνουσιν, ὡς φόβῳ τῶν διερευνησάντων εἰς φυγὴν τραπέντων τοῖς κάτω περιστοιχισμένοις ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι.

Ὡς οὖν οὔτε παρὰ τούτων εὐρέθη καὶ παρ' ἐκείνοις οὐκ ἦν, ὁ δὲ τὸν τόπον τῆς τοῦ μεγάλου διαγωγῆς κατασκευάμενος σημείοις 10 ὑπέγραφεν, ἐν ᾧ διαβεβαιουῦντο οἱ ζητοῦντες μηδένα ἑωρακέναι, πλὴν εἰ μὴ δύο δένδρα μόνον μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότα. Ἀνακεχωρηκότων δὲ τῶν ζητούντων, ὑπολειφθεὶς ὁ μηνυτῆς καὶ καταλαβὼν ἐν προσευχῇ αὐτόν τε τὸν μέγαν καὶ τὸν σὺν αὐτῷ καὶ γνοὺς τὴν θεῖαν φρουράν, δι' ἧς ἐκεῖνοι δένδρα τοῖς διώκουσιν ἐνομίσθη- 15 σαν, προσπίπτει τε αὐτῷ καὶ πιστεύει τῷ λόγῳ. Καὶ ὁ πρὸ βραχείος διώκτης, εἷς τῶν φευγόντων ἐγένετο. Μενόντων τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον χρόνον πολλὸν (ἐπεκράτει γὰρ ὁ κατὰ τῆς πίστεως πόλεμος, χαλεπῶς τοῦ καθηγουμένου κατὰ τῶν προστιθεμένων τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυσοῦντος), καὶ πάντων πρὸς φυγὴν τετραμμένων, ἐπει- 20 δὴ τὸ κατὰ τὸν μέγαν αὐτοῖς ἀπ' ἐλπίδος ἦν, ὡς οὐκ ἂν ὑπὸ χεῖρά ποτε γενόμενον τοῖς διώκουσι, τότε κατὰ τῶν ὑπολοίπων τὴν λυσοῦσα μανίαν ἑαυτῶν τρέψαντες, πανταχῆ κατὰ τὸ ἔθνος διηρευνῶντο πάντας ὁμοίως ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ὅσοις τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τὸ σεβάσμιον ἦν, καὶ εἶλκον ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ τὰ δε- 25 σμωτήρια κατεπλήρουν, ἀντ' ἄλλης τινὸς ἀδικίας ἔγκλημα ποιούμενοι κατ' αὐτῶν τὴν εὐσέβειαν, ὡς μηδενὶ τότε τῶν κοινῶν προσασχολεῖσθαι τὰ δικαστήρια, ἢ τοῦτο μόνον διὰ σπουδῆς τοῖς κρατοῦσιν εἶναι, τὸ πάντας αἰκισμοὺς καὶ παντοίας στρεβλώσεις δι' ἐπινοίας ἐπάγειν κατὰ τῶν ἀντεχομένων τῆς πίστεως.

30 Ἐνθα δὴ καὶ μᾶλλον πᾶσι κατάδηλον γίνεται, τὸ μηδὲν ἀθεεῖ τὸν μέγαν ἐκεῖνον βουλευέσθαι. Φυλάξας γὰρ ἑαυτὸν διὰ τῆς φυγῆς τῷ λαῷ, κοινὴν συμμαχίαν τοῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνιζομένοις ἅπασιν ἦν. Καθάπερ γὰρ περὶ τοῦ Μώϋσέως ἀκούομεν, ὅτι πόρρωθεν

στασής του ἔκανε τὸν ἑαυτό του στὸ διάκονο, ἀτενίζοντας στὸν οὐρανὸ μὲ ἀκίνητο βλέμμα, ὀρθίος μὲ ὑψωμένα τὰ χέρια. Αὐτοὶ λοιπὸν ἔτσι προετοιμάζονταν. Οἱ ἄλλοι ὁμως ποὺ εἶχαν ἐξορμήσει ἐναντίον τους, ἀφοῦ ἔψαξαν σ' ὄλο τὸν τόπο καὶ ἐρεύνησαν μὲ κάθε προσοχὴ κάθε θάμνο καὶ κάθε πέτρα ποὺ προεξεῖχε καὶ κάθε χαράδρα καὶ κάθε βαθούλωμα, κατεβαίνουν πάλι στὶς ὑπώρειες, μήπως ἀπὸ τὸ φόβο αὐτῶν ποὺ ἔψαχναν τραποῦν σὲ φυγὴ καὶ πέσουν στὰ χέρια ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶχαν περικυκλώσει στὰ χαμηλά. Ὅπως ὁμως δὲν τοὺς βρῆκαν αὐτοί, ἔτσι δὲν ἔπесαν καὶ στὰ χέρια ἐκείνων. Αὐτὸς ποὺ εἶχε κατασκοπεύσει τὸ μέρος ὅπου κρυβόταν ὁ μέγας τὸν προσδιόριζε μὲ σημεῖα· ἐκεῖ ὁμως βεβαίωσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἔψαξαν ὅτι δὲν εἶδαν κανένα, παρὰ δύο δέντρα μόνο σὲ μικρὴ ἀπόσταση τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ὅταν ἔφυγαν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ζητοῦσαν, ἔμεινε πίσω αὐτὸς ποὺ τὸν κατήγγειλε. Βρίσκοντάς τους τότε νὰ προσεύχονται καὶ ὁ μέγας καὶ ὁ σύντροφός του καὶ κατανοώντας τὴ θεία φρούρηση ποὺ ἔκανε νὰ τοὺς νομίσουν οἱ διῶκτες τους ὡς δέντρα, πέφτει στὰ πόδια του καὶ πιστεύει στὸ κήρυγμά του. Κι αὐτὸς ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο ἦταν διώκτης, ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς διωκόμενους. Ἐμείναν στὴν ἔρημο πολὺ διάστημα καὶ ὅλοι εἶχαν τραπεῖ στὴ φυγὴ (γιατὶ ὁ πόλεμος κατὰ τῆς πίστεως συνεχιζόταν, ἀφοῦ εἶχε πιάσει φοβερὴ λύσσα τὸν ἀρχηγὸ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ προσχωροῦσαν στὸ κήρυγμα τῆς εὐσέβειας). Ἐπειδὴ εἶχαν ἀπελπιστεῖ σχετικὰ μὲ τὸν μέγας, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τὸν ἐπιαναν οἱ διῶκτες του, ἔστρεψαν τὴ λύσσα τους κατὰ τῶν ὑπολοίπων, ἐρευνοῦσαν σὲ κάθε μέρος τῆς χώρας γιὰ ὄλους, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά, ὅσοι σέβονταν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Τοὺς ἔσερναν στὴν πόλη καὶ γέμιζαν τὶς φυλακὲς κι ἀντὶ γιὰ ἄλλο ἀδίκημα, θεωροῦσαν ὡς ἔγκλημά τους τὴν εὐσέβεια. Τότε τὰ δικαστήρια δὲν ἀσχολοῦνταν μὲ τίποτε ἄλλο· οἱ κρατοῦντες ἓνα μόνο ἐπιδίωκαν, νὰ σκεφτοῦν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν ὅλες τὶς τιμωρίες καὶ ὅλα τὰ βασανιστήρια ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἔμεναν σταθεροὶ στὴν πίστη.

Τότε ἀκριβῶς γίνεται φανερὸ σ' ὄλους ὅτι δὲν σκεφτόταν τίποτε χωρὶς θεῖα ἔμπνευση ὁ μέγας ἐκεῖνος ἅγιος. Ἀφοῦ μὲ τὴ φυγὴ του ἐξασφάλισε τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ, ἦταν κοινὸς σύμμαχος ὄλων ὅσοι ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν πίστη. Ὅπως ἀκοῦ-

ἀφεστηκῶς τῆς τῶν Ἀμαληκιτῶν παρατάξεως, διὰ προσευχῆς ἐνε-
 τίθει τοῖς ὁμοφύλοις κατὰ τῶν ὑπεναντίων τὴν δύναμιν, κατὰ τὸν
 αὐτὸν τρόπον κάκεινος, οἷον ἐφορῶν τῷ ὀφθαλμῷ τῆς ψυχῆς τὰ γι-
 νόμενα, τὴν θείαν ἀπεκαλεῖτο συμμαχίαν ὑπὲρ τῶν ἐναθλούντων τῇ
 5 ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. Καί ποτε μετὰ τῶν συνόντων κατὰ τὸ σύνη-
 θες τῷ Θεῷ προσευχόμενος, ἀθρόως ἀγῶνός τε καὶ θορύβου κατα-
 πλησθεὶς, ἐνδηλος ἦν ἐν τοῖς παροῦσιν οἷον ξενιζόμενος, καὶ ἐναγω-
 νιῶν τῷ θεάματι καὶ τὴν ἀκοὴν ἐπέχων, καθάπερ ἤχου τινὸς πρὸς
 αὐτὸν διαβαίνοντος. Καὶ διαγενομένου διαστήματος οὐκ ὀλίγου, μεί-
 10 νας πάντα τὸν ἐν τῷ μέσῳ χρόνον ἀκλινήσας καὶ ἀκίνητος, εἶθ' ὥσπερ
 τοῦ προκειμένου θεάματος εἰς ἀγαθὸν καταλήξαντος, πάλιν ἐπανῆλ-
 θέ τε πρὸς τὸ σύνηθες καὶ ἀνευφήμησε τὸν Θεὸν ἐν λαμπροτάτῃ
 φωνῇ, τὸν ἐπινίκιον τε καὶ εὐχαριστήριον ὕμνον ἐπιφθεγξάμενος, ὃν
 πολλαχῇ τῆς ψαλμωδίας τοῦ Δαβὶδ ἀκούομεν λέγοντος, τὸ «εὐλογη-
 15 τὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν».

Τῶν δὲ περὶ αὐτὸν θαυμαστικῶς διατεθέντων καὶ μαθεῖν
 ἀξιούντων, ὃ τί ποτε εἶη τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ γενόμενον θέαμα, εἴ-
 πεῖν λέγεται, μέγα πτώμα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐωρακέσθαι, κατα-
 παλαισθέντος τοῦ διαβόλου ὑπὸ νεανίου τινὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας
 20 ἀγῶσι. Τῶν δὲ ἀγνοούντων ἔτι τὸ εἰρημένον, σαφέστερον αὐτοῖς δι-
 ηγεῖται, ὅτι συμμαχία κρεῖττονι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην νεανίας τις
 τῶν εὐπατριδῶν τοῖς ἰδρῶσι τῆς πίστεως ἐνηγωνίσαστο, προσαχθεὶς
 ὑπὸ τῶν δημίῶν τῷ ἄρχοντι. Προσέθηκε δὲ καὶ τὸ ὄνομα, Τρωά-
 διον αὐτὸν ὀνομάσας, καὶ ὅτι μετὰ πολλὰς βασάνους, αἷς γενναίως
 25 ἐνεκαρτέρησε, τὸν διὰ τῆς μαρτυρίας ἀνεδήσαστο στέφανον. Ἐκπλα-
 γεῖς δὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν ὁ διάκονος καὶ οὔτε ἀπιστεῖν τινὶ τῶν λεγο-
 μένων τολμῶν καὶ ἅμα κρεῖττον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι νο-
 μίσας, τὸ πόρρωθεν ὄντα τῆς πόλεως, μηδενὸς ἀνθρώπου τὰ κατ'
 αὐτὸν διαγγείλαντος, ὡς ἐφεστῶτα τοῖς πράγμασι λέγειν πρὸς τοὺς
 30 συνόντας περὶ τῶν ἐκεῖ γενομένων, ἰκέτης γίνεται τοῦ διδασκάλου
 ὀφθαλμοῖς ἐπιτραπῆναι καὶ γινῶναι τὰ πεπραγμένα, καὶ μὴ κωλυθῆ-
 ναι παρ' αὐτοῦ γενέσθαι μέχρι τῶν τόπων αὐτῶν, ἐν οἷς τὸ θαῦμα
 ἐγένετο. Τοῦ δὲ φοβερὸν εἶναι λέγοντος, τὸ ἐν μέσῳ τῶν φονευτῶν
 γενέσθαι καὶ πολλάκις ἐξ ἐπηρείας τοῦ ἀντικειμένου τι τῶν ἀβουλή-
 35 των παθεῖν, ἐπιθαρσεῖν ἔλεγεν ὁ διάκονος τῇ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ συμ-
 μαχίᾳ, φθεγξάμενος ταύτην πρὸς αὐτὸν τὴν φωνήν.

με γὰ τὸ Μωυσῆ ὅτι, ἂν καὶ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τῆ παράταξη τῶν Ἀμαληκιτῶν, ἔβαζε μὲ τὴν προσευχὴ του δύναμη στὴν ψυχὴ τῶν ὁμοφύλων του κατὰ τῶν ἐχθρῶν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι αὐτός, σὰ νὰ ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του ὅσα γίνονταν, καλοῦσε τὴ θεία συμμαχία γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ ἀθλοῦσαν ὁμολογώντας τὴν πίστη τους. Καὶ κάποτε, ἐνῶ προσευχόταν μαζί μὲ τοὺς δικούς του, ὅπως συνήθιζε, κυριεύτηκε ξαφνικὰ ἀπὸ ἀγωνία καὶ θόρυβο καὶ φάνηκε στοὺς παρόντες σὰ νὰ παραξενευόταν καὶ ἀγωνιοῦσε γι' αὐτὸ τὸ θέαμα καὶ ἔστησε τὴν ἀκοή του σὰ νὰ ἔφτανε σ' αὐτὸν κάποιος ἦχος. Πέρασε ἔτσι ἀρκετὴ ὥρα, μένοντας ὅλο τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα ὀρθιος καὶ ἀκίνητος. Ἐπειτα, σὰ νὰ ἔλαβε αἴσιο τέλος τὸ θέαμα αὐτό, ἐπανῆλθε στὴ συνηθισμένη του κατάσταση καὶ δόξασε τὸ Θεὸ μὲ μεγαλόπρεπη φωνή, ψάλλοντας τὸν ἐπινίκιο καὶ εὐχαριστήριο ὕμνο, αὐτὰ ποὺ ἀκοῦμε σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν ψαλμῶν νὰ ψάλλει ὁ Δαβίδ· «ὡς εἶναι δοξασμένος ὁ Θεός, ποὺ δὲ μᾶς παρέδωσε νὰ γίνουμε κυνήγι καὶ θήραμα στὰ δόντια τους»⁸.

Οἱ γύρω του ἐνίωσαν θαυμασμὸ καὶ ζητώντας νὰ μάθουν τί εἶχε δεῖ μὲ τὰ μάτια του, λέγεται πὼς εἶπε, ὅτι εἶδε μεγάλη πτώση ἐκείνη τὴν ὥρα, ὅτι ἓνας νεκρὸς κατανίκησε τὸ διάβολο στὸν ἀγῶνα γιὰ χάρη τῆς πίστες. Κι ἐπειδὴ δὲν καταλάβαιναν ἀκόμα τὸ λόγο, τοὺς τὸν ἐξέθεσε σαφέστερα· ὅτι μὲ τὴν ἀνώτερη συμμαχία τὴν ὥρα ἐκείνη ἓνας νεαρὸς εὐπατρίδης ἀγωνίστηκε τὸν ἀγῶνα τῆς πίστες ὀδηγημένος ἀπὸ τοὺς δημίους στὸν ἄρχοντα. Πρόσθεσε καὶ τὸ ὄνομά του, ὅτι λεγόταν Τρωάδιος. Καὶ ὅτι μετὰ πολλὰ βασανιστήρια, ποὺ ἀντιμετώπισε μὲ γενναιότητα καὶ καρτερία, στεφανώθηκε μὲ τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου. Ὁ διάκονος ἐνίωσε ἐκπληξὴ μὲ αὐτὸ ποὺ ἄκουσε. Δὲν τολμοῦσε ὅμως ν' ἀπιστήσῃ στὰ λεγόμενα καὶ νομίζοντας πὼς εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἐνῶ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἐνῶ κανένας δὲν τοῦ εἶχε φέρει μήνυμα, νὰ μιλάει στοὺς γύρω του γιὰ ὅ,τι γινόταν ἐκεῖ σὰ νὰ παρευρισκόταν στὰ πράγματα, παρακαλεῖ τὸ δάσκαλο νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ δεῖ μὲ τὰ μάτια του τί εἶχε συμβεῖ καὶ νὰ μὴν τὸν ἐμποδίσει νὰ πάει στὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἐκεῖνος τοῦ ἔλεγε πὼς εἶναι φοβερὸ νὰ βρεθεῖ στὴ μέση τῶν δημίων καὶ ἐνδεχομένως ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ ἀντιπάλου νὰ πάθει κάτι ποὺ δὲν ἠθελε. Ὁ διάκονος ἔλεγε ὅτι στηρίζει τὸ θάρρος του στὴ βοήθεια τῶν προσευχῶν του, λέγοντας σ' αὐτὸν τὰ παρακάτω λόγια.

Σύ με παράθου τῷ Θεῷ καὶ οὐδεὶς μοι φόβος καὶ τῶν πολεμίων καθάψεται.

Τοῦ δὲ καθάπερ συνέμπορον αὐτῷ τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν διὰ τῆς εὐχῆς συνεκπέμψαντος, πεπορθῶς τὴν ὁδὸν διήει, πρὸς οὐδένα 5 τῶν ἀπαντῶντων ἐπιστρεφόμενος. Ἐσπέριος δὲ τῆς πόλεως ἐντὸς γεγινὼς καὶ κοπώδης ἐκ τῆς ὁδοιπορίας γενόμενος, λουτρῷ θεραπεῦσαι τὸν κόπον ἀναγκαῖον ᾤθη. Ἐπεκράτει δὲ κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον δαίμων τις ἀνθρωποκτόνος ἐπιχωριάζων τῷ λουτρῷ, οὗ ἢ φθοροποιὸς δύναμις ἐνεργὸς μετὰ σκότος κατὰ τῶν προσεγγιζόντων 10 ἐγίνετο καὶ τούτου χάριν ἄβατον τὸ λουτρὸν ἦν ἐκεῖνο μετὰ τὰς ἡλίου δυσμὰς καὶ ἀνενέργητον, ᾧ παραστὰς ἡζίου τὸν ἐπιτεταγμένον ἀνοῖξαι τὴν θύραν, δοῦναί τε τὴν εἴσοδον αὐτῷ καὶ μὴ φθονῆσαι τῆς ἐκ τοῦ λουτροῦ θεραπείας. Τοῦ δὲ μαρτυρουμένου μηδένα τῶν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην κατατολμώντων τοῦ ὕδατος ἰδίους ὑποστρέψαι 15 ποσίν, ἀλλὰ πάντων μετὰ τὴν ἐσπέραν κατακρατεῖν τὸ δαιμόνιον καὶ πολλοὺς ὑπ' ἀγνοίας ἤδη παθεῖν τὰ ἀνήκεστα, οὓς ἀντὶ τῆς ἐλπίσθεισης ἀνέσεως θρήνοι καὶ οἰμωγαὶ διεδέξαντο· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διεξιόντος, οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνος ὑφίει τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλ' ἐνέκειτο παντὶ τρόπῳ καταναγκάζων αὐτὸν εἰς τὰ ἐντὸς παραδέξα- 20 σθαι. Ὁ δὲ τὸ μὴ συγκινδυνεῦσαι τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ ξένου, κέρδος ποιούμενος, τὴν κλεῖν ἐπ' αὐτῷ ποιησάμενος, πόρρω τοῦ λουτροῦ ἀπαλλάσσεται.

Ἐπειδὴ δὲ γυμνωθεὶς ἐντὸς ἦν, πολύτροποί τινες φόβων καὶ καταπλήξεων ἀφορμαὶ παρὰ τοῦ δαιμονίου συνεσκευάζοντο, φά- 25 σματα παντοδαπὰ πυρὶ καὶ καπνῷ μεμιγμένην τὴν φύσιν ἐπιδεικνύμενα, ἐν ἀνθρώπων καὶ θηρίων μορφῇ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐμπίπτοντα, ταῖς ἀκοαῖς ἐνηχοῦντα, τῷ ἄσθματι προσεγγίζοντα, κύκλω περὶ τὸ σῶμα χεόμενα. Ὁ δὲ τὴν σφραγίδα ἑαυτοῦ προβαλλόμενος καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνακαλῶν ὄνομα, ἀπαθῆς τὸν πρῶτον διεξῆλθε τὸν οἶ- 30 κον. Ἐπὶ δὲ τὸ ἐνδότερον χωρήσας, χαλεπωτέροις ἐνέτυχε τοῖς θεάμασιν, εἰς φοβερωτέραν μετασκευασθέντος τοῦ δαιμονίου τὴν ὄψιν καὶ ἄμα σεισμῷ κατακλονεῖσθαι τὸν οἶκον ᾧετο καὶ τὸ ἔδαφος ὑπορρηγνύμενον γυμνὴν ὑποδεικνύειν τὴν κάτω φλόγα, σπινθῆράς τε φλογώδεις ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἐκπέμπεσθαι καὶ πάλιν αὐτῷ τὸ ἴσον 35 ὄπλον ἢ σφραγὶς καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα καὶ ἢ διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ

Ἐσὺ νὰ μ' ἐμπιστευθεῖς στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ θὰ φοβηθῶ τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μου.

Ὅταν αὐτὸς τοῦ ἔδωσε μὲ τὴν προσευχή του σὰν συνοδίτη τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, πῆρε τὸ δρόμο του μ' ἐμπιστοσύνη, χωρὶς νὰ προσέχει κανέναν ἀπὸ ὄσους συναντοῦσε. Μπῆκε στὴν πόλη τὸ βράδυ καὶ κατάκοπος ἀπὸ τὴν ὁδοιπορία θέλησε ν' ἀνακουφίσει μὲ λουτρὸ τὸν κόπο του. Κυριαρχοῦσε στὸ μέρος ἐκεῖνο ἓνας ἀνθρωποκτόνος δαίμονας ποῦ εἶχε κατοικία του τὸ λουτρὸ καὶ ποῦ ἡ καταστρεπτικὴ του δύναμη ἐναντίον ἐκείνων ποῦ πλησίαζαν ἐκδηλωνόταν μετὰ τὸ σκοτάδι καὶ γι' αὐτὸ τὸ λουτρὸ ἐκεῖνο ἦταν ἀπαγορευμένο καὶ δὲ λειτουργοῦσε μετὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Πῆγε λοιπὸν στὸ λουτρὸ καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνο νὰ τοῦ ἐπιτρέψει τὴν εἴσοδο καὶ νὰ μὴν τοῦ ἀρνηθεῖ τὴν ἀνακούφισή του ἀπὸ τὸ λουτρὸ. Ἐκεῖνος τὸν διαβεβαίωσε ὅτι κανένας ἀπὸ ὄσους τόλμησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ νερὸ τὴν ὥρα ἐκείνη δὲ γύρισαν μὲ τὰ δικά τους πόδια, ἀλλὰ μετὰ τὸ βράδυ τοὺς κρατοῦσε ὄλους τὸ δαιμόνιο καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἄγνοια εἶχαν ἤδη πάθει τὰ ἀνεπανόρθωτα κὶ ἀντὶ τὴν ἀνακούφιση ποῦ ζήτησαν τοὺς περίμεναν θρῆνοι. Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια τοῦ ἔλεγε, ὅμως ἐκεῖνος δὲν ὑποχωροῦσε καθόλου στὴν ἐπιθυμία του, ἀλλὰ τὸν πίεζε καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν ἐξαναγκάσει νὰ τὸν δεχτεῖ μέσα. Αὐτὸς ὅμως θεωρώντας κέρδος του νὰ μὴν κινδυνέψει κὶ αὐτὸς μαζὶ ἀπὸ τὴν ἄγνοια τοῦ ξένου, τοῦ δίνει τὸ κλειδί καὶ φεύγει μακριὰ ἀπὸ τὸ λουτρὸ.

Ὅταν μέσα στὸ λουτρὸ ἔβγαλε τὰ ροῦχα του, τὸ δαιμόνιο προκαλοῦσε κάποιες περίεργες ἀφορμὲς φόβων καὶ κάποιες ἐκπλήξεις, κάποιες μορφὲς κάθε λογῆς, παρουσιάζοντας ὄψεις ἀνάμικτες ἀπὸ καπνὸ καὶ φωτιὰ ποῦ φαίνονταν σὰν μορφὲς ἀνθρώπων καὶ θηρίων, ποῦ βομβοῦσαν στ' αὐτιά, γινόταν αἰσθητὴ ἡ ἀναπνοή τους καὶ περιτύλιγαν τὸ σῶμα. Αὐτὸς προβάλλοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, πέρασε ἀπαθῆς τὸ πρῶτο δωμάτιο. Προχωρώντας στὸ ἐσωτερικὸ συνάντησε πρὸ ἀνησυχητικὰ φαινόμενα, καθὼς τὸ δαιμόνιο πῆρε πρὸ φοβερῆ ὄψης. Συνάμα νόμιζε ὅτι τὸ λουτρὸ συγκλονιζόταν ἀπὸ σεισμὸ καὶ τὸ ἔδαφος, ὅτι σκιζόταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του κὶ ἔδειχνε ἀπειλητικὴ κάτω τὴ φλόγα, ὅτι πετοῦσαν ἀπὸ τὰ νερὰ σπίθες καὶ φλόγες. Τὸ ἴδιο πάλι ὄπλο, τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χρι-

διδασκάλου βοήθεια τὰ φοβερὰ τῶν φαινομένων τε καὶ γινομένων διέχεεν. Ἄνεθεις δὲ ἤδη τῷ ὕδατι καὶ πρὸς τὴν ἐξοδὸν σπεύδων, πάλιν ἐκωλύετο, τοῦ δαιμονίου τῆς θύρας ἀντειλημμένου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν τὸ κώλυμα διὰ τῆς ἴσης δυνάμεως αὐτομάτως ἐλύετο, 5 τῇ σφραγίδι τῆς θύρας ὑποχωρούσης. Ἐπεὶ δὲ κατὰ νοῦν αὐτῷ προῦκεχωρήκει τὰ πάντα, ἐκβοῆσαι λέγεται πρὸς αὐτὸν ἀνθρωπίνη φωνῇ τὸ δαιμόνιον, μὴ ἐπ' αὐτῷ τὴν δύναμιν ἐκείνην λογίσασθαι, δι' ἧς τὸν ὄλεθρον ἔφυγεν· ἢ γὰρ φωνὴ τοῦ παραθεμένου αὐτὸν τῷ φυλάσσουντι τὸ ἀπαθὲς ἐχαρίσατο.

10 Διασωθεὶς τοίνυν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ἐκπληξιν παρεῖχε τοῖς ἐπιστατοῦσι τοῦ τόπου, οὐδενὸς τῶν πώποτε κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην κατατολμησάντων τοῦ ὕδατος ἐν τοῖς ζῶσι φανέντος. Ἐπεὶ δὲ τούτοις τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγήσατο καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν τῶν μαρτύρων ἀνδραγαθήματα τοῦτον ἔγνω γεγενημένα τὸν τρόπον, 15 ἐπὶ τῆς ἐρημίας ὁ μέγας διάγων προδιηγήσατο, προσθεὶς τοῖς περὶ αὐτοῦ διηγήμασί τε καὶ θαύμασι, δι' ὧν τε εἶδε καὶ δι' ὧν ἤκουσε καὶ δι' ὧν τῇ ἑαυτοῦ πείρᾳ τῆς τοῦ μεγάλου πίστεως ἐδιδάχθη τὴν δύναμιν, ἣ προσεμαρτύρησε τὸ δαιμόνιον, πάλιν ἀνατρέχει πρὸς τὸν διδάσκαλον, τοῖς τε κατ' αὐτὸν καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα κοινὸν ἀφείς φυ- 20 λακτῆριον, τὸ διὰ τῶν ἱερέων ἕκαστον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ παρατίθεσθαι. Καὶ νῦν ἐστὶ μὲν κατὰ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐξαιρέτως δὲ παρ' ἐκείνοις ἢ τοιαύτη φωνή, τῆς τότε γεγενημένης τῷ ἀνδρὶ παρὰ τοῦ Γρηγορίου βοηθείας μνημόσυνον.

Τῆς δὲ τυραννίδος ἐκείνης ἤδη κατὰ θεῖαν συμμαχίαν διαλυθεί- 25 σης καὶ πάλιν εἰρήνης τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν διαδεξαμένης, καθ' ἣν ἀνετος ἦν κατ' ἐξουσίαν προκειμένη πᾶσιν ἢ περὶ τὸ Θεῖον σπουδῇ, καταβάς πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ πᾶσαν περινοστήσας ἐν κύκλῳ τὴν χώραν, προσθήκην ἐποιεῖτο τοῖς ἀπανταχοῦ λαοῖς τῆς περὶ τὸ Θεῖον σπουδῆς, τὰς ὑπὲρ τῶν ἐνηθληκότων τῇ πίστει πανηγύρεις νομοθε- 30 τήσας. Καὶ διαλαβόντες ἄλλος ἀλλαχῇ τῶν μαρτύρων τὰ σώματα, κατὰ τὴν ἐτήσιον τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλου περίοδον συνιόντες, ἠγάλλοντο τῇ τιμῇ τῶν μαρτύρων πανηγυρίζοντες. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τῆς μεγάλης αὐτοῦ σοφίας ἀπόδειξις ἦν, ὅτι πρὸς καινὸν βίον μεταρρυθμίζων πᾶσαν ἀθρόως τὴν κατ' αὐτὸν γενεάν, οἶόν τις ἠνίοχος ἐπι-

στοῦ καὶ ἡ βοήθεια τῶν προσευχῶν τοῦ δασκάλου διασκόρπιζαν αὐτὰ τὰ φοβερὰ φαινόμενα καὶ πράγματα. Ἄφου βγῆκε ἀπὸ τὸ νερὸ ἔτρεξε πρὸς τὴν ἔξοδο, ἀλλὰ πάλι ἐνιωθε νὰ ἐμποδίζεται, γιὰ τὸ δαιμόνιο τοῦ κρατοῦσε τὴν πόρτα κλειστῆ. Ἀλλὰ κι αὐτὸ πάλι τὸ ἐμπόδιο παραμεριζόταν αὐτόματα καὶ μὲ τὴν ἴδια δύναμη ἡ πόρτα ὑποχωροῦσε στὸ σταυρό. Ὅταν ὅλα εἶχαν προχωρήσει ὅπως ἤθελε, λέγεται ὅτι τὸ δαιμόνιο τοῦ φώναξε μὲ φωνὴ ἀνθρώπου νὰ μὴν ἀποδώσει στὸν ἑαυτό του τὴ δύναμη μὲ τὴν ὁποία ἀπέφυγε τὸν ὄλεθρο. Τὸ ὅτι δὲν ἔπαθε κάποιον κακὸ τοῦ τὸ χάρισε ἡ φωνὴ ἐκείνου ποὺ τὸν ἐμπιστεύθηκε στὸ θεῖο φύλακά του.

Ἄφου σώθηκε μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶπα, προκάλεσε τὴν ἐκπληξὴ ἐκείνων ποὺ ἐπιστατοῦσαν στὸ μέρος, γιὰ τὸ κανένας ἀπὸ ὅσους εἶχαν τολμήσει κατὰ τὴν ὥρα αὐτὴ νὰ μπεῖ στὸ λουτρὸ δὲν εἶχε βγεῖ ζωντανός. Ὅταν λοιπὸν διηγήθηκε σ' αὐτοὺς τὰ ὅσα τοῦ συνέβηκαν καὶ ἔμαθε ὅτι τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν μαρτύρων στὴν πόλη ἔγιναν μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶχε προαναγγεῖλει ὁ ἅγιος ἂν καὶ βρισκόταν στὴν ἔρημο, προσθέτοντας στὶς διηγήσεις γι' αὐτὸν καὶ τὰ θαύματα ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε καὶ ὅσα διδάχτηκε μὲ τὴν ἴδια του τὴν πείρα γιὰ τὴ δύναμη τῆς πίστεως τοῦ μεγάλου, τὴν ὁποία ἐπιβεβαίωσε τὸ δαιμόνιο, γυρίζει πάλι στὸ δάσκαλο· ἄφησε στοὺς συγχρόνους του καὶ στοὺς μεταγενέστερους κοινὸ φυλαχτό, νὰ ἐμπιστεύεται καθένας τὸν ἑαυτό του στὸ Θεὸ μέσω τῶν ἱερέων. Κι ἀκούεται καὶ τώρα καὶ σ' ὅλη τὴν Ἐκκλησία κι ἐξαιρετικὰ σ' ἐκείνους ἡ φωνὴ αὐτὴ, μνημόσυνο τῆς βοήθειας ποὺ ἔδωσε τότε ὁ Γρηγόριος στὸ διάκονο.

Ὅταν τὸ τυραννικὸ ἐκεῖνο καθεστῶς μὲ τὴ θεία βοήθεια διαλύθηκε κι ἀποκαταστάθηκε πάλι ἡ εἰρήνη στοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τὴν ὁποία ἦταν ἐλεύθερη καὶ ἀφημένη στὴ διάθεση τοῦ καθενὸς ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ, κατέβηκε πάλι στὴν πόλη. Περιοδεύσε ὅλη τὴ χώρα ἀπὸ ἄκρη σὲ ἄκρη καὶ ἐνίσχυσε τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς νομοθετώντας τὶς πανηγύρεις γιὰ ὅσους ἄθλησαν γιὰ χάρι τῆς πίστεως. Παίρνοντας τότε στὰ διάφορα μέρη τὰ σώματα τῶν μαρτύρων χαίρονταν καὶ πανηγύριζαν τιμώντας τοὺς μάρτυρες. Καὶ βέβαια ἦταν κι αὐτὸ ἀπόδειξη τῆς μεγάλης σοφίας του. Εἰσάγοντας σὲ μιὰ νέα ζωὴ ξαφνικὰ ὅλη τὴ γενιά του καὶ ἄφου στάθηκε σὰν ἕνας ἠνίοχος τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ σφίγ-

στὰς τῆ φύσει καὶ τοῖς τῆς πίστεως καὶ θεογνωσίας χαλινοῖς ἀσφα-
 λῶς αὐτοὺς ὑποζεύξας, ἐνεδίδου τι μικρὸν τῷ ζυγῷ τῆς πίστεως δι'
 εὐφροσύνης ὑποσκιρτᾶν τὸ ὑπήκοον. Συνιδὼν γὰρ ὅτι ταῖς σωματι-
 καῖς θυμηδίαις τῆ περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνη παραμένει τὸ νηπιῶδες
 5 τῶν πολλῶν καὶ ἀπαίδευτον, ὡς ἂν τὸ προηγούμενον τέως ἐν αὐτοῖς
 μάλιστα κατορθωθείη, τὸ πρὸς Θεὸν ἀντὶ τῶν ματαίων σεβασμά-
 των βλέπειν, ἐπαφῆκεν αὐτοῖς ταῖς τῶν ἀγίων μαρτύρων ἐμφαιδρύ-
 νεσθαι μνήμαις, καὶ εὐπαθεῖν καὶ ἀγάλλεσθαι, ὡς χρόνῳ ποτὲ κατὰ
 τὸ αὐτόματον πρὸς σεμνότερόν τε καὶ ἀκριβέστερον μετατεθησομέ-
 10 νου τοῦ βίου, καὶ πρὸς ἐκεῖνο καθηγουμένης τῆς πίστεως, ὅπερ δὴ
 καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς ἤδη κατωρθώθη, πάσης θυμηδίας ἀπὸ τῶν τοῦ
 σώματος ἡδέων πρὸς τὸ πνευματικὸν τῆς εὐφροσύνης εἶδος μετατε-
 θείσης.

Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐμπολιτευόμενος τῆ Ἐκκλησίᾳ καὶ
 15 σπουδῆν ἔχων πρὸ τῆς ἐκ τοῦ βίου μεταστάσεως πάντα ἰδεῖν πρὸς
 τὴν σωτήριον πίστιν ἀπὸ τῶν εἰδώλων μεταθέντας, ἐπειδὴ προέ-
 γνω ἑαυτοῦ τὴν μετάστασιν, σπουδῆ πᾶσάν τε τὴν περιοικίδα διη-
 ρευνήσατο, μαθεῖν θέλων εἴ τινες εἶεν οἱ περιλειφθέντες ἔξω τῆς πί-
 στεως. Ἐπεὶ οὖν ἔγνω τοὺς παραμεμενηκότας τῆ ἀρχαία πλάνη μὴ
 20 πλείους εἶναι τῶν ἑπτακαίδεκα, Ἐσκυθρωπὸν μὲν καὶ τοῦτο, φησὶ
 πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέψας, τὸ λιπεῖν τι τῷ τῶν σωζομένων
 πληρώματι. Πλὴν ἀλλὰ μεγάλης εὐχαριστίας ἄξιον, ὅτι τοσοῦτους
 καταλείπει τοὺς εἰδωλολάτρας τῷ μετ' αὐτὸν ἐκδεχομένῳ τὴν Ἐκ-
 κλησίαν, ὅσους αὐτὸς Χριστιανοὺς ὑπεδέξατο. Ἐπευξάμενος δὲ
 25 τοῖς τε πεπιστευκόσιν ἤδη τὴν εἰς τὸ τέλειον αὐξήσιν, καὶ τὴν ἐπι-
 στροφὴν τοῖς ἀπίστοις, οὕτω τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πρὸς τὸν Θεὸν
 μετανίσταται, ἐπισκήψας τοῖς ἐπιτηδείοις, μὴ κτήσασθαι τόπον
 αὐτῷ πρὸς ταφὴν ἰδιάζοντα. Εἰ γὰρ ζῶν κύριος κληθῆναι τόπου τι-
 νὸς οὐκ ἐδέξατο, ἀλλὰ παροικῶν ἐν ἀλλοτρίοις τὸν βίον διήγαγεν,
 30 οὐδὲ μετὰ θάνατον τῆ παροικίᾳ πάντως ἐπαισχυνθήσεται.

Ἄλλ' ἔστω', φησὶ, τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ διήγημα, ὅτι Γρηγό-
 ριος οὕτε ζῶν ἐπωνομάσθη τόπῳ τινί, καὶ μετὰ θάνατον ἀλ-
 λοτρίων τάφων ἐγένετο πάροικος, πάσης τῆς ἐν τῇ γῆ κτήσε-
 ως ἑαυτὸν ἀποστήσας, ὡς μηδὲ ἐνταφῆναι ἰδίῳ καταδέξασθαι

γοντάς τους ἀσφαλῶς μὲ τὰ χαλινάρια τῆς πίστεως καὶ τῆς θεογνωσίας, ἔδινε μιὰ μικρὴ δυνατότητα στοὺς ὑποζευγμένους νὰ σκιρτοῦν λίγο ἀπὸ χαρὰ κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι οἱ πολλοὶ ὅπως ἀδιαπαιδαγώγητα νήπια παρέμεναν στὴν πλάνη τῶν εἰδώλων γιὰ τὶς ὑλικὲς διασκεδάσεις, γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ὅσο γίνεται καλύτερα αὐτὸ πού προηγεῖται, νὰ ἀποβλέπουν στὸ Θεὸ καὶ ὄχι στὰ μάταια σεβάσματα, τοὺς ἐπέτρεψε νὰ χαίρονται στὶς μνημεῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων, νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ νὰ διασκεδάζουν. Μὲ τὸν καιρὸ κι ἀπὸ μόνη τῆς ἡ ζωὴ θὰ γινόταν σεμνότερη καὶ αὐστηρότερη καὶ ἡ πίστη θὰ γινόταν ὁδηγὸς πρὸς ἐκεῖνο πού τώρα πιά κατορθώθηκε κι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, νὰ μεταθεθεῖ δηλαδὴ κάθε εὐχαρίστηση ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονὲς στὸ πνευματικὸ εἶδος τῆς χαρᾶς.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο συμπεριφερόμενος στὴν ἐκκλησία εἶχε σὰν στόχο του νὰ τοὺς δεῖ ὅλους νὰ μεταστρέφονται, προτοῦ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἀπὸ τὰ εἰδῶλα στὴ σωτήρια πίστη. Ἐπειδὴ προαισθάνθηκε τὴ μετάστασή του ἐρευνᾶ μὲ προθυμία ὅλη τὴν περίχωρο, θέλοντας νὰ μάθει ἂν εἶχαν ἀπομείνει μερικοὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν πίστη. Κι ὅταν ἔμαθε ὅτι αὐτοὶ πού εἶχαν παραμείνει στὴν ἀρχαία πλάνη δὲν ἦταν περισσότεροι ἀπὸ δεκαεπτὰ, εἶπε στρέφοντας τὸ βλέμμα πρὸς τὸ Θεό. 'Καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι λυπηρὸ, νὰ λείπει ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ πλήρωμα ὧσων σώζονται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀξίζει μεγάλη εὐχαριστία, γιὰτὶ ἀφήνει τόσους εἰδωλολάτρες στὸ διάδοχό του στὴν ἐκκλησία, ὅσους Χριστιανούς εἶχε βρεῖ αὐτός'. Ἀφοῦ προσευχήθηκε νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ γίνουν τέλειοι ὅσοι εἶχαν πιστέψει καὶ νὰ μεταστραφοῦν οἱ ἄπιστοι, ἔτσι μεταβαίνει ἀπὸ τὸν βίο τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ Θεό, παραγγέλλοντας στοὺς φίλους του νὰ μὴν τοῦ πάρουν ἰδιωτικὸ τόπο γιὰ τὴν ταφή του. Ἀφοῦ ζωντανὸς δὲ δέχτηκε νὰ ὀνομαστεῖ κύριος κάποιου τόπου, ἀλλὰ πέρασε τὴ ζωὴ του ὡς πάροικος ἀνάμεσα σὲ ξένους, δὲν θὰ ντραπεῖ ὅπωςδὴποτε τὴν παροικία οὔτε μετὰ τὸ θάνατο.

Ἀλλὰ ὡς ἔχουν, λέει, νὰ διηγοῦνται στὸ μέλλον ὅτι ὁ Γρηγόριος οὔτε ζωναντὸς ἔγινε ἐπώνυμος κάποιου τόπου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ θάνατο ἔγινε πάροικος σὲ ξένους τάφους· ἀποξένωσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε κτήση σ' αὐτὴ τὴ γῆ, ὥστε οὔτε νὰ ταφεῖ δὲ δέχτηκε σὲ δικό του τόπο.

τόπω· μόνην γὰρ αὐτῷ κτῆσιν τιμίαν εἶναι ἔκρινεν ἐκείνην, ἣ πλεονεξίας ἐφ' ἑαυτῆς ἴχνος οὐ δέχεται.

Τὴν δὲ ἀθρόαν παντὸς τοῦ ἔθνους μετάστασιν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ματαιότητος εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας θαυμαζέτω ἕκαστος τῶν ἐντυγχανόντων τῷ λόγῳ, καὶ μηδεὶς ἀπιστεῖτω πρὸς τὴν οἰκονομίαν βλέπων, δι' ἧς γέγονεν ἡ τοσαύτη μεταβολὴ τῶν μετατιθεμένων ἀπὸ τοῦ ψεύδους πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ τῆς ἱερωσύνης γεγενημένον χρόνοις, ὅπερ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν θαυμάτων ἐπειγόμενος ὁ λόγος παρέδραμε, νῦν ἐπαναλα-
 10 βῶν διηγήσομαι. Ἑορτὴ τις ἦν πάνδημος ἐν τῇ πόλει, δαίμονί τι τῶν ἐγχωρίων κατὰ τι πάτριον ἀγομένη. Πρὸς ταύτην ἅπαν σχεδὸν συνέρρει τὸ ἔθνος, τῆς χῶρας πάσης συνεορταζούσης τῇ πόλει. Ἐπεπλήρωτο δὲ τῶν συνδεδραμηκότων τὸ θέατρον καὶ ὑπερεχεῖτο πανταχόθεν ὑπὲρ τὰς καθέδρας τῶν ἐπιρρυέντων τὸ πλῆθος καὶ
 15 πάντων περὶ τὰ θεάματά τε καὶ ἀκροάματα πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἀποβλέπειν προθυμουμένων, θορύβου πλήρης ἦν ἡ σκηνὴ καὶ ἄπρακτος ἐγένετο τοῖς θαυματοποιοῖς ἢ ἐπίδειξις, τῆς ταραχῆς τῶν στενοχωρουμένων οὐ μόνον τὴν ἀπόλαυσιν τῆς μουσικῆς ἐπικοπούσης, ἀλλ' οὔτε τοῖς θαυματοποιοῖς ἐνδιδούσης καιρὸν τὰ ἑαυ-
 20 τῶν ἐπιδείκνυσθαι. Ἐνθα δὲ κοινὴ παρὰ παντὸς ἐκρήγνυται τοῦ δήμου φωνή, τὸν δαίμονα, ᾧ τὴν ἑορτὴν ἤγον, ἀνακαλούντων καὶ παρ' ἐκείνου τὴν εὐρυχωρίαν αὐτοῖς ἀξιούντων γενέσθαι. Ἐπειδὴ δὲ πάντων ἀλλήλοις συμφθεγγομένων, εἰς ὕψος ἤρετο ἡ φωνὴ καὶ πάσης ἐδόκει τῆς πόλεως καθάπερ ἑνός τινος στόματος ὁ λόγος εἶναι,
 25 ὁ τὴν εὐχὴν ταύτην προσάγων τῷ δαίμονι (ἦν δὲ ἡ εὐχή, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀκοῦσαι τῆς λέξεως· 'Ζεῦ, ποιήσον ἡμῖν τόπον'), ἀκούσας δὲ ὁ μέγας ἐκεῖνος τοῦ ἤχου τῶν ὀνομαστὶ ἐπιβοωμένων τὸν δαίμονα, παρ' οὗ τὴν εὐρυχωρίαν ἤτουν γενέσθαι τῇ πόλει, φησὶ πρὸς αὐτούς, πέμψας τινὰ τῶν παρεστηκότων δοθήσεσθαι αὐτοῖς ὅσον οὐδέπω
 30 πλείονα τῆς εὐχῆς τὴν εὐρυχωρίαν.

Ταύτης δὲ παρ' αὐτοῦ τῆς φωνῆς οἷόν τινος σκυθρωπῆς ἀποφάσεως ἐξενεχθείσης, λοιμὸς τὴν πάνδημον ἐκείνην ἱερομηνίαν ἐκδέχεται. Καὶ παραχρῆμα κατεμίγνυτο ταῖς χοροστασίαις ὁ θρῆνος, ὥστε αὐτοῖς εἰς πένθη καὶ συμφορὰς μεταστραφῆναι τὰς θυμηδίας,
 35 ἀντὶ αὐλῶν καὶ κρότων τῆς ἐπαλλήλου θρηνωδίας διαλαβούσης τὴν

Ἐκρινε ὡς μόνη κτήση ἀξίας ἐκείνη πού δέν ἔχει οὔτε ἶχνος πλεονεξίας.

Τὴν ὁμαδική μεταύσταση ὄλου τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν ἑλληνική ματαιότητα στὴν ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας ἄς τὴ θαυμάζει καθένας ἀπὸ ὄσους διαβάζουν τὴ διήγησή μου κι ἄς μὴ δυσπιστεῖ κανένας ἀποβλέποντες στὴ σκοπιμότητα γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μεγάλη αὐτὴ μεταβολὴ ὄσων μεταστρέφονται ἀπὸ τὸ ψεῦδος στὴν ἀλήθεια. Θὰ διηγηθῶ τώρα αὐτὸ πού ἔγινε στοὺς πρῶτους χρόνους τῆς ἱερωσύνης του καὶ πού ἐπιθυμώντας νὰ ἐξιστορήσω τὰ λοιπὰ θαύματα τὸ παρέτρεξα στὸ λόγο μου.

Εἶχαν μιὰ πάνδημη ἑορτὴ στὴ πόλη πού γινόταν κατὰ παράδοση στὸ ὄνομα κάποιου ἐγχώριου δαιμόνιου. Σ' αὐτὴν μαζευόταν ὄλη σχεδὸν ἡ περιοχὴ κι ὄλη ἡ χώρα συνεόρταζε μέσα στὴν πόλη. Ἦταν κατάμεστο τὸ θέατρο ἀπὸ ὄσους εἶχαν συρρεῦσει καὶ τὸ πλῆθος ὄσων εἶχαν τρέξει ἐκεῖ ξεχυνόταν παντοῦ πάνω ἀπὸ τὰ καθίσματα. Ἦταν ὄλοι προσηλωμένοι στὴν ὀρχήστρα σὲ ὄσα ἔβλεπαν κι ἄκουγαν, ἀλλὰ ἡ σκηνὴ ἦταν γεμάτη θόρυβο κι ἦταν ἀδύνατο νὰ κάνουν οἱ θαυματοποιοὶ τὴν ἐπίδειξή τους, γιὰτὶ ἡ ταραχὴ τῶν ἀνθρώπων πού συνθλίβονταν δέν ἐμπόδιζε μόνο τὴν ἀπόλαυση τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ οὔτε στοὺς θαυματοποιούς ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ δείξουν τὴν τέχνη τους. Ξέσπασε τότε κοινὴ φωνὴ ὄλου τοῦ λαοῦ καὶ ἐπικαλοῦνταν τὸ δαίμονα πού γιόρταζαν καὶ ζητοῦσαν νὰ τοὺς δώσει ἐκεῖνος τὴν εὐρυχωρία τους. Φώναζαν ὄμως ὄλοι μαζὶ κι ἀνέβαινε ψηλὰ ἡ φωνὴ καὶ νόμιζες ὄτι ὁ λόγος ἦταν ὄλόκληρος τῆς πόλης σάν λόγος ἀπὸ ἕνα στόμα πού ἀπηύθυνε αὐτὴ τὴν προσευχὴ στὸ δαιμόνιο. Ἡ προσευχὴ κατὰ λέξη ἦταν ἡ ἐξῆς. 'Δία, δῶσε μας τόπο'. Ὁ μεγάλος ἄγιος ἄκουσε τίς φωνές ἐκείνων πού ἐπικαλοῦνταν τὸ δαίμονα, ἀπὸ τὸν ὄποιο ζητοῦσαν νὰ δώσει εὐρυχωρία στὴν πόλη, καὶ τοὺς λέει, στέλνοντάς τους ἕνα ἀπὸ τοὺς διπλανούς του, ὄτι θὰ τοὺς δοθεῖ εὐρυχωρία πρὶςσότερη ἀπὸ ὄση ζητοῦσαν μὲ τὴν προσευχὴ τους, ὄση δὲ δόθηκε ποτέ.

Τὴν ἐξστόμηση αὐτοῦ τοῦ λόγου σὰ μιὰ ἀπόφαση ἀποτρόπαια ἀκολουθεῖ λοιμὸς τὴν πάνδημη ἐκείνη ἑορτὴ. Κι ἀμέσως ἀνακατευτόταν ὁ θρῆνος μὲ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια, ὄστε οἱ χαρές τους μεταβλήθηκαν σὲ πόνους καὶ συμφορές κι ἀντὶ ὄργανα καὶ χειροκροτήματα γέμισαν τὴν πόλη τὰ κύματα τῶν θρῆνων. Γιὰτὶ

πόλιν. Ἐνσκῆψαν γὰρ ἅπαξ τοῖς ἀνθρώποις τὸ πάθος, θᾶττον ἢ κατ' ἐλπίδας διεξῆει πυρὸς δίκην τοὺς οἴκους ἐπιβοσκόμενον, ὥστε πληροῦσθαι μὲν τῶν τῆ νόσῳ καταφθειρομένων τὰ ἱερά τῶν ἐλπίδι θεραπείας προσφευγόντων, γέμειν δὲ πηγὰς καὶ κρουνοὺς καὶ φρέα-
 5 τα τῶν ὑπὸ τῆς τοῦ νοσήματος ἀμηχανίας διακαιομένων ἐν τῆ δίψῃ (ἐφ' ὧν ἠτόνει τὸ ὕδωρ τὸν ἐκ τοῦ πάθους κατασβέσαι φλογμὸν, ὁμοίως ἐχόντων καὶ μετὰ τὸ ὕδωρ καὶ πρὸ τοῦ ὕδατος, τῶν ἅπαξ κατασχεθέντων τῷ πάθει)· πολλοὺς δὲ αὐτομολεῖν πρὸς τοὺς τά-
 10 φαῖς. Γενέσθαι δὲ οὐκ ἀδόκητον τοῦ κακοῦ τὴν προσβολὴν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τινος φάσματος ἐπιγινόμενου τῆ μελλούσῃ καταφθεῖρεσθαι οἰκία, οὕτως ἐπακολουθεῖν τὴν φθοράν.

Ἐπεὶ οὖν πᾶσι καταφανῆς ἐγένετο ἡ αἰτία τῆς νόσου, ὅτι τὸ ἐπι-
 κληθὲν παρ' αὐτῶν δαιμόνιον κακῶς ἐπλήρου τὴν εὐχὴν τῶν μα-
 15 ταίων, τὴν πονηρὰν ταύτην ἐκ τοῦ πάθους εὐρυχωρίαν ἐμποιοῦν τῆ πόλει, ἔνθα ἰκέται γίνονται τοῦ μεγάλου, στῆσαι δεόμενοι τοῦ κακοῦ τὴν φθορὰν διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ γινωσκομένου τε καὶ κηρυττομένου Θεοῦ, ὃν μόνον ὠμολόγουν ἀληθῶς εἶναι Θεὸν καὶ κατὰ πάντων τὸ κράτος ἔχειν. Τοῦ γὰρ φάσματος ἐκείνου πρὸ τῆς ἐσομένης τῷ οἴκῳ
 20 διαφθορᾶς προφαινομένου καὶ παραχρῆμα τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ζωῆς ἐμποιοῦντος, εἷς ἐγένετο τοῖς κινδυνεύουσι σωτήριος τρόπος, τὸ ἐν-
 τὸς ἐκείνου γενέσθαι τοῦ οἴκου τὸν μέγαν Γρηγόριον καὶ δι' εὐχῆς τὸ ἐνσκῆψαν τῷ οἴκῳ πάθος ἀπώσασθαι. Ταχείας δὲ διὰ τῶν τετυχη-
 25 διαδραμούσης, πάντα ἀργὰ ἦν, ἃ πρότερον ὑπὸ ματαιότητος αὐτοῖς ἐσπουδάζετο, χρηστήριά τε καὶ καθάρσια καὶ ἢ ἐν τοῖς εἰδώλοις δια-
 τριβή, πάντων πρὸς τὸν μέγαν ἱερέα βλεπόντων καὶ ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ γένους ἐφελκομένου. Μισθὸς δὲ ἦν αὐτῷ παρὰ τῶν σωζομένων ἢ τῶν ψυχῶν σωτηρία. Τῆ γὰρ τοιαύτη
 30 πείρα τῆς εὐσεβείας τοῦ ἱερέως φανερομένης, οὐκέτι ἦν ἀναβολὴ πρὸς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ μυστηρίου, τοῖς διὰ τῶν ἔργων διδασκο-
 μένοις τὴν τῆς πίστεως δύναμιν. Οὕτως ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις ἰσχυροτέρα τῆς ὑγείας ἢ νόσος. Ὅσον γὰρ ἐν τῆ ὑγείᾳ πρὸς

μιὰ καὶ ἔπεσε ἡ συμφορὰ στὸν κόσμον, ξαπλώθηκε πρὸ γρήγορα ἀπὸ ὅ,τι περίμεναν σὰν τὴ φωτιά περνώντας ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι· οἱ ναοὶ γέμιζαν ἀπὸ αὐτοὺς πού τοὺς ἀφάνιζε ἡ ἀρρώστια μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς θεραπείας. Καὶ οἱ πηγές ἦταν γεμάτες καὶ οἱ βρύσες καὶ τὰ πηγάδια ἀπὸ αὐτοὺς πού τοὺς κατέκαιγε ἡ δίψα τῆς ἀκατανίκητης ἀρρώστιας. Ὅμως τὸ νερὸ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ σβήσει τὴ φλόγα τῆς ἀρρώστιας, ἀλλὰ ὅποιοι εἶχαν ἅπαξ καταληφθεῖ ἀπὸ αὐτὴν ἦταν στὴν ἴδια κατάσταση καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ χρῆση τοῦ νεροῦ καὶ ἔπειτα. Πολλοὶ τραβοῦσαν μόνοι τοὺς κατὰ τοὺς τάφους καὶ δὲν ἦταν πιά ἀρκετοὶ ὅσοι ἔμεναν γιὰ τὴν ταφὴ ἐκείνων πού πέθαναν. Καὶ ἡ προσβολὴ τοῦ κακοῦ δὲν ἐρχόταν ἀπροσδόκητη στοὺς ἀνθρώπους· φαινόταν πρῶτα ἓνα φάσμα στὸ σπίτι πού ἐπρόκειτο νὰ καταστραφεῖ καὶ στὴ συνέχεια ἀκολουθοῦσε ἡ καταστροφὴ. ✓

Ὅταν λοιπὸν ἀποκαλύφθηκε σ' ὄλους ἡ αἰτία τῆς ἀρρώστιας, ὅτι τὸ δαιμόνιο πού εἶχαν ἐπικαλεστεῖ ἐκπλήρωνε ἄσχημα τὴν προσευχὴ τῶν ταλαίπωρων, προξενώντας στὴν πόλη αὐτὴ τὴν κακὴ εὐρυχωρία μὲ τὴν ἀρρώστια, γίνονται τότε ἰκέτες τοῦ μεγάλου καὶ παρακαλοῦσαν νὰ σταματήσει τὴν σφοδρότητα τοῦ κακοῦ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ πού ἐκεῖνος ἀναγνώριζε καὶ κήρυττε, καὶ ὁμολογοῦσαν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ μόνος Θεὸς πού ἔχει τὴν ἐξουσία τῶν ὄλων. Ὅταν προεμφανίζοταν τὸ φάσμα ἐκεῖνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπικείμενη φθορὰ τοῦ σπιτιοῦ καὶ προκαλοῦσε ἀμέσως τὴν ἀπόγνωση ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἓνας μόνος τρόπος σωτηρίας ὑπῆρχε γιὰ τοὺς ἐκείνους πού κινδύνευαν, νὰ μπεῖ μέσα στὸ σπίτι ἐκεῖνο ὁ μέγας Γρηγόριος καὶ μὲ τὴν προσευχὴ του ν' ἀπομακρύνει τὴν ἀρρώστια πού εἶχε ἐνσκήψει στὸ σπίτι. Ἀφοῦ ἔτρεξε γρήγορα ἡ φήμη σ' ὄλους γιὰ τοὺς πρώτους πού ἐπέτυχαν αὐτὴ τὴ σωτηρία, παράτησαν ὅλα ὅσα ἔκαναν πρωτύτερα ἀπὸ τὴ ματαιότητά τους, τοὺς χρησμοὺς καὶ τὰ καθαρτήρια καὶ τὴν παραμονὴ στοὺς ναοὺς· ὅλοι εἶχαν στραμμένο τὸ βλέμμα στὸν μεγάλο ἱερέα καὶ καθένας τὸν τραβοῦσε στὸ μέρος του γιὰ νὰ σώσει ὅλη τὴ γενιά του. Ὁ μισθὸς του ἀπὸ αὐτοὺς πού σώζονταν ἦταν ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν τους. Ἀφοῦ μὲ τέτοια ἐμπειρία ἐκδηλωνόταν ἡ εὐσέβεια τοῦ ἱερέα, κανένας δὲν ἀνέβαλλε νὰ συγκατατεθεῖ στὴν πίστη ἀπὸ αὐτοὺς πού διαπίστωναν μὲ τὰ ἔργα τὴ δύναμη τῆς πίστεως. Ἔτσι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ἡ νόσος ἔγινε ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ὑγεία.

τὴν τοῦ μυστηρίου παραδοχὴν τοῖς λογισμοῖς ἀσθενοῦντες ἦσαν, τοσοῦτον τῇ σωματικῇ νόσῳ πρὸς τὴν πίστιν ἐρρώσθησαν. Καὶ οὕτω τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνης ἐλεγχθείσης, πάντες πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μετετίθεντο, οἱ μὲν διὰ τῆς ἐπιγενομένης νόσου χειραγωγη-
5 θέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, οἱ δὲ καὶ προφυλακὴν τοῦ λοιμοῦ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν προβαλλόμενοι.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τῇ μνήμῃ μέχρι τοῦ δεῦρο διασωζόμενα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου θαύματα, ἅπερ φειδόμενοι τῆς ἀπιστοῦσης ἀκοῆς, ὡς ἂν μὴ βλαβεῖεν οἱ τὸ ἀληθὲς ἐν τῷ μεγέθει τῶν λεγομέ-
10 νων ψεῦδος οἰόμενοι, τοῖς γεγραμμένοις οὐ προσεθήκαμεν. Χριστῷ δὲ τῷ τοιαῦτα διὰ τῶν δούλων αὐτοῦ τερατουργοῦντι πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκῦνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

“Όσο δηλαδή στην εποχή τῆς υγείας τους ὁ λογισμὸς τους ἦταν ἀσθενὴς στὴν παραδοχὴ τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, τόση δύναμη γιὰ τὴν πίστη τοὺς ἔδωσε ἡ σωματικὴ τους ἀρρώστια. Κι ἀφοῦ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν φανερώθηκε ἡ πλάνη σχετικὰ μὲ τὰ εἶδωλα, ὅλοι στρέφονταν στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοι χειραγωγημένοι πρὸς τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν νόσο πὺ εἶχε ἐνσκήψει καὶ ἄλλοι προβάλλον-
τας ὡς προφυλακτικὸ μέσο τὴν πίστη στὸ Χριστό.

Ἡ μνήμη διασώζει ὡς τώρα καὶ ἄλλα θαύματα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Διστάζοντας ὁμως γι’ αὐτοὺς πὺ δυσπιστοῦν, μήπως καὶ ζημιωθοῦν νομίζοντας ὡς ψεῦδος τὴν ἀλήθεια ἐξαιτίας τοῦ μεγέθους τῶν λεγομένων, δὲν τὰ πρόσθεσα στὸ γραπτὸ μου. Στὸ Χριστό, πὺ μέσω τῶν δούλων του ἐνεργεῖ αὐτὰ τὰ φοβερά, πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶ-
νες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἀπλῶς πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις				
3	1 ἐ.	200	15 22-25	164
	4	284	23 ἐ.	240
	21	196	27	166. 240
	24	90. 368	16 24ἐ.	166
4	1	90	18	130
9	20	384	17 6	182. 242
28	12	290	8-16	168
39	7 ἐ.	406	19 10	252
43	3	300	13	252
			15	142
			16	254
			18 ἐ.	264
			19	254
1	16	188	22	142
2	11-13	154	25 40	260
	11-15	202	25-27 -	260
3	2	156	26 33	260
3	3	156	28 6	270
4	24	158	6 ἐ.	176
	27	204	36	256
5	2	200	30 18	260
	6	208	32 19	284
7	10	200	26	280
	12	200	27	278. 280
	17	158	29	282
8	19	284	33 11	286
9	8	220	12	332
	12	214	17	332
10	21	218	20	292. 302
12	22	224	21	296
	23	224	22	296
14	5	162		
	21	116		
	22	164		
	27-30	238		
			Ἀριθμοὶ	
			9 12	230

12	1 ἐ.	180	72	28	104
13	23	306	73	13	368
16	31-35	312	75	2-3	152
17	1-11	314	76	11	198
20	1 ἐ.	182	89	50	42
	17	314	77	15	242
21	9	308	90	4	300
	19	182	91	13	400
22	2	318	112	9	92
	18	320	115	2	72
24	2	186	118	120	308
25	1	322		127	108
	6-8	322		157	100
	7-8	186	119	5	44
31	14-15	322	123	4 ἐ.	50
			140	2	268. 370
			147	3	268

Δευτερονόμιον

6	5	68			
13	4	300			
25	4	22	2	5	358
28	14	314		7	358
	49	324		8	358
30	14	132			
32	14	306			
34	1 ἐ.	186	3	18	140
	5	248	4	6	124
	7	330		8	124

Ίωβ

Παροιμΐαι

				27	324
				28	324
13	5	148	11	22	108
17	12	256	15	9	136
18	2	258	17	17	208

Ψαλμοὶ

	5	254			
	9	104			
22	2	368			
23	1	42	1	4	42
	4	114	4	10	136

Ἐκκλησιαστικῆς

24	17	96			
38	2	272			
39	3	296. 298	1	7	368
46	8	42			

ῥασμα

55	2-3	100			
58	2-3	116			
62	9	300	1	4	102
	27	242	16	21	244
68	3	66	19	17-19	160

Σοφία Σολομῶντος

	7	208			Τιμόθεον Α΄	
				1	19	272
	Γαλάτας			2	15	92
1	16	412		3	15	268
2	9	268		4	2	316
3	13	368				
	28	124				Τιμόθεον Β΄
4	14	118		2	26	60
5	1	114		3	16	212
	16-17	310		4	7	298. 300. 362
	17	140			8	362
	22	124				
6	8	246				Τίτον
	14	308		2	8	320
					13	98
	Ἐφεσίους					
1	23	268				Ἐβραίους
4	14	296		2	14	368
5	2	268			15	368
	27	6		5	12	244
6	11	210		6	18	128
				8	5	248
	Φιλιππησίους			9	5	260
1	23	34			11	258
2	10	260		10	20	264
	15	268		11	1	200
3	8	38			10	394
	13	148. 290			14	264
				12	11	274
	Κολοσσαεῖς			13	17	240
1	16	264				Ἰακώβου
	17	262				
	18	268		1	10 ἐ.	44
2	9	264				Πέτρου Α΄
	11	370		1	24	44
						Ἰωάννου Α΄
	Θεσσαλονικεῖς Α΄			5	19	316
4	16	254. 272				

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄαρὼν 14. 116.. 118. 158. 178. 180. 184.
206. 280. 282.. 304. 314.

Ἄβραάμ 150. 152. 152. 220. 400.

ἀγαθότης 150.

ἀγαμία 12. 136.

ἀγαμος 122.

ἀγανάκτησις 30. 158. 384

ἀγανάκτησις βασιλική 362.

ἀγάπη 68.

ἅγια ἄγιων 260. 270.

ἀγιασμός 96.. 104. 352. 416.

ἀγιότης 416.

ἄγνοια 212.

ἀγγίνοια 106.

ἀγγιστεία 220. 394. 398.

Ἄδὰμ 94.

ἀδελφοκτονία 436.

ἄδης 368.

ἀδικία 112. 156. 174. 192. 194. 232. 238.
434. 462.

ἀδολεσχία 110.

ἄδυστα οὐράνια 358.

ἀηδία 36. 160. 170. 448.

ἀήθια 210.

ἀθλιότης 38.

ἀθυμία 36.

Αἰγύπτιος, -οἱ 116-152. 154. 158. 160.
162. 164. 166. 180. 192. 194. 200.
202. 210. 212. 214. 216. 218. 220.
222. 224. 228. 232. 234. 236. 240.
242. 244. 280. 282. 290. 306. 326.
328. 402.

Αἴγυπτος 152. 158. 160. 162. 206. 222.
230. 232. 242. 306. 402.

αἰδιότης 416.

αἷμα, -τα 160. 162.

αἵρεσις 354.

αἰσχύνη 32. 88. 90. 108. 110. 192. 218.
302. 322. 338. 428.

αἰχμαλωσία 154.

ἀκαταληψία 256.

ἀκεραιότης 316.

ἀκολασία 46. 186. 192. 322. 326.

ἀκολουθία τοῦ φθείρεσθαι καὶ ἀποθνή-
σκεῖν 94.

ἀκροβυστία 202.

ἀκτημοσύνη 348. 396.

Ἄλεξανδρος, σιδηουργός, 446. 448.
450.

ἀλήθεια 36. 48. 58. 72. 104. 114. 116.
194. 196. 200. 212. 226. 268. 270.
308. 318.. 354. 390. 400. 414. 432.
448. 454. 472.

ἀλλοίωσις 78. 80. 188. 198.

ἀλλοτρίωσις 124.

ἀμάθεια 112.

Ἄμαληκίτης, -αι 168. 322. 326. 328.
464.

ἀμάρτημα, -τα 110. 238.

ἀμαρτία 12. 40. 84. 88.. 90. 96. 100. 110.
114. 116. 142. 200. 222. 228. 230.
270. 278. 282. 284. 302. 308. 310.
322. 360. 368. 408.

ἀμαρτωλὸς 310.

ἀμετρία 12. 46. 106. 126. 128.

ἀμηχανία 70.

ἄμιλλα 146.

ἀμνηστία 54.

ἀμνὸς 224.

ἀνάθημα 352. 412.

ἀναΐδεια 404.

Ἄνανίας 454.

ἀνάστασις 98. 240. 340. 368.

ἀνδρεία 60. 110. 190. 226. 316. 348.

ἀνδρεία ἀθλητική 200.

ἀνελπιστία 234.

ἀνεξικακία 180.

ἀνεπίγνωστος 84.

ἀνοΐα 40. 42.

ἀνομία 96. 102.

ἀνταπόδοσις 220.

Ἄντιοχος 334. 354.

Ἄντιόχου πόλις 184.

ἀντιπάθεια 184. 226.

ἀορασία 82.

ἀπάθεια 14. 18. 52. 106. 200. 366. 406.
410.

ἀπαρχή 110. 226.

ἀπάτη 28. 44. 54. 82. 88. 90. 102. 136.
190. 200. 210. 212. 232. 418. 452.
454. 456. ἀπάτη δαιμόνων 318.
ἀπάτη ὄνειρων 28. 278. 330. 396.
424.

ἀπείθεια 302.

ἀπειλή 432. 458.

ἀπέχθεια 32.

ἀπιστία 182. 458.

ἀπληστία 246.

ἀπλότης 106.

ἀπόγνωσις 32. 306.

ἀπόγνωσις τῆς ζωῆς 474.

ἀπόλαυσις 126. ἀπόλαυσις ὕλική 210.

ἀπολύτρωσις 96.

ἀπορία 44.

Ἄραξις (ἐπίσκοπος) 382.

Ἄραξις (ὑπατος) 374.

ἀργία 136.

ἀρετὴ 12. 14. 18. 24. 40. 60. 62. 84. 100.

104. 106. 108.. 116. 132. 138. 146.

148. 150. 150. 152. 154. 156. 174.

188. 190. 194. 204. 206. 208. 210.

212. 214. 216. 218. 222. 224. 226.

228. 230. 232. 234. 240. 242. 248.

250. 258. 264. 270. 272. 274. 276.

290. 296. 302. 304. 316. 318. 320.

324. 326. 334. 336. 346. 352. 374.

392. 396. 398. 400. 406. 408. 410.

414. 426. 430. 446. 448. 450. 460.

ἀρετὴ ἱερατικὴ 178. ἀρετὴ παντε-
λῆς 298.

Ἄρμενία 344. 438.

ἀρπαγὴ 238.

ἀρχέτυπον 72. 82. 330.

ἀρχιερωσύνη 312.

ἀσέβημα 60. 178.

ἀσφάλεια τῆς ζωῆς 372.

ἀσχημοσύνη 384.

ἀσωτία 214. 320.

Ἄτθις 450.

ἀτιμία 46. 62. 214. 216. 322.

αὐτεξούσιον προαιρέσεως 82.

αὐτοσοφία 104.

ἀφθαρσία 16. 18. 20. 52.. 78. 80. 92. 96.

246. 368. 372.

ἀφροσύνη 112.

B

Βαβυλῶν 152.

Βαβυλώνιος, -οι 154.

βακτηρία τῆς πίστεως 520.

Βαλαάμ 184. 318. 328.

Βαλὰκ 184.γζ.

βάπτισμα 236. 238. 268.

βασιλεία 416. βασιλεία οὐρανῶν 298.

Βασίλειος ὁ Μέγας 232. 342. 344. 352.
354. 358.

βασκανία 102. 180. 238. 304.

βίος : - ἐμπαθῆς καὶ ἄτιμος 216. - ἐμπα-
θῆς καὶ ταραχώδης 116. - ἐνάρε-
τος 258. - κατ' ἀρετὴν 150. 152.
186. 190. 244.2 328. 330. 342. 374.
394. - κατὰ φιλοσοφίαν 102. - τέ-
λειος 148.

βοήθεια 466. 468.

βόρβορος τῆς ἀμαρτίας 84.

βούλησις θεία 216.

βραβεῖον κλήσεως 298.

Γ

Γαλάται 118.

γαλήνη 140.

γάμος 12. 14. 20. 24. 30. 32. 36. 38. 40.

56. 58. 60. 62. 64. 88. 90. 94. 96.

98. 102. 114. 118. 120. 122. 124.

142. 284. 316. 340. - γάμος πνευ-
ματικὸς 124.

γαστριμαργία 306.

γένενα 48. 218. 220. 222.

γνόφος 170. 172. 178. 250. 256. 290.
326. 328. 416.

γνώσις 144. 256. 408. - εὐσεβῆς 256. -
πίστεως 414.

γοητεία 158. 318. 328. 330.

Γρηγόριος (ὁ Θαυματουργὸς) 393. 396.
398. 410. 412. 424. 432. 440. 442.
444. 450. 460. 470. 474. 476.

Γρηγόριος (ὁ Νύσσης) 354.

Δ

Δαβὶδ 70. 76. 256. 268. 300. 400. 464.

Δαθὰν 330.

δαμόνιον 404. 406. 424. 454. 466. 468.

472. 474.
 δαίμων 60. 62. 186. 204. 210. 318. 390.
 396. 406. 418. 420. 422. 424. 428.
 448. 454. 456. 466. 472.
 δάκτυλος (= τὸ ἅγιον Πνεῦμα) 284.
 Δανιήλ 144.
 δειλία 60. 104. 106. 172. 316.
 δεισιδαίμων 60.
 διαβολή 404.
 διάβολος 464.
 διάθεσις : – ἐμπαθεστέρα 188. – ἐμπα-
 θής 20. 70. 170. – ἐρωτική 290. –
 λογιστική καὶ ἐπιθυμητική 86.
 διάνοια ἀρπακτική 238.
 διάστασις 38.
 διαφθορά 474.
 διηγήματα μυθικά 396.
 δικαιοκρισία 220.
 δικαιοσύνη 96. 102. 110. 192. 194. 276.
 298.
 διορατικὸν τῆς ψυχῆς 70.
 διωγμὸς 336.
 δόξα 16. 46. 50. 74. 88. 286. 290. 348.
 396. 416. 476. – δόξα ἀνθρώπου
 44. – δόξα κενή 38. 46.
 δουλεία 48. 104. 114. 156. 162. 180. 198.
 210. 236. 238. 330.
 δύναμις : – δαμονία 320. – ἐρωτική 54. –
 θεία 186. 262. – πλεονεκτική 328.
 – Ὑψίστου 284.
 δυναστεία 24. 40. 42. 50. 74. 90. 92.
 δυσγένεια 44.
 δυσθυμία 358.
 δυσκληρία 34.
 δυσωδία 76.
- Ε
- Ἑβραῖος, –οι 44. 120. 160. 192. 194. 202.
 212. 218. 222. 290. 326. 452.
 ἐγκράτεια 14. 58. 122. 128. 130. 132.
 268. 270. 308. 314. 348. 400.
 ἐγκώμιον 16. 18.
 εἰδωλολατρία 178. 192. 194. 206. 278.
 εἰδώλειον 420.
 εἰδωλομανία 418.
 εἰδωλον 176. 278. 400. 418. 456. 460.
 470. 476.
 εἰδωλοποιία 282.
 εἰκὼν : – Θεοῦ 82. 84. 88. 330. – τῆς θεό-
 τητος 416. – τοῦ Υἱοῦ 416.
 εἴμαρμένη 202.
 Ἐλισσαῖος 442.
 ἐλπίς ὑψηλοτέρα 438.
 ἐνέργεια τῶν δαμόνων μαντική 420.
 εἰρήνη 104. 208. 268. 434. 468. 468.
 ἐκκλησία : – Ἀμασαίων 410. – Καισαρέ-
 ων 408.
 ἔκστασις 70.
 ἐλευθερία 32. 60. 104. 114. 128. 198.
 208. 236. 290.
 Ἑλληγ, –εσ 120. 402.
 ἐλπίς 22. 26. 30. 32. 96. 110. 136. 142.
 162. 182. 200. 204. 230. 232. 240.
 290. 298. 306. 340. 356. 360. 364.
 462. 474. ἐλπίς ἀγαθή 140. ἐλπίς
 τῆς μεταστάσεως 366.
 ἐνανθρώπησις 20.
 ἐνέργεια δαμονία 318.
 ἐνυπνιαστῆς ὀνείρων 136.
 ἐξήγησις ταπεινὴ καὶ χαμαίζηλος 248.
 ἐξομολόγησις 114.
 ἐπαγγελία 306.
 ἔπαινος 392. 394. 396. 398. 404. 410.
 ἔπαρσις 312. 316. 318. 346.
 ἐπήρεια 336. 428.
 ἐπιβουλή 26.
 ἐπίγνωσις 44. 214. 216. 292. 472.
 ἐπιθυμία 10. 20. 24. 32. 38. 46. 52. 56.
 62. 64. 66. 72. 74. 76. 110. 112.
 124. 126. 134. 136. 144. 208. 222..
 224. 226. 288. 290. 292. 294. 296.
 310. 348. 394. 416. 444. 446. – κο-
 σμικῶν 138. – πλεονεκτική 246. –
 πονηρὰ 308. – σωματική 10.
 ἐπιμέλεια 208.
 ἐπιμονή 68.
 ἐπίνοια 12. 70. 102. 440. 462. ἐπίνοια
 θεία 186.
 ἐπιπορκία 238.
 ἐπιφάνεια τοῦ Θεοῦ 142.
 ἐπιτίμησις 372.
 ἔργα ἀρετῆς 138.
 ἔρωσ 44. 124. 140. 398. ἔρωσ τοῦ ἀορά-
 του νυμφίου 366.

Εὐα 302.
 εὐγένεια 202. 394.
 εὐγένεια πατρική 208.
 εὐδοκίμησις 214. 410.
 εὐεργεσία 454. εὐεργεσία ἀνθρωπίνη 362.
 εὐλογία 60. 62. 118. 144. 282. 318. 320. 352. 364.
 εὐμένεια 332.
 εὐμοιρία 50.
 εὐπάθεια 130.
 εὐπείθεια 146. 148.
 εὐπραγία σαρκὸς 42.
 εὐσέβεια 34. 174. 194. 256. 258. 278. 308. 414. 422. 458. 460. 462. 464. 474
 εὐσημοσύνη 252. 342.
 εὐφημία 394. 396. 398. 408.
 εὐφροσύνη 14. 26. 28. 86. 94. 120. 436. 470. εὐφροσύνη ἐπιτραπέζιος 298.
 εὐχαριστία ἐπιλύχνιος 364.
 εὐχή 472.
 εὐωδία προσευχῶν 266.
 ἔχθρα 102.

Z

Ζεὺς 472.
 ζηλοτυπία 36. 180.
 ζημία 70. 134.
 ζόφος 212. 218. 372.
 ζωή : - αἰώνιος 246. 300. - ἀληθινή 368. - ἐνάρετος 332. - ζώντων 416. - θεία 44. - θειότερα 10. 52. - κατ' ἀρετήν 10. - κατὰ σάρκα 92. - μέλλουσα 358.
 ζωοθυσία 456.

H

ἡδονή 14. 26. 34. 44. 46. 48. 48. 52. 54. 60. 62. 64. 66. 74. 76. 86. 88. 94. 96. 104. 106. 120. 124. 126. 136. 140. 146. 164. 166. 180. 188. 204. 210. 214. 222. 236. 238. 250. 312. 314. 316. 320. 322. 324. 406. 408. 410. 452. - σωματική 14. - αἰγυπία 308. - ἀκόλαστος 320.

ἡδυπάθεια 56.
 ἦθος 408.
 Ἡλίας 14. 54. 56. 442.
 Ἡσαίας 116. 118. 150. 266. 286.

Θ

θάνατος 14. 26. 28. 30. 32. 36. 82. 90. 92. 94. 136. 138. 148. 154. 182. 194. 202. 222. 238. 246. 280. 292. 302. 308. 324. 326. 340. 358. 368. 374. 384. 436. 452. 454. 458. 460. 470.
 θάρσος 110.
 θαῦμα 70. 198. 212. 244. 388. 406. 410. 438. 456. 468.
 θαυματοποιῖα 212. 242. 244. 426.
 Θέκλα 336.
 θεογνωσία 192. 250. 258. 416. 470.
 θεοσέβεια 192.
 θεοφάνεια 156. 178. 196. 256. 286. 296. 302. 410.
 θέλημα 118. 196. - ἀνδρὸς 96. - Θεοῦ 140. 184. - σαρκὸς 96.
 θεραπεία τῶν ἀσθενούντων 372.
 θεωρία ὑψηλοτέρων νοημάτων 248.
 θλίψις 96.
 θράσος 60. 104.
 θρῆνος 30. 472.
 θρηνωδία 472.
 θρησκεία 458.
 θυμηδία 94. 388. 470. 472.
 θυμίαμα τῆς προσευχῆς 268.
 θυμὸς 106. 110. 154. 180. 224. 226. 320. 320. 348. 420. 434. 436. 456.
 θυσία 136. 142. 266. 456. - αἰνέσεως 268. - ζῶσα 142. 272.
 θυσιαστήριον 180. 260. 266. 274. 314.

I

Ἰακώβ 290.
 Ἰάκωβος 268.
 Ἰδουμαῖος, -οι 328.
 Ἰεζεκιήλ 222. 266.
 ἱερομηνία 472.
 Ἰερουσαλήμ 118. 298.
 Ἰεροσόλυμα 334.

ιερωσύνη 144. 178. 180. 184. 240. 248.
270. 290. 310. 312. 314. 326. 328.
330. 354. 376. 382. 412. 418. 422.
426. 430. 442. 444. 446. 448. 472.

Ἰησοῦς Ναυῆ 168. 248. 306. 436.

ἰλαστήριον 260. 266.

Ἴλιον 338.

Ἰορδάνης 268.. 436. 442.

Ἰουδαία 152.

Ἰουδαῖος, -οι 254. 290. 454.

Ἴρις 344.

Ἰσαὰκ 62.

Ἰσραήλ 116. 162. 186. 242.

Ἰσραηλίτης, -αι 158. 162. 164. 170. 184.
210. 220. 226. 232. 236. 282. 322.
332

Ἰωάννης (ὁ Βαπτιστής) 14. 56. 256. 268.

Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 268. 414.

Ἰὼβ 358.

Ἰωσήφ 302. 406. 408.

Κ

καθαίρεσις τυράννου 198.

καθαρότης 16. 18. 20. 52. 54. 78. 44.
258. 406. καθαρότης σωματική 14.

Καῖν 302.

Καῖσαρ 398.

Καισαρεῖς 352.

κακία 38. 60. 62. 78. 80. 82. 84. 102. 114.
148. 150. 152. 158. 160. 188. 210.
212. 216. 218. 222. 224. 226. 228.
236. 238. 240. 280. 290. 294. 302.
316. 320. 330. 332. 396. 404. 428.
432. 450. κακία αἰρετική 416.

κακὸν 14.

κακοπάθεια 128. 130. 158. 218. κακοπά-
θεια ἄμετρος 14.

κακουργία 436.

κάλλος : - ἀπεικονισμένον 82. - ἀρχέτυ-
πον 52. - ἄφραστον 86. - θεοειδὲς
τῆς ψυχῆς 84. 84. - πρωτότυπον
78.

καλλωπισμὸς 122.

κατάκρισις 96.

κατανόησις 80.

καταπέτασμα 176..

κατάρα 30. 318. 320. 368.

κατήφεια 32. 44. 358.

κατόρθωμα 98. 122. 392.

κάρπωμα τῶν χειλέων 216.

καύχημα 366.

κενοδοξία 48.

κηδεία 380.

κιβωτὸς (Διαθήκης) 260.

κινδυνος 14. 30. 64. 72. 104. 134. 406
438. 460.

κληρονομία 306.

κόλασις 220. 318.

κοίτη ἀμίαντος 102.

κόλπος τῆς δεξιᾶς 198.

Κορὲ 330.

Κόρινθος, -οι 118.

κοσμογένεια 82.

κρεωβασία 180.

κρίσις 304. κρίσις Θεοῦ 184. 332.

κύματα βιωτικά 116.

Κώμανα (πόλις) 444.

Λ

λαίμαργία 42. 112.

Λαμπάδιον (μοναχὴ) 374

λαμπρότης παστάδος 32.

λατρεία λογική 272.

Λεγεὼν δαιμόνων 318.

λήθη 50.

λογισμοὶ πεπλανημένοι 194. λογισμοὶ
θυμώδεις 236.

Λόγος 416.

λοιδορία 182. 236. 320.

Λύκος, ποταμὸς τῆς Ἀρμενίας, 440. 442.

λύπη 26. 36. 86. 104. 106. 110. 190. 274.
302. 346. 356.

λυχνία 260.

Μ

μαγγανεία 158. 160. 186.

Μαδιανίτης, -αι 184. 318. 322. 328.

μακαριότης 24. 88. 96. 396.

μακαρισμὸς 68.

Μακρίνα 336. 346. 374. 388.

Μακρίνα, μάμη Μακρίνης, 336.

μακροθυμία 136.

μαντεία 30. 318.

Μαρία (ἀδελφή Ἀαρών) 14. 116.
 Μαρία (ἡ Θεοτόκος) 20. 94.
 Μαρὶάμ (ἡ προφῆτις), 116. 118. 180.
 304.
 ματαιότης 42. 278.
 μεγαλοδωρεὰ 84. 292.
 μεγαλοπρέπεια 76.
 μεθοδεία 210.
 μέριμνα 86.
 Μερρᾶ 250.
 μεταμέλεια 308.
 μετάνοια 110. 268. 308.
 μετάστασις 470. 472.
 μεταστοιχείωσις 44.
 μετοικεσία Αἰγύπτου 206.
 μετουσία 74. 150. 198. 274. μετουσία
 ἀγαθοῦ 72.
 μετοχή 78.
 μετριότης 152. 194.
 μῆνις 238.
 μητροκτονία 36.
 μίασμα, -τα 100. 170. 202. 322. 406 418.
 456.
 μiasmós 102.
 μικροπρέπεια
 μικροψυχία 208.
 μίμησις 52. 140. 152. 188. 338. - ὕλική
 260. - τοῦ πρωτοτύπου 84.
 μίξις ἄθεσμος 320. μίξις παράνομος 36.
 μισανθρωπία 48.
 μῖσος 26. 32. 38. 42. 72. 102. 110. 112.
 348.
 μνησικακία 42. 102. 104.
 μνηστεία 336.
 μόλυσμα 456.
 μολυσμός 12.
 μόνωσις 32.
 μοιχεία 38. 224. 238. 316. 406.
 μοιχός, -οἱ 102.
 Μουσώνιος 428.
 μυσταγωγία 170. 172. 178. 278. 414.
 416. μυσταγωγία τελειότερα 174.
 μυστήριον 20. 60. 76. 194. 196. 198. 200.
 232. 240. 244. 262. 264. 270. 284.
 310. 328. 410. 416. 418. 422. 456.
 474. μυστήριον ξύλου 240. μυστή-
 ριον οἰκονομίας 254. μυστήριον

τοῦ σταυροῦ 252.

μῶμος 406.

Μωϋσῆς 116. 142. 144. 152. 154. 154.
 156. 158. 162. 164. 166. 168. 170.
 172. 176. 178. 189. 182. 184. 188.
 190. 192. 194. 196. 200. 210. 216.
 218. 220. 222. 230. 232. 234. 240.
 248. 250. 254. 256. 260. 262. 270.
 278. 282. 284. 286. 288. 290. 292.
 294. 296. 298. 300. 302. 304. 310.
 312. 324. 328. 330. 332. 402. 410.
 416. 462.

N

Ναυκράτιος 344.

ναυτιλία ἀγαθή 140.

Νεῖλος 154.

νέκρωσις 118. 122. 218. 266. νέκρωσις
 τῆς ἀμαρτητικῆς σαρκὸς 268. νέ-
 κρωσις τῆς σαρκὸς 142.

Νεοκαισάρεια 398.

Νικόδημος 90.

νομοθεσία 416.

νόμος 80. 116. 210. 224. 228. 246. 250.
 280. 282. 284. 290. 316. νόμος
 θεῖος 282. νόμος νοός 68. νόμος
 τύπος καὶ σκιά τῶν μελλόντων
 248.

νουθεσία 56.

Νῶε 384.

Ξ

ξύλον : - τῆς ζωῆς 140. 302. - τῆς πίστε-
 ως 310.

Ο

ὁδός στενή καὶ τεθλιμμένη 316.

ὀδύνη 220. 280.

οἰκειότης 192.

οἰκειώσις 22.

οἰκονομία (θεία) 30. 64. 112. 254. 310.
 358. 416. 472.

ὁμοιότης 82.

ὁμοίωμα σαρκὸς 310.

ὁμοιώσις πρὸς τὸ ἀρχέτυπον 330.
 ὁμοιώσις πρὸς τὸ θεῖον 84.

ὁμόνοια 268.
 ὁμοφροσύνη 372.
 ὄνειδος 62. 404. 406.
 ὄπλα τῆς δικαιοσύνης 276.
 ὄπτασία 264.
 ὄργη 38. 48. 86. 102. 104. 110. 180. 182.
 186. 216. 220. 224. 238. 322. 326.
 332. 404. 420.
 ὄρκος 404.
 ὄργη θυμῶδης 236. 238.
 ὄρος θεογνωσίας 250.
 ὄρφανία 34. 94.
 ὄσμη εὐωδίας 268.
 Οὐάλης 364.
 Οὐετιανή 374. 376.
 οὐσία θεία 256.
 ὄφεις 106. 200. 308. 3103. 316.

Π

παιδαγωγία 342.
 παιδοποιΐα 118. παιδοποιΐα σωματική
 92.
 παιδοτροφία 348.
 παιδοφονία 36.
 πάθημα, -τα 68. 406. παθήματα σαρκῶς
 20.
 πάθος 30. 32. 34. 36. 40. 42. 46. 48. 62.
 66. 70. 82. 100. 102. 104. 126. 182.
 198. 222. 302. 304. 306. 308. 310.
 312. 322. 346. 372. 378. 380. 386.
 406. 448. 474. - ἐπιθυμίας 310. -
 ἀκολασίας 186. - σωτήριον 306. -
 τῆς ἀτιμίας 216.
 πάθη ἀνθρώπινα 52. πάθη τραγικὰ 338.
 346.
 πανουργία 106.
 παράδεισος 88. 298. 394.
 παράδοσις εὐαγγελικὴ καὶ ἀποστολικὴ
 82.
 παρακοή 196. 282.
 παράλειψις 248.
 παραμυθία 34. 88. 452.
 παρανομία 38. 406.
 παραπέτασμα 176.
 Παρασκευὴ 168.
 παρασοφισμὸς 212.

παρθενία 10. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24.
 32. 34. 52. 54. 60. 68. 80. 92. 94.
 96. 98. 108. 114. 116. 118. 132.
 136. 196. 270. 356. 374.
 Παρθένος 284.
 παροξυσμὸς 104.
 παρρησία 88. 418.
 Πατὴρ 416.
 Παῦλος 122. 142. 244. 262. 268. 272.
 274. 296. 298. 310.
 πεῖρα 134.
 πειρασμὸς 68. 110. 208. 210. 234. 354.
 πέλαγος Ἐρυθραῖον 162.
 πένθος 28. 32. 346. 372. 472.
 πενία 34. 44.
 περιαίρεσις 282.
 περίνοια 14. 18. 72. 76.
 περισπασμὸς 10.
 περιστεραὶ 106.
 περιτομὴ 158.
 περιφάνεια 24. 44. 134. 396. 398. 444.
 450.
 πέτρα 288. 296. 298. 300. 308.
 Πέτρος, ἀδελφὸς Μακρίνας, 350. 386.
 388.
 Πέτρος, ὁ ἀπόστολος, 454.
 πικρία, 34. 48. 164. 456. 458.
 πικρότης 458.
 πίστις 192. 200. 202. 208. 212. 226. 230.
 232. 234. 236. 242. 262. 272. 276.
 284. 298. 306. 308. 326. 328. 340.
 362. 364. 388. 390. 402. 412. 414.
 418. 426. 430. 442. 454. 456. 458.
 460. 462. 464. 468. 470. 474. 476.
 πλάνη 40. 48. 54. 136. 278. 412. 470.
 476. πλάνη τῶν εἰδώλων 412.
 πλάκες θεότευκτοι 282. 416. πλάκες χει-
 ρότμητοι 250.
 πλάνη φαινομένων 28.
 πλεονεξία 38. 40. 42. 46. 102. 112. 236.
 238. 246. 320. 400.
 πλημμέλεια 180. 250.
 πλημμέλημα 174. 180. 406.
 πλησμονὴ 126.
 πλοῦτος 40. 42. 44. 50. 122. 396. 450..
 Πνεῦμα ἅγιον 416.

πόθος 30. 296. 398. πόθος κρεωβορίας 180.
 πολιτεία : - ἐνάρετος 332. - κατ' ἀρετὴν 12. - οὐράνιος 132.
 πολυπραγμοσύνη 256.
 πολυσαρκία 128.
 πονηρία 106. 304. 316.
 Πόντος Εὐξείνιος 344. 364. 384. 398.
 πορνεία 98.
 προαίρεσις 18. 84. 160. 188. 190. 214. 216. 218. 220. 222. 336. 394. προ-
 αἰρεσις αἰγυπτία 220. προαίρεσις
 πλεονεκτικὴ 246.
 προθυμία 22. 136. 138. 146.
 πρόνοια 114. 326.
 προσευχὴ 64. 268. 338. 348. 370. 406.
 418. 460. 462. 464.
 προσκύνησις 266. 476.
 προσπάθεια 50. 64. 66. 74. 76. προσπά-
 θεια ὑλικὴ 410.
 προφήτης 82.
 πρωτότοκος 160. 162. 222. 224. 26.
 πρωτόπλαστος, -οὶ 88. 90. 94. 282.

Ρ

ραστῶνη 112.
 Ρεβέκκα 62.
 Ρωμαῖος, -οὶ 398. 456.

Σ

Σάββατον 168.
 Σαμουήλ 444.
 σαρκοβορία 306.
 Σάρρα 150. 152
 σατανᾶς 206.
 Σεβαστόπολις 384.
 σεμνότης 12. 138. 394. σεμνότης βίου
 336.
 Σινᾶ 170.
 Σιών 152.
 σιωπὴ 410.
 σκηνή : - ἀπόκρυφος 298. ἀχειροποίη-
 τος 258. 260. 262. - ἀχειροποίητος
 περιέχουσα τὸ πᾶν μυστήριον 262.
 σκηνοπηγία 264.
 σκότος ἐξώτερον 218.

Σόδομα 48.
 Σολομών 124. 324. 338. 432. 434.
 Σοφία 136.
 σοφία 96. 112. 124. 192. 262. 334. 400.
 402. 408. 468. σοφία δεινότητος
 καὶ ἀκεραιότητος 316.
 σόφισμα, -τα 210.
 σταυρὸς 142. 216. 250. 252. 308. 310.
 368. 376. 418.
 στενοχωρία 234.
 στέρησις ἀγαθῶν 246.
 στέφανος δικαιοσύνης 362. - κάλλους
 298. - τρυφῆς 298. - στέφανος χα-
 ρίτων 298.
 στήριγμα τῶν ἀλονούντων 372.
 στοργή 56.
 στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας 268.
 συγκατάβασις 198.
 συκοφαντία 404.
 συμβουλή 10. 12.
 συμπάθεια 52. 172. 184..
 συμφορὰ 30. 32. 34. 36 38. 52. 892. 108.
 162. 302. 304. 346. 354. 372. 380.
 386. 472.
 σύνδεσμος τῆς ὁμοφροσύνης 372.
 συνείδησις ἀγαθὴ 272.
 σύνεσις 18.
 συνήθεια 14. 16.
 σφραγὶς τῆς ἀφθαρσίας 372.
 σωτηρία 20. 100. 118. 160. 198. 234.
 264. 422. 434. 442. 460. 474.
 σωφροσύνη 62. 66. 92. 102. 112. 114.
 126. 140. 182. 192. 230. 316. 338.
 346. 400. 404. 446.

Τ

ταλαιπωρία 36. 90. 208.
 ταπεινοφροσύνη 136. 348.
 τεκνογονία 92.
 τεκνοφαγία 36.
 τελειότης 108. 136. 148. 150. 324. 332.
 τελειότης τοῦ βίου 332.
 τελειώσεις 14. 128. 226.
 τιμὴ 42. 74. 104. 424. 476.
 Τιμόθεος 268. 272.
 τιμωρία 38. 88. 102. 180. 408. 456. 458.
 460.

τόπος όνομαστός 298.
 Τριάς 416.
 τροπή 80.
 τρυφή 24. 44. 298. 314. 326. 396.
 Τρώαδιος 464.
 τυραννίς 208. 248. τυραννίς πονηρά 248.
 τῦφος 44. 136. 192. 194. 238. 320. 348.
 408. 410.

Υ

ὑβρις 444.
 ὕδωρ ζῶν 250.
 ὕμνωδία 420.
 ὑπακοή 148.
 ὑπερηφανία 40. 48. 238. 310. 312. 348.
 400. 408.
 ὑπεροψία 76. 122. 348. 400.
 ὑπομονή 348.
 ὑπόνοια 36. 118. 390.

Φ

φαιδρότης 458.
 φειδωλία 166.
 φαντασία 66.
 Φαραὼ 158. 164. 200. 206. 214. 216.
 φθόνος 26. 38. 40. 42. 48. 102. 180. 238.
 302. 304. 348. 406. 456.
 φθορά 182. 194. 246. 286. 330. 474.
 φιλανθρωπία 20. 362.
 φιλαρχία 46. 104.
 Φίλιππος (ὁ ἀπόστολος) 268.
 φιλοδοξία 410.
 φιλονεικία 24. 154. 434.
 φιλοσοφία 132. 138. 190. 192. 202. 324.
 342. 348. 350. 352. 354. 358. 386.
 400. 402. 404. 408. 410. 412. 422.
 φιλοτιμία 396. 398. 410.
 φιλοφροσύνη 386. 398. 428.

Φινεές 186. 320. 326.
 Φιρμιλιανός 408.
 φλυαρία 72. 110.
 φόβος 30. 88. 106. 118. 170. 172. 202.
 234. 310. 356. 368. 384. 454. 456.
 458. 460. 462. 466. φόβος θεῖος
 308. φόβος κολάσεως 332.
 φόνος 36. 224. 278. 280. 436.
 φρενοβλάβεια 136.
 φρόνησις 112.
 φύσις : - ἀκήρατος 82. - ἀσώματος 350.
 - ζωποιοὺς 292.
 φῶς 78. 122. 194. φῶς τοῦ κόσμου 268.
 φωταγωγία 194. 222.

Χ

χαρά 104.
 χάρισμα 16. 56. 98. 390.
 χαινώτης 42.
 χειροτονία 314.
 χερουβιμ 260
 χηρεία 34. 94.
 χρῆμα 80. 134.
 Χριστιανισμὸς 402. 408. 420. 456. 470.
 Χρυσάφιος 344. 346.
 χωρισμὸς τῆς τοῦ παραδείσου ζωῆς 88.

Ψ

ψεῦδος 48. 196. 212. 232. 390. 432. 454.
 472. 476.
 ψεύστης 72.
 ψυχή ζῶσα 102.

Ω

ὠμότης 456. 458. 460.
 Ὠριγένης 408.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-9
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	10-477
<u>ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ</u>	<u>10-144</u>
ΠΡΟΛΟΓΟΣ : Ἐπιστολή μηνύουσα τὰ ὑποτεταγμένα, ἅτινά ἔστι προτροπή εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον.	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' : Ὅτι κρείττων ἐγκωμίων ἡ παρθεσία ἐστίν.	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' : Ὅτι ἴδιον τῆς θείας τε καὶ ἀσωμάτου φύ- σεως κατόρθωμά ἐστιν ἡ παρθεσία.	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' : Μνήμη τῶν ἐκ τοῦ γάμου δυσχερῶν καὶ ἐν- δειξίς τοῦ τὸν γεγραφότα τὸν λόγον μὴ ἄγαμον εἶναι.	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' : Ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸν βίον ἀτοπα τὴν ἀρ- χὴν ἀπὸ τοῦ γάμου ἔχει· ἐν ᾧ καὶ οἷος ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἀποταξάμενος τῷ βίῳ ἐστίν.	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' : Ὅτι προηγεῖσθαι χρὴ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπά- θειαν τῆς σωματικῆς καθαρότητος.	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' : Ὅτι Ἠλίας καὶ Ἰωάννης τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου τούτου ἐπεμελήθησαν.	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ' : Ὅτι οὐδὲ ὁ γάμος τῶν κατεγνωσμένων ἐστίν.	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' : Ὅτι δύσκολόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τυχεῖν τὸν εἰς πολλὰ τῇ ψυχῇ μεριζόμενον.	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' : Ὅτι δυσμετάθετον ἐπὶ παντός ἡ συνήθεια.	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι' : Τί τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητόν.	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' : Πῶς ἂν τις ἐν περινοίᾳ γένοιτο τοῦ ὄντως καλοῦ.	72

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' :	Ὅτι ὁ ἑαυτὸν ἐκκαθάρας, ἐν ἑαυτῷ τὸ θεῖον κάλλος κατόψεται· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς τοῦ κακοῦ αἰτίας.	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ' :	Ὅτι ἀρχὴ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιμελείας ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ γάμου ἐστίν.	88
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ' :	Ὅτι ἡ παρθενία κρείττων τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας ἐστίν.	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ' :	Ὅτι ἡ ἀληθῆς παρθενία ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματι θεωρεῖται.	98
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ' :	Ὅτι τὸ ὀπωσοῦν ἔξω γενέσθαι τῆς ἀρετῆς ἴσον κίνδυνον ἔχει.	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ' :	Ὅτι ἀτελῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ὁ καὶ ἐνὶ τινι τῶν κατ' ἀρετὴν ἐλλείπων.	104
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ' :	Ὅτι χρὴ πάσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀρετὴν βλέπειν.	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ' :	Μνήμη Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Ἀαρῶν ὡς ἀρξαμένης τούτου τοῦ κατορθώματος.	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ' :	Ὅτι ἀδύνατον ὁμοῦ ταῖς σωματικαῖς ὑπηρετεῖν ἡδοναῖς καὶ τὴν κατὰ Θεὸν εὐφροσύνην καρποῦσθαι.	120
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ' :	Ὅτι χρὴ τὸν ἀκριβῶς προελόμενον πρὸς πᾶν εἶδος σωματικῆς ἡδονῆς ἀλλοτρίως ἔχειν.	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' :	Ὅτι οὐ δεῖ πέρα τοῦ δέοντος ἀσκεῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ὅτι ὁμοίως ἐναντιοῦται τῇ ψυχῇ πρὸς τελείωσιν ἢ τε πολυσαρκία τοῦ σώματος καὶ ἡ ἀμετρος κακοπάθεια.	128
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ' :	Ὅτι χρὴ τὸν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου τούτου μαθεῖν βουλόμενον παρὰ τοῦ κατορθώσαντος διδάσκεσθαι.	132
<u>ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ, ΗΤΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΜΩΥΣΕΩΣ</u>		146-333
ΛΟΓΟΣ Α'		146-187
ΛΟΓΟΣ Β'		188-333
<u>ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΗΣ ΟΣΙΑΣ ΜΑΚΡΙΝΗΣ</u>		334-391
<u>ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ</u>		392-477
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ		479-492
1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς		479-483
2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων		484-492

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφση: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη
